LÜĞƏT VƏ ENSİKLOPEDİYALAR

AZƏRBAYCAN DİLİNİN SİNONİMLƏR LÜĞƏTİ

A-Z

ŞƏRQ-QƏRB

BAKI 2007

Tərtib edəni: **Nəriman Seyidaliyev**
filologiya elmləri namizədi

Redaktoru: **İsmayıl Məmmədov**
filologiya elmləri doktoru, professor

ISBN 978-9952-34-109-6

494.36131-dc22
Azərbaycan dili – Sinonimlər – Lüğətlər

Azərbaycan dilinin sinonimlər lüğəti
Bakı: "Şərq-Qərb", 2007. 424 səh.

Lüğətdə 11 mindən qədər eyni və yaxın mənaları əks etdirən sinonim söz və ifadə verilmişdir ki, bunlardan 4 mini dominant sözdür. Sinonimlər lüğətinin tərtibində ədəbi dilimizin öz lüğət fondundan, başqa dillərdən alınmalardan, danışıqda işlənən sözlərdən, o cümlədən məhəlli və dialekt sözlərindən və bəzi terminlərdən istifadə edilmişdir. Sinonim sözlərin əksəriyyəti Azərbaycan yazıçılarının əsərlərindən götürülmüş nümunələrdə öz əksini tapmışdır.

© "Şərq-Qərb", 2007

ÖN SÖZ

Sinonimlik geniş anlayışdır və dilçiliyin bir sıra bölmələrində – leksikologiyada, üslubiyyatda, semasiologiyada və s.-də tədqiq olunur. Sinonimlər dilin lüğət tərkibini zənginləşdirməklə digər dil vahidlərinin bir-birinə yaxın variantlarını reallaşdıran, semasiologiyada isə yaxın, incə məna çalarları yaradan, eyni zamanda sözün semantik nüvəsinin parçalanması və genişlənməsi prosesinə xidmət edən bir vasitə kimi öyrənilir.

Sinonimlər dil vahidi kimi dilimizin məna zənginliyini əks etdirir. İstər ana dilimizdə, istərsə də əcnəbi dillərdə sinonimlərin xidməti həmin dillərin bilavasitə fəaliyyətini aktivləşdirir.

Sinonimlər leksik-semantik kateqoriya olub: a) danışıq dilini zənginləşdirir; b) dili incələşdirir; c) mənanı qüvvətləndirir; ç) dildə emosiya yaradır; d) nitq mədəniyyətində həlledici rol oynayır; e) fikri ifadə etmək üçün onu daha da aydınlaşdıraraq dəqiqləşdirir; ə) yersiz təkrarın qarşısını alır; f) təsirliliyi artırır və s.

Dilimizdə işlənən bütün sinonimlər məna və üslubca da fərqlənirlər. Hər bir sinonim söz müəyyən məna çalarlarına malikdir. Bəzi sözlər eyni məfhumu ifadə edir, bəziləri isə eyni məfhumları deyil, bir-birinə yaxın mənanı bildirir: *ayrılıq – hicran – fəraq, qış – zimistan, yaz – bahar, eynək – gözlük – çeşmək* və s. kimi sinonim sözlər eyni məfhumu ifadə etdiyi halda, *külək – meh – yel, baş - kəllə – qafa, soyuq – şaxta, nəm – sulu – höyüş – yaş* və s. bu kimi sinonimlər bir-birinə yaxın mənaları ifadə edirlər.

Məhz dildə işlənən bütün sinonim sözlər məna və üslubca bir-birindən fərqləndiyinə görə iki qrupa bölünür: 1) ideoqrafik sinonimlər (yəni semantik sinonimlər); 2) üslubi sinonimlər.

İdeoqrafik sinonimlərin işlədilməsində məqsəd dildə fikri dəqiq ifadə etməkdir. Onlar aşağıdakı mənaları ifadə edirlər: a) ifadənin əlamət dərəcəsini; b) sözlərin geniş, yaxud dar mənada işlənməsini; c) mücərrədliyi, yaxud konkretliyi və s.

Üslubi sinonimlər digər sinonimlərdən yalnız öz üslubi xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir. Məsələn, *üz – çöhrə – sima – rüxsar – camal, hədiyyə – ərməğan – peşkəş – töhfə* sinonim cərgələrin birinci tərəfi üslubi neytral, sonrakı sözlər isə müxtəlif üslubi yaradıcılıqla bağlıdır. *Üz, sima, çöhrə* sözləri ədəbi dildə və danışıqda işləndiyi halda, *rüxsar* və *camal* sözləri isə yalnız poetik üslubda işlənir. *Ərməğan, peşkəş* və *töhfə* sözləri də üslubi söz kimi ədəbi dildə işlənir.

Ümumiyyətlə, üslubi sinonimlər dilçilikdə aşağıdakı kimi qruplaşdırılır: a) üslubi çalarlarına görə müxtəlif sözlər: – hamı tərəfindən işlədilən sözlər, ədəbi dil, danışıq dili, loru sözlər, yaxud da vulqarizmlər; b) dilin tarixən mövcud olduğu vaxtdan müxtəlif əlaqələrdə olan sözlər: köhnə və yeni sözlər; c) ümumxalq danışıq dilində

və dialektlərdə olan sözlər, sənət-peşə ilə əlaqədar olan sözlər, jarqon sözlər; ç) əmələ gəlməsinə görə müxtəlif sözlər: ərəb, fars, rus, Avropa və başqa dillərdən alınma sözlər; d) əşyanın ifadə etdiyi həqiqi mənalı sözlər və evfemizmlər; e) söz və frazeologizm.

Lüğətdə sinonim sözlərin bir-birinə daha yaxın və eyni məna kəsb etməsini dəqiq göstərmək üçün hər bir sözə aid misallar verilmişdir. Nümunələr İ.Nəsimidən başlamış müasir dövrə qədər – 150-yə yaxın şair və yazıçının əsərlərindən, atalar sözlərindən, aşıq yaradıcılığından, qəzet və jurnallardan, bəziləri isə dördcildlik "Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti"ndən götürülmüşdür. Lakin bununla bərabər, bəzi sözlərə aid nümunələr verməyə ehtiyac duyulmadı.

Azərbaycan dilindəki sinonimlər müxtəlif sahələrdə işlənir və hər bir sözün məna çalarları vardır: coğrafi adlar bildirən sinonimlər; bitki adları bildirən sinonimlər; heyvan adları bildirən sinonimlər; quş adları bildirən sinonimlər; yemək adları bildirən sinonimlər; meyvə-tərəvəz adları bildirən sinonimlər; əşya adları bildirən sinommlər; rəng adları bildirən sinonimlər; iş-hərəkət bildirən sinonimlər; əlamət və keyfiyyətə görə əmələ gələn sinonimlər; yaraq-əsləhə və alət adları bildirən sinonimlər; bədən üzvləri bildirən sinonimlər; dini ayinlə bağlı əmələ gələn sinonimlər: geyim adları bildirən sinommlər; adət-ənənə adları bildirən sinonimlər; zaman və məkanla əlaqədar olan sinonimlər; planet adları ilə əlaqədar olan sinonimlər və s.

Bütün bunlarla yanaşı, lüğətdə aşağıdakı hallar da öz əksini tapmışdır: a) çoxmənalılıq yolu ilə əmələ gələn sinonimlər; b) alınma sözlər və terminlər vasitəsilə əmələ gələn sinonimlər; c) evfemizmlə əlaqədar düzələn sinommlər; ç) məcazi məna bildirən sinonimlər; d) emosional-ekspressiv sözlərdən ibarət sinonimlər; e) arxaizmlə düzələn sinonimlər; ə) omonimlərdən ibarət olan sinonimlər; f) müxtəlif qrup sözlərdən yaranan sinonimlər və s.

LÜĞƏTİN QURULUŞU

1. Lüğətdə verilmiş sözlər əlifba sırası ilə düzülmüşdür.

2. Lüğətdə çox işlənən sözlər daha geniş yer tutur.

3. Sözlər tək şəkildə verilmişdir.

4. Baş sözlər (dominant) əsas götürülmüşdür.

5. Lüğətdə həm əsli, həm də nisbi sinonimlər əhatə olunmuşdur.

6. Lüğət tərtib olunarkən ədəbi dildə işlənən sözlərdən, alınma sözlərdən, danışıq dilində işlənən sözlərdən, məhəlli və dialekt sözlərdən və s. istifadə olunmuşdur.

7. Qeyri-əsas söz dominant sözə *bax* ilə yönəldilir:
zülf *bax* saç
bürkü *bax* isti

8. Çoxmənalı sözlərin sinonimliyində 1-ci və yaxud 2-ci məna əsas götürülərsə, digər mənalar uyğun gəldiyi əsas sözə yönəldilir:
1. KÖK, YOĞUN, DOLUBƏDƏNLİ, DOLĞUN
2. kök *bax* rişə
1. KÖLGƏ, SAYƏ, KÖLGƏLİK
2. kölgə *bax* kabus, xəyal

9. Lüğətdə verilmiş sözlərin qarşısında mötərizədə həmin sözün işlənmə sahəsi göstərilir:
ANA, CİCİ (*dial.*), **MADƏR** (*arx.*)
ARVAD, ÖVRƏT (*köhn.*), **ZÖVCƏ** (*köhn.*)
GÖZƏL, DİLBƏR (*kl.əd., şair.*) və s.

10. Lüğətdə sözlərin yalnız müstəqil mənaları deyil, bəzilərinin məcazi mənaları da verilmişdir; bəzi sözlərin isə yalnız məcazi mənaları göstərilmişdir:
HİYLƏGƏR, TÜLKÜ (*məc.*)
İGİD, QOÇ (*məc.*), **DƏLİ** (*məc.*)
acılıq (*məc.*) *bax* fəlakət və s.

11. Sözlərin şəkilçi ilə işlənən variantlarında şəkilçi mötərizə içərisinə alınmışdır:
ALÇAQBOY(LU), BƏSTƏBOY(LU)

12. Əsas söz kimi götürülməyən çoxmənalı və omonim sözlərin mənası sinonimik cərgə təşkil edən dominant sözə yönəldilir:

1. çalmaq *bax* oğurlamaq
2. çalmaq *bax* biçmək
I sərf *bax* xərc
II sərf *bax* morfologiya

13. Çoxmənalı sözlərin bütün mənası deyil, on çox işlənən bir, bəzən də iki, üç... mənası götürülmüşdür.

14. İrihəcmli cümlələr tam yazılmayaraq orada olan ixtisarlar iki nöqtə [..] ilə əvəz edilmişdir.

15. Klassik ədəbiyyatda işlənən sözlər də əsas sözə sinonim kimi verilmişdir.

16. Sinonimik rabitə yalnız sözlərdə deyil, sözlər və frazeoloji vahidlər arasında da mövcuddur.

AĞLAMAQ. GÖZ YAŞI AXITMAQ/TÖKMƏK
ÖLMƏK. CANINI TAPŞIRMAQ. ÖMRÜNÜ BİTİRMƏK

17. Sinonimləri daha dəqiq anlayışda izah etmək üçün hər bir söz bədii ədəbiyyatdan götürülmüş sitatlarda verilmişdir.

18. Omonim sözlər bir qayda olaraq ayrı-ayrılıqda Roma rəqəmləri ilə göstərilir:

I KÖK. YOĞUN
II KÖK. YERKÖKÜ

19. Sinonimlər öz cərgələrində böyük hərflərlə verilməklə bir-birindən vergül [,], nümunələrdə nöqtəli vergül [;] vasitəsi ilə ayrılır.

20. Sözlərin aid olduğu sinonim cərgəyə yönəldilməsi "*bax*" sözündən sonra verilmiş rəqəmlərdə göstərilir:

arxalanmaq *bax* ayrılmaq **1**
dolğun *bax* kök **1**

21. Bəzi sözlərin hansı termin sahəsinə aid olduğu mötərizədə verilir:

YƏBA (*tib.*) ...
TƏKƏR (*tex.*) ... və s.

LÜĞƏTDƏ GEDƏN İXTİSARLAR

ADDL – Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti
ADİL – Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti
arx. – arxaik söz
astr. – astronomiya
Ata. sözü – atalar sözü
biol. – biologiyada
bot. – botanikada
coğr. – coğrafiyada
dan. – danışıqda işlənən söz
dəniz. – dənizçilikdə
dial. – dialektdə
dilç. – dilçilikdə
din. – dini söz
etn. – etnoqrafiyada
evf. – evfemizm
ədəb. – ədəbiyyatşünaslıqda
fəls. – fəlsəfədə
fiziol. – fiziologiyada
fiz. – fizikada
folk. – folklorda
fr.v. – frazeoloji vahid
hüq. – hüquqşünaslıqda
idm. – idmanda
iqt. – iqtisadiyyatda
istəh. – istehza ilə işlənir
kl.ədd. – klassik ədəbiyyatda işlənən söz
köhn. – köhnəlmiş söz
k.t. – kənd təsərrüfatında
qəd. – qədim söz
qram. – qrammatikada
məc. – məcazi mənada
məh. – məhəlli söz
mətb. – mətbəədə
mus. – musiqidə
nifr. – nifrətlə
riyaz. – riyaziyyatda
şair. – şairanə
tar. – tarixdə
tex. – texnikada
tənz. – tənqidi söz
təşb. – təşbehlərdə
tib. – tibdə
vulq. – vulqar söz
zar. – zarafatla
zool. – zoologiyada

AZƏRBAYCAN ƏLİFBASI

A *a*	**B** *be*	**C** *ce*	**Ç** *çe*	**D** *de*	**E** *e*	**Ə** *ə*	**F** *fe*
G *ge*	**Ğ** *ğe*	**H** *he*	**X** *xe*	**I** *ı*	**İ** *i*	**J** *je*	**K** *ke, ka*
Q *qe*	**L** *el*	**M** *em*	**N** *en*	**O** *o*	**Ö** *ö*	**P** *pe*	**R** *er*
S *se*	**Ş** *şe*	**T** *te*	**U** *u*	**Ü** *ü*	**V** *ve*	**Y** *ye*	**Z** *ze*

Aa

ah *bax* su

I ABA (*müsəlman ruhanilərinin üstdən geydikləri qolsuz və ya gödəkqollu, yaxası açıq uzun paltar, xalat*) ..üçüncü günü Molla Rocəbi küçə ilə qayıt qəmgin və ayaqları *abasının* otoyinə dolaşa-dolaşa gedən görərsən (Talıblı); **LƏBBADƏ** (*köhn.*) [Axund] qara keçə *ləbbadəsini* ehmalca çiyninə salıb, dəhlizə çıxdı (Mir Cəlal).

II aba *bax* ata-baba

ABAD (*həmişə tikintisi, yaşayış üçün hər şeyi olan*) Şuşanın "Hamamçabağı" küçəsi öz-özlüyündə, enli və *abad* küçələrdən hesab edilirdi (B.Bayramov); **ABADAN** *Abadan* mədənləri, işsiz qalan fəhlələr, Qolları, ayaqları zəncirli dustaq İran (M.Rahim); **MƏMUR** (*kl.ad.*) Cümlə *məmur* oldu viranə (M.Ə.Sabir).

abadan *bax* abad

abadanlaşmaq *bax* abadlaşmaq

abadanlıq *bax* **1.** abadlıq; **2.** avadanlıq

abadıstan *bax* abadlıq

ABADLAŞDIRMAQ O, iş başına gəlib xeyli tozo bina tikdirib küçələri *abadlaşdırıb* (M.Hüseyn); **ABAD ETMƏK/ELƏMƏK** Amma burada işlər tərsinədir, yuxarıdan aşağı *abad edirlər* (Ə.Haqverdiyev); **ABADANLAŞDIRMAQ.**

ABADLAŞMAQ .Qosubo salınacaq, bu yerlər *abadlaşacaq*, yol çəkiləcək.. (B.Bayramov); **ABAD OLMAQ** May ayının birindən sentyabrın ortasınadək şəhər şənlik və *abad olur* (Ə.Haqverdiyev); **MƏMUR OLMAQ** (*kl.ad.*) Qoy cahan elm ilə pürnur olsun; Vətən o sayədə *məmur olsun* (A.Səhhət); **ABADANLAŞMAQ.**

ABADLIQ (*müxtəlif mənalarda: kənd, şəhər, məskən, şənlik, yaşayış üçün şərait*) [Ataboy:] Son Şimali Azərbaycan xalqının səadəti və məmləkətin *abadlığı* üçün hər nə ki istəyirsən həyata keçirmək mümkündür (M.S.Ordubadi); **ABADANLIQ** Hərə bir əl qoysa *abadanlığa;* Kəndimiz böyüyüb bir şəhər olar (S.Vurğun); **ABADISTAN** (*köhn.*).

ABASBƏYİ, AĞAGÖRMƏZ, BALARMUDU (*şirin, ətirli yay armudu növü*)

ABBAT (*din.*), **RAHİB**

ABBATLIQ (*din.*), **RAHİBLİK**

abcə *bax* pivə

abdal *bax* sərsəri; dərviş I

abdəstxana *bax* ayaqyolu

abgərdan *bax* çömçə

abgüst *bax* bozbaş

ab-hava *bax* iqlim I

ABİ (*rəng*) Üstünə qalın *əbi* kağızdan süfrə salınmış balaca stolun qırağında elektrik çayniki paqqıldayırdı (M.Hüseyn); **AÇIQ-GÖY.**

abır *bax* **1.** həya; **2.** paltar

abır-həya *bax* həya

abırlı *bax* həyalı

abırsız *bax* həyasız

abırsızlıq *bax* həyasızlıq

abi-həqa *bax* abi-həyat

abid *bax* ibadətçi

1. ABİDƏ, YADİGAR (*diqqətəlayiq iş, əsər*) Gərək bunun qabağı alına, saraylara yığılmış olub-qalan qiymətli şeylər, dədə-baba *yadigarlar*, əlyazmaları, digər *abidələr* buradan çıxmaya (Ə.Cəfərzadə).

2. abidə *bax* heykəl I

abi-heyvan *bax* abi-həyat

ABİ-HƏYAT (*kl.ad.*) (*Zülmətdə bir bulağın suyu olub ki, onu içən ölməzmiş*) Odur səni oğul kimi çəbhələrdən keçirən; Odur səni əllərilə *abi-həyat* içirən (M.Rahim); **ABİ-BƏQA** (*kl.ad.*) Bu zülmətli-zülünda ləbin – *abi-bəqamız.* Yüz çeşməyi-heyvan ola, könlüm səni istər (S.Ə.Şirvani); **ABİ-HEYVAN** (*kl.ad.*) Əzib loli qanıb *abi-heyvana;* Qənd ilə yoğrulub dil-dodaq çəkib (Q.Zakir); **ABİ-ZİNDƏGANİ** (*kl.ad.*) Peyvəndi gül eylə orğovani; Xızrə yetir *abi-zindəgani* (Füzuli); **DİRİLİK SUYU** Hər şey *dirilik suyunu* içib, ömrə ilk dəfə qədəm

atırdı... (Çəmənzəminli); **SUYİ-HEYVAN** (*kl.ad.*) *Suyi-heyvan* üçün zülmət içində; Xətayi Xəzrü İskəndər gəlübdür (Xətayi).

abi-niysan *bax* neysan

abi-zindəgani *bax* abi-həyat

abqora *bax* qorasuyu

abstrakt *bax* mücərrəd

ABYEŞİK [Rüstəm:] Bu meşə *abıeşiyinin* ağzını ozan vaxtım da olubdur (S.Rəhimov). **MEŞƏ GÖZƏTÇİSİ (KEŞİKÇİSİ)** *Meşə keşikçisindən* yadigar qalmış çəvikluğu açdı, içindəki təzə və köhnə xatirələri, məktubları oxumağa başladı (Ə.Yusifoğlu).

1. AC (*cəmiyyətə ehtiyacı olan*) A kəndililər, Səhəri *ac*, axşamı ac, Qatlaşmayın oziyyətə (M.Rəhim); Çığırma, yat, ay *ac* toyuq, yuvanda çoxca dan gör (M.Ə.Sabir); **QARNI-BOŞ** Ölrəfdə yığışıb uşaq, böyük, *Qarınboş*, əl boş (R.Rza). **NAHARSIZ** Soxuldu quyruğu yerdən götürə, Neçə gündü *naharsızdı*, bütün (Q.Zakir). **QARNI AC, QURSAĞI BOŞ.**

2. ac *bax* tamahkar, acgözlü(lü)

3. ac *bax* yoxsul

ac-acına *bax* acqarına

acgödən *bax* qarınqulu

ACGÖZLÜ (*heç nədən heç şeydən gözü doymayan*) *Acgözdür*, horusdur, başqalarından pay umandır (M.Rəhim). **TAMAHKAR** Əbülfət Mirzənin və ümumiyyətlə qacar şahzadələrinin *tamahkar* və rüşvətxor olduqlarını bildirdim (M.S.Ordubadi); **AC, DOYMAZ, GÖZÜAC, GÖZÜDOYMAZ, QARINQULU** (*bax*), **LƏLƏYÜN** (*dan.*).

ACI, TƏLX (*kl.ad.*), **ZƏHƏR** (*məc.*), **ZƏHƏR KİMİ** (*çox acı*), **ZƏQQƏTO** (*çox acı*)

ACIDIL (*acı söz deyən*) Ya da ki, çox sevirəm, eyamız şiddətlidir, Ya mən *acıdiləm* çox, ya da qız hiddətlidir (M.Rəhim); **ÖZVAY** (*məc.*) Bəli, dünyada *əcvay* adam az deyil (Anar); **DİLİACI.**

ACIQ (*nəyinə qarşı oyanan pisiyi bir narahatlıq*) Cəmil... gülməkdə *acığından* Tahirin ollori titrəməyə başladı (M.Hüseyn); **HİRS** Məmməd bəyin qan beyninə vurdu, *hirsindən* titrədi... (Çəmənzəminli); **QƏZƏB** Mən... həya və *qəzəbdən* boğular kimi olub söz tapa bilmədim (M.İbrahimov); **QEYZ** Pası yırğalana-yırğalana *qeyz* və istehza ilə: – Mən neyləmişəm?! – dedi (S.Rəhimov); **HİKKƏ** Bu gülüş, yamanca doydı hodofo; Dala da baxmadı o *hikkəsindən* (B.Vahabzadə); **KİN** [Həmid] məcrasına sığmayan çay kimi, *kin*, hiddəti coşub-daşırdı (H.Abbaszadə); **HİDDƏT** (*bax*).

1. ACIQLANMAQ Dedim gözəl, bir buse ver o xəlidan, *Acıqlandı*, dedi, al, sənə qurban (Aşıq Abbas); **QABARMAQ** Göyərçin Xudaverdini görüb qapıdan cəld çıxaraq, Maroya *qabardı* (S.Rəhimov); **BİRİNİN ÜSTÜNƏ QIŞQIRMAQ, SƏRT SÖZ DEMƏK, TƏPİNMƏK.**

2. acıqlanmaq *bax* hirslənmək

ACILAMAQ (*acı sözlər demək*) [İmamqulu:] Adamlarla hesablaşmamağım, yaxşı təkliflə gələnləri *acılayıb* yola salmağım... bunun nəticəsidir (M.İbrahimov); **İYNƏLƏMƏK** (*məc.*) [Əlyarov:] Əvvəldən vardı hüsnü camalı, indi olub dəli Bayramalı! – deyə o yeno Xəlili *iyniəldi* (M.Hüseyn); **QƏLBİNƏ DƏYMƏK** Sallanıb – sallanıb özünü öymə; Elə süzgün baxıb *qəlbimə dəymə* (Aşıq Ələsgər); **QƏLBİNƏ TOXUNMAQ** Ninəni məhəbbətlə saxla, onun *qəlbinə toxunma* (M.S.Ordubadi); **SANCMAQ** (*məc.*) İlman Rəfiqi qızışdırır, Rəfiq Ədhəmi *sancır* (Ə.Kərim).

acılı *bax* zəhərli

acılıq (*məc.*) *bax* fəlakət

I ACIMAQ [Zeynal:] Əgər vəziyyətimə *acıyırsınızsa*, sözümü kəsməyin (B.Bayramov); **QƏLBİ YANMAQ** (*fr.v.*) *Qəlbim yanar*, ona deyorəm, "Ay yazıq çocuq! Son sevgili votonciğimin gül fidanısan (A.Səhhət); **RƏHİMİ GƏLMƏK** Rəhmin gəlsin, ay nənə, Rəhmin gülsin, ay nənə, Qapıda duran oğlana, *Rəhmin gəlsin*, ay nənə (Xalq mahnısı); **YAZIĞI GƏLMƏK** ...Balaca

quşcuğazlura *yazığın gələrsə*, analarını buraxarsan... (S.S.Axundov).

II ACIMAQ (*xəmir haqqında*), **GƏLMƏK, QICQIRMAQ, KÖPMƏK**

III acımaq *bax* heyfsilənmək

acışmaq *bax* göynəmək

acıtma *bax* maya II

aclz *bax* **1.** zoif I; **2.** bacarıqsız

aclzlik *bax* zoiflik

ACQARINA (*ac halda, heç bir şey yemədən*) [Gülzar Könülo:] Ay qız, onu *acqarına* iç, sinən üçün də yaxşıdır, boğazın üçün də (X.Həsilova); **AC-ACINA** [Səlim:] *Acacına* yatıblar (C.Cabbarlı); **AC-SUSUZ** [Sitaro:] ...monim üçün Fərhadın evində *ac-susuz* dolanmaq, Nəsrəddin şahın lələz toamlarından yaxşıdır (C.Cabbarlı).

ac-susuz *bax* acqarına

açıq *bax* aşkar

açıq-aşkar *bax* aşkar

açıqfikirli *bax* tərəqqipərvər

açıq-göy *bax* abi

açılmaq *bax* çiçəklənmək I

açun *bax* dünya

1. AD, İSİM (*kl.ad.*) [Sərxan:] Bağışlayın *isminizi* bilmirəm. Cavad tez *adını* dedi (Ə.Vəliyev); **NAM** Koroğlu *namını* gütürür, Yurdundu can olan yoxdu ("Koroğlu").

2. ad *bax* ad-san

3. ad *bax* sorlövhə

ADA (*hər tərəfdən su ilə əhatə olunmuş quru sahə*) [Geoloq:] Mənə elə gəlir ki, qumda qazılan bəzi quyuların neft yataqları bu *adaya* qədər uzanır (M.Hüseyn); **CƏZİRƏ** (*köhn.*) Çin bəhrində bir *cəziro* var idi; Ziyadə bəsəfa olufsar idi (Q.Zakir).

adaz *bax* nişan I

adazlamaq *bax* nişanlamaq I

adazlandırmaq *bax* nişanlamaq I

adazlanmaq *bax* nişanlanmaq

adazlı *bax* nişanlı

adazlıbazlıq *bax* nişanlıbazlıq

adam *bax* **1.** insan; **2.** havadar; **3.** oynaş

ADAMAYOVUŞMAZ (*adamlarla ünsiyyət bağlamayan*) [Xodico:] Tors Tahir otiacının, koneyin, *adamayovuşmazın* biridir (Anar); **QANISOYUQ** Şəhərimizdə yaxşı və namuslu adamlarla barıbar, üzüdönük və *qamsoyuq* adamların da olduğunu boynumuza almalıyıq (M.S.Ordubadi); **QARAQABAQ** Sülh zamanı *qaraqabaq* olanlar belə mehribanlaşır, bir-birino tosolli verir (Ə.Əbülhəsən); **ADAMDANQAÇAN, ADAMSEVMƏZ, İNSANDANQAÇAN, İNSANSEVMƏZ, İNSANGİRİZ, MƏRDİMGİRİZ, MİZANTROP.**

adamdanqaçan *bax* adamayovuşmaz

adamlıyat *bax* insanlıq

adamoynudan *bax* musqaraçı

adamsatan *bax* xain I; xoborçi; satqın

adamsevməz *bax* adamayovuşmaz

ADAŞ, HƏMAD (*adları eyni olan adam*)

ADDIM Ağacın kölgəsindən beş *addım* aralanmamışam ki, Ulduzun səsini eşidib döndüm (M.İbrahimov); **QƏDƏM** (*dan.*) ...atlı və Hacı Nəmazulu girdilər kəndə və Kərbəlayı Mirzəli düzəlib bir-iki *qədəm* qabağa yeriyib söylədi: "Allah axırın xeyir elosin!" (C.Məmmədquluzadə).

ADDIM-ADDIM Gözməsəm də *addım-addım*; Koroğlu, Bənöresi; Hindli qardaş, öz səsindir; Şərimdəki üsyan səsi (M.Rəhim); **QƏDƏM-QƏDƏM** Gözəcəkdir *qədəm-qədəm* bağını; Görəcəkdir üzümlü çardağını (A.Səhhət); **YAVAŞ-YAVAŞ** (*bax*).

ADDIMLAMAQ Alo kişi köynəkcəb və ayaqyalın onun [Gülsənəmin] arxasınca *addımladı* (S.Rəhimov); **ADDIM ATMAQ** [Əbülhəsən bəy:] O, mənə söykənərək *addım atırdı* (M.S.Ordubadi); **YERİMƏK** ...Kərbəlayı Mirzəli düzəlib bir-iki qədəm qabağa *yeriyib* söylədi: "Allah axırın xeyir elosin!" (C.Məmmədquluzadə).

1. ADƏT, ƏNƏNƏ Connot deyil; Xeyr, hər el-obanın; Öz *ənənəsi* var, öz *adəti* var (M.Rəhim); **DƏB, QAYDA** Sizin tədbirinizlə, sizin təlubinizlə; Bu köhnə *qaydanızla*, bu köhnə *dəbinizlə* (M.Rəhim); **RƏSM** (*köhn.*) Rəsmdir kim, şəhlər viranədən olmaz xərac (S.Ə.Şirvani).

2. adət *bax* vərdiş
3. adət *bax* xasiyyət
adətkərdə *bax* vərdişli
adıbilinməz *bax* namolum
ADINA (*həftənin 4-cü günü*) [Cavad:] Bu gün təkdir, sabah yox biri gün *adınadır*.. (Ə.Vəliyev); **CÜMƏ AXŞAMI** Bir *cümə axşamı* işin axırında Mirmehdi Həmidi çağırıb dedi – Baloğlan, zənən, gücünə söz yoxdur (H.Abbaszadə); **PƏNCŞƏNBƏ** [Vali:] *Pəncşəmbə* günü qızmış bir buğa beş-altı adam yaraladı.. (A.Şaiq).
adi *bax* sadə
adil *bax* ədalətli
adilik *bax* sadəlik
adlı *bax* adlı-sanlı
ADLI-SANLI (*ad qazanmış adam*) Qoca Mərdana təzə bağ qonşusu gəlmişdi. *Adlı-sanlı* bəstəkardı (X.Hacıyeva); **ADLI** [İskəndər:] Dünyada on *adlı* bir tacidardı; Dağları titrədən ordusu vardı (A.Şaiq); **MƏŞHUR** Elə *məşhur* bir ixtisas sahibinin nə üçün sahv etdiyini başa düşə bilmirdi? (Y.Əzimzadə); **ŞÖHRƏTLİ** [Səmsəd:] Onlar varlı, *şöhrətli*, böyük adamlardır (C.Cabbarlı); **TANINMIŞ** [Fərman] ülkənin məşhur, *tanınmış* qızı ilə yarışa girmişdi (Ə.Sadıq); **ALİŞAN** (*köhn.*) Ey Həsənbəy, əmiri-*alişan*: Elmi-hikmətdə sanıyı-Loğman (S.Ə.Şirvani); **NAMDAR** (*Ər.*) [Qarib:] Haqq səni dünyada *namdar* eyləsin. ("Aşıq Qərib")
adres *bax* ünvan
AD-SAN, ŞÖHRƏT Çalışma-vuruşma *ad-san* üçün sən; *Şöhrət*, layiq olsa tapacaq səni (D.Nəsib); **AD** Uymaram şöhrətə; Nə *ada* mən (D.Nəsib); **ŞAN** Mən nə var-dövlət üçün, Nə *şan*, nə şöhrət üçün; Həsrət çəkmayırəm bil (M.Rəhim); **SAN** Nə isə, dardaşının adına, *sanına* da layiq deyildi ki, meymun oynatsın (N.Nərimanov); **NÜFUZ** (*bax*).
1. ADSIZ, NAMSIZ (*adı olmayan*)
2. adsız *bax* imzasız
advokat *bax* vəkil 1
ADYUTANT, YAVƏR
aerobus *bax* təyyarə
AERODROM Budur, biz artıq *aerodrom-dayıq* (M.Hüseyn); **AEROPORT** [Valeh:] *Aeroportdan* gəlirik.. (İ.Əfəndiyev); **AERO-MEYDAN** Küçə! Bayır! Meydan! Dörd motorlu uçaq! *Aeromeydanı* (R.Rza); **TƏYYARƏ MEYDANI (LİMANI)** Rəfiqə qapıdan çıxdı. Evlərinin tinindəki dayanacaqda taksiyə oyləşib şoferdən *təyyarə meydanına* sürməyi xahiş etdi (İ.Abbaszadə); Təyyarənin yerə enməyinə bir saat qalmışdı. *Təyyarə limanına* gətirməyi qərara aldı (M.Rəhim).
aeromeydan *bax* aerodrom
aeroplan *bax* təyyarə
aeroplançı *bax* təyyarəçi
aeroport *bax* aerodrom
AFƏRİN, ƏHSƏN (*tərif ifadə edir*) Eşq olsun, ay xanım, *afərin, əhsən* (M.Rəhim); **BƏRƏKƏLLA(H)** [Püstəbanu bəyim:] Ha qoçaq, ha qoçaq, *barəkallah*, aferin! (N.Vəzirov); **MAŞALLA(H)** [Nəsrulla:] Barəkalla, xanım qız, *maşalla* xanım qız (M.S.Ordubadi); **MƏRHƏBA** Hər tərəfdən – *Mərhəba* turanlılar! Əhsən turanlılar! Afərin turanlılar! – səsi meydanı ağzına aldı (M.S.Ordubadi); **YAŞA** [Koxa:] Mətləb üstə gəldin, afərin, *yaşa* (S.Rüstəm).
afət *bax* fəlakət
affiks *bax* şəkilçi 1
afişa *bax* elan
afiyət *bax* sağlamlıq
aftab *bax* günəş
AFTAFA/AFTABA (*su üçün lüləkli və qulplu qab*) Nənəxanım suyu gətirib, *aftafa*dakı küncə qoydu və palazları geri qatladı (Çənənzəminli); **LÜLƏYİN** (*dan.*) [Molla Salman:] Nuru, sənin qiyasına görə mən gərək Qarun olaydım; bəs mən niyə bir həsir və *lüləyindən* qeyri bir zada malik deyiləm?! (M.F.Axundzadə).
agah *bax* xəbərdar
agent *bax* 1. casus; 2. müvəkkil
agentlik *bax* 1. casusluq; 2. müvəkkillik
1. AĞ (*rəng*) *Ağ* köpək, qara köpək, ikisi də köpəkdir (Ata. sözü); **BƏYAZ/BAYAZ** (*şair.*) Buludlar, buludlar, *bəyaz* buludlar (M.Rəhim); **SÜDRƏNGİ** Qayanın böyürlərini deyirdin bos *südrəngi* sapla tikmişdilər (M.Aslan).
2. ağ *bax* kəfən
3. ağ *bax* düşəkağı
4. ağ *bax* çal
1. AĞA (*köhn.*) (*hakim istismarçı siniflərə mənsub adam*) *Ağanın* dediyinə gərək dinməz-söylənməz əməl eləyəsən (Ə.Vəliyev); **BƏY** *Bəyin* tapşırığını sözsüz-sovsuz yerinə yetirərsən (Ə.Vəliyev); **MÜLKƏDAR** (*bax*); **ZADƏGAN** (*bax*).
2. AĞA Sən *ağa*, mən *ağa*, inəkləri kim sağa?! (Ata. sözü); **BƏY** (*məc.*) Dərə xəlvət, tülkü *bəy* (Ata. sözü); **ALLAH** (*məc.*) [Tacir:] Mən Qacar nəsliyəm, şəhlər şəhiyam; Mən də yer üzünün bir *allahıyam* (S.Vurğun); **HAKİM, SAHİBKAR** (*bax*).
3. ağa *bax* cənab
1. AĞAC (*köhn.*) (*Təxminən 5-7 kilometrə bərabər məsafə ölçüsü*) [Kərim baba:] Kənd ilə pələngin arası təxminən bir *ağac* olardı (A.Şaiq); **FƏRSƏNG/FƏRSƏX** [Odabaşı:] Şəhərdən ən-ən beş *fərsəng* kənara sağ-sol göz işlədikcə ağanın əmlakı idi (Ə.Haqverdiyev).
2. ağac *bax* əsa
ağacdeşən *bax* ağacdələn
AĞACDƏLƏN (*zool., quş*) Hardasa taqqataqla; *Ağacdələn* ağac dəlir (M.Rzaquluzadə); **DƏLƏYƏN** Uşaqlıqda ağaclara dırmaşıb *dələyən* balaları çıxardığı irigövdəli palıd ağaclarının dövrəsində dolanacaqdır (S.Rəhimov); **AĞACDEŞƏN** (*dial.*).
ağagörməz *bax* abasbəyi
ağalanmaq *bax* yiyələnmək
AĞAPPAQ (*tamamilə ağ*) Mizə dirsəklənən Davud əvvəl qolundakı saata, sonra otağın qar kimi *ağappaq* divarında taqqataqla işləyən xoruzlu saata baxdı (H.Abbaszadə); **BƏMBƏYAZ** Simaş *bəmbəyaz* olmuşdu, gözləri dorinliyə düşmüşdü.. (M.İbrahimov); **DÜMAĞ** Soldatın rəngi *dümağ* oldu (M.Hüseyn); **QAR KİMİ** Murad cavan bir oğlundur, gur saçları *qar kimi*; Keşməkeşdə ağarmışdır aqil atalar kimi (M.Rəhim).
AĞARANTI (*süd məhsulu*) Sabah, birisi gün uşaqların *ağarantısı* da çıxacaqdır (Mir Cəlil); **AĞARTI** Ana.. həmişə bir-iki sağmal inəyə sahib olmuş, uşaqlarını *ağartıdan* korluq çəkməyə qoymamışdı (S.Rəhimov).
1. AĞARMAQ, BƏYAZLANMAQ (*ağ rəng almaq*)
2. AĞARMAQ (*saç, suqqal və başa dən düşmək*) O, indi artıq qocaldığından saçı, saqqalı *ağarmış*, çalışmaq qabiliyyətini xeyli itirmiş olduğundan ağır işləri oğlu Soforə buraxmış, özü bir az istirahətə başlamışdı (A.Şaiq); **ÇALLAŞMAQ/ÇALLANMAQ** İndi Rüstəmin qara gur saçları çoxdan seyrəkləmiş və *çallaşmışdı* (M.İbrahimov); **DƏN DÜŞMƏK** (*fr.v.*) Saçına *dən düşsə*, qoy düşsün, nə qəm (R.Rza).
3. AĞARMAQ Xosrov onun kağız kimi *ağardığını* gördü və özünü irəli atdı.. (M.İbrahimov); **RƏNGİ SOLMAQ (QAÇMAQ), SOLMAQ** (*bax*).
ağarti *bax* 1. ağarantı; 2. pudra
ağbaş(lı) *bax* çalbaş(lı)
ağbəxt *bax* xoşbəxt
ağbəxtlik *bax* xoşbəxtlik
AĞBƏNİZ(Lİ) Uzunboy, *ağbəniz*, alagöz Gülbadəmi qız ikən kənddə çox adamlar istəyirdi (N.Nərimanov); Abbas uzun boylu, nazik bədən, *ağbənizli*.. bir uşaq idi (S.S.Axundov); **AĞSİFƏT(Lİ)** Yanında tozo kostyum geyinmiş, qıvrımsaçlı, *ağsifətli*, dolğun bir gənc dururdu (M.Hüseyn); **AĞÜZLÜ** Olya hündürboylu, uzunsaçlı, *ağüzlü*, xumargözlü və dolu bədənli bir qız idi (Q.İlkin).
1. AĞBİRÇƏK(Lİ) (*yaşlı qadın haqqında*) [Fatma:] Elə eləmə ki, bu *ağbirçək* vaxtımda küçələrə düşüm, ona-buna əl açıb, dilənim (H.Abbaszadə); **QOCA** O [Fatma] ..düşünürdü ki, Bakıda, Ali Məhkəmədən hakimin *qoca* anaya üzəyi yanacaq (H.Abbaszadə).
2. AĞBİRÇƏK, AĞCANƏNƏ (*dan.*) (*evin, ailənin ən yaşlı və hörmətli qadını*) Evin *ağbirçəyi* Nubar.. tündməcaz, dərgöz və deyingən bir qarı idi (S.Rəhimov).
ağca *bax* 1. pul; 2. pulcuq

AĞCAQANAD [Mordan.] Bürkü cəhənnəmə, *ağcaqanad* göz yummağa qoymurdu ki... (X.Hasilova); **DİTDİLİ** (*dial.*) Qarvənd çox *dadlı* və miçək olan yerdir (Ə.Haqverdiyev); **HÜNÜ** Ancaq *hünü* miçəklərin yaz-yazı... Bu şükütü pozur... (A.Səhhət); **MİĞMİĞA** (*məc.*) Nə alim incidar, sənin insan, Nə dərin *miğmiğa* simokdən qaç (M.Ə.Miəcuz)

AĞCAQAYIN (*bot.*), **İSFƏNDAN, QAYIN, QAYINAĞACI**

ağcaqanaq *bax* ağbırçək 2

ağcəlyar *bax* qarayaq

ağgünlü *bax* xoşbəxt

ağgünlülük *bax* xoşbəxtlik

1. AĞI (*dilə münasibətdə söylənən yanlışlıq sözlər*) Ağıcı da hərdənsə yanlışlı bir uğı dedikdə evi həmkünü gülümsədi (Çəmənzəminli); **NÖVHƏ** Məhərrəmin birindən başlayaraq, onun qədər davam edən imam təziyəsi, mərsiyə, *növhə* dəstə tapmə, məhəllələr arasında adət şəkli almış dalaşmalardan sonra bütün bu həngamə aşura hüsaru ilə bitirdi (Çəmənzəminli)

2. ağı *bax* zəhər

I AĞIL Lakin insan *ağlının* məhdudluğunu duyaraq zəifindən kədərlənirdim (Çəmənzəminli); **KAMAL** Vaqif, oyunma ki, *kamalımız* var. Allaha şükür ki, *kamal* da yoxdur (M.P.Vaqif); **DÜŞÜNCƏ** *Düşüncə* tərbiyə, zəka zinəti. Budur qədirbilən insanda, qiymət (S.Vurğun); **DƏRRAKƏ** Xəqanı indi hər işi *dərrakə* ilə görürdü (Ə.Vəliyev); **ZƏKA** [Məhsəti:] Nizamını dağıtsa qədər *hüsnü*-zəkasın da onun *zəkasıdır* (M.Hüseyn); **ƏQL** [Orxan:] Səbrim tükənmiş, qərarım kəsilmiş, Hüşum, *əqlim* işləmir, uyqum çəkilmiş (H.Cavid); **İDRAK** (*bax*)

II AĞIL *Üç ərəsində mal-qara dəvar saxlamaq üçün tikilən* Qarxa Çoban quyunların yerləndirir *ağıllarına* qapısını bərkitdi... (Anar); **QAHAL** Bu gün Bəxti də evdə yatmayıb, *ağılsız* mal-qaranın *qahalına* verdi (S.Rəhimov)

ağılsızlaşmaq *bax* 1. zəhərlənmək; 2. yemək 1

ağılsızlaşdırmaq *bax* ağlatmaq

AĞILLANDIRMAQ, BAŞINA AĞIL QOYMAQ, DOĞRU YOLA SÖVQ ETMƏK, PİS YOLDAN ÇƏKİNDİRMƏK

AĞILLANMAQ, AĞLI BAŞINA GƏLMƏK, AĞLINI BAŞINA YIĞMAQ, DÜZƏLMƏK (*məc. dan*)

1. AĞILLI [Məlik:] Bəhlul baba, deyirlər siz çox *ağıllı* bir adamsınız (A.Şaiq); **DÜŞÜNCƏLİ** [Vahid:] Gözəldir, tanrıdır *düşüncəlidir*... anmə hökkəlidir... (M.İbrahimov); **KAMALLI** [Piri baba:] Çingiz çox ağıllı, *kamallı* cavandı (S.S.Axundov); **DƏRRAKƏLİ, MÜDRİK** [Uşaq Leonardo:] Axı insan ağıllıdır, *dərrakəlidir, müdrikdir* (R.Rza); **AQİL** Qoyluq qalıb düşməz kim olsa *aqil* (Q.Zakir); **ƏHLİ-KAMAL** Vardır hər güşədə yüz *əhli-kamal* (S.Ə.Şirvani); **BAŞIDOLU** (*dan.*) [Mustafa bəy:] ...Çünki doğrudan da *başıdolu* oğlansan (Ə.Haqverdiyev)

2. ağıllı *bax* ağlabatan

AĞILSIZ, AĞILKƏM, BAŞSIZ (*məc.*), **GİC, KƏMAĞIL, KƏMSƏR**

ağılsız *bax* ağılsız

AĞIMTIL (*aş rəngə çalan, azacıq ağ*) Ildırım çaxdıqca hörümçək toru kimi bütün meşəni, ağacların yarpaqlarını, budaqlarını sarmış bu tor *ağımtıl* bir şəfəqlə parıldayırdı (M.Ömər); **AĞIMSOV** *Ağımsov* tüstü onun [Cahandar ağanın] enli dodaqlarının üstünə enmiş qalın bığlarının arasına doldu (İ.Sixlı); **AĞIMTRAQ.**

ağımtraq *bax* ağımtıl

1. AĞIR (*çəkisi ağır olan*) *Ağır* sandıq seçmə parçalarla dolu idi (Mir Cəlal); **VƏZNLİ** İlk məşq kiçik *vəznli* millərlə başlar, get-gedə ağır *vəznli* millərə keçirdilər (Çəmənzəminli); **SANBALLI** Gecəm belə keçdi, sahəmin gəlsin! Dadıma *sanballı* sözlərim gəlsin! (M.Müşfiq)

2. AĞIR (*yara haqqında*) *Ağır* yaralanmış bir müsəlman süvarisi Gürcüstan milli xalq qvardiyasının xəstəxanasında müalicə edilməkdədir (M.Hüseyn); **BÖRK** O, *bərk* yaralanmışdı (M.Hüseyn).

3. ağır *bax* çətin; gorgin 2

4. ağır *bax* ağırtorpaqlı; yavaş

5. ağır *bax* ağırtəbiətli

ağır-ağır *bax* yavaş-yavaş

1. AĞIRAYAQ (*uyuğu uğursuz*), **AYAĞIAĞIR, BƏDQƏDƏM, BƏDSÜKÜM, QARADABAN** (*dan.*)

2. ağırayaq *bax* hamilə

ağırbaşlı *bax* ciddi 1

AĞIRLAŞDIRMAQ (*vəziyyət haqqında*), **ÇƏTİNLƏŞDİRMƏK, GƏRGİNLƏŞDİRMƏK** (*məc.*), **MÜRƏKKƏBLƏŞDİRMƏK**

1. AĞIRLAŞMAQ, ÇƏKİSİ ARTMAQ

2. AĞIRLAŞMAQ, ÇƏTİNLƏŞMƏK, GƏRGİNLƏŞMƏK (*məc.*), **MÜRƏKKƏBLƏŞMƏK** (*bax*)

ağırlıq *bax* 1. vüqar 1; 2. qəm; 3. çəki 1, yük 2

AĞIRTƏBİƏTLİ Nuroddin... *ağırtəbiətli* bir uşaq olur (S.S.Axundov); **AĞIR** (*məc.*) *Ağır* torpan, *ağır* dur (Ata. sözü); **CİDDİ** Tanyanlar bilir, yeddi yaşında, *Ciddi* bir qız idim, oğlı başında (Ə.Cavad); **VÜQARLI** [Məhsun:] Necə olu bilər ki, o *vüqarlı* müəllim... birdən-birə sönsün? (S.Rəhimov)

AĞIZ ...ağsaqqal və qarasaqqal kişilər məlumun *ağzından* belə-belə boş vədlərə eşidib inanırlar... (C.Məmmədquluzadə); **DƏHAN/DƏHƏN** (*Klas.*) Ey *dəhanı* şəkər, ləhləri bada! Gül camalın eşq əhlinə ayinə (M.V.Vidadi), Qonça *dəhanı* qonunda xəndan, Gülməkdən onar açıldı dondan (Xətayi).

AĞIZBAAĞIZ (*hap dolu*) Gecə çənlər *ağızbaağız* nefllə doludu (Sanlı); **LƏBƏLƏB** Coşqun dağ selləri *ləbələb* daşan Kürün, Arazın sahillərini dolaşıb, Alazan çayı boyunca gəzdik (B.Bayramov), **DOPDOLU.**

ağızdan *bax* 1. şifahi; 2. ozbərdən

ağızdolusu *bax* havaylı 1

AĞIZLAŞMAQ (*mübahisələri düşmək*) Mən ömrümdə söyüşməmişəm. Birisi ilə *ağızlaşmamışam* (Mir Cəlal), **SÖZLƏŞMƏK** Kərimov Aydınla *sözləşməkdən* sonra özünü qalıb hiss edir (H.Seyidbəyli).

ağızsürütmə *bax* ağızucu

AĞIZUCU Doktor hərasa təlaşınmış kimi *ağızucu* dedi: – Göstəriş vermişəm (H.Abbaszadə); **AĞIZSÜRÜTMƏSİ** Həmzə *ağızsürütməsi* bir neçə söz dedi (Ə.Əbülhəsən); **BAŞDANSOVDU** Mehmanın *başdansovdu* sözündən, soyuq söhbətindən sonra adamlar dağılışıb getdilər (S.Rəhimov).

AĞQIZIL, PLATİN

AĞLABATAN (*mənfi: hiləni, mümkün olan*) Sonra sözün *ağlabatan* sözdür (M.İbrahimov); **BAŞABATAN** [Mehman:] Hələ özü ilə *başabatan* bir söz demir (S.Rəhimov); **AĞLASIĞIŞAN** [Heydər bəy:] *Ağlasığışan* iş deyil (S.S.Axundov); **AĞILLI** [Məlik:] Nə *ağıllı* fikirdir, ay Sona!... (M.İbrahimov); **AĞILKƏSƏN, MƏQSƏDYÖNLÜ.**

ağlabatmaz *bax* ağlasığmaz

ağlagəlməz *bax* fövqəladə 1

AĞLAĞAN Çoxlarının bezdiyi və uzaq qaçdığı *ağlağan* uşaqları Nazım sanki ofsun ilə ələ alar, sakit edərdi... (Mir Cəlal); **GİRYAN** (*Klas.*) Məni bu məhnət yerə qoydu didəsi *giryan* (Natəvan); **KÜR.**

AĞLAMAQ Tural üçün qırx qadın *ağlayırdı* (Anar); **BOZLAMAQ** (*arx.*) (*yanayana, ucadan səslə ağlamaq*) ...üç kürə şəhnəfiri *bozlayıb*, dağa-daşa səs salıb (M.F.Axundzadə); **GÖZ YAŞI AXITMAQ (TÖKMƏK)** (*fr.ə.*) [Gülüş:] Ay qızım, oziz balam, bəla musmırıq töküb, *göz yaşı axıtmaq* da yaxşı deyil (X.Hasilova); [Vəzir:] Aman; Hüzanı torpağına qayıdan zaman, *Göz yaşı tökürdü* (S.Vurğun); **ZARIL-ZARIL AĞLAMAQ** (*zar-zar ağlamaq*) ...bir dükanın qabağında üç uşaq durub *zarıldayırdı* (Çəmənzəminli).

ağlamalı *bax* pis; faciəli

ağlamsınmaq *bax* doluxsunmaq

AĞLASIĞMAZ ...bu nöhəng addımını; *Ağlasığmaz* bu qoşəng addımını... (S.Rüstəm); **MƏNTİQSİZ** O, yeni arabir *məntiqsiz* sözlər deyir (A.Şaiq)

ağlaşma *bax* inatəm

AĞLIQ (*bir şeyin ağ rəngi*) Əvvəl gözəllərdə gərəkdir çağlıq; Ondan sonra ola sadəlik. *ağlıq* (M.P Vaqif); **BƏYAZLIQ.**

ağrı *bax* **1.** sancı; **2.** qəm.

AĞRIMAQ (*bədənin bir yerində ağrı hiss etmək*) [Gülüş:] Sevil, nə üçün belə solğunsan, yoxsa bir yerin *ağrıyır?* (C.Cabbarlı); **GİZİLDƏMƏK** (*vorğunluqdan və s.-dən ağrımaq*) Dişin bir-birinə çarpıb dəyincə; Göməgöy ayaqların *gizildəyincə:* Bir odun parçası tapmayacaqsan (M.Müşfiq); **GÖYNƏMƏK** [Rüstəmin] qutunun üstündə uzatdığı qolu və çiyni indi bayaqkından daha artıq *göynəyirdi* (H.Abbaszadə) **ZOQQULDAMAQ** (*dan.*) (*bərk ağrımaq*) [Mürsəl] ufuldayırdı, çünki yarası *zoqquldayırdı* (Ə.Vəliyev); **SANCMAQ** (*sanki bir şey batır kimi ağrımaq*).

AĞRITMAQ, AĞRI VERMƏK, ƏZİYYƏT VERMƏK, İNCİTMƏK (*bax*)

ağsaç(lı) *bax* ağbaş(lı)

I. AĞSAQQAL (*müxtəlif mənalarda*) [Dekan:] Demək, sizin köhnə *ağsaqqalınız* başqa institута keçdi (Ə.Kərim); **BAŞBİLƏN** [Tahirzadə:] Bu camaatın bir *başbiləni,* bu ölkənin bir sahibi yoxdurmu, ilahi? (Mir Cəlal); **BAŞÇI** Qazmaçı işləyən, daşçı işləyən: Bütün bu işlərə *başçı* işləyən: Bir gündə yüz günah yapdı əliniz... (M.Araz); **RƏHBƏR** [Kipiani] hiss edirdi ki, *rəhbəri* olduğu məktəbin sükanı əlinin altında ağırlaşır, onu idarə etmək getdikcə çətinləşir (İ.Şıxlı); **SÖZÜKEÇƏN** (*dan.*)

2. ağsaqqal *bax* çalsaqqal(lı)

3. ağsaqqal *bax* qoca

ağsifət(li) *bax* ağbəniz(li)

ağu *bax* zəhər

ağulamaq *bax* zəhərləmək

ağulanmaq *bax* zəhərlənmək

ağulu *bax* zəhərli

ağuş *bax* qucaq

ağüz(lü) *bax* ağbəniz(li)

ağyol *bax* kəhkəşan

I. AĞZIBİR (*dan.*), **SÖZÜBİR. HƏMRƏY** (*bax*)

2. ağzıbir *bax* həbsxana

ağzıboş *bax* **1.** ağzıyırtıq; **2.** naqqal

ağzıboşluq *bax* **1.** ağzıyırtıqlıq; **2.** naqqallıq

ağzıdualı *bax* dindar

ağzıgöyçək *bax* naqqal

ağzıgöyçəklik *bax* naqqallıq

ağzıhədalı *bax* ağzıyıcılı

ağzıköpüklü *bax* azğın **1**

ağzıqəşəng *bax* naqqal

ağzıqəşənglik *bax* naqqallıq

AĞZIYELLİ (*dan.*) (*yeka-yeka ağızına nə gəldi danışan*) [Gülcamal:] *Ağzıyellinin* gərək ağzının üstündən elə vurasan ki, bir də dodağını tərpədib söz deyə bilməsin (M.İbrahimov); **BAŞIYELLİ** [Sonəm:] Qanmır da, qadan alım, cavandır, *başıyellidir* (M.İbrahimov); **AĞZIHƏDƏLİ.**

AĞZIYIRTIQ (*sirr saxlaya bilməyən*) ..Kəlbiyev bu görüşlər zamanı Mina xanımla əylənməkdən çox, onun əri ilə maraqlanır, işi, vəziyyəti, fikri-niyyəti haqqında hərcayi və *ağzıyırtıq* arvaddan söz çəkirdi (M.İbrahimov); **AĞZIBOŞ** "O olmasın, bu olsun" musiqili komediyasında satirik osmanlı, millətçi, qoçu, *ağzıboş* ziyalı surətləri və başqa surətlər yaradılmışdır (Ü.Hacıbəyov); **BOŞBOĞAZ** Yusifzadə bütün bu söz-söhbətləri eşidəndə lovğalanır. Danışır ki, Qənbər Quliyevlə Misirxanov aciz və *boşboğaz* adamlardı (Ə.İldırımoğlu).

AĞZIYIRTIQLIQ, AĞZIBOŞLUQ, BOŞBOĞAZLIQ

AĞZIYUXARI (*yuxarıya doğru istiqamət*) [Fotoli xan] o döşdən tutmuş bu Şuşa dərələrini qoşunu ilə doldurmuşdu.. *Ağzıyuxarı* qalaya tərəf dırmaşmışdılar (Çəmənzəminli); **BAŞIYUXARI** Lado.. *başıyuxarı* Cəbrayılın evinə tərəf gətməyə başladı (S.Rəhimov); **ÜZÜYUXARI** Boz ürgə çayı keçib, *üzüyuxarı* dıklənməyə başladı (İ.Əfəndiyev).

ahən *bax* dəmir

1. AHƏNG, UYĞUNLUQ

2. ahəng *bax* səs

3. ahəng *bax* **1.** mahnı; melodiya **1**

ahənrüba *bax* maqnit

ahəstə *bax* yavaş

ahəstə-ahəstə *bax* yavaş-yavaş

ah-fəryad *bax* fəryad

ahıl *bax* qoca **1**

ahıllaşmaq *bax* qocalmaq

ah-nalə *bax* fəryad

ahu *bax* ceyran

ah-zar *bax* inilti, fəryad

axar *bax* səlis

axar-baxar *bax* **1.** mənzərə **1**; **2.** suayrıcı

axar-baxarlı *bax* mənzərəli

axarlıq *bax* səlislik

axıcı *bax* səlis

axıcılıq *bax* səlislik

axın *bax* **1.** çəröyən **1**; **2.** izdiham **1**

axır *bax* son

axırdakı *bax* axırıncı

AXIRINCI O, *axırıncı* dəfə qarını dənləyib evindən qovmuşdu (S.Rəhimov); **SONUNCU** Mən *sonuncu* dəfə bu küçə ilə nə vaxt gətmişəm? - yadıma gəlmir... (Elçin); **AXIRDAKI, XATƏM** (*ən sonuncu*).

axıtmaq *bax* tökmək **1**

I AXMAQ (*müxtəlif mənalarda*), **SIZMAQ, TÖKÜLMƏK**

II axmaq *bax* səfeh

AXMAQ-AXMAQ, GİC-GİC, KƏMSƏR-KƏMSƏR, SƏFEH-SƏFEH

axmaqlamaq *bax* səfehləmək

axmaqlıq *bax* səfehlik

AXSAQ, TAYTAQ, YEMSƏK (*məh.*), **ÇOLAQ** (*bax*)

AXSAMAQ (*ayağını çəkə-çəkə yerimək*) [Vəzir:] ..Zordan mənim də ombam bərk ağrıyıb, indi *axsayıram* (M.F.Axundzadə); **TAYTAMAQ** (*dial.*) Nəxırda inəyə nolufsa, yazıx heyvan *taytayır* (ADDL); **YEMSƏMƏK** (*məh.*).

AXŞAM [Solimə:] *Axşam* şər qarışardı (İ.Əfəndiyev); **MƏSA** (*kl.ad.*) Mailəm, cümlə bilir, dövləti didarıma mən; Ki, baxım sübhü *məsa* şövq ilə rüxsarına mən (M.Ə.Sabir).

AXŞAMÇAĞI (*günbatana yaxın vaxt*) İki gün sonra isə *axşamçağı* qapının zəngi çalındı (M.İbrahimov); **AXŞAMTƏRƏFİ** Şəhər küçəsi, *axşamtərəfi,* yağış havası.. (Ə.Haqverdiyev); **AXŞAMÜSTÜ** *Axşamüstü,* gün batar-batmaz, öz sevgilisinin görüşünə gedən bir gəncə rast gələn hər kəs, onun çiçəkləri haradan dərdiyini bilərdi (M.Hüseyn); **AXŞAMVAXTI** [Usta Səgah Mürşüdə:] *Axşamvaxtı* burada tək oturmağınızdan məqsəd nədir? (S.Rəhman).

1. AXŞAMLAMAQ, AXŞAM OLMAQ (DÜŞMƏK), HAVA QARALMAQ (*dan.*)

2. axşamlamaq *bax* gecələmək

axşamtərəfi *bax* axşamçağı

axşamüstü *bax* axşamçağı

axşamvaxtı *bax* axşamçağı

axtarılmaq *bax* aranmaq

AXTARMAQ Dənizlərdə inci yox, səni gəzdim üzərək; Tək səni *axtarmışam,* möhnətlərə dözərək (M.Rahim); **ARAMAQ** (*tapmağa çalışmaq*) Qartal gəlir, ov *arayır,* ağlı gedir, qanadları gərilir (B.Bayramov); **ARAŞDIRMAQ** (*yoxlayaraq axtarmaq*) Kərim boy olini cibino salıb *araşdırdı* (Mir Cəlal); **GƏZMƏK** (*gəzərkən soraqlayıb tapmaq*) [Koxa:] Yenə gözlərindən yağır qəzəb, kin; De görüm, meşədə kimi *gəzirdin?* (S.Rüstəm); **ARAŞMAQ** (*qad.*) Kimin kim eşq bağlar əl-ayağı, dəxi açılmaz; Bu müşkül mənini çox kimsədən Qövsi *araşbdır* (Qövsi).

AİD (*aid olan*) [Nadir bəy:] Mənçə gözəllik zövqə *aid* bir şeydir (H.Cavid); **RACE** (*ərx.*) Doğrudur ki, Xaqani və Nizami kimi müqtədir şairlərimiz fars lisanında törətdikləri bədiələr şərəfi yenə də bizlərə *racedir* (A.Şaiq); **MƏNSUB** Öz vətəninə *mənsub* olmayan şəxs insanlığa da mənsub deyildir (V.Q.Belinski); **MƏXSUS** (*bax*).

AİDİYYƏT, MƏNSUBİYYƏT, AİDLİK, ƏLAQƏ

aidlik *bax* aidiyyət

AİLƏ [Kərim] özünün, *ailəsinin,* dostlarının taleyini fikirləşirdi və nəhayət zəmanəyə lənət oxuyurdu (M.Hüseyn); **KÜLFƏT**

(*dan.*) Bərk ayaqda, çətin vaxtda İbrahim boy Vəlişin *külfətinə* al tutub kömək durmuşdu (Ə.Vəliyev); **ARVAD-UŞAQ** (*dan.*) Hətta Həsən pəncərənin tıqqıltısına dik atılıb, hirsli evdən çıxdı, dalınca da *arvad-uşağı* yetirən kimi Kərbalayı Fərəcin saqqalından yapışıb künco basdı (Çəmənzəminli); **ƏYAL** (*köhn.*) İndi ağarçı ona zəhmət olar; Qışda *əyali*, özü qarət olar (M.Ə.Sabir); Para nədir? Üzünü gördüyüm bir il yoxdur; Fəqət *əyal* yanında xocalot çoxdur (Ə.Nəzmi); **ƏHLİ-ƏYAL** (*köhn.*) *Əhli-əyalı* ibarətdir bir anasından, bir arvadından və yeddi-səkkiz yaşlı bir oğlundan (C.Məmmədquluzadə); **ÖVRƏT-UŞAQ** (*köhn.*) [Xan:] Bax həftəyədək, ümidvaram, İrəvana gəlim *övrət-uşaq* ilə (C.Məmmədquluzadə); **FAMİLİYA** [Səməndxan:] ..hökumətinin bu həqirə həvalə etdiyi böyük vəzifə mənim və mənim *familiyamın* hamısını sərəfraz buyurdu . (M.S.Ordubadi). **ƏHLİ-BEYT** (*kl əd.*) İnsan öz *əhli-beytindən* konar oldu, onun üçün bir növ narahatlıq hasil olacaq (C.Məmmədquluzadə); **URUQ** *Uruğun* olsun, Urumda olsun (Ata. sözü); **EV** [Məşədi Səttar:] Əhvalın necədir, *ev*, uşaq salamatdırmı? (Ə.Haqverdiyev).

ajan *bax* polis I
akrobat *bax* canbaz
akrobatlıq *bax* canbazlıq
aksioner *bax* səhmdar
I **aksiya** *bax* səhm
II **AKSİYA** (*siyasi*). **ÇIXIŞ, İŞ, HƏRƏKƏT**
AKT, PROTOKOL
aktiv *bax* fəal
aktivləşmək *bax* fəallaşmaq
aktivlik *bax* fəallıq
aktrisa *bax* aktyor
aktyor *bax* artist
aktyorluq *bax* artistlik
akuşka *bax* pəncərə I
aqibat *bax* son
aqibatsız *bax* sonsuz I
aqil *bax* ağıllı I; mudrik

I **AL** (*rəng*) [Cavahir] Sonin sinonı tozo *al* qanına boyadım (M.Hüseyn); **QIRMIZI** Qəlbimizdən asmışıq beş guşəli ulduzu; Bayrağınız *qırmızı*, bu gün yer, göy qırmızı (S.Rüstəm); **ƏHMƏR** (*kl.əd.*) Boyu bağ içrə sərvi-nazə bonzər; Yanağı həmçü vərdi-*əhmərdir* (Xətayi); **QIZIL** Köhnə boy evinin üstündə *qızıl* bayraq yellonon gündən, kəndin həyatı dəyişdi, yeni səmtə, yeni yola düşdü (M.İbrahimov).

II **al** *bax* hiylə
III **al** *bax* qulyabanı

1. **ALA** (*qarışıq rəngdə olan; açıq-mavi göz haqqında*) Çevrilib *ala* gözləriylo monə baxdı (N.Xəzri); **ŞƏHLA** Küsmüş qızlar kimi kirpiklərini bir-biri üzərinə tökon norgiz gülü də *şəhla* gözlorini açıb qızılgülün çöhrəsindəki qırmızılığa baxırdı (M.S.Ordubadi).

2. **ala** *bax* ala-bula
ala-babat *bax* babat
ala-bazak *bax* ala-bula

ALA-BULA (*müxtəlif rənglərdən ibarət olan*) Ağaclar *ala-bula* rəng alırdı (M.Hüseyn); **ALA** Fısıltıqdan fışıldayıb çıxan *ala* ilan Dədə Qorqudun ayağına yanaşdı, başını qaldırıb onu çalınaq istədi (Anar); **ALACA** [Dilbər:] ..gündə 3-4 manat faytona verəndə özünü itirir, elə bil mən də onun üçün çit-*alaca* geyəcəkdim (C.Cabbarlı); **ALA-BƏZƏK** Bir dəfə bağda *ala-bəzək* bir qurdu yarpağa büküb gətirdim (S.S.Axundov); **ƏBLƏĞ** [Fəxrəddin:] *Əbləğ* at meydanda topla bərabər firlanırdı (M.S.Ordubadi).

alaca *bax* ala-bula

ALAÇIQ (*çubuqla qurulmuş köçəri mənzili*) Üçüncü gün Pasıgilin *alaçığının* qabağında toy vurulmuş yeno belə şənliklər olmuşdu (S.Rəhimov); **ÇADIR** Atam *çadırının* yanındakı armud ağacı altında oturub Korim baba ilo söhbət edirdi (A.Şaiq); **XEYMƏ** (*köhn.*) ..Xalq geniş meydana toplanır, ortada *xeymə* qurulur, tarixi libas geymiş şəbihlər gəlir.. (Çəmənzəminli).

ALAF, YEM (*heyvanlar üçün*)
alaqapı *bax* darvaza

ALA-QARANLIQ(DAN) Mən səhər *ala-qaranlıqdan* çöllərdə işləmişdim (M.İbrahimov); İshaq kişinin arvadı səhər tezdən *ala-qaranlıq* qayğanaq bişirib gətirdi (M.Hüseyn); **TÜLKÜDURMAZDAN** (*dan.*) [Atı:] Ala-qaranlıqdan, *tülküdurmazdan* gedəcəm (Q.Xəlilov); **OBAŞDAN** Elə bil, səhər *obaşdan* işə getməyəcək (Ə.Qasımov); **SÜBHDƏN** [Aytəmiz:] Anamla *sübhdən* oyanıb həyəti süpürür, gülləro su verirdik (Ə.Qasımov); **SÜBH TEZDƏN** Mərdan nəçə dəfə *sübh tezdən* yerindən qalxıb onu (bəstəkarı) görmək istəmomişdi.. (X.Hasilova); **İŞIQLANMAMIŞ** O [Cəfərqulu], həftədə bir axşam, qaranlıq düşəndən sonra gələr, qapik-quruşdan anama verib *işıqlanmamış* çıxıb gedərdi (H.Mehdiyev); **XORUZ BANI** (*fr.v.*) Səhər [yolçu] *xoruz banında* ayıldı (Ə.Məmmədxanlı); **TORAN** (*bax*).

ALANA (*içinə qoz ləpəsi, badam və s. doldurulmuş quru meyvə, qənd*) ..Məşədi Rəhim cəld qaçdı dükanın motaından əvvəl bir nəçə *alana* gətirdi (C.Məmmədquluzadə); **MİYANPUR** (*köhn.*) Süfrədə tut qurusu, *mıyanpur*, innab.. da olardı (H.Sarabski).

alaşa *bax* yabı
ala-toranlıq *bax* ala-qaranlıq

1. **ALAY** Divizıyanın alayları, hər *alayın* bölgüləri kənd aralarında, meşəlikdə, dağdadaşda yerləşmişdi (S.Rəhimov); **POLK** (*köhn.*) Firudunu *polk* qərargahının qarşısında saxlamışdılar (Mir Cəlal).

2. **alay** *bax* camaat
alay-alay *bax* dəstə-dəstə
albalı *bax* gilənar
alçaq *bax* I. gödək I; 2. alçaqboy(lu); 3. oclaf

ALÇAQBOY(LU) (*boyca alçaq olan*) Direktor *alçaqboylu*, arıq kişiydi (X.Hasilova); **ALÇAQ** Heç yadımdan çıxmır, konsul özü bir uca adamdır, amma mən *alçaq* adamam (C.Məmmədquluzadə); **BƏSTƏBOY(LU)** Həm də *bəstəboylu*, qara qıvrım saçlı Sokinoni yadına saldı, sanki qızın surəti gəlib gözünün qabağında durdu (M.İbrahimov); **GÖDƏKBOY(LU)** Kürəkonlo küsülü olan *gödəkboy*, sarıboniz, göygöz, saçı pırıdaşıq arvad qızının ayağının altına daş qoyub danladı (Ə.Vəliyev); **QISABOY(LU)** Ə gözün kor ha deyil, bax odur dayna! – deyə [qara oğlan] sağ qolunu havada oynatdı, kooperativ dükanının eşik divarına söykənmiş *qısaboylu*.. qoca bir kişini göstərdi (M.Hüseyn); **GÖDƏK** (*bax*).

ALDANMAQ [Göyərçin:] Əvvəllori tovlandığım, gedərək *aldandığım* ağzı iyli adam tərəfindən qonaq yanında gecələr evdə tək buraxıldığım vaxtlar indi yadıma düşür (S.Rəhimov); **UYMAQ** [Xuraman:] *Uydum* bu dünyada nazü nemətə; Özüm də bilmədim *uydum* şöhrətə (S.Vurğun); **BAŞDAN ÇIXMAQ** (*fr.v.*).

ALDATMAQ [Sona:] Bura bax, birdən məni *aldadarsan* ha.. (M.İbrahimov); **BAŞDAN ÇIXARMAQ** (*fr.v.*) Hansı müflislər sizi *başdan çıxardıblar?* (C.Məmmədquluzadə); **BAŞINI PİYLƏMƏK** (*fr.v.*) [Güləndam:] İndi buna kələk qur, onun *başını piylə* (N.Vəzirov); **KƏLƏK GƏLMƏK** [Salamov:] Adə, ..son də mənə *kələk* gəlirsən? (C.Cabbarlı); **YALAN DANIŞMAQ (DEMƏK)** Sandı ki, aldadır, qız *yalan deyir*.. (M.Rahim).

aləm *bax* 1. dünya; 2. camaat
aləmşümul *bax* cahanşümul
alıcı *bax* 1. müştəri I; yırtıcı I

ALİN Bu torpaqla, bu Tortərlo; *Alnımızdan* axan tərlə (M.Müşfiq); **NASİYƏ** (*köhn.*) Münəvvər xanım bir ay müddətdir ki, anasını görmomiş, kəsrəti-sürurunda çöhrəsi gətdikcə qızarır, parlaq *nasiyəsindən* həya tori yuvarlanıb sossiz bir şrapnel parçası kimi qabağında partlayır (M.S.Ordubadi).

alışdırıcı *bax* xarə

I **ALIŞDIRMAQ** (*kibritlə bir şeyi yandırmaq*) Veysəl bir də kibriti *alışdırarda* Ziynət dik atıldı, Ulduzu götürdü, koridora çıxartdı (B.Bayramov); **ÇATMAQ** Odun topladılar, ocaq *çatdılar* (Ə.Kərim); **ODLAMAQ** [Vəzir:] Bütün tənbəllori şəhərin

komasında xaraba samanlığa yığılı *odlamaq* lazımdır (S.Rəhimov); **YAXMAQ** (*kl.sd*) [Qarabəy:] Bu qarabəy ellərdə *vaxdı* nar mom ("Aşıq Qərib"). **YANDIRMAQ** Kibritin alnını çubuğun lazımı yaxarı, - deyə [Məşədi Kazım] olanı borkunun təpəsinə aparıb bir az qov çıxardı, çaxmaq daşı ilə *yandırdı* çubuğun başına qoydu (M.S.Ordubadi)

II alışdırmaq *bax* öyrətmək

alışqan *bax* kibrit

I ALIŞMAQ, YANMAQ, ALOVLANDIRMAQ, ODLANMAQ (*od tutub yanmaq*)

II alışmaq *bax* öyrəşmək

alış-veriş *bax* alver

alış-verişçi *bax* alverçi

1. ALİ (*ərəb.*) **ON BAŞ, ON YUXARI**

2. ali *bax* **I**, ucu **1**, **2**, ülvi **I**

alicənab *bax* nəcib

alicənablıq *bax* nəciblik

1. ALİM (*ərəb.*) *bir şeyi və ya vəziyyəti müəyyən olan, çox bilikli, elmli olan şəxs*) [Şəkərlinski:] Allaha şükür, uzun *alim* adamsan, hər şeyi başa düşürsən! (M.İbrahimov); **DANA** (*kl.sd*) Ey Həsən bəy, müəllimimdana! Ey edən alənə elya! (S.Ə.Şirvani); **ƏLLAMƏ** (*ərəb.*) (*yalançı alim*) [Tutubyim:] Göyün qırmızısını neyniyəm, ay *əllamə!* (Cəmənzəminli)

2. alim *bax* bilikli

alişan *bax* adlı-sanlı

ALKOQOL, SPİRT

alkoqolçu *bax* ayyaş

ALKOQOLLU, SPİRTLİ

ALKOQOLSUZ, SPİRTSİZ

ALQIŞLANMAQ (*birini təbrik etmək üçün və ya bir şeyi bəyəndiyini bildirmək üçün əl çalmaq*) Qızlar oynamaqlarını bitirdilər, bir-birlərini onları *alqışladılar* (S.S.Axundov). **ÇƏPİK ÇALMAQ (VURMAQ)** [Hökumət:] Gərək onda görərdiniz necə *çəpik vurardılar* (S.Qədirzadə). **ƏL ÇALMAQ** Yenə də *əl çaldılar* (S.Qədirzadə)

1. ALLAH [Hacı Qulu:] Ay arvad, *Allah* bu muzdurnan sənə bizim kəndə bolu gündərib, o çoxun mənəm (M.İbrahimov). **ÇOLƏB** (*kl.sd*) *Çolub* Nəsimiyə çün uskik eylemiz şəl (Nəsimi); **GÖZƏGÖRÜNMƏZ** (*dan.*) [Şərafnisə:] Ay *gözəgörünməz* gərəsən bu işinə lura gedir, kimin qoşulur? (C.Cəfərzadə); **HAQQ** (*kl.sd*) Bu müşkülü gəl səni bulı, *Haqq* tutə olın ki, tutusan ol (Xətayi); **XUDA** [Dərviş:] Xanım can, şükür olsun *xudaya*. (N.Vəzirov); **XUDAVƏND** [Qafur:] Mən ki, bu zənənin xeyirxahı olduğunu *xudavənd* özü bilir (S.Rəhimov); **XUDAVƏNDİ-ƏLƏM** [Seyid Əhməd:] *Xudavəndi-aləm* bu cəmaatın qılığını bir az da uzatsın (C.Hacıverdiyev); **İLAHİ** O gözəllik *ilahidən* verilmiş; Əvvəldənib gözlərinin qarası (Aşıq Əmrah); **PƏRVƏRDİGAR** [İbrahim bəy:] Əlacımız təkcə *pərvərdigara* qalıb (C.Vəliyev); **RƏBB** (*kl.sd*) [Sona:] Mən Qurana and içdim! Ah, *rəbbim!* Ay məmim *Allahım!* (N.Nərimanov); **TƏNRİ** Bir an könlüm yaşamaz sondan ayrı, Hər bələdən saxlasın səni *tənri* (A.Səhhət).

2. allah *bax* ağa **2**

allahlıq *bax* hökmdarlıq, ağalıq

allahpəyi *bax* sədəqə

1. ALLAHSIZ (*Allahı, dini inanmayan şəxs*) ..Bu adam kafir və *allahsız* idi (Anar); **ATEİST** Əlbəttə, Nəsimi bizim əqidəmizdə *ateist* deyildi [düşmənləri onu *allahsız* adlandırsalar da] (Anar); **BİDİN** [Ağa Bəşir:] Pərvərdigara, dünyada neçə *bidin* adamlar yaradıbsan! (M.F.Axundzadə); **DİNSİZ** [Molla Qafar:] Mənim məqsədim dini-islamı bu *dinsizlər* arasında intişar etməkdən ibarət idi (S.Rəhimov); **KAFİR** İndi beş ildir tamam dinimə əl atmısız; Sevgili övladımı *kafirə* oxşatmısız (M.Ə.Sabir); **MÜRTƏD** (*söyüş kimi də işlədilir*) [Güləndam:] Ay *mürtəd* oğlu, *mürtəd!* Adımı da çimdiklərmi? (N.Vəzirov).

2. allahsız *bax* imansız

ALLAHSIZLIQ (*Allaha inanmama*) [Qarabəy:] Dediyimizdən belə çıxır ki,

kommunistlərin *allahsızlığı* barəsində söz danışanların ağzına qıfıl vurunq (Ə.Vəliyev); **ATEİZM** "Kəmaləddövlə məktubları"nın əsas və mərkəz ideyası, leytmotivi *ateizmdir*, dinə və islam fundamentalizminə qarşı kəskin və şiddətli mübarizədən ibarətdir (F.Qasımzadə); **KÜFR** Nəhayət, ədalət təəbbüslərimə bir *küfr* təşkilatı kimi baxılır (M.S.Ordubadi); **DİNSİZLİK** (*bax*).

1. ALLANMAQ Bozəklənir, düzəklənir, bağın üzəri rənglənir; Yaşıllanır, həm *allanır* gülüfələr çiçəklənir (A.Səhhət); **AL GEYMƏK** (*məc.*) Kəndimiz bəzənib, süsün, südüllülər; Bağlar *geyib al*, başıma döndüyüm ("Qoşma"); **BƏZƏNMƏK** Təbiət *bəzənib* bənövşələrdən; Axın şəlalələr bizə ol çağır (S.Vurğun).

2. ALLANMAQ (ALLAŞMAQ), QIZARMAQ (*qırmızı olmaq*) Nazlı pıqqıldayıb güldü, sifəti əvvəlcə yavaş-yavaş allıtala *qızardı*, sonra tamamilə *allandı* yəndi (Ə.Kürüm).

1. ALMAQ, GÖTÜRMƏK

2. almaq *bax* tutmaq **I**

3. almaq *bax* bürüməkdə

4. almaq *bax* evlənmək

almaqlıq *bax* nanəvər

aloe *bax* əzvay **I**

alovlanmaq *bax* alışmaq **I**

alovlu *bax* **I**, odlu **I**; atəşin **I**

altdan-üstdən *bax* yalan

altun *bax* qızıl

aludə *bax* mübtəla **I**; vurğun

aludəlik *bax* mübtəlalıq, vurğunluq

ALVER (*ticarət işi*) [Səba:] Məni ucabı məmləkətlərindən gələn tacirlərin *alver* etdiyi bazar tərəfinə apara bilərsənmi? (M.S.Ordubadi); **ALIŞ-VERİŞ** [Yelkunçi:] Onların hamısında da əcnəbi tacirləri *alış-veriş* edir (M.S.Ordubadi); **ALĞI-SATQI** [Müşadi İmanı:] Sənətimiz *alğı-satqıdır* (Ə.Hüquerdiyev); **SÖVDƏ** [Səba:] Əlverişli bir *sövdə* düzəldərsək, sizin üçün də, mənim üçün də dəyərli bir pay düşər (M.S.Ordubadi); **TİCARƏT** ..23-cü ildə yenə oh-qoh

açıldı, *ticarəti* genişləndi (M.Hüseyn); **VERAL** Bu romanlıqda nə *ver-al*dı bil? Ax! Nə qəzəldi, bu nə pərtəldi bu (S.Ə.Şirvani); **BİZNES**.

ALVERÇİ (*alverlə məşğul olan adam*) [Zubit:] Bolşeviklər deyirlər ki, *alverçi* xəlqlərdir, onlar zəhmətkeşlərin qanını sorarlar (S.Rəhimov); **ALIŞ-VERİŞÇİ** [Allahqulu:] Gəlib bir yerə çıxdıq *alış-verişçilər* bəndəvarınızı aldı (Cəmənzəminli); **MÜFTƏXƏR** (*böyük qazanclə mal-alıb satan*) [Müqim bəy:] İntisamçı sinfin *müftəxür* nümayəndəsinin dilindən eşitirsənmi? (S.Rəhimov); **SÖVDƏGƏR** (*parça alverçisi*) [Hacı Süleyman:] ..bu şəhərin *sövdəgərlərinin* əksərən mən pulu etmişəm (S.S.Axundov); **TACİR** [Sultan bəy:] Sənin bir *tacir* oğlunu verirəm ki, həmi cavan, həmi pullu, həmi ağıllı.. (Ü.Hacıbəyov); **TİCARƏTÇİ** Nemətullayev illər uzunu bu şəhər *ticarətçi* kimi bu işlə yaşarıb (S.Rəhimov).

ALVERÇİLİK, MÜFTƏXƏRLİK, TİCARƏTÇİLİK, SÖVDƏGƏRLİK

ALYANAQ(LI) (*yanaqları al, qırmızı olan*) *Alyanaq* uşaq yenə də quçaraq poçtalyonu qarşıladı (M.İbrahimov); **QIRMIZIYANAQ(LI)** Musa kişi boydan ucu, qolluqanadlı, yaşı əlli beşi keçmiş, çalasaqqallı, *qırmızıyanaqlı* bir kişi idi (D.Bayramov); **LALƏYANAQ(LI)** Görmüşəm lalə dağı *laləyanaq* əl gözəli; "Olur"a bələ demir, nazlanır "olmaz" ilə yar (Şəhriyar).

amac *bax* hədəf

amadə *bax* hazır

amal *bax* məqsəd, arzu

aman *bax* **I**, kömək; **2**, gic; **3**, rahat; **4**, imkan **I**; **5**, əmin-amanlıq

amansız *bax* zalım

AMİL, SƏBƏB, VASİTƏ, FAKTOR

AMMA (*bağlayıcı*) [Aydın:] Yaxşı şəkildir, *amma* hayıf ki, istidən rəngi pozulub (C.Cabbarlı); **ANCAQ** Söhbət genişlənir, *ancaq* Şuşadan o yana adlamırdı (Ə.Vəliyev); **FƏQƏT** (*kl.sd*) [Aydın:] Doğrudur, bir az mənliyimiz çeynənir, sonrasınız tapdanır,

başa sözündə altun alırsınız (C.Cabbarlı), **LAKİN** İzzət qarı obaya yaxınlaşıb dincini almaq istədisə də, *lakin* üfüqdə qızartı işarəsi görüb fikrini dəyişdi (Ə.Məmmədxanlı); **LEYK** (*kl.ed.*) *Leyk* dövr-zəmanə eylədi gədr: Kim, sənə layiqincə qeymədi qədr (A.Səhhət), **VƏLİ** (*kəlm.*) Dindarlar ogərçi sunnidə; Öldürürlər, *vəli*, həqiqətdə (A.Səhhət).

amnistiya *bax* əfv-ümumi

AN (*ən cüzi vaxt zaman*) Gözünü uşaqdan, anadan bir *an*, Ayıra bilmirdi Növrəstə qarı (R.Rza), **DƏM** [Malik:] Amma nə şirin *dəmlər* idi . (A.Şaiq); **LƏHZƏ** Xoşə oğzın sirrini hərdəm qılır izhar söz, Bu sirdir kim, olur hər *ləhzə* yəxdan var söz (Füzuli).

ANA [Pərviz:] *Anam* mənim sözümə inanmayıb çantama baxdı (M.İbrahimov); **CİCİ** (*dial.*) [Muxtar.] Ay *cici*, sən burada neyləyirsən? (M.Hüseyn), **MADƏR** (*ərz.*) Dido məxmur, özü mişl-molok; *Madəri* onda edər böylə dilək (A.Səhhət). **MAMA** (*dan.*) [Zeynal.] *Mamanı* da maşına mindirəcəm (İ.Məlikzadə), **MƏMƏ** (*məh.*) [Yaşar:] *M.mə*, bu kafar məni çox incidəcək? (S.Rəhman); **NƏNƏ** (*dan.*) [Gülabətin:] Həmzə necədir, *nənə*, işləri yaxşıdırmı? (M.İbrahimov). **VALİDƏ** (*ərz.*) *Validəsi* oğurluğu anladı. Yavrusunu nə qarğıdı, nə danladı (A.Səhhət)

anadandoğma *bax* anadangəlmə 1

1. ANADANGƏLMƏ (*lap doğulandan var olan*) Əlbəttə, bu hisslər onun ürəyində *anadangəlmə* deyildi (M.İbrahimov); **ANADANDOĞMA** (Korbalayi Qədim:] ..on beş yaşında, *anadandoğma* kor oğlunu gətirib vəzidi məscidin qapısına (Ə.Haqverdiyev)

2. anadangəlmə *bax* **1.** fitri, **2.** çılpaq **1**

3. anadangəlmə *bax* çılpaq **1**

ANAKONDA (*ilan*), **SU UDAVI** A.Ucl-lesin verdiyi məlumata görə, Sen Con adlı bir tədqiqatçı Cənubi Amerikanın Kalimantan (Borneo) adasında rast gəldiyi *anakondanın* bu *udavı* uzunluğu 7 metrdən artıq olmuşdur ("İlm və həyat").

1. ANALIQ (*ana vəzifəsini görən*) [Şamxal] anasına haqq verso do atası ilo nocə rəftar edəcəyini, ona no dəyəcəyini, evə tozə gətirilmiş *analığı* ilo nocə otarub-durıcağını aydınlaşdırı bilmirdi (İ.Şıxlı); **ÖGEY ANA** (Əliboy:) Bunda qalmamışdır no namus, no ar; Vəfasız olurmuş *ögey analar* (S.Vurğun).

2. ANALIQ (*ananın öz uşaqlarına olan münasibəti, ana vəzifəsi*) Comilənin *analıq* vəzifəsi do vardır (S.Rəhimov); **NƏNƏLİK** [İlnci Murad:] Durub tozədən ona *nənəlik* edə bilmərəm ki... (S.S.Axundov).

analiz *bax* təhlil

anarxiya *bax* hərc-mərclik

ANBAR (*mal, məhsul və s. saxlamaq üçün yer*) [Soforoli xan:] Bənd-bəranı bağlayıb, hər yerdə adamlar qoydum ki, kəndlərdən şəhərə ərzaq buraxmasınlar, hökumətə lazımdır deyə başını bağlayıb *anbarlara* vursunlar (A.Şaiq); **BAZA** Dairəttifaq sədri Nemətullayev əmtəə *bazasında* olduğundan bu səfərbərlikdə qalmışdı (S.Rəhimov); **NƏMİ** (*məh.*) Qəhrəman alaçıqdakı *nəmidə* gizləndi (Ə.Vəliyev).

ancaq *bax* əmma

AND (*bir şey haqqında verilən vəd, söz*) Sevgi yollarında ucuz adlara: Yalan töbələrə, yalan *andlara* (S.Rüstəm); **QƏSƏM** Gəna haman and və *qəsəm*, gəna bir-birinin üstünə atmaq, gecə göz yaşı.. (C.Məmmədquluzadə); **YƏMİN** (*kəlm.*) Nöldu söylo, o *yəminlər*, peymanlar? Ah, no qədər riyakarmış insanlar? (A.Şaiq).

andır *bax* sovxa

anekdot *bax* lətifə 1

anış *bax* arzu

anlaq *bax* **1.** düşüncə 1; **2.** idrak; **3.** şüur

anlaqlı *bax* şüurlu

anlaqsız *bax* şüursuz

ANLAMAQ, QANMAQ, BAŞA DÜŞMƏK [Talıbxan:] Vəli, son hərəkətsiz daş üstündə oturub inşşurursan, ancaq *qan, başa düş, anla* kı, yerimək lazımdır (S.Rəhimov); **BAŞ AÇMAQ** Vəli yenə hadisələrdən *baş açmırdı* (Mir Cəlal); **BAŞ ÇIXARMAQ**

[Məhərrəm:] Məgər sənin işindən mən *baş çıxarıram?* (N.Vəzirov); **BAŞ TAPMAQ** [Süsən:] Hə, bağışlayınız, *baş tapmadım* (M.S.Ordubadi); **DƏRK ETMƏK** Zeynəl [Şərifənin] nələr dediyinə və nə istədiyini çəşidib *dərk edə* bilməyirdi (M.Hüseyn); **DÜŞÜNMƏK** Şirzad *düşündü* ki, Yarmənmədi bu qədər eybəcər edən qərəzdir (M.İbrahimov); **QAVRAMAQ** [Mişə:] Cavan oğlunsan, zehnin itidi, tez *qavrayırsan* (H.Abbaszadə).

anlamaz *bax* qanmaz

ANLAŞILMAZ O, yeni müəmmalı və *anlaşılmaz* sözlər danışmağa başladı (M.S.Ordubadi); **QARANLIQ** O hansı *qaranlıq* məsələdir? (M.S.Ordubadi); **QARIŞIQ-DOLAŞIQ** *Qarışıq-dolaşıq* yazıların içində kitabın adını tapa bilmədim (C.Məmmədquluzadə); **QARMA-QARIŞIQ** [Nərgiz:] Gecə elə *qarma-qarışıq* yuxular görmüşəm ki! (M.İbrahimov); **QƏLİZ** [Mürvət:] Elə də *qəliz* adı var ki... (H.Abbaszadə); **MÜƏMMALI** [Zeynal:] Ömrümdə birinci dəfə idi ki, belə *müəmmalı* intizar çəkirdim (B.Bayramov).

anlaşmaq *bax* razılaşmaq

ANLATMAQ Bu xüsusda müdirlə görüşüb əhvalatı ətraflı olaraq ona *anlatdı* (A.Şaiq); **AYDINLAŞDIRMAQ** Rəsim Mirzəcanlı bacısı oğlunun yaralanmasını xəbər verəndən sonra hakim inzibatçı məsələni *aydınlaşdırmalı* idi (H.Abbaszadə); **BAŞA SALMAQ** Bəzi kəndlərdə kimin ləhməsi, kimin əleyhinə, nəyə qarşı əl qaldırmağı *başa salmaq* üzə böyük hünər idi (Mir Cəlal); **İZAH ETMƏK** [Səlimə:] Sonra mən bu üsulun bütün elmi əsaslarını *izah elədim* (İ.Əfəndiyev); **QANDIRMAQ** Necə təhlükəli bir oyuna girişdiyini Rəsimə *qandırmaq* mümkündürmü? (M.İbrahimov).

1. ANLAYIŞ, DƏRKETMƏ, DÜŞÜNMƏ, İDRAK (*bax*)

2. anlayış *bax* məfhum

anmaq *bax* xatırlamaq

anonc *bax* elan

anasızın *bax* birdən

ansıq *bax* əlan

antaqonist *bax* zidd

antaqonizm *bax* ziddiyyət **1**

ANTİK (*adəb.*), **QƏDİM, KÖHNƏ**

antiteza *bax* təzad **1**

antrakt *bax* fasilə 1

aorta *bax* şəhdəmar

APARAT (*tex.*), **ALƏT, CİHAZ, QURĞU**

aparmaq *bax* **1.** daşımaq; **2.** oğurlamaq; **3.** udmaq **II**

APTEK (*dərman satan müəssisə*) Nəzim *aptekdə* işləyirdi, çox tokobbürlü adamdı (S.Vəliyev); **ƏCZAXANA** *Əczaxanaya* getmək, həkim yanını yüyürtmək, kətan istəmək və sairə (Ə.Haqverdiyev); **DƏRMANXANA** (*köhn.*) Həkimlərin nüsxəsini heç *dərmanxanaya* aparmadım (Mir Cəlal); **DAVAXANA** (*köhn.*) Mahmud dərmən aləminə qərq bir halda sol küçəyə döndü və *davaxanaya* yaxınlaşdıqda dönüb dala baxdı (Ç'omonzominli).

APTEKÇİ (*aptekdə dərman satan adam*) Axırda *aptekçinin* ona yazığı gəlib, üstündə zəhər adı yazılmış bir şüşədə bir qədər gülab töküb ona [Züleyxaya] verdi (C.Cabbarlı); **DAVAÇI** Sottarxandan sonra Ələ *davaçı* ilə danışmağa başladı (A.Makulu); **ƏCZAÇI, FARMASEVT** Bu nədir? Türk *farmasevt-əczaçılarının* buraxılışı (C.Məmmədquluzadə); **PROVİZOR.**

1. AR (*utanılacaq şey*) Məndə *ar* olsaydı ölmək ixtiyar etməzmidim? (M.Ə.Sabir); **AYIB** [Həpir:] Mənə *ayıb* olardı ki, atam bu qoca vaxtında güzənin qeydi çəkə (Mir Cəlal).

2. ar *bax* həya, namus

ara *bax* **1.** fasilə 2; **2.** məsafə; **3.** aralıq

ARABİR [Yelena:] Zəki *arabir* bizi yad edir (A.Şaiq); **ARA-SIRA** Binanın kiçik dəhlizi və işıqsız otağı işdən-gücdən dunşan və *ara-sıra* zarafat edib gülən adamlarla dolmuşdu (M.İbrahimov); **BƏZƏN** Qətibə *bəzən* Hüseməddinlə şübhələnir və onun Toğrul tərəfinə keçdiyini zənn edərək rabat-

sız olurdu (M.S.Ordubadi); **GAHBAGAH** Aşıqəm dardıməndə, Dərd dedim dərdimənda, Gah dərd məni aparır; *Gahbagah* dərdi mən də (Bayatı); **GAH-GAH** Açaq üzdən, gözdən tamam riqabı; *Gah-gah* içib xeyrəş olaq şərabı (M.P.Vaqif). **HƏRDƏN-BİR** [Leyla:] Yeni elmlərdir, *hərdənbir* məktub-zad yazır (B.Bayramov); **NÜBƏTƏN** Alış-veriş *nübətən* olur (Ə.Haqverdiyev).

araçı *bax* vasitəçi

araçılıq *bax* vasitəçilik

ARAŞƏKİMİ *(təhsilsiz, qeyri-elmi üsullarla müalicə edən adam)* Gülbacı *arabəkimi* idi (H.Abbaszadə), **TÜRKƏÇARƏ** Hakimlərə vermeyə pulu olmayan mahallə kasıbkusubunu *türkəçarə* ilə ucuz qiymətə müalicə eləyirdi (H.Abbaszadə).

araqarışdıran *bax* fitnəkar

ARAQÇİN *(üstü zərli baş geyimi)* Başında göy *araqçın;* Duruşunda əzəmət (B.Vahabzadə). **TƏŞƏK** *(toxunmuş və ya parçadan tikilmiş araqçın)* Başında bir kirli, bir əski *təsək;* Dünyada qazancı bir hudur desək... (S.Vurğun)

1. aralanmaq *bax* ayrılmaq I

2. aralanmaq *bax* çəllamaq

3. aralanmaq *bax* uzaqlaşmaq

aralaşdırmaq *bax* uzaqlaşdırmaq I

1. ARALI *(bir az açıq)*. **YARIQAPALI, YARIÖRTÜLÜ**

2. aralı *bax* uzaq

ARALIQ, ARA, ORTA, ORTALIQ, MİYAN

aramaq *bax* axtarmaq

aram-aram *bax* yavaş-yavaş

aramla *bax* yavaş

1. ARAMSIZ Göz yaşları *aramsız* axan Natovan dayana-dayana sözlərini deyirdi (H.Abbaszadə); **BİLAARAM** ...qaragöz şəfər *bilaaram* öz istəklisi və bu səfərdən ona edəcəyi söhbətlər haqqında düşünürdü (İ.Əfəndiyev); **BİARAM** Oturub yan-yana bəy-alı adam; Danışırlar qəzəblə *biaram* (S.Rüstəm).

2. aramsız *bax* səbirsizlik, səbirsiz

3. aramsız *bax* dalbadal; birbaşa

4. aramsız *bax* narahat

aran *bax* düzəngah

ARANMAQ Orda hər şey alın təri və zəhmətdən yaranardı; Yaşamaqçın ən müqəddəs, təmiz yollar *aranardı* (M.Dilbazi); **AXTARILMAQ** Alman komandanlığının əmrinə görə, bütün evlər, zirzəmilər *axtarılırdı* (M.Hüseyn).

ara-sıra *bax* arabir

1. ARAŞDIRMAQ, TƏDQİQ ETMƏK, TƏHLİL ETMƏK

2. araşdırmaq *bax* axtarmaq

araşmaq *bax* axtarmaq

ARAYIŞ, SƏNƏD *(yazılı məlumat)*

arayış *bax* bozək

arbitr *bax* hakim I

ARDIC *(bot.)* (*ağac*) Qəmər *ardıcın* yaşıl qanadlarına baxdı... (S.Rəhimov); **ƏR-ƏR** [Əbülhəsən boy:] Ətrafında *ər-ər* ağacları düzülmüş geniş xiyabanda bir neçə dəqiqə yol getdik (M.S.Ordubadi).

ARX Çinar altı, *arx* kənarı; Axar sular nəğmə deyir (M.Rahim); **CU** *(kl.əd.)* Sərvət, dilərəm yanında bir *cu;* Gülzarı-cəmalimə gərək su (Xətayi); **QAC** *(məh.)* **Gol yuldaş**, çalışaq, eyləyək birlik; Arada xəndək, *qac* daha olmasın (Mıskın Əli); **QANOV** "Jiquli"nin altından tozlu sel axıb dərvazanın qırağındakı *qanovu* tökürdü (İ.Abbaszadə).

1. ARXA Tutulanların ikisinin *arxasında* iri şələ vardı (Ə.Vəliyev); **BƏL** Yasavul oyilmiş *belini* düzəltməyə çalışaraq, "mən tapmışam" – dedi (S.Rəhimov); **DAL** Şəhmar zülfü *dal* gərdəndə ilantək; Hərdən torpəndə bulunmaq gərək (M.P.Vaqif); **KÜRƏK** O, hərdən Cəbini *kürəyinə* alır, gəzdirir, bəzi günlər axşama qədər yerə qoymur. (S.Rəhimov); **MİYAN** *(kl.əd.) Miyanında* saçın ucun hörməyi; Bütün dünyada bu yarı sevmişəm (M.P.Vaqif).

2. arxa *bax* kömək, havadar

ARXAİK *(dilç.),* **QƏDİM, KÖHNƏLMİŞ** *(arxaik sözlər)* Müxtəlif tarixi, iqtisadi

səbəblər nəticəsində bəzi söz və ifadələr dildə işlənməkdən çıxır. Bəlo sözlər *köhnəlmiş* və ya *arxaik* sözlər adlanır (N.Məmmədov, A.Axundov); **KÖHNƏ** *Köhnə,* doğma sözləri; Birəo-birəo yazınq; Onların doftorində (Ə.Kərim).

ARXALANMAQ [Tahir:] Fərəc də hazırlıq edir, çünki dalında adamı var, o Səbzəliyevə *arxalanır* (Anar); **GÜVƏNMƏK** Xalqıma *güvənib, arxalanmışam;* Arxamda alınmaz minbir qala var (H.Hüseynzadə); **BƏL BAĞLAMAQ** *(fr.v.)* ...Azadlıq uğrunda vuruşmalara; Sonə *bel bağlayıb* girmişəm.. (M.Rahim); **ÖYÜNMƏK** Qovğa günü *öyündüyüm* nər dəlilər yerindəmi? ("Koroğlu").

1. ARXAYIN, ARXAYINCA, DİNC, ƏMİN, XATİRCƏM, QAYĞISIZ, RAHAT, SAKİT

2. arxayın *bax* asudə

3. arxayın *bax* əmin I

ARXAYINLAŞMAQ [Qəndab:] Mən bu qədər *arxayınlaşdımsa* da üroyimin çırpıntısı azalmadı (B.Bayramov); **ARAM OLMAQ** [Molla Qafar:] Kərbolayı, bir *aram ol* (S.Rəhimov); **ARXAYIN OLMAQ** Mahmud *arxayın ola* bilocəyini yəqin etdi (Ə.Əbülhəsən); **ƏMİN OLMAQ** Qəlbim, üroyim də *əmin* ol səfdir; Neyləyim ki, fələk çox biinsafdır (Ə.Cavad); **XATİRCƏM** Bir yaxın gəlmədi, bilmərəm, neco *xatircəm olum;* Çox kəmənd atmışam ol zülfi-pərişanın üçün (Ə.Vahid); **RAHAT OLMAQ** [Pəri:] Bir növ ilə Sarını da bu evdən çıxara bilsəydim, onda daha *rahat olardım* (C.Cabbarlı).

ARXAYINLIQ, ASUDƏLİK, DİNCLİK, XATİRCƏMLİK, RAHATLIQ, SAKİTLİK *(bax)*

arxitektor *bax* memar

arxitektorluq *bax* memarlıq

1 ARI Birdən onun [ayının] lap yanından; Vız-ız-ız! – edib bir *arı* keçdi (M.Rahim); **ZƏNBUR** *(kl.əd.)* Hər bir çiçək üstə qondu *zənbur;* Döşürməyə çıxdı danəsin mur (Xətayi).

II arı *bax* təmiz I

ARIQ Uzunboy, *arıq* zəbil möhkəm geyinmişsə də dişi dişinə dəyir və şəqqıldayırdı (S.Rəhimov); **CANSIZ** *(dan.)* Emma *cansız,* arıq, nazik, lətif bir almən qadını idi (E.Sultanov); **CILIZ** *(dan.)* Şahpolonq nə düşündüsə dilənçi qızı içəri çağırdı, bu, qarəçi uşağına oxşar balacaboylu, *cılız,* qarayanız bir qız uşağı idi (M.İbrahimov); **ÇƏLİMSİZ** *(dan.)* [Vahid:] Həncəri, xanım, deyəsən gejimin necədirsə, torpənişin də elədir; *çəlimsiz,* yaraşıqsız (M.İbrahimov); **ƏTSİZ** [Quş] ..qarının *ətsiz* barmaqları arasından çıxa bilmədi (M.Hüseyn); **QAYIŞBALDIR** *(qıçları nazik)* Mən də o meydanlarda vuruşanlardan biri; Mən də o ölməzlərin *qayışbaldır* şairi (S.Rüstəm); **SISQA** *(dan.)* [Qəndab:] Onların yanında doğrudan da *sısqa* uşağa oxşayırdım (B.Bayramov); **SKELET** *(məc.)* Analar *skeletdir* açıqdan! Dözə bilmez bu dərdə hər insan (S.Rüstəm); **SÜDDƏN YANIQ** Gülə üç aylıqdan anasını itirmiş və *süddən yanıq* qalmışdı (S.Rəhimov); **ZƏİF** *(xəstəlikdən arıq)* [Hacı Mehdi:] And olsun Allaha, vuraram, *zəif,* cansız canın çıxar (Ə.Haqverdiyev).

ARIQLAMAQ Bir saatın ərzində *arıqlamış,* balacalanmış, ordları batmış, gözləri çuxura düşmüş Gülabətinə baxan ananın ürəyi tel-tel oldu (M.İbrahimov); **BİR DƏRİ, BİR SÜMÜK OLMAQ** *(fr.v.)* [Kazım:] Aşnə, *bir dəri, bir sümük olmuşan* ki... (Çəmənzəminli); **DÜŞKÜNLƏMƏK** *(dan.)* [Xosrovun atası] xeyli *düşkünləmişdi* (M.İbrahimov); **QUPQURU QURUMAQ** *(məc.)* *(həddindən çox arıqlamaq)* [Ələsgər:] İkinci arvadı al, bir gün olar horosi bir tərəfdən ağızlarını açıb ac qurd kimi səni yeyərlər, *qupquru quruyarsan.* (Ə.Haqverdiyev); **SİNİXMAQ** *(dan.)* Həmid anasını qucağına götürdü, arvad necə də *sınıxmışdı.* (H.Abbaszadə); **ZƏİFLƏMƏK** *(dan.)* [Zərif] Göz qapaqlarını qaldıra bilmirdi. Çox *zəifləmişdi* (Ə.Kərim).

ari *bax* **1.** bəli; **2.** çılpaq I; **3.** məhrum

aristokrat *bax* zadəgan

ariyatən *bax* muvəqqəti
ariz *bax* **1.** ərizəçi; **2.** yanıq
ərizə *bax* ongol
arizəli *bax* ongolu
1. ARQADAŞ Balhımın oğlu "Vüqo" Qasım bir neçə *arqadaşları* ilə birabər hücum edib, Hacı Kərimin qızını qaçırıblar (Çəmənzəminli); **KÖMƏKÇİ** Bu məlumatların yetmiş min *köməkçiləri* tükənsə qoradovoyları var (Çəmənzəminli).
2. arqadaş *bax* dost, yoldaş **1**
arlanmaq *bax* utanmaq
arlı *bax* həyalı, utancaq
arpasuyu *bax* pivə
arsız *bax* həyasız
arsızlıq *bax* həyasızlıq
ARPACIQ, QAROVUL (*silahda*)
1. ARŞINLAMAQ, ÖLÇMƏK (*arşınla*)
2. arşınlamaq *bax* veyllənmək
arşınmalı *bax* parça
artıq *bax* **1.** daha, **2.** çox; **3.** artıq-əskik
ARTIQ-ƏSKİK [Salmaz xanım:] Mən bu cavabı candan xeyr görmüyəm, balam, əgər mən ona *artıq-əskik* söz demişəmsə (N.Vəzirov), **ARTIQ** [Poricahan:] Bu qız buradan gedəsidir, *artıq* söz lüzum deyil (S.S.Axundov); **LÜZUMSUZ** Naşad ofəndi heç bir məlhəbə dəxl olmayan *lüzumsuz* sözlər ilə [Mehribanın] canını çıxardı (S.Hüseyn).
artıqlamalı *bax* tamahkar
artıqlamalılıq *bax* tamahkarlıq
artırma *bax* cyvan
1. ARTIRMAQ, ƏLAVƏ ETMƏK, ÜSTÜNƏ GƏLMƏK
2. artırmaq *bax* çoxalmaq
ARTİKULYASİYA (*dilç.*); **MƏXRƏC**
ARTİST (*məsəmmət səslərini ifa edən şəxs*) [Səkinə:] Kişi ədiyəcən deyir, Həmidə bacı oxumağın dəhşəcə getsəydi, mən ləp məşhur *artist* idi (Anar); **AKTRİSA** (*qadın aktyor*) Biz hər dəfə dram teatrının tamaşalarına gedib, hamının tanıdığı, sevdiyi məşhur *aktrisanın* oyununa baxanda.. bəzən xəyalən ifa etdiyimiz rolun iztirabları ilə göz yaşı tökərdim (İ.Əfəndiyev); **AKTYOR** (*yalnız teatr tamaşalarında rolları ifa edən sənətkar*) [Firəngiz:] Ox, Nadya, mən həmişə sən deyən kimi yadımda saxlayıram ki, *aktyorlara* ancaq səhnədə baxmalı, onları həyatda görməlidir (C.Cabbarlı).
ARTİSTLİK [Xosromməd:] *Artistliyim artıstlik*, şairliyim də ustalıq (C.Cabbarlı); **AKTYORLUQ** ..Dram dərnəyində *aktyorluq* etmək həvəsinə düşdüm (Ə.Vəliyev).
1. ARTMAQ, BOL OLMAQ, BOLLAŞMAQ
2. artmaq *bax* çoxalmaq
1. ARVAD (*ərh qadın*) İldırım Atəşoğlunun *arvadı* Bəyaz qoyun çaxmağının üstünə şəkər səpdi (Ə.Vəliyev); **ƏYAL** [Mərsiyəxan:] ..şəhərimizdə həm *əyalım*, həm də sağa kənizlərim var (Çəmənzəminli); **HƏRƏM** (*köhn.*) [Həsən:] Söz də mənim *hərəmimi* aldılar apardılar (C.Cabbarlı); **HƏYAT YOLDAŞI** *Həyat yoldaşıdır* Gülyaz; Dağlarda boslanmış bu gül (A.Şaiq); **XATİN** (*köhn.*) [Aydoğdu:] ..mənim bir *xatunum* var, ilan qılıqlı, kapık xoylu... (A.Şaiq); **KÜLƏFƏT** (*köhn.*) Namaz kişinin *külfətəvən*, - deyə qarı könülsüz cavab verdi (M.Hüseyn); **QADIN** Mirzə bu sözləri dedikdə onun *qadını* Şeydabəyim xanım da saçlarını darımaqda idi (M.S.Ordubadi); **QARI** [Vidadi:] Gəl, gəl yaxın otur, vəfalı *qarını*; Sondə yuvə salmış ilk arzularım (S.Vurğun); **ÖMÜR YOLDAŞI** [Rübabə:] Oğul, sənin evlənmək, özünə *ömür yoldaşı* tapmaq vaxtın çatıb (H.Abbaszadə); **ÖVRƏT** (*köhn.*) Lakin nə doktor, nə də *övrəti* Lizə xanım çay içmək istəmirdilər (M.S.Ordubadi); **UŞAQLARIN ANASI** (*dan.*) [Axund Məlhə Nəsrəddin:] Gecənin bilmirəm nə vaxtı idi; gördüm *uşaqların anası* öz-özünə mırtdanır (C.Məmmədquluzadə); **YAŞTIQ YOLDAŞI** [Məşədi Həşım:] *Yaştıq yoldaşı* ki, sahibini sevmədi, onun faydası yoxdur (M.S.Ordubadi); **YOLDAŞ** [Güllü ərinə:] Gözüvə su vər, Zaki. Görürsən *yoldaşının* qaydına necə qalır! (Anar); **ZƏNƏN** Günlərin bir günündə geno

də padşahın *zənəni* həmli olur (Nağıl); **ZÖVCƏ** [Məlhə:] Sən indi Xudayar həyin *zövcəsisən* (C.Məmmədquluzadə).
2. arvad *bax* qadın **1**
ARVADBAZ, QADIN DÜŞKÜNÜ [Səba:] Mən hər sənin kimi *qadın düşkünlərinə* öz qəlbimin açarını versəydim Səba xanım ola bilməzdim (M.S.Ordubadi); **MƏŞUQƏBAZ** (*köhn.*) Sənə həyiq deyil, sənə layiq deyil; Seyyid, doxi *məşuqəbaz* olmaz (S.Ə.Şirvani); **ŞEVDABAZ** (*köhn.*) Məlhə şeytan idi, axund *şeydabaz*.. (Aşıq Ələsgər); **ŞORGÖZ** (*valq.*) [Nazlı Əliyə:] Buna bax, ay *şorgöz*, qonaqlıq vermeyə gəlmisən, ya arvadları reviziya eləməyə (Anar); **AŞNABAZ** (*köhn.*); **ÖVRƏTBAZ** (*köhn.*).
ARVADBAZLIQ (*qadın düşkünlüyü*) Şikayətçilər bu məsələyə bir yaxşı ad qoyurlar, onlar deyirlər ki, bu "*arvadbazlıqdır*" (C.Məmmədquluzadə); **AŞNABAZLIQ** (*valq köhn.*) ..Xoruşov kimi cənablar gedib *aynabazlıqdan*, dəlloluqdan, halvaçılıqdan... bir peşəyə məşğul olub camaatın yaxasını əldən qoyublar (Ə.Haqverdiyev); **ÖVRƏTBAZLIQ** (*köhn.*) ..Mənim bələ yadıma gəlir ki, [türk padşahlarının] arzu və məşğələləri *övrətbazlıq* idi (C.Məmmədquluzadə); **ŞORGÖZLÜK** (*valq.*) [Göyərçin:] *Şorgözlükdən* yığışıb no yaxşı atıla-atıla gəlmisən (S.Rəhimov); **MƏŞUQƏBAZLIQ** (*köhn.*).
arvad-uşaq *bax* ailə
arvana *bax* maya **1**
ARZU Sona danışdıqca Məlik ürəkdən sevinir, sanki çoxdan xəyalında bəslənən *arzuları* çiçək açırdı (M.İbrahimov); **AMAL** (*təxt.*) [Ruzbeh:] Bizi bir soxulcanın çevirib ki, yemək-yemək və sürünməkdən başqa bir *amalımız* qalmayıb (M.İbrahimov); **ANIŞ** (*qəd.*) Gecə-gündüz *anışım* budur; Gözüm hüri Pəhləvandan ayrılsın (Qoşma); **ARZUMAN** (*köhn.*) Şükür Allahu *arzumana* yetişdim (M.P.Vaqif); **DİLƏK** Onların hər birinin *dilək*i ova çıxt gəlmək idi (S.Rəhimov); **EŞQ** (*şiddətli arzu*) Sözün *eşqilə*, qəlbilə yaşayar ələmdə insanlar (S.Vurğun); **ƏMƏL** (*şiddətli arzu*) Mən bir *əməl* arxasınca qaçmağı; Dürlü-dürlü ürəklərdən öyrəndim (M.Müşfiq); **İLLƏT** Dedik, qoy yaşasın, nə ümmət var? Bəlkə çil töyüğün bir *illəti* var! (S.Vurğun); **İSTƏK** Çıraq tutdu, qədim şəhər; Mumidma, *istəyinə* (M.Rəhim); **KAM** *Kamına* çatmayaydı; Səni yaradırdısa, məni yaratmayaydı (M.Rəhim); **MƏQSƏD** [Zöhra:] *Məqsədimə* çatdım (A.Şaiq); **MƏRAM** Qoy nə olur olsun, qızım, oğlum, o balaca balalarım açıq çəksinlər, qoy onun *mərəmünə* yetişməyim (N.Nərimanov); **NİYYƏT** ..Üzeyindən keçən *niyyət* gözlərində oxundu (Ə.Cəmil); **TƏMƏNNA** Süleyman Rüstəmin sondan budur ancaq *təmənnası*: "Oyan xalqım!" deyib Təbrizdə çox eşq ilə car bülbül (S.Rüstəm).
ARZULAMAQ (*arzusunda olmaq*) Azad... vətənimizin bu gözəlliklərini seyrə doldıqca, ilk baharı *arzulayıram* (S.Rüstəm); **ARZU ETMƏK** [Solmə:] Sizə gözəl xoşbəxtlik *arzu edirəm* (İ.Əfəndiyev); **ARZUSUNDA OLMAQ, DİLƏMƏK** [Firəngiz:] Mən də cavab məktubu yazdım, razılıq elədim, ona müvəffəqiyyət *dilədim* (B.Bayramov); **İSTƏMƏK** [Süleyman:] Əsgərin dediyi odur ki, sənin qohum olmaq *istəyir* (Ə.Hacıbəyov).
arzuman *bax* arzu
arzusuz *bax* həvəssiz
ASAN (*çətin olmayan*) [Umur baba:] Nə danışırsan... bu vədə bu lilə-fəsadda dənizə çıxmaq, o qədər yolu getmək sənə *asan* gəlir? (H.Abbaszadə); **QOLAY** [Situz:] O mənim üçün çox güvənc, çox *qolay* idi (A.Şaiq); **SƏHİL** (*kl.sl.*) Xaliqindən utan, məndən utanma; Şəcərətül-məvtə heç *səhl* sənmə (Aşıq Ələsgər); **YÜNGÜL, SADƏ**.
ASANLAŞDIRMAQ, SADƏLƏŞDİRMƏK, YÜNGÜLLƏŞDİRMƏK, QOLAYLAŞDIRMAQ
asayış *bax* əmin-amanlıq
asılı *bax* tabe
asılılıq *bax* tabelik
asılqan *bax* pulturasan **1**

asi *bax* **1.** üsyançı; **2.** günahkar **I**
asilandirmak *bax* hiddətləndirmək
asiman *bax* göy **I**
asimani *bax* təmiz **I**
asker *bax* quşonişin
axçi *bax* paltarasan **I**

ASQIRIQ Adam üzunü silib dosmalı ətinə qoymamış Salman kişinin yeni *asqırıq* yayımı başlayır (R.Rza); **SƏBİR** Tə gəlirik biz də bir az anlayaq; Məhzuri-ifrində vurur tək *səbir* (M.Ə.Sabir); **ASQIRTI.**

ASQIRMAQ Xoxoxanaya çatanacan o nə öskürdü, nə də *asqırdı* (Mir Cəlal); **SƏBİR GƏTİRMƏK (VURMAQ)** Arvad qanov qırağı ilə gedirdi, birdən *sahir gətirdi* ("Qaraqaşın nağılı").

asqırtı *bax* asqırıq
aslan *bax* **1.** şir, **2.** igid

1. ASMAQ Qudurğan hitlerçilər, ..kondlilərdən; *Asmışdılar* üç nəfər (M.Rzaquluzadə); **DAR AĞACINA ÇƏKMƏK** [Fxoroddin:] Günahsız qardaşlarımızı və oziz vətəndaşlarımızı *dar ağacına* çəkmişdilər (M.S.Ordubadi); **DARA ÇƏKMƏK** [Fxoraddin:] Ömir İnancı da, onun voziri Tuxtamışı da *dara çəkdilər* (M.S.Ordubadi); **EDAM ETMƏK** [Sofiyo:] ..Hobs olunanların hamısını *edam etmişdilər* (M.S.Ordubadi).

2. ASMAQ, QARMAĞA KEÇİRMƏK

3. asmaq *bax* sərmək **2**
asta *bax* yavaş
asta-asta *bax* yavaş-yavaş

ASTANA *(qapının giracayı)* [Gülobatin] tez dönüb içəri girmək istəyəndə *astanada* arıq, uzunboylu atası ilə qarşılaşdı... (M.İbrahimov); **GİRƏCƏK** Ziynət qayıtdı, *girəcəkdə* dayandı (B.Bayramov); **KANDAR** ..Mumtaz Mötəbərov qardaşların bir-birini duz kımı yaladıqlarını görəndə, dümağ ağardı və qofildən qapının *kandarında* üzüstə sərildi (M.Hüseyn); **QAPININ AĞZI** Şahnigar gözü alışana qədər *qapının ağzında* dayandı (İ.Şıxlı).

astma *bax* sinəgirlik
astronavt *bax* kosmonavt
astronavtika *bax* kosmonavtika

ASUDƏ Alır *asudə* nəfəs; Bax, bu məhəbbət, bu həvəs (S.Rüstəm); **ARXAYIN(CA)** Otuz-qırx addımlıqda iki atlı *arxayınca* söhbət edərək gəlirdi (Çəmənzəminli); **DİNC** Elə ki azacıq *dinc* olur yerim; İstəsəm gecədən bir çimir dadam... (M.Araz); Ac başım, *dinc* başım, səbr, tövəkkül; Çırpınmaq bilməyən xəstə bir könül... (M.Müşfiq); **RAHAT** *Rahat* nəfəs çəkə bilmir uyquda (A.Səhhət).

ASUDƏLİK [Əli:] Aşna, dərvişlikdə də *asudəlik* yoxmuş (Çəmənzəminli); **ARXAYINLIQ** Lakin *arxayınlıq* şəraitində nə qədər olsa belə, ən xırda şey... əsgəri narahat edir (Ə.Əbülhəsən); **AZADLIQ, DİNCLİK, RAHATLIQ** Uşaqlığım, gənclıyim; *rahatlığım, dinclıyim;* Mənim *Azadlığımdır* (B.Vahabzadə).

aş *bax* **1.** plov; **2.** xörək
aşçı *bax* aşpaz
aşxana *bax* yeməkxana

AŞIQ *(sazla çalıb oxuyan, həm də söz qoşan şair) Aşıq,* bu yerləri sən xəbər alsan; Ayıldı dünyanın şöhrəti insan (S.Vurğun); **OZAN** *(arx.)* [Dədə Qorqud:] Atu uyağı iti, *ozan* dili çevik olar (Anar); **YANŞAQ** *(arx.)* [Cəfər Paşa Qoroğluya:] *Yanşaq,* indi də son özün kimsən? Kimin yanşağısan? ("Koroğlu").

AŞIRIM *(dağın aşılacağ yeri)* Orxan yamacı qalxıb, *aşırımın* üstündə dayandı. Dağın o biri otəyinə səpələnmiş naxırı gördü (İ.Məlikzadə); **GƏDİK** Dəvə boynu kimi əyri dağ *gədiklərini* Murad dəfələrlə Əzizə tərifləmişdir (Ə.Vəliyev).

1. AŞIRMAQ, ÇEVİRMƏK, YIXMAQ

2. aşırmaq *bax* yemək **I**
aşiq *bax* vurğun
aşiyan *bax* yuva **I**

AŞKAR *(gizli olmayan)* [Hatəmxan:] Bu ki hamıdan qabaq sənə *aşkardır* (S.Rəhimov); **AÇIQ** Nədir günahınız, *açıq* danışın; Üstümə qayıdan yazıların, siz! (M.Araz); **AÇIQ-AŞKAR** [Musa:] Görürəm ki, *açıq-aşkar* özbaşınalıq edir (B.Bayramov); **AYDIN** [İran qızı:] İndi də oğluna məhz Ulduzu namizəd seçməsinin səbəbi mənə *aydın* idi (M.İbrahimov); **BARİZ** Atanın bu xüsusiyyətləri

qızı ilə qarşılaşdığı zaman daha *bariz* bir şəkildə meydana çıxır (M.Arif); **BƏLLİ** [1-ci kəndli:] Dinirik cəzu, dinmirik cəza. Bizim sözümüz *bəllidir* (M.F.Axundzadə); **ƏYAN** [Zoki Əfəndi:] Əgər yaxşı yazdın və sənin loyaqətin bizə aşkar və *əyan* oldu... (C.Məmmədquluzadə); **MƏLUM** [Nurməhəmməd:] Belə isə cəsarət edib soruşuram: bir yolun ki, indiki şəraitdə heç bir yerə çıxmadığı *məlumdur,* o yol ilə getməyin ki xeyri nədir? (M.İbrahimov); **NÜMAYAN** *(kl.əd.)* Tavus kimi cilvələnir o canan; Göz önündə dərhal olur *nümayan* (A.Şəiq); **VƏZEH** [Vəzir:] Qorəzin budur ki, mən mətləbi *vəzeh* açıb sənə danışam (M.F.Axundzadə); **ZAHİR** Tahir, *zahir* hünərlərin var; Bahir, *zahir* sərmərlərin var (M.Ə.Sabir).

aşna *bax* **1.** dost; **2.** oynaş
aşnabaz *bax* arvadbaz
aşnabazlıq *bax* arvadbazlıq; eşqbazlıq
aşnalaşmaq *bax* dostlaşmaq

AŞPAZ Nəxudu bozbaşa salanda *aşpazı* qoyub axund ilə məsləhət eləyirik (C.Məmmədquluzadə); **AŞÇI** *Aşçı* Nataşa borş qətirdi.. (Çəmənzəminli); **XƏRƏKBİŞİRƏN** Geconin qaranlığında şəfəqlər oynaşır, çuqun qazanlarda *xörəkbişirənlərin* külgəsi bir nəhəng kimi uzanıb zəmilərin ortasında gəzişirdi (İ.Şıxlı).

aşpazxana *bax* motbox
aşüftə *bax* porişan **I**
aşüftəhal *bax* porişan **I**
aşüftəlik *bax* porişanlıq

AT *(ev heyvanı)* Göy ot ximirtidən *atların* fınxırtısından və gecə bəcəklərinin həzin səslərindən başqa heç nə eşidilmirdi (İ.Şıxlı); **MADYAN** *(dişi at)* Oruc ata yanaşmaq, tutmaq istədi. Lakin *madyan* fınxırıb dərhal aralandı (Q.Xəlilov); **SƏMƏND** Deyirsən demoli şikəstdir sənin; Məhəbbət yolunda mindiyin *səmənd* (Ə.Kürçaylı).

ATA, DƏDƏ "Soyuqluq" sözünün mənasını hələ də başa düşməyən Qaraş, bir dəfə *dədəsindən* xəbər aldı, *atasının* əvəzindən anası cavab verdi (Ə.Vəliyev); **PAPA** *(dan.)* *Papam* da mamama həmişə Mila xanım de-

yir (Ə.Qasımov); **PƏDƏR** *(kl.əd.)* Bihərmət olubdur *pədərə* pəsər; Yüzdə biri yaxşı olur ittifaq (Q.Zakir); **VALİD** *(kl.əd.)* Mədərləriniz etdi sizə mehri məhəbbət; Ağuşi-şəfəqqətdə sizi bəslədi rəhət; *Validələriniz* xərcinizə etdi kəfalət... (M.Ə.Sabir).

ata-ana *bax* valideyn
ata-anasız *bax* yetim

ATA-BABA *(nəslin ilk babaları)* Lakin Xalıqovun loqabı *ata-babasının* oldu-olacaqın peşəsi ilə əlaqədardır (B.Bayramov); **ABAVÜ ƏCDAD** [Həmzə:] Ado, ay şeytan oğlu şeytan, üroyim düşlü ki, vay sənin *abavü əcdadın* gorbagor olsun (C.Cabbarlı); **DƏDƏ-BABA** Bunlar *dədə-baba* ayran tapında çörək, çörək tapanda ayran tapmazlar (S.Rəhimov); **ƏCDAD** [Qürbət Kərim:] Əndan tək mən qorxmuram, Allah göstərməsin, əlinə girəvə düşsə, *əcdadımızı* qəbirdən çıxardar (M.Hüseyn); **ABA.**

atabəxan *bax* mehtər
ata-baba *bax* dədə-baba

ATALI, DƏDƏLİ *(atası olan)*

ATALIQ *(haqiqi atanın əksi)* ..Məlikyo bütün əhvalatı açıb Könülə danışdı, məlum oldu ki, təqsir *atalığındadır* (X.Həsilova); **DƏDƏLİK** Amma Nəcəfqulunu da hərdən bir döyərdim və hu da qaçardı *dədəliyimə* şikayətə (C.Məmmədquluzadə); **ÖGEY ATA** Şərifin doğma atası da, *ögey atası* da müharibədə həlak olmuş, anası xərçəng xəstəliyindən ölmüşdü (Ə.Kərim).

atalmaq *bax* dostdaşı
ATASIZ, DƏDƏSİZ *(atası olmayan)*
atçapan *bax* minici **I**
atdanmaq *bax* döyünmək
atelst *bax* allahsız **I**
atelzm *bax* allahsızlıq
ataş *bax* od

ATƏŞBAZLIQ (fişənglərlə keçirilən şənlik) Bəli, bu gecə kənddə; *Atəşbazlıq* olacaq (M.Rzaquluzadə); **ATƏŞFƏŞANLIQ** Qaynuq şamlarının gözqamaşdırıcı qığılcımları ətrafa səçrədıqca, bayram günləri düzələn *atəşfəşanlığı* xatırlayırdı (Əlizadə); **FİŞƏNGBAZLIQ.**

ATƏŞBÖCƏYİ (*isim*) *bax* atəşböcəyi

ATƏŞDAN (*isim*) *bax* atəşdan

ATƏŞFƏŞANLIQ (*isim*) *bax* atəşfəşanlıq

ATƏŞFƏŞANLIQ (*isim*) *bax* atəşfəşanlıq

ATƏŞGAH (*ataşgahların ibadətgahı*) Lam bu sirada solmaz *ataşgah* qapısında gorunur (C.Cabbarlı), **ATƏŞGƏDƏ** [Ədəbaşı:] Bu səbəbdən də hər şəhərdə və kəndə bir və ya bir neçə *atəşgədə* var idi (Ə.Haqverdiyev), **AZƏRGƏDƏ** (*bax*), **MƏBƏD-GAH** (*bax*)

atəşgədə *bax* atəşgah, məbədgah

ATƏŞİ-HİCRAN Şüun qəlbinin, dür xəzallarin *Atəşi-hicrana* yan, gedən oldu (M.P.Vaqif), **AYRILIQ ODU** *Ayrılıq oduna* bənzi dayanmaz (M.Rahim), **HİCRAN ATƏŞİ** Bizim bu dəvranın çəni qızları, *Hicran atəşinə* yanmasın gərək (S.Rustam)

I. ATƏŞİN (*məs.*), **ALOVLU, COŞ-QUN, EHTİRASLI, HƏRARƏTLİ, QIZ-ĞIN, ODLU** (*atəşin valəh atəşin nitq* və s.)

2. atəşlə *bax* odlu I

atəşqardu *bax* atəşböcəyi

ATİÇİ (*atəşə tutanş atan*) [Koxa:] Oğlum var, başım var deyiləni qanmaz. Mən də *atiçiyam*, yaxşı qulaq asıram (S.Rustam), **NİŞANÇI** Dostlar on nəfər ola *nişançı*, iki də şəlqin hacısı vardı (M.Hüseyn), **SNAYPER** (*ələ atan, nişançı*) Mahir *snayper* kimi, hədəfini həmişə, sürrast vurandır Hüsnü (M.Rzaquluzadə)

atılmaq *bax* hoppanmaq

atlı *bax* tənbəl

atlılıq *bax* tənbəllik

atlaz *bax* xortdan

ATLI (*ata minmiş adam*) Dəminin o bir tayında yoxuşun başında bir *atlı* dayanmışdı (S.Məmmədxanlı), **ÇAPAR** Kəhlə İsgəndər *çaparı* hörmətlə qarşıladı (H.Abbaszadə), **MİNİCİ** At, *minicini* tanıyar (Ata sözü), **SÜVARİ** *Süvarilər* Tuluq tərəməndəki cə-

manta çatarkən ikinci zurnaçılar dəstəsi fən hiyəsini başladı (A.Makulu).

atmaq *bax* tullamaq

atüstü *bax* tələsik, ölüstü

AUDİTORİYA (*alı məktəbdə*), **DƏRS OTAĞI, SİNİF** (*orta məktəbdə*), **ZAL**

aukalan *bax* horrac

aul *bax* kənd

AVADANLIQ (*ev şeyləri, ev əşyaları*) Oldə edilən qab-qacağı, yorğan-döşəyi, cecimi, kilimçəni, ümumən bütün balıqçı paltar-palazımı, bütün bu ev-eşik deyilənin *avadanlığını* burdaca tökəb uzaqlaşmaq, öz mahkələrinin həyatlarını xilas etmək Mirabəyim üçün ümdə şərtdən idi (S.Rəhimov); **ABADANLIQ** Ancaq mənə verilən üç otağın nə bir mal-kursüsü vardı ki, üstündə oturub yazı yazasan, nə də bir qeyri *abadanlıq* vardı (C.Məmmədquluzadə); **BARXANA** (*köhn.*) Hər kəs öz *barxanasını* alıb, bir kənara çəkilir (Mir Cəlal); **DİB-DİRRİK** Belə ki, [Tükəzbanın] otrının əlinəyi onun *dib-dirrıyına* böyük zərbə vurmamışdır (B.Talıblı), **ƏŞYA** Evin *əşyasını* süyahıya almağa başlarkən mızın üstündəki qalın cildli kitab arasından bir məktub tapdım (M.Hüseyn), **MÜXƏLLƏFAT** Şübənin var-yoxunu, evinin *müxəllafatının* hamısını satıb xəric etdilər, heç bir əlac olmadı (Ə.Haqverdiyev).

AVAM (*gerıdə qalmış, oxumamış, savadsız adam*) [Məmməd ağa:] *Avam* da var, avam da. Amma bunlar kimi avam mən görməmişəm (N.Nərimanov); **ANLAMAZ** Al kəlunçü öz-özünə qəhər qəz: Ay yazıq, ey biçarə, ey *anlamaz* (A.Səhhət), **CAHİL** [Xosrov:] Gördüm, ancaq o qədər müqəssir olmurdum Çünki *cahil* idim (A.Şaiq); **LAY-ƏLƏM** (*tərz.*) [Rüstəm bəy:] Ay qız, sən qıfılla, sən dəmirçini, sən bu cür işləri anlamazsan, çünki sən bir heyvan *layəlməsən!* (Ü.Hacıbəyov); **NADAN** Rüstəm bilmədi ki, *nadan* yaminda; Ağıla nə hacət, gözə nə hacət (B.Vahabzadə)

AVAMLIQ [Ömər] Allahı əkbər, *avamlığa* bax! (N.Nərimanov); **CAHİLLİK** [Mü-

nəvvər:] Ancaq mənə dilgir edən camaatın *cahilliyidir* (M.S.Ordubadi); **CƏHALƏT** İşıq səçdin boğmanı üçün qalın, qati qaranlığı; İşıq səçdin məhv etməyə *cəhalət*, nadanlığı (M.Rahim); **QƏFLƏT** Din yoxsullar üçün bir tiryəkdir ki, onları həmişə *qəflətdə* saxlayıb oyanmalarına mane olmuşdur (S.S.Axundov); **GERİLİK** (*dan.*) Həyatda gördüyün *gerilikləri*, Demə ki, hamısı onundəndir!.. (B.Vahabzadə); **NADANLIQ** [Məmməd ağa:] *Nadanlıq* gözlərini bir mərtəbədə kor edibdir ki, nəmünkündür söz, nəsihət ilə bunlara bir şey qandırasan (N.Nərimanov).

avantüra *bax* macəra

avantüraçı *bax* macəraçı, şərlatan

avantürist *bax* macəraçı

AVAR Şamil bütün qüvvəti ilə *avar* çoxluq, qayığı gölün o biri sahilinə doğru sürüdü (A.Şaiq); **KÜRƏK** [Zəmirgər xanım] oğlunu tanıdı. Şamxal qabaqda oturub *kürək* çəkirdi (İ.Şıxlı).

1. AVARA (*heç bir işlə məşğul olmayan, işsiz-gücsüz gəzən adam*) [Əli:] Mən sənətsizpeşəsiz *avaraya* qız vermərəm (M.İbrahimov), **BAMBILI** (*dan.*) [Gövhərtacın anası:] O axmaq *bambılıda* sən nə görübsən? (Ə.Haqverdiyev), **HƏPƏND** (*köhn.*) (*xəyiş kimi də işlənir*) [Əlimərd bəy:] A gədə, *həpənd* uşağı, mən çeşmək oğrusu idim? (Ə.Haqverdiyev), **SƏRSƏRİ** [Zeynəli] belə *sərsəri* həyatı ...bəzi arqadaşları.. sürüklə-mişdi (S.Hüseyn).

2. avara *bax* veyl

avaralanmaq *bax* veyllənmək

avariya *bax* qəza I

avar(a) *bax* aus

aviator *bax* təyyarəçi

avizə *bax* qəndil

avto *bax* avtomobil

avtobiioqrafiya *bax* tərcüməyi-hal

avtomaşın *bax* avtomobil

AVTOMOBİL Bax, bir *avtomobil* gəlir (C.Məmmədquluzadə); **ATSIZ ARABA** (*dan.*) Bir neçə dəqiqədən sonra *atsız araba* ədalə kimi özünü sərdu həyətə (C.Məmmədquluzadə); **AVTO** Üraklər, nəhəzlər sürətlə vurur... Qatarlar, *avtolar* gəlir dalbadal (S.Vurğun); **AVTOMAŞİN** Bəzi traktor hissələri və *avtomaşın* üçün rezin təkərlər almaq lazımı idi (Ə.Əfəndiyev), **MAŞIN** (*dan.*) [Fərruz:] Fikrət, nahahat olma, mən sənə *maşın* tapıram (H.Abbaszadə).

avtor *bax* müəllif

avtoritet *bax* nüfuz

AY (*göy cismi, planet*) Yıtaraq *Ay* gecənin örtüyünü; Məhv qılmışdı o zülmət yaxını (M.Müşfiq); **GÜMGÜR** (*şair.*) Son günəşlə ayılan, qəmərlə yatanların; Bahçıçı gürcülərin, Kürü tər atanların (M.Rahim); **MAH** (*şair.*) Dedim ki, diriğ, neyləyim ah! Mən zərrə ilən nə ol *mah?* (Xətayi).

ayağağır *bax* ağırayaq I

ayağıüzülükən *bax* oxlaqsız I

ayağıyüngül *bax* xoşqədəm(li)

I 1. AYAQ Fikrət bir an arxadın onun *ayaqlarını* qucaqlayıb, yalvarması səhnəsini xatırladı (H.Abbaszadə); **QƏDƏM** [Fatma:] *Qədəmlərinin* altında ölüm, qurbanın olum, başına dönüm, ay hakim, məni oğulsuz, nəvələrimi atasız qoyma (H.Abbaszadə), **PAY** (*kl.sl.*) Mərhəba, sən bizə, ey türfə cavan, xoş gəldin! *Payına* peşkəş ola baş ilə can, xoş gəldin (M.P.Vaqif)

2. ayaq *bax* sən

3. ayaq *bax* dəfə

II ayaq *bax* piyalə

AYAQQABI [Aytəmiz:] Nə istəsən, nə fikən istəsən paltar, *ayaqqabı* qalmıb birbirinə (Ə.Qasımov); **BAŞMAQ** (*köhn.*) Həsən tüklü ayaqlarını yumayıb, elə o cür *başmağın* içinə saldı. (M.İbrahimov); **QON-DARA** (*köhn.*) [Sitarə:] Yaşıl, lətil otlar üzərində almas parıltarı kimi parlayan şəbnəmlərdən otəklərimiz, *qondaralarımız* bütün-bütünə islanmaq yəyurdük (A.Şaiq); **POS-TAL** (*dial.*) Bütün müridlər kimi guya mi zikri gedən Hacı Ömrün ofəndi dua oxuduqdan sonra üstü biçaqla kəsilmiş *postallarını* qapının ağzında soyundu (İ.Şıxlı).

AYAQQABIÇI, BAŞMAQÇI (*ayaqqabı ustası*)

ayaqqabısız *bax* ayaqyalın I

ayaqla *bax* pivəklə
ayaqlamaq *bax* tapdalamaq
ayaqüstü *bax* tələsik

1. AYAQYOLUN Alo kişi koynəkeşk, *ayaqyalın* onun [Gülsənəmin] arxasınca addımladı (S.Rəhimov); **YALINAYAQ** *Yalınayaq* yeriyən, yol gedən heyvanlar, Andırı keçən Bakı (M.Rəhim). **AYAQQABISIZ.**

2. ayaqyalın *bax* yəxsul

AYAQYOLU Hacı durana qədər heç olmasa səkilər supurülməsəydi, deyinməyə bəhanə tapıb qanlarını qaraldacağını bildiyindən cəld torpanıb evin qapısından *ayaqyoluna* su kuçəyə gedən səkiləri təmizlədi (M.İbrahimov). **TUALET** [Aytəmiz:] Sürəyyanın bozək qutusunu açıb *gəz* qaraldan karandaşını atdım *tualeta* (Ə.Qasımov); **SUBAŞI** (*dan.*) İçəridən ayaq tappıltısı eşidildi. Kimsə olbət *subaşına* çıxırdı (H.Abbaszadə); **ABİDƏSTXANA, RAHATXANA** (*kohn.*), **ZİRAB** (*kohn.*)

AYAQYOLUNA DÜŞMƏK, İSHALA DÜŞMƏK, QARNI İŞLƏMƏK

ayama *bax* bəjəh
ayaz *bax* şaxta 1

AYBAŞI (*hədd. hulqa çatmamış qızlarda həmçinin qadınlarda hər ay müəyyən vaxtlarda uşaqlıqdan qan ifrazı*). **HEYZ** *Heyz* ər ilə arvadın olaqəsi, doğmaq, halanın etmənə tərbiyəsi - bunların hamısının sirlərinə agah olmağa tibbə dair geniş məlumat lazımdır (Ç.əmənzəminli).

ayçöhrəli *bax* ayüzlü
aydın *bax* 1. aylı, 2. aşkar, 3. səlis
aydınlaşdırmaq *bax* anlatmaq
aydınlatmaq *bax* bilinmək
ayıb *bax* 1. *at* 1, 2. nöqsan 1
ayıbalası *bax* 1. kirpic, 2. pəra 1
ayıblamaq *bax* məzəmmətləmək

1. AYIQ (*xüsusilə olmayan ovanıq*); **SƏRVAXT** Yatsan. Yuxuda da ol *ayıq, sərvaxt* (D.Nəsib)

2. AYIQ, AĞLI BAŞINDA
3. ayıq *bax* sayıq
4. ayıq *bax* oyaq 1
ayıqlıq *bax* sayıqlıq

1. AYILMAQ Gülsüm qarı yuxudan gülə-gülə *ayılıb*, yatağının üstə oturdu (Çəmənzəminli); **DURMAQ** [Gülbadam:] Çoh! Anan sənə qurban, Cəbi! Oyan, *dur*, gedək (N.Nərimanov); **ƏYANMAQ** Rübabə yatmışdı, qalxdı əkizlər də *oyandılar* (H.Abbaszadə).

2. AYILMAQ, AĞLI BAŞINA GƏLMƏK, HUŞA GƏLMƏK, ÖZÜNƏ GƏLMƏK

ayıltmaq *bax* oyatmaq
ayışmaq *bax* gicişmək
ayıtmaq *bax* demək 1

1. AYİN, QANUN, QAYDA
2. ayin *bax* ibadət
ayqabaq(lı) *bax* ayüz(lü)
aylanmaq *bax* fırlanmaq 1

AYLI (*Ay işığı ilə işıqlanmış*) Aylı gecə, sarın kulək, göy çəmən; Dörd yanımız otar saçan yaşamən (H.Hüseynzadə); **AYDIN** *Aydın* bir gecədir, ulduzlar həsrətlə yerə baxır (S.Rüstəm), **MAHTAB** (*kl.sd.*) *Mahtab* gecə Göydə ulduzlar axır (A.Şaiq).

aylıq *bax* maaş
ayna *bax* 1. güzgü; 2. pəncərə 1; 3. şüşə 2, 4. şəffaf
aynahənd *bax* şüşəbənd
aynabəndli *bax* şüşəbəndli
aypara *bax* hilal
ayrı *bax* başqa 1

AYRILIQ, HİCRAN Nə *hicran*, nə *ayrılıq*, nə iztirab; Yox, bunun adı yoxdur! (Ə.Kürçaylı); **FƏRAQ** (*kl.sd.*) [Gövhərtac:] Hicrə *fəraqını* çəkməkdən canım dərdə düşdü (Ə.Haqverdiyev); **FİRQƏT** (*kl.sd.*) Yıxılmış şəhri xəraba dönmüş; *Firqətin* damu tək üzaba dönmüş (M.P.Vaqif); **HİCR** (*kl.sd.*) Sonsız ömrüm bənzəyor bir zavallı yetimə; Dedim ki, son qoyarsan *hicrimə*, həsrətimə (M.Rəhim).

1. AYRILMAQ (*arah düşmək*) Fərəc Məzahir altı il idi ki, teatrdan *ayrılmışdı*. Əslinə qalanda o özü *ayrılmamışdı*, xəstəlik qocanı həyatı qədər sevdiyi sənət məbədindən ayrı salmışdı (H.Abbaszadə); **ARALANMAQ** Mən getməliyəm, - deyə Şamo Qəmərdən *aralanmağa* başladı (S.Rəhimov);

QOPARILMAQ Şamo Qəmərdən *qopanda* bilmirdi (S.Rəhimov).

2. ayrılmaq *bax* uzaqlaşmaq
3. ayrılmaq *bax* vidalaşmaq
ayşlerq *bax* buzdağı

AYÜZLÜ (*üzü, sifəti ağ gözəl, qəşəng*) [Mərsiyənisim:] *Ayüzlü* gözəl, zalımlıqdan nə çıxar (Çəmənzəminli); **AYQABAQLI** Bulud üzlü, *avqabaqlı* gözəlin; Durubən başına dolanmaq gərək (M.P.Vaqif); **QƏMƏRÜZLÜ** (*kl.sd.*) Ey şəmsü *qəmərüzlü*, dadına müştaqəm (Nəsimi); **MAHCAMAL** (*kl.sd.*) Müsəlsəl keysələr ruxi-al üzrə; Bir bulıda bənzər *mahcamal* üzrə (Q.Zakir); **MAHLİQA** (*kl.sd.*) Vaqifa, bir *məhliqəyi-mehribanə* meyl qıl; Tə kəmali-eşqə ondan zərrə nöqsan olmaya (M.P.Vaqif); **MAHRU** (*kl.sd.*) Sənin layiqin osri-şəhdir müdam; Kimzin ola *mahrular* tamam (M.Ə.Subir); **AYÇÖHRƏLİ.**

AZ Camaatda beşəçilan, üçəçilan, Türkiyə məzuzeri var idi. Ancaq *az* idi (Ə.Vəliyev); **QƏHƏT** [Fərəc:] Başına ad *qahat* idi? Mustafa! (Anar); **MƏHDUD** [Həmid:] Hörmətimizə görə minnətdaram, mənim vaxtım çox *məhduddur* (H.Abbaszadə); **KƏM.**

AZACIQ *Azacıq* məvacibu qənaət edən muzdur öz boğazından qapik-qapik kəsib, on ilin ərzində altı yüz manat pul ildə etmişdi (Qantəmir); **AZCA** Onun başı *azca* yanə oyılmışdı (İ.Ofəndiyev); **CÜZİ** Bu *cüzi* pulla Qozənfəri həbsxanadan qurtarmaq mümkün deyildi (S.Vəliyev); **BİR AZ** Sabah gələsən *bir az* söhbət edək? (C.Məmmədquluzadə); **AZ-MAZ** Bu şeylərı *az-maz* mən də bilirəm (A.Şaiq).

AZAD *Azad*, xoşbəxt xalqımın özmindən vəsət alır; Mənə halam tək əziz könlümün dilekləri (S.Rüstəm); **AZADƏ** Bunlar asudə fikirli, *azadə* ruhlu bir insan olurlar (Çəmənzəminli); **HÜRR** (*kl.sd.*) [Səyahətçi:] Mənçə *hurr* yaranmış Şərq qadınını bu halda xilas etməyə yeni bir peyğəmbər zühuru lazımdır (S.S.Axundov); **MUXTAR** (*kl.sd.*) Buna kim yol verəcəkdir ki, qız olsun *muxtar* (C.Cahbarlı); **SƏRBƏST** [Firəngiz:] Kaş mən sənin kimi *sərbəst* olaydım (C.Cabbarlı); **MÜSTƏQİL, SUVEREN.**

azadə *bax* azad
azadlıq *bax* azadlıq
azadlyəst *bax* azadlıq

AZADLIQ Hakimlər bilmədi, dərdli şairin; Duranan *azadlıq*, loğmanı eldir (B.Vahabzadə); **AZADƏLİK** Sənin müqəddəs *arzun, azadəlik*, sənədi, Baxış etmək idi, dostum, bizim doğma ellərə (H.Bilbil); **AZADİYYƏT** (*köhn.*) Bir tərəfdə qız-qadın yetməkdə *azadiyyətə*, Bir tərəfdə Şəhnisə pəhəsdə vədi-qənnətə (M.S.Ordubadı); **HÜRRİYYƏT** [Həsən:] Qoy məni necə istəyir, elə də gözsin. Bəs *hürriyyət*, azadlıq harada qaldı (M.İbrahimov); **SƏRBƏSTLİK** (Nikolay Petroviç:) Bu xüsusda sözə *sərbəstlik* verilir (A.Şaiq); **MÜSTƏQİLLİK, SUVERENLİK.**

AZADLIQSEVƏN Qafqaz, şəhidlərin yuvası, *azadlıqsevən* insanların doğma yurdu (R.Rza); **AZADPƏRƏST** Xalqın *azadpərəst* oğlu silinməz yaddan (S.Rüstəm); **AZADPƏRVƏR** .bunların hamısından sonra *azadpərvər* insanlarda da belə bir düşüncə, yəni üstün olmaq düşüncəsi vardır (M.S.Ordubadı); **HÜRRİYYƏTPƏRƏST** (*köhn.*) ..Hal-hazırda hürriyyətə çalışınız, *hürriyyətpərəstləri* dost tutunuz. (N.Nərimanov).

azadpərəst *bax* azadlıqsevən
azadpərvər *bax* azadlıqsevən

AZANÇI Getdikcə *azançının* səsi ucalır, güclənir və yeganə bir səs kimi bütün kəndi bürüyür... (M.İbrahimov); **MÜƏZZİN** (*köhn.*) *Müəzzin* uca səslə azan verirdi (Çəmənzəminli); **AZANVERƏN.**

azansevən *bax* azançı
azar *bax* xəstəlik
azar-bezar *bax* azar
azarxana *bax* xəstəxana

AZARKEŞ (*idm.*) Oyun yaman qızışıb, yağış nə, plaş nədir; *Azarkeşlər* bilirlər sevinc nə, təlaş nədir... (M.Rəhim); **HƏVƏSKAR, XƏSTƏ** (*məc., dan.*).

azarlanmaq *bax* söyüşdəmək
azarlı *bax* söyüş
azarlıxana *bax* söyüşxana
azarlanmaq *bax* gileylənmək
azca *bax* azacıq

1. AZDIRMAQ, DÜZ YOLDAN ÇIXARMAQ, PİS YOLA SOVQ ETMƏK.

2. azdırmaq *bax* sapdırmaq

AZƏRBAYCANCA (*Azərbaycan dilində*) Sizin də, bizə də məlumdur ki, Şirvan sarayında yaşayanlar da, xaqanın özü də *azərbaycanca* danışa bilmirlər (M.S.Ordubadi). **AZƏRİCƏ** O, *azəricə* mahnı yaxşı danışırdı (M.Hüseyn)

AZƏRBAYCANLI Əliyevin briqada üzvləri arasında rus, *azərbaycanlı*, belorus, lezgi və tatar vardır (M.Hüseyn). **AZƏRİ** Osman içəri girər-girməz, onu gülər üzlü cavanlar qarşıladı, tanıdığı *azəri* tələbələrindən bir neçəsi burada idi (Ç.Əmənzəminli). **AZƏRİ ÖVLADI** (*bax*) Nə son onsuz, nə o, sənsiz yaşamaz. *Azəri övladı* vətənsiz yaşamaz (S.Rustəm)

azərgədə *bax* atəşgədə
azəri *bax* azərbaycanlı
azərlica *bax* azərbaycanca

1. AZĞIN, QUDURMUŞ (*məc.*) Qan içməkdən doymayan *azğın qudurmuş* ilan; Məkanı oldurdular, qorxu yaradır deyə (S.Rustəm) **AĞZIKÖPÜKLÜ** (*dan.*) Dağ otəşi kəndi *ağzıköpüklü* ağalarına qarşı baş qaldırmış deyildi (S.Rəhimov). **DƏLİ-QUDURMUŞ** (Görəsən yenə hansı *dəli-qudurmuşa* rast gəldi (M.F.Axundzadə)). **QUDURĞAN** *Qudurğan* dovlətli cavanları arvada latayır söz qoşub oxuyur. (Ə.Əbülhəsən). **QUDUZ** (*məc.*) *Quduz* duymanın qılıncı congavərin qolunu kəsib atdı (M.Hüseyn). **VƏHŞİ** (*bax*).

2. AZĞIN, AZMIŞ, HARIN (*məc.*). **YOLUNU İTİRMİŞ**

AZĞINLAŞMAQ Kişi başı ilə... Bəli, dedi... hər yana baxıb görürsən ki, gəduğudalar *azğınlaşıblar* (S.Rəhimov). **QU-DURMAQ** (Nazir:) Eybi yox. Bu mənə hərc olsun. Görə nə *qudurub* e.. (Anar); **ARPASI ÇOX (ARTIQ) DÜŞMƏK** (*fr.v.*) (Musa:) Ay Eldar! Doğrudan da boylar kı.. var; Bir azca *arpası çox düşən* zaman; Yabı cinsi kımı şıllaq atırlar (S.Vurğun)

azğınlıq *bax* vəhşilik

AZLIQ (*vaxta az olan*) [Uğur:] Bizdə *azlıq* çoxluğa tabedir (İ.Əfəndiyev); **ƏQƏLİYƏT** Oxumaq istəyən *aşağıyaşda* qaldığı üçün məktəbi açmadılar (Ç.əmənzəminli); **QƏHƏTLİK** Boyların duzoldüyü dostalarda kişi çox olsa da, silahı *qıhatlıyı* idi (Ə.Vəliyev)

AZMAQ Mövlanverdi baba bir qış gecəsi qar basmış meşədə *azdığı* zaman bir dərviş peyda olaraq onu gətirib kəndin kənarına çıxarandan sonra özü necə qeybə çəkildi (İ.Əfəndiyev); **YOLU İTİRMƏK** Pəri xanım bir vədə gördü ki, *yolu itirib* ("Beyköşkün nağılı")

azman *bax* böyük 1
azmanlıq *bax* böyüklük

AZUQƏ (*ərzaq ehtiyatı, yeyəcək ehtiyatı*) İndi Hüsi çaqqıldayan dəyirmanın uğuğu qabağında çalışır, boylık üçün *azuqə* hazırlayırdı (S.Rəhimov). **ƏRZAQ** Hissə irəli getdikcə, mən yük maşınında döyüşçülər üçün *ərzaq* daşıyır, səyyar mətbəxlərə çatdırırdım (Y.Əzimzadə). **MƏKULAT** (*köhn.*) Evin illik *məkulatı* ayrıca göndərilirdi.. (Ç.əmənzəminli); **RİZQ** (*köhn.*) [Cavan Bəzirgan:] Qanlı dərədə heyrətli bir quldur yolumuzu kəsdi.. Malımızı, *rizqımızı* aldı.. (Anar); **RUZİ** [Səvil :] İndi Allah bizim üçün bir parça *ruzi* yetirmişdir... (C.Cabbarlı); **SURSAT** (*hərbi ərzaq*) Bu maşınların çoxu ən xətlə hərbi *sursat* daşıyır (X.Həsilova); **YEYİNTİ** (*dan.*) [Molla Zaman arvadına:] Bir *az yeyinti* al gətir (Ə.Haqverdiyev).

AZYAŞLI Fəhləliyə gedən *azyaşlı* uşaqlara xozeyinlər heç bir zaman istirahət günü vermədilər (H.Sarabski); **KİÇİKYAŞLI** Muktəbdə *kiçikyaşlı* uşaqların konserti idi (Mir Cəlal)

Bb

I 1. bəb *bax* fosil 2
2. bəb *bax* qapı 1
II bəb *bax* tay 1
III bəb *bax* babi 1
babadanqalma *bax* miras
bəbəl *bax* günah

BƏBƏT/BABƏT (*nə yaxşı, nə pis, ulabəbat*) [Balağa:] Kimdən narazı deyilsən, qazancın da *bəbətdir* (H.Abbaszadə); **ALABƏBƏT** [Tapdıq] şəkilləri də *alabəbat* çəkib qurtardı (Ə.Vəliyev); **MİYANƏ** Qarabirçək *miyanə* süfrə hazırladı (Ə.Vəliyev); **ORTABƏB** Əlikram gətirdiyi iki dənə *ortabəb* Quba almasını qəzetdən açıb töhrrük kimi çıxartdı (B.Bayramov).

I bəbət *bax* bəbət
II bəbət *bax* vəziyyət 1

1. BABİ (*babi məzhəbinə mənsub olan*) [Molla Qafar:] Atınma bu rusiləyi-Azərbaycanıdə xoluyuq *babi* məzhəb olub yezdanə boyun oymırlar (S.Rəhimov); **BƏB** [Seyidsodulla:] Siz *bəb* və bəhailik aləmi barəsində uzun və uzadı mütaliə etməlisiniz (M.S.Ordubadi).

2. bəbi *bax* dinsiz, kafir 2
bəc *bax* **1.** rüsum; **2.** vergi 1; intiqam
bəcaq *bax* qıç

BƏCARİQ, HÜNƏR (*bax*); **QABİLİYƏT, TƏCRÜBƏ**

BƏCARİQLI, QABİL (*əlindən hər iş gələn, hər işdən başı çıxan*) [Leyla:] Ağalarov mündən çox *qabil* hökumdar (B.Bayramov); **İQTİDARLI** ..və "Gülnar humayılı" adlı kitabçalar Qonzadənin *iqtidarlı* bir ədib olduğunu bildirir (F.Köçərli); **QABİLİYƏTLİ** Yuxşı, *qabiliyyətli* ustalarımız vardır. Humisi da məhəlçiliyi burda öyrənib (H.Abbaszadə) **QOÇAQ** Mürsəlov Bostiyə *qoçaq* qızlardan bir mənqa düzəltməyi məsləhət gördü (Ə.Sadıq); **LƏYAQƏTLİ** Qafar zehnli, *ləyaqətli* uşaqlar böyüdüb yetiron arvadına güldən ağır söz deyilməsinə dözməyəcəkdi (Ə.Əbülhəsən); **MAHİR** O həm də məlur bir övçu idı (M.Hüseyn); **ZİRƏK** [Şəkərəliyev:] Bizə cəld, *zirək*, ohndən iş gələn adam lazımdır (M.İbrahimov).

BƏCARİQSİZ (*bir işi görə bilməyən*) [Sitaro:] Onu sevdiyini söylə! Ah, *bacarıqsız* söyləsən ə... (A.Şaiq); **ACİZ** Bizim söhbətimizə qoldıkdə tələbə Əbdüllətəsənzadə Xəlil, necə ki, axırda məlum oldu, heç də *aciz* deyilmiş (C.Məmmədquluzadə); **ƏFƏL** [İskəndər:] Ömoğlu, sən xam və *əfəl* adama oxşayırsan, – deyib müsahibinin qolundan yapışdı (Ə.İldırımoğlu); **KİRDARSIZ** [Göyərçin:] Ay heysiz qarı, *kirdarsız* qarı (S.Rəhimov); **QABİLİYYƏTSİZ** [Məsmə:] Zəhmətə *qabiliyyətsiz* idi; buna baxmayaraq, anam, dayılarını mənə ona verdilər, çünki onlar kəndə nüfuzlu, kəramət sahibi "seyidlər" hesab olunurdular (S.Hüseyn); **MİSKİN** [Rəhim bəy:] ..öz doğma oğlunun da... yanında xırda, *miskin* bir xəbərçi kimi hiss olmuşdu (M.Hüseyn); **BİQABİLİYƏT.**

bac-xərc *bax* vergi 1; rüsum

BACI Dayım Soforəli Vəlibəyov [Zaqafqaziya seminariyasının müdiri:] *bacısının* bu ağır vəzifəsini bir qədər yüngülləşdirmək məqsədilə böyük qardaşın Rüstəmi, altı yaşında uşaq ikən, yaşadığı Qori şəhərinə apardı (S.S.Axundov), **HƏMŞİRƏ** [Sitaro:] Gözəl *həmşirəm*, bu halına acıyaraq, get-gedə sevinəyə başlayaraq tanımadığımız bir zat kim bilir necə adamdır? (A.Şaiq), **XAHİŞ** (*ərz.*) Müktəbi-nisvan üzümü hər kəsə məftun olar, Şeyxzadəm açmaz isə, *xahişim* Gövhər açar (M.Ə.Sabir).

1. BACILIQ Qız onun *bacılığıdır*, bunu qızın özü söyləyir (M.S.Ordubadi); **ÖGEY BACI** [Sara:] Pəri mənim *ögey bacım* isə də mən onu min doğma bacıdan artıq sevirəm... (C.Cabbarlı).

2. bacılıq *bax* rəfiqə
bad *bax* yel 1

I. BADALAQ (*güllə zamanı ayağı-ayağa dolaşdırıb vurmaq*) Mən onu üzündə dostum *badalaq* vurub məni üzü üstə yıxır kı, lələni özü dərsin (M.Hüseyn); **PİŞLİNG** (*arx.*) [Vəzir:] ...ayağa durub tutuşdıq, qeyrət mənə əl verib, bir dəqiqə çəkməyib Teymur ağanı çəkdim *pişlinqə*, dəxi bilmirəm neco yerə vurmuşam... (M.F.Axundzadə).

2. badalaq *bax* hiylə

badə *bax* **1.** çəxir, **2.** piyalə

badanuş *bax* əyyaş

badapərəst *bax* əyyaş

1. BADKEŞ, DƏMKEŞ, KÜLƏBƏ

2. badkeş *bax* həcəmət

I BAĞ, AĞACLIQ

II bağ *bax* bənd **I, 2**

bağa *bax* tıxbağa

bağabaxan *bax* bağban

BAĞBAN (*bağa qulluq edən şəxs*) Bir gün qoca *bağban*, soruşdu uşaqlardan (M.Rzaquluzadə). **BAĞABAXAN** [Zənf.] Bəs bu *bağabaxan* haradadır? (Ə.Kərim); **BAĞÇI** *Bağçı* bağı ilə, qarpız tağı ilə (Atalar sözü).

bağbaşı *bax* hədiyyə

bağça-bağ *bax* gülluq

bağçı *bax* bağban

1. BAĞIR (*anat., biol.*), **QARA CİYƏR**

2. bağır *bax* urək

3. bağır *bax* ciyər

bağırmaq *bax* **1.** çığırmaq, **2.** böyürmək

bağırtı *bax* çığırtı

bağırtıyaran *bax* qorxulu **1**

1. BAĞIŞLAMAQ Axırıncı gün Samarski bir afişanın üstünü yazıb yadigar olaraq Həmidə *bağışladı* (H.Abbaszadə). **BƏXŞİŞ ETMƏK** [Rəhim xan:] Qızın əvəzinə isə şah yaşın mənə bir kənd *bəxşiş edəcək* (C.Cabbarlı); **HƏDİYYƏ ETMƏK** [Rəhim xan:] Səni Mirzə Rzanın köhnə daxmasından alıb Nəsrəddin şah Qəcərə *hədiyyə eləmişəm* bunamı ən zülm deyirsən? (C.Cabbarlı); **PEŞKƏŞ ETMƏK** [Nəmaz:] Onu mənə peşkəş elərmi? (M.F.Axundzadə). **VƏQF ETMƏK** (*din.*) Amma bu bədbəxt də Molla Sevidin kələyinə düşüb comi dövləti məscidə *vəqf etmişdi* (S.S.Axundov).

2. BAĞIŞLAMAQ [Kərim:] Könül, məni *bağışla*, o gün qızışmışdım (X.Hasilova); **ƏFV ETMƏK (BUYURMAQ)** [Aşıq Vəli:] Hacı, bir az baş ağrısı verəcəyəm, *əfv buyurasınız*. (N.Vəzirov); Mən rica edirəm kı, bu dəfəlik boy *əfv eləsin* (H.Nəzərli); **GÜNAHINDAN KEÇMƏK** [Uşaqlar:] Düz deyir, müəllim, bu dəfə *günahından keç!* (M.İbrahimov).

bağlama *bax* **1.** boğça; **2.** sovqat

1. bağlamaq *bax* sarımaq **1**

2. bağlamaq *bax* kilidləmək

bağlanmaq *bax* **1.** kilidlənmək; **2.** vurulmaq **1**

bağlaşma *bax* müqavilə

bağlaşmaq *bax* **1.** şərtləşmək; **2.** şeirləşmək

bağlı *bax* **1.** kilidli; **2.** əlaqədar; **3.** vurğun

bahа *bax* **1.** qıymət; **2.** bahalı

bahadır *bax* igid, qəhrəman

bahadırlıq *bax* igidlik, qəhrəmanlıq

BAHALI [Aytəmiz:] Qadın da var kı, *bahalı* parçadan lap elə bu dübdə olan krenplindən tikdirdiyi paltar üyündən tökülüb itir... (Ə.Qasımov); **BAHA** [Gözəl:] ...özü heç bir şeydən ibarət olan taxt-tac, çox *baha* qiymətə mal olur (M.S.Ordubadi); **DƏYƏRLİ** [Səba:] Əlverişli bir sövdə düzəldərsən sizin üçün də *dəyərli* pay düşər (M.S.Ordubadi); **GİRANBAHA** Bəli, Sabir əfəndi millətinə sultanlara müyəssər ola bilməyən *giranbaha* cəvahirat ilə məmlüvü-xəzincyi-nəyab buraxdı da getdi (A.Şaiq); **QİYMƏTLİ** [Rübabə] birini də ehmalca büküb sandıqda on *qiymətli* şeylərin arasına qoydu kı, yaxşı qalsın (H.Abbaszadə); **PÜRQİYMƏT** (*kl.ad.*) Tacir də bir xeyli *pürqiymət* parçanı bir xonçaya qoyub, padşahın hüzuruna apardı (Nağıl); **ZİQİYMƏT** ...qızıl congavorlorin geri atdığı hər bir ev öz qoynunda *ziqiymət* dəfinə gizlədən böyük saraydan belə əzəmətli görünürdü (M.Hüseyn).

bahar *bax* **1.** yaz; **2.** gənclik

baharıstan *bax* **1.** gənclik; **2.** güllük

baham *bax* birlikdə

baxəbər *bax* xəbərdar

baxımsız *bax* nəzarətsiz, sahibsiz

1. BAXIŞ Bu təsərrüfat Aslanın diqqətli *baxışlarından* yayınmadı (M.Hüseyn); **NƏZƏR** [Aslan:] Həddindən artıq sərt danışdığını duymuş kimi, zəhmli *nəzərlərini* Rəhimzadənin üzündən çəkdi (M.Hüseyn); **NİGAH** (*kl.ad.*) Vaqif qurban zənəxdanın çəhinə; Şirin gülüşünə, xoş *nigahinə* (M.P.Vaqif); **BAXMA.**

2. BAXIŞ *bax* fikir **2**

1. BAXMAQ [Vahid:] Başını onun ilıq sinəsindən qaldırıb, altdan yuxarı *baxdım* (B.Bayramov); **SEYR ETMƏK (ELƏMƏK)** (*bir yerdə gəzməklə həmin yerin quruluşuna baxıb gözdən keçirmək*) [Sitarə:] *Seyr edirmisən*, Sitarə? (A.Şaiq); **TAMAŞA ETMƏK (ELƏMƏK)** [Mansur] məhəccərə söykənib buxtaya *tamaşa elədi* (H.Abbaszadə).

2. BAXMAQ Sultan bu sözlərdən sonra Bahadıra *baxıb*, onun bu barədə sözünü kəsdi (N.Nərimanov); **NƏZƏR YETİRMƏK.**

3. BAXMAQ, DİQQƏT YETİRMƏK, FİKİR VERMƏK, QULAQ ASMAQ

4. BAXMAQ, XİDMƏT GÖSTƏRMƏK, QAYĞISINA QALMAQ, QULLUQ ETMƏK

baxtalamaq *bax* uduzmaq **I**

baxüsus *bax* xüsusilə

bais *bax* səbəb **1**; səbəbkar

baiskar *bax* səbəbkar

bak *bax* qorxu

bakal *bax* piyalə

BAKENBARD [Aytəmiz:] Hələ bunlar bəs deyilmiş kimi lopa *bakenbardlarını* da yayıb üzünə (Ə.Qasımov); **YARIMSAQQAL** Görsən tanımazsan *yarımsaqqalı*; Çıxıb ondəzdən dövləti, malı (Q.Zakir).

bakirolik *bax* bəkarət

bakteriya *bax* mikrob

baqaj *bax* yük **I**

baqil *bax* daimi

baqqal *bax* dükançı

I 1. BAL [Ayı] Aha... harda ən varsa; Demək orda *bal* da var (M.Rzaquluzadə); **ƏSƏL** (*kl.əd.*) Təşnədildir bu Xətayi, can verbdir lalinə; Nəcə kim lalin *əsəldir*, dil ona zənbur olur (Xətayi); **ŞƏHD** (*şan halı*) Möhtəşəm Nizaminin ölməyən sənətindən; Mənim həmən sərvətim öz *şəhdini* alıbdır (M.Rəhim).

2. bal *bax* şirin

II bal *bax* qanad

1. BALA Gurultunu bir könül nəğməsi yardı: "Bağçada güllər; Sarı bülbüllər; Duyğusuz ellər; Bu *balama* qurban! (M.Müşfiq); **YAVRU** Yanında bir *yavrusu* var, yorulmadan çalıyor... (M.Müşfiq) **ÖVLAD** (*bax*); **UŞAQ** (*bax*).

2. bala *bax* balaca

bala-bala *bax* yavaş-yavaş

balaban *bax* tütək

balabançı *bax* tütəkçi

BALACA Qocanın *balaca* poncorosi qalın meşəyə tərəf açılırdı (S.Rəhimov); **BALA** Tamam ağ bədənin güldən olədır; Qamətindir sənubərdən, *bala* qız (M.P.Vaqif); **CIQQILI** (*dan.*) Kiçikdir hələ qız, boyu *cıqqılı;* Amandır, axund, söyləmə "vaqqalu" (M.Ə.Möcüz); **XIRDA** *Xirda* topoları sellər oyanda; Əsər bu həmləyə dağlar da zağ-zağ (B.Vahabzadə); **KİÇİK** Qapıçı *kiçik* poncorodon [Nubinin] nə istədiyini xəbər alır ("Qaçaq Nəbi"); **UFAQ** ...*Ufaq* daxmada Qızxanım adlı bir qadın yaşayırdı (S.S.Axundov).

BALACALAŞ(N)MAQ [Xəlil:] Başın hər gün *balacalaşır*, qarnın böyüyür.. (M.Hüseyn); **KİÇİLMƏK** Bu həzin, bu qəmli, bu dərdli səsdən; Xan *kiçildi*, yaman, *balacalandı* (M.Rəhim).

balaxəndək *bax* qarın **I**

BALAQ (*zool.*) Qafur alovun içinə şığıdı, bir dəqiqə keçməmiş yarımcan *balaqla* bayıra atılanda, səhər açılırdı (T.Coforova); **CAMIŞ BALASI** ...kimsə körpə *camış balasını* yaddan çıxarıb içəridə qoymuşdu (T.Coforova); **KƏLÇƏ** Kosaoğlu doluxsundu... Sədr ulandan sonra aldığı bu heyvanlarla halallaşmağa gəlib. Onun əli titrədi,

təpol *kəlçəni*, qızıl inəyi sığalladı.. (İ.Şıxlı); **XÖTƏK.**

balalamaq *bax* doğmaq I

balalıq *bax* bətn

balarınudı *bax* abasbəyi

balınc *bax* balış

BALIŞ (*yumşaq başaltı*) [Ana] yumşaq *balışa* söykəndikdən sonra daş kimi yatmışdı (M.İbrahimov); **BALINC** Dirsəklədi o *balınca* bir qədər; Dodağında gül açanda güləşlər (M.Rahim); **MÜTƏKKƏ** (*uzunsov girdə balış*) Səndən vəfalıdır, səndən istidir balkə; Sənin baş qoyduğun bu qu *mütəkkə*.. (S.Tahir); **NAZBALIŞ** Sən gah gedib oyna, gah dərsə çalış. Otur dalındaca porçu *nazbalış* (M.Rahim); **YASTIQ** Kıçık qardaşım *yastığından* songor qayırır, arxasına uzanıb guya tüfəng atırdı (Çəmənzəminli).

BALIŞÇÜZ, YASTIQÜZÜ

BALİNA (*zool. dəniz heyvanı*) Mənə elə gəlirdi ki, nəhəng bir *balina* sükut içində dayanıb şüşə kimi parlaq və soyuq gözləri ilə mənə baxır (İ.Əfəndiyev), **KİT** Dalğa var - naqqa balıq; Dalğa var - *kit* kimi (R.Rza).

balkon *bax* eyvan

BALQABAQ (*boranı növü*) [Xoca Zığzığ:] O qədər *balqabağı* hara aparırsan, a kişi?! (Anar); **KUDU** Kənd arvadları qışın tədarükünü qurtarırdı: kimi hazırladığı unu kəndiyə doldurur, kimisi yarmanı kisəyə yığır, kimisi yaman günün kömeyi olan *kudu* və *balqabaqları* gizlədirdi (M.İbrahimov), **QABAQ** *Qabaq* tağı şamama vermoz (Ata. sözü).

ballınana *bax* bədrənc

BALTA Bitkilərdə başlayan xəstəliklərdən ilk dəfə mən xəbər tutmalı, zərərli sarmaşıqları axtarıb tapmalı və oğru *baltasının* səsini gündüz də, gecə də lap uzaqdan eşitməliyəm (Ə.Yusifov); **TƏBƏR** (*arx.*) Söydəyi-sərim etdi məni tacı-zərimdən; Rişəm kəsilirmiş demə koskın *təbərimdən* (M.Ə.Sabir)

bambazı *bax* pamazı

bambılı *bax* 1. layaqətsiz; 2. avara

bamərə *bax* 1. məzəli; 2. zarafatcıl

bandaj *bax* toqqa

bandit *bax* soyğunçu

I. BANİ, TƏSİSÇİ

2. bani *bax* səbəbkar

banka *bax* bərni

banket *bax* ziyafət

bant *bax* lent I

bantlı *bax* lentli

banu *bax* xanım I

I BAR (*kiçik yeməkxana*), **QƏLYAN-ALTIXANA** (*bax*)

II bar *bax* meyvə, məhsul

III bar *bax* yük I

baraban *bax* təbil

barabançı *bax* təbilçi

BARAMA Tut ağacın daraması; Əldən çıxar *barama;* Halal zəhmətlə gələr; Haramı gedər harama (Bayatı); **KÜM** (*dan.*) Toxmacarlar açılandan sonra qurdlar dirilir; *Küm* tutan kümçülərin işləri tüğyana gəlir (R.Əfəndiyev).

BARAMAÇI, KÜMÇÜ, KÜMDAR (*bax*)

BARAMAQURDU (*barama hörən qurd*) Hətta evlərə də *baramaqurdu* payladım (Y.Əzimzadə); **İPƏKQURDU** [Sona:] ...Biz indiyə kimi barama içində dustaq yatan *ipəkqurduna* bənzəyirdik (S.S.Axundov); **QURD** (*dan.*) [Heydər bəy:] Guya ki, mən... lənbəranlıyam ki, *qurd* bəsləyəm və ya ləkəm ki, kəndlərdə çərçilik edəm (M.F.Axundzadə).

baran *bax* yağış

barbar *bax* vəhşi I

barbarlıq *bax* vəhşilik

BARDAQ (*su və ya başqa maye tökmək üçün qulplu, vaxud qulpsuz darboğaz qab*) Adama belə gəlirdi ki, bu qız su ilə dolu bir *bardağı* başında aparsa, bardaq yırğalanmaz (Ə.Sadıq); **CÜRDƏK** Fikrin budu, atan yerişi yeriyəsən sən; Xüm çayını haşa tuta *cürdək*, köpək oğlu (Q.Zakir); **KUZƏ** O torpağa axıtdı *kuzənin* ayranını (M.Rahim); **SƏNƏK** *Sənəkdən* piyaləyə ayrançı ayran süzür; Əfsəri bir anlığa dərindən baxıb süzür (M.Rahim).

bardan *bax* xaral

barəsində *bax* haqqında

hargah *bax* saray

barxana *bax* avadanlıq

I BARI [Korbulayı:] *Barı* gecə olanda xarabaya tez qayıtsın (Çəmənzəminli); **HEÇ OLMASA** [Qafar:] Gəl *heç olmasa* meşənin içərisində bir az gəzək, sonra geri dönərik (H.Abbaszadə).

II barı *bax* hasar

bariqə *bax* şimşək

bariz *bax* aşkar

barışıq *bax* süllh I

barkaş *bax* hambal

1. BARLI (*barı. meyvəsi olan*) Ağaclar müxtəlif: *barlı*, barsız olurlar; İnsanlarçın yararlı, karlı, karsız olurlar (M.Rahim); **MEYVƏLİ** *Meyvəli* ağaca daş atan çox olar (Atа. sözü), **MƏHSULLU** Nə gözəl ellərim var; Ördəkli göllərim var; Şirvan, Muğan düzündə; *Məhsullu* çöllərim var (Bayatı), **BƏHƏRLİ, BƏHİRƏLİ.**

2. barlı *bax* xeyirli

barmaqlıq *bax* üzük

BAROMETR, MİZANÜLHƏVA (*arx.*) Ruzgarın pişəzvoqi dəyişilməsini bilmokdən ötrü bir alət ixtira ediblər ki, adına *mizanülhəva* (*barometr*) deyirlər (H.Zərdabi); **HAVAÖLÇƏN** [Molla:] Bir hökmdarın ki, münəccimi naxırçı oldu, *havaölçəni* də qatırın quyruğu, elə belə sənin kimi cumculuq olar da... (M.N.lot.).

1. BARSIZ Ağaclar müxtəlif: barlı, *barsız* olurlar (M.Rahim); **BİBAR** Həmişə sərvü səhinin budağı *bibar* olur; Görün bu sərvi ki, suson bitər budağında (Nəsimi); **BİBƏHRƏ** Bilmirəm mən nə yazım bəlkə bəyənsin bu müdir; Nə ki zəhmət çəkirəm hamısı *bibəhrə* gedir (C.Cabbarlı); **MEYVƏSİZ, MƏHSULSUZ.**

2. barsız *bax* faydasız

BASABAS Anq kişi *basabasda* onun yanına keçə bilmirdi (H.Abbaszadə); **BASIRIQ** O, adamları itələyə-itələyə kassanın pəncərəsinə çatdı və növbəsiz bilet alıb *basırıqdan* tor içində çıxdı (H.Abbaszadə); **QƏLƏBƏLİK** Böyük *qələbəlik* içində Rüxsarə onların hər ikisini gözdən itirir (S.Rəhimov); **TÜNLÜK** "Vulka"nın kassası qarşısında *tünlük* idi (H.Abbaszadə).

basdalamaq *bax* tapdalamaq

1. BASDIRMAQ Mehralı boyi imarətin hoyotində, atası Ponah xanın yanında *basdırdılar* (Çəmənzəminli); **DƏFN ETMƏK (ELƏMƏK)** [Foxroddin bəy:] Ağlama, mərdanə ol, qəza işidir, təzə bağda *dəfn eyləyin*, qan tökmək kifayətdir (N.Vəzirov); **GÖMMƏK** Mən çocuqdum yerə *gömdülər* səni (S.Vurğun); **QUYLAMAQ** [Dayı:] Sən mənə gündə belə anasının əmcəyini kəsənlərdən yüzünü vər, gör mən necə *quylayıram!* (S.Rəhimov); **TORPAĞA TAPŞIRMAQ (GÖMMƏK)** Bir ana gətirdik dəfn elomoyə; Gətirdik *torpağa tapşırmaq* üçün... (N.Kosomənli); **TORPAĞA TƏSLİM ETMƏK** (*tənl.*) Pərinı *torpağa təslim edəndən* sonra bütün oba... ovçunu da laloli doronin kənarına qədər ötürdü (Ə.Məmmədxanlı).

2. basdırmaq *bax* əkmək I, I

basəfa *bax* səfalı

basəvad *bax* savadlı

basılmaq *bax* uduzmaq I

basılmaz *bax* məğlubedilməz

basırıq *bax* bəsəbəs

basqın *bax* 1. hücum; 2. soyğunçuluq

basqınçı *bax* soyğunçu

basqınçılıq *bax* soyğunçuluq

basmaxana *bax* məbəd

basınaq *bax* 1. tapdalanmaq; 2. soxmaq; 3. yıxmaq; 4. udmaq II

basınaqəlih *bax* bayağı

1. BAŞ (*müxtəlif mənalarda: burada yalnız insan bədəni üzvü nəzərdə tutulur*) [Connotoli ağa:] Sən çox qələt elədin, *başını* daşdan-daşa döydün (N.Vəzirov); **KƏLLƏ** [Feyzi Muxtara:] Arvəddan qorxan oğraş, son ölosən, *kəllənı* qarpız kimi şaqqalaram (B.Bayramov); **QAFA** (*köhn.*) Çar zabitinin *qafasında* iki şey hökm sürürdü (M.S.Ordubadi); **SƏR** (*kl.əd.*) Alıbdı oqlimi *sərdən*,

qərarını dildən. Edib bəlaya fələk, gör necə həvalə məni (Natəvan). **TƏPƏ** [Vəli:] Birindən tutarsan, o biri qayıdar *oz təpənə* deyər (M.İbrahimov).

2. **BAŞ** (*heyvanları saymaq üçün hesab vahidi*) Beş yüz *başdan* artıq mal-qara aclıq qorxusu altındadır (İ.Əfəndiyev); **RƏS** [Dərviş] ...mənə iltifat edərsiniz bir *rəs* at, bir dənə cübbə, bir saat və bir qədər cib xərcliyi (N.Vəzirov).

3. **baş** *bax* rəhbər
4. **baş** *bax* təpə 1
5. **baş** *bax* başlanğıc 1
6. **baş** *bax* nəfər
7. **baş** *bax* dəfə

başabatan *bax* ağlabatan
başaq *bax* sünbül
I baş-ayaq *bax* kəlləpaça
II baş-ayaq *bax* tərsinə 1
başbilən *bax* ağsaqqal
başçı *bax* 1. rəhbər, sədr 2. 2. ağsaqqal 1
başçılıq *bax* rəhbərlik
başdan-ayağa *bax* başdan-başa

BAŞDAN-BAŞA Yaxşılıq insana bir sənət olsun; Dünya *başdan-başa* qoy cənnət olsun (S.Vurğun). **BAŞDAN-AYAĞA** O kı qaldı axund Molla İman, onun fikri *başdan-ayağa* yanlış və xətadır (S.S.Axundov). **SƏRASƏR** *Sərasər* olvana batsın gül bədən; Siyah zülfün tuksün qamətin tən (Q.Zakir); **SƏRPA** Amma bu mıskın aşıqı. *Sərpa* soyarlar ağlamaz (Nəsimi). **BÜSBÜTÜN** (*bax*) **TAMAMİLƏ** (*bax*)

başıaşağı *bax* 1. utancaq: 2. səkit
başıboş *bax* səfeh, kütbeyin
başıdaşlı *bax* bədbəxt, yazıq 1
başıdolu *bax* 1. ağıllı 1. 2. sərxoş
başıətli *bax* varlı
başıküllü *bax* bədbəxt
başıpapaqlı *bax* bədbəxt
başıpapaqlı *bax* kişi 1
başısoyuq *bax* laqeyd
başısoyuqluq *bax* laqeydlik
başıuca *bax* vüqarlı
başıucalıq *bax* vüqar 1
başıyelli *bax* ağzıyelli
başıyuxarı *bax* ağzıyuxarı
başkəsən *bax* 1. qallaq; 2. zalım

1. **BAŞQA, ÖZGƏ** (*bu yox, digəri*) Deyirlər *özgə* yerin ohlı hüsnü-zibadır, Bu şəhərdə *yoli başqa* bir məlahət var (S.Ə.Şirvani); **AYRI** [Zeynəb xanım:] Allahı sevirsən, Ağa Mərdan, bir *ayrı* təklif elə (M.F.Axundzadə); **DİGƏR** Adamlar ağacların arasından çıxmaq üçün yol axtarır: bir ağacdan tutub *digərinə* keçir (S.Rəhimov); **QEYRİ** [Bahadır:] ...siz məni *qeyri* aləmə dəvət edirsiniz... (N.Nərimanov).

2. **başqa** *bax* savay(ı)
3. **başqa** *bax* yad 1

BAŞLAMAQ Sona oxumağa 8 yaşında *başladı* (N.Nərimanov); **AĞAZ ETMƏK** Gündə bir şəbədə *ağaz etdin;* Çox olan lütfü bizə az etdin (S.Ə.Şirvani); **GİRİŞMƏK** Bu yol ilə o işə *girişmiş* və Şamo ilə səkkiz aydan sonra görüşə bilmişdir (S.Rəhimov); **İQDAM ETMƏK** (*kl.ed.*) [Mirzə ağa xan:] Qıbleyi-aləm, madam ki, siz heç bir işə qarışmırsınız, o zaman mənləkətin xeyrinə hər nə lazımsa, ona *iqdam etməyə* borcluyam (C.Cabbarlı); **QOŞULMAQ** [Naçalnik:] Heydər bəy, sən mənim nəsihətimi eşitməyib gəno yaman işə *qoşuldun*? (M.F.Axundzadə); **ŞÜRU ETMƏK** (*dan.*) Bu gündən qoca yazıçı ilə gənc maşinistka işə *şüru etdilər* (S.S Axundov).

BAŞLANĞIC (*bir işin, hadisənin ilk anı*) Birinin sonu, o birinin *başlanğıcı* olur (Ə.Kərim); Ancaq *başlanğıc* üçün bu heç də pis deyildi (Ə.Əbülhəsən); **BAŞ** [Hacı Kərim zorğor:] Gərəkdir ki, gələn həftənin *başında* pullar hazır ola (M.F.Axundzadə); **BİDAYƏT** ..yəni necə ki, məkanın *bidayət* və nihayəti yoxdur... (M.F.Axundzadə); **İBTİDA(İ)** [Murad:] bu məqsədlə 1921-ci ilin *ibtidasında* Bakıdan çıxmışdı (S.Hüseyn).

2. **başlanğıc** *bax* müqəddimə
başlı *bax* bilikli
başlı-başına *bax* nəzarətsiz, özbaşına
başlı-başınalıq *bax* nəzarətsizlik

1. **BAŞLIQ** (*gəlin həzəyi*), **CIQQA, CÜTQABAĞI, GƏLİNTAQI**
2. **başlıq** *bax* sərlövhə
başmaq *bax* ayaqqabı
başmaqçı *bax* çokmoçi
1. **BAŞSIZ, QAFASIZ, KƏLLƏSİZ**
2. **başsız** *bax* sahibsiz
3. **başsız** *bax* ağılsız, səfeh

BATAQLIQ [*lüğ. palçıq, bataq çox olan yer*] [Ruzbeh:] Yol ağırdır, qabaq uçurumdur, qaranlıqdır, - deyə biz *bataqlıqda,* üfunət içində çapalayıb ölək? (M.İbrahimov); **SUCUQ, QARAMALIQ** *Sucuq* olmasın ki? deyə o (Mustafa), əlini iroli atıb getmək istədi. Bir az çapaladıqdan sonra *qaramalığın* içindən dillondi (S.Rəhimov).

BATALYON (*hərbi*), **TABOR**
batil *bax* yalan
batin *bax* daxil
batinən *bax* daxilən

1. **BATMAQ** (*günəş haqqında*) [Porviz:] Talomiz hazır olanda gün tozoco *batmışdı* (M.İbrahimov); **QÜRUB ETMƏK** (*yalnız Ayın və Günəşin batması*) Gün *qürub etməyə* enirdi şitab; Kainata enirdi bir zülmət (C.Cabbarlı); **SANCILMAQ** Axşam gün *sancılanda* Qədim dayı özünü şəhərə çatdırdı (S.Rəhimov).

2. **BATMAQ** (*suya dalmaq*) [Vəli:] Boy çox qaşqabaqlı görünür. Elə bil dəryada gəmiləri *batıb* (M.İbrahimov); **QƏRQ OLMAQ** [Cəvahir xanım:] ...İndi deyirlər ki, Qara dəryada gəmi *qərq olub*... (N.Vəzirov).

3. **BATMAQ** [Qəhrəman] ..dərs kitablarının tozuna *batır* (S.Rəhimov); **BULAŞMAQ (BULANMAQ)** Ayaqdan *bulaşan* tozu süpürgə ilə təmizləmək mümkündür (Ə.Haqverdiyev); Yıxılıb torpağa *bulanmış* idim (A.Səhhət).

4. **BATMAQ** (*ucu iti şeylər haqqında*) Tikan olub ayağa *batınca,* gül ol yaxaya sancıl (Ata. sözü); **SANCILMAQ** Neco olursa, sütkan qırığının bir parçası dabanına *sancılır* (İ.Hüseynov).

BAYAĞI [Firəngiz:] Mərdliklə nəmərdlik haqqındakı fikrin də orta-əsrlərdəki barəsindəki düşüncələrin nə qədər *bayağıdır* (B.Bayramov); **ÇEYNƏNMİŞ** Qəzəllərdə zülf, üz, göz haqqında süni təşbeh, istiarələrlə söylənə-söylənə *çeynənmiş,* əskimiş olan və ruhumuza heç bir şey söyləməyən adi sözlər Vaqifin bu parçasında nə qədər təbii və münis klişelərə girmişdir (A.Şaiq); **ŞABLON** [Firəngiz:] Nə vaxt bu *şablondan* əl çəkəcəksiniz? (B.Bayramov); **BASMAQƏLİB.**

BAYAT (*köhnəlmiş çörək*) Adəbə *bayat* çörək yeyən yoxdur (M.Hüseyn); **QURU** (Əsgərin) yediyi, içdiyi həmişə dişlənə çay ilə *quru* çörək idi (B.Talıblı); **KÖHNƏ.**

bayaz *bax* 1. dəftərçə; 2. ağ 1

BAYĞIN (*özündən getmiş*) Səfər bu səsə ehəmiyyət vermədi, *bayğın* gözləri sayrışan ulduz arasında dolaşırdı (Ə.Haqverdiyev); **BAYILMIŞ** Burjuylar *bayılmış* qadınların faytona qoyub qaçmaq istəyirdilər (M.S.Ordubadi); **BİHUŞ** Sevil *bihuş* halda yatırdı (Ə.Sadıq); **HUŞSUZ** Sevdimi *huşsuz* halda evə apardılar (Ə.Vəliyev).

bayğınlıq *bax* qəşş
bayğırmaq *bax* çığırmaq

BAYILMAQ Beyrək zarıdı, Banıçiçək səsə gəldi, Beyrəyi qanına qəltan görüb *bayıldı* (Anar); **BİHUŞ OLMAQ** Huşa gətmiş uşaq xəyal içrə: Kosrəti-qüssədən *olub bihuş* (C.Cabbarlı); **HUŞDAN GETMƏK** Katibin də *huşdan getmiş* budənini meşin xalçanın üstündən götürüb dışarı çıxarıdılar (M.S.Orduhadi); **HUŞUNU İTİRMƏK** [Gülnisə:] Oğlun əvvəlcə sanki *huşunu itirdi* (İ.Əfəndiyev), **QƏŞ ETMƏK (ELƏMƏK)** [Connətəli ağa:] ...gətsin xəbər aparsın, gülməkdən *qəşş eləyərsən* (N.Vəzirov); **ÖZÜNDƏN GETMƏK** Onun başı yastığın üstünə düşdü. Elə bildim ki, *özündən getdi* (M.İbrahimov); **ÜRƏYİ GETMƏK** Özü də cürətsizlik elədi, iradəsini toplaya bilmədi, *ürəyi getdi* (Anar).

BAYIR, ÇÖL (*bax*), **EŞİK, XARİC**

BAYQUŞ (*zool.*), **KOR YAPALAQ**

BAYRAQ Mon oyanıb, gördüm səhər; Gün boylanıb şəfəq yanır; Coşur-daşır bizim şəhər; Al *bayraqlar* dalğalanır (M.Seyidzadə); **ƏLƏM** Bir qədər sonra Qarabağ qapısının üstündə ağ *ələm* göründü (Çəmənzəminli); **VİMPEL** (*kiçik bayraq*) Məgər sən deyilmisən; Zöhrəyə *vimpel* taxan (R.Rza).

bayraqçı *bax* **bayraqdar**

BAYRAQDAR [Əjdər] *bayraqdar* olduğuna fərəhlənir(di).. (S.Rəhman); **BAYRAQÇI** [Elxan:] Qorxmaz, mübariz məqsədən, *bayraqçı* bayraqdan daha əvvəl doğur (C.Cabbarlı); **BAYRAQDAŞIYAN** *Bayraqdaşıyanlar* qızıl bayrağı möhkəm tutmuşdular (M.S.Ordubadi); **BAYRAQTUTAN, ƏLƏMDAR** Həmin şeri yazmaqdan qabaq bilmək gərəkdir ki, "*ələmdar*" nə deməkdir? Yəni *bayraqtutan*... (A.Səhhət).

bayraqdaşıyan *bax* bayraqdar

bayraqtutan *bax* bayraqdar

1. BAYRAM Və məhz bu səbəbdə ramazan *bayramı* islam ümməti üçün oziz bir bayramdır (C.Məmmədquluzadə); **EYD** (*köhn.*) Ey pulluların səfası, novruz; Tacirlərin aşinası, novruz; Biz millətə *eyd* ikən, nədən bəs; Oldun füqəra əzası, novruz?! (M.Ə.Sabir); **TƏNTƏNƏ** Özgə *təntənədir*... Kabab, mey, məzə (M.Rəhim).

2. bayram *bax* şənlik 1

BAYRAMYEMİŞİ (*bayramlarda süfrəyə qoyulan şirniyyat*) [Novruz bayramında] dükanların qapısı üstündən bir zəngi asardılar və *bayramyemişi* satıldıqca, o zəngi vurardılar (H.Sarabski); **XUŞGƏBAR** Ağa Hüseyn bir dövlətmənd şəxs idi. İranla böyük *xuşgəbar* alış-verişi edirdi (Ə.Haqverdiyev).

BAYTAR Xidmətində əl-ələ üstədir: sağıcı, sanitar; Yaxın otaqda hər ehtimala qarşı; Hazır dayanıb *baytar* (R.Rza); **MAL HƏKİMİ** Böyük bacım hələ Təbrizə gəlmədən belə bir nəfər gürcü knyazı *mal hakimini* sevib getdi (M.S.Ordubadi)

baz *bax* tərlan

baza *bax* **1.** anbar, **2.** bünövrə

I BAZAR (*alış-veriş yeri*) Nökərlərdən biri dünən *bazarda* gördüyü bir ohvalatı nağıl edirdi (Çəmənzəminli); **ÇARŞI** (*örtülü bazar*) [Xudayar bəy:] *Çarşı* ilə gedib.. girdi bir böyük dükana (C.Məmmədquluzadə); **HƏFTƏBAZAR** (*həftədə bir dəfə – bazar günü olan bazar*) Şose yolla karvansara arxasındakı meydanda *həftəbazarı* olardı (Çəmənzəminli); **MARKET.**

II BAZAR (*həftənin bazar günü*) [Sənəm:] *Bazar* günü axşamçağı nə iş, nə idarə (M.İbrahimov); **YEKŞƏNBƏ** (*köhn.*) *Yekşənbə* günü "İftira" qəzetəsində operetta xüsusunda belə bir tənqid çap olunmuşdu (Ə.Haqverdiyev).

bazburud *bax* boy 1

bazburudlu *bax* boy-buxunlu

bazı *bax* hoqqa 1, 1

baziçə *bax* oyuncaq

bazirgan *bax* tacir

bazu *bax* qol 1

bazubənd *bax* bilərzik

becərmək *bax* yetişdirmək

becid *bax* yeyin

BEÇƏ (*cavan xoruz*) Dan açınca xoruz, *beçələr* banlar (A.Şaiq); **ÇOLPA** [Mosimov:] Adamın *çolpa* kəsməyə əli gəlmir (H.Abbaszadə); **XORUZBEÇƏ** Yeyordik, içərdik, *xoruzbeçələrlə* əylənərdik, nəhayət, gözəl həftə gəlib keçər, zavalh atamın pulu qurtarardı və şənbə günü yenə kəndə yola düşərdi (Çəmənzəminli).

beçədan *bax* bətn

behişt *bax* cənnət

I BEL (*yer qazmaq üçün alət*) Cövdət *beli* torpağa sancıb qapıya doğru getdi (H.Abbaszadə); **KÜRƏK** Çöldə işləmək üçün külüng, *kürək* və kiso hazırlamalısınız (Y.Şirvan); **LAPATKA** (*dan.*) [Məsmə:] Biz *lapatka* ilə Hitlerə qəbir qazacağıq (X.Hüsilova).

II 1. BEL Yasavul oyilmiş *belini* düzəltməyə çalışaraq; "Mən tapmışam" - dedi (S.Rəhimov); **QAMƏT** Buna şahid qocalsam da bükülməyən *qamətimdir* (S.Vurğun); **QƏDD** Meydanda "mənəm" deyibdi; Bu dord əlosgərin *qəddin* oyibdi (Aşıq Ələsgər).

2. bel *bax* arxa 1

3. bel *bax* qurşaq 2

belbağı *bax* qurşaq 1

BELƏ [Suraxanski:] *Belə* tovoqqe ancaq inano oskiklik gətirib, monim şonimə toxunar (Ə.Haqverdiyev); **BU CÜR** Pes *bu cür* mənfəətli sövdədən hansı axmaq qaçar (C.Məmmədquluzadə); **BU QAYDA İLƏ** Rois *bu qayda ilə* bir xeyli gozindi. Sonra kürsünü çokib direktorla üz-üzo oturdu (İ.Şıxlı); **BU SAYAQ** ..*bu sayaq* güləşmok olmaz... (H.Abbaszadə); **BU TƏRZDƏ.**

BELLƏMƏK, TƏPMƏK (*torpağı, yeri*)

BELLƏNMƏK, TƏPİLMƏK (*torpaq, yer*)

BENZİN, PETROL

berkut *bax* qartal

BEŞ (*ali və orta məktəblərdə verilən ən yüksək qiymət*) [Qiyas:] Yaxşı, mən üç uşağı kosəcəm, Şamxalın oğluna *beş* verocəm, özüm do orizo verib institutdan çıxacam (Anar); **ƏLA** Adilə qobul imtahanlarının hamısından *ala* qiymət aldığı üçün onu qrup nümayondosi toyin etmişdilor (İ.Şıxlı).

beşbetər *bax* pis

BEŞİK (*çağalara məxsus yırğalanan yatacaq yeri*) Balam yatır *beşikdə;* Bülbül oxur eşikdo; Son yat yuxun algilən; Mon durmuşam keşikdo (Bayatı); **NƏNNİ** Bir saat keçdi, körpə yenidon yuxuya getdi, *nənni* dayandı, Zinyotin fikri comlondi (B.Bayramov); **VÜYÜRÜK** (*dial.*) [Ana:] Sonra çığırdı ki, Gülor, geyindir; Gol çıxar uşağı *yüyürükdə* çölo (M.Rəhim).

betər *bax* pis

BEYİN Çox zaman özgəyo qulluq eyləndik; *Beyin* bizim oldu, osor özgənin (B.Vahabzadə); **DİMAĞ** (*kl.əd.*) Hopsi fikir yürütmodo; Hor *dimağda* bir tolaş; Biri deyir: - Moni yazma! Biri deyir: – Moni yaz! (M.Müşfiq).

BEYNƏLMİLƏL [Əbülhosən bəy:] Rusların *beynəlmiləl* qanunları pozmasından şikayot etmoyo lüzum yoxdur (M.S.Ordubadi); **İNTERNASİONAL** [Tofiq:] A kişi, eşşin nə ruscası, nə azorbaycancası! Eşş *internasionaldır* (M.İbrahimov).

beytləşmə *bax* şeirləşmə

beytləşmək *bax* şeirləşmək

BEZDİRİCİ Payız gecosinin *bezdirici* uzunluğu sanki Şehli kondinin üstündən çokilmok istəmirdi (S.Rohimov); **BIQDIRICI** [Günəş:] Özünün ılıq və munis şüasını otrafa salmaqla, qışın *bıqdırıcı* və soyuq havasına qolobə çalmaqda idi (S.Hüseyn); **ÇÜRÜKÇÜ** [Həmidə:] Əşi, *çürükçü* olma, bir stokan çay içsək dünya dağılmaz (Anar); **QARAYAXA** (*dan.*) İlk görüşdən *qarayaxı* təsirin bağışlayan Mirzə Vahid getdikco Mişanın, elo Həmidin özünün do rəğbətini qazanırdı (H.Abbaszadə); **USANDIRICI, CANSIXICI** Hor şey *cansıxıcıdır, usandırıcıdır,* yorucudur (M.İbrahimov); **ZƏHƏNDƏ** (*məh.*) Nə *zəhəndə* adəmdə bu (ADDL.); **ZƏHLƏTÖKÜCÜ** Onun daş həsərləri, tikanlı məftillori, hündür güllolori, sort simalı nəzarətçilori dustaq üçün *zəhlətökücüdür* (S.Vəliyev); **ZIQQI** (*məh.*) *Ziqqı* adəm çox danışır, uzun danışır (ADDL); **BEZİKDİRİCİ, ZƏHLƏAPARAN, ZƏHLƏTÖKƏN.**

BEZDİRMƏK Şehli kondinin dədı-qodoları, dağlarda gedən yersiz songori atışmaları Şəmonu son dorəcə *bezdirmişdi* (S.Rohimov); **BAŞAĞRISI VERMƏK** (*dan.*) [Sonəm:] Sağ ol, ay oğlum, daha bizi bağışla, hor şey oldu, qaçırıq üstünə, *başağrısı* vermik (M.İbrahimov); **BEZAR ETMƏK** Şəfqot bacısı yaxınlaşıb, hamını qışqırıq ilə *bezar eyləyən* bu əsgori qaldırmaq istədi (Ə.Əbülhosən); **BIQDIRMAQ** [Tamara:] Siz romanlarla danışırsınız. Moni do romon *bıqdırıb* (S.Rohimov); **CANA GƏTİRMƏK, BEZİKDİRMƏK** Onun ruhunu ozmək, *bezikdirmək, cana gətirmək* və istənilən kağızlara qol çəkdirmək fikri ilo müstəntiq çox vasitolərə əl atdı... (M.İbrahimov); **ÇƏRLƏTMƏK** [Borborzadə:] Məni qocaltdınız, daha bəsdir, məni *çərlətdiniz,* daha bəsdir (S.Rohman); **QIR-SAQQIZ OLUB YAPIŞMAQ** (*fr.v.*) Bir ağızucu söz demək,

bir də *qır-saqqız olub yapışmaq* var (A.Şaiq); **TƏNGƏ GƏTİRMƏK** [Bostakar:] Vallah, Yusif müəllim, bizim qız məni *tanga gətirib* (N.Hasilova); **USANDIRMAQ** Məni candan *usandırdı* cəfadan yar usanmazmı; Folklor yandı ahımdan, muradım şəmi yanmazmı? (Heyvazulu); **ZARA GƏTİRMƏK** Kulək məni *zara gətirdi* (S.Rəhimov); **ZƏHLƏSİNİ TÖKMƏK** [Qəndab | Dedim yaşın *zəhləsini tökmüşəm* (B.Bayramov); **ZİNHARA GƏTİRMƏK** Bu uzun gecə Mədətovu lap *zinhara gətirmişdi* (Ə.Əbülhəsən)

bezikdirici *bax* bezdirici

bezikdirmək *bax* bezdirmək

bezikmək *bax* bezmək

BEZMƏK Vəzifəmdən, a dustlar, *bezmışam* həlalik. Aşır sahillərini dalğa-dalğa gəzirəm (S.Rustəm); **BEZAR OLMAQ** Bu saat camaat dünya davasından *bezar olmuşdur* (Ə.Vəliyev); **BIQMAQ** [Firəngiz:] Cahangir, bala, doğrusu evdən *bıqmışam* (Çəmənzəminli); **TƏNGƏ GƏLMƏK** [Qulu] Bilmirəm bu knyazlar yazıqdan nə istəyirlər eyy! Allah, *tanga gəlmışık* (N.Vəzirov); **USANMAQ, BEZİKMƏK** Deyib bəzən özümə çox bəxtəvər sanırdım, Bəzən də bu halımdə *bezikir, usanırdım* (M.Rahim); **ZARA GƏLMƏK** Ürək ağrısından *gəlmişdi zara* Evdə qol çəkirdi gəlir-çıxara (B.Vahabzadə); **ZİNHARA GƏLMƏK** Vallah, bu gədənin əlindən lap *zinhara gəlmışam* (M.Süleymanov)

bəhə *bax* 1. çəğa, 2. gəlincik

1. BƏBƏK Yenə də onun *bəbəklərə* göz yaşlarının içində uzmağa başladı (M.S.Ordubadi); **QARA GİLƏ** Ağacın bir atın gözünü tutdu, *qara gilasını* partlatdı (Q.Xəlilov).

2. bəbək *bax* çəğa

bəd *bax* pis

BƏDBƏXT [Nağı:] Dünyada məndən *bədbəxt* adam yoxdur (M.İbrahimov); **BAŞI-DAŞLI** ... bir tikməliyə aparmısınız, bir *başdaşlı* nə olsun? (Çəmənzəminli); **BAŞI-KÜLLÜ** [Yasavul] Axı, mən *başıkküllü* bu payızın-qışın sumuk donduran qarında-şaxtasında haş götürüb hərəyə gedim? (S.Rəhimov); **BAŞIQAPAZLI** Qorxaq, *başıqapazlı*, uzdanlaqlı, qatır kimi cəbrə dözümlü, üzüyola olur (G.Hüseynoğlu); **BƏXTİKƏM** [Zeynal:] Elə o gündən mənim həm bəxtəvər, həm də *bəxtikəm* günlərim başlandı (B.Bayramov); **BƏXTİQARA** Dərin nəfəs alıb dayandı bir az; Dedi: "Gör nə sayaq *bəxtiqarəyam*" (M.Rahim); **BƏXTSİZ** Ucalır göylərə cılın avazı; Gülür *bəxtsizlərin* ömrünün yazı (S.Rüstəm); **BƏLALI** O şair məhv edir mən bir gülxanı, *Bəlalı* aşıqı, sevdalı yarı (S.Vurğun); **GÜNÜQARA** [Xanımana:] Sənə zəhmət verirəm, tez o *günüqara* qızı çağır (A.Şaiq), **KÜLBAŞ** ...*mən külbaş* dünən gedib dörd saat bufetdə oturmuşam (Y.Şirvan); **QARABƏXT** [Alagöz:] Mən çox bədbəxtəm, yer üzündə *qarabəxtəm* xanım! (S.Rəhman); **QARAGEYMİŞ** (*dan.*) [Mamaça:] *Qarageymış* .. heç xəbərüvüz var ki, bizim kəndə Kəblə Qayxanın doğub (H.Sarabski); **QARAGÜN** (*dan*) [Nəbi:] Od tutarım Həcər düşəndə yadə; Mən *qaragün*, gün görmədim dünyada (S.Rüstəm); **MİSKİN** [Şəfiqə:] Sənin mən yetimə, mən *miskinə*, mən bikəsə rəhmin gəlsin (R.Əfəndiyev); **SƏADƏTSİZ** Bir fransız qızı söyüşüb məhəccərə, dayanıb; Gözlərində *səadətsiz* gənclyinin ağrısı (R.Rza); **TALESİZ** [Mirzə Cavad:] Boşluq mənim *talesiz* ürəyimdi (C.Cabbarlı).

1. BƏDBƏXTLİK [Bahadır:] Sonanın *bədbəxtliyi*, ata-anasının bədbəxtliyi (N.Nərimanov); **İDBAR** (*kl.əd.*) Bax düşün, gör onların *idbarını*, iqbalını (Ə.Qəmküsar); **NƏZƏR** (*məc.*) [Qadın:] Mat-məəttəl qalmışam ki, bu nə bəladı, *nəzərdi*, gözdü, sifətdi (Mir Cəlal); **NİKBƏT** (*kl.əd.*) Qıldıqca nəzər millətə heyrət görəcəksən; Çək başına yorğanını, *nikbətdən* ayılma! (M.Ə.Sabir); **TALESİZLİK** [Mələk:] Həm də ki, neçə dəfə anası ilə görüşmüşdü, *talesizliyindən* şikayət etmiş, yumşaq ürəkli ananın təskin dolu nəvazişlərini görmüşdü (M.İbrahimov); **SƏADƏTSİZLİK, GÜNÜQARALIQ.**

2. bədbəxtlik *bax* fəlakət

badhəsəb *bax* haqsız

badəlnə *bax* nacins

bəddua *bax* qarğış

bəddualçı *bax* qarğışçı

bədətiqad *bax* dinsiz

bədəfkar *bax* cani

bədəxlaq *bax* oxlaqsız 1

bədəxlaqlıq *bax* oxlaqsızlıq

bədəməl *bax* oxlaqsız 1

BƏDƏN İnsanın *bədəni* nə qədər möhkəm olsa bilər, nəlolsa dözə bilər (M.İbrahimov); **CƏMDƏK** [Məmmədəli:] Bacıoğlu! Yatırdıb ağzı yerdə o qədər goparam *cəmdəyinə*, şişib dama dönərsən (N.Vəzirov); **CƏSƏD** Ta *cəsədin* cida olmayıb candan; Bil özünü artıq sultandan, xandan (M.P.Vaqif); **CİSİM** Oğlan, sən uşaqsan, cavansan hələ; Yenicə *cisminə* düşüb volvolo (M.P.Vaqif); **ƏNDAM** [Mələk] otaqda bir neçə dəfə fırlanıb, küreyinə tökülmüş saçına, qırçınlı donunun içində quzu quyruğu kimi yırğalanan *əndamına* baxdı (İ.Şıxlı); **ƏYİN** *(başdan-başa bütöv bədən)* ...Vəliqulu, *əynində* cındır gödək arxalıq və başında köhnə boz papaq küreklə peyin sərirdi (Qantəmir); **GÖVDƏ** (*dan.*) Göyərçin iri, *ağır gövdəsini* düzəldərək, o yandan buriyə qabardı (S.Rəhimov); **TƏN** (*kl.əd.*) Can ogər çıxsa *tənimdən* əsəri-məhrin ilə... (Füzuli); **VARLIQ** Faqət bu dəfə öylə deyildi, bütün *varlığını* müdhiş bir həyəcan bürümüşdü (C.Cabbarlı); **VÜCUD** Bağır bu kəlmələri tutqun bir səslə dedi, onun *vücudu* titrədi, gözləri yaşardı (M.Hüseyn).

BƏDƏNNÜMA (*güzgü, aynə*) Həmzə *bədənnüma* güzgünün qabağına keçib özünü ötəri bir nəzər saldı (Ə.Qasımov); **TRÜMO.**

bədəsil *bax* nacins

bədəvi *bax* köçəbə

bədheybət *bax* eyhəcər

BƏDXASİYYƏT (*xəstiyyəti pis, heç kəslə yola getməyən adam*) Bələsi Mədinə kimi saf və təmiz ürəkli arvadın yox, hərcayının, *bədxasiyyətin* əlinə düşsə, başına nə oyun açar. (M.İbrahimov); **BƏDXU** (*kl.əd.*) Ol zalımbədxu sitəmkar; Zəkirin halından deyil xəbərdar (Q.Zakir); **BƏDQƏLİQ** Qalxan kimi tutmuşam dost yolunda sinəm; Kimin həddi var, mənə deyə ki, *bədqəlqdır* (R.Rza); **BƏDRƏFTAR** Qocaqurd məhəlimin bəylərə naçalnik Vinokurovun əlindən zarı gəlib, yığılıb bir yerə məsləhət tökürlər ki, gorək bu zülmkarın əlindən höyüyünə bir şikayət verək. Yoxsa bunun zülmü və *bədrəftarı* axırda camaatı tar-mar edəcəkdir (Ə.Hüqverdiyev); **KƏCRƏFTAR** (*köhn.*) Göröxon fuloya kim əmr etdi ki; Sevən ürəklərlə *kəcrəftar* olsun? (M.Rahim); **QEYRƏTSİZ** [Firuzə:] Özləri kimi *qeyrətsiz*, adamayovuşmaz insanlar bir də özləridir... (Anar); **PİS-RƏFTAR, RƏFTARSIZ, TÜNDXASİYYƏT(LİLİK), YOLAGETMƏZ.**

badzu *bax* bədxasiyyət

badlman *bax* imansız 1

badqədəm *bax* uğurayaq 1

badqılıq *bax* bədxasiyyət

badmənəş *bax* sərxoş

badnamçılıq *bax* biabırçılıq

badrəftar *bax* bədxasiyyət

BƏDRƏNC (*bot*) Şorə aləmində *bədrəng* çoxdan məlumdur. Bəzən bu bitkiyə ürəkotu da deyilir (Qozetlordən); **BALLINƏNƏ, LİMONOTU, ÜRƏKOTU.**

badsifət *bax* eybəcər

badşükum *bax* 1. uğurayaq 1; 2. uğursuz 1

baduğur *bax* uğursuz 1

baduğurluq *bax* uğursuzluq

badzət *bax* nacins

1. BƏHANƏ [Könül] demoyə söz tapmadı. Axırda *bəhanə* ilə onların sorğu-suallından canını qurtara bildi (X.Hasilova); **DƏSTAVÜZ** (*köhn.*) Fotoli xanın adamlarına da *dəstaviz* lazım idi (Çəmənzəminli). **VƏSİLƏ** Bu otaqda oyləşən məhtərəm vücudun yanında mən şərmsar olmuşam və bilmirəm nə *vasilə* ilə ondan uzrxahlıq edim (C.Məmmədquluzadə).

2. bəhanə *bax* yalan

bəhrəmən *bax* sevinc
bəhər *bax* meyvə, məhsul
bəhərli *bax* barlı I
I bəhr *bax* vəzn I
II bəhr *bax* dəniz
bəhrə *bax* meyvə, məhsul
bəhrəli *bax* barlı I
bəhrî *bax* dənizçi
bəhriyyəçî *bax* dənizçi
bəhs *bax* 1. söhbət I, 2. münaqişə I
bəxtli *bax* I. pəxtə, 2. xoşbəxt
bəxşeyiş *bax* hədiyyə
bəxşiş *bax* hədiyyə

BƏXT *"Bəxt"*, "qismət" kimi ollazı mət, Say ilə bəzəyir-iqbalını tut (A.Sühbət); **İQBAL** *(ƏI.sl.)* O deyirdi: "Bu oldu ki, sanki indi sonacak, Yazıq, yoxsul bir kimsənin *iqbalında* yanır tək (M.Rahim). **QİSMƏT** [Hacı qarı.] Sənin *qismətində* deyəsən bir gözəl var (Cəmənzəminli); **TALE** (Gimon:] Qarşıda on böyük səadət var; Sənə bu yurda *tələvvün* çəkmiş (A.Şaiq). **UĞUR** [Cavanşir:] *Uğurumuz* xoş olarsa, yenə burada görüşərik (M.Hüseyn)

bəxtəvər *bax* xoşbəxt
bəxtəvərlik *bax* xoşbəxtlik
bəxtiqara *bax* bədbəxt
bəxtiyar *bax* xoşbəxt
bəxtiyarlıq *bax* xoşbəxtlik
bəxtsiz *bax* bədbəxt

BƏKARƏT Qaçıdan qızın *bəkarətinin* pozulmadan geri qayıtması oğlan üçün ölüm sayılırdı (İ.Şıxlı); **BAKİRƏLİK** Satılın bəyədan qızardı Qızlıq isməlinin *bakirəliyini* saxlamağın çox çətin olduğunu bildiyimdən, Gülbəxtin halına acıdı (İ.Şıxlı): **QIZLIQ** [Əbülhəsən bəy.] Lakin son bir şeydən qiymətli olan *qızlıq* namusunu mənə etibar edərkən, vəzi fəni məndən gizlətdin (M.S.Ordubadi)

bəkçi *bax* gözətçi
bəkləmək *bax* 1. gözləmək I, 2. qorumaq

BƏKMƏZ *(şirin meyvələrdən, xüsusən tutdan hazırlanmış şirə)* Kənd çay süzüb gətirdi Süfrəyə *bəkməz* riçalı, əncir qurusu, qoz və quru meyvə qoydu (X.Həsilova);

DOŞAB *(dan.)* [Dostəli:] Boxtəvər başına, *ay* Eyvəli, *doşab* olmasan, bal çıxılı! (Ə.Vəliyev)

bəqa *bax* ölməzlik
bəla *bax* 1. fəlakət; 2. qəza; 3. qəm
bəlalıdda *bax* bəlakeş

BƏLAĞÖT *(gözəl və aydın danışmaq qabiliyyəti, natiqlik məharəti)* [Rəhim xan:] Sənin oğul, kamal, fərasət və *bəlağətin* mənim nəzərimi cəlb etdi (C.Cabbarlı); **FƏSAHƏT** *(ƏI.sl.)* Doğrudan da, dostumun *fəsahətinin* qəhzliyindən ağzının köpüyü stəkan-nəlbəkiyə sıçrayırdı (C.Məmmədquluzadə).

BƏLAKEŞ *(başına bəla gəlmiş)* Hər yan dedilər ki, ey *bəlakeş*! Gül çağdır, olmagil müşəvvəş (Füzuli); **BƏLADİDƏ.**

bəlalı *bax* 1. qədəli; 2. bədbəxt
bəlad *bax* 1. bələdçi; 2. xəbərdar

BƏLƏDÇİ *(müxtəlif məmalarda)* [Eşik ağası:] Oğlumu sənə *bələdçi* verirəm, gedin gəzin (Cəmənzəminli); **BƏLƏD** Xidmətçi gedib bir tərlan və bir *bələd* gətirdi ("Abbas və Gülgəz"); **RƏHNÜMA** [Şəkərlinski:] Siz cavanlara gərək biz *rəhnüma* olaq (M.İbrahimov); **YOLGÖSTƏRƏN** *(yol bələdçisi)* [Kamil:] Sağ olun! Siz mənim *yolgöstərən* ülkərlərim (A.Şaiq).

bələdiyyə *bax* bələdlik
bələdlik *bax* tanışlıq

BƏLƏK [Şəfo:] Doğrusu mənim gözüm lap son *bələkdə* idən Alınan evində idi (S.Rəhimov); **QUNDAQ** [Sonam:] Burda bunnan o Zöhrədən sarı sakit olmur, elə mənə yeyən vaxtında *qundağa* sığmazdılar (M.İbrahimov).

BƏLƏKBAĞI, QUNDAQBAĞI *(bələyi bağlamaq üçün bağ)*

BƏLƏKLİ, QUNDAQLI *(bələyə bükülmüş)*

BƏLƏMƏK *(bələyə bükmək)* Sonra Məryəmi *bələdi*, iki oğlu ilə qaldırıb qarşısına gətirdi və bubə kimi atıb-tutmağa başladı (A.Şaiq); **QUNDAQLAMAQ** Adını Leyla qoyub, qızı *qundaqladılar*; Boxtino, taleyinə ünndlər bağladılar (S.Rüstəm).

BƏLİ *(təsdiq sözü)* [Vəli:] *Bəli*, bu keçəl onca ad-sam çox lazımdır! (M.F.Axundzadə); **ARİ** *(məh.)* Dedi: - *Ari*, bu Məhəmməd o Məhəmmədlər ki; Xoborin verdi bizə rəmz ilə şahi-Bathə (S.Ə.Şirvani); **ÖVƏT** *(türkcə)* [Rauf:] *Övət*, şaşqınlar daim oxshı və bədbəxt olurlar (H.Cavid); **BƏ** *Hə*, burada nə işin var? (Ü.Hacıbəyov); **HƏRİ** *(dan.)* [Ağa Qurban:] Siz yoqin bəkdəsiniz? Dedim: *Həri* (Ə.Hüqverdiyev).

bəlirmək *bax* görünmək

BƏLKƏ [Qiyas:] *Bəlkə* bir bəldə mənə bir stəkan çay verəsən (Anar); **OLMAYA** *Olmaya*, sən məni biləsən sandın... (M.P.Vaqif); **ŞAYƏD** *(köhnə)* Ögər mən Məşədi Qulamhüseyni yaxşı tanımamış olsaydım, xəyalımə gələrdi ki, *şayəd* yalan deyir... (C.Məmmədquluzadə); **YOXSA** [Gülnaz anasına:] No olub, ana? *Yoxsa* atamdan pis bir xəbər var? (M.İbrahimov).

bəllətmək *bax* bildirmək
bəlli *bax* aşkar
bəmbəyaz *bax* ağappaq

I I. BƏND *(anat. skelet sümüklərinin oynaq yerləri)* Quzun xan başında, bədəninin *bəndlərində* bir ağrılıq və sızıltı duyurdu (M.Rzaquluzadə). **BUĞUM, MƏFSƏL.**

2. BƏND, BAĞ, DÜYÜN, İP, SAP

II BƏND *(sözb., mus., şeirdə)*: **KUPLET** *Kuplet*lər bir-birindən nəqarət vasitəsilə ayrılır, hər *bəndd*ən sonra təkrar edilən nəqarətin musiqisi və bəzən sözləri də dəyişdirmədən olduğu kimi saxlanır (Ə.Bədəlbəyli); **YARPAQ** [Rəsul:] Güləğlanın dörd *yarpaq* söz deyəcəyəm ("Aşıq Qərib").

III bənd *bax* vurğun
IV bənd *bax* maddə I
bəndə *bax* 1. insan; 2. qul I, I
bəndəlik *bax* qulluq I
bəndərman *bax* buyruqçu
bəndiz *bax* üz

BƏNÖVŞƏYİ *(bənövşə rəngi)* [Qızların] ağ, qırmızı və *bənövşəyi* kolağayıları... havada çırpınır (Ə.Əfəndiyev); **MOR** Onun *mor* rəngli gözəl gözlərinin gülüşündə nə isə sirayətedici dərin və xoş bir ifadə var idi (Ə.Əfəndiyev).

bənzəmək *bax* oxşamaq I
bənzər *bax* 1. tay I; 2. oxşar
bənzərlik *bax* oxşarlıq
bənzətmək *bax* oxşatmaq
bənzəyiş *bax* oxşarlıq

I. BƏRABƏR Siyah zülfün qədrin də *bərabər*; Nazik ağ ondanın boyaz qar, gəlin! (M.P.Vaqif); **TARAZ** Sərbən tayları etməkçin *tərəz*; Yolun üstündəkə bu dişi aldı (M.Rahim); **TƏN** Qılxdım şahin kimi üfüqlərə *tən*.. (N.Xəzri).

2. BƏRABƏR *(bərabərhüquqlı)* [Cahan:] İndi bizim hüququmuz kişilərlə *bərabərdir* (Ə.Hüqverdiyev); **TƏN** Onu görə də həmişə gərək *tən* olaq (Ə.Əfəndiyev).

3. bərabər *bax* tay I
4. bərabər *bax* ön
5. bərabər *bax* birlikdə

I. BƏRABƏRLİK Bəli burada nəfəs alır təhlə mühəndis; *Bərabərlik* həşiyidir bizim ölkəmiz (S.Rüstəm); **MÜSAVAT** Fəqr ilə qinə əhlinə kim verdi *müsavat*? Mənadə də, surətdə də var bunda münafat... (M.Ə.Sabir).

2. TARAZLIQ, MÜVAZİNƏT, TƏNLİK

bərabər *bax* qardaş
bərabərləvəl *bax* protokol
barbar *bax* dəllək I
barbarxana *bax* dəlləkxana
barbarlyyət *bax* vəhşilik
barbarlik *bax* dəllaklik
barbazak *bax* bəzək

I BƏRƏ *(dənizçilikdə və çayda üzən nəqliyyat vasitəsi, yaxud gəmi, körpü)* Dalğalar axıb gedir; üstü köpüklü; Elə bil ağ saçlı bir qoca; göy rəngli *bərə* çəkir (R.Rza); **KEÇİD** Bu *keçid* nadir *keçiddir* Bərə nəqliyyatı sahəsində dünya təcrübəsində buna oxşar bir *keçid* yoxdur (Qəzetlərdən); **SAL** Uğuldayır uzaqda - o tayda torpaq; *sal* üstündə üzərəm o tayə mən də (Ə.Cəmil); **PAROM.**

II bərə *bax* pusqu

BƏRƏÇİ, SALÇI (*bərəni idarə edən şəxs*) **barakalla(h)** *bax* afərin

1. BƏRƏKƏTLİ, ARTIMLI (*bərəkəti, artımı olan*)

2. bərəkətli *bax* məhsuldar

bəraks *bax* əksinə 1

baraksina *bax* ziddinə

barakslik *bax* ziddiyyət 1

barg *bax* 1. vərəq 1; 2. yarpaq 1

1. BƏRK: QATI, MƏTİN, MÖHKƏM (*bax*). **SƏRT**

2. bərk *bax* sürətlə

3. bərk *bax* tünd 1

4. bərk *bax* xəsis

5. bərk *bax* ağır 2

bərkdən *bax* ucadan

bərq *bax* parıltı

bərqəsd *bax* qəsdən

BƏRNİ (*silindrşəkilli qab*) Firəngiz başını qaldırdı. Suya qoyduğu bənövşə dəstəsini *barni* ilə qarışıq özünə tərəf çəkdi (B.Bayramov); **BANKA** *Bankanın* ağzı açılanda otir qoxusu evi başına götürdü (Ə.Haqverdiyev).

barrü biyaban *bax* səhra

1. BƏRZƏX (*coğr*), **ZOLAQ**

2. barzəx *bax* cəhənnəm

bəsit *bax* sadə

bəsitlik *bax* sadəlik

1. bəslamək *bax* yedirmək

2. bəslamək *bax* böyütmək

bəstaboy(lu) *bax* alçaqboy(lu)

bəstəçi *bax* bəstəkar

bəstəçilik *bax* bəstəkarlıq

BƏSTƏKAR (*musiqi əsərlərini yaradan şəxs*) Qoca Mərdanı tozo bağ qonşusu gəlmişdi. Adlı-sanlı *bəstəkardı* (X.Hasilova); **BƏSTƏÇİ** *Bəstəçilər* bəstəlosin nağməsini. Məktəblilər düz bağlasın düymasini (X.Rza); **KOMPOZİTOR** [Yavor:] Necə bilirsən, Rasim, deyəsən bəzi *kompozitorlar* xalq musiqimizə xor baxırlar... (M.İbrahimov).

BƏSTƏKARLIQ, BƏSTƏÇİLİK, KOMPOZİTORLUQ

bəstər *bax* yorğan-döşək

BƏSTİ (*içərisinə şərab, su, yağ, yemək və s. tökülən saxsı qab*) [Zeynəb:] Mən də bir *bəsti* şərab alıb ora gedərəm (M.S.Ordubadi); **DOPU** (*məh.*) Qaraqaşlının arvadı saxsı *dopularda* piti gətirdi (Ə.Kərim); **KÜPƏ** (*böyük bəsti*) [Sadıq:] İçi kərə yağla dolu şirəli *küpəni* döşəməyə qoydu (Mir Cəlal).

bəşarət *bax* mərdlik

bəşər *bax* insan

bəşəri *bax* insani

bəşəriyyət *bax* insanlıq 1

bət-bənizi *bax* üz

BƏTN (*qadınlarda: ana qarnı, ana bətni*) Firəngiz qoşlotun *bətnində* bir də torpəniş hiss etdi (B.Bayramov); **BALALIQ** (*adətən heyvanlarda*); **BEÇƏDAN** (*köhn.*).

bəy *bax* ağa 1, 2

bəyan *bax* izah

BƏYANNAMƏ Tərəflər bu *bəyannamənin* məqsədləri ilə bir araya sığmayan hər hansı səziş bağlamayacaq... (Qəzetlərdən); **XİTABNAMƏ** (*köhn.*) Ərəbir divarlarda *xitabnamələr* yapışdırırdılar (Çəmənzəminli); **MANİFEST** [Mirzə Əsgər:] Keçən əsr hərə, indiki hərə... Amma *manifesti* hamı danışır (N.Vəzirov); **MÜRACİƏTNAMƏ** [Əbülhəsən bəy:] Yanından keçdiyimiz bir divarda da Hacı Səməd xan Şücaiddövlə tərəfindən buraxılmış belə bir *müraciətnamə* oxuduq (M.S.Ordubadi); **PROKLAMASİYA** [Mister Tirey:] Kommunist firqəsi tərəfindən nəşr olunmuş *proklamasiyadır*, son o firqənin gizli üzvüsən və oyun çıxarmaq ilə onun fikrini burada yeridirsən (S.S.Axundov); **DEKLARASİYA.**

bəyaz *bax* 1. ağ 1; 2. dəftərçə

bəyazlanmaq *bax* ağarmaq 1

bəyazlıq *bax* ağlıq

bəyəm *bax* məgər

BƏYƏNMƏK [Cahandar ağa] bu işə bir tərəfdən sevinir, oğlunun öz atasına belə boyun əymədiyini, kişi kimi sözünün üstündə durduğunu *bəyənirdi* (İ.Şıxlı); **XOŞLAMAQ** [Gülçöhrə Əsgərə:] Bəs sən məni bir kərə

görməklə *xoşladın?* (Ü.Hacıbəyov); **XOŞUNA GƏLMƏK** Təzə qırmızı donu Nərgizin çox *xoşuna gəldi* (Ə.Məmmədxanlı); **SEÇMƏK** [Əsgər:] ...xalamı dəxi buraya göndərim ki, baxsın görsün necə qız *seçmişəm* (Ü.Hacıbəyov).

BƏZƏK Neyliyirdim *bəzəyi*, ya düzəyi? Dama, divarə yapardım tozəyi (M.Ə.Sabir); **ARAYİŞ** (*kl.ad.*) Olub *arayişi*-bağı-səadət cəhl-pərvərlər (M.Hadi); **BƏRBƏZƏK** Təbriz qadınları *bərbəzək*, xüsusilə qızıl zinət şeylərin aşiqidirlər (M.Hacıyev); **BƏZƏK-DÜZƏK** [Aytəmiz:] *Bəzək-düzəkdən* danışdım. Süroyya ilə aramızdakı bir söhbət yadıma düşdü (Ə.Qasımov); **DEKOR** (*teatrda*) Açıq meydanlarda.. heç bir *dekordan* istifadə etmədən oyun çıxaran.. səhrbazlar.. kütlənin diqqətini həmişə cəlb etmişdilər (Ə.Haqverdiyev); **SÜS** [Ətiqəfmuş:] Bu daş-qaşlar, bu *süslər* sənə bir zərrə qədər; əsər etmədi əncaq (B.Vahabzadə); **TUALET** ...xanımlar gəyim və *tualetlərinə* son dərəcə əhəmiyyət verirdilər (Çəmənzəminli); **YARAŞIQ** Bu necə *yaraşıqdı*, bu nə sayaq bədəndi? Qız, vücudun nədəndi? (M.Rəhim); **ZİNƏT** [Füzuli:] *Zinətə* çox vurulma, zinət dünya malıdır; İnsan özü dünyanın *zinəti* olmalıdır (B.Vahabzadə); **ZİVƏR** (*kl.əd.*) Yaraşdırdı məşşatələr *zivəri*; Bəzəndirdilər ol mələkmənzəri (M.Ə.Sabir).

1. BƏZƏKÇİ (*etn.*) (*Gəlin köçürülən qızları bəzəndirib geyindirmək*) *Bəzəkçi* qadınlar içəri girdilər (Çəmənzəminli); **MƏŞŞATƏ** [Korbolayı Qurban:] Mən palazı salım, sən də sabah *məşşatələri* tap, götür get qız axtarmağa (Çəmənzəminli); **ZİNƏT VERƏN QADIN** Saçlarının üstünə vurulmuş almas çiçqanı çıxarıb bir tərəfə atdı, *zinət verən qadınların* hər birisini bir tərəfə itələyib öz yataq otağına qaçdı (M.S.Ordubadi).

2. bəzəkçi *bax* noqqaş

bəzək-düzək *bax* bəzək

1. BƏZƏKLİ (*bəzək vurulmuş*) ...Bayram mərasimini andıran *bəzəkli* qatar gəldi (Mir Cəlal); **MÜZƏYYƏN** [Sitarə:] Mən istədiyim səadəti bu sarayın əlvan bağçalarının ən *müzəyyən* guşəsində də dözə bilmərəm (C.Cabbarlı); **SÜSLÜ** [Sənəvər:] Solmaz atəşgahın *süslü* bir gəlinidir (C.Cabbarlı); **ZƏRLİ-ZİBALI** *Zərli-zibalı* bir otaq qayırmışdılar (S.Rəhman); **ZİBA** Əsrimizdə nazənin, *ziba* gözəllər az deyil; Gəlməmiş bənzər sənə aləmdə dilbər, Rahilu (Ə.Vahid); **ZİNƏTLİ** Həmzə *zinətli*, amma tər-tökünlü otağın yuxarı başında dayandı (Ə.Əbülhəsən).

2. bəzəkli *bax* naxışlı

BƏZƏMƏK (*müxtəlif mənalarda*) Göy üzünü *bəzər* parlaq ulduzlar (H.Cavid); **GEYİNDİRİB-KECİNDİRMƏK** ...Onu *geyindirib-kecindirib* məclisə gətirmişdilər (Ə.Məmmədxanlı); **SÜSLƏMƏK** O səhəri rəngli çiçəklərlə, kölgəli ağaclarla *süslənək* arıq ondan sonra gələcək gənc şairlərimizin öhdəsinə düşür (A.Şaiq); **ZİNƏTLƏNDİRMƏK** Elə bil vaxtilə buranı *zinətləndirən* insanlar çoxdan hara isə köçüb getmişdi (A.Şaiq).

bəzən *bax* ərəbir

bəzənib-düzənmək *bax* bəzənmək

BƏZƏNMƏK *Bəzənirəm* ağadan qorxuram, bəzənmirəm xanımdan (Ata. sözü); **BƏZƏNİB-DÜZƏNMƏK** Göründən tanıyır bu almayanaq; *Bəzənib-düzənmək* bilirdi əncaq (M.Rəhim); **GEYİNİB-KECİNMƏK** *Geyinib-kecinirik* yurdumuzun varından (S.Vurğun); **KECİNMƏK** Sən demə (qız) geyinirmiş, *kecinirmiş* (Mir Cəlal); **TUALETİNİ DÜZƏLTMƏK** Şübhəsiz ki, o, *tualetini düzəltmək*, paltarını dəyişdirmək istəyirdi (M.S.Ordubadi); **ZİBALANMAQ** Ala gözlər nərgisi-məstanə tək şəhlalənir; Elə ki, süzgünlənir, yüz mərtəbə *zibalənir* (M.P.Vaqif); **ALLANMAQ** (*bax*).

bəzm *bax* məclis 1

bəzmgah *bax* məclis 1

bəzzaz *bax* tacir, parçaçı

bəzzaziyyə *bax* parça 1

BIÇAQ, QƏMƏ [Valeh] Mən oyilib yerdən həmin bu oğlanın *bıçağını* götürərək Sarıköynəyə verib dedim. - Davan bunun yanında! Torpanısa. *qamasını* sox qarnına (İ.Əfəndiyev). **QƏMƏLTİ** (*ırı bıçaq*) Gəvərçin indi *qamaltı* dediyi qara saplı ırı *bıçağı* o ili Gorusdan təzə almışdı (Ə.Vəliyev)

bıçqı *bax* mişar

bıqdırıcı *bax* bezikdirici

bıqdırmaq *bax* bezikdirmək

bıqmaq *bax* bezmək

BIABIRÇILIQ [Nəsirov] Bərbərzadə, elə etmək lazımdır ki, bu *biabırçılıq* küllənin içərisinə yayılmasın (S.Rəhman), **BƏDNAMÇILIQ** [Hanı] Yox, belə iş ola bilməz, bu nə hərəkətdir, bu nə *bədnamçılıqdır*"! (Ü.Hacıbəyov); **RÜSVAYÇILIQ** [Cəhəndar ağa] Qəmər, son kişnəyəndə üroyim dağa dönürdü. Səhə qalxıb firlananda elə bilirdım yer, göyü mənə bağışlayırlar. Qəmər, indi mən nə edim, sənin *rusvayçılığına* necə dözüm" (İ.Şıxlı)

biar *bax* arsız

biaram *bax* arasınsız 1

biarlıq *bax* arsızlıq

bibak *bax* qorxusuz

bibar *bax* barsız 1

bibəhra *bax* barsız 1

bibər *bax* usluq

BIBI (*atanın bacısı*) [Səkinə xanım] Gülsəba, get *bibimi* bura çağır (M.F.Axundzadə), **ƏMMƏ** (*ərəb.*) [Pərvanəh xanım:] Uğrunda göz yaşı tökməkdən kor olan xəstə *əmməsinin* həyatına yetiş (S.S.Axundov)

bibliioqraf *bax* kitabşünas

bibliioqrafiya *bax* kitabşünaslıq

1. BİÇ (*qeyri-qanuni cinsi əlaqədən doğulan uşaq*) [Hordəmxoyal] . yaqın *bıçdır* və atasından xəbəri yoxdur (Anar); **QEYRİ-QANUNİ (DOĞULMUŞ)** [Vahid] Mənə belə gəlirdi ki, anamı cavan ikən kimsə alıb. Mən də ondan *qeyri-qanuni* doğulmuşam (İ.Bayramov)

2. bıç *bax* luylaqat

1. BİÇ (*bot . dan*) Öncir ağacının *bıçı* çoxalıb (ADDU), **BİÇ-QIC.**

bıça *bax* 1. mənasız 1; 2. obos

bıçanqənə *bax* hıylaqor

bıç-haramzadə *bax* şərlətan

bıçlık *bax* hıylə

bıçara *bax* yazıq 1

bıçım *bax* boy 1

bıçımsız *bax* eybəcər

bıçız *bax* yoxsul

bıçızlık *bax* yoxsulluq

1. BİÇMƏK (*ot və s. bıçmək*) Ot *bıçmasam*, qırılmazmı qoyunlar? Hardan olar hasil o vaxtı yunlar? (A.Səhhət); **ÇALMAQ** Şamxal bir az sakitləşdi... Onun qorxtu çəkib, ot *çalmaqdan* qolları gizildəyirdi (İ.Şıxlı)

2. BİÇMƏK (*paltara aid*). Bir dəfə Zərəfşan adlı şən, zarafatcıl qaraqöz gəlin... çu və qayçı çıxararaq onun üçün don *bıçmayı* məndən xahiş etdi (İ.Əfəndiyev); **ÜLGÜLƏMƏK.**

bıdad *bax* əzab

bıdamaq *bax* kefsiz 1

bıdar *bax* oyaq 1

bıdayat *bax* başlanğıc 1

bıdeh *bax* vergi 1

bıdəlil *bax* dəlilsiz

bıdərman *bax* dərmansız

bıdəva *bax* dərmansız

bıdın *bax* dınsız, allahsız 1

bıehtiramlıq *bax* hörmətsizlik

bıelm *bax* elmsiz

bıetibar *bax* etibarsız

bıədəb *bax* ədəbsiz

bıədəblik *bax* ədəbsizlik

bıəlac *bax* əlacsız 1

bıəndəza *bax* ölçüsüz

bıəndəzəlik *bax* 1. ölçüsüzlük; 2. nizamsızlıq 1

bıfayda *bax* faydasız 1

bıfər *bax* fərsiz

bıgana *bax* yad 1

bıgüman *bax* şübhəsiz 1

bıgünah *bax* günahsız

bıgünahlıq *bax* günahsızlıq

bihal *bax* halsız

bihalət *bax* halsız

bihallıq *bax* halsızlıq

bihesab *bax* 1. hesabsız; 2. saysız-hesabsız

bihədd *bax* hədsiz 1

bihəya *bax* həyasız

bihəyalıq *bax* həyasızlıq

bihiss *bax* hissiz

bihörmət *bax* hörmətsiz

bihörmətçilik *bax* hörmətsizlik

bihörmətlik *bax* hörmətsizlik

bihuda *bax* əbəs

bihuş *bax* 1. huşsuz; 2. huşsuz

bihuşluq *bax* 1. huşsuzluq; 2. huşsuzluq

bihüdud *bax* ucsuz-bucaqsız

bixah *bax* yuxusuz

bixəbər *bax* xəbərsiz

bixtiyar *bax* ixtiyarsız

bilman *bax* imansız 1

bilmanlıq *bax* imansızlıq

bilnsaf *bax* insafsız

bilnsaflıq *bax* insafsızlıq

bilntoha *bax* nəhayətsiz

bilrz *bax* binamus

bilzn *bax* izinsiz

BİKAR *Bikar* vaxtlarında Şəndə də onunla gəzişir, dərdləşirdi (B.Bayramov); **BOŞ** *Boş, bikar gəzmə*yin nə mənası var? (S.Rüstəm); **BOŞ-BİKAR** [Firuz:] *Boş-bikar* oturub qalır (M.Ənvər); **MƏŞĞULİYYƏTSİZ, İŞSİZ** (*bax*).

bikara *bax* 1. vəsiqə; 2. vəsiqə

bikef *bax* kefsiz 1, qəmli

bikəs *bax* kimsəsiz 1

biqabiliyyət *bax* 1. istedadsız; 2. bacarıqsız

biqanun *bax* qanunsuz

biqeyrət *bax* qeyrətsiz

biqeyrətlik *bax* qeyrətsizlik

biqəni *bax* qənisiz

bilasrəm *bax* arsımsız 1

bilcümla *bax* ümumiyyətlə

bilixtiyar *bax* ixtiyarsız

bilsəbəb *bax* səbəbsiz 1

bilşübhə *bax* şübhəsiz 1

bilsəvəxir *bax* təxirsiz

BİLAVASİTƏ Nəhayət, bu barədə *bilavasitə* Mahirəmin özü ilə danışmaq qərarına gəldi (Y.Şirvan); **BİRBAŞA** Yazıq muzdur qolu boynunda sınıqçadan qayıdıb *birbaşa* öz xozeyininin yanına gəldi (S.Qənizadə); **VASİTƏSİZ OLARAQ.**

bilayiq *bax* layiqətsiz

BİLDİR *Bildir* yedim bir incir, indi də qarnım incir (Ata. söz); **KEÇƏN İL.** Yainki çoyirtkə yedi bostanını, neylim? Verilin *keçən il* borcunu yorğunnu, neylim? (M.Ə.Sabir); **ÖTƏN İL** *Ölən il* yaz səhəri gördüm ki, şəhərin gur yerində topa-topa saqqalına erkən don düşmüş qayınər gözlü, nimdaş geyimli bir cavan kişi yovşanı satır (H.Abbaszadə).

bildirliş *bax* elan, məlumat 2; xəbərdarlıq

BİLDİRMƏK [Pyotr Anisimoviç:] Bura gəlməyini özün bizə niyə yazıb *bildirməmisən?* (H.Abbaszadə); **AGAH ETMƏK** Zamanı eşikağası işdən *agah etdi*, biçarə xanın ayağına yıxıldı və gözlərinin yaşını tökdü (Çənənzəminli); **BƏLLƏTMƏK** [Nərimən] təkrar güllə atıb yerini *bəlləmişdən* qorxdu (Mir Cəlal); **ELAN ETMƏK (ELƏMƏK)** (*elan vasitəsilə bildirmək*) *Elan edib* qeyzini aləmə türk dövləti; Çıxarmış təbəəlikdən şair Nazım Hikmət (M.Ruhi); **XƏBƏR VERMƏK** [Heyhot:] Bir də mümkün etsən anamgilə *xəbər verərsən* .. (S.Rəhimov); **XƏBƏRDAR ETMƏK** [Şölə xanım:] ..əgər vəziyyət görünsə, tez bizi *xəbərdar etsin* (M.F.Axundzadə); **MƏLUM ETMƏK** [Zöhrə xanım:] O səfərki kimi Züleyxə xalanı qonaq gətmək bəhanəsi ilə dönüb *məlum etmək* lazımdır (S.S.Axundov)

bilet *bax* pasport

bilə-bilə *bax* qəsdən

biləks *bax* əksinə 2

bilən *bax* bilici

bilərdər *bax* bilici

bilərəkdən *bax* qəsdən

BİLƏRZİK (*yaraşıq üçün biləklərə qızıl, gümüş və sairdən qayrılmış halqa*) [Feliçe:] Cavanşirə deyirdi ki, bizdə Azərbaycanda

adətdir oğlan sevgilisinə qızıl şey bağışlamalıdı, üzük, boynubağı, sırğa. *bilərzik* (H.Abbaszadə). **BAZUBƏND** (*Al.ad*.) Xadimələr durar sağu solunda; Cavahir bazubənd iki qolunda (Nəbati). **QOLBAĞI** [Felçə:] [Cavanşir] gələn həftə qayıdanda cibindən bir *qolbağı* çıxarıb, qoluma taxdı (H.Abbaszadə)

bilasaqət *bax* biqeyrətsiz

bilazzət *bax* lazzətsiz

bilgi *bax* bilik

bilxassə *bax* xüsusilə

BİLİCİ (*çox bilən adam*) Qoy el ağsaqqalı, yurdun mudrik *bilicisi* Dədə Qorqud gəlsin... (Anar). **BİLƏN** başqa bir uşaq da söhbətə girişərək *bilən* adamlar kimi... izahat verdi (B.Talıblı). **DANƏNDƏ** (*kl.ad*.) [Xalid:] O *cur danəndə* kişiyə divanə deyirsən (A.Şaiq), **ƏLLAMƏ** Şeir - burda *allamədi*, bilicidir; Nəsr - ona aydın-açıq ol içidir (R.Rza); **BİLƏNDƏR** (*dan*.), **BİLİKLİ** (*bax*)

BİLİK Məktəbimiz ürfan bağı; Əmək yurdu, nur ocağı. *Bilik*, səadət qaynağı (A.Şaiq). **BİLGİ** *Bilgi* də vermə ən əvvəl məktəb olar (Ç.məmmədzadə). **BİLİŞ** Aşınayı bilməmişsən ey *bilişdən* yad olan. Mənfəətdən dəm vurursan, neylayım biganəsən (Nəsimi). **ELM** Oxumaq *elm* oxumaqlıq deməkdir. İndi alim dəxi *elm* aləmidir (A.Səhhət)

BİLİKLİ, BAŞLI (*məc*.) Dünən Abbasın evinə gələn kim imişsə, *başlı* adam imiş (Mir Cəlal). **ALİM, ELM DƏRYASI** (*çox bilikli*) [Heydər:] Məsələn, cənab *elm dəryasıdır* Məni belə *alim* görməmişəm (C.Məmmədquluzadə). **ELMLİ** [Əbülməzəffər:] Mən indiyə qədər Qızıl Arslan qədər mərhəmətli, adil, mülayim, bilikli və *elmli* bir hökmdar görməmişəm (M.S.Ordubadi).

BİLİNMƏK Dağlarının hayı qardır. Ağ örpəyin buludlardır; Böyük bir keçmişin vardır. *Bilinməyir* yaşın sənin, Nələr çəkmiş başın sənin (S.Vurğun); **AŞKAR OLMAQ** Zənn edirəm ki, mətləb burada *aşkar olur* (C.Məmmədquluzadə). **AYDIN OLMAQ** Bu mənzərəni görərkən bir şey *aydın oldu* (İ.Məmmədxanlı). **AYDINLAŞMAQ** O dəqiqə də *aydınlaşdı* ki, onları Qaraqaşlı demişdir (Ə.Kərim). **BƏLLİ OLMAQ** Şəhərdən gətirdiyim toyuğumun balaları böyümüş, tüklənmiş, xoruzu, forsi *bəlli olmuşdu* (A.Şaiq); **AGAH OLUNMAQ**.

bilittifaq *bax* birlikdə

bilkülliyyə *bax* büsbütün

billah *bax* vallah

bilməcə *bax* tapmaca

1. BİLMƏK (*hər şey haqqında məlumatı, xəbəri olmaq*) *Bilməsən*, bir biləndən sor (Ata sözü); **AGAH OLMAQ** Tə *olmaya* kimsə ondan *agah*. Bu şeri oxurdu əksər oldu məh (Məsihi); **BAXƏBƏR OLMAQ** [Mirzə Qəranfil:] *Baxəbər olmamışam*, mənim kobudumun (S.Rəhman).

2. BİLMƏK Bağışla, *bilmişəm* biganələrlə aşnasanmış (S.Ə.Şirvani); **EŞİTMƏK** [Həsən ağa:] *Eşitdim* uşaqların məktəbi qurtarıblar, gözün aydın (Ə.Haqverdiyev); **AGAH OLMAQ** Əgər bilməmişsən indi bil bunu; Sonra unudarsan, yaxşı *agah ol*. Cavanlıq gedimi qayıdan deyil... (O.Sarıvəlli); **DUYUQ DÜŞMƏK** [Molla Sadıq:] Deyəsən, sənin gözünü qan örtüb. Demirsənmi *duyuq düşərlər*, iri tikanı qulağın boyda eloyurlər? (İ.Şıxlı); **XƏBƏR TUTMAQ** Gəldi könlüm təngə, Vahid, qüsseyi-dövrandən; Yoxdu bir kimsə *xəbər tutsun* məni-nalandən... (Ə.Vahid).

3. BİLMƏK, HESAB ETMƏK, ZƏNN ETMƏK

bilâmium *bax* ümumiyyətlə

bimar *bax* xəstə

bimarxana *bax* xəstəxana

bimarıtas *bax* xəstəxana

bimarlaşmaq *bax* xəstələnmək

bimarlıq *bax* xəstəlik

bimana *bax* monasız I

bimarhamət *bax* zalım

bimərifət *bax* qanacaqsız

bimənalıq *bax* mənasızlıq I

bimümkün *bax* qeyri-mümkün

1. BİNA Üç ildir ki, şəhərimizin dağlıq hissəsində yeni *binaya* köçmüşəm (Y.Əzəm

zadə); **DAM-DAŞ** Bir neçə müsəlman *damdaş* tikdirib bir balaca kənd salıblar (C.Məmmədquluzadə); **EV** Şose yolu kənarında, sarı kirəmitli bir *ev* görünürdü (M.Hüseyn); **TİKİLİ** Bundan başqa evin baş tərəfində üç balaca otaqdan ibarət qədim bir *tikili* də vardır (S.S.Axundov).

2. bina *bax* bünövrə

binaən *bax* üçün I

binağüzarlıq *bax* tədbir

BİNAMUS [Muradzadə:] Binamus! On səkkiz yaşında fəhlə bir qız uzaq Azərbaycan kəndindən şikayətə gəlir, sən də onunla o cür rəftar eləyirsən?! (İ.Əfəndiyev); **NAMUSSUZ** [Cavad xan:] İndi burada son məna *namussuz* deyirsən, namussuz sənsən ki, namizədini aparmışam (N.Vəzirov); **BİİRZ** (*ərz*.) [Aşıq Vəli:] Qulaq as, xanımcan, bir-bir ərz eləyim; Əvvəla, kişilərin *biirzinə* lənət! (N.Vəzirov); **DƏYYUS** (*bəzən vəyüş kimi işlədilir*) [Kəbirlinski:] Xəbər göndərmişdi ki, gedin deyin o *dəyyus* bir də arvad tumanı gəyib mütrübülük eləsə, ... onu da qıracağam, bütün artist tayfasını da (Anar); **İSMƏTSİZ, QEYRƏTSİZ** (*bax*).

BİNAMUSLUQ, DƏYYUSLUQ, İSMƏTSİZLİK, QEYRƏTSİZLİK, NAMUSSUZLUQ

binəhayət *bax* nəhayətsiz

binəsib *bax* məhrum

binəva *bax* 1. yazıq I; 2. yoxsul

binəvalıq *bax* yoxsulluq

binizam *bax* nizamsız I

binöqtə *bax* durbin

bint *bax* sarğı

binur *bax* nursuz

bioqrafiya *bax* tərcümeyi-hal

bipayan *bax* ucsuz-bucaqsız

biparva *bax* laqeyd

BİRADAMLIQ, BİRYERLİ, BİRNƏFƏRLİK

birbaşa *bax* 1. bilavasitə; 2. düz I

birçə *bax* yeganə 3; dayanmadan

birçək *bax* saç I

birçəklənmək *bax* saçlamaq

BİRDƏFƏLİK [Vaqif:] Bu işi *birdəfəlik* yoluna qoymalıyıq (Ç.məmmədzadə); **BİRDİBİLİ** [Feyzi:] İndi ki belədir, deyirəm elə *birdibili* boşan get (Ə.Haqverdiyev); **BİRKƏRƏLİK** Lakin *birkərəlik* zərbəni ossəsa vurmaq istədiyi üçün müvəffəq ola bilmədi (M.S.Ordubadi); **BİRYOLLUQ** [Əbu Übeyd:] O dinsiz tez və *biryolluq* məhv olmalıdır (C.Cabbarlı); **HƏMİŞƏLİK** [Polad.] Kiçikliyindən qolları arasında sevə-sevə oynatdığı qəlbi qədər sevdiyi Almasdan *həmişəlik* ayrılacağını düşündükdə isə həyat gözünün nuru sönmüş günəş kimi görünürdü (A.Şaiq).

BİRDƏN O [Forzoli] *birdən* əlini alıb Qaçayın qolundan tutdu (S.Rəhimov); **ANSIZIN** Xanın Naxçıvan sofon noticəsində səkit görünən çöhrəsi, *ansızın* qopan bir küləkdən dalğalanan meşə kimi səyrildi, qırışdı, bığlarını ağzına doldurub, hirsindən çeynəməyə başladı (Ç.məmmədzadə); **GÖZLƏNİLMƏDƏN** *Gözlənilmədən* verilən bu sual Şahının başında ildırım kimi çaxdı (B.Bayramov); **XAN** (*dial*.) Oturmuşdux öydə, Vəli *xan* girdi içəri (ADDL); **İTTİFAQƏN** [Rəşad:] *İttifaqən* Qurbanqulunun bacısı azərlayır (T.Ş.Simurğ); **QƏFLƏTƏN** Həmən yay sarsıldı, o silkələndi; Rüstəmin *qəflətən* tutulmasından (B.Vahabzadə); **LAPDAN** Artıq o (Kazım), aydın görürdü ki, *lapdan* yaxalanıb boğulan gözətçi, özü kimi dünən muzdur olub... (B.Bayramov); **NAGAH** Fincyiblisi-məlun oldu *nagəh* aşıkar (M.Ə.Sabir); **QƏFİLDƏN** Kişi *qəfildən* onun başının üstünü kəsdirən adamı əvvəlcə tanıya bilmədi (İ.Şıxlı).

birdibili *bax* birdəfəlik

birelli *bax* həmyerli

birağbət *bax* eybəcər

birəhm *bax* rəhmsiz

birəhmlik *bax* rəhmsizlik

birgə *bax* birlikdə

birikmək *bax* yığışmaq I

birinc *bax* düyü

birinci *bax* 1. əvvəlinci; 2. ilk I

BİRJA [Aslan.] Mən pullarımı neft *birjasında* aksiya almağa buraxmışam (A.Şaiq). **BURSA** [Murad.] Heç bir ittifaqın üzvü deyildi. Əmək *birsasında* qeyd edilməmişdi (S.Hüseyn)

BİRJAÇI, BÜRSAÇI

birkaralık *bax* birdəfəlik

1. **BİRLƏŞMƏK** [Qaplan.] Düşmənlər bir-birə şəhərdə *birləşir* (A.Şaiq). **QOVUŞMAQ** Turşsu çayların içi ilə Araza axır. Küru *qovuşur* (S.Rəhimov.)

2. **BİRLƏŞMƏK, İTTİFAQ BAĞLAMAQ, HƏMRƏY OLMAQ**

1. **BİRLİK** Bizi ruhlandıran bu şanlı *birlik*. Bu qüdrət, bu qüvvət, məhəbbət olmuş (M.Rahim). **İTTİFAQ** Bu ordunun gücü, hər şeydən əvvəl, kohnə qvardiya ilə gənc qvardiya arasında yaranmış möhkəm *ittifaqdır* (M.Hüseyn). **VƏHDƏT** [Qızıl Aslan.] *Vəhdət* daşkil edən bir xalqı əsirlikdə saxlamaq və yabançı bir nüfuza bağlamaq çox çətindir (M.S.Ordubadlı). **İTTİHAD** (*Ərəb.*) Əbrimiz xalis edərkən ittifaqı *ittihad*: Cümləmiz aminiyyət içrə almaq istərkən muradı (M.Ə.Sabir). **BÖLÜNMƏZLİK, BÜTÖVLÜK, SAZİŞ, UNİON, UNİYA**

2. **BİRLİK** (*bir vahid tək olma*) [Qacar.] Vallah, and olsun Allahın *birliyinə* bu işdən məxsum xəbərim yoxdur (M.Hüseyn). **TƏKLİK, VAHİDİLİK.**

BİRLİKDƏ [Nəbi.] Həsən, yadındamı, hər bahарda biz, *Birlikdə* çıxardıq dağa tikmiz (S.Rüstəm). **BAHƏM** Xalid ağa Hüseyn Kəhəm varid oldular İran torpağına (İ.Haqverdiyev). **BƏRABƏR** Şəndir, nağmədir sarə bəzək. Gəl, ey ilhamım, gəl, *bəraber* gəzək (S.Rüstəm). **BİLİTTİFAQ** Xəlk sultan, xəlk dəvriyə gəda *bilittifaq*. Özlərin qılmış girftari-qəmu dərdu fəraq (M.P.Vaqif). **BİR YERDƏ** O gün fəhlə-kəndçilərin axşama kimi Həmidlə *bir yerdə* veyin-qıdılar, söhbət elədilər (İ.Abbaszadə). **BİRGƏ** Gənc lik bitabının xəzinələrini, İki ürəkdə *birgə* yeridim (M.Müşfiq). **ƏLBİR** Şıxabalı kim dində kommunistlər bəylərin üzünə durub onların Muradbəyli bəylət, *əlbir* fəaliyyətləri üzərində ciddi nəzarət qoyurdular (Ə.Vəliyev). **QOŞA** Gol mənimlə gözək *qoşa*. Hər yan oldur başdan-başa (M.Rahim)

birnəfərlik *bax* biradamlıq

birnəfəsə *bax* dayanmadan

birrəng(li) *bax* saya

birəverli *bax* 1. həmyerli; 2. biradamlıq

biryolluq *bax* birdəfəlik

bisahib *bax* sahibsiz

bisavad *bax* savadsız

bisavadlıq *bax* savadsızlıq

bisahab *bax* sahəbsiz 1

bisamər *bax* faydasız 1

biş-düş *bax* xörək

bişək *bax* şübhəsiz 1

bişərəf *bax* şərəfsiz

bişkin *bax* təcrübəli

bişmiş *bax* xörək

bişüur *bax* şüursuz 1

bişübhə *bax* şübhəsiz 1

bişümar *bax* saysız-hesabsız

bitab *bax* halsız

bitabliq *bax* halsızlıq

bitəcrübə *bax* naşı

bitəcrübəlik *bax* naşılıq

bitəqsir *bax* günahsız

bitəqsirlik *bax* günahsızlıq

bitərbiyə *bax* tərbiyəsiz

bitərbiyəlik *bax* tərbiyəsizlik

I bitirmək *bax* yetişdirmək

II bitirmək *bax* qurtarmaq 1

BİTKİ Bir də ki, ağaclara su verilsə, lazımi qulluq göstərilsə, torpağı ağac *bitkilərinin* ələ üzləri əmələ gətirir (H.Əliyev); **NÖBƏT** (*Ərəb.*) [Adolf.] O da [Rudolf] səyahət zamanı etnoqrafik məlumat toplamaq, nəzəl gəlmə heyvan, *nəbat* və sairə barəsində materiallar yığmaq və bunlar kimi cəmiyyətə lazım olan kolleksiya düzəltmək idi (S.S.Axundov)

I BİTMƏK, YETİŞMƏK

II bitmək *bax* qurtarmaq 2

bitəmam *bax* tamamilə

bitərs *bax* qorxusuz

bivaxt *bax* gec

bivec *bax* vecsiz

bivəfa *bax* vəfasız

bivəfalıq *bax* vəfasızlıq

bivicdan *bax* vicdansız

biyabən *bax* səhra

bizərafət *bax* zərafətsiz

bizəbən *bax* lal 1

1. BİZNES, İŞ, MƏŞĞULİYYƏT

2. biznes *bax* alver 1; ticarət

biznesmen *bax* 1. tacir; 2. işbaz; 3. fırıldaqçı

bizzat *bax* şəxsən

blokada *bax* mühasirə

boçka *bax* çəllək

boçkaqarın *bax* yekəqarın

boğanaq *bax* isti 2

I BOĞAZ (*anat.*) Saldı *boğazına* sicənlər tənəb; Vəhşət edib etdi iztirab (S.Ə.Şirvani); **HÜLQUM** [Cəlil:] ...atılıb yapışdım onun nazik *hülqumundan*. Balağa gəlib bizi ayırmasaydı, kim bilir nə olacaqdı (H.Abbaszadə); **XİRTDƏK** [Qəndab.] Hər günün öz poçtu var. Bu gün gələni sabaha saxlasaq, sabahları *xirtdəyimizi* uzorlar, nə danışırsan (B.Bayramov); **BOYUN** (*bax*).

II BOĞAZ (*heyvanlar haqqında, balası olan*) Əmmiyyələr *boğaz* inəyi, eşşəyi və qoyunları tövlədən çıxardılar (M.İbrahimov); **İKİCANLI** Yazağı molla bazardan bir *ikicanlı* keçi alır ki, südü ilə uşaqlarını dolandırsın (M.N.lot.).

BOĞAZLAMAQ (*boğazından yapışmaq*) Tutub *boğazladı* nöhəyət onu; Qanrıldı çalmağa, çala bilmədi (M.Rahim); **XIRPALAMAQ** Əsəd tələsik qapını açan kimi Nəbi onu *urpaladı* ("Qaçaq Nəbi"). **XİRTDƏKLƏMƏK** Səmədnuz qarı qapını açanda atlılardan biri qolundan onu *xirtdəkləb* (Ə.Vəliyev). **YAXALAMAQ** Cəllad Qamını *yaxalasanda* vəzir, vəkil, padşahın ayağına düşüb dedilər. Şah, qurbanını söndür! (Nağıl); **HÜLQUMLAMAQ.**

BOĞÇA Soruyə xala geri qayıtdı, onun qolluğunda yamaqlı bir *boğça* var idi (M.İbrahimov); **BAĞLAMA** [Göyüşoğlu] olında tutduğu xırdaca *bağlamanı* dalında gizlətmişdi (M.Hüseyn).

BOĞMAQ, BOĞMALAMAQ

boğmalanmaq *bax* 1. boğmaq; 2. qarğımaq; 3. yedirtmək

boğmalanmaq *bax* yemək 1

boğmalıq *bax* körək

1. BOĞUŞMAQ, QAPIŞMAQ (*tələ haqqında*)

2. boğuşmaq *bax* dalaşmaq

bol *bax* çox, çoxlu

bollaşdırmaq *bax* çoxaltmaq

bollaşmaq *bax* çoxalmaq, artmaq 1

bollıca *bax* çoxlu

bolluq *bax* 1. çoxluq; 2. rifah

BORAN, ÇOVĞUN Başqa cür keçərdi həyatın qışda; *Boranda, çovğunda*, qarda, yağışda (S.Rüstəm); **BORANLIQ** Çulğayıb Zəngəzurun indi *boranlıq*, bizə nə? (M.Ə.Sabir); **TUFAN, QASIRĞA** Mən özüldən *tufanların* qoynunda bir öten quşam, Fırtınalar, *qasırğalar* qucağında doğulmuşam (S.Vurğun).

boranlıq *bax* boran

1. **BORC** Zavallı kişi beş il bu *borcun* altından çıxa bilmədi... (Çəmənzəminli); **BORC-XƏRC** Aslan *borc-xərc* pul düzəldib onu Kiyevə instituta göndərdi (C.Cabbarlı). **ƏLBORCU** (*tez ödənmək şərti ilə olan borc*) [Mirzə Qəranfil.] *Əlborcu* istəmirəm, həmişəlik bağışla (S.Rəhman); **HESAB** [Hafizə xanım:] Rəhim kişi, *hesabını* gətiribsənmi? (İ.Haqverdiyev); **QƏRZ** (*köhn.*) [Rüstəm.] axır ayağa qalxıb Okbordan üç günlük müddətinə yüz manat *qərz* alıb yola düşdü (İ.Haqverdiyev)

2. borc *bax* vəzifə 1

borc-xərc *bax* borc 1

BORŞ, KƏLƏM SUPU Canım, allahın *kələm şapu borşu* istəyirsən, içindən sosiska çıxır (S.S.Axundov.). **Şİ.**

BORU, KƏMƏR (*neft, qaz borusu*)

BOSTAN (*tərəvəz, qarpız-vemiş, tərəvəz pomidor və s. əkilən sahə*) Atası hər gün onu özü ilə bərabər *bostana* gətirir, təncbərlə

birlikdə işlədirdi (A.Şaiq); **DİRRİK** (*gəvgəyəri, səhrəyəri, kiçik bostan*) Yaz tütünü işləyir, fəhlələr çağırır, bəzi adamlar da öz *dirrik* yerlərində çalışırdı (S.Rəhimov); **XİR** (*dial.*) Zəmilər işlənir, toxum səpilir; Qız, qadın əlləşib əkirlər *xir* (M.S.Ordubadi).

BOSTANÇI (*bostançılıqla məşğul olan şəxs*) *Bostançı* tez öz yerinə çəkilib durdu (A.Şaiq). **DİRRİKÇİ** [Fəxrəddin boy:] cənab Fəxrəddin boy də özü həmi bağban, həmi *dirrikçi*, həmi məktəbxanada müəllim... Pis ömür deyil (N.Vəzirov).

1. BOŞ (*içində heç bir şey olmayan*) *Boş* torba ilə at tutulmaz (Ata sözü); **XALİ** (*kl.söz.*) Axırda olub həsrəti-didarı-camalı; Qal kişisi *xali* (M.Ə.Sabir).

2. boş *bax* əbəs

3. boş *bax* hikar

4. boş *bax* monasız I

BOŞAMAQ (*tərs.adından ayrılmaq*) [Zinyət Eyvaza:] Mən getmirəm, sən məni *boşamalısan* (B.Bayramov); **DALINDAN DƏYMƏK** (*fr.v.*) [Məcid arvadına:] Onu bil ki, mən səni o uşaqlara görə saxlayıram. Yoxsa çoxdan *dalından dəymişdim* (H.Abbaszadə); **KAĞIZINI VERMƏK** (*fr.v.*) [Güllü:] *Kağızımı ver*, kəbinim halal, canım azad (Ə.Haqverdiyev); **TALAĞINI VERMƏK** [Nəbi:] Yox, Hacı, sən gəl elə bu qızın *talağını ver*, başına çevir, tək qızdır, uşaqsızsadısız (Ə.Haqverdiyev)

BOŞANMAQ [Kənin:] Heç ağlına gətirməzdi ki, Könül özü *boşanmaq* barədə məsələ qaldıra (X.Hasilova). **AYRILMAQ** (*dan.*) [Zinyət.] Tamam bir ay minnət elədi, gördüm ki, bəlkə də mənə elə gəlirdi *ayrılmaq* istəmir (B.Bayramov). **KAĞIZINI ALMAQ** (*fr.v.dan.*).

boş-hikar *bax* hikar, işsiz I

boşboğaz *bax* 1. naqqal, 2. ağzıyırtıq

boşboğazlıq *bax* 1. naqqallıq, 2. ağzıyırtıqlıq

boş-boşuna *bax* 1. əbəs, 2. monasız I

boşqab *bax* rumçu

BOTANİK, NƏBATATÇI, NƏBATATŞÜNAS (*botanika mütəxəssisi*)

BOTANİKA, NƏBATAT (*bitkilər haqqında elm*)

I BOY (*insanın, heyvanın və s.-nın həddən quruluşu*) *Boyun* sürahıdır, bədənin büllur; Gərdənin çəkilmiş minadan, Pəri (M.P.Vaqif); **BAZBURUD** (*dan.*) Yohyanın dili gödək olacaq, "Nə bilim" deyəcək, *bazburuduna* mandım (Mir Cəlal); **BİÇİM** [Bədircahan:] bu *biçimdə* mən ömrümdə adam görməmişəm (N.Vəzirov); **BOY-BUXUN** Sənəd... Nadirin *boy-buxununa* baxırdı (B.Talıbli), **ƏNDAM** (*kl.söz.*) Bunların şirin ləhcələri... mütənasib *əndamları* və alıcı, xumar gözləri vardır (M.S.Ordubadi); **QAMƏT** Bahadır ülkiyə Rüstəm kişinin; *Qamətdə*, cüssədə sanki özüydü (B.Vahabzadə), **QAVARA** (*məh.*) [Hacı Nuru şair:] Əgər qalırçılıq etsəydin, bu *qavara* və zor ilə ildə yüz olli manata pul dəməzdin (M.F.Axundzadə); **QƏDD** Zorbadı horçənd ki, *qəddin* sənin; Yox mənə tay olmağa həddin sənin (M.Ə.Sabir).

II boy *bax* fəsil 2

boya *bax* rəng, boyaq I

1. BOYAQ, BOYA, RƏNG (*bax*)

2. boyaq *bax* onlık

boy-buxun *bax* boy I

BOY-BUXUNLU Bir enlikürək, *boy-buxunlu* oğlan iclası açdı (Mir Cəlal); **BAZBURUDLU** [Qulu:] Pulu götürüb belə xəsisə verir ki, sandığı doldurub gecə-gündüz keşiyini çəkir və mənim kimi *bazburudlu* oğlanı da ona nökər edir... (S.S.Axundov). **BOYLU** [Kompozitor] *boylu*... bir adamla qarşılaşdı (İ.Əfəndiyev); **BOYLU-BUXUNLU** [Eldar] indi xeyli ciddi, *boylu-buxunlu* bir oğlan olmuşdu (M.Hüseyn), **ƏNDAMLI** [Xavər] qızların üst-başına nəzər saldı, *əndamlı* xanım xalatı oxşar, qırmızı gullu, sarı paltar geyimişdi (M.İbrahimov); **QAMƏTLİ** [İran qızı:] Balaca addım da irəli atanda ucaboylu, *qamətli* bir adamla uz-üzə gəlib heyrətə düşdüm (M.İbrahimov); **QƏDD-QAMƏTLİ**

Dürdanə xanım yaşı altmışa yaxın *qədd-qamətli* bir arvad idi (Ə.Əbülhəsən); **TƏNUMƏND** İki *tanımənd* kişi qarşı-qarşıya dayanmışdı (B.Bayramov).

I boylu *bax* 1. boy-buxunlu; 2. uca I

II boylu *bax* hamilə

BOYUN (*başı bədənə birləşdirən hissə*) Fərid *boynundakı* qalstuku açdı, Qarəgiləyin uzatdı (M.İbrahimov); **BOĞAZ** [Həmzə:] Çox bədəbəd çoşa, sallam ipi *boğazına*, tullaram quyuya - nə dil bilər, nə də dədaq (C.Cabbarlı); **GƏRDƏN** (*köhn.*) Siyah zülfün dal *gərdənə* hörsən; Əl uzadıb, qönçə gülün dərsən (Aşıq Ələsgər).

BOYUNARDI [Qapıçı] cavab vermədən qabaq ikiqat boş oyib, iki barmağı ilə boynunun ardını qaşıdı. *Boynundakı* qaşımaq Rusiyada bir zobani-haldır. Bunun mənası budur ki, "buraya gəlib-gedəndə kasıb-kusubu unutma!" (Ə.Haqverdiyev); **PEYSƏR** [Müqim boy:] Sözümün əvvəlincisi budur ki, mən səndən ötrü bizim əmioğlu Gorəy deyiləm ki, atılıb mənim *peysərimə* minəsən (S.Rəhimov); **SÜYSÜN** Elə bil onun *süysünündən* vurdular (Q.Xəlilov).

1. BOYUNBAĞI (*zinət üçün muncuq və s. düzümü*) [Fəlicə:] Cavanşirə deyirdi ki, bizdə Azərbaycanda adətdir oğlan sevgilisinə qızıl şey bağışlamalıdır; üzük, *boyunbağı*, sırğa, bilərzik.. (H.Abbaszadə); **GƏRDƏNBƏND** [Bihixatun:] Bu *gərdənbəndi* boynuna keçirt. Bəh, bəh, nə gözəldir! (Ə.Haqverdiyev); **GƏRDƏNLİK** [Nəbi:] Bir ağ gün görmədin mənə gəlli; Nə *gərdənlik* taxdın, nə üzük taxdın (S.Rüstəm); **HƏMAİL** Ay qız, sənə mailəm; Boynunda *həmailəm*; Dost payı şirin olar; Hər nə versən qailəm (Bayatı).

2. boyunbağı *bax* qalstuk

1. BOZ (*r.mg.*) Tövləmizdə *boz* eşşəkdən başqa bir şeyimiz qalmadı (M.İbrahimov); **KÜLRƏNGİ** qırmızı lapar-lapar gördüm; torpağı *külrəngi* (R.Rza).

2. BOZ Sarılır ağ mitilə *boz* dəniz, çöllər, dağlar (A.Şaiq); **ÇİLPAQ** (*məc.*) Bir-birinə söykənib yaşlı, *çılpaq* topolar (B.Vahabzadə); **BİTKİSİZ.**

3. BOZ, TUTQUN (*dumanlı hava haqqında*)

bozarmaq *bax* bozumtul

1. BOZARMAQ, TUTQUNLAŞMAQ (*hava haqqında*)

2. bozurmaq *bax* solmaq

BOZARTMA (*aşp. yemək növü*) O, ... kəsilmiş toğlunun ətindən *bozartma* hazırlanmağa Pəriyə kömək edirdi (S.Rəhimov); **BOZQOVURMA.**

BOZBAŞ (*ət, noxud, kartof ilə bişirilən sulu xörək*) Bir gün Məşədi Məmmədliyə sifariş elədim ki, cümə axşamı gələcəyəm *bozbaş* yeməyə (C.Məmmədquluzadə); **ABGÜŞT** (*köhn.*) Məşədi gəldi *abgüştü* öz əlində buğlana-buğlana gətirdi, çörək doğradı, qarışdırdı və mənə "buyur" deyib təklif etdi (C.Məmmədquluzadə); **PİTİ** [Məmməd:] A bacı, kabab var? *Pitti* var? (Ə.Qasımov).

bozqovurma *bax* bozartma

bozlamaq *bax* ağlamaq

bozumsov *bax* bozumtul

bozumtraq *bax* bozumtul

BOZUMTUL [Rəhimzadənin] üzündəki *bozumtul* ləkələr indi daha aydın seçilirdi (M.Hüseyn); **BOZARAQ** *Bozaraq* pərdə çox qalın olduğu üçün otaqlar çətin... seçilirdi (Ə.Əbülhəsən); **BOZUMTRAQ** Birbirinə rəqib kəsilən və sönük piltənin *bozumtraq* alovunu qucaqlamaq istəyən qısqanc pərvanələrin son dəstələri qırılır və dəli bir sevgiyə qurban verilirdi (M.S.Ordubadi); **BOZTƏHƏR, BOZUMSOV.**

boztəhər *bax* bozumtul

BÖHTAN (*birinə ləkə yaxmaq üçün haqsız olaraq ona pis şey isnad etmə*) Yalanları şişirdən, *böhtanları* artıran; Hiyləgər alçaqların vardır çox sifətləri (M.Rahim). **İFTİRA** İnsaf elə bu qədər yalan macəra demə; Peyğəmbərə, imana bu növ *iftira* demə (Ə.Qumküsar); **ŞƏR** Ordu uzaq olarsan satqınların *şərindən*; Xəbis hiylələrindən... (M.Rahim).

BÖHTANÇI [İvanov:] Bir də belə şeylər yazsanız, *böhtançı* kimi məsuliyyətə alınacaqsınız! (M.İbrahimov). **İFTİRAÇI** O gözəl olduğu qədər də macəraçı və *iftiraçı* idi (M.S.Ordubadi). **ŞƏRÇİ** Bağır Balabəyovun da adı qəzetlərə düşür və "tarıxlışır" Əlbəttə, məşhur "yazan" və ya *şərçi* böhtançı kimi (Ə.İldırımoğlu)

1. **BÖLÜK** (*hərbi: əsgəri hissə*) İstehkam *bölüyü* Kornilovka yaxınlığında qatardan tökuldu (Mir Cəlal). **ROTA** [Quliyev] gecə ikən *rotalara*, xəndəllara gəldi (Ə.Vəliyev).

2. **bölük** *bax* tikə

bölük-bölük *bax* dəstə-dəstə

bölünməz *bax* bitov

bölünməzlik *bax* birlik 1

bölüşmək *bax* paylaşmaq

börk *bax* papaq

BÖV (*hörümçəyə oxşar zəhərli cücü*); **BÇVƏ** Hər daş altında əqrəb qaynadığını, *bəvə* yatdığını, qışda canavar uladığını deyim (Mir Cəlal). **TARANTUL** Ölkəmizdə çöl və səhralarında *böv*, yaxud *tarantul* adlanan iri hörümçəklərə də rast gəlmək olar ("Zoologiya")

bəvə *bax* sıdıq

1. **BÖYÜK** (*açıq olmayan, müxtəlif mənalarda*) Orta əsrlərdən qalma bir saray; Yan-yana düzülmüş *böyük* salonlar (S.Vurğun); **AZMAN** İri səbətlərdə iki, hətta yüz *azman* erkək əməkçi qaldıra bilən kirli məşhur hamballar vardı (B.Bayramov); **İRİ** (*dap böyük*) Şəlalələ qayalar daha bir hiddətlə *iri* daşları, kökü qurumuş ağacları yerindən qoparıb aşırdırdı (M.Hüseyn); **NƏHƏNG** (*son dərəcə böyük, vəkə*) Buğlama-buğlama *nəhəng* maşınlar, Qar tapalarının hücum çəkdi bax' (S.Vurğun), **ZIRPI** (*isteh.*) [Gileygüzarov:] Mən boyda *zırpı* odıbı burada qoyub gör kimləri çap eləyirlər (S.Rüstəm); **ZORBA** (*dan.*) Qəbir içinə uzatdılar; *Zorba*, yekə qayaları (M.Rahim), **YEKƏ** (*dan.*) Deyilənə görə, dünya malından [Əhmədin] bir sandığı, bir dost yorğan-döşəyi və *yekə* bir kürkü vardı (İ.Şıxlı); **ZIRI** (*məh.*).

2. **böyük** *bax* duhi

3. **böyük** *bax* ozomotlı

1. **BÖYÜKLÜK, AZMANLIQ, NƏHƏNGLİK, YEKƏLİK, ZIRILIQ** (*məh.*), **ZIRPILIQ, ZORBALIQ**

2. **böyüklük** *bax* dəhlik

3. **böyüklük** *bax* ozomot 1

1. **BÖYÜMƏK, BOY ATMAQ** Aslan bu gözəl kənddə; *Böyümüş, boy atmışdı* (M.Rzaquluzadə); **BOYA-BAŞA ÇATMAQ** *Boya-başa çatan* cavan... faşistlərin əlində əsir olub qalacaqdımı? (Ə.Əbülhəsən); **İRİLƏNMƏK** Mərziyə xalanın... səsi çıxmasa da aydın görünürdü ki, ağlayır. Arabir dodaqları ehmalca əsir, burun pərləri *irilənir*, kiçilirdi (İ.Abbaszadə)

2. **BÖYÜMƏK** (*kəmiyyətcə, ölçücə artmaq*) Al rənglər getdikcə artır, *böyüyür*. (M.İbrahimov), **İRİLƏŞMƏK** Əvvəl xırda, get-gedə *irilişən* quşbaşı dolu yağdı (M.Rzaquluzadə); **YEKƏLMƏK** (*bax*).

BÖYÜR, TƏRƏF, YAN

BÖYÜRMƏK (*heyvan haqqında*) Çomaq camışın belində şappıltı qopartdı, camış *böyürdü* Orxan başa düşürdü ki, Domir onun hayfını camışdan alır (İ.Məlikzadə); **BAĞIRMAQ** Cöngə *bağıraraq* daha artıq soncuqladı (S.Rəhimov).

BÖYÜTMƏK Mən səni boş yerə *böyütməmişəm;* Aslanlar boşlomuk olubdur peşəm (S.Rüstəm), **BƏSLƏMƏK** Madorlərinizə etdi sizə mehrü məhəbbət; Ağuşi-şəfəqqətdə sizi *bəslədi* rahət (M.Ə.Sabir); **BOYA YETİRMƏK** [Hacı Xəlil:] Yüz zəhmətlə səni mən *boya yetirmişəm*, lazım olan tərbiyəmi sənə vermişəm (Ə.Haqverdiyev); **BOYA-BAŞA ÇATDIRMAQ** [Hacı Murad:] Budur, on iki ildir ki, sən ata-anasız yetimi. *boya-başa çatdırmışam* (S.S.Axundov).

broşüra *bax* kitabça 1

hroyhabrov *bax* dəbdəbə

bucaq *bax* künc

BUDAQ (*ağac və kolların gövdəsindən ayrılan hissələri*) Payız çağında hər səhər soyuq-soyuq külək əsər; Ağaclara, *budaqlara* dəyəndə yarpağın tökər (A.Səhhət); **DAL** (*kl əd.*) Tobıot bozonordı xələt geyib çiçəkdən; *Dallar* yarpaq açardı atlaz kimi idəkdən (M.Rahim); **QANAD** (*dan.*) Qarğalar uçur, sağsağanlar sırsıra bağlanmış *qanadlarda* oturub cükküldəyirdilər (S.Rəhimov); **QOL-BUDAQ** Hündür, dümdüz şam ağaclarının *qol-budaqları* üşüyürmüş kimi qar ləpələri altında titrəşirdi (M.İbrahimov); **ŞAX** ..Oturdum, quşlar da *şaxlarda* yatdı; Qız bu an üstümə bir qab su atdı (M.Rahim); **ŞAXƏ** Qızılgülün *şaxələri* bir-birinə qarışmışdı... (M.S.Ordubadi).

1. **BUDAMAQ, ARITLAMAQ** (*ağac haqqında*), **KƏSMƏK**

2. **budamaq** *bax* döymək 1

budka *bax* köşk 1

buğ *bax* buxar

buğa *bax* kolo 1

1. **BUĞUM** (*zool., bəzi heyvanların bədənlərinin bölündüyü hissələrdən hər biri*); **SEQMENT** Çəy xərçənginin bədəninin quruluşu ayrı-ayrı *seqmentlərdən* (*buğumlardan*) ibarətdir ("Zoologiya").

2. **buğum** *bax* bənd 1, 1

BUXAR İrə bəkın *buxarı* üzünə vura-vura qaynayan paltarı ağuclu qarışdırdı və onlara dedi: - Misa, bu da sondur çıxdı? (İ.Abbaszadə); **BUĞ** (*dan.*) *Buğ* və sabun iyi verən anasının boynuna sərildi və elə o dəqiqə düşündü ki, yoğin nənəm paltar yuyur.. (M.İbrahimov).

BUXARLANMAQ, BUĞA ÇEVRİLMƏK, BUĞLANMAQ, BUXAR OLMAQ

BUXOV (*köhn Keçmişdə məhbusların əl və ayaqlarına keçirilən dəmir halqa*) Çatıb əzilənlərin *buxovu* qırılıq vaxtı; Nə Marşallın planı, nə Atlantika paktı (S.Rüstəm); **QANDAL** (*köhn.*) [2-ci aşıq:] Deyirlər *qandalı* açıbdır Nəbi; Minib boz atına qaçıbdır Nəbi (S.Rüstəm); **QANDALAQ** (*köhn.*) [Nəbi:] Qazamat istidir, yatа bilmirəm, Qubernat güclüdür bata bilmirəm; Ayaqda *qandalaq* qaçа bilmirəm (S.Rüstəm); **ZƏNCİR** [Bəhadır:] Xristian aləmi müdam belə bir müharibədə olarkən özünü rəhmanlərin *zəncirindən* yavaş-yavaş xilas edibdir (N.Nərimanov).

BUXOVLAMAQ, QANDALLAMAQ

BUXOVLU (*əl və ayaqları buxovlanmış*) Atıların qabağınca əli ardından bağlı, ayağı *buxovlu* bir piyadə gedirdi (Anar); **QANDALLI** Arxa dəhlizdəki ayağı *qandallı* dustaqlara baxırdı (A.Şaiq); **PAYBƏSTƏ** (*kl.əd*) Qum evində *paybəstə* olduğum; Hal pərişan, dilşikəstə olduğum (Q.Zakir); **ZƏNCİRLİ** Qollun *zəncirlilər* dedilər: "İnsanları burada saxlayırlar nura, gündüzə həsrət" (M.Rəhim).

buxta *bax* körfəz

buket *bax* gülüdəstə

BUQƏLƏMUN (*cildinin rəngini mühitə görə dəyişən heyvan; məcazi mənada "hər dəmə girən adam"a da deyilir*) Bu siyasi *buqələmunlardan* cümhuriyyət miqyasında neçəsi vardır (Ə.Əbülhəsən); **XAMELEON** Afrikada, Hindistanda və Aralıq dənizi sahillərindəki ölkələrdə yaşayan *xameleonlar* daha maraqlı heyvanlardır ("Zoologiya")

BULAQ Kazım *bulağın* başında oturdu.. (M.İbrahimov); **ÇEŞMƏ** O, *çeşməyə* baxdı bir də; Dedi söylə sən, ey *bulaq;* Könlün neçin düşmüş dərdə? (A.Şaiq); **QAYNAQ** Ağbuluq kəndinin aşağı səmtində, yaşıl meşəliyin içində qaynayan Turşsu *qaynağı* hamının diqqətini cəlb etməyə başladı (S.Rəhimov); **MƏNBƏ** İndi o, milli ixtilafları qızışdıran, şəhəri müxtəlif şəyiə və böhtanlarla doldıran adamları su içdiyi bulanıq *mənbəyə* gəlib çıxmışdı (M.İbrahimov); **SU QAYNAĞI** Bu dərə başdan-başa *su qaynağı* idi (A.Şaiq).

bulaşmaq *bax* batmaq 3

BULUD *Buludlar* dağılmış, yenə təbrizdə mülayim, xoş, işıqlı günəş çıxmışdı (M.İbrahimov); **ƏBR** (*kl.əd*) Məni ağlar görünçə sən gül, gül! Çünki *əbr* ağlayar, gülər sonbül (A.Şaiq); **SƏHAB** (*kl.əd.*) Bu gəniş həmi sevinc verir, həmi əzab; Nazənin qız kimi süzürdü Ay; Üstünə kölgə salmış idi *səhab* (A.Şaiq).

1. BULUNMAQ, TAPILMAQ

2. bulunmaq *bax* olmaq

bumaze *bax* pamazı

bund *bax* usyan

bundçu *bax* usyançı

burağan *bax* tufan

burc *bax* tumurcuq

bursa *bax* birja

bursaçı *bax* birjaçı

1. BURUQ (*neft quyusu*) Gəmimiz açıq dənizdəki *təzə buruqlardan* birinə yan aldı (M.Hüseyn). **VİŞKA** Söylə bir gün boy atan *uşaqların* On nahayət başı dəyirmişdi goya? (S.Rüstəm).

2. buruq *bax* qıvrım

buruğan *bax* girdab

1. BURULMAQ, BURUQ DÜŞMƏK, QIVRILMAQ

2. burulmaq *bax* dönmək 1

burunlaşmaq *bax* dalaşmaq

BURUNOTU (*unutulu tozu*) [Safo:] sonra sehiqə ilə gilizi ovcunun içinə vurarsa bir alim *burunotu* çəkdi (S.Rəhimov), **ONFİYƏ.**

husa *bax* oğuş

hustan *bax* gullük

huta *bax* 1. qörçə, 2. naxış

buterbrod *bax* yaxmac

butulka *bax* şüşə 1

buyruq *bax* əmr 1

BUYRUQQULU (*bir bir əmr və hökmü verməyi sevirsən*) [Kamaləddövlə:] Beldiklə *biz* din rəhbərinin *buyruqqulu* olaraq azadlıq nemətlərindən məhrumuq (M.İ.Axundzadə); **BƏNDƏRMAN** (*köhn.*) Osəd dər hökmünə *bəndələrmanəm* Sənsən mənə sultan, Pəri, can Pəri (Aşıq Osəd)

buyurmaq *bax* 1. çağırmaq, 2. üşümək

2. buyurmaq *bax* demək

3. buyurmaq *bax* gəlmək

1. BUZ, DON (*donmuş su haqqında*)

2. buz *bax* soyuq 1

BUZDAĞI, AYSBERQ

buzlamaq *bax* donmaq 1, 2

büğz *bax* kin

büxl *bax* paxıllıq

bükək *bax* dalda 1

BÜLBÜL. Saçdıqca otrım hər səfalı gül; Ötərdi şaxlarda sevdalı *bülbül* (M.Rəhim); **ƏNDƏLİB** (*kl.ed.*) Çəkilmiş guşəyə *bülbül*, fəğanü nalələri eylər; Düşən gül üstə danə *andəlib*-zarə bənzətdim (Natəvan).

bülənd *bax* uca 1

BÜLÖV (*kasır alətləri itiləmək üçün daş*) [Həmidə:] Konarda hırıldaya-hırıldaya xəncərimin ağzını *bülövə* çəkən kobud qəssabı hirsi tutdu (H.Abbaszadə); **ƏZMƏ** (*məh.*) Əzmiyə çəkərəm, pıçağın ağzı itiləmir (ADDL); **QART** (*dan.*)

BÜNÖVRƏ (*müəyyən bir ükilənin əsası və məxtəlif məsələrdə*) [Nağı:] Eh, dünyanın *bunovrəsi* düz qoyulmayıb (M.İbrahimov); **BAZA** [Sumqayıtda] metallurgiyanın *bazası* qoyulur (Mir Cəlal); **BİNA** (*dan.*) Muhalim Göynükdür, şəhərim Şəki; Luytski kəndinin *binasıyam* mən (Molla Cümə); **TƏMƏL.** Süllun, çəqin, ağ günün, obodi azadlığın, *Təmah* möhkəm olsun (M.Rahim).

bürhan *bax* dəlil

bürkü *bax* isti 2

bürkülü *bax* burku

bürqa *bax* rubənd

bürokrat *bax* rəsmiyyətçi

bürokratizm *bax* burokratlıq

bürokratlıq *bax* rəsmiyyətçilik

bürudət *bax* şaxta 1

büryan *bax* isti 1

BURUMƏK ..Gördüm bir şölə asimana bülənd olub, işığı hər yeri *bürüyübdür* (Ə.Huqverdiyev); **ALMAQ** Çən *alıb* dağları başını; Buğ başın, bağlar başını (Hüseyn); **SARMAQ** Bindən qara buludları *sarmış* göyün qatım (M.Rahim); **TUTMAQ** Simfoniyanın şöhrəti; *tutdu* Azurbaycanı; *Tutdu* bütün dünyanı (Ö.Kərim).

BÜRÜNMƏK Qaydasidır, qara çarşəf *burunur*, Siyah zülfün ucu yerdən sürünür (Q.Zakir); **SARINMAQ** Molla obasına bərk *sarındıqdan* sonra məktubu Qurbana oxudu (A.Şaiq). **ÖRTÜNMƏK.**

büssi *bax* dəbdəbə

bussalı *bax* dəbdəbəli

BÜSBÜTÜN [Kəkilbəyov.] Xəstəv bəy Sultanovun dediklori *büsbütün* düzdür (Ə.Vəliyev); **BAŞDAN-BAŞA** Bu dəra *baydan-başa* su qaynığı idi (A.Şaiq); **BİLKÜLLİYYƏ** (*köhn.*) [Şölə xanım:] Olbətdə, gərəkdir vəzir bu işləri bilməyə, yoxsa xanı bildirər, iş *bilküllüyə* pozular (M.F.Axundzadə); **BÜTÜN** Hakim nəzərini güzgüdən çəkən kimi özünü *bütün* unutdu (B.Bayramov); **TAMAM** Otaqda adam xərici aləmi, sükutu, səyuğu *tamam* unudur (Mir Cəlal); **YEKSƏR** (*kl.ed.*) [Elm:] Qoi ümmid etməşam, *yeksər* bu qövmi atmışam (M.Ə.Sabir); **TAMAMİLƏ** (*bax*).

büst *bax* heykəl 1

BÜTÖV ...qorxaq olan adamların da qəlbində *bütöv*, kamil olan hər şeyə soyumaz bir həvəs yaşayır... (M.İbrahimov); **KÜLL.** Görürsən bir yerdə tək-tük inkişaf etdiyi halda, başqa bir yerdə *küll* şəklində təşəkkül tapır (Ş.Fərzəliyev); **BÖLÜNMƏZ.** Gəl, inqq sözü bölüşdürək sonmlo; *Bölünməzi* bölüşdürək sonmlo (M.Araz)

bütövlük *bax* birlik 1

1. BÜTÜN Demali, *bütün* qonşu uşaqları maraqsının dalınca gediblər (M.İbrahimov); **CÜMİ** O yerdir ki, orda *cümi* dünyanın qeydi yadından çıxır... (Ə.Huqverdiyev); **CÜMLƏ** [Məhərrəm bəy:] Atanın siyahı dəftəri olmuş düşdü. Baxıb gördüm ki, *cümlə* borcların üstünə öz xətti ilə qələm çəkilmişdi (S.S.Axundov); **HAMI** [Yusif:] Qızını, bıra-lonmo, mən *hamı* arvadları demirəm (N.Nərimanov); **HƏP** (*köhn.*) [Şeyx Sənan.] *Həp* cinayət, qadın cinayət! *Həp* qadın cürmi-ehtirası (H.Cavid); **KÜLL** [Fürüz:] Mən *küll* Azərbaycanda yeganə adamam ki, Şekspiri başdan-ayağa özbəzdən oxuyuram, ingiliscə bil (Anar); **TAMAM** Məhz vaxt keçirtmək üçün xeyə çəkib qonaqlıqlar düzəldirdilər və *tamam* şəhərin axundlarını, tacirlərini dəvət edib, xərəkdən sonra ortahğa bir dini münaqişə salırdılar... (Ə.Huqverdiyev).

2. bütün *bax* büsbütün

büvə *bax* bəv

Cc

cadda *bax* prospekt

1. CADU [Xırda:] Ağa dərviş, deyirlər siz *cadu* ilə məşğulsuz, qorxuruq, doğrudurmu? (N.Vəzirov). **ƏFSUN** [Əhülhəsən bəy:] Onun səsində də bir cadu və bir *əfsun* hiss edərək şaşırdım (M.S.Ordubadi). **FÜSUN** (*ərə.*) Sehr, *füsunu* xoşlayın, Şairn, şeri başlayın (M.Ə.Sabir). **OVSUN** Ovsunçu ovsun eylər, Toşnoyə o su neylər? Yarsız dirilmaz Səməd, Tobib yüz ovsun eylər (Bayatı); **SEHR** [Şahmar:] Bu qoca başqa qocadır, bir işi *sehrdir* cadudur (A.Şaiq). **TİLSİM** [Qardaşxan:] Onu bil ki, mənim əlimdə ata-ana hökmündən də güclü *tilsim* var (M.İbrahimov).

2. cadu *bax* dua

cadubaz *bax* sehrbaz

cadubazlıq *bax* sehrbazlıq

caduçu *bax* sehrbaz

caduçuluq *bax* sehrbazlıq

cadugar *bax* sehrbaz

cadugarlıq *bax* sehrbazlıq

cadukâr *bax* sehrbaz

cadulamaq *bax* sehrləmək

caban *bax* dünya

cahandar *bax* hökmdar

cahandarlıq *bax* hökmdarlıq

cahangir *bax* **1.** işğalçı, **2.** cahanşümul

cahangirlik *bax* işğalçılıq

cahannüma *bax* xəritə

CAHANŞÜMUL (*bütün dünyanı şamil olan*) [Nizami:] *Cahanşümul* şair olmaq üçün cahanın hadisələri içərisindən süzülüb çıxmaq lazımdır (M.S.Ordubadi). **ALƏMŞÜMUL** [Atabəy:] Məhsəti xanım kimi *aləmşümul* şöhrətə malik olan bir qadın nəzərimə dəyməmişdir (M.S.Ordubadi), **CAHANGİR** [Atabəy Qutluboyə:] Sənin atan hökmranlıq etdiyi bir məmləkətdə iki *cahangir* şair bir arvadın sinəsi ilə yaşayır (M.S.Ordubadi)

cah-calal *bax* dəbdəbə

cah-calallı *bax* dəbdəbəli

cahil *bax* cavan

cahilləşmək *bax* cavanlaşmaq

cahillıq *bax* cavanlıq

cahil *bax* avam

cahillik *bax* avamlıq

CALAQ Xülasə bu alma ağacı elə bir şöhrət qazandı ki, hər yerdən gəlib ondan qələm aparıb *calaq* çaladılar (R.Əfəndiyev); **PEYVƏND** Dənələrim - *peyvənd* gilənar; otirli, meyxoş; Nə yeyib doymaq olurdu; nə yerə qoymaq olurdu (R.Rza); **DÖYCƏ** (*məh.*).

calaqlamaq *bax* calamaq **1**

calal *bax* əzəmət **1**; şövkət

1. CALAMAQ [Dədilor:] Ey baba, sənin yüz yaşın var, toxumdan çıxan cırı *calayıb* əmələ gətirəndən sonra meyvəsini görməyə çox ömür istər, zəhmət çəkmə, bu sənə çatmaz (R.Əfəndiyev); **CALAQ ETMƏK (ELƏMƏK)** Qarabkan dedi: - Məni *calaq edin* palıda; Qoruyaram göyəsini, Başı dəyər buluda (H.Ziya); **PEYVƏND ETMƏK (ELƏMƏK)** [Buba:] Bu toxumdan xırda alma ağacı bitəcəkdir, sonra *peyvənd edəcəyəm* (R.Əfəndiyev); **CALAQLAMAQ. PEYVƏNDLƏMƏK.**

2. CALAMAQ ..Südü yerə *calayırdılar* (C.Məmmədquluzadə); **CARLAMAQ** Eskalatorda elə bil onu vurğun vurdu. Başına qayıtsa da *carladılar* (Ə.Mustafayev); **ƏNDƏRMƏK** [Aytəmiz:] Elə axırıncı vedrəni *əndərib* tozoca başlamışdım ki, üçüncü dəfə yumağa, Mila xanım girdi içəri (Ə.Qasımov); **TÖKMƏK** (*bax*).

cam *bax* piyalə

CAMAAT Daş oyunlarını öyrənməyimiz və Hüşəxanda *camaat* qabağında çıxışlarını Həmid heç anasına da deməmişdi (H.Abbaszadə); **ALAY** Zeynal matəm *alayını* tələb edənlərə məxsus moyus addımlarla sahil boyu ilə evə qayıdırdı (M.Hüseyn); **ALƏM** (*dan.*) Şerim bu hikmətli *aləmə* bildir. Xoyal ölənləri bəzən dirildir (M.Rahim); **XALQ** (*bir yerin, bir ölkənin camaatı*) Demə, özü zımdır ev adamları. De, mən bu *xalqınan*

xalq da monimdir (B.Vahabzadə); **EL** Palaza bürün, *el* ilə sürün (Ata. sözü); **ELAT** (*köhn.*) [Firəngiz:] Yığıncağa bu barədə danışarıq, *elatın* fikrin öyrənirik (B.Bayramov); **EL-OBA** *El-oba* Nəbinə öz gözünün dildəsi kimi qoruyub saxlasa da, Sarımsaqoğlu kimi şeytan-şuğul bu qızıl vədindən ötrü işə girişdi (S.Rəhimov); **EL-ULUS** Muğana su gəlir, Milə su gəlir; Axışıb öz *eli-ulusu* gəlir (S.Vurğun); **ƏHALİ** *Əhalinin* artıq bu cür işlərə ahəmiyyət vermədiyini göstərdim (M.S.Ordubadi); **FÖVC** (*köhn.*) [Ağa Məhəmməd şah Qacar:] Mirzə Cəfər xan, çıx hinagüzarlıq et, bir neçə gün əli xanı bərgahda saxlasınlar və bir şəxs onun gözlərinin çıxdığını bilməsin və əlavə hinagüzarlıq edərsən Əli xanın qoşununun bir hissəsini azad elərsinlər və qalanını sair *fövclara* paylasınlar (Ə.Haqverdiyev); **İZDİHAM** Körpüdə *izdiham* çox idi (T.Ş.Simürğ); **KÜTLƏ** Musa kişi maraqla *kütlənin* içərisinə girmək istəyən Firdunu gördü (M.İbrahimov).

camadar *bax* hamamçı

camaxatan *bax* taxça

camal *bax* **1.** üz; **2.** gözəllik

camaşır *bax* paltar; dəyişik

come *bax* məscid

can *bax* **1.** ruh, **2.** bədən, **3.** insan

CANAMAZ Atam namaz qılmazdı. Bir səhər evimizdə qonaq qalmış bir həcc namazə başlar-başlamaz, atam da *canamazı* çıxarıb namaza dindu (Çəmənzəminli); **SƏCCADƏ** Yolun üstündə sala canımı *səccadə* mənə; Bütün aşiqlərə bu barədə fərman edəcəm! (A.Şaiq); **NAMAZLIQ.**

canan *bax* sevgili **1**

1. CANAVAR (*yırtıcı çöl heyvanı*) Tülkü dedi: - *Canavar*, Bu yaxında bir at var... (M.Seyidzadə); **QURD** Bir zaman tülkü, *qurd*, hom aslan, Hər üçü bağladı belə peyman; Kı bu gündən ələ nə düşə yıkar; Üç yerə qısmət eylosin onlar (A.Şaiq); **YALQUZAQ** (*tək gəzən canavar*) Söhbət yaxşı moqsədlər naminə üzünü oda-alova atan kişilərdən, qış gecələrində kəndə soxulan *yalquzaqlarla* vuruşan igidlərdən, qorxulu keçidlərdə tək-tənha pusquda duraraq ac yırtıcılara atəş açan qoçaqlardan düşəndə bilərsiniz (M.İbrahimov).

2. canavar *bax* vəhşi **1**

canavarcasına *bax* vəhşicəsinə

canavarlıq *bax* vəhşilik

CANBAZ [Alo:] Məzarət uşaqları ortalığı vurdurub camaatı *canbaza* çıxardılar (S.Rəhimov); **KƏNDİRBAZ** *Kəndirbazın* keçə papaq adlanan (sirklərdəki klounları xatırladırlar) komakçısı vardır (Ə.Haqverdiyev); **AKROBAT.**

CANBAZLIQ [Solbaz xanım:] Bir gün olmaz ki, bu xarabada dava *canbazlıq* olmasın (N.Vəzirov); **KƏNDİRBAZLIQ** [Paşa:] O xocalar çəkən olsaydı, belə *kəndirbazlıq* elomozdı (N.Vəzirov); **AKROBATLIQ.**

canfəşanlıq *bax* səy

CANİ Bu gün o [Fikrət], yeno ağır cinayət işlətmiş *canini* məhkəmə elomoya gəlmişdi (H.Abbaszadə); **BƏDƏFKAR** (*köhn.*) [Çəpərov:] Kolbalı namolum bir *bədəfkar* tərəfindən qətlətən vurulmuşdu (S.Rəhimov); **CİNAYƏTKAR** Şəhər valisi bəzi müqəssir və *cinayətkarlara* qanuni cəza vermək əvəzinə, onları Ork həbsxanasında dustaq edib. Zərlə tiryək çəkməyə alışdırdı (A.Şaiq); **QANLI** (*Qanlı* pıçıldadı, görərkən sonı; Curət elomədən dodaq altında (M.Rəhim); **QANTÖKƏN** (*yalnız adamöldürən cinayətkar*) [Odabaşı:] Hər bir cani, *qantökən*, yolkəsən kı, divan önündən çəkdi onun [Əhmədağanın] evino girməyi... özünə münkün elərdi, daha bir siyasətində özünü (azad) hesab edərdi (Ə.Haqverdiyev); **QATİL** (*qan cinayətkar*) [Xanımana:] Hara gedirsən, *qatil*, bura gəl! (A.Şaiq); **QƏTLKAR** (*ərə.*) "Minbərdə molla yerdə də cibərli *qatlkar* (Ə.Nəzmi); **MÜQƏSSİR.**

CANİŞİN (*köhn., hökmdarı əvəz edən* v.s.) Çar tərəfindən təyin edilmiş *canişin* burada yerləşir. Zaqafqaziyə ilə birlikdə Dağıstan vilayətini də o idarə edirdi (A.Şaiq), **NAİB** (*köhn.*) Axşamlar dağları alnıca duman,

Bir təpə başında, yanında köpək. Xan. *nahı* əlindən çəkərək aman. Yanıqlı-yanıqlı çalırdı tütək.. (A.Şaiq); **SƏRDAR** Gorus naçalnikindən başlayıb Tiflisdəki *sərdara* qədər padşaha hey xəbər yazılır. (S.Rəhimov)

canlı *bax* dırı

cansağlığı *bax* sağlamlıq

CANSIXICI Hər şey *cansıxıcıdır* (M.İbrahimov); **ƏTTƏKƏN** Sonra əlavələr başlandı Cansıxıcı, *əttəkən* əlavələr... (Ş.Qurbanov); **QƏMAVƏR** Badkubənin *qəmavər* işlərindən qaçıb bir qədər təsəlli tapmaq istədim, o da belə çıxdı; **YEKNƏSƏQ** (*məc.*) Dərədə çayın boğunuq və *yeknəsəq* uğultusundan başqa bir səs eşidilmirdi (M.Hüseyn); **YEKRƏNG** (*məc.*) [İblis:] Səni pak aldatıyor hissiyyat; Öylə *yekrəng* olaraq keçsə həyat (H.Cavid)

cansız *bax* arıq

cantıraq *bax* kök 1

canyandıran *bax* söylı

canyandıranlıq *bax* söy

CARİ (*vəziyyətə dair*) Sortarxan.. qısa olaraq *cari* vəziyyəti və gələcək vəzifələr haqqında danışmaq üçün əli Sühlanlıya söz verdi (A.Makulu); **HAZIRKİ** [Qızıl Arslan Toğrula:] Sənə çox gözəlcə məlumdur ki, *hazırkı* hökmdarlıq atamız Eldənizin qılıncı və rəhmətlik anamız Türkan xatunun tədbirləri sayəsində düzəlmişdir (M.S Ordubadi); **İNDİKİ** Nə edəsən ki, Safo *indiki* ağır vəziyyətini. özü üçün sofalı bir aləm kimi görürdü (S.Rəhimov).

carişa *bax* qarabaş, xidmətçi 1

carlamaq *bax* calamaq 2

carubkeş *bax* süpürgəçi

CASUS Ən satqın *casus* sənsən (M.Hüseyn); **AGENT** *Agentlər* qayığı Qarşəhər körpüsündə *gözləyirmişlər* (A.Şaiq). **ŞPİON** [Vəli Hüseyn:] Bu nə sözdür, biz məgər *şpionuq*? (Ə.Haqverdiyev)

CASUSLUQ [Alo:] Demək *casusluq* eyləyirmiş o oğlu! (S.Rəhimov), **ŞPİONLUQ** [Mozalan:] Hər yerdə gördüyüz səy edin, çalışın, verin, *şpionluq* elə məlidir eləyin... (Anar); **AGENTLİK.**

CAVABDEH (*bir işə məsul olan*) [Mirhadi:] Allah eləməmişkən sənə bir şey olsa, qol-qıçın sınsa, day mən *cavabdeh* deyiləm (H.Abbaszadə); **CAVABDƏHİNDƏ** [Molla Qafar:] Hər bir gəda bir məmələ açacaq, Molla Qafar *cavabdəhində* olacaq... (S.Rəhimov); **MƏSUL** Mirzağa [Cəmiloni] istirahət evinin bir xidmətçisi və yə *məsul* bir işçisi zənn etdi (S.Hüseyn).

CAVABDEHLİK Tominin bütün *cavabdehlivi* Ümidin üzərində idi (B.Bayramov); **CAVABDƏHİNDƏLİK** Ümumun qarşısında danışdığı *cavabdəhəndəlik* onu ancaq belə tərpənməyə məcbur edirdi (S.Rəhimov); **MƏSULİYYƏT** Hasım boyın özü olduqca qəbə bir adamdı.. heç bir *məsuliyyət* duymazdı (Çəmənzəminli).

cavabdəhəndə *bax* cavabdeh

cavabdəhəndəlik *bax* cavabdehlik

cavahir(at) *bax* daş-qaş

CAVAN Oğlan, son uşuqsan, *cavansan* hələ; Yenicə cismimə düşüb volvolo (M.P.Vaqif), **CAHİL** (*dan.*) [Nənəxanım:] Qoy *cahildir* gözsin! (Çəmənzəminli); **GƏNC** Mən vücudca gəcalsam da qəlbim *gəncdir* (A.Şaiq), **MALAY** (*köhn.*) (Balaqardaşı:) Sənin bir *malay* nökərin var idi, o necə oldu? (N.Vəzirov); **NÖVCAVAN** Ahi-səhərimdən asıbü zəfər; Qorxuram yetişə, *növcavan*, sənə (Q.Zakir); **YENİYETMƏ** Uzunboylu, *yeniyetmə*, növcavan; Məni bu dərdlərə salan oynasın (M.P.Vaqif).

CAVANLAŞ(N)MAQ Xeyli *cavanlaşır* or da kı ancaq; Belə şux arvada əsir olacaq (M.Rahim); Yaşadıqca *cavanlana*, enlənə. Bir həcabda, bir pərdədə oylənə (M.P.Vaqif)

CAHİLLAŞMAQ Çünki kərbalayi Hatəmxan gözlərə çıxarılan, daha doğrusu, gözləri torpaqlanan Hacı Sofiqulunun, onun oğlu Soyavuşun, yaxud dağ boyda pristav sayılan Talıbxanın kökünə düşməkdən çəkinirdi bir gecə Göyərçinin işıqsızında olub *cahilləşmək*. cavanlaşmaq arzusunda olsa da qorxurdu (S.Rəhimov); **GƏNCLƏŞMƏK** [Eldar İsmayıllı:] Mən *gəncləşmək*, bundan sonra on, iyirmi, bəlkə də otuz il yaşamaq... Mən gəncloşdiyimi hiss edirdim, mən, mən *gəncləşirdim*... (M.Hüseyn).

cavanlıq *bax* gəncliк

cavid *bax* ölməz 1

cavidanl *bax* cavid

caydaq *bax* ucahoylu

caydaqlanmaq *bax* uzanmaq 2

1. CAYNAQ (*quşlarda*) Basqın etdi birdən-birə; Soxuldu el torpağına; Qırğın saldı o ellərə; Aldı quzğun *caynağına* (A.Şaiq); **QAYNAQ** (*məh.*) O necə quş idi qayadə sakər; *Qaynağı* neştərdir, qanını tökər.. (Xosrə Qasım).

2. CAYNAQ (*heyvanlarda*) [Tülkü] qabaq caynaqları ilə torpağı eşib tökdü (İ.Hümmətov); **CIRNAQ** Tülkü yenə bir möhkəm gəmişdi, *cırnaqları* ilə torpağı eşələdi (İ.Hümmətov).

cazlıhadir *bax* cazıboli

CAZİBƏLİ (*hamını özünə cəlb edən*) O, yalnız indi yoqin etdi ki, Gülcamal, füsunkar bir mələk qədər *cazibəli* görkəmi ilə qapıya gəlməyəcək (M.Hüseyn); **CAZİBƏDAR** Gözləri nə qədər *cazibədar* idi (Ə.Qasımov); **CƏLBEDİCİ** [Ruzbeh:] Tutaq ki, mən səbahkı xoş güzəran naminə, sizin təsəvvür etdiyiniz kimi gələcək *cəlbedici* mənzərə naminə bütün varlığımla nifrət etdiyim və nifrətlərini duyduğum adamlarla sazişə gəldim... (M.İbrahimov). **CƏZBEDİCİ** O, yetişmiş gözəl bir qız kimi *cəzbedici* idi (S.Vəliyev); **DİLFİRİB** (*kl.ed.*) [Şeyx Sənan:] O bulutlar nə, öylə rəngarəng?' Bu nə qüdrət! Nə *dilfirib* ahəng! (H.Cavid); **MƏLAHƏTLİ** Bu *məlahətli* baxışlar qızı, ceyranda olur (Ə.Vahid); **SEVİMLİ** Onun ən gözəl və *sevimli* xüsusiyyətlərdən birisi zahirı görünüşündə olan məhcubluğu, həyalılığı idi (M.S.Ordubadi).

CEHİZ [Turac:] Demək, özünə olalından *cehiz* düzəldirmişsən? (İ.Əfəndiyev); **DƏDƏMALI** (*məh.*) [Molla Nəsrəddin:] Bu qızıları kı, sayırdım, o mənim arvadımın *dədəmalısıdır* (M.N.lot.); **DƏDƏVERDİ** (*məh.*) Ay bəlam, o, arvadın *dədəverdisidir* (S.Rəhimov); **QALAN** (*köhn.*) *Qalan* haqqında fikrini öyrənmək istədik, qızlarını *qalansız* ora vermuyacəyini söylədi (Çəmənzəminli).

CEYRAN ...Söz qoşub *ceyranın* qara gözünə; Dincini aldınmı bir göy çəmənə? (S.Vurğun); **AHU** İtifaqən, bir gün gəlməyib *ahu*; Aldı yoldaşların canını qayğu (Q.Zakir); **ÇÖLLƏR QIZI** (*şair*) Ovçu insaf elə, keçmə bu düzdən! O *çöllər qızını* ayırma bizdən; Qoyma ağrı keçə üroyımızdən; Qoyma öz qanına boyana *ceyran!* (S.Vurğun).

cəbarut *bax* əzəmət 1

CƏBHƏ Odur səni oğul kimi *cəbhələrdən* keçirən; Odur sənə olləriylə abu-həyat içirən (M.Rahim); **CƏDƏLGAH** Bizi bu *cədəlgahə*; Atar-atmaz anamız; Başlar mühitinizdə; Coşmaya fırtınanız (M.Müşfiq); **DAVA MEYDANI** Gültəkin deyir: "Mən hələ indiyə qədər *dava meydanında* basılmamışam, hansı igid mənimlə vuruşmada qalib gəlsə, mən onunam.." (Çəmənzəminli); **MÖVQE** Moskva müdafiəsinin şanlı günlərində bir *mövqeyimiz* uzərinə onlarca tank gəlirdi (M.Hüseyn); **VURUŞMA MEYDANI** Evlərin damına çıxmış alagözlü, şümşadboylu qızlar.. mahnı oxuyub *vuruşma meydanına* yola düşənlərə xeyir-dua verirdilər (M.Hüseyn).

1 CƏBR (*riyaz.*), **HESAB**

II cəbr *bax* güc

cəbrən *bax* gücla

cəbri *bax* məcburi

cədalgah *bax* cübbə

cədid *bax* təzə

cəfa *bax* əzab, zəhmət 2

cəfakar *bax* zalım

cəfalı *bax* əzablı

CƏFƏNG(İYAT) Vəliyev onun [Xələfin] yazdığını oxuyub *cəfəngiyat* adlandırmış, ondan "ağlım toplayıb adam kimi" işləməyi tələb etmişdi (Y.Şirvani); **BOŞ DANIŞIQ** [Kəlbiyev:] Bu quyu barədakı *boş danışıqlar*

məni cana gətirib (M.İbrahimov); **HƏDYAN** (*dan.*) [Salım boy:] Mən də gərək acısını bu *hədyana* qulaq asam (N.Vəzirov); **HƏRZƏ** (*dan*) [Bənövşə:] Bu *hərzə* mənim ciyərimi yandırdı (M.İbrahimov); **YALANPALAN** [Mirzə:] *Yalan-palandan* sonra söyləyərəm.. (Ə.Haqverdiyev).

CƏFTƏ (*qapının arxa tərəfində düzəldilən qarmaq*) Daxmanın boz divarları, *cəftəsi* qırılmış qapısı, birtaylı pəncərəsi həsrətlə Pərini çağırırdı (M.İbrahimov); **MANDAL** (*mək*) *Mandal* qapıda olar (ADDL); **RƏZƏ** (*dan*) Ağca xanım qanının *rəzasını* vurdu (Mir Cəlal)

cəhalət *bax* avamlıq
cəhd *bax* səy
cəhdli *bax* səylı

CƏHƏNNƏM (*dın*) [Vaqif:] Canım, nə *cəhənnəm*, nə connot vardır. Bunlar da bir cürə uydurmalardır (S.Vurğun). **AXİRƏT DÜNYASI** [Vidadi] Axırda qismətin olacaq connot; *Axirət dünyası* qalacaq bizə (S.Vurğun). **DUZƏX** (*köhn*) Və bir gün məscidə əsnəyi məzəylə Axund Molla Tağı deyərdi ki, Həqq-təala cəlli-cəlalə buyurur ki, *duzəxdə* bir ilan var ki, uzunluğu altmış fərsəxdir (C.Məmmədquluzadə); **NAR** (*kl ad*) Ey ümmət-i-Məhəmmədə rəhm etməyən kişi; *Nar* əhlisən, güvənmə namazə töharətə (M.Ə.Məcüz), **SƏQƏR** (*arx*) Mənzilimizdir *səqər*, oxutmuram ol çəkin! Eylənməyin dəngəsər, oxutmuram ol çəkin! (M.Ö.Sabir)

cəhət *bax* **1.** xüsusiyyət; **2.** tərəf **1**
cəlal *bax* əzəmət **1**
cəlbedici *bax* cazibədar
cəld *bax* **1.** çeşin, oluştu; **2.** çevik **1**; zirək
cəldlik *bax* zirəklik
cəla *bax* tələ
cəlasa *bax* iclas

CƏLLAD [Xan:] *Cəllad* çağırıb əmr elədim ki, Alı kişinin boynunu vursun ("Koroğlu"); **BAŞKƏSƏN** [Salman:] Mən o evyıxanları, o *başkəsənləri* deyirəm ki . quzğun kimi tökülüblər Koroyaya (Mir Cəlal);

MİRQƏZƏB [Mollayev] bir gün mehriban görunur, adamı torilləyib göyə qaldırır, o biri gün *mirqəzəb* kımı başını kors balta ilə kəsir (M.Hüseyn).

camdak *bax* **1.** ləç; **2.** bədən

CƏMDƏKYEYƏN (*zool.*). **LEŞYEYƏN**
caman *bax* eşikçi
cami *bax* **1.** bütün **1**; **2.** vur-tut
cami-cümlatını *bax* vur-tut

CƏMİYYƏT Bir qütbdə əzim osgorilər ehtiyacın poncosino verib horisliyo, acgözlüyə sövq edən *cəmiyyət*, o biri qütbdə ya insan iztirablarına qarşı kar və kor olan qansızlar yetirir, ya da orada namuslu nə varsa bu bir qütbə keçməyə məcbur edirdi (M.İbrahimov); **SİNİF** [Müqim boy:] İstismarçı *sinfin* möhtəkir nümayəndəsinin ölümünə acıyırsınız (S.Rəhimov).

camlamak *bax* yığmaq, toplamaq **1**

CƏNAB (*mürəciət forması*) [Nəbi Kəxayə:] Sən mənim adımdan, *cənab*, zəhmət çək; Səlim boyə de ki, toyun mübarək (S.Rüstəm); **AĞA** [Gülabətin yuxuda:] məni bağışla *ağayı*-kapitan, keç günahımdan, qoşot elomişəm (M.İbrahimov); **MİSTER** Tez olimi salıb cibimə; mən də bir şəkil çıxarıram: Bunlar da mənim uşaqlarımdır, *mister!* (R.Rza); **SER** Deyəcəklər buraya ayaq basıbdır nədən, *Serlərə*, misterlərə nə söyləyim onda mən? (M.Rəhim).

canaza *bax* meyit; təbut

CƏNCƏL [Mina xanım:] Xahiş edirəm, bu *cəncəli* axırı çətdır, sənnki keçib, belə şeylərə öyrənməsən (M.İbrahimov); **DAVALI** Məcməyidə gavalı; Yedim, oldum havalı; Qonşuda bir qız sevdim; O da çıxdı *davalı* (Bayatı); **XATALI** [Balağa:] *Cəncəl, xatalı* adamdan gen dolanmaq məsləhətdi (H.Abbaszadə); **QƏNƏRQULU** [Xaspolad:] İnsanın gərək zatı *qənərqulu* olmasın (C.Cabbarlı); **ƏNGƏL** (*bax*), **QALMAQALLI.**

I cəng *bax* müharibə
II cəng *bax* pas
cəngavər *bax* döyüşçü; cəsarətli

CƏNNƏT (*dın.*) *Cənnətin* ənbərin qapıları usta Ağabalanın üzünə açıldı (Cəmənzəminli); **BEHİŞT** [Cavad:] İkinci budur ki, istəyirəm savab iş görəm ki, dünyada *behiştə* gedəm (Ə.Vəliyev); **RİZVAN** (*məc.*) Vahid, zəmanə xubləri keçdi connoti; Zahid hənuz rövzeyi-*rizvana* bağlanıb (Ə.Vahid); **UÇMAQ** (*arx.*) Oldur bu gecə ki, ohlı inan; *Uçmaq* ilə cavidan qovuşdu (Xətayi).

CƏNUB Bizim aynabənd *cənuba* baxdığından yayda çox isti olur, qışda isə o qədər də soyuq olmur (M.İbrahimov); **GÜNEY** [Hüseyn:] Gərək o adamın dədosino od vurasan və elə vurasan ki, heç bilməsin ki, bulu *güneydən* goldi, yə quzeydon (N.Vəzirov); **QİBLƏ** (*köhn.*) Ağıçı Bədircahanın evi şəhərin *qibla* tərəfində, qayanın üstündə, çox bəsəfə olan yerdədir (N.Vəzirov).

cərəs *bax* zınqırov

I. CƏRƏYAN, AXIN Belə bir zəruri *axına - cərəyana* qoşulan Baktaşi Boyhalə oğlu, istəsin-istəməsin öz maşınlarını da bu yeniləşən, gündən-günə oksanoləşən dövşüdə öz yanında .. görürdü (S.Rəhimov).

2. CƏRƏYAN (*fiz.*) Keçirici mühitdə əmələ gətirilən elektrik sahəsi *cərəyan* əmələ gətirir (Z.Kazımzadə); **TOK** (*dan.*) [Toğrul:] Sən ölməsən, məsləkinə and olsun ki, *tok* altında ölməsən, yaşılburun qurbağanı sənə alacağam.. (C.Cabbarlı); **ELEKTRİK ENERJİSİ.**

cərgə *bax* sıra **1**; nizam **2**
cəridə *bax* qəzet

CƏSARƏT Bu fikir onu qorxutmadı, əksinə qəribə bir *cəsarət* verdi, bir sıçrayışda ayağa qalxıb Sərdarın gözünün içinə baxdı (M.İbrahimov); **CÜRƏT** *Cürət* yox kimsədə dur yol getməyə; Haqqı, həqiqəti inkar etməyə... (M.Rəhim); **ƏZM** Dünizlər söndürə bilmədi sonduki odu; Nə *əzm* qırıldı, nə də soyudu (M.Ruhim); **QƏTİYYƏT** Onun simasında ağır iztirabların izi və bir *qətiyyət* vardı (M.Hüseyn); **RİSK** Mühəndis.. böyük *risklər* notiçəsində başa gələn ən çətin işləri də görüb qurtarmağı bacıran ustaların səviyyəsini o zamankı neftçilərin səviyyəsi ilə tutuşduranda uğunub gedi (M.Hüseyn); **ŞÜCAƏT** Eldənsən, unutma el adətini; Göstər cürətini, *şücaətini* (S.Rüstəm); **HÜNƏR** (*bax*); **İGİDLİK** (*bax*).

CƏSARƏTLİ [Firəngiz Şahinə:] Bu cəsarət deyildir, özünü *cəsarətli* göstərməkdir (B.Bayramov); **ƏZMLİ** [Qədimə] zahiri gözəlliyindən daha dərin təsir edən qəti cürətli, *əzmli* dəmşığı idi (T.Ş.Simürğ); **ÜRƏKLİ** İşdə qüvvətli oğlanlarda, *ürəkli* kişilərdə bu qədər cürət tapılmaz ikən, nə üçün son bu işi dərhəd etdin (N.Nurimanov); **CƏNGAVƏR, CÜRƏTLİ, HÜNƏRLİ** (*bax*); **İGİD** (*bax*).

CƏSARƏTSİZ (*cürəti, cəsarəti olmayan*) Student hələm və *cəsarətsiz* soslu: - Bağışlayın, sizə oziyyət verirəm (Cəmənzəminli); **CÜRƏTSİZ** [Zeynəb:] Oğlan *cürətsiz* olsa, qızlar onun başına oyun açar (İ.Şıxlı); **QORXAQ** Üzü uçurumə durmuşdum; *Qorxaq*, xəbərin olmadı (M.Araz); **KƏMCÜRƏT** Gözəlin bəzisi bədniyyət olur; ..O kı bir parası *kəmcürət* olur (Q.Zakir).

cəsəd *bax* **1.** meyit; **2.** bədən
cəsur *bax* **1.** igid; **2.** şanlı
cəsurluq *bax* igidlik

CƏZA [Elxan:] Mən, verilocək *cəzanı* gözləyirəm (C.Cabbarlı); **ƏCR** Zülm edən kimsələrin *əcri* budur (M.Rəhim); **QULAQBURMASI** (*dan., yüngül cəza*) [Dayısı Nadirə:] Bacıoğlu, görünür *qulaqburması* yadından çıxıb hə? (B.Talıblı); **TƏNBƏH** [Hacı Həsən:] Nə *tənbeh* lazımdır, mən eləyim.. (C.Məmmədquluzadə).

CƏZALANDIRMAQ [Pavluşa:] Qoy təşkilat məni *cəzalandırsın* (M.S.Ordubadi); **AŞININ SUYUNU VERMƏK** (*fr.v.*) Bəhmənin əlləri gicişirdi. Əgər bu həyasız kişi Qəni əminin doğma oğlu olmasaydı ayaqlarının altına yıxıb, onun *aşının suyunu verərdi* (H.Abbaszadə), **ATASINI YANDIRMAQ** [Xəlil:] Qoy bir işlərim yoluna düşsün, mən onun *atasını* necə *yandıraram*, özüm bilirəm (M.Hüseyn); **BURNUNU OVMAQ** [Hə

him xan | Kolbalı qudurub, məni tanımaq istəmir. Onun *burnunu ovmaq* lazımdır (Cəmənzəminli); **DƏRİSİNİ SOYMAQ** (*bax*) | Aslan bəy | Tərvərdi get uşaqlara söylə ki, odun yığıb qayanın başında bir çıraqban etsinlər ki, bütün mahal işığını görsün, *dəvələrin sovuram* (C.Cabbarlı), **DİVAN TUTMAQ** | Kosaoğlu | İndiyə qədər mən uzuyumsaqlıq eləmişəm, bundan sonra kəlxozun işinə mane olanlara *divan tutmaq* mənim boynuma! (İ.Şıxlı), **GÖNÜNÜ ALMAQ** | Ağa Kərim | Tez ol, yoxsa, vallah, *gönünü alıram* (N.Vəzirov); **GÖNÜNÜ SOYMAQ** (*bax*) | Yaşı | Qayınım mənim *gönümü soyardı* (C.Cabbarlı), **QULAQBURMASI VERMƏK** | Mirzə Əsgər | Lazımdır ki, bir *qulaqburması verib*, sonra bir iş usta qoyasız, bikar qoymasın (N.Vəzirov), **TƏNBEH ETMƏK (ELƏMƏK)** | Mürtəzaqulu xan | Amma gərək Ağa Məhəmməd onu olub ölümə keçə, and olsun Allaha, ona bir elə *təbeh edə* (*edəm*) ki, mın baş kəsmiş cəllad ağlasın (C.Həşımzadə).

cəzbedici *bax* cəzbedən
cəzirə *bax* ada
cəzirəçi *bax* inamcı 1
cığa *bax* kökü
cığalı *bax* kökülü
cığır *bax* yol 1
cığanmaq *bax* tapdalanmaq
1. cıqqa *bax* başlıq 1
2. cıqqa *bax* kökü
cıqqılı *bax* balaca
cılız *bax* arıq
cında *bax* əsgi

CİR Bu zaman Salım ayrı və yarpaqları tökülmüş, başında bir neçə *cir* qayısı olan ağacı göstərib gülə-gülə dedi: – Salam dayı, bu qayalar da sizindir! (A.Şıxlı), **VƏHŞİ** (mənzərə dirmanmış *vəhşi* meyvələri. Qaralmış göyərtilər dəvət edir məni dost (A.Şıxlı), **YABANI** | Valeh | Meşədəki *yabanı* ağca, alma, armud çiçəklərinin bəzi biri parlaq gümüş işığında bir rəng çalırdı (İ.Hündəyev)

cır-cında *bax* cır-cındır

CIR-CINDIR (*gərəksiz, qeymətsiz şeylərin yığılıb yığılmış*) | Bəhram | Nəsildən nəsilə *cır-cındır* içində yaşamış olmaz, ay bala (Anar); **CIR-CINDA** | Eyvaz arvadına | Dur *cır-cındını* yığ, gedək qazının yanına, səni boşuyurmuş (Cəmənzəminli), **ÖSGİ-ÜSGİ** | Hacı Məmməd | Di gəl bax, gör burada *əsgi-üsgidən* başqa nə var (S.S.Axundov); **ŞƏLTƏ**: "Ey, bu *şəltələri* topla!" – deyə bar-bar bağırır (A.Şaiq)

CIRIQ Görünür ovçunda kondu izləri, *Cirıq* şalvarından çıxmış dizləri (S.Vurğun), **ÇAK** (*bl.sd., arx.*) Bir neçə cəhd etdim, ölüm damonmuz yetmədi; Pavi-busun hoqrotundan eyləndim yaxamı *çak* (Xətayi), **YIRTIQ**: özü çirkli, *yırtıq* və kirli paltar geyirdi (Ə.Sadıq)

cırnaq *bax* caynaq 2, dırnaq 1
cız *bax* cızıq

CIZIQ Sultan ayağa qalxanda kreslonu elə qızdıbdı ki, parket döşəmədə ağ qoşa *cızıqlar* düşdü (İ.Hüseynov); **XƏTT** Kağızda dikmə çəkilən *xətlərin* sayı indi beş idi (Ə.Əbülhəsən); **CİZ** | Bədirxanın | Bu *cızılardan* yuz iyirmi iki görünür (N.Vəzirov)

CİB Özüv olmu *cibimə* atdı (S.Rəhman); **KİSƏ** (*dan. zər*) | Nisyo, gimoz *kisəyə* (Atəşsözü)

cibağıran *bax* cibğır
CİBĞİR (*cib oğrusu*) | dükan yaranlara, *cibğırlara*, adam öldürənlərə açıq nifrətlə baxırdılar (M.İbrahimov); **CİBOĞİRON** | Direktor | Bəlkə sənin əvvəl işlədiyin yerdə cibağıronlar olub (M.Hüseyn); **CİBKƏSƏN** | Paşa | Adları bəy, özləri *cibkəsənlər*, dəlləklər, quldurlar! (N.Vəzirov).

cibkəsən *bax* cibğır
cibləmək *bax* oğurlanmaq
cici *bax* ana
cida *bax* nəzə
cidd-cahd *bax* səy
ciddən *bax* doğrudan

1. CİDDİ *Ciddi* bir qız idın ağlı başında! (Ə.Cavadi), **AĞIRBAŞLI** (*çox ciddi*), **TƏMKİNLİ**.

2. ciddi *bax* təlxəkər 1
3. ciddi *bax* zarafatsız
4. ciddi *bax* ağırtəbiətli
cift *bax* cüt 1

CİN Dəllallar ilə bir*lə*də şeytan da bacarmaz! Şeytan nəçidir, *cin* nədi, xortdan da bacarmaz! (Ə.Vahid); **ƏCİNNƏ** | Nocəf | Tovuz dərəsi *sehrli* yeridir: şeytan yığıncağına rast gəlibsiniz? (M.F.Axundzadə).

CİNAH (*hərbi*) Qoca dərdiyə tapanın sağ *cinahında* qərarlan ağacdığı nişan verdi (İ.Abbaszadə); **TƏRƏF** (*cəbhənin, qoşunun, sıranın sol və ya sağ tərəfi*).

CİNAS, KALAMBUR (*tələffüzcə birbirinə yaxın, mənaca müxtəlif olan sözlər*)

cinayətkar *bax* cani
cindar *bax* sehrbaz
cindarlıq *bax* sehrbazlıq
cinlənmək *bax* hiddətlənmək
cinlətmək *bax* hiddətləndirmək

1. CİNS Bir də orub *cinsindən* on iki ağ at apar (M.Rəhim); **DİŞİ** [Müsyö Jurdan:] Qarabağın əlyetməz *dəlisindən* kəhlən at altında gəlib sizə qonaq olan xoşbəxt adam bu qədər dəvləti hurədən olu salardı? (M.F.Axundzadə).

2. CİNS, ÇEŞİD (*mal cinsi*); **NÖV**
3. cins *bax* soy

CİNSLİK, DƏLLƏK, DƏL, DAMAZLIQ

cism *bax* 1. şey; 2. bədən

CİVAR (*ətraf yerlər, yaxın yerlər*) ..şəhər *civarında* çöllükdə atılmış kağız, qazet parçaları da beləcə torpağa yapışıb, dəhn doğrusu inxlanıb qalmışdı.. (Anar); **HƏVALİ** (*kəhn.*) bütün əl *həvalini* qorğeyi-nur və ziya etməklə hər kəs bu keyfiyyəti təyənmüş və istisad edib, ziyadəsilə fərəhnak əldılar.. (Cəmənzəminli); **ƏTRAF** Qərənfil xalq balkonda durub bir müddət kəndə, onun *ətrafındakı* dağlara, meşələrə baxdı (Ə.Vəliyev).

CİYƏR, BAĞIR

ciyərgüşə *bax* ciyərparə

CİYƏRPARƏ (*çox sevimli övlad*) | Gövhər xanım. | Tən üç ildı ki, gözlərimin nuru, *ciyərparəm*, yurdumun çırağı, tək bir övladımın həsrətini çəkirəm (S.S.Axundov); **CİYƏRGÜŞƏ** | Vəzir | Hələ mənə bir möhlət ver ki, özümü xanım yanına yetirib sənin *ciyərgüşənin* üstünə çıxım. (M.F.Axundzadə).

cizyə *bax* vergi 1
cəmərd *bax* nəcib 1

1. COŞQUN Hansıya uçacaq balaca bir quş? *Coşqun* fəmmunları keçə bilərmi? (M.Rahim); **TƏLATÜMLÜ** Bu gün Adrianik donizi son dərəcə *təlatümlü* idi (S.Vəliyev); **DALĞALI**.

2. COŞQUN (*məc.*), **QIZĞIN, EHTİRASLI**

3. coşqun *bax* atəşin 1

COŞQUNLUQ, EHTİRAS, HƏYƏCAN, RUH YÜKSƏKLİYİ, VƏCD

1. COŞMAQ, DAŞMAQ, KÜKRƏMƏK, ŞİDDƏTLƏNMƏK (*dəniz hadisələri haqqında*)

2. COŞMAQ (*özündən çıxmaq*) Qarnca qız elə *coşmuşdu* ki, ordakı olan adamlar onun gözündən düşdü (S.S.Axundov); **QƏLYANA GƏLMƏK** Sonra "Tozo həyat" qəzetində izahat nəşr edərək *qəlyana gələnləri* təskin etdi (Cəmənzəminli); **QIZMAQ** Şəhərin *qızdığı* qərxənc bir zamın; Atıb külfətini gəlmiş İrandan (S.Vurğun); **HİDDƏTLƏNMƏK** (*bax*).

cövr *bax* əzab
cəvüz *bax* qoz
cu *bax* su; arx
CUHUD, YƏHUDİ
culfa *bax* toxucu
cummuq *bax* 1. qaçmaq 1; 2. sığınmaq

CUNA Dirsəkdən yuxarı isə çoxlu *cuna* ilə sarınmışdı (M.İbrahimov); **CUNAYI** [Rəfiqin] çamadanı açıb *cunayını* çıxartdı və üzünü onunla ərtdi ki, hündür ona əziyyət vermənin (S.S.Axundov); **TƏNZİF** Kimyanışının kosmolisi varsa, xalhaqxanada tələbələr, tənzifçilər, şuqqallar, tərtəmiz *tənzifə* bükülüb gələr (B.Bayramov)

cunayı *bax* cuna

ÇURULDAMAQ (*qarın haqqında*) Öküz inildəməkdən qarnı *çuruldayır* (Ə.Vəliyev); **QURULDAMAQ** Acından Həmidin qarnı *qurulдayır* (H.Abbaszadə).

cühhə *bax* xələt 1

CÜCƏRMƏK (*tağacların, otların yenicə göyərməsi*) Skamyanın bir küncündən körpəcə çəyir *cücərmişdi* (Ə.Kərim); **DİŞƏRMƏK** Dağlar, çöllər *dişardı*, Novruzgülü göyərdi (A.Səhhət)

cücü *bax* həşərat

cümhuriyyət *bax* respublika

cümlə *bax* hamı 1, bütün 1

cümlatəni *bax* vur-tut

cünbüş *bax* kef 1

cünun *bax* dəli 1

cüsuluq *bax* dəlilik

cür *bax* nov 1

CÜRBƏCÜR Mədinəyə xoş gəlmək, Mədinəni razı salmaq həvəsi daima kişinin fikrini oynadır, *curbəcür* hərəkətlərə sövq edirdi (M.İbrahimov). **DÜRLÜ** Pişiyə hom *durlu* cəzalar olar (A.Səhhət); **ƏNVA** (*köhn.*) Nökər Səfi stolun üstünə boşqablar və *ənva* məzəbat düzür (Ə.Haqverdiyev). **MÜXTƏLİF** Xırdaoğlular *müxtəlif*, şərablar rəngbərəng; Zəncirin, həbsxanın qanadır onlar (S.Vurğun). **NÖVBƏNÖV** [Qıvaz.] Hamıdan qabaq Ağanəfi pəyda olur, onun hər iki qolunda dirsəyindən biləyinəcən saatlar bağlanıb, cıblərindən, kəmərindən də *növbənöv* saatlar sallanıb (Anar). **NÖV-NÖV** Kitab da *növ-növdür* insanlar kimi. Bədxülq, acıdil olur bir çoxu (S.Vurğun). **RƏNGARƏNG** Pişxidmətlər *rəngarəng* təamlar hazır etdilər (M.F.Axundzadə)

cürdək *bax* hardaq

cürcəna(k) *bax* yapıncı

cürət *bax* cəsarət

cürətli *bax* cəsarətli

cürətsiz *bax* cəsarətsiz

cürm *bax* günah

I CÜT Çox güvənmə gəl özünə; Mil salaram *cüt* gözünə; Bir damcı qan ovazino; Qoç Koroğlu mın qan elər (M.Rahim); **CİFT** [Bodicahan boyım:] Onda izin ver sifariş eləyim Hacı Osmana, bir *cüft* qoç göndərsin, bir *cüft* qara köpək, iki də qızmış nər (Ə.Haqverdiyev); **İKİ** Sığra sossizco yatır, bir cüt kişi ilo *iki* arvad söz güləşdirdilər... (Ə.Vəliyev); **QOŞA** Sərt eləydim yar yolunda *qoşa* mən! Çevrələydim bir qanadlı quşa mən (M.Rahim)

II cüt *bax* xış

cütavazlı *bax* diftonq

cütçü *bax* əkinçi

cütçülük *bax* əkinçilik 1

CÜTDIRNAQ(LI) (*zool.*), **İKİDIRNAQ(LI), QOŞADIRNAQ(LI)**

cütqabağı *bax* başlıq 1

cüvallağı *bax* hiyləgər

CÜYÜR (*zool.*) Gəlir qulağına bayaqdan bəri; Ceyranın, *cüyürün* ayaq izləri (B.Vahabzadə). **CÜYLİK.**

CÜZ (*din.*) Quranın bir *cüzünü* də onmamasıniz mollacıqdan istədim və açdım, bəylədim oxumağa (C.Məmmədquluzadə); **HİSSƏ** Həmin surəni oxudum və Quranın *hissəsini* öpdüm. (C.Məmmədquluzadə).

cüzi *bax* azacıq

Çç

çadır *bax* alaçıq

ÇADRA (*köhn.*) (*baş örtüyü*) [Gülüş:] Onun kölgəsi bu qara *çadradır*, o sənin bu-şında durduqca, sən yazıq olacaqsan (C.Cabbarlı); **ÇARŞAB** (*köhn.*) Boziniz də *çarşabı* yandırıb sevindiniz; Foqnt bunu başında daşıyan daha çox var (M.Müşfiq).

ÇADRALI (*çadra ilə örtülmüş*) Çadranın altyhino, yeni əlifbanın içhino harmağını qaldırar, arvadı [Əliqulunun arvadı] həmişə *çadralı* (Quntomir); **ÇARŞABLI** Məscid dolusu savadsız, *çarşablı* müsəlman qadınları namısı oruc imişlər (C.Məmmədquluzadə).

ÇADRASIZ (*çadra ilə bürünməyən*) Zöhra *çadrasız*, qapıdan çıxıb hara isə yollandı (M.İbrahimov); **ÇARŞABSIZ** Onlar rəsmi olaraq evlondikləri müsəlman qadınlarına bir koniz kimi baxır, onları hamıdan gizlədir, çarşab altında gəzdirir, *çarşabsız* gəzmoyi böyük hoqarət sayır, digər tərəfdən qıraqda başqa arvad saxlayır, günlərini saxlancılarla keçirirdilər (A.Şaiq).

I ÇAĞ Kölgədə keçmişdir uşaqlıq *çağım* (S.Rüstəm). **DÖVRAN** Xoşbəxt bir *dövrəm* övladıyıq biz (Ə.Cəmil); **SAAT** [Cavadin] dərələrdən quzuqulağı yığıb yediyi *saatlar* gözləri qabağında canlandı (Ə.Vəliyev); **VAXT** *Vaxt* bir *vaxt* idi ki, şəhərlərdə məktəb az tapılırdı (N.Nərimanov); **ZAMAN** [Əziz bəy:] İndi ki vüsləl *zamanı* yaxınlaşıb, arzuma çatmaq ümmidilə xoyalımı xoş edib aram tutmuşam.. (M.F.Axundzadə).

II çağ *bax* sağlam

ÇAĞA (*körpə uşaq*) Gəlinlər, qocalar, qızlar, qarılar; Beşikdə *çağalar*, ümrü yarılar (S.Vurğun); **BƏBƏ** (*dan.*) Qundaqda ikən bir qızı ad eyləmişəm mən; Nazlı *bəbədən* könlümü şad eyləmişəm mən (M.S.Ordubadi); **BƏBƏK** (*köhn.*) O gözəl səvimli, al nurlu *bəbək*; Yuxusundan oyanar əsnəyərək (A.Səhhət); **KÖRPƏ** Əlində *körpəm* oynadır qarı; Göstərir uzanan dilsiz yolları (S.Vurğun); **QUNDAQ** (*dial.*) [Ağa Mərdan:] Hacı Qafurun qapısından ötəndə gördük durubdur, qucağında bir *qunduq* (M.F.Axundzadə); **MÖVLUD** (*köhn.*) Qazı dua oxuyub, əlini uşağın alnına çəkəndən və təzə *mövludi* təbrik edəndən sonra iroli gəlib uşağı Atabəyin qucağına verdi... (M.S.Ordubadi); **SÜDƏMƏR** ..Allahın nəzərini "calb" etmək üçün o günü *südəmər* uşaqlara sıid vermək-dən anılar "imən" olmuşdu (Çimənzəminli); **TİFİL** (*dan.*) [Sultan bəy:] Əstoğfürullah eyləyin, gedin işinizin dalınca bəs o biçarə *tifillər* nəcə olacaqlar (N.Vəziroy).

çağdaş *bax* müasir

1. ÇAĞIRMAQ Arıq eyvanda olan xanım Gülbəniəl *çağırdı* (M.İbrahimov); **HARAYLAMAQ** [Lütfi Məsimov:] Kimsə həyətdəki köpəkdən qorxub içəri girməsən həsə-rin dalından məni *harayladı* (H.Abbaszadə); **SƏSLƏMƏK** Qulildən, kimsə yavaşcadan Sultan dayım *səslədi* (Anar), **ÜNLƏMƏK** (*kl.sd.*) *Ünsədim*, ünnədim ünüm çatmadı, Dönüb geri xuş ixtilat çatmadı (Aşıq Ohmod)

2. ÇAĞIRMAQ Qış tətilinə gələn bəzi qızı Zərifəni Qafar qonaq *çağırmışdı* (Ə.Əhilhoson); **DƏVƏT ETMƏK** ..qonaqlıqlar düzəldirdilər və tamam şəhərin axundlarını, tacirlərini *dəvət edib*, xürəkdən sonra ortalığa bir dini mübahisə salardılar.. (Ə.Haqverdiyev).

ÇAXIR (*içki növü*) [Dilbər xanım:] *Çaxır* içmisən, yoxsa qarğa beyni yemisən, məni evdən qovursan? (N.Vəziroy); **BADƏ** (*şair.*) Könül, meyxanə çənnət, *bada* küvsər, saqidir qılman; Gedib vaiz deyən nisyə sözü ümidvar olma (S.Ə.Şirvani); **MEY** (*şair.*) Saqiya, mən tə əzəldən düşmənəm surxeşluğa; *Mey* içib üçmuq nədir bilmoz bu könlüm boşluğa (S.Rüstəm); **PEYMANƏ** (*kl.sd., məc.*) ..İçilir hər yerdə *peymanə*, gülsin (Q.Zakir); **SƏHBA** (*məc., ərz.*) Məsllikdir səbəbi-hürməti gər *sahbanın*. (S.Ə.Şirvani); **ŞƏRAB** Gəlin *şərab* içib məst olmayaq biz; Məst olaq mənalı düşüncələrdən (B.Vahabzadə).

çak *bax* çınq

çaqıl *bax* çınqıl

ÇAQQAL (*zool.*) Gorunuşuna nisbətdə bir qədər nazik, dəyanı-cəhətdə bir qədər, bir *çaqqal* (Q.Zakir). **SÖĞAL** (*arx.*) Qurd isə, *şəkil* isə biyabanda olardu. Şəhr içrə bu heyvanlarına şükr, xudaya! (M.Ə.Sabir)

1. ÇAL Yorulmuş idi, yatırdı, yataqda rəstə vağı, Qoca o *çal* başını dikdi bir qədər aşağı (A.Şaiq). **AĞ** Ağ saçlı arvad sözünü qurtarmamış Mina xanım top kimi açıldı (M.İbrahimov). **AĞARMIŞ** Yasəmən ətrinin seyrək saçlarının çallaşmış və *ağarmış* tüklərini qarışdırırdı (Ə.Vəliyev). **ÇALLAŞMIŞ** Qələmdar axırıncı cümlələri oxuyanda atası dilxəmi *çallaşmış* bığlarına çəkib istehza ilə gülümsündü (Ə.İldırımoğlu). **QIR** Çal qış! Buyur, uyğur olsun! *Qır* saçlarını cinlər yolsun (Ə.Cavad)

2. ÇAL, BOZ MTUL (*rəng*)

çalınçı *bax* musiqiçi

ÇALBAŞLI (*saqqalı çal olan*) [Etibar:] Üzr istəyirəm, ağayı-müdir, deyə salam verib sənə, uzun, *çalbaş* adama tərəf getmək istədi (F.Kərimzadə). **AĞBAŞLI** Ey zəka dünyasında doğan *ağbaş* sənətkar! İzin ver deyim sənə olmaz yoldaş sənətkar! (M.Rahim). **AĞSAÇLI** minlərlə ürəklərin doyüntusuna qulaq asmış, ağrısını sağaltmış, *ağsaçlı* alimlər belə çox zaman acız qalırlar (M.İbrahimov). **ÇALSAÇLI** [Cəlil] pəncərə qarşısında *çalsaçlı* bir şəxsi oturmuş gördü (S.S.Axundov)

çaldıran *bax* səsləyən

1. ÇALĞI (*bəzən süpürmək üçün birtəhər süpürgə*) Xidmətçi qadın əlindəki ırı *çalğı* ilə küçəni təmizləyirdi (Ə.Qasımov). **HƏYƏT SÜPÜRGƏSİ** Gülşənin *həyət süpürgəsini* yerə qoyub, ev süpürgəsini, xokəndazı götürdü, həcrin otağına tərəf yollandı (M.İbrahimov). **SÜPÜRGƏ** (*bax*)

2. çalğı *bax* musiqi

ÇALĞIÇI *Çalğıçılar* çaldılar, Ağca xanım da oynamağa başladı (S.S.Axundov). **SAZƏNDƏ** (*köhn.*) Xanəndə və *sazəndələr* isə çalğı taqımını buraxıb bir tərəfə gedərlər (H.Cavid). **MUSİQİÇİ** (*bax*)

ÇALI Çadırımızın dörd bir yanı açıqlıq, çalılıq olduğundan toyuq cücələri ilə o açıqlıqda gəzişir, qurd-quş, çəyirtkə tutub yeyər, *çalıların* altında eşələnirdi (A.Şaiq). **ƏNCÜM** (*köl.*) Şəftalu deyərdi: Padişahəm; Fəxrü kü; – *Əncüm* içrə şəhəm (Füzuli). **KOL-KOS** Əsər qalmamışdır köhnə *kol-kosdan*. Hər yer bağ-bağatdır, hər tərəf bostan (R.Rza)

çalışqan *bax* fəal, səylı

çalışqanlıq *bax* fəallıq, səy

çalışma *bax* tapşırıq **2**

1. ÇALIŞMAQ [Azər.:] Sən hər işdə birinci olmaq istəyirsən və *çalışıb* olursan da (A.Şaiq); **CANFƏŞANLIQ ELƏMƏK (ETMƏK)** [Nurcahan:] Sənə nə düşüb belə *canfəşanlıq eləyirsən?!* Meyxanın hamısını aşağı buraxın, onsuz da bir azdan böyüyüb yenə ora qalxacaq (H.Abbaszadə). **SƏY ETMƏK (ELƏMƏK)** Pərvərdi boy çox *səy elədi*, amma camaatı bir qayıdaya sala bilmədi (C.Məmmədquluzadə).

2. çalışmaq *bax* işləmək **1**

çallayınaq *bax* ağarmaq **2**

çalma *bax* ommamı

I ÇALMAQ (*musiqi alətində səsləndirmək*) Mən bir aşıqam ki, bu *çaldığım* saz, Dumanlı dağlara səs salacaqdır (Ə.Cavad). **SƏSLƏNDİRMƏK** Sən də alıb ələ bir qızıl rübab; İncə tellərini *səsləndir*, a qız! (M.Müşfiq)

II ÇALMAQ [Əlikram Gülüyə:] İlanın quyruğunu basdalayarsan, qayıdar baldırını *çalar* (B.Bayramov). **DIŞLƏMƏK** Hər kəs məndən səni yaman qandırsa; Ya oğrəb *dişləsin* ya ilan, Porim! (Aşıq Abbas); **SANCMAQ** İlanın quyruğunu basmasan səni *sancmaz* (Ata sözü). **VURMAQ** [Soadət xanım:] İlan *vuran* yatar, amma mənim yuxum gəlmir (N.Vəzirov)

III çalmaq *bax* biçmək **1**

IV çalmaq *bax* oğurlamaq

çalmalı *bax* ommamlı

çalsaç(lı) *bax* çalbaş(lı)

ÇALSAQQAL(LI) (*saqqalı çal olan*) Bu vaxt tozoco ayaq açmış totuq bir oğlun qabaq sıradan "baba, babu" deyə qıçı qıçına dolaşa-dolaşa Covanninin yanında oyləşən *çalsaqqallı*, motalpapaqlı kişinin üstünə gəldi (H.Abbaszadə); **AĞSAQQAL** [Bayramalı bəy:] Belə tərbiyət sahibləridirlər ki, *ağsaqqal* ataları gülər otağa, birisi kor öküz təki yıxılıb taxtın üstündə, biri də oyləşib xanzadə kimi... (N.Vəzirov).

çanaq *bax* **1.** loyən; **2.** qın **2**

çanaqlıbağa *bax* tısbağa

1. ÇANTA (*məktəbli sumkası*) [Xasay] məktəbdən evə gəlincə kitab *çantasını* yerindən asıb həyətə qaçırdı (A.Şaiq); **PORTFEL** [Rocəbin] başında qıymətli şlyapa, boynunda qalstuk, əlində kitab və dəftərlə dolu bir *portfel* var idi (A.Şaiq)

2. ÇANTA, KİSƏ

1. ÇAPAR Arslanın vəziri Şəmsəddin təcili *çaparla* Təbrizə belə bir məktub göndərdi (M.S.Ordubadi). **QASİD, ELÇİ** (*məc.*) [Cavahir xanım:] O, Cavanşirin *elçisidir* Çox keçmədi Cavanşirin *qasidi* özünü yetirdi (M.Hüseyn).

2. çapar *bax* atlı

çapçı *bax* motbooçı

çapxana *bax* motbəə

çapqınçı *bax* soyğunçu

1. ÇAPMAQ (*ati iti sürmək*) Çapır qızıl atlılar, öndə o gənc qəhrəman (Ə.Cəmil); **SƏYİRTMƏK** Atını dördnala *səyirdərək* mən; Nuhayot, Boz dağa golib yetişdim (H.Hüseynzadə).

2. çapmaq *bax* talamaq

çapovul *bax* soyğunçuluq

çar *bax* padşah

çardaq *bax* talvar

çarə *bax* **1.** müalicə; **2.** tədbir

çarəsiz *bax* **1.** əlacsız **1**; **2.** sağalmaz

çargül *bax* dördkünc(lü)

çarhovuz *bax* hovuz

çarx *bax* təkər

çarizm *bax* padşahlıq

ÇAŞMAQ Axı İlyas kişidən də gənc və qüvvətli adamlar olub ki, cəld, zirək və tənbəl hərəkət edən ayıya rast gələndə özlərini itirdilər, *çaşıblar* (M.İbrahimov); **BAŞINI İTİRMƏK** (*fr* v.) [İbişli:] *Başımı itirmişəm.* Öz adım yadımdan çıxıb (Anar); **BUYUXMAQ** Vahid, düşün, öz qədrini, çox olma meyalud: Axır rəhi-meyxanədə bir gün *buyuxarsan* (Ə.Vahid); **DURUXMAQ** Hüseyn *duruxdu*, nə cavab vermək lazım gəldiyini bilmədi (S.Rəhman); **KARIXMAQ, ÖZÜNÜ İTİRMƏK** [Namiq:] Mən lap *karıxmışam*, ata, *özümü itirmişdim* (Anar); **QARIXMAQ** [Yasavul:] Mən kürənin boynundan tutub tənbehləməsəydim, bəlkə küran *qarıxmazdı*.. (S.Rəhimov); **YANILMAQ** Elsevər qəti qərar verdi, amma o, yamanca *yanılırdı*... (Ə.Qasımov)

ÇATDIRMAQ [Rəşid:] Kəndin ətirli meyvəsini şəhərə, şəhərin maşınını, al-əlvan parçasını kəndə *çatdırıram* (M.İbrahimov); **VARDIRMAQ, VASİL ETMƏK** Müjdə ki, muradım oldu hasil; Məqsudə səni haq *etdi vasil* (Füzuli); **YETİRMƏK** Saçı uzun Suray xanım; Boynu uzun Buray xanım; Düşübdür su çuxuruna; Tez özünü *yetir* ona (A.Şaiq).

ÇATLAMAQ, ARALANMAQ, AYRILMAQ

I 1. ÇATMAQ (*nəzərdə tutulan yerə gədib çatmaq*) Onlar söhbət eləyə-eləyə təzəcə gəlib evə çatmışdılar ki, qapının zəngi çalındı (Ə.Qasımov); **HAQLAMAQ** (*tez çatmaq*) Dönüb qaçmaq istədi gicən kimi o məni; Mənsə məcal vermədi tez *haqladım* düşməni (B.Vahabzadə); **VARİD OLMAQ** Günəş dağlar arasına keçərək qayıb olduqda mən də şəhərə *varid oldum* (S.S.Axundov); **VARMAQ** (*kohn.*) Səba, ahvalımı bir-bir; *Varib* ol yarə ərz eylə.. (M.V Vidadi); **VASİL OLMAQ** Daha başqaları həqiqətə *vasil olmadan* bütün sərf edilən təlaşları mənfəətsiz görür (M.S.Ordubadi); **VÜSUL OLMAQ** [Nəcəf bəy:] (məktubu oxuyur) Borədərim Nəcəf! Kağız yazıb Cavadnan göndərmişdin, goldi *vüsul oldu* (Ə.Haqverdiyev); **YETİŞMƏK** [Zeynal:] Homin vaxtda ikimiz də ora *yetişdik* (B.Bayramov).

2. çatmaq *bax* qovuşmaq I

II çatmaq *bax* **1.** yüklənmək; **2.** alışdırmaq

ÇAY (*axar su*) Gecə güclü yağış yağdığına görə *çayda* su çox idi (S.S.Axundov); **İRMAQ** Siz ey könlüm kimi coşan *irmaqlar*; Günahsız göz yaşım sel kimi axır (S.Rüstəm); **NƏHR** (*kl.əd.*) Kür *nəhri* təbii halında axdığı zaman tam ortasında kiçik bir adacıq görünürdü (A.Şaiq).

çaybaşı *bax* monbo I

I. ÇAYDAN (*çay qaynatmaq və dəmləmək üçün qab*) Piri kişi də süfrəni salıb pendir, çörək və yağ qoydu, sonra *çaydandan* iki fincan çay töküb süfrəyə qoydu (S.S.Axundov); **ÇAYNİK** [Xurşid:] Gülsabah da qapır qaynar *çaynik*, bir dənə qızın toposino (C.Cabbarlı).

2. çaydan *bax* çaygabı

ÇAYQABI, ÇAYDAN (*quru çayı saxlamaq üçün qutu*)

çaynik *bax* çaydan I

çervon *bax* onluq

ÇEŞİD Abico, şampan, araq, hər *çeşid* nazü nemət; Üroyində qəzəb, kin baxırsan həsrət-həsrət (M.Rahim); **NÖV** Məsələn, biyan, cır, nar, acı yovşan, sumaq... dəzlətu, razyana, qarağınıq, qatırquyruğu, yemişən və s. kimi mühüm dərman bitki *növləri* daha geniş yayılmışdı (İ.Əmirov); **ASSORTİMENT** Aptekdə olan dərman *assortimentinin*, demək olar ki, 40 faizini dərman bitkiləri təşkil edir (Əliyev); **CİNS** (*bax*).

çeşm *bax* göz

çeşmə *bax* bulaq

ÇEŞMƏK Mahmud bəy *çeşməyi* masanın üstündə görməyib, güman edir ki, Əhməd bəy çeşməyi səhvən özü ilə aparmış ola (Ə.Haqverdiyev); **EYNƏK** Matros eynəyinin altından onu süzərək çox soyuq salamlaşdı (H.Abbaszadə); **GÖZLÜK** [Kişi] gözlərinə qara rəngli bir *gözlük* taxırdı (S.Hüseyn); **PENSNE** (*qulpsuz eynək*) "Van" dedikdə araba yırğalanıb rəfiqimin *pensnesini* yerə atır.. (S.S.Axundov).

ÇEŞMƏKLİ (*çeşmək taxmış*) Adamlar otaqlarda yerboyer olandan sonra *çeşməkli* bir müəllim cavanların həmisinin imtahan vərəqini alır.. (Mir Cəlal); **EYNƏKLİ** *Eynəkli* qoca qılıncı götürüb söyləno-söyləno getdi (H.Abbaszadə); **GÖZLÜKLÜ** Mən sükut içində baxıram sənin; *Gözlüklü* gözünə, ensiz alnına (X.Rza).

çeşnİ *bax* naxış

I. ÇEVİK O [Şübay] qısaboylu, yumru, kiçik sifətli, itı gözlü, hər kəsi heyrətdə buraxan *çevik* bir gənc idi (M.Hüseyn); **CƏLD** Axı İlyas kişidən də gənc və qüvvətli adamlar olub ki, *cəld*, zirək və tənbəl hərəkət edən ayıya rast gələndə özlərini itiriblər, çaşıblar (M.İbrahimov); **GÜMRAH** Partizanlıq Anatolini *gümrah* etmişdi (Ə.Vəliyev); **QIVRAQ** [Qəhrəman yüzbaşı:] Əziz atı dəy, sənin atın *qıvraqdır* (C.Məmmədquluzadə); **ZİRƏK** (*bax*).

2. çevik *bax* yeyin

çevİklİk *bax* ziroklik

çevrilmək *bax* dönmək I

I ÇƏKİ [Molla:] *Çəki* ilə alınan şeyi çəki ilə də yeyərlər (M.N.İsl.); **VƏZN** [Səlimə:] Elə bil ki, mən *vəzni* olmayan, üfürsən uçub gedəcək boş bir şeyəm... (İ.Əfəndiyev); **AĞIRLIQ, MİZAN.**

II ÇƏKİ (*balıq növü*), **ÇƏKİBALIĞI, SAZAN.**

çəkibalığı *bax* çəki II

çəklngon *bax* qorxaq

çəklnmək *bax* **1.** qorxmaq; **2.** utanmaq

ÇƏKMƏÇİ *Çəkməçi* gözlüyün üstündən Həsənə baxdı və gülümsünərək salamını aldı; yer göstərdi (Çəmənzəminli); **BAŞMAQÇI** *Başmaqçı* usta Ağabala Vəlibəd şəhərində beş kişinin biri idi (Çəmənzəminli); **KƏFŞDUZ** (*ərz.*) Usta Ağabala *kəfşduz* bir imperial və iki cüt başmaq verdi (Çəmənzəminli).

I. ÇƏKMƏK (*müəyyən bir əşyanın ağırlığını və s.*) Molla bazardan şəftəli alıb gətirir, misqal-tərəzinin qabağına qoyub şəftəliləri birə-birə *çəkib* yeyir (M.N.İsl.); **VƏZNLƏMƏK** Məmur *vəzniyib* balağı, dərhal; Yönəldi evinə eləyib xəyal (M.Rahim).

2. ÇƏKMƏK (*şəkil, rəsm və s.*) [Rəhgüzar:] Yox, özünçün *çəkməkdən* bir şey çıxmaz, Elmoddin. Xalq üçün *çəkmək* lazımdır, qardaşım (Ə.Hacızadə); **RƏSM ETMƏK** [Elmoddin] qələmi götürüb ağ səhifə üzərində təsəvvüründə canlandırdığı bağanı *rəsm etdi*, boynuna bir qəlstuk taxdı (Ə.Hacızadə).

3. ÇƏKMƏK (*papiros*) Boxtiyar qəbaqda quş kimi səkir; Murad bir tərəfdə papiros *çəkir* (S.Vurğun); **FISQIRTMAQ** (*dan.*) Belçikaya tərəf hərəkət edən qətarın bir kupesində "Pari-Midi" müxbiri Müsyö Çujon və İngiltərə qəzetlərindən "Yorkşayer Yunknyus" müxbiri mister Leyton biri siqara və o biri çubuq *fısqırdaraq* Şuralar mətbuatından qızğın surətdə bəhs edirlərdi (S.S.Axundov).

4. çəkmək *bax* dartmaq

5. çəkmək *bax* oxşamaq I

çələb *bax* Allah I

I. ÇƏLƏNG (*hökmdarların başlarına qoyduqları bəzəkli tac*) Birə-birə gün də unutmadım onla sizi mən; *Çələng* hördüm başınıza şeir gülündən (M.Rahim); **TAC** Yuxusunda gördü o bar gətirib ağaclar; Yanındakı yarıdır; Başlarında çiçəkdən hörülmə təzə *taclar* (M.Rahim).

2. çələng *bax* əklil

çəlik *bax* osa

çəlimsİz *bax* arıq

ÇƏLLƏK [Məmiş:] Paxmələm sən öl, başım boşalmış *çəlləyə* dönüb (B.Bayramov); **BOÇKA** Məgər bir *boçka* su əlli iki nəfər fəhləyə azdır? (C.Məmmədquluzadə); **ÇƏN** [Fatma:] Motor qoyun, *çən* qoyun vursun yuxarı, işlədin (M.İbrahimov); **FIÇ** (*köhn.*) Bazarın başına gedim, iki boş neft *fıçı* yüklənmiş bir ağ araba gedirdi, ulu şalı verib mindim (Çəmənzəminli); **GƏD** (*məh.*) Həsən

ıvılıladı. Toz və zibilli həyətdə köhnə *gəd* və paslı təneklər arası ilə keçib, ufunatlı pilləkənə yanaşdı (Ç.məmmədzəminli).

çaltlık *bax* düyə

çam *bax* usul

çamaşgah *bax* çəmənlik

ÇƏMƏNLİK Onu [Firəngiz] heyrət götürdü, bayaqdan bəri yamyaşıl otdan başqa heç bir şey görünməyən *çəmənlə*və elə bil sarı nazışlı məxmər çəkilmişdi (B.Bayramov); **ÇƏMƏNGAH** Kim etdi səni dərd ilə həmkənar" Kim etdi *çəmənqahını* xaksar? (M.S.Ordubadi); **ÇƏMƏNZAR** (*şair*.) Nə zaman ki *çəmənzara* gedərdi, Lalələrin bağrını qan edərdi (M.Rahim)

çəmənzar *bax* çəmənlik

ÇƏMKİRMƏK (*kəhkəcasına cavab vermək, ustuna qışqırmaq*) [Mina:] Bir söz deyirəm, it kimi üzümə *çəmkirir* (A.Şaiq); **ÇIMXIRMAQ** [Baloğlan.] [Almaz] əvvəl bir *çımxırdı* üstümə (C.Cahanarlı)

I çan *bax* çəllək

II çan *bax* duman I

1. ÇƏNBƏR, QURŞAQ (*çəlləkdə və s.də*)

2. çanbar *bax* sağanaq

çanbarquşraq *bax* oqrab II

ÇƏNƏ [Cavan fəhlə.] Əh.. Cəhənnəmə, göra ki, *çənə* üzumündü (H.Abbaszadə); **ZƏNƏX** (*kl.ad*.) İndi deyirlər ki, çaha salıbdı; *Zənəx* kənarında, tel qabağında (Q.Zakir)

I çəng *bax* əl I

II çəng *bax* dırmıq

ÇƏPƏKİ Qız *çəpəki* oturaraq başını anasının dizinin üstünə qoydu, gözlərini yumdu (M.İbrahimov). **ÇƏPİNƏ** Mətros Həbib eynəyini taxıb Həmidə *çəpinə* baxdı. (H.Abbaszadə). **ƏYRİ** Tikanlı tel uzanır bir yana, *əyri*, qıyqac (R.Rza). **GƏC** İri, tutqun gözü, acıqlı qaşı, fitnəsiz, qürurlu, *gəc* baxışı (A.Səhhət). **QIYQAC** Dağ başından gurşəy baxınca *qıyqac*. Quşlar durmaz səksəm kimi bağırı (A.Şaiq)

çəpər *bax* hasar

ÇƏPGÖZ(LÜ) (*gözü çəp olan*) *Çəpgöz*, qorxaq dovşanlar; Yırtıcılar, nəhənglər; Ancaq no bir canavar; Üyüruno gəc-gəc baxdı (M.Rzaquluzadə); **ÇAŞ** *Çaş* biri iki görər (Atalar sözü); **GƏCBİN** (*köhn.*).

çapinə *bax* çəpəki

ÇƏPİŞ (*keçi balası*) [Hatəmxan] yumşaq cəza tədbirləri olanq körpə həzəv və *çapişləri* günlərlə ziyanlıq tövləsində saxlardı (S.Rəhimov). **KEÇİ BALASI** [Forman:] Ahudur, quzudur, oynaq *keçi balasıdır* (S.Rəhman); **OĞLAQ** [Pəhləvan] ayılıb, *oğlağın* peysərindən yapışıb alır qucağına, yumşaq tükünü sığallayıb, atı məhmızloyur (B.Bayramov)

çapışqulaq *bax* uzunqulaq I

ÇƏRÇİVƏ Kimi taxta rondoloyır, kimi *çərçivə* qayırır, kimi biçqı ilə ağac kəsirdi (İ.Əfəndiyev); **ÇƏRƏNGÜLƏ** Buna görə idi ki, Bəbirovun arvadı ərinin evdə nahar etməsinə baxmayaraq, qapının *çərəngüləsin*dən yapışıb: - Evdə yoxdur, - dedi (Y.Şirvan)

çərəngi *bax* naqqal

ÇƏRƏNLƏMƏK (*həddindən artıq çox danışmaq*) O qımışdı, irişdi və *çərənlədi* yenə. (Ə.Cəmil), **ƏNGİNİ YORMAQ** Başla, xala, cəfəngini, Muflonu *yorma əngini* (Ə.Nəzmi); **YANŞAMAQ** [Ağa boy Zeynəla:] Yaxşı, *yanşadın* bəsdi, gedək Bülöndgilin yanına (Ə.Əbülhəsən); **ZƏVZƏMƏK** Arvad təyləsinin hülqumu yoxdur, nə qədər *zəvzəyirlər*, qoy *zəvzəsinlər* (İ.Əfəndiyev), **NAQQAL-LAMAQ** (*bax*)

çərənlik *bax* naqqallıq

ÇƏRƏZ (*tər meyvə, şirniyyat və s.*) Mirzənin cibləri *çərəzdən* boş olmazdı (Ə.Haqverdiyev); **MƏZƏ** [Əbülhəsən boy:] Salondakılar bir-bir, iki-iki bufetin qarşısında durub əllərində çəngəl, *məzə* nimçələrini qurdalayır və konyak içirdilər (M.S.Ordubadi).

çərxi-dəvran *bax* dünya

çərxi-fələk *bax* dünya

çərtətmək *bax* bezdirmək

ÇƏTİN (*müxtəlif mənalarda*) Vay zamanı Şər bulağından kef üstündən qayıdanlardan qorunmaq *çətin* işdir (B.Bayramov); **AĞIR** O bilir ki, qurtuluşun doğru, çətin yolu budur; *Ağır* illər keçəcəkdir; Fırtınalar sovuşacaq (R.Rza); **QƏLİZ** (*çox çətin*) [Dilarə:] Əmin tərəmənsiz filan operasiya edir, özü də on *qəliz*, on mürəkkəb əməliyyatları şəxsən özü edir (Anar); **MƏŞƏQQƏTLİ** Uşaqlarla bir yerdə böyümüş, əzab-əziyyətli, *məşəqqətli* bir yol keçmişdir (Ə.Qasımov); **MÜRƏKKƏB** Sonu bu həyatdır ən böyük məktəb; O həm sadədir, həm də *mürəkkəb* (A.Şaiq); **MÜŞKÜL** (*çox çətin*) [Vəzir:] Bəhlulu yox etmək *müşkül* işdir (A.Şaiq).

çətinləşmək *bax* mürəkkəbləşmək, ağırlaşmaq 2

çətinlik *bax* əngəl

çətinlikdə *bax* güclə

ÇƏTİR Yamyaşıl bir düzəngah, düzəngahda al-əlvan çadırlar, alaçıqlar, köşklər, *çətirlər* qurulmuşdur (Anar); **GÜNLÜK** Birinin əlində yekə bir *günlük* vardı (M.İbrahimov); **ŞƏMSİYYƏ** (*köhn.*) O da gözəl olduğunu duymuş olduğundandır ki, zadəganlara məxsus qürur və ədа ilə əlindəki al *şəmsiyyəni* oynada-oynada hamının qabağından sallanaraq keçir... (A.Şaiq); **ZONTİK** Pəncərənin birində açıq qadın *zontiki* qoyulmuşdu (S.Rəhimov).

ÇƏVİRDƏK (*meyvənin içərisində olan toxumu*) Gülsüm xala uşağın ağzını əli ilə örtüb, üzündən üfləndi; sonra barmağını uşağın ağzına salıb, özgil *çəyirdəyindən*, əvvəli *çəyirdəyindən*, kömür qırığından çıxardı (Ə.Haqverdiyev); **DƏNƏ** (*dan*.) Gilas *dənələri*, üzüm gilələri, qabarıq şişə altında; damcı-damcı göz yaşı (R.Rza).

çığır-bağır *bax* səs-küy

ÇIĞIRMAQ [Qaçay] dönüb bütün gücü ilə *çığırmaq* istərkən səsi çıxmadı (S.Rəhimov); **BAĞIRMAQ** (*hərkədən qışqırmaq*) Anan, deyə *bağırdım* "Ana, bu nədir, ana.." (S.Rüstəm); **BANLAMAQ** (*məc.*) Bir də görürsən ki, olub heyvoru; Ölü uşaq *banladı* birdən-birə (M.Ə.Sabir), **BAYĞIRMAQ** (*dial*.) Şirəli özünün son qüvvətini toplayıb *bayğırırdı* (M.Hüseyn), **BOĞAZ YIRTMAQ** (*fr v*.) [Zaman:] Qardaşlar, burada oturub *boğaz yırtmaqdan* fayda yoxdur (Ə.Haqverdiyev); **CAR ÇƏKMƏK** *Car çəkir* çarxların çaxnaşıq səsi; C'ar çəkir, qışqırır nəhəng motorlar (S.Vurğun); **HAY SALMAQ** Udur hay-lay udur ekskavatorlar; *Hay salır*, qışqırır nəhəng motorlar (S.Vurğun); **QIŞQIRMAQ** Elə bil ki beş yaşlı oğlu Hüseyn bir oliylə anasının yanına suvaşıb, o biri olini atasının boynuna salaraq onları birbirinə çəkir, "buraxmıram" deyib *qışqırırdı* (M.İbrahimov); **NƏRƏ ÇƏKMƏK** (*bərk bağırmaq*) Cavanşir *nəra çəkdi* (M.Hüseyn).

ÇIĞIRTI *Çığırtı* küçə ilə bir oldu (Ç.məmmədzəminli); **BAĞIRTI** Bu anda uşaqların *bağırtısı* otağı hürküdü (M.Hüseyn); **QIŞQIRTI** ..ətrafı *qışqırtı* hürküdü (S.Vəliyev); **QIY** Bir az yaxşı dinlə, hey *qıya* bir bax (Ə.Cavad); **QİYYƏ** O biri otaqdan [Əlinin] arvadının *qiyyası* eşidildi (Y.Şirvan), **NƏRƏ** ..atlar kişnəyir, bahadır *nərələri* ərşə qalxırdı (Anar)

çıxar(t)maq *bax* 1. qovmaq; 2. soyunmaq

1. ÇIXIŞ, MƏRUZƏ, NİTQ

2. ÇIXIŞ, ÇIXACAQ

3. ÇIXIŞ, İŞTİRAK

4. Çıxış *bax* aksiya II

1. ÇIXMAQ (*Günəş, Ay və s. haqqında*) Səhər hava tamam açıldı, gün *çıxdı* (II Abbaszadə); **ÇIRTLAMAQ** [Əbdülrəhman:] Bala, indicə gün *çırtlayacaq* yuxa düşürsənmi? (Ə.Hüseynoğlu); **ÇIRTMAQ** Arıba şəhərdən çıxarkən günəş yenicə *çırtır*, şərqi bürüyən iri, geniş küçələri ilə gedirdi (A.Şaiq); **DOĞMAQ** [Banıçiçək:] Oğul var, qardaş var, Beyrək var! Ay kimi *doğdun*, gün kimi batdın (Anar); **TÜLU ETMƏK** İki ildən bəri görmədiyi doğma şəhərinə çatarkən səhər tezdən Aslanın pəncərəsinə düşən günəş yenicə *tülu edirdi* (M.Hüseyn)

2. ÇIXMAQ (*məth*.), **ÇAP OLUNMAQ, DƏRC OLUNMAQ**

3. ÇIXMAQ (*riyaz.*), **AZALTMAQ**

4. çıxmaq *bax* gəlmək I

çıl-çılpaq *bax* çılpaq I

1. ÇILPAQ Hər gecə də Beyrək qılıncı divardan götürüb sıyırır, *çılpaq* qızla öz arasına qoyurdu (Anar). **ANADANGƏLMƏ** (*tamam çılpaq*) (*məc.*) [Fatmansa:] Lap lüt, *anadangəlmə* (C.Cabbarlı). **ARİ** (*ari*.) Səfillər kimi əşşaq *ari* (M.Hadi). **ÇIL-ÇILPAQ** (*tamamilə lüt*) qızların *çıl-çılpaq* oynadanlar (R.Rza). **LİBASSIZ** Həqiqətən bir seyid qızı həmən günü məşədinin evində *libassız* oyləşibmiş, o da məşədinin öz arvadı imiş (Ə.Haqverdiyev). **LÜT** (*tamam çılpaq*) [Adilə:] Bilmirsən niyə özünə aziyyət verir, belə havada lap *lüt* də gəzə bilər (M.İbrahimov); **ÜRYAN** Baxıb *üryan* şəklinə, t tanmayırmı ata" (M.Rəhim); **PALTARSIZ** [Oqtay:] İstəyirsən soyun, sənə *paltarsız* baxım (C.Cabbarlı). **YALIN** (*əsasən ayaq haqqında*) [Firəngiz:] Bəs, ayağın niyə *yalındır*, Koçər? (B.Bayramov).

2. çılpaq *bax* yoxsul

3. çılpaq *bax* yarpaqsız

4. çılpaq *bax* boz 2

çımxırmaq *bax* çəmkirmək

ÇINQIL (*sürdə dəş*) at *çınqılları* üzərində budroyə-hüdroyə qalxırdı (S.Rəhimov); **ÇAQIL** (*çaqıl* daşlı çayları; Çapayev çapa-çapa (S.Rüstəm)

çınqırış *bax* zəng 1

ÇIRAQ Hava qaraldıqdan sonra pristavın otaqlarında *çıraqlar* yandırılar və qonaqlar məşğul olduğu kart oyununa başlayırdılar (C.Məmmədquluzadə); **LAMPA** Rəfiqim üçüncü dəfə *lampanı* söndürüb yenə gəldi (S.S.Axundov).

çırpınmaq *bax* döyünmək

çırpındırmaq *bax* oğurlamaq

çırpmaq *bax* döyünmək

çırtlamaq *bax* çıxmaq 1

çırtmaq *bax* çıxmaq 1

çibin *bax* milçək

ÇİÇƏK. GÜL Mən də heyran-heyran baxıram bu dəm. Çağırır düzlərin *çiçəyi, gülü*; Bilirsən heç vəndə kimi görürəm? Göy gölü görürəm, ay ilmən gülü! (N.Xəzri). **XƏNDAN** (*kl.söz*.) Qonçə dəhanı çəmənində *xəndan* Gülməkdən ənar açıldı dəndan (Xətayi); **ŞÜKUFƏ** (*kl.söz*.) Bozəklənir, duzəklənir, bağın fəzası rənglənir; Yaşıllanır, həm allanır, *şükufələr* çiçəklənir (A.Səhhət).

1. ÇİÇƏKLƏ(N)MƏK (*gül haqqında*) [Qəndab:] Ağaclar *çiçəklənməyə* başladı (B.Bayramov); Bu günədək qış paltarından çıxmaq olmur, ağaclar *çiçəklənir*, bülbüllər oxumur (N.Norimanov); **AÇILMAQ** Gül ilə həmzəban olubdu bülbül; *Açılıb* bənəfşə, yasəmən, sünbül (Q.Zakir). **ÇİÇƏK AÇMAQ** [Qəndab:] Alçamız *çiçək açdı* (B.Bayramov); **GÜL AÇMAQ** Bizim həyətdə qayısı, alma və armud ağacları *gül açmışdı* (M.İbrahimov); **GÜLLƏNMƏK** [Südabənin anası:] Yoğin indi oralarda badam *güllənir*, hə?.. (M.İbrahimov); **ŞÜKUFƏLƏNMƏK** *Şükufələnmış* güllər nəsimin dəymələrindən enib-qalxdıqca Gülsümün vidasına cavabən "Get, Allah səni xoşbəxt eləsin!" - deyirdilər (Ə.Haqverdiyev).

2. ÇİÇƏKLƏ(N)MƏK Dostusunuz ilk baharın; *Çiçəklənən* bu diyarın (S.Rüstəm); **TƏRƏQQİ ETMƏK** [Mirzə Mehdi xan:] Bunun çalışdığı odur ki, qüvvətlənsin, millət ayılsın, Vətən *tərəqqi etsin* (N.Norimanov). **İNKİŞAF ETMƏK (ELƏMƏK).**

çiçəklik *bax* gülüstan

ÇİL Mənə xınalı, ayağına ağ sarıq bağlanmış *çil* keçiklik lazımdır (Ə.Vəliyev); **XALLI** Həmin *xallı* ilan gözümdən uzaqlaşmırdı (Ə.Vəliyev).

çil-çıraq *bax* qandil

ÇİLƏMƏK [Qız] hisli lampanın neftini bədəninə *çilayıb* özünü yandırdı (M.Hüseyn); **SƏPMƏK** [Ömərin] qüvvətli səsi: "hücum yoxdur, manevr yapırıq" - demə sı qaçmış bənizləri qan *səpdi* (Çəmənzəminli).

çimçişmək *bax* 1. üyrənmək; 2. soxsonmaq

ÇİMƏRLİK Bilgəh istirahət evinin qabağındakı *çimərlikdə* xeyli adam vardı (H.Abbaszadə); **PLYAJ** [Rəmiz:] Müəllimə, Fəndə heç *plyaja* getməyindən demədi (M.İbrahimov).

çimir *bax* yuxu 1

ÇİMMƏK Girdik suya sevincək; *Çimdik*, qana uzandıq; Atam söylədi, gedək; Bəsdir günəşdə yandıq (N.Xəzri); **QÜSL ETMƏK (ELƏMƏK)** (*din.*) Kişi məsələsindən arif idi. *Qüsl etdikdə* bədəninin hər bir yerinə su dəymə sini bilirdi (Çəmənzəminli); **YIXANMAQ** (*yüngülvari çimmək*) Dəniz kimi çalxandım; Şəfəqlərdə *yaxandım;* Al günəşlə al-ələ; Çıxdıq ordan sahilə (A.Şaiq); **YUYUNMAQ** Rəfiqim *yuyunub*, camaşırını dəyişincə, yeddi qardaş anaları ilə birlikdə onun otağını döşəyib, purjunlu çarpayısını qurarlar... (S.S.Axundov).

I ÇİN, ORAQ (*ot, zəmi və s. biçmək üçün alət: çin dişli, oraq dişsiz olur*) *Çini* yaxşı kəsəndə, zəmi dolaşıqsız olanda kişinin kefi güynən gedərdi (Q.Xəlilov); **ORAQ** Bir gün biçinin vaxtı çatar, onda *oraqlar;* Qalxıb-enərək tarlada şimşək kimi parlar (A.Şaiq).

II çin *bax* doğru 1

III çin *bax* rütbə 1

çinovnik *bax* məmur 1

1. ÇİRK [Tağı:] Boradar, mən dəyəndə ki, Nikolay padşah çox zalım idi, onun zamanında dədəm yazığım köynəyimin boynu barmaq qalınlığında *çirk* bağlamışdı, siz nə dədüz (M.İbrahimov); **KİR** Bir dər. Nə gözəl pudra, boya; Şu gözəllik *kir* olur girsə suya (H.Cavid).

2. çirk *bax* irin

çirkin *bax* 1. eybəcər; 2. çirkli; 3. murdar 1

ÇİRKLİ Necə təmiz yuyursa *çirkli* köynəyimizi; Anamız "uşağına cücü deyməsin" deyə... (S.Rüstəm); **ÇİRKİN** [Fərhad:] Toxundurma o faxir libasını mənim bu *çirkin* paltarıma, çirklənər (C.Cabbarlı); **KİRLİ** [Feyzinin] *kirli*, dizi yamaqlı şalvarı, boynu, yaxası gəlmiş bir üst köynəyi, tükü seyrəlmiş qulaqlı papağı onu yəhdəmsiz göstərirdi (B.Bayramov).

çisək *bax* çiskin

çisələmək *bax* çiskinləmək

ÇİSKİN (*narın, xırda yağış*) Hava tutulub qaralır, narın *çiskin* başlayır. (S.Rəhimov); **ÇİSƏK** Payız gecəsidir; Yağış, yel, *çisək*.. (Ö.Cumi).

ÇİSKİNLƏMƏK Bərk duman olduğu üçün *çiskinləyirdi* (Ə.Vəliyev); **ÇİSƏLƏMƏK** Gündüz hava tutqun olmuş, indi isə *çisələyirdi* (Ə.Vəliyev).

çiyrənmək *bax* üyrənmək

çobansüzgəci *bax* dazıotu

çocuq *bax* uşaq

çocuqluq *bax* uşaqlıq 1

çocuq-mocuq *bax* uşıq-muşaq

çiv *bax* paz

ÇİYİN Koridorun başında duran bir dostu tələbə içlərindən birini *çiyinlərinə* aldı. (Çəmənzəminli); **UMUZ** Yun şəlimi *umuzundan* alıb kreslonun söykənəcəyinə buraxdı (Ə.Əbülhəsən).

ÇOĞAN (*bot.*); **KÖPÜKOTU** Belə bitkilərin qoronfilçiçəklilər fəsilə sinə aid olan *köpükotunun* (*çoğan*) cinsi növlərini göstərmək olar; **SABUNAĞACI** ... Bunu görən ispanlar həmin bitkiyə (çoğana) "*sabunağacı*", yəxud da "yuyunmaq ağacı" adını verərək, ondan bir qədər öz vətənlərinə apardılar və tədqiqi ilə məşğul oldular.

ÇOX (*müxtəlif mənalarda*) Qayıqda *çox* adam gəlirdi (M.Hüseyn); **ARTIQ** Yun qırxımına hazırlıq, aqreqatların vəziyyəti, görüşlər, xumlar, xüsusən ferma işçilərinin güzəranı, dolanışığı onu daha *artıq* maraqlandırırdı (B.Bayramov); **BOL** Yavəda su bol, istı *bol:* Mahsul nə doydurur, nə bəhərdən bəhərə çatır (R.Rza); **FÜZUN** (*kl.söz*.) Məndə Məcnundan *füzun* aşiqlik istedadı var (Füzuli); **XEYLİ** Rəna yolda görüb onu əylədi; Yenə də, riqqətli, *xeyli* mükəddər (M.Rəhim); **PƏK** Humay bu lövhədən maraqlanır *pək;* Aydın arxasınca fikirləşərək (S.Vurğun); **PÜR** Başdan dilənişi kı, dür gətirsin; Bir dəmən onunla *pür* gətirsin (Xətayi); **ZİYAD** Çoxu-folok zülmü *ziyad* eyləmiş; Hicran məni gündə döyür, ağlarəm (M.V.Vidadi); **ZİYADƏ** Xonnas bahasının hüzurunda monoviyyəti pozulmuş insanların ruhunu daha *ziyadə* açıb göstərmək fikri ilə hiddətli bir səslə: - İnsan, yaxşı seyr et, bunlar sənin bacıların və qardaşlarındır! dedi (A.Şaiq);

ZƏNGİN Təbiət *zəngindir*. o, yoxsul deyil; Təbiət insana səxavətlidir.. (B.Vahabzadə).

ÇOXALMAQ [Nəbi:] Yoxsullar ürəkdən verib al-ələ. Bizə qoşulsunlar, *çoxalaq*, artaq. Keçən olimpiadada bu ana torpaq (S.Rüstəm), **ARTMAQ** Menşeviklər, kadetlər xoşunlaşır dostyana; Göbəkliklər artan kimi, hər gün *artır*, çoxalır (R.Rza), **ÇOXLAŞMAQ** [Qurbanəli:] Yarım aydan sonra çöl işlərini qurtarırlar və suvaq düşər, onda şagirdlərin *çoxlaşar* (N.Nərimanov); **ZAİD OLMAQ** O açıldıqca qapanmaqda idi sənətimiz; Günbəgün *zaid olurdu* qəmimiz, möhnətimiz (M.Ə.Sabir); **BOLLAŞMAQ.**

ÇOXALTMAQ *Çoxaltır* səhrada gediş-gəlişdə (S.Vurğun); **ARTIRMAQ** [Salima:] Biz Qartallı dərədə onun nəslini *artırmalıyıq* (İ.Əfəndiyev); **BOLLAŞDIRMAQ** Kankan... su çıxarıb çörəyi *bollaşdırmaq* istəyirdi (S.Rəhimov)

çoxbilmiş *bax* hıylagər

çoxbilmişlik *bax* hıylagərlik

çoxdanışan *bax* naqqal

ÇOXLU (*həddən artıq çox*) Meşədə *çoxlu* heyvan və quş var idi (S.S.Axundov); **AĞILLI-BAŞLI** [Tarverdi:] Görüm o burisi sandıqda nə var. Amma böyük sandıqdır, yoqın ki, bunun içində *ağıllı-başlı* mal var (M.F.Axundzadə). **DƏRYA QƏDƏR** *Dərya qədər* dərdim var. Ona dərmanmı yeter? (Ə.Cavad). **BİR KİTAB** [Mürşüd:] İnci, axı mən evdə sənə *bir kitab* söz danışdım (M.Rahim). **BİR YIĞIN** Cavan oğlan birinci otaqda oyləşib, qabağındakı *bir yığın* kağızları burbəbir oxuyur, dəftərə yazırdı (Ə.Haqverdiyev), **BOL** Taxıl yaxşı bitmişdi, *bol* məhsul gözlənirdi (M.İbrahimov); **BOLLU** Əvvəl - bir, sonra - iki, sonra - üç... onların kürəyə xərci *ilə bollu* pul qazandığını deyirdilər (M.İbrahimov). **BOLLUCA** Bizim də *bolluca* ağcamız olar; Oğlumuz, bağımız, bağçamız olar (S.Vurğun); **ÇOXLUCA** [Məmmədhəsən oğlu:] Xudayar bəy onun [evləri] əparacaq şəhərə, orada ona *çoxluca* arpa verəcək (C.Məmmədquluzadə).

1. ÇOXLUQ. BOLLUQ

2. çoxluq *bax* oksəriyyət

ÇOXMƏNALI (*sözlərin bir neçə məna bildirməsi*) *Çoxmənalı* sözlər bu və ya başqa bir əşyanın, hadisənin, prosesin, keyfiyyətin və s. adını ifadə edən müəyyən səs tərkiblərinin başqa bir əşyada, hadisədə, prosesdə, keyfiyyətdə olan oxşar əlamət və s. vəzifənin adını ifadə etməyə keçməsi ilə əmələ gəlir (N.Məmmədov, A.Axundov); **POLİSEMANTİK** Bəlelikle, bir sözün ilk mənasından əmələ gələn başqa mənalar onun *mənə* çalarlığı adlanır və belə sözə *çoxmənalı* (*polisemantik*) söz deyilir (Ş.Cəfərov).

ÇOXMƏNALILIQ (*dilç*), **POLİSEMİYA** *Çoxmənalılıq* – sözün bir neçə mənada işlənə bilməsi deməkdir. R.A.Budaqov isə haqlı olaraq yazır: *Polisemiya* sözün forma və məzmun vəhdətini pozmur (M.A.Şirəliyev, Z.İ.Budaqova).

çoxyeyan *bax* qarınqulu

ÇOLAQ *Çolaq* ayağa daş dəyər (Ata sözü); **AXSAQ** *Axsaq* eşşək yorğa gedər (Ata. sözü); **TAYTAQ** (*dial.*) Domirçi Mahmudun oğlu *taytaxdı* (ADDL); **TOPAL** *Topal* eşşəklə karvana qarışma (Ata. sözü).

çolma-çocuq *bax* uşaq-muşaq

çolpa *bax* beçə

ÇOMAQ Paltonun köhnəliyini sübut etmək üçün biçarə Paşa bəy bir *çomaq* götürüb paltoya çırpdı, toz qalxıb, duman kimi ətrafı tutdu (Çəmənzəmənli); **DƏYƏNƏK** [Qulu:] Əliqulu divandan elə qorxur, necə ki it *dəyənəkdən* (S.S.Axundov); **TOPPUZ** (*başı girdə çomaq*) Teymurun başına yenə də elə bil ağır bir *toppuz* endirirdilər (H.Seyidbəyli).

ÇOŞQA Üçüncüsünün əlində balaca bir *çoşqa* çır-çır çığırırdı (M.Hüseyn); **DONUZ BALASI** Müsəlmanlar qurban bayramında qoyun-quzu tədarük edən kimi, bunlar bayram süfrəsinə düzmək üçün *donuz balasını* və toyuqları büryan etməyə hazırlaşırlar (M.İbrahimov).

ÇOVDAR (*bot.*), **QARABUĞDA**

ÇOVĞUN (*küləkli qar və yağış*) Bundan sonra biz hər istirahət günü xizək gəzintisinə çıxırdıq. Qarda, *çovğunda* da gedirdik (Ə.Vəliyev); **BORAN** Başqa cür keçərdi həyatım qışda; *Boranda*, çovğunda, qarda, yağışda (S.Rüstəm); **BURAĞAN** Bürüyür ortalığı tül kimi bir incə duman; Qarı birdən sovurur göylərə müdhiş *burağan* (A.Şaiq); **FIRTINA** (*dənizə də aid olur*) Gəlib keçir başımızdan *fırtınalar*; Dilo düşür hər rüzgarın bir sövdası (S.Vurğun); **QASIRĞA, TUFAN** Mən özəldən *tufanların* qoynunda bir ötən quşam; Fırtınalar, *qasırğalar* qucağında doğulmuşam (S.Vurğun).

çöhrə *bax* üz

1. ÇÖL [Mozalanboy:] İçdiyim çayın pulunu verib, çıxdım *çölə* və monimlo bərabər bir neçə nəfər çıxdı (Ə.Haqverdiyev); **BAYIR** Bunu deyib Hüsniyyə *bayıra* çıxdı və bir azdan sonra Yusif başqa qarəçilərla bərabər içəri girdi (S.S.Axundov); **DIŞARI** (*köhn.*) Katibin do huşundan getmiş bədənini meşin xalçanın üstündən götürüb *dışarı* çıxarıdılar (M.S.Ordubadi); **EŞİK** Nökər çıxdı *eşiyə* (C.Məmmədquluzadə).

2. çöl *bax* səhra

3. çöl *bax* tarla

4. çöl *bax* düzəngah

çöldənuzu *bax* qaban

çöllü *bax* köçəbə

ÇÖLPİŞİYİ (*vəhşi pişik*) Meşədə onun on yaxın dostu quşlar olduğu kimi, on böyük düşməni də quşları tələf edən mal-qaraya soxulan canavar, tülkü, çaqqal, *çölpişiyi* və dovşan kimi ziyançı heyvanlar idi (A.Şaiq); **YAZIPİŞİYİ.**

çölsiçanı *bax* kosoyən

ÇÖMÇƏ [İbad:] Heç bilmir haradı bişib, elə deyir bir *çömçə* tök (C.Cabbarlı); **ABGƏRDƏN** [Salamov:] Kül oğlu kül, yenə başladı qrafinkə hozrəllori. Yox, bir *abgərdən* hozrəllori (C.Cabbarlı).

çönmək *bax* dönmək I

ÇÖR-ÇÖP Kiminin bu dəryada gördüyü *çör-çöp* olur; Kimi do dibindəki inciləro vurulur (B.Vahabzadə); **XƏS** (*kl.ədd.*) Bond olub nəkəsə əl çəkmə bu Şaiqdən, aman; Nə rəvadır tuta gövhər yerini xar ilə *xəs* (A.Şaiq); **VƏLİM** Bir bağ *valını* tapanmır biçarə yandıra; Möhtəcdir özü və əyalı hərarət (M.Ə.Möcüz).

ÇÖRƏK [Əsgər bəy:] Yolda qarnın tutunca biz sənə *çörək* verrik (M.F.Axundzadə); **LOĞMA** Yemə namərd *loğmasın*. Seyyid (S.Ə.Şirvani); **ƏKMƏK** Qaldı əynimdə əski bir köynək; Tapmadım gündə bir yavan *əkmək* (M.S.Ordubadi); **ƏPPƏK** [Ziba xanım:] Sənin bacın xəsisliklən pəndiri süşəyə qoyub çöldən *əppək* batırır, elə oldu ki, əlli-altmış tümənlik nimtənə sənin ərvadına sovqat göndərdi? (M.F.Axundzadə); **ƏTMƏK** (*köhn.*) [Azər:] Hər oməkdən çıxıyorkən *ətmək*; Böylo arsızca dilənmək nə demək? (H.Cavid); **NAN** (*ərx.*) Vətənim verdi mənə *namü*-nəmək; Vətəni, mənçə, unutmaq nə demək? (A.Səhhət); **PƏPƏ/ PƏPƏŞ** (*uşaq dilində*).

ÇÖRƏKÇİ Baqqalların tərəzilərinin çirkinə baxıb boratül-qol yazmaq, hamamlara girib su hovuzlarına baş çəkmək, *çörəkçilərin* xəmir təknəsinə baxmaq.. kimi işlər hamısı dilmancın vəzifəsi idi (M.S.Ordubadi); **ŞATIR** *Şatırsan*, bişirmək, satmaq karındır; Qazanc sənin deyil, sahibkarındır (M.Rahim); **ÇÖRƏKBİŞİRƏN.**

çörəkitirən *bax* nankor

1. ÇUBUQ, ŞÜY (*yarpaqsız düz budaq*)

2. çubuq *bax* qolyan

çuğul *bax* xoborçi I

çuğulçu *bax* xoborçi I

çuğulçuluq *bax* xoborçilik I

çuğullamaq *bax* şeytanlamaq I

çuğulluq *bax* xoborçilik I

ÇUĞUNDUR (*bostan bitkisi*) Bir yanda qırmızı şirin *çuğundur*; Yeko bir palıddan daha yoğundur (R.Rza); **PAZI** [Nataşa:] Bu gün sizə bir *pazı* şorbası bişirmişəm ki, boyonocoksiniz (A.Şaiq); **ZİLX** (*dial.*) Kələmlə badımcan, pomidorla istiot, köklə *zılx*, kartofla burancı elə soliqə ilə ukilmişdi ki, baxdıqca baxmaq istəyirdim (Ə.Vəliyev)

1. ÇUXUR [Səid] sonra əli ilə yaxındakı dərə kimi geniş *çuxuru* göstərərək: - Bu geniş dərəni görürsünüz, keçmişdə bu dərədə bir neçə tumsalı bəslənirdi (A.Şaiq); **KALAFA** [Bayramın gundəliyindən] "Kəndə bir az qalmış atdan düşdüm, Ceyranı bombadan ovulmuş bir *kalafaya* çəkdim" (R.Rza); **QAZNAQ** Topanın dibindəki bulağın üstünə endim, əl və üzümü yuyub *qazmağın* qırağında oturdum (Divanbəyoğlu).

2. çuxur *bax* dərə

çuma *bax* taun

ÇUST (*ayaq geyimi, dabansız ayaqqabı*) Bəzisinin oyununda pişdən yaxadan kuynəktuman və hətta ayağında *çust* da vardı (M.İbrahimov). **PAPIŞ** [Ağa Kərim:] Amma Ağa Salmana nökəm təlimim lazım deyil. O özü şeytana *papış* tikə (M.F.Axundzadə). **ŞAP-ŞAP** [Oğlanın] bir ayağında uzunboğaz çəkməsi vardı, o birində *şapşap* və şapşaplı ayağı topuğuna qədər cuna ilə sarınmışdı (H.Abbaszadə).

ÇUVALDUZ (*ucu yastı və ayrı iri tıxa*) ..alında *çuvaldız* çarığını köşəliyən Salam kişi ayaq səsi eşitdi (Mir Cəlal); **QIYIQ** ..*Qıyıqlar* xarallara sancıldı (Ə.Vəliyev); **PALANDUZ**..

çün *bax* **çünki**

ÇÜNKİ *Çünki* övladi-vətənin cəhalətimənə çoxdan ayaqdan salmışdır (M.S.Ordubadi); **ÇÜN** (*kl.əd.*) [Ağa Kərim:] *Çün* Hacı Qəfur ilə duz-çörək yemişdim, o xətirə gəldim ki, bu işdən Sökünə xanımı xəbərdar edim (M.F.Axundzadə); **ONA GÖRƏ Kİ** [Çərkəz:] Ona görə ki, sən bizim xəstələrə şəfa verirsən, *ona görə ki*, bizim camaata luzumlu adamsan, həm də ona görə ki, Xəlilin tanışı oğlusan.. (İ.Məlikzadə); **ZİRA** (*köhn.*) [Tomson:] *Zira* kiçik xalqların müqəddəratı qəddinə qalmaq bizim tarixi vəzifəmizdir (Ə.Məmmədxanlı); **ZİRA Kİ** [Məhəmməd ağa:] *Zira ki*, Ömər oxuyub elm sahibi olubdur və onun köməkliyi sizə azımı olur" (N.Nərimanov).

Dd

dabanbasa *bax* tələsik

dabanbasaraq *bax* tələsik

dabanbasma *bax* tələsik

dabanlamaq *bax* izləmək 1

I DAD, LƏZZƏT [Qayıb gilasa:] Yox sənin ətin; *Dadın, ləzzətin*, Quru sümükson; Ağacın yüksən (M.Seyidzadə); **TAM** O da mənim bəxtəvər vətənimin *tamıdır;* Eşqimizdən alıbdır öz ətrini bu şərbət (M.Rəhim).

II dad *bax* haray

dadaş *bax* qardaş

dad-fəryad *bax* fəryad, haray

dadlı *bax* ləzzətli, şirin

dadrəs *bax* köməkçi I

dadsız *bax* ləzzətsiz

I I. DAĞ (*coğr.*) *Dağların* başı qarlıdır; Ağ örpəyin buludlardır... (S.Vurğun); **KUH** (*kl.əd.*) Nalumdən oldu kül bu cahan içrə *kuhü* dəşt; Ey dil, neçin o türreyi-dildar yanmadı (A.Şaiq).

2. dağ *bax* yaylaq 1

II dağ *bax* dərd I

dağıdılmaq *bax* talanmaq

I. DAĞILMAQ [İraklı:] Mənim də şöhrətim *dağılıb*, adamlarım qırılıb (Çəmənzəminli); **TARAC OLMAQ** [Cahangir bəy:] Mal-dövlətim *tarac oldu* getdi, özüm də düşmüşəm bu günə (N.Vəzirov); **VİRANƏYƏ DÖNMƏK** [Mahmud:] Sevdiyimi bağçanı *viranəyə döndü* (Çəmənzəminli); **VİRANƏLƏNMƏK** Bir qəmzəsi qanlı, həramı yağı; Çəpdi könlüm şəhrin, *viranələnmiş* (M.V.Vidadi); **YIXILMAQ, TAR-MAR OLMAQ** [Hacı Murad:] Evim *yıxıldı, tar-mar oldu* (S.S.Axundov).

2. dağılmaq *bax* didilmək

dağınıq *bax* **1.** uçuq I; **2.** nizamsız 2

dağınıqlıq *bax* nizamsızlıq 1

DAĞITMAQ [Azər:] Bağrım çatlayır, dünyanı *dağıdarım*, Zöhrə? (M.İbrahimov); **ALT-ÜST ETMƏK** Nə buldular İskəndərlər, Çingizlər; Cahanı bircə *alt-üst etdilər* (H.Cavid); **DARMADAĞIN ETMƏK** Qızıl Arslan ... Hüsamoddin və Qütlüğün iyirmi minlik ordusunu *darmadağın edib* Qəzvin şəhərini işğal etmişdi (M.S.Ordubadi); **XARABAZARA DÖNDƏRMƏK** Çünki Atabəylər İraq və Bağdad qoşunlarının köməyi ilə Cənubi Azərbaycanı bir neçə günün içərisində *xarabazara döndərə* bilirlər (M.S.Ordubadi); **TAR-MAR ETMƏK (ELƏMƏK), XARABA QOYMAQ** (*qarğış kimi işlənir*) [Rüstəm bəy:] Mənə bir təşəxxüs salmaqdan ötrü Kərim xanın yurdunu *xaraba qoydum, tar-mar elədim*, evinə od vurdum, külünü havaya sovurdum (N.Vəzirov); **UÇURMAQ (UÇURTMAQ)** Anladım ki, bu həşərat heykəli *uçurtmaq* fikrinə düşmüşlər (S.S.Axundov); **VİRAN ETMƏK, VİRANƏ QOYMAQ** Şamaxıda pristav Cəbrayılov sahibsiz və fəqir bir müsəlman övrətinin evini *viran etdi* (C.Məmmədquluzadə); **YERLƏ YEKSAN ETMƏK** Vaxtı ilə uzaq və amansız bir zəlzələ böyük və gözəl bir şəhəri *yerlə yeksan etmişdi* (Ə.Məmmədxanlı); **YIXMAQ** [Hacı Mehdi:] Allah haqqında ikiövrətlilər var, hamısının evini *yıxsın*, hamısını mənim günümə salsın (Ə.Haqverdiyev).

DAHA (*bir daha*) Lakin mübarizədə; ... hələ ağırlıq, *daha* artıq; bir həvəsə gətirir (R.Rza); **ARTIQ** Əlimdəki işləri yoluna qoya bilsəydim, *artıq* burada durmazdım (H.Cavid); **DƏXİ** (*köhn.*) Elə ki taxıldı burnuna çeşmək; Qocalıq əl verib, *dəxi* nə etmək (M.V.Vidadi).

DAHİ, BÖYÜK (*ən yüksək dərəcəli bilik, zəka, ağıl sahibi*) *Dahilər* bəşər sözü bir dağ, bir qala; Cahillər dağıtmaq, yıxmaq "dahisi" (M.Araz); **DÜHA** Deyirlər: bir *düha* oddan-alovdan; Əzmlə çıxardı bəşəriyyəti (Ə.Sarıvəlli).

DAHİLİK [Qaraqaşlı:] Mənçə hər normal böyümüş adamda potensial *dahilik* vardır (Ə.Kərim); **BÖYÜKLÜK** Ancaq Nəsiminin *böyüklüyü* ondadır ki, o, yalnız islam ehkamçılarının dar çərçivəsində deyil, sufizmin daha geniş sərhədlərinə də sığışa bil-

murdi (Anar). **DÜHA** Füzuli öz *dühası* ilə Azərbaycana parlaq bir klassik ədəbiyyat verdi (C.Cabbarlı).

daxil *bax* kassa

daxildar *bax* kassir 2

DAXİL [Xosrov:] *Daxiltəbdəki* müharizəm üzündən, gözündən oxuyuram (A.Şaiq); **BATİN** Zahirən çox sadəlövh görünən bu qızın *batində* bu qədər hiylələr olduğunu Əliyarov heç vəchlə inana bilmirdi (M.Hüseyn). **İÇ** [Gülcalam:] Bos xalq nahaq demeyib ki, *içərim* özümü yandırır, çölüm özgəni (M.İbrahimov)

DAXİLƏN Vəliş *daxilən* gülür.. cavab vermeyib sözlərin mahiyyətini eşitməyi qət edirdi (Ə.Vəliyev). **BATİNƏN** . Qarabağ bəylərі də istintaqçılarının yerlərindən oynadığını hiss edir, bununçün də *batinən* narahat olurdular (Ə.Vəliyev).

DAXMA (*daşdan, palçıqdan və s. tikilmiş təkotaqlı, alçaq, balaca ev, vaxud yer altında düzəldilmiş kiçik ibtidai mənzil*) *Dammada* sükut hələ də pozulmamışdı (M.Hüseyn); **DAM** [Şöhrabanu xanım:] İkisi də Şərəfnisənin *damında* yatırlar. (M.F.Axundzadə); **DƏYƏ** Çoban *dəyəsində* qonaq da qalır, Bu qəlbi dağlardan min ilhamı alır (B.Vahabzadə), **KOMA** Belə xoşbəxt, bir *komaya; daxmaya* gəlsə, Günəş kimi işıq, sevinc verir bir kəsə (R.Rza), **KÜLƏƏ** (*köhn.*) Nohrün qaynağına doğru baxarkən suyun ortasında bir dəyirmançı *külbəsinin* qara dalğalarla qırpışa-qırpışa aşağı doğru axıb gəldiyini gördüm (A.Şaiq), **QAZMA** Gecə tonqal yanırdı; (*Qazma* işıqlarırdı (M.Seyidzadə)

dalın(a) *bax* homüşə

DAİMİ *Daimi* deyilik, nə siz, nə də mən (S.Vurğun). **BAQİ** Lakin yenə həmişəki kimi *öz* fikrində *baqi* qaldı (Ç.Əmənzəminli); **HƏMİŞƏLİK** [Qəmər:] Mən burada *həmişəlik* doktor işləməyəcəyəm (S.Rəhman); **ƏBƏDİ** (*bax*).

dair *bax* haqqında

DAİRƏVİ, GİRDƏ, DƏYİRMİ

daqqaçarın *bax* yekəqarın 1

DAL (*dal tərəfdə olan*) Şəhərin Şimal küçəsinin qurtaracağında, Firdovsi adına orta məktəbin *dal* tərəfindədir (M.İsrafilov); **ARXA** Mən bundan şəhərin *arxa* tərəfindəki üfüqdən görünən dağın dəyünə sapolonmuş Zəhərli kəndinin qırmızı evlərini görürəm (M.İsrafilov).

2. dal *bax* geri 1

3. dal *bax* sağrı

4. dal *bax* arxa 1

II dal *bax* budaq

dalaqatı *bax* gicitkən

dalandar *bax* süpürgəçi

dalaşqan *bax* davakar

DALAŞMAQ Bir gün Əyrəf məhəlləsinin uşaqlarından biri ilə *dalaşarkən*, ağır bir ot qollarından yapışdı (A.Şaiq); **BURUNLAMAQ** (*dan.*) [Əbülhəsən bəy:] Bu sözdən sonra qırı bizdən uzaqlaşdı, bir çoxları ilə *burunlaşdı* (M.S.Ordubadi); **ÇARPIŞMAQ** [Əbülhəsən bəy:] Bunların *çarpışması* nəticəsində ikisindən birisi tələf olacaq... (M.S.Ordubadi); **DAVA ETMƏK (ELƏMƏ)** [İsmayıl bəy:] Mən burada *dava eləməyə* gəlmamişəm (N.Vəzirov); **DİDİŞMƏK** İki qurtul dağın təpəsində... qozabla *didişirdi* (Ə.Sadiq); **DÖYÜŞMƏK, BOĞUŞMAQ** (*məc.*) [Kişi:] Torbiyəsizlər! Nə üçün *boğuşursunuz?* (A.Şaiq); **SAVAŞMAQ** [Xan:] Yox, Novruzoli, gərək hamımız nəğıl eliyənsən başdan axıra kimi; necə kağızı apardın, necə saldın qutuya və nə üçün urtuldu *savaşdın* (C.Məmmədquluzadə); **VURUŞMAQ** ...ortalıqda iki müsəlman bir-biri ilə bərk *vuruşur*, camaat nə qədər eyləyir hamları ayrılaşdıra bilmiyir (Ə.Haqverdiyev).

DALBADAL *Dalbadal* göndərdiyi məktubların hamısı cavabsız qalırdı (X.Hasilova). **ARAMSIZ** Səhərdən bəri *aramsız* atılan güllələr riyazı ilə uçuşaraq harada isə yerə düşür.. (M.Hüseyn); **ARASI KƏSİLMƏDƏN** *Arası kəsilmədən* çalınan zəngdən Cövdət diksinib gözlərini açdı (İ.Abbaszadə). **BİLAARAM** Rza bütün günü *bilaaram* gah körük basar, gah dəmir döyərdi (M.İbrahimov); **BİR-BİRİNİN ARDINCA** (DALINCA) Dalın Kəndli özünü saxlaya bilməyib, onun barəsində dilrüst öyrəndiklərini *bir-birinin dalınca* üzünə vurdu (X.Hasilova); **PEYDƏRPEY** ... çənəqlar *peydərpey* enib qalxırdı (Ç.Əmənzəminli).

1. DALDA Ohmədlə yoldaşlarının dayandığı yer möhkəm və *dalda* idi (M.Hüseyn); **BÜKÜK** Quzular özünü dağların *bükülmüş*, hətta çadırlara topirdi (B.Bayramov); **KÜLƏKTUTMAZ** ...mən öküzləri otarıb doyurdum, dərədə *küləktutmaz* bir yerə yığandan sonra yatmaq istədim (Q.Xəlilov)

2. dalda *bax* sığınacaq

3. dalda *bax* gizli 1

daldalanmaq *bax* gizlətmək 1

daldalanacaq *bax* sığınacaq

DALĞA (*dəniz sahilində küləyin əsməsi ilə əmələ gələn qabarıq*) Xəzri Xəzəri tolüünü gətirmişdi. Ordan-buradan qalxan *dalğalar*, sahilə yaxınlaşdıqca daha da güclənirdi (İ.Abbaszadə); **LƏPƏ** (*kiçik dalğa*) Bir-birini qovan körpə *ləpələrin* nəfəsilə; üsyəhlərə hey-lay deyən könül nəğməsilə (S.Rüstəm); **MÖVC** Dərya kənarında oyluş... *möcələrə* dərdini söylə (Ə.Haqverdiyev).

dalğadöyən *bax* lopadöyən

1. DALĞALANMAQ Sonra kimi *dalğalanır* üroyimdə sözün, deyirsi (S.Rüstəm); **LƏPƏLƏNMƏK** Günün axır şəfəqləri ahəstəcəsinə *ləpələnən* suyu düşüb onda xüsusi gözəllik vücuda gətirirdi (T.Ş.Simurğ); **MÖVCLƏNMƏK** Düzlərdə okılmış taxıl nəsimin qabağında o yan-bu yana yatıb durmaqla *möcələnirdi*.. (Ə.Haqverdiyev); **TƏLATÜMƏ GƏLMƏK** "Ural" sədası fırtınadan *tilatümə gələn* bir dərya kimi insan izdihamını titrədi (M.İbrahimov).

2. DALĞALANMAQ Başında *dalğalanan* üç boyalı bayrağı; O zaman zənn edərəm bütün cahan mənimdir (A.İldırım); **YELLƏNMƏK** *Yellədikcə* kiçik yüyrük; Gedib dəyir bu ulduzdan o ulduza (X.Rza).

dalğavuran *bax* lopadöyən

dalğıc *bax* üzgüçü

DALĞIN (*dərin fikirlərə qərq olmuş*) Zənci *dalğın*... Sulan sussiz... Elə bil ki, bütün varlıq; Onu bu dəm qüdrət nəzr (S.Vurğun); **FİKİRLİ** Tağı onü mənə *fikirli* görərək dedi:

Görürəm həm yorulmusan, həm də nəmusan, bələmi? (S.S.Axundov).

I dam *bax* 1. damma; 2. təvlə; 3. həbsxana

II dam *bax* tələ 1

damad *bax* yeznə

damaq *bax* kef 1

damazlıq *bax* cinslik

DAMCI Yenə mayeləşib suyu dönərik; Yenə *damcı* olub yerə enərik (A.Şaiq); **DAMLA** İki *damla* yaş uzun kirpiklərdən süzülüb yanğına düşdü (Ə.Qasımov); **GİLƏ** [Soldat:] Sənə demədim ki, bir *gilə* də su aparmaq olmaz! (S.Vəliyev); **QƏTRƏ** O dəryanın bir *qətrəsi*, bir sənəm incisidir; Hər damlası atəş olub ürəkləri isidir (B.Vahabzadə).

damcı-damcı *bax* damla-damla

dam-daş *bax* bina; ev 1

damla *bax* damcı

DAMLA-DAMLA (*damcı halında*) Əsgər kimi and da içdin şəhid olmuş o qızı sən; *Damla-damla* göz yaşları axıtmadım gözlərindən (S.Vurğun); **DAMCI-DAMCI** Yağış *damcı-damcı* yağır; Göz yaşları yanaqdan; *damcı-damcı* axır (R.Rza); **GİLƏ-GİLƏ** ...Bəlkə də yanaqlarında; *gilə gilə* baz oldu (R.Rza); **QƏTRƏ-QƏTRƏ** *Qətrə-qətrə* yaş tökər, çeşmi-göhərbarım kimi (Xətayi).

damlamaq *bax* hubs etmək

damlanmaq *bax* tutulmaq 1

damın *bax* alim 1

damnabaş *bax* kütbeyin

damno *bax* toxum 1

damında *bax* bilici

danışdırmaq *bax* dindirmək

danışıqlı *bax* insitut

danışqın *bax* naqqal

1. DANIŞMAQ (*müxtəlif mənalarda*) O gecəni Zəki Əhmədlə çox xoş keçirdilər Yedilər, içdilər, müxtəlif mövzularda *danış*

dilar (A.Şaiq). **BƏHS ETMƏK** Alma, palid, şanı ağacı hal ilə, *Evladlar bəhs* bu minval ilə... (M.Ə.Sabir). **DƏRDLƏŞMƏK** (*dərdləri haqda danışmaq*) Marşanta, qarı ilə bir neçə saat *dərdləşdi* (Çəmənzəminli); **GÖFTGU ETMƏK** (*bəhs*) [Əziz bəy:] Buyur. Səkinə xanımın özü ilə *göftgu edə* bilərsən (M.F.Axundzadə). **QONUŞMAQ** Çünki müsəlmancа *qonuşmaq* mənа, Eybdir! Öz eybimizi anlanq! (M.Ə.Sabir). **MÜKALİMƏ ETMƏK** [Molla Həmid:] Bu üç gündə bəni-adəm ilə mülaqat və *mükalimə etmək* və bir təmələ çıxmaq ona mümkün deyil (M.F.Axundzadə). **SÖHBƏT ETMƏK (ELƏMƏK)** Gəl ikimiz *söhbət edək*. Dumq üzbəri boxtovat (Vəli Miskinli).

2. DANIŞMAQ, ÇIXIŞ ETMƏK, NİTQ SÖYLƏMƏK

3. danışmaq *bax* söylomək 2

4. danışıqsız *bax* dinmək

danqı *bax* II

DANI.AQ Ana məzəmmətli, ata *danlağı*. Ancaq məhəbbətdir, ancaq məhəbbət! (B.Vahabzadə). **QINAQ** (*Qınamışam dost görünən düşmənlərin qınağından* (R.Rza). **MƏZƏMMƏT** Uşaqlara Xudayar bəyin *məzəmmət* tük qədər də kar elomədi (C.Məmmədquluzadə). **SƏRKİ** Üzüm də bilmirəm nədir günahım. Başıma yer-göydən *sərkilər* yağır (S.Rüstəm); **SƏRZƏNİŞ** Məmməd bəy Ağaboyumun *sərzənişinin* mənasını anladı... (*Çəmənzəminli*); **TƏNBEH** Portşan pis bir *tənbeh* eşidəcəyi duyğusu ilə anasının qoluna qısıldı (M.İbrahimov). **TÖHMƏT, TƏNƏ** [Sofi:] Siz məni el *tənəsindən* dost-aşna *töhmətindən*, ana bədgumanlığından qurtardınız (Ə.Qasımov).

DANMAQ (*boynuna almamaq*) [Sultan Səltəy:] *Danırsan* gözunun içinə qədər (S.Rəhmov). **GİZLƏMƏK** Lolo, səndən bir şey soruşacağam, məndən *gizləmə*, doğrusunu söylə (S.S.Axundov). **İNKAR ETMƏK** [Zaki:] Biz gənclərin üzərində onun çox faydalı təsiri vardır, bunu heç kim *inkar edə* bilməz (A.Şaiq).

1. DAR, ENSİZ Çaylardan adlandıq, "İt yolu" adlanan *dar, ensiz*, daşlı-qayalı və çox ağır bir cığırla Mumavən zirvəsinə qalxdıq (M.İbrahimov).

2. DAR Biri deyir: Azca *dardır* yerimiz (M.Rəhim); **DARISQAL** *Darısqal* bir daxma var, qabağı ağaclıqdır (M.Seyidzadə).

3. DAR (*məc.*) (*vaxtın azlığı*) Ancaq indi bu *dar* vaxtda söhbət açmağı lazım bilmədi (Mir Cəlal); **TƏNG** [Cəfər kişi:] Sağagun vaqon doldurduq, yük çox idi, taylar ağır, vaxt *təng* (M.İbrahimov).

1. DARAQ (*saçı daramaq üçün dişli alət*) [Qız] kosik saçını *darağı* ilə düzəldi (M.Hüseyn); **ŞANƏ** (*köhn.*) Suba dost zülfünə *şanə* çəkəndə; Yayılar gərdənə ha bu lar, bular (Aşıq Ələsgər).

2. daraq *bax* şan I

3. daraq *bax* dırmıq

dargöz(lü) *bax* paxıl

dargözlülük *bax* paxıllıq

DARI (*birillik taxıl bitkisi və bu bitkinin dəni*) Cütçü babasın, buğdanı ver, *dari* yeyərsən; Su olmasa qışda ərtdıb qarı yeyərsən (M.Ə.Sabir), **ƏRZƏN** (*arz , kl.sd.*) Nə buğda, nə arpa çatdı səndən; Nə lobya, nə xud, nə paxla, *ərzən* (M.Ə.Sabir); **SULU** [Hacı:] Qarışdırram unu toza, peyinə; Bir düyü, bir *suluf* vermərəm sənə (A.Səhhət).

1. DARIXMAQ *Darıxıram* indi çox, sıxıntı könlümü *həsrət*, Meşəni tərkinnüm et (M.Rəhim), **DARILMAQ** Amma Yavər *darılmırdı* Mudinəyə arxayındı... (M.İbrahimov); **XİFƏT ELƏMƏK** [*Qaraqaşlı.*] ...ikisini də bir yerdə rədd elomək lazımdır ki, ayrı düşüb *xiffət eləməsinlər* (Ə.Kərim); **KÜRLÜK ETMƏK** (*dan.*) [Qundab.] Mən yamanca *kürlük edir*, ağlayır, hər zırda sözdən, xüsusən yemokdən küsürdüm (B.Bayramov). **QƏRİBÇİLİYİNİ ÇƏKMƏK** Sultanxan Əli dayını düşünür, onun və başqa dostlarının *qəribçiliyini çəkirdi* (A.Makulu).

2. darıxmaq *bax* qəribsəmək

darılmaq *bax* **1.** birisənmək; **2.** darıxmaq I

darıxqal *bax* **1.** dar 2; **2.** darkeş

DARKEŞ (*həməcə balacа*) [Dilarə:] Bağışlayın, evimiz *darkeşdir*, iki otağa sıxılıb qalmışıq (Çəmənzəminli); **DAR** (*dan.*) Əslinə baxsan, bu *dar* həyətdə nə günəşli bir yer, nə də tamaşalı bir şey vardı (Ə.Əhluhosən); **DARISQAL** [Pyotr Anisimoviç:] Oğlunuz, gəlininiz gəlib, onsuz da eviniz *darısqaldır*, nöş mən də sizə bir yük olum (H.Abbaszadə).

darmacal *bax* tolosık

DARTMAQ [Fərasət] var gücü ilə Mirzin otoyindən yapışıb, evinə tərəf *dartdı* (Ə.Hidayətoğlu); **ÇƏKMƏK** Firəngiz başını qaldırmadı, suya qoyduğu bənövşə dostəsini bəmi ilə qarışıq özünə tərəf *çəkdi* (B.Bayramov).

darülədəb *bax* məktəb

darülfünun *bax* universitet

darüşşəfa *bax* xəstəxana

DARVAZA (*həyət həsarında böyük qapı*) Dəmir *darvaza* gurultu ilə açılıb-örtüldü, maşın içəri salındı (X.Hüseynova); **ALAQAPI** *Alaqapının* qabağına həsir dalındakı ağacdan sarı yarpaqlar tökülüb (Anar); **KÜÇƏ QAPISI** Rübabə qonağı *küçə qapısına* kimi ötürdü (H.Abbaszadə).

DASTAN (*irihəcmli əsər*) Ələsgərəm, tərifini; Düzürəm *dastana*, gözəl! (Aşıq Ələsgər), **EPOS** Məlumdur ki, dramaturgiya bir janr olaraq lirika və *eposa* nisbətən daha mürəkkəbdir (M.Arif); **POEMA** (*bax*).

DAŞ Turpağa həsirtəm; həsrətəm *daşa*, ağaca (R.Rza); **ƏLLƏMƏ** (*məh.*) [İsmayıl bəy:] Sözümə baxsan, bu məsələnin üstünə bir *əllamə* qoy, hununla də qurtar (Ə.Vəliyev); **HƏCƏR** (*kl.sd.*) Abbas deyər salım şəhin başına; Orubi-*həcər*, farsi-sung, türkidaş ("Abbas və Gülgəz"); **SƏNG** (*kl.sd.*) *Sung* şikəst eylədi balü pərim; Bunlarınağın həsilini anladım (M.Ə.Sabir).

daşbaş *bax* gəlin

DAŞIMAQ (*bir yerdən başqa yerə aparmaq*) Gördülər bir qarınca bir muluxi; *Daşıyır* qarşısında sürət ilə (M.Ə.Sabir); **APARMAQ** Sonuncular yaralıları *aparırdılar* (Mir Cəlal).

daşınmaq *bax* köçmək 1

DAŞ-QAŞ (*qiymətli daşlar*) [Aslan:] O qədər qadına yaxınlaşıb görürsən ki, gözəlliyi də, oynında parıldayan *daş-qaş* da saxtadır (S.Rəhman); **CAVAHİR(AT)** *Cavahir* daima cavahir qalır; Torpağın üstündə, torpaq altında (M.Rəhim); [Xumar:] Mono nə *cavahirat* lazımdır, nə də pul (S.Rəhman); **GÖVHƏR** Həyatda layiq olan ziynət – elm *gövhərdir*. Ki, böylə bir dirilik qabili-mənat deyil (M.Ə.Sabir); **LƏL-CAVAHİR(AT)** [Bəhlul:] Gördüm ki, bir küpə qızıl, bir küpə də *lal-cavahir* (A.Şaiq).

daşqəlbli *bax* daşürəkli

1. DAŞMAQ, AŞIB TÖKÜLMƏK

2. daşmaq *bax* coşmaq I

DAŞÜRƏKLİ Yəni mən o qədər *daşürəkliyəm?* (M.Hüseyn); **DAŞQƏLBLİ** *Daşqəlbli* insanları neylərdin, ilahi! Bizdə bu soyuq qanları neylərdin ilahi! (M.Ə.Sabir); **QƏLBİDAŞ** Çalış ki, bir gülən çıxmasın boşa; Dəysin o fəşistə, o *qəlbidaşa* (S.Rüstəm); **SƏNGDİL** (*köhn.*) Bir də məni vurma, aman, *səngdil*; Rəhm elə, inqıllayıram indi mən (M.Ə.Sabir).

1. dava *bax* **1.** müharibə; **2.** dava-dalaş

2. dava *bax* dərman I

DAVA-DALAŞ (*bir neçə şəxs, qonşu, qohum arasında olan narazılıq*) Ancaq kənddən *dava-dalaş*, söz-küy azalmır (M.S.Ordubadlı); **ÇARPIŞMA** ..dalaşanları aralamaq qeyri-mümkün idi, *çarpışma* davam edirdi.. (Çəmənzəminli); **DAVA** (*dan.*) *Dava* tozadən qızışdı; başlar yarılmaqda idi; saqqallar yolunurdu; sonsuz evlərə düşürdü (Çəmənzəminli); **DAVA-ŞAVA** [Alo:] Axır ay Şamo, bu *dava-şavadan* heç başımı çıxır ki! (S.Rəhimov); **DİDİŞMƏ** İki qardaş arasında olan *didişmələr* get-gedə uzandı (A.Şaiq); **QALMAQAL** Emalatxanada böyük bir *qalmaqal* qalxdı (M.S.Ordubadlı). **QOVĞA** *Qovğa* səsi getdikcə yaviqlaşırdı (Çəmənzəminli); **VURHAVUR** (*əlbəyaxa olan dava*) [Kazım:] Ay Allahqulu, yaxşı ki, yaxamızı bu *vurhavurdan* qurtardın (Çəmənzəminli).

dava-dərman *bax* dərman 1

dəvaxana *bax* aptek

DAVAKAR Arvad səsindən artıq *davakar*, hərzə kişi səsinə oxşayan bu səs Gülbəniə çox pis təsir etdi. (M.İbrahimov); **DALAŞQAN, SAVAŞQAN** Ay *dalaşqan* sərçələr! Ay *savaşqan* sərçələr (M.Rzaquluzadə); **QALMAQALÇI** Bu müstəbid təhlükəli adam eyni zamanda bir küçə *qalmaqalçısı* qədər ağzısöyüşlü, tərbiyəsiz idi (M.İbrahimov); **QALLI** Çoxlarını məhv elədi bu qovğalı, *qallı* dünya; Sultanlara qalmadı, yox, Nəsimiyə qaldı dünya (X.Rza).

DAVAMÇI (*bir işi davam etdirən*) Ulu Tolstoyun, böyük Puşkinin; Fikir *davamçısı*, məslək *varisi* Hünərdir, şərəfdir yeni nəsilçün (B.Vahabzadə); **VARİS** (*məc.*) [Qara] ananələrin qulu deyil, həqiqi *varisidir* (R.Rza).

davamlı *bax* möhkəm 1, 2

DAVAMSIZ, CƏƏNİ, KÖVRƏK, NAMÖHKƏM

DAVAMSIZLIQ, DƏYANƏTSİZLİK (*bax*), **NAMÖHKƏMLİK**

DAVAR Kənd yerində üç il dalbadal məhsul olmaması üzündən çox adam qapısındakı beş-üç *davar* satıb yemiş, *I* (B.Bayramov); **QOYUN-QUZU** Dırnağıyla bəzək vurub nəmli torpağa: *Qoyun-quzu* mələşərək, qalxır şaylağa (S.Rüstəm).

1. DAVASIZ, QALMAQALSIZ, MÜBAHİSƏSİZ

2. davasız *bax* dərmansız

dava-şava *bax* dava-dalaş

davat *bax* mürəkkəbqabı

DAVRANIŞ, HƏRƏKƏT Axır vaxtlar [Fatmanın] *hərəkətləri, davranışı* dəyişmişdi (H.Abbaszadə). **ƏMƏL** Sonə cəza verən *əməllərindir* (M.Rahim), **KİRDAR** Canım oda yandı, qoyma, gəldi, *Kirdarı* yamandı, qoyma, gəldi! (M.Ə.Sabir); **MÜAMİLƏ** Xodicənin mənə qarşı... bu *müamiləsindən* müəəssir olmaya bilməzdim (S.Hüseyn); **RƏFTAR** Nə gizlədim, doğrusu, inan bu

soyuq *rəftarı*. Ey eşqimin soltanı, keç sondən gözləməzdim (M.Rahim); **MÜNASİBƏT.**

DAVRANMAQ Səfərin gəlməsi söhbətin mövzusunu tamamilə dəyişdi. Kazım da onun yanında ehtiyatla *davranırdı* (Çəmənzəminli); **DOLANMAQ** Güləndam Əhmədin həm arvadı, həm əmisi qızı idi.. Əmi qızı və əmi oğlu xeyli məhrəban *dolanmaqda* idilər (Ə.Haqverdiyev); **RƏFTAR ETMƏK** On-on iki yaşına çatmamış uşaqların əksəriyyəti özünü yaxşı aparırdı, sakit oynayır, bir-birilə yaxşı *rəftar edirdi* (C.Cabbarlı)

1. DAYAQ. DİRƏK (*bir şeyi saxlamaq üçün altından vurulan tir və s.*) Tələbə diqqətlə baxdı və başa düşdü, görünür, bu iki *dirək* möcüzə olmayanın *dayaqları* imiş.. (Anar); Şirəli daxmanın *dirəyinə* qısıldı (M.Hüseyn); **SÜTUN** ...*Sütunların* da kölgəsi düşürdü (Anar).

2. dayaq *bax* havadar

DAYANACAQ (*nəqliyyat vasitələrinin dayanacaq yeri və sərnişinlərin minik üçün gözlədikləri yer*) Adilə bütün bunları hiss etmədən iraliləyir, özünü taksi *dayanacağına* çatdırmağa can atırdı (Ə.Qasımov); **DURACAQ** Avtobus yola düşhadüşdə Korim dayı *zor*-güc özünü *duracağa* çatdırdı (M.İbrahimov); **DURUŞ** (*dan.*) Tramvay *duruşunda* tövyərə bığlı bir gənc; Zilləyib gözlərini bir qapıya səhərdən (S.Rüstəm).

dayandırmaq *bax* saxlamaq 1

DAYANMADAN (*müxtəlif mənalarda*) O (Qəmər) *dayanmadan* yoxuşu yarılı ceyran kimi sıçrayır, oxlamış maral kimi atılırdı (S.Rəhimov); **ARAMSIZ** [İlyas:] Mən gecələr... hiylə çırağın işığında *aramsız* çalışırdım (M.Hüseyn), **BİRBAŞA** Lap *birbaşa* redaktorun yanına getdim (M.İbrahimov), **BİRNƏFƏSƏ** Zərif o axşam evlərinin qabağında ayrılıb pillələri *birnəfəsə* çıxdı (Ə.Kərim).

1. DAYANMAQ Maşın onlara çatanda *dayandı* (H.Abbaszadə); **AYAQ SAXLAMAQ** [Mədinə] ürəyinin xoş bir sevinclə döyündüyünü hiss edib *ayaq saxladı* (M.İb-

rahimov); **DURMAQ** [Mirzə Kazım:] *Durun! Dayanın!* (M.S.Ordubadi); **ƏYLƏNMƏK** [Qondab:] Sürətlə qaçan maşın böyrümdə *əylənib* (B.Bayramov).

2. dayanmaq *bax* dözmək

dayday *bax* dayı 1

dayə *bax* tərbiyəçi

1. DAYI (*anamın qardaşı*) [Aytəmiz:] Elə bilə, məktəb kimi. Cəmi üç doftordur. *Dayıma* göndərmək istəyirdim (Ə.Qasımov); **DAYDAY** (*uşaq dilində*) Əkizlər gəlib dedilər ki, *dayday* işdən gəlməyib,.. (H.Abbaszadə); **ƏMİ** (*bax*).

2. dayı *bax* əmi 2

dayısarvadı *bax* dayıdostu

dayıcanı *bax* dayıdostu

DAYIDOSTU [Aytəmiz:] Axı *dayıdostum* mənə kiçik cibləri olan kəmər düzəltmişdi (Ə.Qasımov); **DAYICANI** (*məh.*) Böyük xalıqızının da, *dayıcanım* da tökdüdülər mənim üstümə... (C.Məmmədquluzadə); **DAYIARVADI.**

daz *bax* dazbaş

DAZBAŞ (*başında tükü olmayan, başının tükü tökülmüş*) Direktor, nə direktor – yekəqarın, *dazbaş*, sallaqdodaq. Soltonotin atası yerində (H.Abbaszadə); **DAZ** [Mümtaz Mötəbərov] kollesinin düz ortasının *dazını* örtmək üçün yan tərəflərin saçını aşağıdan yuxarı daradı (M.Hüseyn); **KEÇƏL** [Vəli:] Bəli, bu *keçəl* Oruca ad-san çox lazımdır! (M.F.Axundzadə).

DAZI/DAZI OTU (*bot.*), **ÇOBANSÜZGƏCİ, QAXOTU, QOYUNQIRAN** Hələ qədim zamanlardan xalq arasında *daxotunun* (bu bitkiyə *qoyunqıran, çobansüzgəci, qaxotu* da deyilir) müalicə xassələri yaxşı məlum idi.

debarkader *bax* platforma 1

dedikə *bax* olduqca

deh *bax* kənd

dehqan *bax* kəndli

deklarasiya *bax* bəyannamə

dekor *bax* bəzək

deyr *bax* kilsə; monastır

DELFİN (*dənizdə yaşayan heyvan*) Bir anlıq dünyada yox olsa boşər; Məni *delfinlərin* yanına göndər (M.Araz); **YUNUSBALIĞI** [Sədi:] Sizin xoşboxtliyiniz onda olmuşdur ki, timsah gəlini suyun dibinə aparmamış, *yunusbalığı* kömöyə çatmışdı (A.Şaiq).

1. DEMƏK Şəndə rentgenin noticəsini nəzərdən keçirdi, biçaqlıq şey olmadığını *dedi* (B.Bayramov); **AYITMAQ** (*qəd.*) Olma məlul, *ayıtma* kim, bəndü həsər içindəyəm (Nəsimi); **BUYURMAQ** (*dan.*) [Cəfərqulu:] Sizin boy doğru *buyurur* (S.S.Axundov); **ƏRZ ETMƏK (ELƏMƏK)** [Mümtaz Mötəbərov:] Bax, doktor, bunu lap düz *ərz elədin* (M.Hüseyn); **SÖYLƏMƏK** İndi anlədınız nə *söyləmək* istəyirik? (N.Nərimanov).

2. demək *bax* demoli

DEMƏLİ Mən sülhə səs verirəm; Deyişirəm, *demək*, olımlu təbiəti (M.Rahim); **DEMƏK** [Koromov:] Ada, dəmirçi Musa, *demək* iki min beş yüz manatı almısan, qaçmaq istəyirsən?! (S.Rəhman).

demi *bax* qolyan

depeşa *bax* teleqram

despotizm *bax* istibdad 1

despotluq *bax* istibdad 1

1. DEŞİK (*yer əlmiş bir yer*) Onların bağında, gözümə ağac *deşiyində* qayrılmış bir alacəhrə yuvası sataşdı (S.S.Axundov); **DƏLİK** Dəmir qapılarsa *dəlik*, deşik, paslıdır; Allah bilir həvaxtdan kədərlidir, yaslıdır?! (S.Rüstəm).

2. DEŞİK (*it, tülkü və s. yuvası*) ..İtimiz yuvaya nisbətən bir *deşik* qayırmışdı (C.Məmmədquluzadə); **DƏLİK** Gündüzlər istirən dərdindən [it] həmən *dəliyə* girib kölgələnirdi (C.Məmmədquluzadə).

DEŞMƏK Gülənərin etirazına fikir vermədən iynəni sapladı. Gəlinin qulağım *deşdi* (İ.Şıxlı); **DƏLMƏK** Onun qollarını ən azı iyirmi güllə *dəlib* keçmişdi (M.Hüseyn); **YIRTMAQ** Qulaqlının pərdəsini *yırtır* vəhşi cəz səsi; Meyxanəni topa tutur qadınların naz səsi (S.Rüstəm).

DETAL, HİSSƏ
devirmək *bax* yıxmaq 2
deyəsən *bax* yoqın
deyicilik *bax* xoborçilik
deyikli *bax* nişanli
deyinmək *bax* donquldanmaq
deyişmə *bax* şeirləşmə
deyişmək *bax* şeirləşmək
dezertir *bax* fərari

1. DƏB (*geyim forması*) Modino tamahkar deyildi ki, deyəsən Yavor ona *dəbdə* olan bir paltar almaq və yaxud yayda hansı kurorta isə aparmaq üçün pul tapmağa cohd edir, əldən-ayaqdan olur (M İbrahimov); **MODA** [Süroyya:] Aylarla baş sındırırlar bir yeni *modanı* düzəldincə (Ə.Qasımov).

2. dəb *bax* adət 1
dəbbə *bax* lovğa

DƏBDƏBƏ (*böyük, yaxud kiçik şəntlik*) Bu şəhər içində görüb duyduğum o hissinəşət: Bütün o *dəbdəbələr*, hop o anlı, şanlı həyat (H.Cavid); **BÜSAT** Golsin moclisimo bu gün ıstıqbal; Görsün ki, qolbimdo no *büsat* vardır (S.Vurğun); **CAH-CALAL** Qoyunlar axşamdan kəsilib, soyutma olub *cahü calal* ilo, brovhabrov ilo düşürük yola (Ə.Haqverdiyev); **DƏM-DƏSGAH** Tolobo adam hansı otaqda *dəm-dəsgah* düzəldib ağluna belo bir ad qoya bilərdi? (S.Ruhimov); **DƏSGAH** (*böyük şəntlik*) [Cabbar boy:] Elo bu *dəsgahlardan* görünür ki, kişi böyük adamdır; doğru buyurursan (N.Vəzirov); **EHTİŞAM** İndi bayraq kimi ucaldır zaman; Voton torpağının *ehtişamını* (S.Vurğun); **QURĞU** Zülümünü nümayan eylədin aşkar: *Qurğular* pozuldu, sanlar itibdi (Aşıq Ələsgər); **TƏMTƏRAQ** No *təmtəraq*, no zinot. No bu sayaq moziyyot; Ruhumu cəzb etməyir; Mani sorinlatmoyir (M.Rahim); **TƏNTƏNƏ** Əlimdə ağ günlorin; Boxtiyarlıq camıdır, Başladığım *təntənə*; İstiqlal bayramıdır (M.Rahim).

DƏBDƏBƏLİ Gürcü zadəganlarından biri tulumbası seçildi, *dəbdəbəli* ziyafət başlandı (Çəmənzominli), **CAH-CALALLI**

Gecə xanın evində *cah-calallı* bir məclis qurulmuş, sazandalar öz yerlərini tutmuşdular (Ə.Məmmədxanlı); **DƏM-DƏSGAHLI** Sazandası, xanəndəsi, plovu, içkisi, mozosi, cehizi, başlığı öz qaydasında *dəm-dəsgahlı* bir toydu (Mir Cəlal); **DƏSGAHLI** Heydərovla Sonuyo... *dəsgahlı* bir toy elədilər (Mir Cəlal); **EHTİŞAMLI** Gecələrin zinətidir; *Ehtişamlı* axşamların; Bir dünyanın şöhrətidir, Göyündəki ağ şamların (H.Billuri); **MÜTƏNTƏN** (*köhn.*) [Cavad:] Məşhur fars şüarasının Qaaninin tar, rübab çeri bir ahəngi-digərino təhziz etmiş həzin, *mütənten*, mütərrə, ahəngdar nəğmələr icad edər çeri musiqi ilo məzə edir (A.Şaiq); **TƏMTƏRAQLI** ...modoniyyot sarayı... *təmtəraqlı* bir kaşano kimi ucalmışdı (S.Rohimov); **TƏNTƏNƏLİ** Arvadının sualı Bahaduru sevindirdi, bu o demək idi ki, uşağın ad gününü *təntənəli* keçirmək fikri ilo yavaşyavaş razılaşırdı (R.İbrahimboyov).

DƏBƏ (*tib.*), **YIRTIQ, QRİJA** (*dan.*)

DƏBİLQƏ (*müharibə vaxtı başa qoyulan dəmir baş geyimi*) Qılınc və nizələrin əsir etmədiyi dəmir geyimlər və polad *dəbilqələr* ağır əmud zərbələrinin altında əzilərək bədənlərə yeriyirdi (M.S.Ordubadi); **KASKA** Zabitin *kaskası* ən addım konara dığırlandı (Mir Cəlal), **ŞLEM** İçəridə qızının *şlemli* əsgər nədənsə çox ərinə-ərinə cavab verdi (M.Hüseyn); **TASKÜLAH** Yolnan yeddi yaşında bir oğlan, *ağ taskülah* başında, göy qədək arxalıq oynində və ağ tuman, ayaq yalın, qabağına bir dəstə quzu qatıb və əlində şökə ilə bu quzuları vura-vura gəlir kəndə (C.Məmmədquluzadə)

dəbistan *bax* məktəb
dəcəl *bax* nadinc
dəcəllik *bax* nadinclik

1. DƏDƏ Hamı gözləyir ki, çıxsın ortaya. Yeni bir qəhrəman, müdrik bir *dədə* (X.Rzal). **USTAD** Biz artıra bilmədik sözün qədrini, *ustad!* Əydik də qamış kimi sözün qədrini, *ustad!* (M.Araz).

2. dədə *bax* ata

dədə-baba *bax* ata-baba
DƏDƏ-BALA (*ata ilə oğul və ya qız*) [Molla:] Bunlar *dədə-bala* çıxdılar. Daha savaşmazlar (M.N.lot.); **ATA-BALA** [Hacı Murad:] İroli gol oyloş. Bir az da *ata-balo* dordloşok (S.S.Axundov).
dədəli *bax* atalı
dədəlik *bax* atalıq
dədəmalı *bax* cehiz
dədəsiz *bax* atasız
dədəverdi *bax* cehiz
daf *bax* qaval
dafçalan *bax* qavalçı

DƏFƏ (*müxtəlif mənalarda*) Bir *dəfə* tarlada, bir *dəfə* evə dovot edəndə, bir də indi (Ə.Qasımov); **AYAQ** (*dan.*) ...beş *ayaq* qayıdıqları halda, yeddi dəfə xoroyi doldurub boşaldırdılar (Ə.Voliyev); **BAŞ** [Abdulla] ayağa qalxdı, stolun arxasında bir-iki *baş* gozindi... (B.Bayramov); **DÖNƏM** [Qənbəb:] Mozahir iki *dönəm* qosəbəyə qayıtdı.. (B.Bayramov); **ƏL** (*adətən saylarda*) Bu əsnada yaxında dörd-beş *əl* şiddətli tapança atıldı (H.Cavid); **KƏR(R)Ə** İrəndə ikinci *kərrə* Ələkbər yoldaşla tanış olduın (M.S.Ordubadi); Sonra telefon azından on *kərə* zəng çaldı (S.Qədirzadə); **QAT** [Qasid:] Düşmən bizdən on *qat* güclüdür (M.Hüseyn); **MƏRTƏBƏ** (*kl.ad.*) Ala gözlər nərgisi-məstano lək şəhlalanır; Elo ki süzgünləşir, yüz *mərtəbə* zibalanır (M.P.Vaqif); **ÖYNƏ** Sizin kənddə çox az adam var ki, gündə iki *öynə* yemək yesin (M.Hacıyev); **PAY** [Hocor:] Mon Qəmərdən min *pay* gözəl idim... (Anar); **SƏFƏR** Bu *səfər* də Durnise bir az fikirləşib, birdən gülümsündü... (Çəmənzominli); **YOL** [Niyazoli:] Bir arvadə iki *yol* kobin kəsmək olmaz ki? (N.Norimanov).

DƏFƏLƏRİ-Ə [İbrahim xan:] Mon *dəfələrlə* kömək verib, dərdən qurtardığım İrəkliyə tac gəlsin... (Çəmənzominli); **DÖNƏ-DÖNƏ** *Dönə-dönə* imtahan etdi fələk dövranını; Onda mən bəxtəkslikdən özgə adət görmədim (M.P.Vaqif); **KƏRRAT** [Ömər:] Bu barədə də *kərrat* ilə mənə sifariş gündoriblər (N.Norimanov); **MÜKƏRRƏR** (*köhn.*) Gördüm bu rübaiyi *mükərrər* (M.Ə.Sabir); **TƏKRARƏN** Kərimzadə.. Həmişəyevin fikrini *təkrarən* təsdiq elədi (B.Bayramov); **TƏKRAR-TƏKRAR** [Xan] Vaqifin Tiflisdən gətirdiyi xəbəri *təkrar-təkrar* xatirindən keçirib fikirləşdi (Çəmənzominli).

dəfinə *bax* xəzinə 1

DƏFTƏRÇƏ (*kiçik dəftər, qeyd dəftərçəsi*) [Mazarov:] Yox, Məlik *dəftərçəsinə* özgələrinə aid olan şeyləri qeyd edir (Anar); **BAYAZ/BƏYAZ** (*köhn.*) (şeir, yaxud mərsiyə dəftərçəsi) Sənə öz yurdundan, öz *bəyazından*; Ancaq ayırdılar bir qəbir yeri (M.Rahim); İbrahim xanın qızı Sənəm xanım şeir inaraqlısı olduğundan, Vaqifin hər bir şerini öz *bəyazına* köçürürmüş (Çəmənzominli).

dəftərdar *bax* mühasib
dəftərdarlıq *bax* mühasiblik
dəhan *bax* ağız

DƏHLİZ. Cövdət uşaqları *dəhlizə* ötürdü (H.Abbaszadə); **KORİDOR, QƏFƏXANA** (*arx.*) İkisinin arasındakı *koridorun* (*qəfəxana*) bir nəfərino məkulat yığılırdı, o biri tərəfində də iri bir su küpü basdırılmışdı... (Çəmənzominli).

dəhr *bax* 1. dövr; 2. dünya
dəhşətli *bax* qorxulu 1
dəhyək *bax* vergi 1
dəxi *bax* həmçinin; daha

DƏLƏ (*zool.*) O, *dələnı* tanınadı.. (M.Rzaquluzadə); **SİNCAB** Külli miqdarda ovlanan xəzdərili heyvanlarımız arasında *sincab* çox mühüm yer tutur ("Zoologiya").

dələduz *bax* hiyləgər
dələduzluq *bax* hiyləgərlik
dələyən *bax* qarınqulu
dələyən *bax* oğacdolan

1. DƏLİ (*ağlı və şüuru yerində olmayan*); **CÜNUN** (*kl.ad.*) Qeyrə obəs vermə *cünun* nəmini; Görməyərək surəti-İ.eylasını (M.Ə.Sabir); **DƏLİ-DİVANƏ** [Cahangir boy:] *Dəli-divanə* kimi gecə yarısından keçmiş, atlanıb gedirəm o otraflarda gəzirəm...

(N.Vəzirov). **DİVANƏ** Gah odsuz, alovsuz pərvanə oldum. Eşqimlə gələcək *divanə* oldum (M.Araz). **DİVANƏSƏR** (*kl.sif.*) Sonra gündən-günə *divanəsər* oldu mənə xan (A.Səhhət). **İPLƏMƏ** (*isim*) [Fərzəli:] Bu səfeh oğlu lap *iplənə* imiş ki! (S.Rəhimov); **MƏCNUN** (*kl.sif.*) [Cahangir bəy:] Tamam el-oba mənim adım *məcnun* qoyublar; əlbəttə, mən *divanəyəm*, hərgah divanə olmasaydım, Səadətə toxunmaz dəm (N.Vəzirov).

2. **dəli** *bax* igid

dəlibaş *bax* dəlisov

dəli-divanə *bax* dəli I

dəli-dolu *bax* intizamsız, dəlisov

dəlik *bax* deşik I, 2

1. **dəliqanlı** *bax* 1. yetkin, 2. igid

dəliqanlılıq *bax* igidlik

dəli-qudurmuş *bax* azğın I

DƏLİL (*ərəbcədən üzah edən*) Material dakı *dəlilləri* yoxlayıb saf-çuruk etməklə nəticələr çıxarmaq, xüsusilə kolxozun əqtisadiyyatı ilə bir də Həsən kişinin kəsb-peşəsi çox kontakt daydı (Ə.Qasımov); **BÜRHAN** (*kl.sif.*) [Şeyx Hadi:] Başqa dinlərdə bir çox insanlar, hətta sorat, hətta ərazi *burhanlar* (H.Cavid), **DƏSTAVÜZ** Heç birisini tutmaq üçün oldu *dəstavüz* yoxdur (M.İbrahimov). **ƏSAS** [Musa:] Tutulması üçün heç bir *əsas* yoxdur (Ə.Vəliyev), **İSBAT** Dahi, *isbata* ehtiyacı yoxdur; İstər heç mənimə, istərsə mən (Ə.Sarıvəlli). **SÜBUT** [Fərrux:] Şəhbaz, hirslənmək lazım deyil, mənim məntiqim *subutlar* gətir (S.S.Axundov).

DƏLİLİK (*ağıl hayından çıxmış adamın halı*) [Hacı Nəyib:] Yeni hökim cənablarının ixtisası həmin *dəlilik* mərəzinin, ... rəxnə tapmalıdır (C.Məmmədquluzadə); **CÜNUNLUQ** Sayəsilə də bu iş bir dəlilik; İşdə yox, var bu *cünunluqda* bilik (Şəhriyar); **DİVANƏLİK** [Çingiz:] Yox, yox, mən sərsəri olmaram, *divanəlik* əzizlər, zəiflət işidir (S.S.Axundov). **MƏCNUNLUQ** [Anjela:] Burax bu *məcnunluğu*. Allahını sevərsən (H.Cavid).

DƏLİLSİZ, BİDƏLİL, ƏSASSIZ, İSBATSIZ, SÜBUTSUZ

DƏLİSOV Ümumən o, çox *dəlisov* idi (M.İbrahimov); **DƏLİBAŞ** ..Sofur *dəlibaş* bu adam idi (S.S.Axundov); **DƏLİ-DOLU** Həlkə deyəcəklər: sabah çatışmır; Bu *nə dəli-dolu*, bəyin də qanılır (X.Rza); **DİVANƏTƏHƏR** adlandır... (A.Şaiq); **DƏLİTƏHƏR**.

1. **DƏLİŞ** [Nəyib Nadanov:] *Dəlişəm*. Mənim ətgücümü heç kəs işlədə bilməz Qırxılığım üzə bir ay tək gəlmir (Ə.Hidrun oğlu). **BƏHƏR** ..Həm məhəllənin əz hamamı, məscidi, *bərbəri*, xəyyatı, başmaqçısı, bəqqalı, əllafı.. (Ə.Cəfərzadə).

2. **dəlişək** *bax* kişəyi

DƏLİXƏXANA Qaçay indicə baxıb gördü ki, *.. dəlixəxanada*. çayxanıda olan ların hamısı bura yığışmışdı (İ.Məhkəzadə). **BƏRƏRXANA** Odur bax, özüdür! *Bərbərxanadan*. Basıb yanların çıxdığı zaman.. (S.Vurğun).

DƏLİXƏKİK, BƏRƏRİLİK

dəlmək *bax* deşmək

1. **dəm** *bax* I. dövr; 2. an

II. **dəm** *bax* xoruş

dəm-dəngah *bax* dəbdəbə

dəm-dəngahlı *bax* dəbdəbəli

dəmsəl *bax* gülüstan

dəmxana *bax* ev I

DƏMİR [Arvad] sorabı yerə atıb *dəmir* maşanı götürdü və sobanın ağzını açıb közləri qarışdırdı (İ.Əfəndiyev); **AHƏN** (*kl.sif.*) Heç kimsəni eşq oduna düşməsin; *Ahəni* ondır, daşı yandırır (Aşıq Ələsgər).

dəmli *bax* xoruş

dəmrovotu *bax* ziyilotu

dəndən *bax* diş

dəndə *bax* göyrüş

1. **DƏNƏ** Restoran torolo gedib gördüm qapının ağzında iki *dəmə* samovar qoyublar. rəngləri qapqara (Ə.Haqverdiyev); **ƏDƏD** Həzrət çox fikrindən sonra yüz *ədəd* çubuğu topa bağlayıb bir dəfə arvadın belinə vurdu (Ə.Haqverdiyev); **NÜSXƏ** [Səfərəli:] Al yaşıl, bu kağızlardan neçə *nüsxə* çap edilə cək? (H.Nəzərli).

2. **dənə** *bax* toxum 1; 3. çəyirdək; 4. tum I

dənəl *bax* nəlbəki

DƏNİZ Hava səkit... *Dəniz* şəffaf... Sohar dilhor...; Al günəşin şəfəqləri düşür suya (S.Vurğun); **BƏHR** (*köhn.*) Bir tərəfin *bəhri*-Xəzər; Yaşılbaş sonalar gəzar... (S.Vurğun); **DƏRYA** [Fikrət:] Elə bilirəm ki, Neft daşlarındakı sirri qayalığın ucunda, *dəryanın* qoynunda axtarmışam (M.İbrahimov).

DƏNİZÇİ *Dənizçilərin* gözü önündə nəğmələrin, əfsanələrin təriflədiyi, böyük dastanların təxirinə zinətləndirən bir mülək aynayırdı (M.Hüseyn); **BƏHRİ** (*kl.sif.*) Çapıq *bəhri* olmaq gərək; Bir ümmana dəniz dalmaq gərək (Xətayi); **BƏHRİYYƏÇİ** (*köhn.*) *Bəhriyyəçilərdən* ibarət olan dəniz piyada batalyonu qəti hücumla düşməni topdan vurub çıxardı (Ə.Əbülhəsən).

dər *bax* qapı I

dərban *bax* qapıçı I

dərbədər *bax* səfil, sərsəri

dərd *bax* I. xəstəlik; 2. qəm

dərd-kədər *bax* qəm

dərd-qəm *bax* qəm

dərd-qəmli *bax* dərdli

dərdlənmək *bax* qəmlənmək

dərdləşmək *bax* dərdləşmək I

DƏRDLİ, QƏMLİ Zor-güclə bir zabil başladı pəsdən; Bu ləzim, bu *qəmli*, bu *dərdli* səsdən (M.Rəhim); **DƏRD ƏHLİ** Eşqdə bidərdlər eylər təəccüb bulunu; Yoxsa bu kiyvərdə bir *dərd əhli* yoxdur, bülənub (Ş.Şirvani); **DƏRDLİ-QƏMLİ** [Sonəm:] Ah, yazıq arvad öldü! Müsibətli oldü. *Dərdli-qəmli* öldü (S.S.Axundov); **DƏRDMƏND** (*köhn.*) Görünür ki, *dərdmənddi* (C.Məmmədquluzadə); **DƏRDNAK** (*köhn.*) Tə vicudum eşqiniz yolunda bulmuşdur holak; Ayağın tozundan ayrı oldu canım *dərdnak* (Xətayi); **ƏHLİ-DƏRD** Müşküldü təb türeyə-torrar qılınə; Rəhm eylər *əhli-dərdə* yenə gah-gah zülf (Q.Zakir); **QƏMLİ** (*bax*).

dərd-qəmli *bax* dərdli

dərdmənd *bax* dərdli

dərdnak *bax* dərdli

dərd-sər *bax* qəm

dərdsiz *bax* qəmsiz

DƏRƏ Məşəm ağır-ağır oları dı, kiçik bu düzü ildil, o qədər də dərin olmayan *dərəyə* endi (H.Bayramov); **ÇUXUR** Donuz deyil, göl oldum; Axıb *çuxura* doldum (B.Vahabzadə); **QORU** (*küçük dərə*) [Mənsur:] Ömrünüzü niyə murdarlayırsınız! Atın yerə, *qo buda* yıtar, aydar dəyirmiş candır (B.Bayramov); **VADİ** (*uzun dərə, çuxur*) Godik qurtarandan sonra yeni *vadi* başladı (İ.Əfəndiyev).

1. **DƏRƏBƏYİ** (*tar.*), **TORPAQ SAHİBİ**

2. **dərəbəyi** *bax* feodal

dərəbəylik *bax* feodalizm

1. **DƏRƏCƏ**, **KATEQORİYA, QRUP**

2. **DƏRƏCƏ, QRADUS** (*hərarətin ölçü vahidi*)

3. **dərəcə** *bax* rütbə 1; vəzifə 2

dərgi *bax* jurnal

DƏRHAL [Vahid:] O mənə haxımadan, *dərhal* sualını döndərdi (H.Bayramov); **BİR ANDA** Bu xəbər *bir anda* ağalıq xidmətlərimə yayıldı (S.S.Axundov); **ƏLBƏƏL** İşarə edən tək gələr *əlbəəl* (Q.Zakir); **FİLFƏVR** Sürəyya "sandıq" sözünü eşitsək *filfəvr* dəyişilib, bir ayrı hala düşdü.. (Cümə zəmanəli); **GÖZ YUMUB AÇINCA** *Göz yumub açınca* səyahətə verərdim ələm (Füzuli); **FƏVRİ, TƏCİLİ** (*bax*); **O DƏQİQƏ** ..*O dəqiqə* qaçır Reyhan (M.Dilbazi); **O SAAT** Əgər mən bilsəm ki, qardaşım casusdur, *o saat* onu yaxalayıb, verərəm hərbi tribunala (H.Nəzərli).

DƏRİ [Şahin:] Feyzi, indi başa düşdüm ki, qonaqlığa kəsdiyin qoyunun *dərisini* niyə satmadın (B.Bayramov); **GÖN** (*iri heyvanların dərisi*) [Fikrət:] Elə tanıyırsan! Lap dabbağda *gönünü* görsən tanıyarsan (M.İbrahimov).

dəriçə *bax* taxça

I. DORMAN [Dəmətoğlu | Bu *dərmanla* bu xəstəlyin müalicə edirsən, o birisə zərəri olur (H.Abbaszadə). **DAVA** [ərəb. kökü bu təki Mirzə Mahmuddan şagirdlərindən biri *dava* alınıb (Çəmənzəminli). **DAVA-DƏRMAN** [Cavalın xanım] Indi, elə bu saat *dəyil dava dərman* gətirəcək (N.Vəzirov). **QƏZA** Mirzə *Əsəm* alıb, bu qıtə xərac da gətirib bağlanışdı və qabağına da bir qədər kişmiş qoymuşdu (C.Məmmədquluzadə). **ƏLAC** [ərəb. sözüdür] Bu gözəlin qeyrətdir, bu kimin yazığı *əlac* vaxtlı vaxtında içiri və ustadır gecə-gündüz yatmaq kimi itirməyidi (A.Şaiq). **HƏR** Bunların da müalicəsi bir müxtəsəra nəzərə baxanlar sonra eşitdiləri dərslərə kimi, *hərbə* və iştəhəsi vermək dərəcə idi (C.Məmmədquluzadə). **MƏLƏMƏ** (*dəva və məlhəm dərman*) O yaşatmaq *məlhəmə* çevrildi. Sağaldı dərdi, mərəzi (M.Dilbazi)

2. dərman *bax* əlac 1

dərmanxana *bax* aptek

DƏRMANSIZ, DAVASIZ [Cavabı | Mən *dərmansız, dərmanı* sağaldım (M.Hüseyn). **BİDƏRMAN** (*bi..sız*) Bir nəzər lal-lərə cəmə eylə, ey hökmü, Çarəyi bu dərdi *bidərmanə* eylə, ey hökmü (Natəvan). **BİDƏVA** [Müəllim | Nəsəm də deyir Ay *bidəva* dərdə düşmüş bir cut başınağı da ilə çox gətirsən (Çəmənzəminli).

DƏRMƏK Onda gəl oluydum, ollərinlə *dərmək* (M.Rahim). **DÜŞÜRMƏK** Adam var dolanır, sahrası, duzu. Adam var, *düşür* gülü, nərgizi (Abbas və Gülgəz"). **ÜZ-MƏK** [Cahan | Çəmənəkəki o gülləri; on yazalın *üzəm* (C.Hacıbəyov)

dərrakə *bax* 1. düşüncə 1, 2. ağıl 1

dərrakəli *bax* 1. düşüncəli, 2. şüurlu

dərrakəsiz *bax* düşüncəsiz

DƏRS Bah! Bu imiş *dərs*-usulı-cədid"! Yo..x! Yo..x! Oğul məktəbi-usyandı bu! (M.Ə.Sabir). **TƏDRİS** bu birinci məktəblərin *tədris* planını hazırlayan xüsusi komissiyanın protokolundur (C.Məmmədquluzadə). **TƏHSİL** *Təhsil* ulum etmə ki, elm *ələdə*-candır (M.Ə.Sabir).

DƏRSLİK (Cənyavevskinin "Vətən dili" *dərsliyi* də azərbaycanlılar üçün elə bir əhəmiyyətə malikdir (F.Köçərli); **DƏRS KİTABI** Bunu görə də heç kəsin rəyini soruşmadan öz təşəbbüsümüzlə altı müəllim "İkinci il" adlı *dərs kitabı* tərtib etdik (S.S.Axundov)

1. DƏRVİŞ (*dinlə əlaqədar İmamə, peyğəmbərə həsr olunmuş qəsidələri əvəzlə oxuyan adam*) [Xeyrə xanım:] Nurcahan, hələ bir *az* gözlə, görək *tərzə dərviş* nə deyir (N.Vəzirov); **ABDAL** (*ərəb.*) Hayqırıb söylədi Çıx get, *abdal*! Şu böyük əmri külaklər dal dal, Otonk, soslonorok gəzdirdi (M.Müşfiq). **QƏLƏNDƏR** (*fars.*) Tərəbhünmə gəlib dedi *qələndər*; "Yox işə simmuz, zərmuz oyun", Qənaət eylərəm düyüdən, yağdan; Nə var nə vərgəmə qonaqdan (Q.Zakir).

2. dərviş *bax* yoxsul

dəryə *bax* dəniz

DƏRYAZ (*ət. tarəl biçmək üçün uzun saplı alət*) Dan üzü quşlarla birgə oyanmaq, *Dəryaz* çalıb-çalə şəhdə yuyunmaq (Şuhiyar); **KƏRƏNTİ** Öz yerlərində taxılı *kərəntə* də, oraqla biçən, gədək taxılı çox vaxt yəhərlərə əvəzə bağlayan, ulaqlara yüklüyüb xırmanlara daşıdan Vətiş indi gərurdü ki, taxılçın çəkirlər (Ə.Vəliyev); **KƏLƏNTƏ** (*dial.*)

DƏRZİ Xurcunlu kişi *dərzidən* soruşdu Usta, onda sabah yenə Arbatəndən şəhərə gedəcəyəm (H.Abbaszadə); **XƏYYAT** Ağ alaçıq, əlvan çadır; Naxış vurubdu *xəyyat* (Aşıq Ələsgər)

dəsgah *bax* dəhdəbə

dəsgahlı *bax* dəhdəbəli

dəsgirə *bax* səbət 1

1. DƏSMAL (*burun, göz silmək üçün parça, cib yaylığı*) O, əlini sahib mənim cibimdən *dəsmalımı* çıxardı, gözümün yaşını sildi (İ.Əfəndiyev); **MƏNDİL** [Sitarə:] Gör yaşını *məndilimin* ucu ilə qurudarsan Sənin dəki yay kimi bətəz-bənizsiz bir vücudə baxdım (A.Şaiq); **YAYLIQ** O yuyürüb mənə utulanmış, tər-təmiz əl *yaylığı* gətirərək cibimə qoydu (İ.Əfəndiyev).

2. dəsmal *bax* mələhə

I DƏST, KOMPLEKT

II dəst *bax* əl 1

dəstur *bax* əmmanə

dəstəvüz *bax* 1. dəlil, sübut; 2. bələnə

I 1. DƏSTƏ (*bir neçə adamın bir yerdə olması*) Bu halda müsəlman qadınlarının *dəstəsi* gəlib keçirdi (S.S.Axundov); **FÖVC** (*ərəb.*) [Ağa Məhəmməd şah Qacar:] Əli onun qoşununun bir hissəsini azad elədikdən və qalınının sair *fövclərə* paylədikdən (Ə.İlqarəliyev); **YIĞIN** Dəftərxana qarşısında bir *yığın* kəndli vardı (M.Hüseyn); **QRUP.**

2. DƏSTƏ (*qaldır dəstəsi*) Sonra da məlum oldu ki, *dəstə* kəndə basqın düzəldibdir.. (M.İbrahimov); **BANDA** Odur ki, Hitlerin *bandaları* qərbə tərəf qovulduqca, dünya xədəniyyəti də barbarların əlindən yaxa qurtarır (M.Hüseyn)

II dəstə *bax* dəstək 1; sap 1; nüsə

III dəstə *bax* 1. tuqum 2; 2. kərvan

DƏSTƏBAŞI (*bir hərəkə bir qaldır və ya oğru dəstəsi başçısı*) Lakin *dəstəbaşı* arıqa soxulan bu arıq adamı çıxarmaq istədi (Mir Cəlal); **ATAMAN** [Səlimə Şahlınə:] *Atamanı* yanık əsbirli olsun (İ.Əfəndiyev).

DƏSTƏBƏDƏSTƏ Gəlsə də yenənə *dəstəbədəstə*; Yıxdı düz iki ay nəzəri üstə (H.Vahabzadə); **ALAY-ALAY** Gəlin *alay-alay*! Gəlin nəsillər; Hamımız bir nəfəs, bir ürək kimi (S.Vurğun); **BÖLÜK-BÖLÜK** [Əsgərlər] məktəbin həyətində dayandılar, cərgə-cərgə, *bölük-bölük* (İ.Şıxlı); **DƏSTƏ-DƏSTƏ** İsfəndiyar heç kimi görmürdü, hətta elə bil *dəstə-dəstə* qaçıb uzaqlaşan insanların arxasınca uçulan uğultuna sinələrini də eşitmişdi (M.Hüseyn); **QATAR-QATAR** *Qatar-qatar* ahıl qalxıb havaya; Nə çıxıbsız asmana, dumanlar! (M.V.Vidadi).

dəstə-dəstə *bax* dəstəbədəstə

1. DƏSTƏK (*bir şeyin tutulacaq yeri*) [Qənimət:] 100 min dinar qızıl, bir də *dəstəyi* mirvari ilə bəzənmiş bir qılınc (M.Hüseyn); **DƏSTƏ** [Alagöz:] Çalbayıra yollanıb fürsəlini tapmaq, onun fikrini Qaragilədən

döndərmək, bəzgi xəncərinin *dəstəsindən* yapışıb namusla ölmək! (S.Rəhimov); **DƏSTƏGİRƏ** Başıbəlalı müzdur nəqlə çəmadanını *dəstəgirəsindən* yapışıb, Qanlıtəpə tərəfə öz qeydə (S.Qəmküsar); **QƏBZƏ** (*ərəb.*) Zəkiran qəlbini bəsdir ingahın; Dil vurma *qəbzəyi*-xəncər istəmiz (Q.Zakir); **SAP** O, pristav qarnçısının *sapını* çəkməsinin boğazına keçirdiyindən, ildırım atdıqca şillaq tovlanır, onun uğ bəndli şəşkasını dolayırdı (S.Rəhimov); **TUTAÇAQ** (*bax*).

2. DƏSTƏK (*telefon aparatlarında*) Bir dən telefon zəng vurdu. Adilə *dəstəyi* götürdü (Ə.Qasımov); **TRUBKA** Boxtyar bir əli ilə bayraqdan yapışaraq, o biri əli ilə telefon *trubkasını* götürdü (M.Hüseyn).

DƏSTƏKLƏMƏK, ARXA DURMAQ, MÜDAFİƏ ETMƏK, TƏRƏFİNİ SAXLAMAQ

DƏSTƏKLİ (*dəstəyi olan*) [Qılınc:] Bu gümüş *dəstəkli* qılınc mənə çatar.. (M.Hüseyn); **QƏBZƏLİ** Belində *qəbzəli* xəncər olan bir kişi içəri girdi (İ.Əfəndiyev); **SAPLI** Qoca olindəki uzun *saplı* bel havada odlu-usdlu cavab verdi (M.Hüseyn).

dəstərxan *bax* südrə

dəstgir *bax* 1. könüksi 1; 2. usta 1

dəstgirə *bax* dəstək 1

1. DƏST-XƏTT, ƏLYAZISI (*bax*)

2. dəst-xətt *bax* savad

dəstil *bax* ülgüc

dəstur *bax* 1. tohumat, 2. düstur 1

dəsturüləmal *bax* tohumat

dəyt *bax* sahra

DƏYANƏT (*öz vəzifəsinin əksinə davranma*) [Gülxan:] Adamda gərək bir *az dəyanət* olsun (X.İbadova); **DÖZÜM** [Huğuc] öz gücünü, çevikliyini, bədənini döztümünü sınayırdı (M.Rzaquluzadə); **İNAD** [Jeniya:] Çünki mən qadın olsam da, yenə də mənim bir kişi *inadı* vardır (M.S.Ordubadi); **MƏTANƏT** Sobrım, *mətanətim* dağ ola, sındırar qəmim, Bu ayrılıq dağın qımıqdır kəmər, atəl (Şəhriyar); **SƏBAT** Bizimdir yüksəliş, bizimdir

qanad. Bizimlə məsafəni, bizimlə *sabat* (M.Maqsud).

DAYANDI (*öz vəzifəsinin ustasında duran*) [Həmid Babaca] *dayanıb* adamımız (İ.Abbaszadə); **DÖZÜMLÜ** (*Doğrudan, onun qədər dözümlü cütləçi mavilər yoxdur* (S.Vurğun); **MÖTƏDİL** Mənim xalqım Tərəqqiyə bağlıdır özəldən, *Mütərəqqi, dözümlüdür* Sınamışam mən (İ.Bilməz); **SÖBATLI, DÖNMƏZ** Son *dönməz* balıqçısan, Yoldaş Latın *səbatlı* (M.Rahim), **DAVAMLI.**

dəyə *bax* daxma

dayanmaq *bax* çomaq

dəyər *bax* qiymət

dəyər-dəyməzinə *bax* ucuz

dəyərli *bax* 1. bahalı, 2. layaqətli 1

dəyişdirmək *bax* dəyişmək 1

DƏYİŞİLMƏK (*başqa cür olmaq*) [Atəz] *Dəyişilmək* tələsin qanunudur (A.Şaiq), **DƏYİŞMƏK** Onlar beş ilin ərzində *dəyişmişdir* (M.Hüseyn)

1. **DƏYİŞMƏK** Sevgilim, camalın gündə, *ayə dəyişmə sən* (S.Rüstəm), **DƏYİŞDİRMƏK** Qaçaq səlibdən xəstini *dəyişdirməyə* çalışdı (İ.Məlikzadə); **DƏYƏZ ETMƏK** Aylar keçdi, il oldu, *əvəz etdi* gün-günü, Zaman verdi hökmünü (B.Vahabzadə), **MÜBADİLƏ ETMƏK.**

2. **dəyişmək** *bax* dəyişilmək

DƏYMƏDİŞƏR (*tez meyvən, tez kuran adam*) [Camalə] Yaxınca *dəymədüşərsən* ha, sonrakı zərərlər çıxmaq olmur (Ü.Qasımov), **KİŞƏYƏN** Azı sən kusanda, Ay *dəyəsiyəm* Mənim kusa-qı, Bağımın yox! (N.Xəzri)

1. **DƏYMƏK** Yavaş yavaş *dəyər* bitər; Həzzətli, dadlı meyvələr (A.Səhhət); **YETİŞMƏK** Şitillər böyüyür, bağım bağ olar. Meyvələri *yetişər*, kefim çağ olar (A.Şaiq)

2. **dəymək** *bax* yıxılmaq 1

3. **dəymək** *bax* getmək 1

4. **dəymək** *bax* gəlmək

5. **dəymək** *bax* vuruşmaq 1

dəyməmiş *bax* kal

dəyyus *bax* binamus

dəyyuslуq *bax* binamusluq

DƏYƏ Ağır çuval yüklənmiş *dəvələr* qatarla düzülüb, səbirli addımlarla gəlirdi (M.Hüseyn); **NƏR** (*erkək dəvə*) [Orucəli qız:] Yaxşı addı *nər*, yəni dəvə, nərbalı yəni dəvə balası ("Ağ atlı oğlan" nağılı), **ARVANA** (*bax*)

DƏVƏÇİ (*dəvəyə baxan adam, dəvə saxlayan, dəvənin başını çəkən adam*) [Kəndlilərdən biri:] Bizim qabağımızda iki-üç çuqılı *dəvəçi* no danışa bilməzik? (C.Məmmədquluzadə); **SARBAN** Dəvəni *sarban* oyada (Atа. sözü); Sağ tərəf ağırdı solundan bir az, *Sarbanı* tayları etməkçün tərəzə. (M.Rahim)

DƏYİŞƏK (*alt paltarı*) Rübabə oğlu üçün *dəyişək, xəzəqə* qoyub heybəsini bağlıdı (İ.Abbaszadə), **CAMAŞIR** [Ev xanımı:] Qulluqçu *camaşır* ardınca gəlmişdir (T.Şərqi)

1. **DƏZGAH** (*tex.*) Fikri, düşüncəsi yerə *dəzgahdır* (M.Rahim); **STAN** ..bu *stanın* yüksək mühasibatlığına və mühasibin olan keyfiyyətlə buraxılmasına mil olmağa imkan verməyidir (Qəzetlərdən).

2. **dəzgah** *bax* piştaxta

DİBİR, TÖKƏ (*erkək keçi*)

dibərçəlik *bax* kök 1

dığ *bax* vərəm

dığlanmaq *bax* vərəmlənmək

dığır *bax* 1. qətir; 2. səfil, səfeh

dırnaşmaq *bax* qalxmaq 2

DIRMIQ, DARAQ, ÇƏNG (*kənd təsərrüfatı alətı*)

1. **DIRNAQ** Gözlərinin yaşları, *dırnaqları* ilə dərib dağıldıqları yanaqlarının qanı silələrə uzunu axırdı (Ü.Haqverdiyev), **CIRNAQ** Arvadının *cırnaqları* görünür hələ çox itiymiş (C.Məmmədquluzadə).

2. **dırnaq** *bax* cırnaq

dışarı *bax* çöl 1

dıbabet *bax* şəkər 1

dıbaçə *bax* muqəddimə

didər *bax* 1. üz, 2. görünüş

dido *bax* göz 1

1. DİDİK, DİDİLMİŞ (*yun haqqında*)

2. **didik** *bax* yuxu 1 1

didişmək *bax* dalaşmaq

DİFTONQ (*dilçi*.), **CÜTAVAZLI** *Dif tonqlar*, yaxud başqa sözlə, *cütavazlılar* mürəkkəb mənşəli saitlərin xüsusi bir növünü təşkil edir (N.Məmmədov, A.Axundov "Dilçiliyə giriş").

dig *bax* gəlincik

digər *bax* başqa 1

dik *bax* 1. yoxuş, 2. sildirim

3. dikinə; 4. yuxarı

dikəlmək *bax* qalxmaq 1

dikəltmək *bax* qaldırmaq

DİKİLMƏK (*bir şeyə baxmaq*) ..oğlanın qara gözləri çiynimin üstündəki cuna *dikilmişdi* (Ü.Babayeva), **DİRƏNMƏK** Gözlər qır tərəfi torpağa *dirənir* (M.İbrahimov), **ZİLLƏNMƏK** ..qarışın oğlanın gözləri mənə *zillədi* (Ü.Babayeva).

DİKİNƏ, DİK, ƏMUDU (*dik halda*)

diklənmək *bax* qalxmaq 1

dikmək *bax* zillənmək 1

dikəlmək *bax* 1. iyrənmək; 2. qorxmaq; 3. saxsınmaq

diksiya *bax* tələffüz

diktatır *bax* hökmdar

diktatura *bax* hakimiyyət 1

DİQQƏT, FİKİR, HUŞ (*bax*)

1 1. DİL (*dilç*., *ünsiyyət vasitəsi*), **LİSAN** (*köhn.*) Anamı o xüfrə də ağız bəzətdim; Mənim öz *dilimdir*, öz *lisanımdır* (B.Vahabzadə); **ZƏBAN** Əlmə gəzənin küfrü *zəbanlarda* boyandır; Təxfirə məşəndir (M.Ə.Sabir); **LƏHCƏ** (*köhn.*) Mənimlə deyərlər ohlidük; Öyrəti lütfü *ləhcəsi* pak (Füzuli).

2. **DİL** (*anat.*), **ZƏBAN** (*kl.ed.*) (*ağız boşluğunda orqan*)

11 DİL. (*mus.*), **KLAVİŞ** Bostakırın barmaqları dərhal piano*nun* şimayı *dillər* üzərində gəzdi. Konul mahnının ilk misrasını dedimdi ki, bostakır əllərini *klavişlərdən* çəkdi (X.Hüseynova).

111 dil *bax* arxa

1V dil *bax* 1. ötüb; 2. atış

dilarа *bax* atəşkeşən

dilazsız *bax* mədəniyyətsiz

dilazsızlıq *bax* mədəniyyətsizlik

dilbəz *bax* ürəkçən

dilbər *bax* gözəl

dilbəstə *bax* vurğun

dilbilməz *bax* qanmaz

DİLBİR [Xudayar bəy Valiqulıyə:] Mən elə gümən edirəm ki, mənimlə *dilbir*əm (C.Məmmədquluzadə); **HƏMZƏBAN** (*məc., kl.ed.*) Gül ilə *həmzəbən* olubdu bül bül... (Q.Zakir); **HƏMFİKİR** (*bax*).

dilənçəbaşı *bax* şəhbaz

DİLÇİ (*dilçilik elmi ilə məşğul olan adam*) Dilin inkişafı və təmizliyi məsələsi həm *dilçi* və yazıçının qarşısında duran ən mühüm və müqəddəs vəzifədir (A.Şaiq); **DİLŞÜNAS** (*köhn.*) Bundan əlavə, dilbazımızda olan boş sanlardan başqa, ərəb dilini öyrənmək lazım üçün, *dilşünas* olmadığımıza görə, başqa bu çətinlik də törədir (M.F.Axundzadə); **FİLOLOQ** (Wilhelm fon Humboldt) tərəfindən filosof, *filoloq*, dövlət xadimi... kimi məşhurdur (A.Qurbanov); **LİNQVİST** Azərbaycan! Azadlıq! Qoy bu iki kəlmənin öyrənməsi dərdimizə dərman olsun (Ə.Cavad); **LİSANÇI** (*köhn.*) Dünən mülk qurultayı qapandı. Məşhur *lisançı* Abdulla Tağızadə toyçıların gül məclisi gələn bu proje ilə ortalığa çıxdı (Ü.Haqverdiyev).

DİLÇİLİK, DİLŞÜNASLIQ, FİLOLOGİYA, LİNQVİSTİKA, LİSANİYYƏT (*dil haqqında elm*) Dilçilik anlayışını ifadə etmək üçün Azərbaycan dilində *dilçilik, dil şünaslıq, linqvistika* və dil haqqında elm terminlərindən istifadə olunur. dilçilik ədəbiyyatımızda *linqvistika* terminində də işlənməsinə rast gəlirik (A.Qurbanov).

dilək *bax* arzu

dilamək *bax* arzulamaq, istəmək 1

DİLƏNÇİ [Sultan:] Qoy hamısı yansın, balaları qapılara düşüb *dilənçi* olsun (S.Rəhimov); **GƏDA** (*məc.*) [Forman boy:] Əlimə çörəkçin baxan bir *gədə*; Sahib varlığımı bir yanar oda (S.Rüstəm); **SAİL** (*kl.ed.*) *Sail*, qapıdan baxma bizə, pis göz atarsan! Çox qanqıma, durram, elə vurram ki, bulursan! (M.Ə.Sabir); **YOLÇU** [Beyrək:] Mən yurdsuz-yuvasız bir *yolçuyam* (Anar).

dilançipayı *bax* sədəqə

DİLƏNMƏK, DİLƏNÇİLİK ETMƏK, DİL AÇMAQ, YOLÇULUQ ETMƏK

dilfirib *bax* məftunedici, cazibəli

dilfiruz *bax* ürəkaçan

dilgir *bax* dilxor

dilguşə *bax* ürəkaçan

DİLXOR [Məmməd:] Nə olub ə, Topal, bu *dilxor* vaxtımızda yenə nə gözünün qarasını sıxırsan? (Ə.Qasımov); **DİLGİR** (*köhn.*) Qoturˈ Səmədin sözlərini hamı istiğfar etdi, usta Ağabala isə *dilgir* olub dedi: - Qolot eləmə, molun... (Çəmənzəminli); **MƏYUS** [Nemət] yorğun və *məyus* bir halda evə dönüb yatdı (Çəmənzəminli); **OVQATI TƏLX** Axşam xan *ovqatı təlx* evə qayıtdı (Çəmənzəminli); **PƏRT** Ayna xanım *pərt* kimi idi (M.Hüseyn)

DİLXORLUQ, KEFSİZLİK, OVQATTƏLXLİK

dilxoşluq *bax* 1. şadlıq; 2. zarafat, məzəq

dilləci *bax* acıdil

dilşirin *bax* şirindilli

dilkeş *bax* ürəkaçan

dilmanc *bax* 1. tərcüməçi; 2. vasitəçi

dilrüba *bax* 1. ürəkaçan; 2. gözəl

dilrübalıq *bax* gözəllik

dilsiz *bax* I. lal I; 2. yazıq I

dilsiz-ağızsız *bax* yazıq I

dilşadlıq *bax* sevinc

dilşünas *bax* dilçi

dilşünaslıq *bax* dilçilik

dimağ *bax* beyin

I DİMDİK Qağayı *dimdiyini* suya vurub, oradan kiçik bir balıq çıxardı (S.Rəhimov); **QAĞA** [Piri Fənt:] Sizlərdən hər biriniz özünüz üçün nə istəsəniz simurq *qağası* ilə dərib atar (S.S.Axundov).

II dimdik *bax* şax I

DİN Ər-arvad və *din* məsələsində Həsən köhnə ata-baba yolu ilə gedənlərdən idi (M.İbrahimov); **MƏZHƏB** [Molla Sadıq:] Camaat, hamınız sünnüsünüz, *məzhəbinizdən* dönməyin, şəkk eləməyin, sonra axirət dünyasında cəhənnəm oduna yanarsınız (İ.Şıxlı).

dinə *bax* sakit I

dinəllə *bax* istirahət

DİNCƏLMƏK [Adilə] bir qədər *dincələndən* sonra paltarını dəyişib redaksiyaya getdi (Ə.Qasımov); **DİNCİNİ ALMAQ** Napoleon əsgərlərindən biri demişdi: "Biz burada *dincimizi almaq* ümidində idik (M.Hüseyn); **İSTİRAHƏT ETMƏK** Həmzə bir az *istirahət edib* qalxdı (Ə.Qasımov); **NƏFƏSİNİ DƏRMƏK** [Həmid:] Əyləş, *nəfəsini dər*, sonra deyərsən görək nə oldu? (İ.Abbaszadə); **RAHATLANMAQ** [Dəmirov] çarpayı üzərində oturub *rahatlandı* (S.Rəhimov); **YORĞUNLUĞUNU ALMAQ** [Müslim və Nəzakət] *yorğunluqlarını almaq* üçün yolun kənarındakı həmar bir daşın üstündə yanaşı oturdular (Ə.Yusifoğlu)

dinclik *bax* 1. sülh I; 2. əmin-amanlıq; 3. istirahət

dinçi *bax* dindar

dinçilik *bax* dindarlıq

DİNDAR (*dinə, Allaha inanan, din xadimi*) Baş saçlı, ayaq çəkməli, mırt-mırt danışanlar; Din qədri bilib, möminü *dindar* olacaqdır!.. (M.Ə.Sabir); **AĞZIDUALI, MOLLAGUNƏ** (*köhn.*) Hacı Hüseyn həmişə təsbeh çevirən, *ağzıdualı, mollagunə* bir kişi idi (S.Rəhimov); **DİN ƏHLİ** *Din əhlinə* də xoşˈ olur axırda müəmmə; Dinsizliyi dinindən alınmış kişi zirə (M.S.Ordubadi); **DİNÇİ** (Əbu Übeyd:) O, mübarizənin bu qədər uzun sürməsində yerli zənginlər və *dinçiləri* təqsirli görür ki, onlar Elxana maddi və mənəvi yardım göstərir (C.Cabbarlı); **DİNPƏRƏST** Mina xanım *dinpərəst*

fanatiklər kimi öz fəlsəfəsinə, öz qaydasına sadiq olduğundan həyatda başqa fəlsəfələri, başqa qaydaları görmürdü, görmək istəmirdi (M.İbrahimov); **DİNPƏRVƏR** (*köhn.*) Ölməyi-izami-*dinpərvər;* Füqərayi-qəyyuri-hər kişvər (M.Ə.Sabir); **MÖMİN** Tanı məni bəlo *mömin;* Bəlo dindar ədəm kimi (M.Rəhim).

DİNDARLIQ, DİNÇİLİK, DİNPƏRƏSTLİK, DİNPƏRVƏRLİK, MÖMİNLİK

dindaş *bax* həmməzhəb

I. DİNDİRMƏK [Firuz] məhkəmə zamanı şahidləri *dindirib*, onları dürüstləşdirmək istəyirdi... (H.Abbaszadə); **DANIŞDIRMAQ** Məhkəmə sədri... bir neçə şahidi də *danışdırdı* (M.Hüseyn); **İSTİNTAQ ETMƏK** Müdir tələbələri bir-bir kabinetə çağırıb *istintaq etdi* (A.Şaiq).

2. DİNDİRMƏK ...Yarı xəlvətdə gördüm; *Dindirmədim* dayanca (*Bayatı*); **DANIŞDIRMAQ** [Baxış boy] bəlkə də Növrəstəni *danışdırmaq*, bir ağızını yoxlamaq üçün gözləyirdi (Ə.Abbasov).

dingələn *bax* ting

dingi *bax* ting

DİNLƏMƏK İstər-istəməz skamyanın arxasına söykənib bu lətif səsi *dinləməyə* başladı (M.Hüseyn); **EŞİTMƏK** *Eşidin*, nə deyir; "İki gün əvvəl; Niyə gecikmişdin? Bundan damış gəl!" (M.Rəhim); **QULAQ ASMAQ** [Səhməmməd:] Mənə *qulaq as*... (S.Rüstəm); **QULAQ TUTMAQ** Ol sözə *tutma qulaq*, mən çəkdiyim ofqanə tut (Füzuli); **QULAQ VERMƏK** [Nisəboyim xanım:] Hətta bir gün mən qapı dalından *qulaq verirdim* (M.S.Ordubadi); **GUŞ ƏLƏMƏK** (*köhn.*) Kağız sənə ağ göstərir öz sinəyi-safın; *Guş əylənə* lafın (M.Ə.Sabir); **GUŞ QILMAQ** (*köhn.*) *Guş qılginən* bir sədələrə... (C.Məmmədquluzadə); **MÜLƏFİT OLMAQ** [Maral:] Mirzə, bir yanını yerə qoy, mənə yaxşı *müləfiti ol* (S.Rəhman).

BİNMƏK, DANIŞMAQ *Dinmə, danışma*, yat bula, sən deyən olmayıb hələ!

DİL AÇMAQ İxtiyar *dil açıb* bu vaxt səhnədən; "Başqası deyilsin, mən yalnız sizəm..." (S.Vurğun); **DİLƏ GƏLMƏK** Şair *dilə gəldi* birdən; Şair, nə tez qocaldın sən? (S.Vurğun).

dinpərəst *bax* dindar

dinpərəstlik *bax* dindarlıq

dinpərvər *bax* dindar

dinpərvərlik *bax* dindarlıq

DİNSİZ (*dinə inanmayan, həm özü, həm də sifət kimi*) Satırsan xaçpərəstə; Satırsan müsəlmana; *Dinsizə* də satırsan; Girsə ogər dükanə (M.Rəhim); **BABİ** (*məc.*) Dinə inanmadıqdan, yoldan azıbdır, *babidir* (M.Ə.Sabir); **BƏDƏTİQAD** ..Seyyid, o da sənin kimi *bədətiqaddır* (S.Ə.Şirvani); **BİDİN** [Ağa Bəşir:] Pərvərdigara, dünyada neçə *bidin* adamlar yaradılıbsanı (M.F.Axundzadə); **MOLTANİ** (*dan.*) [Axund:] [Qızı] lap *moltanıya* da nikah etməyə hazıram (C.Cabbarlı); **MÜLHİD** (*köhn.*) ...ona kafir və *mülhid* adamlar verərkən ondan qaçmağa, onu tərk etməyə başlamışlar (A.Şaiq); **MÜRTƏD, LAMƏZHƏB** (*söyüş kimi də işlədilir*) [Karbolayı Həsən:] Bu da, bu *mürtəd* qızı, *lamәzhəb* qızı! (Çəmənzəminli); **FASİQ, KAFİR** (*bax*).

dir-dırrık *bax* oyadunluq

diroşan *bax* parlaq, işıqlı

dirək *bax* 1. dayaq; 2. kömək, havadar

diramək *bax* I. söykəmək; 2. zillənmək II

dirənmək *bax* I. söykənmək; 2. dikilmək

DİRİ Ölülər elə bilirlər ki, *dirilər* həmişə halva yeyir (B.Bayramov); **CANLI** Ucalan heykəl *canlı* bir insan kimi görünürdü (S.Rəhimov); Mən də bir insanam, mən də *canlıyam*... (S.Vurğun); **DİRİGÖZLÜ** ..halbuki *dirigözlü* arvad ola (Ü.Hacıbəyov); **SAĞ** [Fatma:] Ögər anan *sağdırsa*, Allah ömrünü uzun elasın, yox vəfat eləyibsə, torpağı rahat olsun (H.Abbaszadə); **YAŞAR** Sənî mütləq cahanda var sanıram; Bizim ilə sənî *yaşar* sanıram (A.Şaiq); **ZİHİYAT** [Aqşin:] Əmirəlmömin xəlifənin irsdəsinə qarşı bir *zihiyat* dəm bilmoz. Ayrılın! (C.Cabbarlı); **ZİNDƏ** (*köhn.*) Hər zaman *zindəyəm*, hər

zaman gəncəm; Şəhləri mat edən canlı şoxrəncəm (A.Şaiq); **SALAMAT** (*bax*)

dirihaş *bax* 1. hazırcavab; 2. zirək

dirihaşlıq *bax* zirəklik

dirigözlü *bax* dik

dirilik *bax* 1. varlıq 1; 2. yaşayış 1

1. DİRİLMƏK, CANA GƏLMƏK, CANLANMAQ, DİRÇƏLMƏK

2. dirilmək *bax* xortlamaq

dirrik *bax* bostan

dirrikçi *bax* bostançı

dıstansiya *bax* məsafə

DİŞ Şah! - deyə o, gözəl *dişlərini* göstərərək qəhqəhə ilə güldü (İ.Əfəndiyev); **DƏNDAN** (*kl.ed.*) Conab əfəndi... bu neçə vaxtlarda tamah *dəndanın* gecə və gündüz tiz etməyə məşğul olub... (C.Məmmədquluzadə)

dişərmək *bax* cücərmək

dişlamak *bax* 1. tutmaq 3; 2. çalmaq II

dişlənkən *bax* soyuq 1

dildili *bax* ağcaqanad

I DİVAN (*oturmaq və yatmaq üçün yumşaq taxt*) [Gövhər xanım:] Sənəm, məni qaldır, *divanın* üstünə apar (S.S.Axundov); **KANAPE** Midhəd əfəndi bihuş olaraq *kanapenin* üzərinə sərildi (Ç.məmənzəminli); **QƏNƏPƏ** (*köhn.*) İskəndər görüşüb, yumşaq *qənəpənin* üstündə oturdu (Ç.məmənzəminli); **SOFA** [Sitaru:] Artıq bir az üzümü toplayaraq *sofanın* üzərinə oturdum (A.Şaiq).

II divan *bax* külliyyat

III divan *bax* məhkəmə

divan-dərə *bax* məhkəmə

divanə *bax* dəli 1

divanəlik *bax* dəlilik

divanəsər *bax* dəli 1

divanəxanəhər *bax* dəlisov

I. DİVAR (*tikilmə məxsus divar*) Gənc tüfəngmı yerə qoyub, *divarın* dibində uzanmış Osmana yanaşdı, gülümsədi (Ç.məmənzəminli); **SƏDD** Qəzəb dalğaları aşdı həddini. Dağıdıb yağının çürük *səddini* (S.Rüstəm).

2. divar *bax* hasar

diyar *bax* ölkə

diyarşünas *bax* ölkəşünas

diyarşünaslıq *bax* ölkəşünaslıq

diyə *bax* qanbahası

diz-dirə *bax* üzbəüz

DODAQ *Dodağı* şəkərdir, gözləri şərbət; Nə fayda, eylənməz şirin məhəbbət (M.P.Vaqif); **LƏB** (*kl.ed., şair*) Ey dəhanı şəkər, *ləblərı* bada; Gül camalın eşq əhlinə ayinə (M.V.Vidadi).

1. DOĞMAQ [Yasəmən:] Baba, dönmüş taleyim burada da məni ortanın yanında xəcil etdi, qız *doğdu* (S.S.Axundov); **BALALAMAQ** (*heyvanlar haqqında*) Keçi o vaxt *balalayır* ki, balası pöhrəlikdə yarpaqlar arasında gizlənə bilsin (M.Aslan); **KÜÇÜKLƏMƏK** (*vulq.*) (*təhqir məqamında*) Qızı *küçükləyəndə*, adam bilib subaylığım ilə 40 manat xərcə düşdüm (Mir Cəlal).

2. doğmaq *bax* çıxmaq 1

doğmayan *bax* sonsuz II; qısır

1. DOĞRU [Cabbar bəy:] Elə bu dəsgahlardan görünür ki, kişi böyük adamdır, *doğru* buyurursunuz (N.Vəzirov); **ÇİN** (*ərx.*) [Sənəm:] Vaxsey, evim yıxıldı, yuxum *çin* çıxdı (M.İbrahimov); **DÜRÜST** Dahı Könül özünü saxlaya bilməyib, onun barəsində *dürüst* öyrəndiklərini bir-birinin dalınca üzünə vurdu (X.Həsilova); **DÜZ** (*dan.*) Onun dediklərı həmişə *düz* çıxırdı (M.İbrahimov); **DÜZGÜN** Lakin bu sualların heç birinə *düzgün* cavab vermək olmazdı (M.Hüseyn); **GERÇƏK** Ləbinə çeşməyi-beyvan dedilər, gerçək imiş (S.Ə.Şirvani); **HAQQ** Boğulmuş nə qədər *haqq* danışanlar (S.Vurğun); **HESABİ** (*dan.*) [Teymur ağa:] Bu *hesabi* sözdür.. (M.F.Axundzadə); **SƏHİH** [Vəli:] Bəli, bəli, ağa *səhih* buyurur... (F.Sadıqzadə).

2. doğru *bax* sarı 1; tərəf 1

DOĞRUDAN [Şahbaz:] Şərəfniso, *doğrudan*, son belə bədgümən olubmuşan (M.F.Axundzadə); **CİDDƏN** (*köhn.*) Gözlənməyən ədnalığın icadına *ciddən*, Himmət edən insanlarına şükr, xudaya! (M.Ə.Sabir); **ƏLHƏQ** [Naçalnik:] *Əlhəq* böyük mər-

həmətə layiq imişsən! (M.F.Axundzadə); **FİLHƏQİQƏ** (*köhn.*) *Filhəqiqə* bir müəllimə edək gərək... (C.Məmmədquluzadə); **GERÇƏKDƏN** Mən ölürəm çiçəkdən; Üzüm örtün mücəkdən; Yad gələr, ağı söylər; Anam ağlar *gerçəkdən* (Bayatı); **HƏQİQƏTƏN** [Borbarzadə:] *Həqiqətən* onu görəndə bədənimdə bir təlatüm olur.. (S.Rəhman); **VAQİƏN** Amma Məhəmmədhəsən əmi *vaqiən* ağladı (C.Məmmədquluzadə).

doğruluq *bax* 1. həqiqət, düzlük 1; 2. sədaqət

doğu *bax* günduğan

DOĞULMAQ Sentyabrın 12-də 1887-ci ildə Şuşa şəhərində *doğulmuşam* (Ç.məmənzəminli); **ANADAN OLMAQ** (*r.v.*) Vaqif Qarabağın Saatlı elində idi. XIII əsrin əvvəllərində Qıraq Salahlı kəndində *anadan olmuşdur* (Ç.məmənzəminli); **CAHANA GƏLMƏK** Gələndə Məhəmməd *gəldin cahana*; Gedəndə Məhəmməd Füzuli getdi, - dedilər (B.Vahabzadə); **DÜNYAYA GƏLMƏK** (*r.v.*) O bixım dağlarm qoynunda *dünyaya gəlib*, orada böyüyüb... (M.İbrahimov); **TƏVƏLLÜD ETMƏK (TAPMAQ)** Böyük şairimiz [S.Ə.Şirvani] Şirvan şəhərində *təvəllüd etmişdir* (A.Şaiq); **MÜTƏVƏLLÜD OLMAQ** (*köhn.*) [Mövlana Fələki Şirvani] Şamaxı şəhərində *mütəvəllüd olubdur* (S.Ə.Şirvani); **ZÜHUR OLMAQ** Nəcə ki, son *zühur* *oldun* anadan; Mən gülə bilmədim bu qəmxanadan (Molla Cümə).

1. DOKTOR, ELMLƏR DOKTORU

2. doktor *bax* həkim 1

doktorluq *bax* həkimlik

DOL (*köhn.*) (*mal dərisindən və yaxud hərəzəndən tikilən maye qabı*) Yaxşı yadımdadır o *dol*, dağara; Horlonib neft çəkən gözübağlı at (M.Rahim); **TULUQ** ..O, dolamaçarxı horlodib *tuluqla* quyudan su çəkirdi (Ç.məmənzəminli).

DOLAB (*kitab, paltar, qab-qacaq, yığmaq üçün şkaf*) Könülün anası paltar *dolabını* açdı (X.Həsilova); **QARDEROB** (*paltar şkafı*) [Vəsfiyyə:] Bütün *qarderobum* onun

aldığı paltarlarla doludur (R.Rza); **QƏFƏSƏ** Burada nə yoxdur?.. *Qəfəslərdə* top-top çıt, parça (Ə.Əbülhəsən); **ŞKAF** [Kitabpaylayan:] O qədər lazımlı kitablar var ki, .bu *şkaflarda* (Ə.Haqverdiyev), Qafar.. *şkafdan* stol üstünə boşqab və çəngəl qoydu (Ə.Əbülhəsən); **RƏF** (*bax*).

dolaq *bax* patava

1. DOLAMAQ Qara oğlan isə gülən qadını açıqdan-açığa *dolamağa* çalışırdı (M.Hüseyn); **ƏLƏ SALMAQ** [Məsumə:] Sən məni *ələ salma* Firəngiz, intiqam almaq üçün göstərdiyin cidd-cəhd əbəsdir (B.Bayramov); **LAĞ ELƏMƏK (ETMƏK)** Sayalı o zaman .. tənəffüslərdə oğlanların papağını qoyar, kağızdan özünə bığ düzəldər, onabunə *lağ edərdi* (İ.Şıxlı); **SARIMAQ** [Fərəc:] Ay, sizi, İbiş müəllim. Mən üzüm camaatı dolayıram, siz də indi məni *sarıyırsınız*, qoy utanmuşuq (Anar).

2. DOLAMAQ [Dursa:] Çay başından gəlirkən saçlarımı əllərinə *doladı*, kəndin içindən sürüdü (C.Cabbarlı); **SARIMAQ** O əllər.. çöhrə dolandırmaqdan, lülə *sarımaqdan* qabar olub.. (Ə.Əbülhəsən).

dolanacaq *bax* yaşayış 1

dolandırmaq *bax* 1. fırlatmaq 1; 2. saxlamaq 2

dolanışacaq *bax* yaşayış 1

dolanmaq *bax* 1. fırlanmaq; 2. gəzmək 1; 3. yaşamaq

1. DOLAŞIQ, ÇOX MÜRƏKKƏB, HƏLLƏM-QƏLLƏM, QARIŞIQ

2. DOLAŞIQ, ANLAŞILMAYAN, QARIŞIQ

3. dolaşıq *bax* pırtlaşıq

dolaşmaq *bax* 1. pırtlaşmaq; 2. gəzmək 1; 3. veyllənmək

dolay *bax* 1. yol 1; 2. döngə

dolğun *bax* 1. kök 1; 2. yetkin

1. DOLMAQ, BÜRÜMƏK, TUTMAQ (*hər tərəfə yayılıb tutmaq*)

2. dolmaq *bax* girmək 1, 3

dolubadənli *bax* kök 1

doluxmaq *bax* doluxsunmaq

DOLAXSUNMAQ Şəndə korpəni bir də, iki də eşdi. *dolaxsındı* (B.Bayramov), **AĞLAMSINMAQ** Küçükboyun *ağlamsınaraq* başmağı onun əlindən alıb, həsarın üstündə oturdu (Cəmənzəminli). **DOLMAQ** O *doldu* qaş-qabağı aşağı sallandı (S.Rəhimov). **DOLUXMAQ** Aqilin ünyə həyatın bu xanlı romanını dinləmək üçün çırpındı, oğu isə duymadan *doluxdu* (S.Rəhimov). **GÖZLƏRİ YAŞARMAQ** Nəsəyin gözləri birdən-birə yaşardı, başını yerə dikdi (A.Şaiq)

doluyucudlu *bax* kok I

DOMBA *Ərçəl haqqında* Ərçəl dənə kopuyunu bəmzə *domba* gözlərini onların ağzına dikərək məvqeni bir vəziyyət almışdı (A.Şaiq) **QABARIQ** O, şəninə və *qabarıq* gözlərini təqlidinə zillayərək tez-tez hulqumunu qaldırıb-salırdı (M.Hüseyn). **PƏRTDƏK** Murad ın, *pərtdək* gözlərini Vahidə Cavadın üzərində hərləyə-hərləyə dedi (Ə.Vəliyev)

I DON Yeni dəbdə tikilmiş *donun* olmayında qırışlar vardı (H.Abbaszadə). **KAFTAN** (*köhn.*) Uzun pesikli yəhudilər, həsir papaqlı, tikmalı *kaftanlı* kəndlilər bazara doluşmuşdular (C.əmənzəminli)

II don *bax* I, səxta I 2, *bax* I

donqa *bax* donqar

donqabel *bax* donqar

DONQAR (*bəzində donqavi olur*) Yanşaq dərəsi sıxıb yazığın suyunu çıxarıb, elayıb əvirdəl, *donqar* (M.İbrahimov). **DONQA** Bunyad *donqa* bəlkə güclə sarsıtmış kimi yavaş-yavaş yerlərin canının ardınca baxdı (Ə.Əbülhəsən). **QOZBƏL** Neçə gündən sonra Fatmanın pəltəri qonşusu dəllal *qozbəl* Pirquluya satıb, bir qoyun alıb qurban kəsdi (Ə.Haqverdiyev). **DONQABƏL**

DONQILDANMAQ (*dodaqaltı və ya öz-özünə nəzəri haldə danışmaq*) Kepkalı oğlan Adilənin səsini açıb ata malı kimi cibinə qoydu və *donquldandı* (Ə.Qasımov), **DƏYİNMƏK** [Qəmdən] *öz-özünə devindi* (B.Bayramov). **MIRILDANMAQ** Kəhlə Səməndəli səsdən tanıyıb *mırıldandı* (H.Sarabski). **MIZILDANMAQ** Muxtar vəna də nəzərini çevirmədən *mızıldandı* (B.Bayramov). **SÖYLƏNMƏK** [Qəndab] Bir başqası də onun sözünə qüvvət verib *söylədi* (B.Bayramov)

I DONLUQ, PALTARLIQ (parça)

II donluq *bax* maaş

I. DONMAQ (*su haqqında*) *Dondu* çaylar, bulaqlar, Qardan kurk geydi dağlar (Ə.Cəmil). **BUZ BAĞLAMAQ** Volqa çayı *buz bağlamışdı* (H.Abbaszadə). **BUZLAMAQ.**

2. DONMAQ (*təəccübdən, qorxudan və s.-dən tutulmaq*) *Dondu* yerində Nigar. Gələn maşınlar qafil, Hüray salıb dəyəndə (Ə.Kərim). **BUZLAMAQ** Talın olduğu yerində *buzlayıb* qalmışdı (M.S.Ordubadi). **DONUXMAQ** Rəhim boy təəccüblə *donuxdu* (M.Hüseyn)

3. donmaq *bax* uşunmaq

donos *bax* xəbər I

donoshaz *bax* xəbərçi I

donoshazlıq *bax* xəbərçilik

donosçu *bax* xəbərçi I

1. DONUXMAQ Rəmziyə *donuxub* qalmışdı (S.Hüseyn); **DİLİ TUTULMAQ** Qarəzə qızın qorxudan *dili tutulub* cavab verə bilmədi (S.S.Axundov), **SİTQİ TUTULMAQ (QURUMAQ)** Çatıldı heyrətdən onun qaşları, Gözü dumanlandı, *nitqi tutuldu* (B.Vahabzadə)

2. donuşmaq *bax* donmaq 2

dopu *bax* bostı

dopdolu *bax* ağzıbağız

DOST (*həyata bir şəxsə yaxınlıq*) *Özün dostum* unutma, məni, Ayrılmaram bu sahil dən (S.Rüstəm). **AŞNA** (*köhn.*) [Məzalan bəy.] *Təzə aşnam* da aldığı qəzetləri qatlayıb qoltuq cibinə qoyub, gedib bir küncə ustündə oylıydı (Ə.Haqverdiyev). **ARQADAŞ** Dostum, *arqadaşım* yoldaşım, dinlə Nə sayaq unudaq biz bu ağrını (S.Rüstəm). **HƏBİB** (*ərəb.*) Gülə-rüxsarının qarşu, gə *zumdəm* axar qanlı su, *Həbibim* fəxlə-guldur bu, axar sular bulanmazmı? (Füzuli); **ƏNİS** (*ərəb.*) Bir *ənis* və arkadaşı varsa, o da bəs

ləbiyi yüksək ideal və yüksək fikirdən ibarət idi (A.Şaiq); **MUNİS** (*ərəb. dostu*) Ey mənim həmrəh oxucularım! Ey mənim *munisləri*m! (C.Məmmədquluzadə); **RƏFİQ** (*köhn.*) *Rəfiqim* və bacısı palıtı da düşəmmış atağa daxil olurlar (S.S.Axundov); **YAR, YOLDAŞ** Qarıbkdo yada düşər yanarkon, Ayna, *yoldaş, yar*, müsahib, ellər hey! (M.V.Vidadi);

DOSTLAŞMAQ Davudla *dostlaşmışdılar*, o ara-sıra təzə alıb şəhərə çıxanda Həmidi görməyə gəhrdi (H.Abbaszadə); **DOST OLMAQ** [Samet:] Biz o vəxtdan *dost olduq* (M.Hüseyn). **AŞNALAŞMAQ.**

dostucan *bax* qovun

doşab *bax* bəkməz

DOVŞAN (*çöl heyvanı*) *Dovşana* bax, dovşanə; *Dovşan* qaçdı bostana. (A.Şaiq), **YORĞUŞ** (*kl.ad., arv.*) Bu yerdə həmir olur qış *yorğuş*, Göydən uçmaz qanad çalıb quş (Xətayi)

doymaz *bax* acgöz(lü)

1. **dəl** *bax* cins I, cinslik

2. **dəl** *bax* maya II

dəllənmək *bax* mayalanmaq

dəllək *bax* cinslik

dönə-dönə *bax* dəfələrlə

dönəm *bax* dəfə

DÖNGƏ Ayaz qabaqda tez-tez gedirdi. Bir neçə *döngə* keçdikdən sonra bir xarabaya girdi (M.İbrahimov); **DÖNƏCƏK** Tarqova kuçasının *dönəcəyində* rastımıza bir neçə avtomobil çıxdı (C.Məmmədquluzadə); **TİN** [Fikrət] küçənin *tinindəki* avtomat telefondan zəng çaldı (X.Həsənova).

1. DÖNMƏK (*gedərkən başqa tərəfə istiqamətini dəyişmək*) Davud gedə gedə *dönüb* arxaya baxudı, nigaran idi (H.Abbaszadə); **BURULMAQ** Onlar Firdovsi mehmanxanasının yanından sağa *burulduldar* (M.İbrahimov). **ÇEVRİLMƏK** Şahin səsə diksinib gözünü açdı, çeyri-adi coldlıklo arxaya *çevrildi* (B.Bayramov); **ÇÖNMƏK** [Xudayar bəy] bir qədər gedib, *çöndü* sol küçəyə (C.Məmmədquluzadə).

2. dönmək *bax* qayıtmaq

dönməz *bax* dayanıqlı

dönük *bax* I, vəfasız; 2, xəm I

dönüklük *bax* 1, vəfasızlıq; 2, xəmlik I

1. DÖRDAYAQLI, DÖRDQİÇLİ (*dörd ayaqlı olan*)

2. dördayaqlı *bax* heyvan I

dördbucaq(lı) *bax* dördkünc(lu)

DÖRDKÜNC(LÜ) Kərim dayı dönüb gəlmək istəyəndə "Azərbaycan qadını" yadına düşdü, çantadan çıxarıb ... *dördkünc* tumbuçkanın üstünə qoydu (M.İbrahimov); **ÇARGÜL** Yan divarlardan birisində *çargül* rəngli pəncərələr arxasında zərli çərçivəyə tutulmuş güzgülər vurulmuşdu. (Cəmənzəminli). **DÖRDBUCAQ(LI)** O zaman Ağdam geniş *dördbucaq* şəklində tikilmiş bir karvansaradan ibarət idi (Cəmənzəminli). **KVADRAT** Otağın ortasında balaca *kvadrat* stol qoyulmışdı (M.İbrahimov).

dördqiçli *bax* dördayaqlı 1, 2

1. DÖŞ Bənövşəyəm, bənövşə; Düşmüşəm dilə-dişə; Məni gəlmlər, qızlar; Dərib taxarlar *döşə* (Bayatı); **KÖKS** Mənim yaram deyilmi; Bu yazığın *köksünə;* İndi vurduğum yara? (B.Vahabzadə); **SİNƏ** [Dadaş Dadaşov] *sinəsini* stola söykəyib yerli-yersiz sözləri ağ kağıza muncuq kimi düzür (Ə.İldırımoğlu); **YAXA** Aşiqam ya xam olda; Öyrənə ya xam ol də; Tutdum hicran *yaxasın;* Gördüm öz yaxam oldu (Bayatı).

2. döş *bax* əmcək, məmə

3. döş *bax* yamac

döş-döşə *bax* qılbayaxa

DÖŞƏKAĞI (*döşəyin üstünə sərilən ağ*) Gülnisə o biri otaqdan təzə *döşəkağı* gətirib, divar boyu qoyulmış yeganə çarpayını rahatladı (İ.Əfəndiyev), **AĞ** (*dan.*) [Firəngiz.] Ögət çirkli paltarın varsa yığışdır, yorğan döşəyin *ağını* da çıxarıcağam (B.Bayramov). **DÖŞÜKÜZÜ** Təzə *döşəküzü* gətirib bu dəm, Anam çarpayıda yer açdı məno (Z.Xəlil); **MƏLƏFƏ** Gəlib gördülər ki, Mülayim kişini boyətdə daş qalağının yanında uzanıb, üstündə *mələfə* çəkiblər (H.Abbaszadə).

döşəküzü *bax* döşəkağı

döşəmək *bax* **1.** sərmək **1. 2.** vurmaq **I**
döşənmək *bax* **1.** sərilmək **1; 2.** uzanmaq **I**
döşlük *bax* önlük

1. DÖŞƏDOLU, DÖŞƏ'ODLU (*ürəyi sözlə dolu olan*). **ÜRƏYİDOLU**

2. düşüdolu *bax* igid

1. DÖVLƏT [Xeyrənsə.] Qazandığım əmək haqqının müqabilində *dövlət* mənə yardım verəcəkdir (Ə İldırımoğlu). **HÖKÜMƏT** [Xaco] Atam Məhəmməd şah su yerinə qan axıdıb, başlar, təpələr, cəsədlərdən ibarət dağlar ucaldıb *hökumət* elə keçirmiş, nə üçün? (A.Şaiq) **SƏLTƏNƏT** (*köhn*) Bəli, atanın, ata kimlərin əlinə qılınc verən Nikolay siyasəti, çar *səltənətidir* (A.Şaiq). **ÖLKƏ** Vətən daşı olmayandan; olmaz *ölkə* vətəndaşı (B.Vahabzadə) **HAKİMİYYƏT.**

2. dövlət *bax* var **I**
dövlətlənmək *bax* varlanmaq
dövlətli *bax* varlı
dövlətmənd *bax* varlı

DÖVR Heç bir dövrdə humanizm israrla inkar edilmədiyi *dövrdə* olduğu qədər vacib və qüvvətli deyil (Anar). **DƏHR** (*klas.*) Gör bu lənfeyi ki, bən *dəhri*-zəmanə sığmazam (Nəsimi); **DÖVRAN, ZƏMANƏ, ƏYYAM** [Vəliş:] Anacan, nə eləyəsən ki, *zəmanə* xarablaşıb, *dövran* tərsinə dönüb, *əyyam* dəyişib (Ə Vəliyev), **ƏSR** [Heydər bəy.] Pərvərdigara bu neco *əsrdir*, bu neco *zəmanədir*? (M F Axundzadə), **DƏM** Ömrün nə gözəl *dəmləri* varmış (S.Rüstəm); **GÜN** [Heydər bəy] Ah, keçən *günlər*, keçən dövrlər (M F Axundzadə), **VAXT** *Vaxt* dəyirman, Ömür dən Bir doyumluq möhlət umdum ömürdən (B Vahabzadə)

dövran *bax* dövr çağ **I**
dövrə *bax* otaq **I**
döyçə *bax* çalaq
döyənək *bax* qabar

1. DÖYMƏK Havaxt deyindi, ərinə ilə basıb *doydu* (Ç.Əmənzəminli), **BUDAMAQ** (*məc.*) [Vidadi Vaqifə:] Əgər səni bu *müzəbbə*də görərlər, Yerbəyət *budarıb* azar, ağlarsan (M.P Vaqif), **ƏZİŞDİRMƏK** (*dan., məc.*) Birdən oğlanlar geri dönüb Davudu *əzişdirərlər*, longıdı.. (H.Abbaszadə), **GOPAMAQ** [Məmmədli:] Bacıoğlu!.. O qədər *goparam* ə əmdəyinə, şişib dama dönərsən (N Vəzirov), **İSLATMAQ** (*məc., dan.*) Şam şeylər duyuq düşüb haman mərali lazımınca *islatdılar* (Ə Haqverdiyev), **KÖTƏKLƏMƏK** Ərlə arvad arasında olan belə söhbətin nəticəsi o olardı ki, Yusif Qaraca qızı daha da artıq *kötəklərdi* (S.S.Axundov); **ŞAPPARLAMAQ** Bir də görürəm bir ağsaqqal cavan arvadının saçından yapışıb, çənəsi ilə *şapparlayır* (Çəmənzəminli).

2. DÖYMƏK (*qapını və s.*) Fikrət divanda uzanmışdı ki, qapını *döydülər* (H.Abbaszadə), **DƏQQÜLBAB ETMƏK** Bir az vaxtdan sonra eşitdi ki, qapını *dəqqülbab edirlər* (Ə Haqverdiyev); **TAQQILDATMAQ** Molla Qafar.. qapıya yaxınlaşıb *taqqıldadı* (S.Rəhimov); **VURMAQ** Hələ şam yeməyi hazır olmadan, iki qız bir də anası qapını *vurub* içəri girdilər (M.S.Ordubadi).

DÖYÜNMƏK (*ürək və s. haqqında*) Ancaq ürəkləri adi qaydası ilə *döyünürdü* (S.Rəhimov); **ATDANMAQ** [Hacı Murad] Daha təsvişdən qurtardım Gör ürəyim necə *atdanır* (S.S Axundov); **ÇIRPMAQ** Xasay qaçmışdı Onun uşaq qəlbi sürətlə *çırpırdı* (A Şaiq); **ÇIRPINMAQ** Vəzirovun ürəyi həyəcan və qəzəblə *çırpındı* (M İbrahimov), **ƏSMƏK** Leyla, Zeynalı çağıranda oğlan yerindən dik qalxdı, *ürəyi əsdi* (B Bayramov)

döyüş *bax* müharibə

DÖYÜŞÇÜ Dəstənin *döyüşçüləri* səhər tezdən, hizimkilər hücuma başlayanda, gözləmədən almanlar üzərinə atılmalı, meşədən keçib düşmənin atəş nöqtələrini susdurmalı idi (M Hüseyn); **CƏNGAVƏR** Girdman *cəngavərləri* böyük meydanda dəmir kimi dalğalanıb bulaşma güldülər (M Hüseyn), **MÜHARİB** (*köhn*) Azərbaycanın mövqeyi və əhalisinin *müharib* olması Atabəy hökumətinin möhkəm edilməsi üçün əsas bir vasitə oldu bilər (M S Ordubadi).

döyüşkən *bax* müharibə

döyüşmək *bax* **1.** vuruşmaq **1. 2.** dalaşmaq

DÖZMƏK [Azər baba:] Artıq *dözməyirəm*, evimizə gəl; övlad həsrətinə tablamaz ürək (S.Vurğun); **DAVAM GƏTİRMƏK** İstıyo-soyuğa *gətirib davam;* O köhlən atları çapdırıb müdam (S.Rüstəm); **DAYANMAQ** [Hacı:] Nə günə, oziyyətə *dayandıq* (C.Cabbarlı); **QATLAŞMAQ** *Qatlaşıb* dünyanın hər möhnətinə; Yeddi luy divarlı oğul bəyütdü (B.Vahabzadə); **SƏBR ETMƏK (ELƏMƏK)** Get yuxuya, durma, a qardaş, hələ! Qovzama başın, çocuğum, *səbr elə!* (M.Ə.Sabir); **TAB GƏTİRMƏK** Əzizinəm dın barı; Danış barı, dın barı; İgidə *tab gətirməz;* Yağı tikən min barı (Bayatı); **TABLAMAQ** Övlad həsrətinə *tablamaz* ürək (S.Vurğun); **TABLAŞMAQ** [Bayram:] ..bu dərdə neco *tablaşım* (M.F.Axundzadə); **TOXTAMAQ** Ağlayan şəlalıyo ağlama dedim; *Toxta,* dayan bir an (H.Billuri); **ZƏHMƏTƏ (ƏZABA) QATLAŞMAQ** Vallah, belə bilsəydim ki, axırı belə olacaq, heç vaxt bu *zəhmətə qatlaşmazdım* (C.Məmmədquluzadə).

düzüm *bax* səbir **I**, duyanot
dözümlü *bax* səbirli, duyanotlı
dözümsüz *bax* səbirsiz

DRAM (*teatr əsəri, ədəbiyyatın növlərindən biri*) O [S.Vurğun], ilk *dramını* yazanda da hər kəsdən əvvəl C.Cabbarlı onunlarına əsaslanmışdı (M.Arif); **PYES** *Pyes* zadəgan ailəsinə mənsub bir oyyaşın əhvali-ruhiyyəsini koskin boyalarla təsvir edirdi (A.Şaiq); **TƏMSİL** Həmin məclisdə mərhum Mirzə Fətəlinin "Mərdi-Xəsis Hacı Qara" adlı *təmsili* oynanılırdı (C.Məmmədquluzadə); **TƏMSİLAT** (*köhn*) Timsal üçün Axundovun beş komediyası hesab olunan "Sərgüzəşti-mərdi-xəsis" adlı *təmsilatı* ilə ki, başqa ibarə ilə "Hacı Qara" adlanır .. (F.Köçərli).

DRAMATURQ (*dram əsəri yazan*) Dramaturq S.Vurğun səlahları içərisində C.Cabbarlı görkəmli yer tutur (M Arif); **DRAMNƏVİS** Hər iki ədibin [N.Vəzirov və Ə.Haqverdiyev] və M.Fətəliyə peyrəvilik edən şair *dramnəvislərin* vücuda gətirdikləri əsərləri barəsində "Azərbaycan türklərinin ədəbiyyatı" adlı məcmuəsində müfəssəl məlumat verilir (F.Köçərli).

dramnəvis *bax* dramaturq

DUA [Övvəlinci azərlı:] *Dua* yazdırmaqdan yoruldum (C.Məmmədquluzadə); **PİTİK** [Kəndli:] Sən Allah, bunu bir duadan, *pitikdan* yaz (M.N.lot.).

DUAÇI (*dua edən adam*) [Qoca:] Sənə *duaçı* ollam; Çok bu işə bir əncam (B.Vahabzadə); **DUAGU** [Vaqif:] Ömrünüzə *duagu* olar (Çəmənzəminli).

duxan *bax* meyxana **I**
duxi *bax* atır **I**

I. DUMAN, ÇƏN, SİS Yenəmi arxalıq istəyirsən? Versənə *çən, duman, sis* deyəcəksən (M.Rəhim).

2. duman *bax* tüstü
dumbul *bax* dümbək
duracaq *bax* dayanacaq

DURBİN Ordu komandanı əlindəki *durbinlə* Aslanın hər bir zərbəsini aydın görürdü (M Hüseyn); **BİNOKL** [Əsgərlərdən biri:] Müyor bayaqdan *binoklu* sizə baxırdı (X.Hüseynova).

I. DURĞUZMAQ, AYAĞA QALDIRMAQ, YERİNDƏN QALDIRMAQ

2. durğuzmaq *bax* oyatmaq

1. DURMAQ, AYAĞA QALXMAQ, YERİNDƏN QALXMAQ

2. durmaq *bax* ayılmaq **1**
3. durmaq *bax* dayanmaq **1**

DURUXMAQ, ÇAŞMAQ (*bax*), **DÜŞÜNMƏK, FİKRƏ GETMƏK, SÖZ AXTARMAQ**

1. DURUŞ, DURMA, DURMA TƏRZİ

2. duruş *bax* dayanacaq

1. DUSTAQ [Serjant:] Əşi, *dustaq* apardığım yerdə durub yolun ortasında sənə izahat vermoyəcəyəm ki .. (İ.Əfəndiyev); **MƏHBUS** [Xaco Müfid:] *Məhbuslar* buradadır oğlum (M.S.Ordubadi); **ƏSİR** Xaqan qapıçıya işarə verdi: - *Əsiri* gətirin (Anar); **HƏBSƏ ALINAN** *Həbsə alınanların* hamısı öldürülmüşdü (M.S.Ordubadi).

2. dustaq *bax* həbsxana
dustaqxana *bax* həbsxana

duvaq *bax* rübənd
duvaqlı *bax* rübəndli
duyğu *bax* hiss
duyğusuz *bax* hissiz
1. DUYMAQ, BİLMƏK, HİSS ETMƏK
2. duymaq *bax* sezmək
I DUZ [Firəngiz:] Onu qandırarsan ki, burada camaata un lazımdır, *duz* lazımdır (B.Bayramov). **NƏMƏK** (*kl.əd., ərz.*) Bağırmla, gözüm yazı evində; Çox oldu gözün, *nəmək* yedi, nan (Xətayi).
II duz *bax* düşənbə
duzaq *bax* tələ I
duzəx *bax* cəhənnəm
DUZQABI Ağappaq təmiz süfrə, duzla dolu *duzqabı*. Balaca samovar stolun üstündə dizildayırdı (İ.Məlikzadə); **NƏMƏKDAN** Dedim ki, nankorsan, duz-çörək yedin; Həyat süfrəsində sındı *nəmədan* (Şəhriyar)
1. DUZLU (*duzu çox olan*) Hind okeanı da *duzludur* (R.Rza); **ŞOR** Bulağın suyu *şor* idi (Çəmənzəminli)
2. duzlu *bax* xoşagələn
DUZSUZ Dəyirman ocağının daşına yapılan fətir *duzsuz* yoğrulduğundan şirin olardı (Ə.Vəliyev); **ŞİT** Duz alırlar; *Şit* bişməsin çörək (R.Rza)
dübara *bax* təzədən
düçar *bax* mubtəla I
düdəmə *bax* mələz 2
düdük *bax* tütək
düdükçalan *bax* tütəkçi
düdükçü *bax* tütəkçi
düha *bax* 1. dahilik 2. dahi
DÜKAN (*mal, əmtəə satmaq üçün inzibati bina*) Nə etməli ki, [Aslanın] var-yoxunu topa tutdular, *dükanları*, evini Qızıl ordu qərargahına çevirdilər... (M.Hüseyn); **MAĞAZA** [Sarıköynək.] *Mağazada* mən özümü saxlaya bilməyib qəhqəhə ilə güldüm (İ.Əfəndiyev); **MAQAZİN** (*dan.*)
DÜKANÇI Adilə Məmməd dayıya möhkəm çəkimişdi. *dükançıda* sağ yer qoymamışdı (Ə.Qasımov). **BAQQAL** *Baqqal* çəki daşının içini oydu, oydu. Alıcını çəkidə müddam aldatmaq üçün (B.Vahabzadə); **DÜKANDAR** (*köhn.*) [Sofa:] Məmməd dayı da belə tədbir gördü: divar qozetinin acığına onu çayxanadan çıxartdırıb *dükandar* qoydu (Ə.Qasımov); **MAĞAZAÇI.**
dükandar *bax* dükançı
dülgər *bax* xarrat
dülgərxana *bax* xarratxana
dülgərlik *bax* xarratlıq
dümağ *bax* ağappaq
DÜMBƏK (*mus.*) [Əbdülhoson boy:] burada kamança, dəf, tar, *dümbək* və ney səsləri ucalırdı (M.S.Ordubadi); **DUMBUL** *Dumbul* əvvəl ağır, sonra sürətli templə çalınardı (H.Sarabski).
dümləmək *bax* içmək
dümük *bax* moşğuliyyət
dün *bax* dünən
DÜNƏN Bir başqası xəbər gətirdi ki, *dünən* gecə filan ığıdı ağaca bağlayıb, sonra da xəncərlə xıngal kimi doğrayıblar (Ə.Cəfərzadə); **DÜN** (*kl.əd.*) *Dün* bu yerdə zəlzələlər, qiyamətlər qopardı (M.Müşfiq).
DÜNYA *Dünya* dediklərı dəyüş meydanı; Dənizlər qədərdir insanın qanı (S.Vurğun); **AÇUN** (*q.əd.*) Yeno ölgün sükuta batdı *açun* (C.Cabbarlı), **ALƏM** İllər, qərinələr keçirsə *aləm*; Yadımda saxlaram hər zaman səni (S.Vurğun); **CAHAN** *Cahanda* hər könül yüksəliş arar, Varlığım nə ilki, nə axırı var (S.Vurğun); **ÇƏRXİ-DÖVRAN** Üroyində ağrı, gözündə həsrət; O lənət yağdırdı *çərxi-dövrana* (B.Vahabzadə), **ÇƏRXİ-FƏLƏK** (*köhn.*) Bu *çərxi-fələk* tərsinə dövran edir indi.. (M.Ə.Sabir); **DƏHR** (*kl.əd.*) Dərk edə bilməzdim *dəhri*, varlığı. Heyran olmasaydım gözəlliyinə (B.Vahabzadə); **ƏRZ** (*məc.*) *Ərzin* iqbalın bizik düşünən (M.Rahim); **KAİNAT** Bütün *kainat* qar altında bitmiş kimi idi (Mir Cəlal); **KÜRƏYİ-ƏRZ** (*kl.əd.*) Azacıq sönərdi kim, qərəzi; Bir yumruq yapsaydı *kürreyi-ərzi* (M.Müşfiq), **YER KÜRƏSİ** Əngin bir boşluq içərisində sakın kimi görünən *yer kürəsi* qaranlıqlar içində dalğın-dalğın yuvarlanırdı

(A.Şaiq); **YER ÜZÜ** ..sonin ismü rosmini haqi vo *yer üzündə* moşhur olmağına ciddcohd cdordi (C.Mommodquluzado).
dünyabaxışı *bax* dünyagörüşü
dünyagir *bax* tamahkar
dünyagirlik *bax* tamahkarlıq
DÜNYAGÖRÜŞÜ Gonc Cabbarlının *dünyagörüşündəki* mohdudluğu.. Kapitalizmlo apardığı mübarizodon konarda qalması ilo izah etmok olar (M.Arif); **DÜNYABAXIŞI** Bu osorlor müxtolif janrlara, üsluba, müxtolif dövrlorə aiddir, müxtolif *dünyabaxışına* və dünyaduyumuna malik olan muolliflorin qolom mohsuludur (Anar).
dürək *bax* məloz 2
dürlü *bax* 1. növ I; 2 cürbəcür
dürr *bax* inci
dürtmək *bax* soxmaq
DÜRTÜLMƏK [Sultan Aloya:] Haralısan? - dedi, - belo do qaban kimi içoriyo *dürtülürsən* (S.Rohimov); **SOXULMAQ** Hor məclisi-alıdo *soxulma* tez arayo; Son dur ayaq üstə, demə söz ümaroyo (M.Ə.Sabir); **TƏPİLMƏK** Zəng bir do soslondı. Katibo tələsik içori *tapıldı* (Ə.Qasımov).
dürüst *bax* doğru I
dürüşt *bax* sort I
düsər *bax* külüng
I. DÜSTUR (*riyaz.*), **FORMUL, DƏSTUR**
2. düstur *bax* üsul
DÜŞƏNBƏ (*həftənin 1-ci günü*) [Vəli:] Çatdığımız *düşənbə* günü konddo böyük yanğın oldu (A.Şaiq); **BAZAR ERTƏSİ** [Cövdət:] Əgər barının hörülməsi qurtarmasa, onda *bazar ertəsi* səhər avtobusla gedəcəyam (H.Abbaszadə); **DUZ GÜNÜ** (*dan.*) İki gün sonra *duz günüdür* (Ə.Həqverdiyev).
düşərgəbə *bax* düşərgə 3
I. DÜŞƏRGƏ (*hərbi*) Əsirlərı Çankoy *düşərgəsində* beş-on gündən çox saxlamadılar, partizan dəstələrinə qaçmasınlar deyə faşistlərı nəzarət altında hara isə apardılar (S.Vəliyev); **LAGER** [Cəlil:] *Lagerdə* məndən savay bizimkilərdən beş-altı nəfər vardı... (H.Abbaszadə); **ORDUGAH** [Jirikov Qadunova:] Əmr ver, *ordugahdan* keçməyə kimsəni buraxmasınlar (A.Şaiq).
2. DÜŞƏRGƏ, LAGER (*yay zamanı müəssisələrin istirahət yeri*)
3. DÜŞƏRGƏ (*müvəqqəti yaşayış yeri, yurd, mənzil*) Toponin başında isə tokomseyrək qaraçı köçü və ya çoban *düşərgələri* görünürdü (Mir Cəlal); **MƏNZİLGAH** (*kl.əd.*) Nə bilsin bəhr halın ol ki, *mənzilgahı* sahildir (Füzuli); **DÜŞƏRGAH.**
düşkünləşmək *bax* arıqlamaq
düşmək *bax* I. yıxılmaq I; 2. enmək
I. DÜŞMƏN (*birinə qarşı düşmənçilik bəsləyən, birinə pislik etmək istəyən*) [İzzət:] *Düşmən* nə qədər aciz olsa da; Moğrur olub, kiçik sanma dünyadə (H.Cavid); **ƏDU(VV)** (*kl.əd.*) Əgər bütün boşəriyyət *ədüvvü*-canım ola; Ürək süqut etməz aldığı mətanətdən (C.Cabbarlı); **QAC** (*məh.*) Ölkəndə insanlar bir-birinə *qac*; Analar bir qarın çörəyə möhtac (S.Rüstəm); **QANLI** (*qan düşməni*) [Hatəmxan:] Biz qohum deyilik, *qanlıyıq* (S.Rəhimov); **QANLIQAÇAQ** (*qan düşməni*) [Bayram:] Mən özüm də *qanlıqaçaq* ollam (M.F.Axundzadə); **QANLIBIÇAQ** (*dan.*) Qaplan Balaca ilə *qanlıbıçaq* idı (H.Abbaszadə); **QƏNİM** [Nardaranlılar Rzaquluya:] ..Çopur Abdulla, Polonq Rzaqulu *qənimindi* (H.Abbaszadə); **MÜDDƏİ** (*kl.əd.*) [Əvvəlincı:] Bu hökmranların hamısı bir-birilo *müddəidir* (Ə.Həqverdiyev).
2. DÜŞMƏN (*müharibədə aks cəbhədə vuruşan adam, dövlət və s.*) *Düşmən* bütün cəbhə boyu ricət edirdi (M.Hüseyn); **ƏLEYHDAR, MÜDDƏİ** Gər sonə ofqanımi bihudə dərsə *müddəi* (Füzuli); **YAĞI** Sərxoş ordusuyla oduncuş *yağı*; Vermənk düşmənə, biz bu torpağı (Ə.Cəmil).
3. düşmən *bax* müxalif
düşmənçilik *bax* ədavət
1. DÜŞÜNCƏ *Düşüncələr* yem, duyğular yeni; Dəyişmiş dünyanın söhbəti, sazı (S.Vurğun); **DƏRRAKƏ** [Vaqif:] Bu *dərrakənin* sahibinə nə deyəsən? (Çəmənzəminli);

ANLAQ [Firudin:] [Azadı] artıq *anlaq* və təsəvvürə malikdir (M.İbrahimov). **İDRAK** Hakimiyyətmülkün keyfiyyətsiz *idrakı* vəziyyəti dərk edəcək halda deyildi (M.İbrahimov); **QANAÇAQ** Amma mənim *qanacağıma* görə, sizin kitabınızda olan məlumat məhz Avropa və Rusiya mənbəyindən oxz olunmuşdur (C.Məmmədquluzadə); **ŞÜUR** [Alagöz] başını itirir, onun *şüuru* dolaşırdı (S.Rəhimov)

2. DÜŞÜNCƏ, FİKİR, XƏYAL, ZEHİN Bəşərin xiedanı, eşqi, ürəyi, *zehni, düşüncəsi fikri xəyalı...* (S.Vurğun).

3. düşüncə *bax* ağıl I

I. DÜŞÜNCƏLİ *(düşüncəsi olan)* Sizin Qotibə ilə olan rəftarınız *düşüncəli* bir hökmdarın rəftarı deyildi (M.S.Ordubadi); **AĞILLI** Tərlan *ağıllı* oğlunun hər kəlməsindən xoşlanırdı (M.Hüseyn). **DƏRRAKƏLİ** O oğlan yaşda sondan kıçıkdır, amma qat-qat *dərrakəlidir* (S.Rəhman). **HUŞYAR** . Özümdən artıq *huşyar* dostlarıma rast gəldim (C.Məmmədquluzadə). **ŞÜURLU** [Süleyman] Xeyr, bəy, əksər çox ağıllı, yaraşıqlı və çox da *şüurlu* oğlandır (Ü.Hacıbəyov)

2. düşüncəli *bax* dalğın

DÜŞÜNCƏSİZ, AĞILSIZ, DƏRRAKƏSİZ, ŞÜURSUZ

I. DÜŞÜNMƏK, AĞLINA GƏTİRMƏK, XƏYALINA GƏTİRMƏK, TƏSƏVVÜR ETMƏK, ZƏNN ETMƏK

2. düşünmək *bax* fikirləşmək

3. düşünmək *bax* anlamaq

düşürmək *bax* **I.** salmaq. **2.** dərmək

DÜŞÜ Məsumə *dünənün* axırıncı qismini də əsas harmaqları ilə sınının qırağına yayıb antladı (B.Bayramov). **BİRİNC** *(məh)* Nə *birincin* ögər nə yağın var; Şükr qıl, sağ əlin, ayağın var (S.Ə.Şirvani); **ÇƏLTİK** *(qabığı çıxarılmamış düyü) Çəltik* də gətir, arpa da, buğda da ükinçi' Yoxsa soyaram lap dərini, ədə ükinçi' (M.Ə.Sabir)

I düyün *bax* toy, şənlik I

II düyün *bax* bənd I 2

1. DÜZ *(heç bir yerdə durmadan)* Ərizəni götürüb sevinə-sevinə *düz* pristavın üstünə getdi (M.Hüseyn); **BİRBAŞA** Yazıq muzdur qolu boynunda sınıqçıdan qayıdıb, *birbaşa* öz xozeyinnin yanına gəldi (S.Qənizadə)

2. düz *bax* hamar

3. düz *bax* düzənlik

4. düz *bax* doğru I

düzəltmək *bax* qayırmaq I

düzən *bax* düzəngah

DÜZƏNGAH "Görüblər" əhvalatı Şəhlidən ətraf kəndlərə, hətta qarlı hündür dağları aşaraq Qarabağın bozaq *düzəngahlarına* da çatdı (S.Rəhimov); **DÜZƏN** Yaşıl *düzəndə* bir kənd .. kiromitli daxmalar... Əziz qonaq gəlibdir toravətli ilk bahar (M.Rahim); **ARAN** [Qəndab:] Obamızın camaatı, yerindən-yurdundan əl çəkmiş kimi, heç şeyə məhəl qoymurdu, elliklə köçüb getmək, *aran* yerlərində məskən salıb əkib-biçmək haqqında düşünürdü (B.Bayramov); **ÇÖL** Mən səhər ala qaranlıqdan *çöllərdə* işləmişdim (M.İbrahimov); **DÜZ** [Şahın:] Qarşıdakı *düzdən* keçib bələnı aşanda bulağın üstünə enəcəyik (B.Bayramov); **DÜZƏNLİK** Görürəm çıçək açır Kür-Araz *düzənliyi* (Ə.Cəmil). **DÜZLÜK** [Araz Şeydaya:] Sizin bu məsələlərdə *düzlükdən* başqa bir şey var? (A.Şaiq). **QIR** *(köhn)* Connot qoxan *qırlar*, ongin obalar; Bir atlasdır, yaşıl ucu görünməz (A.Şaiq); **YASTANA** Firəngiz sinə aşağı enəndə ceyran bulağının üstündəki *yastanaya* xeyli adam toplaşdığını gördü (B.Bayramov); **YASAMAL**.

düzənlik *bax* düzəngah

düzgün *bax* doğru I

düzgünlük *bax* düzlük I

düzqəlbli *bax* səfurəkli

I. DÜZLÜK *Düzlük* xoşbəxtliyin açandı (Ata. sözü); **DOĞRULUQ** *Doğruluqla* dost qapısın dolan, gəl öz evindir (Ata. sözü). **DÜZGÜNLÜK, HƏQİQƏT** Belə çıxır ki, *həqiqət*, ədalət, *düzgünlük* hamısı bir qoz (Anar)

2. düzlük *bax* düzəngah

dvoryan *bax* zadəgan

Ee

ecaz *bax* möcüzə

ecazkar *bax* möcüzəli

ehmal *bax* yavaş

ehmal-ehmal *bax* yavaş-yavaş

I. EHSAN *(əlməş adamın adına, xatirəsinə verilən yemək)* Lakin o [Dursun], altı ay hündən əvvəl ölməşdü, yası tutulmuş, *ehsanı* verilmişdi (A.Şaiq); **XEYRAT** *Xeyrat* halvasından qarın doymaz (Ata. sözü).

2. ehsan *bax* sədəqə

3. ehsan *bax* yaxşılıq

ehtimal *bax* **1.** yəqin; **2.** ümid

ehtiram *bax* hörmət

I. EHTİRAS *(cinsi əlaqə meyli)* Bu gün Hüsamoddinin qadına olan *ehtirasını* coşdurmaq və ona təslim olmamaq vəzifəsini sənə tapşırıram (M.S.Ordubadi); **ŞƏHVƏT** [Əmir:] Dünyada qadın və *şəhvət* olmazsa kişilərin qəlbindəki inad və müqavimətı heç bir qüvvə qıra bilməz (M.S.Ordubadı); **TEMPERAMENT** [Zoki:] Başdan-ayağa həyəcandır, *temperamentdir* (S.Rəhman); **NƏFS** Səbəb budur ki, ərəblər bunların [ərlərinin] təkcə *nəfsi*-heyvaniyyətlərinə qulluq edirlər və *nəfs* öləndən sonra daha cavanı evdə saxlamağa bir vasitə olmur (Çəmənzəminli).

2. ehtiras *bax* coşqunluq

3. ehtiras *bax* həvəs

I. EHTİRASLI Xan ayaq saxlayıb *ehtiraslı* baxışla [Tutubəyimi] süzdü (Çəmənzəminli); **HƏRİS, ŞƏHVƏTLİ, TEMPERAMENTLİ.**

2. ehtiraslı *bax* coşqun 2; atəşin I

3. ehtiraslı *bax* həvəsli

ehtişam *bax* dəbdəbə

ehtişamlı *bax* dəbdəbəli

I. EHTİYAC *(bir şeyə olan tələb)* [Şakir.] Bildilər ki, bir şeyə *ehtiyacı* var, xahişsiz-filansız düzəldilər (M.İbrahimov); **HACƏT** [Dərzi Zöhrəbə:] Amma indi sənin geri qayıtmağına *hacət* yoxdur (S.Vəliyev); **ZƏRURƏT** Əlbəttə, bu yerləri yazın isti günlərində görmək Qəhrəman üçün daxili bir *zərurət* idi (S.Rəhimov). **TƏLƏBAT** *(bax).*

2. ehtiyac *bax* yoxsulluq

EHTİYAT ..Sonyyə xala yemək *ehtiyatının* tükənməyə başladığını hiss etdi (M.İbrahimov); **TƏDARÜK** [Süleyman:] ..gəl son bu qoca atanın sözünə qulaq as, bu hoqo toy *tədarükünü* görüb səni evləndirək (M.Hüseyn); **HAZIRLIQ** İraq yerdən gəlirəm; Yar dərdindən ölürəm; Əyər mənim dostumsan; *Hazırlıq* gör, gəlirəm (Ə.Cavad).

EHTİYATLI *(öz hərəkətlərində, işində ehtiyat gözləyən)* [Polismeyster:] Adamlarımız onların arasında işləyirlər, ancaq onlar çox *ehtiyatlıdırlar* (C.Cabbarlı); **DİQQƏTLİ** Sizi bəklomkədən artıq yorulmuş; O qayınayan, axan *diqqətli* gözlər (M.Müşfiq). **EHTİYATKAR** Firdun onun [əmniyyətin] *ehtiyatkarlığına* heyrət edib, çölə çıxdı, qızılları əvcuna basdı (M.İbrahimov); **ÜSULLU** [Qara Hüseyn:] Ancaq bir müddət gərək *üsullu* dolanasan (S.S.Axundov); **SAYĞILI.**

ehtiraz *bax* itiraz

ekskursiya *bax* səyahət

eksperiment *bax* təcrübə I

eqoist *bax* xudbin

eqoistlik *bax* xudbinlik

eqoizm *bax* xudbinlik

el *bax* **1.** xalq I, **2.** camaat, **3.** ölkə I, **4.** tayfa I

ELAN *(müxtəlif məqsədlərdə)* Bu *elan* məclisin heç də istəyinə uyğun deyil (S.Rəhimov); **AFİŞA** *(tamaşa, konsert və s. haqqında divara vurulan elan)* O gün Həmidin uçmağa qanadı yox idi, şəhəri gəzir, küçələrə vurulmuş *afişalarına* uzaqdan baxırdı (H.Abbaszadə); **ANŞLAQ** *(teatrda, kinoda, sirkdə və s.-də biletin qurtardığını bildirən elan)* . bəzən teatr tamaşaya iki gün qalmış *anşlaq* asmalı olur (Ə.Haqverdiyev), **ANONS** *(qabaqcadan yapışdırılmış elan)*, **BİLDİRİŞ.**

elat *bax* **1.** camaat; **2.** köçəbə

elçəri *bax* elliklə

elçi *bax* **1.** səfir, **2.** nümayəndə; **3.** çapar **I**
eldaş *bax* eloğlu
ELEMENT, ÜNSÜR
ELLİKLƏ (*hamı bir verdə*) [Qəndab:] Obamızın camaatı, yerindən-yurdundan al çəkmiş kimi, heç şeyə məhəl qoymur, *ellikla* köçüb getmək, aran yerlərində məskən salıb akıb-biçmək haqqında düşünürdü... (B.Bayramov); **CƏMƏN** .Kişi istəyir onu da gətirib köməyə bu evin adamlarını *cəmən* qırsın (N.Vəzirov); **ELCARI** Yüzlərcə gözəl başqa vilayətdə də çoxdur. Amma bizim ölkə bütün - *elcari* gözəldir (Ə.Vahid); **HAMILIQLA** [Məşədi Orucə:] İndi, söz yox, Allah qoysa, qayıdandan sonra biz *hamılıqnan* sən ilə görüşəcəyik (C.Məmmədquluzadə); **MƏCMUƏN, ÜMUMƏN.**
1. ELM, KAMAL, BİLİK (*bax*)
2. ELM, NƏZƏRİYYƏ
3. elm *bax* savad
elmli *bax* savadlı, bilikli
ELMSİZ, BİELM, SAVADSIZ (*bax*)
el-oba *bax* camaat
eloğlu *bax* həmyerli
el-ulus *bax* camaat
embrion *bax* maya **II**
enli *bax* geniş **I**
ENMƏK, DÜŞMƏK Firəngiz kabinədən *düşdü*. Cəbrayıl da *endi* (B.Bayramov).
ENSİKLOPEDİYA (*böyük lüğət kitabı*) *Ensiklopediyanın* nəşri respublikamızın ictimai-siyasi və mədəni həyatında böyük hadisədir (ASE). **QAMUS** (*köhn.*) Yaz! - deyərək beynimi yandıranda bu mövzu. Gedim, *açdım qamusu* gördüm barı şəklini (X.Rza)
ensiz *bax* dar **I**
EPİLOQ (*adəb., son axır*) *Epiloq* çox zaman yazıçının əsərdə demək istədiklərini tamamlayır (C.Hacıyev). **XATİMƏ** Nizaminin mükafat aldığı kəndin nəhayət dərəcədə dəyərsiz olduğunu kitaba yazılmış *xatimədən* də anlamaq olur (M.S.Ordubadi). **NƏTİCƏ.**
epos *bax* dastan
er-gec *bax* axır-axır

I ERKƏK (*erkək qoyun*) *Erkək* kəsib, ağır məclis quruldu (Aşıq Ələsgər); **QOÇ** *Qoç* döyüşünə *qoç* dözər (Atalar sözü).
II erkək *bax* kişi **I**
ertədən *bax* tezdən
eskalator *bax* pilləkən
eş *bax* yoldaş **I**
eşik *bax* çöl **I**
eşq *bax* **1.** məhəbbət **1**; **2.** arzu; həvəs
1. EŞQBAZLIQ, SEVİŞMƏ, AŞNABAZLIQ
2. eşqbazlıq *bax* vurğunluq
EŞQNAMƏ (*aşiqanə məktub, öz eşqi, məhəbbəti haqqında valandan uzun-uzadı danışma*) [Göyərçin:] Bu yandan da xəlvətə salıb arvadına *eşqnamə* oxuyursan (M.İbrahimov); **MƏHƏBBƏTNAMƏ** [Vaqif] Mirzə Camal, Rum sultanına yazılmış *məhəbbətnaməni* ver görüm! (Çəmənzəminli)
eşqsiz *bax* məhəbbətsiz
1. EŞİTMƏK Zəmigar, qardaşının hirsli sözünü *eşitdi*: "Beşaçılanı doldurub damın üstündə gözləyəcəyəm. Kimin hünəri varsa, oynatsın!" (İ.Şıxlı); **QULAĞI ÇALMAQ** Bu sözləri Şamonun *qulağı çaldı* (S.Rəhman).
2. EŞİTMƏK, SÖZƏ BAXMAQ
3. eşitmək *bax* bilmək 2
4. eşitmək *bax* dinləmək
eşşək *bax* **1.** ulaq; **2.** qanmaz
eşşəkqulaq *bax* uzunqulaq **I**
etibar *bax* inam, vəfa, sədaqət
1. ETİBARLI (*etibar edilməyə layiq*) [Muxtar:] Qorxmaz *etibarlı* oğlandır (Ə.Vəliyev); **ETİMADLI** Məktub Zöhrə Bəlxinin *ən etimadlı* olan qulamı Bəsirə tapşırıldı (M.S.Ordubadi). **İNANILMIŞ** Babamı tutub əl-qolunu bağladılar, kəcavəyə mindirdilər *inanılmış* adamlardan ibarət kəşikçi qoydular. ("Qabusnamə")
2. etibarlı *bax* nüfuzlu
3. etibarlı *bax* vəfalı
etibarlılıq *bax* vəfalılıq
etibarnamə *bax* vəkalətnamə

ETİBARSIZ (*etibarı olmayan*) Etibarı kəsib *etibarsız* yar; əl qaldırıb özgə yarə valvarır ("Lotfi şah"); **BİETİBAR** [Nisə xanım:] Bos olsa da, amma *bietibardır*.. (M.F.Axundzadə); **İPİQIRIQ** (*dan.*) Son demə tyroncmış *ipiqırığın*: Elə tərifi də tonqıdı qədər (X.Rza); **ZATIQIRIQ** [Teyyub:] *Zatıqırıq* imiş də. Xətir-hörmət bilən, bövük-kiçik tanıyan deyilmiş (Anar); **KƏMETİBAR, VƏFASIZ** (*bax*).
etika *bax* oxlaq
ETİKET, YARLIQ
1. ETİQAD (*bir din və məzhəbə inanma*) Mən elə hacı tanıyıram ki, özünün heç bir *zadə etiqadı* olmaya-olmaya Mokkəyə müşərrəf olur (Ə.Qəmküsar); **İMAN** Alıbsan əlimdən din-*imanımı*: Müştaq eyləyibsən ay üzə, üzə (Aşıq Ələsgər); **İNAM** (*bax*).
2. etiqad *bax* əqidə **I**
etiqadlı *bax* əqidəli
etiqadsız *bax* əqidəsiz
etimad *bax* inam
etimadlı *bax* etibarlı **I**
ETİNASIZ (*fikir vermədən, diqqət yetirmədən*) Qadın olduqca vüqarlı və *etinasız* bir surətdə gedir və Fəxrəddinin onu təqib edib-etməməsinə diqqət vermirdi (M.S.Ordubadi); **KƏMETİNA** Həmişə *kametina* Zeynal bu gecə hər şeyə diqqətlə baxıb, hər bir həniriyə məna vermağa başladı (Çəmənzəminli); **KƏMMƏHƏL** Xubların yaxşısı olmaz *kamməhəl*. İşarə edən tək gəlir əlbəəl (Q.Zakir); **SAYĞISIZ** [Platon:] İşlə gördünmü? *Sayğısız* budala! (H.Cavid).
ETİNASIZLIQ Dərə qocanın *etinasızlığına* və heyvanın ona sığınmasına heyrət edərək həddilə: - Qoca! deyir, - sən kimsən? (Çəmənzəminli); **KƏMETİNALIQ** [Molla Zeynala:] Sənin heç ixtiyarın yoxdur bu barədə *kametinalıq* eləyəsən (C.Məmmədquluzadə); **SAYMAZLIQ** Ağca qarıya *sayməzliyi* elə ağır gəldi ki, o dözməyib yerində qaldı (Ə.Əbülhəsən); **KƏMMÖHƏLLİK.**

ETİRAF (*boynuna alma, təsdiq etmə*) Ən böyük üroklər qəlbin dililə: Ömrün son çağında *etiraf* yazmış (B.Vahabzadə); **İQRAR** Aşınalar ixtilatında sədaqət görmədim; Biətü *iqrarü* imanü dəyanət görmədim (M.P.Vaqif)
ETMƏK/ELƏMƏK Nə *etmişəm*, yarım məndən ayrıdır? (Qurbani); **QAYIRMAQ** [Mahmud:] Yetər, yaxşısanmı, kefin necədir, nə *qayırırsan*, nə *eləyirsən?* (N.Vəzirov); **QILMAQ** (*köhn.*) Vaqifin dərdini biləydi yarı; Dərdinə bir dərman *qılaydı*, barı (M.P.Vaqif); **TÖRƏTMƏK** Göyərçin keçən axşam *törətdiyi* hərəkətdən sonra Safo evini uçurub dağıtmağı- qət etmişdi (S.Rəhimov); **TUTMAQ** [Çoban baba:] Ay Rüstəm; . bu nə işdir *tutmusan?* (M.İbrahimov); **YAPMAQ** (*köhn.*) [İsmət:] Get, nə *yaparsan* yap, çəkil get, durma! (H.Cavid)
1. EV Bura Qəzənfərgilin *evi* idi (S.Vəliyev); **DAM-DAŞ** [Kiçik oğlanın] qabağına bir gözəl *dam-daş* çıxdı ("Uç şəhzadə" nağılı); **DƏMXANA** (*köhn.*) Axşam oldu, goldım mən *dəmxanama*... ("Aşıq Qərib"); **GORGAH** (*dan.*) [Göbləkin:] Harada ömrün xoş keçirsə, yuvan da, məskənin də, *gorgahın* da oradadır (Ə.Vəliyev); **XANƏ** (*dan.*) [Molla Qafar:] Mən ki, bu *xanəmin* xeyirxahı olduğumu xudavənd özü bilir (S.Rəhimov); **XARABA** (*dan., öz evi*) [Çopur Abdulla:] Hara gedib. Əvvəl-axır o *xarabasına* qayıdacaq, ya yox (H.Abbaszadə); **VİLLA** (*dəbdəbəli ev*) Burada çox gözəl *villalar* tikilmiş, həyətlər, bağçalar səliqəyə salınmışdır (M.İbrahimov).
2. ev *bax* **1.** bina; **2.** mənzil; **3.** ailə
evalı *bax* zirzəmi
EVLƏNDİRMƏK Sona xanımın birca dərdi vardı, o da oğlunu *evləndirmək* idi (S.S.Axundov); **BAŞ-GÖZ ELƏMƏK** (*fr.v.*) [Dursun:] Axı bizim əhdimiz vardı, biz sizi *baş-göz eləmək* istəyirdik (Ə.Əbülhəsən)
EVLƏNMƏK [Rübabə:] Oğul sənin *evlənmək*, özünə ömür yoldaşı tapmaq vaxtın çatır (H.Abbaszadə); **AİLƏ QURMAQ** [Petya Homidə:] O əyləncələrin axırı yox-

dur, özünə layiqli bir ömür yoldaşı seç, *ailə qur* (H.Abbaszadə). **ALMAQ** [Qomsor:] [Şakir] kənddə dul arvad qoymadı, bir-bir *aldı*, boşadı (Ə.Yusifoğlu); **ARVAD ALMAQ** [Hacı Abdulla:] O, vaxtsız *arvad alıbdır* (N.Normanov); **HƏYAT QURMAQ** [Adilə Mahirəyə:] İndi isə düzünü de görüm, Camalla *həyat qurmağa* razısanmı? (Y.Şirvan). **QIZ ALMAQ** "Evlənmək" ilə "*qız almaq*" kəlmələrinin təfavütü yoxdur (Çəmənzəminli)

EVLİ (*evlənmiş, arvadı olan*) [Qafar Mənsura:] Sənin oğuldan, qızdan nəyin var? Yəqin ki, *evlisən?* (H.Abbaszadə); **MÜTƏƏHHİL** (*ərəb.*) [Cavid:] *Müttəhhil* olduğunu yazıb bildirmək istəyirdim, lakin nədənsə bir qüvvə mani mən edir (A.Şaiq). **BAŞIBAĞLI** (*məc.*)

EYBƏCƏR (*yaraşığı olmayan*) O, yerində titrəyir, əsir, ağzını əyir, *eybəcər* bir şəkilə düşürdü (S.Rəhimov); **BƏDHEYBƏT** Talıbxanın gözündə Safu çirkin, *bədheybət* və bütün pisliklərlə dolu mazarat bir adam görünürdü (S.Rəhimov). **BƏDSİFƏT** Kitab da növ-növdür insanlar kimi; *Bədsifət*, acıdil olur bir çoxu (S.Vurğun); **BİÇİMSİZ** Qısaboylu, *biçimsiz* bir adam sol ayağını çəkə-çəkə içəri girdi (A.Şaiq); **BİRƏĞBƏT** [Mirzə Süleyman bəy:] ..Qapıdan girib çıxanda rəhmətlik atasının dalınca bir az dəyinirdi və mozomniət eləyirdi ki, niyə onun adı belə *birəğbət* imiş? (B.Talıbli), **ÇİRKİN** Qeysər sifətdən *çirkin* idi (M.Hüseyn). **ƏNTƏR** (*məc., çox eybəcər*) [Aytəmiz:] Qəssab Həsənin oğlu heç olmasa, adama oxşayır, *əntərin* biridir ki.. (Ə.Qasımov). **İYRƏNC, İDBAR** (*çox çirkin*) Ağalar umuzundan, Tullayan zənci kimi; Yer üzünün yaramaz, *İdbar, iyrənci* kimi (M.Rəhim); **KAFTAR** (*məc.*) [Bodircahan:] Sənin adın gələndə, *a kaftar*, Züleyxa xanımın qusmağı gəlir (N.Vəzirov), **QƏBİH** (*köhn.*) [Qazı Moşədi Məmmədvəliyə:] Gorək bizim xatirimizi mülahizə edib bunun toqsirindən keçəsən. Doğrudur, bu çox *qəbih* əməl tutub. (Ə.Haqverdiyev); **YARAŞIQSIZ** [Vahid:] Həncəri xanım, deyəsən geyimin necədirsə, tərpənişin də, damışığın da elədir: çəlimsiz, *yaraşıqsız* (M.İbrahimov); **YÖNDƏMSİZ** Kirli, dırı yamaqlı şalvarı, boynu, yaxası getmiş köynəyi, tükü seyrəlmiş qulaqlı papağı onu [Feyzini] *yöndəmsiz* göstərirdi (B.Bayramov).

eyd *bax* bayram I
eyl *bax* yaxşı I
eyib *bax* nöqsan I
eyilik *bax* yaxşılıq
eymənmək *bax* qorxmaq
eyn *bax* göz I
eynək *bax* çeşmək
eynəkli *bax* çeşməkli
EYNİ, OXŞAR, TAY, BƏNZƏR
eyniləşdirmək *bax* oxşatmaq
eynləşmək *bax* oxşamaq I
eynilik *bax* oxşarlıq
eyniyyət *bax* oxşarlıq
eyş *bax* kef I
eyş-işrət *bax* kef I
EYVAN (*evin, otağın qabaq və yan tərəfində binaya bitişik olan yer*) Məcid olində ev tüfəngi *eyvanda* görünür (H.Abbaszadə); **ARTIRMA** Gülobatin ancaq indi otaqla həyətin arasındakı balaca qaranlıq *artırmadakı* taxta kürsünü, üstündəki sabunlanmış paltarla dolu tası, yanındakı isti su buğlanan iri qazanı, yerdəki yuyulmamış paltarları gördü (M.İbrahimov); **BALKON** Ev sahibi *balkonda* stol qoyub, çay süfrəsi saldı (Mir Cəlal); **SEYVAN** *Seyvanın* qur ucada; Kor mohtac quru cada; Gülgəzin göz yaşından. Qalmadı quru cada (Bayatı); **VERANDA** Qomər *verandanı* soliqəyə saldıqca mahnının sözlərini təkrar edir (S.Rəhimov).

Ə

əbd *bax* qul I
əbəçl *bax* mamaça
əbəd *bax* əbədi
əbədə *bax* əsla
əbədən *bax* əsla
ƏBƏDİ (*daimi mövcud olan, daimi yaşayan*) [Tofiq:] Monco *əbədi* qalın şey sevginin özü deyil, onun unudulmaz xatiroləridir (M.S.Ordubadi); **ƏBƏD** Oxuyun, millətin nicatı olun; Ta *əbəd* bəisi-həyatı olun (M.Ə.Sabir); **ƏBƏDİYYƏN** [Qızın] gözləri ilk baxışdan *əbədiyyən* hafizəmdə nəqş olunmuşdur (Ə.Məmmədxanlı); **HƏMİŞƏLİK** Onlar ya bu sənə obədi birləşməli, ya da ki, *həmişəlik* ayrılmalı idilər (Ə.Vəliyev); **ÖMÜRLÜK** [Eyvaz:] Başqası boşandığı adamla *ömürlük* düşmən olur... (B.Bayramov); **DAİMİ** (*bax*).
əbədiyyən *bax* əbədi
əbədiyyət *bax* əbədi
ƏBƏS, NAHAQ *Nahaqdır, əbəsdir* yalvarışların; Başqa bir dilbəro vermişəm könül (S.Rüstəm); **BİCA** [Sara:] Atam üçün qüssə edəcəyimdən qorxursansa, o da *bicadır* (C.Cabbarlı); **BİHUDƏ** Yəsəminin iztirabı *bihudə* deyilmiş... (S.S.Axundov); **BOŞ** *Boş* danışıqdan nə çıxar, ay bala? (M.Ə.Sabir); **BOŞ-BOŞUNA** Bu vəfasız ömür, bu coşqun dəmə; Gorək *boş-boşuna* axıb getməsin (M.Müşfiq); **HAVAYI** (*dan.*) [Çingiz İldırım:] Yoxsa *havayı* damışıqlarla düşmən ifşa etmək mümkün olmaz (Ə.Vəliyev); **HƏDƏR** Fırıldaqlıq, hiylələr; Gördü *hədərdir, hədər* (B.Vahabzadə); **MƏNASIZ** (*məc.*) Nəyə gorək bilmirəm; Bu *mənasız* suallar?! (B.Vahabzadə); **YERSİZ** (*dan.*) Kamil bunadə da ona nəsihət vermeyin *yersiz* olduğunu başa düşüb soruşdu: Niyə gülürsən? (Y.Şirvan).
əbəveyn *bax* valideyn
əbləğ *bax* ala-bula
əblah *bax* səfeh
əblahlık *bax* səfehlik
əbr *bax* bulud
əbru *bax* qaş I
ƏCAİB (*çox qəribə, çox təəccüblü*) Sevda zirvələrindən; Bu *əcaib*, qəribə; Otağa endi Nigar (Ə.Kərim); **ƏCİBƏ** [Bəhram:] Bilmirəm nəcə *əcibədir*, yəqin səndə bir əfsun var ki, daima cəzb edir (C.Cabbarlı).
əcaibxana *bax* muzey
əcəmir *bax* lotu-potu, oclaf
əcdad *bax* ata-baba
əcəba *bax* məgər
əcəl *bax* ölüm
əcəba *bax* əcəb
əcinnə *bax* cin
ƏCLAF (*həm isim, həm də sifət kimi*) [Nağı:] Ado, mən *əclaf*, gör kimin yanında kimin sözünü danışıram?! (M.İbrahimov); **ALÇAQ** (*məc.*) [Gülobatin:] ..Son xainsən, adam satansan, *alçaqsan!* (M.İbrahimov); **DƏNİ** (*köhn.*) Böyüklərin işi deyil, demoli; *Dənidən* betərdir feli, əməli (Q.Zakir); **ƏCAMİR** (*köhn.*) [Soslor:] Hamısı babi, hamısı Qafqazın *əcamir*, ovhaşı, lotu-potularıdır (M.S.Ordubadi); **ƏDNA** (*kl.əd.*) [Şeyx Hadi:] Sofil, *ədnal*.. (H.Cavid); **XƏBİS** [Hümid:] Həmişə *xəbislərin* axırı belə olur... (H.Abbaszadə); **NAMƏRD** [Ələkbər:] Üzüm bura qayıtmaq istəmirdim ki, o *namərd* arvadı gözüm görməsin (B.Bayramov); **OĞRAŞ** (*dan.*) [Feyzi Muxtara:] Arvaddan qorxan *oğraş*, son ələsən, kolları qarpız kimi şaqqalaram! (B.Bayramov); **RƏZİL** De mənə nə istəsən; Mən *rəziləm*, alçağam! (Ə.Kərim); **YARAMAZ** Sən yeri goldikcə qarıçıla şair; Duyğusuz, *yaramaz* yekobaşlan (M.Rəhim).

ƏCLAFLIQ [Davud:] ..Sənin dalınca o vaxt adam saldırmasını boynuna olmasa da, görərdi ki, *əclaflığından* çoxu xoborlardır (H.Abbaszadə); **ALÇAQLIQ** (*məc.*) ..Səlim dünyada hər bir *alçaqlıq* edə bilər (M.İbrahimov); **XƏBİSLİK** [Murtuza Mötəborov:] Doğma qardaşın *xəbisliyini* görəndə

olar də. (M.Hüseyn). **RƏZİLƏT** Şah qız oğurladır, *rəzalət* bax!.. (M.Rahim). **RƏZİLLİK** [Firuz:] O alçaq adamdan neçə il keçsə də, yadımdan çıxmır, yaşa dolduqca oz bağışlanmaz səhvimi, yox bunu səhv adlandırmaq olmaz, *rəzillikdir* dərk edirəm (H.Abbaszadə).

1. ƏCNƏBİ (*başqa ölkənin vətəndaşı*) [Sədət:] Kişi *əcnəbilərin* haqsızlıqlarını görüb onlarla mübarizə aparır, mən də ona kömək edirdim (S.Vəliyevi). **XARİCİ** *Xarici* nə bilsin ki, sən ərəb gəncisən; Ağlar bağıracaqlar ki, sən qarasan, zəncisən (M.Rahim)

2. əcnəbi *bax* xarici 1

əcr *bax* 1. qarşılıq. 2. cəza

əcz *bax* acizlik, zəiflik

əcza *bax* dərman 1

əczaçı *bax* aptekçi

əczaxana *bax* aptek

1. ƏDA (*özünə aparma tərzi, hərəkət tərzi*) Bir zamanlar *ədası* yerə-göyə sığmayan, qadın nədir ki, ona da yalvarasan. (Ə.Qasımov). **FORS** (*dan.*) [Ohmod:] Aslan boy hərgah bir kəsə bir qəpik verə, onu *fors* üçün verir (N.Vəzirov). **FASON** (*məc.*).

2. ədа *bax* naz 1

ƏDABAZ Uşaqkən *ədabazdım*, Böyüdüm, xudbin oldum' (B.Vahabzadə). **ƏDALI** [Natiq] cib yaylığını çıxarıb ağız-burnunun suyunu, alnının tərini sildi, oyləşənlərə *adalı nəzər* saldı, gurkəmini ciddiləşdirdi. (Ə.Hüseynoğlu). **FORSLU** Ah, bu *forslu* xanım nə acıdildi' (M.Müşfiq). **TƏKƏŞ** [Göyərçin.] Hamısını da aparıb *təkəş* qardaşına yedirdir (S.Rəhimov).

ƏDALƏT Dünyada haqq və *ədalət* olmasına inanırdım (Çəmənzəminli). **ƏDL** Get, *zülmündən* qurtarıb mömkünkət indi. Zülm ilə abad olan *adl* ilə bərbad olar (B.Vahabzadə). **HAQQ–ƏDALƏT** Bir işıqlı dünya var. *Haqq-ədalət* dünyası (Ə.Cəmil). **HƏQQANİYYƏT** [Məhərrəm:] Mən *həqqaniyyət* tərəfdarıyam (C.Cabbarlı). **İNSAF** Ancaq *insaf* tələb edir ki, Mina xanımın bütün bunlara davam gətirdiyimi, hətta çox zaman qalib çıxdığımı da deyəsən (M.İbrahimov); **VİCDAN** Vətən torpağının qəhrəman oğlu; Sənin vicdanın da, qüvvətin də var (S.Vurğun).

ƏDALƏTLİ [Orostu:] Ey *ədalətli*, möhtərəm xaqan! Nə gərək bu döyüş, bu fitnə, bu qan? (A.Şaiq); **ADİL** Səbr elə, dərdə dəz, *adildir* qəni (M.Rahim); **İNSAFLI** [Vəli bəy:] Çox insaflı adamsan... (S.S.Axundov). **VİCDANLI** Həyat *vicdanlı* və namuslu adamı mübarizlər cərgəsinə çıxarmışdır (S.Rəhman).

ƏDALƏTSİZ (*ədalətə, haqqa və insafa riayət etməyən*) [Bağır:] İkimizik də, bir Süsən, bir mən İki adamı üç otaq, *ədalətsiz* olardı (Anar); **HAQSIZ** Anasının yaşlı gözləri, hər gün *haqsız* cəzalanması, ona (Səfərə) hər şeyi, hətta nişanlısı Zəhranı belə unutdurmuşdu (A.Şaiq); **NAHAQ** [Həmzə:] İndi guya biz *nahaq* danışırıq də? (C.Cabbarlı); **VİCDANSIZ** [Molla Tutu:] Fəqət onnan *vicdansız* bir hərif olmağını da çox yaxşı bilir idi (N.Nərimanov); **İNSAFSIZ**.

ƏDALƏTSİZLİK Bu *ədalətsizlik* gərək Heybətin özünü qəzəbləndirəydi (M.Hüseyn). **HAQSIZLIQ** Onun [Ohmədin] qəlbində bütün bu *haqsızlığa* qarşı bir üsyan alovlandı (M.Hüseyn); **NAHAQLIQ** [Məhərrəm:] Bu *ədalətsizlik* deyilmi? *Nahaqlıq* deyilmi? (C.Cabbarlı); **İNSAFSIZLIQ**.

ədali *bax* 1. odabaz. 2. nazlı

ƏDAVƏT (*düşmənçilik hissi*) Yeniden başlanan bu *ədavət*, bir gün ara verdi (M.Hüseyn). **DÜŞMƏNÇİLİK** Ruhlarımızı, ürəklərimizi birləşməyə qoymayan ədavət, *düşmənçilik*, nifaq yaradan sədlər dağılacaq (M.İbrahimov); **XÜSUMƏT** (*köhn.*) [Bakı xanı:] Quba xanı və Alimərdəbə Qarabağ hökmdarı arasında baş vermiş *xüsumətin* bicə. ümmətə islama yaraşmayan bir iş olduğunu... (Çəmənzəminli). **QANLILIQ** (*dan.*) Camaat arasında *qanlılıq* düşərdu (H.Sarabski); **QƏSD-QƏRƏZ** (*dan.*) [Odabaşı:] Mənimlə *qəsd-qərəzin* var (Ə.Haqverdiyev). **KİN** (*bax*). **ZİDDİYYƏT, ZİDLİK**.

ədəb *bax* tərbiyə 1. qınacaq 1

ədəbli *bax* qınacaqlı, tərbiyəli

ƏDƏBSİZ [Məsum Mürüvvətli:] Xahiş eləyirəm ki, haqsız yerə məni hörmətdən salan *ədəbsiz* qadını intizamına dovot eləyəsiniz (Ə.Vəliyev); **BİƏDƏB** [Reyhan:] Bunu da çıxarı evdən, *biədəb* biqubiliyyət şeydir (M.İbrahimov); **NƏZAKƏTSİZ, TƏRBİYƏSİZ** (*bax*).

ƏDƏBSİZLİK [Töhrə:] Mən isə deyordim, qurusun o dillər ki, *ədəbsizlik*, oxlaqsızlıq yayır... (M.İbrahimov); **BİƏDƏBLİK** [Bala Sultan:] Mən bu tövr *biədəbliyi* sizdən əsla gözlomirəm (C.Məmmədquluzadə); **HÖRMƏTSİZLİK** (*bax*); **NƏZAKƏTSİZLİK** (*bax*).

1. ədəd *bax* say 1; 2. rəqəm 4

2. ədəd *bax* dənə 1

ədəcə *bax* lupa

ədlh *bax* yazıçı

ədl *bax* ədalət

ədna *bax* əclaf

adu(vv) *bax* düşmən 1

afal *bax* fərsiz, bacarıqsız

afkar *bax* fikir 2; rəy 1

1. ƏFSANƏ [Nizami:] ...Xalqımızın şüurunu yalnız məzhəb və tərəqqət mübahisələri ilə deyil, xalqların həyat və siyasət tarixini tərif edib *əfsanə* şəklində salmaq vasitəsi ilə də korlamışlar (M.S.Ordubadi); **FANTAZİYA** Yadına Xürrəm müəllimin sözləri düşdü. "Nəsnələrin, xalələrin barmaqlarında min sehr var, onların *fantaziyasına* adam mat qalır" (İ.Məlikzadə); **MİF** *Miflər*, əfsanələr və nağıllar məhz bu zəmində meydana gəlmişdir (M.Məmmədov).

2. əfsanə *bax* yalan

ƏFSANƏVİ (*əfsanəyə oxd olan*) Qiyamət günü guya o qılxanda ayağa; Çubuqlar dönəcəkmiş *əfsanəvi* dəyəgə (M.Rahim); **ƏSATİRİ** Əcəb *əsatiri* musiqidir bu; Salır simfoniyası üzüyə qorxu (Şəhriyar); **FANTASTİK** Orada təbiət və əməiyyət hadisələri *fantastik* formada şərh olunur və aydınlaşdırılır (M.C.Məmmədov); **MİFOLOJİ** Xalq poeziyamızda da bu ad başqa *mifoloji* və ədəbi obrazlarla bir sırada mətanət və igidlik rəmzi kimi daxil olmuşdur (Anar); **MİFİ, MİFİK**.

əfsal *bax* lazımsız

əfsər *bax* 1. zabit; 2. tac 1

əfsuu *bax* cadu 1

ƏFSUS(Kİ) *Əfsus* qocaldım, ağacım düşdü əlimdən (M.Ə.Sabir); **HEYİF(Kİ)** [Yolçu:] Ancaq *heyif ki*, kim olduğunu bilmirəm (S.Rəhimov); **HEYHAT** Xalq dərlər ki, sofa çoxdu qorado, *heyhat;* Bəs nədir bunca o qeyşuyi-müənbərdə sofa (S.Ə.Şirvani); **TƏƏSSÜF(Kİ)** [Firəngiz:] *Təəssüf ki*, ona mənim nə gücüm çatar, nə də ixtiyarım (B.Bayramov).

ƏFV, BAĞIŞLAMA, GÜNAHINDAN KEÇMƏ, GÜZƏŞT ETMƏ

ƏFV-ÜMUMİ Bunu eşitmiş olan zəhmət kommunasının nəşaları gözlərini qorardan ayırmayıb çəşqın bir sevinc içində *əfvi-ümumi* muddəalarını oxuyurdu (A.Şaiq). **AMNİSTİYA** [Bəhmən:] Danışma, Xəlil. Üroyimə dəmib ki, hurdan tez çıxacaqsan. Görərsən, üzümüzə gələn bayramların birində hökumət *amnistiya* verəcək (İ.Məlikzadə)

afyun *bax* tiryək

afyunçu *bax* tiryəkçi

ƏGƏR *Əgər* görünməsə hulaq başında; Rahim yaz adını çeşmə daşında (M.Rahim); **GƏR** (*kl.əd.*) *Gər* boyandısa döyüşdə qana torpaq, qana yurd; Bir də yad tapdağı olmaz ana torpaq, ana yurd (S.Rüstəm); **HƏRGAH** (*köhn.*) [Cobi:] Sən elə*sən hərgah* bu söhbəti Bədimisə xalanı eşitsə, sənin bığında bir tük qoymaz qala (N.Vəzirov); **HƏYƏ** (*məh.*) *Həyə* gəlsə, mən də gedərəm (ADDL).

əgərçi *bax* hərçənd

əhali *bax* 1. xalq 1; 2. sakin 1

1. ƏHD (*tamamalı vəd; söz vermə*) [Teymur ağa:] Mənim hərgiz onun *əhdimə* etibarım yoxdur (M.F.Axundzadə); **ƏHD-PEYMAN** Ay qız, ay qız, amandı; Əlində zoforandı, *Əhd-peyman* eləmişik; Bu gün vədən tamamdı (Bayatı); **İLQAR** Bivəfanın, müxənnəsin, nakəsin, Doğru sözün, düz *il qarın* görmədim (M.P.Vaqif); **PEYMAN**

Nədən ləğv oldu *fermanlar:* Verildi odlu fərmanlar (M.Ə.Sabir)

2. əhd *bax* müqavilə

ƏHƏMİYYƏTLİ (*əhəmiyyətli olan*) Akademiya söbəsinin bu sahədəki təşəbbüsü çox *əhəmiyyətlidir* ancaq gənc qüvvələrin hazırlanmasına ayrıca diqqət verilməlidir (Çəmənzəminli). **MÜHÜM** [Surxay.] Əslinə qalsa, Zalxa vala sizə bir *mühüm* söz demək istəyirik, amma qorxuruq (S.Rəhman)

əhl *bax* 1. şiyə; 2. sakin 1

əhli-beyt *bax* ailə

əhli-dərd *bax* dərdli

əhli-əyal *bax* ailə

əhli-kamal *bax* ağıllı

əhli-kef *bax* kefçil

əhli-qələm *bax* savadlı

ƏHLİLƏŞDİRMƏK (*vəhşi heyvanı ələ öyrətmək*) İnsan, vəhşi çəki balığının təbiətini dəyişdirmiş və onu *əhlileşdirmişdir* ("Zoologiya"). **RAM ELƏMƏK** Kərim bir neçə ildən sonra onu [atı] tutub öyrətdi, özünə *rəm elədi* (M.Hüseyn); **ƏLƏ ÖYRƏTMƏK.**

əhli-mərifət *bax* qanacaqlı

əhli-savad *bax* savadlı

əhli-sənət *bax* sənətkar 1

əhli-ürfan *bax* ziyalı 1

əhmaq *bax* səfeh

əhmaqlıq *bax* səfehlik

əhmər *bax* al 1

əhsən *bax* afərin

ƏHVAL. Onlar bizim *əhvalımızı* soruşmağa başladılar (C.Məmmədquluzadə); **ƏHVALI-RUHİYYƏ** [Yunis.] Biz onlara təsəlli verməliyik, *əhvalı-ruhiyyələrini* qaldırmalıyıq (X.Həsənova). **HAL** Görür orbabı-qələm qayeyi-amallarını. Məndən artıq yaza bilməkdə ikən *halımı.* (M.Ə.Sabir). **KEF** [Şahqulu.] ...a kafir oğlu, bəyimizin *kefi* necədir? (N.Vəzirov). **MƏZAC** (*ləzzət*) Həsən bəyin *məzacı* necədir? (A.Şaiq). **OVQAT** Kamil bu qənaətini bildirmək üçün Şahirovun yanına gələndə onun *ovqatını* çox təlx gördü (Y.Şirvan)

ƏHVALAT [Rəsim:] Uşaqlıqdan atamdan eşitdiyim bir *əhvalat* yadıma düşdü (M.İbrahimov); **FƏQƏRƏ** (*köhn.*) Gülsabah gələndə bir neçə gün qabaq Muradla Göyçək arasında belə bir *fəqərə* olmuşdu (Ə.Vəliyev); **HADİSƏ** Bu *hadisədən* xatirə olmaq üçün polangin dərsini soyub evə gətirdim (A.Şaiq); **QƏZA** Əgər bir kəsin belə bir *qəza* başına gəlsə, durmuyub gəlsın mənim yanıma (C.Məmmədquluzadə); **VAQİƏ** Dünya hadisələri.. insanları hər gün yeni bir *vaqiə* qarşısında buraxardı (M.İbrahimov); **VƏQƏ** (*köhn.*) ...unudulmuş *vaqələri* hafizədən silinmiş nöqtələri zehnində canlandırmağa çalışıb, ondan bir xoşluq duyar, təsəlli tapar (Çəmənzəminli); **VÜQU** Bir qadın da atrafına *vüqu* bulan hər bir şeyə gözaltı baxıb diqqət yetirirdi (B.Talıblı).

əhvali-ruhiyyə *bax* əhval

ƏHVALLAŞMAQ Onlar *əhvallaşıb* dərdləşdilər (Ş.Rəhimov); **ƏHVALPÜRSAN OLMAQ** Biz də onlardan *əhvalpürsan olduq* (C.Məmmədquluzadə); **HAL-ƏHVAL TUTMAQ** Görüşdük. Kuhnə dostlar kimi Salamlaşdıq. *Hal-əhval tutduq* (C.Bağır); **XOŞ-BEŞ ETMƏK (ELƏMƏK)** Şirin-şirin görüşdülər, *xoş-beş etdilər* (Mir Cəlal)

axəvi *bax* qardaş

axəvizadə *bax* qardaşoğlu

axi *bax* qardaş

ƏXLAQ (*mənəvi keyfiyyəti müəyyən edən etik normalar*) ...Nizamının nəzmə çəkdiyi siyasətnaməsi isə bir *əxlaq* dərsidir (M.S.Ordubadi). **AYAĞISÜRÜŞKƏN** (*dan.*) Nəşad yeri gəldikcə, Zeynalla yaxın dost olduğu halda, onun-bunun qulağına Mehribanın *"ayağısürüşkən* bir qadın" olduğunu söyləməkdən çəkinmirdi (S.Hüseyn); **ETİKA** (*əxlaq normaları*) [Ziynət.] ...Biz *etika* dairəsində bir-birimizin ehtirasını saxlayan ərəvad olduq (B.Bayramov); **MƏNƏVİYYAT** (*yüksək əxlaq*) Xənnas babasının hüzurunda *mənəviyyatı* pozulmuş insanların ruhunu daha ziyadə açıb göstərmək fikri ilə hiddətli bir səslə İnsan.. (A.Şaiq); **TƏRBİYƏ** (*gözəl əxlaq*) Bəzən cavanların *tərbiyə* ilə də məşğul olmaq lazım gəlir (H.Seyidbəyli).

I. ƏXLAQSIZ. (*əxlaqı pis*) [Altunbay:] O, dinsiz və *əxlaqsız* bir səfildir (C.Cabbarlı); **BƏDƏXLAQ** Oğurluqdan da *bədəxlaq* qumarbazlıqdır; Çünki bu fırqədə onlar kimi cürət yoxdur (M.Ə.Sabir); **BƏDƏMƏL** Göründən hansı *bədəməllərin* oduna yanırsı? (C.Məmmədquluzadə); **LƏVƏND** (*dan. adətən söyüş kimi işlənir*) [Usta Zeynal:] Niyə mümkün eliyə bilmirsən, ey *ləvənd?* (C.Məmmədquluzadə); **POZĞUN** [Səlimə:] Ölümdən çıxıb qaçdı, son ağlıma gətirməzsən ki, o nə qədər *pozğun* adam imiş.. (Ə.Qasımov); **YAVA, FAHİŞƏ** (*bax*).

2. əxlaqsız *bax* tərbiyəsiz

ƏXLAQSIZLIQ [Məhəmməd:] ...odur ki, ölkəmizi *əxlaqsızlıq* bürümüşdü (M.S.Ordubadi); **FİSQÜ-FİCUR** *Fisqü-fücur* haddən aşıb Şişədə, Erkəyi, dişisi yaman peşədə (Q.Zakir); **FİSQ** (*köhn.*) *Fisq* imiş ömrün tamam, ay barakallah sənə!.. (M.Ə.Sabir); **BƏDƏXLAQLIQ, FAHİŞƏLİK** (*bax*), **POZĞUNLUQ, YAVALIQ.**

əxtər *bax* ulduz

ƏJDAHA (*zool.*) (*mifologiyada nəhəng bir heyvan*) Ora minbir nərdivanlı quyu olmuş bir zaman; Hər nərdivanda yuxlayır bir *əjdaha,* bir ilan (A.Şaiq); **ƏJDƏR** O zülfün olsa əlimdə no bakim *əjdərdən* (A.Şaiq).

əjdər *bax* əjdaha

əkin *bax* səpin

ƏKİNÇİ [Vəliş:] Mən ömrüm boyu *əkinçi* olmuşam (Ə.Vəliyev); **CÜTÇÜ** *Cütçü* babasan, buğdanı ver, darı yeyorsun.. (M.Ə.Sabir); **RƏNCBƏR** (*köhn.*) [Molla Xəlil] gərək adi bir *rəncbər* kimi xışın dostosindən yapışsın, əkinçiliyə başlasın (S.Hüseyn); **FƏLLAH** (*köhn.*) [Cəlalın] atası pambıq tarlasında *fəllah* idi (S.Vəliyev).

I. ƏKİNÇİLİK (*əkin əkib biçmə işi*) [Qarabirçək:] Dədən rəncbər, peşən *əkinçilik* (Ə.Vəliyev); **RƏNCBƏRLİK** [Rəhman:] Mənim atam Səfərəlinin elə bir parça yeri də olmamış. Həsənqulu ağaya *rəncbərlik* edərək mın məşəqqət ilə öz ailəsinə çörək qazana bilmişdi (S.S.Axundov); **CÜTÇÜLÜK.**

2. ƏKİNÇİLİK Bu kəndin əhli *əkinçilik* və maldarlığa məşğul olardı (S.S.Axundov); **KƏND TƏSƏRRÜFATI** [Məlahət.] Bax, bizim zavod *kənd təsərrüfatı* maşınları üçün ehtiyat hissələri hazırlayır (Ş.Qurbanov); **ZİRAƏT** (*köhn.*) Kəndimdə *ziraətlə* də bir zad ola bilmuz (Ə.Nəzmi).

əkiz (*anadan cüt doğulan*), **QOŞA, CÜT**

əqd *bax* nikah

əqdəs *bax* müqəddəs

əqəlliyyət *bax* azlıq

əkkas *bax* fotoqraf

I I. ƏKMƏK Arada söz gəzirdi ki, bizim küçəmizdəki çinarları kökündən qoparıb, yerində söyüd ağacları *əkəcəklər* (M.Hüseyn); **BASDIRMAQ** Gül *basdırıb,* ağac əkən; Dünya görmüş bir qocadan; Soruşdum ki, son bilərsən; Kimindir bu tək məzar (S.Rüstəm).

2. əkmək *bax* səpmək 1

II ƏKMƏK Boyin fikrino goldi ki, uşnain inəni *əkmək* istəyir (Mir Cəlal); **BAŞDAN ETMƏK** Fərzəlini *başdan etmək* üçün Kərbəlayi Hətəm xanla Hacı Səfiqulu kimi mötəbər adamların şahidliyini düzəltmək pis olmazdı (S.Rəhimov); **RƏDD ETMƏK** ...qonağı *rədd etmək* nanəcibilik idi (C.Cabbarlı).

III əkmək *bax* çörək

əks *bax* 1. zidd; 2. fotoşəkil

ƏKSƏRİYYƏT Əmir Həşəmət özünü və Nəzmiyyəni *əksəriyyət* qazanmış fikrini ixtiyarına verməlidir (M.S.Ordubadi); **ÇOXLUQ** [Uğur:] Bizdə azlıq *çoxluğa* tabedir (İ.Əfəndiyev).

əks-həmlə *bax* əks-hücum

ƏKS-HÜCUM (*hücumu özən düşmənə qarşı əks-hücum*) O ağır, qanlı rəqabətdən sonra, daha ağır, daha qanlı bir *əks-hücum* başlanmışdır (M.Hüseyn); **ƏKS-HƏMLƏ** Əzizbəyov əsil ittihamı cavabsız qoyub *əks-həmləyə* keçdi (M.Hüseyn)

1. ƏKSİNƏ Bu barədə [Zeynal] açıq danışmaq istəməsə də, tədqiqatının *əksinə* gedir, bu-bir açıb deyirdi (B.Bayramov). **BƏRƏKS** Dünya dağılsa da, pozub ölümlə, Şuurum yazana *kimdə* gəmioram (M.Rahim). **QARŞI** [Surxay:] *oz* dostuna *qarşı* ittihamkar mühakimələr yürütdürdü (Ə.Ələndiyev). **TƏRSİNƏ** Bu çərx-fələk *tərsinə* dövran edir indi (M.Ə.Sabir).

2. ƏKSİNƏ *(dəyilənin və ya nəzərdə tutulanın tam tərsinə)* [Nizami:] *Əksinə*, dünya çox enişi-yoxuşludur (M.S.Ordubadi). **BİLƏKS** [Mələk:] Lakin sizi ayırmaq deyil, *bilƏks*, əksəri bu eşqlə, sonmaz bir məhəbbətlə qovuşdurmaq istərdim (H.Cavid). **TƏRSİNƏ** [Bahadır:] *Tərsinə*, bizdən çox Nikolayın yıxılmağına camaatı sevinir (S.Rəhimov). **ZİDDİNƏ** *(bax)*

1. ƏQİDƏ *(insanın mühit, həyat, varlıq haqqında düşüncə və inamı)*. **ETİQAD** Bu *etiqada* baxmayaraq Pərn xalanın piyalə kimi açılmış kədərli qara gözlərinin dərinlərində bir inamın qığılcımları yanırdı (M.İbrahimov). **MƏSLƏK** Bəzən *əqidə* də, *məsləh* də, din də, Sənin ağağına yanıb kül olur (B.Vahabzadə). **MƏZHƏB** *(kəlm.)* [Molla Sadıq:] Camaat, haminız sunnusunüz. *məzhəbimizdən* dönməyin, səkk olmayın, sonra axirət dünyasında cəhənnəm oduna yanarsınız (İ.Şixli)

2. əqidə *bax* fikir **1**, my **1**

ƏQİDƏLİ, ETİQADLI, MƏSLƏKLİ

ƏQİDƏSİZ *(əqidəsi məsləki olmayan)* [Kürd Əhməd:] bir addımı özümə beş addım geri çəkilən *əqidəsiz* etiqadsız adamlardandır (M.İbrahimov). **MƏSLƏKSİZ** Sılak *məsləksizlər*, ölkənin ayağından (X.Rzaq). **ETİQADSIZ.**

ƏQIQ *(qırmızı daş)* Hamısının barmağında qırmızı *əqiq* uzuk parlayırdı (M.S.Ordubadi). **ŞƏVƏ** O gah fil sümüyü, gah da *şəvədən* Məhrəbat göturub qoyur deyirsən (Şəhriyar)

əql *bax* ağıl

ƏQLİ, ZƏHNİ, FİKRİ, MƏNƏVİ *(əqlə məxsus olan əqlə aiddən)*

1 ƏQRƏB *(saatda)* Divarlıkı saatın *əqrəbləri* isə tonbul-tonbul torpanır, xarab olmuş kimi güclə hərlənirdi (Ə.Qasımov). **ŞÜMARƏ** *(köhn.)* Saatı çıxardım qoyum stolun üstünə ki, görüm, saatın *şümarələri* nə vaxt gəlib 3-ün üstündə duracaqdır (C.Məmmədquluzadə)

II ƏQRƏB *(zool.)* *(zəhərli həşərat)* Birca saat gec gələndə bu gənc hakimin otağa; Sanmışam ki, yerimişdir ilan, *əqrəb* yatağa (M.Rahim); **ÇƏNƏRQUYRUQ.**

1. ƏL *(qolun biləkdən dırnaqlara qədər olan hissəsi)* *Əlində* kirpəni oynadır qarı, Gostorir uzunan dilsiz yolları (S.Vurğun). **DƏST** *(tərs.)* Mənim sınıq könlüm onu indilər, Saqının *dəstindən* bir cam al, istər (Aşıq Abdulla). **ÇƏNG** *(kl.sd.)* Kəndlilər bu xeyri işi alqışlayaraq anladılar ki, Hummətolının *çəngindən* qurtarmaq zamanı hələ gəlməmiş (S.S.Axundov); **PƏNCƏ** Keçdi *pəncəmiz* gözəl Qarabağ. Öpsun qılıncımı hər qayə hər dağ (S.Vurğun)

2. ƏL *(məndə, qumarda və s. oyunlarda)* [Nəbi Cəbiyə:] Sən lap qarı qumarbaz imiş sən. Onda mənlə bir *əl* qonçuna oynamaqda necəsən? (S.S.Axundov). **PARTİYA** [Cavanın.] Sən apardın, Cavanşirə. Bir *partiya* da oynayaq" (H.Abbaszadə)

3. əl *bax* dəfə

1. ƏLA [Şeyx Hadi:] Sizin imanımızdan ovladır, Haqq bilir, həm də min qat *əladır* (H.Cavid); **ÇOX GÖZƏL** [Foxruddin bəy:] *Çox gözəl* gecə keçib, get rahat ol (N.Vəzirov). **ÇOX YAXŞI** [Məstəli şah:] *Çox yaxşı*, indi inan bu saatda, xanım, sizin gözünüzün qabağında Parisin heykəlin burpa edib, burada onu pozacağam (M.F.Axundzadə). **YAĞ KİMİ** *(məc. dan.)* [Sədr:] Sizin sağlığınıza, yoldaş Qaradağlı, işlər *yağ kimi* gedir (B.Bayramov)

2. əla *bax* beş

1. ƏLAC *(əlacolunan tədbir)* [Salamov:] Danışma, özünü ver dağ yoluna, ayrı *əlac* yoxdur (S.Rəhman). **ÇARƏ** Ağıllı adamlar seçib onun huzuruna göndərək və dərdimizə *çarə* istəyək (S.S.Axundov); **DƏRMAN**

(məc.) Oğlum dərd apardı; *Dərmanı* qızda qaldı (Bayatı); **TƏDBİR, VASİTƏ.**

2. əlac *bax* dərman **1**; müalicə

3. əlac *bax* tədbir

ƏLACLI *(əlacı, dərmanı olan)*; **ƏLACPƏZİR** *(köhn.)* [Mirzə Mahmud:] Azərim *əlacpəzir deyil* (Çəmənzəminli); **MÜALİCƏPƏZİR** ...Bunun da dərdi *müalicəpəzir* olan surətdə, o da öz məsləhətinizdir (C.Məmmədquluzadə); **MÜALİCƏ OLUNAN.**

əlacpəzir *bax* əlacı

1. ƏLACSIZ *(əlacı olmayan)* Heç yerdə əhalət hurdakı qədər gücsüz, *əlacsız* olmamışdı (Mir Cəlal). **LƏƏLAC** Axırı *ləəlac* qalıb, özündən, özgədən on-on beş manat borcdar edib, Məmmədhəsən onu bir ulağ aldı (C.Məmmədquluzadə); **BİƏLAC** [Cahangir bəy:] ...indi o ümidlərim də kəsilib, qalmışam naçar, *biəlac* .. (N.Vəzirov); **ÇARƏSİZ** Mən susur, *çarəsiz* qalıb darıxa-darıxa Davuda qulaq asır, arabir də toussüflə həyəmi torpədirdim (H.Abbaszadə). **ÇARNAÇAR** [Pərviz:] Biz *çar-naçar* gedib yatdıq (M.İbrahimov); **LABÜD** Axırı *labüd* qalıb dedim: Canım, sabahadək gözlə, teleqram vurum, pul gəlsin (Ə.Haqverdiyev); **NAÇAR** Görürsən ki, bu günün *naçarı* neçə gündən sonra qeyri bir dərdə mübtəlanın qolundan tutub, oncam üçün bu yerlərə sofa tapmağa gətiribdir (B.Bayramov). **NƏƏLAC** [Korbalayı Məhəmmədvəli:] Çünki yolda sovqatımı əngəllə saldılar, *nəalac* qalıb bu qəndi aldım ki, ağa özünə mürəbbə bişirtsin (N.Vəzirov)

2. əlacsız *bax* əlacsız

1. ƏLAQƏ *(bir-biri ilə bağlılıq olma, münasibətin varalılığı)* [Elyas:] Rica edirəm, mənə olan *əlaqənizi* dostluq *əlaqəsi* çərçivəsindən kənara çıxmasın (M.S.Ordubadi); **İRTİBAT** Moruf bir zat Azərbaycana gəldi, qeyri-rəsmi bir *irtibat* yaratdı (M.İbrahimov); **MÜNASİBƏT** *(məc.)* Ancaq onların arasındakı *münasibət* salamlaşmaqdan uzağa getmədi (H.Abbaszadə); **RABİTƏ** O, Cənubi Azərbaycandı soforbərlik etdi, çünki Şimalın Cənubla olan qardaşlıq *rabitələri* möhkəm deyildi (M.S.Ordubadi); **ÜNSİYYƏT** Nə bais oldu ki, tez kəsdi məndən *ünsiyyəti*. Qərarı səbrü təvan etdi Natəvan tərkin (Natəvan).

2. ƏLAQƏ, CİNSİ YAXINLIQ

3. əlaqə *bax* rabitə **1**

4. əlaqə *bax* aidiyyət

ƏLAQƏDAR İşin mahiyyəti isə ruslarm Tərək çayına körpü salıb, dağlardan yollar açıb, Tiflisə gəlməsi ilə *əlaqədar* idi (Çəmənzəminli); **VABƏSTƏ** Bu iş *vabəstədir* hop ittihadə; Deyil *vabəstə* oğrazü inadə (M.Hadi); **BAĞLI** [Sofuroğlu:] Ağa, xörəklərin yaxşı olmağı *bağlıdır* xərcə, xərc də *bağlıdır* nəqd pula (N.Vəzirov).

1. ƏLALTI *(əl altında işləyən, köməkçi işləri görən)* [Norgız:] Sənin *əlaltın* öz işini yaxşı bilir (M.İbrahimov); **QUYRUQ** *(məc.)* [Zalxa:] Sən Salmanov da onunla olbirsən, sən Kərimov da onların *quyruğusan* (S.Rəhman).

2. əlaltı *bax* xidmətçi

1. ƏLAMƏT, ƏSƏR, İZ, QALIQ

2. əlamət *bax* nişanə

əlan *bax* indi(cə)

əlbəəl *bax* dərhal

əlbəəs *bax* paltar

əlbət *bax* əlbəttə **1**; yəqin

1. ƏLBƏTTƏ [Müsyö Jordan.] *Əlbəttə* şəhərdir, mat qalmalı işdir. (M.F.Axundzadə); **ƏLBƏT** Demək olmaz dirilər tək yatıb, *əlbət* duracaq (M.Ə.Sabir); **HƏR HALDA.**

2. əlbəttə *bax* şübhəsiz **2**

ƏLBƏYAXA [Döyüşçülərdən biri:] Budur, bax, kəndə girən yolda *əlbəyaxa* döyüş başlandı.. (M.Hüseyn); **DÖŞ-DÖŞƏ** [Mirhadi:] On səkkiz yaşında oğlan ojdahalarla *döş-döşə* gələn böyük pəhləvanın qabağında necə dursun? (H.Abbaszadə). **PƏNCƏ-PƏNCƏYƏ** Burda qədim babalar ayılarla, fillərlə, gəlmiş *pəncə-pəncəyə* (M.Rzaquluzadə).

əlbir *bax* birlikdə

əlborcu *bax* borc I

ƏLCƏK [Sona:] Çay hazır olanadək mən gələrəm, özümə *əlcək* alacağam (N.Nərmanov); **ƏLLİK**

aleyh *bax* zidd

aleyhdar *bax* müxalif, düşmən 2

aleyhinə *bax* ziddinə

ələlxüsus *bax* xüsusilə

I ələm *bax* qəm

II ələm *bax* bayram

ələmdar *bax* bayraqdar

əlhal *bax* indi(cə)

əlhasil *bax* xülasə I

əlhaq *bax* doğrudan

ƏLHƏMDÜLLAH [Əşrəf bəy.] İndi *əlhəmdulliah* evi tamam elədim, bağ-bağça öz yolu ilə düzəlir (N.Vəzirov); **ALLAHA ŞÜKÜR** [Mahmud:] *Allaha şükür*, kefləri kökdür (N.Vəzirov). **HƏMDÜLİLLAH** (*kl.əd.*) Şəhri-məlumunuzun vəzü qəran necədir? - *Həmdüllillah*, neca görmüşdüsə Nuh, oylacədir! (M.Ə.Sabir)

əliaçıq *bax* səxavətli

əliaçıqlıq *bax* səxavət

əliəyri *bax* oğru

əliəyrilik *bax* oğurluq

ƏLİFBA [ər.] Hamıd, oğar *alifbanı* öyrənmək meylin varsa dedi: - Mən sənə öyrədərəm (H.Abbaszadə); **ƏLİFBEY** (*köhn.*) [Göyərçin:] Qoy Qızqayıt işləsin, qoy hələ irəli getsin, o hələ *alifbeydir*, ona mən Quran çıxartdıracağam (S.Rəhimov). **HÜRUFAT** (*köhn.*) Sanki *hüruf*at ilə düşmənli bu! Dur qaçaq oğlum, baş-ayaq qandı bu! (M.Ə.Sabir). **YAZI.**

əlifbeş *bax* alifba

əlil *bax* şikəst

I. ƏLİMYANDI, ÇIXILMAZ VƏZİYYƏTDƏ, DARDA

2. əlimyandı *bax* təcili

əlluzun *bax* oğru

əlluzunluq *bax* oğurluq

əlqərəz *bax* xülasə I

əllamə *bax* I. bilici, 2. alim I

əllamə *bax* daş

əllik *bax* I. ölçək; 2. qulp

ƏLÜSTÜ (*müxtəlif mənalarda*) Söz yox ki, *əlüstü* başa düşdü ki, qoca kişi elə qazının özüdür (C.Məmmədquluzadə); **ATÜSTÜ** *Ətüstü* olsa da qısa bir söhbət; Dönür unudulmaz bir xatirəyə (S.Vurğun); **CƏLD** ...ağa bu sözləri eşitcək *cəld* bu qondi aparıb qoydu yerinə və qayıdıb sağ olini qoydu Xudayar boyin çiynino, sol oli ilo qapını göstərdi (C.Məmmədquluzadə); **DƏSTİ** Amma bu şəxs istəyən kimi Məhəmmədhəsən *dəsti* getdi eşşəyi çıxardıb gətirsin (C.Məmmədquluzadə); **İTİ** [Səməd:] ..küçənin ortası ilo *iti* ötür (Çəmənzəminli); **TEZ** [Xudayar bəy:] Muradbala, dur bu saat get Məşədi Əhməd dayına deyinon dədəm deyir bir *tez* Qasımolini göndərsin bura, vacib iş var (C.Məmmədquluzadə); **YEYİN** [Qulam:] Durun bir nəfəsimi dərim. *Yeyin* gəlmişəm (C.Cabbarlı); **TƏLƏSİK** (*bax*).

əlvan *bax* rəngbərəng

ƏLVERİŞLİ [Kamil:] ..Məktubda göstərilən saha üzüm bağı üçün ən *əlverişli* hesab etdiyim yerdir (Y.Şirvan); **MÜNASİB** Həmzə öz hərəkətini əsaslandırmaq üçün *münasib* məqam düşən kimi arvadına deyirdi... (Ə.Qasımov); **OPTİMAL.**

ƏLVİDA (*bir-birindən ayrılarkən söylənən sözlər: xudahafizləşmə*) [Şah Abbas:] *Əlvida*, ey şanım, şövkətim, izzətim, hörmətim! (A.Şaiq); **HƏLƏLİK** *Halalık* deyirəm, təsəlli üçün; Əlvida demirəm, görüşəcəyik (N.Kəsəmənli); **XUDAHAFİZ** [Şükufə:] *Xudahafiz*, gecəniz xeyrə qalsın... (Ə.Qasımov); **SAĞ OL(UN)** [Valido:] *Sağ olun* (H.Abbaszadə); **SAĞLIQLA QAL(IN)** [Mansur.] *Sağlıqla qalın*. Valido xanım (H.Abbaszadə).

alyazısı *bax* əlyazma(sı)

ƏLYAZMA(SI), ƏLYAZISI, ORİJİNAL.

ƏMCƏK Burla xatun *əmcəyini* bir sıxdı, südü gəlmədi, iki sıxdı südü gəlmədi, üçüncüdə qan qarışıq gəldi (Anar); **DÖŞ** [Rəm-

ziyyə:] ...*döşünü* çıxarıb verdi, uşaq əmmədi, yenə də bərkdən ağlamağa başladı (A.Şaiq); **MƏMƏ** [Qadın:] *Məmələrindən* əmdiyi zəhərdir; Xoşto sonson, xostolik səndən gəlir (A.Şaiq); **YELİN** (*yalnız heyvanlarda*) Tut qoyunun belini; Əlo gəlmir *yelini;* Bir doyunca göroydim; Onun sağan olini (Bayatı); **MƏMƏŞ** (*uşaq dilində*).

ƏMƏK İnsanın zinəti işdir, *əməkdir;* Onsuz no yüksəliş, no gələcək var (S.Rüstəm); **ZƏHMƏT** [Mənsumə:] İndi yaylaqlara sığmayan sürülər onun [Muxtarın] kimilərinin *zəhməti* ilə törəyib artıb (B.Bayramov); **RƏNC** (*kl.əd.*) [Qənbər:] Gəl sən mənə izin ver, gedim öz əlimin *rənci* ilo qırx kiso qızıl qazanım ("Aşıq Qərib").

ƏMƏKÇİ (*öz əməyi ilə dolanan*) Oldu döyüşlərin yaxın köməkçiləri; Böyük Vətən hərbində Bakı *əməkçiləri* (S.Rüstəm); **ZƏHMƏTKEŞ** Bununla belə o, *zəhmətkeş* adam idi (M.İbrahimov).

ƏMƏKGÜN (*əməyin hesablanıa vahidi*) [Qulu:] Deyirəm, Cimi, viedanın olsun, elə elə ki, mən də sənə *əməkgün* yazanda utanıb tər tökməyim (İ.Əfəndiyev); **GÜN** (*dan.*) Xirda xala qızarmışdı. Bir *gün* zəhmət çəkib artıdığı toxuma Mustafa *gün* yazmaq istəmirdi (Mir Cəlal).

ƏMƏKSEVƏN/ƏMƏKSEVƏR Ana sevsin, əzizləsin; *Əməksevən* balasını (M.Dilbazi); Xalqımı çox sevirəm, çox; Ona mənsub olduğum üçün yox; *Əməksevərdir* – ona görə... (H.Billuri); **İŞÇİL** [Kənan:] *İşçil* olmasına söz yoxdur (İ.Əfəndiyev); **İŞGÜZAR** [Sabirov:] O ki qaldı bu iki nəfər – *işgüzar*, sözəbaxan ieraçı uşaqlardır (Y.Şirvan); **İŞLƏK** [Almaz:] Şərif çox yaxşı adam imiş ana... *İşlək*, çalışqan, xeyirxah (C.Cabbarlı); **İŞSEVƏN, ZƏHMƏTKEŞ** Nurəcan ağıllı, *işsevən, zəhmətkeş*, mehriban, qeyrətli bir arvad idi (N.Nərimanov); **ZƏHMƏTSEVƏN** Xalqın əksəriyyəti əməkçidir, *zəhmətsevəndir* (İ.Əfəndiyev).

I əməl *bax* I. iş 1; 2. hiylə; 3. davranış

II əməl *bax* arzu

əməlbaz *bax* hiyləgər

əməlbazlıq *bax* hiyləgərlik

əmələ *bax* fəhlə; işçi 1

1. ƏMƏZƏK, ARIQ (*süddən yanıq*), **CILIZ, ÖLGÜN, ZƏİF**

2. əməzək *bax* fərsiz

1. ƏMİ (*atanın qardaşı*) [Qəmbər:] *Əmim* qollarımdan möhkəm yapışmasaydı, özümü maşından atacaqdım (B.Bayramov); **DAYI** (*bax*).

2. ƏMİ (*yaşlı kişiyə hörmətlə müraciət*) [Qorxmaz:] Voliş *əmi*, deyəsən yemək xəşunuza gəlmədi (Ə.Vəliyev); **DAYI** [Əsəd bəy:] Hayıf, hayıf, Dursun *dayı*, qocaldın (C.Cabbarlı); **LƏLƏ** [Çingiz:] Yox, Cəbi *lələ*, elə iş olmaz (S.S.Axundov).

əmlarvadı *bax* əmidostu

ƏMİDOSTU [Şahbaz:] *Əmidostu*, nə var, keyfin elə? (M.F.Axundzadə); **ƏMİARVADI** [Qəmbər:] *Əmiarvadı* paltarlarımızı yamar, oyin-baş düzəldər, bununla da uşaqları sevindirərdi (B.Bayramov).

I. ƏMİN, ARXAYIN, QANE (*bir şeyə əmin olmuş*)

2. əmin *bax* arxayın I

ƏMİN-AMANLIQ, SÜLH Dünyada *sülh* var olsun; Bir də *əmin-amanlıq* (M.Rəhim); **ASAYİŞ, ƏMNİYYƏT** [Foxrəddin:] Şəhər tamamilə *asayiş* və *əmniyyət* içindədir (M.S.Ordubadi); **DİNCLİK** Yarənsin hər tərəfdə; *Dinclik*, əmin-amanlıq (R.Rza); **SAKİTLİK, AMAN, QORXUSUZLUQ.**

ƏMMAMƏ (*ruhanilərin başlarına sardıqları sarğı, çalma*) Seyid tərlədiyindən onun *əmmaməsini* başqa birisi əlində saxlamışdı (M.S.Ordubadi); **ÇALMA** "Bir ağ fil; bir də *çalması* ağ"; qoca hindli surətində (R.Rza); **DƏSTAR** (*köhn.*) Qafqazda nə müsəlman dəxi muxtar olacaqdır; Başında nə *dəstar*, nə əfsar olacaqdır (Ə.Nəzmi); **SARIQ** Vur sazı dəşnə, ey aşıq! Qalmamış nə aba, nə qəba, nə *sarıq* (M.Müşfiq).

əmmumələr *bax* I. əmmamoli; 2. ruhani

ƏMMAMƏLİ (*başında əmmamə olan*) Başı *əmmamə*li Seyid Molladan; Taətdə

mladır o qatmaqurşaq (Q.Zakir); **ÇALMALI** *Çalmalı* Seyidin son sözləri eşidildi (Mir Cəlal); **SARIQLI** Əzaz elə, ikram elə hər mollanümayə; Təqlid elə hər başı *sarıqlı* cühəlaya (Ə.Qəmküsar).

əmmə *bax* bibi

ƏMMƏK [Şəndə:] Əmziyi ver, qoy dovunca *əmsin*, paltarını da dəyiş (B.Bayramov). **SORMAQ** Dilin *soran* baxmaz nabato. qondə, Labın *əmən* şəhdü şəkkər istəməz (Q.Zakir); **SÜMÜRMƏK** (*bax*)

əmniyyət *bax* amin-amanlıq

1. ƏMR (*bir işin görülməsi üçün verilən hökm*) [Qacar:] Xeyr, fəzilətdən dəm vurma vəzir. Dayan bir qul kimi *əmrə* müntəzir (S.Vurğun); **BUYRUQ** [Vəzir:] *Buyruq* sizindir adil hökmdar. Sizdə fəzilət də, odalət də var (S.Vurğun); **FƏRMAYİŞ** [Dərviş.] Xanım, bəndəyə görə nə *fərmayişiniz* var? (N.Vəzirov). **GÖSTƏRİŞ** Tapdıq qolunu çırmayıb *göstəriş* vermoyə, özündən cavanları buyurmağa başladı (İ.Şıxlı); **HÖKM** Gülobotino elə gəldi ki, bu fürsət təsadüfi deyil, göylərin *hökmüdür*, onun alına düşüb... (M.İbrahimov)

2. əmr *bax* sərəncam

ƏMTƏƏ (*tıqı.*) [Ömər Lütfi:] Şəhərdə olan bütün *əmtəə* ixrac edilməlidir (H.Nəzərli). **MAL** [Əsgər bəy.] Hacı bu nə qədər *mal* ki burа tökübsən, heç bir qurum hundan qazanc varmı (M.F.Axundzadə)

əmud *bax* topraz 1

əmsal *bax* hədiyyə

ənar *bax* nar

ənçam *bax* 1. son. 2. tədbir, kömək

ənçüm *bax* çalı

əndam *bax* 1. bədən. 2. boy 1

əndamlı *bax* boy-buxunlu

əndazə *bax* meyar

əndazəsiz *bax* ölçüsüz

əndazəsizlik *bax* ölçüsüzlük

əndəlib *bax* bülbül

əndərmək *bax* calamaq 2

əndişə *bax* 1. qayğı. 2. narahatlıq

ənənə *bax* adət 1

ənflya *bax* burunotu

ƏNGƏL Lakin həlalik neft kəməri çəkən fəhlələr hər addımda böyük *əngəllərə* rast gəlirlər (M.Hüseyn); **MANEƏ** Hər gün, hər saat bir *maneə* çıxırdı (M.İbrahimov); **MÜMANİƏT** (*köhn.*) [Molla:] Sən o səbəbə şəriətdən çıxırsan ki, şəriətin umuruna *mumaniət* qatırsan (C.Məmmədquluzadə). **ARİZƏ** (*köhn.*). **ÇƏTİNLİK, İLİŞİK** (*dan.*)

ƏNGƏLLİ. ARİZƏLİ, DOLAŞIQ, MANEƏLİ, MÜBAHİSƏLİ

ənqanək *bax* loyon

ənqibaş *bax* naqqal

ənqibaşluq *bax* naqqallıq

ənqur *bax* üzüm

ənis *bax* dost

ənkabut *bax* hörümçək

ənqa *bax* simurq

ənqaz *bax* xarabə 1

ənqarib *bax* tezlikdə

ƏNLİK (*üzə sürülən al-qırmızı boya*) *Əniyə*, kirşanı neylər cumahın; Sən elə gözəlsən binadan, Pəri! (M.P.Vaqif); **BOYAQ** ...dodağına *boyaq* çəkən gəlinlərdən, oğlanlara qoşulub restoranlara gedən qızlardan acığı gəlirdi (Ə.Vəliyev); **KARMİN.**

ənvə *bax* cürbəcür

əppək *bax* çörək

1. ƏR Mədinə əvvəl *ərinə*, sonra Rəsmə baxdı (M.İbrahimov); **BAŞ YOLDAŞI** *Baş yoldaşı* nədir ha? – deyə bir qadın soruşdu (S.Rəhimov); **HƏYAT YOLDAŞI** [Məsmə:] *Həyat yoldaşımdan* məhrum edilmişdim (S.Hüseyn). **KİŞİ** Xanım üzünü *kişisinə* çevirib, təbəssümlə: – Onu saxlamışam, – dedi (S.Vəliyev); **QOCA** [Xanpərı:] Onun caddusunda mən bir hikmət görmüşəm ki, əgər istəsə bu saatda məni *qocamdan* boşadar (M.F.Axundzadə). **ÖMÜR YOLDAŞI** [Anasız:] Evə məktub yazıb vəziyyətimi xəbər vermək istəmirdim ki, *ömür yoldaşım* qorxar, üreyini qısar (Ə.Vəliyev); **SAHİB** (*köhn.*) [Məmmədbağır:] Sitarənin *sahibi* olmaqla bütün var-yoxuna sahib olacaqdı (S.Hüseyn). **ZÖVC** (*köhn.*) Proqramda daha

nələr var, – deyə *zövcü* soruşdu (Çəmənzəminli).

2. ər *bax* igid

ərazi *bax* torpaq 3

ərbab *bax* yiyə

ərdəm *bax* hövsələ

ərdə *bax* qulyabanı

əremlik *bax* 1. qısır; 2. sonsuz II

ərən *bax* 1. igid; 2. ər 1

ər-ər *bax* 1. sorv; 2. ardıc

ərəzən *bax* gec

ərgən *bax* subay

ƏRİK (*meyvə və onun ağacı*) Üzü güllər, könlü şad; Fərəhlə dedi Polad: – *Ərik* yaxşı bəhərdir (M.Rəhim); **QAYSI** [Hacı Kərim:] Görürsən ki, yeno süfrə hazırdır. Samovar qaynamaqda... südlü plov da domdo; *qaysısı*, vurması, kişmişi do öz qaydası ilo (S.Hüseyn).

ərincək *bax* tonbol

ərincəklik *bax* tonbollik

ƏRİZƏ (*bir arzu və ya xahiş. şikayət və s.*) O, böyük həyəcanla qələmi alına götürdü, əli əsə-əsə *ərizəni* imza etmək istərkən, başqa məktəbdən gəlmiş zarafatcıl bir müəllim bir dəfə əsqırdı (S.S.Axundov); **ƏRZ-HAL** (*köhn.*) [Məşədi Qulam:] Birlikdə oxusunlar, zabitlərlə birlikdə müzakirə etsinlər və tez tədbir görsünlər, mənə do *ərz-hal* yazsınlar və mən isə dedim ki, "yerinə yetirəram" (S.Rəhimov); **ŞİKAYƏT** [Qasımoli:] Xala, qlava Xudayar bəyin *şikayətinə* görə oğlun Vəliqulunu tutub qatdı dəmə (C.Məmmədquluzadə).

ƏRİZƏÇİ [Eşikağası:] Qədir bəy, *ərizəçiləri* növbətilo qabağa gətir (M.F.Axundzadə); **ARİZ** (*kəlm.*) Hərə öz tələbatını ortalığa qoyub, hökumətə *ariz* olmuşdu (C.Məmmədquluzadə); **ƏRİZƏVERƏN** *Ərizəverən* adam şəhərin kənarında bir evi kirayə götürüb orada yerləşmək istəyirdi (M.Hüseyn).

ərkəsöyün *bax* orköyün

ərknaz *bax* naz

ƏRKÖYÜN [Azər:] Demoli, siz də bunu *ərkəyün* böyütmüsünüz (M.İbrahimov); **ƏRKƏSÖYÜN** [Qəndəm:] Yetim də olsam, *ərkəsöyün* böyümüşdüm (B.Bayramov); **HARIN** Yoxsul əsir, varlı *harın*; Torpaq bəyin, mülkədarın (M.Rəhim).

ərlik *bax* qəhrəmanlıq, igidlik

ərmağan *bax* hədiyyə

ərrə *bax* mişar

arş *bax* göy 1

arus *bax* gəlin 1

1 arz *bax* 1. dünya; 2. yer 1

II ərz *bax* izhar

arzaq *bax* azuqə

arzan *bax* darı

arz-hal *bax* ərizə

ƏSA (*yeriyərkən dirənmək üçün əldə tutulan ağac*) Birinci qocanın əlində qara qəhvəyi rəngdə əyriboyun *əsa* var (Q.Xəlilov); **AĞAC** (*dan.*) Əfsus qocaldım, *ağacım* düşdü əlimdən (M.Ə.Sabir); **ÇƏLİK** Mişa *çəliyini* arvadından alıb dikoldi... (İ.Abbaszadə); **ƏL AĞACI** [Həmid:] ...evdə yır-yığış eləyib, *əl ağacına* dirənə-dirənə gəlirdi köhnə dostu, saatsaz Davudun yanına (H.Abbaszadə); **QOĞA** (*məh.*) ..Hiddətlondi, əllərini çırpdı və *qoğasını* götürüb getdi (Çəmənzəminli).

1. ƏSARƏT Qurtaracaq dünyanı, *əsarətdən* o sonkı (M.Rəhim); **ƏSİRLİK** O, heç bir vaxt əcnəbi himayəsində qazanılan istiqlalın *əsirlikdən* ibarət olduğunu anlamır (M.S.Ordubadi); **KÖLƏLİK** Yetər, dedin bu *kölalik* yaraşmayır adımıza (S.Rüstəm); **QULLUQ** (*bax*).

2. əsarət *bax* qəfəs

1. ƏSAS Səriyyə xalanın Qərənfilə müştəri gözü ilə baxmasının *əsas* səbəbi Bahadır idi (S.Rəhman); **ƏN MÜHÜM, ƏN ÜMDƏ, ƏN ZƏRURİ**

2. əsas *bax* bünövrə

3. əsas *bax* dəlil

əsassız *bax* 1. dəlilsiz; 2. yalan

ƏSATİR, MİFOLOGİYA

əsatiri *bax* əfsanəvi

ƏSƏB (*anat., fiziol.*) *Əsəb* və yorğunluq onu elə haldan salmışdı ki, kətilin üstündə otura bilmədi (S.Rəhman); **SİNİR** [Solmaz:]

Bütün *sinirlərim* kaman teli kimi inləyir (C.Cabbarlı). **NERV** (*dan.*) Burada Gülzarın artıq bütün *nervları*, bütün iliklən parçalanıb, boğuq səslə inladı (C.Cabbarlı).

əsabani *bax* əsabi

ƏSƏBİ [Məsərrət:] Çox pis, son dərəcə *əsabi* və hiddətli bir adamdı (A.Şaiq); **ƏSƏBANI** [Şeyx Yəhya:] Ağacan, nə üçün *əsabani* olursan, bu nə işdir? (S.Hüseyn). **HİDDƏTLİ** *Hiddətli* halda içəri girən usta fəhlələrə dedi (M.Hüseyn); **HİRSLİ** [Məşədi Qurzənfər:] Məşədi, sənin bu aşnaların nə *hirsli* adamlardır? (C.Hacıbəyov); **SİNİRLİ** [Dilbər:] Belə *sinirli* bir halda danışa bilmərəm (C.Cabbarlı).

ƏSƏBİLƏŞDİRMƏK Vəli kişinin sözləri Məllanı *əsəbiləşdirdi*. (M.İbrahimov). **DARIXDIRMAQ** [Körpənin] ağlaması da Gülarəni *darıxdırır*, incidirdi (Ə.Vəliyev); **HÖVSƏLƏDƏN ÇIXMAQ** İndi çavuş öz hərəkəti ilə Talıb xan pristavı *hövsələdən çıxarırdı* (S.Rəhimov). **QANINI QARALTMAQ** (*fr.*) Mən heç kəsin *qanını qaraltmıram* (M.İbrahimov). **ACIQLANDIRMAQ, HİRSLƏNDİRMƏK** (*bax*).

ƏSƏBİLƏŞMƏK [Ziyad:] Veysəl yanıma gəlmişdi danışığından narazı qaldım, lap *əsəbiləşdim* (H.Bayramov); **HÖVSƏLƏDƏN ÇIXMAQ** Ay küçük! deyə kişi *hövsələdən çıxdı* (İ.Əfəndiyev), **SİNİRLƏNMƏK** (*dan.*) Möhsün, sakit ol, axı hakim sənə deyib ki, *sinirlənmək* olmaz (Cəmənzəminli), **HİRSLƏNMƏK** (*bax*)

əsal *bax* bal 1 1

1. əsər *bax* təsir

2. əsər *bax* nişanə

ƏSGƏR *tərəddüd xidmət edən sıravi hərbi qulluqçu*) Bilsin ana torpaq, eşitsin Vətən, Musəllən *əsgərəm* mən də bu gündən (S.Vurğun). **HƏRBÇİ** Gunorta zavodun qoca nəzarətçisi gəlib Həmidə dedi ki, səni bu nəfər *hərbçi* soruşur, qapıda dayanıb (H.Abbaszadə). **HƏRBİ QULLUQÇU** Rza xan ağ mərmər sarayın pilləkənlərini qalxanda . *hərbi qulluqçular* ayaqlarını cutlayıb, özlərini qurudaraq, nəfəslərini içəri çəkmişdilər (M.İbrahimov); **HƏRBİYYƏÇİ** (*dial.*) ..özünün zahiri gör-görkəmi ilə zabitəli bir *hərbiyyəçi* kimi görünsün, ali hüquq təhsili almış olsa da, hərbi zəhirlik kəsb etsin! (S.Rəhimov); **HƏRBİYYƏLİ** Üstüörtülü bir dəm tapıb içən gündə *hərbiyyəlilərlə* dolu olduğunu gördü (Mir Cəlal); **QOŞUNADAMI** (*köhn.*) Sağ tərəfdə . Cavanşir elinə mənsub *qoşunadamının* top otrafına yığılıb moşq etmələri onun diqqətini cəlb etdi (Çəmənzəminli); **SƏRBAZ** (*köhn.*) Vaqif yeno məsələni anladı: Ocaqqulu *sərbaz* düşüb müharibəyə sürüklənməsin deyə, başını götürüb qaçmağa, arvad-uşağını tərk etməyə məcbur olmuşdu (Çəmənzəminli); **SOLDAT** (*dan.*) Ac *soldat* öz nəfsinə; Bozon olub əsir, qul (Ə.Cəmil).

ƏSGƏRLİK *Əsgərlikdən* sonra isə onlarla lap seyrək görüşürdü (R.İbrahimov); **HƏRBİ QULLUQ/XİDMƏT** Mişa yeno *hərbi qulluqdadı* (H.Abbaszadə); *Hərbi xidmətlə* heç bir əlaqəsi olmayan şəxsi kazarmaya nə üçün buraxmışlar? (H.Abbaszadə), **ƏSGƏRİ XİDMƏT** Deyirlər boynunda var sənin *əsgəri xidmət* (M.Rəhim); **SOLDATLIQ, SƏRBAZLIQ** (*köhn.*).

ƏSGİ [Qulu:] ..Kəndir qırığı ilə, *əsgi* ilə, ulnə hər nə düşübdür, siçan kimi yuvasına yığıbdır (S.S.Axundov); **CINDA** [Həmid] daşları talvarın altına daşıdı və paslanmasın deyə *cinda* ilə silib quruladı.. (H.Abbaszadə)

ƏSGİNAS (*köhn.*) *Əsginasım*, saz əsasım, dur mərcanım mənim! (Ə.Nəzmi), **KAĞIZ PUL** Xəlilin atasından bir balaca, iki otaqdan ibarət ev və iyirmi iki manat *kağız pul* qalmışdı (Ə.Haqverdiyev).

əsgi-əsgi *bax* cır-cındır

1. əsil *Əsil* al, çırkın olsun; Bodəsil gözəl alma (Ata. sözü); **əsilli** Xotkar qızı, şah nəsilli, Ağır elli, xan *əsilli* ("Koroğlu"). **NƏCABƏTLİ** [Leyli:] İbn-Salam, sən *nəcabətlisən*, uca ruhlusan... (Ə.Məmmədxanlı)

2. əsil *bax* xalis 1

əsilli *bax* 1. əsil 1, 2. nəcib 1

1. əsilsiz, uydurma, yalan (*bax*)

2. əsilsiz *bax* nəcins

əsilzadə *bax* 1. zadəgan; 2. nəcabətli

1. əsir [Səlim bəy:] Bax, yeno əlimdə *əsirsən, əsir*: Duyuram, qorxudan ürəyin əsir (C.Cabbarlı); **DƏSTGİR** Allah qəsəm ki, mən fəqirəm; Köç-külfət əlində *dəstgirəm* (M.Ə.Sabir).

2. əsir *bax* qul 1 1

3. əsir *bax* vurğun

4. əsir *bax* dustaq 1

1. əsirgəmək, hifz etmək, rəhm eləmək, saxlamaq

2. əsirgəmək *bax* qızırqanmaq

əsirlik *bax* 1. əsarət 1; 2. həbsxana

əski *bax* 1. köhnə 1; 2. keçmiş; 3. qədim

1. əskik, çatışmayan, kəm, naqis, natamam

2. əskik *bax* nöqsanlı

əskiklik *bax* nöqsan 1

1. əsil *bax* 1. orijinal; 2. həqiqi; 3. təbii 1

əsla, qətiyyən Ondan ötrü ki, Xudayar boyın evinə gələndən, Zeynəbin üzü *əsla, qətiyyən* gülmədi (C.Məmmədquluzadə); **DIRNAQ QƏDƏR** (*fr.v.*) [Mındılli:] Siz bu hədisələrə bir *dırnaq qədər* də fikir verməyin (S.Rəhman); **ƏBƏDA** ...Danabaş kəndini başa salıblar ki, *əbəda* uşkola uşaq göndərməsinlər (C.Məmmədquluzadə); **ƏBƏDƏN** Onlar nail olmayacaq arzusuna *əbədən* (S.Rüstəm); **HEÇ** Lakin *heç* sarsılmadı haman mətəmdən şəhər (M.Rəhim); **HEÇ VAXT** Şəriət evlənməkliyə *heç vaxt* mane olmuyubdu (C.Məmmədquluzadə); **HEÇ VƏDƏ** Belə olan surətdə Xudayar boyın bu tövr hərəkətinə *heç vədə* pis demək olmaz... (C.Məmmədquluzadə); **HEÇ ZAMAN** [Adilə:] ..Səni *heç zaman* bağışlaya bilmərəm, bəli, *heç zaman* (Ə.Qasımov); **HƏRGİZ** (*köhn.*) [Kazak:] *Hərgiz* bilmirəm ağa (M.F.Axundzadə); **QƏTA** [Molla Qafar:] Məgər ruhani ıstıqbal üçün xəlq edilmişdir, üsla və *qəta* (S.Rəhimov); **MÜTLƏQ** Mən Cahan mülkündə *mütləq* doğru halət görmədim (M.P.Vaqif); **HEÇ BİR ZAMAN.**

əsləhə *bax* silah

əsləhəli *bax* silahlı

1. əsmək, hərəkətə gəlmək (*külək haqqında*)

2. əsmək *bax* döyünmək

3. əsmək *bax* titrəmək

4. əsmək *bax* əzizləmək

əsmər *bax* qarayanız

əsnaf *bax* sənətkar 1

1. əsr (*yüzillik dövr*) *Əsrlərdən* bəri, dərdinə qaldığım yerdir bu yerlər (M.Müşfiq); **QƏRİNƏ** (*33 illik bir dövr*) Keçsə *qərinələr*, keçsə min illər; Səni xatırlayır hörmətlə ellər (S.Rüstəm).

2. əsr (*hər hansı bir cəhətdən seçiləcək olan dövr*), **EPOXA, TARİX, ZAMAN**

3. əsr *bax* dövr

əsrarlı Eşidəydin onların dərdini, mühnətini; Dinləyəydin məsnin *əsrarlı* söhbətini (M.Rahim); **əsrarəngiz** [Rza.] ..bu şirin və əzablı dəqiqə dumanlı, *əsrarəngiz* qorxularla dolu gələcək qarşıda mənə bir qənimət görünürdü (M.İbrahimov); **SİRLİ** Əsa mənə öyrədir təbiətin dilini; Onun *sirli* dilini, onun çətin dilini (B.Vahabzadə).

əssalam *bax* salam 1

əşar *bax* şeir

əşirət *bax* qəbilə 1

əşk *bax* sirişkə

1. ətalət (*fiz.*), **İNERSİYA**

2. ətalət *bax* tənbəllik

ətalətli *bax* süst

1. ətir, duxu (*dan.*), **PARFÜM**

2. ətir *bax* qoxu

1. ətirli Aşıqdır insan mənə; *Ətirli* reyhan mənə (M.Rahim); **MÜƏTTƏR** Əsmək üçün nəsimi-xoş *müəttər*: Titrətdi yaşıl-yaşıl çəmənlər (A.Şaiq).

2. ətirli *bax* qoxulu

ətqanad *bax* yarasa

ətlənmək *bax* kökəlmək

ətmək *bax* çörək

1. ətraf *Ətraf* kölgəli bir səhər qədər işıqlı idi (H.Nəzərli); **DÖRD TƏRƏF** *Dörd tərəfi* ucsuz-bucaqsız dəniz... (A.İldırım). **DÖVRƏ** Binanın *dövrəsində* qarovul gəzirdi

(M.İbrahimov); **HƏNDƏVƏR** Keşikçilər [qulu] Çənlibelin *hündüründə* görüb, tutub Koroğlunun yanına gətirdilər ("Koroğlu"); **YAN-YÖRƏ** İkram Qaratelin gözünə satışmamaq üçün gözlərini *yan-yörəsinə* dolandırırdı (Ə.Əbülhəsən).

2. **ətraf** *bax* ucqar

3. **ətraf** *bax* civar

ƏTRAFLI [İsmayıl bəy:] Nərimanovun nə barədə danışdığını *ətraflı* müayyənləşdir (Ə.Vəliyev). **MÜFƏSSƏL** Gülabatın ona *müfəssəl* məlumat vermoyi artıq bildi (M.İbrahimov). **TƏFSİLƏN** [Xan] Nağıl elə *təfsilən*, yəni hamısını birbəbir (C.Məmmədquluzadə). **TƏFSİLLİ** Əsər çox *təfsilli* yazılmışdı (M.S.Ordubadlı). **HƏRCƏİHƏTLİ, GENİŞ, HƏRTƏRƏFLİ** (*bax*)

atsız *bax* arıq

attökan *bax* cansıxıcı

attövbə *bax* tövbə

avat *bax* boli

1. **ƏVVƏL** (*zaman etibarilə daha qabaq*) bu da gəldi ki, mən altmış il bundan *əvvəl* olan keyfiyyəti nəzm etmişəm (M.F.Axundzadə). **ƏQDƏM** (*daha əvvəl*) Onu iki il bundan *əqdəm* görən indi heç tanımaz (C.Məmmədquluzadə). **ƏZƏL** A kişi, bundan *əzəl* xalqda hörmət var idi (M.Ə.Sabir). **İRƏLİ** [İbad:] Üç gün bundan *irəli* iki yoldaşımız Xaspulad və Qarabəkir, qazyonnu poçt usta düşürlər, bir-iki güllə atan kimi igid çapar-lar qoyub qaçırlar (S.S.Axundov); **QABAQ** Məmməd sohər yuxusuna xəlal qatar, vaxtından da yarım saat *qabaq* gələrdi (M.İbrahimov); **MÜQƏDDƏM** [Nizami:] Mənca cənab qazı öz fikrini *müqəddəm* və müəxxər dedi (M.S.Ordubadlı)

2. **ƏVVƏL, BİRİNCİ DƏFƏ, İLK DƏFƏ**

3. **əvvəl** *bax* əvvəla

ƏVVƏLA [Atabəy Qutbəyə.] *Əvvəla*, sənə məsləhət görürəm. . (M.S.Ordubadlı). **BİRİNCİ(Sİ)** [Atabəy Məhəmməd:] *Birinci* üsyan başçılarını göndərilən siyahı üzrə hobəbə alıb huzurumuza göndərəcəksiniz (M.S.Ordubadlı); **ƏVVƏL** [Dədim:] Sara bibi, *əvvəl* budur ki, Ağamalı oğluna verilən ərizə görək latın əlifbası ilə yazılsın (Qantomir). **ƏVVƏLƏN** [Şərofnisə xanım:] *Əvvələn*, bu yalandır ki, deyirsən, kim bizlərdən mərifət ilə, qulluq ilə xoşbəxt olubdur? (M.F.Axundzadə).

ƏVVƏL-AXIR [Kamil:] Görürəm *əvvəl-axır* siz məni üzüyüçü edəcəksiniz (Y.Şirvan); **ER-GEC** [Ağsaçı qadın Soyavuşa:] Quzum! *Er-gec* parlar adın cahanda (H.Cavid). **GEC-TEZ** [Nazlı:] Anacan, özünü toxtaqlıq ver. *Gec-tez* hamısı düzələcək (A.Şaiq).

ƏVVƏLCƏ Ata *əvvəlcə* böyük qazının qoruşuno getdi (Ə.Vəliyev); **ƏZƏL** *Əzəl* bunu, sonra da o birisini mın... ("Koroğlu"). **İBTİDA** Məşədi Allahverdi *ibtidə* bir arvad aldı, gözəl, göyçək... (N.Nərimanov). **QABAQCA** [Kəblə Rəcəbli:] Kafir oğlu, bunu mənə *qabaqca* de, mən də onını murdarlamayım (Ə.Haqverdiyev).

ƏVVƏLCƏDƏN Bunlar hamısı *əvvəlcədən* hazırlanmış oyundur (M.İbrahimov). **BİR BAŞDAN** Mən heyrət içindəyəm, deyim sizə *bu başdan* (S.Rüstəm). **İBTİDADAN** *İbtidadan* əsərin şərh bu ohvalı ogor; Uzanıb pışeyi-söz. nəzm düşər tulani (S.Ə Şirvani). **QABAQCADAN** Mən bir az tez gəldim ki, *qabaqcadan* sizi görüm (C.Cabbarlı). **QABAQDAN** Üç gün *qabaqdan* divarlara rəngli elanlar vurulmuşdu (Mir Cəlal).

avvalan *bax* əvvəla

ƏVVƏLİNCİ *Əvvəlinci* məclis Nuxu şəhərində Hacı Kərim zərgərin evində vaqe olur (M.F.Axundzadə); **BİRİNCİ** *Birinci* məclis vaqe olur şəhərin hakimi Hozrat Əşrəfin idarəsində (C.Məmmədquluzadə) **İLK** Pambıq yığımının *ilk* günü tamam bir bayrama çevrilmişdi (İ.Əfəndiyev).

ayal *bax* 1. ailə; 2. arvad 1

ƏYALƏT 1918-ci ilin yaz və yay fəsillərini İranın Gilan *əyalətində* keçirmişdim (S.Hüseyn); **MAHAL** Xandəmirov çapdı çatdı *mahalı*, O ki tutub özün keçal qurumsaq (Q.Zakir), **VİLAYƏT.**

ayan *bax* 1. zadəgan; 2. aşkar

1. **ƏYİLMƏK** *Əyilib* yeri no qədər diqqətlo yoxladımsa da, heç bir iz görmədim (M.Rzaquluzadə); **SİNMƏK** (*dan*) Xudayar bəy bir az *sinib* çukildi konara (C.Məmmədquluzadə); **AŞAĞI QATLAŞMAQ, BELİNİ ƏYMƏK, QATLANMAQ**

2. **ƏYİLMƏK** (*ağırlıq nəticəsində*) ..tirlərin çoxusu *əyilibdir* (C.Məmmədquluzadə); **QATLANMAQ, SALLANMAQ**

3. **ƏYİLMƏK** [Talıbxan:] ..Heç göydəki Allahın da qabağında *əyilməmişəm!* (S.Rəhimov); **BAŞ ƏYMƏK, SƏCDƏ ETMƏK, SİTAYİŞ ETMƏK, TƏZİM ETMƏK**

əyilməz *bax* möhkəm 1

əyin *bax* 1. bədən; 2. paltar

əyin-baş *bax* paltar

əylamək *bax* saxlamaq 1

əylənçə (*məc.*) *bax* oyuncaq

1 **ƏYLƏNDİRMƏK** (*əylənçə ilə məşğul etmək*) [Qəmbər:] Heç kos məni saymayanda o (Mozahir), pəncərəmin ağzını kəsir, məni *əylədiridi* (B.Bayramov); **ƏYLƏTMƏK** *Əylətmədin* qəlbin oziz qonağın; Ölüncə sinəmdən çəkilməz dağın (Molla Cümə).

II **əylədirmək** *bax* dayandırmaq

1 **ƏYLƏNMƏK** Qıpçaq Molik onlarla [qızlarla] *əylənirdi* (Anar); **DİLXOŞLUQ ETMƏK (ELƏMƏK), MƏZƏLƏNMƏK** (*dan.*).

II **əylənmək** *bax* dayanmaq 1

əyləşmək *bax* oturmaq

əylətmək *bax* əylədirmək 1

əylik *bax* cüyür

1. **ƏYRİ** [Qaçayın] burnu bir qədər *əyri* idi (Ə.Vəliyev). **KƏC** Qoy börkünü *kəc* qaşının üstünə, fırılda (M.Ə.Sabir).

2. **əyri** *bax* çapıkı

3. **əyri** *bax* yalançı, fırıldaqçı

əyrimçə *bax* üzük 1

əyri-üyrü *bax* nahamar

əyyam *bax* dövr

əyyar *bax* 1. hiyləgər; 2. oğru

əyyarlıq *bax* 1. hiyləgərlik; 2. oğurluq

ƏYYAŞ (*vaxtını eyş-işrətlə, xərxoşluqla keçirən adam*) [Nailə:] Hələ əmmamədə qumarbazlar, *əyyaşlar* barəsində də tədbirlər nəzərdə tutulur (A.Şaiq); **BADƏPƏRƏST** (*köhn.*) [Aydın:] Nə gördü bədədə bilmom kı, oldu *bədəpərəst*; Lubın gülabına mötəd gördüyün könlüm... (C.Cabbarlı); **XƏRABATİ** (*arx.*) Şikəstə Abbasam *xərabatiyəm*; Könül, heç görmədim abadan səni ("Abbas və Gülgəz"); **İÇKİ/ARAQ DÜŞKÜNÜ** Son əməlli-başlı bir adam *içki düşkününə* çevrilə bilərsən (C.Bağır); **İÇKİÇİ** Böyük, uzun məclislər qurmaq, gədə-gödənin şıltaşor danışıqları, möhtərəs *içkiçilər* yaxın gəlməsin (B.Bayramov). **İÇKİPƏRƏST** Xəlıqov özü o qədər də *içkipərəst* deyildi... (B.Bayramov); **MEYPƏRƏST** (*köhn.*) Vahid, deyirlər tezədən *meypərəst* olub; Xoləə nişan verim özüm, uya, nolar kimi? (Ə.Vahid); **ŞƏRAB DÜŞKÜNÜ** Nə qədər *şərab düşkünü* orada-burada sürünür (H.Abbaszadə); **ŞƏRABXOR** ...bu cəhrəsiz *şərabxor*, xanıma bağlanmışdır (S.Rəhimov); **ALKOQOLİK, ALKOQOLÇU, BƏDƏNUŞ** (*köhn.*)

ƏYYAŞLIQ [Sofuro:] Məcid nə vaxt *əyyaşlıqdan* əl çəkəcək? (H.Abbaszadə); **ALKOQOLİZM** [Nikolay:] O ki qaldı *alkoqolizm*, o, xamuşlar, xamlar üçündür, sizə, mənə heç dəxli yoxdur (Ş.Forzoliyev); **ALKOQOLÇULUQ, ŞƏRABXORLUQ, MEYPƏRƏSTLİK.**

1 **ƏZA** (*bədənin müəyyən bir hissəsi*) Təxdə halacığım, qoy donmuş *əzamı* bir isidim, - deyə Vera üst paltarını çıxarıb bir mitil oski yorğana büründü.. (S.S.Axundov); **ÜZV** İnsanın heç bir *üzvindən* o qədər zərər insana yetişməz, nə qədər ki, dilindən yetişər (C.Məmmədquluzadə); **ORQAN.**

II **əza** *bax* əzab

III **əza** *bax* matəm

ƏZAB (*ruhi üzüntü keçirmə*) İztirablar, *əzablar* açandır ərzunun. (B.Vahabzadə); **BİDAD** Dul övrətə *bidad* elə, eytəmo xoyanət, Xof etmo əcəldən (M.Ə.Sabir); **BOYUNDURUQ** (*məc.*) Qaçmaq bacarmayanlar hamısı orada-burada *boyunduruq* altında qırılırlar (Ə.Haqverdiyev); **ƏZA** Dəng elənu cəmaati, cəbrü *əzadan* əl götür

(C.Cabbarlı); **ƏZAB-ƏZİYYƏT** [Vəliş:] Sizin yolunuzda nə qədər *əzab-əziyyət* çəksəm, heyfsilənməyəcəyəm (Ə.Vəliyev); **ƏZİYYƏT, ZİLLƏT** [Cahangir ağa:] Hamısı ac, çılpaq, *zillətdə, əziyyətdə*, fəryadları asfalka çıxmış (S.S.Axundov); **İŞGƏNCƏ, İZTİRAB** Süzdü Ağa Nazim qızı gözaltı; *İztirab, işgəncə*, əzab, həyəcan (Ə.Kürçaylı); **MƏŞƏQQƏT** Çünki, fəlakət və *məşəqqətlərlə* aldə etdiyi ixtisas sayəsində o, fəlakətlərə birdəfəlik vida etmiş olduğuna əmin idi (A.Şaiq); **MÖHNƏT, CÖVR, CƏFA** Doğrusu zillətindən, *cövründən, möhnətindən;* əzabından, *cəfəndan*, qəmindən, həsrətindən; Şikayətlər etmişəm, ey afət, günahkaram (M.Rəhim); **ZƏLALƏT** (*kl.əd.*) Amma o millət ki, ümidini qılınca bağlayıb, həmişə *zəlalətdə* bulunubdur (N.Nərimanov); **ZÜLM** Bilxassə qadına qarşı olan *zülmün* həddi-hüdudu yox idi (Çəmənzəminli);

azab-əziyyət *bax* əzab

ƏZABLI (*əzab və əziyyətlə dolu*) [Rza:] Mən indiyə kimi iyirmi iki bahar yola salmışdım, lakin heç birisi bu ilki qədər *əzablı*, bu ilki qədər cansıxıcı olmamışdı (M.İbrahimov); **CƏFALI** [Şahbaz bəy:] O, bir xəyaldır. Uzaqdan dadlı, nəşəli, yaxından zəharli, *cəfalı*, bəlalı, ömrü puç edən bir şeydir (S.S.Axundov); **ƏZABVERİCİ** Artıq Mocidin sözləri [Nadir] üçün *əzabverici* olmayıb. (B.Talıblı); **İZTİRABLI** *İztirablı* səsində elə dərin bir qəlb ağrısı vardı ki, ixtiyarsız atın başını qucaqları (R.Rza); **MƏŞƏQQƏTLİ** Bir il qədər *məşəqqətli* sürən bir neçə dəqiqə ərzində onun gözləri qaraldı.. (M.Hüseyn), **MÜŞƏVVƏŞ** [Şeyx Sədra:] Halım, eyvah pək *müşəvvəşdir* (H.Cavid); **ƏZİYYƏTLİ, İŞGƏNCƏLİ.**

ƏZABSIZ, ƏZİYYƏTSİZ, CƏFASIZ

əzazil *bax* 1. şeytan 1; 2. zalım

əzazillik *bax* zalımlıq

əzbər *bax* əzbərdən

ƏZBƏRDƏN (*əzbər olaraq*) İndi *əzbərdən* bilir. . (M.İbrahimov): **ƏZBƏR** Sona... Bahadırın kağızını *əzbər* oxuyurdu (N.Nərmanov); **AĞIZDAN.**

əzəl *bax* əvvəl 1

ƏZƏLƏ ..Qolunu gətirib *əzələlərini* göstərdi (Ə.Qasımov); **MUSKUL** (*dan.*) Yaşasın daş kimi *muskullarımız;* Yaşasın tökmə, domir qollarımız (M.Müşfiq).

1. ƏZƏMƏT Başında göy araxçın, duruşunda *əzəmət* (B.Vahabzadə); **BÖYÜKLÜK** Dağlar, sizdəki bu *böyüklük, vüqar;* No olur bir zaman olsaydı məndə (S.Vurğun); **CALAL** Payızın zəmhəri qoyur virana; Dağılır üstündən *calalı*, dağlar! (Aşıq Ələsgər); **VÜQAR** (*məc.*) Rəhim vəsf eyləyir *vüqarını;* Yetirsin sənin dağlara dağlar (M.Rəhim); **CƏBƏRUT** (*kölın.*).

2. əzəmət *bax* dəhdəbə

ƏZƏMƏTLİ Təyyarəmiz başdan-başa qarla örtülmüş bu *əzəmətli* şəhər üzərində uçur (M.Hüseyn); **BÖYÜK** Həmin insanlar; *böyük* binalar diqqətlə bax! (S.Vurğun); **MƏĞRUR** [Attal:] Hər yerə at sürdü bu *məğrur* dünya: Duz ilə, çörəklə çıxdı qarşıya (A.Şaiq); **MONUMENTAL** Küçənin böyük bir hissəsini tutmuş çoxmərtəbəli və çoxgüşəli *monumental* bir binaya yaxınlaşdıqda mən yoldaşları sevindirirəm (M.İbrahimov); **MÖHTƏŞƏM** Onun [Moskvanın] geniş küçələri, qədim binaları, Kreml hasarları, yenə əvvəlki kimi *möhtəşəmdir* (M.Hüseyn).

əzgin *bax* yorğun, üzgün, süst

əzginlik *bax* yorğunluq, süstlük

əzişdirmək *bax* döymək 1

əziyyət *bax* 1. əzab; 2. zəhmət

əziyyətli *bax* əzablı

əziyyətsiz *bax* 1. əzabsız; rahat 1

əziz *bax* sevimli 1; mehriban 2

1. ƏZİZLƏMƏK, ƏRKÖYÜN BÖYÜTMƏK, ƏSMƏK (*həddindən artıq əzizləmək*), **İSTƏMƏK**

2. əzizləmək *bax* oxşamaq II

1. ƏZM, QƏTİ QƏRAR, QƏTİ NİYYƏT

2. əzm *bax* cəsarət

əzmə *bax* bülöv

əzmli *bax* cəsarətli

1. ƏZVAY (*bitki*), **ALOE, SABUR**

2. əzvay *bax* acıdil

Ff

face *bax* facioli

1. FACİƏ (*ədəb.*) Bu pyes Nərimanov yoldaş tərəfindən yazılmış "Nadir şah" adlı *facia* idi (Ə.Haqverdiyev); **TRAGEDİYA** Bu dövrdə Şekspir özünün ən məşhur *tragediyalarını*, o cümlədən "Hamlet", "Otello", "Kral Lir", "Maqbet" və "Antonio və Kleopatra" əsərlərini yazmışdır (M.Arif).

2. facia *bax* fəlakət

FACİƏLİ Ulduzun bu *faciəli* halında da bəzi dillər rahat oturmurdu (M.İbrahimov); **FACE** [Əbülhəsən bəy:] O, Təbrizdə baş verən bu hadisəni və imperator hökumətinə qarşı bu ədəbsizliyi, xüsusən Conab Smirnovun *face* ölümünü eşidərkən, sizə bəsdağlığı vermək və boyanı təəssüf etmək üçün gəlmişdir (M.S.Ordubadi); **FƏCİ** Bu *fəci* xəbəri hər kəs həyəcan içində bir-birinə pıçıldadı (Ə.Haqverdiyev); **FACİƏVİ** Ərtoğrulun conazə qahqları da atasının türbəsi yanına keçirilsin, burada basdırılsın, *faciəvi* həyat keşməkeşlərilə bir-birindən ayrı düşmüş ata və oğul ölümsüzlük mənzilində əbədi qovuşsunlar (Anar); **AĞLAMALI.**

faciəvi *bax* facioli

1. fağır *bax* yoxsul

2. fağır *bax* yazıq 1

fağır-yağır *bax* yazıq-yazıq

FAHİŞƏ (*əxlaq pozğunluğu ilə məşğul olan qadın*) [Əhməd:] Burax getsin, iki dostun arasını vuran bir *fahişə* bizə lazım deyil, – dedi (A.Şaiq); **ƏXLAQI POZĞUN** [Mirzə Mahmud:] Çirkli, üfunətli, çirkin və *əxlaqı pozğun* bir qıza nəfsim yetdi (Çəmənzəminli); **ƏXLAQSIZ QADIN** Culfanın hər tərəfindən toplanmış on beş nəfərə qədər *əxlaqsız qadın* dəhlizin bir başında saxlanmışdı, zabitlər isə qılınclarını çəkib yenə də qadın tələb edirlər (M.S.Ordubadi); **QƏHBƏ** (*dan.*) [Vəliş:] *Qəhbə* bizi ongolo salacaq... (Ə.Vəliyev); **LƏKTƏ** (*kl.əd.*) [Şərəfnisə xanım Gülçöhrəyə:] İtil cəhənnəmə, *ləktə* ol çəkməz, qoymaz işimi tutum (M.F.Axundzadə); **LOTU** [Pasi] Dərələrin *lotusu* ondan-bundan tutduğunu mənim sümüyümə calamaq, evimə haram qatmaq istəyir, – deyə özünü yerə çırpırdı (S.Rəhimov); **POZĞUN** [Əbülhəsən bəy:] Biz artıq sevgi, işvə, qəmzə, vüsal, məhəbbət, ayrılıq və sairə kimi şeylərdən Şümşad xanımla açıq-açığına danışır və önünü Təbrizin *pozğun*, qaraçı qadınlarına oxşadırdı (M.S.Ordubadi); **YAVA** [Cavanlar:] Bu *yava* matışqanı haraya aparırsan, qoy bir qədər biz ilə gəzsin, – deyə onların özünü alırlar (S.S.Axundov); **ZƏNQƏHBƏ** [Mahmud xan:] Bu əmri sənə hansı köpək oğlu verib? Sənə hansı *zənqəhbə* tapşırıb. (M.S.Ordubadi); **ZİNAKAR** Dərsəm ki, *zinakarlərin* qeyrəti olmaz; Olmazmı mənim işbu sözüm eyni həqiqət?! (M.Ə.Sabir).

FAHİŞƏXANA (*fahişələrin məşğul olduğu yer*) [Əbülhəsən bəy:] Sanki o, birinci koro idi ki, bu *fahişəxanaya* düşmüşdü (M.S.Ordubadi); **LOTUXANA** [Hacı Əhməd:] Köpək oğlu, hozrətin məqamın *lotuxana* qayırmısan? (M.S.Ordubadi).

FAHİŞƏLİK (*qeyri-qanuni cinsi əlaqədə olma*) Hansı elə onların pəncələri uzandı; *fahişəlik*, xoyanət, acıq, ölüm və çuma; Orda keçir hücuma (M.Rəhim); **ƏXLAQ POZĞUNLUĞU** [İlyas:] Mohsoti xanımın hökumət əleyhinə olmasında, şeir və sənəti *əxlaq pozğunluğu* kimi təbir edən müqəssirdir (M.S.Ordubadi); **ƏXLAQSIZLIQ** İndi Zeynal belə düşünürdü ki, onun hörmət və nüfuzunun azalması və xidmətlərinin əlindən çıxması Mehribanın *əxlaqsızlığından* irəli gəlmişdi (S.Hüseyn); **FİSQ** *Fisq* imiş əmrin tamam, ay barıkallah sənə!.. (M.Ə.Sabir); **FİSQÜ FİCUR** [Xətib:] Daşa basın! Dağıdın bu *fisqü ficurun* yuvasını (M.S.Ordubadi); **POZĞUNLUQ** [Xosrov:] Siz elə qanunlar düzəltməlisiniz ki, onlar qan tökməyin, yoxsulluğun, *pozğunluğun* və fahişəliyin qarşısını almaqdan danışan əqidələri on illik həbs cəzası ilə təqib edir (M.İbrahimov); **ZİNA** [Rəbi:] İslam dinində, bir olan allaha qarşı üsyan qaldırın, xalq içində tobliğat aparıb, eli

dinsizliyə, *zinayə*, yolbasarlığa, üsyana çağıran sonsonnmı" (C.Cabbarlı).

faqqı *bax* hıylaqar

faqqılıq *bax* hıylaqarlık

faktor *bax* amil

I FAL [Mirzə Yohya:] Bu çox uğurlu bir *faldır* Ondan istifadə etmək lazımdır (A.Şaiq); **RƏML** :səbir, cadu, *raml*, tobın-xəb, möcüz, meyit namazı . (Çomənzominli).

2. fal *bax* bəxt 1

II fal *bax* yuınurta 1

falabaxan *bax* falçı

FALÇI [Pəri xanım:] Falçı dumı yazıb buyurdu kı, gərək vəzirin başının üç buğda ağırı somənı qoyub fuqəraya paylayasan (M.F.Axundzadə). **FALABAXAN** Amma sız deyirsiniz Allaha da sitayiş edin, peyğəmbərə də, imamlara da, mollalara da, dərvişlərə də, ilan oynadanlara da, *falabaxana*, tas qurana. bunların cümlosinə sitayiş edin! (C.Məmmədquluzadə); **RƏMMAL** İnanma gor desə *rəmmal* sırrı-qeybə ağahəm (S.Ə.Şirvanı); **RƏMLÇİ.**

falic *bax* iflic

famil *bax* familiya 3

familiya *bax* 1. nəsil 2. 2 *silə* 3. soyad; 4. quhum-əqrəba

fanatik *bax* 1. təəssübkeş 1. 2. mövhumatçı, 3. əfsanəvi

fanatizm *bax* 1. təəssübkeşlik 1; 2. mövhumatçılıq

FANİ O [Çürkuz], dünyanı *fani* hesab edir, insanlardakı vəfasızlığa acı-acı gülürdu (M.Hüseyn). **PUÇ** [Əhməd:] Ay bivəfa, *puç* dunya! (N.Vəzirov); **VƏFASİZ** (*məc.*) *Vəfasız* dunyanın mehri gedir konlundən, aldanma (Nəsimi).

fantastik *bax* 1. xəyali; 2. əfsanəvi

fantaziya *bax* 1. xəyal 1; 2. əfsanə 1

fanus *bax* lomər 1

FARA (*nəqliyyatda*) [Şahın.] Gərək *farələra* qırmızı parça bağlana (B.Bəyramov); **FƏNƏR** Avtomobil karvanlarının *fanarlarından* qopan ışıqlar şəhərin küçələrində sel kımı axır.. (C.Əlibəyov)

fərağət *bax* səkut 1

farmasevt *bax* aptekçı

fasiq *bax* 1. günahkar 1; 2. dinsiz; 3. fitnəkar

1. FASİLƏ [Fəridə:] *Fasilədə* bız onu oyadıb yeno bır tıkə kotlet verdik (M.İbrahımov); **ANTRAKT** (*teatrda, konsertdə*) Bızım operalarda hər bir opera üçün zərun olan reçitativlər, oxuyanlar üçün ayrıca bitkin partiyalar, ansambl, *antraktlar* yox ıdı (Ü.Hacıbəyov); **PAUZA** Qısa *pauzadan* sonra Ceyran xala danışmağa başladı (İ.Əfəndiyev); **TƏNƏFFÜS** Cövdət *tənəffüs* qurtarmamış şöbəyə gəlib yerində oturdu (H.Abbaszadə).

2. FASİLƏ, MƏSAFƏ, ARA

fason *bax* 1. ülgü; 2. odə 1

1. fatch *bax* işğalçı

2. FATEH (*tənt. məc.*), **FƏTHÇİ** (*müharibə, zəhmət yolu ilə bir şey əldə edən*)

fatmanana *bax* qövsi-quzey

fauna *bax* heyvanat

FAYDA (*müxtəlif mənalarda*) [Hacı Qara:] Beş qızıl yüz qızıla *fayda* götürmərəm (M.F.Axundzadə); **XEYİR** [Hacı Qara:] Dı söyləyin görüm, Hacı qadanızı alsın, yüz manat *xeyir* hardan yetişəcək? (M.F.Axundzadə), **MƏNFƏƏT** Yetişmiş bir meyvəni dərməkdən *mənfəət* əvəzinə zərər və bəlkə də xəta əmələ gələr (S.S.Axundov), **MƏSRƏF** [Kərbəlayı Rəcəb:] Zəmanə cahilləri, hacı, şərlətanlıqdan sıvay bir şeyə *məsrəf* deyillər (N.Vəzirov); **SƏMƏR** [İblis:] Əfsus, nədəmət sənə vermərəm *səmər* əsla (H.Cavid); **SƏMƏRƏ** Əgər indi toxumlar yer üzərində qalsa, onlar tuluqlanıb donacaq, heç bir *səmərəsi* olməyəcəq və fayda verməyəcəkdir (C.Cabbarlı); **SƏRFƏ** [Molla Nəsrəddin:] Mirzə Fətəc, olıfba məsələsi çoxdandır. Dəyişilməsi əski hökumətlərə *sərfə* deyil idi (S.S.Axundov).

FAYDALI (*müxtəlif mənalarda*) Sənət əsəri . özündə yüksək və *faydalı* bir mənə daşımalıdır (M.Arif); **XEYİRLİ** [Direktor:] Mən ölüm, de görüm, bir stukan al şərab *xeyirlidir*, yoxsa bir kinofilmə baxmaq? (Ə.İldırımoğlu); **MƏNFƏƏTLİ** [Yusif:] Hümmətə:] Camaat üçün nə *mənfəətlidir*, gəlirlidir – onu oksin (B.Bayramov); **SƏMƏRƏLİ** Çox çəkmir kı, o [Abbas Səhhət], "hakim Abbasqulu" adı ilə məşhurlaşır, öz qayğıkeşliyi, tomonnasız *səmərəli* müalicələri, mehribanlığı ilə həmyerlilərinin sevimlisinə çevrilir (K.Talıbzadə); **SƏRFƏLİ** [Dərya:] . adamın canına, ruhuna, əsəbinə bıfayda motəllərdən xali olsan *sərfəlidir* (B.Bayrımov).

1. FAYDASIZ (*heç bir faydası olmayan*) [Rza:] Başqaları üçün işləməkdən, *faydasız* zəhmətdən ibarət olan gunc həyatıma mənə verən onun eşqini də mənə çox görürdülər (M.İbrahimov); **BARSIZ** (*məc.*) Kamal sahiblərı mənsiz də barlı; Mən gərək barımı *barsıza* verim (X.Rza); **BİFAYDA** [Hatəmxan ağa:] O kitablara göre kı, Müsyö Jordan bu uzun qış onların məzmununu müttəsil bizə hekayət edibdir, dəxi hamı zadı bu qərar ilə fərz eylə, *bifayda* Pariso getmək niyyətindən düş! (M.F.Axundzadə); **BİSƏMƏR** Toossüf *bisəmərdir*, çün keçən keçdi, keçən keçdü; Ayıl bundan sonra qoyma keçə ömrün hədər, millət! (M.Ə.Möcüz); **HAVAYI** [Qulu:] Qulu heç vaxt *havayı* söz damşmamışdır (İ.Əfəndiyev); **XEYİRSİZ** Mənə *xeyirsiz* olduğuyçün bu kar; Ona bağlarım küfr adın zınhar (M.Ə.Sabir).

2. faydasız *bax* abəs

fəil *bax* 1. iş 1; 2. hiylə

FEODAL (*irl torpaq sahibi*) Feodallar yıxmamış yurd, yıxmamış kənd qoymadı (M.S Ordubadi); **DƏRƏBƏYİ** (*köhn.*) Burda şəhlər, *dərəbəylər*, xanlar; Şənı-şöhrət keçirən xəqanlar (S.Vurğun).

FEODALİZM (*tar.*) [Davıd:] Horçəndı həzılərı kababı *feodalizm* dövrünün qalığı adlandırır (H.Abbaszadə); **DƏRƏBƏY(İ)LİK** (*köhn.*) Bu dövr Azərbaycanda *dərəbəyliyin*, feodal dağınıqlığının luğvi ilə sosıyoloıjı dəyişdi (M.S.Ordubadi).

fermaçı *bax* fermer 2

fermaçılıq *bax* fermerlik 2

1. FERMER, SAHİBKAR, TƏSƏRRÜFAT SAHİBİ

2. FERMER, FERMAÇI (*ferma işarçı və ya sahibi*)

1. FERMERLİK, SAHİBKARLIQ, TƏSƏRRÜFAT SAHİBLİYİ

2. FERMERLİK, FERMAÇILIQ (*ferma sistemi*)

FƏAL Sona kımı bır neçə *fəal* gunələrı içərı apardı (M İbrahimov); **AKTİV** [Vahid:] Çünkı bülhal *aktivdir*, gül passiv (M.İbrahimov); **ÇALIŞQAN** (*təhsildə və s. -də uğ edən*) *Çalışqan* noyn ol vursa, qızıl olar (Atə sözü); **QABAQCIL** Bu pis adətə qarşı *qabaqcıl* yazıçılarımız da əsərlər yazmış və qan düşmənçiliyinin vəhşi mahiyyətini ifşa etmişlər (S.S.Axundov).

fəallyyətsiz *bax* passiv

FƏALLAŞMAQ, AKTİVLƏŞMƏK

FƏALLIQ, AKTİVLİK, ÇALIŞQANLIQ, FƏALİYYƏT, QABAQCILLIQ

fəel *bax* fəaliıı

FƏDAİ (*inqilab yolunda canından keçən üsyançı*) Bir qəhrəman *fədaidən* söhbət açım mən (S.Vurğun); **MÜCAHİD** Qorxu bilmoz *mücahidlər*, bağrında yara; Atıldılar vuruşmalara voton eşqilə (S.Rüstəm).

fəğan *bax* nalə, fəryad

FƏHLƏ Bəli, burda nəfəs alır *fəhlə*, mühəndis; Bəraburlük beşiyidir bızım ölkəmiz (S.Rüstəm); **ƏMƏLƏ** (*köhn.*) ...bir şirkətə müəhid bağlayıb *əmələ* sifəti ilə Fransaya gəldim (Çomənzominli); **İŞÇİ** Mən *işçi* fitqusi nümayəndəsiyəm (H.Nəzərli); **KARGƏR** (*kl.sd.*) Atam əllaf, bəhəm dülgər idı; Qardaşım çulfa, əmim *kargər* idı (M.Ə.Sabir); **PROLETAR** (*köhn.*) [Nina:] Əcəba hazırda min səkkiz yüz nəfərə qədər xalça fabrikası işçiləri inüqəşəkkil *proletar* sayıla bilməzmi (M.S.Ordubadi).

fəhm *bax* idrak

fəxr *bax* iftixar

FƏQƏRƏ (*bel sümüyü, bel sütunu*) Məhəmmədhəsən əmi, söz yox, cıyə bilərdi kı, bu kişiyə qısaca cavab verib, heç ortalığa eşşək *fəqərəsi* gətirib söhbətı uzatmasın (C.Məmmədquluzadə); **ONURĞA.**

2. fəqərə *bax* ohvalat
3. fəqərə *bax* maddə II
fəqət *bax* amma
FƏLAKƏT (*bədbəxt hadisə*) [Əbülhəsən bəy:] Başına bir *fəlakət* gəlməmişdi ki (M.S.Ordubadi). **ACILIQ** (*məc.*) O, Alo ilə qahaq-qabağa oturub demi sümürdükləri halda bir-birinin üzünə havarkən, bu *acılıqların* hamısı onların sifətlərində ifadə olunurdu (S.Rəhimov). **AFƏT** (*köhn.*) ...ikinci həmişə başıbəlalı olur və az-az ittifaq düşür ki, onun əkini-tikinino bir yandan bir *afət* və bir bəla toxunmaya (C.Məmmədquluzadə). **BƏDBƏXTLİK** ...İndi isə vaxtımı iyirmi nəfər yetimlə keçirib, gələcək *bədbəxtliyi* gözləyirəm (M.S.Ordubadi). **BƏLA** Bir qətrə mübarək barmağının qanından çörəyə sürtüb naxoşa vedirdir, həmin saat *bəla* ondan rəf olur (Ə.Haqverdiyev). **FACİƏ** İki gün sonra məni daha artıq çaşdıran və *faciənin* son qoyan bir hadisə vaqe oldu (M.İbrahimov). **XATA-BALA** (*dan.*) [Bayram:] Tarverdi axmaqdır bu sözlərin hamısına inanacaq, sarsaqlıq edib özün salacaq *xata-balaya* (M.F.Axundzadə). **QIYAMƏT** (*məc.*) *Qiyamət* olacaq olsun, inam gəlsəcək gəlsin, daha camaatın qabağını kəsməyin (M.İbrahimov). **QOVĞA** (*köhn.*) [İncil:] Hökmran *qorgavə* bais olmasam, əlsin məni; Doğrasın ellər yolunda, zindana salsın məni (V.Səid). **MÜSİBƏT** [Fərəməz bəy:] Necə ki, atamın *müsibəti* bizə vandırır, elə də Rəşid bəyin ölümü atasını, qardaşını yandırır (N.Vəzirov).
fəllah *bax* əkinçi
1. FƏLSƏFƏ (*elm*) **FİLOSOFİYA** *Fəlsəfəyə* aləminə gəldikdə, qeyrilər dilənçiyə küçədə lənə vermayı nə üçün başa düşürlər düşsünlər ancaq mənim bir balaca oğlum iki almasının birisini bir yetim uşağa verdi (C.Məmmədquluzadə). **HİKMƏT** (*köhn.*) Bixəbər olmuşuq yerindən: Başımız çıxmır elmi-*hikmətdən* (S.Ə.Şirvani).
2. FƏLSƏFƏ, FİLOSOFİYA (*metodun prinsipləri*)
fəlsəfəçi *bax* filosof
fəna *bax* pis
1. FƏND (*idm.*), **KOMBİNASİYA**
2. fənd *bax* hiylə
fəndbaz *bax* hiyləgər
fəndbazlıq *bax* hiyləgərlik
fəndgir *bax* hiyləgər
fəndgirlik *bax* hiyləgərlik
1. FƏNƏR (*dan. fanar*) Hava çox da qaranlıq deyildi və bununla belə olimdəki *fənər* bir az da işıq salırdı (C.Məmmədquluzadə). **FANUS** (*köhn.*) *Fanusumu* dalanda yandırdılar verdilər olmə . (C.Məmmədquluzadə)
2. fənər *bax* fara
fərağ *bax* ayrılıq
FƏRARİ (*əsgərlikdən və s.-dən qaçan*) [Nazir:] Bundan sonra *fərariləri* gizlədən hütün dağ kəndləri topa tutulacaq! (Ə.Məmmədxanlı). **DEZERTİR** [Məmməd:] Komendantlıqda mənim ordudan qaçıb *dezertir* olmağıma inanardılarmı? (H.Abbaszadə).
fərasətsiz *bax* fərsiz
fərd *bax* **1.** şəxs. **2.** xüsusi I; **3.** yalqız
fərdi *bax* şəxsi
fərəhləndirici *bax* ürəkaçan
fərəhləndirmək *bax* şadlandırmaq
fərəhlənmək *bax* şadlanmaq
fərəməz *bax* fərsiz
fərq *bax* ixtisas
FƏRQLƏNMƏK (*bənzəməmək, oxşamamaq*) Oğlun atadan, nəvənin babadan yaxşı cəhətdən *fərqlənməsi* o nəslin xoşbəxtliyidir (H.Abbaszadə). **SEÇİLMƏK** Çünki həyatda hər insanın *öz* yeri var, bir o birinə bənzəmir, nə ilə*sə* ondan *seçilir* (H.Abbaszadə)
fərmaşlı *bax* əmr I
fərsəng *bax* ağac I
FƏRSİZ (*təlxdan iş gəlməyən*) [Gülobətin:] Məgər xanım, çox istədiyi böyük qızını demirəm, lap elə o *fərsiz* qızını işə getməyə qoyardı? (M.İbrahimov) **BİƏDƏB** Həmid də sanki şəkildəki ana ilə danışır, otağında o "ay ana, inan *hifz* etdim, yarı yolda qoluma qoyub qayıtdım" deyirdi (H.Abbaszadə). **ƏFƏL** (*İbtş.*) Ədə, o *əfəlin* biridir ki, kimdir onun adamı? (Anar). **ƏMƏZƏK** (Aslan:)

Əməzək arvad (S.Rəhman); **FƏRƏMƏZ** [Dilarə:] Ay *fərəməz*, belə bağlamazlar. (Anar); **YASSAR** [Rüstəm bəy:] Qorxma *yassar*, mərdanə ol... (N.Vəzirov); **YÖNSÜZ** [Hatəmxan:] *Yönsüz* oğul neylər ata malını (S.Rəhimov); **FƏRASƏTSİZ.**
FƏRYAD Badam xalanın *fəryadını* yalnız özü eşidirdi (M.Hüseyn); **AH-FƏRYAD** [Paşa bəy:] ...Bu qədər *ah-fəryad* eləməzdim (Ə.Vəliyev); **AH-NALƏ** O biri otaqda Salımnaz arvadın *ah-naləsi* ucaldı (M.Hüseyn); **AH-ZAR** (*ahu zar*), **DAD-FƏRYAD** (dadü fəryad) Gör hesabın mən çəkdiyim azarın; Bu *dadü fəryadın*, bu *ahü zarın* (M.P.Vaqif); **FƏĞAN** [Abbas:] Gecə-gündüz qan ağlaram; Artıbdır *fəğanım* mənim ("Abbas və Gülgəz"); **VANƏFSA** (*köhn.*) Yol böyük *vanəfsa* səsi onları qamçı kimi qovurdu (Ə.Cofərzadə), **VAVEYLA** Böyük bir *vaveyla* qopdu (A.Makulu); **NALƏ** (*bax*).
fərzənd *bax* övlad I
fəsadçı *bax* fitnəçi
fəsadçılıq *bax* fitnəçilik
fəsahət *bax* bəlağət
1. FƏSİL (*ilin dörd fəslindən hər biri*) Yay *fəsli* girdikdə bacısına məktub yazıb hakimlərin qərarını ona bildirdi (S.S.Axundov); **MÖVSÜM** Yaz *mövsümü* çəməndə; Yasəmənni açılmış? (M.Rahim).
2. FƏSİL, BAB 30 *babdan* (*fəsildən*) ibarət bu böyük əsərin kamil nüsxəsi itmişdir (M.Hacıyev); **BOY** (*dastanda*); **HİSSƏ.**
fəth *bax* **1.** işğal; **2.** qələbə
FƏVVARƏ Çərhovuzlarda *fəvvarələr* düzəldilmişdir (S.S.Axundov); **FONTAN** [Nəmiq qıza:] Bir saatdan sonra *fontanın* qabağında (Anar)
fic *bax* çüllək
1. FIR (*ağaclarda yumru şiş*) Palıd ağaclarının düyünləri və yumru *fırları* iroliyə doğru çıxırdı (S.Rəhimov); **MAZI** Ağacda var *mazılar*. Könlüm soni arzular.. (Bəyatı).
2. fır *bax* şiş I
FIRIQ (*iş haqqında, pis*) [Valeh:] Sonra birdən yağış yenə başlar, işimiz *fırıq* olar (İ.Əfəndiyev); **XARAB** [Tərverdi:] Vay

aman, atsa mənim işim *xarabdır!* (M.F.Axundzadə).
fırıldaq *bax* **1.** hiylə; **2.** fırıldaqçı
FIRILDAQÇI Bu elan bir dəstə *fırıldaqçını* şımkidirir (H.Abbaszadə); **FIRILDAQ** [Fərrux Natiqə:] Ədə, sən başdan-ayağa *fırıldaqmışsan* ki! (B.Bayramov); **JULİK** (*dan.*) [Minnətov:] Boli, o, *julikdir* (R.Rza); **KAZİB** (*köhn.*) Monco bu hökmü danan mürtəd, həm *kazibdir* (Ə.Qəmküsar); **LOTU** (*dan.*) [Mina:] O *lotular* olmasaydı, mən çoxdan pensiyanı alırdım.. (M.İbrahimov); **AFERİST, BİZNESMEN** (*məc.*), **ƏYRİ, HİYLƏGƏR** (*bax*); **HOQQABAZ** (*məc.*); **ZATIQIRIQ**
fırlandırmaq *bax* fırlatmaq I
1. FIRLANMAQ (*müxtəlif mənalarda*) [Porviz:] ...cücələr pəncərə qabağına sıçrayır, yeşiyin otrafında *fırlanır*.. (M.İbrahimov); **AYLANMAQ** [Rüstəm bəy:] Haradasan, oğul, belimi sındıran oğul? Yaraların yadıma düşəndə dünyavü-aləm başıma *aylanır*, bədənim od tutub yanır, başımdan tüstü çıxır... (N.Vəzirov); **DOLANMAQ** [Qurbanəli bəy] bir stəkan içib genə başladı *fırlanmağa*, genə başladı *dolanmağa* (C.Məmmədquluzadə); **HƏRLƏNMƏK** Qoca ağacın dövrəsində *hərlənib* gövdəsinə yanaşdı.. (M.Rzaquluzadə).
2. fırlanmaq *bax* **1.** gəzinmək I; **2.** gəzişmək I
1. FIRLATMAQ Vaqif başım aşağı salıb bannağındakı oqiq üzüyü *fırladırdı* (Çəmənzəminli); **HƏRLƏMƏK, FIRLAMAQ** harada və nə barədə söhbət düşsə, Çaydaşlı sözü *hərləyəcək, fırlayacaq*, qəliyyət məsələsinə çıxaracaq (M.İbrahimov); **DOLANDIRMAQ, FIRLANDIRMAQ, HƏRLƏNDİRMƏK**
2. fırlatmaq *bax* tullamaq
fırtına *bax* tufan
fışqırtmaq *bax* çəkmək 3
FIŞT(Q)IRIQ Çalınan çəpikdən, *fıştırıq* səsindən qulaq batdı (H.Abbaszadə); [Qasım:] Hampaların *fışqırtğına* oynayırsınız (İ.Əfəndiyev); **FİT** [Rəcəb:] Hər gün ana-

sından aldığı papirosları cibləri̇nə doldurub *fit* çala-çala böyük küçələrə gəlirdi (A.Şaiq); **İSLİQ** Çinqıllı gəlik həri̇dən sanki *ıslıq* çalır. "Sizinlə işim yoxdur, keçin gedin" deyirdi (İ.Əfəndiyev).

FİDAN (*cavan budaq*) Baharda Abşeronun odlu torpağından baş qaldıran qırmızı lalələrdən, vəsil *fidanlardan*, payızda torpağa qarışan saralan yarpaqlardan sonra... (Ə.Babayev).ət. **NİHAL** (*ərz.*) Ey nəvələri-vətən, əsəl olsun bu halına. Kim, bəxşi-tərbiyət edənin yox *mihalına*? (M.Ə.Sabir). **ZOĞ** Bu dediyimiz əvvəlinci iki yarpağın tən ortasından bir *zoğ* göyərməyə başladı (R.Əfəndiyev).

1. **FİKİR, QƏNAƏT** Bəla bir *qənaət* var idi ki, artist müfləqa surətdə suflyor altında getməlidir (S.Rəhman); **ƏQİDƏ** [Vəh.] Mənim *əqidəmcə*, duel haram bir əlamətdir (Ə.Haqverdiyev). **NÖQTƏYİ-NƏZƏR** [İbrahim:] Doktor papağın zərərini, kosafətini bizdə ona bir "namus" və "müqəddəs" kimi baxılmağı və ekonomiya cəhətincə kəndliyə əlverişli olmadığını unudub, təqat bu milliətçilik *nöqteyi-nəzərdən* baxır (S.S.Axundov).

2. **FİKİR** Canıma olsun fəda bir də üzü gülməsə. Ta ki, o zehnimdəki *fikirləri* silməsə (M.Ə.Sabir). **BAXIŞ** (*məc.*) Bu *baxışlar* Nadirin dəli edib çöllərə salır (T.alibli); **ƏFKAR** (*köhn.*) Yormuşdu bütün ruhumu, *əkarımı* alan (A.Şaiq). **QƏRAR** Heç bir təhlükə, heç bir qorxu [İradimi] *qərarından* döndərə bilmirdi (M.İbrahimov). **ROVİŞ** (*köhn.*) Mənim mərami və *rəvişimə* zidd olmuş və olan bir bir kəsin öldürülməsini vacib bilmiş və bilirəm (M.İbrahimov).

3. **fikir** *bax* ray 1 ideya 1

FİKİRLƏŞMƏK Qızıl Arslan da oturub bu məsələ üzərində *fikirləşdi*, həm də vəliəhdi gözləyirdi (M.S.Ordubadi). **DÜŞÜNMƏK** Bu səsdən çıtaq kimi gah yanır, gah sönürdüm. Dalıb neyin səsinə düşünür, *düşünürdüm* (İ.Vəlihəzadə). **FİKRƏ CUMMAQ** Zeynəb qaranlıqda oturub, bu tövr *fikrə cumdu* (C.Məmmədquluzadə). **GÖTÜR-QOY ETMƏK (ELƏMƏK)** Bütün əhvalatı o, dönə-dönə; *Götür-qoy elə*yir bir də dərindən. . (B.Vahabzadə).

fikirli *bax* dalğın

fikriləçq *bax* tərəqqipərvər

filcümlə *bax* xülasə 1

filfəvr *bax* dərhal

filhal *bax* indi(cə)

filhəqiqə *bax* doğrudan

FİLİZ Ağacların, divarların qısa kölgələri ərimiş *filiz* kimi donub qalmışdı (A.Şaiq); **KÜLÇƏ.**

FİLM Rəngli "Arşın mal alan" *filminin* müəllifləri daha texniki imkan və geniş ifadə vasitələrindən istifadə edə bildikləri üçün, rəng kimi yeni elementin zəngin təsir gücündən faydalana bildiklərini üçün maraqlı, daha kamil əsər yaratmalı idilər (R.Rza); **KİNO** (*dan.*) Məndə, yalnız məndədir, Teatr, *kino* futbol . (M.Rzaquluzadə); **KİNOFİLM** "Məşədi İbad" *kinofilminin* müvəffəqiyyət qazana bilməsi̇nin məhz Üzeyir sənətinin prinsiplərinə yad olan əlavələr, "toşbilələr" dəyişmələrin acı nəticəsidir (R.Rza); **KİNOLENT, LENT** "Kəndə zavod" səsədli filmi məhz belə *kinolentlərdir*. Müsabiqənin qalibi olan, "Vavilon XX", "Ömrün tən yarısı", "Moskva göz yaşlarına inanmır", "Təsadüfi sərnişin" bədii *lentləri* "Işıq qabaqdadır" (Qəzetlərdən), **KİNOŞƏKİL** Əmirasın baba.. belə *kinoşəkillərə* düşməyini, şöhrət qazanmağını istəyirdi (S.Rəhimov).

filmasəl *bax* məsələn

filologiya *bax* dilçilik

filoloq *bax* dilçi

FİLOSOF [Qətibə:] *Filosoflar* mənim bu fikrimi özlərə üçün töhqir hesab etməsinlər (M.S.Ordubadi); **FƏLSƏFƏÇİ** [Qətibə:] Nə üçün də hikmətçilər, *fəlsəfəçilər* həyat dediyimiz bu mənalı varlığın nə olduğunu bilməlidirlər? (M.S.Ordubadi). **HƏKİM** (*kl.ed.*) O *hakimə* oğlu şair idi; Şeir fənnində xeyli mahir idi (S.Ə.Şirvani); **QƏLƏNDƏR** (*Şərqdə, dünyanın nemətlərinə inanmayıb "həqiqəti" axtaran filosof*) (*köhn.*) Həm mən *qələndər* surətəm fərdəm, mücərrəd fəcr-

dam; Oldum fəqirü həm gədə, həm mülkə sultan gəlmişəm (Nəsimi); **MÜTƏFƏKKİR** Lakin bu *mütəfəkkirlərin* çoxu materializmə bütöv bir dünyagörüşü kimi yiyələnə bilməmiş, dinə, idealizmə qarşı mübarizədə böyük tərəddüdlərə, ciddi büdrəmələrə və səhvlərə yol vermiş... mütərəqqi və materialistcəsinə səsləşən baxışlarını sistemləşdirə bilməmişdir (F.Qasımzadə).

filosofiya *bax* fəlsəfə

fironçilik *bax* riyakarlıq

firştə *bax* mələk 1

firqə *bax* partiya 1

firqəçi *bax* partiyaçı

firqət *bax* ayrılıq

fisq *bax* oxlaqsız

fisqü fücur *bax* oxlaqsızlıq, fəhişəlik

FIŞƏNG Axşamdan bəri heç bir yandan səs gəlmirdi. Yalnız arabir *fişəng* atılırdı (M.Hüseyn); **TARAQQA** Bayhura böyük şənlik düzəlmişdi. Qavaldaş döyülürdü. *Taraqqalar* çatladırdı (Anar).

fişənghazlıq *bax* atəşbazlıq

1. FİT, SIQNAL

2. fit *bax* fışınq

fitil *bax* pilə

1. FİTNƏ Rəna bilməyirdi *fitnə*, iftira; Zil qura söyləyirdi qar kimi ağa (M.Rahim); **FƏSAD** Dedi: – Kim yol verdi belə *fəsada*? (M.Rahim); **FİTNƏ-FƏSAD** [Məcid] çox *fitnə-fəsad* sevən adamdır (B.Talıblı); **İNTRİQA** Bəylər də ona qarşı *intriqalar* çevirdilər... (Çəmənzəminli).

2. fitnə *bax* hiylə

fitnəçi *bax* fitnəkar

fitnəçilik *bax* fitnəkarlıq

fitnə-fəsad *bax* fitnə 1

FİTNƏKAR (*fitnə törədən*) Ağcaqum çöllərində *fitnəkar* ingilislər; İnsan qanını soran canavar ingilislər. . (S.Rüstəm); **ARAQARIŞDIRAN, PROVOKATOR** "*Provokator*" – "*araqarışdıran*", "xuliqan" "yaxşını pis qələmə verən" mənasına tərcümə etsəniz "*provokatorlar*", "xuliqanlar" yoxsa ki, müxtəcimlərdən şikayət edərlər, böylə "gözəl" sifətlərdən onları məhrum etmək insafdan kənardır, zənn edirəm (N.Nərimanov); **FASİQ** Desələr ki, ögər işbu səbəbdən mənə *fasiq*, Pək müfləxirəm mən də bu ali ləqəb ilə! (M.Ə.Sabir); **FƏSADÇI** [Baş nazir şəhə:] *Fəsadçıların* başında durmu yalnız Süleyman Mirzə deyil (A.Makulu); **FİTNƏÇİ** ..*Fitnəçi* gözünü aynaya açıb baxırdı (M.S.Ordubadi); **İBLİS** (*məc.*) Yer üzündə nə xoyanət, nə də *iblis* qalacaqdır (S.Vurğun); **MÜFƏTTİN** (*ərz.*) Müharrirlər, *müfəttişlər* usanmazlar, utanmazlar; Yazarlar horzələr, əfsanələr, hədyanlar, insanlar! (M.Ə.Sabir); **ŞEYTAN** (*məc.*) *Şeytana* rast gəlməsən nə var ki (H.Nəzərli); **İĞTİŞAŞÇI, İNTRİQAÇI, İNTRİQAN.**

FİTNƏKARLIQ İblis kimi yerə batsın ölü ilə *fitnəkarlıq;* Həyat ilə zinət tapıb nəfəs alsın bütün varlıq (S.Vurğun); **FİTNƏÇİLİK** Qəhrəmanov - o bir boyın oğludur; *Fitnəçilik* onun əsas yoludur (M.Müşfiq); **PROVOKASİYA** Vətəndən alaqəsi kəsilmiş Colit, Parij mətbuatında dəfə edilən *provokasiya* xəbərləri mütləq edərkən müəssisə ulardı (S.S.Axundov); **FƏSADÇİLİQ, İBLİSLİK.**

fitrət *bax* 1. xilqət; 2. xasiyyət

FİTRİ [Həzrət:] Doğrudur, *fitri* istedad çox lazımlı və gözəl bir keyfiyyətdir (M.Hüseyn); **ANADANGƏLMƏ** [Mürşüd:] Adamda gərək qanacaq *anadangəlmə* olsun (S.Rəhman); **TƏBİİ** Hüseyn öz *təbii* gözəlliyə malik sözünə hakim . bir aktyor idi (S.Rəhman).

FLEYTA, YAN TÜTƏYİ Mən cavab verdim ki, bunlar *fleytadır*, yəni *yan tütəyi* (C.Məmmədquluzadə)

flora *bax* nəbatat 1

fokus *bax* həqqu l 1

FOLKLOR, AĞIZ ƏDƏBİYYATI (*dan.*), **ŞİFAHİ ƏDƏBİYYAT, ŞİFAHİ XALQ YARADICILIĞI, XALQ ƏDƏBİYYATI**

FOLKLORÇU, FOLKLORŞÜNAS (*folklor mütəxəssisi*)

fontan *bax* fəvvarə

1. FORMA, QURULUŞ, STRUKTUR, TİP

2. FORMA, RƏSMİ QEYİM

3. forma *bax* ülgü

formal *bax* rəsmi

formalist *bax* rəsmiyyətçi

formalizm *bax* rəsmiyyətçilik

FORMASİYA *(ictim.)*, **QURULUŞ, SİNİF**

FORMUL *(riyaz.)*, **DÜSTUR**

fors *bax* sıra 1, iddia, lovğalıq

forslanmaq *bax* lovğalanmaq

forslu *bax* sıradaxar; lovğa

fort *bax* qala 1

forvard *bax* hücumçu 2

foto *bax* fotoşəkil

1. FOTOQRAF Gənc qadın Lu De-sinin yaxınlığından ötub keçərkən, o bir an gözlərini *fotoqrafa* zillədi. Lu De-sin diksindi (S.Vəliyev). **ƏKKAS** *(köhn.)* *Əkkas* gədəndən sonra evə bir matəm sükutu çökmüşdü (Ə.Hacızadə). **FOTOQRAFÇI** Şairənə bir ruhə malik olan *fotoqrafçı* həqiqətən çox əməksərf etmiş, mahir bir rəssam qədər canlı və qiymətli bir lövhə yaratmışdır (A.Şaiq). **ŞƏKİLÇƏKƏN** *Şəkilçəkən* onu iki gündən sonra saat on ikidə gəlməyi tapşırdı (B.Bayramov). **ŞƏKİLÇİ** Bilir mahir *şəkilçi*. Nə çıxır, nə duzəldir, öndəmina sözüm yox. Mərmər kimi gözəldir (M.Rahim)

2. fotoqraf *bax* fotoqrafiya 1

fotoqrafçı *bax* fotoqraf 1

fotoqrafxana *bax* fotoqrafiya 1

1. FOTOQRAFİYA *(şəkil çəkmək və hazırlamaq üçün emalatxana)*, **FOTOQRAF, FOTOQRAFXANA**

2. fotoqrafiya *bax* fotoşəkil

FOTOŞƏKİL *(aparatla çəkilmiş şəkil)* Redaksiya rəssamı *fotoşəkli* çox qəşəng düzəltdiyi üçün Salah özünə az oxşayırdı (B.Əhmədzadə). **ÖKS** Bütün şəkillər də hamısı eyni biçimdə, eyni boyda idilər və burada da yalnız birco şəkil ortadan asılmış gənc gəlinə sifəti oğlanın *əksi* o birilərindən dəfələrlə iri idi (Anar); **FOTO** *Foto* tünd rəngli çərçivədə idi (Anar); **FOTOQRAFİYA** ...qız *fotoqrafiyalarını* seyr edib, gəlib oturdu (Ç.məmmədzadə); **ŞƏKİL** *(dan.)* [Zeynal:] Kişi *şəklin* xarab çıxdığını söylədi (B.Bayramov).

fəhlə *bax* söyüş

fəvq *bax* 1. camaat; 2. dəstə 1 1

1. FƏVQƏLADƏ O, Əhmədin həmişəki kimi yox, olduqca *fövqəladə* bir şəraitdə, gözəl bir əsər yazdıqdan sonra görmək istəyirdi (M.Hüseyn); **AĞLAGƏLMƏZ** Hanı *ağlagəlməz* nəhəng bir təkərin altına düşmüşdü, öz canının hayında idi (M.İbrahimov); **XARİQÜLADƏ** Mehriban Zeynaldan belə bir təklif eşidəcəyini təsəvvür etməmişdi. Boşanmaq təklifi onun üçün *xariqülada* bir şey idi (S.Hüseyn); **QEYRİ-ADİ** Qətibə onun gözlərinə baxdığı zaman onda *qeyri-adi* bir düşüncə doğduğunu dərhal hiss edərək qərəzlə. (M.S.Ordubadi).

2. FƏVQƏLADƏ, NÖVBƏDƏNXARİC, NÖVBƏDƏNKƏNAR, TƏCİLİ

fəvran *bax* təcili, dərhal

fəvri *bax* təcili

FÜRSƏT Yaxşı *fürsət* idi. Mərdan kişi bu *fürsətə* oldun vermək istəmədi (X.Həsilova); **GİRƏVƏ** [Nadir.] Əlimə yaxşı *girəvə* düşüb, gör sənin istı aşına neco soyuq su qatıram, yoldaş Gülcamal (M.İbrahimov); **QƏNİMƏT** Bir belə .. şəxs ilə qohum olmaq elə bir *qənimətdir* ki, dünyada az-az adama qismət olə bilər (Ə.Məmmədquluzadə). **VƏSİLƏ** Şərh edəsən ona dərdi-dilimi; *Bir vasilə* sala tarı görəsən (Q.Zakir).

füsun *bax* cadu 1; sehr

füsunkar *bax* məftunedici

füzul *bax* naqqal

füzulluq *bax* naqqallıq

fuzun *bax* çox

Gg

gahhagah *bax* arabir

gah-gah *bax* arabir

gap *bax* söhbət 1

gapamaq *bax* döymək 1

gaplamaq *bax* danışmaq

gar *bax* oxlov

gav *bax* öküz

gavur *bax* kafir

GEC *(qeyri-münasib vaxt)* [Könül] evdən çıxanda tapşırdı ki, ondan nigaran qalmasınlar. *Gec* qayıdacaq (X.Hasilova); **BİVAXT** Mordan şəhərə *bivaxt* döndü (Mir Cəlal); **ƏRƏZƏN** *(dial.)* Bu il pambıq *ərəzən* əkilib (ADDL); **VAXTSIZ** Qarış.. axşam evə *vaxtsız* qayıdırdı (Ə.Vəliyev).

GECƏ Şəhsuvar *gecənin* qoynunda sakin; Qəlbində intiqam, gözlərində kin (S.Vurğun); **ŞƏB** *(kl.ər.)* Görür məclislər içrə şəmi, hər *şəb*, yar ağyarə; Onunçün yanmağın torkin qılır bünyat porvanə (Natovan).

gecəgəzən *bax* yarasa

1. GECƏ-GÜNDÜZ, BÜTÜN GÜNÜ, GECƏ VƏ GÜNDÜZ, HƏMİŞƏ

2. gecə-gündüz *bax* gün 1 1

gecəquşu *bax* yarasa

GECƏLƏMƏK *(bir yerdə axşamlayıb qalmaq)* [Qafar:] Meşənin dərinliyinə enər, ağacların altında *gecələyərdik* (H.Abbaszadə); **AXŞAMLAMAQ** Küçəri quş kimi hər yerə uçar; Harda *axşamlasa* orda da yaşar (S.Vurğun); **MƏNZİL ETMƏK** [Əbülhəsən bəy:] Mən Qulamoli adlı bir kişinin evində *mənzil etmişəm* (M.S.Ordubadi).

GECİKDİRMƏK [Xədicə:] Xoca Zığıtğı da yeno maaşları *gecikdirir* (Anar); **LƏNGİTMƏK** [Mahmud bəy:] Hücəri alacaq... mono bax kişi; Bu qədər *ləngitmək* olmaz bu işi (S.Rüstəm); **YUBANDIRMAQ** [Biqəm:] Yaxşı Xoca Zığıtğı, maaşımızı *yubandırsan*, canın cəhənnəm, mono bir üç manat əlbərcə yer (Anar); **YUBATMAQ** [Əbu Übeyd:] Otuz min osgordür. Bu gün gəlmiş, səbah cobhəyə gədəcəkdir. Xilafətdəki daxili çəkişmələr məni on il *yubatdı* (C.Cabbarlı).

GECİKMƏK [Gülüş:] Ah, ata, son *gecikdin*, anam səni gözlədi (M.Hüseyn); **YUBANMAQ** [Sadovski:] Siz bunları conab şəlizadəyə yazmalısınız, onların Bakıya gəlmək üçün birco gün *yubanması* mədəniyyəti on illərcə geri atır (M.S.Ordubadi); **LƏNGİMƏK** [Şirin:] Rüstəm bəy həmişə müəyyən vaxta neçə dəqiqə qalmış hazır olur, bəs, görəsən, bu gün niyə *ləngidi?* (Çəmənzəminli).

gec-tez *bax* əvvəl-axır

gen *bax* 1. uzaq; 2. geniş 1

GENERAL *(hərbi rütbə)* Qaçdı ərvad paltarında uzun bığlı *generallar* (S.Vurğun); **SƏRTİB** *(köhn.)* Onun bir gözündə.. sarbonglar, *sərtiblər*, xofiyyələr, zindanlar, neft konsersiumu.. canlanırdı (M.İbrahimov).

1. GENİŞ [Kamil] enli və *geniş* bir küçəyə çatanda böyük evlərin birində bir neçə pəncərədən işıq gəldiyini gördü (Y.Şirvan); **ENLİ** Hafizəsində isə böyük *enli* bir küçə kimi yaşayırdı (M.İbrahimov); **GEN** Kölgəli *gen* küçə ilə bir qədər gedəndən sonra hambal girdi məhmanxanamın dalına (C.Cabbarlı).

2. geniş *bax* ucsuz-bucaqsız

genosid *bax* soyqırımı

gerçək *bax* doğru 1

gerçəkdən *bax* doğrudan

gerçəklik *bax* həqiqət

1. GETMƏK [Kərim baba:] Tüfəngimi götürüb *getdim* (A.Şaiq); **AZİM OLMAQ** *(kl.ər.)* Cülfa yolu ilə Təbrizdən keçib, Nəcəfüləşrəf şəhərinə *azim olacaq* (C.Məmmədquluzadə); **ÇIXMAQ** Azər şəhərə *çıxdı* (Ə.Kərim); **DABAN AŞMAQ** *(fr.v.)* [Qəndəb:] Ancaq ayaqlarım getmir, qəhər məni boğurdu. Ayrı olmaz yox idi. Asta-asta *dabanı aldım* (B.Bayramov); **DƏYMƏK** *(məc., dan.)* [Hənnə:] Məhmanxanada yerimi oyrənib əvvəlco limuna *dəyə aldım* (H.Abbaszadə); **İRƏLİLƏMƏK** Və bir-birinin ardınca düzülmüş dörd inəyin qarınlığa ağır-ağır *irəliləyirdi* (İ.Əfəndiyev); **İTİLMƏK**

(dan.) [Əbdürrəhman bəy:] A gədə, Əbdürrəhim, sən atayın gəru tez bir çubuq vet, durum *itilim* buradan (N.Vəzirov); **RƏDD OLMAQ** *(dan., vulq.)* Əl çək yaxamızdan, idbar dilənçi! *Rədd ol* qapımdan, ağlama *zar-zar* dilənçi! (M.Ə.Sabir); **TƏRPƏNMƏK** [Nərgiz:] Tez ol ata, deyəsən anagilin dəstəsi *tərpənir.* (Ə.Məmmədxanlı); **ÜZ QOYMAQ** Onlar yolun ortası ilə məhkəmə binasına sarı *üz qoydular* (H.Abbaszadə); **VARMAQ** Odur ki, bu ayrılıq çağında mən *varıram.* Atamın daxmasına tək sənı aparram (M.Rahim). **YERİŞ ETMƏK** Bu sözlərdən sonra qalxdı və heç bir şey söyləməyib ev tərəfə *veriş etdi* (N.Nərimanov); **YOL ALMAQ** Səhər tezdən biz Sabir sovxozuna *yol aldıq* (İ.Əfəndiyev); **YOL BAŞLAMAQ** Səba xanım Əfifəyə məhrəbancasına bir razılıq verdi: alındən tutub yelkəna çıxardı və şəhərin qərb tərəfinə *yol başladılar* (M.S.Ordubadi); **YOL ETMƏK (ELƏMƏK)** [İlyas] qəmli bir halda qəhrin üzərindən qalxdı, qəbristandan çıxıb Xanagah kəndinə doğru *yol elədi* (M.S Ordubadi); **YOLA DÜŞMƏK** ..Alo *yola düşdü* (S.Rəhimov.). **YOLA DÜZƏLMƏK** Ayazlı, şaxtalı bir qış axşamı. Yeddi yoldaş olub, *yola düzəldik* (S Vurğun). **YOLA RƏVAN OLMAQ** Şeylər furqona qoyulduqdan sonra rəfiqəm əlvida edərək furqona mindi və "sümsükut" orucunu tutub *yola rəvan oldu* (S.S.Axundov). **YOLLANMAQ** Zəhra çadrasın qapıdan çıxıb hara isə *yollandı* (M.İbrahimov). **YONƏLMƏK** [Qəmər] qıvrılıb açılan cığır ilə kəndə *yönəldi* (S.Rəhimov).

2. getmək *bax* yerimək
3. getmək *bax* ölmək
geyim *bax* paltar
geyimli *bax* paltarlı
geyinib-keçiməmək *bax* bəzənmək
geyişmək *bax* qıcışmaq
gəbərmək *bax* ölmək
gəbərtmək *bax* öldürmək
gəcrəftar *bax* bədxasiyyət
gədə *bax* **1.** dilənçi, yoxsul. **2.** nökər
gədə *bax* **1.** oğlan: **2.** oğul: **3.** nökər
gədik *bax* aşırım

1. GƏLƏCƏK Boylamram yaxın bir *gələcəyə* (S.Vurğun); **İSTİQBAL** [Nümayəndə:] Yaşasın Şorq qadını və onun parlaq *istiqbalı!* (Ə.Haqverdiyev).

GƏLƏCƏK ZAMAN *(qram.)*; **İSTİQBAL** *(köhn.)*

2. gələcək *bax* tale **2**

1. GƏLİN *(toy edilib ərə gedən qız)* Salanıb gol bizə. *gəlin;* Ağ üzündə siyah telin (Aşıq Abbas); **ƏRUS** *(kl ad.)* Bu gün son özünə gəlin gətirirsən, son bu gün eyş-işrətdasən. (C.Məmmədquluzadə).

2. gəlin *bax* gəlincik

GƏLİNCİK Velosiped yarışına çıxan kimi, *gəlinciyini* çarpayı üstünə atan kim, həvuza qayıq salan kim... (Ə.Qasımov). **DİG** *(məh.)* Məsmə, sənin *digin* qızdır, gol bir oğlan *digi* də qayıraq (A Şaiq). **GƏLİN** ..Sən tək qızlar hələ *gəlin* oynadır (C.Məmmədquluzadə); **KUKLA** Karim dayı professorun qəzetlərini çantadan çıxartmaq istəyəndə, kağıza bükülmüş iri *kuklanı* səhinin qırağına qoydu (M İbrahimov); **BƏBƏ. GODUL**

gəlintəcı *bax* başlıq **1**

GƏLİR *(əldə əlavə edilən pul, qazanc)* [Dövlət bəy:] Ayda ikı yüz mın manat *gəlirım* var (C.Cabbarlı); **DAŞBAŞ** *(dan., nüf.) (ayrı yulla əldə edilən gəlir)* Bu sən öl, ındı maşınlardadı *daşbaş,* yana dur; Yen gəl, müştərimə eyləmə göz-qaş, yana dur! (Hüseyn Nadir); **KƏSB** İsmayılov .. öz *kəsbi* ilə özünü və ailəsini bir növ dolandırırdı (Ə.Haqverdiyev); **MƏDAXİL** Onun qabaqlarda ildə yarım milyon tək bircə neftdən *mədaxili* olardı (C.Məmmədquluzadə); **VARİDAT** *(bütün gəlir)* Bu vəzifələrin verdiyi imkanlardan nəinki istifadə edib varlana bilməmiş, hətta, atadanqalma az-çox *varidatını* da itirmişdi (M İbrahimov).

GƏLMƏK Vəlişlə Qarabirçək dözə bilməyib Kübrağılo *gəldilər* (Ə.Vəliyev). **AYAQ BASMAQ/QOYMAQ** [Vəzir məktubu oxuyur:] *Basma ayağını* bizim torpağa:

İlandan, oqrobdon yar ola bilmoz (S.Vurğun). **BUYURMAQ, QƏDƏM BASMAQ/QOYMAQ** Dün naz ilə *qədəm basanda* bağa: Şümşadü sonubor düşdü ayağa... (Q.Zakir); **DƏYMƏK** *(dan.)* [Qarı:] Sabah bir bura *day,* mənim sağımda bir qız yaşayır (S.Vəliyev); **TƏŞRİF GƏTİRMƏK/BUYURMAQ** Molla omi, and olsun sənin canına, golmonom; sən qabaqca bizə *təşrif gətirməsən,* mon sizə gəlmənom (C.Məmmədquluzadə).

gəm *bax* yol
gəmədə *bax* hamam

GƏMİ *Gəmi* cisrin altından üzüb keçdi, Bağdadın "Şəhər-Monsur" deyilən hissəsinə yaxınlaşmağa başladılar (M.S.Ordubadi); **KƏŞTİ** *(köhn.)* Komali-yəs ilə məhrum olub bir yanda əyləşdim; Alıb bir *kəştiyə* doldurdular tay-tay hürriyyət (M.Ə.Sabir); **SƏFİNƏ** *(köhn.)* Ey vah!.. Ənqərib bu əmvacı-kihriya; Bir sahilə *səfinəmizi* zövq edərmi ya? (A.Şaiq).

GƏMİÇİ Bunun üçün də *gəmiçini* razı eləmək lazım gəlirdi (M.S.Ordubadi); **GƏMİ SÜRƏN** Əmrahın birinci güllosi, *gəmi sürəni* yıxdı (M.Hüseyn); **KƏŞTİBAN** *(arx.)* Oxurkən xotti məlum oldu *kəştibanı* qərq olmuş... (M.Ə.Sabir).

gəmik *bax* sümük
gənc *bax* cavan
gəncəfə *bax* qumar
gəncləşmək *bax* cavanlaşmaq

GƏNCLİK Keçdi *gəncliyimdən,* ötdü bir bahar; Keçdiyim yollara baxdım bir daha (S.Vurğun); **BAHAR** *(məc., şair.)* Ömrün *bahar* çağı (ADİL); **BAHARISTAN** *(şair.)* Dəbistan bir *baharıstan,* onun osmarı ürfandır (M.Hadi); **CAHİLLİQ** *(dan.)* [Qara kişi:] Sədrimizin nə vecinə? Kohor atın belindo *cahilliq* cloyir (S.Rohman); **CAVANLIQ** Sevgiyo qılınc çalan öz *cavanlıq* suroti; Eşqo düşmon ayrılıq.. Dönüklüyün möhnəti (M Rahim); **ŞƏBAB** *(kl ad.)* Ki, *şəbabın* uzü bir gün gülocək; Ağlayan gözləri oxşar siləcək (S.Vurğun).

gənaşik *bax* məsləhət **1**
gənaşikli *bax* məsləhətli
gənəşmək *bax* məsləhətləşmək
gər *bax* əgər
gərçi *bax* hərçənd
gərdən *bax* boyun
gərdənbənd *bax* boyunbağı **1**
gərdənlik *bax* boyunbağı **1**
gərəkli *bax* lazımlı
gərəksiz *bax* lazımsız

1. GƏRGİN *(iş, zəhmət və enerji tələb edən) Gərgin* işlə açırsan; Son zamanlar sohəri (M.Seyidzadə); **QIZĞIN** Bu *qızğın* fəaliyyət zamanı Yavər də, Modinə də rəssamı unutmuş kimi idilər (M.İbrahimov); **İNTENSİV.**

2. GƏRGIN, AĞIR. ÇƏTİN *(vəziyyət haqqında)*

gərginləşmək *bax* ağırlaşmaq **2**
gərm *bax* məşğuliyyət

GƏRNƏŞMƏK [Gülbadəm] heç bir şey söyləməyib bir az *gərnəşdi.* (N.Nərimanov); **QACINMAQ.**

gəvələmək *bax* yemək **1**
gəvəş *bax* raxit
gəvəzə *bax* naqqal
gəvəzələmək *bax* naqqallamaq
gəzənə *bax* gicitkən

1. GƏZİNMƏK *(otaqda o baş-bu başa getmək)* Soltan bəy acıqlı-acıqlı ora-bura *gəzinir* (Ü.Hacıbəyov); **FIRLANMAQ** Gənc bir doktor daima [Yaqutun] başı yanında *firlanırdı* (Ə.Məmmədxanlı); **GƏZİŞMƏK** ..Hacı Xudu otaqda o tərəf-bu tərəfə *gəzişir* (H.Nəzərli); **GƏZMƏK** Cavan bir general *gəzir* otaqda.. (M.Rahim); **HƏRLƏNMƏK** Şübhənverdizadə *hərlənib* olını zəngin düymosinə dayadı.. (S.Rəhimov); **VAR-GƏL ELƏMƏK (ETMƏK)** Rəhimzadə papirosunu yerə çırpdı. Otaqda *var-gəl etməyə* başladı (M.Hüseyn).

2. gəzlənmək *bax* gəzmək **1**
3. gəzlənmək *bax* gəzişmək **1**

1. GƏZİŞMƏK *(açıq havada istirahət məqsədi ilə gəzmək)* [Əbülhəsən bəy:] Mən

Nina və konsulun qızları ilə birlikdə *gəzişdik* (M.S.Ordubadi). **FIRLANMAQ** [Qurban:] Heç, elə bazara çıxdım, bir az *firlandım*, qayıtdım (Ə.Haqverdiyev); **GƏZİNMƏK** Qudrət sahildə nə qədər *gəzindiyini* bilmədi (M.Hüseyn); **SEYRƏ ÇIXMAQ** *Seyrə çıxar* uşaqlar. Göy çəməndə oynaqlar (A.Səhhət)

2. gəzişmək *bax* gəzinmək 1

1. GƏZMƏK Nahar yeməyindən sonra onlar bir daha Meydanı xorabalarını *gəzdilər*, sonra da Bağdada qayıtmaq üçün gəmiyə oturdular (M.S.Ordubadi). **DOLANMAQ** [Qəndab:] asta-asta həyət-bacanı *dolanır*, bu kölgədə oturub Çingiz qağanın gətirdiyi yeni kitablarla dərdləşməyə başlayırdı (B.Bayramov); **DOLAŞMAQ** Onlar qayıdıb bir daha *dolaşdılar* (M.S.Ordubadi). **GƏZİNMƏK** Dağların düşündə *gəzinən* çoban; Dərdlərimin neyim çaldığı zaman.. (S.Vurğun). **GƏZİŞMƏK** Gəl çıxaq dağları *gəzişək* dalaq: Dovranımız kimi boxtiyar olaq (M.Rahim). **GIRLƏNMƏK** Nəbi Naxçıvanda bir *az girlənib*, İsmayılın yerini öyrənməyə çalışırdı ("Qaçaq Nəbi"). **SEYR ETMƏK (ELƏMƏK)** Çıxalım Buzovnada küçük qayalıqlara. *Seyr edəlim* bir ara (M.Müşfiq)

2. GƏZMƏK [Sonubər:] Olbətta, bütün dünyanı *gəzmək* gərmək yaxşıdır (B.Bayramov); **SƏYAHƏTƏ ÇIXMAQ** [Günduz Quluşa:] Bax baba, bir dunan məktəbdə uşaqlarla dünya *səyahətinə çıxmışdıq* (C.Cabbarlı)

3. gəzmək *bax* 1. axtarmaq. 2. gəzinmək 1

gic *bax* səfeh, ağılsız

gicbaş *bax* gic

gicbasar *bax* gic

GICIŞMƏK Həmidin əli *gıcıştırdı* (H.Abbaszadə). **QARIDANMAQ** (*dan*) Mirzə *qaridana-qaridana* soyunub yatdı (Çəmənzəminli). **AYIŞMAQ, GEYİŞMƏK, QAŞINMAQ.**

gicləşmək *bax* səfehləşmək

gicllk *bax* səfehlik

gico *bax* gicdaş

GİLAS (*ağac və meyvəsi*) El bilir bu gün, Məndən şöhrətli; Qədr-qiymətli, Meyvə tapılmaz; Adımdır *gilas* (M.Seyidzadə); **GİRAZ** (*ərz.*) [Sitarə:] Bizdən azacıq uzaq bir *giraz* ağacı altında oturdular (A.Şaiq)

GİLAVAR Yungul və soyuq *gilavar* əsirdi (Y.Özumzadə); **CƏNUB KÜLƏYİ** Otağa *cənub küləyinin* ilıq şüaları dolur, beləliklə, ev bir az daha qızırdı (Ə.Əbülhəsən)

GİLEY, ŞİKAYƏT Bir təbəssüm, bir gülüş; Min bir hekayət deyir, *Giley, şikayət* deyir (M.Rahim). **GİLEY-GÜZAR** [Vahabzadə:] Bilirdim ki, anam bu sözləri qatmaqla *giley-güzardan* qurtarmaq istəyir. (C.Əlibəyov); **GİLEY-KÜSÜ** Danışdıqca Zeynəbin səsi titrəyirdi, bu titrəyişdə *giley-küsu* vardı (M.İbrahimov).

giley-güzar *bax* giley

giley-küsü *bax* giley

GİLEYLƏNMƏK Müsavat hökumətinin baş naziri Qarabağ general-qubernatorunun işindən bərk narazılıq eləyir, bəylərdən *gileylənir* (Ə.Vəliyev); **AZAYLANMAQ** (*məh.*) [Ağsaqqallardan biri:] Yoxsa Salo *azaylansa* da bu qohumluqdan içi gülür (S.Rəhimov); **GİLEY-GÜZAR ELƏMƏK** [Mürşüd:] Sadiq, bizim arvad məndən çox *giley-güzar* elədi (S.Rəhimov); **ŞİKAYƏTLƏNMƏK** [Rəfiq:] ..ayaq üstə durmağa taqətim yoxdur, - deyərək rəfiqim *şikayətlənir* (S.S.Axundov); **NARAZILIQ ETMƏK/ELƏMƏK.**

gileyli *bax* narazı

1. GİLƏ, DƏNƏ (*üzüm giləsi*)

2. gilə *bax* damcı

gilə-gilə *bax* damcı-damcı

GİLƏNAR (*meyvə və ağacı*) Gülərüzlü qızların oydu başının tacı; Salamlayardı onu hər *gilənar* ağacı (M.Rahim); **ALBALI** Aslan bayaq yerə atdığı *albalı* budağını yaşıl otların arasından tapdı, ətri-şirəli albalıları bir-bir yeməyə başladı (M.Hüseyn); **VİŞNƏ** (*dan.*) Hər ikisi əl-ələ, qol-qola verib çarhovuzun üstündən duşub gəldilər *viyna* ağacının altına ("Simanın nağılı"). **TURŞ GİLAS.**

gilandar *bax* həyətyə

gillətmək *bax* içmək

gir *bax* güc

girani *bax* sevimli 1, əziz

giranbaha *bax* bahalı

giraz *bax* gilas

GİRDAB Yenədəmi kəndimizi yüz min *dəra-təpələrə*, yüz min quyulara, *girdablara* mübtəla etmək istəyirsiniz (N.Nərimanov); **BURULĞAN** Dc, azmı həyatın qasırğasında; Düşdü *burulğana*, tufana könlüm? (M.Rahim); **GİCO** (*dan.*).

1. GİRDƏ Bu, qulaqları kosik, iri quyruqlu, *girdə* başlı, boz bir köpək idi (Ə.Saliq); **YUMRU** Surxay bu sözləri istehzalı bir təbəssümlə qarşıladı, onun *yumru* yanaqları qızardı (Çəmənzəminli); **YUVARLAQ** İki dağın arasından çıxıb, *yuvarlaq* daşlara toxunaraq gurultu və nəriltı ilə axırdı (Çəmənzəminli).

2. girdə *bax* dairəvi

girdirmək *bax* soxmaq

giravak *bax* 1. qapı 1; 2. astana

giravə *bax* fürsət

giriftar *bax* mübtəla 1

giriftarlıq *bax* mübtəlalıq

1. GİRİŞ, DAXİL OLMA, GİRMƏ, İÇƏRİ KEÇMƏ

2. giriş *bax* müqəddimə

girişmək *bax* başlamaq

girlamak *bax* izləmək 1

girlanmak *bax* 1. gəzmək 1; 2. yaşamaq 2

girli *bax* güclü

1. GİRMƏK İçəri altmış yaşlı, .. arıq bir qadın *girdi* (H.Abbaszadə); **AYAQ BASMAQ** [Ülfət:] Görürsən, yad qızı hələ evə *ayaq basmamış*, gudənin saqqızını oğurlayıb (Mir Cəlal). **DAXİL OLMAQ** Biz həyətə *daxil olanda* nəhəng köpək dartınıb daha da qəzəblə hürdü (İ.Əfəndiyev); **DOLMAQ** (*məc.*) Zəng vuruldu, qonaqlar zala *dolub* öz yerlərində oturdular (A.Şaiq); **İÇƏRİ KEÇMƏK** Boybura çadırına çatıb atdan düşdü, *içəri keçdi* (Anar); **KEÇMƏK** Qarı mən sarıdan arxayın olub, öz otağına *keçdi* (M.Hüseyn); **SOXULMAQ** (*zorla girmək*) Bir azdan jandarmlar evi ohato etdilər. İçəriyə *soxulub* aramağa başladılar (S.S.Axundov); **TƏPİŞMƏK** (*məc.*) Onlar başlıovlu Kolbiyevin kabinetinə *tapişdılar* (M.Hüseyn).

2. GİRMƏK (*ali və yə orta məktəbə*) [Natiq:] Mən bildir *girdim* institutu.. (Anar); **DAXİL OLMAQ** [Qəndab:] Qəsəbədə açılan fəhlə gəncləri məktəbinə *daxil olmuşdum* (B.Bayramov).

3. GİRMƏK (*yaşa dair*) [Vəzir:] Son də on dörd yaşına *girdiyin* zaman; Ərəb ölkəsinə göndərdi atan (A.Şaiq); **DOLMAQ** (*adətən yaşa, yaşına sözü ilə*) Elə mərd oğul ki, igid *yaşına dolandı* bütün kənd anasın adına oğlunun da adını qoymuşdu (Ə.Məmmədxanlı).

1. GİROV [Xudayar bəy:] Sən elə bir adam tap ki, mənə yeddi manat versin, mən onun yanında on yeddi manatlıq *girov* qoyum (C.Məmmədquluzadə); **RƏHİN** (*köhn.*) [Hacı Vəli:] Evində iki otaq dolusu *rəhn* qoyulmuş şeyləri var idi (Çəmənzəminli); **ZALOQ** [Korbolayı Cəfər:] İndi hər kəsə gedim deyim mənə bir yeddi manat lazımdır, deyəcəklər gətir yanımda on yeddi manatlıq bir şey *zaloq* qoy (C.Məmmədquluzadə).

2. GİROV (*saxlanılan adam*) Bəyəndir xan [çəpməçilər] *girov* saxlamış, qıpçaqların əlini-qolunu bağlanışdı (M.Rzaquluzadə); **RƏHİN** (*köhn.*), **ZALOQ.**

GİCİTKƏN, DALAQOTU, GƏZƏNƏ (*toxunarkən əli dalayan ot*)

GİRVƏNKƏ (*köhn.*) (*400 qrama bərabər çəki ölçüsü*) Təxminən bir otarımda beş *girvənkə* turş alça, üstündən də üç *girvənkə* çiçəkrəngi qatıq içərdi (Çəmənzəminli); **İSTİL** ..Sən orya səpmişdin bir *istil* dari; Ümidliydim ondan bir tağar olsun (Aşıq Öləsgər).

girşan *bax* ağlağan

giyah *bax* ot

giyov *bax* yeznə

gizildamak *bax* ağrımaq

1. GİZLƏT(M)ƏK Şeir *gizlədiyin* çuxmalarınla; Qəzəblə əzmisən, külə əzmisən; Şanlı azadlığın düşmənlərini (M.Rahim); [Şərəfnisə] ..cəld uşağa tərəf atıldı, balağına

bukub gizlədi (Ə.Cəfərzadə). **DALDALAMAQ** [Rüstəm:] O da səni soruşur, onu da *daldalamışıq* (İ.Əfəndiyev). **PÜNHAN ETMƏK** Qara buludlar köynəkbi-hümmyət uzunu tutub onu yenə *punhan etdi* (S.S.Axundov). **YAŞIRMAQ** (*kl.sd.*) Səni qamışlıqda *yaşıran* fələk, Əqlini başından çaşıran fələk.. (M.V.Vidadi). **YAYINDIRMAQ** (*xəbəri gizlətmək*) [Qədim:] Balam, sənin atan qulplu qazanları diringozlu *yayındırmadı?* (S.Rəhimov)

2. gizlətmək *bax* danmaq

I. GİZLİ *Gizli* məbəsinin yeri hazırlanmışdı (M.S.Ordubadi). **QEYRİ-LEQAL KONSPİRATİV**

2. gizli *bax* məxfi

gəd *bax* çallaq

gədul *bax* I. gəlincik. 2. godək I

gəftar *bax* söz

gəp *bax* I. yalan. 2. uydurma

gəpəmaq *bax* I. gəplamaq. 2. deymək I

GƏPLAMAQ (*yalan danışmaq*) İçən kimi ağzına gələni danışır, böyük-kiçik bilmir – ozunun keçmişki vəhşiyyətindən ağır-dolusu *gəplayır* (Ə.Qasımov). **GƏPA BASMAQ** [Səttar:] Gədə, dedi, çox *gəpa basıb* uşaqları qorxuzma (A.Makulu). **GƏPAMAQ** [Əhməd:] *Gəpə*, bayma dönum, *gəpa* (N.Vəzirov). **QƏZQUR(T)MAQ** (*dan.*) [Divanbəyi Nəcəfə:] A kişi, sən nə *qəzqurdursan* (M.F.Axundzadə). [Səmədər:] A kişi, sən də çox *qəzqurtma* ha! (C.Cabbarlı). **ŞİŞİRTMƏK** [Salman:] Yoldaş Şirzad çox tund gedir, nəqsanları *şişirdir* (M.İbrahimov)

gər *bax* mozar

GƏRƏKGƏR (*olmuş adam haqqında vəsiyyə kimi işlənir*) [Padşah:] Bu gün-sabah *gərəkgər* olacaq! Bəlkə *gərəkgərsən* ustündə qanını qaralmağa dəyərmi? (Anar). **TÜNBƏTÜN** [*Zənn*:] Dədən *tunbətun* düşsün Xudayar bəy! (C.Məmmədquluzadə).

GƏREŞƏN İstər qəbiristanlıq xərtdanla, *gəreşənlə* dolu olsun! (H.Bayramov). **KAFTAR** [Pəri nənə:] Keçmişdə bizim qədim qışlağa bir *kaftar* dadanmışdı (S.Rəhimov). **QƏBİRƏŞƏN.**

gərgah *bax* I. mozar; 2. ev I

I. GƏDƏK Sonra bir *godək* kişi gəlib Hamıdı apardı. (H.Abbaszadə); **ALÇAQ** Heç yadımdan çıxmır, konsul özü bir uca adamdır, amma mən *alçaq* adamam (C.Məmmədquluzadə); **GODUL** (*məh.*) *Godul* adım çox bilər (ADDL); **GÖDƏKBOY(LU)** Qoca bir ucud vardı; *godəkboy*, uzunburun.. (R.Rza)

2. gödək *bax* qısa I

gödəkboylu *bax* alçaqboy(lu); gödək I

gödən *bax* qarın I

gödənqulu *bax* qarınqulu

göftgu *bax* söhbət I

gümmək *bax* basdırmaq

gümrük *bax* I. rüsum; 2. gomrükxana

GÖMRÜKXANA (*gomrük idarəsi*) *Gömrükxana* qarovullarının və qazaqların qorxusundan quş quşluğu ilə Arazın o tayına səkə bilmir (M.F.Axundzadə); **GÖMRÜK** [Hacı Qara:] ...on beş ildir padşah *gömrüyünə* ildə min alı tümən xeyir verirəm (M.F.Axundzadə).

gön *bax* dəri

GÖNDƏRMƏK Əkizlər gəlib dedilər ki, dayday işdən gəlməyib, dayıdostu dedi ki, gəlsə hal-holbət *göndərərəm* sizə (H.Abbaszadə). **İXRAC ETMƏK** (*xaricə mal göndərmək*) [Ağalarov:] Çıxarılan neftı ixrac etmək lazımdır (Ə.Məmmədxanlı); **YOLLAMAQ** Hətta yerli hissənin nəfəsli orkestrini də buraya *yollamışdılar* (M.Hüseyn); **YOLLATMAQ, YOLA SALMAQ** [Qız:] ...sonra Könüllə birgə çəkdirdikləri şəkli də zərfin içinə qoyub *yola saldı* (X.Hasilova)

günüqalın *bax* qanmaz kobud 2

görk *bax* nümunə I

görkəm *bax* görünüş

görsətmək *bax* göstərmək I

GÖRÜNMƏK (*müxtəlif mənalarda*) [Vaqif:] Get, get, vəfasızsan bu dünyə kimi *Görünmə* gözümə bir röya kimi.. (S.Vurğun). **BƏLİRMƏK** Qədim dodaqlarından acı bir təbəssüm *bəlirdi* (S.Hüseyn). **ZÜHUR ELƏMƏK** bir də bax bu həyatimizdə təzə

zühur eləyən gur saçlı oğlan kimi, soruşsaydılar ki, hansını seçərsən, deyərdim ki, onu (H.Abbaszadə); **GÖZƏ SATAŞMAQ** (*fr.v.*); **ZAHİR OLMAQ.**

görünür *bax* yoqın

GÖRÜNÜŞ Muxtar bütün *görünüşü* ilə kişi idi (B.Bayramov); **DİDAR** (*kl.sd.*) Xandostu, nmandı, qoyma goldi! *Didarı* yamandı, qoyma goldi! (M.Ə.Sabir); **GÖRKƏM** Halacaboylu Vəli muzdurlar komitəsinin sədri olandan *görkəmi* də dəyişmişdi, adı da (M.İbrahimov); **QIRIM** (*dan.*) [Sadıq:] Mən elə dünən *qırımından* gördüm ki, bu qan-qan deyir (Anar); **QİYAFƏT** [Bəhram:] Əvvəl sən belə deyildin, mən səndən qaçırdım, amma indi başqa bir *qiyafət* almışsan (C.Cabbarlı); **YÖNDƏM** (*dan.*) [İmamoğlu:] Qıraqlarında desən, yeno bir *yöndəmi* var! (S.Rəhimov); **YÖR-YÖNDƏM** [Pəri:] Qadam sənin *yörünə-yöndəminə*.. (S.Rəhimov); **FƏSON** (*məc., dan.*); **KONFİQURASİYA, ZAHİR.**

göstəriş *bax* təlimat; məsləhət, əmr I

I. GÖSTƏRMƏK, GÖRSƏTMƏK

2. GÖSTƏRMƏK, NÜMAYİŞ ETDİRMƏK

3. GÖSTƏRMƏK, ƏKS ETDİRMƏK, TƏSVİR ETMƏK

I. GÖTÜRMƏK, ƏLİNƏ ALMAQ

2. GÖTÜRMƏK, QƏBUL ETMƏK

3. GÖTÜRMƏK, ÖZÜ İLƏ APARMAQ

4. GÖTÜRMƏK, ALMAQ

I. GÖTÜRÜLMƏK, LƏĞV EDİLMƏK

2. GÖTÜRÜLMƏK, QƏBUL OLUNMAQ

3. götürülmək *bax* qaçmaq I

gövdə *bax* bədən

gövhər *bax* daş-qaş

I GÖY Bu ilki pis, quru və isti bahar da, uroyimizdo toəssüf oyadaraq dağlara, dağların dalına, ol irişməz fəzalar, uzaq *göylərə* çəkilirdi (M.İbrahimov); **ASİMAN** (*şair.*) Qatar-qatar olub qalxıb havaya; Nə çıxıbsız *asmana*, durnalar! (M.V.Vidadi); **ƏRŞ** (*şair.*) Saxtam min dəfə *ərşi* dolandı; Alovlu günəş də, soyuq qəmər də (Ə.Kürçaylı); **SƏMA** Boz səhrada, aydın *səmada*, şəhərin göz qırpan tək-tək işıqları yanında görünən o sima artıq həyatda yox ikən, necə olu bilərdi ki, həm orada, həm də burada Aslanın gözünə görünsün (M.Hüseyn).

II göy *bax* I mavi; 2. yaşıl

III güy *bax* xəsis

IV göy *bax* I. kal; 2. göyərti 2

göyçək *bax* gözəl I

göyçəkləşmək *bax* gözəlləşmək

göyçəklik *bax* gözəllik

GÖYƏRÇİN (*quş*) Səhəbisi dediyi kimi Sofər onu iki *göyərçin* gətirdi (M.İbrahimov); **KƏBUTƏR** (*kl.sd.*) Bir mənzilə eldi zərü müxtər; Bir damda gördü bir *kəbutər* (Füzuli); **SÜLH QUŞU** (*təşb.*) [Vahid:] *Göyərçin*, Göyərçin! Doğrudan sən *sülh quşusan*, sondot quşusan (M.İbrahimov).

I. GÖYƏRTİ (*bitkilər, yaşılhq, ot, ağaclar, yarpaqlar*) Hansı şeydir dəyişməyib dünyada; *Göyərti* də, heyvanat da, havu da (A.Səhhət); **GÖY-GÖYƏRTİ** Həyətlərdə ağac-ağac, *göy-göyərti* nədir, içməyə su da yoxdur (M.Rzaquluzadə).

2. GÖYƏRTİ (*yeyilən və xörəyə işlənən otlar*) Özüzo mizin üstünü yığışdırdı, *göyərti*, çörək... tavada toyuq çığırtması gətirdi (H.Abbaszadə); **GÖY-GÖYƏRTİ** Firəngiz *göy-göyərti*, toyuq otini iştahla yedi (B.Bayramov); **SƏBZİ** Yemək yeno do düyü, ot, toyuq, yumurta və *səbzilərdən* bişirilmiş Təbriz xörəkləri idi (M.S.Ordubadi); **SƏBZİYYAT** Yolun bir tərəfində müsəlmanlar, *səbziyyat* əkirdilər (Ə.Haqverdiyev); **GÖY** (*dan.*).

göy-göyərti *bax* göyərti

I GÖYLÜK, MAVİLİK

II GÖYLÜK, OTLUQ, YAŞILLIQ

III göylük *bax* xəsislik

GÖYNƏMƏK Könül onların üzünə baxanda üroyi *göynəyirdi* (X.Hasilova), **ACIŞMAQ** Professor bu dəfə də dəsmalı ilə *acıyan* gözlərini sildi (S.Rəhimov); **SIZILDAMAQ**

[Qondab.] Uzun muddət çəkmə görməyən ayaqlarım dilə gəlmişdi, *uzaldavırdı* (B.Bayramov). **AĞRIMAQ** (*bax*).

GÖYRÜŞ, DƏNDƏ, VƏN Soruşdum: Bəs Vanlı dərədə heç *van* (bizim meşələrdəki *gavrüş* ağacına *van, dəndə* də deyirlər) ağacı yoxdur. (H.Əliyev).

göyümsəv *bax* göyumtül

göyümtraq *bax* göyumtül

GÖYÜMTÜL (*göy rəngə çalan*) Otağın rəngi də dəyişdirilmişdi, ilvəl açıq-çəhrayı idi, indi *göyümtül* (Ə.Abbasov); **GÖYÜMTRAQ, MAVİMTRAQ** Titrəşən *mavımtraq* alovlar balaca Şirin üçün əfsanəvi bir aləm idi (İ.Əfəndiyev); **MAVİMSOV, GÖYÜMSOV.**

I. GÖZ Xumar-xumar baxmaq *göz* qayğısıdır, Lalə tək qızarmaq, üz qayğısıdır (M.P.Vaqif); **ÇEŞM** (*kl.ad., şair.*) Ey *çeşmimin* önündə mücəssəm, Vətən, Vətən! (A.Şaiq). **EYN** (*kl.ad.*) Mərdümə dedi ki, ikn-eynim; Kim səndən alır bu nuri *eynim* (Xətayi). **DİDƏ** (*kl.ad.*) Ağla, *didəm*, qanlı yaşın sel olsun; Söyləməyə gizli dərdin dil olsun (M.V.Vidadi)

2. GÖZ (*yarəda*), **QASNAQ**

3. göz *bax* mənbə I

gözaydınlığı *bax* təbrik I

gözəgörünməz *bax* Allah I

I. GÖZƏL, GÖYÇƏK (*sifət cəzgiləri, bədən təmasülü qüsursuz*) Məşədi Allahverən ibtida bir arvad aldı. *gözəl, göyçək* (N.Nərimanov). **DİLBƏR** (*kl.ad., şair.*) Mənim yarım bir ocaıb *dilbərdir*. Üzü təzə güldür, zülfü ənbərdir (M.P.Vaqif). **DİLRÜBA** (*kl.ad., şair.*) Bir yanda da gizlicə; Qırx *dilrüba* qırx mələ. (M.P.Vaqif). **GÖZƏL-GÖYÇƏK** [Gülbacı:] Səlim bəy *qaşəngdır gözəl-göyçəkdir* (S.Rüstəm). **GÜL** (*məcdan*) Baxdı insan oğlu *gül* camalına (S.Vurğun). **GÜL KİMİ** (*dan.*) [Nazlı:] Minayo mın fırıldaq çevirib, alan yoxdur, qarıyıb evdə, di gəl Nazlı Qəmzəlinin *gul kimi* qardaşı oğlunu bəyənmir (Anar). **XUB** (*kl.ad.*) Vaqif səni sevdi *xublar* içində (M.P.Vaqif)

QƏŞƏNG Burda biz çox oturmuşuq yanaşı; Bir *qəşəng* qızla.. onda kolmobaşı; Demişik eşqdən, məhəbbətdən (S.Rüstəm); **QİYAMƏT** (*məc.*) [Mahirə:] *Qiyamət* oğlandı ha.. Qızlar həmişə *gözəl* oğlan axtarır (M.Hüseyn); **LƏTİF** Sonralar musiqi və rəqs zamanlarında çox zaman o *latif* vücudu yanımda görürdüm (A.Şaiq); **MƏLƏK** (*məc., kl.ad.*); **PƏRİ** (*kl.ad., şair.*) Dönmüşəm *mələkdən*, tamam *pəridən*; Vaqifəm, sevmişəm təzə Fatmə (M.P.Vaqif); **RƏNA** (*şair.*) Kim hılır, yollarında ey *rəna!* Nə qədər, uf, boyun bükənlər var (A.Şaiq); **ŞƏKİL KİMİ** (*dan.*) [Biqəm:] Oğluvı deyirəm e, canımçün bir evin yaraşığıdır, *şəkil kimi* oğlandır (Anar); **VƏCİHƏ** (*köhn.*) [Mirzə Rəhim:] Doğrudan da xeyli *vəcihədir!* (M.S.Ordubadi); **YAXŞI** (*dan.*) [Məşədi Qulamhüseyn:] Özü kimi *yaxşı* bir arvadı da var, tez-tez məni qonaq çağırırlar (C.Məmmədquluzadə); **YARAŞIQLI** Universitetdə bir çox qızların ağlını yerindən oynadan bu *yaraşıqlı* oğlan ona heç xoş gəlmirdi (Ə.Qasımov); **ZİBA** (*kl.ad.*) Könlümdə o *ziba* sənəmin eşqü vüsalı; Etmişdi pərişan saçı tək fikrü xəyalı (A.Səhhət)

2. GÖZƏL (*yoşa gələn*) Bəharın axır ayının *gözəl* gecələrinin biri idi (Ə.Haqverdiyev). **DİLBƏR** [Tamarın:] Burdakı dağlar, dərələr, çaylar nə qədər *dilbərdir*! (M.Hüseyn); **DİLRÜBA** [Şeyx Sənan:] Nə qədər *dilrüba* yaşıl təpələr (H.Cavid); **QƏŞƏNG** [Hüseyn:] ikimərtəbəli *qəşəng* bir evin qapısını qorxa-qorxa döydü (S.Rəhman); **QİYAMƏT** Oturub-durmağa *qiyamət* olur (M.P.Vaqif). **LƏTİF** ..Bu *latif* səsi dinləməyə başladım (M.Hüseyn); **MƏLAHƏTLİ** (*səxa uid*) [Vahid:] ... qəmli səsi nə qədər *məlahətli* idi (B.Bayramov); **RƏNA** Gördüm ki, bir *rəna* çəmənlikdəyəm (A.Səhhət); **TƏRAVƏTLİ** Dünya necə də *təravətli* olmuşdu (X.Həsilova); **YAXŞI** [Mərdan:] *Yaxşı* səsi varsa, yol üzünə açıqdır (X.Həsilova)

gözəl-göyçək *bax* gözəl I

GÖZƏLLƏŞMƏK [Fərac:] Əcəb *gözəlləşmisən*. Nazlıcan (Anar); **GÖYÇƏKLƏŞMƏK** [Fərac:] Belə hüsn-camal olmaz, belə xətti-xal olmaz, hara bələ *göyçəklaşmisən* (Anar); **QƏŞƏNGLƏŞMƏK** Sultanın gözlərində Nazlı olduqca *qəşəngləşmiş* və toluxlanmış göründü (S.Rəhimov); **ZİBALANMAQ** Ala gözlər nərgisi-məstanə tək şəhlalənir: Elə ki süzgünləşir, yüz mərtəbə *zibalənir* (M.P.Vaqif).

GÖZƏLLİK (*müxtəlif mənalarda*) *Gözəllik* bəxşişdir; Bəxşişlə öyünmoz insan (B.Vahabzadə); **CAMAL** (*üz gözəlliyi*) Gözümdən çəkilmir xoyalın sənin; O şirin gözlərin, *camalın* sənin.. (R.Rza); **DİLRÜBALIQ** Gözün horçənd sahırdır, həbibim, *dilrübalıqda* (Qövsi); **GÖYÇƏKLİK** Zülfün üzünü tutsa də, *göyçəkliyin* artır; Zülmət gecələr olmasa, aydın səhər olmaz! (Ə.Vahid); **HƏSƏNAT** (*kl.ad.*) [Molla İbrahimxəlil:] Mən deyilsəm məgər bir təqva sevən və *həsənata* .. vaqif olmuşam (M.F.Axundzadə); **HÜSN** Xoş havalarda artırmanın başqa *hüsnü* vardı (Çəmənzəminli); **XUBLUQ** (*kl.ad.*) [Kərəm:] Camalın *xubluğu* mat elər şahı.. ("Əsli və Kərəm"); **QƏŞƏNGLİK, YARAŞIQ** [Cəmilənin] sıx qara saçları .. sifətinə bir *qəşənglik*, bir *yaraşıq* verir (S.Rəhimov); **LƏTAFƏT** [Bəhram:] Hanı sizin keçmiş *lətafətiniz*? (C.Cabbarlı); **MƏLAHƏT** Qızarmış yanaqları, uzun kirpikləri, iri gözlərinin süzgün baxışı [qadına] *məlahət* verirdi (T.Ş.Simurğ); **VƏCAHƏT** (*gözəl üz*) Qəmərin *vəcahəti* ala gözlərində üzünü toplamış, onun süzgün baxışlarında özünə yuva salmışdı (S.Rəhimov); **YARAŞIQ** [Azər:] Bu *yaraşığın* isə səndən asılı olmayaraq yaranmışdır (Ə.Kərim); **ZİBALIQ** Səni *zibalıqda*: Görmoyən gözə gözdürmü? (Sarı Aşıq); **ZÖVQ** Nə xoş gəlib bu qış, bu qar; Qışın da başqa *zövqü* var (M.Dilbazi).

GÖZƏTÇİ Sonra məlum oldu ki, dəstə kəndə basqın düzəldib, kənd sovetinin *gözətçisini* lapdan yaxalayıb boğdular (M.İbrahimov); **KEŞİKÇİ** Girdman qalasının qoca *keşikçisi*, adəti üzrə yenə də geniş həyətdə gəzinir, arabir dayanıb otrafı dinləyirdi (M.Hüseyn); **QAROVUL** Leytenant bir neçə mərtəbəyə əlavə *qarovul* təyin etdikdən sonra, tutulmuş adamı örtülü səngərə aparmağı əmr etdi (M.Hüseyn); **QAROVULÇU** [Balağa:] Hacı Zeynalabdın Tağıyevin keçmiş həyətmanında *qarovulçuların* böyüyüdü (H.Abbaszadə); **QORUQÇU** (*tarla, meşə, bağ, həstan gözətçisi*) Boşnə daha heyvanlıqdan əl çəkib; *Qoruqçu* olağa çəpər çəkməsin! (A.Səhhət); **NƏZARƏTÇİ** Günorta zavodun qəcə *nəzarətçisi* gəlib Həmidə dedi ki, sənî bir nəfər hərbçi soruşur, qapıda dayanıb (H.Abbaszadə); **NİGAHBAN** (*kl.ad.*) Sondon ötrü bütün övladımı giryan edərəm; Qeyrətü şənimi hifzində *nigahban* edərəm (C.Cabbarlı); **PASİBAN** (*köhn.*) Qapımda *pasiban* möhnətdir nədən; Yazılıb qətlimə fərmanmı yoxsa? (M.Rəhim).

gözətləmək *bax* gözləmək I

I. GÖZLƏMƏK (*müxtəlif mənalarda*) [İlyas:] Mən ərizəmi geri alana qədər oradəcə oturub *gözlədim* (M.Hüseyn); **BƏKLƏMƏK** Səni çoxdan arayıb-hasrət ilə *bəklərdim;* Sənsiz afaq qaranlıq görünürdü gözümə (A.Səhhət); **GÖZƏTLƏMƏK** [Molla İbrahimxəlil:] Qabaqdakı iksirin müddətitəkmilinə qədər, yəni otuz bir gün *gözətləyib*, gəmə buraya qayıdarsınız (M.F.Axundzadə); **İNTİZARINDA OLMAQ.**

2. GÖZLƏMƏK, QEYDİNƏ QALMAQ, QORUMAQ

gözlənilmədən *bax* birdən

gözlük *bax* çeşmək

gözlüklü *bax* çeşmək

GÖZUCU Elsevər *gözucu* baxıb gördü ki, Sufanın şəklini lövhədən çıxarıb qoyublar kənara (Ə.Qasımov); **QUŞBAXIŞI** *Quşbaxışı* bu adamları müqayisə etdim (Mir Cəlal); **ÖTƏRGİ** Faytonçu bu mənzərəyə *ötərgi* baxıb atları qamçılədı (M.Hüseyn); **ÖTƏRİ** .Professor Əliş Cahandarov isə müqaləni *ötəri* gözdən keçirib.. (Y.Şirvan).

gözüac *bax* açgöz(lü)

gözünçıq *bax* sayıq
gözünçıqlıq *bax* sayıqlıq
gözüdən məz *bax* acgözlü
I. GÜR, GÜCLÜ, ŞİDDƏTLİ
2. **gur** *bax* tezdihamlı
3 **gur** *bax* su 3
gusfənd *bax* qoyun 1
guş *bax* qulaq
guşə *bax* künc
GÜŞƏNİŞİN (Çəmbərkəndli.] *Güşənişin* olub qalmışam, işim-peşəm televizora baxmaqdı (H.Abbaszadə). **ASKET** Solmo həmvalıdı ona söz gələn no varsa onu gətirməyə can atırmı? Məgər o *asketdirmi?* (İ.Əfəndiyev). **XANƏNİŞİN** (*kəhn*) Əhmədi bundan da dilxəng olub həmişəlik *xanənişin* olub altıyeddi səhə evindən çıxmadı (Ə.Haqverdiyev). **MÜNZƏVİ** [Əbülhəsən bəy] katolik *münzəvilərinə* məxsus eski monastır çuruk kəllələrin gözünə bənzəyən bacaları ilə qətarımıza baxırdı (M.S.Ordubadı). **TÖRKİDÜNYA** [Fərrux İmranyo:] Səni *türkidünya* bir qocanı aclar qorxudur (Ə.Məmmədxanlı). **ZAHİD** (*məc.*) *Zahidin* bir barmağın kəsən dönub boğdan qaçar (Nəsimi)
guşvarə *bax* sirğə
GÜYA Zarafatla deyilsə də, Kamal qulaqlarına kimsə və da nəzərə çəkdiyini kı, *güya* eşitmir (X.Həsənova). **ELƏ BİLƏKİ** *Ələbilki* bir gözü qan dolu bir çənaqdı (B.Vahabzadə). **SANKİ** Dalğalar nəmlik ilə sahilə cumurdular *sanki Nəzər* vətağından çıxacaqdı (H.Abbaszadə).
GÜC, QÜVVƏ(T) Həmzə ağır-ağır qalxdı sanki dostlarından *güc, qüvvə* almaq istəyirmiş kimi stadiona yazıq-yazıq göz gəzdirdi (Ə.Qasımov). ...öyəcək, bilirəm *mənbədir qüvvət.* Birlikdə can bulur hər qərib niyyət (S.Vurğun). **AMAN** Dad edib susanı çoxdım əlimdən. Qoymadı canımda *aman* ayrılıq (Dəyanə). **CƏBR** (*kəhn*) [Səadət xanım] Əlac nədir hər *zülmə, cəbrə* tab eləsəm ancaq Fərxaddın salamat qalsın (S.Vəzirov). **GİR** Yalın ayaq çaparaq, Cəmşidin *üz girvi* Cəmdə doyub yerinə

(M.Rəhim): **HAL** [Rəsul:] Anacan, dayanmağa *halım* yoxdur, gorək mən gedəm ("Aşıq Qərib"): **İXTİYAR** Qalmadı canımda *ixtiyar*, gəlin! (M.P.Vaqif); **İQTİDAR** Mən deyirəm kı, yox, *əzar*, əy əzar: Hələ yaratmağa *iqtidarım* var (M.Rəhim). **KİRDAR** (*kl.sd*) Canım oda yandı, qoyma, gəldi! *Kirdarı* yamandı, qoyma, gəldi! (M.Ə.Sabir). **QƏDRƏT** Şaxta qılıncım qoymuşdu qına: Yazın *qüdrətinə* təslim olur qış (S.Vurğun). **TAB** [Fəxrəddin.] Əvvəla ondan ötrü kı, daxi hicrana *tabım* yoxdur, ittihamın Səadətdən uzaq düşməyə taqətim ola bilməz (N.Vəzirov); **TAB-TAVAN** (*kl.sd*) Pul gedir, *tabu tavanım* da gedir; Üstəlik bir quru canım da gedir (M.Ə.Sabir). **TAQƏT** ...çünkü yerimməyə ayaqlarımda *taqət* qalmamışdı (A.Şaiq). **ZOR** (*dan*) [Aslan:] Xoşluqla razı olmadınız, xanım, mənim *zorum* da yox deyil, - dedi (M.Hüseyn)
güc-hala *bax* güclə
GÜCLƏ (*müxtəlif mənalarda*) [Həmzə] Heç vaxt olur kı, - deyə vəziyyətdən *güclə* çıxdı (Ə.Qasımov). **ÇƏTİNLİKLƏ** ...Abbas onu çox *çətinliklə* qucağına gətürüb, bulağa tərəf aparmağa tə qoydu (S.S.Axundov). **CƏBRƏN** ...mən də gedib düşmən qızın gətirdim *cəbrən* və evimdə gəlin elədim (N.Vəzirov). **GÜC-BƏLA** Şamxal *güc-bəla* ilə ipi yulğun koluna dolayıb dayandı (İ.Şıxlı). **ÖLÜM-ZÜLÜM** Haman ayı, *Ölüm-zülüm* keçib çayı, Dik təpəni dırmaşanda (M.Rzaquluzadə). **ZORLA** (*bax*)
1. GÜCLƏNMƏK (*müxtəlif mənalarda*) Bir tərəfdən o birinə keçdikcə o *güclənəcək* işığını artıracaq (M.İbrahimov); **QƏVİLƏŞMƏK** Mənim bir hiss vücuduma yayıldı tərəfləndi, *qəvilaşdı* (Çəmənzəminli). **QÜVVƏTLƏNMƏK** Gecədən asinəyə başlayan yay kuləyi yavaş-yavaş *qüvvətlənir* (M.Hüseyn). **QÜDRƏTLƏNMƏK.**
2. güclənmək *bax* şiddətlənmək
GÜCLÜ, QÜVVƏTLİ Qızıl Arslan Xarəzmşahın ordusun mümkünlüyündən çıxartmaq üçün Bustam, Cacərm və Nişabur tərəflərinə

əlli mindən ibarət *qüvvətli* bir ordu göndərəndən sonra vəliəhdi Təbrizdə buraxıb *güclü* bir qoşunla Həmədana doğru irəliləməyə başladı (M.S.Ordubadı); **GİRLİ** Yəni o elə *girli* adamdır? (Ə.Əbülhəsən); **QƏVİ** Yazdı: "Tanımıram nə din, nə qanun"; Yazdı: "Düşmən *qəvi*, taleyim zəbun (B.Vahabzadə); **QÜDRƏTLİ** Birdən bəndini aşmış; *qüdrətli* bir sel kimi; Fırtınalı yel kimi.. (R.Rza); **ZORLU** (*çox güclü*) [Zübeydə:] Ağa Rzadan *zorlusun* kı, foryadı heç bir yerə çatmadı? (M.F.Axundzadə); **İQTİDARLI.**
GÜCSÜZ (*gücü, taqəti olmayan*) [Gülüş:] Görürsünüz kı, rəqibiniz nə qədər *gücsüzdür* (C.Cabbarlı); **BİTAQƏT** Belə gözəl düşə ay qəbağına, Tamaşa eyluyən *bitaqət* olur (M.P.Vaqif); **QÜVVƏTSİZ** Lakin qızışmış kəhlən ət *qüvvətsiz* uşağa qulaq asmadı.. (S.S.Axundov); **NATƏVAN** (*kl.sd.*) Ilğırında tə kı, eşqin zorə qılur dağları; Bu Xətayı xəstə andan *natəvan* olmuş durur (Xətayi); **TAQƏTSİZ** Lakin qızıl ölkəm üçün ən qiymətli olan bir şeyin qırılıb içimə düşduyünü hiss edincə qollarım *taqətsiz* bir halda yanıma düşdü (A.Şaiq); **ZƏBUN** Qəhr pəncəsində eylənmiş *zəbun;* Qırılmış qanadı, qolu yoxsulun! (Ə.Cavad); **HALSIZ** (*bax*), **HEYSİZ, İQTİDARSIZ.**
güdmək *bax* pusmaq
gül *bax* çiçək
gülbarg *bax* ləçək 2
gülbəsər *bax* xiyar
gülcamal *bax* gülüz(lü)
GÜLDAN Şair çiçəkləri qoyub *güldana;* Dedi Bir ofsanu yadıma düşdü (B.Vahabzadə). **GÜLQABI** Mən xatirələrimi zərif bulbur bir *gülqabı* kimi ehtiyatla, bütün varlığım, qəlbim, ruhum titrəyərək vətənə gətirdim (R.Rza).
GÜLDƏSTƏ (*gül, çiçək dəstəsi*) *Güldəstə* düzəltdim adını öz çəmənimdən.. (S.Rüstəm). **BUKET** Bu məchul *buketlərə* qanuni bir şey kimi baxdın, öz haqqın kimi baxdın (Q.Xəlilov). **DƏMƏT** Kənd cavanlarının yaxa bu gülşəndən *dəmət* bağladıqları çiçək-

lərlə məhəbbət aləmində xoşbəxt olmuşdu (M.Hüseyn).
GÜLƏRÜZ(LÜ) (*şəx. mehriban adəm haqqında*) Əşrəf həmin üzünə şən-şən gülər və hər kəsdə *gülərüz* görmək istərdi (A.Şaiq); [Nurəddin] həmişə deyib-danışan, *gülərüzlü* və mehriban bir uşaq olduğu halda, indi qəmgin və məyus olub məktəb yoldaşlarından kənar durdu (S.S.Axundov); **GÜLƏŞ** [Gülbədən:] Cavan qocaya gedib. Ağıllı, dəlisov, *gülaş* qaraqabağa (Ə.Cəfərzadə); **GÜLƏŞŞİFƏT(Lİ)** İbrahim boy orta yaşlı, *güləşşifət* oğlanı görəndə ixtiyarsız olaraq soksondi (Ə.Vəliyev); **ÜZÜGÜLƏR** .Gedib verib qol-qola *üzügülər,* mehriban; Həmin qız, həmin oğlan (M.Rəhim); **GÜLƏŞQABAQ(LI), ŞƏNÜZ(LÜ)**
I GÜLƏŞ Kişilər dəmir vurur pəhləvanlıqdan; *Güləşdən,* güllədən, ulumdən, qandan (S.Vurğun); **GÜLƏŞMƏ, QURŞAQTUTMA.**
II gülaş *bax* gülərüz(lü)
GÜLƏŞÇİ Rumıniyanın sərbəst *güləşçiləri* Bakıya gələcəklər (Qəzetlərdən). **QURŞAQTUTAN** (*köhn*) Hərdən İrandan, Ərdəbildən, Sarabdan nüfuzlu, adlı *qurşaqtutanlar* gəlirdi (H.Sarabski); **PƏHLƏVAN** [Mirhadı:] Bu kişi haqqındı, *pəhləvanların* güləşməsinə baxacaq kı, qayda-qanunu pozmasınlar (H.Abbaszadə).
güləşqabaq(lı) *bax* gülərüz(lü)
GÜLƏŞMƏK [Həmid:] Qabaqlar məhəllə uşaqları ilə *güləşmişəm* (Ə.Abbasov). **QURŞAQ TUTMAQ/YAPIŞMAQ** [Boy] Usta, zorxana çal, *qurşaq tutacam* bolşevikla (İ.Əfəndiyev); **QURŞAQLAŞMAQ** Bəlkiklə [İsmayıl və Nilü] güclərini sınadıqdan sonra *qurşaqlaşdılar* (Ə.Abbasov), **SÜPÜRLƏŞMƏK** Uşaqlar torpaqdan sümüyü götürəndə, bir-birinə ənsəni vermir, *süpürləşib* yeri yıxıldırlar (Çəmənzəminli).
güləşlıfat *bax* gülərüz(lü)
gülgü *bax* 1. güləş; 2. satira
gülqabı *bax* güldan
güllənmək *bax* çiçəklənmək 1

GÜLLÜK, ÇİÇƏKLİK [Vəzir] Sorğıdan oxuyan xinalı kəklik. Sizi qarşılayan *güllük çıqıldı* (S.Vurğun). **BAĞÇA-BAĞ** İşlədikcə daha da. Çoxalır havaları. Bunuyür *bağça-bağı*. Uşaqların səsləri (M.Rzaquluzadə). **BAHARİSTAN** (*məc.*) Dəbistan bir *bahariston*, onun əzhan irfandır (M.Hadi). **BUSTAN** (*klas.*) Neçin səndə var daim bir xəzan, Haçan gül açarsan, ey *bustan*" (M.S.Ordubadi). **GÜLŞƏN** Rəqib elə *gülşənə* səni seyr edən gərsəm, Səni qızılgülə oğşayan xətə bənzədirəm (M.Səvidzadə). **GÜLÜSTAN** Gözlərim var yenə bağda, *gülustanda* gəzur (S.Rustəm). **GÜLZAR** (*yun.*) Seyr et *gülzara* bahar çağıdır; Çiçək atır xəyir, kədər dağıdır (M.Rahim). **GÜLZARLIQ** *Gülzarlıqda* alov arasında uca sədd çəkilmişdi, onu keçmək qabil deyildi (Ç.manzəminli).

GÜLMƏK Məhəmmədhəsən əmi özü də oğluna baxıb başladı *gülməyə* (C.Məmmədquluzadə). **DİŞİ ORİNİ AĞARTMAQ** (*xalq.*) *Dişini gülməkdən ağartmaq* (*lətif.*) İndi isə hörmətli bir tanış kimi mənə salam verir və *dişlərini ağardır* (M.S.Ordubadi). **HIRILDAMAQ** (*boş-boşuna gülmək*) Əhməd başladı *hırıldamağa* (C.Məmmədquluzadə). **İRİŞMƏK** (*boş-boşuna gülmək*) Fərman Ülmədən uzuna mənalı-mənalı baxıb *irişdi*. (Ə.Abbasov); **ŞAQQANAQ ÇƏKMƏK** (*uzadan gülmək*) İbrahim bəy *şaqqanaq çəkdi* (Ə.Vəliyev). **HIRTƏDAMAQ** (*dan.*)

1. GÜLMƏLİ GÜLTƏŞİDOĞURAN

2. gülməli *bax* məzəli 1

gülrüxsar *bax* gülüzlü

gülşən *bax* güllük

GÜLÜMSƏMƏK (*tədəqəlti gülmək*) Komal *özü-özünə gülümsədi* (X.Hasilova). **QIMIŞMAQ** Sidhəm bu dəfə istehza ilə *qımışdı* (M.Hüseyn)

gülüstan *bax* güllük

GÜLÜŞ Qəmləmməşəm *gülüşüm* bəzən sükəlməz sədəf (M.Rahim). **GÜLMƏ** Qoca *gülməni* bitirib gəldi, lakin oskurək onun *gülməsini* yarımçıq kəsdi (Ç.manzəminli).

HIRILTI (*boş-boşuna gülüş*) Xəbər verdilər ki, qız yelbeyindir bir qədər; *Hırıltıdır* peşəsi. (M.Rahim); **QAQQANA** (*uzadan gülüş*) Pillələrə tırmıdı müşuluqçu qonşu qızın *qaqqanası* (R.Rza); **QƏHQƏHƏ** (*uzadan gülüş*) Ev sahiblərə bu *qəhqəhədən* daha da acıqlandılar. (Ç.manzəminli); **GÜLĞÜ**.

GÜLÜZLÜ (*üzü gül kimi gəzəl*) Nəla saqqala yaxuq gəlməsə bir *gülüzlü*. Kim qıyar ki, düşə gül yarpağı qanqal içinə (M.P.Vaqif), **GÜLCAMAL** Həsrətli gözlərim, bax *gülcamalə*. Konhim düşdü yenə yüz min xəyalə (Molla Cümə); **GÜLRÜXSAR** (*klas.*) Necə etsin sənə rəğbət sənəmi-*gülrüxsar*, Abirudan məni sən saldın, ey idbar (M.P.Vaqif), **GÜLYANAQ(LI)** Sənsən gözümdə solğun bağlarda yasəmənlər, Ey *gülyanaqlı* dilbər, sənsən gülüm, baharım (M.Seyidzadə)

gülyanaqlı *bax* gülərüzlü

gülzar *bax* güllük

gülzarlıq *bax* güllük

güman *bax* **1.** şübhə, **2.** ümid

gümrah *bax* **1.** sağlam; **2.** çevik 1

günüldəmək *bax* inildəmək

1 t. GÜN (*24 saatlıq müddət*) Bu minvallu uç *gün* keçdi ("Koroğlu"). **GECƏ-GÜNDÜZ** Üç *gecə-gündüz* ki, Tapdıq yuxusuzdu (Ə.Əbülhəsən); **SÜTKA** (*rus.*) Dörşen bir yupyumru şey qapır; Həm də deyir, *sutkada* bir fırlanır (M.Ə.Sabir).

2. GÜN Qayət isti havalı bir *gün* idi (M.Hüseyn). **RUZ** Bu növ iş kim, oldu bəd hal, Hər *ruz* mənə keçirdi bir sal (Xətayi)

3. gün *bax* yaşayış 1: dövr

4. gün *bax* ömrəkgün

11 gün *bax* günəş

GÜNAH [Mümtaz Mətəbərov.] Mənim *gunahım* nədir? (M.Hüseyn); **BABAL** Dərin bir dəryadır şair xəyalı; Goturdum boynuma şeir, *babalı* (R.Rza); **CÜRM** (*klas.*) [Vəzir] Sultan Mahmud Qəznəvi bu gunə *cürm* üçün müqərrəblərindən birisinin boynunu öz əlilə vurdu (M.F.Axundzadə). **İTTİHAM** Sən bu *ittihamı* öz üzərindən nə kimi bir subuğa gotura biləcəksən? (M.S.Ordubadi); **QƏBAHƏT** [Fikrət:] Şəxsən mən bunda bir *qəbahət* görmürəm (H.Abbaszadə); **QÜSUR** Gör sən idrak eyləməzsən, bil ki, sondadır *qüsur* (Nəsimi); **SUÇ** (*kəlm.*) Nəzliyə elə gəlirdi ki, onun bu işdə heç *suçu* yoxdur (M.Hüseyn); **TƏQSİR** Əslində *təqsiri* olmasa da Adilə özunu gunahkar hesab edib dedi: - Bağışla, Homzo, düzü, yadımdan çıxıb (Ö.Qasımov); **VƏBAL** (*dan.*) *Vəbalı* nağıl edənin boynuna, yalan-doğruluğuna zəmanət etmirəm (Ə.Haqverdiyev).

1. GÜNAHKAR *Günahkar* deyildi o qədim ancaq; Safdı zirvələrin təmiz qarı tək (A.Şaiq). **ASİ** (*kəlm.*) Əranlar bizə bu*asidur*; Yalan söyləyən *asidur* (Xətayi); **FAŞİQ** (*klas.*) ...Cəllad hakimlər olmasa; Kor insanlar hər *fasiqi*, Kəndinə rəhbər bulmasa (H.Cavid); **GÜNAHLI** ..məni bağışla, mən *günahlıyam* (İ.Musabəyov); **QÜSURLU** Mən ki, özümü belə işdə *qusurlu* bilmirəm (M.İbrahimov), **MÜQƏSSİR** (*hüq.*) ..hesabdar bu dəfə özünü saxlaya bilmədi, bu işdə *müqəssir* olmadığını sübut etməyə çalışaraq tutula-tutula cavab verdi (M.Hüseyn), **SUÇLU** (*kəlm.*) Heyvan kimi sorvətə satıldın; *Suçlu* kimi zindana atıldın (A.Şaiq), **TƏQSİRKAR** [Molla Qafar:] Əsla mən *təqsirkar* deyiləm, iş məscidin olmamağındadır (S.Rəhimov); **TƏQSİRLİ** Heç kimin həddi yoxdur Bədircahanı *təqsirli* tutsun (N.Vəzirov).

2. gunahkar *bax* səhubkar

3. gunahkar *bax* muttəhim

GÜNAHLANDIRMAQ [Mədinə] ..danlmağa başlıyanda ancaq özünu *günahlandırdı* (M.İbrahimov), **İTTİHAM ETMƏK** [Şamxal] istəmirdi ki, Çörkəz onu qorxaqlıqda *ittiham etsin*. (İ.Şixli); **MÜQƏSSİR ELƏMƏK** [Cavad bəy:] Anıma onu qanmır ki, Mikayılda taxsır yoxdur, zamanı belə gətirib.. Bu barədə o məni *muqəssir elə-mir* (N.Vəzirov), **TƏQSİRLƏNDİRMƏK** [Adilov:] O vaxt ustümə yaman duydular, məni çox səydə *təqsirləndirdilər* (Y.Şirvan); **SUÇLANDIRMAQ.**

günahlı *bax* günahkar 1

GÜNAHSIZ (*günahı olmayan*) [İsa:] Sizin hansınız *günahsızdır*, qoy onu daşqalaq etsin (C.Məmmədquluzadə); **BİGÜNAH** [Məstoli şah:] Bəs divlər, ifritlər nahaq yerə o qədər *bigunah* xalqın horokotinə bais olurlar. (M.F.Axundzadə); **BİTƏQSİR** Çünki o biçarə *bitəqsirdir* və özü o vaxt heç burada olmayıb (N.Vəzirov); **MƏSUM** [Oqtay:] Yox, o, *məsum* bir çocuqdur (C.Cabbarlı); **TƏQSİRSİZ** Ona elə gəlirdi ki, gözlü olub *təqsirsiz* adamlara quyu qazmaq kimi alçaqlıqdan isə gözsüz olub onlara xidmət etmək yaxşıdır (S.Rəhimov); **SUÇSUZ, QƏBAHƏTSİZ.**

GÜNAHSIZLIQ (*heç bir günahı olmama*) [Surxay:] Halbuki onun bütün təqsiri sadəliyində və *günahsızlığındadır* (C.Cabbarlı), **MƏSUMLUQ** [Gülşəkər:] Kaş üç ay bundan əvvəlki *məsumluğum*, vüqarım mənlə olaydı.. (C.Cabbarlı); **BİGÜNAHLIQ, BİTƏQSİRLİK, SUÇSUZLUQ, TƏQSİRSİZLİK**

GÜNBATAN (*günbatan tərəf*) Biz ayrıldıq, həyatın ortasına gəldik, qapımız *günbatana* açılırdı (M.İbrahimov); **QƏRB** Vətən torpağının Şərqindən çıxıb; Bu gün günəş kimi *Qərbinə* çatdım (M.Dilbazi); **MƏĞRİB** (*kəlm.*) Keçən vaxtlarda bir ucu müşriq, bir ucu *məğrib* olində idi (S.Rəhimov).

GÜNBƏZ Bu vaxt kişilərin içindən bir şəxs ayrılıb əlində bir daş, *günbəzə* tərəf gəldi.. (N.Nərimanov); **QÜBBƏ** Eyvanın tavanı üç böyük *qübbədən* ibarət idi ki, bunların hər birisi beş sütun üzərində qurulmuşdu (M.S.Ordubadi); **TAĞ** Nərman kənarda dayanıb, binanın *tağına* baxmaq fikrində idi (Mir Cəlal)

günçıxan *bax* gündoğan

GÜNDOĞAN (*dünyanın günçıxan tərəfi*), **DOĞU, GÜNÇIXAN, XAVƏR, MƏŞRİQ, ORİENT, ŞƏRQ** Azərbaycan mənə *gundogan* deyir, Türklər *doğu*, Farslar *xavər*, Ərəblər *məşriq*, Qərblər *orient*. Mən *Şərqəm*, Şəhrətimdə-şanımda, əl

günəşlə şənlikdir (X.Rza); Pəncərələri *günəşə* açılan üçərtəyinli, işıqlı və isti palatada ona yer tapıldı (M.İbrahimov).

GÜNDÜZ Yaşar gündüz bələdlədiyi yeri xəbərdar etdi (M.Rzaquluzadə); **RUZ** (*ər.*)

1. **GÜNEY** (*gün düşən yer*) Qayaların başbaşadır. *Güneylərə* tamaşadır (S.Vurğun); **GÜNƏYƏR** Kəndin qərbləri *günəyər* yerlərə çıxır, özlərini divarlara söykəyir, günə verir, qızınırdılar (S.Rəhimov).

2. **güney** *bax* cənub

GÜNƏŞ *Günəş* yenicə batmışdı (M.İbrahimov). **AFTAB** (*ər.sif.*) Ey aləmi münəvvər edən cürmi *afitab* Muşkatı-şölədir şəbafruzi-mahitab (M.Hadi). **GÜN** *Gün* batsa da, hər yerə hələ işıq idi (H.Abbaszadə); **XURŞİD** (*ər.sif.*) Doğar *xurşidi*-hurriyyət, bütün azad olar aləm (M.Ə.Sabir), **MEHR** (*ər.sif.*) Dilbərə gül göndərdim gülşəndə rüxsarın kimi; *Mehri* mah olmaz tələk, yüzündə rüxsar kimi (Xətayi). **ŞƏMS** (*ər.sif.*) Saçın rəngidir, çün ləyalətülqədr: *Camalı-nuri-şəmsi* xavərdir (Xətayi)

günəşar *bax* günəy

günlük *bax* çətir

GÜNORTA *Günorta* azanı vaxtına qədər qalmırdı (M.S.Ordubadi); **ZÖHR** [Mirzə Cəfər:] Rəhmətlik dayımı bir gün elə naxoş oldu ki, heç durub otura bilmədi və odur ki, *zöhr* namazını da qıla bilmədi (Anar).

günüqara *bax* bədbəxt

günüqaralıq *bax* bədbəxtlik

gürz *bax* toppuz I

güvanmak *bax* 1. arxalanmaq, 2. ləvğalanmaq

güzaran *bax* yaşayış I

GÜZGÜ [Məşədi İbad] *güzgüyə* baxıb ora-buranı düzəltdi (Ü.Hacıbəyov); **AYNA** Niyə bax böylə bərəldirsən, *a* qarı, güzünü, Yoxsa bu *aynədə* ayrı görürsən özünü? (M.Ə.Sabir).

güzlük *bax* xopin

Hh

habelə *bax* həmçinin

HAÇAN [Mina:] Bəs *haçan*, nə vaxtdır, inşallah, bu xeyir iş? (M.İbrahimov); **NƏ VAXT, NƏ ZAMAN** Səhər idarəyə gəldiyi dəqiqədən başı o qədər qarışır ki, vaxtın *nə zaman* keçdiyini, iş gününün *nə vaxt* qurtardığını bilməyib axşam evə qayıdır (M.İbrahimov)

hacət *bax* tələbat, ehtiyac I

HACIBƏYLƏK (*zool.*) Çinarın başında *hacibəylək* yuvə tikmişdi (Ə.Haqverdiyev); **LƏYLƏK** *Ləylək* hərçi istəyirdi yuvasını qayıtsın, vurub sahirdilər (Ə.Haqverdiyev).

1. HADİSƏ [Şah:] Aya sizin niyyətinizə görə mən nə qədər tədbir işlə bu *hadisəni* öz vücudumdan dəf edə bilərəm? (M.F.Axundzadə); **HİYALAT** Lazımdır *hiyalat* təlsilən nağıl eləmək (C.Məmmədquluzadə); **İTTİFAQ** [Aslan:] Mən bu iz onlərdə nə qədər bədbəxt *ittifaqlar* görmüşəm (İ.Musabəyov); **KEYFİYYƏT** Səhər qızın atası, Hacı Abdulazimin dükanına gəlib *keyfiyyət* söylədi (Ə.Haqverdiyev), **QƏZAVƏ QƏDƏR** (*köhn.*) [Molla Nəsrəddin:] Mirzə Fərəc, bayına çox *qəzavü qədər* gəlibdir (S.S.Axundov); **QƏZİYYƏ** (*təsadüfən başa gələn hadisə*) [Vəzir:] A kişi, bu gün başıma bir *qəziyyə* gəlibdir ki, heç ilkimdən keçməzdi (M.F.Axundzadə); **VAQİƏ** (*köhn.*) Cəvan övrət oturduğu yerdə oturub dinməz-söyləməz *vaqiəyə* tamaşa eləyirdi (C.Məmmədquluzadə).

2. hadisə *bax* qəza

hafizə *bax* yaddaş

hafizəli *bax* yaddaşlı

1. HAKİM (*oyunu idarə edən şəxs*) [Mirzəchi:] Bu kişi *hakimdi*, pəhləvanların güləşməsinə baxacaq ki, qayda-qanunu pozmasınlar (H.Abbaszadə), **ARBİTR** [Motalborov:] Həmişə *arbitr* oldunuz, bəsdi (M.Hüseyn), **HƏKƏM** (*köhn.*) Camaat səkit durub tamaşa edirdi. Yalnız bir ağsaqqal qayaya baxırdı. Bu, *hakəm* idi (Çəmənzəminli); **MÜNSİF** Axırı, bu iki qardaş cəzasına gəlib, bir odaloğlu adamı *münsif* seçdilər (R.Ofandiyev).

2. hakim *bax* padşah

I. HAKİMİYYƏT [Şamo:] Ancaq bu tüfəngləri hər iki tərəfdə içəri döndərsinlər, *hakimiyyət* bizlərin olsun (S.Rəhimov); **HÖKMRANLIQ** [Xosrov:] Nə gördüm bu dünyada mən; Nə verdi Xosrova bu *hökmranlıq* (S.Vurğun); **DİKTATURA, HÖKMRAN.**

2. hakimiyyət *bax* hökumət

hakimlik *bax* hökmdarlıq

I haqq *bax* 1. doğru I; 2. ixtiyar

II haqq *bax* Allah I

haqq-ədalət *bax* ədalət

haqq-hesab *bax* hesab I

HAQQINDA [İbrahim bəy:] Bağışlayın, İsmayıl *haqqında* bir neçə söz demək istəyirəm (Ə.Vəliyev); **BARƏSİNDƏ** İkinci xahişim odur ki, baş aqronom Məcid Əlyarov *barəsində* yazdığım əmri təxdiq elə (M.Hüseyn); **DAİR** Bəlkə Tahirin alı təhsil almadığına *dair* deyilən sözlər nə məqsədlə isə uydurulmuş sadəcə bir bəhanə idi (M.Hüseyn); **XÜSUSDA** [Qazı:] Kitabə ondan ötrü baxıram ki, gərək şərtət bu *xüsusda* nə buyurur (C.Məmmədquluzadə); **QARŞI** Şirməyinin ürtyində nənəsinə *qarşı* zərrə qədər də şübhə oyanmırdı (M.Hüseyn)

haqlamaq *bax* çatmaq I 1

HAQSIZ Anasının yaşlı gözləri, hər gün *haqsız* cəzalanması ona [Səfura] hər şeyi, hətta müşahidəsi Zöhrəm bəyi unutdurmuşdu (A.Şaiq), **BƏDBİHESAB** [Hacı Qurban:] Aman və mənim oğlum *bədbihesab* işlərə qarışmamışıq (N.Vəzirov); **NAHAQ** [Həmzə:] İndi guya biz *nahaq* danışırıq də? (C.Cabbarlı); **BİHESAB, ƏDALƏTSİZ** (*bax*).

HAQSIZLIQ, ƏDALƏTSİZLİK (*bax*), **NAHAQLIQ**

hal *bax* 1. vəziyyət 1, 2. əhval; 3. güc

HALBUKİ [Pərviz:] Çünki, anam inanırdı ki, gündüzlər biz məktəbdə olanda həyətə

gələn olmur, cücələrin səsi də çıxmır, *halbuki* onlara toxunan olsa bir-birinə dayanırlar (M İbrahimov); **VƏHOLONKİ** (*köhn*) *l.xüs.* *xüs.* *holoŋki* bunca zamanda edadiyyə məktəblərinin tamam şöbə və dərəcələrini itmama yetirib ali məbəndslərə və dorolfünunlara gedə bilərdilər (A.Şaiq).

halat *bax* vəziyyət 1

halqa *bax* 1. üzük 1. 2. həlqə

HALSIZ [*müxtəlif mənalarda*] [Əşrəf] Keçən həftə evə gedərkən xəstə anasını çox *halsız* görmüşdü (A.Şaiq). **BİHAL.** Kərbəlayi Qulamoli həcminin bu sözlərini eşidəndə *bihal* dizi üstə çökdü (Ə.Haqverdiyev). **BİHALƏT** [İkinci İraklı] *bihalət* yıxılır səndəlin üstünə (Ə.Haqverdiyev). **BİTAB** Biçarə [Məşədi Əsgər] qulunun ağrısından *bitab* düşüb (S.Qənizadə). **GÜCSÜZ** [Balaş:] Mən *gücsüz* qadını təkbaşına həyatın dəhşətləri içinə atdım (C.Cabbarlı). **TABSIZ** Sayalı evvəlcə üroyində onu asıb-kəsir, *"tabsız"*, hətta "qorxaq" deyə qarasına danışırdı (İ.Şıxlı). **TAQƏTSİZ** Firəngiz *taqətsiz* bir hərəkətlə başında əl gəzdirdi (B.Bayramov). **ÜZGÜN** (*bax*)

halsızlaşmaq *bax* zəifləmək

HALSIZLIQ Ah, istədən sıxılıram. *Halsızlıqdan* yıxılıram (M.Dilbazi). **BİHALLIQ** Mana bu zəifu *bihallıq*, sağınma, parlıkdandır (Q.Zakir). **BİTABLIQ** [Hanı:] Niyə *bitablıq* edirsən gələrlər. Tutaq ki, gəlmədilər, nə etmək? (C.Cabbarlı). **GÜCSÜZLÜK** *Gücsüzlükdən* özünü hamı günahkar bilir. Bu təhqirə dözməyi xalq özünə ar bilir (B.Vahabzadə). **TAQƏTSİZLİK** [Yusif] var qüvvəsi ilə çalışaraq süstlüyü, *taqətsizliyi* vaxtına buraxmır (Ə.Hacızadə). **TABSIZLIQ.**

HAMAM (*çimmək üçün isti və soyuq suyu olan binə*) Bir gün bir bəladçı gətirib getdim *hamama* (C.Məmmədquluzadə). **HAMAMXANA** [Həmid] vuyunmaq üçün *hamamxanaya* keçəndə dəhlizdəki telefon zəng çaldı (H.Abbaszadə). **GƏRMƏBƏ** (*ərə*) Hər gecə Qəvvas onu *gərmabə* aparır, Subhi də *gərmabə*də əylənməkdən (M.Ə.Sabir)

HAMAMÇI (*hamamda paltar saxlayan rəbətçi*) Axırıncı hissəni, bu da muzd olsun deyə, Verdi baxıb mat qalan *hamamçıya* həddiyyə (M.Rəhim). **ÇAMABAR** (*köhn*) Usta Ağabala hamamından çıxar-çıxmaz *çamadır* hazır oldu (Ü.Hacıbəyov)

hamamxana *bax* hamam

HAMBAL Burda döngələrin yeri darısqal, Oturmuş palanın üstündə *hambal* (S.Vurğun). **BARKƏŞ** (*köhn*) Dəndü qəm *barkəşiyəm*, köhnə peşənkəm sənə nə? (Aşıq Hüseyn). **YÜKÇÜ** [Rəis müavini:] Bu gün *yükçülər* briqadalarından birini dördüncü sahəyə göndərə bilməzsən ki? (H.Abbaszadə) **YÜKDAŞIYAN** Kişi qəhqəhə çəkib güldü Necə vəni hambal - *yükdaşıyan?!* (Ş.Qurbanov)

1. **HAMİ** [Cindan:] *Hami* yatıb, mən oyağam! (M.Seyidzadə). **CÜMLƏ** [Çingiz:] Şükür olsun ki, gəlib *cümlənizi* sağ və salamat tapdım (S.S.Axundov); **HAMISI** Elə ki Yusif Sərracın dükanına bərabər oldular *hamısı* dayandı (M.F.Axundzadə)

2. **hami** *bax* bütün 1

hamiliqla *bax* elliklə

hamısı *bax* hamı 1

HAMİLƏ Ancaq o, *hamilə* olduğu üçün heç bir yana getməyəcəyini bildirdi (M.Hüseyn); **BOĞAZ** (*heyvanlara aid*) Əmniyyələr *boğaz* inəyi, eşşəyi və qoyunları tövlədən çıxardılar (M.İbrahimov); **BOYLU** *Boylusan* Zaman da yaman dövr edir; Sən nə ilk anasan, nə də son ana (B.Vahabzadə); **BOYU DOLU** Səbanın qarnı gözümə bir cür dəydi, deyə Qaraxan, arvadından soruşdu *Boyu doludur*, dayna, deyə arvad cavab verdi (S.Rəhimov); **İKİCANLI** (*cvf.*) [Həmid] indi bildi ki, İra *ikicanlıdır* (H.Abbaszadə) **AĞIRAYAQ, QARNI BURNUNDA** (*dan*

haramzor *bax* müftəxor

haramzada *bax* hiyləgər

1. **HARAY, AMAN, DAD, DAD-FƏRYAD**

2. **haray** *bax* kömək

3. **haray** *bax* hay-küy

haraylamaq *bax* çağırmaq 1

1. **HARIN, AZĞINLAŞMIŞ, TÜND**

2. **harın** *bax* ərköyün; azğın 2

HASAR Bir qədər gedib uzun bir *hasara* çatdıq (Y.Əzimzadə); **BARI** Qaçay korpic *barıya* çatdı (İ.Məlikzadə); **ÇƏPƏR** (*tikan yaxşıvalarından və s.-dən çəkilmiş hasar*) (*dan.*) [Xəlil.] Ağa, Hacı Rəsulun *çəpəri* tərəf adamımız yoxdur (N.Vəzirov); **DİVAR** Uca atın üstündə oturub kəndin alçaq *divarlarından* hoyotin hamısını görürdüm (C.Məmmədquluzadə).

haşan-kaşan *bax* var 1

HAŞİYƏ Kimi ..stullara oyləşmiş, kımı narahat halda ayaq üstə duraraq divara və ya pəncərə *haşiyəsinə* söykənmişdi (M.İbrahimov); **GİLƏNDAR** (*məh*) Bizim xalçənin gözəl *gilənarı* var (ADDL); **KÖBƏ** Qan, cüca gözü çil tumanın *köhəsinə* düşmüş ..qara yaylığı qaldırıb burnunu sildi (S.Rəhimov); **QIRAQ** [Alo:] Mən bilirəm, əslun elə bunların hamısı bir bezin *qıraqıdır* (S.Rəhimov); **YELƏN** Asılır ellərin divarlarından: *Yeləni* çiçəkli, güllü xalılar (O.Sarıvəlli); **ZƏH** Qapı divarın *zəhnə* deyib səslədi (S.Rəhimov)

I **hava** *bax* iqlim 1

II **hava** *bax* mahnı, melodiya 1

HAVADAR Könlümdən keçəni duymadınsa da, Ömrümə, günumə *havadar* oldun (B.Vahabzadə); **ADAM** (*məc*) [Mahnı:] Tək pulnan gəlmir e? Adamın gərək *adamı* olsun (Anar); **ARXA, DAYAQ** (*məc*) Sən özün *arxasan*, özün *dayaqsan* (Ə.Kürçaylı); **DİRƏK** Dünya ümid bir *dirəkdir* (Füzuli); **MÜRİD** Alimü cahil, *müridi* mürşidi şagirdi pir, Nəfsi-ommarə olındə sorbəsər olmuş əsir (M.P.Vaqif); **YANÇI** (*məh*) Mən sənə *yançıyam* ki, mənim üsdümə gələsən (ADDL); **TƏRƏFDAR** (*bax*)

1. **HAVALANMAQ** Bu sözləri deyib, İblis göy gurultusuna bənzər bir səslə qanadlarını açaraq *havalandı* (A.Şaiq); **HAVAYA QALXMAQ** Qatar-qatar olub *qalxıb havaya*, Nə çıxıbsız asimana, dumanlar! (M.V.Vidadi), **UÇMAQ** (*bax*)

2. **HAVALANMAQ** Onlar *havalanıb* göyə güllə atırlar (S.Rəhman); **QUDURMAQ** Ədə, qardaş, vallah, sən *qudurubsan* (C.Məmmədquluzadə). **AĞLI BAŞINDAN OYNAMAQ, TUTMASI TUTMAQ.**

havaölçən *bax* barometr

havayı *bax* 1. əbəs; 2. müftə; 3. faydasız 1

havayıyeyən *bax* müftəxor

havlamaq *bax* hürmək

haydut *bax* soyğunçu

HAY-KÜY Yaylanın başından *hay-küy* səsi gəlirdi (Mir Cəlal); **ÇIĞIR-BAĞIR** Yel əsır, qar yağır, qaranlıq yağır. Nədir tobıətdə bu *çığır-bağır?!* (M.Müşfiq); **HARAY** Kəndda qulaqbatıran bır *haray* vardı (M.Hüseyn); **KÜY** [Sofər boy:] Gedək aşağıda *küy* salaq (M.F.Axundzadə); **KÜY-KƏLƏK** [Hacı Mehdi:] ..gedib rus hakimi gətirmişəm, buyurur ki, qoymayın *küy-kələk* olsun (Ə.Haqverdiyev), **QAL** (*köhn.*) Vaqif ki, düşühdür əqlü kamaldan; Əksik olmaz başı qovğadan, *qaldan* (M.P.Vaqif); **QALMAQAL** Bir dava da başladın, *qalmaqal* etdin (M.P.Vaqif); **QIŞQIR-BAĞIR** ..Çopur Abdullanın adamları yerlərindən söz atıb *qışqır-bağır* salınağa, Həmidi çaşdırmağa çalışdılar (H.Abbaszadə); **QIŞQIRIQ** Bu qədər *qışqırığa* durdu qonum-qonşu tomam.. (M.Ə.Sabir)

HAY-KÜYÇÜ, KÜR, KÜY-KƏLƏKÇİ, KÜYÇÜ, QIŞQIRIQÇI

HAZIR (*bir işi icra etmək üçün lazım olan hər şeyi olan*) [Nəriman:] Bir az xorcilik verin, iyirmi bir ötər, iyirmi ikinci günü yanımızda *hazıram* (Ə.Vəliyev); **AMADƏ** (*köhn*) Xoruyimdır həmişə *amadə* Kim yaşar mən kımı dünyadə? (A.Sohhot); **KƏMƏRBƏSTƏ** Mənim sökson pəhləvanım deyir daim *kəmərbəstə*: Yüz milyona donor dəstə, sıralansa Arız üstə (X.Rza), **MÜNTƏZİR** Nə üçün tək gözirsən, Olmaya ki, bağçada birinə *müntəzirsən?* (M.Rahim)

HAZIRCAVAB [Davud.] Alə həmşəhərlim, vallah *hazırcavab* olmağımızdan xoşum gəlir (H.Abbaszadə); **DİRİBAŞ** [İskəndər

boy.] Xala, sən nə *diribaş* qarışan? (N.Vəzirov).

HAZIRDA, HAL-HAZIRDA, İNDİ HAZIRKI, HAL-HAZIRKI, İNDİKİ

1. HAZIRLAMAQ, ÖYRƏNMƏK (*dərsi və s.*)

2. hazırlanmaq *bax* qayırmaq 1, 2

hazırlıq *bax* tədaruk

heç *bax* əsla

herpes *bax* uçuq II

1. HESAB, HAQQ-HESAB, HESABLAMA, SAYMA

2. hesab *bax* say

3. hesab *bax* bəre I

hesabdar *bax* mühasib

hesabdarlıq *bax* mühasiblik

hesabi *bax* doğru I

hesablamaq *bax* saymaq I

1. HESABLAŞMAQ, HAQQ-HESABI QURTARMAQ

2. hesablaşmaq *bax* qısas almaq

3. hesablaşmaq *bax* saymaq 2

hesabsız *bax* saysız-hesabsız

heybə *bax* xurcun

HEYF (Kİ) Kur qırağının ocəb seyrangahı var. Yaşılbaş sonası *həvlî ki* yaxdır (M.P.Vaqif). **HEYHAT** [Gülüş.] O bu evdə zəncirli bir it kimi çırpınır, çalışırdı, lakin *heyhat* kimin üçün, nə üçün? (C.Cabbarlı); **YAVEYLA** Məcnun koçur *vaveyla*, Qoparır evdə Leyla – Fəqanlı, ahlı olur. (M.Rahım); **ƏFSUS** (*bax*)

HEYFSİLƏNMƏK [Homid.] Əmi, mən Abdulla Qamborovun tutulmasına *heyfsilənirəm* (H.Abbaszadə). **ACIMAQ** [Qəzənfər] dilxor olar, əməlinə *acıyardı* (Mir Cəlal). **YAYSINMAQ** İlyas təzə küynəyini geyinib, gəzgunun önündə dayandı, üzünü saqqal bəsdüyünü görüb *yayılandı* (Mir Cəlal). **YANIXMAQ** Alo xüsusən bərk *yanıxırdı* (S.Rəhimov). **YANMAQ** (*məc.*) *Yandı* əhvalına kimsədən baxan. Doğdu ürəklərdə min səqəli hüsn (M.Rahim). **TƏƏSSÜFLƏNMƏK** (*bax*)

heyhat *bax* əfsus, heyf

1. HEYKƏL Heç gəlib *heykəlinə* də baxmayıb (S.Qədirzadə); **ABİDƏ** Bir də bu sadə *abidə*sini, obadiyyətə qovuşmuş vətən oğlunun heykəlindən.. (Y.Əzimzadə); **BÜST** (*qurşaqdan yuxarı hissənin heykəli*) Fərman bir Tərlanın yazı stolundan bir qədər irəli qoyulmuş *büst*a təəccüblə baxdı (M.Hüseyn)

2. heykəl *bax* mücəssəmə 2

heyran *bax* vurğun

heyranedici *bax* məftunedici

heyratlandırmaq *bax* təəccübləndirmək

heyratlanmaq *bax* təəccüblənmək

HEYSİYYƏT Başqalarından mərhəmət istəmək, öz *heysiyyəti*ni ayaqlar altına atmaq deməkdir (M.İbrahimov); **İZZƏTİ-NƏFS** Mənim bu sifarişim nə qədər somitmi olsa da, yenə də Farhad bəyin *izzəti-nəfsi*nə toxunmuşdu (Qantəmir); **QEYRƏT** Boyuna boy alım dağ zirvəsindən: Adına ad verim: *qeyrət* səngəri! (M.Araz); **MƏNLİK** [Rza:] Hələ mən heç kəsdən adamın *mənlik* duyğusunu alçaltmayam mərhəmət və şəfqət görməmişdim (M.İbrahimov).

heysiz *bax* yorğun, zəif; güçsüz

HEYVA Soyuddon bağ saldım, peyvəst eyledim; Almasın, *heyvasın*, narın görmədim (Aşıq Ələsgər); **SƏFƏRCƏL** (*kl.ad., ər.*) Ol cumleyi-müşkülü edən həll; Adımı mənim quyub *səfərcəl* (Füzuli).

1. HEYVAN [Atə:] Ey Allahın *heyvanı*, hizdən nə istəyirsən, çıx get. (M.İbrahimov). **DÖRDAYAQLI** (*məc.*) Vəziyyət dəyişəndə dil tökər yağlı-yağlı; Ilısından yaxşıdır bu dilsiz *dördayaqlı* (M.Rahım); **DÖRDQIÇLI** O qədər naloq yüklədilər arxama ulan: *Dördqıçlıya* çatsan, dağılar bir günə palan (M.S.Ordubadi).

2. heyvan *bax* gic

HEYVANAT, FAUNA, HEYVANLAR ALƏMİ

heyvanxana *bax* zoopark

heyvərə *bax* 1. qanmaz; 2. yöndəmsiz

heyz *bax* aybaşı

hə *bax* bəli

həb *bax* dərman I

həblh *bax* dost; sevgili

habs *bax* həbsxana

HƏBS ETMƏK/ELƏMƏK [Sayadov:] Bizim mühərrirlərdən birini *habs etmişsiniz* (Ə.Qasımov); **DAMA BASMAQ** (*dan.*) [Səlim:] ..göz-qulaqda ol, səni *dama basacaqlar* (A.Şaiq); **DAMLAMAQ** (*dan.*) [Homid:] Bir günəhım olmayan yerdə məni *damlayırsan?!* (H.Abbaszadə); **DUSTAQ ETMƏK** [Yasavul naçalnıko:] Ağa, muromuzuz əylislori soyan quldurları tutub, tamam ipəklori alıb, özlərini *dustaq edib* (M.F.Axundzadə); **HƏBSƏ ALMAQ** [Cahanboxş:] Müctəhid tərəfindən polis nəzirinə əmr var ki, səni öldürəni *həbsə almasın*. Gərk üçün həbsə alsa da, bu qapıdan salıb, o biri qapıdan buraxsın (Ə.Haqverdiyev); **TUTMAQ** [Davud:] Əgər Balağanın çəkənin adamları *tutublarsa*, işi şuluqdu (H.Abbaszadə); **ZİNDANLAMAQ** (*köhn.*) Can alan, qan axıdanları *zindanlamışıq* (Ə.Nozmi).

HƏBSXANA [Ceyran:] Ümidvaram ki, bizim oğlumuz bir də *habsxana* üzü görməyəcək (İ.Əfəndiyev); **AĞZIBİR** (*zar., dan.*) [Mümtaz Mötəborov:] Yaxşı bunun üçün tutub səni *ağzıbir*ə salsalar, onda bəs neco (M.Hüseyn); **DAM** (*məc.*) [Çıçək:] Deyir, təki məni məsuliyyətə qoib edəydilər, lap tutub *damın* salaydılar (Ə.Qasımov); **DUSTAQ** [Qubernator:] *Dustaqdan* bir şey çıxmaz, burada qan lazımdır (C.Cabbarlı); **DUSTAQXANA** (*köhn.*) [Ana:] Nər kımı oğlu, işləyən vaxtı, atanın-ananın hayına çatan vaxtı *dustaqxana* küncündə yatıb qalıb (M.İbrahimov); **HƏBS** [Səba:] Yaxud da onu axtarmaq və tapmaq üçün getdikcə onun *həbsə* olduğunu gözünüzə alın (M.S.Ordubadi); **QALA** (*köhn.*) *Qalada* yatmış idim; Top atdılar oyanmadım (Xalq mahnısı); **QAZAMAT** (*köhn.*) O, atasının illərlə çar *qazamatlarından* baxdığını anasından öyrənmişdi (S.Rəhimov); **QƏFƏS** (*məc.*) Gəlin, tez uçuraq o dağ *qəfəsi*; Gülsün qadınlığın ağlayan səsi (S.Vurğun); **QODUQLUQ** (*zar., dan.*) [Homid:] Pis söz üstə heç kımı *qoduqluğa* basmazlar (H.Abbaszadə). **MƏHBƏS** Nə xan vardı, nə xaqan, nə zülmkar, nə yoxsul; Nə *məhbəs*, nə osarət, nə zəncir, nə koniz, qul (M.Rahım); **NAVAXTA** (*köhn.*) [Polis yasavulu:] Yoxsa zəmini olmasa, pristav göndərəcək *navaxta* (C.Məmmədquluzadə); **TÜRMƏ** (*dan.*) [Namiq:] Bəs *türmə*yə düşməkdən qorxmursan? (Anar); **ZİNDAN** (*qaranlıq həbsxana*) (*köhn.*) [Qətibə:] O məni dara çəkdirər, *zindanlarda* boğdurarsa, haqlıdır (M.S.Ordubadi); **ZİNDANXANA** (*köhn.*) *Zindanxanada* dar ağacı quruldu (Çəmənzəminli).

HƏCƏMƏT (*təbabətdə müalicə məqsədi ilə istifadələn aşya, qab, banka*) Molla Qasımın arvadı Zeynəb qarı da azarlıları zəli yapışdırmaqda böyük ixtisas sahibi olub, kəndin bir erkəyi, qadını, cavanı, qocası, uşağı yox idi ki, Zeynəb qarının *həcəmət* və zəlisini görməmiş olaydı (S.S.Axundov); **BADKEŞ** (*köhn.*) *Badkeş* qanı zəli kimi sümürür (ADDL); **KÜPƏ** [Namiq:] Nə kompres, nə rentgen, nə bellonna *küpə* salan.. (Anar).

həcər *bax* daş

həcv *bax* satira

hədd *bax* sərhəd

həddi-həsab *bax* miqdar

həddi-hüdud *bax* hüdud I

HƏDƏ Qorxma, Vahid, *hədə* eylərsə də, biganə sənə; Nuri-həqq, zülmət olan yerdə tocəlla eylər (Ə.Vahid); **HƏDƏ-QORXU** Hakim möhkəm durdu, o, xarıxmadı, *Hədə-qorxudan* da bir şey çıxmadı (B.Vahabzadə); **HƏRBƏ** (*köhn.*) Yağı düşmənlər *hərbəsi*, Qaçırmaz meydandan məni ("Koroğlu"); **TƏHDİD** Yenə də kuha onu ohətə edən *təhdidlərdən*, arası kəsilməyən təqiblərdən uçunurdu (S.Rəhman). **QORXU.**

HƏDƏF (*güllə, ox və s. ilə vurulmuş olan nöqtə*) Mümtaz Mötəborovun güllələ *hədəf*ə doydi (M.İbrahimov); **AMAC** (*kl.ad.*) Zamanlarca aləmin *amac* idım, Ərəblər onudulo turac idım (M.S.Ordubadi); **NİŞAN** Mən aşıq şənə tellər; Olubdu şənə tellər, Uruyimin başını: Alıb *nişan*a tellər (Bayatı); **NİŞANGAH**

Mənim ucа başım, enli urəyim: Tüfəng *mərdanəm* sənsən, ey qalam! (S.Tahir)

HƏDƏQƏ qoz qayırdı Çıxdı *hədəqəsindən*. Cahangirin gözləri (B.Vahabzadə). **HALQA** [Gulnaz] *halqasından* çıxmaqda olan ala gözlərini Firduna dikib susdu (M.İbrahimov)

hədə-qorxu *bax* hədə

HƏDƏLƏMƏK Mənmədəhlər bir adam göndərib onu *hədələdilər* (M.Hüseyn). **QARA-QORXU GƏLMƏK** [Mohlotov:] İndidən bir *qara-qorxu gəlmək* lazımdır (Mir Cəlal). **QORXUTMAQ** [Heydər bəy:] Onu birdən çıxdı, *qorxutdum* hamısı qaçdı getdi (M.F.Axundzadə). **YANIMAQ** (*dan.*) Elə bil o, kimi isə *yanırdı* (M.Hüseyn). **HƏDƏ GƏLMƏK**

hədər *bax* əbəs

HƏDİYYƏ (*bağışlanan şey*) Hamidin taxta çamadanında, bir də üstündən qayışla sarılmış bağçasında xeyli *hədiyyə* vardı (H.Abbaszadə). **BƏXŞİŞ** [Leyla:] Mohammad, mənim də bir *bəxşişim* var. Hələ hazır deyil (B.Vahabzadə). **BAĞBAŞI** (*kohnə mənasında: oğlanın öz adaxlısına göndərdiyi hədiyyə*) İçəri uzunsaqqal, ün burunlu bir kişi girdi torpağa düşdü, təzim edib dərdini anlatdı yüzbaşı ondan ilin bu vaxtında *bağbaşı* istəyirmiş (Ç.Əmənzəminli). **BƏXŞEYİŞ** [Hatəmxan ağa:] Kraldan *bəxşeyiş* alar, il başında Qarabağda hazır olar. o vaxtadək biz də onun toy tədarükünə məşğul olluq. gələn kimi toyun başlarıq (M.F.Axundzadə). **ƏNAM** (*hökmdarlar tərəfindən verilən hədiyyə*) (*kohnə*) [İsmayıl bəy:] Hərgah bu deyilənlərə durust əməl eləsən, hökumətdən *ənam* alacaqsan (Ə.Vəliyev). **ƏRMƏĞAN** [Baybura tacirə:] Mənim oğlum boyuyunca ona yaraşı-yaraşı *ərməğanlar* alıb gətirin (Anar). **XƏLƏT** (*hökmdarlar tərəfindən verilən hədiyyə*) (*kohnə*) [Xan:] Bir muxalif oxu gəlir *xələtin* (M.Rahim). **MÜKAFAT** [Qızıl Arslan Əbuseidə:] Sizin mədh edənlərə *mükafat* vermə (M.S.Ordubadi). **PEŞKƏŞ** [İsmayıl bəy:] Şuşada oturan Xosrov bəy Sultanovun xüsusi göstərişi idi, hər kim Nərimanovun yerini bilsə, özü ağırlığında qızıl *peşkəş* alacaqdır (Ə.Vəliyev); **SOVQAT** (*küçük bağlamada olan hədiyyə*) Yasavul yüzbaşının *sovqatını* pristava çox məharətlə aparırdı (S.Rəhimov); **TÖHFƏ** [Məhəmməd:] Bizim çıxımızdan bir xatirə tək; Bu kiçik *töhfəni* ulasan gərək (B.Vahabzadə).

1. HƏDSİZ [Qandab:] *Hədsiz* sevincimə hədsiz bir kədər də qarışmışdı (B.Bayramov); **BİHƏDD** Söylədilər əfzun, dedilər *bihədd* Tülkü eyləməyib iltiması rədd (Q.Zakir)

2. hədsiz *bax* saysız-hesabsız

hədyan *bax* cəfəngiyat

həftəbazar *bax* bazar I

hakəm *bax* **1.** jün; **2.** hakim I

1. HƏKİM Şəkər qapını cold kilidləyib *hakimin* arxasınca getdi (B.Bayramov). **DOKTOR** (*dan.*) [Kərim:] Heç zəhmət çəkməyin, *doktor* mən bu saat duruh gedəcəyəm evimə... (M.İbrahimov). **LOĞMAN** (*ifşanəsi, çox bilikli hakim*) Bu yerlərin hər dərdini öz gözünlə göra-goro, Bir hal bilən *loğman* kimi dava yazdın bu dərdlərə (S.Vurğun); **TƏBİB** (*kohn.*) Hər ürəyim ağrısını *təbib* kimi açıb bildin; Bir məhriban ana kimi dost üzünə baxıb güldün (S.Vurğun).

2. həkim *bax* filosof

həkimxana *bax* xəstəxana

HƏKİMLİK (*hakim sənəti*) [Fərhad:] Orada *hakimlik* oxuyub qurtarıq (Ə.Haqverdiyev). **DOKTORLUQ** [Akif:] Bu hamar Zərifə xanımdır ki, mənim ilə Şvetsariyada *doktorluq* məktəbində oxuyurdu (M.S.Ordubadi). **TƏBABƏT** [Sohbət:] Bir qədər Tehranda və sonrada *təbabət* etdikdən sonra vətəni olan Şamaxıya ovdət etmişdi (A.Şaiq). **TƏBİBLİK** [Hokumbaşı:] Mən qırx beş ildir ki, *təbiblik* edirəm (Ə.Haqverdiyev)

HƏKKAK (*metal, daş və s. üzərində naqilər ovan sənətkar*) Bunlar sənətkarlar dəyyanənlər, *həkkaklar* zərgərlər. idi (Ə.Cəfərzadə). **OYMAÇI, KALKOQRAF.**

HƏKKAKLIQ. KALKOQRAFİYA, OYMAÇILIQ

haqarət *bax* hörmətsizlik

HƏQİQƏT, DOĞRULUQ, GERÇƏKLİK, REALLIQ

haqlıqətən *bax* doğrudan

HƏQİQİ [Kərəmov:] Mən dünyada iki haqiqiпərəst dost tapmışam, dünyada iki *haqiqi* insan var (S.Rəhman); **ƏSİL** O "Bir damcı" yazmışdın ha, *əsil* yol odur... (Ə.Kərim). **REAL** Sevimli qadına, dünyavi eşqin *rövqünə* . həsr olunmuş şeirlər - hətta onların simvolik şərhi varsa da belə – canlı, *real* insan duyğularının somnimliyi ilə seçilir (Anar).

həqqanlıyyət *bax* odalət

həlak *bax* ölüm

hələllik *bax* **1.** müvəqqəti; **2.** əlvida

HƏLİM (*xasiyyətcə, təbiətcə dinc, sakit*) Ağca xanımın təbiəti çox *həlim* idi (S.S.Axundov), **MÜLAYİM** [İldırım:] Rəiyyətlə *mülayim* rəftar eləyəsiniz (Ə.Vəliyev), **YUMŞAQ** Qulağımın dibində Ölcənin *yumşaq*, bulim səsi cingildədi (V.Bahadı), **YUMŞAQXASİYYƏTLİ** [Kosaoğlu] Nəsıl bir *yumşaqxasiyyətli* olsa da, yeri gəlində üzündən dönmədiyini çoxdan bilirdi (İ.Mülkzadə).

HƏLİMLƏŞMƏK Nəhayət xan *həlimləməyə* başladı. (Çəmənzəminli); **YUMŞALMAQ** Rüstəm bəy *yumşaldı* və Çoforo baxaraq bir *az* da gülümsündü (Çəmənzəminli); **MÜLAYİMLƏŞMƏK** Sərhəng isə ağır bir izahat verməkdən qurtardığı üçün çox razı qaldı və daha da *mülayimləşdi* (M.İbrahimov)

hallanı-qallam *bax* **1.** hıylegər; **2.** dolaşıq I

hamail *bax* boyunbağı I

HƏMÇİNİN [Böyükxanım:] Pul lazımsa, gözüm üstə, hər nə lazımsa *həmçinin*, daha nə deyim (C.Cabbarlı); **DƏXİ** [Zalxa:] Axsama *dəxi* bir zad qılmayacaqdır (M.F.Axundzadə), **HABELƏ** Burada Azərbaycandan, *habelə* başqa respublikalardan gələnlər də var idi (Mir Cəlal).

hamıdəm *bax* sirdaş

həmdin *bax* həmməzhəb

həmduna *bax* meyxana

həməqidə *bax* həmməslək

həmərsin *bax* ilburnu

həmfikir *bax* həmməslək, həmrəy

həmhüdud *bax* həmsərhəd

həmxanə *bax* qonşu I

HƏMİŞƏ [Camal:] Belə cavablardan ayrılıb, heç insafdır ki, kafedraya gedəsən. Dərs *həmişə* var (Y.Şirvan); **DAİM(A)** Xoş ol obaveyno kim, bu minval; Hər *dam* olur cahanda xoşhal (M.Ə.Sabir); **HƏR VAXT** Bir də ki, Topuş belə sözlərə birinci dəfə deyil, hər gün, *hər vaxt* eşidirdi (S.Rəhimov); **HƏR ZAMAN** [Əbülhəsən bəy:] *Hər zaman* sosimi dinlərkən zövq duyduğum bu qızın indi hər bir kəlməsi, içərimdə ölüm xəbəri qədər acı təsirlər doğururdu (M.S.Ordubadi); **HƏRDƏM** Xalqa ağzın sirrini *hərdəm* qılır izhar söz, Bu nə sirdır kim, olur hər ləhzə yoxdan var söz (Fuzuli); **İLMÜDAM** Həsrətindən sızıldarım sühhü şam; Cisim xəstə, gözü yaşlı *ilmüdam* (Aşıq Nəbi); **MÜDAM** (*kohn.*) [Çingiz İldırım:] Nə qədər ki, kəndlinin üzərində çox nəzarətçi var, o *mudam* narahat olub narazılıq eləyəcək (Ə.Vəliyev); **PEYVƏSTƏ** (*kl sif.*) Comalının gülünə nişi xar tapmadı əl; Ki hüsn bağına *peyvəstə* bağban mən idim (Nəbəvan).

həmişəlik *bax* **1.** əbədi, daimi, **2.** birdəfəlik

həmlə *bax* hücum

həmlədar *bax* hücumçu I

hammana sinonim

həmmərz *bax* həmsərhəd

HƏMMƏSLƏK (*məslək yoldaşı, məslək adamları*) [Əbülhəsən bəy:] O təhlükədən siz də, sizin sevgiliniz də, *həməsləkiniz* Nina xanım da məhv ola bilər (M.S.Ordubadi); **HƏMƏQİDƏ** Rzaqulu xan ilə *həməqidə* olan müsyö Lui də İran səfərinə hazırlaşmaqda idi (M.S.Ordubadi), **HƏMFİKİR** Yavər özünə *həmfikir* tapmış kimi sevindi (M.İbrahimov), **MƏSLƏKDAŞ**

Kərim *öz* dostuna *məsləkdaşına;* Yaxşılıq istədi, yamanlıq oldu (B.Vahabzadə). **MƏSLƏK ADAMLARI** Bələdən, olbot ki, möhkəm *məslək adamlarıdırlar* (A.Şaiq); **MƏSLƏK YOLDAŞI** Yeddi zənci, yeddi dost, yeddi *məslək yoldaşı* Yeddi həqiqətsevən, arzu, *dilək yoldaşı* (M.Rahim).

HƏMMƏZHƏB (*dinləri, məzhəbləri bir eyni dindən olan*) [Molla İbrahimxəlil:] Həm sənin təvəssütün *həmməzhəblərin* hərəsinin məqbul oldu, həm mənim sözüm pozulmadı (M.F.Axundzadə). **DİNDAŞ** Sarı Çobanoğlu gözəl *dindaşın* Nə çəkərsən sən dərdü sər ağlarsan (M.V.Vidadi); **HƏMDİN.**

həmnişin *bax* həmsöhbət

HƏMRAH (*sin. səfər yoldaşı*) Söndürdü şam çırağını, alıb Bir qönçə, tikanla oldu *həmrah* (A.Şaiq). **HƏMSƏFƏR** Dedim ki, mənzilə-mənzil yetişdi, mən qaldım; Toriqcəqdə olmazmı *həmsəfər,* yarəb! (Qövsi)

həmraz *bax* sirdaş

HƏMRƏY [Əmiraslan ağa:] Hansımız mənimlə *həmrəydir,* buyurun, gözüm üstə yeri var (S.S.Axundov); **HƏMFİKİR** *Həmfikir* həmdərd olaq, məskən salarsaq hərdə biz (Şəhriyar); **YEKDİL** [Molla Vəli:] Mən moizə eləram, nəsihət eləram Hamı *yekdil,* yekcəhət bu yolda qan tökməyə amadə olar (Ə.Haqverdiyev).

həmsaya *bax* qonşu 1

həmsəfər *bax* həmrah

HƏMSƏRHƏD Naxçıvan İranla *həmsərhəddir* (Anar), **HƏMHƏDUD** [İran] Qafqaz ilə *həmhududdur* (M.S.Ordubadi). **HƏMMƏRZ** (*sin.* 1

həmsin *bax* həmyaşıd

HƏMSÖHBƏT [Connoisseur ağa:] İndi biz ilim *həmsöhbət* olacağıdır (N.Vəzirov), **QULAQVOLDAŞI** (*dan.* 1 [Həmid:] Anyalına gəlmirdi ki, Bakıya qayıdanda öz evində belə darıxacaq Bəlkə də evdə bir *qulaqvoldaşı* olsaydı o bu cür xiffət çəkməzdi (H.Abbaszadə). **MÜSAHİB** [Rəssam] həmişə diqqət və hörmətlə *müsahibinə* qulaq asır adamın yaxşı cəhətlərini görür və sevinir, özü isə nəzakətlə danışır, yumşaq rəftar edir (M.İbrahimov); **HƏMNİŞİN** (*kl.sd.*) Qəm mərhələsində qalmışəm fərd, Nə yar, nə *həmnişin,* nə həmdərd (Füzuli) **NƏDİM** Ağsaqqal, qoca nadım; çox dərdləri bilən hakım.. (M.Seyidzadə).

həmşira *bax* bacı

həmyerli *bax* həmyerli

HƏMYAŞID [Fərhad] gün kərxanəsində işləyirdi. Arvadı isə uşaqların Gülbəniz *həmyaşıd* olan qızının ixtiyarına buraxıb bütün günü xalça kərxanəsində keçirirdi (M.İbrahimov); **HƏMSİN** (*köhn.*) *Həmsinlərin* sə fadə, bağda; Həmosrlərin çəmənlə, dağda (M.Ə.Sabir); **TAY-TUŞ** (*dan.*) Düşəndə yadıma *öz tuşum-tuşum;* Nələr yaşayıram duyanlar bilir (M.Rahim); **YAŞDAŞ** Qubernatorla müavin *yaşdaş* idilər (Ə.Vəliyev), **YAŞID** Baxdı *yaşıdları* oynayıb gülür, Üzlərdən, gözlərdən sevinc tökülür (M.Rahim)

HƏMYERLİ (*bir yerdən olan*) [Camal:] O ancaq *həmyerlilərinə* qiymət verməyi bacarır (Y.Şirvan), **BİRELLİ** *Birelli* deyilik, üz-üzə gəlmoyocəyik? (M.F.Axundzadə) **ELDAŞ** Toyşarənin qanadı toxunur bulud lara; *Eldaşlarımız* gəlir boşluğu yara-yara (R.Rza); **ELOĞLU** [Müəllim:] Mən olaram sədr, sənə də qoyaram ya müavin, ya da ki baş zootexnik. Necədir, ürəyinə yatırmı *eloğlu?!* (Ə.Ildırımoğlu); **HƏMVƏTƏNLİ** [Xosrov:] Yüzdə beşini isə o qədər harıılaydırır və qudurdur ki, onlar *öz* həmcinslərini və *həmvətənlərinə* vəhşidən pis baxırlar (M.İbrahimov); **YERLİ** (*dan.*) [Fərid:] Müəllim, *yerlimizdir,* olində nə ixtiyar desən var... (M.İbrahimov). **BİRYERLİ.**

həmzəban *bax* dilbər

hənə *bax* xına

hənəri *bax* neco

həndəvər *bax* otraf 1

hənək *bax* zarafat

hənəkçi *bax* zarafatcil

hənəkləşmək *bax* zarafatlaşmaq

hənuz *bax* indi(co)

həp *bax* bütün 1

hapand *bax* avara 1

haramı *bax* soyğunçu

haramilik *bax* soyğunçuluq

1. HƏRARƏT (*tibdə və s.-də*) Ey mürgüləyən qəlbimə şiddətli *hərarət* (A.Şaiq); **İSTİ** Hökim əvvəl onun başına baxdı, *istisini* yoxladı.. (Çəmənzominli); **İSTİLİK** Adəton şəfəqət bacıları xəstənin *istiliyini* ölçürlər nəbzini də yoxlayır.. (Q.Xəlilov); **QIZDIRMA** [Turac:] Bir həftədir ki, uşağım *qızdırma* içində yanır (C.Cabbarlı); **TEMPERATUR.**

2. HƏRARƏT (*hava haqqında*) Bahar günəşinin *hərarəti* tək; Xoyalım dünyanı salama gəlir (S.Vurğun); **İSTİLİK, TEMPERATUR.**

3. hərarət *bax* mehribanlıq 1

hərarətli *bax* isti 2

HƏRARƏTÖLÇƏN Dostuma çay gətirdilər, mən *hərarətölçən* (C.Bağır); **TERMOMETR** Qalan bir az gül: Bir də hərarəti 5 dərəcə qalxmış; *termometrin* civəsi (R.Rza); **QIZDIRMAÖLÇƏN.**

hərb *bax* müharibə

1. HƏRBÇİ [Nina:] Lakin o, bir *hərbçi* kimi davranıb, özünü öldürdü, təslim olmadı (M.S.Ordubadi); **HƏRBCU** (*köhn.*) *Hərbcu* olsam da mən sülhə tərəfdaram hənuz (M.S.Ordubadi); **MİLİTARİST.**

2. hərbçi *bax* əsgər

hərbcu *bax* hərbçi 1

hərbiyyəçi *bax* əsgər

hərbiyyəli *bax* əsgər

hərəcayi *bax* sərsəri, səfil

hərəcəhətli *bax* otraflı, hərtərəfli

HƏRC-MƏRCLİK [Əmiraslan ağa:] Belə *hərc-mərclik* onun kimi dilsiz-ağızsız tələfə gedə bilərlər (S.S.Axundov); **ANARXİYA** [Səlim:] Xeyr... Onda *anarxiya* olardı (İ.Əfəndiyev); **HƏRC-MƏRC** [Konsul:] Məmləkət məhv olur, *hərc-mərc* gündəngünə artır .. (M.S.Ordubadi); **XAOS** .Həyat, baş açılmaz bir *xaosa* çevrilcək .. (M.İbrahimov); **İĞTİŞAŞ** [Rizvan:] Cəbhələrdə vuruşan ordu və donizçilər içərisində də *iğtişaş* var (A.Şaiq); **İXTİLAL** [Əbülhəsən bəy:] O deyir ki, biz işıtrakiyun firqəsi kimi, dini məddəniyyətə zidd hesab etmirik, çünki əsası din üzərində qurulmayan məddəniyyətin axırı *ixtilaldan* ibarətdir (M.S.Ordubadi); **QARĞAŞALIQ** Kəndə ikitirəlik; Bir də ki, *qarğaşalıq;* Salib, Piroli etdi; Açıq-aydın paşalıq (M.Rahim); **QARIŞIQLIQ** Nə bilim, deyirlər ki, Zəncan tərəfdə *qarışıqlıqdır* (Mir Cəlal); **ŞULUQLUQ** [Cavan oğlan:] *Şuluqluqdan* qardaş qardaşı itirir (Mir Cəlal); **HƏRKİ-HƏRKİLİK** (*bax*); **HÖKUMƏTSİZLİK, NİZAMSIZLIQ.**

HƏRÇƏND *Hərçənd* Qarabağ buğdasının həmisi sürbəhət idi, çörəkləri sapsarı və yemişli idi.. (Ə.Vəliyev); **ƏGƏRÇİ** (*kl.sd.*) [Hatəmxan ağa:] *Əgərçi* Qarabağda başqa bir özgə yer görməmişəm (M.F.Axundzadə); **GƏRÇİ** (*kl.sd.*) Seyyidə, eylə Şəki mülkünə olbotto rəvan; Bu qəzəl *gərçi* dəgil göyteyi-nakamə cavab (S.Ə.Şirvani).

hərbəndlr *bax* arabir

1. HƏRƏKƏT, TƏRPƏNİŞ

2. hərəkət *bax* davranış

hərəmı *bax* arvad 1

HƏRF [Rüstəm bəy:] "A" *hərfi* bəzi dillərdə qlasnı hərfdir.. (C.Məmmədquluzadə); **SÖVT** (*köhn.*) [Rüstəm bəy:] "A" *sövtü* millətlərin bəzisinin dilində çox işlənir, bəzisinin dilində az işlənir (C.Məmmədquluzadə)

hərgah *bax* əgər

hərgiz *bax* əsla

hərif *bax* tamahkar; 2. ehtiraslı 1

hərislik *bax* tamahkarlıq

hərki-hərkilik *bax* özbaşınalıq, hərcmərclik

hərləmək *bax* fırlatmaq 1

hərləndirmək *bax* fırlatmaq 1

hərlənmək *bax* 1. fırlanmaq 1; 2. gəzişmək 1

hərlətmək *bax* fırlatmaq 1

HƏRRAC (*açıq satış*) [Qaruboy:] Onların sözlərinə uyuh milləti *hərrac* bazarına qoymaq istəyən kommunistlərdə.. (Ə.Vəliyev); **AUKSİON** [Aydın:] *Auksionla* canlı bir qız

satılır əli, ayağı, hətta üzəyi də var (C.Cabbarlı). **MÜZAYİDƏ** (*köhn*.)

HƏRTƏRƏFLİ (*müxtəlif mənalarda*) "Molla Nəsrəddin" ufunat saçan həyat və ictimai əlaqələrin *hərtərəfli* tənqidçisidir (M.İbrahimov); **ƏTRAFLI** Bu haqda bir qədər *ətraflı* danışmağa dəyər.. (Ə.İldırımoğlu). **MÜFƏSSƏL** [Ələsgər.] [Əhvalatı] tamam *müfəssəl* mənə nağıl ediblər (Ə.Haqverdiyev). **MÜKƏMMƏL** [Kamil:] Mən ancaq bir sahənin torpağı haqqında *mükəmməl* məlumatı sizə verə bilərəm (Y.Şirvan); **TƏFSİLƏN** Məmməd əhvalatı başdan-*ayağa təfsilən* nəql elədi (E.Sultanov); **HƏRCƏHƏTLİ.**

hərrə *bax* **1.** naqqal; **2.** cəfəngiyat

hərrəgu *bax* naqqal

hərrəkar *bax* naqqal

hərrəçənə *bax* naqqal

hash-hal *bax* söhbət I

həsəd *bax* paxıllıq

həsənə *bax* gözəllik

HƏŞƏRAT Puç olur. Haman ləzzət şəkən bədən axırda *həşəratə* nəsib olur (N.Narimanov). **CÜCÜ** Hər rəngə çalan cürbəcür *cücülər* otlara mürcan kimi sarılmışdı (S.Ş.Axundov).

haşir *bax* qiyamət I

haştad *bax* səksən

havalı *bax* civar

HƏVƏS (*müxtəlif mənalarda*) [Veysəl:] *Həvəsim* yoxdur. (B.Bayramov). **EHTİRAS** Tükənməyən həvəsim. Yaratmaq *ehtirasım*. Arzuma dönük olmuş.. (B.Vahabzadə). **KÖNÜL** [Nigar.] qızın *könlü* Yusifdədir (N.Narimanov). **EŞQ** Əgərlər hücum *eşqi* ilə çırpındırlar (S.Vəliyev). **MARAQ** Tamaşaya *maraq*, sirkə axın azalmırdı (H.Abbaszadə). **MEYL** Qarabağ qızın özünün oynamağa *meyli* yox idi (S.Ş.Axundov). **MÖHƏBBƏT** musəlmanların yeka papaqlara *məhəbbəti* o vaxtdan başlayıb. (C.Məmmədquluzadə). **ŞÖVQ** [Tahirzadə:] Məsmə bacı qızın oxumağa çox can atır, çox *şövqü* var (Mir Cəlal).

HƏVƏSKAR Yeni planlar tutulanda bəzi *həvəskar* gənclər pambıq sahəsini bir yarım artırmaq fikrini mənim başıma saldılar (M.İbrahimov); **HƏRİS** [Heydər boy:] Amma buranın xalqı belə firəng çalına *həvəsdir* (M.F.Axundzadə); **AZARKEŞ** (*bax*). **MEYİLLİ** (*bax*).

I. HƏVƏSLƏ (*müxtəlif mənalar*) Axı Əzizə nə vaxtdan bəri onnan elmi ad almasını elə *həvəslə* və ittizarla gözləyirdi ki (H.Abbaszadə); **AĞIZDOLUSU** Səhər gün bütün qəzetlər gənc müğənninin bu debütünü *ağızdolusu* tənqiləyirdi (X.Hasilova); **MƏMNUNİYYƏTLƏ** [Fərəc Nazlıya] Adı bu, familı bu, bir xeyli tanışlıq, dedi *məmnuniyyətlə* tanış olaram (Anar).

2. HƏVƏSLƏ Hamı hətta ayaq üstə duranlar da qalxıb axıra kimi onlara *həvəslə* tamaşa elədilər (H.Abbaszadə); **SEVƏ-SEVƏ O,** şeirləri masanın qulaqsında *sevə-sevə* saxlayırdı (A.Şaiq); **ŞÖVQLƏ** Gərək canan yolunda keçsin aşıq *şövqlə* candan (Ə.Vahid).

3. HƏVƏSLƏ, SEVİNCƏK, SEVİNƏ-SEVİNƏ

HƏVƏSLƏNDİRMƏK Müəllim şair bir az da *həvəsləndirmək* istədi (M.İbrahimov); **ŞİRNİKDİRMƏK** (*dan.*) [Aytəmiz:] Atası Tofiqi *şirniklərdirmişdi* ki, oğlu onuncunu qurtarsın, sənə maşın alacağam (Ə.Qasımov), **ŞİRNİKLƏNDİRMƏK** Mir Hadinin sözləri Həmidi *şirniklandırdı* (H.Abbaszadə), **MARAQ OYATMAQ, ŞÖVQLƏNDİRMƏK.**

HƏVƏSLİ, ŞÖVQLÜ

HƏVƏSSİZ [Prokuror] ..stokan göturdu və *həvəssiz* bir-iki qurtum içib, nəlbəkiyə qoydu (H.Abbaszadə); **ÜRƏKSİZ** Allahqulu burada elə *ürəksiz* çıxmışdı (Ə.Əbdülhəsən); **KÖNÜLSÜZ** Gülpəri çox *könülsüz* cavab verirdi (Ə.Vəliyev). **ARZUSUZ, İSTƏKSİZ, İSTƏMƏDƏN, MEYİLSİZ, ŞÖVQSÜZ.**

HƏYA, ABIR, NAMUS (*utanma hissi*) [Mələk:] Bax, bu dünya necə xarab olubdur

(*bir, hava, namus* heç qalmayıbdır (A.Şaiq); **ABIR-HƏYA** [Səlimə:] Adamda *abır-həya* da yaxşı şeydir, - deyə öz-özünü məzəmmət edirdi (İ.Əfəndıyev); **AR** Görər oğyar ilə varını, olmaz; İlahi, Seyyidə bir *ar* gəlsin (S.Ə.Şirvani); **HƏYA-ABIR** [Həsən:] Mən *həya-abır* bilməyən arvadın ayağına getməram (M.İbrahimov); **İSMƏT** [Gövhər xanım:] İndiyədək abır, *ismət* saxladıb məni (N.Vəzirov).

HƏYALI, ABIRLI Amma öz qohum-qardaşlarımızdan, *abırlı, həyalı* müsəlmanlarımızdan həya-ədəb eyləyib (Qantəmir); **ARLI** Molla adəti, sofi kirdarlı; Mərsiyəxan qanlı, mürid *arlı* (M.Ə.Sabir); **İSMƏTLİ** Gülzarın namuslu və *ismətli* olduğu xüsusi bir tərzdə dillərdə dolaşırdı (C.Cabbarlı); **NAMUSLU** ..qadınlar Allaha yalvarıb, övlad dilərkən, Gülzar kimi pak və *namuslu* bir qız istərlərdi (C.Cabbarlı); **UTANCAQ** (*bax*).

hayan *bax* kömək

HƏYASIZ (*həyası, arı olmayan*) [Bığlı ağa:] Pah atonnan, nə *həyasız* arvadmış! (S.Vəliyev); **ABIRSIZ** (*dan.*) [Gülsüm:] O, *abırsız* adamdır, onlardan nə istəsən gözləmək olar (X.Hasilova); **ARSIZ** Bizi on çox heyrətə salan, Sottərxanın evinin dağılmasına tamaşa üçün toplanan *arsızların* söhbəti idi (M.S.Ordubadi); **BİAR** (*köhn.*) Dikmə gözünü motboxə, *biar* dilonçi! Rodd ol qapımdan, ağlama zar-zar, dilonçi! (M.Ə.Sabir); **BİHƏYA** [Dilbər xanım:] *Bihəyanın* üzünə bax, üzünə! (N.Vəzirov); **LƏÇƏR** (*dan.*) [Fatma xanım:] A qız! Sənin bu *ləçər* qızın mənim üstümə oğurluq yaxır (N.Vəzirov). **LƏKTƏ** (*dan., köhn.*) [Sərafnisə xanım Gülçöhrəyə:] İtil cəhənnəmə, *lətə* al çıxmaz.. (M.F.Axundzadə); **SİTAL** [Paşa:] Biz beç də, Sultan ofəndi, böylə *sital* qadının əhdiyinə ehtiyac duymuyoruz (S.Rəhimov). **UTANMAZ** [Qəndab.] *Utanmaz*, qanacaqız.. deyə mən də onu təhqir elədim (B.Bayramov); **İSMƏTSİZ.**

HƏYASIZLIQ [Hacı Qafar:] Gördün ki, mən sənə əvvəldən bunların *həyasızlıqlarını* demədimmi (M.S.Ordubadi); **ABIRSIZLIQ** [Müqim bəy:] Qudurğanlıq, böyük-kiçik saymamaq, bu qaydada ağanın üzünə ağ olmaq, *həyasızlıq, abırsızlıq* elemək (S.Rəhimov), **ARSIZLIQ** [Sibulya:] Əgər *arsızlığına* salmasaydım, çoxdan ölmüşdüm (S.Vəliyev). **BİHƏYALIQ** Əgər xan məndən bu *bihəyalığı* eşitsəydi, yoqın kı, xan kimi cuşa gələrdim (N.Vəzirov); **UTANMAZLIQ** [Hatəm:] Qarşında *utanmazlıq* edirəm, arvad gündə iki sərmic süd sağırdı (Ə.İldırımoğlu); **SIRTIQLIQ** Mayanın üzündə və gözlərində heç bir biclik, *sırtıqlıq* və ya bayağılıq yox idi (M.İbrahimov).

I. HƏYAT, VARLIQ *Həyata, varlığa* məftun olurəm (S.Vurğun).

2. HƏYAT, ÖMÜR (*bax*)

3. həyat *bax* yaşayış I

həyatbəxş *bax* həyatverici

HƏYATVERİCİ İlk baharın yeni *həyatverici* günəşi özünün ilıq və munis şüasını ətrafa saçmağa qışın bıqdırıcı və soyuq havasına qələbə çalmaqda idi (S.Hüseyn); **HƏYATBƏXŞ** Mahz qanacaqlı anaların və *həyatbəxş* mühitin dövlətindən onlar məhv olmadılar, özlərinə və millətlərinə əbədi ad qazandılar (Çomənzəminli).

həyə *bax* əgər

HƏYƏCANLANMAQ, ARAMINI İTİRMƏK, HƏYƏCAN KEÇİRMƏK, HƏYƏCANA GƏLMƏK, NARAHAT OLMAQ, TƏŞVİŞƏ DÜŞMƏK

HƏYƏT [Aytəmiz:] Anamla söhbətdən oyanıb *həyatı* süpürür, gülləri su verirdik (Ə.Qasımov). **HƏYƏT-BACA** Baharın gəlməsilə çöl işlərinə çıxan, *həyət-bacanı* qaydaya salan, bağ-bağata qulluq edən, malqaraya başı qarışan kəndlilər çox zaman gündüzün nə vaxt qurtardığını, gecənin nə vaxt gəldiyini bilmirdi (M.İbrahimov). **QAPI** (*dan.*) [Rüstəm:] Gəl, bu cəlladın *qapısından* uzaqlaşaq (A.Şaiq). **QAPI-BACA** [Xudu xanım] Bu saat otaqları təmiz süpürərsən, *qapı-bacanı* gül kimi elərsən (N.Vəzirov).

həyət-bacа *bax* həyət

HƏZİN (*hüzn qatırən*) Kamançanın *hüzn* səslərı ilə qarışıq bir qədın səsı də gəlirdi (M.S.Ordubadı); **HÜZNLÜ** Şamonun durna hulağı cığırında onunla qarşılaşması, onun Şamoya qısılaraq *hüznlü* ağlaması nə qədər xoş idi (S.Rohimov); **İNİLTİLİ** Nəhayət, nəncəsinin ardı-arası kəsilməyən *inıltılı* çağırışı Cəmili yuxudan ayıltdı (S.Rohimov); **QƏMGİN** Hər tərəfə *qəmgin* sükut çökmüşdü (M.Hüseyn); **YANIQLI** Qulağıma *yanıqlı* bir səs gəldi (R.Rza); **QƏMLİ** (*bax*)

hazı *bax* lazzət 1

hibrid *bax* mələz 2

hibridləşdirmək *bax* mələzləşdirmək

hırıldamaq *bax* gülmək

hırıltı *bax* güləş

hırıldamaq *bax* gülmək

I. HİCAB (*din.*). **YAŞINMA**

2. hicab *bax* pərdə

hicr *bax* ayrılıq

hicran *bax* ayrılıq

HİDDƏT [Balağa:] Bu məğlubiyyət ona [Homidə] pis təsir eləmişdi, hüddanından hığılanını gəmirirdi (H.Abbaszadə); **ACIQ** Cəmil gülənə *acığından* Tahirin əllərı titrəməyə başladı (M.Hüseyn); **HİKKƏ** Bu güləş, yəmənca dəydi hədəfə. Dələ də baxmadı o, *hikkəsindən* (B.Vahabzadə), **HİRS** Məmməd bəyin qan beyninə vurdu *Hirsindən* titrədi . (Cəmənzəminli), **QEYZ** Pəsi yırğalana-yırğalana *qeyz* və istehza ilə: "Mən neyləmişəm?" – dedi (S.Rohimov); **QƏHƏR** [Qəndab:] Ancaq ayaqlarını gətirmu, *qəhər* məni boğurdu (B.Bayramov); **QƏHR** (*köhn.*) [Mirzu Rza:] Əcəba qurxurmusunuz *qəhri-ilahidən*? (C.Cabbarlı), **QƏZƏB** Hava *və qəzəbdən* boğulur kimi olub söz tapa bilmədim (M.İbrahimov), **QIMIR** (*məh.*) Zöhrə xanım dayənin *qımırını* başa düşüb, başladı Tahir Mirzəni oyatmağa (''Tahir və Zöhrə''), **ÖFKƏ** (*dın.*)

HİDDƏTLƏNDİRMƏK Göyərçinin butun əlçuları otub-keçəm, daha deyilən olmayan bıclıyı Pəsini *hiddətləndirdi* (S.Rohimov); **ACIĞINI TUTDURMAQ** Görürdün, yol gedəndə [Səməddin] gözləri çənəqdən çıxıb oynayır. *acığını tutdurarı* dəyirmiş olmurdu (Çəmənzəminli); **CİN ATINA MİNDİRMƏK** (*fr.v.*) Homanın bugünkü məqalələ Poladovu *cin atına mindirmişdi* (Ə.Qasımov), **CİNLƏTMƏK** (*bəzi hirsləndirmək*) [Xalə:] Ay bala, coni *cinlətmək* üçün elə deyirdi (Ə.Məmmədxanlı), **HİRSLƏNDİRMƏK** [Minnətov:] Məni *hirsləndirməyin*, mənim qəlbim xəstədir (R.Rza); **QƏZƏBLƏNDİRMƏK** [Usta:] Bu ədalətsizlik gərək Heyhatin özünü *qəzəblənditəydi* (M.Hüseyn); **QIZIŞDIRMAQ** (*məc.*) Elman Rəfiqi *qızışdırır*. Rəfiq Ədhəmi sancır... (Ə.Kərim); **ACIQLANDIRMAQ, ASİLƏNDİRMƏK, QEYZLƏNDİRMƏK.**

HİDDƏTLƏNMƏK Ata qızının *hiddətləndiyini* görünco yavaş-yavaş sosini alçaldıb üzünü toxdadı. . (S.Rohimov), **ACIĞI TUTMAQ** Uşaqlar içinə düşər gülüşmək. Sənin də *acığın tutar*, ağlarsan (M.P.Vaqif), **ACIQLANMAQ** (*dan.*) [Qəndab:] Qonça üzümə baxmadan *acıqlandı*. . (B.Bayramov), **AĞZI KÖPÜKLƏNMƏK** (*fr.v.*) Hökmü İsfəhanı o qədər acıqlanmışdı ki, daha nə deyəcəyini, nə danışdığını bilmirdi, *ağzı köpüklənir*, dodaqları titrəyirdi (M.İbrahimov) **COŞMAQ** (*məc.*) Bayaq poncəronun qabağında dayanarkən onun [Fərruxun] üroyini bir nöqtəyə döndərən qəzəb yenidən *coşdu* (İ.Məlikzadə); **CİN ATINA MİNMƏK** (*fr.v.*) Lakin Mina xanım daha da qızışdı, lap *cin atına mındı* (M.İbrahimov); **CİNİ TUTMAQ** [Hacı Mehdi:] Onun hərdənbir *cini tutur* (Ə.Haqverdiyev); **CİNLƏNMƏK** (*bəzi hirsləndirmək*) Əllət elə *cinlənmişdi* ki: səsi bazarı tutmuşdu (Mir Cəlal); **BAŞINDAN TÜSTÜ ÇIXMAQ** (*fr.v.*) Kiçikxanını görəndə, Nərimanın vücudunu od düşdü, *başından tüstü çıxdı* (Mir Cəlal), **DARILMAQ** Sonuz gördüm, məlokləra *darıldım*. Endim yerə, qədəmimə sarıldım (H.Cavid), **HİK-**

KƏLƏNMƏK Nə var, qabən? - Alo onı *hikkələndı* (S.Rohimov); **HİRSLƏNMƏK** Cəvdət Əzizdən artıq *hirslandı*, heyrət və qəzəbdən dişini dişinə sıxdı (İ.Abbaszadə); **İTƏ DÖNMƏK** (*fr.v.*) Mən tapdıram uşaqları, arvad *dönər itə* (M.Ə.Məcüz); **KÖPÜRMƏK** (*məc.*) [Şəkro:] Bizi məhv etdirəcəksən bir gün; Duysa knyaz *köpürüb* çıldıracaq (H.Cavid); **QEYZƏ GƏLMƏK** Ağalar elə bir *qeyzə gəldilər* ki, pulları çırpdılar biçarə Yusif əminin üzünə... (C.Məmmədquluzadə); **QEYZLƏNMƏK** Kəndlilər qızışıb *qeyzlənərək*; Qarılar, qocalar qıyamət edər (S.Vurğun); **QƏZƏBİ TUTMAQ** Axı bizim təqsirimiz nədir ki, sənin bizə belə *qəzəbin tutur* (M.F.Axundzadə); **QƏZƏBLƏNMƏK** Bu sözlərdən professor doğrudan da *qəzəbləndi* (M.Hüseyn); **QƏZƏBNAK OLMAQ** Bu ittihamdan sonraşı ağa artıq dərəcədə *qəzəbnak olaraq*, ikinci dəfə nökəri göndərdi ki, qızı yerdən qaldırıb gətirsin (S.S.Axundov); **QIZIŞMAQ** Heç *qızışma*, qışqırma da (M.S.Ordubadi); **QIZMAQ** (*məc.*) [Vahid:] Yaman *qızıb* gəlib üstümə, hirsimdən nə təhər başımdan elədim (M.İbrahimov); **ÖZÜNDƏN ÇIXMAQ** (*fr.v.*) [Dilarə:] *Çıxma özündən* son allah (Anar); **ÖFKƏLƏNMƏK** (*dan.*)

HİDDƏTLİ *Hiddətli* halda içəri girən usta fəhlələrə dedi.. (M.Hüseyn), **HİKKƏLİ** sanki bu adamların hamısı, hətta onunla əcıqlı və *hikkəli* danışanlar da xoşuna gəlir, hamısına komək etmək istəyir (M.İbrahimov); **HİRSLİ** Bunu deyib Hüseynqulu ağa qabağındakı boşqabı götürüb yerə çəxdı *və hirsli* yemək otağından çıxdı (S.S.Axundov), **QEYZLİ** Heydər oğlu *qeyzli* çıxardı küçəyə və gəlib yapışardı qulaqlarından, qalxızardı goyə (C.Məmmədquluzadə), **ACIQLI** *Acıqlı* adəmi tez qocalar (Atalar sözü), **QƏZƏBLİ** [Kamil] ezamiyyətdən vaxtından qabaq və çox *qəzəbli* qayıtmışdı (X.Hastəlova); **QƏZƏBNAK** Kənlünü ayna tək eyədi pak, Bir söz desəm, olmayadı *qəzəbnak*

(M.P.Vaqif); **ÖFKƏLİ** (*dan.*) [Muhasib:] Kosanın bu cürə *öfkəli* hökm etməyindən bu teleqramı oyrənməyə daha da artıq maraqlandı (S.Rohimov); **YELLİ** (*məc., dan.*).

hikkə *bax* 1. ləvğalıq, iddia; 2. hiddət, acıq

hikkələnmək *bax* 1. hiddətlənmək; 2. iddialanmaq, ləvğalanmaq

hikkəli *bax* 1. hiddətli 2. ləvğa

I. HİKMƏT, DƏRİN FİKİR, MÜDRİK SÖZ

2. hikmət *bax* fəlsəfə 1

3. hikmət *bax* sirr

HİLAL (*şair.*) (*bir-iki günlük ay*) Onun ehtiyacı yox idi həsb-halı; Nifrəti var əski ulduz, *hilala* (S.Vurğun); **AYPARA** Mən Ayam, Bir adım Ay; Bir adım *Ayparadır* (Ə.Cəmil); **MAHÇƏ** (*kl.ed.*)

himar *bax* ulaq

HİNDTOYUĞU (*ev quşu*) [Leyla:] Cür'ətə elə bir *hindtoyuğu* kimi özünü çəkir. (M.İbrahimov); **HİNDUŞKA** [Əlxasın sədri:] Camaatımız da mal-qoyun, dana, cöngə, toyuq, *hinduşka* otundən bol-bol yeyib, feyzyab olar və bunda oylaşanların ömrünə dua, atalarına dönə-dönə rəhmət oxuyarlar (Ə.İldırımoğlu); **LOŞ** Yəmənmiş, içənmiş sərxoş olaydım; Gah fəra, gah luçm, gah *loş* olaydım... (C.Cabbarlı).

hinduşka *bax* hindtoyuğu

hirs *bax* hiddət, acıq

hirslandırmək *bax* hiddətləndirmək

hirslənmək *bax* hiddətlənmək

hirsli *bax* hiddətli

HİSS [Cövdət:] Səbir elə, qoy bir müddət keçsin, o *hissləri*n uzaqlaşsın, baxarıq (H.Abbaszadə); **DUYĞU** [Solimo:] *Öz duyğularınızı* bir mühüm kimi çox zaman qapalı saxlamağa bizi məcbur edən nədir? (İ.Əfəndiyev); **HİSSİYYAT** [Kamal:] *Hissiyatı* torbiyə edən, insanlarda eşq və ümid doğuran şairlərimizdir (A.Şaiq), **İNSTİNKT** Muslim qorxulu yuxuları aləmindən sərt, amansız *instinktlər* aləmina daxil olurdu (Ə.Yusifoğlu)

1. HİSSƏ [Əmiraslan ağa:] Yerdə qalan üç *hissənin* birinin başında Muxtar bəy, o birinin başında Səlim bəy .. duracaqdır (S.S.Axundov); **QİSİM** [Əmiraslan ağa:] Bir *qismi* Mehrəli bəylə Paricahanım ixtiyarında olub "Laçın yuvası"nı müdafiə edəcəkdir (S.S.Axundov); **QİSMƏT** Həmin hekayə iki *qismətdən* ibarətdir.. (C.Məmmədquluzadə); **QİTƏ** Yeni olifbanın iki *qitədən* ibarət olan surətini və habelə Tehran əmirlərindən birinə göndərdiyim məktubun surətini sizə göndərirəm (M.F.Axundzadə); **YER** [Qoca:] Oğlum, bu dərə, bu torpağı iki *yera* təqsim edir (S.S.Axundov).

2. HİSSƏ. FƏSİL

3. HİSSƏ. SERİYA

4. hissə *bax* cür

HİSSİZ [Qəmər:] Ey bunun eşqindən məcnun olan qardaşım, bu *hissiz*, qurumuş cəsədə bənd olmusan? (S.S.Axundov); **BİHİSS** (*köhn.*) Gövhərtac *bihiss* yıxılıb canını tapşırdı (Ə.Haqverdiyev); **DUYĞUSUZ** [Gülsabah.] Yürüşə gedən kütlənin isə dabanları və pəncələri dəmir kimi sınırsız və *duyğusuz* olmalıdır (C.Cabbarlı).

HİYLƏ [Nailə:] Ey xalq, *hiylani* bilirəm, yəni içki, qumar eşqi başına vurub, bizdən pul qoparmaq istəyirsən (A.Şaiq); **AL** (*kl.ad.*) (*köhn.*) Canım aldın mey üçün, saqi, içirin mənə qan; Dad olindən ki, məni *al* ilə məğbun etdin (Füzuli); **BADALAQ** (*məc.*) Bir *badalaq* lazımdır, özü də çox balaca.. (N.Vəzirov); **BİCLİK, FƏND** Balağa cihazatlı torpəndi. Bildıyı *fəndləri, bicliklərı* işə saldı (H.Abbaszadə); **ƏMƏL** (*məc.*) Əlbəttə, şeytan *əməlinə* qurşanan gərək axırda belə olsun (Ə.Haqverdiyev); **FEL** (*məc.*) Tanrının, Allahın sözünə baxar; Şeytanın *felinə* uymaz bu dünya (Z.Yaqub); **FIRILDAQ** (*dan.*) Üç ay keçdi.. Nəhayət *fırıldaqlar*, hiylələr: Gördü, hədərdir, hədər (B.Vahabzadə); **HOQQA** (*məc.*) [Salamov:] ..bütün *hoqqalar* mədənlər üstündədir (C.Cabbarlı); **KƏLƏK** (*dan.*) [Reyhan:] Son mənı belə oxşayanda qorxuram; de görüm nə *kələyin* var? (M.İbrahimov); **MƏKR** Bu tondürüsü sımada elə bil məkrlə məhəbbətin, xoyanətlə sədaqətin vəhdətini gördü (B.Bayramov); **QURĞU** (*məc.*) [Hilal xanım:] Bir müddət sonra mənə aydın oldu ki, bu *qurğunu* quran, tapançanı evimizə atan sənin öz "dostun" imiş (B.Bayramov); **NÖMRƏ** Yox, balam, deyəsən *nömrəynən* bunu başa vermək olmayacaq (Ə.Əbülhəsən); **TƏLƏ** (*məc.*) [Səfo:] Demək bu dünyada qurulmuş minlərlə *tələlərdən* çıxmaq lazımdır (S.Rəhimov).

HİYLƏGƏR Dedi: – Rədd ol, *hiyləgər!* Lovğalanma bu qədər! (A.Şaiq); **BİC** Kəndlilər arasında belə bir söz gəzirdi ki, Şahbaz bəy *bic* adamdır... (M.İbrahimov); **BİCƏNGƏ(NƏ)** (*məh.*) [Dayıoğlu:] Amma elə ki *bıcəngə* xalaoğlum başladı dayımı yamsılamağa və dayım kimi dodaqlarını torpətməyə, ... doğrusu, mən də gülməyə başladım (C.Məmmədquluzadə); **CÜVƏLLAĞI** [Həsən] yazıq türkəsəya adamdır, birdən keçər bir *cüvəllağımın* olinə, yıxar evimi, papağımı vurar yerə, ciyorim od tutub yanar, ölim bir yana çatmaz (M.İbrahimov); **ÇOXBİLMİŞ** (*dan.*) [Qəndab:] Yaxşı deyirlormiş ki, yetim *çoxbilmiş* olur (B.Bayramov); **DƏLƏDUZ** [Malik:] Bunlar da o *dələduz* Malik ibn Səidin aşıqlarıdır (A.Şaiq); **ƏMƏLBAZ** Demək, bu *əməlbaz* arvad oturduğu yerdə ..qızını söz-sovdan qurtardı (S.Rəhimov); **ƏYYAR** *Əyyar* İbrahim Şiraza gələndən sonra Fərəc ixtisara düşən bir müəllim vəziyyətində qalmışdı (Qəntəmir); **FAQQI** (*dial.*) Fatma çox *faqqı* arvaddı (ADDL); **FƏNDBAZ** (*dan.*) [Əhməd:] Zalımoğlu no *fəndbazmış*, a gədə! (N.Vəzirov); **FIRILDAQÇI** [Zöhrə:] Anam *fırıldaqçı* adamları sevmir (M.İbrahimov); **FƏNDGİR** [Mircəlil Fətiyə:] Yaşa! *Fəndgir* oğlansan, – dedi. – İndi tapdığın çörəkdən bir tikə özün yə, birini də rəis müavininə nəzir elə (Ə.İldırımoğlu); **HARAMZADƏ** [Zoki:] Min cür fırıldaq işlətmiş bu qoşa *haramzadələr* indi məhkəmə kürsüsündə cür oturmuşlar (Anar); **HƏLƏM-QƏLƏM** (*dan.*) [Xan:] Ay gədə, sən çox *hələm-qələm*

adama oxşayırsan... (Çəmənzəminli); **HİYLƏBAZ** A *hiyləbaz* molla, sənin bu kələyini biz də duymuşuq (S.S.Axundov); **JULİK** (*dan.*) Hanı dükançı Hüseyn? Ədə, o yaman *julik*, yaman adam.. (A.Şaiq); **KƏLƏKBAZ** [Əsgər:] Halal olsun Süleyman, son nə *kələkbazsan*, şeytan! (Ü.Hacıbəyov); **QURNAZ** (*köhn.*) [Oqtay:] Təbiət *qurnaz* bəqqallar kimi bizi aldadır (C.Cabbarlı); **LOTU** (*dan.*) [Qurbanoli bəy:] Amma beş-on il bundan irəli burada bir pristav vardı; çox *lotu* oğlan idi (C.Məmmədquluzadə); **MƏKRLİ** O, gönünür, hiyləgər və *məkrli* düşmənindən intiqam almaq üçün sənətin ecazkar qüdrətini sınaqdan keçirmək istəyirdi (M.Hüseyn); **NADÜRÜST** [Qəmər:] Hamımız deyirdik ki, bu *nadürüst* adamları başından elə, qulaq asmırdı (S.Rəhman); **ŞARLATAN** Bunlar da yaxşı adamlardır, amma *şarlatandırlar* (C.Məmmədquluzadə); **ŞEYTAN** (*məc., dan.*) [Səlimo:] Ax, necə *şeytandır*... hər kəsin üroyinə girmoyi nəcə bacarır (İ.Əfəndiyev); **TÜLƏK** (*dial.*) Nəmət *tülək* adamdı (ADDL); **TÜLKÜ** (*məc., dan.*) Səfər *tülkü* olsa da axır toloyo düşdü; Olan olmuşdu artıq, öton doxi ötmüşdü (M.Rahim); **TÜLÜNGÜ** (*dial.*) Abbas lap *tülüngüdü* (ADDL); **VƏLƏDÜZZİNA** (*məh.*) [Xanpəri:] İtil buradan, *vələdüzzina!* (N.Vəzirov); **ZATIQIRIQ** (*dan.*) [Qarovulçu Həmido:] İnanıram, qardeşoğlu, Abdulla Qəmbərov *zatıqırıq* idi. *Zatıqırıqdan* hər nə desən gözləmək olar (H.Abbaszadə); **KAZİB** (*köhn.*).

HİYLƏGƏRLİK, TÜLKÜLÜK (*məc.*) Məhəbbət qıtlaşanda, səadət qıtlaşanda; *Hiyləgərlik, tülkülük* öz həddini aşanda (X.Rza); **BİCLİK** [Firuz:] Son bir adamda *bicliyə*, hiyləyə bax a.. (H.Abbaszadə); **ÇOXBİLMİŞLİK** [Şirin:] Bu qızın *çoxbilmişliyindən* boyu çıxmır (B.Bayramov); **ƏYYARLIQ** [Qara Pəhləvan] odur ki, *əyyarlığa* başladı ("Koroğlu"); **FAQQILIQ** (*dial.*) Ay qız, üzünü nə üçün *faqqılığa* qoyursan (ADDL); **HOQQABAZLIQ** (*məc.*) Oynadır oldo məzhəbi, dini; *Hoqqabazlıqda* xeyli kamildir (M.Ə.Möcüz); **KƏLƏKBAZLIQ** Ən nəhayət, çıxılmaz vəziyyət sərvəri *kələkbazlığa* məcbur edir (Ə.Sultanlı); **QURNAZLIQ** [Sitarə:] ..sədə bir qızın ürəyinin həqiqi sərairini *qurnazlıqlara*, bilməm nələrə həml etməyəcəksiniz, deyilmi? (A.Şaiq); **LOTULUQ** Düşdün *lotuluq* məşqinə, islamə uyuşma (M.Ə.Sabir); **NADÜRÜSTLÜK** [Connətoli ağa:] Qınşmal oğlan, *nadürüstlük* sənin özündədir (N.Vəzirov); **ƏMƏLBAZLIQ, FƏNDBAZLIQ, FƏNDGİRLİK, DƏLƏDUZLUQ.**

hİzb *bax* partiya I

I 1. HOQQA [Bəhram:] Bələdir işlər, Dilarə. İndi gərək sən də bundan göz-quluq olasan ki, yenə bir *hoqqa* çıxartmasın (Anar); **BAZİ** [Qaplan:] Molik, səni yaxşı tanıyıram. De görüm bu nə *bazidir* (A.Şaiq); **FOKUS** [Tələbə] qəti əmin idi ki, bütün bu *fokusları* kimsə qəsdən düzəldib.. (Anar); **NÖMRƏ** (*məc.*) [Şahin:] Mənim orijinal bir *nömrəm* var, o da kasa rəqsidir (S.Rəhimov); **OYUN** [Səkinə:] Yazıq balam, gərək bütün bu *oyunlar* bizim başımıza gələydi (A.Şaiq).

2. hoqqa *bax* hiylə

II hoqqa *bax* qalyan

1. HOQQABAZ [Nəbi:] Vəfalı oğlundan şübhə yaramaz! Yoqin yalan deyib sizə *hoqqabaz* (S.Rüstəm); **KOSA** *Kosanın* başında bir keçə papaq; Zınqırov da asıb lap kollosindən (S.Vurğun); **MƏZHƏKƏÇİ** [Mayor:] *Məzhəkəçi* dost, deyəsən ayaqların sözünə baxmır (R.Rza); **OYUNBAZ** [Muxtar:] Onu [Şahini] qovacağam. *Oyunbazın*, artistin birisi.. (B.Bayramov); **TƏLXƏK** [Məsumo:] Burax onu getsin, *talxəyin* birisidir, dilino dil çatdıra bilməz (B.Bayramov).

2. hoqqabaz *bax* fırıldaqçı

1. HOQQABAZLIQ [Məsumo:] Yeniliyi sənin kimi astarından anlayanlar, gözəl adətənənənin əleyhinə olan hər cür *hoqqabazlığı*, hər cür odabazlığı yenilik adlandırırlar (B.Bayramov); **OYUNBAZLIQ** Və bundan sonra üzümüzə gələn – zəhmətkeşlər tərəfindən bu *oyunbazlıq*, mərsiyəbazlıq, şəxsəy-

bazlıqların dəfnimin növbəsi gərək olsun.. (C.Məmmədquluzadə); **TƏLƏKƏLİK. MƏZHƏKƏÇİLİK.**

2. hoqqabazlıq *bax* hiyləgərlik

hop-hop *bax* şənapıpık

HOPPANMAQ Sərçə yoldaşlarının sözlərindən utandı: Uçub hudaydan birbaş: Gülməçəyə *hoppandı* (M.Rzaquluzadə); **ATILMAQ** Zərif geri *atıldı* (Ə.Kərim); **SIÇRAMAQ** Ceyran yana *sıçradı*, buynuzlarını boynuna qısıb daha da bərk *vazladı* (M.Rzaquluzadə). **VAZ ATMAQ** Budur qız gətmənə, ilk qatar gəlir, ürəkdək *vaz atıb* qaçır dəvələr (S.Rüstəm).

horra *bax* yal I

HOSPİTAL [Könül] ikinci dəfə *hospitala* gedərkən mayoru gördü (X.Hasilova); **HƏRBİ XƏSTƏXANA** Lakin iki il əvvəl, Leyla *hərbi xəstəxanadan* buraya gələn gündən Abdulla qəribə hisslər keçirməyə .. başlamışdı (B.Bayramov); **LAZARET** [Fəxrəddin:] İyun oksimqlabı üsyanda mən hərbi *lazaretdə*, hakimlik, bacım Tahirə isə şəfqət bacısı vəzifəsini ifa edirdi (S.S.Axundov)

HOVUZ (*su saxlanan nohur*) *Hovuz* su ilə doldu (X.Hasilova); **ÇARHOVUZ** [Qulu:] Ağa, bağçada *çarhovuza* su buraxmışdım (S.S.Axundov); **OVDAN** Yağış suyu bu *ovdana* axırdı (C.Cabbarlı).

HÖCƏT [Pir baba:] Əlimərdan atası kimi təkəbbürlü, kinli, *höcət* qoçaq bir dəliqanlıdır (S.S.Axundov), **İNAD** [Zabit:] Xeyr, cənab mayor, bu çox *inad* adamdır (R.Rza); **İNADÇI** Pavluşa, son *inadçısan*, - dedi (M.S.Ordubadi); **İNADKAR** Şair on *inadkar* bir çocuq kimi; Endi xəyalının dərinliyinə (S.Vurğun); **İNADLI** Mehriban *inadlı* bir qız idi (M.Hüseyn); **KƏC** [Qapıçı.] Yaxşı tanıyıram *kəc* oxistanı (M.Rəhim); **TƏRS** (*məc*.) [Vəzir:] O müəllim çox *tərs* adamdır (R.Rza); **HÖCƏTÇİ, HÖCƏTKAR, İSRAR.**

höcətçi *bax* höcət

höcətkar *bax* höcət

HÖKM (*hüq*.), **QƏRAR**

hökm *bax* əmr I; sərəncam

HÖKMDAR (*tar*.) [Şapur:] Şahim unutma ki, *hökmdarsan* son (S.Vurğun), **CAHANDAR** (*kl.əd*.) Ərz eylədilər ki: "Ey *cahandar!* Mücrüdən olubmusan xəbərdar?" (Füzuli); **HÖKMRAN** [Fitnə:] Taxt sahib olan zaman; Çox gənc idi bu *hökmran* (A.Şaiq); **XOTKAR** Nə qızılan başlamısan! Guya bir *xotkarın* qızıdır! (S.Rəhimov); **DİKTATOR, PADŞAH** (*bax*).

HÖKMDARLIQ Padşah bu fikrə gəlondə şairlik gözündə çox böyüdü, hətta *hökmdarlıqdan* da artıq göründü (M.İbrahimov), **AĞALIQ** Elə ziyalılarımızda da təqsir çoxdur. Onların içində *ağalıq* iddiasına düşənlər, yerlilori öz evlərində rahat dolanmağa qoymaq istəməyənlər azdırmı? (İ.Şıxlı), **ALLAHLIQ** (*məc*.) [Safo:] Bu gödək adamlar da dində üç dəfə *allahlıq* iddiasına düşürlər (S.Rəhimov); **CAHANDARLIQ** Onun novazişatından və əql və fərasətindən və qideyi-*cahandarlığından* elçi və əməlov vəcd etdilər (M.F.Axundzadə); **HAKİMLİK** Sultan sözü hərloyib özünün *hakimlik* dərəbəylik sultənətinə qərxu salan motlab üstünə gətirdi (S.Rəhimov); **HÖKMRANLIQ** [Xosrov:] Gözəl dost.. Nə gördüm bu dünyada mən; Nə verdi Xosrova bu *hökmranlıq* (S.Vurğun); **SƏLTƏNƏT** İbrahim xan Qarabağa qayıdanda qardaşı Mehrali boylə arəsində *saltənət* davası düşmüşdü (Çəmənzəminli); **SOLTANLIQ** [Çingiz:] Piri baba, eşitdim sənə *sultanlıqdan* əzl edibdilər (S.S.Axundov).

HÖKMFƏRMA Hər tərəfdə bir qəbirstan sükutu *hökmfərma* idi (M.S.Ordubadi), **HÖKMRAN** Qış bütün səhərə *hökmran* olaraq hər tərəfi qalın ağ bir örtüyə sarımışdı (A.Şaiq).

HÖKMLÜ, HÖKMRAN, ƏMREDİCİ

hökmran *bax* 1. hakimiyyət 1; 2. hökmfərma; 3. hökmlü

hökmranlıq *bax* hakimiyyət I

hökumət *bax* dövlət I

hökumətsizlik *bax* hərc-mərclik

HÖRMƏT, EHTİRAM (*müxtəlif mənalarda*) Bu anı, keçici *hörmət, ehtiram* hissidir, yoxsa başqa bir duyğudur? (Ə.Qasımov); **İKRAM** (*köhn*.) Xəlqin işi bizlərə *ikram* idi; Ax!.. nəcə kef çəkmoli əyyam idi! (M.Ə.Sabir); **İZZƏT, ŞÖVKƏT, ŞAN** Nəbati istəməz sonsiz dünyanı: *İzzəti*, hörməti, *şövkəti*, *şani* (Nəbati); **NÜFUZ** [Vəzir:] Gəncədə onun [İlyasın] böyük *nüfuzu* vardır (M.S.Ordubadi); **SAYĞI** Çəkil ordan, nə *sayğı* bilməz adam (H.Cavid); **URVAT** (*dun*.) Qəhrəman oxuyandan qəbaə Rüstəmin bu evdə heç olmasa *urvatı* vardı (S.Rəhimov); **İLTİFAT.**

HÖRMƏTLİ (*hörmətə layiq*) [Fəxrəddin:] Hər nə qiymətə olursa olsun, bu xalatı də haman *hörmətli* qadın üçün hədiyyə alacağam (M.S.Ordubadi); **MÖHTƏRƏM** [Salar:] Sordarın qonağı bizim də *möhtərəm* qonağımızdır (M.S.Ordubadi); **NÜFUZLU** [Məsmə:] ..Onlar kənddə *nüfuzlu*, kəramət sahibi seyidlər hesab olunurdular (S.Hüseyn); **URVATLI** [Qarakişi:] ..Ölüsü də *urvatlı* (B.Bayramov); **İZZƏTLİ, SAYĞILI.**

HÖRMƏTSİZ Göründü o büydə xoşiyyə başçısı, Höccətullah xanım sağ əli Nüsrətullah bəy nəcə də *hörmətsiz*, şərəfsiz, bir növ, xalvəti quyulandı, basdırırdı (S.Rəhimov); **BİHÖRMƏT** [Səadət xanım:] Bağışlayın, əgər məndən *bihörmət* iş baş vermişsə, üzr istəyirəm... (Mir Cəlal); **SAYĞISIZ** Zikirsiz mömini şeytan aldadar; *Sayğısız* iyidi düşman aldadar.. (Aşıq Ələsgər); **URVATSIZ** Gör nə qədər *urvatsızıq* ki, Qəni boyin evinin yanmasında da bizdən şübhələnirdi (Ə.Vəliyev); **NÜFUZSUZ.**

HÖRMƏTSİZLİK Alə kişi nəhayət, Şəmə tərəfindən bütün bu söhbəti özünə qarşı olmazın *hörmətsizlik* sayıb, onun öz qınından çıxan böyüklənməli kimi hesab edib pırçım-pırçım axan tər içində pişdi, pörtüb qızardı (S.Rəhimov); **BİEHTİRAMLIQ**

Sabahı günü dükançılardan biri Kalmıyyatın hüzurunə gəlib dedi ki, iğtişaş günündə sənə *biehtiramlıq* göstərən şəxsi mən bilirəm, mənim dükan qonşumdur, adı Məşədi Kərimdir, adam göndər, onu gətirdir, cəzasına çatdır (R.Əfəndiyev); **BİHÖRMƏTÇİLİK** Burada nə kömək lazımdır, nə *bihörmətçilik*, nə də qeyri bir bəhanə (C.Məmmədquluzadə); **BİHÖRMƏTLİK** [Baba.] Xanım, başına dönüm, *bihörmətlik* olar, xəcalət çəkərəm (Çəmənzəminli); **EHTİRAMSIZLIQ** [Çingiz:] Zöhrə xanım, siz ilə əlvidə edərək yenə də rica edirəm ki, sizə etdiyim *ehtiramsızlığı* qəlbinizdən çıxarasınız (S.S.Axundov); **ƏDƏBSİZLİK** Əmir Toxtamışın tədbirlərilə razılaşmadı, o, xəlifənin məktubunu cavabsız qoymağı yenə Əmirəlmöminə qarşı *ədəbsizlik* hesab etdi (M.S.Ordubadi); **HƏQARƏT** [Əmir:] Əmirəlmöminin məktubunu cavabsız buraxmaq ona qarşı böyük *haqarətdir* (M.S Orduhadi); **NƏZAKƏTSİZLİK, SAYĞISIZLIQ.**

hörük *bax* saç I

HÖRÜMÇƏK (*zool*.) [İldırım:] Birco bu bir-birinə *hörümçək* toru kimi bağlı tüfeylilər nəslinə son qoya bilsəydim (A.Şaiq); **ƏNKƏBUT** (*kl.əd*.) Asıldım *ənkəbut* tək, ey dilaram; Müənbər türreyi-tərrarə qarşı (Xətayi).

hövl *bax* qorxu

HÖVSƏLƏ [Fatma:] Ancaq bayırda gözləməyə səbrim, *hövsələm* çatmadı (H.Abbaszadə); **ƏRDƏM** Sondən horokot, məndən borokot; Toki sondə *ərdəm* olsun (S.Rəhimov); **DÖZÜM, SƏBİR** (*bax*).

HÖVSƏLƏLİ, DÖZÜMLÜ, SƏBİRLİ (*bax*)

HÖVSƏLƏSİZ (*hövsələsi olmayan*) İşlər borkə düşünco, o bir neçə gün müxtəlif bəhanələrlə başını daldalayıb, sonra gedəcək yeri, danışacaq bir adamı olmadığından *hövsələsiz* qonşuya çıxmış, Fərzəliyə qoşulmuşdu (S.Rəhimov); **KƏMHÖVSƏLƏ** [İra:] Mışanın vəd vermosinə baxma, o *kəmhövsə-*

bəd. adamla məşğul olmağa kirdarı çatmaz (İ.Abbaszadə). **SƏBİRSİZ** (*bax*).

həvəs *bax* nəm

həvəsləndirmək *bax* nəmləndirmək

həvəsli *bax* nəmli

humanist *bax* insanpərvər

humanistlik *bax* insanpərvərlik

humanizm *bax* insanpərvərlik

HƏ Ş *Həş* başımdan çaşdı, dilim dolaşdı, üzlərim saraşdı, buxağa düşdü (Aşıq Ələsgər). **HƏŞ-BAŞ** Qəm yemə, yerindədir hər halda *həş-başımız* (M.Rəhim). **FİKİR, DİQQƏT, YADDAŞ** (*bax*)

2. huş *bax* murgu

huş-huş *bax* huş 1

huşlu *bax* yaddaşlı

1. HUŞSUZ, BİHUŞ, YADDAŞSIZ

2. huşsuz *bax* həyğın

HUŞSUZLUQ, BİHUŞLUQ, YADDAŞSIZLIQ

huşyar *bax* **1.** sayıq, **2.** düşüncəli, dərrakəli

hübali *bax* kopuk 1

hücra *bax* otaq

HÜCUM (*mürəkkəb mənalarda*) "Dikdağ" sahəsini isə vəziyyətdən *hücum* əmrini duymuşdu (S.Rəhimov). **BASQIN** (*gözlənilmədən edilən hücum*) [Sərtdə yaşayan] ..dağlılar çöllüklərə nisbətən daha şücaətli olduqlarından, vəzirlər üzərinə *basqın* edərək, onları qərar edirdilər (A.Hacıyev). **HƏMLƏ** (*kəsk.*) [Vuraz | İlk *həmlədə* düşmən iki yüz, bizdən isə üç yüz igidin qanı Kür çayının sularını qırmızı rəngə boyadı (M.Hüseyn); **TƏCAVÜZ** (*başqasının torpağına, sahəsinə zorla edilən hücum*) Sultanın və paşanın atlıları "Bu gündə olmızdən gəlmı əsirgəməyin" ixtiyarını vermələri kimdi bir *təcavüz* başlanğıcına çevrilmişdi (S.Rəhimov), **TƏƏRRÜZ** (*kəsk.*) Sivasi cəhətdən isə iqtisadi şəkli etibarilə özlərindən irəli olmayan çinlıların *təərrüzündən* qurtarmaq üçün islam ordaları [Əmir Qutbəddin sərkərdələri ilə] bir dəfəcə gördülər (A.Şaiq)

hücumavar *bax* hücumçu 1

1. HÜCUMÇU (*hücum edən*) Yeno *hücumçular* hücuma keçir; Faşist soldatını oy kimi biçir (M.Rəhim); **HÜCUMAVƏR** (*kəsk.*) Xurşşan movclar hər səmtdən yeksər *hücumavar*, Görüh əmvacı kəşfidən ucaldı: vay, hurrıyyət! (M.Ə.Sabir); **HƏMLƏVƏR** Qovzadı yerdən başın od hədgühər; Oldu vəhnəməlnno *həmləvər* (A.Səhhət)

2. HÜCUMÇU (*idm.*) Qapıçı qapı qabağında; *hücumçular*, qarnıyarılar; yarımı da, bütövü də torini silo-silo; qaçır belədən-belə (R.Rza); **FORVARD.**

hüd-hüd *bax* şanapıpık

1. HÜDUD İnsan səhrinin də müəyyən *hüdudu* varmış (M.Hüseyn); **HƏDD-HÜDUD** Dəmirin və dəqiqə sevincimn *həddi-hüdudu* yox idi (Ə.Vəliyev); **SON.**

2. hüdud *bax* sərhəd

hüdudsuz *bax* ucsuz-bucaqsız

HÜQUQ [Ruzbeh:] Hətta, o qədər məharətli və yumşaq bir adamsan ki, mənim şəxsi *hüquqlarımı* və ixtiyarlarımı məhdudlaşdırıb öz xeyrinə istifadə edənlərə belə üroyimdə kin bəsləyə bilməmişəm (M.İbrahimov), **HƏDD** [Kənan Məşədi Qurbana:] Heç vaxt sənin *həddin* yoxdur ki, o qızı böyüklük edə sən! (M.F.Axundzadə); **İXTİYAR** ..kapitan onları başa saldı ki, özü arzu etsə də, bunu *ixtiyarı* yoxdur (M.Rzaquluzadə); **İXTİYARAT** Bu gündən Əkbər hər bir *ixtiyarat* alınıb alıb Hacı Xəlil mərhumun məsnədində oyləşdi (Ə.Haqverdiyev); **SƏLAHİYYƏT** (*bax*).

hümmət *bax* səy

hülqum *bax* boğaz 1

hülqumlanmaq *bax* boğazlanmaq

hündür *bax* **1.** uca **1. 2.** ucaboy(lu)

hündürboylu *bax* ucaboy(lu)

hündürdən *bax* ucadan

HÜNƏR, RƏŞADƏT Səadət, azadlıq, *rəşadət hünər* Bunlarla bərabər baxtsız bəxtəvər bəşər (M.Rəhim). **BACARIQ** [Ayxanım:] Heyifsan, görkəmin, *bacarığın*, qabiliyyətin

var, onunla tərəfən, ağlın... (M.İbrahimov); **KİŞİLİK** [Fərhad:] Hər kəsdə nəzərəçarpacaq qanı varsa, bu gecə *kişilik* göstərməlidir (Ə.Vəliyev); **MƏHARƏT** Xüsusən cavanlar, hədd-büluğa, organlıyə çatmayınlar da öz *məharətlərini* göstərməyə müvəfiq dövr yay mövsümünü hesab edirlər (B.Bayramov); **ŞÜCAƏT, CƏSARƏT** [Vəzir:] Harun *şücaət* və *cəsarətdə* od qəzənmiş bir pəhləvandır (Ü.Hacıbəyov).

HÜNƏRLİ Mikayıllı İsmayıl kimin *hünərli* olmasını böyük qardaşlarına göstərmək üçün bəhsə girmişdilər (İ.Abbaszadə); **HÜNƏRMƏND** (*kl.ed.*) Biz qoca qafqazlı igid ellərik; Cümlə *hünərmənd*lərik, nərlərik (M.Ə.Sabir); **HÜNƏRVƏR** Nəzmü təlifdə *hünərvərsən;* Yə ki, bir şairi süxənvərsən (A.Səhhət); **CƏSARƏTLİ, CƏSUR, CÜRƏTLİ, İGİD** (*bax*), **QOÇAQ.**

hünərvər *bax* hünərli

hünü *bax* ağcaqanad

hürkmək *bax* qorxmaq

hürkü *bax* qorxu

HÜRMƏK (*itlərə aid*) Arabanın susini eşidən itlər hər tərəfdən *hürməyə* başladılar

HÜRRİYYƏT Bu nöhəyət siz, uzaq səhradə; Təpədən bir kəpəyin *hərr laması;* Onu diksindirdi (S.Rüstəm).

hürr *bax* azad

hürriyyət *bax* azadlıq

hürriyyətpərəst *bax* azadlıqsevən

hürrüfət *bax* əlifba

HÜSN-RƏĞBƏT [Əhdülxəson bəy.] O, inqilaba qarşı onu görə *hüsn-rəğbət* bəsləyirdi ki, inqilabın Rusiya və İngiltərə olçeyhinə işlədiyini görürdü (M.S.Ordubadi); **HÜSN-TƏVƏCCÜH** [Əhdülxəson bəy:] Lakin qəru *hüsn-təvəccüh* bəslənmək inqilabçılıqdan çox uzaqdır (M.S.Ordubadi); **İLTİFAT** Qari Aqilin ürək tərpədən *iltifatına* qarşı indi heyran-heyran baxır (S.Rəhimov); **ÜLFƏT** Həkimlə xəstə arasında qoriba *ülfət* yaranmışdı (B.Hayranov); **XOŞ MÜNASİBƏT.**

hüsn-təvəccüh *bax* hüsn-rəğbət

hüzn *bax* qəm

hüznəvər *bax* qəmli

hüznlü *bax* qəmli; həzin

hüzur *bax* ön

Xx

xah *bax* yuxu I
I xaca *bax* seyid
II xaca *bax* xədim
XAÇ (*xristianlarda sitayiş obyekti*) Talış xan "Georgi" *xaçını* düşünə taxıb getdi (C.Məmmədquluzadə). **SƏLİB** Bir çoxlarının başlarındakı *salib* qırılmış, bir qisimləri yarı üstə yerə yıxılmışdı (S.Hüseyn).
xaçpərəst *bax* xristian
xaçpərəstlik *bax* xristianlıq
xadima *bax* xidmətçi I
xahar *bax* bacı
XAHİŞ Xanım pəncərədən bağçanı nura qərq olmuş mülayim payız günəşinə baxıb bu *xahişin* səbəbini dərhal anladı.. (M.İbrahimov); **İLTİMAS** (*yazılı surətdə xahiş*) Odur ki, üzümü tuturam bizim evə tərəddüd edən övrətlərin savadlı ərlərinə və qardaşlarına və onlardan iltimas edirəm ki, mənim *iltimasımı* özlən oxuyandan sonra, onun mozmununu bizə gələn övrətlərə də yetirsinlər (C.Məmmədquluzadə). **MÜRACİƏT** Şöbə müdirinin *müraciətini* bir həftə təxirə uğratmışdısa da, yenə Zeynaldan bir xəbər çıxmamışdı (S.Hüseyn); **RİCA** [Qızıl Arslan:] Son *ricam* budur ki, Toğrula qarşı başladığım hazırlığın əsas məzmununu Azərbaycan xalqı arasında intişar etdirəsiniz (M.S.Ordubadi); **TƏMƏNNA** Mənim hörmətimdə, zarafatımda: Bir umu, *təmənna* hiyləsi yoxdur (M.Araz). **TƏVƏQQE** (*köhn.*) Hətəmxan isə papiros muzdunun yarısını özünə tənbəki haqqı götürər, yarısını Talıbxana verər, ağız açıb kişilərin *təvəqqesini* yerinə yetirərdi (S.Rəhimov)
XAHİŞ ETMƏK/ELƏMƏK [Vəliş:] Boy, *xahiş eləyirəm* ağzınızı təmiz saxlayasınız (Ə.Vəliyev); **İLTİMAS ETMƏK** Onlardan *iltimas edirəm* ki, mənim iltimasımı özlərin oxuyandan sonra, onun məzmununu bizə gələn övrətlərə də yetirsinlər

(C.Məmmədquluzadə); **RİCA ELƏMƏK (ETMƏK)** Uşaqlardan bırı .. mənim də onlarla ışıtmak etmoyımı *rica eidi* (T.Ş.Simürğ). **TƏVƏQQE ETMƏK/ELƏMƏK** [Süleyman:] Mən səni xəbərdar edirəm və çox *təvəqqe edirəm* ki, ağalığımıza hüdud qoyasınız... (M.Hüseyn).
xahnaxah *bax* könülsüz, istər-istəmməz
I. XAİN (*vətənə, xalqına xəyanət edən*) [Maral:] *Xainlər* başqalarını *xain* adlandırmasınlar (S.Rəhman); **İLAN** (*məc.*) [Sona:] Məni o qara *ilan* Kamran aldatdı (H.Nəzərli). **ADAMSATAN, DÖNÜK, XƏYANƏTÇİ, XƏYANƏTKAR, NAMƏRD** (*bax*), **SATQIN** (*bax*), **ŞTREYKBREXER**
2. xain *bax* paxıl
I. XAİNLİK [Fxoroddin bəy:] Bunlar hamısı vəhşilikdən və nadanlıqdandır və həmçinin *xainlik*, göz götürməməklik (N.Vəzirov); **XƏYANƏT** [Güləbətin] konarda dayanıb baxırdı: "Heç olmasa bu çirkin *xəyanə* barədə .. qardaşım xəbərdar edə biləydi" (M.İbrahimov); **DÖNÜKLÜK, XƏYANƏTÇİLİK, XƏYANƏTKARLIQ, NAMƏRDLİK** (*bax*); **SATQINLIQ** (*bax*), **ŞTREYKBREXERLİK**
2. xainlik paxıllıq
xak *bax* torpaq I
xaqan *bax* padşah
xaqanlıq *bax* padşahlıq
XALAOĞLU [Məmiş:] Nənəyin, nənəmin gəru haqqı, səni çox istəyirəm. Qoy öpüm, *xalaoğlu*, hamı elə bilir ki, Məmiş xoşbəxtdir... (B.Bayramov); **XALAUŞAĞI** Mənsurə Əbiş-Məmiş *xalauşağını* tanıdı (B.Bayramov); **XALAZADƏ** (*köhn.*) O belə bir cümlə yazmışdı: "Gördüm Rəcəb gəliyor, hansı ki, *mənim xalazadəmdir*", mən onu bu kağıza köçürəndə belə deyişdirdim: "Gördüm bizim xalaoğlu, Rəcəb gəlir" (Qantəmir).
xalat *bax* xələt
xalauşağı *bax* xalaoğlu
xalazadə *bax* xalaoğlu
xalça *bax* xalı

XALI (*böyük xalça*) ..Düşəməyə gözəl *xalı* düşənmişdi (X.Hasilova); **XALÇA** [Bohram:] Boli. Şübhəsiz. İran *xalçasıdır* (Anar).
xali *bax* boş I
I. XALİS (*heç bir qarışığı olmayan*) [İskəndər bəy:] Xala, doğrudan da, bu *xalis* sudur (N.Vəzirov); **ƏSİL** [Vahid:] Bilirsən, Bənövşə, bu *əsil* brilyant deyil, oldoqayırmadır, sonə *əslini* alacağam (M.İbrahimov); **TƏMİZ** Faytonçu ev sahibinin *təmiz* rusca danışdığını görüb sevindi (İ.Şıxlı); **XAS.**
2. XALİS, ƏSİL, HƏQİQİ
I. XALQ [Gülsabah:] Söylə öz *xalqına* ki, sən də onun vurucu bir qolusan... (C.Cabbarlı); **EL** *El* bilir ki, son mənimsən; Yurdum, yuvam, məskənimsən.. (S.Vurğun); **KÜTLƏ** [Mirzə:] Mən axundlar üçün, savadlılar üçün yazıram, mən avam *kütlə* üçün yazıram, ona görə də mənim dilim sadə və avam üçün anlaşılan olsun (Ə.Haqverdiyev); **ƏHALİ**
2. xalq *bax* camaat
xalı *bax* çil
XALTA (*itin boynuna bağlanan qayış, halqa*) Aslanın boynuna *xalta* vurmazlar, balalarım, ancaq ona vurmuşdular (F.Sadıqzadə); **KƏMSİK** [Güloli:] ala iti *kəmsiyindən* açıb yanına aldı.. (S.Rəhimov).
I. XAM (*k.t.*), **ƏKİLMƏMİŞ** (*torpaq, yer*)
2. xam *bax* naşı
XAMA ..qeyri çay ilə və çaysız yemoli çeylor, yağlar, *xamalar*, qaymaqlar, quru yemişlər düzülmüşdü (C.Məmmədquluzadə); **SMETAN** (*rus.*) Vera *smetanı* tozoco soyumuş isti kartofun üstünə tökdü qaşıqla ozir və yeyirdi (M.S.Ordubadi).
xamelyon *bax* buqələmun
xamə *bax* qələm I
xamlıq *bax* naşılıq
xamuşun *bax* sakitlik I
xamuşunlıq *bax* sakitlik I
xamuşluq *bax* sakitlik I
I. xanə (*mus.*) *bax* takt
2. xanə *bax* ev I
xanəndə *bax* müğənni
xanənişin *bax* guşənişin
I. XANIM (*hörmət və şərəf üçün qadınlara verilən ad*) Yelpazəli *xanım*, fraklı sərlər; Gülür toqquşduqca qədəh-qədəhə (S.Vurğun); **BANU** Açıldı başın, indi qıl öz dərdinə çarə; *Banu* hərəm oldun... (M.Ə.Sabir); **QIZ** (*dan.*) [Əbülhəsən bəy:] Zabitin birisi, namusu vəhşilər olində olan amerikalı *qıza* arasıkəsilməndən nitq söyləyir.. (M.S.Ordubadi); **MADAM** Bir gün Əkbər evə peşkəşsiz gələndə axşamadək *madam* onu dindirmədi (Ə.Haqverdiyev); **MİSS** [Əbülhəsən bəy:] Mən *miss* Hanna ilə bu kimi mürəkkəb bir məsələ ətrafında mübahisəyə girmək istəmirdim (M.S.Ordubadi).
2. XANIM Çox sakmədi *xanım* böyük bir darvazanın önündə durdu (Çəmənzəminli); **XATUN/XATİN** [Mərsiyəxan:] Nəcibə *xatun* mənim sığeyə chiiyəcim yoxdur, şəhərimizdə həm oyalım, həm də sığə kənizlərim var, – deyə mərsiyəxan əsil fikrini gizlədərək xanımın mərəmini anlamaq istəyirdi (Çəmənzəminli).
3. xanım *bax* arvad I
xanıman *bax* mülk I
xanımböcəyi *bax* uçağan 2
xaos *bax* hərc-mərclik
xap *bax* birdən
xar *bax* tikan
XARA (*parça*) Gün vurduqca ağacların yarpaqları rəngdən-rəngə düşür, *xara* parça kimi bir anda cürbəcür rəngə çalırdı (Ə.Vəliyev); **ALIŞDIM-YANDIM** (*köhn., dan*) Bu da fikir eləyirdi ki, nə olardı, Allahın altında "*alışdım-yandım*" çəpkənim olaydı. (Çəmənzəminli).
XARAB (*müxtəlif mənalarda*) Kiçik bir hissənin *xarab* olması işinizi iki-üç gün geri salır (Ə.Qasımov); **BƏRBAD** Şəbədə işlər çox *bərbad* idi (Ə.Qasımov); **PİS** (*bax*), **YARARSIZ** (*bax*).
1. XARABA İndi isə həmin *xarabaların* yerində gözəl, hər nöqtəsində insan qəlbiy-

yan liss edilən bir bağçanın alvan çiçəklori parlayıb gözümü qamaşdırırdı (M.Hüseyn); **ƏNQAZ** (*kl.sd.*) Kor gözüm, sil ollorim bir qovlü mohv etmokdodir; Bax onun *əqazidir* bu ahu-əfğan, bir utan! (H.Cavid); **XARABAXANA** Bakının Bibiheybotinə, Balaxanısına, Suraxanısına, daha bilmirom hansı *xarabaxanasına* dolaşanlar, ...birco damla millət qanı olmadan danahaşlarımızla ol-olo vemb birləşocoklor (S.Rohimov); **VİRAN** Açdı manə dordlı ağac; *Viran* bağın inolalını (M Rahim); **VİRANƏ** Gozirik binaları; Dolanbac yol, rızları; Dolaşır *viranəni;* Bir də Çılı qızları (M.Rahim); **VİRANXANA** (*kölhn.*) (*bəzən evə də işarədir*) [Qan:] Öz *viranxananda* otur ... bu il taxılımız da yaxşıdır (M.Hüseyn)

2. xaraba *bax* ev 1

xarabaxana *bax* xaraba 1; xarabalıq 1

I. XARABALIQ (*dağılmış yer*) Bunu görə də təsadüfi deyil ki, indinin özündə də İtasarın *xarabalıqlarının* içindən insan sümüklori tapılırdı (Ü.Hacızadə); **XARABAXANA** [Bəyəmmədd:] O yel vurub, yengələr oynayan *xarabaxana?* (S.Rohimov); **XARABAZAR** (*kl.sd.*) Pompey bir vaxt şəhərdi, İndi *xarabazardır,* Vulkan altında qalmış; Uzun tarixi vardır (M.Rahim); **XARABAZARLIQ** Xoyalında bizim Şərq nağıllarında təsvir edilən *xarabazarlıqlar* canlandı (M.İbrahimov); **KALAFA** Kənd yıxılsa, *kalafasından* məlum olar (Ata. sözü); **VİRANƏLİK** Lolin xoyali könlümə dolsa, əcəb deyil; Gizlin xəzinənin çoxu *viranəlikdədir* (Ə.Vahid).

2. xarabalıq *bax* kullük

xarabazar *bax* xarabalıq 1

xarabazarlıq *bax* xarabalıq 1

xarakter *bax* 1. xasiyyət. 2. surət 1

xarakteristika *bax* xasiyyətnamə

XARAL (*böyük kisə*) Ancaq *xaralın* dibində bir az pambıq var (R.Rza). **BARDAN** Dərilib hasılır xəşə *bardana.* Vaqonə vurulur, gedir hər yana (Aşıq Vəli); **ÇUVAL** (*bax*)

1. XARİC, XARİCİ ÖLKƏ

2. xarici *bax* bayır

1. XARİCİ, ƏCNƏBİ (*başqa ölkəyə, başqa xalqa mənsub olan; məsələn, xarici dillər, əcnəbi dillər*)

2. xarici *bax* zahiri

3. xarici *bax* əcnəbi 1

xariqə *bax* möcüzə

xariqəli *bax* möcüzəli

xariqülada *bax* fövqəladə 1

XARRAT (*taxtadan daha zərif şeylər - düşəmə, tavan düzəldən usta*) Neyloyim dolana bilmirom atam; Qolu gücdon düşən nasaz *xarratam* (M.Rahim); **DÜLGƏR** (*qapı, pəncərə, çərçivə və s. düzəldən usta*) [Xalid:] Monim atam *dülgərdir...* (A.Şaiq); **NƏCCAR** (*kl.sd.*) [Xaqaninin] anası islamı qobul etmiş bir xristian, atası Əli adlı bir *naccar,* babası *naccar* idi (A.Şaiq).

XARRATXANA, DÜLGƏRXANA (*xarrat emalatxanası*)

XARRATLIQ (*xarrat sənəti, peşəsi*) Onun olindon nə desən golordi *xarratlıq,* santsazlıq.. (M.İbrahimov); **DÜLGƏRLİK** [Malik:] Moni emalatxanada heç bir sonotdə işlotmoyosən; çünki mon no *dülgərlik,* na bonnalıq ..heç bir iş bacarmıram (A.Şaiq), **NƏCCARLIQ.**

xas *bax* 1. moxsus; 2. xalis 1

XASİYYƏT [Porviz:] Bu *xasiyyət* bir *azar* kimi monim yaxamdan əl çəkmir (M.İbrahimov); **ADƏT** Sogroqib sözünə etibar etmək; Bilmozom, xublarda bu no *adətdi* (Q.Zakir); **FİTRƏT** [Çopo Ceynizo:] Demoli, başqa-başqa *fitrətə* malik olduğumuzdan bir-birimizi anlaya bilmoyocoyik (Çomonzominli); **XARAKTER** (*dan.*) [Porviz:] Sofanın sözü açıq demoyi və *xarakterini* möhkomlotmək qoraxı monim xoşuma golir (M.İbrahimov); **XİSLƏT** Yox, yox.. O quşla var nisbotin sonin; Onun *xislətidir, xislətin* sonin (M.Rahim); **XOY** (*kl.sd.*) *Xoru* molaikdir, özü parinaz; Cilvosi qarıçqay, ciqqası şahbaz (M.P.Vaqif); **QILIQ** (*dan.*) (*yaxşı rəftar*) [Tubu:] Arvadın gorək *qılığı* olsun. Sonin *qılığın* yoxdur, kişinin do gü-

zəno giro bilmirson (Ə.Haqverdiyev); **MƏŞRƏB** (*ərz.*) [Əhülhoson bəy:] ...onu oskı hannalığından tamamilo ayırmaqdə və yüngül, xoş *məşrəb* bir qadın etmokdo idi (M.S.Ordubadi); **TƏB** (*kl.sd.*) *Təbdə* sordılr çü mülki-şimal; Xolqino tündolur doxi ohval (S.Ə.Şirvani); **TƏBİƏT** Qaraca qızın *təbiətində* inadcıllıq vardı (S.S.Axundov); **PEŞƏ** (*dan.*).

XASİYYƏTNAMƏ ..Bu idarodon adi bir *xasiyyətnamə* və ya arayış almaq üçün günlorlo vaxt itirmok lazım golirdi (M.İbrahimov); **XARAKTERİSTİKA.**

XATA *bax* 1. sohv; 2. tohlüko

xəta-bəla *bax* tohlüko, folakot

xətakar *bax* tohlükoli

xətalı *bax* tohlükoli, concol

I xətəm *bax* üzük 1

II xətəm *bax* sonuncu

xətin *bax* arvad 1; xatın 2

XATIRLAMAQ [İlyas:] O günlori *xatırladıqca* üroyim partlayır, hoyatımdan birdofolik ol çokmok istoyirom (M.Hüseyn); **ANMAQ** ...Keçon günlori ki, indi bu damlor; Doli könül obos *anar,* ağlarsan (M.P.Vaqif); **YAD ETMƏK/ELƏMƏK** [Yelena:] Zoki arabir bizi *yad edir,* – dedi (A.Şaiq); **YADA SALMAQ** ...Ceyran bulağından qızlar içondo; Saz tutub, söz qoşub, *yada sal* məni (S.Vurğun); **YADA GƏTİRMƏK**

xatimə *bax* 1. son; 2. epiloq

xatircəm *bax* arxayın 1

xatun *bax* xanım 2

xeyir *bax* fayda; nof

XEYİRXAH [Almaz Xanımnaza:] Şərif çox yaxşı adam imiş, ana... İşlok, çalışqan, *xeyirxah* (C.Cabbarlı); **LÜTFKAR** Molayikdon gördüm *lütfkar* soni ("Lotif şah").

XEYİRXAHLIQ Fikrimi sorışanda elo bolo do dedim; *Xeyirxahlıqdı* vallah-billah monim moqsodim (R.Rza); **İLTİFAT** Çağır ozgolori, göstor *iltifat;* De: "No omr etsoniz, olan eylorəm" (M.Rahim); **KƏRAMƏT** .Bulko ağanın fozilotinin *karamət* və morhomotindon monim homşohorlilorim bibohro qalmasınlar (C.Mommodquluzado); **LÜTF-KARLIQ** *Lütfkarlıq* göstorib, .. ayrıca otaq veron mehmanxana sahibosi Norgizin gözündo yüksoldi (B.Bayramov)

XEYİRLİ (*xeyir verən*) [Molla Qurban:] *Xeyirli,* borokotli camaatdır.. (Ə.Haqverdiyev); **BARLI** Kamal sahiblori monsız do *barlı;* Mon gorək barımı barsıza verim (X.Rza); **KARLI** [Qadir:] Cibim boş, ümid yerim yox! Zamano şuluqluq ..bir *karlı* iş yox.. (Mir Cəlal); **QAZANCLI** [Hacı Qara:] Bundan sonra hərgiz doxi belo *qazanclı* sofordon geri qalmayacağam (M.F.Axundzadə); **GƏLİRLİ, MƏNFƏƏTLİ, FAYDALI** (*bax*).

xeyirsiz *bax* 1. faydasız 1; 2. veesiz

xeyli *bax* çox, çoxlu

xeymə *bax* alaçıq

XEYR (*inkarlıq bildirir*) *Xeyr,* o yanılmışdı (B.Bayramov); **YOX** (*dan.*) [Rüstəm:] *Yox,* Qozənfər Ölokborovun övladlarıyıq (Anar).

xeyrat *bax* ehsan 1

1. XƏBƏR, MƏLUMAT Bir çox arvadların .. buluğa golmosi yeni *məlumat* almaq, tozo *xəbərlər* öyronmok marağından iroli golirdi (S.Rohimov); **DONOS** (*dan.*) (*hökumət adamlarına verilən xəbər*) Müsolmanların bodxahlan hökumoto *donos* vorıblor ki, ..çoxluca azuqə və tüfəng yığıblar (C.Mommodquluzado); **SALIQ** (*dial.*) *Salığım* almışam, gedif alışam (ADDL); **SORAQ** Dərələr, topolar, dağlar aşıraq; Bizə gotirdiniz kondlordon *soruq* (S.Rüstəm); **ŞAYİƏ** (*yalan xəbər, məlumat*) [Rza:] Homzə sonin qızla sevişdiyini bilib, holo konddo başqa *şayiələr* do gozir (M.İbrahimov).

2. XƏBƏR (*dilç.*), **PREDİKAT** Bolokliklo, hor bir cümlodo ..iki qitb müoyyonləşmişdi: mübtədа (subyekt) və *xəbər* (*predikat*) (N.Mommodov).

1. XƏBƏRÇİ (*xəbərçilik edən*) [Qonço Qondaba:] *Xəbərçinin* biri, çoktl gel! (B.Bayramov); **AĞIZIDAĞINIQ** [Heydor bəy:] A kişi, bilmirom hansı *ağzıdağınıq* naçalnıko monı nişan veribdir (M.F.Axundzadə);

ÇUĞUL Gözir kənüllərn söz yaza-yaza; *Çuğul* xəbər verir bunu knyaza (S.Vurğun); **DONOSBAZ** Qeyrətli *donosbazlarımız* işi bacarırkən; Tənbəl, dalı şeytanları neylərdin, ilahi!" (M.Ə.Sabir). **ADAMSATAN, ÇUĞULÇU.**

2. xəbərçi *bax* müşdəçi

XƏBƏRÇİLİK [Təcrüzat müdir.] Doğrusu, *xəbərçilikdən* zəhləm gedir (M.Hüseyn). **ÇUĞULÇULUQ** Xubru olmaq üçün qəflətən şahın dəllallarının *çuğulçuluğu* ilə atasından mütalibə olunub şahın hərəmxanasına daxil olmuşdu (M.F.Axundzadə); **DONOSBAZLIQ** [Ivan bəy.] Hər halda donos, *donosbazlıq* yaxşı peşə deyil. (N.Vəzirov). **ŞEYTANÇILIQ** Çox fikirdən sonra dedim "Yenə vallah *şeytançılıq*, yenə xəbərçilik" (C.Məmmədquluzadə). **DEYİCİLİK** Mirzə Pulad müəllimdən yaman *deyicilik* olduğunu ..bilmənişdi (S.Rəhimov)

XƏBƏRDAR (*bir şeydən xəbəri olun*) [Dovşan.] Dura bilmərəm, dadaş. Yanında var alabaş. *Xəbərdarəm* işindən. Qurtarınarsın dışından (A.Şaiq). **AGAH** İnanma gər gecə rəmmal sirr-qeybə *agahəm*. Dəhanın, simnə yuz kərrə əczin etiraf eylər (S.Ə.Şirvani). **BAXƏBƏR** Dünyagörmüş adamlar. məmləkət gərdişindən *baxabər* şəxslər belə bir qayda qoymuşlar (Çamənzəminli). **BƏLƏD** [Farman.] *O, camı elmlərə bələddirlər* (Ə.Haqverdiyev); **MÜXBİR** [Cahangir bəy:] Əhvalatdan *muxbirəm*, ərizələr sabah hazır olar (N.Vəzirov). **YETİK** Əlasgərəm, mən *yetirəm* hər işə. Bir kənul kı bir kənullə bənsə (Aşıq Ələsgər). **MƏLUMATLI.**

XƏBƏRDARLIQ, CİDDİ GÖSTƏRİŞ

XƏBƏRDARLIQ, BİR DİRİŞ, MƏLUMAT

1. XƏBƏRSİZ (*xəbəri olmayan*) Bəzilərn də və məsələdən *xəbərsiz* idi, və da bələ heyrətdən qurtarmanışdı (M.İbrahimov). **BIXƏBƏR** İşdən *bixəbər* olan Pulad Almazın axtdığı *göz* yaşından müəssəsi oldu (A.Şaiq). **QƏFİL** Tuturlar onları *qəfil* atəşə. Cəzbəyit dostları qalın bir inçə (M.Rahim)

2. xəbərsiz *bax* məlumatsız **1**

XƏBƏRSİZLİK, QƏFLƏT

xəbis *bax* əclaf

xəbislik *bax* əclaflıq

xəcalətləndirmək *bax* utandırmaq

xəcalətlənmək *bax* utanmaq

XƏCALƏTLİ (*xəcalət çəkən*) [Bonövşə xala:] *Xəcalətli* düşmənin olsun, qızım, sən də mənim balam (Ə.Qasımov); **XƏCİL** [Gülsənəm:] Çox sağ olun, yanımızda *xəcil* (A.Şaiq); **ŞƏRMİNDƏ** [Molla İbrahimxəlil:] ..zəhirən sizdən *şərmində* olacağam (M.F.Axundzadə); **ŞƏRMSAR** Bu otaqda oyləşən möhtərəm vücudun yanında mən *şərmsar* olmışam (C.Məmmədquluzadə). **ÜZÜQARA** Yarın özü qaradır; Qaşı-gözü qaradır, Yoxsul qonaq istəmoz; Çünki *üzüqaradır* (Bayatı)

xəcil *bax* xəcalətli

xədəng *bax* ox **1**

XƏDİM Bu gedor-getməz bir *xədim* zənci gəldi. (Çəmənzəminli); **XƏCƏ** Yetirdi özünü *xəcə* o saat; Baxdı təzə ovun üzünə mat-mat (B.Vahabzadə); **AXTA** (*bax*).

xəfi *bax* məxfi

xəlaf *bax* **1.** övlad **1**; **2.** varis

1. XƏLƏT/XƏLAT [Qatıbə] yata bilmədi, yatağından qalxıb *xəlvəti* üstünə saldı, otağın qabağındakı güllərin dibində otur.du (M.S.Ordubadi), **CÜBBƏ** (*köhn.*) [Vəzir.] Buyur, tez mənim qırmızı *cübbəmi* versinlər, kəhər atımı yəhərləsinlər, eşitdinmi? (M.F.Axundzadə). **LƏBBADƏ** (*köhn.*) Kamal istəyirdi kı, babası üçün təzə bir *ləbbadə* alsın (S.Vəliyev).

2. xələt *bax* hədiyyə

xəmrə *bax* maya **III**

xəncər *bax* qılınc

xəndən *bax* çiçək

xər *bax* ulaq

xərabat *bax* meyxana **1**

xərabati *bax* oyaş

xərac *bax* vergi **1**

XƏRC (*işlənən, sərf olunan pul*) Ağanın bilmirdə kı, nəqədən nə qədər *xərc* apara

caq (İ.Mülikzadə); **MƏXARİC** Kəlbəliyev nəzərdə tutulmuş *məxaricə* bir neçə dəfə ucadan özü-özünə təkrar edib dayandı.. (M.İbrahimov); **MƏSRƏF** [Miss Hanna:] Hərçənd *məsarifə* ədəbir, bir az artıq da qalır.. (M.S.Ordubadi); **SƏRF**

XƏRCLƏMƏK [Xanım:] Hərədə xərcləyirsən, niyə *xərcləyirsən* .. bilmirik? (M.İbrahimov); **DAĞITMAQ** (*boş yerə xərcləmək, dan.*) Tahirin olinə İran sikkəsi düşəndə *dağıtmayıb* cibində saxlayır (S.Rəhimov); **QOYMAQ** ..yazıb göstərdi kı, qonşulardan nə qədər pul borc alıb, bayram süfrəsinə *qoyublar* (S.Rəhimov); **MƏSARİF ETMƏK**.

XƏRÇƏNG (*zool.*). **QIRXAYAQ** (*dan.*) Bu çinovniklər qorxuram kı, səbəb gülib bunu dəsinlər kı, səbəb badımcan dolması əvəzinə *qırxayaq* (*xərçəng*) şorabası içəsiniz (Ü.Hacıbəyov).

xərclik *bax* pul **I**

xərəzl *bax* xırdavat

xərguş *bax* dovşan

XƏRİTƏ (*yer səthinin kiçildilərək şərti qaydalarla təsviri*) İndi bilirəm: *xəritədə* rəngi ilə; bir-birindən ayrılır ölkələr (R.Rza); **ATLAS** (*albom və ya məcmuə şəklində tərtib edilmiş xəritə*) Kimisinin qoltuğunda jurnal, kitab, vəsiqə qovluğu, kimisinin əlində itələnmiş qələm, iki qatlanmış dəftər, coğrafiya *atlası*, cildi kirlənmiş proqram, rus, Azərbaycan dilində qəbul qaydaları... (Mir Cəlal); **CAHANNÜMA** (*köhn.*)

xəritəçəkən *bax* xəritəçi

XƏRİTƏÇİ, XƏRİTƏÇƏKƏN, XƏRİTƏŞÜNAS, KARTOQRAF

XƏRİTƏÇİLİK, XƏRİTƏŞÜNASLIQ, KARTOQRAFİYA

xəritəşünas *bax* xəritəçi

xəritəşünaslıq *bax* xəritəçilik

xəs *bax* çör-çöp

xəsarət *bax* ziyan

XƏSİS, SİMİC O yaxşı bilirdi kı, Feliçe *xəsis* deyil, onun *simic* adamlardan zəhləsi gedir (H.Abbaszadə). **BƏXİL** (*kl.ed.*) Tutma güz dövlətü mənalından; Yəmə loğma *bəxil* malından (S.Ə.Şirvani); **GÖY** (*məc.*), **ZIQQI** (*çox xəsis*) Xalıqverdiyevə görə Mirzə Cəlil çox xəsis, *göy, zıqqı* adamdı (Ə.Vəliyev); **QAYIM** [Tərverdi:] Ay Zalxa nə *qayım* olubsan?! (M.F.Axundzadə); **MALINYEMƏZ** [Qulu:] Pulu götürüb belə xəsisə verir kı, sandığa doldurub gecə-gündüz keşiyini çəkir və mənim kimi bazburudlu oğlanı da onu nökər edir, yəni belə *malınyeməzin* malını yemək haramdır! (S.S.Axundov); **QƏPİK-PƏRƏST** (*dan.*), **BƏRK** (*dan.*).

XƏSİSLİK (*xəsis adamın xəsiyyəti*) Pirverdi qonaotkarlıqla *xəsisliyi* bir-birindən ayırmırdı (A.Şaiq); **GÖYLÜK** (*dan.*) Boylık, *göylük*, soylık olan məclisdə; Qaç ki, ordu xeyir-bərəkət olmaz (Aşıq Ələsgər); **QƏPİKPƏRƏSTLİK** (*dan.*) Halva demək ilə ağız şirin olmaz, *qəpikpərəstlik* bizim evimizi yıxıb, gecə-gündüz vaxt-bivaxt fikrimizi-zikrimiz qopikdir (N.Vəzirov); **SİMİCLİK** [Faytonçu:] Sənin pulunun sayı-hesabı yoxdur, belə *simiclik* nəyə lazımdır? (Ə.Haqverdiyev).

XƏSTƏ Qoy *xəstə* olmasın mənim kimi heç kəs (M.Rahim); **AZARLI** (*dan.*) Belə olmasa hökmün başı ağrıyıb keyfi nasaz olar, heç bir yerə gedə bilməz, *azarlılar* da tökülüb qalardı (S.Rəhimov); **BİMAR** (*kl.ed.*) Gör dəysə soyuq, sancılanıb olsa da *bimar*, Hökm et gələ cindar (M.Ə.Sabir); **XARAB** (*məc., dan.*) [Həsən:] Uşaq *xarabdır*, Zöhra, *xarabdır* (M.İbrahimov); **KEFSİZ** (*yüngül xəstə*) Məşədi Qulamhüseyn və Məşədi Heydər cavab verdilər kı, Sadığın *kefsiz* olmağını Naxçıvanda nə eşidiblər, nə də Cəfərı bazarda görüblər... (C.Məmmədquluzadə); **MƏRİZ** (*köhn.*) [Fərman:] Vaxta ki, sizin birə sözünüz bir cavan *mərizi* ölümdən qurtaracaq, o sözü siz nəcə qəbul etməyirsiniz?! (Ə.Haqverdiyev); **NAÇAQ** (*yüngül xəstə*) Dəxi də artırdı ğəm üstən ğəmin; Nə yaxşı yoxladı *naçaq* gözlərin (Q.Zakir); **NAXOŞ** [Nurcahan:] Hökm, başına dönüm, mənim novəm *naxoşdu*. Allahı sevərsən, məni bu

dəlinin əlindən qurtar gedim (N.Vəzirov). **NASAZ** (*xəstəhal*) Neyləyim dolana bilmirəm atam; Qolu gücdən düşən *nasaz* xarratam (M.Rahim); **SITMALI** (*kohn.*) *Sıtmalı* təbiət ilərdi yorğun. O coşqun dənizlər göl kimi durğun (A.Şaiq)

xəstəhal *bax* süst

xəstəhallıq *bax* süstlük

XƏSTƏXANA Zeynal bahanın belə bir vaxtında *xəstəxanada* yatırdı (B.Bayramov); **AZARXANA** (*kohn.*) [Əhməd:] Əlavə deyirlər ki, *öz* rəiyyəti üçün mülkündə *azarxana* və məktəbxana açıbdır, hökm gətirib, mama gətirib (N.Vəzirov); **AZARLIXANA** (*kohn.*) [Əhməd:] *Azarlıxanadan* iyna yemiş it sifətində qayıtdı; sapsan saralmış, güclə ayaq üstə dururdu (Çəmənzəminli); **BİMARISTAN** (*kohn.*) Dövlət tərəfindən hər yerdə *şükur* və unas *bimaristanları* olurdu... (M.F.Axundzadə). **BİMARXANA** Açılsın ölkədə hər cür karxana, hər yerdə mədrəsə, yol, *bimarxana* (M.Rzaquluzadə). **DARÜŞŞƏFA** (*kl.ed.*) *Darüşşəfa*-Tehranın gec-elə bir səyahətin, Mirzə Əbülhəsən xanın gör rəvişt-təbəbətin (M.Ə.Sabir); **HƏKİMXANA** [Qutbə:] Yazıq və bədbəxt cariyəm. ... deyərək onu yoxlamaq üçün *hakimxanəyə* qaçdı (M.S.Ordubadi); **MƏRİZXANA** (*kohn.*) Bir *mərizxanəyə* gətirilən azarlılara diqqət yetirdim (Çəmənzəminli). **MÜALİCƏXANA** [Pyotr:] Bu gün Mina *müalicəxanəyə* gedəndə qoşalarsan ona, orda lokum sənə də bəxər (H.Abbaszadə). **SAĞLAMLIQ OCAĞI** Ancaq onu da bilin ki, bura "karaba" sözünə qoltuyşan layiq olmayan *sağlamlıq ocağıdır*, minlərlə insana yenidən həyat verən şəfaxanadır (Ə.Xəlilov); **ŞƏFAXANA** [Qoşqar:] Yaxın illərdə şəhərimizin ətrafı və Xəzərimizin sahilləri kurort diyarı olacaq. İnstitutumuz boyuyacaq, şəhərimiz Şərqin ən gözəl *şəfaxanasına* dönəcək (Hidayət).

XƏSTƏLƏNMƏK Bu fikri gəlib taleyi ilə barışdığı zaman Hüseyn bərk *xəstələndi* (M.İbrahimov). **AZARLAMAQ** (*dan.*) O yenə *azarlayıb* yatmışdı, kimsəni qəbul etmirdi (M.S.Ordubadi); **BAŞI YASTIĞA ENMƏK** (*ağır xəstələnmək*) Gec-tez *başı yastığa enəcək* (Q.Xəlilov); **BİMARLAŞMAQ** (*kl.ed.*) O bir quşdur, nağması qəm; Şaxələrdə yuvası yox; Gündən-günə *bimarlaşır*: Dərmanı yox, davası yox (M.Rahim); **XƏSTƏ DÜŞMƏK** Bir il bəxtiyar yaşadıqdan sonra istəkli əri *xəstə düşüb* vəfat etdi (S.S.Axundov); **KEFSİZLƏ(Ş)MƏK** [Nərmin:] Lap yaxşı eləmisən, mənim gül balam, keç içəri, atanın da gözünə görün, bir az *kefsizləyib* (M.İbrahimov); **NAXOŞ OLMAQ** [Əbülfət ağa:] Yenə siz, axund, *naxoş olmasınız* gəlib bir çarə tapardınız (Çəmənzəminli); **NAXOŞLAMAQ** [Mütəbərov:] Düz deyirsiniz, axır vaxtlarda tez-tez *naxoşlayıram* (M.Hüseyn); **YORĞAN-DÖŞƏYƏ DÜŞMƏK** (*ağır xəstə olmaq*) [Qondab:] *Yorğan-döşəyə düşdüm* Mənim dərdimdən əmim arvadı işdən çıxmalı oldu (B.Bayramov); **NAÇAQLAMAQ, NASAZLAMAQ** (*azacıq xəstələnmək*).

XƏSTƏLİK Altı ay davam edən *xəstəlik* Fatmanın üzünü soldurdu (Çəmənzəminli); **AZAR** Mən deyirəm ki, yox *azar*, ay *azar*. Hələ yaratmağa iqtidarım var (M.Rahim); **AZAR-BEZAR** [Rübabə:] Bir *azar-bezarım* yoxdur, sənin fikrini çəkməkdən bu kökə düşmüşəm, ay bala! (H.Abbaszadə); **BİMARLIQ** (*kl.ed.*) Çəkmə zəhmət, çək əlin tədbir-dərdimdən, təbib, Kim, deyil sən bildiyin mən çəkdiyim *bimarlıq* (Füzuli); **DƏRD** [Xoşto qadın:] Var pək çox...; *Dərdimizə* məhlək imiş, çarəsi yox. (H.Cavid). **İLLƏT** Bəs nə üçün indi o, hər şeyə biganədir? - Bunun *illəti* nədir (M.Rahim). **MƏRƏZ** (*kohn.*) Xudavəndi-aləm ittifaq buyurub *mərəzi* dəf etdi (Ə.Haqverdiyev); **NAXOŞLUQ** [Mümtaz Mütəbərov:] Bərk qrip olmuşam, yoldaş Adilov, - dedi, istəmirəm ki, *nəzəyluğum* yoldaşlara da sirayət eləsin (M.Hüseyn). **NASAZLIQ** Balaca soyuqdəymə və başağrısı kimi çox xırda *nasazlıq* da var ki, bunları o, həkimsiz də müalicə edə bilər (Çəmənzəminli); **KEFSİZLİK.**

XƏŞİL Belə vaxtda bəzilərı; Hələ isti olağında; ...*Xəşil* yeyir, yeyir, yatır (M.Rzaquluzadə); **SIYIQ** *Sıyıq* ilə yıxılan ev, aş bişir, viran olsun (Ata. sözü).

xətər *bax* 1. ziyan; 2. təhlükə

xətərli *bax* 1. ziyanlı; 2. təhlükəli

xətərnak *bax* təhlükəli

I XƏTT, YAZI [İlyas:] Bu *yazı* onun *yazısı* deyil, Sobanın öz *xəttidir* (M.S.Ordubadi); **DƏST-XƏTT** Sübhanverdizadə öz *dəst-xətti* ilə yazmağına baxmayaraq, bu kimi müxtəlif bəhanələrlə öz yazdığını pozmağı da bacarırdı (S.Rəhimov).

II XƏTT Kim olduğunu .. bilmədiyim bu qadını yalnız üzünün *xətləri*, hal və tövrlə oyranmək istəyirdim (S.Hüseyn); **CİZGİ** Gözlərinin konarlarından gicgahlarına doğru uzanan *cizgilər* onu gülümsər göstərirdi (M.Rzaquluzadə).

III xətt *bax* cızıq

XƏTTAT (*gözəl xətlə yazan adam*) Vaqif hamamdan sonra iki gün evdən çölə çıxmayıb, bir şeir Tiflisin və valinin mədhinə, bir ayrısını da vəlinəhdə ithaf yazdı, üzü gülürülmək üçün özü ilə gətirdiyi *xəttata* verdi (Çəmənzəminli); **XOŞXƏT, XOŞNƏVİS** (*köhn.*), **KALLİQRAF.**

XƏTTATLIQ, KALLİQRAFİYA (*gözəl xətlə yazma sənəti*)

1. XƏYAL Yenə alır Rəhimi qanadına *xəyallar* (Ə.Kürçaylı); **XƏYALƏT** Toyyarə səsi Aslanı *xəyalətdən* ayırdı (M.Hüseyn); **XƏYALPLOV** (*dan.*) [1-ci elçi] Gözünüz görsə də ədalar, alovlar; Sizə şirin gəlir *xəyalplovlar* (S.Vurğun); **XÜLYA** O gün *xülya* deyil, qardaşlar, haqdır, O gündən görürəm o günləri mən (Ə.Kürçaylı); **KÖLGƏ** (*məc.*) Onları yaşadır bu xalq, bu ölkə; Onlar həqiqətdir, deyildir *kölgə!* (S.Rüstəm); **TƏXƏYÜL** Rüxsarə o qədər *təxəyyül* aləmində qapılmışdı .. (S.Rəhimov); **UTOPİYA** [Foxrəddin:] Kommunizm *utopiyadır*. - deyə Şahbaz mən ilə bəhs etdi (S.S.Axundov); **FANTAZİYA, MÖVHUMAT.**

2. xəyal *bax* düşüncə 2

xəyala(ə)t *bax* xəyal 1

xəyalçı *bax* xəyalpərəst

xəyalçılıq *bax* xəyalpərəstlik

XƏYALİ, FANTASTİK

XƏYALPƏRƏST O, çox *xəyalpərəst* olduğundan vətənini bəmbaşqa təsəvvür edirdi... (A.Şaiq); **XƏYALPƏRVƏR** Yavər və Rəsim *xəyalpərvər* məktəb şagirdləri kimi bir-birini o qədər ürəkdən təqdir edərdi ki, Mədinə də istər-istəmaz həvəsə gəldi... (M.İbrahimov); **XÜLYAPƏRVƏR** Ətrafa çökən sükutu yalnız çaym *xülyaparvər* şırıltısı pozurdu (Çəmənzəminli); **XƏYALÇI, XÜLYAÇI, XÜLYAPƏRƏST, XÜLYAPƏRVƏR, UTOPİST**

XƏYALPƏRƏSTLİK, XƏYALÇILIQ, XƏYALPƏRVƏRLİK, XÜLYAÇILIQ, XÜLYAPƏRƏSTLİK, XÜLYAPƏRVƏRLİK, XÜLYAPƏRVƏRLİK, UTOPİZM

xəyalpərvər *bax* xəyalpərəst

xəyalpərvərlik *bax* xəyalpərəstlik

xəyalpolov *bax* xəyal 1

xəyanət *bax* 1. xəmlik 1; 2. namərdlik

xəyanətçi *bax* 1. xain 1; 2. satqınlıq

xəyanətkar *bax* xəyanətçi

xəyanətkarlıq *bax* xəyanətçilik

xəyyat *bax* dərzi

xəzan *bax* payız

1. XƏZİNƏ Kim bilir, bu dağların; Qatlarında nələr var?! Bəlkə qızıl yatağı; Sonsuz *xəzinələr* var (Ə.Cəmil); **DƏFİNƏ** Ödilə koşf'edir hər *dəfinəni*, Bu sənət ilhama çağırır məni! (M.Rahim).

2. XƏZİNƏ (*tüfəngdə*) Həcər tüfəngi əlinə götürüb onun *xəzinəsini* açır, diqqətlə baxır.. (S.Rəhimov); **SANDIQ** Karl silahların çaxmağını, *sandığını* yoxlamaqla kifayətlənmirdi (Ə.Əbülhəsən); **MAĞAZA/MAQAZİN.**

XƏZRİ Pəncərəni qəzəblə döyəcləyən *xəzri* unu şirin xəyal aləmindən yerə endirdi (Ə.Qasımov), **ŞİMAL KÜLƏYİ** Bakıda *şimal küləyi* çöldən edəndə ensiz, eliz pilə

kanla qurğunun damına qalxmaq lazım gəlirdi (ADİL)

XINA [İbrahim bəy.] İnandırmaq, bəzilərinin sadiqlərindən ellərinə *xına* qoyurlar (Ə.Vəliyev). **HƏNA** Təziyədən çıxanlar ellərinə *hına* yaxıb qızarmışdı (M.S.Ordubadi)

I xır *bax* yıv 2

II xır *bax* bostan

xırçı *bax* bostançı

xırda *bax* balaca

XIRDAÇI (*ahəmiyyətsiz və boş şeylərə əhəmiyyət verən*) [Zöhra:] Kişinin dəmişqanı ilə *xırdaçını* arvadını yoremləbdir öldürər (Ə.Vəliyev). **PEDANT** [Səbinə:] Mono elə gəlir ki, quru nitqlər, *pedant* rəsmiyyətçilik insanları ruhən şikəst edir (İ.Əfəndiyev); **VASVASİ** (*son dərəcə xırdaçı*)

XIRDAÇILIQ [Əmir:] Arvadın bütün hərəkətlərinə göz qoyub söz atırsan. *Xırdaçılıq* da buradan irəli gəlir (Ə.Vəliyev); **VASVASİLİQ** [Qəmər:] Mono elə gəlir ki, sizin onda xəstəliyiniz *vəsvəsiliqdir* (S.Rəhman). **PEDANTLIQ** [Səlimə:] Mənim, necə deyərlər, *pedantlıqdan* zəhlem gedir (İ.Əfəndiyev).

XIRDAVAT [Kişi.] Əldə *xırdavat* satmaqla üç yüz manat pul düzəldib hüzura gəldim ki, mal alıb aparam (S.S.Axundov); **QALANTEREYA. XƏRƏZİ**

XIRDAVATÇI [Cavanşir bəy:] Mono *xırdavatçılar* sülfəsinə pay lazım deyil (Ə.Məmmədxanlı). **QOLTUQÇU** (*köhn.*) *Qoltuqçu* malları açıb tökdü gözəl firəng və İstanbul qumaşları şairi heyran qoydu (Çəmənzəminli). **QOLTUQFÜRUŞ** (*köhn.*)

XIRDAVATÇILIQ Əhl aləm aralıqda *xırdavatçılıq* edəmək artıq oziyyət ilə gündəlik çörəyimizi qazana bilirdi (S.S.Axundov). **QOLTUQÇULUQ** [Xəlil:] Mənim sənətim *qoltuqçuluqdu* (Ə.Məmmədquluzadə) **QOLTUQFÜRUŞLUQ** (*köhn.*) [Hacı Rəcəbli:] Bu da maraqlı Hotelfədir ki, gündüz *qoltuqfürüşlüq* edən, gecələr mənim yanımda olur (M.F.Axundzadə)

XIRNIK, XURMA (*əlli şirin meyvə*)

xırpalamaq *bax* boğazlamaq

I xırsız *bax* oğru

II xırsız *bax* yıvsız

XIŞ (*köhn.*) (*yer şumlamaq üçün alət*) [Gülsənəm:] Sənin işin ancaq *xışdır*, kotan dır. (A.Şaiq); **ÇÜT** Var bu kənddə yeno elə yoxsullar. No *çütü* var, no kotanı, no kəli (A.Səhhət)

xışlamaq *bax* şumlamaq

xışma *bax* ovuc 2

1. XİDMƏT, ƏSGƏRİ VƏZİFƏ

2. xidmət *bax* iş 2

1. XİDMƏTÇİ (*müxtəlif mənalarda: sarayxidmətçisi, evxidmətçisi və s.*) Bir azdan sonra *xidmətçi* Nataşa olində qəh-qəcaq mətbəxə girdi (A.Şaiq); **CARİYƏ** *Cariyələr* nökərlər düşdülər ol-ayağa; Hərnsi bir tərəfdən qulluq etdi qonağa (B.Vahabzadə). **XADİMƏ** *Xadimə* otağa keçəndə qapıdan kollektiv surətdə çölə hücum çəkən tüstü layları ilə bərabər moruzəçinin kallaşmış səsi eşidildi (Ş.Fərzəliyev); **XİDMƏTKAR** Sübh çox erte oyanardı qarı, Durğuzar idi hamı *xidmətkarı* (A.Səhhət), **KƏNİZ** (*qıza aid*) Çaydır, denizdir; Quldur, *kənizdir;* Balam hər nədir; Mono özizidir (Bəyatı); **QULLUQÇU** [Məşə:] Bu *qulluqçuya* deyərsən xörəyi də tez hazır etsin (N.Norimanov). **NÖKƏR** (*oğlana aid*) [Hacı Kamyab:] Xan mən sizin kəmtərin *nökərinizəm*, qızım da kənizinizdir (Ə.Haqverdiyev); **QARABAŞ** (*bax*).

2. xidmətçi *bax* qulluqçu 1

xidmətkar *bax* xidmətçi 1

xilaf *bax* 1. zıdd; 2. yalan

xilas *bax* qurtuluş

XİLQƏT Lakin üzünü yana çevirdim. *xilqəti* dərhal dəyişilər, sanki o, başqa maska geyərdi (Y.Şirvan); **FİTRƏT** Ey mənim qəlbimi çalan afət! Həm həyat, həm şüur verən *fitrət!* (A.Şaiq); **YARADILIŞ** Dəyişmək *yaradılışın*, təbiətin qanunudur (M.İbrahimov).

XİRƏLƏNMƏK Bu halı görüb *xıralandı* gözüm; Cəhənnəm qoşun, ölünüş idim özüm

(M.Ə.Sabir); **QAMAŞMAQ** Bir bax, babaların ruhu ağlaşır, Alovdan, tüstüdən gözlər *qamaşır* (Şəhriyar).

XİRƏLƏTMƏK (*gözləri güclü işıq təsiri ilə görmə halı salmaq*) Gözünü *xirələdirmi* günəşin irfanın? (M.Ə.Sabir); **QAMAŞDIRMAQ** [Hacı Murad:] Adamların şəfəqi gözlərini *qamaşdırır* (S.S.Axundov).

XİRTDƏK (*nəfəs yolunun yuxarı hissəsi*) Nə isə əmələ istədi, amma sözü lap *xirtdəsində* itişib qaldı (M.Hüseyn); **ADƏM ALMASI** *Adəm alması* deyilən *xirtdək* sümüyündən heç bir əsər-əlamət görünməzdi (Ə.Dəhlhəsən); **QIRTLAQ/BOĞAZ** (*bax*); **HÜLQUM** (*bax*).

xirtdəklamək *bax* boğazlamaq

xislət *bax* xəsiyyət

xitab *bax* müraciət 1

xitabnamə *bax* müraciətnamə

xivabən *bax* prospekt

XİYAR (*bostan bitkisi*) Palma İvanovna ülüstü kartof qızartdı, turşuya qoyulmuş *xiyar*, pomidor gətirdi (H.Abbaszadə); **GÜLBƏSƏR** Bostanların *gülbəsəri*, qarpızı; Çərçilərin ağ nabatı, saqqızı; İndi də var damağında, dad verər.. (Şəhriyar); **YELPƏNƏK** (*dial.*) [Süleyman bəy:] Bir az da şərabə üçün *yelpənək* alımşam, gedirəm (Ə.Haqverdiyev).

xoca *bax* torbiyəçi; müəllim

xof *bax* qorxu

xoflandırmaq *bax* qorxutmaq 1

xoflanmaq *bax* qorxmaq

xofiu *bax* qorxulu

xofsuz *bax* qorxusuz

xora *bax* yara 1

XORTLAMAQ, DİRİLMƏK (*ölən adam haqqında*) [Kəndlilər:] Bizim etiqadlı mollamız, heç ölü də *xortlarmı*, ölən adam da *dirilərmi?* (S.S.Axundov).

XORUZ (*toyuğun erkəyi, toyuq cinsindən bəzi quşların erkəyi*) Bir gün səhər dan yeri ağarında *xoruz* ağac başında ucadan banladı (A.Şaiq); **PƏRİDAR** (*tərx.*) [Ahura Məzdə:] Bu əziz heyvan *pəridardır*, çünki o, səhərin açılmasını xəbər verir (Çəmənzəminli).

xoruzbeçə *bax* beçə

XORUZLANMAQ [Uzun adam:] Adə, bunun *xoruzlanmağına* bax (Ə.Qasımov); **KƏKƏLƏNMƏK** [Şahpəri:] Bura bax! Özün də mənim üstümə *kəkələnmə!* (B.Bayramov); **KİŞİLƏNMƏK** (*dan.*) [Güllü xanım Keçəl Xəndüluya:] Ə, a keçəl qurumsax, arvad-uşağın üstünə nə *kişilənirsən?* (İ.Şıxlı); **QABARMAQ** Göyərçin ..cold çıxaraq Maroya *qabardı* (S.Rəhimov); **ŞƏŞƏLƏNMƏK** [Cahandar ağa oğluna:] Ə, qoduq, mənim üstümə *şəşələnirsən?* (İ.Şıxlı)

xoruzpipiyi *bax* pürrəng(i)

xoş *bax* 1. yaxşı 1; 2. xoşagələn

XOŞAB Əndək-əndək məarif və moda-niyyətin aşağı şaxələrindən şirin və *xoşab* meyvələrini dadmağa yuxarı şaxələrə qalxmaq tərəddüdə düşürlər (A.Şaiq); **KOMPOT** [Axlanov] xörəkdən sonra cürbəcür çərəz yeməklə, yaxud *kompot* içməklə heç arası yox idi (M.Hüseyn).

XOŞAGƏLƏN Lakin o demeyib ki, bütün təsadüflər *xoşagələn* və ürəkaçan olur (M.İbrahimov); **XOŞ** [Quşlərə] ...*xoş* avazları cüçünü həvəsə gətirdi (S.S.Axundov); **ÜRƏYƏYATAN** Sosi olmasa da avazı *ürəyəyatan* idi (İ.Əfəndiyev); **BƏYƏNİLƏN.**

XOŞBƏXT, BƏXTİYAR (*müxtəlif mənalarda*) Geniş bir küçəyə yollanır onlar; Xatiro *xoşbəxtdir*, Rüfət *bəxtiyar* (Ə.Kürçaylı); **AĞBƏXT(Lİ)** Muşədi Püstə hacı sözü tozoloyirdi: – *Ağbəxt* olasan! (H.Sarabski), **AĞGÜN(LÜ)** [Kiçikboyim:] *Ağgünlü* olmuş, moni bu yaşında gör gətirib hüzurlara çıxarırsan (Çəmənzəminli); **BƏXTƏVƏR** [Narıngül:] İndi *bəxtəvər* həyatın meyvələrini dadmışdı.. (Ə.Vəliyev); **MƏSUD** Aslan yüzbaşının bu *məsud* doqiqələri çox sürətlə gəlib keçdi (M.Hüseyn); **MÜBARƏK** (*köhn.*) [İvan Petroviç:] Ey... Bu hansı *mübarəkin* yeridir... (A.Şaiq); **SƏADƏTLİ** ..yeno bülbül xoş nəğməsi ilə onların *səadətli* günlərini alqışləyirlər (Çəmənzəminli); **TALELİ.**

XOŞBƏXTLİK Yerlərin, göylərin *xoş bəxtiyarlığına*. Onun kimi bir varisi var!

(S.Vurğun). **BƏXTƏVƏRLİK** [Vəliş] İbrahim bəyin sözlərini yerinə yetirmək, məndən ötrü *bəxtəvərlikdir* (Ə.Vəliyev); **BƏXTİYARLIQ** Qızılgüllərin ətri elə bil ona [Məndana] bir dinclik, bir *bəxtiyarlıq* gətirdi (N.Həsilova); **NEMƏT** Doğrudan uşaqlıq bir gözəl *nemət* imiş ki, əldən çıxdı (C.Məmmədquluzadə); **SƏADƏT** [Salma:] *Öz səadəti* uğrunda neçə çarpışdığını, neçə mübarizə apardığını təfsilatı ilə söyləsin (İ.Əfəndiyev); **AĞBƏXTLİLİK. AĞGÜNLÜLÜK. MƏSUDLUQ. UĞUR.**

xoşəxlaq *bax* xoşrəftar

xoşhal *bax* şad

XOŞXASİYYƏT (*xasiyyəti gözəl olan*) Ə. füsunkar, şirindil, *xoşxasiyyət* bir qız idi (Y.Şıvanı). **XOŞQHAL** Qəlbi məhəbbətli, *xoşxəyal* kişi. Ağzı dualı, qoca başqal kişi! (M.Ə.Sabir). **XOŞMƏZAC** (*l.ad.*) Bu yerin xəlqi cümlə *zirək* olur, xoşzəban, *xoşmizac* gəyəcən olur (S.Ə.Şirvani). **MUNİS** Bir nəfər *munis* yoxdur yanında. Gəldi hüzuruna axund aramla (M.Rahim). **MÜLAYİM** Qaçay fikirləşirdi ki, Sahibov onu hətta ölümə də göndərsə, o yenə də bəlkə-təlkə-tələsə gedər. Axı rəis yumşaqürəkli, *mülayim* qayğıkeş adamdır (İ.Məlikzadə).

xoşxasiyyətli *bax* xoşxasiyyət

XOŞQƏDƏMLİ Oğul! Deyirəm ki, nə *xoşqədəmsən*. Doğulduğun gündən ağ günlərəm mən (S.Rüstəm). **AYAĞI YÜNGÜL** Əlbəttə, mələk kimi gözəl və pak bir xanım pis xəbər gətirməzdi. Gərək onun *ayağı yüngül* uğurlu, açıq olaydı (M.İbrahimov); **YÜNGÜL AYAQ** [Kərbalayı Mirzalı:] Doğrudan. Humlalı, sən elə yaxşısan, *yüngül ayaqsan* (C.Məmmədquluzadə). **QƏDƏMLİ. AYAĞI XEYİRLİ.**

xoşqılıq *bax* xoşrəftarlıq

1. XOŞLAMAQ Mən sənə *xoşlayıram* ən gözəl sevgi kimi (M.Rahim). **SEVMƏK** [Züleyxa:] Mən *sevirəm* o adı ilə sizə yalan demə (S.Rəhman). **XOŞU GƏLMƏK.**

2. xoşlamaq *bax* boyunmaq

xoşməzac *bax* xoşxasiyyət

xoşnəvis *bax* xəttat

xoşnud *bax* razı

xoşnudluq *bax* razılıq

XOŞRƏFTAR(LI) Fatma ağıllı, *xoşrəftar* bir adam idi (S.S.Axundov); **XOŞƏXLAQ** Sahhət xoşsimа, xoşsöhbət, *xoşəxlaq* bir insan idi (A.Şaiq); **XOŞQILIQ** Gülər üzlü, şirin sözlü, *xoşqılıq*; Lobləndən axar halı gözəlin (M.P.Vaqif); **QILIQLI** [Məhərrəm:] Sizlər nədənsə həyatın bütün mənasını yalnız bu ilan *qılıqlı* qadınlarda görürsünüz (A.Şaiq). **MEHRİBAN** *Mehriban* sevgilim qarşımda durdu; Yeno şairliyim başıma vurdu (M.Müşfiq); **XOŞXASİYYƏTLİ** (*bax*). **YOLAGEDƏN** (*bax*).

xoşru *bax* xoşxasiyyət(li)

XOŞSİFƏT(Lİ) (*gözəl üzlü olan adam*) Bəlalıkə rəssam. Yavorın evində hörmətlə qarşılanan *xoşsifət* və xoşrəftar bir müsahibə çevrildi (M.İbrahimov); **XOŞSİMA** Maral gecə-gündüz pərvanə kimi bu *xoşsima* qocanın başına dolanırdı (A.Şaiq); **XOŞSURƏT** [Divanbəyi:] Oğlan, mənim sənə yazığım gəlir. Görünür ki, sən bir cavan *xoşsurət* oğlansan (M.F.Axundzadə), **XOŞÜZLÜ.** Gecə boylu qadındır. . ağzı çəkərək; *Xoşuzlu* bir uşaq kimi doğur səhərı... (S.Vurğun). **XOŞRU**

xoşzəban *bax* şirindil(li)

xoşsima(lı) *bax* xoşsifət(li)

xoşsöhbət *bax* sohbətcil

xoşsurət(li) *bax* xoşsifət(li)

xoşüzlü *bax* xoşsifət(li)

xotkar *bax* hökmdar

xotuq *bax* qoduq

xoy *bax* xasiyyət

XÖRƏK [Adilə] mehmanxanaya gedib ol-üzünü yudu, yemakxanaya düşüb *xörək* yedi, çay içdi, otağına qalxıb dincəlməyə başladı (Ə.Qasımov); **AŞ** Bəzi yerlərdə təamdül olunur, *aşa*, oto (M.Ə.Sabir); **BİŞ-DÜŞ** Oturub ac komasında atamın; *Biş-düşün* hazır edərdim anamın (M.Ə.Sabir); **BİŞMİŞ** Kişilərdən birisi Şərq xörəklərı, ikincisi Qərb *bişmişlərı* hazırlayırdı (Ə.Vəliyev); **BOĞMA** (*məc., dan.*) [Fatma xanım:] Get, *boğma* bışır, zəhər bişir.. yaxşımı?! (Çəmənzəminli); **BOĞMALIQ** (*vulq.*) Əlbəttə, Talıbxana cüzi bir *boğmalıq* vermək, bu var-yoxun hamısını vermədən çox-çox asan idi (S.Rəhimov); **YEMƏK** (*dan.*) Gəncin anası yanaşı otaqda axşam üçün *yemək* hazır edib süfrəyə qoydu (S.S.Axundov).

xörəkbişirən *bax* aşpaz

XÖRƏKPAYLAYAN Üzü tüklü, xoyal pəjmürdə, göz kölgəli, cibdə comi-cümlatanı əlli manat... Hətta *xörəkpaylayanlar* belə bunu hiss etdilər (Ə.Qasımov); **KELNER** Şəhlər *kelneri* çağırıb bizdən soruşdu: "Kim nə istəyir?" (İ.Əfəndiyev); **OFİSİANT** *Ofisiant* oğlan dedi ki, yaxşı quzu otindən tikə, qoyun otindən lülə... (Qozetlordən); **YEMƏKPAYLAYAN** Baş mühəndis də ki, bir vaxt restoranlarda *yeməkpaylayan* işləyəndə, müştərilər onu barmaqla göstərdikdə və sair və ilaxır (Ə.İldırımoğlu)

xörək *bax* balaq

xiridar *bax* müştəri 1

XRİSTİAN (*din.*) (*İsa dininə mənsub millət*) [Axund:] *Xristian* hara, müsəlman hara? Din ləkə vurmamış saf insanlara (M.Rahim); **XAÇPƏRƏST** [Hacı Əli:] Qız müsəlman deyil, *xaçpərəst* də deyil (M.S.Ordubadi); **İSƏVİ** (*köhn.*) [Papas:] Heç bir mümkünmü *isəvi* bir qız: Bir müsəlmana varsın? Anladınız?.. (H.Cavid).

XRİSTİANLIQ, XAÇPƏRƏSTLİK, İSƏVİLİK (*köhn.*)

xub *bax* 1, yaxşı 1; 2. gözəl 1

xubluq *bax* gözəllik

xuda *bax* Allah 1

xudahafiz *bax* olvida

XUDAHAFİZLƏŞMƏK (*görüşərkən ayrılmaq*) Balaca Mirhadi və Həmidə *xudahafizləşdi* (H.Abbaszadə); **XUDAHAFİZ OLMAK** Mən *xudahafiz olədim* və istədim uzaqlaşam (C.Məmmədquluzadə); **SALAMATLAŞMAQ** Birdən qalxıb *salamatlaşmadan* getdi (C.Bağır); **VİDALAŞMAQ** (*bax*).

XUDANƏKƏRDƏ [Şirin:] *Xudanəkərdə*, bir xanım cürət eləyib buna istədiyi şeyi verməyə.. (N.Vəzirov); **ALLAH ELƏMƏSİN** [Kiçik xanım:] *Allah eləməsin*, iraq candan! deyə onun əlini sıxdı.. (Mir Cəlal); **İRAQ CANDAN** *İraq candan*, [uşaqlar] dilənçiyə oxşayırdılar (M.İbrahimov).

xudavənd *bax* Allah 1

xudavəndi-aləm *bax* Allah 1

XUDBİN *Xudbin* padşah məmləkətin abadlığını düşünüb bir iş başlamazdı (M.İbrahimov); **EQOİST** İlk baxışda qaradinməz, bir qədər də rəsmi görünür. Hətta adama elə gəlir ki, o *eqoistdir* (İ.Şıxlı); **XUDPƏSƏND** [Sofuro:] Bu günahsız uşaqlar nə vaxta kimi *xudpəsənd* atanın əlində əsir-yəsir olacaq? (H.Abbaszadə); **LOVĞA** (*bax*).

XUDBİNLİK Vay cəhalət, vay *xudbinlik*, siz neçə-neçə müsibətlərə baissiniz? (N.Vəzirov); **EQOİZM** [Osmanlı:] Altruizm? Bir onu deyə bilərəm ki, bu söz dilimizdən uzaqlaşmışdır. *Eqoizm* isə hər gün işlənir (Ə.Kərim); **XUDPƏSƏNDLİK** ..qürur və *xudpəsəndliyini* bir qat daha artırmış və özündən başqa kimsəni sevməmişdi (A.Şaiq); **EQOİSTLİK, LOVĞALIQ** (*bax*)

xudpəsənd *bax* xudbin

xudpəsəndlik *bax* xudbinlik

xun *bax* qan

xunxar *bax* zalım

xunxarlıq *bax* zalımlıq

xurafat *bax* mövhumat

xurafatçı *bax* mövhumatçı

XURCUN (*iri torba, kisə*) [Fərid:] Aç *xurcunu*, ver, ver mənim qəlstukumu (M.İbrahimov); **HEYBƏ** Rübabə oğlu üçün dəyişək, azuqə qoyub *heybəsini* bağladı (H.Abbaszadə); **TER** *Terdəki* kordiyar taxıl onların üzərinə səpələndi (S.Rəhimov).

1. XURMA Qayada ilan ötər; Bağdadda *xurma* bitər, Ay qız, elə sallanma; Cavanam, ağlım itər (Bayatı); **RÜTƏB** (*kl.ad.*) Nar öz sifətini vəsf etdi; Bağ içrə səsimi *rütəb* eşitdi (Füzuli).

2. xurma *bax* xırmək

xurşid *bax* günəş

XURUŞ (*plov üçün sidən, şahalıdan və s. ədən ayrıca bişirilmiş vermək*) [Əbülhəsən bəy:] xörəyi iki əlli yeyirdi. Plovun *xuruşunu*, böyüyünü bir-birinə qatmışdı (M.S.Ordubadi); **QARA, QARNIR, QIYMƏQOVURMA.**

xəsgəbər *bax* bəyənməməyi

xülasəyi-kalam *bax* xülasə 1

1. XÜLASƏ *Xülasə*, tacirə kar oldu müşkül. Gördü ki, zor ilə müyəssər deyil (Q.Zakir). **2. HASİL** Bil ki məqsudə olarsan vasil, yerdə göydə nə isə *alhasil* (A.Səhhət); **3. ƏL-QƏRƏZ** Tanımırsan məni bəs?! Sözünü de, *əlqərəz*! (B.Vahabzadə). **ƏLQİSSƏ** *Əlqissə*, çoxdu canını qurban edən, çoeuq.. (M.Ə.Sabir). **FİLCÜMLƏ** Cahanı cani qoy, *filcümlə*, getsin küllü yağmaya (Xətayi); **XÜLASEYİ-KƏLAM** *Xülaseyi-kəlam* camaat bir vaxt gözünü açdı gördü ki, Xudayar bəy katdadı ki, katdadı (C.Məmmədquluzadə); **QƏRƏZ** [Məşədi İbad.] *Qərəz*, rəhmətlik çox gözəl kişi idi (Ü.Hacıbəyov); **MƏXLƏS** [Allahqulu:] *Məxləs*, bir neçə gün dağı-daşı acsusuz dolanıb bu tərəfə keçdim (Çəmənzəminli). **MÜXTƏSƏR** [Vəli:] *Müxtəsər*, getməliyik (M.İbrahimov); **NƏ BAŞINIZI AĞRIDIM** *Nə başınızı ağrıdım* tələbənin yazısın düzəltdim (S.Rəhman); **UZUN SÖZÜN QISASI** [Əjdər:] *Uzun sözün qısası*, deyir apar məni Buzovnaya, iyirmi manat verirəm sənə (Anar).

2. xülasə *bax* nəticə

3. xülasə *bax* icmal 2

xülya *bax* xəyal 1

xülyaçı *bax* xülyapərəst

xülyaçılıq *bax* xülyapərəstlik

xülyapərəst *bax* xəyalpərəst

xülyapərəstlik *bax* xəyalpərəstlik

xülyaparvar *bax* xəyalpərəst

xülyaparvarlık *bax* xəyalpərəstlik

XÜMS (*dın.*) (*varlıların yoxsullara verməli olduğu vergi*) Camaatın, xüsusən sərvətdarların *xümsü*, zəkat və fitrəsi ağanın mübarək əlilə paylanırdı (Ə.Haqverdiyev); **SEYİDMALI** [Seyidlər] cavab verdi ki, əlbət sizdən *seyidmalı* xahiş edəcəklər (C.Məmmədquluzadə).

xürrəm *bax* şad

xüsumat *bax* odalət

xüsusda *bax* haqqında

xüsusan *bax* xüsusilə

1. XÜSUSİ (*ancaq bir şəxsə, bir şeyə məxsus olan*) Homid bildi ki, məclis *xüsusi* onun şərəfinə düzəlib (H.Abbaszadə); **FƏRDİ** [Mister Kc:] ..bizim üçün *fərdi* təşəbbüs başlıca prinsipdir (M.Rzaquluzadə); **MƏXSUSİ** Qız evində boy üçün *məxsusi* boy xonçası gəlir (R.Əfəndiyev).

2. xüsusi *bax* şəxsi

3. xüsusi *bax* olahiddə

XÜSUSİLƏ Materialdakı dəlilləri otrafı yoxlayıb saf-çürük etməkdə kəndin namuslu fəallarının, *xüsusilə* kolxozun aqronomu Çiçəyin və bir də Həsən kişinin Elsevərə çox köməyi dəydi (Ə.Qasımov); **ƏLƏLXÜSUS** *Ələlxüsus* balalar hoddi-büluğa çatdıqda ana artıq lazım olmur (Çəmənzəminli); **XÜSUSƏN** *Xüsusən* Ramizə çay gətirmək, bilavasitə ona qulluq etmək qızcığaza lazım verirdi... (M.İbrahimov); **BİLXASSƏ** (*köh.*). **BAXÜSUS** (*köh.*); **MƏXSUSƏN.**

XÜSUSİYYƏT, CƏHƏT, XASSƏ. KEYFİYYƏT

XÜSUSİYYƏTÇİ, MÜLKİYYƏTÇİ. SAHİB

XÜSUSİYYƏTÇİLİK. MÜLKİYYƏTÇİLİK. SAHİBKARLIQ

İ

İlənə(t) *bax* yardım

1. İBADƏT (*dini mahiyyətdə olan mərasim*) İldə bir yol gəlməyirsən; Göy məscidə *ibadətə?* (M.Rahim); **AYİN** Aldanmıram ki, doğrudur *ayinin*, ey omu! (M.Ə.Sabir); **ZİYARƏT** Zəvvar *ziyarətdən* qayıdanbaş namazını Araz qırağında qılmışdı.. (S.Rəhimov).

2. ibadət *bax* pərəstiş

İBADƏTÇİ (*ibadətlə məşğul olan adam*). **ABİD** [Mərcan:] Xuşnamın, tutmuş bir *abid* kişi (A.Şaiq); **ZAHİD** *Zahidi*-xudbin nə bilsin zövqünü eşq əhlinin (Füzuli).

ibadətgah *bax* məbədgah

ibadətxana *bax* məbədgah

ibarə *bax* **1.** söz; **2.** kəlam

iblis *bax* **1.** şeytan; **2.** fitnəkar

iblislik *bax* fitnəkarlıq

ibn *bax* oğul

ibrət *bax* nəsihət

ibrətamiz *bax* ibrətverici

İBRƏTVERİCİ (*ibrət verən*) Şəkillərin arasında *ibrətverici* və hikmətli şeirlər yazılmışdı (M.S.Ordubadi); **İBRƏTAMİZ** Kənd dayı .. bizə yaxşı bir şey danış, *ibrətamiz* bir əhvalat nəqil elə (M.İbrahimov).

ibtida *bax* başlanğıc

ibtidadan *bax* əvvəlcədən

1. İBTİDAİ [Sadıq.] *İbtidai* insanlar nə kef çəkirlərmiş, liçyif deyil subaylıq? (S.S.Axundov); **QƏDİM** *Qədim* insanların, Aralıq dənizinin incisi" adlandırdıqları gözəl iqlimli adada üç il əvvəl baş vermiş faciənin izlərinə indi də təsadüf edilir (Qəzetlərdən); **İLK, ƏVVƏL.**

2. İBTİDAİ, PRİMİTİV (*hələ mükəmməl olmayan, inkişaf etməmiş*).

3. ibtidai *bax* başlanğıc 1

icab *bax* tələbat

icad *bax* ixtira

icarə *bax* kirayə

icazə *bax* izin

icazəli *bax* izinli

icazəsiz *bax* izinsiz

ichari *bax* məcburi

İCLAS [Hacı Əhməd:] Balam, bəs bu *iclası* haçan başlayırsınız? (C.Cabbarlı); **CƏLƏSƏ** (*köh.*) [Hacı Əli:] *Cəlsəmizi* açmadan əvvəl sizə xoş bir xəbər vermək istəyirəm (A.Makulu); **MİTİNQ** (*külləvi yığıncaq*) [Almaz:] Gəlib göreydin, elə bir *mitinq* düzəltmişdim ki... (C.Cabbarlı); **MÜŞAVİRƏ** Anəaq yolun ağrısı çıxmamış halə candan: Morkəzdə *müşavirə* çağırıldı, bu yandan (Ə.Comili); **YIĞINCAQ** [Afil:] Görünür orada bu *yığıncaq* varmış (C.Cabbarlı); **YIĞNAQ** İsti yay səhəri açılandan axşamacan cavan oğlan və qızların burada *yığnağı*, mübahisəsi, söhbəti, gəl-gedi kəsilmir (Mir Cəlal).

ictihad *bax* səy

iç *bax* **1.** daxil; **2.** özək; **3.** içalat

İÇALAT (*insan və heyvanlarda döş və qarın boşluğunda olan üzvlər*) Məşədi Şərif *içalatı* iri bir səbətə qoyub həyətə salladı (Ə.Vəliyev); **İÇ** [Saleh:] Gedək bizə, bir yerdə şam eləyək. *İç*-ciyər qovurdumuşam (H.Abbaszadə).

İÇKİ ..Ağaxan bəyin süfrəsində haram buyurulmuş *içkilər* olduğundan mərsiyəxanın xörəyi, yerləşdiyi otaqda ayrıca olaraq, ona çatdırılardı (S.Rəhimov); **KRUŞON** Fərəmozla Xəlil köşklərin birində çiçəklə *kruşon* satırdılar (Çəmənzəminli); **NUŞ** (*köh.*).

içkiçi *bax* əyyaş

içkixana *bax* meyxana 1

içkipərəst *bax* əyyaş

İÇMƏK [Həmzə:] Elə ki axşam çox *içdim*, arağı konyaka, konyakı çaxıra qarışdırdım, gəl mənim səhərki halıma bax (Ü.Qasımov); **BAŞINA ÇÖKMƏK** (*məc., dan.*) Bu sözləri deyəndən sonra Qurbanəli bəy çaxırı *çəkdi başına*. (C.Məmmədquluzadə). **BƏDƏNƏ VURMAQ** (*dan.*) [Biqəm:] Çaxır ulsa *vurardım bədənə* də, gicəm sənin üstünə atam (Anar); **BOĞAZINI YAŞLAMAQ/**

İSLATMAQ *(dan.)* [Qondab] Bəxtin də, Məzahir, qanacağın olsun, vekil oğlansan, deyəsən vəkalətini *tapşırmısan?* (B.Bayramov); **DÜMLƏMƏK** *(dan.)* [Aytəmiz] Lap elə öz-özü qayırma başı, papiros çəkməyi, çəxir *dumlamağı* (Ə.Qasımov); **İÇƏRİ ÖTÜRMƏK** Odhəm kişi qonağın təklifini arağı gətirib *içəri otardı* (M.Hüseyn); **NUŞ ETMƏK** Ağalar meş *nuş edir*, danışır, gülüşürlər. Bəlkə yazıq İrani yenidən bölüşürlər (M.Rahim); **YURMAQ** *(məc. dan.)* Hacı Qambər kirvə, Allah saxlasın, bağışla bir *az yurmuşam* kefim kökdür (N.Vəzirov); **YELLƏTMƏK** *(məh.)* [Məşədi Hüseyn] Bir Gəncə dilulu, *yellətmək* içməyə dəvətlər (Ə.Haqverdiyev)

idbar *bax* 1, eyb*əcər*, 2. bədbəxtlik I

1. **İDDİA, FORS**

2. **iddia** *bax* tələbçi

3. **iddia** *bax* tələb

iddialanmaq *bax* tələbkarlanmaq

iddiali *bax* tələbkar

iddialılıq *bax* tələbkarlıq

ideal *bax* məqsəd

ideologiya *bax* məfkurə

ideoloji *bax* məfkurəvi

1. **İDEYA** [Aslan:] Demək, sən çox kiçik qəlbli adamımışsan. *İdeyan* da yemənkeçi (S.Vəliyev); **FİKİR** [Sərvər:] Doğru deyirsən, mən dünəndən bəridir ki, *fikirdəyəm* (İ.Hacıbəyov); **QAYƏ** *(ən. ülkəl. ideya)* İnsanlara bəxtiyarlıq, ağ gün, səadət! *Qayəmiz* budur ancaq (Ə.Sarıvəlli)

2. **ideya** *bax* əqidə I

3. **ideya** *bax* məfkurə, niyyət

İDXALAT, İMPORT *(xaricdən mal gətirilməsi)*

İDXALATÇI, İMPORTÇU *(xaricdən mal gətirən)*

idiot *bax* səfeh

idiotluq *bax* səfehlik

İDMAN Gənclərlə dərslərdə, *idmana*, oynamağa və sair işlərə məşğul olaraq, belə məqamın ağırlığını bir o qədər hiss elməyirdim (S.S.Axundov); **SPORT** *(dan.)* Olavə xanın *sportu* boyuk hovesi var imiş (Ə.Haqverdiyev)

İDMANÇI O özü *idmançı* olmasa da idmanla çox maraqlanırdı (Ə.Qasımov); **SPORTÇU** *(dan.)* [Rəcəb.] Mən sizin *zarafat* eləyirdim, ... *sportçu* da pulla guləşərmi? (İ.Əfəndiyev)

1. **İDRAK** [Torqaldı:] Həyat elə bir hikmətdir ki, *idrakın* taxıyyülü onu asanlıqla qavraya bilmir (Anar); **AĞIL, FƏHM, ŞÜUR** *Əql, şüur, fəhmi* yox, İrzû həyatda sahmı yox (M.Ə.Sabir); **ANLAQ** [Firudin:] Artıq [Azadi:] *anlaq* və təsəvvüfü mahkəlir (M.İbrahimov); **BƏSİRƏT GÖZÜ** Leyli hanı səndə *bəsirət gözü*: Tə gürəsən vəchi dilarəsim? (M.Ə.Sabir); **DƏRRAKƏ** *(bax)*

2. **İdrak** *bax* düşüncə I, ağıl I

İDRAKLI [Süməd:] *İdraklı* rəsəə-əzəl bayəncə gözəl səvadı (C.Cabbarlı); **BƏSİRƏTLİ, DÜŞÜNCƏLİ** *(bax)*, **DƏRRAKƏLİ** *(bax)*, **FƏHMLİ**.

İFLİC *(tib.)*, **FALİC** *(köhn.)* Evlənmək durşun kənarda, bu azardan [Mahmud] dəvanə olub çöllərə düşə bilər, *falıc* olar.. (Çəmənzəminli); **QARAVURĞUN** *(dan.)*, **İNSULT**.

İfrazat *bax* nəcis

İFTİXAR *(övünmə, fəxr etmə)* Mən elə inandım bu qərar ilə; Şərəflə, izzətlə, *iftixar* ilə (M.Rahim); **FƏXR** *Fəxr*, şöhrətsən Azərbaycanın; Şərvan torpağının qanadır qanın (M.Rahim); **QÜRUR** Ağaboyim ağanın Vaqif ilə qonuşması ona bir *qürur* vermişdi (Çəmənzəminli).

İftira *bax* böhtan

İftiraçı *bax* böhtançı

İGİD, QƏHRƏMAN Orda *mərd* və *qəhrəmanlar*, *igidlər* yatır (Ə.Cəmil); **ASLAN** *(məc.)* Bu dağlar qoynunda *aslan* yatmışdır: Burda Koroğlular at oynatmışdır (S.Vurğun); **BAHADIR** *(tar.)* Alp Aruz Oğuz *bahadırları* kimi azmandır, mərd (Anar); **CƏSARƏTLİ** Yaşar *cəsarətli* olmağa çalışırdı (M.Rzaquliyazadə); **CÜSUR, QOÇAQ** Dəhşətli Həmzə Gülabatının gözünə başqa cür

görünür: qəhrəman, *cəsur, qoçaq* (M.İbrahimov); **DƏLİ** *(məc.)* Domuzçoğlu *dəlilərlə* dostlaşıb Koroğlunun *arxası*, könnəyi oldu ("Koroğlu"); **DƏLİQANLI** İrəliyə doğru şığıyan *dəliqanlı* və Girdman bəkindan Varazın oğlu Cavanşir idi (M.Hüseyn); **DÖŞÜDOLU** *(dial.)* Somad *döşüdolu* oğuldu (ADDL); **ƏR** *(məc., köhn.)* Toriqat kəlilnü Şah Əli seçdi: Şu dünyadan neçə *yüz* min *ər* keçdi (Xətayi); **ƏRƏN** *(köhn.)* *Ərənlər* bu yolda hazırdır, hazır; Müsahib lövhəni dəftərdən yazır (Xətayi); **QOÇ** *(məc.)* Sən ey nur yerinin *qoç* sərkərdəsi; Dönməz insanların azadlıq səsi! (M.Rahim); **QORXMAZ** Sahnyol, bəlli oldu ki, *qorxmaz* uşaq tüfəng ilə o tərəflərdə gəzirmiş (A.Şaiq); **MƏRD** Uçun, ey səlonin *rəzgar* qanadlı; Şahin təbiətli *mərd* oğulları! (Ə.Cəmil); **PƏHLƏVAN** [Məsumə:] Feyzi kimisi *azız* olsun. Musa kimi *pəhləvan* ucuz?! (B.Bayramov); **RƏŞİD** *(köhn.)* [Heydər bəy:] Rus firəng çiyni qadağan edibdir, heç kəs qorxudan gedib gətirə bilmir məgər handa *rəşid* və qoçaq adam varsa edib, bir yük, iki yük çıxarda bilər (M.F.Axundzadə); **ŞİR, PƏLƏNG** *(məc.)* Anadan doğulub Nobi *şir, pələng* (M.Rahim), **ÜRƏKLİ** Qaracə qızı qızığa gütürən qarəçi arvadı Yasəmən iyirmi yaşında, gözəl, yumşaq təbiətli, şad, *ürəkli* bir qadın idi (S.S.Axundov); **RƏŞƏDƏTLİ**

İGİDLİK [Tərverdi:] Heç bilirsənmi qeçaqbıq, *igidlik* nədir? (M.F.Axundzadə); **KİŞİLİK** Bədəlov taqımına dəcəndə: Hax *kişilik* vaxtıdır; qirdiğimiz qırın, olmadı onu tutun (Ə.Əbülhəsən); **QOÇAQLIQ** Ancaq Rəcəbin atmacı və *qoçaqlığı* Badamlı kəsmiş gəlirdi (A.Şaiq), **MƏRDLİK, RƏŞİDLİK** *(köhn.)* Sən bir zəif qız ola-ola nəcədən bu *cəsidlik, mərdlik* bulundu (N.Nurmanov); **PƏHLƏVANLIQ** Kişilər dən vurur *pəhləvanlıqdan*, Güləydən, güllədən, dilandan, qandan (S.Vurğun), **RƏŞADƏT** Tül sənə, həm sənin *rəşadətinə* (A.Səhhət), **ŞÜCAƏT** Həm də yaşıyırmış, *şücaətin* (A.Səhhət), **BAHADIRLIQ, CƏSARƏT, CƏSURLUQ,**

DƏLİQANLILIQ, ƏRLİK *(məc.)*, **QƏHRƏMANLIQ** *(bax)*.

İğtişaş *bax* şuluqluq I; hərc-mərclik

İğtişaşçı *bax* şuluqçu I; fitnəkar

İxlaskar *bax* sədaqətli

İxlaskarlıq *bax* sədaqət

İxlaskeş *bax* sədaqətli

İxlaskeşlik *bax* sədaqət

İxtilaf *bax* münaqişə I; ziddiyyət

İxtilaflı *bax* münaqişəli, ziddiyyətli

İxtilal *bax* hərc-mərclik, şuluqluq I

İxtilalçı *bax* şuluqçu I

İxtilat *bax* səhbət I

İXTİRA *(elm sahəsində və başqa sahədə bir şey tapma, açma və s.)* [Sultan:] Ya *ixtira*, ya da qeyri *ixtira*, son üzün sarışarsan, onlar da sənə başa salırlar (S.Rəhimov); **İCAD** *(dan.)* [Mahmud:] İnsanın kosmik fəzalara uçmasında, elektron maşınların *icadında* necə böyük rol oynayır... (M.İbrahimov); **KƏŞF** Tübibdir ki, o bu *kəşflə* hamıdan çox fəxr edir (M.Hüseyn).

İXTİRA ETMƏK, İCAD ETMƏK, KƏŞF ETMƏK

İXTİRAÇI, KƏŞŞAF *(köhn.)* *(ixtira edən)* Avropa və Amerika alim, *kəşşaf*, *ixtiraçı* və başqa namaz qılmayıb və şeylun imallarına fövəc vermələri tamamən yandırıb küllərini sovurdulur (Çəmənzəminli).

İxtira *bax* sonət

I **İxtiyar(sız)** *bax* 1. səlahiyyət; 2. sərəncam, 3. güc, 4. huquq

II **İxtiyar** *bax* qoca I

İXTİYARSIZ [Mədinə:] *İxtiyarsız* olaraq onu da, özünü də iztirablar girdabına atmışdı (M.İbrahimov). **BİİXTİYAR** Dodaqları *bixtiyar* qımıldandı (A.Şaiq); **BİLAİXTİYAR** Gözlərimdən *bilaixtiyar* yaşlar axırdı (N.Nərimanov), **QEYRİ-İXTİYARİ** Sarı tel *qeyri-ixtiyari* Məsnəd tərəf çevrildi (M.Hüseyn), **QEYRİ-İRADİ** Cümə *qeyri-iradi* gen çəkildi (Ə.Əbülhəsən), **İSTƏR-İSTƏMƏZ** *(bax)*

İki *bax* qoşa 1, cüt I

İkiəni *bax* hamilə, boğaz II

İkidirmaq(lı) *bax* cütdirmaq(lı)

İKİNDİ (*qənim günortə ilə axşam arasındakı 2-ci vaxtı*) Sofalı atlıları kəndən çıxanda *ikindi* vaxtı idi (T.Ş.Simurğ); **İLKİNDİ** Mən bir *ilkindi* çağı üfüqlərə baxanda, Canlanırsan gözümdə, bir bənövşə yaxanda (R.Rza)

İkitirəlik *bax* nifaq

İkiüzlü *bax* riyakar

İkiüzlülük *bax* riyakarlıq

İkrah *bax* nifrət 1

İkram *bax* təzim, hörmət

İqbal *bax* bəxt, tale

1. **İQLİM** [Aslan] bizlə-şaxtalı Rusiya *iqlimini* çoxdan oynaşmışdı (M.Hüseyn); **AB-HAVA** Bu şəhəri birinci dəfə görən Qarəy gimnaziyada təhsil aldığı illərdə *ab-havasına* elə oynanmışdı ki, nəfəs almayan vaxt zənn eləyirdi ki, ümrünün axırıdır (Ə.Vəliyev); **HAVA** *idan* | Ətrafı taladı, ceyran yuvası. Ruhları məst edir sənin *havası* (S.Vurğun)

2. **iqlim** *bax* ölkə

iqrar *bax* etiraf, sədaqət

1. **İQTİDAR, SƏLAHİYYƏT** (*bax*)

2. **iqtidar** *bax* güc

iqtidarlı *bax* 1. güclü, 2. bacarıqlı

iqtidarsız *bax* zəif 1; gücsüz

İR. Sentyabrın 12-də 1887-ci *ildə* Şuşa şəhərində doğulmuşam (Çəmənzəminli); **SƏNƏ** (*kohn*) 1870-ci *sənənin* may ayının 4[17]-cü gununda Şuşa qəzasında tavəllüd etmişəm (Ə.Haqverdiyev)

İlahi *bax* Allah 1

1. **İLAN** Qıvrılıb özünü günəşə verən zəhərli bir *ilan* atılıb Ağca xanımın çılpaq qolundan sancdı (S.S.Axundov); **MAR** (*Ad*) Kələz ilan, oğrub ilon, *mar* ilan. Ağzınadək qəbrin dolar, ağlarsan (M.P.Vaqif)

2. **ilan** *bax* xain 1

İLANOYNADAN Dolanır bağrını *ilanoynadan*. Bir də kı, dərs işlər əlində kəşkül (M.Rəhim); **OVSUNÇU** *Ovsunçular* ələmə mar alı, Zənbur qonar, şəşəyliqdan bar alı (Aşıq Ələsgər); **SOFU** .

vərmişdir (M.Arif); **CUŞA GƏTİRMƏK, RUHLANDIRMAQ** (*bax*), **ŞÖVQLƏNDİRMƏK.**

İLHAMLANMAQ Düşünüb dors alıbdır; Müdriklərin sözündən; Sənimi *ilhamlanıb*; Rafael qaş-gözündən (M.Rəhim); **EŞQƏ GƏLMƏK** Sordum: Nədən gözəl çoban; *Eşqə gəlib* ney çalırsan? (N.Rəfibəyli); **QÖŞŞ OLMAQ** No müqəddəs havası var . hər an; Nəfəs aldıqda *qəşş olur* insan (H.Cavid); **QOL-QANADI AÇILMAQ** (*məc*) [Hüseynqulu ağa:] Qoy bu qız ilə oynasın, atlansın, *qol-qanadı açılsın* (S.S.Axundov); **RUHLANMAQ** Kirayənişinin kosmolisi varsa, səllaqxanada *ruhlanır*.. (B.Bayramov); **İLHAMA GƏLMƏK, ŞÖVQLƏNMƏK.**

İlxı *bax* sürü

1. **İLIQ** [Şöhnəm bəyim] Nənəqızım tökdüyü *iliq* su ilə ol-üzünü yumağa başladı (Ə.Cəfərzadə); **İLİVAN** Gözün içino "çırtq" çıxanda yağı dağ edib *lilvan* (*iliq*) şəkildə gözə damızdırırlar (C.Məmmədov); **NƏ İSTİ, NƏ SOYUQ** Fosillər *nə isti, nə soyuq* idi; İndi yay istidır, payızsa, soyuq (S.Tahir).

2. **İliq** *bax* novazişli

1. **İLİŞDİRMƏK, BƏND ETMƏK, TAXMAQ.**

2. **İlişdirmək** *bax* vurmaq 1

1. **İLK** *İlk* məhəbbətimiz də ilk qar kimi oldu (G.Hüseynoğlu); **BİRİNCİ** Çıxmaz xatirimdən bu *birinci* qar (M.Seyidzadə); **ÖVVƏLİNCİ** [Nazlı:] doğrudur, bir neçə *əvvəlinci* dəfə görüşməyirsən (N.Nərimanov); **BİRİNCİ** (*bax*).

2. **İlk** *bax* ibtidai 1

İlkindi *bax* ikindi

İlqar *bax* ohd 1

İllət *bax* 1. xəstəlik; 2. arzu

İllüstrasiya *bax* şəkil 1

İl-müdam *bax* həmişə

İltifat *bax* 1. xeyirxahlıq; 2. hörmət; mərhəmət; hüsn-rəğbət, rəhm

İltimas *bax* xahiş

İltizam *bax* vəd 1

İMALƏ (*ərəb*) Bu *məalə* təsir etməsə, o vaxt Qubadan molla Hacıbaba bizə yazdığı bu duanı hər subh namazından sonra 140 mərtəbə oxusun. (C.Məmmədquluzadə); **KİZİMA.**

İman *bax* 1. inanc; 2. etiqad 1

1. **İMANLI** (*dini mənası olan*), **DİNDAR** (*bax*), **ƏHLİ-İMAN**

2. **İmanlı** *bax* insaflı

1. **İMANSIZ** [Şirin Nurcahana:] Ay *imansız* qarı, sən həmən Nurcahan deyilsənmi ki, Nəzəroli boyin qızının ovozində Şahqulu boyə oz qardaşın arvadın göstordin, nə qədər onu yedin? (N.Vəzirov); **BƏDİMAN** Kafirin bax, gör no *bədimanıdı* hu! Dur qaçaq, oğlum, baş-ayaq qındı hu! (M.Ə.Sabir); **BİİMAN** [Fatma xanım.] Bu zamanənin gəlinləri belo otur kafar, elo dur *biiman*, axıratsız! (N.Vəzirov); **KAFİR** (*bax*).

2. **İmansız** *bax* insafsız; zalım

İMANSIZLIQ, BİİMANLIQ

İMARƏT (*böyük, gözəl ev, tikili*) Ağılıq evi tozo qayda ilo tikilmiş ikimərtəbo genbol bir *imarət* idi (S.S.Axundov); **MÜLK** Hacı Rəcəbinin *mülkü* bir dağın düşonda tikilmiş, . bir hektarlıq yeri tutardu (Ə.Əbülhəsən). **SARAY** [Molla Cəfərqulu] .uzun bir *saray* tikmişdi (N.Nərimanov).

İmdad *bax* kömək

İMƏKLƏMƏK (*mürəkkəb mənalarda*) O, yazıq anasının dalınca ağlaya-ağlaya *iməkləd*i (M.Hüseyn); **SÜRÜNMƏK** Yasavul düşündükcə təlosiyir, üzü yuxarı *sürünür*, mümkün qədər öz qisasını tez almaq uçün bacarığını işə salmaq istəyirdi (S.Rəhimov)

1. **İMKAN** (*hər hansı şərait daxilində bir işin həyata keçirilə bilməsi, mümkünlük*) Anası arada *imkan* tapıb, Vuqardan məktub gəlib-gəlmədiyimi soruşdu (X.Həsilova), **AMAN** Taleyin ağır zərbələrindən göz uçmağa *aman* tapmırdılar (İ.Abbaszadə); **MACAL** [Hacı Qara:] Bunnın qumaşı özgə qumaşdı, müştəri *macal* vermir, goydə götürür (M.F.Axundzadə).

2. İMKAN, QÜVVƏ, MÜMKÜN (*maddi vasait, muddi güc*); **VƏSAİT**

İMKANSIZ, MÜMKÜNSÜZ (*imkanı olmayan*)

1. İMLA (*söylayib başqasına yazdırma*), **DİKTAT, DİKTƏ**

2. imla *bax* orfoqrafiya

import *bax* idxal

importçu *bax* idxalçı

imsiləmək *bax* iyləmək

İMZA (*qol çəkmə*) Sözlər ona tanış idi *imza* qolbində abadi həkk olunmuşdu (Ə.Vəliyev). **QOL** [Balaxanım:] Nə yaxşı adamların *qolu* var. Forzəli binəva, heç yazı-pozu bilirdi? (A.Şaiq).

İMZALAMAQ Nemət yazdı və sənədi *imzaladı* (Çəmənzəminli); **İMZA ATMAQ** [Mirzə Hüseyn:] Almısan, altından da *imza atmısan* (S.Rəhman). **İMZA QOYMAQ** [Qarı:] Bizim həmkarlar ittifaqı sədri hamısı protest yazıb *imza qoyublar*... (R.Rza); **QOL ÇƏKMƏK** Döyüldü, *qol çəkmədi* uydurulmuş yalana: Barmaqlığın dalında ömür sürdü mərdana (M.Rəhim). **QOL QOYMAQ** (*dan*) [Ohan:] Urus padşahına ərizə yazıblar ki, xan bizi belə eləyir. *Qol qoyub* göndəriblər (Çəmənzəminli); **QOLLAMAQ.**

İMZALATMAQ, İMZA ETDİRMƏK, QOL ÇƏKDİRMƏK, QOLLATMAQ.

İMZASIZ (*qol çəkilməmiş, altında imza, ad olmayan*) [Nataşa:] *İmzasız* məktubdur. Yoğın ağ qvardiyaçı yazıb (Ə.Məmmədxanlı); **ADSIZ** *Adsız* məktublar məni təhdid edirdi (Çəmənzəminli).

inad *bax* **1.** höcət; **2.** dəyanət

inadçı *bax* höcət

inadkar *bax* höcət

inadlı *bax* höcət

İNAM [Sona:] Mənco, *inam* məsələsində adamlar beş qisim olur (N.Nərimanov); **ETİBAR** [Sitarə:] Artıq, sənin *etibarını* görüb sənə dolanmaq istəmirəm (C.Cabbarlı); **ETİQAD** [Dilarədə] ədalətin, haqqın qolobə çalacağına möhkəm bir *etiqad* vardı! (M.İbrahimov); **ETİMAD** Mən itirməmişəm *etimadımı* (M.Rəhim); **İMAN** (*dərin inam*) [Kərim xan:] Hələ də öz *imanında* möhkəm qalmaq istəyirdi (M.İbrahimov); **QAİLLİK** Əzizim, əgər mənim sözümə *qailliyin* olacaqsa, deyim (C.Məmmədquluzadə); **VƏFA** Bu dağlar kömürdəndi; Keçən gün ömürdəndi; Gözəldən *vəfa* umma; Üzəyi dəmirdəndi (Bayatı); **VÜSUQ** Xanın onlara hər xüsusda *vüsuqu* var idi (M.F.Axundzadə); **BAVƏR.**

1. İNANMAQ [Fərzəli:] Mən ki, bu kişiyə lap ürəkdən *inanıram* (S.Rəhimov); **BAVƏR ETMƏK** (*köhn.*) Ağanın xüsusi movacibxor agentləri hər yeri dolanıb, belə xəbərlən buraxırdılar və avam xalq da bu agentlərin sözlərinə *bavər edirdilər* (Ə.Haqverdiyev); **BAVƏR QILMAQ** (*köhn.*) Məcnun ilə Leyli bərabər; Gər kim deyir isə, *qılma bavər* (Füzuli). **BEL BAĞLAMAQ** (*fr.v.*) Naçalnikləra, pristavlara, yasavullara *bel bağlamaq* olmaz (Ə.Haqverdiyev); **QAİL OLMAQ** [İsmayıl bəy:] İmama yas saxlayanların, peyğəmbərlərə inananların, Qurana *qail olanların* hamısı dar ağacından asılacaq (Ə.Vəliyev); **QIZMAQ** Hacı ilk dəfə bu məsələni üzəyi *qızan* adamlara açdı (Mir Cəlal), **QIZINMAQ** Bütün Təbrizdə sizdən başqa *qızınıb* etibar edəcəyim bir nəfər adam tanımıram (M.F.Axundzadə).

2. İNANMAQ Kosilocok yer üzündən, *inanıram* mən: Müsibətin ilan nəfəsi (S.Vurğun); **ƏMİN OLMAQ** (*tamamilə inanmaq*) Mina cavab verdi ki, *əmin olunuz*, əzizim! (İ.Musabəyov); **ÜMİD BAĞLAMAQ** [Şahmar:] ..gələcəyə *ümid bağlanaq* özü də pis deyil (B.Bayramov); **ÜMİDVAR OLMAQ** [Qədir] ailəsini yalnız Nəsirə *ümidvar olub* gedə bilərdi (S.Hüseyn).

3. İNANMAQ (*din.*), **ETİQAD ETMƏK. İMAN GƏTİRMƏK**

İnayət *bax* rəhm

1. İNCƏ (*müxtəlif mənalarda*) [Əşrəf:] Hələ sağdan birinci qıza bax. Nə qədər *incə* və dilbərdir (A.Şaiq); **QƏŞƏNG** Batmış gör neco də *qəşəng* naxışlar vurub (İ.Əfəndiyev); **LƏTİF** [Bəy:] Çox razıyam, – deyib əyləşdi

və xanım da öz *latif* əllərilə ona bir stəkan çay töküb verdi (Ə.Haqverdiyev); **NAZİK** (*məc.*) Ağ *nazik* əlinlə bir dəstə bağla; Tər buxaq altında düz bənövşəni (Qurbani); **NƏZAKƏTLİ** Böyük qız.. *nəzakətli* bir Kürdüstan gözəli olduğunu sübut edirdi (S.S.Axundov); **ZƏRİF** Məktubu oxuyarkən əlindən çıxardığı *zərif* yun əlcəklərі paltosunun cibinə soxdu (Ə.Əbülhəsən).

2. incə *bax* nazik 1

İNCƏBEL(Lİ) (*beli nazik, incə*) Böyük qız, ucaboylu, *incəbelli*, iri qara gözlü, uzun qara saçlı, dodaqlarında müdəm bir təbəssüm, nəzakətli bir Kürdüstan gözəli olduğunu sübut edirdi (S.S.Axundov); **NAZİKBEL(Lİ)** Ucaboy, *nazikbel*, ağzı yaşmaqlı bir arvad, qucağında dörd kərmə çıxıb cəld qayınatasının böyründə dayandı (Ə.Vəliyev); **NAZİKMİYAN.**

incəqəlbli *bax* ürəyiyumşaq

1. İNCƏLİK, ZƏRİFLİK [Vidadi:] Sən bu xalçadakı *incəliyə, zərifliyə*, röyməqə bax! (S.Vəliyev); **LƏTİFLİK** Aşıq, *latiflik* güflar iləndir; Əndəlibin meyli gülzar iləndir (Aşıq Pəri); **NAZİKLİK** *Naziklik* ilə qönçeyi-xəndanı edən yad; Etmozmi həya ləlidürəfşanını görcək (Füzuli); **NƏZAKƏT** Görməmişəm dilbər bu *nəzakətdə* (M.P.Vaqif).

2. incəlik *bax* naziklik 1

İNCİ Dənizdə *inci* yox, səni gəzdim üzərək.. (M.Rəhim); **DÜRR** [Bəhlul:] Ay övçu, mənim qarnımda yumurta boyda bir *dürr* vardır ki, padşahın bütün xəzinəsinə dəyər (A.Şaiq); **LƏLƏ** (*kl.ad.*) Xətayi sözləri cəm etsün ol ay; Ki, xublar gəşinə *lələ* gərəkdir (Xətayi); **MİRVARİ** [Qənimək:] 100 min dinar qızıl, bir də dəstəyi *mirvari* ilə bəzənmiş bir qılınc (M.Hüseyn).

İNCİK (*incimiş, küsmüş, ürəyi sınmış*) Tökəz qarı *incik* sosini ucaltdı (S.Rəhimov); **KÜSKÜN** Qız, bu *küskün* könlümü; Birco sənsən güldürən (H.Cavid). **QIRIQ** (*məc.*) *Qırıq* könlümüz tək saz ad ağlardı (S.Rüstəm); **RƏNCİDƏ** Son günlər *rəncidə* görünən Çiçək dedi.. (Ə.Vəliyev); **RƏNCİDƏHAL** Lakin müvəkkil *rəncidəhal* gedirdi (B.Bayramov); **RƏNCİDƏXATİR** Belə şübhəli və bir az da *rəncidəxatir* xan durub darvazadan çıxdı (Çəmənzəminli); **SINIQ** (*məc*) [Çingiz:] Çingizin gəlmiş mənun tək məzarını qucub, yorğun ruhunu, *sınıq* qəlbini sənə toslim etsin (S.S.Axundov).

İNCİKLİK Şəbədə bir *inciklik* olanda həmişə əl-ayağa düşüb canfəşanlıq eləyən Qulam, nədənsə bu dəfə laqeydlik göstərirdi (İ.Abbaszadə); **KÜSKÜNLÜK** [Sürəyyə] babasına qarşı bir *küskünlük* duyaraq kövrəldi.. (Ə.Məmmədxanlı); **RƏNCİDƏLİK** [Müstəntiq:] Paşa boylə pristav Kamalın arasında inciklik, *rəncidəlik* vardırmı? (Ə.Vəliyev); **İNCİMƏ, KÜSMƏ, KÜSÜ.**

İNCİMƏK, RƏNCİDƏ OLMAQ Hələ heç bir kəs onun dilindən *inciyib* rəftarından *rəncidə* olmamışdır (B.Bayramov); **KÜSMƏK** (*bax*).

1. İNCİTMƏK [Vahid:] Bilirəm ata, mən sizi çox *incitmişəm* (M.İbrahimov); **BİDAD ELƏMƏK/ETMƏK** ..[Ağabala] danışırdı ki, qolçomaq tayfası kəndə *bidad eləyir* (S.Rəhimov); **ƏZİYYƏT VERMƏK** Əmisinə göldikdə, o da Məlahətə başqa cür *əziyyət verirdi* (S.S.Axundov); **GÖZÜMÇIXDIYA SALMAQ** (*dan.*) [Nazlı:] İncidirlər də məni, *sulıblar gözümçıxdıya*, bilirlər ki, dalımda adamın yoxdur (Anar); **ÖLDÜRMƏK** (*məc.*) *Öldürür* mən yazığı; Qəsdən qanım içir zalım.. (Aşıq Ələsgər); **SİTƏM ETMƏK (ELƏMƏK)** [Dayə:] Təzə arvad günüsündən hər gün ərinə bir söz deyir, əri yazıq arvada *sitəm* eləyirmiş (Çəmənzəminli); **ƏZAB VERMƏK, İZTİRAB VERMƏK, ZÜLM ELƏMƏK/ETMƏK.**

2. İNCİTMƏK (*yaru haqqında*) [Həmid:] Hər əlinə bir iki pudluq götürdü, yarası daha onu çox *incitmirdi* (H.Abbaszadə); **AĞRITMAQ** Çarpanaq yaralarının yeri .. *ağrımırdı* (Ə.Əbülhəsən); **ƏZİYYƏT VERMƏK** [Pyotr Anisimoviç Həmid:] Də görüm necəsən, yaran *əziyyət vermir* ki?.. (İ.Abbaszadə).

3. incitmək *bax* küsdürmək

İNDİ(CƏ) [Sənə xanım:] Mən *indi* gedəcəyəm' Dur gedək!' (M.F.Axundzadə); **BU SAAT** [Fərəc İbişiyə:] Siz bir toxtayın, *bu saat* hamısını başa salarıq (Anar); **ƏLAN** Başqadır bu gecə Gorayın halı· O öz kefindədir, dəmlidir *alan* (S.Vurğun), **ƏLHAL** Düşdün niyə bos bu halə *alhal*? (M.Ə.Sabir); **FİLHAL** Avda, varım avda çəkilib bir yerə xəlvət; Çəkdim nə qədər hər nə ki, *filhal* ağarıbdır (Q.Zakir), **HƏNUZ** (*köhn.*) [Gülbadam:] Namusunu təmiz saxlamaq üçün mən *hənuz* burada Qurana and içdim.. (N.Nərimanov)

indiki *bax* müasir, hazırkı

İNİLDƏMƏK (*ağrıdan, azıntıdan həzin səs çıxarmaq*) [Səfo] *inildəyir*, gözlərini yerin altından bacaya dikir· Allaha şikayətlənirdi (S.Rəhimov), **GÜMÜLDƏMƏK** İndi *gümüldəyib* sızlayıb bərdən, Şikayət etməyir öz taleyindən (S.Vurğun), **İNLƏMƏK** *İnlədikcə* azalmır; Dərdlərimiz daha da, Urəkdə köz-köz olur (B.Vahabzadə), **ZIQQILDAMAQ** [Məhərrəm:] *Ziqqıldamaqdan* iş aşmaz (N.Vəzirov), **ZOQQULDAMAQ** Baxtı bu zaman *zoqquldayıb* ağlamışdı (S.Rəhimov), **ZARIMAQ** (*bax*)

İNİLTİ (*inildi-sə*) Qulaqlarımda Qarqının *inultısı* çığırtıları, vahanışları eşidilirdi (S.Hüseyn), **AH-ZAR** [Bayram:] Əvvəldən bir az uf-tuf elə, sonra çarəsi kəsilər, tək qəzəvə verər, ancaq *ah-zar* ilə dərdə girifdar qalıam (M.F.Axundzadə), **ZARILTI** Eşikağası keçərkəm yandandan Zamanın *zarıltısın* eşitdi (Çəmənzəminli)

ixtişaf *bax* tərəqqi

1. İNQILAB (*ərəb.*), **ÇEVRİLİŞ, DEVRİLİŞ**

2. inqilab *bax* dəyişiklik

İNQILABÇI (*ərəb. azadlıq uğrunda vuruşan*) [Şahın] Kökünü *inqilabçılar* (B.Bayramov), **MÜCAHİD** [Firəngiz:] Belə ilə, eşitmişəm, eşitməsəm Qədim azadlığı *mücahidlərindədir* (B.Bayramov)

inləmək *bax* sızıldamaq

insaf *bax* **1.** rəhm; **2.** vicdan; **3.** ədalət

insaflı *bax* **1.** rəhmli. **2.** vicdanlı; **3.** ədalətli

1. İNSAFSIZ [Dovlət bəy:] Siz *insafsız*, Aydın xoşbəxt olduğu qədər mən bədbəxtəm (C.Cabbarlı), **BİİNSAF** Ömrümün bağçası dondu xəzələ; *İnsaf*, bivəfa yar dedi, gedi (M.Rahim), **DİLAZAR** Dil vermə idim mən sənə ey yari-*dilazar* (S.Ə.Şirvani), **NAİNSAF** [Fəxrəddin bəy:] Biturbiyət, qanmaz, bihəya, yalançı .. *nainsaf*, bimürvət (N.Vəzirov); **ZALIM** (*bax*).

2. insafsız *bax* vicdansız; ədalətsiz

İNSAFSIZLIQ, BİİNSAFLIQ, DILAZARLIQ, NAİNSAFLIQ, RƏHMSİZLİK, ZALIMLIQ (*bax*)

İNSAN Dağı belə körpünün mehribanlıq, məhəbbət; Dirəkləri vəfadır, bir də *insanı* hörmət (M.Rahim); **ADAM** Vaxtsız xoruz olub, çıxırsan dama, Sənin gülünc gəlir qanan *adamı* (S.Vurğun), **BƏNDƏ** (*köhn.*) Bizim tək günahkar *bəndələrə* nə qulaq qışqırını! (Ə.Haqverdiyev), **BƏNİ-ADƏM** [Molla Həmid:] Bu üç gündə *bəni-adəm* ilə münasibət və mükaliməmiz etmək və bir tərəfə çıxmaq ona mümkün deyil (M.F.Axundzadə), **BƏNİ-İNSAN** Bir tərəf qurd edibdi bağrını qan Bir tərəfdən də xud *bəni-insan* (S.Ə.Şirvani) **BƏŞƏR** [Şair:] Qadın deyil, göydən enmiş bir pəri; Bu ruh, bu zövqdə *bəşər* tapılmaz (A.Şaiq); **CAN** Köç edib yaylağa ellər, obalar; Bulaqlar başına min bir *can* gəlir (Aşıq Şəmşir); **KƏS** (*dan*.) [Əhməd:] Aslan bəy həmişə bir *kəs* bir qapik verso, onu fors üçün verir (N.Vəzirov); **VÜCUD** (*dan. istəh.*) [Məşədi Səttar:] Bu da bir tüfəhf *vücuddur* (Ə.Haqverdiyev)

insandanqaçan *bax* adamayovuşmaz

insangiriz *bax* adamayovuşmaz

İNSANİ (*insana aid*) [Yolçuzadə:] Məsələyə daha dərindən, daha *insani* yanaşmaq lazımdır (Ə.Haqverdiyev), **BƏŞƏRİ** Bu dövlət quruluş, torpaq sənindir; Ən uca *bəşəri* dünyə həmrəyi (A.Şaiq)

insaniyyat *bax* **1.** insanlıq. **2.** insanpərvərlik

1. İNSANLIQ Bəşər belə körpülər üzərində bol salır; *İnsanlıq* bu körpüdən ağ gunlərə yol salır (S.Vurğun); **ADAMİYYƏT** Fitnələr kim fəs olur, bilmom nə halətdən törər, Əql bəvər eylomoz kim, *adamiyyətdən* törər (M.Ə.Sabir); **BƏŞƏRİYYƏT** Adam var ki, tənəzzüldür müqəddəsdür müyəssər; Ev tikir, yollar çəkir, sevir *bəşəriyyəti* (M.Rahim), **İNSANİYYƏT** [Əli:] Din bir əmri-vaqe olaraq, *insaniyyətlə* bərabər doğmuş və əsrlərdən bəri dolanbac tarix yollarında onu təqib edir (Çəmənzəminli)

2. insanlıq *bax* insanpərvərlik

İNSANPƏRVƏR (*insanları sevən, onlara xoşbəxt həyat*) [Meri:] Əlbəttə, biz *insanpərvərik*, biz anlayırıq ki... (R.Rza); **HUMANİST** [Tağı Zöhrəyə:] Bağışlayın, kirador, mən eqoist deyilom, *humanistəm* və ona görə də siz gərək mənimlə gedəsüz (M.İbrahimov); **İNSANİYYƏTPƏRVƏR** Forman oxumuş olduğu üçün [Aslan] onu özündən daha mərhəmətli, *insaniyyətpərvər* və səfdil odd edirdi (C.Cabbarlı); **İNSANSEVƏN(R).**

İNSANPƏRVƏRLİK (*insanı sevmə*) *insanpərvərlik* duyğuları həmişə otirli bir çeşyi andıran "Əsli-Kərəm" dastanında da bu ifadəsini tapmışdır (M.İbrahimov); **HUMANİZM** *Humanizm* ideaları vətəndaşı da, sənətkarı da həyata və həqiqətə tərəf çəkir (M.İbrahimov); **İNSANİYYƏTPƏRVƏRLİK** "Daima *insaniyyətpərvərlikdə* və qan qardaşlığına himmət göstərmənizi arzu edirik ." (Ə.Əbülhüsən); **HUMANİSTLİK, İNSANİYYƏT, İNSANSEVƏN(R)LİK.**

insansevən(r) *bax* insanpərvər

insansevən(r)lik *bax* insanpərvərlik

insansevməz *bax* adamayovuşmaz

1. İNSPEKTOR (*ahsil şöbələrində nəzarətçi*) Bu gün .. rayondan təftiş üçün məktəbə *inspektor* gəlmişdi (A.Şaiq), **NAZİR** (*köhn.*) Birdən qapı açıldı, məktəbin *nəzir (inspektoru)* qızarmış bir halda .. elə çıxırdı ki, yoldaşlarımızdan bəziləri qorxularından ağlamağa başladı (T.Ş.Simürğ)

2. inspektor *bax* müavin

instinkt *bax* hiss

İNSTİTUT (*ali təhsil müəssisəsi*) Cövdət ikı gun idı kı, *instituta* getmırdı (H.Abbaszadə); **DANİŞGƏDƏ** (*ərəb.*) [Doktor:] Böyük təntəfüsdə hamı bayıra çıxmışdı. Mən də sosial-kuylü tələbələrin arasında *danışgədənin* həyətinə endim (F.Sadıqov); **ELM OCAĞI** (*fars.*) [Mühiddinli:] Dağlasan belə *elm ocağı*, olasan səhrayi-kəbir (Ə.Kərim).

İNSTRUMENTOVKA (*mus.*), **ORKESTROVKA** (*bir musiqi əsərini orkestrdə çalmaq üçün uyğunlaşdırma*)

insult *bax* iflic

İNŞAAT Biz də elə yaxındakı *inşaatdan* başlayaq.. (B.Bayramov); **TİKİNTİ** O (krançı), cürbəcür *tikinti* materialları ilə dolu iri dəmir yeşikləri havaya qaldırır, lazım olan yerə qoyurdu (Y.Əzimzadə).

İNŞALLAH [Əhməd:] Mən elə bu gün təkid edərəm, ərizələr tamam olar, *inşallah* iş də düzələr, arxayın ol.. (N.Vəzirov); **ALLAH QOYSA** [Cabbar bəy:] Həqiqət, elə belə də olayacayəm, *Allah qoysa* (N.Vəzirov); **SAĞLIQ OLSUN.**

intensiv *bax* gərgin

internasional *bax* beynəlmiləl

intaha *bax* son

intahasız *bax* sonsuz, nəhayətsiz

intahasızlıq *bax* sonsuzluq

intiha *bax* təəssüfət

İNTİBAH (*elm və mədəniyyətin oyanışı, yenidən yüksəlişi*) Hər şeydən əhəmiyyətlisi odur ki, nədən yazırsa yazsın, Şekspir *intibah* dövrünün oğlu olduğunu unutmur (M.Arif); **RENESSANS** Avropada intibah (*renessans*) dövrünün ən parlaq nümayəndələrindən olan Şekspir humanizmi, xəlqiliyi, həyatsevərliyi ilə bütün xalqların, bütün qabaqcıl bəşəriyyətin qəlbinə hakim olmuşdur (C.Cabbarlı), **OYANIŞ, OYANMA.**

İNTİBAHNAMƏ (*təhlükə mahiyyətində çap edilmiş vərəqə*) [Miss Hanna:] Bugünkü *intibahnamələrdən* xəbərin varmı?' (M.S.Ordubadi); **ŞƏBNAMƏ** (*köhn.*) Bir

çox müzakirədən sonra sabahdan *şəhnamələrin* nəşrinə şüru edilməsinə qərar verildi (M.S.Ordubadi). **VƏRƏQƏ** [Nina:] Nə cür olursa olsun *vərəqələr* sabah gecə şəhərə yayılmalıdır (M.S.Ordubadi).

İNTİQAM (*pislik edən şəxsdən heyfini, acığını çıxma*) Bu *intiqam* təkcə özünün deyil, bu ana qədər bədbəxt olacaq qızların *intiqamı* idı (M.İbrahimov); **BAC** (*mac.*) [Torlan xanım:] İşə bir bax. Gör kım kımdən *bac* alır! (Mir Cəlal). **QİSAS** De kı, yağılardan öc almayınca. *Qısas* qılıncımız qınına girməz (Ə.Cəmil). **ÖC** Dedı – Qoy ildırım gücümü görsün; Südəmər uşağım, *öcümü* görsün (A.Şaıq); **HEYİF** (*məh.*)

İNTİQAM ALMAQ O, adamların arasından çıxaraq əmisi oğlunun *intiqamını almaq* istəyirsə də mümkün olmur (M.Hüseyn); **BAC ALMAQ** [Torlan xanım:] İşə bir bax. Gör kım kımdən *bac alır!* (Mir Cəlal); **HEYİF ALMAQ** [Yasavul:] Çopur Mirzə öz yolu ilə, ondan *hayfımı alarım* (S.Rəhimov). **QİSAS ALMAQ** [Yasavul:] Mən düşməndən bu cür *qısas alacağam.* (S.Rəhimov). **ÖC ALMAQ** De kı yağılardan *öc almayınca.* Qısas qılıncımız qınına girməz! (Ə.Cəmil). **HESABLAŞMAQ.**

intina *bax* təəssürat

1. İNTİZAM (*nizam və qayda*) Məktəb *öz intizamı,* dərs keyfiyyəti, ictimaı-faydalı işləri ilə şöhrət qazanmağa başladı (S.Rəhimov). **ZABİTƏ** (*kohn.*) [Divanbəyli:] Barı bu işin şükranəsinə nizamə təbe olun, ağərçi heç nizamı və *zabitəni* anlamırsınız? (M.F.Axundzadə). **SƏLİQƏ** (*bax*)

2. intizam *bax* nizam 1

İNTİZAMLI, SƏLİQƏLİ (*bax*), **ZABİTƏLİ**

1. İNTİZAMSIZ [Qoşqar:] Bilirsiniz kı, mən *intizamsız* adamı deyiləm (İ.Hüseynov). **DƏLİ-DOLU** (*dan.*) Bu çərkəz oğlunun hünərdi yolu. Üçüncu gəh qəmli, gəh *dəli dolu* (Ə.Kərim)

2. intizamsız *bax* nizamsız 2

intizamsızlıq nizamsızlıq 1
intonasiya *bax* toloffüz
intriqa *bax* fitnə 1
intriqaçı *bax* fitnəkar
intriqan *bax* fitnəkar
İP Ax, neçə cüt corab Tiflis *ipindən* quzel çap edənlərə bu zonanlar verərlər.. (N.Vəzirov); **QATMA** (*kəndir və yaxud vəndən eşilmiş ip*) [Qan:] Bu olsun nişan paltarı, dedi, - indiyə kimi bir *qatma* da vermə-vihlər kı.. (S.Rəhimov); **SAP** Çubuğun alt ucuna uzun *sap* bağlayıb pusquda durardıq (S.S.Axundov).
İpəkqurdu *bax* baramaqurdu
İpiqırıq *bax* etibarsız
İplamə *bax* dəli 1
İrad *bax* nöqsan 1
1. İRADƏ [Ayxanım:] Hevıfsən, gürkəmin, bacarığın, qabiliyyətin var, ainma *irad*dən, ağlın.. (M.İbrahimov). **QÜDRƏT** [Səlmaz:] Ancaq unutma kı, mən ərlərdə qüvvət *qüdrət* və cəsarəti sevirəm (C.Cabbarlı). **DÖZÜMLÜK. MÖHKƏMLİK.**

2. İRADƏ. DÖZÜM, MƏTANƏT. MƏTİN (*məc.*)

İRADƏLİ, DÖZÜMLÜ, MƏTANƏTLİ
İraq *bax* uzaq
İraqlaşdırmaq *bax* uzaqlaşdırmaq 1
İraqlaşmaq *bax* uzaqlaşmaq
İrəli *bax* əvvəl 1

1. İRƏLİLƏMƏK, İRƏLİ GETMƏK. QABAĞA GETMƏK, YERİMƏK

2. İRƏLİLƏMƏK, İNKİŞAF ETMƏK, MÜVƏFFƏQİYYƏT QAZANMAQ, TƏRƏQQİ ETMƏK

3. irəliləmək *bax* getmək 1
İRƏLİLƏYİŞ [Səlmə:] Mən sənin bu *irəliləyişində* əsil və böyük həyatın əzəmətini, gözəlliyini duyuram (İ.Əfəndiyev)
İRƏLİLƏMƏ, DÖNÜŞ, TƏRƏQQİ (*bax*)
İri *bax* böyük 1
İriləşmək *bax* yekəlmək, böyümək 2
İrilmək *bax* yekəlmək
İRİN (*tib.*), **ÇİRK** (*yarada*)

İRİŞMƏK ..Moşədi bu gün adamların üzünə baxıb *irişir,* uzaqdan uca səslə salam verir.. (N.Norimanov); **DİŞLƏRİNİ AĞARTMAQ** [Vahid:] Xeyr, gəlməyif, ay canım, *dişlərini* niyə *ağardırsan,* yum ağzını! (M.İbrahimov); **GÜLMƏK** (*bax*).
İrmaq *bax* çay
İrs *bax* miras
İrtibat *bax* əlaqə 1
İrticaçı *bax* mürtəce
İSBAT Tez verəsən bu sözlərin *isbatını;* Nədəndi binası abi-həyatın? (Aşıq Ələsgər); **SÜBUT** (*bax*).
İSBATLI, SÜBUTLU (*bax*)
İsevi *bax* xristian
İsevilik *bax* xristianlıq
İsfəndan *bax* ağcaqayın
İsim *bax* ad 1
İsinmək *bax* qızmaq 1
İsitmək *bax* qızdırmaq
İSLAHAT Qurultay prinsip etibarilə guya bizim *islahatımızla* razılaşdı, lakın formal cəhətdən - islahı rədd etdi (S.S.Axundov); **DƏYİŞİKLİK** (*bax*), **REFORMA.**
İSLAHATÇI, REFORMATOR
İslaq *bax* nəm
1. İSLAM (*islam dini*); **İSLAMİYYƏT, MÜSƏLMANLIQ**
2. İslam *bax* müsəlman
İslamiyyət *bax* islam 1
İslamlıq *bax* müsəlmanlıq 1
1. İSLATMAQ, NƏMLƏTMƏK, YAŞ ETMƏK, YAŞLAMAQ
2. İslatmaq *bax* döymək 1
İslıq *bax* fıştıq
1. İSMARIŞ Padşah zənonunu *ismarış* göndərir kı, holo bir neçə vaxt qalsın orda. (Nağıl); **SİFARİŞ** Hər ikı qonağın başı üstündə ikı nəfər qız durub *sifarişləri* qəbul edirdi (M.S.Ordubadi); **MESAJ** (*mobil telefonla göndərilən ismarış*).
2. İsmarış *bax* tapşırıq 1
1. İSMARLAMAQ. MESAJ GÖNDƏRMƏK, SİFARİŞ GÖNDƏRMƏK
2. İsmarlamaq *bax* tapşırmaq 1
İsmət *bax* namus, həya
İsmətli *bax* namuslu, həyalı
İsmətsiz *bax* namussuz, həyasız
İsmi-şah *bax* parol
İsrar *bax* təkid, həvəs
İSTEDAD (*fitri zəka, fitri qabiliyyət*) [Vahid:] Sənki anam bu *istedadı* haradasa hıfz eləyib ancaq və ancaq mənim üçün saxlamışdı (B.Bayramov); **QABİLİYYƏT** İnsanda *qabiliyyət* də görək olsun, hamı oxuyan alim olmaz (C.Məmmədquluzadə); **TALANT** Qorkinin özünə yazdığı məktubunda onun əsas xassələrini belə xarakterizə edir: "Həqiqi *talantınız* var, şübhəsiz kı, böyük *talantdır..*" (Çəmənzəminli); **BACARIQ, DƏRRAKƏ.**

İSTEDADLI Bu *istedadlı* bəstəkar eyni zamanda bizim diqqətimizi bir yazıçı, bir dramaturq kimi cəlb edir (M.Arif); **İQTİDARLI** Lakin Süleyman Sani yalnız xalq müəllimi deyil, eyni zamanda dövrümüzün ən *iqtidarlı* və görkəmli yazıçılarından biri idi (M.Arif); **QABİLİYYƏTLİ** [Reyhan:] Bədbəxtlikdir kı, *qabiliyyətli* adamlar lazım olan yerdə bıqabiliyyətlər otura, belə olsa cəmiyyət çürüyər kı.. (M.İbrahimov); **MÜSTƏİD** (*köhn.*) [Oqtay:] O yaradacaq. O xanqələr yaratmağa *müstəiddir* (C.Cabbarlı); **TALANTLI** [Kəbirlinski:] Oğlum, - dedi, - sən cavansan, *talantlısan,* ağıllı, savadlısan (Anar); **DƏRRAKƏLİ, QABİL., ZƏBƏRDƏST, ZƏKALI** (*bax*).

İSTEDADSIZ (*istedadı olmayan*) [Meyster:] Tələbə *istedadsız* olanda, müəllim nə edə bilər (M.Hüseyn); **BİQABİLİYYƏT** [Reyhan:] Bədbəxtlikdir kı, qabiliyyətli adamlar lazım olan yerdə *bıqabiliyyətlər* otura. (M.İbrahimov); **QABİLİYYƏTSİZ** [Məsmə:] [Kor kışı] *qabiliyyətsiz* idı (S.Hüseyn); **BACARIQSIZ, TALANTSIZ.**

İSTEDADSIZLIQ [Məsmə:] Bu vasitə ilə də bəzilərı *istedadsızlığını* gizlədir (M.İbrahimov); **BACARIQSIZLIQ** [Kor kışının] yerşi gözsuzlüyünü, uzünün xotlon acız və *bacarıqsızlığını* andırırdı (S.Hüseyn).

QABİLİYYƏTSİZLİK .Çünki gözsüzlük onların zehnində *qabiliyyətsizlivini*, nəzir və niyaza, ianə və sədəqəyə daha artıq müstəhəq hulunduqlarını və bu sayədə modasizlləri artacağını düşünürdülər (S.Hüseyn), **TALANTSIZ.**

1. İSTEHSALAT, MƏHSULAT

2. istehsalat *bax* sonuye

istehza *bax* masqara

istək *bax* **1.** tolohnt; **2.** arzu

istəkli *bax* **1.** sevgili **1**; **2.** sevimli **1**; **3.** mehriban **1**

istəksiz *bax* hovessiz

istəmədən *bax* hovessiz, könülsüz

1. İSTƏMƏK *İstəyir* connəti zahid bu qədər hiylə ilə . (S.Ə.Şirvani); **DİLƏMƏK** [Qazan Beyruyo:] Bu hünəri ki son göstərdin, dilə məndən nə *dilərsən* (Anar).

2. İstəmək *bax* sevmək **1**

3. İstəmək *bax* arzulamaq

İSTƏR-İSTƏMƏZ Tellə *istər-istəməz* Gülsənəmin qolundan yapışıb yerinə saldı (S.Rohimov); **CANDƏRDİ** Allahqulu *candərdi* gülümsünərək dedi.. (Çəmənzəminli); **XAHİ-NƏXAHİ** (*kl.əd.*) Qoca it *xahi-naxahi* çıxınışdı qapıyı.. (C.Məmmədquluzadə), **LABÜDDƏN** [Qulam xan:] Məni o qədər dəng elədin ki, axırda *labüddən* özümü bir bəlaya giriftar elədim (M.S.Ordubadi); **XAH-NAXAH, KÖNÜLSÜZ** (*bax*).

1. İSTİ, QAYNAR *tənəşnüllmış su, süd və s.*) O [Gülnisə], əlindəki qazanı *isti* su ilə yaxalayıb həyətə çıxdı: - Bismillah, - deyib *qaynar* suyu həyətə tullədı (Ə.Coforova).

2. İSTİ (*müxtəlif mənalarda*) Yayın *isti* günləri idi (S.S.Axundov); **BÜRKÜ** (*yalnız hava haqqında*) [Bostakar:] Fikir verdinizmi, Mordan kışı, bu gecə yamanca *bürkü* idi (X Hasilova). **BÜRKÜLÜ** *Bürkülü* iyun günlərinin birini Murad Kür qırağındakı söyüdlükdə, Özü isti təcrübə tarlasında qarşıladı (Ə.Vəliyev). **HƏRARƏTLİ** Moldaviya torpağında günəş yay aylarında olduğu kimi hələ də *hərarətli* idi (X Hasilova); **QAYNAR** Yay günəşi o gün *qaynar* bir ocağı andırırdı

(M.Dilbazi); **QIZĞIN** Onun günəş qədər *qızğın* qoynunda, sevgi qədər əziz qucağında monovi hərarət və məhəbbət ola bilməli (A.Şaiq); **QIZMAR** *Qızmar* günəşin altında bütün günü pambığın alağını etmək Kamalı yormuşdu (S.Vəliyev); **SICAQ** Bozən yazın *sıcaq* nəsimi kimi qəlbə bir təpəniş gətirər... (Ə.Coforzadə); **BOĞANAQ** İyul ayının *boğanaq* bir gün idi (A.Şaiq).

3. isti *bax* hərarət **1**

1. İSTİBDAD (*zorakılığa əsaslanan, zülmkarlığa əsaslanan idarə üsulu*) O zamanlar çocuq idim, təbiətin qoynunda; Tam asudə yaşar idim, tanımazdım *istibdad* (A.İldırım), **DESPOTİZM** Mirzə Rzanın maarifçilik təşəbbüslərinin şah *despotizmi* boğub məhv edir (M.Arif); **DESPOTLUQ.**

2. İstibdad *bax* zülm

1. İSTİQBAL Al və kocavə ilə *istiqbala* gedənlərdən başqa piyada gedənlər də var idi (M.S.Ordubadi); **GÖRÜŞ** Qotiba Atəboyin *görüşünə* hoddindən artıq bir təxirlə gəldi (M.S.Ordubadi); **QARŞILAMA.**

2. İstiqbal *bax* gələcək **1**

İstiqlal *bax* müstəqillik

İstiqlaliyyət *bax* müstəqillik

İstil *bax* girvənkə

İstilə *bax* işğal

İstilaçı *bax* işğalçı

İstilah *bax* termin

İstilik *bax* hərarət **1, 2**

İSTİOT (*bəstən bitkisi*) [Bonövşə:] Təyuq soyutmasıdır. Üstünə də qaru *istiot* vurmuşum (Ə.Qasımov); **BİBƏR** Bakı yollarında okmişəm *bibər;* Səvdəgəri saldım diyarbadiyar ("Azərbaycan folkloru antologiyası").

İSTİRAHƏT (*müxtəlif mənalarda*) Ancaq hərgünkü kimi bu gün də səhər tezdən ta axşama qədər bir dəqiqə belə *istirahət* bilmədən əlləşən bu adamları kəndin uşaqları tanıyırdılar (M.Hüseyn); **DİNCLİK** [Hökm.] Onun on yaxşı müalicəsi səkitlik və *dinclikdir* (A.Şaiq); **MƏZUNİYYƏT** Muxtar bir aylıq *məzuniyyətini* böyük şəhərdə keçirmək niyyətində idi (Çəmənzəminli); **RAHATLIQ**

Yayın istisində qışın qarında; *Rahatlıq* bilməden yürür bu karvan (M.Müşfiq); **DİNCƏLİŞ.**

İSTİSMARÇI, PARAZİT (*məc.*)

1. İŞ Millət nəcə tərəqi olur olsun nə *işim* var?! Düşmənlərə mühüm olur olsun, nə *işim* var?! (M.Ə.Sabir); **ƏMƏL** Aparır yer üzünü işıqlı bir səbaha; ..arzuları, ..*əmalları* (Ə.Cəmil); **FEL** (*köhn.*) Dadman şəkəri ki osla neydir, Mey içmən ozan ki, *fel* qeydir (Xətayi); **KAR** (*köhn.*) Qoy mən tək olum, özgələr ilə nədi *karım;* Dünyəvi cahan nə olur olsun, nə işim var! (M.Ə.Sabir); **KİRDAR** Ruzügarə qıl tamaşa, karə bax, *kirdarə* bax (M.P.Vaqif);

2. İŞ [Almaz:] Onları da biz *işə* çəkəcəyik (C.Cabbarlı); **XİDMƏT** *Xidmətində* ol ol üstədir, sağıcı, sanitar.. (R.Rza); **QULLUQ** [Mir Qasım:] İki il evə getmək mümkün olmadı. Yaydı *qulluq* tapıb, Rusiyada qaldım (Anar); **VƏZİFƏ** (*rəsmi iş*) [Eynəkli kişi:] Mən indi *vəzifə* başındayam, qulluqdayam (Anar); **YER** (*dan.*) [Osmanlı:] Mənim *yerimdə* gözünüz var! (Ə.Kərim).

3. İş *bax* zəhmət **3**

İşan *bax* ruhani

İşarmaq *bax* **1.** işıldamaq **1**; **2.** parlamaq

İŞBAZ, BİZNESMEN, KOMMERSANT

İŞBACARAN, İŞGÜZAR, KARLI, TƏCRÜBƏLİ (*iş bilən*)

İşçil *bax* əməksevən

1. İŞÇİ (*hər hansı bir müəssisədə, idarədə işləyən adam*) Qoçularla olbir olan polis *işçiləri* özlərini görməmozliyo vurdular (A.Şaiq); **ƏMƏLƏ** (*köhn.*) ...Neçə nəfər polis *əmələsi* və qazaqlar daxil oldular (Ə.Haqverdiyev).

2. İşçi *bax* fəhlə

3. İşçi *bax* qulluqçu **1**

İşgəncə *bax* əzab

İşgəncəli *bax* əzablı

İşgüzar *bax* **1.** işbacarın; **2.** əməksevən

İŞĞAL Azərbaycan Atəboylarına məxsus torpaqlar tamamilə xarəzmlər, İraq və iranlıların *işğalı* altında idi (M.S.Ordubadi); **FƏTH** Özünü elə öyür ki, guya bütün *fəthləri* eləyən

bu cənabi əfəndi idi (S.Rəhimov); **İSTİLA** [Aydın:] Mən elə bir dünya istəyirəm ki, orada millətlər azad, fərdlər azad, zəhmət azad, vicdan azad, hərəkət azad, bütün varlıq azad, *istila* zənciri yox, altun yox, şəşəo, dəbdəbə yox, fərman yox, hər kəs öz zəhmətinin, öz arzusunun quludur, bax belə! (C.Cabbarlı); **QƏSB** [Höccət əfəndi:] Onlar hamını dinsizliyə, *qəsbə*, zorakılığa çağırırlar! (S.Rəhimov); **ZƏBT.**

İŞĞALÇI (*bir yeri zəbt eləyən, tutan*) [Qaraş] qədər və *işğalçı* Şah Qacarı lənətlə yad edirdi (Ə.Vəliyev); **CAHANGİR** (*böyük ölkələr istila edən*) [Elxan:] Mən özümə bir din qəlxanı çəkib *cahangirlərin* cəlladlığını qəbul edə bilmərəm (C.Cabbarlı); **FATEH** [İskəndər:] Ad-sanım dünyada bilinsin gərək! *Fatehlər* tarixdən silinsin gərək! (A.Şaiq); **QƏSBKAR** Yox qoymaram bir də səni; *Qəsbkarlar* çoxsin dara! (M.Rəhim); **İMPERİALİST, İSTİLAÇI.**

İŞĞALÇILIQ, CAHANGİRLİK, İMPERİALİZM, QƏSİB (*köhn.*), **QƏSBKARLIQ**

İŞIQ Baxışın qəlbimə *işıq*, nur çilər; Onunla dünyanı ağıl dərk edər (M.Ş.Vazeh); **NUR** Yavaş-yavaş o dərədən aydın bir *nur* parladı; Zülmət saçan çöllərı günəşə ismarlədı (A.Şaiq); **ŞÖVQ** Ay kişi *şövq* salıb aynı qəbuğun (Aşıq Ələsgər); **ZİYA** Hətta, on illərlə işıq üzü görməyənlər, anadan kor doğulanlar Leylanın adını eşidib onun işlədiyi xəstəxanaya gəlir.. gözlərinə *ziyə* istəyirdilər (B.Bayramov); **FƏRTÖV** (*köhn.*).

İŞIQLANDIRMAQ Gəl bu yol, nəzi; *İşıqlandıran;* Parlaq ulduz ol (M.Rahim); **AYDINLATMAQ** Qara simsarı süni təbəssüm işığı ilə *aydınlatmağa* çalışdı (M.İbrahimov); **İŞIQ SAÇMAQ/SALMAQ** Elə bil bu gümüşü duyğudan bir parçanı oridib dərənin dibinə axıdırdılar ki, orada gündüzlər gün işığında, gecələr ay nurunda parıldasın, dərinliklərə *işıq saçmış* olsun (B.Bayramov); **MÜNƏVVƏR ETMƏK/ELƏMƏK** Yoqin bil, ölərəm, şübhəsizəm; *Münəvvər etməsə*

camalın sənin (Aşıq Həsən); **NURA QƏRQ ETMƏK/ELƏMƏK** [Azər:] Bax, beşcə dəqiqə keçməyəcək evimizi *nura qərq eləyəcəyəm* (M.İbrahimov); **NURLANDIRMAQ** Gecələr də işıqlar bozəyir otağımı: Ağaclarda lampalar *nurlandırır* bağımı (M.Rahim); **RÖVŞƏN ETMƏK** Əhvalı-şamı *rövşən edər* sübh arıza (Q.Zakir); **TABAN ETMƏK** Həqqi xalqa bildirib dəfi-zəlalət etmoli; Gün kimi *taban edib* pamalı-zülmət etmoli (M.Ə.Sabir).

İŞIQÇI (*işıq düzəldən*) [Sonəm:] Eşitmişəm ki, Azərdən bunna olar, ev tikən olar, daha *işıqçı* yox (M.İbrahimov); **İŞIQQAYIRAN** [Sonəm:] Zəng elə, tez *işıqqayıranı* çağır (M.İbrahimov); **MONTYOR** (*dan.*) İndicə işıqları xarab edəcəyəm, *montyor* çağırmaq bəhanəsi ilə gedib gədələri gətirərəm (M.İbrahimov).

1. **İŞIQLANMAQ** Mirzə Vahid sarğıya baxınca qırışlı çöhrəsi *işıqlandı* (H.Abbaszadə); **MÜNƏVVƏR OLMAQ** *Münəvvər olsun* alomlər. Görünsün inahtab, oxqay! (Aşıq Səlcli); **NURLANMAQ** .Şəfoqilə *nurlanır* göyləri yurdumuzun (Mir Cəlal); **ZİYALANMAQ** Günəş çıxdı, *ziyalandı* yer üzü (A.Səhhət)

2. **İŞIQLANMAQ** İndi də ki saat dördədür, hələ də *işıqlanmayıb* (Ə.Haqverdiyev); **DAN YERİ SÖKÜLMƏK/AĞARMAQ/QIZARMAQ** Gecə öz pərdəsini yığıb gedir, *dan yeri sökülür* (M.İbrahimov); **SABAHIN GÖZÜ AÇILMAQ** *Açıldı* bir zaman *sabahın gözü;* Göründü dağlarda günəşin özü (S.Vurğun); **SƏHƏR AÇILMAQ** [Rübabə:] Hələ *səhər açılmağa* çox qalıb (H.Abbaszadə)

işıqlanmamış *bax* alaqaranlıq

İŞIQLI (*müxtəlif mənalarda*) Aparır yer uzünü *işıqlı* bir səbaha (Ə.Cəmil); **DİRƏXŞAN** (*kl.ad.*) Niyə xurşid atəşfoşandır? Niyə qürsi-qəmər *dirəxşandır* (A.Səhhət); **MÜNƏVVƏR** (*ərx.*) Gördü ki, çəmən yenə *münəvvər*. Zülfündən onun cahan müəttər (Xətayi); **NURLU** Doğrudan da bir an içində

Səhabin bu *nurlu* çağında hava qapqaranlıq oldu (M.Rzaquluzadə); **PARLAQ** Aym qaranlıq günlərində ulduzlar daha *parlaq* və oynaq görünür (Y.Şirvan); **RÖVŞƏN** (*kl.ad.*) Sənindir *rövşən* idi qəlbim, ey gözüm nuri (Natəvan); **TABAN** (*ərx.*) Xoş bula qaranqu gecələrdə; Gözünü tilui-mahi-*taban* (Xətayi); **ZİYALI** Mənim bağım, bahurımı; Fikri *ziyalı* oğlum (M.Ə.Sabir); **AYDIN**.

1. **İŞIQSIZ** [Bahadır:] Ancaq bu ulduz uzaq, soyuq və *işıqsız* olursa, tosəlliden çox qəlb ağrısı gətirir (R.Rza); **BİNUR** Nə rəng vardı, nə qan üzlərində, dombostlu; Baxırdı xalqa o *binur* gözlər həsrətlə (M.Ə.Möcüz); **NURSUZ**.

2. **İşıqsız** *bax* qaranlıq

İşıqsız *bax* işıqyeri

İŞIQYERİ (*ümid verən*) İkinci səbəb o idi ki, Mehdiqulunun umacağı vardı, *işıqyeri* görünürdü (Mir Cəlal); **İŞIQUCU** Qoca usta yalnız Tahirin deyil, *işıqucu* gördüyü hər bir şagirdinin üstündə mehriban bir ata kimi əsməyə çoxdan adət eləmişdi (M.Hüseyn)

1. **İŞILDAMAQ, İŞARMAQ, İŞIQ VERMƏK**

2. **İşıldamaq** *bax* parlamaq

İşlək *bax* əməksevən

1. **İŞLƏMƏK** [Rüstəm bəy:] Xeyr, Mehdi bəy, haqqı ifirən adam deyilom. Hamınız *işləmisiniz* (S.S.Axundov); **ÇALIŞMAQ** Son günlər hərdən vaxt tapdıqca tikinti yerinə gedir, görülən işlərə, yorulmaq bilmədən *çalışan* adamlara hey tamaşa eləyirdi (B.Bayramov); **İŞ GÖRMƏK** Alın yaşlı Ədalət də *iş görür*, kömək edirdi (Mir Cəlal); **ZƏHMƏT ÇƏKMƏK** *Zəhmət çəkməyən* rahatlıyın qədrini bilməz (Ata.sözü).

2. **İŞLƏMƏK, XİDMƏT GÖSTƏRMƏK**

İşrət *bax* kef 1

İşsevən *bax* əməksevən

1. **İŞSİZ** (*heç bir işlə məşğul olmayan*) *İşsiz* gözə görünən bir Molla Coforqulunun oğlu idi (N.Nərimanov); **BİKAR** (*dan.*) [Əşrəf bəy:] Mənim işim belə düşübdür ki,

bir dəqiqə *bikar* otura bilmirəm (Ə.Məmmədxanlı); **BOŞ-BİKAR** [Məsmə:] Sənin naminə yaraşır gedib *boş-bikar* oturub çoroba höccələyəsən.. (Mir Cəlal).

2. **İşsiz** *bax* veyil

İştibah *bax* şübhə

İşvə *bax* naz

İşvəkar *bax* nazlı

İşvəli *bax* nazlı

İT Safo odun şəlosini kahanın ağzında yerə atdı, küllükdə yatmış boz *it* yerindən qaçıb onun ol-ayağına sarmaşdı (S.Rəhimov); **DANQI** (*məh.*) [Safo:] Ay *danqı*, o yana!.. (S.Rəhimov); **KÖPƏK** Sonsuz Qayıb bu *köpəyi* övlad kimi sevirdi (S.S.Axundov); **QUDUZDƏYMİŞ** (*dan.*) [Şəhqulu] dedi ki, gərək qara *köpəyin* ağzım yalayasan, o *quduzdəymiş* də yanına gədəndə mır-mır minldayır (N.Vəzirov); **QUYRUQBULAYAN** [Tərverdi:] Məhərrəmin on beşindən sonra bu kəndə bir *quyruqbulayan* tapmazsan (Qantəmir).

İTBURNU (*qızılgül fəsilələsindən olan qırmızı meyvəli kol bitkisi*) Covanni neylon gödəkcəsini soyundu, yolun qırağındakı *itburnu* kolunun üstünə atıb, sürücünün yanında çömbəldi (H.Abbaszadə); **HƏMƏRSİN** Voliş öz kəndlilərini göz önünə gətirdi. *Həmərsin*, qızılgül kolları... (Ə.Voliyev).

1. **İTƏLƏMƏK** [Ağca] ikiolli Güldiyevi *itələdi*.. (Mir Cəlal); **TƏKANLAMAQ** ..Bu onu, o bunu *təkanlayır* (C.Məmmədquluzadə).

2. **İtələmək** *bax* soxmaq

1. **İTİ** (*itiləmiş*) [Nizami:] Qılınc *iti* olmalıdır, lakin ehsan verdiyin dirhəmlərin şəfoqi qılıncların şəfoqindən də parlaq olmalıdır (M.S.Ordubadi); **BÜRRAN** (*kl.əd.*) Baxdıqca revolverinə əndamım olur süst; Bağrım yarılır xəncəri-*bürranımı* görcək (M.Ə.Sabir); **KƏSƏRLİ** Ortadan *kəsərli*, qabzəsi qanlı; İstərəm indidən çalhaçal ola! ("Koroğlu"); **KƏSKİN** Fikrim iti *kəskin* xəncər; Yer-göy məndən zağ-zağ əsər (M.Seyidzadə).

2. **İTİ** (*ucu şiş*) ..Yazı cihazının üstündə *iti* qələmlər görünürdü (M.Hüseyn); **SİVRİ** Buludlar qəynində çıxan şimşəyin; *Sivri* qılınc kimi süyrülür qından (S.Vurğun).

3. **itl** *bax* sürətlə

4. **itl** *bax* cəld, yeyin, tez 1; ölüstü

İti-İti *bax* tez-tez

İtlik *bax* itki 1

İtlimək *bax* 1. getmək 1; 2 sürükmək

İttifaq *bax* 1. birlik 1; 2. təşkilat 2

İttifaq *bax* hadisə 1

İttifaqən *bax* birdən, təsadüfən

İttifaqən *bax* yekdilliklə

İttihad *bax* birlik 1

İTTİHAM, GÜNAH (*bax*); **SUÇ**

İTTİHAMNAMƏ (*hüq.*); **TƏQSİRNAMƏ** (*ittiham vərəqəsi*)

İY, MİL

İy *bax* qoxu

İYLƏMƏK (*nəfəs çəkərək bir şeyin iyini bilmək*) *İylayıb-iyləyib* zülfi-ənbərin; Üzdən sonra buxağından öpəydim (M.P.Vaqif); **İMSİLƏMƏK** (*dial.*) Külokdə ac it kimi vurnuxur; o küçədən bu küçəyə; Qapıları, divarları *imsiləyir* (R.Rza); **QOXULAMAQ** [Çingiz:] Buna "boydoran" deyirlər, onu kim *qoxulasa* boyu uzanar (B.Bayramov).

İYLƏNMƏK [Böyükxanım:] ..Son o hovuzu görürsən, iki ay, üç ay təmizlənməyəndə, tozo su buraxmayanda *iylənir* (M.İbrahimov); **QOXUMAQ** Havalar istiləşdikcə fabrikin havası xarablaşır, çirkab suları küçələrə çıxır, *qoxuyur* (M.Rzaquluzadə); **ÜFUNƏTLƏNMƏK**.

İyli *bax* qoxulu

1. **İYNƏ, MİLCİK**

2. **İYNƏ** (*tib.*), **ŞPRİS**

1. **İYNƏLƏMƏK, İYNƏ VURMAQ**

2. **İynələmək** *bax* acılamaq

İyrənc *bax* eybəcər

İYRƏNMƏK (*iyrənmişəm* ağzının suyundan; Qotran qoxusu gəlir buyundan (M.Ə.Sabir); **ÇİYRƏNMƏK** Çox vaxt adam yağlı plovdan *çiyrənər*.. (S.Hüseyn); **ÇİMÇİŞMƏK, ÜRƏYİ GÖTÜRMƏMƏK** Hökim

vardığı dərmanı anama çatdırdım (Çimçirdi. *Əsəri gülümsədi* (Mir Cəlal); **DİKSİNMƏK.**

1. İZ (*mürəkkəb mənalarda*) Torpağın üzərində insanın və heyvanın *izləri* aydın görünürdü (M.Rzaquluzadə); **LƏPİR** *Ləpirlər* salamaq üzrə gəldim; Bilib görmədiyim torpağa gəldim (M.Rahimi). **RƏD** (*dan.*) Çayın üstündə kohnə, dar bir körpü vardı, üstündə isə maşınların *rədd*indən başqa heç bir təkər-filan izi görünmürdü (İ.Əfəndiyev).

2. İz *bax* nişanə I

İZAH [Ərəb.] Artıq yetişir, anladım, *izahına* ehtiyac (H.Cavid); **TƏFSİR** Bu avamlıqla belə hər sözü *təfsir* edənk (M.Ə.Sabir). **BƏYAN** Bir aləmdir o, təsviri, *bəyanı* sığmaz (R.Rza); **KOMMENTARİYA. ŞƏRH.**

İZAH ETMƏK. BƏYAN ETMƏK. TƏFSİR ETMƏK. ŞƏRH ETMƏK.

İZAHAT. İFADƏ. MƏLUMAT

1. İZDİHAM *İzdiham* iroli axdıqca atlı kazakların hücumu daha da şiddətlənirdi (M.Hüseyn). **AXIN** Mən indi özümü bu *axın*dan ayrı təsəvvür etmirəm (M.Hüseyn). **QƏLƏBƏLİK** Böyük *qələbəlik* içində rüxsarə onların hər ikisini gözdən itirir (S.Rəhimov). **TÜNLÜK** Istirahət günləri çox *tənlük* olur (M.Rzaquluzadə). **GÜR. BASIRIQ** (*bax*)

2. İzdiham *bax* camaat

İZDİHAMLI Yunis həyat qapısından şəhərin gen*iş, izdihamlı* küçələrinə çıxdı (Mir Cəlal). **BASIRIQ** Meydanın qapısı çox *basırıq* idi (M.S.Ordubadi). **ÇOXADAMLI**

İZDİHAM (*bax*)

İzdivac *bax* nikah

İZHAR, ƏRZ (*kl. ad.*) (*təşkur etmə*)

İZİN [Ərəb.] Mən sənin ağandan *izn*ini alaram (Ə.Haqverdiyev). **İCAZƏ** [Fars.] *İcazə*ni mən alaram (B.Bayramov); **MÜSAİDƏ** Qapıçı telefonla müdirdən *müsaidə* istəyib xəyyamları içəri buraxdı (Çəmənzəminli); **RÜSXƏT** (*kl. ad. köhn.*) İbrahim xanın qoşunu pusquda idi, tüfəng atmağa *rüxsət* verilməmişdi (Çəmənzəminli); **VİZA** (*xarici ölkəyə getmək, orada yaşamaq üçün pasporta qeyd edilən rəsmi icazə*) Miss Hannanın pasportuna Culfa jandarm polkovniki Şıraib *viza* etmişdi (M.S.Ordubadi).

İZİN ALMAQ, İCAZƏ ALMAQ, İZİN İSTƏMƏK, RÜSXƏT ALMAQ

İZİN VERMƏK, İCAZƏ VERMƏK, RÜSXƏT VERMƏK

İZİNLİ (*icazəsi olan*). **İCAZƏLİ. MÜRƏXXƏS, RÜSXƏTLİ**

İZİNSİZ (*icazəsi olmadan*) [İlyas:] Katibdən *izinsiz* masanın qarşısındakı kürsüdə oyaşdım (M.Hüseyn); **BİİZN.** Gələn həftə əkbər Rüstəmə xəbər verdi ki, axşam məclisi tərtib elə*sın* və axşam anasından *bizn* evdən çıxıb [gəlsin] mehmanxanaya.. (Ə.Haqverdiyev); **İCAZƏSİZ** *İcazəsiz* şəhəri tərk etməyin! (Ə.Məmmədxanlı); **RÜSXƏTSİZ** [Psixiatr:] Mən sizdən çox üzr istəyirəm ki, *rüxsətsiz* hom də gecənin bu vaxtında öz açarımla qapını açıb mənzilə girməşəm (Anar).

1. İZLƏMƏK Yerdə qalanları da Məmməd boyun nökərləri *izləyib* qılıncından keçirirdi (Çəmənzəminli); **ARXASINCA DÜŞMƏK** Məddad naharını qurtarıb qapıdan çıxdı. Kosa onun *arxasınca düşdü* (S.Rəhimov); **DABANLAMAQ** (*addım-addım izləmək*) Yuxarıda adam bir-birini *dabanlayırdı* (S.Rəhimov); **GİRLƏMƏK** [Məmdəli:] Zənfə, nə ... *girləmisən* mənə? (S.Rəhimov) **TƏQİB ETMƏK/ELƏMƏK** [Həmid:] Bəyəm ancaq inqilabçıları *təqib eləyirlər?*" (H.Abbaszadə); **ARDINA DÜŞMƏK.**

2. izləmək *bax* pusmaq

İztirab *bax* əzab; təşviş

İztirablı *bax* əzablı; təşvişli

İzzət *bax* hörmət, şərəf I

İzzəti-nəfs *bax* heysiyyət

İzzətli *bax* hörmətli

İzzətsiz *bax* hörmətsiz

Jj

jalə *bax* şeh

jokey *bax* minici

julik *bax* 1. oğru; 2. fırıldaqçı

JURNAL [Yavər və Modinə] söhbət edir, radioya qulaq asır, balaca Leyla ilə oynayır, qəzet və *jurnal* oxuyurdular (M.İbrahimov); **MƏCMUƏ** [Colil] qəzet, *məcmuə* alıb büfetə girdi və yeməyə məşğul oldu (S.S.Axundov); **RİSALƏ** (*köhn.*) Təmu – bir yazının, bir məqalənin ünvanıdır; məsələn, bir *risalənin* mövzusu yatalaq xəstəliyidir. Yatalaq xəstəliyi bu *risalənin* məzmunudur (C.Məmmədquluzadə); **DƏRGİ** Siz cey bu dünyanın *söz dərgiləri*; Dünyanın qəzetçi xəborçiləri! (M.Araz).

jurnalçı *bax* jurnalist

JURNALİST [İ.Əsgərov:] Nə yaxşı, demalısız də *jurnalist* olmaq fikrindəsiniz (Ə.Qasımov); **JURNALÇI** (*dan.*) [Minə xanım:] *Jurnalçıya* bax! Ölməşdü Minə xanım, bir də özünü qəzet-*jurnalçı* əlinə vermə! (M.İbrahimov); **QƏZETÇİ** (*dan.*) Bu *qəzetçilər* deyilmi ki, sabah bizi bəlaya? (M.Ə.Sabir); **MÜHƏRRİR** (*köhn.*) [Əhdülxasən bəy:] Çox sevdiyim və *müharrirlərini* tanımadığım "Səyahətnamə"nin insanı güldürə-güldürə ağladan mozmununu dərhal xəyalımdan keçirdim və ixtiyarsız olaraq gözlərim yaşardı (M.S.Ordubadi).

JÜRİ [Kamil:] Mən *jürinin* üzviyəm, konkursda iştirak edə bilmərəm (M.Hüseynov); **HƏKƏM** (*köhn.*) Yalnız bir ağsaqqal qayduya baxırdı. Bu *hakəm* imiş (Çəmənzəminli); **MÜNSİFLƏR HEYƏTİ** Aşağıda, meydançanın yanında üstünə qırmızı örtük salınmış uzun stolun ətrafında *münsiflər heyəti* oyləşmişdi (Ə.Qasımov).

Kk

KABAB [Qəmər:] Zöhrə, dur, *kabab* hazırdır (S.S.Axundov). **ŞİŞLİK** Ov otundan *şişlik* bişirmək üçün otirli budaqlardan şişlər, ocaqlarda yaqut kimi qızaran közlər hazırlanmışdı (M.Rzaquluzadə). **TİKƏ-KABAB.**

1. KABİNET (*evdə olan iş otağı*) Mansur *kabinetinə* gəldi (İ.Abbaszadə): **İŞ OTAĞI** Muğandan qayıdıb *iş otağında*. "Muğan"ı yazanda tələsmədin sən. (M.Araz); **YAZI OTAĞI** *Yazı otağıma*, iş otağıma; Yayılır ətri çiçəvin, gülün (Ə.Sarıvəlli).

2. KABİNET (*dövlət və müəssisələrdə olan iş otağı*) [Əlibala:] Axı borular söhbətində mən də *kabinetdə* idim (H.Abbaszadə); **KABİNƏ** Gəl oyloş, ay ana! - Leyla *kabinəsini* göstərdi (B.Bayramov).

3. kabinet *bax* kabinə 2

1. KABİNƏ (*minik maşınlarında kiçik otaq*) Şofer *kabinəsinin* qapısını açıb onu [Firəngiz] maşına dəvət etdi (B.Bayramov); **KABİNKA** Maşın onlara çatanda dayandı. *Kabinkanın* qapısı açıldı (H.Abbaszadə).

2. KABİNƏ (*hökumətə təşkil edən nazirlər heyəti*) [Hacı Səməd xanın] yennə Tehran *kabinəsinin* məsləhəti ilə müavini Sərdar Rəşid təyin olundu (M.S.Ordubadi); **KABİNƏ** Atan *kabinədə* nazirdi, gülüm. Mənim uruvimin nazirı deyil! (N.Kəsəmənli).

3. kabinə *bax* kabinet 2

kabinka *bax* kabinə 1

KABUS Bir gün bir saat olmur ki, onun üzəyini anlaşılmaz, sanki gözlənilmədən hardansa çıxıb gələrək başının üstünü alacaq bir *kabus* vahiməsi ilə qorxutmasın! (M.İbrahimov); **KÖLGƏ** (*məc.*) Bu qorxunc *kölgə* nədir? Bunu bilmək mahaldır intiqam pərisimi, yoxsa boş bir xəyaldır?! (M.Rzaquluzadə); **QARABASMA** İndi Hamid o zaman *qarabasmaya* nahaqdan gülməli bir uydurma kimi baxmasını etiraf etməyə məcbur idi (İ.Abbaszadə); **TEYF** Oddan, sudan, dənizdən, ilandan qorxan da var; Hoyuladan, *teyfdan*, xortdandan qorxan da var. (X.Rza)

KAFE (*kiçik restoran*) *Kafelər* gəzməkdən yorulub aldən düşmüş avara adamların istirahət yeridir (C.Əlibəyov); **KAZİNO** Gedib *kazinoda* kef çəkir ori; Aşığın da yoxdur bundan xəbəri (M.Rahim).

kafe-restoran *bax* kafeşantan

KAFEŞANTAN (*açıq sahəsi olan restoran*) [Rüstəm:] O xanımları ki, mən Parisin *kafeşantanlarında* görmüşəm, sən görsən Məcnuna dönüb biyabanə düşərsən (Ə.Haqverdiyev); **ŞANTAN** Mən ömrümdə Parisin görmomişəm üzünü; Enmomişəm o vəhşi, çılğın *şantanlarına* (A.İldırım); **KAFE-RESTORAN.**

1. KAFİR Demə bu *kafir*, o müsəlmandır; Hər kəsin elmi var, o insandır (S.Ə.Şirvani); **QEYRİ-MÜSƏLMAN** Mən yazıq neçə muddətdir ki, *qeyri-müsəlmanlar* kimi ancaq öz fikrimi çəkirdim, rahat, bir növ dolanırdım (N.Vəzirov).

2. KAFİR (*dinə inanmayan*) İndi beş ildir tamam dinimə ol qatmışız; Sevgili övladımı *kafirə* oxşatmışız (M.Ə.Sabir); **BABİ** (*məc.*) [Şeyx Nəsrullah:] Şeyx Əhməd, gəl gedək Hələ bu *babi* çox söz danışacaq (C.Məmmədquluzadə); **DİNSİZ** [Molla Qafar:] Mənim məqsədim dini, islamı bu *dinsizlər* arasında inkişaf etməkdən ibarət idi (S.Rəhimov); **GAVUR** O müsəlmandır, *gavur* ola bilməz, deyə Həmzət hiyləyən dodaqlarını dişinə qıstı.. (M.Hüseyn); **MÜRTƏD** (*söyüş kimi də işlədilir*) Ayğır olub indi dünənki daylar; Adətdir, *mürtədlər* connot harayları (Ə.Cavad)

KAFİRLİK [Molla İbrahim Xəlil:] Mirzə Fətəli öz *kafirliyini* iqrar etdi (Ə.Haqverdiyev); **KÜFR** *Küfr* ilə baxdığın o rus torpağı; Dühalar veribdir bəşəriyyətə (M.Rahim); **DİNSİZLİK** (*bax*).

kaftan *bax* don 1

kaftar *bax* 1. göreçən; 2. çırkın

1. KAĞIZ (*müxtəlif mənalarda*), **ARAYIŞ, İLTİZAMNAMƏ, SƏNƏD, TƏLİQƏ**

2. kağız *bax* məktub

kağızlaşmaq *bax* məktublaşmaq

kaha *bax* mağara

kahal *bax* tonbal

kahallıq *bax* tonballıq

kahin *bax* uzaqgörən

1. KAİNAT, YER-GÖY

2. kainat *bax* dünya

KAL [Vəliş:] Xam at qorxulu, *kal* meyvə zərərli, naşı adam karsız olur (Ə.Vəliyev); **YETİŞMƏMİŞ** [Doktor:] *Yetişməmiş* bir meyvəni dərməkdən mənfəət əvəzinə zərər və bəlkə də xəta gələ bilər (S.S.Axundov); **DƏYMƏMİŞ** [Gülsüm:] Arvadlar dünən ona çoxlu *dəyməmiş* özgil yedirdilər (X.Hüseynova); **GÖY** (*dan.*) Ayton dedi: – Çiyolək; Eliş dedi: – *Göy* yemiş (M.Rzaquluzadə).

kalafa *bax* 1. çuxur 1; 2. xarabalıq 1

kalamhur *bax* cinas

kalan *bax* varlı

kalendar *bax* təqvim

kalkoqraf *bax* bəkkak

kalkoqrafiya *bax* bəkkaklıq

kalliqraf *bax* xəttat

kalliqrafiya *bax* xəttatlıq

kam *bax* 1. arzu; 2. ləzzət 1

kamal *bax* 1. elm 1; 2. ağıl 1; 3. ləyaqət 1

kamallı *bax* ağıllı

1. KAMAN Ürkmüşən ovçudan, tuta bilmirəm; Qorxma, yoxdu oldə *kaman*, yaxın gəl (Molla Cümə); **KAMANƏ** (*yalnız kamança yayı*) Əli – komandir, *Kəmunə* - Əli; Çalır kamançanı *kamanə* özü (Ə.Kərim); **YAY** Bir-birini qılıncləyən kim, atla yel yetməz yel kimi keçib çomağı düşmənin topasından endirən kim, *yayı* çəkib oxu tuşlayan kim, komand atıb çapan yəhərindən doğurdan kim... (Anar); **QÖVS, ZƏNBƏRƏK** (*köhn.*)

2. kaman *bax* kamança

KAMANÇA (*musiqi aləti*) *Kamançanın* simlərindən qopan yanıq havalar, İncəldikcə, hər kəs ondan acı bir həzz alıyor (M.Müşfiq). **KAMAN** Mən o köhnə *kamanı* yenə əlimə aldım; Eşqimlə, ilhamımla bir tözə cəngi çaldım (Ə.Comili).

kamanə *bax* kaman 1

KAMİL, BİTKİN, QÜSURSUZ, NÖQSANSIZ

kamil tocrübəli

kanape *bax* divan 1

kandar *bax* astana

kan *bax* quyu

KANKAN Həmidin atası *kankan* Murtuz Coratda quyu qazarkən boğulub ölmüşdü (İ.Abbaszadə), **QUYUQAZAN** [Köhnə] Bakıda ümumiyyətlə peşəkarlar: banna, xarrat, dəmirçi, *quyuqazan*.. və sairə çox olardı (H.Sarabski); **QUYUÇU.**

kapital *bax* 1. pul 1; 2. sərmayə

kapitalist *bax* sərmayəçi

KAPİTALİZM (*lat.*) *İctimai-iqtisadi quruluş*) *Kapitalizm* quruluşunda qadının tam azadlığı mümkün deyildi (M.Arif); **SƏRMAYƏDARLIQ** (*köhn.*) Xosrov *sərmayədarlıq* quruluşunun barışmaz və sən dərəcə şüurlu düşmənlərindən idi (M.İbrahimov).

1. KAR, SAĞIR (*qulağı eşitməyən*) [Bala Sultan.] Məgər qulaqlarınız *kardır* (*sağırdır*)? Adama neçə dəfə sözü deyərlər? (C.Məmmədquluzadə).

2. kar *bax* iş 1

3. kar *bax* təsir

karagələn *bax* karlı 1

KARANDAŞ Çernil, qrafit, pero, *qarandaş*; İcad edəni olaydı şil, kaş! (M.Ə.Sabir); **QƏLƏMDAŞ** Haçan, haçan yerdə bir *qələmdaşın*; Görüb zorra boyda işartisını; Tapıb üfurmədim söz çıqıtsını? (X.Rza); **QƏLƏM** Masa üstündə ucu qəddənmiş; Neçə *qələm*, neçə varaq kağız (R.Rza).

kargər *bax* fəhlə

kargüzar *bax* mirzə 1

kargüzarlıq *bax* mirzəlik 1

karıxdırmaq *bax* çaşdırmaq

karıxmaq *bax* çaşmaq

1. KARLI, YARALI Ağaclar müxtəlifdir, barlı, barsız olurlar; İnsanlarçın *yararlı*, *karlı*, karsız olurlar (M.Rahim); Bu davada onlardan on nəfərdən çox *karlı* adamı ol-

muşdu.. (“Qaçaq Nəbi”); **KARAGƏLƏN** Qədir paketin birisini açdı və dedi: [Bayram] *karagələn* adamdır (Ə.Vəliyev); **İŞƏYARAR.**

2. karlı *bax* xeyirli

3. karlı *bax* işbacaran

karnın *bax* anlık

1. KARSIZ Bağçasız, barsız dağlar. Dumansız, qarsız dağlar. Mən sizə arxalandım. Siz olduz *karsız*. dağlar (Bayatı); **GƏRƏKSİZ** Bəhram məktubu büküb *gərəksiz* bir vəsiqə kimi kitabların üstünə tulladı (Ə.Vəliyev); **KARAGƏLMƏZ. LAZIMSIZ. YARARSIZ.**

2. karsız *bax* vecsiz

kartoqraf *bax* xəritəçi

kurtoqrafiya *bax* xəritəçilik

KARVAN (*sıra ilə hərəkət edən heyvan, dəvə dəstəsi*) Dərhal Fəxrəddin və Əloddin dərhal çadırlardan çıxıb yaxınlaşmaqda olan *karvanı* istiqbal etdilər (M.S.Ordubadi); **DƏSTƏ** Bu *dəstə* Nizamidən .. idi (M.S.Ordubadi). **QAFİLƏ** [Hacı Qəmbər:] Sağ qulağım çağırır ki, vurulan *qafilə* sonundur, kirədar neçün ağlar? (N.Vəzirov).

karvançı *bax* sarban

karvanqıran *bax* Venera

karyerist *bax* şöhrətpərəst, vəzifəpərəst

kasamas *bax* qatıq

kasıb *bax* yoxsul

kasıbkarlıq *bax* yoxsulluq

kasıblu(ş)maq *bax* yoxsullaşmaq

kasıblıq *bax* yoxsulluq

kaska *bax* dəbilqə

kassa *bax* nimçə

KASSA Cəmiyyətimizin necə ki, yazıçısı *kassası* olacaqdır (N.Nərimanov); **DAXİL** (*köhn.*) Mahmud *daxilin* üstündəki qamçını gördüsə, buna .. mənə vermədi (M.Hüseyn).

1. KASSİR Əbiş axşam məktəbinin sokkizinci sinfini bitirib “Soyuztransın” avtobus stansiyasında *kassir* işləməyə başladı (B.Bayramov); **BİLET SATAN.**

2. KASSİR, DAXİLDAR (*köhn*), **VƏZNƏDAR** (*köhn*)

kaşana *bax* saray

kateqoriya *bax* dərəcə 1

katib *bax* mirzə 1; naib 1

katiblik *bax* mirzəlik 1

katta *bax* kəndxuda

KAZARMA (*əsgəri hissələrin yaşaması üçün tikili*) *Kazarmanın* klubu ağzına kimi dolmuşdu (İ.Abbaszadə); **QIŞLA** (*köhn.*) Şəhərə buraxılan qoşun bu gün öz *qışlalarına* çəkilmişdi (M.S.Ordubadi); **NİZAMİYYƏ** (*köhn.*) Nizamiyyət idarəsinin, *nizamiyyənin* və başqa hərbi məntəqələrin damına pulemyot qoyulmuşdu (F.Sadıqzadə).

kazib *bax* yalançı

kazino *bax* 1. kafe; 2. kefxana; 3. qumarxana

kecinmək *bax* bəzənmək

keçəl *bax* daz

keçici *bax* 1. yoluxucu; 2. ötəri

1. KEÇİD, ARA, ARALIQ

2. keçid *bax* bərə 1

1 keçinmək *bax* yaşamaq 3

II keçinmək *bax* ölmək

KEÇİRİCİ (*elekt.*); **NAQİL, NƏQL**

keçirmək *bax* 1. taxmaq 1; 2. söndürmək

keçmək *bax* 1. sönmək; 2. girmək 1, 3. ölmək 1, 2

1. KEÇMİŞ (*gün, zaman, dövr*) *Keçmiş* oyyamda bizim kəndlərin bu cür bir günlük həyatı çox olardı (M.Hüseyn); **ƏSKİ** O *əski* şairlər söyləmiş yalan; Məni xəyal kimi ayağa salan; O coşqun dalğalı telin işidir (M.Müşfiq); **KEÇƏN** [Heydər bəy:] Ah, keçən günlər! *Keçən* dövrlər! (M.F.Axundzadə); **KÖHNƏ** *Köhnə* Azərbaycanın uzaq bir bucağında; Qoca Həsən dayının alçaq kərpəsi vardı (R.Rza); **MAZİ** Onu topiklədi *mazi*, məzara gömdü bu hal (A.Şaiq).

2. KEÇMİŞ. ƏVVƏLKİ, SABİQ (*bax*)

KEÇMİŞ ZAMAN (*qram.*); **MAZİ** (*köhn*)

1. KEF (*xoş əylənçə*) Yay zamanı İsa bulağında *kef* üstündən qayıdanlardan qorunmaq çətin işdir (B.Bayramov); **CÜNBÜŞ** (*kl.sd.*) Bu sönüklük içində bir şuriş; Qarışıq bir qurultu, bir *cünbiş* (A.Şaiq); **DAMAQ** [Şahmar bəy:] Arvad al, qoy evdə evdarlıq etsin, sən də kefdə, *damaqda* ol! (S.S.Axundov); **EYŞ** Dövlətliləriz, məqsədimiz *eyşü* səfadır; Mehmanlarımız büsbütün ərbabi-qinadır (M.Ə.Sabir); **EYŞ-İŞRƏT** Əkbər ticarəti əldən buraxmışdı və işi ancaq *eyş-işrət* və qumar idi (Ə.Haqverdiyev); **İŞRƏT** Bir evdə *işrət* var, bir evdə qumar; Bir evdə göz yaşı, bir evdə qubar (M.Rahim); **KEF-DAMAQ** Hasara alınmış bu həyə qəbirin; Ölüsü bolsa da *kef-damaqdadır* (N.Kosomonli); **NƏŞƏ** Qəlbimizi yarpaq-yarpaq açan qızılgül kimi; Həyat dolsun, *nəşə* dolsun bu səmimi ocağa (S.Rüstəm); **ZÖVQ** Çalın, oxuyun! Biz də uzaqdan *zövqümüzdə* iştirak edərik (H.Cavid); **ZÖVQ-SƏFA** [Korom:] Gəl sürək dünyanın *zövq-səfasını* (“Əsli Kərəm”).

2. KEF, ARZU, HƏVƏS, MEYİL

3. kef *bax* əhval

KEFCİL [Firuz:] ..canlara dəyən oğlandır, Ağarofi Deyib-gülən, *kefcil*, əlinçiq (Anar); **ƏHLİ-KEF** [Münəvvər:] Kim bilir, *əhli-kef* adamdır.. (A.Şaiq); **KEFÇİ** ...Teymur ağa həm məşhur *kefçi*, həm də nüfuzlu ..cavanlardan idi (M.S.Ordubadi); **LOTU** [Məşədi İbad:] [papağı] hərgah bələnçik qoysam, onda Şəmaxı *lotusuna* oxşarsın (Ü.Hacıbəyov).

kefçi *bax* kefçil

KEFXANA, KAZİNO, LOTUXANA

KEFLƏNMƏK Öldürdüyü donuzları .. yerib ovozino şorab ular, içib *keflənər*, sonra da qadınlara satalşardı (M.Hüseyn); **BADƏNUŞ OLMAQ** Fatma xanım səmimi xeyirlər dilondi, “ura” çığıraraq təntənəli bir surətdə *badənuş oldular* (Çəmənzəminli); **NƏŞƏLƏNMƏK** [Xosrov:] İçək, *nəşələnək*, mehriban dostlar; Dünya mey üstündə tutmuşdur qərar! (S.Vurğun); **SƏRXOŞ OLMAQ** Səməd artıq *sərxoş olduğunu* .. hiss etdi (İ.Hüseynov).

kefil *bax* sərxoş

keflilik *bax* sərxoşluq

1. KEFSİZ (*əhvalı pozğun*) Əşrəf Əhmədin otağından *kefsiz* çıxdı (A.Şaiq); **BİDAMAQ** Yolu bir xeyli zaman *bıdamaq* getdim (C.Məmmədquluzadə); **BİKEF** (*dan.*) [Əşrəf Əhmədə:] Yetim, görürəm çox *bikefsən*.. (A.Şaiq); **DİLXOR** (*bax*).

2. kefsiz *bax* xəstə

kefsizlənmək *bax* xəstələnmək

kefsizlik *bax* 1. xəstəlik; 2. dilxorluq

kelner *bax* xörəkpaylayan

kepka *bax* papaq

KEROSİN, AĞ NEFT

kerosinkə *bax* piləhə

keşikçi *bax* gözətçi

keyfiyyət *bax* xüsusiyyət 2; hadisə 1

KEYFİYYƏTLİ, ƏLA, YAXŞI

kəbin *bax* nikah

kəhətur *bax* göyərçin

kəc *bax* 1. çopoki; 2. oyri 1; 3. höcət

KƏCAVƏ (*keçmişdə heyvan və dəvə adam tərəfindən apartılan içərisində həkimdurlar, xanımlar və s. daşımaq üçün qurğu*) *Kəcavədə* xanımı; Apartılar əl üstə; Adamlar baxır onu; Nifrətlə dosto-dosto (M.Rahim); **MƏHMİL** (*kl.sd.*) Cismimdəki bimar könül halısı, guya; Bir qəmzədə *məhmildən* asılmış qərəsimdir (Natəvan); **TAXT-RƏVAN** Qətibə başında qiymətli daşlar düzülmüş qızıl tac olduğu halda *taxt-rəvan* içində otarılmışdu (M.S.Ordubadi).

kəchin *bax* çəpgöz(lü)

kədər *bax* qəm

kədərlənmək *bax* qəmlənmək

kədərli *bax* qəmli

kədərviz *bax* qəmsiz

KƏF (*bişən xörəkdə, mürəbbədə*) Mən oli doğrayıb qurtaranda Gülqədəm düyünün *kəfini* yığırdı (Ə.Vəliyev); **KÖPÜK** Salmanov mürəbbənin *köpüyünü* alırdı (Ə.Əbülhəsən).

kəfə *bax* ovuc 1

KƏFƏN, AĞ (*dan.*)

kəfəsduz *bax* çəkməçi

KƏHKƏŞAN Könül dedikləri bir asimandır; Onun da günəşi, *kəhkəşanı var* (M.Rahim); **HACILAR YOLU** O deyərdi: “Bu ağaran - *hacıların yoludur*; Yeddiqardaş; ulduzların hamısından uludur” (M.Ra-

him); **MƏKKƏ YOLU** [Qarı] gecə aralığa gələn kimi yatmadı, ulduzlara baxdı, "*Məkkə yolu*"nu bir-bir ziyarət etdi (Mir Celal); **SÜDYOLU, AĞ YOL.**

KƏKİL (*saç haqqında*) Rəngbərəng geyinmiş qadınlar, uşaqlar, barmaqları xınalı, saqqalları səliqə ilə vurulmuş kişilər, birçəklərin və *kəkilləri* daranıb düzənmiş gənclər bir-birinə qarışmışdı (Çəmənzəminli); **CİĞA** [Zeynal] sonra Şəfiqənin *ciğasından* ayrılıb qulaqlarının üstünə tökülən sığallı saçlarından dən-dən ağ tükləri gördü (İ.Məlikzadə); **CIQQA** Siyah zülfü dal gərdəndə bir qolac; Sona *cıqqası* tək ucları qıyqac (Q.Zakir)

kakildaraq *bax* şanapıpık

KƏKİLLİ, CİĞALI

kaklikotu *bax* kəkotu

KƏKOTU (*ot bitkisi*) Otaqdan *kəkotu* iyi gəlirdi, armudu stəkanda sarı kəkotu çayı buğlanırdı (H.Abbaszadə); **KƏKLİKOTU** Sərin hava *kaklikotu* ətirlə dolu idi (İ.Əfəndiyev).

KƏLAM, İBARƏ

kalça *bax* balaq

I. KƏLƏ Buzovların yarı maymaq, yarı şıl; Görünür naxıra *kələ* düşübdür (O.Sarıvəlli); **BUĞA** Meydana gözləri qızmış bir *buğa* və bir ərkək dovə çıxartdılar (Anar).

2. kələ *bax* oynaş

kələbək *bax* kəpənək

kələf *bax* yumaq **II**

kələk *bax* hiylə

kələkbaz *bax* hiyləgər

kələkbazlıq *bax* hiyləgərlik

kələ-kötür *bax* **1.** nahamar, **2.** kobud **I**

kələntə *bax* doryaz

kəlisə *bax* kilsə

kəlləmayallaq *bax* mayallaq

KƏLLƏPAÇA [Məmiş:] Nə danışırsan beçə balı, camış qaymağı, tut arağı, ərkək toğlunun *kəlləpaçasıynan* (H.Abbaszadə); **BAŞ-AYAQ** Ya üstümüzə şər atmağa, ya təzə vergilər istəməyə, ya da qarınlarını otanb bizdən donuz *baş-ayağı* istəməyə gəliblər, deyə onlar düşünür və qüssələnirdilər (S.Rəhimov).

kəlləsiz *bax* başsız **I**

kəlmə *bax* söz

kəmağıl *bax* ağılsız

kəmbəhə *bax* ucuz

kəmcürət *bax* cəsarətsiz

kəmetibar *bax* etibarsız

kəmetina *bax* etinasız

kəmetinalıq *bax* etinasızlıq

I KƏMƏR, BORU (*nəfs, qaz kəməri*)

II kəmər *bax* toqqa

kəmərbənd *bax* qurşaq **I**

kəmərbəstə *bax* hazır

kəmərçin *bax* tuman

kəmhövsələ *bax* hövsələsiz

kəmməhəl *bax* etinasız

kəmməhəllik *bax* etinasızlıq

kəmsər *bax* sofçı, ağılsız

kəmsər-kəmsər *bax* axmaq-axmaq

kənisik *bax* xalta

kəmşüur *bax* şüursuz **I**

kəmşüurluq *bax* şüursuzluq

kən *bax* tir **I**

kənar *bax* **1.** uçqar; **2.** sahil; **3.** qıraq **I**; **4.** yad **I**

KƏND (*yaşayış yeri*) *Kənd* iri, camaatı çox idi (Ə.Vəliyev); **AUL** (*Dağıstanda və Orta Asiyada kənd*) Həmzət də bəzi qonşuları kimi heç yana torpənmədi, axşamüstü düşmənlər *aula* doluşdular (M.Hüseyn); **DEH** (*köhn.*) [Alo:] *Deh!* Bir şey olsun, di gəl bu camaat içində son yükdən çıx! (S.Rəhimov); **KƏNDİSTAN** [Vaqif:] Xeyr, yanıldınız, ona dil veron; Gözəlo dünyada alovlar görən; *Kəndistan* yeridir, bəli, kəndistan (S.Vurğun); **KÖY** (*köhn.*) [Sitaro:] Nəroyə olursa, uzaq, çox uzaq, hicra bir guşəyə, heç olmazsa *köyümüzə*.. (A.Şaiq); **QƏRYƏ** (*köhn.*) [Molla:] Heç bir kos bu otraf *qəryələrdə*, elə də bütün mahalda mənim vərəqlədiyim kitabların adını da bilmir (S.Rəhimov); **OBA** (*küçük kənd*) Vəliş qayıdıb yerinə girəndə *obada* xoruzlar səs-səsə verib banlaşırdılar (Ə.Vəliyev).

KƏNDXUDA (*köhn.*) (*keçmişdə kənd işlərinə baxan məmur*) *Kəndxudalar* göndərib oğlilə çox and eylədi; Etmədi bir sud hərçənd əhd-peyvənd eylədi (M.V.Vidadi); **KATTA** (*köhn.*) [Novruzoli:] Xan, and olsun sənin başına, bizi *katta* çox incidir (C.Məmmədquluzadə); **KOVXA** *Kovxa* atlanıb öz kəndini çapan kimi bu zayıllar da atlanıb bizi çapmağa başladılar (S.Rəhimov).

kəndirbaz *bax* canbaz

kəndirbazlıq *bax* canbazlıq

kəndistan *bax* kənd

KƏNDLİ *Kəndlilər* bu xeyir işi alqışlayaraq anladılar ki, Hümmətəlinin çəngindən qurtarmaq zamanı hələ gəlməmiş (S.S.Axundov); **DEHQAN** (*köhn.*) Bu xuruşlar, yeməklər *dehqanındır*. Bilirsən; içilən şərab deyil, al qamındır, bilirsən? (M.Rəhim); **KÖYLÜ** Xoca tacir, *köylü* və sair; Alış-verişlə məşğuldurlar (H.Cavid).

kəniz *bax* **1.** qarabəş; **2.** xidmətçi **I**

KƏPƏNƏK (*zər qanadlı həşərat*) Çiçək altında bir kiçik *kəpənək*; Düşüb əfsürdə, çırpınır bipər (A.Şaiq); **KƏLƏBƏK** [Sitaro:] Yainki, göz işlədikcə, çiçəklərlə bəzənmiş zümrüdün bir çəmənzar üzərində şatır-mütəqəşpər bir *kələbək*, canlı bir çiçək kimi sevinə-sevinə, xəfif-xəfif, gurultularla, çiçək-çiçək dolaşır (A.Şaiq); **LÜLƏPƏR** (*dial.*) *Lüləpər* yerə qondı (ADDL); **PƏRVANƏ** Çəmənlərdə, seyrəngahlarda, çiçəklər qönçələrində gizlənmiş *pərvanələri* və anları oyatdı (M.F.Axundzadə).

kərəmət *bax* xeyirxahlıq

kərdl *bax* lək

kər(r)ə *bax* dəfə

kərənay *bax* şeypur

kərənayçı *bax* şeypurçu

kərənti *bax* doryaz

KƏRPİC Biz *kərpici* kərpic üstə qoymadıq, lakin qeyrilərin səbəbinə bizim üçün bir divar hörüldü (N.Nərimanov); **AYIBALASI** (*məh.*) (*palçıq kərpic*) Çayın qurtaracağında *ayıbalasından* tikilmiş bir bina vardı (S.Rəhimov).

kərrat *bax* dəfələrlə

KƏRTƏNKƏLƏ, QAYAÇAPAN (*məc.*)

kəs *bax* şəxs, insan

kəsalət *bax* süstlük

kəsb *bax* **1.** gəlir; **2.** sənət

kəshkar *bax* məşğuliyyət

kəshkarlıq *bax* sənət

kəsəmat *bax* şər

kəsən *bax* iti **I**

kəsərli *bax* iti **I**

kəsərsiz *bax* küt **I**

KƏSƏYƏN Naxanın düşdü fikrinə getsin; Pişiyin sənətin işlətsin; Pişiyə söylədi! - Bir fikrim var; *Kəsəyən* tutmağa məni də apar (R.Əfəndiyev); **ÇƏLSİÇANI, SİÇAN** (*bax*).

I. KƏSİF Döşəməni nəfilə sildiklərindən hava ağırlaşmışdı. İçəridəki bu *kəsif* qoxu və ağır sükut adamı darıxdırdı (İ.Şıxlı); **AĞIR** Homid .. içəri girəndə ələqaranlıq dəhlizdən burnuna *ağır* hava vurdu (H.Abbaszadə); **BOĞUCU** Gülür bığ altından Goray deyənə .. Qaranhq, *boğucu* bir yaz gecəsi... (S.Vurğun).

2. KƏSİF, TUTQUN, QƏLİZ, QATI

3. kəsif *bax* pinti

kəsimət *bax* şərt **I**

kəstanə *bax* şabalıd

kəşf *bax* ixtira

kəşfçi *bax* ixtiraçı

kəşti *bax* gəmi

kəştiban *bax* gəmiçi

KƏTİL (*söykənəcəyi olmayan stul*) [Hamid] köhnə *kətildə* oyləşib dincini alanda Mikayılla İsmayıl sevinə-sevinə həyətə çıxdı (H.Abbaszadə); **TABURET(KA)** [Gülgəz] konarda *taburetkanın* üstündə oyləşib buğlanan suya tamaşa eləyə-eləyə xoyala getdi... (B.Bayramov).

KƏTMƏN Hektarçıyınan düşdü bəhsə; Corgə durdu *kətmən* vurdu; Ucaldı aforin səsi (Aşıq Əsəd); **TOXA** [Əzim] əlində ələq etdiyi oyri *toxanı* yerə qoydu (A.Şaiq).

kəzzab *bax* yalançı

kibr *bax* lovğa

KİBRİT Mən *kibrit* çəkib diqqətlə ona baxdım (M.İbrahimov); **ALIŞQAN** Salalı *alışqanını* yandırıb işıqdu saatına baxdı (H.Abbaszadə); **SPİÇKA** (*rus., dan.*) İkinci straşnik təkrar *spiçka* yandıraraq diqqət etdi (S.Rəhimov).

kibrli *bax* lovğa

KİÇİCİK, ÇOX BALACA, UFACIQ

kiçik *bax* balaca

kiçikyaşlı *bax* azyaşlı

kiçilmək *bax* balacalanmaq

kif *bax* sifilis

KİFAYƏTLƏNMƏK [Firəngiz:] Mən əgər məlumatla *kifayətlənsəydim*, iş-gücün bu vaxtında, bu qədər dolama yolda maşın çapmazdım (B.Bayramov). **İKTİFA ETMƏK** [Rüstəm bəy:] Hər ağ şəra bir manat istəməyə haqqım var, onu dedim ki, hesabını itirmişəm, ona görə 80 manat *iktifa edirəm* (S.S.Axundov); **QANE OLMAQ** Leytenant xəyalında kapitanı dinləyir, onun dəlil və sübutları ilə *qane olmayaraq* üroyində kəskinliklə danışırdı (Ə.Əbülhəsən); **QƏNAƏTLƏNMƏK** Atabəy bu məktubla da *qənaətlənmədi* (M.S.Ordubadi)

KİLİD [Əziz] qapını tələsik açıb Ramizin velosipedini dəhlizin divarına söykədi və tez *kilidi* bağladı, sanki kimsə onu təqib edirdi.. (H.Abbaszadə); **QIFIL** Dördkünc balaca həyətin sol əlindəki mənzilin qapısı bağlı idi. Balaca girdə *qıfıl* vurulmuşdu (M İbrahimov).

KİLİDLƏMƏK (*kilidlə bağlamaq*) Şəkər qapını eəld *kilidlədi* hakimin arxasınca getdi (B.Bayramov); **BAĞLAMAQ** [Növrəstə:] ...bir də görəcəksən, gəldi qapını *bağladı* (Ə.Haqverdiyev). **QIFILLAMAQ** [Səfər:] ...otaqdan çıxır, qapını örtür, *qıfıllayır*.. (Anar).

KİLİDLƏNMƏK, BAĞLANMAQ, QIFILLANMAQ

KİLİDLİ, QIFILLI, BAĞLI

kilo *bax* kiloqram

KİLOQRAM (*çəki ölçüsü. 1000 qram*) [Bəsti:] Şum zamanı hər hektar yerə yüz *kiloqram* azot və yüz kiloqram fosfor səpirik (Ə Sadıq); **KİLO** 200 kiloqram çoxdur. 100 *kilo* eləyin (Q.Xəlilov).

KİLSƏ (*xristian məbədi, ibadətgahı*) Pavluşa ilə Ələsgər hamıdan qabaq gəlib *kilsənin* tininda durmuşlar (M.S.Ordubadi); **DEYR** (*kl.əd.*) [Hüseyn Xan:] ...Axırda yetişdik bir deyrə, rahiblər qaçmışdılar, *deyr* boş idi (Ə.Haqverdiyev); **KƏLİSA** (*köhn.*) Keçmişdən əsər var hələ; Uzaqda çalınır *kəlisə* zəngi (S.Vurğun); **MONASTIR**.

1. **KİMSƏSİZ** [Həkim] həm müalicə elədi, həm də *kimsəsiz* oğlanın kimsəsi oldu (B.Bayramov); **ADAMSIZ** Zavallı bu kənddə özü kimi qərib və *adamsız* idi (S.Hüseyn). **QƏRİB, BİKƏS** *Qərib* öldüm, *bikəs* öldüm, yad öldüm (M.V.Vidadi).

2. **kimsəsiz** tənha I

KİN, ƏDAVƏT Onda savadlı və bacarıqlı adamlara qarşı sönmək bilməyən bir *ədavət* yaranıdı. Bu *kin* ona özünəməxsus bir fəlsəfəyə əsaslanırdı (Y.Şirvan); **BÜĞZ** (*kl.əd.*) Beynimizdə yox idən bir gunə əsbabitəzad; Bu vətən övladına ariz olub *büğzü* mad.. (M.Ə.Sabir); **KÜDURƏT** [Xədicəyə] qarşı bəslədiyim *küdurəti* unutdum (M.Hüseyn); **NİFRƏT** *Nifrət!* Qan çanağı taclara *nifrət!* (S.Vurğun); **ACIQ** (*bax*).

kinayə *bax* 1. istehza; 2. məsqara

1. **KİNEMATOQRAF, SİNEMATOQRAF** (*köhn.*) ..biz *sinematoqrafa* getdik, şəklə baxdıq (Çəmənzəminli).

2. **kinematoqraf** *bax* kinematoqrafiya

KİNEMATOQRAFİYA (*kino sənəti*) Dövlət milli *kinematoqrafiyanın* inkişafına xüsusi qayğı göstərir (Qəzetlərdən); **KİNO** Hələ 1927-1928-ci illərdə Cabbarlı *kino* sənəti ilə maraqlanmağa başlamışdır (M.Arif). **KİNEMATOQRAF**.

KİNLİ Gah kütləyə baxır, gah Soniyəyə... *Kinli* baxışlara gətirməyib tab; Əmi edir: "Susdurun, qurtarın!" – deyə (H.Billuri); **ACIQLI** [Əhməd:] Hər ikisi *acıqlı* baxışlarla Məhərrəm əmini süzdükdən sonra, həmin kişi dönərək: "Ey, qoca şeytan, küfr danışma, başını əzərəm!" – dedi (A.Şaiq). **HİDDƏTLİ** (*bax*).

kino *bax* 1. kinematoqrafiya; 2. kinoteatr. 3. film

kinofilm *bax* film

kinolent *bax* film

kinoşəkil *bax* film

KİNOTEATR (*kino vermək üçün xüsusi bina*) Yarım saatdan sonra iso *kinoteatrda* "Dəfinələr adası" bədii filmi göstəriləcəkdi (H.Abbaszadə); **KİNO** [Şuşanın] məktəbləri, texnikumları, teatrı, *kinosu*, gözəl sənətoriləri, istirahət evləri, bir mədəni ocağı var!.. (Ə.Sadıq).

kiosk *bax* küşk 1

kiparis *bax* sərv

kir *bax* çirk 1

KİRAYƏ [Student:] Otaq buradamı *kirayə* verilir? (Çəmənzəminli); **İCARƏ** (*bir şeyin müəyyən müqabilində müvəqqəti olaraq istifadəyə verilməsi*) Tifil ikən baxdım ağa. qaraya; Qəmdən yük götürdüm mən *icarəyə* (Molla Cümə); **KİRƏ** Hacı Sultan . ıkı evindən aldığı *kirələrin* sayəsində rahatlıqla keçinirdi (S.Hüseyn).

KİRAYƏÇİ [Xanım qulluqçuya:] Liza, daha bundan sonra evdə yalnız qaldıqda danışmayacağıq: təzə *kirayəçi* öz ölkələrindən hizə nağıl edəcək.. (Çəmənzəminli); **KİRAYƏNİŞİN** Sərvinazın qışqırığına *kirayənişinlər* – naxçıvanlı qızlar da gəldilər (H.Abbaszadə); **KİRƏÇİ** Mirzə Qədir evindəki *kiraçilərdən* heç birini dışarı çıxara bilməyəcək (S.Hüseyn); **KİRƏKEŞ** (*köhn.*) [Gəmiçi:] Sözüm yoxdur, biz *kirəkeş* babayıq (M.Rzaquluzadə).

kirayənişin *bax* kirayəçi

kirdar *bax* 1. iş 1; 2. güc; 3. səbir 1; 4. davranış

kirdarsız *bax* 1. bacarıqsız; 2. səbirsiz

kirə *bax* kirayə

kiraçi *bax* kirayəçi

kirəkeş *bax* kirayəçi

kirimək *bax* sakitləşmək 1; susmaq

kirli *bax* çirkli

KİRPİK Uzun *kirpikləri* yaşlara batmışdı (Çəmənzəminli); **PEYKAN** (*kl.əd.*) Əlhəzər yay qışın şux *peykanından;* Vurar yıxar, etmək olmaz yanından (Q.Zakir).

kirşan *bax* pudra

kirşanlamaq *bax* pudralamaq

kirşanlanmaq *bax* pudralanmaq

kirşanlı *bax* pudralı

kisə *bax* 1. torba; 2. portmanat; 3. cib

kisvət *bax* paltar

1. **KİŞİ** [Qətibə:] Sən elə bilirsən ki, *kişilər* yerə göydən nazil olan bir məlaikədir (M.S.Ordubadi); **BAŞIPAPAQLI** (*dan.*) Bir dəqiqədə məhəllənin bütün *başıpapaqlılarını* topladı (M.Hüseyn); **ERKƏK** (*köhn.*) Qadınların önündə bu gün geniş bir yol var; *Erkəklərlə* bir sırada o çalışar, çapalar (A.Şaiq); **MƏRD** Üç nəfər *mərd* sahibi - iyman; Üçü bir yerdə etdilər peyman (Q.Zakir).

2. **kişi** *bax* ər 1

kişilənmək *bax* 1. xoruzlanmaq; 2. kişiləmək

KİŞİLƏŞMƏK (*yetkinləşmək*). **KİŞİLƏNMƏK**

kişilik *bax* 1. mənəmlik 1; 2. igidlik; 3. qeyrət 1

KİŞMİŞ (*üzüm qurusu*); **MÖVÜC** Bəs məmər *kişmişi*, qara *mövücü;* Badamı, püstosi hanı bağların? (Ə.Cəmil).

kişvər *bax* ölkə 1

kit *bax* balina

1. **KİTABÇA** (*balaca nazik kitab*) Bir əlində *kitabça*, bir əlində yasəmən; Məhəmməd asta-asta qayıdır mədrəsədən (B.Vahabzadə); **BROŞÜRA** Xeyli tər töküb axtarandan sonra iyirmi-otuz səhifəlik *broşüradanzaddan* bir şey tapır.. (V.Babanlı); **RİSALƏ** (*köhn.*) Çünki böyük bir məsələ barəsində fikir və rəyi iki *risalə* vasitəsilə bəyan etmək mümkün deyil idi (Çəmənzəminli).

2. **kitabça** *bax* bilet 2

KİTABŞÜNAS, BİBLİOQRAF

KİTABŞÜNASLIQ, BİBLİOQRAFİYA, KİTABİYYAT

klassifikasiya *bax* təsnifat

klassifikator *bax* təsnifatçı

klavış *bax* dil 11

kley *bax* yapışqan

klizma *bax* imalə

KNYAZ (*kŏhn*) (*vilayət hakimi*) Rəhima, covr edir hər dəm mana bir naqolay *knyaz*; Gahi Torxan, gah Cəfərqulu, gahi Xasay *knyaz* (Q.Zakir); **RACƏ** (*kŏhn.*) Misal üçün İngiltərəni götürəlim: Şərqin bir çox ölkələri İngiltərə müstəmləkəsidir, lakin ingilis əlində olan bütün ölkələrin öz sultanı, padşahı, əmiri, *racəsi*, mehrəzəsi öz yerindədir (M.S.Ordubadi)

I. KOBUD Kərim tək qalanda hiss edirdi ki, o, Könülə qarşı *kobud* hərəkətdə olmuşdu (X.Hasilova); **KƏLƏ-KÖTÜR** Damirçioğlu baxdı ki, [Koroğlu] bir yekəpər, *kələ-kötür* adamdı.. ("Koroğlu"); **KÖNTÖY** [Həmidə:] Elə *köntöy* niyə cavab verirsən, qızım, özü də təzə il gecəsi (Anar); **QABA** (Xavər) Son, bu *qaba* hərəkətində müqəssirsən (M.Hüseyn); **SƏRT** Həsən müəllim bərk əsəbiləşsə də, Paşa əmiyə hörmət etdiyindən bu dəfə də onunla *sərt* rəftar etmədi (A.Şaiq).

2. KOBUD, GÖNÜQALIN (*məc.*), **QANACAQSIZ, QALIN** (*məc.*), **QANMAZ** (*bax*)

KOBUDLUQ [Muxtarın] göyçək, iri gözlərində kişi zəhmi, qarabuğdayı sifətində yaraşıqlı bir sərtlik, *kobudluq* vardı (B.Bayramov); **KÖNTÖYLÜK** Yoldaş Fətullayevi .. bu tərəfin camaatının sərt və *köntöylüyünü* bilirdi (İ.Şıxlı); **QABALIQ** Yoldaşlarla söhbət etmək, yatarkən xoruldamaq sizcə *qabalıqdırmı?* (A.Şaiq).

kol-kos *bax* çalı

I koma *bax* qalaq

II koma daxma

kombinasiya *bax* fənd I

KOMEDİYA (*gülməli dram əsəri*) Qədim vaxtlarda *komediyanı* yunanlar gülüş üçün çıxardırlardı. (N.Nərimanov); **MƏZHƏKƏ** [Aslan:] İkinci hissədə xalq teatrının artistləri sizə "Hamlet tələsi" adlı kiçik bir *məzhəkə* göstərəcəklər (M.İbrahimov). **DRAM** (*bax*).

komik *bax* məzəli I

kommentariya *bax* izah

kommersant *bax* işbaz; tacir

kommersiya *bax* ticarət

kommunikasiya *bax* **1.** rabitə I; **2.** ünsiyyət I

kommunist *bax* partiyaçı

KOMPAS (*gəmiçilikdə, hava nəqliyyatında uzaq bir yerə getmək üçün səmt tayin edən cihaz*) O, sağ tərəfdən bir durbin və sol tərəfdən balaca bir sumka asdığı kimi döşündə də bir bağlama *kompas* (qıblənüma) salləmışdı (M.S.Ordubadi); **QİBLƏNÜMA** (*kŏhn.*) [Turab:] ..gərək onda deyəsiniz ki, danıza balıq ovuna çıxmışıq, *qibləmümamız* yoxdur, yolu azmışıq (H.Abbaszadə).

KOMPLEKT, DƏST

kompot *bax* xoşab

KOMPOZİSİYA ..bu əsərin orijinal *kompozisiyası*, son dərəcə bədii və bitkin obrazları vardır (M.Məmmədov); **QURULUŞ** "Antonio və Kleopatra" tamaşasının musiqisi də *quruluşun* şərtilik ünsürləri ilə zəngin realist üslubuna müvafiq olmalı idi (C.Cəfərov); **TƏRTİBAT** Məktubda qeyd olunduğu kimi, hər şeydən tamaşanın ümumi üslubu, quruluşu, *tərtibatı* öz təzəliyi, sadəliyi və gözəlliyi ilə diqqəti cəlb edir (M.Arif)

kompozitor *bax* bəstəkar

kompozitorluq *bax* bəstəkarlıq

konkurs *bax* müsabiqə

KONSERT [Anaqız:] Bir axşam klubda *konsert* verdik (Ə.Vəliyev); **MÜSAMİRƏ** (*kŏhn.*) O gün axşam *müsamirədən* çıxarkən Eldar bizimlə görüşüb ayrıldı (M.Hüseyn)

konspirativ *bax* gizli I

KONSTİTUSİYA (*hər hansı bir dövlətin dövlət quruluşunun ali qanunu*) [Solimo:] Yoxsa *Konstitusiyada* hüquqlarımız başqa başqadır? (İ.Əfəndiyev); **ƏSAS QANUN** [Qızıl Arslanın Atabəy Məhəmmədə göndərdiyi məktubdan:] Quranın *əsas qanun* götürüldüyü bir məmləkətdə ruhanilərı hökumətin idarə işlərindən uzaqlaşdırmaq mümkün olmaz. (M.S.Ordubadi); **QANUNİƏSASİ** (*kŏhn.*) Vermişdi atam gor sizə *qanuni-əsasi*, Bir molla kişiydi, var idi hilmi, həyası (M.Ə.Sabir); **MƏŞRUTƏ** (*tar., kŏhn.*) Həmin o *məşrutə* istəyən budu? (Mir Cəlal)

KONSULTASİYA, MƏSLƏHƏT

kontinent *bax* qitə I

kontrakt *bax* müqavilə

kontrol *bax* nəzarət

kontrolçu *bax* nəzarətçi I

kontrolsuz *bax* nəzarətsiz

kontrolyor *bax* kontrolçu

konvensiya *bax* müqavilə

konvert *bax* zərf

kopiya *bax* surət 2

koppuş *bax* totuq

korazehin *bax* kütbeyin

koridor *bax* dəhliz

KORLAMAQ, XARAB ETMƏK/ELƏMƏK, ZAY ETMƏK/ELƏMƏK

KORREKTOR (*məsb., qəzetdə, kitabda, jurnalda və s.-də səhvlərin düzəldilməsini korrektura edən*) 1927-1937-ci illərdə Ə.Vahid əvvəlcə "Azəmoşr"də *korrektor*, sonra isə "Kommunist" qəzeti redaksiyasında kütləvi işçi kimi çalışmışdır; **MÜSƏHHİH** (*kŏhn.*) Növbətçilər və *müsəhhihlər* sohifələri oxuyur, hər sözə, hər zərfə diqqət yetirdilər (Ə.Qasımov).

KORREKTORLUQ, MÜSƏHHİHLİK

korrupsiya *bax* rüşvətxorluq

korş *bax* kül I

korşalmaq *bax* kütləşmək

koruxmaq *bax* sağalmaq

kos *bax* top

kosa *bax* hoqqabaz I

KOSMONAVT *Kosmonavtlar* uçub dönüşlər geri; Uzaq göylə yaxın dost edib bizi (M.Rahim); **ASTRONAVT** (*ABŞ-da və bəzi ölkələrdə işladilir*) Amerika *astronavtları* Yerətrafı orbitdə 84 gün – 1973-cü il noyabrın 16-dan 1974-cü il fevralın 8-dək qalmışlar (Qəzetlərdən).

KOSMONAVTİKA, ASTRONAVTİKA

kovxa *bax* kəndxuda, yasavul

köbə *bax* həşiyə

KÖÇƏBƏ Amma *köçəbə* tayfalar arasında qudalıq ovəzinə nişanbazlıq adəti vardır (R.Əfəndiyev); **BƏDƏVİ** [İxtiyar:] Oğlum, mədəni aləmi nifrətlə buraxdın; Gəldin şu çədəlsiz, *bədəvi* aləmə çıxdın (H.Cavid);

ÇÖLLÜ Xoş keçmədi il *çöllüyə*, dehqano, nə borcum? (M.Ə.Sabir); **ELAT** [Soltan:] Çoxdan buralara *elat* gəlmədıyı üçün koklik çoxalıb (İ.Əfəndiyev); **KÖÇƏRİ** (*məc.*) Kürün sahili *köçərilərin* düşərgəsinə çevrilmişdi (İ.Şıxlı); **OBA** Hər il bu zaman yolun ətəklərinə qədər çadırlar, *obalar* düşərmiş (Mir Cəlal).

köçəri *bax* **1.** tərəkəmə; **2.** köçəbə

1. KÖÇMƏK (*köçüb başqa yerə getmək*) Sabahısı günü Ağca xanım anası ilə şəhərə *köçdü* (S.S.Axundov); **DAŞINMAQ** Student xanımla vidalaşaraq iki gündən sonra *daşınacağını* bildirdi (Çəmənzəminli); **YIĞIŞMAQ** Bir həftədən sonra eşidim ki, Xeyransanın talağını verib, *yığışıb* gedib İran vətəninə (C.Məmmədquluzadə).

2. KÖÇMƏK [Vəzir:] [Xan] ..mənə buyurdu ki, bir həftəyədək onun [Niso xanımın] *köçmək* todarükünü gör! (M.F.Axundzadə); **ƏRƏ GETMƏK** [Pəri:] Fəqət *ərə getmək* asanmı? (C.Cabbarlı).

3. köçmək *bax* ölmək

1. KÖÇÜRMƏK [Sonəm:] Qız ki, dingildədi, gərək *köçürəsən* gəlsin (M.İbrahimov); **ƏRƏ VERMƏK** [Sərvər:] Yox, mən eyləmirəm. Rüstəm bəy Gülnazı özgəsinə *ərə verir* (Ü.Hacıbəyov).

2. KÖÇÜRMƏK, SURƏTİNİ ÇIXARMAQ, ÜZÜNDƏN YAZMAQ

1. KÖHNƏ (*müxtəlif mənalarda*) Yalnız mənim sevgilimin mahnısını dinləyir; Bu yerlərdə *köhnə* həyat can çəkişir, inləyir (A.İldırım); **ƏSKİ** [Uşaqlar:] Hey son, hey *əski* dünya, təslim ol! Sənə qarşı yürüş var (M.Müşfiq); **QƏDİM** (*məc.*) [Hacı Murad:] Məhərrəm bəy, ..*qədim* dostunuzu yadınıza saldınız (S.S.Axundov); **QƏDİMİ** [Davud:] Xarab olan *qədimi* saatımı dükana düzəltməyə gətirmişəm (H.Abbaszadə).

2. köhnə *bax* nimdaş

3. köhnə *bax* sabiq

4. köhnə *bax* arxaik

5. köhnə *bax* boyat

köhül *bax* mağara

I KÖK (*bədənə aid*) Bax, o *kök* oğlan Aslanzadə ilə bir yerdə işləyirdi (H.Abbaszadə); **CANTIRAQ** (*dial.*) *Pota* kişi qor ağacına bağlanmış xınayı. *kök* qoyunu açıb gətirdib Covanninin ayaqları altında yerə yıxdı, erkəyi kəsmək üçün rahatladı, böyürdən çıxan *cantıraq* bir oğlan ona kömək elədi (H.Abbaszadə). **DIBIRÇƏLLƏK** (*dial.*) *Dibirçəllək* adamı bərk qaçmaz (ADDL); **DOLĞUN** Katibənin *dolğun* və şirnal baldırları, düzgün ondanın, oynaq yerişi onun [Xoləfin] xoşuna gəldi (Y.Şirvan); **DOLUBƏDƏNLİ** [Qara oğlan] ..kooperativ dükanının eşik divarına söykənmiş qısaboylu, *dolubədənli*, köhnə pencoyinin döşü iki yerindən yırtılmış qoca bir kişini göstərdi (M.Hüseyn); **DOLUVÜCUD(LU)** Xindistan həyalarının ağıllısı, yaşlısı, savadlısı sayılan bu *doluvücud*, ortaboy, yaşı əllini haqlamış Məmmədbağır bəy soyuqqanlı dinləndi (Ə.Vəliyev). **POTA** Kişi əyilib çiyni üstündən dalca gələn *pota* oğlanı göstərdi (H.Abbaszadə). **ŞİŞMAN** [Məsmə] alçaqboylu *şişman* bir qadın idi.. (X.Hasilova); **TOSQUN** Həmid ləngər vura-vura yeriyən *tosqun* bir kişini saxladı (H.Abbaszadə), **TUMBUL** Sonra Gülüş yüyürüb gəldi Balaca, *tumbul* qolları ilə Aslanın qıçlarına sarıldı (C.Cabbarlı). **YOĞUN** Bu zaman Xasayın anası Badam gəldi. Bu *yoğun* kişi gözləri ilə ona işarə etdisə, qadın barıt kimi açıldı (A.Şaiq);

II KÖK Balqabaq, çuğundur, *kök*, qarpız, yemiş; Yığdı torbasına, deymiş, deyməmiş (R.Rza); **YERKÖKÜ.**

III kök *bax* nişə

köka *bax* qoğal

KÖKƏLMƏK [Firəngiz] Yamanca *kökələrsən.* Muxtar (B.Bayramov); **ƏTƏCANA GƏLMƏK** Qayıdıb gələndə qız həm *ata-cana gəlmişdi*, həm də o qədər utancaq olmuşdu ki, *söz* deyəndə qızarırdı (Ə.Vəliyev), **ƏTLƏNMƏK** [Qız] arada o biri otağa keçib özünə də baxdı. *Ətlənmiş* çiyninə, qabarıq sinəsinə gərəndə təəccüb etdi (İ.Şıxlı). **ƏMƏLƏ GƏLMƏK** [Badam:] Nə damışırsan, a kişi, infarkt keçirmomisən?! Sonin *əmələ gəlmayın* üçün mən bacardığımı eləyirəm ki, gümrahlaşasan (H.Abbaszadə), **GÖBƏK BAĞLAMAQ** (*fr.v.*) Yağ salıb, *bağlayıb* cümlə *göbək* (S.Ə Şirvani); **ŞİŞMƏK** (*məc.*) (*çox kökəlmək*) [Xaca Firuz:] Amma bunlar yeyib *şişirlər* (Ə.Haqverdiyev); **YAĞLANMAQ** (*məc , dan*) ..bir cüt erkək o qədər *yağlanmışdı* ki, quyruqlarını çəkib apara bilmirdi (Ə.Vəliyev).

1. köks *bax* döş I

2. köks *bax* ürək

KÖKSÜZ (*kökü olmayan bitki, ağac və s.*) *Köksüz* ağacı becərməkmi olar? (N Nərimanov); **RİŞƏSİZ** [Kazım:] Sordur *rişəsiz* ağac kimi yerə sərildi (M.İbrahimov)

kölə *bax* qul I I

köləlik *bax* I. qulluq I; 2. əsarət I

I. KÖLGƏ Yenə o bağ olaydı sevdalar ölkosində; O söyüd *kölgəsində;* İnci qumlar üstündə yenə verib baş-başa; Yayı vurardıq başa (M.Müşfiq); **KÖLGƏLİK** Bu arxları atan mən; Suyu suya qatan mən; *Kölgəlik* yada qaldı; Gün altında yatan mən (Bayatı), **SAYƏ** (*kl.ed.*) Gün tülu etmiş üfüqdən, ariq çün ayə, bax, Çətri-mişkini salıb xurşid üzrə *sayə* (Heyran xanım).

2. kölgə *bax* kabus, xəyal I

kölgəlik *bax* kölgə I

KÖMBƏ (*çörək növü*) Gərək bir *kömbə* də yeyim gedim! (N.Vəzirov); **QALAC** [Aytəmiz:] Heç bilirsiniz, dava vaxtı insanlar bir parça çörəkdən ötrü, bir loğma qara *qalacdan* ötrü neçə sifətə düşürdülər (Ə.Qasımov)

KÖMƏK (*müxtəlif mənalarda*) [Hacər xanım:] Doğrudur, ondə gizli olmağının sirrini gölmişəm sonə açıb söyləyəm və sondən *kömək* istəyəm (S.S.Axundov); **AMAN** Hər zaman igidləri xofa salan gözləri indi Paşa xana xumur-xumar baxıb ondan *aman* gözləyir (S.S.Axundov); **ARXA** (*məc., dan*) Dəmirçioğlu da sözünün üstündə durdu, dalılarla dostlaşıb Koroğlunun *arxası*, kömək oldu ("Koroğlu"); **HARAY** (*dan.*) [Əhməd:]

Əlacı bunları qırmaqdır, yoxsa divandan bizə *haray* çatmaz (N.Vəzirov); **HƏYAN** Camalla "nişanlısı" Mahiroyə *həyan* olmağı ondan xahiş etdi (Y.Şirvan); **İMDAD O** baxışlarda çırpınan ümeyim; Diloyir gözlərindən hey *imdad* (A.Şaiq); **MƏDƏD** [Dəli Qöçər:] Vay, – dedi! *Mədəd!* – Dədə, kərəm elə, Allah eşqino qapını aç çıxım (Anar); **DİRƏK** (*məc.*), **ƏNCAM.**

I. KÖMƏKÇİ [Cahangir bəy:] Hərgah o vəd elədiyi məbləğləri vermosə, baş üstə, inan də sizə *kömək*çi (N.Vəzirov); **DADRƏS** (*kl.ed.*) Məktubo, sonətə artdı həvəsim; Kimsəsizdim, yox idi *dadrəsim* (Ə.Vahid); **DƏSTGİR** (*köhn.*) Deyirlər ki, cəmi füqəranın *dəstgirdir* (Ə.Haqverdiyev); **MƏDƏDÇİ** Həlimə xalə ..övrət qonşularından özünə *mədədçi* çağırardı (C.Məmmədquluzadə); **MƏDƏDKAR** (*köhn.*) A çocuq, gel, sənə haqq yar olsun; Cümlə halında *mədədkar* olsun (A.Səhhət); **YAVƏR** (*kl.ed.*) Dildadələrin dadrəsi, *yavəri* sənsən (Q.Zakir).

2. KÖMƏKÇİ [Cahangir bəy:] ..Baş üstə, mən də sizə *kömək*çi (N.Vəzirov); **ƏLALTI** [Nərgiz:] Sənin *alaltın* öz işini yaxşı bilir (M.İbrahimov); **QUYRUQ** (*məc.*) [Zalxa:] Sən Salmanov da onunla [Musa ilə] olbirsən, sən Kərəmov da onlarm *quyruğusan* (S.Rəhman); **MÜAVİN** (*bax*).

kəntöv *bax* kobud I

kəntövlük *bax* kobudluq

könül *bax* I. ürək; 2. həvəs

könülaçan *bax* ürəkaçan

KÖNÜLLÜ [Könül:] Mən olduğum rayonlarda əmaat cobhəyə *könüllü* kömək eləyir (X.Hasilova); **QEYRİ-MƏCBURİ, ÖZ XOŞU İLƏ.**

KÖNÜLSÜZ ..Arvad sustalmış halda, *könülsüz* ayağa qalxır (H Abbaszadə); **XAHNAXAH** Qoca *xahi-naxahi* çıxmışdı qapıya.. (C Məmmədquluzadə); **İSTƏMƏDƏN, İlƏVƏSSİZ** (*bax*), **ÜRƏKSİZ.**

köpək *bax* it

I. KÖPƏŞMƏK, SIZANAQ ƏMƏLƏ GƏLMƏK

2. kəpəşmək *bax* köpmək I

I. KÖPMƏK, KÖPÜRMƏK, KÖPƏŞMƏK, QABARMAQ, ŞİŞMƏK (*bax*)

2. köpmək *bax* acımaq II

3. köpmək *bax* yatmaq I

I. KÖPÜK (*su üzərində olan qabarıq*) Gominin humu suların həmar aynasını parçalaya-parçalaya irəlilədikcə arxasında uzun, oriyib yayılan *köpük* zolağı qoyurdu (H.Abbaszadə); **HÜBAB** (*kl.ed*) Qəm dalğası hücuma keçən dəmdə qəlbimdə; Çeşmim kənarına yığışan bir *hübabə* bax! (A.Şaiq)

2. köpük *bax* kəf

KÖPÜKLƏNMƏK Şəlalələr qayalardan üzüaşağı gurlayıb axır, *köpüklənir* (M.İbrahimov); **KÖPÜRMƏK** [Nəbi:] Baxırdıq *köpürüb* axan sulara (S.Rüstəm).

köpükotu *bax* çuğan

köpürmək *bax* I. köpmək I; 2. köpüklənmək; 3. hiddətlənmək

KÖRFƏZ (*gəmilərin dayanacağı üçün münasib yer*) Qarı dənizin dağ boyda dağları sahilə gəlir, Novorossiysk *körfəzindəki* gəmi sığınacağının daş həsarına toxunub parçalanırdı (R.Rza); **BUXTA** [Mənsur] mohəccərə söykənib *buxtaya* tamaşa etdi (H.Abbaszadə); **LİMAN** Nukusda meydançası bizim polad quşların; Qumların dəryasında bir *limana* bənzəyir (S.Rüstəm).

körpə *bax* çağa

körpəlik *bax* uşaqlıq I

KÖRPÜ Qadın bu sözlərdən sonra vidalaşıb yelkəndən *körpüyə* çıxdı (M.S.Ordubadi); **CİSR** Gəmi *cisrin* altından üzüb keçdi.. (M.S.Ordubadı)

KÖŞƏK [Tural:] Dəvəcən höyümüşsən, *köşəkcə* ağlın yox (Anar); **DƏVƏ BALASI** İsveçronın Bazel şəhərindəki zooparkda ağ *dəvə balası* doğulmuşdur. Köşək dünyaya gələrkən çox zəif idi (Qəzetlərdən).

1. KÖŞK Bəhmən bayaq institutun tininddəki *köşkdən* aldığı və evə gələndə avtobusda oxuduğu "İdman" qəzetini açdı, arasına üzüm, şaftalı yığdı kı, Qəni kişigilə apar-

sın (H.Abbaszadə); **BUDKA** (*dan.*) Bağın ayağındakı meydançada bir *budka* qoyulub, orada hər növ ürək sənnətdən içki, süd, qatıq və sair satırdılar (Ə.Haqverdiyev); **KİOSK** Adamlar qəzet *kiosku* qarşısında dayanıblar, su içir, papiros alır, trolleybus gözləyirlər (Anar).

2. köşk *bax* imarət

3. köşk *bax* talvar

kötəkləmək *bax* döymək I

kövdan *bax* səfeh

kövkəb *bax* ulduz

köy *bax* kənd

köylü *bax* kəndli

KRAXMAL, NİŞASTA

KRAXMALLAMAQ, NİŞASTALAMAQ

KRAXMALLI, NİŞASTALI

KRESLO (*qolluqlu stul*) O, yanını *kreslosuna* möhkəm basaraq yerini daha da möhkəmləndirib kabinetinə göz gəzdirdi (Ə.Qasımov). **KÜRSÜ** Ziyafət məclisinin yuxarı başında üç boş *kürsü* qoyulmuşdu (M.S.Ordubadi). **SANDALYA/SƏNDƏL** (*köhn.*) Adəti üzrə məni dalı-dalı aparıb qoltuqlu *sandalyaya* oturtdu (M.S.Ordubadi).

krovat *bax* çarpayı

kruşon *bax* içki

kudu *bax* balqabaq

kuh *bax* dağ I I

kukla *bax* gəlincik

kuplet *bax* 1. bənd II, 2. meyxana II

kustar *bax* sənətkar I

kutlamaq *bax* yığmaq

kutlaşmaq *bax* yığışmaq I

kut *bax* topa

kutlaşmaq *bax* yığışmaq I

kuzə *bax* bardaq

kübar *bax* zadəgan

KÜÇƏ [Foxr.:] Axşamınız xeyir, *küçədə* işıqlar keçdi, dedim çətinlik çəkərsiniz (Ə.Babayeva). **SOQAQ** (*ərx.*) Sərt, soyuq bir qış gecəsi. Səma bəyaz, yer bəyaz: Uğuldayan küləklərlə sarsılmada *soqaqlar* (M.Müşfiq).

KÜÇÜK İstifadə eləyib belə bir yaramazdan; Atmışdılar konara *küçük* kimi bir azdan (M.Rahim); **ƏNİK** (*məh.*) İtin *əniyi* it olar (ADDL); **İT BALASI.**

KÜÇÜKLƏMƏK Qəssab Balakişinin qancığı bu axşam *küçükləmişdi*. . Çəmənzəminli); **DOĞMAQ** (*bax*) I

küçüklənmək *bax* yaltaqlanmaq

küdurət *bax* 1. qəm; 2. kin

küdurətli *bax* qəmli

küfr *bax* allahsızlıq: kafirlik, dinsizlik

küfran *bax* nankorluq

kükrəmək *bax* coşmaq I

külah *bax* papaq

külbaş *bax* bodboxt

külbə *bax* daxma

külçə *bax* filiz

külək *bax* yel I

KÜLƏKLİ, YELLİ

küləktutmaz *bax* dəldə I

külfət *bax* 1. ailə; 2. arvad I

küll *bax* 1. bütöv, 2. bütün I

küllü *bax* saysız-hesabsız

KÜLLİYYAT (*şair və yazıçının əsərlərinin toplusu*) Kəhrizli kəndinin təsərrüfat məsələləri haqqında Həmidə xanıma yazılmış bir sıra məktublar *külliyyata* salınmışdı (Ə.Mirəhmədov); **DİVAN** [Vaqif:] Elə, gecə-gündüz sən gətiron kitablara baxır, şairlərin *divanı* ilə vaxt keçirirəm (Çəmənzəminli).

külrəngi *bax* boz I

KÜLÜNG (*yer qazmaq üçün alət*) Bellən, *külüngləri* götürək, maşınlar tapaq, müəllimimizin dediyi Təbrizi yaradaq (M.İbrahimov); **QAZMADÜŞƏR** Əlisə yanzarafat, yarı ehtiyatla hərlənib *qazmadüşər*, bel, balta gərki, mişar və qeyri kərəstə toplanmış anbarı gördi (S.Rəhimov); **TİŞƏ** (*kl.əd.*) Naxunı qəmli bizi Fərhadə nisbət etməyin; Kim yıxar bir gündə yüz min Bisutunu *tişəni* (S.Ə.Şirvani); **DÜŞƏR** (*dial.*).

küm *bax* barama

kümçü *bax* baramaçı

kümdar *bax* baramaçı

KÜNC Uşaq bir *küncdə* boynunu burub oturmuşdu (M.İbrahimov); **BUCAQ** [Qəhrəman:] İndi mənim də fikrimə düşür ki, *bucaqda* bir arvad oturmuşdu, qucağında bir qundaq var idi (M.F.Axundzadə); **GUŞƏ** Beyrək zindanın bir *guşəsinə* qısılıb uzanmışdı (Anar); **ZAVİYƏ** Danışmamaq *zaviyədə* oturub Allahı çağırmaqdır (C.Məmmədquluzadə).

küpə *bax* bəsti

küpəgiran *bax* səhrbaz

I kür *bax* 1. ağlağan; 2. hay-küyçü

II kür *bax* tənbəl

I kürək *bax* bel I

II kürək *bax* arxa I

kürəkən *bax* yezno

kürnuş *bax* təzim

kürreyl-ərz *bax* dünya

I. KÜRSÜ (*yığıncaqda nitq söyləmək üçün hündür yer*) Ona *kürsüyə* sinə gərdi: Danışmadı, susdu bir dəm; Çatıb qara qaşlarını, fikrə getdi o bir anlıq (S.Vurğun); **TRİBUNA** O su verdilər, xahiş edib uca yerə, *tribunaya* çıxartdılar (Mir Cəlal).

2. kürsü *bax* stul

3. kürsü *bax* kreslo

KÜSDÜRMƏK Söylədi: – Camaat, *küsdürdük* sizi (H.K.Sanılı); **İNCİTMƏK** Mollanı özümüzdən *incitmişik* (C.Məmmədquluzadə).

küsayən *bax* dəymədüşər

küskün *bax* incik

küskünlük *bax* inciklik

KÜSMƏK Gündə yüz al eyləyən qəlbi-qəradan *küsmüşəm* (M.P.Vaqif); **İNCİMƏK** Neyləmişəm *inciyibsən:* Yenə ey gülbədən, məndən? (Q.Zakir); **QƏLBİ SINMAQ** *Qəlbin sınmasın,* nigaran da qalma (M.S.Ordubadi).

küstax *bax* tərbiyəsiz 2

küstaxlıq *bax* tərbiyəsizlik

1. KÜT (*iti olmayan*) [Qulu:] Bu elə *kütdür* ki, heç yer də qazmaz (S.S.Axundov); **KƏSƏRSİZ** [Ana:] Dönüb olar *kəsərsiz* dəmir parçası (M.İbrahimov); **KORŞ** (*dial.*) Dərik ki, balta *korşdu,* kəsmir ağacı (ADDL); **KƏSMƏYƏN.**

2. küt *bax* kütbeyin

kütbaş *bax* kütbeyin

KÜTBEYİN [Colil:] Haçandan bəri ayrı-ayrı *kütbeyin* idarə və təsərrüfat başçılarının əleyhinə danışmaq hökumət əleyhinə çıxmaq olub? (H.Abbaszadə); **DANABAŞ** (*məc.*) İşləri yaşdı, qoymayın! Lap *danabaşdı* qoymayın! (M.Ə.Sabir); **KORAZEHİN** [Qəndab:] Riyaziyyatda məndən də *korazehin* idi (B.Bayramov); **KÜT** [Mötəbərov:] Sən nə qədər *küt* adamsan, oşi? (M.Hüseyn); **MALBAŞ** (*məc.*) [Şəkərlinski:] Alışov, yandım, sən də bir söz de, ay *malbaş* (M.İbrahimov); **YELBEYİN** [Şamxal:] Sizin oğluvuz, maşallah, aspirantıdır, kəllədir, mənimki lap *yelbeynun* biridir (Anar); **BAŞIBOŞ, KÜTBAŞ.**

kütlə *bax* camaat, xalq I

KÜTLƏŞMƏK (*itiliyini itirmək*) Neçə vaxtdı ki, Gövhər qiyməkeşi işləmirdi, qiyməkeş yaman *kütləşmişdi* (H.Seyidbəyli); **KORŞALAMAQ** *Korşalan* baltanı hər altmış-yetmiş metrdən bir çıxarmaq lazım gəldi (M.Hüseyn).

KÜTÜM (*balıq*) [İkinci bakılı:] Təzəcə bir araba *kütüm* balığı bazarın ortasında saxlayıb satırdılar ki, camaat da çox şirin alırdı (C.Məmmədquluzadə); **ZİYAD** Bahqların müxtəlif növləri və adları var: *ziyad* (kütüm); çapaq (ləç); çoki (sazan).. ("Azərbaycan folkloru antologiyası").

küy *bax* hay-küy

küyçü *bax* hay-küyçü

küy-kələk *bax* hay-küy

küy-kələkçi *bax* hay-küyçü

kvadrat *bax* dördkünc(lü)

kvartal *bax* 1. rüb; 2. polis I

Qq

qabə *bax* **I**. kobud, 2. qanacaqsız, mədəniyyətsiz

qabaqgörən *bax* tərəqqipərvər, uzaqgörən

I qabaq *bax* balqabaq

II qabaq *bax* **I**. əvvəl 1; 2. ön; 3. üz

qabaqca *bax* əvvəlcə

qabaqcadan *bax* əvvəlcədən

1. QABAQCIL .Kəndimizin bugünkü *qabaqcıl* adamlarının ürəyini döyündürən bu ehtirasla duyğular müqəddəsdir (M.İbrahimov). **MÜTƏRƏQQİ** Orduda *mütərəqqi* zabitlər dəstəsi bir sıra müvəffəqiyyətsizliklərə uğrayıb.. (M.İbrahimov); **TƏRƏQQİPƏRVƏR** (*bax*).

2. QABAQCIL. ƏN FƏAL. ƏN ŞÜLRLU

qabaqdan *bax* əvvəldən

QABAQ-QABAĞA (*iki nəfərin bir-birinin qarşısında olması*) O biri nümayəndələri oturmağa dəvət etdi. özü də gəlib Pəri xala ilə *qabaq-qabağa* əyləşdi (M.İbrahimov); **QABAQ-QARŞI** Güllü ..qoluçırmaklı olduğu halda. oğlu ilə *qabaq-qarşı* durub danışırdı (Ə.Əbülhəsən); **QABAQ-QƏNŞƏR** [Aytəmiz:] Şəhərdə çox fikirləşdim, çox götür-qoy elədim ki, sənə ürəyimi açam, sənlə *qabaq-qənşər* oturub danışam (Ə.Qasımov); **RUBƏRU** (*kl.ədˈ*) Dün mənimlə *rubaru* buldu nigar, oldu rəqib.. (Xətayi); **ÜZBARI** Gəl ikimiz söhbət edək; Duruq üzbarı, bəxtəvər (Aşıq Vəli Miskinli); **ÜZBƏÜZ** (*bax*).

qabaq-qarşı *bax* qabaq-qabağa

qabaq-qənşər *bax* qabaq-qabağa, üzbəüz

QABAN (*vəhşi donuz*) Kənddən ..araba gətirib, *qabanın* cəmdəyini içinə yığıb, özüm də üstündə yola düşdüm (Ə.Haqverdiyev); **ÇÖLDONUZU** [Afo:] Bu da lap *çöldonuzu* kimi tük gətirmiş imiş (S.Rəhimov).

QABAR [Aytəmiz:] İstəyirəm öz çörəyimi yeyim Əllərimin *qabarı* hesabına qazandığım halal çörəyi! (Ə.Qasımov); **DÖYƏNƏK** [Afo:] Canın üçün qocalıqdan elə zəhləm gedir ki, adı tutulanda deyəsən ayağımın *döyənəyini* tapdalayırlar (S.Rəhimov); **PİNƏ.**

qabarıq *bax* domba

I QABARMAQ. QABAR OLMAQ

II 1. QABARMAQ. QALXMAQ. YÜKSƏLMƏK

2. qabarmaq *bax* ürpərmək

3. qabarmaq *bax* acıqlanmaq **I**

qabil *bax* istedadlı, zəkalı

qabiliyyət *bax* **I**. istedad; 2. ləyaqət **I**; 3. bacarıq

qabiliyyətli *bax* **1**. istedadlı; 2. ləyaqətli **1**; 3. bacarıqlı

qabiliyyətsiz *bax* **1**. istedadsız; 2. ləyaqətsiz; 3. qanacaqsız

qabyalayan *bax* yaltaq

I qac *bax* düşmən **I**

II qac *bax* arx

qacınmaq *bax* gəməşmək

qaçaq *bax* soyğunçu

qaçaqlıq *bax* soyğunçuluq

qaçaraqlanmaq *bax* qaçmaq **I**

qaçışmaq *bax* ütüşmək **I**

1. QAÇMAQ [Tarverdi:] Burı *qaçım*, bəlkə evi yıxılmış tüfəngi mənə düzəldib atdı (M.F.Axundzadə); **CUMMAQ** (*dun. birdən qaçmaq*) [Könül:] Emin əvvəl sağa qaçdı, ardınca *cumdum* (S.Qədirzadə); **DABAN ALMAQ** (*fr.v.*) *Daban aldı* müxalifin qoşunu (M.Rəhim). **DABANINA TÜPÜRMƏK** (*fr.v.*). **ƏKİLMƏK** [Vəzir:] Gedib həmin şəh tənbəlini alovdan çıxarırlar, o birisi gürür kı, bu xına o biri xınadan deyil, durub *dabanına tüpürür*, bir baş *əkilir* (S.Rəhimov); **DİZIXMAQ** (*dan.*) [Balaxanım:] Bu siçanpişik padşahına bax sən allah, mənə eşqnamə oxuyur, *dizıx* buradan, çaqqal, mindirmə mənə can atına (Anar); **GÖTÜRÜLMƏK** (*sürəli qaçmaq*) Qabaqca atılan bir qədər qaçaraq dayanır, o birisi gəlib çatdıqda yenidən *götürülürdü* (İ.Əfəndiyev); **SİVİŞQULLYA DƏM VERMƏK** (*fr.v.*) İblis də bundan istifadə edib, quyruğunu qısmış, yavaşca *sivişquluya dəm verdi* (Ə.Haqverdiyev); **SİVİŞMƏK** (*xəlvəti qaçmaq*) Bu fikirlə [Mötəbərəv] kabinetinin dal qapısından *sivişib*, evinə yollandı.. (M.Hüseyn); **SÜRÜŞMƏK** (*məc.*) [Talıbov:] Son mumla! Son də *sürüş* . (Y.Şirvan); **VAZIMAQ** (*dial.*) [Rüstəm bəy:] Əliqılınclı, qabağımdan dovşan tazı qabağından qaçan kimi *vazıyırdı* (N.Vəzirov); **YÜYÜRMƏK** [Könül:] Mən qollarımı geniş açaraq *yüyürdüm*, onu yetməyə can atdım (S.Qədirzadə); **QAÇARAQLANMAQ. QOPARAQLANMAQ.**

2. QAÇMAQ (*əsgərlikdən və ya vəzifədən*) [Vəzir:] Ordudan dağılıb *qaçan* da çoxdur (S.Vurğun); **FƏRARİLİK ETMƏK/ ELƏMƏK** [Molla Sadıq:] Boylar də mən deyənə gəlmişlər, şəriət də bunu əmr edib, hifz həddini vacib buyurmuş, bəla gəlməmiş, *fərari* et demiş (S.S.Axundov); **DEZERTİRLİK ETMƏK.**

QADA. BƏLA Qoçaqdan olubsan, qoçaq olgilan; *Qadadan, baladan* qaçaq olgilan (Xosto Qasım); **DƏRD** *Dərd* gedər, yeri boş qalmaz (Ata. sözü); **DƏRD-BƏLA** [Mila xala:] Allah səni bizə qulluqçu yox ey, *dərd-bəla* göndərib (Ə.Qasımov); **QADA-BALA** Qəbı sınması el arasında *qada-balanın* izalə olması monasinda təfsir olunur (Çəmənzəminli); **FƏLAKƏT. MÜSİBƏT.**

qada-bəla *bax* qada

QADAĞAN (*icazə verilməyən bir şey*) [Qumru:] Hansı heyvanları, quşları haçan ovlamaq olar. Bəzilərini ümumiyyətlə ovlamaq *qadağandır*.. (Anar); **YASAQ** İranda qaçaq keçirilmiş çayın satılması *yasaq* idi (C.Məmmədquluzadə).

QADALI [Qazan xan:] A üzü qaralı, başı *qadalı*: Xatınları, oğul-uşağı nə deyə dəstəq etdin! (M.Rzaquluzadə); **BƏLALI** O şair mədh edir min bir gülzarı; *Balalı* aşiqi, sevdalı yarı (S.Vurğun).

I. QADIN Ayrım qızı şişman bir *qadın* idi (A.Şaiq); **ARVAD** [Qulu Allahyara:] *Arvad* xeylağı ilə nə işiniz var? (Mir Cəlal); **ÖVRƏT** Zalda çox adamı var idi: *övrət*, uşaq,

kişi.. (Ə.Haqverdiyev); **ZƏNƏN** (*bəzən "zənan xeylağı" kimi də işlənir*) Camaat yer eylədilər, *zənanlar* gəlib oturdular (Aşıq Ələsgər)

2. qadın *bax* arvad **1**

qafa *bax* baş **I**

qafəsiz *bax* başsız **I**

qafilə *bax* karvan

I qağa *bax* qardaş

II qağa *bax* dimdik **I**

QAĞAYI (*zool.*) (*dəniz quşu*) Göy dənizim, ləpələrin qatar-qatar; Yoxsa qanad çalıb keçən *qağayılardır?* (R.Rza); **MARTI/ MARTI QUŞU** Dalğalardan bac alırsan, özizim, mənə baş əyəndə; *Martı* kimi yüksələrəm fırtınalar göbəyində (A.Şaiq).

qahal *bax* ağıl **II**

qaxotu *bax* dəzlotu

qaillik *bax* inam

qaim *bax* möhkəm **I**

qaqqa *bax* şimi

qaqqaına *bax* gülüş

1. QALA Hava işıqlandıqca Girdman *qalasının* möhtəşəm bürcləri aydın görünməyə başlayırdı (M.Hüseyn); **FORT.**

2. qala *bax* həbsxana

3. qala *bax* şəhər

qalac *bax* kömbə

qalağan *bax* qanqal

QALAQ. KOMA. TOPA. YIĞIN (*bir yerə qalanmış şey*)

qalan *bax* cəhiz

qalantereya *bax* xırdavat

qaldırım *bax* səki

QALDIRMAQ (*müxtəlif mənalarda*) At qabaq ollərini *qaldırdı* və az qaldı noxtanı Korbolayı Tasının ollndən qoparsın (C.Məmmədquluzadə); **DİKƏLTMƏK** Əloşrəf yaxınlaşdı, Məmişin çiyninidən tutub ayaq ustə *dikəltdi* (B.Bayramov); **QALXIZMAQ** At başını *qalxızıb* çəkildi bir tərəfə (C.Məmmədquluzadə); **QOVZAMAQ** Başını *qovzayıb* yan-yörəmə baxdım (Çəmənzəminli).

QALXAN Cavanşir qabağındakı oğlana möhkəm bir zərbə endirərək, onun *qalxanını*

yarıya boldü (M.Hüseyn), **SIPƏR** Kəskin qılınca qarşı, başa al *sipər* olmaz (Ə.Nəzmi)

qalxınmaq *bax* qalxmaq 1

qalxızmaq *bax* qaldırmaq

1. QALXMAQ Həmzə bir-iki saat istirahət edib *qalxdı* (Ə.Qasımov). **DİKƏLMƏK** Həmzə pulları yığışdırıb *dikəldi* (Ə.Qasımov). **DİKLƏNMƏK** [Şeyx Nəsrullah] birdən *diklənib* çığırır (C.Məmmədquluzadə). **QALXINMAQ** Birdən rus qızı yerindən *qalxındı* (Ə.Məmmədxanlı); **AYAĞA DURMAQ.**

2. QALXMAQ, DIRMAŞMAQ, YUXARI QALXMAQ

3. qalxmaq *bax* sağalmaq

4. qalxmaq *bax* ucalmaq

1. QALIN (*müxtəlif mənalarda*) Səhrinin *qalın* dodaqlarına nisbətən çox yaraşıqlı görünən ineı dişləri yenə parıldayırdı (M.Hüseyn). **YOĞUN** [Şahin] cavab gözləmədən öz maşınının arxasındakı *yoğun* zəncirin bir ucunu "Volqa"nın qabağındakı qarmağa ilişdirdi (B.Bayramov).

2. qalın *bax* kobud 1

3. qalın *bax* sıx 1

qalınlaşmaq *bax* 1. yoğunlaşmaq 2. 2. sıxlaşmaq

QALİB (*qələbə çalmış, zəfər çalan*) Qanad açdı ütülərdə *qalib* Vətən bayrağı (Ə.Cəmil). **MÜZƏFFƏR** (*ənl.*) *Müzəffər* ordumuz hər gün dənizlər, dağlar aşdıqca. Yerin qəlbində tufanlar, fəlakətlər qopub çağlar (S.Vurğun)

qalibiyyat *bax* qələbə

qalli *bax* 1. şıltaq. 2. davakar

qalmaqal *bax* səs-küy, dava-şava, hay-küy

qalmaqalçı *bax* davakar

qalmaqallı *bax* cəncəl

QALSTUK Hamid *qalstukunu* taxıb, pencəyini geydi (H.Abbaszadə). **BOYUNBAĞI** (*köhn.*) [Musanın nəvəsi] ağ köynəyinin üstündən qara ipək *boyunbağını* bağladı (Qantəmir)

qamaşdırmaq *bax* xirələtmək

qamaşmaq *bax* xirələnmək

qamçı *bax* şallaq

qamçılamaq *bax* şallaqlamaq

qamət *bax* 1. boy 1; 2. bel II 1

qamətli *bax* boy-buxunlu

qamış *bax* qarğı

qamus *bax* ensiklopediya

QAN Maralın keçib gəldiyi yerdə sarı yarpaqlar üzərində *qan* damlaları çiləmişdi (M.Hüseyn); **XUN** (*köhn.*) Əmri-bari ilə onda pərdəyi-pürxun idik; Qətreyi-naçız idik, müdğa uyuşmuş *xun* idik (Xətayi)

1. QANACAQ [Həmzə:] Adamda gərək *qanacaq* ola (Ə.Qasımov); **ƏDƏB** *Ədəbin* çox olsa, nəfsin də gödək; Sevəcək el sənə bir el oğlu tək (Aşıq Əhməd). **MƏRİFƏT** Olmuş vətən qünudə loyalı-cəhalətə; Zülmətə qarşı *mərifətim* mahtabdır (M.Hadi). **NƏZAKƏT** [Əbdüloli bəy:] İnsanın *nəzakəti* əsil-zatında olmalıdır (C.Cabbarlı); **TƏRBİYƏ** (*bax*).

2. qanacaq *bax* düşüncə

QANACAQLI [Haşım:] Təxil kəmiyyəti sonı *qanacaqlı* bir fəhlə hesab elədiyinə görə hu cür böyük bir işi də sənə tapşırıb (M.Hüseyn). **ƏDƏBLİ** [Hacı Nəsir:] Nurəddin *ədəbli*, tərbiyəli uşaqdır (S.S.Axundov). **AHLİ-MƏRİFƏT** Lafz edirsən ifadə mənanı; Sərf edər *əhli-mərifət* anı (S.Ə Şirvani). **MƏRİFƏTLİ** *Mərifətli* hər kəs bir cür anlayır, - deyə Şahın başını bulayıb uzaqlaşdı (B.Bayramov); **NƏZAKƏTLİ, TƏRBİYƏLİ** [Balaş:] ..Halbuki siz deyirsiniz ki, o *tərbiyəlidir, nəzakətlidir* (C.Cabbarlı)

QANACAQSIZ (*qanacağı olmayan*) Bunların özləri *qanacaqsız*, övladları daha da pis (Çəmənzəminli). **BİMƏRİFƏT** İnsanı şərəfboxş fəqət elmü hünərdir; *Bimərifət* adəm canı yox xüşk şəcərdir (M.Hadi) **ƏDƏBSİZ** Ədubi *ədəbsizdən* öyrən (Atalar sözü); **QABA** Feldşer çox uzunçu, bağlağı, hom də *qaba* bir adam idi (M.Hüseyn). **MƏRİFƏTSİZ, QABİLİYYƏTSİZ** Qoyma sinəm üstə eşqin gözlərin, *Qabiliyyətsiz mərifətsiz* qızların; Yüzü bir dərdmənd dul

ola bilməz (Aşıq Ələsgər); **İNTİZAMSIZ, NƏZAKƏTSİZ, YEKƏBAŞ** (*məc., dan.*)

1. QANAD (*quşlarda və cücülərdə*) Duydum kəsmişdilər, bağrım qanadı; Kəsilərsə uçan quşun *qanadı* (M.Rahim); **PƏR** (*kl.ad. çox vaxt "balü pər"*) Döyüşdükcə qoca qartal; Qüvvət alır *balü pəri* (S.Vurğun).

2. qanad *bax* pər 1

3. qanad *bax* budaq

qanadlanmaq *bax* uçmaq 1

QANBAHASI, DİYƏ (*köhn.*) (*cəza vermək əvəzinə qanbahası verib günahdan təmizlənmə*) Hökümlərin gəlir mənbələrindən birisi də ərəblər vaxtından qalan *diyə*, yəni *qanbahası* məsələsidir (M.S.Ordubadi).

qandal *bax* buxov

qandalaq *bax* qandal

qandallaqlınmaq *bax* qandallamaq

qandallaqlı *bax* qandallı

qandallamaq *bax* buxovlamaq

qandallı *bax* buxovlu

qandırmaq *bax* anlatmaq

qaneedici *bax* qənaətboxş

qanıqara *bax* pərt

qanıqaralıq *bax* pərtlik

QANIRMAQ Qüvvətli bir kəndli onun [Səmədin] sağ biləyini *qanırdı*, xəncəri dartıb əlindən aldı (M.Hüseyn); **BURMAQ** Gədələr Qədim dayının qollarını *burdular* (S.Rəhimov); **QARMAQ** Hətta utanmadan boylu qadının; Qollarını *qarıb*, gəzdi polislər (M.Rahim).

qanıtsayuq *bax* adamayovuşmaz

qaniçən *bax* zalım

QANQAL (*bot.*) (*alaq bitkisi*) [Biqəm:] Ado dara-dara salma, Torgoldi. Olbət bu kişinin oğlu *qanqala* yaxşı bələddir də (Anar); **QALAĞAN** (*arx.*) [Eşşək] yedi *qalağını*, gəldi saldı peyin; Ki, iyindən tutuldu başı beyin (S.Ə.Şirvani).

qanlı *bax* 1. düşmən 1. 2. cani

qanlıbıçaq *bax* düşmən 1

qanlıqaçaq *bax* düşmən 1

qanlılıq *bax* adavət

qanmaq *bax* anlamaq

QANMAZ (*burada qanacaqsız, dərdüşüncəli mənasında*) [Talıbov:] *Qanmaz* döyüllük, a yoldaş, savadımız da var, oxuyub başa düşürük! (Y.Şirvan); **ANLAMAZ** Zorbani-təəssüf etdilər dirəz; Söylədilər: "Bu nə işdi, *anlamaz*" (Q.Zakir); **DILBİLMƏZ** [Dilbər:] Nə, nə, yaxşı dizinizi qoyun, nə qədər *dilbilməzsiniz* (C.Cabbarlı); **EŞŞƏK** (*məc., dan.*) [Qulu:] Görəsən, dünyada mənim kimi də *eşşək* adamı olarmı? (N.Vəzirov); **GÖNÜQALIN** (*məc., dan.*) Gör yekəbaş, *gönüqalın* axmaq, malını nə günə salıb? (Mir Cəlal); **HEYVƏRƏ** (*dial.*) *Heyvərənin* sözündən ürküb otlamaz heyvan; Deyib, onu çomaqla hədələdi uzaqdan (M.Rahim); **YEKƏBAŞ** (*məc., dan.*) Sən yeri goldikdə qamçıla, şair; Duyğusuz, yaramaz, *yekəbaşları* (M.Rahim); **ZIRI** Məmməd gördü ki, çoban *zırının* biridi, heç qanmır ("Müqum şah"); **ZIRRAMA** (*dan.*) Deyə bilmirdilər ki, *zırrama*, axmaqdır, yoxsa bic tülkünün növüdür (M.İbrahimov).

qanov *bax* arx

qanovuzu *bax* pürrəng(i)

qantarğa *bax* qapan 1

qantökən *bax* cani

1. QANUN, QƏRAR, NİZAMNAMƏ

2. qanun *bax* üsul

QANUNİ Çünki bu adama qeyri-təbii və ağılsız görünən bu hadisələr o biri adama tamamilə *qanuni* və təbii görünür (M.İbrahimov); **ŞƏRİ** [Ağa Mərdan:] Amma sənin oğlun onun *şəri* varisidir (M.F.Axundzadə); **RƏSMİ** (*bax*).

qanuni-əsasi *bax* konstitusiya

QANUNİLƏŞDİRMƏK, RƏSMİLƏŞDİRMƏK

QANUNİLƏŞMƏK, RƏSMİLƏŞMƏK

QANUNSUZ (*qanundan kənar*) [Kəlbiyev:] Nə üçün mən bilməliyəm, *qanunsuz* bir şey var? (M.İbrahimov). **QEYRİ-QANUNİ** [Kəlbiyev öz-özünə:] Hər halda özünü xilasa salan deyil, yəqin *qeyri qanuni* bir şey var ki, özü vermiyib, mənim icazəmi istəyir (M.İbrahimov); **BİQANUN.**

qapağan *bax* qapan 2
qapamaq *bax* yummaq
qapanmaq *bax* yumulmaq
I QAPAN (*börük tərəzi*) Qapandıbı adlanan böyük meydançada yüklər açılar. *qapanda* çəkilərdi (Çəmənzəminli). **QAPTARĞA** (*köhn.*). **QAPAN-TƏRƏZİ. TƏRƏZİ** (*bax*)
II QAPAN *Qapan* II dişin göstərmək (Ata. sözü). **QAPAĞAN** (*tutan, düşünən* II)
qapan-tərəzi *bax* qapan I
QAPAZ (*əl vurdu ilə başa vurma*) |Şahqulu | Qızlar qoşulurlar ona, sən ölməsən mənə *qapaz* yumruq (N.Vəzirov). **PƏMBƏCƏ** Əgər bir *pambıcə* vura sınma: Xürdü xəmir olub dollam dərmə (Q.Zakir).
1. QAPI Həmzə anasının kənddə yaşadığını bilsə də, qapını bir-iki dəfə itələdi (Ə.Qasımov). **BAB** (*ərəb., bövük qapı*) Məktəb nə demək? Ümmətə bir *babı*-səadət (M.Hadi). **DƏR** (*ərəb.*) Xoşluq ilə açmasalar dərləri. Sağ qala *dərbən* çətindir, çətin! (C.Cabbarlı). **GİRƏCƏK** Ziyrəi qayıtdı. *girəcəkdə* dayandı (B.Bayramov).
2. qapı *bax* həyət
qapı-bıca *bax* həyət
1. QAPIÇI (*binanın qapısında durub gəzənlərə dən vidmaçı*) Xaqan *qapiçıya* işarə verdi (Dəli gəlinin (Anar). **DƏRBAN** (*köhn.*) Bir subh *darban* şəhərin dar azarını açıb gördü ki, bir nəfər cavan dərviş yerə yıxılıb ahu-zar edir (Ə.Haqverdiyev).
2. QAPIÇI (*idm.*). **QOLKİPER**
qapılmaq *bax* uçmaq I
qapışmaq *bax* boğuşmaq I
qapısa *bax* polonq I
I QAPMAQ, DARTIB ALMAQ, QAMARLAMAQ
2. qapmaq *bax* oğurlamaq
3. qapmaq *bax* dişləmək I
4. qapmaq *bax* tutmaq 3
I QARA (*rəng*) Qız cavan idi, *qara* saçlarına ağ çiçir, bir sifətdən qırış duşmamışdı (B.Bayramov). **SİYAH** (*ərəb.*) *Siyah* tellər çərçivəsində gözünür. Könlüm kimi bəxtimlə

surünür (M.Rahim); **ŞƏVƏ** (*qapqara*) (*məc.*) Üzündə, *şəvə* saqqalının xətti pozulmuş, çənəsindəki ağ tüklər çuvalmışdı (S.Qədirzadə). **TAR** (*ərəb.*) Könlümü qarət edir öylə ki, *tari*-zülfün (Natəvan)
II qara *bax* xuruş I
III qara *bax* zəncı
qarabasma *bax* kabus
QARABAŞ/QARAVAŞ (*köhn.*) (*qul luqçu qız, qadın*) Sultan Mahmud vüqarla, əzəmətlə oturmuş; Qahağında müntəzəm *qarabaşları* durmuş (M.Rahim); **CARİYƏ** Qəlbə taxt-rəvanda ayağını yerə qoyduğu zaman onu yüzlərlə koniz və *cariyə* əraliğə aldı (M.S.Ordubadi); **QULLUQÇU** [Nurcahan:] Heç vermosun də mən sənin *qulluqçunam* (N.Vəzirov)
qarabəxt *bax* bədbəxt
qarabəniz *bax* qarayanız
qarabuğda *bax* çovdar
qarabuğdayı *bax* qarayanız
qaradaban *bax* ağırsayaq I
qarageymiş *bax* bədbəxt
qaragün *bax* bədbəxt
1. QARAQABAQ Kərəm az danışan və *qaraqabaq* idi (M.İbrahimov); **QAŞQABAQLI** [Sorxan] gələndə on *qaşqabaqlı* adamların belə dodağı qaçırdı (M.İbrahimov)
2. qarıqabaq *bax* qamsoyuq
qarapıçıltı *bax* səs-küy
qaraquş *bax* qartal
qaralmaq *bax* sönmək
qarama *bax* palçıq
qaramalıq *bax* bataqlıq
QARAMTIL (*qaraya çalır rəng*). **QARAMTRAQ, QARASAYAQ, QARATƏHƏR**
1. QARANLIQ Uca, qorxunc qayalardan ilham alıb yazardım; *Qaranlıqlar* çökən zaman düz yolumu *azardım* (S.Vurğun); **İŞIQSIZ** İndi sanki o şəfəq sözdə gəlmiş *uzağa* Keçib düşüb mükəmməl bu *işıqsız* olağa (M.Rahim); **MÜZLÜM** *Müzlum* gecə, ətrafı bulud, çən burüyərkən; Göz yaşlarımın bəhadiyi ey gözəl ümid (A.Şaiq). **TAR** *Tar*

gecələr şölə saçdı; Adın düşdü çox dastana M.Rahim); **ZÜLMƏT** (*qatı qaranlıq*) *Zülmət* bürümüş köyü, uğursuz; Göylərdə görünməyir bir ulduz (A.Şaiq); **ZÜLMƏTLİ** Aylı, ulduzlu bir günəşli bahar; Sonra *zülmətli* qış, qasırğalı qar (A.Şaiq).
2. qaranlıq *bax* anlaşılmaz
qarasayaq *bax* qaratəhər
qarışın *bax* qarayanız
qaratəhər *bax* qaramtıl
qaravəlli *bax* lotu I
qaravurğun *bax* iflic
QARAYANIZ/QARAYAĞIZ Hamı dünəndə qəhrəmanlıq nişanını gəzdirən *qarayanız*, güləşsifətli bu yeni adama baxır (R.Rza). Babam saqqalı ağ; qaşları qalın; *qarayağız*, enli alın; bir kişiydi (R.Rza). **ƏSMƏR** [Yusnin] III baxışları qonşusunun *əsmər* sifətinə zillondi (X.Hasilova); **QARABƏNİZ** Bunlar *qarabənizdir*, uzunsov çöhrəli qadınlardı (M.S.Ordubadi); **QARABUĞDAYI** ...o oğlan ki, bunun üroyimi bağlayıbdır, gödək boylu, *qarabuğdayı* cavan oğlandır. (N.Nərimanov); **QARAŞIN** Sivri burnundan geniş, *qarışın* alnında ağ keçid vardı (B.Bayramov)
qarayola *bax* çarpayı
QARDAŞ Bir qədər tərəddüddən sonra Gülsənəm yavaşca *qardaşına* yaxınlaşdı. (S.Rahimov); **BƏRADƏR** [Qazı:] *Bəradərim*, mənə sənin başın lazım deyil.. (C.Məmmədquluzadə); **DADAŞ** [Cəlal.] Vallah, *dadaş*, ağam gələndə deyəcəm ki, *dadaşım* iti tuşkurürdü adamların ustunə (C.Məmmədquluzadə); **ƏXƏVİ** (*ərəb.*) [Məşədi Rəhim:] Rəştdən öz *axəvim* Məşədi Kərim seçib göndərib (C.Məmmədquluzadə); **ƏXİ** (*klas.*) [Bəhlul:] Yalan sözdür, ya *axi*, mən bu qədər məclislərdə olmuşam, sizi tərifləyən görməmişəm (A.Şaiq); **QAĞA** (*məh., bövük qardaş*) Xırda qardaş dayısına xəbər verdi ki, bəs Sadığın qızı *qağamı* yoldan çıxarıb (Ə.Vəliyev).
QARDAŞOĞLU (*həm qardaşın oğlu, həm də müraciət formasında*) [Qoyun gətirən adam:] *Qardaşoğlu*, bağışla gorək, amma nöş mənə aldadırsan? (Anar); **ƏXƏVİZADƏ** (*köhn.*) [Molla.] *Əxəvizadə*, nə illət, cənabınızın ismi-şərifinə bağlağı ləqəbi rəzalə artırırlar? (C.Məmmədquluzadə)
qarderob *bax* I, paltarasan 1, 2, dolab
qarderobçu *bax* paltarsaxlayan
qare *bax* oxucu
qarət *bax* soyğunçuluq
qarətçi *bax* soyğunçu
qarətkar *bax* soyğunçu
qargülləsi *bax* qantopu
qarğaşa *bax* səs-küy
qarğaşalıq *bax* hurc-morclik
QARĞI [Alagöz:] [Qız] Fərzəli tək *qarğı* kimi o yan-bu yana əsəndir (S.Rəhimov); **QAMIŞ** [İlyas:] Ayağımın altında əzilən *qamışların* şaqqıltısı qorxunu daha da artırırdı (M.Hüseyn)
QARĞIDALI (*uzun bəstan bitkisi və onun dəni*) [Bağdagül bacı:] Bura bax, qırım, dedi, - nədən danışırsan danış, amma *qarğıdalıdan* demə (L.Əfəndiyev); **MƏKƏ, MƏKƏBUĞDASI, PEYĞƏMBƏRİ.**
QARĞIŞ (*birisinin haqqında pis arzu*) [Göyərçin:] O *qarğış* deyil, bu camaatın ağzına dil atmaqdır (S.Rəhimov); **BƏDDUA** Tərəf-suxlasan, qarabağlığı gözətləsən, *bəddüadan* qorxsan, qulluq yaraşdıra bilməzsən (M.F.Axundzadə); **NİFRİN** [Payə:] Qardaşlarım, *nifrin* tökməkdən, föhş eləməkdən iş aşmaz (N.Vəzirov); **YAMAN** Məhəmmədhəsən onu Əhmədlən eşşək necə olmağın sorusan kimi izzət ucə səslə onun üstünə qışqırıb başladı *yamanı* (C.Məmmədquluzadə);
QARĞIMA, LƏN, LƏNƏT
QARĞIMAQ [Zöhrə:] Rica edirəm, ata, Azər barədə pis söz demə, onu *qarğıma* (M.İbrahimov); **QARĞAMAQ** Belə hallarda Minə xanım ona baxıb *qarğayır* (M.İbrahimov); **LƏNƏTLƏMƏK** (*məcaz.*) od vağdırdı, yurdum hər yandan. Ölüm, - dedi (N.Rəfibəyli); **QARĞIŞ ELƏMƏK** [Güllü:] A qarınızı fətir, kimin qardaşına *qarğış elərsiniz*? (Ə.Haqverdiyev); **LƏNƏT OXUMAQ** [Kamil öz-özunə.] Lakin heç vaxt

mənə lənət oxumadım (Y.Şirvan). **NİFRİN ETMƏK** (*-in*) gözlərinin yaşını silərək kimə isə nalə, *nifrin etdi* (M.İbrahimov). **BOĞMALAMAQ** (*dan*.)

QARĞIŞÇI, BƏDDUAÇI (*qarğış edən adam*) [Qar.:] Demək, əzrayıl özü bəhanə ilə əsəbdən istəyib yıxar, sonra da deyir ki, camaat ona *bədduaçı* olmasın. Əgər hamını acıqdan-açığa əzrayıl öldürsə, onda hamı əzrayıla *qarğışçı* olar.. (S.Rəhimov).

1. QARI (*qacə arvad*) [Safu Gülsənəmə:] *Qarı* arvaddır, səsimi kəs! (S.Rəhimov). **QOCA** Maral bu xoşsima *qocanın* başına dolanırdı (A.Şaiq)

2. qarı *bax* arvad 1

qarıçıxış *bax* torağay

qarıdırmaq *bax* çaşdırmaq

qarışmaq *bax* çaşmaq

1. QARIN (Əsgər bəy:) Sən bu səfər get, yolda *qarnın* tutunca biz sənə çörək verərik (M.F.Axundzadə). **BALAXƏNDƏK** (*mə-dən*.) Xan iki dəfə əlini uzadınca axund beş loğma götürüb, *balaxəndəyə* ötürdü (Ə.Haqverdiyev). **GÖDƏN** (*dən*.) Mənimin fikrə salan bu *gödənimdir gödənim* (Ə.Qəmküsar). **TULUQ** (*mə-dən*.) Konyakı çay kimi içirsən axşam. Dolur ağzınacan *tuluğun* tamam (S.Rəstəm)

2. qarın *bax* bətn

qarınaltı *bax* tapqır

qarınca *bax* qarışqa

QARINQULU (*həddindən artıq çox yemə adam*). **AC QURD** (*mə-*). **ACGÖDƏN** (*dən*.). **ACGÖZLÜ**) (*bax*). **ÇOXYEYƏN, DOLƏQARIN** (*dən*.). **GÖDƏNQULU, QARINLI** (*dən*.). **YEKƏQARIN** (*mə-*). **YEYİMCİL**

qarınlı *bax* 1. qarınqulu, 2. vekiqarın 1

qarıstırmaq *bax* qatmaq 2

qarışıq dolaşıq *bax* anlaşılmaz

qarışıqlıq *bax* hərc-mərclik

QARIŞQA (*küçük cücü*) Dedi bir gün *qarışqanın* milçək, Sən zirəksən və ya kı, mən *zirək* (A.Səhhət). **QARINCA, MURAV** (*kl.sd.*) (*sadalıqlar bir qarınca bir məlxə*). Daşıyır qarışında sürət ilə: Dedilər *Mura* bax kı, bunca yükü, Qaldırır bir zəif qüvvət ilə (M.Ə.Sabir)

QARLAŞMAQ (*bir-birinə qar atmaq*) Qız məktəbdən çıxanda hələ də yağırdı qar. Lakin çölda qaçışıb *qarlaşırdı* uşaqlar (Ə.Cəmil). **QAR OYNAMAQ** Nə qoşəng qar yağıbdır, görün həyətə, bağa! Gəyindirin, uşaqlar getsin *qar oynamağa* (Ə.Cəmil). **QARTOPU OYNAMAQ.**

I 1. QARMAQ, ASQI

2. qarmaq *bax* tilov

II qarmaq *bax* qanırmaq

qarnı-qarışıq *bax* anlaşılmaz

QARMON (*musiqi aləti*) Küçədə evimizin qarşısındakı quyuluqda gözəl şərqilər söylərdilər, saz və *qarmon* çalınırdı (Cəmənzəminli); **QARMOŞKA** (*dən*.) Qaqqıldaşıb gülənlər, *qarmoşka* çalıb oynayanlar, tar çalıb oxuyanlar bir-birinə qarışmışdı (M.Hüseyn)

qarmoşka *bax* qarmon

qarnıac *bax* 1. ac 1, 2. yoxsul

qarnıaçıq *bax* yoxsul

qarnıbuş *bax* ac 1

qarnıçılık *bax* yekəqarın 1

qarnıyekə *bax* yekəqarın 1

qarnıyoğun *bax* yekəqarın

qarnır *bax* xuruş

qarovul *bax* 1. gözətçi; 2. urpacıq

qarovulçu *bax* gözətçi

qarşı *bax* 1. əksinə 1; 2. ön; 3. üçün 1 4. haqqında, 5. zidd, ziddına

qarşıdurma *bax* müxalifət

qarşılaşmaq *bax* rastlaşmaq

QARŞILIQ, ƏCR, MÜQABİL

I 1. QART, QOCA (*toyuq haqqında*)

2. qarı *bax* qoca 1

II qarı *bax* bülöv

QARTAL (*yırtıcı quş*) *Qartalın* payıdır vüsəth uçuş (M.Rahimi); **QARAQUŞ** Bu dağlar *qaraquş*, quzğunlar yurdu (A.Şaiq). **ÇOAB** (*kl.sd.*) Çığırına, yal, ay ac toyuq, Yə xuda çoxca darı gor! Sus, ay yazıq, *fəzadə uşahı*-canşikarı gör! (M.Ə.Sabir). **BERKUT.**

qartdanmaq *bax* qaşınmaq

qartı *bax* yapıncı

QARTOPU (*uşaqların qurdan düzəldib oynadıqları top*) Qar yağıb küçələri basmışdı Uşaqların çoxu *qartopu* ata-ata məktəbə gedirdi (B.Bayramov); **QARĞÜLƏSİ** (*məh*.) [Oğul:] Hovosim yox məscidə getməyə, neylim, a bacı; Qov gedim küçədə *qarğüləsi* oynum, a bacı (M.Ə.Möcüz).

qarun *bax* varlı

qasırğa *bax* tufan, boran

qasıb *bax* işğalçı

qasid *bax* çapar 1

qasnaq *bax* 1. göz; 2. sığanaq

1. QAŞ (*gözün üstündə olan qövsvarı tük xətti*) [Leylamn] hilali *qaşları* və iri, mavi gözləri, sol *qaşının* üçündən azca yuxarı gözmirvanuğu kimi qapqara xalı var (B.Bayramov); **ƏBRU** (*kl.sd.*) Ey Xətayi, ahuyı-könlün şıkar etməkliyə; Dəsti-qüdrət kım, sənı *əbru* kaman etmış durur (Xətayi).

2. QAŞ, ÜZÜK QAŞI *Qaşını* göstərəndə, bir, yox olur gözdən; Övcündə gizlədəndə, Çıxır gizli pərdədən; Bildı *üzük qaşıdır*. Onun gözdən itirən: Parıldayan daşıdır; Bu istəyə yetirən (A.Şaiq).

qaşınmaq bax gicişmək

qaşqabaq *bax* mısmırıq

qaşqabaqlı *bax* qarıqabaq 1

I. QAT [Qüdrət:] ..Abşeronun çox yerində iyirmi beş *qatdan* neft götürə bilərik (M.Hüseyn); **TƏBƏQƏ, LAY** Lakin bu kirəcli *təbəqə* o qədər də dərin deyildi. Kamil bilirdi ki, altında belə kirəc *layları* olan torpaq uzun və taxıl bitkiləri üçün çox faydalıdır (Y.Şirvan).

2. qat *bax* mərtəbə 1

3. qat *bax* dəfə

1. QATAR (*dəmiryol nəqliyyatı*) Uzaqlarda ağ tüstü buraxa-buraxa sürünən dəmiryol *qatarı* görünür.. (M.Hüseyn); **TİREN** (*ərəb*.) Yolçunu sabaha bu gün yetirən; Yağsız, makinasız çalışan *tiren!* (S.Vurğun)

2. qatar *bax* patrondaş

3. qatar *bax* qafilə, sıra 1, cərgə

qatar-qatar *bax* dəstə-dəstə

1. QATI (*duru, sıyıq olmayan*); **QƏLİZ, MƏT**

2. qatı *bax* sıx 2

QATIQ (*süd məhsulu*). **KASAMAS, KEFİR, YOĞURT**

qatırxana *bax* tövlə

qatil *bax* canı

qatlanmaq *bax* 1. oyilmək; 2. dözmək

qatlaşmaq *bax* dözmək

qatma *bax* ıp

1. QATMAQ, BİRLƏŞDİRMƏK, QOŞMAQ

2. QATMAQ, QARIŞDIRMAQ

QAVAL (*üzərinə dəri çəkilmiş çalğı aləti*) O, ... *qavalı* yerə qoyub, özünə yarım stəkan konyak və qonaqlara dolu şərabdan töküb yaşladı... (C.Məmmədquluzadə); **DƏF** [Əbdülhəsən bəy:] "Qaraçı məhəllisi"nə girdiyimiz vaxt səslər tamamilə dəyişdi: hərdən kamança, *dəf* və ney səsləri ucalırdı (M.S.Ordubadı).

qavalçalan *bax* qavalçı

QAVALÇI, DƏFÇALAN, DƏFÇİ, QAVALÇALAN, QAVALVURAN

qavalvuran *bax* qavalçı

qavara *bax* boy 1

qavramaq *bax* anlamaq

qayaqapan *bax* kərtənkələ

qaydu *bax* 1. nizam 1; 2. üsul; 3. adət 1

qaydu-qanun *bax* nizam-intizam

qaydasız *bax* nizamsız 1

qaydasızlıq *bax* nizamsızlıq 1

qayə *bax* məqsəd, ideya 1; məfkurə

qayət *bax* olduqca

QAYĞI ..qoca bostakərin sonsuz *qayğısı*, məni ruhlandıran məhrəban dərişiği ..mənə qol-qanad verirdi (B.Bayramov); **QEYD** [Pəri Cadu:] Cəmi dünyanın *qeydini* yadından çıxarırsan (Ə.Haqverdiyev); **ƏNDİŞƏ**

Mənim qalan həmin bu *əndişələ*, Zəmanə dolanıb, qovğaya bir bax! (Q.Zakir). **YÜK** (*məc*.) Gülsümün *yükü* və dərdi-qəmi gündən-günə artmaqda idi (Ə.Haqverdiyev). **QƏM** (*bax*).

QAYĞIKEŞ (*qayğı çək-ən qayğını qalan*) Şagird üçün həyəcan keçirən *qayğıkeş* müəllimi kimi ona göstəriş verdi (H.Abbaszadə). **QEYDKEŞ** gözündə *qeydkeş* bir ifadə oyanıb, dərhal çəkildi (M.İbrahimov)

QAYĞIKEŞLİK, QEYDKEŞLİK

qayğılı *bax* qəmli

qayğısız *bax* 1. qəmsiz. 2. arxayın I

QAYIQ Günəş doğur . Aynı suya buludların əksi düşür. Sahildəki qamışların, *qayıqların* rəqsi düşür (S.Rüstəm). **LODKA** Dəniz üzərində burada-orada bir çox yelkənli və yelkənsiz *lodkalar* görünürdü (T.Ş.Simurğ). **ZÖVRƏQ** (*tarx.*) Svistok çışqırıb, kəşti rəvan oldu, baxırdım mən. Hələ getməkdə idi *zövrəqi*-dərəyi-hürriyyət (M.Ə.Sabir)

qayım *bax* 1. zil I. 2. xoruz

1. QAYIRMAQ, DÜZƏLTMƏK, HAZIRLAMAQ, YAPMAQ (*köhn.*) I

2. QAYIRMAQ, EMAL ETMƏK, HAZIRLAMAQ, İSTEHSAL ETMƏK

3. qayırmaq *bax* etmək

qayış *bax* toqqa

qayışbaldır *bax* arıq

QAYITMAQ [Almaz:] Getmişəm, oxumuşam, yenə də *qayıdıb* bu kəndə, sizin arənıza gəlmişəm (C.Cabbarlı). **DÖNMƏK** [Qafar:] Gəl heç olmasa meşənin içində bir az gəzək, sonra gen *dönərik* (H.Abbaszadə). **ÖVDƏT ETMƏK** (*köhn.*) [A.Şöhrət:] bir qədər Tehranda və ətrafda təbabət etdikdən sonra vətəni-aslisi olan Samaxıya *övdət etmişdi* (A.Şaiq)

I qaynaq *bax* bulaq

II qaynaq *bax* qaynaq I

qaynar *bax* isti I. 2

qayət *bax* artıq

qazaq *bax* suvan

qazanxana *bax* həbsxana

QAZAN (*tərəzi hissəsi üçün qab*) *Qazan* dibini yalama, tavanda qar yağar (Ata. sözü). **TAVA** Rübabə yağı sıxıb ilə dolan *tavanı*, təpik vurub götürüb əvvəlki yerinə qoydu (H.Abbaszadə)

1. QAZANC (*qazanılan, əldə edilən şey*) [Sona xanım:] Əgər firəng malında belə *qazanc* var, daxi pul yiyəsi sənnlə niyə bolur (M.F.Axundzadə); **BƏRƏKƏT** *Bərəkət* hərəkətdədir (Ata. sözü); **KƏSB** [Kərbalayı:] Bəli, zəhmətsiz *kəsb* haramdır (S.Rəhimov). **MƏNFƏƏT** Bu sözlər qardaşımın, kəndlilərin elliklə *mənfəətini*, xoşbəxtliyini istəyən insan olduğuna zəmanət tək şüuruna halq olunmuşdu.. (Ə.Yusifoğlu)

2. QAZANC, MƏNFƏƏT, XEYİR

qazanclı *bax* mənfəətli

qazma *bax* daxma

qazmadüsar *bax* külüng

qaznaq *bax* çuxur I

qeyd *bax* qayğı

qeydkeş *bax* qayğıkeş

qeydkeşlik *bax* qayğıkeşlik

1. QEYRƏT, NAMUS [Rüstəm bəy:] Dünyada ömrü eylomə, eylədin *qeyrət, namusu* əldən vermə, vəssalam (N.Vəzirov). **İLƏMİYYƏT** Mən elm deməkdənsə *həmiyyət* gərək idim (M.Ə.Sabir); **KİŞİLİK** Müqim bəyin *kişiliyinə* toxunan bu atmacadan o pul kimi qızardı (S.Rəhimov); **TƏPƏR** Adın varmış, *təpərin* yox (Ata. sözü)

2. qeyrət *bax* heysiyyət

3. qeyrət *bax* səy

QEYRƏTKEŞ, QEYRƏTÇƏKƏN, TƏƏSSÜBKEŞ

QEYRƏTKEŞLİK, TƏƏSSÜBKEŞLİK

QEYRƏTLİ Molla Nəcəfqulu özünü *qeyrətli* müsəlmanlardan hesab edirdi (N.Nərimanov). **QEYRƏTMƏND** (*köhn.*) Sənin İranı eyləyən ohya; Yox sənin tək vücudi-*qeyrətmənd* (Ə.Qəmküsar). **QƏYUR** (*köhn.*) Doğrudan da, Aslan qayət *qəyur*, çalışqan bir uşaq idi (C.Cabbarlı). **PÜRQEYRƏT** (*köhn.*) Nə çoxdur sənda bahümmət; Qoni və sahibi sərvət, Şücaətli və *pürqeyrət* (Ə.Nəzmi). **TƏPƏRLİ** [Salman:] özünü *təpərli* ..göstərirdi (M.İbrahimov). **QEYRƏTPƏRƏST. NAMUSLU** (*bax*)

qeyrətmənd *bax* qeyrətli

qeyrətpərəst *bax* qeyrətli

QEYRƏTSİZ [Naşad:] ..Zeynal namussuz, *qeyrətsiz* bir kişi deyildir (S.Hüseyn); **BİQEYRƏT** [Hacı Qənbər:] Sən məni lap *biqeyrət* elədin, sürün! (N.Vəzirov); **TƏPƏRSİZ, NAMUSSUZ** (*bax*).

QEYRƏTSİZLİK, BİQEYRƏTLİK, NAMUSSUZLUQ (*bax*)

qeyri *bax* 1. başqa I, 2: 2. yad I; 3. savayı

qeyri-adi *bax* fövqəladə I

qeyri-fəal *bax* passiv

qeyri-həqiqi *bax* saxta I

qeyri-ixtiyari *bax* ixtiyarsız

qeyri-iradi *bax* ixtiyarsız

qeyri-qanuni *bax* 1. qanunsuz; 2. bic I I

qeyri-leqal *bax* gizli I

qeyri-məcburi *bax* könüllü

qeyri-maddi *bax* maddiyyatsız

QEYRİ-MÜMKÜN (*mümkün olmayan*) bir neçə il bir-birindən ayrı düşəcəklərdi, bu isə *qeyri-mümkün* bir imtahan görünürdü (S.S.Axundov); **NAMÜMKÜN** [Malik:] Yaxşı, mənim istədiyim *namümkün* bir şeydir (A.Şaiq); **MAHAL** *Mahaldır* elənək böylə növcavan torkin (Natəvan); **MÜMKÜNSÜZ, BİMÜMKÜN.**

qeyri-müntəzəm *bax* nizamsız 2

qeyri-müntəzəmlik *bax* nizamsızlıq I

QEYRİ-ŞÜURİ [Şofer:] *qeyri-şüuri* hərəkətlə qazı atmışanda, ..buduğur fikirdən ayrıldı, başını qaldırdı (B.Bayramov); **MEXANİKİ** (*məc.*) Şoftor dayı *mexaniki* bir hərəkətlə cığara kağızında çap olunmuş yeməklərin siyahısını götürdü (Anar), **DÜŞÜNMƏDƏN, FİKİRLƏŞMƏDƏN.**

qeyri-təbii *bax* sünı

qeysər *bax* padşah

qeysərlik *bax* padşahlıq

qeyz *bax* acıq, hiddət

qeyzləndirmək *bax* hiddətləndirmək

qeyzlənmək *bax* hiddətlənmək

qeyzli *bax* hiddətli

qeyznak *bax* hiddətli

qəbahət *bax* günah, nöqsan I

qəbahətsiz *bax* günahsız

qəbulə *bax* qəbz

qəbih *bax* 1. eybəcər; 2. həyasızlıq

qəbil *bax* növ I

1. QƏBİLƏ İki başçı olmayanda mehribandır; *Qəbilələr* qılınc, qalxan alardı (M.Rahim); **AŞİRƏT** (*köhn.*) Müxtəlif *aşirətlərdən* təşəkkül etmiş və sərbəst həyata alışmış olan Azərbaycan xalqı dəxi islam boyunduruğu və əruba hakimiyyəti altına qəlayılıqla girmədi (A.Şaiq).

2. qəbilə *bax* tayfa I

qəbir *bax* məzar

qəbireşən *bax* qəreşən

qəbiristan(lıq) *bax* məzarıstan

qəbuledici *bax* radio

QƏBZ (*sənəd, kağız*) [Ağabala:] Onda gərək qabaqca hamsına gedim, yoxsa napak *qəbz* almaq olmaz! (Çəmənzəminli); **QƏBALƏ** (*köhn.*) Atabəy bu sözləri deyəndən sonra iki *qəbalə* çıxarıb Qətibə xatunun qarşısına qoydu (M.S.Ordubadi).

qəbzə *bax* dəstək I

qəbzəli *bax* dəstəkli

qəcalə *bax* sağsağan

qədd *bax* 1. boy I; 2. bel II I

qəddar *bax* zalım

qəddarlıq *bax* zalımlıq

qədd-qamət *bax* boy I

qədd-qamətli *bax* boy-buxunlu

qədəh *bax* piyalə

qədəm *bax* 1. ayaq I I; 2. addım

qədəm-qədəm *bax* addım-addım

qədəmli *bax* xoşqədəm(li)

I qədər *bax* miqdar

II qədər *bax* tək I

qədərsiz *bax* saysız-hesabsız

qədim *bax* ibtidai 1; 2. köhnə 1; 3. antik

qədimi *bax* köhnə I

qəhvəxana *bax* qəlyanaltıxana

qəfəxana *bax* dəhliz

1. QƏFƏS (*quşlar, heyvanlar üçün qurğu*) [Seyran:] . dükan açıq olmasa mütləq içəri girəcək, olmasa vitrinin qabağında durub *qəfəslərdəki* alu-bəzək quşlara tamaşa edəcək (M.İbrahimov); **ƏSARƏT** (*məc.*) Könül bir

quşdur ki, sevməz *asarət*. Daim çırpınır, istəyir hürriyyət (A.Səhhət); **QƏFƏSƏ.**

2. qafəs *bax* hobsxana

1. qafəsə *bax* qafəs 1

2. qafəsə *bax* dolab, rəf

qafil *bax* xəbərsiz 1

qafildən *bax* birdən

I. QƏFLƏT, XƏBƏRSİZLİK

2. qafilət *bax* avamlıq

qafilətən *bax* qafildən

qəhbə *bax* fahişə

qəhər *bax* hiddət

qəhət *bax* qıtlıq, az, qıt

qəhətlik *bax* qıtlıq, azlıq

qəhqəhə *bax* gülüş

qəhr *bax* hiddət

QƏHRƏMAN Bu gün alqış deyək *qəhrəmanlara* (O.Sarıvəlli); **İGİD** (*bax*).

qəhrəman *bax* şənli 2

QƏHRƏMANLIQ Yaşadır ayılmış bu insanlığı; Biz sizdən öyrəndik *qəhrəmanlığı* (S.Vurğun), **ƏRLİK** (*məc.*) [Qoca tacir Bamsı Beyrəyə:] İgid oğlan! Son *ərlik* göstərdin, bizi ölümdən qurtardın.. (Anar); **BAHADIRLIQ** [Dəli Qoçər:] Mənim *bahadırlığım, igidlivm* Rumə, Şəmə gedib çatar (Anar), **İGİDLİK** (*bax*).

qəlb *bax* ürək

qəlbi *bax* ucu 1

qəlbildəş *bax* dəşürəkli

qəlbiqara *bax* paxıl

qəlbiqaralıq *bax* paxılhq

qəlbillanmək *bax* ucalmaq

qəlbiliatmək *bax* ucaltmaq

qəlbinəzik *bax* uroyiyuxu

QƏLƏBƏ (*döyüşmə, yarışda və s.-də üstün olma*) Hər bir övladının *qələbəsindən;* Boy alıb ömrüno gün qazanmısan (B.Vahabzadə), **FƏTİ** [Mustafa xan:] Ümidimi Allaha bağla, inşallah, *fəth* biz ilə olar (Ə.Huqverdiyev); **QALİBİYYƏT** Bu bayram mənimkidir, bu bayram bizimkidir; Bakı *qalibiyyəti* göstərən bir güzgüdür (S.Rüstəm); **TƏNTƏNƏ** (*məc.*) ..Sokinonin açıq *tantanası* Rüstəm kişini pərt etmişdi (M.İbrahimov);

ZƏFƏR (*tənl.*) Dünyada açılan bütün yolların, Övvəli qeyridir, axırı *zəfər* (B.Vahabzadə).

qələbəlik *bax* basabas, izdiham 1

I. QƏLƏM (*yazmaq üçün alət*) Gil *qələm* götürüb, qoşa söz tutaq.. (S.Vurğun); **XAMO** (*ərəb.*) Qələmi puç etdi kitabət, yazı; *Xamını* atdım, buraxıb kağızı (Ə.Nozmi); **LƏLƏK** (*kəhn., məc.*) Odur, şair oturmuş bulaca mir dalında; Quş *lələyi* olində, bir dünya xoyalında (B.Vahabzadə).

2. qələm *bax* lolək 1

3. qələm *bax* karandaş

qələmdan *bax* qələmqabı

I. QƏLƏMDAŞ, QRİFEL

2. qələmdaş *bax* karandaş

QƏLƏMQABI (*qələm qoymaq üçün qab*) Bu stolun üstündə cürbəcür qələm, *qələmqabı,* mürəkkəbqabı, mərmər suçəkən, zəng və bu kimi şeylər vardı (Ə.Əbülhəsən).

QƏLƏMDAN Bu əhvali-ruhiyyə ilə o [Vaqif], ləlini çağırıb, kağız və *qələmdan* istədi (Çənənzəminli).

QƏLƏMÇU, PERO

qələndər *bax* **1.** dərviş 1; **2.** sərsəri; **3.** filosof

qələt *bax* səhv

qəliz *bax* **1.** qatı 1; **2.** çətin; **3.** anlaşılmaz, **4.** sıx 2

qəliş *bax* sərsəri

qəllə *bax* paxıl

qəlp *bax* **1.** saxta 1; **2.** paxıl

QƏLYAN (*tənbəki çəkmək üçün cihaz*) Tez götürüb tiryakını at kişi! *Qəlyanını* çağla, xoruldat, kişi! (M.Ə.Sabir); **ÇUBUQ** Mohammədhəsən əmi tozadan kisəni cibindən çıxarıb, məşğul oldu *çubuğu* doldurmağa (C.Məmmədquluzadə); **DƏMİ** (*məh.*) Qızım, – deyə gümrah bir kişi *demixini* tüstülədə-tüstülədə iroli yeridi, – mənim adım Həsəndir (Ə.Qasımov).

QƏLYANALTIXANA (*kiçik yeməl xana*) **BAR, QƏHVƏXANA**

QƏM Hər dördü matəmdən, *qəmdə* uçurdu; Xoşo xatirimdə bir həyat qurdu (S.Vurğun); **AĞIRLIQ** (*məc.*) [Balaş:] Gü

lüşəm, mən böyük *ağırlıq* içindəyəm. Hər günüm bir cəhənnəm əzabıdır (C.Cabbarlı); **AĞRI** (*məc.*) Analar *ağrıda,* bacılar yasda; Qarağın ulelər qara libasda (Z.Yaqub), **BƏLA** *Bəladan* xali olmaz aləm içra əşiqsadaq (S.Ə.Şirvani); **DƏRD, KƏDƏR** Onunla yox olardı qəmi, *kədəri, dərdi,* İndisə tərk edibniş, rədd olunmuş bir ordi (Ə.Kürçaylı); **DƏRD-QƏM** Apardı çaylar məni; Uldızlar, aylar məni; Yükün *dərd-qəm* yüküdü; Yordu bu taylar məni (Bayatı); **DƏRD-SƏR** Azmdır insanın məgər *dərd-səri?* (B.Vahabzadə); **ƏLƏM** Dağılmaz könlündən fikrü *ələmlər* (M.P.Vaqif); **HÜZN** Qızın çöhrosində bir *hüzn* vardı (H.Abbaszadə); **KÜDURƏT** Açsın gözünü, roncü məşəqqət görəcəksən: Milletdə qəm, ümmətdə *küdurət* görəcəksən (M.Ə.Subir); **QAYĞI** Heyf, ömür qısa, arzu genişdir; Kim bu *qayğı* ilə titrətməmişdi (M.Müşfiq), **QƏM-KƏDƏR** Onda yoqin deyərsən ki, ah, nə qəm, nə dərd, dünya beş gündür, beşi də qara, dərd və *qəm-kədər* (N.Vəzirov); **QƏM-QUBAR** Noldu, xanım, niyə qondu çöhrənizə *qəm-qubar?* (Ə.Cəmil); **QƏM-QÜSSƏ** Son mənim kəntlümə bəlnər gətirdin; *Qəm-qüssədən* özgə nə var gətirdin (S.Rüstəm); **QUBAR** (*məc.*) Keçər ürək dərdi, könül *qubarı* (N.Rəfiboyli); **QÜSSƏ** [Məryəmin] fikirdən, *qüssədən* az qalırdı ürəyi partlasın (M.İbrahimov); **MƏLAL.** Tutulur üroyim dərdə, *mələlə;* Sızılır sinəmin bir bucağınu (M.Rahim).

qəmavər *bax* cansıxıcı

qəmçili *bax* bıçaq

qəmər *bax* ay

qəmərüz(lü) *bax* ayüz(lü)

qəmgin *bax* qəmli

qəm-qubar *bax* qəm

qəm-qüssə *bax* qəm

QƏMLƏNMƏK Millətin dərdi ilə *qəmləndin;* Bulmadınmı dəva, vəromlondin? (A.Səhhət); **DƏRDLƏNMƏK** Gərəy boy *dərdlənir* qarlı dağ kimi (S.Vurğun); **QƏM ÇƏKMƏK** *Qəm çəkmə* bu qədər, divanə könül; Həmişə ruzigar böylə dur olmaz.. (Aşıq Qurbani); **QƏM YEMƏK** ..Heç *qəm yemə,* Nərmin; Unutma ki, belə getməz bu yaşayış, bu dövran (S.Rüstəm); **QƏMGİN OLMAQ** ..Pəri kişi xeyli *qəmgin oldu..* (S.S.Axundov); **QUBARLANMAQ** Kişi *qubarlanıb* soldu büsbütün (M.Rahim); **QÜSSƏLƏNMƏK** Nadonso Əhmod isti yay günlərində sərçələrin cıxkiltusino qulaq asanda *qüssələnirdi* (İ.Şıxlı).

QƏMLİ *Qəmli* könlüm yeno şad oldu, ruxi-yarı görüb; Arizində o məhin türreyitərmzı görüb (Ə.Vahid); **BİKEF** [Bədəl:] Yolduşlar, dulus bundan sonra məni *bikef* gürməzsiniz (Ə.Huqverdiyev); **KƏDƏRLİ** *Kədərli* bir qəlbin yanıq fəğanı; Yandırar üroyi daşdın olanı (Ə.Cavid); **QƏMGİN** Qarnca qız da *qəmgin* idi (S.S.Axundov); **QƏMNAK** (*köhn.*) Bir nalo qılan nar dili-*qəmnakdan* özgə? (S.Ə.Şirvani); **QƏMZADƏ** (*köhn.*) Bozın ohli tikibdir sanu yeksar gözün, ommu; Gözlo məni, canı ki, füzun *qəmzadəyam* mən (Q.Zakir); **QÜSSƏLİ** Molok ..fikirli və *qüssəli* idi (M.İbrahimov); **MƏHZUN** Bu axşam niyo belo *məhzunsan,* qəmlisən?.. (M.İbrahimov); **NAŞAD** (*kl.sd.*) Gözəl inəonun tək avaro mənim *naşad* könlüm (Natovan); **QAYĞILI** Yol boyu uzanan işıq xətləri; Bakının *qayğılı* nəzərləridir (M.Araz); **QUBARLI** *Qubarlıydım* azca, süstdüm bir qədər (M.Rahim); **PƏRİŞAN** Niyo o, dalğın gədir, *pərişan* gədir (B.Vahabzadə); **DƏRDLİ** (*bax*).

qəmnak *bax* qəmli

QƏMSİZ, DƏRDSİZ (*heç bir qayğısı, qəmi olmayan*) .Yurdumda baş qaldırıb göyərsin tozo bağlar; *Dərdsiz, qəmsiz* böyüsün bütün körpo balalar (M.Rahim); **BİQƏM** (*köhn.*) Layiq deyil sono nakəsi-*biqəm,* Adam gərək ola adama həmdəm (M.P.Vaqif); **KƏDƏRSİZ** ..Aparacaq bizi; *Kədərsiz* bir dünyaya (R.Rza); **QAYĞISIZ** Bu *qayğısız* yaşamağı, olqoruz; Bir şey ilo etmək olarmı ovoz? (A.Səhhət); **QÜSSƏSİZ** O qəmsiz, *qüssəsiz,* o xoşbəxt üzü; Mənim illamıma yaxındır, düzü.. (S.Vurğun).

qəmzədə *bax* qəmli
qəmzə *bax* naz
qəmzəli *bax* nazlı
qənaət *bax* fikir 1
QƏNAƏTBƏXŞ, KİFAYƏTEDİCİ, QANEEDİCİ, QƏNAƏTLƏNDİRİCİ
qənaətlənmək *bax* kifayətlənmək
qənbərqulu *bax* cəncəl
QƏND Gəmi gəlir, long gəlir; İçi dolu *qənd* gəlir; Gəlin bir söz deyəndə; Qaynanaya dərd gəlir (Bayatı); **RAFİNAD** (*parça qənd*); **ŞƏKƏR** Kəsdiyim qızıl qovun; Şirindi *şəkər* kimi (M.Rahim).
qəndab *bax* şərbət
qənddan *bax* qəndqabı
QƏNDİL (*asma lampa*) Könlümdə fərəhdən *qəndillər* yanır; Tez keçib bir yanda sakit dayanır (Ə.Cəmil); **AVİZƏ** (*köhn.*) Onlar qızıl *avizələrlə* bəzənmiş böyük salona girdilər (M.S.Ordubadi); **ÇİLÇIRAQ** *Çilçıraqlarla* işıqlandırılmış xanələri; Zalxalar daxmasına çökdü qaranlıq, bizə nə?! (M.Ə.Sabir); **LÜSTR.**
QƏNDQABI (*qənd qovmaq üçün qab*) Çox qədimdən qalmış və taleyin anlaşılmaz yolları ilə gəlib bura düşmüş çini *qəndqabı*, ın doğranmış qəndlə dolu idi (M.İbrahimov); **QƏNDDAN** Kərbəlayı qənd istədi. Durnisə *qənddanı* götürüb uzatdı (Çəmənzəminli)
qənapə *bax* divan 1
qəni *bax* varlı
qənim *bax* düşmən 1
qənimət *bax* fürsət
QƏNNADI (*müxtəlif şirni məmulatı*) Xanım bir *qənnadi* mağazasına daxil oldu (Çəmənzəminli); **ŞİRNİYYAT** Bufetdə isə ən yaxşı restoranlarda gördüyünüz müxtəlif *şirniyyat*, içki, papiros tapa bilərsiniz (M.Hüseyn).
QƏPİK Sankoynəklə mən bilirdik ki, oğlu Güllübəyim xalaya bir *qəpik* də göndərmir (İ.Əfəndiyev); **QURUŞ** Mənim nəzərimdə başqalarından mərhəmət və şəfqət istəyən adamla, qapı-qapı gəzərək çörək dilənən, bir *quruş* üçün hər gələnə əl açan dilənçi arasında heç bir fərq yoxdur (M.İbrahimov).
qəpikpərəst *bax* xəsis
qəpikpərəstlik *bax* xəsislik
I 1. **QƏRAR** (*müəyyən bir məsələni müzakirə etdikdən sonra çıxarılan nəticə*), **QƏRARNAMƏ, QƏTNAMƏ**
2. **qərar** *bax* qərardad
3. **qərar** *bax* fikir 2
II qərar *bax* rahatlıq
QƏRARDAD, ƏMR, QƏRAR, SƏRƏNCAM
qərargah *bax* ştab
qərarnamə *bax* qərar 1 1
qərarsız *bax* narahat
1. **QƏRB** (*coğr., cəhət*); **VEST, MƏĞRİB**
2. **qərb** *bax* günbatan
I qərəz *bax* məqsəd, niyyət
II qərəz *bax* xülasə 1
qərib *bax* 1. yazıq 1; 2. kimsəsiz; 3. qəribə
QƏRİBƏ, ÇOX MARAQLI, QEYRİTƏBİİ (*bax*), **QƏRİB, TƏƏCCÜB**
QƏRİBSƏMƏK Mən də sizsiz *qəribsədim*, uçmaq istər ruhum daha (Ə.Cavad), **DARIXMAQ.**
qərinə *bax* əsr 1
qəryə *bax* kənd
qərz *bax* borc 1
qəsb *bax* işğal
qəsbkar *bax* işğalçı, təcavüzkar
qəsbkarlıq *bax* təcavüzkarlıq
qəsd *bax* 1. məqsəd; 2. niyyət
qəsdçi *bax* terrorçu
qəsdçilik *bax* terrorçuluq
QƏSDƏN .Pəri xala *qəsdən* ora-bura baxırdı ki, fikri bir az yayınsın.. (M.İbrahimov), **BƏRQƏSD** [Qarpızı] kəsirsən qıpqırmızı. Elə bil içinə *bərqəsd* bal tökülüb (Ə.Vəliyev); **BİLƏ-BİLƏ** *Bilə-bilə* bu səfərdən dönən deyiləm... (Hidayət); **BİLƏRƏK-(DƏN)** [Ənvər:] Səni *bilərəkdən* böylə bir yanğına, höylə bir oda atıb bilərmiyəm? (C.Cabbarlı).
qəsd-qərəz *bax* ədavət

qəsəm *bax* and
qəsidə *bax* mədhiyyə
qəsr *bax* saray
qəssabxana *bax* sallaqxana
qəşəng *bax* gözəl 1, 2; incə 1
qəşəngləşmək *bax* gözəlləşmək
qəşənglik *bax* gözəllik
QƏŞ (*bayılma*) Mən qorxudan bihuş olub yıxıldım; *Qəş* aləmində bir tamaşa qıldım (A.Səhhət); **BAYĞINLIQ** Ayna onu sarmış ani bir *bayğınlıqdan* ayılaraq, ağacdan ayrıldı (Ə.Məmmədxanlı); **BİHUŞLUQ** Kiçik Lena *bihuşluqdan* ayıldı, gözlərini açdı (S.S.Axundov).
qəta *bax* qətiyyən, əsla
qətəu *bax* qətiyyən
qətillik *bax* qətiyyət
QƏTİYYƏN Saçının qoxusundan, bədəninin ətrindən hiss etdi ki, onun qoynuna sığınan, həsrətini çəkdiyi doğma qızı Gülsədir O, *qətiyyən* dəyişməyib, yenə əvvəlki kimi atasına məhribandır (İ.Şıxlı); **QƏTA** Ahım etməz heç əsər *qəta* sənə.. (Əmani); **QƏTƏN** Belə insan kimi danışmanı mən; Sanki unutmuşdum ol zaman *qətən* (A.Səhhət); **ƏSLA** (*bax*).
QƏTİYYƏT, CƏSARƏT (*bax*), **ƏZM, QƏTİLİK, SƏBAT**
qətlkar *bax* canı
qətnamə *bax* qərar 1 1
qətrə *bax* damcı
qətrə-qətrə *bax* damla-damla
qəvi *bax* güclü
qəviləşmək *bax* güclənmək 1
qəvvas *bax* üzgüçü
qəyyum (*məc.*) *bax* vəkil 1
qəyyur *bax* qeyrətli
1. **QƏZA** Kamal *qəzaya* duçar olmuş qadını təcili yardım montoqosino təhvil verdi (S.Vəliyev); **AVARİYA** Çünki yaxşı günün ehtiyatı pis günü yaxşı qarşılamağa, gözlənilməz *avariyaları*, ..təşvişə düşmədən qarşılamağa kömək edirdi (M.İbrahimov); **HADİSƏ.**
2. **qəza** *bax* tale 1
3. **qəza** *bax* əhvalat
qəzavü-qədər *bax* 1. tale 1; 2. hadisə 1
QƏZET *Qəzetlərdə* onun barəsində məqalələrin çıxması, şəklinin çap olunması Həmidə ruh verdi (H.Abbaszadə); **CƏRİDƏ** (*köhn.*) [Qəzetçi:] Mən *cəridəmi* dolmaq üçün motlobi uzatmışam (M.Ə.Sabir); **RUZNAMƏ** (*köhn.*) Rzaqulu xanın bu ərizəsi o vaxtlar Tehranda çıxan rəsmi *ruznamə* olan "İran"nam *ruznaməsinin* heyəti-təhririyyəsi tərəfindən məsləhət görülmədi, ərizə geri qaytarıldı (M.S.Ordubadi).
qəzetçi *bax* jurnalist; müxbir 1
qəzetxana *bax* redaksiya
qəzetpaylayan *bax* poçtalyon
qəzəb *bax* hiddət, acıq
qəzəblandırmək *bax* hiddətləndirmək
qəzəblanmaq *bax* hiddətlənmək
qəzəbli *bax* hiddətli
qəzəbnak *bax* hiddətli
qəziyyə *bax* hadisə 1
QIÇ Başı, beyni, *qıçı*, qarnı sərasər; Ki olsun büsbütün insana bənzər (Ə.Qəmküsar); **AYAQ** ..əlbəttə, bığlı kişi aşağı düşməyəcək, çünki *ayaqlarının* ikisi də yoxdur (Elçin); **BACAQ** [O] sağ *bacağını* bükərək, dizini sandalyanın üstünə qoydu (Ə.Əbülhəsən); **QILÇA** [Zeynalın] üröyi əsdi, *qılçaları* titrədi (B.Bayramov).
qıfıl *bax* kilid
qıfıllamaq *bax* 1. kilidləmək; 2. susmaq
qıfıllanmaq *bax* kilidlənmək
qıfıllı *bax* kilidli
QIĞILCIM (*od zərrələri*) [Həmidin] gürz əlində oyuncaq kimi idi, onu hər dəfə zindana zərblə vuranda kürədən çıxmış qızmar dəmirin *qığılcımları* bayrım fişənginin *qığılcımları* kimi ətrafa səpələnirdi.. (H.Abbaszadə); **ŞƏRƏR** (*kl.ed.*) Ahın *şərəri* etməz əsər bir kəsə, Hop-hop: Bu od sənin ancaq ahşan canın üçündür (M.Ə.Sabir); **ŞƏRARƏ** (*kl.ed.*) Oynatmaqdadır qəlbimi atəşli bir əhəng; Vulkan kimi püskürməkdə ətrafə *şərarə* (A.Şaiq).
qıl *bax* tük

qılaf *bax* qın I
qılça *bax* qıç
qılıq *bax* xasiyyət
qılıqlamaq *bax* tov lamaq
qılıqsız *bax* bədxasiyyət
QILINC (*kəsər silah növü*) [Qurbanəli bəy:] Allah düşmən qabağında sizin *qılıncınızı* kəskin etsin (C.Məmmədquluzadə); **XƏNCƏR** (*ən ağızlı qılınc*) Həmzə öz köhnə arxadını görər-görməz yerindən sıçradı və ölməkdən bu hərəkətini bəhanə edərək belindəki *xəncəri* sıyırdı (M.Hüseyn); **ŞƏMŞİR** (*kəhn*) Tüf sənə, həm sənin rəşadətinə; Həm də *şəmşirinə,* şücaətinə (A.Səhhət); **TİĞ** (*kiçik*) (*obrazlı təşbehlərdə də işlədilir*) Çox *tiğini,* gər var isə günahım; Öldür, gərdən mənim, ixtiyar sənin (Q.Zakir).
qılı *bax* tüklü
qımıldanmaq *bax* tərpənmək I
qımır *bax* hiddət
qımışmaq *bax* gülümsəmək
I. QIN (*xəncər, qılınc və s. silah qabı*) Fəxrəddin və Əlaəddinlərin qılıncları *qınında* paslandığı kimi, böyük Nizami də gözlərini əbədi olaraq yummuşdu (M.S.Ordubadi); **QILAF** Qütlüğ İnanc əlindəki piyalənı yerə çırpdı və qılıncını *qılafdan* çıxardı (M.S.Ordubadi)
2. QIN Bağa *qınından* çıxdı, *qınını* bəyənmədi (Atalar sözü); **ÇANAQ** Yüzlərlə Hindistan tısbağasının *çanağını* kəskül qayırıb qoluna keçirən bu dilənçilərin hər biri hər cür qəsidə oxuyurdu (M.S.Ordubadi)
qınaq *bax* 1. danlaq, 2. töhmət, 3. məzəmmət
qınamaq *bax* məzəmmətləmək
qınc *bax* naz
qıncanmaq *bax* nazlanmaq
I qır *bax* çal
II qır *bax* söhrə, düzən
III qır *bax* naz
1. QIRAQ (*müxtəlif mənalarda bir şeyin kənarı, yanı*) Yolun *qırağı* ilə xırdaca arx axırdı və arxın *qırağında* da bir neçə qoca kişi çəmbəlin səqqalının xınasını yuyurdu (Ə.Haqverdiyev); **KƏNAR** [Vaqif:] Dağların döşündən yollar çəkilsin; Yollar *kənarında* güllər əkilsin (S.Vurğun); **YAN** Qulu ..ehtiyatla quyunun *yanına* uzanıb diqqətlə baxdı (A.Şaiq).
2. qıraq *bax* sahil
3. qıraq *bax* yad I I
4. qıraq *bax* uçqar
5. qıraq *bax* həşiyə
qırğın *bax* ölüm
qırxdilli *bax* nəsəkar
qırıq *bax* 1. sınıq; 2. incik
qırılmaq *bax* 1. sınmaq; 2. olmək
qırılmaz *bax* sarsılmaz
qırma *bax* saçma I
qırmaq *bax* 1. sındırmaq; 2. öldürmək
qırmanc *bax* şallaq
qırmanclamaq *bax* şallaqlamaq
qırmızı *bax* al I
qırmızıyanaqlı(lı) *bax* alyanaq(lı)
qırtlaq *bax* xırdək
I. QISA [Səlimə.] Mən də saçlarımı, bu dəfə Bakıda son dəbə uyğun olaraq *qısa* vurdurmuşam (İ.Əfəndiyev); **GÖDƏK** (*bax*)
2. QISA [Dilmanc.] Adam sözü *qısa* deyər (C.Məmmədquluzadə); **MÜXTƏSƏR** (i [Habib], içəri girən Həmidi görüncə söhbətini *müxtəsər* eləyib dostuyla asdı.. (H.Abbaszadə); **YIĞCAM, İCMALƏN** (*köhn*).
qısaboy(lu) *bax* alçaqboy(lu)
QISIR İndi də otlıq *qısır* inəklər kimi şişib kökəlmişdi (M.İbrahimov), **QISRAQ** [Beyrək:] And içmişəm *qısrağa* mindiyim yox (Anar); **ƏRƏMİK** *Ərəmik* inəkdən ökü olmaz (Atalar sözü), **DOĞMAYAN.**
qısqac *bax* mongoto
qısqınmaq *bax* utanmaq
qısraq *bax* qısır
QIŞ (*ilin ən soyuq fəsli*) [Qondab:] Qarlı-çovğunlu *qışın* necə gəlib getdiyindən, yazın necə açıldığından xəbərim olmadı (B.Bayramov); **ZİMİSTAN** (*ki sd.*) [Molla Fəzlalı:] Nə eybi var, hər gecənin bir səhəri və hər *zimistanın* bir baharı olar (C.Məmmədquluzadə).

qışqır-bağır *bax* hay-küy
qışqırıq *bax* hay-küy
qışqırmaq *bax* çığırmaq
qışqırtı *bax* çığırtı
qışla *bax* kazarma
QIT. QƏHƏT, AZ (*bax*)
QITLIQ, QƏHƏT, QƏHƏTLİK
qıvraq *bax* 1. çevik; 2. sağlam
qıvraqlıq *bax* 1. çeviklik; 2. sağlamlıq
qıvrıq *bax* qıvrım
QIVRIM (*saça dair*) [Mötəbərov:] ..dıvanın güzgüsü qabağında dayandı, qara *qıvrım* saçlarını daradı (M.Hüseyn); **BURUQ** Fərmaya gedən arvad hey qızın başını sığallayır, onun *buruq* qara tellərini oxşayır və heç bir söz demirdi (M.İbrahimov); **QIVRILMIŞ** Kişininüz-gözünü *qıvrılmış* tük basmış, yanaqlarını və alnını sarı bir loko tutmuşdu (S.Rəhimov); **QIVRIQ.**
qıy *bax* çığırtı
qıyıq *bax* çuvalduz
qıyqac *bax* çopoki
QIZ [Sevil:] Hə ..daş düşsün *qızın* olan gününə (C.Cabbarlı); **DÜXTƏR** (*ara*) Var tamahım, doğrusu, bir *düxtərə;* Elçi də saldım Məşədi Səfərə (Ə.Nəzmi).
1. QIZARMAQ, ALLANMAQ, QIRMIZILAŞMAQ
2. qızarmaq *bax* utanmaq
qızartı *bax* şəfəq
1. QIZARTMAQ, QIRMIZILAŞDIRMAQ
2. qızartmaq *bax* utandırmaq
qızdırma *bax* hərarət I
1. QIZDIRMAQ Yasəmən çayın qırağında su *qızdırıb* paltar yuyurdu (S.S.Axundov); **İSİTMƏK** [Bayaz] axşamdan qalmış quzuqulağı dolmasını *isitdi* (Ə.Vəliyev); **QIZIŞDIRMAQ** *Qızışdırar* bahar ayı yerin, göyün havasını.. (A.Səhhət).
2. QIZDIRMAQ, HƏRARƏTİ QALXMAQ
qızdırmaölçən *bax* hərarətölçən
qızğın *bax* 1. isti 2; 2. gərgin 1; 3. atəşin
1. QIZIL (*sarı rəngli qiymətli metal*) Gödəkboy, başının tükü tökülməyə üz qoymuş bir oğlan ətkəm-ötkəm danışdıqca qabaqdakı *qızıl* dişləri parıldayırdı (Ə.Vəliyev); **ALTUN** (*köhn.*) Nigara bir çox *altun* zinətlər və qiymətli daşlar gəldi (Çəmənzəminli); **SARI** (*dan*) Təmiz vicdanı heç bir *sarı* lokoloyə bulmoz (S.Rəhimov); **ZƏR** [Həmzə:] Ay-hay, yaxşı deyiblər ki, *zər* qədrini zərgər bilər (Ə.Qasımov).
2. qızıl *bax* al I
QIZILGÜL Nəcibəgilin həyətində meyvə ağacı yox idi. Mərhum atası həyətin bir başında *qızılgül,* yasəmən, akasiya ağacları basdırmışdı (H.Abbaszadə); **VƏRD** (*kl.sd.*) Demə hər surətdə bitəcrübə mərdüm göz ilə: *Bərg* hər növü ki, gülşəndə bitər vərd olmaz (M.V.Vidadi)
QIZIRQANMAQ (*vermə yə alı gəlməmək*) [Davud:] Mən buna görə heç nəyə *qızırqanmıram,* camaatın sağlamlığı yolunda canımı qoyuram (İ.Abbaszadə); **ƏSİRGƏMƏK** İndi məndən *əsirgəmə;* Gözəl gülüm, bir yarpağı; Biz sənin dostuq axı!.. (R.Rza); **HEYFİ GƏLMƏK, XƏSİSLİK ETMƏK.**
1. QIZIŞDIRMAQ, ALOVLANDIRMAQ (*közü üfürməklə*)
2. qızışdırmaq *bax* qızdırmaq I
3. qızışdırmaq *bax* hiddətləndirmək
qızlıq *bax* bakarət
I. QIZMAQ Gün *qızmışdı* Arxada iri göy çibinlər vızıldaşırdı (İ.Şıxlı); **İSİNMƏK** ..havalar yavaş-yavaş *isinməyə* başlayır (S.Şamilov).
2. qızmaq *bax* hiddətlənmək, coşmaq 2
3. qızmaq *bax* inanmaq I
qızmar *bax* isti 2
qiblə *bax* conub
qiblənüma *bax* kompas
qiblə *bax* paxıllıq
qidalandırmaq *bax* yedirmək
QİRAƏT (*müəyyən qaydа və üsul ilə oxuma*) Axşam vaxtı oraya adamlar coşa olub, söhbətə, *qiraətə,* musiqiyə məşğul olurlar (C.Məmmədquluzadə); **OXU** [Molla

Sadıq] Bizim mürşidimiz, canımız qoddına qurban olduğum Seyid Nigarınındır. *Oxu* oyrən, başqalarını da başa sal, onun mündi ol.. (İ.Şıxlı); **MÜTALİƏ** Hidayət musa arxasında oturub, eldə bir *mütaliə* dalmışdı (M.Hüseyn).

qiraətçi *bax* oxucu

QİRƏƏTXANA 1896-cı ildə Əhmod bəy Şuşada birinci olaraq *qiraətxana* və kitabxana təşkil etdi. (Cəmənzəminli); **QİRƏƏT ZALI (SALONU)** *Qiraət zalında* Vahidin bir məsəsi vardı (Mir Cəlal), **OXU OTAĞI (ZALI)** Azər Russonun seçilmiş əsərlərini alıb *oxu otağına* keçdi (Ə.Kərim)

qisas *bax* intiqam

qisas almaq *bax* intiqam almaq

qisim *bax* **1.** hissə **1. 2.** növ **1**

qismət *bax* **1.** tale **1**; **2.** hissə **1**; **3.** pay **1 1**; **4.** bəxt

I. QİTƏ *Yer kürəsinin həm quru, həm də su olan hissəsi* Nə yaxşı ki, insan alı yetmir Günəşə. Yetə bilsə, min *qitəyə* parçalayacaq (M.Araz), **MATERİK, KONTİNENT** *Qurunun hissələrindən biri* Yer kürəsində altı *material* və ya *kontinent* vardır ("Materiklər coğrafiyası")

2. qita *bax* ölkə

3. qita *bax* hissə **1**

qiyafət *bax* **1.** paltar, **2.** görünüş

QİYAM Zəhir Bolxi bütün bu tədbirlərlə razılaşa belə, qoşunun Toğrul əleyhinə *qiyam* etməsilə razılaşa bilmirdi (M.S.Ordubadi) **BUNT, ŞÜRİŞ** Təvəqqeməz *bunt (şuriş)* hesab edib, divana məlumi etməyi xahiş elədi (S.Vəzirov); **ÜSYAN** Arası kəsilmədi nə *üsyanın*, nə qanın (Ə.Cəmil).

QİYAMÇI *(qiyam edən şəxs)* [Prokuror:] Baxşı da *qiyamçılar* təşkilatlarında iştirak etmişdir (C.Cabbarlı); **ÜSYANÇI** [İldırım:] Türkiyə hər, kənddəki *üsyançıları* inyənmək istəyir (A.Şaiq) **BUNTÇU**

I. QİYAMƏT, MƏHŞƏR *(din.)* *(qiyamət günü)* Mənə munca təvəhhüm çox verməsin *ruzi-mahşərdən* (*Qiyamət* varmı, ey vaiz, fəraqi-yardən artıq? (M.V.Vidadi); **HƏŞİR** (mənasızlan ağa] Qəhrəman dağıstanlılar düşmənimiz bolşevikləro elə bir toy tutmuşlar ki, ta *həşrədək* yadlarından çıxarmazlıq (S.S.Axundov)

2. qiyamət *bax* fəlakət

3. qiyamət *bax* gözəl **1. 2**

qiymaqoymurma *bax* xuruş

QİYMƏT Çox ucuz *qiymətə* hər şey satırsan. (M.Ə.Sabir); **BAHA** Bu sandıqda yüz mın dinar *bahasında* daş-qaş, cavahirat vardır (M.Hüseyn); **MALİYYƏT** *(dən.)* [Həsən:] A başımıza dönün, [qoyunun] *maliyyəti* dörd abbasidir (Ə.Haqverdiyev); **MƏZƏNNƏ** *(bazar qiyməti)* ..boş mənzil tapan kimi, *məzənnəyə* mohəl qoymədən, köçünü düşünür, otağını ikiqat qiymətə sırıyır (B.Bayramov); **DƏYƏR.**

qiymətli *bax* bahalı

qiyyə *bax* çığırtı

qobu *bax* dərə

I. QOCA *(çox yaşlı)* O çox təəccüb elədi ki, homin gördüyü *qoca* kişi oyləşib yuxan başda döşəyin üstə (C.Məmmədquluzadə), **AĞSAQQAL** ..mən də onların ancaq *ağsaqqal* yoldaşıyam (C.Məmmədquluzadə), **AHIL** [Vaqif:] ..bir cahil, bir də mənim kimi *əhil* yazıçı yazır. (Cəmənzəminli); **BİR AYAĞI BURDA, BİR AYAĞI QƏBİRDƏ** *(fr.)* *(çox qoca)* [Əhmədin] arvadı Nabat xalanın qoca, *bir ayağı burda, bir ayağı qəbirdə* olduğu üçün Əhmədi varislər arasına daxil etmirdi (B.Talıblı), **İXTİYAR** *İxtiyar* qadın iki koro gəlib naharın hazır olduğunu söylədi (M.S.Ordubadi), **QART** ..topa bığlı bir *qart* kişi langor vura-vura meydançaya çıxdı.. (H.Abbaszadə), **MÜSİNN** *(köhn.)* Hacı Xəlil, *müsinn* şəxs, həştad beş il dünyada ömür edəndən sonra, xudavəndi-aləmin əmrini yerinə yetirməkdə idi (Ə.Haqverdiyev); **PİR** *Pirə* ata dedim, cavana qardaş Ana-bacı bildim qızı, gəlini (Aşıq Ələsgər), **SİNƏLİ** *Sinli* bir kişi dedi: Belə çıxır ki, pa raya daymo, bütövü kəsmə, doğra, doyunca yə (Ə.Vəliyev), **YAŞLI** Mənim yaşıdlarım bilmirəm nədən: Çox *yaşlı* görünür məndən (B.Vahabzadə)

2. qoca *bax* ər **1**

3. qoca *bax* köhnə, qədim **1**

4. qoca *bax* nurani **1**

5. qoca *bax* ağbirçək **1**

QOCALMAQ Əfsus *qocaldım*, ağacım düşdü əlimdən (M.Ə.Sabir); **BELİ BÜKÜLMƏK** *(fr.v.)* Saqqal ağarıb, bel *bükülüb*, dinmə filanıl Övqatın olub tolx (M.Ə.Sabir); **QARIMAQ** *(qadın haqqında)* Bu qırx ildə də *qarıdıqca* onun [Zibanın] qısqanclığı artırdı (S.Rəhimov); **YAŞLAŞ(N)MAQ** Dogrudan da, *yaşlandıqca* Qarəş və Pərişan Rüstəmin ocağına unudulmaz bir sevinc, xoş bir şadlıq gətirmişdi (M.İbrahimov); **AHILLAŞMAQ.**

quş *bax* **1.** ərkək **1**; **2.** igid

qoçaq *bax* **1.** igid; **2.** zirək, bacarıqlı

qoçaqlıq *bax* **1.** igidlik; **2.** ziraklık

QODUQ *(eşşək balası)* [Səfərəli:] Qoduq yal gəmirmoz; yal gəmiron *qoduqdan* daha nəcib bir heyvandır (S.Hüseyn); **SIPA** [Molla:] Ömrümüzdə bir dəfə ər-arvad deyə-gülə bir plov yeyəcəkdik, onda da qonşunun eşşəyi qıyruqsuz *sipa* doğdu (M.N.İnt.); **XOTUQ.**

qoduqluq *bax* hobsxana

qoğa *bax* əsa

QOĞAL Güllü don tikərəm, alıb geyərsən; Sən də şirin-şirin *qoğal* yeyərsən (S.Vurğun); **KÖKƏ** Mayıl eyvanda *kökə* yeyirdi (Mir Cəlal).

QOXU *(həm ətir, həm də üfunət iyi)* Torpaq bahar *qoxusu* verirdi (M.İbrahimov), **İY, ƏTİR** *(xoş iy)* Bu doğma saçlardan ana *əti* gəlirdi, onun öz anasının *iyi*.. (H.Abbaszadə); **RAYİHƏ** Bürüdü *rayihə* bütün aləmi; Dedim: *Ətir* saçan dağda laləmi? (M.Rahim); **ÜFUNƏT** *(pis iy)* Ev boşboş və *üfunətlə* dolu idi (S.Rəhimov).

qoxulamaq *bax* iylənmək

QOXULU *(iyi, ətri olan)* Bənövşə *qoxulu* vardan ayrılan; Gündə yasa batar, günü zar olar (M.P.Vaqif); **İYLİ** Bülbül tək foryadım çıxdı fələkə, Connət *iyli* gülzarı görəydim (M.P.Vaqif); **RAYİHƏDAR** Məktəbdəki qırxıncı və arıq Mədinə nə qədər gözəlləşib, açılmış qızılgül kimi *rayihədar* olmuşdu (M.İbrahimov); **RAYİHƏLİ, ƏTİRLİ** *(xoş iyli)* Onu *ətirli* çiçəklər, *rayihəli* güllər belə qorxudurdu (M.Hüseyn).

I. QOXUMAQ *(müəyyən iy vermək)* Gül tək *qoxuya* nitqü nəfəsi; Zülfü yə bənövşə, yə somən gərək (M.P.Vaqif), **ƏTİR SAÇMAQ** Yasəmənlər, bənövşələr; Gəlişinlə *ətir saçsın*; İydə, innab çiçək açsın (M.Rahim); **İY VERMƏK.**

qoxumaq *bax* iylənmək

I. QOL *(insan bədənimin bir üzvü)* O [Mustafa], küçəyə çıxdıqda, bir qarı onun *qolundan* tutdu (S.Vəliyev); **BAZU** *(kl.ed.)* Bilayi, *bazusu*, hər bəndi gözəl; Gərdəndə zülfünün kəməndi gözəl (M.P.Vaqif).

2. qol *bax* imzə

3. qol *bax* budaq

qolay *bax* asan

qolaylaşdırmaq *bax* asanlaşdırmaq

qolazlamaq *bax* tullamaq

qolbağı *bax* qolbaq

qolbuq *bax* bilərzik

qol-budaq *bax* budaq

qollunmaq *bax* imzalanmaq

qolluqçu *bax* xidmətçi

qolluqçuluq *bax* xidmətçilik

qolluqfüruş *bax* qolluqçu

qolluqfüruşluq *bax* qolluqçuluq

QONAQ *Qonaqlarım* dünyanın; İnsanları qədərdir (M.Rahim); **MEHMAN** [Tacir:] Alçaq, sən bilirsən ki, bunlar bizim *mehmanlarımızdır* (M.S.Ordubadi); **MÜSAFİR** Gecələr başına işıq saçar Ay; O yaşıl sinəndə *müsafirkən* uy (S.Rüstəm).

qonaqçil *bax* qonaqpərəst

qonaqlıq *bax* ziyafət

QONAQPƏRƏST *(qonağı sevən adam)* [Çiçək Elsevərə:] Göz doymasın, yaman *qonaqpərəstsiniz* (Ə.Qasımov), **QONAQÇIL** [Qulam dayı:] Məşədibəy *qonaqçıl* oğlandır (M.Hüseyn), **QONAQSEVƏN** [Afaq:] Elmiz-obamız *qonaqsevəndir* (M.Huseyn), **MEHMANDAR** Tiflisə çatar-çatmaz, İraklı xanın *mehmandarı* onları zadəganlardan biri

nın evinə aparıb rahatladı (Çəmənzəminli); **QONAQPƏRVƏR, MEHMANPƏRƏST, MEHMANPƏRVƏR.**

QONAQPƏRƏSTLİK, QONAQCIL-LIQ, QONAQPƏRVƏRLİK, MEHMAN-DARLIQ, MEHMANPƏRƏSTLİK, MEH-MANPƏRVƏRLİK

qonaqpərvər *bax* qonaqpərəst

qonaqparvərlik *bax* qonaqpərəstlik

qonaqsevər(in) *bax* qonaqpərəst

qonaqsevərlik *bax* qonaqpərəstlik

qondarə *bax* ayaqqabı

qondarma *bax* saxta 1

qondarmaq *bax* uydurmaq

qonsa *bax* qursaq

1. QONŞU [Səməd] *Qonşularımız* danışır ki, atam xoşxasiyyət, mülayimrəftar imiş (Ə.Vəliyev). **HƏMXANƏ** (*köhn*) Batın üzündə yar ilə *həmxanəyəm* yenə (Xətayi); **HƏMSAYƏ** (*köhn*) Anlar nə ata, nə ana, *həmsayə* bizim qız' Xandostu! Düşübdür yenə sevdaya bizim qız! (Ə.Nəzmi).

2. qonşu *bax* həmsərhəd

qonuşmaq *bax* danışmaq 1

qoparaqlaammaq *bax* qaçmaq 1

qoraba *bax* 1. qorasuyu. 2. sınşk

QORASUYU, ABQORA (*kal üzümün turş şirəsi*) . Bu daşı Məsmə qarı dəfələrlə qalib anadan alıb aparmışdı və bu yupyumru həmar, qara daşla dəfələrlə böyük bir teşt içində *abqora* üçün qora əzmişdi. (Ə Məmmədxanlı). **QORABA.**

QORXAQ (*qorxu hissinə qapılan*) [Həsən] Mən *qorxaq* deyilam oğlum, düzü budur ki, bizim sədrimiz kor ilandır (Ə.Qasımov). **AĞCIYƏR** (*dan*) [Şəkərlinski] Yaman *ağciyərsən* Altşov, dovşan kimi bir şeysən (M İbrahimov). **ÇƏKİNGƏN** Amma Nazlı Azərə qarşı bir qədər *çəkingən* idi (Ə Kamal). **ÖDDƏK** (*məh*) [Natalya] Bu qız, lap ağ *öddək* olub ha (S.Rəhimov); **SƏRÇƏ (RƏKL)** [Heybət] Bu *sərçə uralıdan* nə çıxar ki?! (S Rəhimov). **URƏKSİZ** (*məz dan*) [Ilxan.] Toxunma. Dönməz. urək qurmaq *urəksizlərin* işidir (C Cabbarlı)

QORXMAQ Mən isə sözümdən dönə bilmirəm, yazmağa da *qorxuram* (M.İbrahimov). **BAĞRI YARILMAQ** [Heydər bəy:] Vallah, Hacı, səni tanımayan adam olsa, görəndə *bağrı yarılacaq* (M F.Axundzadə); **BAK ETMƏK** (*kl.sd*) Şimdi risvayi-cehan oldum nədən *bak etlərəm*? (M Ə.Sabir); **CANINA ÜŞÜTMƏ DÜŞMƏK** (*fr v*) Bir anlığa Kolbiyevin *canına üşütmə düşdü* (M.İbrahimov). **ÇƏKİNMƏK** (*dan*) (*ehtiyat etməkdə qorxmaq*) [Vaqif:] Xan məndən utanır, *çəkinir* bir az. Mən getsəm, qırğının hesabı olmaz (S.Vurğun). **DƏHŞƏTƏ GƏLMƏK** (*bərk qorxmaq*) O, ürəyinə haradansa birdən-birə daman hissin təsirindən az qala *dəhşətə gəldi* (Ə.Qasımov). **DİKSİNMƏK** (*bir şeyin təsirindən qorxmaq*) [Bahadır] *diksinir* öz səsindən... (B.Vahabzadə); **EYMƏNMƏK** Əqrəbsiz saatə baxanda adam nədənsə *eymənirdi*... (Anar); **HÖVL ETMƏK** .Qoca birdən *hövl edib* torpəndi (B.Bayramov). **HÜRKMƏK** (*həm insan, həm də heyvanlar haqqında*) Dəvələr *hürkərək* bir-birinə dəyib bütün yolu tutdurdular (M.İbrahimov); [Forman Mələyə:] Bilmirəm, sən məndən *hürkürsən* (M.İbrahimov); **XOFA DÜŞMƏK** Mən tamam ömrümdə əgər iki dəfə bərk *xofa düşmüşəm*. (C.Məmmədquluzadə); **XOFLANMAQ** (*az qorxu hiss etmək*) Niyə özüm özümdən; Mən bu gün *xoflanıram* (B.Vahabzadə); **QORXUYA DÜŞMƏK** Bu kənd hər atlı qərəndə *qorxuya düşür*.. (S.Rəhimov); **ÜRƏK-GÖBƏYİ DÜŞMƏK** (*fr v*) [Nərdaranlılar qışqırırəq:] Adə, ay evin ükilsin, neynirsən, *ürək-göbəyimiz düşdü* ki. (H.Abbaszadə); **VAHİMƏ BÜRÜMƏK** Tellini yenidən *vahimə bürüdü* (S.Hüseyn). **VAHİMƏLƏNMƏK** Cıdır düzünə çıxıb dərənin o tayına baxanda Qaraş *vahimələnirdi* (Ə.Vəliyev); **VAHİMƏYƏ DÜŞMƏK** Elsevərin başına gələn bu qəribə fikrindən *vahiməyə düşdü* (Ə.Qasımov); **VƏHİMƏLƏN-MƏK** [Anə] .gurultudan *vahimələnən* uşağının ağlar gözlərini öpərkən, başına ağır bir şey doydi (Mir Cəlal)

qorxmaz *bax* igid

QORXU, VAHİMƏ Nə *qorxumuz* vardı, nə *vahiməmiz*: Ölüm yox, həyata inanırıq biz (Ə Kürçaylı); **BAK** (*kl.sd.*) ...Can alsa da nə *bak*, o mərmur gözləri (A.Şaiq); **HƏDƏ, TƏHDİD** (*hədə-qorxu gəlmə*) Ancaq şirin sözlər, şirin vədələr; Təhqirlər, *təhdidlər*, min cur *hədələr* (B.Vahabzadə); **HÖVL** [Safa:] Balkə də heç yatmayıblar, anam kimi canlarının *hövlündən* gözlərino yuxu getməyib (Ə.Qasımov); **HÜRKÜ** Tanımıram qorxu, *hürkü* ("Koroğlu"); **XOF** Allah *xöfu* onun qəlbində o qədər güclüdür ki, pərvərdigardan hətta kömək istəyir... (Anar); **VƏHM** Allah, Allah, nədir bu tufanlar?! Az qalır *vəhmdən* çıxa canlar (M.Ə.Sabir); **VƏHŞƏT** [Dərviş:] ..Sakino xanım gecələr *vəhşət* ilə çəkib yeri üstə oturub, öz-özünə danışırmı? (N.Vəzirov); **ZƏHM** Əlipaşanın *zəhmi* canına çökdü. (Mir Cəlal).

QORXULU (*müxtəlif mənalarda*) Keçdi günlər, gecələr; *Qorxulu*, həyəcanlı (Ə.Cəmil); **BAĞIRYARAN** Çoban ..çomağı başına çırpdı və özü *bağıryaran* bir səslə qıy vurub, iroli şığıdı (M.Rzaquluzadə); **DƏHŞƏTLİ, QORXUNC** Tufanı andıran; O *dəhşətli, qorxunc*, İllərini hələ də; Lənətlə danlayıram (Ə.Cəmil); **XOFLU** Yaxşı deyiblər: xain *xoflu* olar (M.İbrahimov); **MƏHA-BƏTLİ** (*köhn.*) Bilmom, bu dağlar, bu *məhabətli* fırtına.. (A.Şaiq); **MÜDHİŞ** Yox, son rahatlık sevməyən atəşsən; Əriyəcək qəhrinlo *müdhiş* düşmən (A.Şaiq); **VAHİMƏLİ** [Qara bulud] yer üzünə *vahiməli* bir kölgə saldı (B.Bayramov); **VƏHMƏLİ** Evdo nəyinsə intizarını çəkən *vəhməli* bir sükut vardı (Ə.Əbülhəsən); **VƏHŞƏTLİ** Işıtdıkcə bu *vəhşətli* sözlər; Əsdi bədəni, qızardı gözləri (A Sohhot).

1. QORXUNC Sağımız dağ, solumuz *qorxunc* uçurum, meşəlik, dağlıqdır (S.Rüstəm); **DƏHŞƏTLİ** Kambayev *dəhşətli* sonun yanılaşdığını gördü (S.Rəhimov)

2. qorxunc *bax* qorxulu

QORXUSUZ (*heç bir şeydən qorxmayan*) Şığıyıb şimşək kimi qayalar arasından; *Qorxusuz* keçib gedir qüdrətli dağ qartalı (R.Rza); **BİBAK** (*kl.sd*) Hər bir nəfəri bir işdə çalak; Hər digəri bir əməldə *bibak* (M.Ə.Sabir); **BİVAHİMƏ** [Vəzir:] Amma sənin qardaşın oğlu Teymur ağa gör necə səndən *bivahimədir* ki, günün günortasında mənim kimi kişinin evinə giribdir ki, övrətimə əl uzatsın (M F.Axundzadə); **XOFSUZ, VAHİMƏSİZ.**

1. QORXUTMAQ (*müxtəlif mənalarda*) ..yaşıl otlar Nazlının nəzərində böyüyür, hərəsi bir adam kimi onu *qorxudurdu* (M.Hüseyn); **BUYNUZ GÖSTƏRMƏK** (*fr.v.*) (*məc.*) [Musa:] .saya salmadılar. Mənə *buynuz göstərdilər* (B.Bayramov); **HƏDƏ-QORXU GƏLMƏK** [Əli:] Bura bax, mənə *hədə-qorxu gəlirsən* (Anar); **TƏPİNMƏK** Muxtar vəziyyəti belə görüb Feyziyə *təpindi* (B Bayramov); **VAHİMƏLƏNDİRMƏK** Ümumiyyətlə, çoxdandır ki, xitabət kürsüsü Şamamanı *vahimələndirmirdi* (Ə.Əbülhəsən); **VAHİMƏYƏ SALMAQ** ..əcaib insanlar vəhşi heyvanlar şəklində görünür, onu *vahiməyə salırdı* (Ə.Qasımov); **XOFLANDIR-MAQ, QARIN AĞRISINA SALMAQ** (*fr.v.*).

2. qorxutmaq *bax* hədələmək

qor-qoduq *bax* uşaq-muşaq

qoruqçu *bax* gözəiçi

QORUMAQ Biz vətəni *qoruyacağıq*, bizim işimiz haqdır, biz qalib gələcəyik (R.Rza); **BƏKLƏMƏK** Müştəri yox, necə bir *bəkləyim* bazarı (Füzuli). **MÜHAFİZƏ ETMƏK** [Zeynal:] Hücuma keçən piyada qoşunu *mühafizə edirdim* (B.Bayramov); **KEŞİK ÇƏKMƏK, QORUQ ÇƏKMƏK.**

1. QOŞA [Könül:] Ana, birco şey üroyimco deyil Gərək bu paltarda saçlarını *qoşa* hörüm (X.Hasilova); **İKİ** [Kunul] geyinib saçlarını sahqo ilo darayib *iki* hordü (X Hasilova). **CÜT** (*bax*).

2. quşa *bax* birlikdə

quşadırnaq(lı) *bax* cutdırnaq(lı)

qoşmaq *bax* qatmaq I

1. QOŞULMAQ, BİRLƏŞMƏK, QARIŞMAQ

2. QOŞULMAQ, QARIŞMAQ, MÜDAXİLƏ ETMƏK

3. QOŞULMAQ, YOLDAŞ OLMAQ

4. qoşulmaq *bax* başlamaq

QOŞUN (*hərbi qüvvə*) [Cavanşir:] Mən düşmən *oçununa* dağıtdıqdan sonra onun sərkərdəsi ilə qarşılaşacağam (M.Hüseyn).

I.ƏŞKƏR (*İ.sd.*) [Atlı:] Biz Qıpçaq Moğulun *laşkərnik* (Anarı. **ORDU** [Nizami:] Əvvəla, istiqlalı müdafiə üçün ölkənin rəqiblərinə qarşı müştəşkil və qüvvətli bir *ordu* lazımdır (M.S.Ordubadi).

qoşunadamı *bax* əsgər

QOTLR (*yolurucu dərı xəstəliyi*) Bir əli ilə su töküb o biri əli ilə Talıbxan pristavın çəkə *qotur* ayaqlarını yudu (S.Rəhimov); **DİLĞİR** (*dan.*) Sən qovdun kənddən elin kor, *dilğır* yabısını (S.Rüstəm)

qovlamaq *bax* qovmaq

qovğa *bax* **1.** dava-şava, **2.** fəlakət

QOVLUQ O [Müstəntiq] əsəbənə hərəkətlə döndü və *qovluqdan* bir kağız çıxarıb Xosrovun qabağına tələdi (M.İbrahimov); **PAPKA** [Həmzə:] Hə, yadıma düşdü, axşam arvada dedim ki, işlədiyim məqalələri götür *papkasına* qoy, yadından çıxıb (Ə.Qasımov).

QOVMAQ (*müxtəlif mənalarda*) Firuz bir neçə dəfə Hüsəngilə gələnək Zöhrəni savadlandırmaq istəmişdi. Həsən isə ona mane olmuş, qapısından *qovmuşdu* (M.İbrahimov); **BAYIRA ATMAQ** (*fr.*) O katibi birdəfəlik *bayıra atmaq* lazımdır (S.Rəhimov); **ÇIXARMAQ** Sabah *işdən çıxırırlar*, qalanın başına döyə-döyə (H.Nəzərli). **XARİC ETMƏK** (*məktəbdən*) *çıxarıb qovmaq*). Əməkdaşları məktəbdən *xarıc edirlər* (S.S.Axundov); **QOVALAMAQ** Tazılar dovşanları *qovalayır* (M.Rzaquluzadə). **RƏDD ETMƏK** (*işdən qovmaq*) [Qətəqaşlı:] İkisini də bir *dəfə rədd etmək* lazımdır (Ə.Kərim); **İZAQLAŞDIRMAQ** Rəhim bəy al bu on manatı da qandı, çaya ver, bu donuzu mənim qapımdan *uzaqlaşdır* (Ə.Haqverdiyev)

QOVUN Dünən nahar zamanı; Kəsdiyim qızıl *qovun*, Şirindi şəkər kimi (M.Rəhim). **DOSTUCAN** Tağların üstündə sarı *dostucan*. Ağ, sarı, çil qarpız qıpqırmızı qan (H.K.Sanılı); **YEMİŞ** Çölpa, cucanın çığırtısı, quzu-toğlunun boğuq mələməsi, boşaldılan yeşiklərin tıqqıltısı, bir də sarı *yemişin* iyi yaxın qonşulara çatırdı (B.Bayramov)

1. QOVUŞMAQ, ÇATMAQ, NAİL OLMAQ, YETİŞMƏK

2. qovuşmaq *bax* birləşmək

qovzamaq *bax* qaldırmaq

I QOYUN, GUSFƏND (*İ.sd.*)

II qoyun *bax* qucaq

qoyunqıran *bax* dazıotu

qoyun-quzu *bax* davar

QOZ (*bərk qabıqlı meyvə*) Gənc *qozları* yenə də bir yerə topladı .. (A.Şaiq); **CÖVÜZ** (*danışıqda ceviz*) [Kəndli:] Çünki bu ovçu *cəviz* və ənk qurusu İrəvan səmtinə yaxşı pula gedir.. (C.Məmmədquluzadə).

qozbel *bax* donqar

qozdəstə *bax* tapança

qozqurdmaq *bax* goplamaq

QÖNÇƏ Körpə dalğalarla göz gəzdirsən; *Qönçə* tək açmamış söz gözdirirsən (S.Rüstəm); **BUTA** Sevginin bağçasında açılanda *butalar*. Bildirdi öz fikrini anələrlə atalar (M.Rəhim).

qövl *bax* söz

qövm *bax* tayfa I

qövs *bax* kaman I

QÖVSİ-QUZEY (*yağışdan sonra göydə görünən rəngarəng yarımdairə şəkilli quşaq*) Göy üzündə bir qoşəng; Tağ görünür yeddi rəng; Gözəl *qövsi-quzeylər*. Qəlbə verir fərəhlər (A.Səhhət); **GÖY QURŞAĞI** İrəlidə görünən böyük çayın sakit-sakit axan suları qızıl şüaları ilə əks edərək, *göy qurşağı* kimi rəng verib rəng alırdı (M.Hüseyn). **NƏNƏ QURŞAĞI** Bir toy xoloti kimi; çiynimdən sallanıb *nənə qurşağı* (R.Rza) **FATMA-NƏNƏ. QARINƏNƏ ÖRKƏNİ (QURŞAĞI).**

qradus *bax* dərəcə 2

QRAFİN (*uzunboğazlı su və ya şərab şüşəsi, qabı*) Uzunsov stolun üstündəki *qrafin* su ilə dolu idi, yanında stəkan da vardı (İ.Abbaszadə); **SÜRAHİ** (*İ.sd.*) *Sürahi* solunda, badə sağında; Mozo qabağında, mey dolağında (Q.Zakir); **TÜNG** (*ərz.*) Süfrənin üzərində *tünglər*, büllur və qızıl qablar, iri buzlu şərbətlə dolu rotllor qoyulmuşdu (M.S.Ordubadi).

qrija *bax* dəbə

qrim *bax* görünüş

QRİFEL, QƏLƏMDAŞ

QRİP (*tib.*) [Mümtaz Mötəbərov:] Bərk *qrip* olmuşam.. (M.Hüseyn); **TUMOV** (*dan.*) [Nəcəf bəy:] Qapını o qədər açıb vurdum ki, yel vurdu, general *tumov* oldu (Ə.Məmmədxanlı); **ZÖHƏM** [Əsgərlərdən biri] bu zabitlər *zöhəm* tutanda min cür dava-dərman işlətdiklərı halda, biz uzanıb öləndə heç kəs inanmır, – dedi. (S.Rəhimov).

qrup *bax* **1.** dəstə I **1**; **2.** dərəcə I

qubar *bax* **1.** toprəq **1**; **2.** qəm

qubarlanmaq *bax* qəmlənmək

qubarlı *bax* qəmli

qubernat *bax* qubernator

QUBERNATOR [Pristav:] Cahandar ağa, mən sizi ağılı adam hesab eləyirdim, bu nə sözdür, danışırsan? Bu mənim yox, *qubernatorun* əmridir (İ.Şıxlı); **QUBERNAT** *Qubernat* gələndə sıçradım qalxdım ("Qaçaq Nəbi"); **VALİ** Məşəllah, geco-gündüz *vahmiz*: Çalır partapiyan, oynayır bilyard (Q.Zakir).

QUCAQ Kübra körpəni *qucağına* aldı (Ə.Vəliyev); **AĞUŞ** Gördüm övrət bir daşın dalında oyləşib, halaca qız da özünü onun *ağuşuna* qısıb... (Ə.Haqverdiyev); **QOYUN** *Qoynunda* bəslənər gözəl diləklər; Layiqdir sədəyə sənə mələklər (S.Vurğun).

QUCAQLAMAQ, BAĞRINA BASMAQ İlk dəfə məktəbdən gələndə; *bağrıma basmışam* səni; *qucaqlamışam* (R.Rza); **AĞUŞUNA ALMAQ/ÇƏKMƏK** Silah səslərinin gurultusu, piçiltısı, pulemyot atəşinin şaqqıltısı kəndi öz *ağuşuna alıb* oridirdi (M.Hüseyn); **QUCMAQ** Hətəmxan sanki onun çılpaq bədənini *qucur*, saqqalını ona sürtürdü (S.Rəhimov).

QUCAQLAŞMAQ Gah-gah *qucaqlaşıb* köyüs-köyüs; Görək bəhdən ləzzət ikimiz belə (M.P.Vaqif); **QOL-BOYUN OLMAQ** Dur *qol-boyun olaq* lirsət var ikən; Nə qəm, nə qüssəyə batmaq çağıdı (Q.Zakir); **SARMAŞMAQ** Gəl *sarmaşaq*, Zakir mehmandır sənə (Q.Zakir)

qucmaq *bax* qucaqlamaq

qudurğan *bax* azğın I

qudurğanlıq *bax* azğınlıq

qudurmaq *bax* azğınlaşmaq

I. QUDURMUŞ (*quduz xəstəliyinə tutulmuş*) [Molla bacı:] Paxıllıqdan *qudurmuş* itə dönüb yan-yöröni dalayırsan (Çəmənzominli); **QUDUZ** ..az qala onların hər birisi *quduz* it kimi yaralı qocanı dartıb dağıtmaq istəyirdi (S.Rəhimov).

2. qudurmuş *bax* azğın I

quduz *bax* **1.** qudurmuş I; **2.** azğın I

quduzdəymiş *bax* it

I I. QUL (*köhn.*) Cariyələr, qulamlar, *qullar* və qara kənizlər belə bir gəncin qorxmaz bir adamı olduğunu bildirdi (M.S.Ordubadi); **BƏNDƏ** (*köhn.*) [Rəşid:] Ey *bəndəm*. Nəsirqulu adlı *bəndəm* çoxdur, hansı Nəsirqulunu deyirsən? (A.Şaiq); **ƏBD** (*köhn*) Şahın öz *əhdidir* insanları iranlıların! (M.Ə.Sabir); **ƏSİR** *Əsir* görmək, *qul* görmək istəmirəm vətəni (N.Rəfibəyli); **KÖLƏ** (*köhn.*) Elə bil ki, o, illər uzunu hansı bir qərzə hissinin*köləsi*, əsiri olmuşdu (Ə.Vəliyev); **QULAM** Dumanlı bir gündə sahar erkən saray *qulamlarından* biri Kazımın həyətinə girib artırmada hənə toxuyan Telli ilə Gülnazə yanaşdı (Çəmənzominli)

2. qul *bax* nökər

II qul *bax* qulyabanı

QULAQ (*insan və heyvanlarda eşitmə orqanı*) [Bahadır:] İeytənəntin *qulağına* nə isə pıçıldadı (R.Rza), **GUŞ** (*ərz. kl.sd*) *Gujumdu* sirğadı, sinəmdə dağdı; Ağıllı unutmaz, necə ki sağdı (Aşıq Ələsgər).

qulaqburması *bax* cəza

qulaqıyoldaşı *bax* hamısöhbət

qulam *bax* qul I 1
quldur *bax* soyğunçu
quldurluq *bax* soyğunçuluq
quli-biyaban *bax* qulyabanı

I QULLUQ (*qul olmuş adamın halı*) ..Yurdumuzda ağalığı və *qulluğu:* Ehtiyacı, yoxsulluğu. Həmişəlik boğmaq üçün (R.Rza); **KÖLƏLİK** ..öz varlığilə həyatdı, gələcəkdi; *Kölələlik* dünyasına o dahi qələm çəkdi (S.Rüstəm); **BƏNDƏLİK** (*köhn.*).

II qulluq *bax* iş 2
1. QULLUQÇU, İŞÇİ
2. qulluqçu *bax* xidmətçi 1

QULP ..arvadlar danışa-danışa öz sonoklərini sıxa şırrana söykoyır, sonək dolunca əllərini *qulplarına* atır və qaldırırdılar (S.Rəhimov); **TUTACAQ** Sirat əli qapının *tutacağında* baxdı (Ə.Əbülhəsən); **DƏSTƏK** (*bax*), **ƏLLİK.**

QULYABANI (*quyu təklikdə adamın gözünə görünən vücud, xəyal*) [Şərafniso.] Ağlama... ağlama Görmürsən div golıb, *qulyabanı* golıb bibivü, xalan qızını apardı, soni də aparar! (Ə.Cəfərzadə); **AL** Ərdo Məlik gəlır, odur *Al* gəlir! (A.Səhhət); **ƏRDO** (*köhn*) Qorxma oğlum! *Ərdo* yoxdur, yalandır. O ağaran su üzündə dumandır (A.Səhhət); **QULİ-BİYABAN** Seyr edirəm borrü biyabanları; *Quli-biyaban* görürəm, qorxmuram (M.Ə Sabir). **QUL.**

QUMAR (*pul və s ilə oynanılan oyun*) [Səlim bəy:] Həmişə qış uzunu bıkar qalanda oğlumla lopuqdan *qumar* oynayırdın (Ə.Haqverdiyev), **GƏNCƏFƏ** (*köhn*) [Gərəy:] Yox, inanma, eşitdin isə bunu; Oynadım mən də *gəncəfə* oyunu (A.Şaiq).

QUMARXANA [Süroyyanın] on Səməd peyəni neçə günlərlə dükana getməyib *qumarxanalarda*, pis yerlərdə eyş-işrətə məşğul olmaq idi (*Çamənzəminli*); **KAZİNO** Küçələri rəng-rəng fənərli, kafeli, *kazinolu* (R Rza)

qumaş *bax* parça 1
qumrov *bax* zinqırov
qumrovlu *bax* zinqırovlu
qundaq *bax* 1. çağa, 2. bolok
qundaqhağı *bax* balakbağı
qundaqlamaq *bax* bələklamək
qundaqlı *bax* bələklı
I qurd *bax* canavar 1
II qurd *bax* baramaqurdu

QURDALAMAQ, ƏLLƏŞDİRMƏK, OYNATMAQ (*dan.*), **TƏRPƏTMƏK**

qurdlu *bax* paxıl
I QURĞU, MEXANİZM
II qurğu *bax* 1. hiylə; 2. dəbdəbə

1. QURMAQ, YARATMAQ
2. qurmaq *bax* tikmək
qurnaz *bax* hiylegər
qurnazlıq *bax* hiylegərlik

QURSAQ (*quşlarda və heyvanlarda məd.*), **QONSƏ, MƏDƏ** (*bax*), **PƏTƏNƏK**

1. QURŞAQ [Mirzə Bağır:] Qırmızı *qurşağı* vardı, özünün də olində uzun təsbehi olardı (Çəmənzəminli); **BELBAĞI** Belində gümüş kəpüllü *belbağı* ..qonşu oğlu yoldaşları ilə söhbətə gedirdi (H.Sarabski); **KƏMƏRBƏND** Oğlan golır enişdən; *Kəmərbəndi* gümüşdən; Yar ilə morcimiz var. Mən dodaqdan, o dildən (Bayatı).

2. QURŞAQ [Molla Qafar] bunu deyərək *qurşağını* sarımağa başladı (S.Rəhimov), **BEL** Başın qüllabasin, *belin* komori; Hər birin bir yana atmaq çağıdı (Q.Zakir).

3. QURŞAQ, ÇƏNBƏR (*çalləyin, binanın qurşağı və s.*)

qurşaqlaşmaq *bax* güləşmək
qurşaqlutan *bax* güləşçi

I. QURTARMAQ ..Qazmaçı bir neçə kəlmə ilə sözünü *qurtardı* (M.İbrahimov); **AXIRA ÇATDIRMAQ** [Azər:] Çünki son, axı, başqasının işini *axıra çatdırmısan* (Ə.Kürin); **BAŞA VURMAQ** ..yenicə *başa vurduğu* elmi əsərin taleyini xəbər aldı (Ə.Babayeva); **BİTİRMƏK** Hacı .. yemeyini *bitirdikdən* sonra yenə öz otağına çəkilər, qapını içəridən bağlardı (A.Şaiq); **TAMAM ETMƏK** Nuroddin nağılı *tamam edib* Rəhimdən tövəqqe elədi ki, evlərinə, Bəhanın yanına göndərsin (S.S.Axundov), **TAMAMLAMAQ** Kosaoğlu sosini uzadıb sözünü mənalı bir tərzdə *tamamladı* (İ.Şıxlı); **SONA YETİRMƏK (ÇATDIRMAQ)** Hər kəs öz

işini *sona yetirdi;* Kimsə bu dünyada arzu qoymadı (M.Müşfiq); **YEKUN VURMAQ** [Bəxtiyar] .söhbətinə *yekun vurdu* (A.Şaiq).

2. QURTARMAQ [Qulu:] ..doxi işin *qurtardı;* boxtin çəkdi.. (N.Vəzirov); **BAŞA ÇATMAQ** Mühəndis Haqverdizadənin bütün hazırlıq işləri *başa çatmışdı* (S.Rəhimov); **BİTMƏK** Orucluq müvəffəqiyyətlə *bitmişdi*) (S.Hüseyn); **SONA YETMƏK** Məclis *sona yetdi* (B.Bayramov); **BİTİRİLMƏK, SONA YETİRİLMƏK, TAMAM OLMAQ, TAMAMLANMAQ.**

3. qurtarmaq *bax* qurtulmaq

QURTULMAQ [Topoğız:] Oğlan, *qurtuldunmu?* – dedi (Anar); **AZAD OLMAQ** Arif çalışır ki, millət *azad olsun*.. (M.Ə.Sabir); **CANINI QURTARMAQ** ..Aslan kişi mətləbə dəxli olmayan müxtəsər bir cavabla *canını qurtarmaq* istədi (Ə.Vəliyev); **XİLAS OLMAQ** [Veysəl] tələdən nə cür *xilas olmaq* haqqında düşünərkən, qəranlıqdan kimsə soruşdu (Ə.Vəliyev); **QURTARMAQ** Torpağa sürtmüşdü üzün, həm gözün; *Qurtara* bilmədi ölümdən özün (A.Səhhət); **NİCAT TAPMAQ.**

QURTULUŞ Kazım bildi ki, ona *qurtuluş* yoxdur (M.İbrahimov); **XİLAS** Qəm yemeyin, a qardaşlar; ..Yaxınlaşır *xilas* günü (S.Rüstəm); **XİLAS YOLU** Ağrılar gözümüzdən ələnər yaşdan keçir; Millətin *xilas yolu* bu gün savaşdan keçir (Z.Yaqub); **NİCAT** [Gülbadam:] Mən nifrət etdiyim məkandan balama *nicat* gözləməyirəm (N.Nərimanov); **AZADLIQ** (*bax*).

1. QURULDAMAQ, QUR-QUR ETMƏK/ELƏMƏK (*qurbağalar haqqında*)

2. quruldamaq *bax* quruldamaq
quruluş *bax* 1. üsul-idarə; 2. kompozisiya; 3. formasiya
quruş *bax* qəpik

QUŞ *Quşlar* qayıdıb oxur torano; Şıxlarda fikirlər aşiyanə (A.Şaiq); **MÜRĞ** (*kl.ed.*) Nə ola Abbası yada salalır; Havada *mürğlər* qanad çalalar (Aşıq Abbas).

quşbaxışı *bax* gözucu
qutu *bax* yeşik
quşlamaq *bax* basdırmaq 1

1. QUYRUQ (*heyvanlarda arxada ulan uzun və yaxud qısa hissə*) [Qızlar saçlarını] keçi *quyruğu* kimi qısaldır, özü də girir dar yubkanın içinə.. (M.İbrahimov); **İRTMƏK** *..irtməklərini* oynada-oynada, analarının dösünü ..əmişən quzular göy otun üstünə sopolonmışdılar (R.Rza).

2. quyruq *bax* olallı 1
quyruqbulayan *bax* 1. yaltaq; 2. it

QUYU Zirvələr göylərin yeddi qatında; Dərələr min arşın *quyu* kimidir (Ahş Kamal); **KAN** (*kl.əd.*) (*köhn.*) Düz deyil, hətta sipəhdarın işi; Məmləkətdə *kanə* bax, konkano bax (Ə.Nəzmi)

quyuçu *bax* kankan
quyuqazan *bax* kankan

QUZUQULAĞI (*bot*) [Aqil baba:] *Quzuqulağı* enli yarpaq olur (Ə.Vəliyev); **TURŞƏNG** [Xanım Gülobotino:] Ancaq *turşəng* yadından çıxmasın, olsa bir dənə də daş kolam al (M.İbrahimov).

qübbə *bax* günbəz
qüddə *bax* vəzi
qüdrət *bax* 1. güc; 2. iradə
qüdrətlənmək *bax* güclənmək
qüdsi *bax* müqəddəs 2
qüdsilik *bax* müqəddəslik 1
qüdsiyyət *bax* qüdsilik
qürə *bax* püşk
qürrə *bax* ləvğa
qürrələnmək *bax* ləvğalanmaq
qürur *bax* iftixar
qürurlu *bax* vüqarlı
qüssə *bax* qəm
qüssələnmək *bax* qəmlənmək
qüssəli *bax* qəmli
qüssəsiz *bax* qəmsiz
qüsur *bax* 1. nöqsan 1, səhv; 2. günah
qüsurlu *bax* 1. nöqsanlı; 2. günahkar 1
qüsursuz *bax* nöqsansız
qüvvə(t) *bax* güc
qüvvətlənmək *bax* güclənmək
qüvvətli *bax* güclü

Ll

labüd *bax* **1.** mütləq; 2. olacaq **1**
laəlac *bax* olacaq **1**
laf *bax* **1.** söhbət **1**; 2. laqqırtı
lager *bax* düşərgə
ləğbaz *bax* masqaraçı
lakey *bax* nökər
lakin *bax* amma

LAQEYD Fikrət hər şeyə *laqeyd* idi (X.Hasilova); **BAŞISOYUQ** (*məc., dan.*) [Xosrov:] Aldığını və eşitdiyini düşünməyəcək, çaşqın, *başısoyuq* adamlardan deyiləm (A.Şaiq); **BİPƏRVA** Demə məşuqə *biparvadı* şəmə kim, mələmətdən; Verib can şübhə tək, oldu vəfadan şad pərvanə (Natəvan); **LAĞBALI** (*köhn.*) Həmid salam verib, oteli soruşdu, kişi suala *laübalı* cavab verdi. (Çəmənzəminli); **QEYDSİZ** O, çox *qeydsiz* adamdı (ADİL); **SAYĞISIZ** Zikirsiz mömini şeytan aldadar, *Sayğısız* iyidi düşman alladar (Aşıq Ələsgər); **PORTÖV, SƏHLƏNKAR** (*bax*)

LAQEYDLİK İndi Həmidin *laqeydlıyı* ona təhqir kimi gəldi (H.Abbaszadə); **BAŞISOYUQLUQ** Əhmədə, işə *başısoyuqluq* göstərirsən (S.Rəhman). **SƏHLƏNKARLIQ** Guya Zeynal vəzifəsinə çox soyuq baxır, *səhlənkarlıqdan* qalmırmış (S.Hüseyn). **LAĞBALIQ, PƏRTÖVLÜK, SAYĞISIZLIQ.**

LAQQIRTI [Paşa:] Hansı xülya və boş *laqqırtı* (S.Rəhimov); **LAF** [Şeyx Sənan:] Başqa *laf* istəmirəm, xayır ..yalnız; Azacıq indi məndən ayrılınız (H.Cavid). **ÇƏRƏNÇİLİK** (*bax*)

1. LAL (*danışmaq qabiliyyətindən məhrum olmuş*) Siz, siz, ey kor və kar, *lal* insanları (A.Şaiq). **BİZƏBAN** (*kl.ad.*) Can dövlətini bilir tamamət; Son sanma onu ki, *bizəbandır* (Xətayi). **DİLSİZ** Məcid *dilsiz* kimi səssizmiş dayanıbdı (H.Abbaszadə)

2. LAL Araz, Kür, Arpaçay, *lal* axan Neva; Göygöl kimi gözəl göl monimkidir (S.Rüstəm); **SAKİT** Eşitmişəm uzaqlardan; *Sakit* axan Arazları.. (S.Vurğun).

lalayanaq(lı) *bax* alyanaq(lı)
lamazhab *bax* dinsiz
lampa *bax* çıraq
landşaft *bax* mənzərə **1**
lanə *bax* yuva **1**
lanset *bax* neştər **2**
lapatka *bax* bel **1**
lapdan *bax* birdən
laşa *bax* leş
laübalı *bax* laqeyd
laübalılıq *bax* laqeydlik

LAVAŞ Bişirdiyin *lavaş* qalxıb dağ olur, Songəyin pambıqdan yumşaq olur (M.Rəhim); **ÜLÜŞ** (*dial.*) Qonşumuz bizə bir *üliş* halva verdi (ADDL); **YUXA** Yaşmaqlı bir arvad gətirib süfrə saldı, sac çörəyi, *yuxa*, pendir, şor, qatıq gətirdi (Çəmənzəminli).

I LAY, TAY (*qapı, pəncərə huqqında*)
II lay *bax* qat **1**
layəlam *bax* avam
layəmut *bax* ölməz **1**

LAYİHƏ [Nazir:] Bir müddətdir ki, onun *layihəsi* ilə məşğul idim (C.Bağır); **PROYEKT** [Toğrul:] Yaşar bizə dedi ki, *proyekt* yandırmışdır (C.Cabbarlı).

LAYİQ [Urmuz:] Onun sevimli oğlu Cavanşir, indi Girdanın igid sorkərdəsi olmağa doğrudan da *layiqdir* (M.Hüseyn); **LAYİQLİ** [Petya Homido:] O oyləncələrin axırı yoxdu, özünə *layiqli* bir ömür yoldaşı seç, ailə qur (H.Abbaszadə); **MÜNASİB** Ancaq dövran tərsinə işləyir, Qarəboyın yerinə *münasib* adam qoyulmurdu (Ə.Vəliyev); **MÜSTƏHƏQ** O səbəbə ki, elm və bilik sahibinin yolunda çəkilən zəhmətlər həmişə vacib və *müstəhəqdir*. (C.Məmmədquluzadə); **ŞAYƏSTƏ** İndi bir para səbəblərə görə ki, kəşfini mən sizə layiq görmüşəm, mən məcburam ki, saltənətdən əl çəkib taxtı tacı bir kimsəyə vəgüzar edim ki, bu rütbəyə mən-

dən əlyar və *şayistədir* (M.F.Axundzadə); **RƏVA.**

layiqli *bax* layiq, loyaqətli **1**
LAYİQSİZ, NALAYİQ, YARAŞIQSIZ (*layiq olmayan*)
lazaret *bax* hospital

LAZIMLI [Kitabpaylayan:] O qədər *lazımlı* kitab var ki... (Ə.Haqverdiyev); **ƏLZƏM** (*kl.əd.*) (*daha lazımlı*) [Şeyx Hadi:] Çünki pək güc deyildi *əlzami:* Həm qobul etdi dini-islami (H.Cavid); **GƏRƏKLİ** [Yaşar:] Doğrudur, mən acıqlı idim, ..İmamyar yoldaş mənə dedi ki, yaxşı bax *gərəkli* kağız olmasın (C.Cabbarlı); **YARARLI** Ağaclar müxtəlifdir: barlı, barsız olurlar; İnsanlarçın *vararlı*, karlı, karsız olurlar (M.Rahim); **LÜZUMLU, MÜHÜM, VACİB, ZƏRURİ** (*ən lazımlı*).

LAZIMSIZ Softorin evində telefonu vardı, amma *lazımsız* bir qutu kimi bir qıraqda atılıb qalmışdı (Anar); **GƏRƏKSİZ** [Qəndab:] Özümü indiki kimi gücsüz, *gərəksiz* hiss etməmişdim (B.Bayramov); **LÜZUMSUZ** Bu gün heç kəs yediyi və geydiyi şeylərdən başqa artıq, *lüzumsuz* şeylərı toplanır (Çəmənzəminli); **ƏFZƏL, KARSIZ** (*bax*), **YARARSIZ.**

LEHMƏ O [Safo], hərdən qalxır, əl-qol çalır, *lehməyə* batır.. (S.Rəhimov); **ÇAMIR** Görürdün ördəklər *çamır* bir gölə; Soxub dimdiyini arayır qida (M.Müşfiq); **LEHMƏLİK** [Keçi] düz aşağıdakı *lehməliyə* düşmüşdü.. (Ə.Məmmədxanlı); **LİL, BATDAQ** Gəlinlərin balağı; Batır *lil*ə, *batdağa* (A.Səhhət).

lehməlik *bax* lehmə
LEKSİK (*dilç.*), **LÜĞƏVİ**
LEKSİKA (*dilç.*), **LEKSİKON, LÜĞƏT EHTİYATI, LÜĞƏT TƏRKİBİ, LÜĞƏT, SÖZ EHTİYATI**
leksikoqraf *bax* lüğətçi
leksikoqrafiya *bax* lüğətçilik
leksikon *bax* **1.** leksika; **2.** lüğət **1**
leksiya *bax* mühazirə
lektor *bax* müharizəçi

LENT [Qəndab:] Əmidostum mənə don tikdi, başımı yudu, saçlarımı darayıb *lent* bağladı, məni məktəbə yola saldı (B.Bayramov); **BANT** Saçlarına rəngarəng *bant* bağlamış, əynino güllü paltar geyimiş qızımı çiçəklərdən seçmək olmurdu (Y.Əzimzadə).

II lent *bax* film

LENTLİ Şəkildə *lentli*, kök, qaragöz bir qız uşağı oturıb kitab oxuyurdu (Mir Cəlal); **BANTLI** Başı *bantlı* balaca qız hörüklərı döşündən aşağı sallanmış anasının boynuna sarınmışdı (S.Rəhimov).

LEŞ (*ölmüş heyvan cəsədi*) Peyin qat, zibil qarışdır, heyvan *leşləri*, insan cənazələri basdır, torpaq iylənməz, torpaq xarab olmaz, torpaq pozulmaz (M.İbrahimov); **CƏMDƏK** Yolun üstündə qoxumuş bir köpək *cəndəyi* düşmüşdü (M.S.Ordubadi); **LAŞƏ** (*kl.əd.*) [Molla:] Əti çox istəyirəm, leyk pulu ondan çox; Nola, quzğun kimi ta müftə qonam *laşə*, olə (M.Ə.Sabir).

LEŞYEYƏN (*zool.*), **CƏMDƏKYEYƏN** (*yırtıcı quş*)
leyk *bax* amma
leylək *bax* hacıleylək
leysən *bax* niysən
ləb *bax* dodaq
ləbbadə *bax* **1.** xoləl **1**; 2. abа **1**
ləbələb *bax* ağızbuağız

1. LƏÇƏK (*baş yaylığı*) Zərif *ləçəyini* açıb stulların birinin üstünə atdı (Ə.Kərim); **SƏRƏNDAZ** (*kl.əd.*) Çəkibdir üzünə siyah *sərəndaz*. Bulud arasından sanki mah baxır (M.P.Vaqif).

2. LƏÇƏK (*bot.*) ..Birco çiçək qalıb, hənı çiçəklər; Onun qızıl rəngli *ləçəklərini*. Ya illər tökmüşdür, ya da küləklər (N.Xəzri); **GÜLBƏRG** Əzəl nəqqaşı yazargün əməlin nəqşini, dammış; Qələmdən nöqteyi-ənbər bu *gülbərgi*-dilərəvə (Nəsimi); **GÜL YARPAĞI** *Gül yarpağını* bənzəyən ismət görürəm mən (M.Seyidzadə); **TƏL** Qızılgülüm, qızılgül: Məni sevər hər könül; Qızıldandır hər *təlim* (A.Şaiq)

ləçər *bax* həyasız

ləfz *bax* söz

1. LƏHCƏ (*danışıq tərzi*) Nə təmiz, nə gözəl *ləhcə* ilə bu şeri buyurdunuz (N.Vəzirov). **DİALEKT.**

2. ləhcə *bax* dil I 1

ləhcəşünas *bax* dialektoloq

ləhcəşünaslıq *bax* dialektologiya

ləhləmək *bax* töyşmək

ləhm *bax* pay I 1

ləhzə *bax* an

lələn *bax* məlum

LƏK (*tərəvəz və qarın əkmək üçün boş-tanda düzəldilmiş yer*) Sanma adıca bir oylonçadır bu. *Ləklərin* içilə axan zaman su.. (M.Rahim); **KƏRDİ** *Kərdinin* qırağına bir kom alaq otu yığılmışdı (H Mehdiyev).

ləkəsiz *bax* təmiz

ləkta *bax* **1.** həyasız; **2.** fahişə

LƏQƏB, AYAMA (*bir adamın əsil adından başqa el tərəfindən ona verilən ikinci ad*) Buna görə də Şuşada *ləqəb-ayama* qoymaq bolka də həmin obrazlardan, həmin təsvirlərdən onlara kimi qalmışdır (B Bayramov). **TƏXƏLLÜS** (*nəsr və şeirlərin özləri üçün müəyyən bilib göstərdikləri ad və ya familiya*) [Abbas Səhhət] Şamaxı şairəsinin Sabir *təxəllüs* nam bir zatdan elmi-oruc və hədi eşitmişdiz (A.Şaiq)

ləl-cəvahirat) *bax* daş-qaş

lələ *bax* **1.** ana **2.** tərbiyəçi

1. LƏLƏK Onlar mənə salam deyə qanadından *lələk* atdı. Bunu quşlar özü atdı (S Rüstəm). **QƏLƏM** Xoruzun boynunda, belində qanadlarının və quyruğunun üstə, eyni bir rəngdəngi *qələmlər* var (H.Zərdabi). **YELƏK** Üç *yeləkli* qayım oxlar atıldı, dəmirini düşurdu (Anar)

2. lələk *bax* qələm I

lələnmək *bax* yalvarmaq

lələyən *bax* acgözlü

ləmə *bax* raf

ləmpə *bax* saqf

ləmz *bax* sust

lən *bax* qarğı

ləmət *bax* qarğı

lənətləmək *bax* qarğımaq

ləng *bax* yavaş

ləngləmək *bax* gecikmək

ləngitmək *bax* gecikdirmək

I LƏPƏ, QOZ İÇİ [Usta Zeynal] Afərin şairə!.. deyib qozun *ləpəsindən* birini ağzına qoydu (Ə.Haqverdiyev).

II ləpə *bax* dalğa

LƏPƏDÖYƏN (*dalğa çırpan sahil xətti*) Xozər. *Ləpədöyəndə* qadın, başında xalça, Suzulur dörd yana, sanki xalı navalça (M Rahim); **DALĞADÖYƏN, DALĞAVURAN.**

ləpələnmək *bax* dalğalanmaq I

ləpir *bax* iz I

ləşkər *bax* qoşun

lət *bax* süst

lətafət *bax* gözəllik

latif *bax* **1.** gözəl, **2.** incə I

I LƏTİFƏ (*folk.*) (*gülməli, qəribə söz və ya kiçik həcmli hekayə*) Allahverənin Kalbə Şirin kimi adamların söylədiyi olduqları *lətifələr* yalnız Şuşada deyil, Azərbaycanın hər guşəsindən söylənilir (Çəmənzəminli) **ANEKTOD** Bir axşam bir molla çağırmışdılar, bütün gecəni oxlaqsız *anecktodlar* soyledi (Çəmənzəminli); **QARAVƏLLİ** Ortaboylu, əsmər bənizli, daima gülərüzlü Firuzə *mozalı zarafatları*, incə *qaravəlliləri* ilə mən qanın buyatına hər gün yeni bir təravət gətirdi (İ.Əfəndiyev); **MƏZHƏKƏ** Bir şəxsin ciddi qəzet və məcmuələrindən, o bitsə *məzhəkə* və həzl jurnallarından ibarət olur (Çəmənzəminli).

II latifə *bax* gözəl I

LƏTİFƏÇİ (*lətifə deyən*) Çox razıyam, siz həm gözəl, həm də çox mahir bir *lətifəçisiniz* (M S.Ordubadı), **LƏTİFƏGU** [Dərviş Nəkam] *Hər yerdə özünü yad, xürrəm, lətifəgu* göstərdi (Ə.Haqverdiyev); **MƏZHƏKƏÇİ**

Şərqin müdrik *məzhəkəçisi* olan Molla Nəsrəddinin lətifələri ilə bəzəməyi sevirdi (F Köçərli)

lətifəgu *bax* lotfeçi

lətifilik *bax* **1.** incəlik I; **2.** mülayimlik

ləvənd *bax* oxlaqsız I

1. LƏYAQƏT Bahənin xasiyyətini, *ləyaqətini* və evdarlığını Rəhimə boyənib evin əmri ixtiyarını ona verdi (S.S.Axundov); **QABİLİYYƏT, KAMAL** *Qabiliyyətdə*, nəmfəhdə, *kamalda*, Bu cahanda sənin kimi qız olmaz (Aşıq Ələsgər).

2. LƏYAQƏT, ƏHƏMİYYƏT, QƏDİR-QİYMƏT

1. LƏYAQƏTLİ .Məşallah, artıq *ləyaqətli* adamsan (C.Məmmədquluzadə); **BƏYƏRLİ** (*məc.*) O, hər kəsdən *dəyərli*, igid, gözəl, sevimli.. (C.Cabbarlı); **HÖRMƏTLİ** çılğınlar on *hörmətli* adam sayılır (A.Şaiq); **LAYİQLİ.**

2. ləyaqətli *bax* bacarıqlı

LƏYAQƏTSİZ. Fəqir ərlər və balalar da *ləyaqətsiz* paltar geyməyə məcbur olurlar (Çəmənzəminli); **BAMBILI** [Əbdürrəhman bəy:] Dəli sənin kimi olur ki, belə *bambılı* dərviş başına ip salıb dəli kimi oynadır (N Vəzirov); **BİLƏYİQ** [Zaman:] Mən heç vədə Qədimə *bilayiq* oğlan demərəm (Ə.Haqverdiyev), **BİLƏYAQƏT** Candan qeyri yoxdur özgə niqarın; O da ki, ziyadə *bilayaqətdi* (Q.Zakir); **QƏBİH** [Qazı:] Doğrudur, bu çox *qəbih* əməl tutub (Ə.Haqverdiyev); **NAQABİL** [Nurməhəmməd:] Bəlkə *naqabil* sözlər danışdım (M.İbrahimov); **NALAYİQ** O, unidsiz qalınca; *Nalayiq* sözlər dedi; Cahangirin dalınca (B.Vahabzadə); **QABİLİYƏTSİZ.**

LƏYƏN Rübaba yağış suyu ilə dolan tavanı, təşti, *layəni* aparıb boşaltdı, yenə gətirib əvvəlki yerinə qoydu (H.Abbaszadə); **ÇANAQ** Bu müsabiqələrə alışmış başqal ayaqlarını bir *çanaq* sərin suya qoyub, başına da nlaq kətən salıb mürgü döyürdü - Tamas qaçmayacaqdı kı.. (Çəmənzəminli); **ƏNGƏNƏK** (*susəi ləyən*) Həyətin bir səmtində var idi *əngənək*, yanında çoxluca yuyulmuş paltar qalanmışdı.. (C.Məmmədquluzadə); **TAS** Gülubutin ancaq indi otaqda həyətin arasındakı balaca qaranlıq artırmadakı taxta kursünü, üstündəki sabunlanmış paltarlarla dolu *təs*, yanındakı isti su buğlanan ırı qazanı, yerdəki yuyulmamış paltarları gördü (M İbrahimov); **VANNA** [Həkim:] Uşağın özu çox zəif və bədəni də çox çirklidir. ..həkəliyə nə hamama göndərmək, nə də *vannaya* salmaq olmaz (S.S.Axundov).

ləziz *bax* ləzzətli

1. LƏZZƏT [Vaqif Vidadiyə:] ..bu qəhvənin qoxusunda duyduğum bu bir ləhzəlik *ləzzət* dünyanın bütün əzabını unutdurdu (Çəmənzəminli); **HƏZZ.** ..üzücü hüzn içində, yox, hamını *həzz* və ələmlə qarışıq səhrlı bir zövq və nəşə içində buraxırdı (A.Şaiq); **KAM** Verdin gorogincə hər kəsə *kam* (Füzuli), **ZÖVQ** Gülü gör, bülbülü göz, *zövq* apar dünyadan (C.Cabbarlı).

2. ləzzət *bax* dad I

LƏZZƏTLİ (*dadlı, tamı olan*) ...yəni nə elə artıq *ləzzətli*, nə də elə artıq ləzzətsiz, yəni miyanə (C.Məmmədquluzadə); **DADLI** Bolko [omidostu] ömründə heç belə otlı-tısını, *dadlısını* yeməmişdi (S.Qədirzadə). **LƏZİZ** [Qəmər:] Gür bacın sonu badımcandan, pomidordan nə dürlü-dürlü *ləziz* xoreklər bişirəcəkdir (S.S.Axundov); **MƏCUN** (*dan.*) (*çox dadlı*) [Firəngiz:] Ağzının ləzzətini bilmirsən, bunun kababı *məcundur* (B.Bayramov); **TAMLI** Halal zəhmətlə bişən buğda çörəyimiz də; Heç vaxt belə otırlı, belə *tamlı* olmayıb (Ə.Cəmil).

LƏZZƏTSİZ (*ləzzəti, dadı olmayan*) . yəni nə elə artıq lozzət, nə elə də artıq *lozzətsiz*, yəni miyanə (C.Məmmədquluzadə); **BİLƏZZƏT** Olmasa qabil oğor dəhr cəfa vermoz ona; Tərn *biləzzət* olanda neco dondano deyər (M V Vidadi), **DADSIZ** *Dadsız*, duzsuz qonşuya qalsın (Atə sözu); **TAMSIZ.**

liğ *bax* palçıq

libas *bax* paltar

libasli *bax* paltarlı

libassız *bax* çılpaq I

lider *bax* rəhbər

liderlik *bax* rəhbərlik

liqa *bax* üz

I LİL (*yuyulmuş ağ paltara vurulan boyaq*); **SİNKA**

II lil *bax* lehmə

lilvan *bax* ilıq I

1. LİMAN Bu gün Bakı *limanında* xeyli qağayı sahil boyunca gəmilərin üstündə süzüb qış vururdu (H.Abbaszadə). **PORT.**

2. liman *bax* körfəz

limonotu *bax* badrənc

LİNG (*dəmir alət*) ..onlar da balta, bel, kürək, *ling* və qeyri alət götürüb dağı dağıtdılar və kövkəbi-hürriyyətin üzü açıldı (S.S.Axundov); **LOM** Bir anda hərə olinə keçən külüng, bel və *lom* ilə evin divarına hücum çəkdi (Ə.Əbülhəsən)

lingvist *bax* dilçi

lingvistika *bax* dilçilik

linza *bax* lupa

lisan *bax* dil I 1

lisançı *bax* dilçi

lisanən *bax* şifahi

lisani *bax* şifahı

lisaniyyat *bax* dilçilik

LİSENZİYA, İCAZƏ, RAZILIQ (*xüsusi olaraq*)

lodka *bax* qayıq

1. LOĞMA Qorxmaz oyləşdi. Könülsüzkönülsüz bir *loğma* çörək kəsib olinə aldı (Ə.Vəliyev); **TİKƏ** Vəlişin söz gülləsi hədəfindən yayındığına görə Qorxmaz *tikəni* çeynəyib uddu (Ə.Vəliyev).

2. loğma *bax* çörək

loğman *bax* həkim

LOKAL, YERLİ (*müəyyən yerdən kənara çıxmayan*)

lom *bax* ling

I loy *bax* hindtoyuğu

II loy *bax* süst

lopagödən(li) *bax* yekəqarın I

lotu *bax* 1. fırıldaqçı, 2. hiyləgər, 3. kefçil, 4. fahişə

lotuxana *bax* 1. fahişəxana, 2. kefxana

lotuluq *bax* hiyləgərlik

LOTU-POTU (*lotular dəlidüzları*) Balkə bu Firuzə salıb onu *lotu-potunun* cəngina (M.İbrahimov). **ƏCAMİR** (*ara.*) Oğru, *acamır* dolaşa məscidə, Zəng vura, toy çala, sarsıq gedə (Ə.Qumlusalı). **OVBAŞ** (*kohn.*) Sədpara dilin bir ucu paxası düşdü. Təqsim ola yoğma necə *ovbaş* arasında (Q.Zakir)

LOVĞA (*özünü öyən, özü haqqında yüksək fikirdə olan*) Faşizmin gözünə sancılıb bir ox; Sarsıdı zərbəniz *lovğa* düşmənı (R.Rza); **DƏBBƏ** (*dan.*) Bu bir belo qoyunquzu haradandır, – deyə *dəbbə* Zeynal Xanışdan soruşdu (İ.Əfəndiyev); **XUDPƏSƏND** *Xudpəsənd* xan bir zamanlır homın boylar, oyanlar qarşısında məğlubiyyətə düçar olduğunu hələ də hozin edə bilmomişdi (Ə.Məmmədxanlı); **İDDİALI** Naqis olsa belə oqlı, kamallı: Onu görərsiniz çox *iddialı* (S.Rüstəm); **KİBRLİ** [Qoca hokimin] təbəssümündəki acı və *kibrli* hal gənc qadını titrətdi (İ.Əfəndiyev); **QÜRRƏ** *Qürrəsindən* qurumuşdur, kasad keçir bazarı; Qurumsağın sifətindən kin tökülür sapsarı (S.Vurğun); **MÜTƏKƏBBİR** Firəngiz həmişəki kimi ciddi və *mütəkəbbir* idi (H.Seyidbəyli); **TƏKƏBBÜRLÜ** Mostaliboy *təkəbbürlü* bir hərəkətlə üzü aşağı enib, ağ qan tala-tala qızartmış, başları kəsik oliklərə baxdı (S.Rəhimov); **TƏŞƏXXÜSLÜ** Mohz qarağöz şoferin arxayın və *təşəxxüslü* cavabı Şahlarda anlaşılmaz bir viedan rahatlığı doğurmuşdu (İ.Əfəndiyev); **YEKƏXANA** (*dial.*) Hacı *yekəxana* adamdı (ADDL); **FORSLU** Fərəc boy do atası kimi *forslu*, təşəxxüslü, paxıl, dargöz bir adam idi (Ə.Vəliyev); **HİKKƏLİ** [Qasım:] Mən fikirləşdim ki, son çox *hikkəlisən*, sözündən donon deyilsən (S.Vəliyev); **QAZLI** (*məc., dan.*), **QÜRRƏLİ, MƏĞRUR.**

LOVĞALAN(Ş)MAQ Baxıb görkəminə o günü-gündən; Özünə güvənir *lovğalanırdı* (B.Vahabzadə); Loğalaşıb, a görmomış, çox da belo fırıldama, Torbiyəsiz uşaq kimi boyboşuna hırıldama! (M.Ə.Sabir); **ÖZÜNÜ ÇƏKMƏK/DARTMAQ** Bu zaman yaşıvul *özünü çəkir*. Talıbxana söylonərək bu işi heç bir ohəmiyyot vermədiyini Göyərçinə deyirdi (S.Rəhimov); **TƏŞƏXXÜS SATMAQ** [Rüstəm bəy.] Mən bir *təşəxüs satmaqdan* ötrü Kərim xanın yurdun xarabə qoydum.. (N.Vəzirov); **DİKBAŞLIQ ETMƏK/ELƏMƏK, FORSLANMAQ, GÜVƏNMƏK** (*dan.*), **HİKKƏLƏNMƏK.**

İDDİALANMAQ, QÜRRƏLƏNMƏK, MƏNƏM-MƏNƏM DEMƏK, TƏKƏBBÜRLƏNMƏK, TƏŞƏXXÜSLƏNMƏK, YEKƏXANALANMAQ, YEKƏXANALIQ ETMƏK/ELƏMƏK.

LOVĞALIQ Gorçı uzundursa mənim yarpağım; Yoxdu yeno *lovğalığım*, azmağım (A.Səhhət); **İDDİA** [Alışov:] Bir bunun *iddiasına* bax (M.İbrahimov); **KİBR** Aldanma zahidə, sanki, uludur; Qəlbi *kibrü* qürur ilə doludur (A.Şaiq); **QÜRUR** [Firudin:] Mən holo heç bir *qürur* göstormomışəm (M.İbrahimov); **TƏKƏBBÜR** Simasındakı bir an əvvolki narazılıq və şikayoti kobud, cahil bir *təkəbbür* əvəz etmişdi (M.İbrahimov); **TƏKƏBBÜRLÜK, TƏŞƏXXÜSLÜK** Bu təşyirdən Nurəddin bir o qədər qəm çəkmirdi, çünki təbiotindən *təkəbbürlük, təşəxüslük* oslə qoyulmamışdı (S.S.Axundov); **TƏŞƏXXÜS** Anoaq gənclik *təşəxxüsü*, lovğalıq [Polada] mane olur (Ə.Vəliyev); **YEKƏXANALIQ** [Valeh:] Elə düşünməyin ki, dilğır camışın nəfəsini kəsdiyim üçün indi *yekəxanalıq* edib daha şoferliyi bəyənmirdim (İ.Əfəndiyev); **YEKƏLİK** Mord olan əl gəysə, *yekəlik* bilməz (Molla Cümə), **FORS, HİKKƏ, İDDİALILIQ, MƏĞRURLUQ, MƏNƏMLİK** (*bax*).

lölə *bax* inci

1. LÖVHƏ *Lövhə* qabağında qoca müəllimimiz; Durub baxır forohlo bizo, olində kitab (Ə.Cəmil); **YAZI TAXTASI** Müəllim də ev tapşırıqlarını yoxlayanda bunu başa düşmüş, misalı həll etmək üçün Gülərı *yazı taxtasına* çıxartmışdı (G.Hüseynoğlu).

2. lövhə *bax* rəsm, şəkil 1

3. lövhə *bax* monzərə 3

LUPA (*böyüdücü şüşə*) İsa dayı *lupanı* Səmədərin üz-gözündə dolandırdı (B.Bayramov); **ƏDƏSƏ** [Eldar:] Bu *ədəsə* ilə oxunacaq dərəcədə xırda, zərif bir xətlə cığara kağızına yazılmış bir məktub idi (M.Rzaquluzadə); **ZƏRRƏBİN** (*köhn.*) Davud *zərrəbini* gözünə taxıb, daima dükanın sağ küncündə otorun Həmidlə danışa-danışa saat təmir eləməyə başladı (İ.Abbaszadə); **MİKROSKOP** (*bax*).

lüğab *bax* tupürcək

1. LÜĞƏT (*dilç.*) (*dildə olan sözlərin toplusundan ibarət kitab*) Atam bizə bir çərəkə, bir fars-türk *lüğəti* yazmışdı (Çəmənzəminli); **SÖZLÜK, LEKSİKON.**

2. lüğət *bax* leksika

LÜĞƏTÇİ (*dilç.*) (*lüğətçiliklə məşğul olan*), **LEKSİKOQRAF, LÜĞƏTŞÜNAS**

LÜĞƏTÇİLİK (*dilç.*), **LEKSİKOQRAFİYA, LÜĞƏTŞÜNASLIQ**

lüğətşünas *bax* lüğətçi

lüğətşünaslıq *bax* lüğətçilik

LÜĞƏVİ (*dilç.*), **LEKSİK**

lülakabab *bax* kabab

lülapor *bax* koponək

lülaylın *bax* aftafa

lülqanbar *bax* sorxoş

lüstı *bax* qandil

lüt *bax* **1.** çılpaq 1; **2.** yoxsul

lütf *bax* mehribanlıq, mərhəmət

lütfkar *bax* xeyirxah

lütfkarlıq *bax* xeyirxahlıq

lüt-müt *bax* yoxsul

lüzumlu *bax* lazımlı

lüzumsuz *bax* **1.** lazımsız; **2.** artıq-əskik

Mm

MAARİF, BİLİK, TƏHSİL, SAVAD, ÜFQAN (*köhn.*)

MAARİFÇİ Mirzə Cəlilin doğulduğu Naxçıvan torpağı Azərbaycan mədəniyyətinə bir çox görkəmli şairlər, alimlər, memarlar, rəssamlar, *maarifçilər* vermişdir (Anar); **MAARİFPƏRVƏR** Üçüncü müsafir Məşədi Məmmədhəğır əslən *maarifpərvər* bir şəxs idi. (C.Məmmədquluzadə); **MAARİFPƏRƏST.**

MAARİFÇİLİK Mirzə Rzanın *maarifçilik* təşəbbüslərini şah despotizmi boğub məhv edir (M.Arif). **MAARİFPƏRVƏRLİK** Onun *maarifpərvərliyinə* bəzi cahil və nadan şəxslər başqa məna verirdi (A.Şaiq); **MAARİFPƏRƏSTLİK.**

MAARİFLƏNDİRMƏK, BİLİK VERMƏK, SAVADLANDIRMAQ, TƏHSİL VERMƏK, ZİYALANDIRMAQ (*məc.*)

MAARİFLƏNMƏK, BİLİK ƏLDƏ ETMƏK/QAZANMAQ, SAVADLANMAQ, TƏHSİL ALMAQ, ZİYALANMAQ (*məc.*)

maarifpərəst *bax* maarifçi

maarifpərəstlik *bax* maarifçilik

maarifpərvər *bax* maarifçi

maarifpərvərlik *bax* maarifçilik

MAAŞ Kərxanada fəhlənin dərəcəsini və *maaşını* artırmaq barədə çoxdan bəslədikləri ümid gerçəkləşmişdi (M.İbrahimov); **AYLIQ** (*dan.*) [İbrahim bəy.] Mən marc qoyub zavod tıkdırmışam, fəhlələr də işləyib *aylıq* alır, dolanır (Ə.Vəliyev); **DONLUQ** (*dan.*) [Pirqulu.] Onları işə götürməyincə, *donluğumuzu* artırmayınca ya deyim, ya işləyəcəyik, vəssalam (C.Cabbarlı); **ƏMƏK HAQQI** *əmək haqlarının* bir hissəsi kəsilməklə müəssisəyə çalışmağa girənə qədər ödənilməsi qoyulan məsarifi ödəmək üçün götürüləcəkdir (M.S.Ordubadi); **MƏVACİB** [Ayna.] Əsəf, nə əcəb, yoxsa tozə puldan sonra *məvacibin* artıb (M.Hüseyn); **ZƏHMƏT HAQQI** Səlim bəy isə *zəhmət haqqını* ikinci dəfə azaltmağı qərara aldı (H.Nəzərli)

MAC (*köhn.*); **DƏSTƏ** (*kotan, cüt dəstəsi*) [Alo:] İndi bu kor domir bu acı yerdən nə torpaq çıxaracaq ki, nə də bitə, - deyərək, alini cütün *macına* (*dəstəsinə*) atdı (S.Rahimov).

1. MACAL, VAXT (*boş vaxt, asudə vaxt*) Necə deyərlər, iş vaxtı onun fikirləşməyə belə *macalı* olmurdu (Ə.Qasımov); Bircə saat belə *macalım* yoxdur; Bəzən *vaxt* tapanda gedirəm ki, mən: Bir az xəbər tutum yazıq Gülərdən (M.Rahim).

2. macal *bax* imkan I

1. MACƏRA [Nizami:] Bizim kömoyimiz olmadan Qızıl Arslan Azərbaycan dövlətini Əmir İnanc qızı Qotibonun *macərasından* xilas edə bilməyəcəkdir (M.S.Ordubadi); **AVANTÜRA** [Əbülhəsən bəy:] Zira miss Hanna *avantüranı* sürətlə hiss edən, hissiyyata qapılmayan, bərkə düşərsə özünü müdafiə etməyi bacaran bir qızdı (M.S.Ordubadi), **FIRILDAQ** (*bax*).

2. macəra *bax* sərgüzəşt

3. macara *bax* əhvalat

MACƏRAÇI O [Səba xanım], gözəl olduğu qədər də *macəraçı* və iftiraçı idi (M.S.Ordubadi); **AVANTÜRİST** [Şahsuvar.] İnsan nə qədər *avantürist* olmalıdır ki, belə işlər tutsun (İ.Əfəndiyev); **MACƏRACU** (*köhn.*); **AVANTÜRAÇI, FIRILDAQÇI** (*bax*).

macəracu *bax* macəraçı

maç *bax* öpüş

madam *bax* xanım I

MADAR (*bir validəynın yeganə övladı və yaxud bir qardaş*) Övladların üçüncüsü üç bacının *madar* qardaşı idi (Ə.Vəliyev), **BİRCƏ** İsmayıl bəyin *bircə* qızı var idi (Ə.Vəliyev); **TƏKCƏ** [Muxtar.] Ana da *təkcə* balasına bu qədər rəhmsiz olarmı (B.Bayramov).

I MADDƏ (*qanun məcəlləsinin, yaxud hər hansı bir mətnin, sənədin və s.-nin kiçik*

hissəsi) ...isbatlarından sonra ev komitəsinin müəyyən qanun *maddəsi* mucibincə məsul olduğunu meydana çıxardı (Çəmənzəminli); **BƏND** Müştərilərə üzümüzü tutub, onlara etdiyimiz nəsihətlərin birincisi *bəndi* budur.. (C.Məmmədquluzadə).

II madda *bax* eisim; şey

MADDİ (*şüurdan asılı olmayaraq mövcud olan*) Axundov obyektiv *maddi* varlığın şəbihini ondan xarici ilahi qüvvədə deyil, onun özündə axtarmağı irəli sürmüş... (F.Qasımzadə); **CİSMANİ** *Cismani* və monovi qüvvələrin hədəsi altında Qərbin və Şərqin şairləri, mütəfəkkirləri müxtəlif cür hərəkət ediblər. (Anar).

mədər *bax* ana

mədyan *bax* at

məsdə *bax* savay(ı)

MAĞARA (*adətən ayı yuvası*) Gah xorxor xoruldayıb; gah diksinə-diksinə; ayı *mağarasında;* yuxulayırdı yenə (R.Rza); **KAHA** Bu zaman, yanvar ayı; gödəkquyruq boz ayı, *kahasında* yatmışdı (R.Rza); **KÖHÜL** Gülzar onu təqib edirdi. Bir *köhülə* (*mağaraya*) təsadüf etdilər (C.Cabbarlı); **ZAĞA** Hər bir *zağa*, hər qaya; Şahid olmuş kim bilir; Neçə qanlı qovğaya (M.Rzaquluzadə).

mağaza *bax* dükan

mağazaçı *bax* dükançı

mah *bax* ay

I MAHAL (*tar.*) [Nocəf:] Ağa, son bir ağıllı adamsan ki, bu yeko *mahalı* sənə tapşırıblar (M.F.Axundzadə); **MƏHAL** (*kl.ed.*) Vəli, *məhəldir* ol hom, son olacaq qətl (Füzuli); **VİLAYƏT** Belə *vilayəti* dağıtsın tən; Ziyadə moğşuşdur Araz kənarı (Q.Zakir).

II mahal *bax* qeyri-mümkün

mahcamal *bax* ayüzlü

mahir *bax* bacarıqlı

mahliqa *bax* ayüzlü

MAHNI Onlar içəri keçdilər və Yunis yeni yazdığı *mahnının* məşqinə başladı (X.Hasilova); **AHƏNG** (*köhn.*) Bəzi *ahəngların* şad eyləyir; Qəlbi yatmışları naşad eyləyir (A.Sohhot); **HAVA** (*oyun havası*) Sonra o biri usta klarnetdə təzə *havalar* çaldı (M.Hüseyn); **NƏĞMƏ** Dağıldı musiqi – sazların səsi; Ya da ki, quşların vəhşi *nəğməsi...* (S.Vurğun); **ŞƏRQİ** (*köhn.*) Quşların *şərqisi* kəsildi, onlar hara isə uzaqlara uçub getdilər (M.İbrahimov); **TƏRANƏ** Çal, çal! Azadlığın xoş *tələnəsi;* Hindo, Himalaya, Çinə yayılsın (S.Vurğun); **TÜRKÜ** (*köhn.*) O yerdə ki, quşlar oxur, söylənilir *türkülər.* Aydındır ki, o torpağın zəngin təbiəti var (S.Vurğun).

mahru *bax* ayüzlü

mahtab *bax* aylı

maxorka *bax* tonboki

1. MAİL, MEYİLLİ

2. mail *bax* vurğun

MAKİNA (*köhn.*) (*yazı maşını*) [Hacı Səmməd ağa:] Bunları *makinada* yazmaq lazım deyildi (M.S.Ordubadi); **MAŞIN** Norgiz çox iti işlər. Yazdığı zaman barmaqları yazı *maşınında* ləzgihəngi oynardı (S.S.Axundov); **MAŞINKA** ...qədinin dalından küt *maşınkı* çaqqıltısı eşidilirdi (İ.Hüseynov).

makintoş *bax* plaş

maksim *bax* pulemyot

maqazin *bax* **1.** mağaza; **2.** xozinə

MAQNİT ...Ehtiyac *maqnit* tək çəkib bu yerə; Qanublu qardaşı, dordli qardaşı (S.Rüstəm); **AHƏNRÜBA** (*köhn.*) Hiss edirdim ki, dəniz məni *ahənrüba* kimi özünə çəkir (Y.Əzimzadə); **DƏMİR ÇƏKƏN.**

maqnitofon *bax* sosyazan

mal *bax* **1.** əmtəə; **2.** parça; **3.** var I

malaçakon *bax* malaçı

malaçı *bax* malakeş

MALAKEŞ (*suvaq çəkən adam, usta*) Yeno *malakeş* işləyirdi və pis də qazanmırdı (R.İbrahimbəyov); **SUVAQÇI** Susmasam da, mən az deyim; Boyaqçıdır, *suvaqçıdır;* Adına qoy rəngsaz deyim (M.Rahim); **MALAÇƏKƏN, MALAÇI.**

malbaş *bax* kütbeyin

mal-dövlət *bax* var I

malinyemaz *bax* xəsis

mallik *bax* **1.** mülkədar; **2.** yiyə

MALİKANƏ (*ağalıq vergi, mülkədar mülkü*) Demə burada yalnız zor-güc deyil, həm də hiylə işlətmək mülkədarların qırmasının, *mülkədarlıq*ların ədlanmasının qarşısını almaq lazımdır (S.Rəhimov). **MÜLK** [Şəfər] Yoxsa belə *mülkü* heç vaz imtina etmək olmaz (İ.Ələndiyev). **MƏLİYYƏT** *bax*:

maliyyat *bax* qiymət

mal-mülk *bax* 1. mülk 1, 2. var 1

I mama *bax* mamaça

II mama *bax* ana

MAMAÇA Kuçanın o tayı *mamaça* Xan xanımın idi (Cəmənzəminli). **MAMA** [Əhməd] + əlavə deyirlər ki, oz təyyəti üçün mülkündə azarkana və məktəbxana açıbdır, hakim gətirib, *mama* gətirib (N.Vəzirov). **OBOÇ** (*mah*) Pir *ələyinə* arvad tapşıran əvəzində qalat (Ata sözü)

mandal *bax* odlu

mandarin *bax* narıngi

mancə *bax* əngəl

maneəli *bax* əngəlli

mancken *bax* müqəvva

manənd *bax* tay 1

manufaktura *bax* parça 1

manufakturaçı *bax* parçaçı

manifest *bax* bəyannamə

mar *bax* ilan

maraq *bax* həvəs

maraqlı *bax* məzəli 2

mariq *bax* pasqa

market *bax* bazar 1

MARS (*planet*) [Elda] Ly sən də bilmirəm. Aydan gəlmisən, *Marsdan* (Anar). **MORRİX** (*Lord*) Molvərimə ya pozuldu məhəbbətin qapdu bilmədi! *Marrizəm* tərsündü olgun dünən bu aləm! (A.Şaiq)

martı-martıquşu *bax* qağayı

masa *bax* stol

masabəyi *bax* tamada

mastal *bax* naşıl 1

masova *bax* savayı

MASQARA (*söz salma, lağa qoyma*) [Hamid] Cəld torpan, ay Fələk, *masqaranın* yeri deyil, gözündən yuxu tökülür (İ.Abbaszadə). **İSTEHZA** Amma Eldar fərsiz deyildi, xəstə və ifrat dərəcədə mağrur idi sanki hamının nədənsə ona rişxənd, *istehza* edəcəyindən qorxmuş kimi yeganə dostu Aydından başqa heç kəsə yaxınlaşmırdı (Anar). **KİNAYƏ** [Gülsabah:] Mən bu *kinayələrlə* al bayraq qaldıranlardan deyiləm (C.Cabbarlı). **RİŞXƏND** O yerdə ki, xalq öz etirazını, narazılığını, qəzəbini güləşlə, kinayə, *rişxənd*, məsqərə ilə ifadə etmək istəyir, hökm-mülkdən lağa qoymaq tamaşasındadır.. (Anar). **ŞƏBƏDƏ** Yapdığı *şəbədələr* gizli deyil (H.Cavid).

MASQARAÇI, ADAMOYNADAN, LAĞBAZ, MASQARAAMİZ, MASQARABAZ, RİŞXƏNDÇİ(ÇİL), ŞƏBƏDƏBAZ

masqaraamiz *bax* masqaraçı

masqarabaz *bax* masqaraçı

masqara *bax* rüsvay

maşallah *bax* aferin

maşın *bax* 1. avtomobil, 2. maşın

maşınçı *bax* sürücü

maşinist *bax* sürücü

maşınka *bax* 1. maşın, 2. pilotka

materik *bax* qitə 1

MATERİYA (*fəls.*), **CİSİM, MADDƏ**

MATƏM Bu *matəm* nə deyir Azərbaycana? Nə deyir oğlunu sevən bir ana"! (S.Vurğun). **AĞLAŞMA** (*dan.*) [Əbdürrəhman bəy:] Arvad, bilirsən nə var, mən sənə çox məsləhət görürəm durub gedəsən bu *ağlaşmalar*a orada zil tutasan hundan otrü ki, bir bəxtəvər mənğuhiyyət olub (N.Vəzirov). **ÖZA** Bu millətə eyd ikən, nədən bəs, Oldun fəqət *əzadar*, *matəmzə*?! (M.Ə.Sabir). **TƏZİYƏ** [Qara Arslan:] Atabəyin fəcaəli ölümü bütün bütün bütün

otelin nömrəsində Asiya kontinentini açıb plan çəkməyə başladıq (S.Ş.Axundov)

MEHMANXANAÇI *Mehmanxanaçıya* dedim "Bu nömrədə oyləşərəm, sonra otaqlı nömrə boşlananda mənə xəbər verərsən" (Ə.Haqverdiyev). **MEHMANXANA SAHİBİ** *Mehmanxana sahibi* özü kimi çirkin və namusunu satan şəxslərin hamısı təbəssümlə qarşılardı (S.Vəliyev); **OTEL SAHİBİ** *Otel sahibi* xoş bir sima ilə Nemətə masaya dəvət etdi (Çəmənzəminli); **OTELÇİ** *Otelçiyə* bir neçə yüz frank borcum var idi (Çəmənzəminli)

mehmanpərəst *bax* qonaqpərəst

mehmanpərvər *bax* qonaqpərvər

1. mehr *bax* günəş

2. mehr *bax* məhəbbət 1

1. MEHRİBAN *Mehriban* sevgilim qarşımda durdu (M.Müşfiq); **ŞƏFQƏTLİ** Kamal anasının *şəfqətli* gözlərinə... baxıb dinmədi (M.Rzaquluzadə); **XOŞRƏFTAR(LI)** (*bax*).

2. MEHRİBAN, ÖZİZ, İSTƏKLİ

3. mehriban *bax* nəvazişli

1. MEHRİBANLIQ Bu, Azərbaycan *memarlığının* ecazkar gözəllik aynasıdır (R.Rza); **ARXİTEKTURA** Müasir dünya *arxitekturasının* problemlərini, cərəyanlarını, imkanlarını Şövqü heç də Fuad Salahlıdan az bilmirdi (Anar).

2. mehribanlıq *bax* gülərüzlülük

MEHRİBANLIQLA (*xoş üzlə*) Dünən mehriban görüşüb ayrılmışdılar, bu gün sübh də eyni *mehribanlıqla* görüşmüşdülər (Anar); **MEHRİBANCA(SINA)** Səslər gah *mehribanca*, bir ana laylası tək; sığallayır, oxşayır (R.Rza). Ərəblinski artistlərə qayğılı, *mehribancasına* koməklik edər, onlara təkan verərdi (Ü.Hacıbəyov). **MEHRİBAN-MEHRİBAN** Ürəkdən ağlasam mən için-için, *Mehriban-mehriban* gulmə sən mənə (N.Xəzri); **NƏVAZİŞLƏ** Baxır *nəvazişlə* ulu dağlara; Özündən ixtiyar, mutlu dağlara, Çulğanmış üzünü sirli bir hüzn (M.Müşfiq). **YUMŞAQLIQLA** [Mehriban] *yumşaqlıqla* cavab verdi (S.Hüseyn).

mehrsiz *bax* məhəbbətsiz

MEHTƏR [Şükür bəy:] *Mehtərə* deyən atları bayıra çəksin (A.Şaiq); **ATABAXAN** Qatil İraq qoşun dəstələrindən *atlara baxan* bir təvləçi imiş (M.S.Ordubadi).

mehvər *bax* ox 2

mexaniki *bax* qeyri-şüuri

MELODİKLİK (*mus.*), **AHƏNGDARLIQ, AXICILIQ, GÖZƏLLİK, MELODİYA**

1. MELODİYA (*mus.*), **AHƏNG, HAVA**

2. melodiya *bax* melodiklik

MEMAR *Memarın* - şəhərquranın vəzifəsi təkcə öz müəsirləri üçün deyil, gələcək nəsillərin yaşayışı üçün şərait yaratmaqdır (B.Bayramov); **ARXİTEKTOR** [Qasım:] Uşaqlar danışırdı axı... Deyir 15 ölkədən amerikanski *arxitektorlar* gəlir. Ho!? (Anar).

MEMARLIQ Bu, Azərbaycan *memarlığının* ecazkar gözəllik aynasıdır (R.Rza); **ARXİTEKTURA** Müasir dünya *arxitekturasının* problemlərini, cərəyanlarını, imkanlarını Şövqü heç də Fuad Salahlıdan az bilmirdi (Anar).

merac *bax* nərdivan

mesaj *bax* ismarış 1

MEŞƏ Six *meşələr* od tutaraq, qayalıqlar külə dönür (S.Vurğun); **ORMAN** (*köhn.*) Bu yanda səfalı qalın bir *orman*. Yaz olsun, qış olsun, gülür hər zaman (M.Müşfiq)

MEŞƏBƏYİ [Şahmar bəy:] Bir cavan oğlan elə keçib, o deyir mən *meşəbəyi* Əşrəf bəyin adamıyam (N.Vəzirov); **MEŞƏÇİ** İki ikisi muharibədə fəhlə batalyonunda işlədi, kəndə gələndən sonra öz əvvəlki peşələrini atıb *meşəçi* olmuşdu (Ə.Yusifoğlu); **MEŞƏ GÖZƏTÇİSİ/QAROVULÇUSU** [Rəis:] ..bu dünyada birinci *meşə gözətçisidir* ki, mənim üzümə ağ olur (Ə.Yusifoğlu)

[Cavan oğlan:] Meşə *qarovulçusuyam*, ağa! (N.Vəzirov).

meşəçi *bax* meşəbəyi

MEŞİN *Meşin* cildli quran adamların üzünü doğrudan da döndərmişdi (S.Rəhimov); **TUMAC** [Molla Qafar:] Əlini yaxasına atıb qara *tumac* cildli balaca kitabı çıxardı (S.Rəhimov).

METAFORA (*ədəb.*), **MƏCAZ**

METAFORİK (*ədəb.*), **MƏCAZİ**

metis *bax* muləz 1

metisləşdirmək *bax* muləzləşdirmək

metod *bax* üsul

METRO Uzaqlardan gəlib bu gün *metro-nuza* enib mən; Yer altında qapılara "açıl sezam" demədən (M.Rəhim); **METROPOLİTEN.**

metropoliten *bax* metro

mey *bax* çaxır

MEYAR Düşdüm axı deyəsən çox ağır *vəziyyətə*; Niyə *meyar* edəydim indi bəs məhəbbətə? (M.Rəhim); **ƏNDAZƏ** [Şəms] inqilabın *əndazəsini* qavramağa başlayırdı (S.Rəhimov); **MİZAN** Dedim ki, mənim eşqim ölçülərə sığışmaz; Eşq hara, *mizan* hara? (M.Rəhim); **ÖLÇÜ** *Ölçüylə* verilməyir məhəbbət insanlara (M.Rəhim).

1. MEYDAN, SAHƏ, YER

2. MEYDAN, DÜZƏNLİK

meydança *bax* stadion

meygədə *bax* meyxana 1

1 MEYXANA (*şərab içilən yer; şərabçı dükanı*) [Əbülhəsən bəy:] Nahayət o, kefli halda *meyxanədən* çıxıb faytonu oylüşər və yeno də faytonçuya: Sür, yaxşı sür... – deyər (M.S.Ordubadi); **DUXAN, TRAKTİR** [Sofor:] *Traktirdə, duxanda*, podvalda; Kef elədim teatrda, ballarda (A.Səhhət); **İÇKİXANA, MEYGƏDƏ** (*köhn.*); **XƏRABAT** (*ərc.*).

II MEYXANA [Dursun:] İlyasgil qapıları bağlayıb *meyxana* deyirlər (C.Cabbarlı); **KUPLET** *Kupleti* cavanlar bərkdən-bərkdən oxuyur, dağa-daşa səs salırdılar (Ə.Əbülhəsən)

MEYXOŞ (*nə tərs, nə şirin*) Acısı xeyli şirin, *meyxoşu*, dadlı olur (M.Rəhim); **TURŞAŞİRİN** Meyvə, nə meyxoş! Özü iri, rəngi al-qırmızı, otri xoş, dadı *turşaşirin*, özü yumyumşaq (R.Əfəndiyev).

meyil *bax* 1. həvəs; 2. məhəbbət 1

meyilli *bax* mail

meyilsiz *bax* həvəssiz 2

MEYİT [Qarabirçək oğlunu:] İsmayılbəyliyə getməli olsan, mənim *meyitimin* üstündən adlayacaqsan (Ə.Vəliyev); **CƏNAZƏ** Peyin qat, zibil qarışdır, heyvan ləşləri, insan *cənazələri* basdır, torpaq üyləmməz... (M.İbrahimov); **CƏSƏD** ..camaat foryad qoparaqoparaca *cəsədi* mədrəsəyə apardılar (A.Makulu); **NƏŞ** (*köhn.*) Əlabbasın *nəşini* evlərinə aparmaq çox xətalı idi (A.Şaiq); **ÖLÜ** *Ölü* dirilməz (Atalar sözü).

MEYİTXANA, MORQ, ÖLÜXANA

MEYMUN (*zool.*) [Ağa Zaman hakim:] Axır, necə eyləyim ağa? *Meymunu* yadımdan çıxara bilmirəm (M.F.Axundzadə); **HƏMDUNƏ** (*ərx.*) (*böyük meymun*) [Molla Salman:] Ağa, tamam dağların heyvanatı meymun şəklinə, böyük *həmdunələr* sifətinə dönüb.. (M.F.Axundzadə).

MEYNƏ Əkdim sizi dünən özüm, *meynələr*; Üstünüzdə oldu gözüm, *meynələr* (S.Rüstəm); **TƏNƏK** Bizlərdə rəyon yerində üzüm ağacına *tənək* deyərlər (H.Abbaszadə).

MEYNƏQURDU (*zool.*), **TƏNƏKQURDU** (*meynələrə ziyan vuran cücü, qurd*)

meyparəst *bax* oyyaş

meyparəstlik *bax* oyyaşlıq

MEYVƏ Çürüyüb zay olmasın, xarab olmasın deyə; Uzun zaman *anbarda* ağacda saxlayırlar (M.Rəhim); **BAR** Baxırsınız ağacda çiçəyə də, *barə* də; Baxırsınız, demoli, payıza, bəhara da (M.Rəhim); **BƏHRƏ** Yox, rəiyyətin dərisini soyub *bəhrə* adı ilə onun bütün məhsulunu əlindən almaq lazım idi (S.Rəhimov); **BƏHƏR** [Abdulla:] Bu olmadı, ağac *bəhər* verdikcə başını aşağı əyər (H.Abbaszadə)

meyvəli *bax* barlı 1

meyvəsiz *bax* barsız I

məal *bax* məna

məbəd *bax* məbədgah

MƏBƏDGAH Çıraq tutdu qədim şəhər. Muradına, istəyinə. Bir rus qızı heyran oldu. Arzuların *məbədgahı* üroyinə (M.Rəhim).

İBADƏTGAH [Tahirzadə] burada cüt minarələri ilə göylərə yüksələn *ibadətgahda, zahidlər* məclisində imtahan vermalı idi (Mir Cəlal); **İBADƏTXANA** [Sönməz:] Aman, ağa, dağıtmağın *ibadətxananızı* (C.Cabbarlı); **MƏBƏD** Əyilsin səcdəno ulduzlar, aylar, Əskilmiş *məbədlər*, yeni saraylar (S.Vurğun); **ATƏŞGAH** (*bax*).

MƏCAZ (*ədəb*.), **METAFORA**

MƏCAZİ (*ədəb*.) (*həqiqi mənada işlənməyən*) [Tərgəldi:] Fəqət mən *məcazi* mənada demişəm (Anar); **METAFORİK**.

MƏCBURİ, CƏBRİ, GÜCLƏ, İCBARİ, ZORLA

MƏCBURİYYƏT Evlənmək istəyən bir qədər peşkəş özü ilə gətirib, boyin qulluğuna gedib ondan izn almaq *məcburiyyətində* idi (Ə.Haqverdiyev); **ZOR** Mənim yetim uşağa rəhmim gəlir, çünki o uşaq sahibsizdir və bu barədə daxi mənə *zor* yoxdur (C.Məmmədquluzadə). **MƏCBURLUQ**

məcburluq *bax* məcburiyyət

məcəmi *bax* müştə

MƏCƏLLƏ (*hüq*.), **QANUNNAMƏ**

1. MƏCHUL (*riyaz*.), **AXTARILAN, MƏLUM OLMAYAN**

2. məchul *bax* naməlum

1. MƏCLİS (*kef məclisi, eyş-işrət məclisi*) Mənə qınamayin! Ağırdır, dostlar, Qatillər evində *məclis* keçirmək (S.Vurğun); **BƏZM** (*klas.*) Sağərdə öpən ləlin o xurşid camalin, *Bəzm* içrə şərabin tutular şişəyə qani (S.Ə.Şirvani). **YIĞINCAQ** [Şərəfnisə xanım.] ...Parıjdə qızlar, gəlinlər məclisdə, *yığıncaqda* uzunaçı oturub-dururlar (M.F.Axundzadə). **YIĞNAQ** Xeyrin olsun hər kəs *yığnağındadır*, Onlar ilən zövqü işrət eylərsən (M.V.Vidadi). **QONAQLIQ, BƏZMGAH** (*xan*.)

2. məclis *bax* parlament

3. məclis *bax* müşavirə, iclas

məcmayi *bax* sini

məcmua *bax* jurnal

məcmuən *bax* elliklə

məcnun *bax* **1.** dəli I; **2.** vurğun

məcnunluq *bax* dəlilik

MƏCRA (*suyun axdığı yataq*) Sığışmayır bu *məcraya;* Mənim oynaq lopələrim (M.Rəhim); **YATAQ** Dağlar narilti ilə sahilo cumurdular, sanki Xəzər *yatağından* çıxacaqdı (H.Abbaszadə).

məcruh *bax* **1.** yaralı; **2.** lözzətli

1. MƏCUN, PASTA

2. məcun *bax* xəlitə

3. məcun *bax* ləzzətli

məcxul *bax* gəlir

MƏDƏ (*anat*.) Bədbəxtlikdən il yanın bundan qabaq kişinin *mədəsində* xərçəng yarası tapıldı (M.İbrahimov); **QURSAQ** (*bax*)

mədəd *bax* kömək

mədadçi *bax* köməkçi I

mədadkar *bax* köməkçi I

MƏDƏN (*müxtəlif mənalarda*) Vahab getdi *mədəndə* işləməyə (H.Abbaszadə), **ŞAXTA** Daş kömür yataqları tapılan yerlərdə "*şaxta*" deyilən dərin və geniş quyular qazırlar (A.Quliyev); **YATAQ** Geoloji əsasları Yenikəndin altında zəngin neft *yatağı* olduğu güman edilirdi (M.Süleymanov).

mədəni *bax* mədəniyyətli

MƏDƏNİYYƏT Hoqiqi *mədəniyyət* qabaqcıl şüur, hər şeydən əvvəl işin təşkilində, əməyin məhsuldarlığında özünü göstərir (M.İbrahimov); **NURANİYYƏT** Atam, qardaşım, Allah xatirinə belə nalayiq sözlər danışma, konara qoy, güclə tozə-tozə bir balaca *nuraniyyət* görünür (N.Vəzirov); **TƏMƏDDÜN** (*köhn*.) Müsəlman tayfası indiyədək yabılıqda olub, nə maarif arpasından və nə *təmaddün* samanından və nə torəqqi otundan ona qarnı doluxu indiyədək verilməyib (Ə.Haqverdiyev); **SİVİLİZASİYA** (*ən yüksək mədəniyyət*).

MƏDƏNİYYƏTLİ Onlar *mədəniyyətli* adamlardır (C.Məmmədquluzadə); **MƏDƏNİ** [İnci:] Sizin kimi *mədəni* adamın ağzından belə sözlər eşitmək məni təəccübləndirir (M.Rəhim); **SİVİL** [Rüfət:] Mən gətirdim, gey! (Arxadan geyinib gəlirlər.) Şimdi biz tamamilə başqa bir adamıq.. Çünki biz indi *sivil* bir adamıq, nəinki bir əsgər (C.Cabbarlı); **MƏRİFƏTLİ.**

MƏDƏNİYYƏTSİZ [Şöləbə:] Aslan, *mədəniyyətsiz* olma (S.Rəhman); **QABA** [Feldşer] çox uzunçu, lağlağı, həm də *qaba* bir adam idi (M.Hüseyn); **QƏYRİ-MƏDƏNİ** [Rəfiq] *qeyri-mədəni* bir adamdır.. (Ə.Kənan); **VƏHŞİ** (*məc*.) Zeynal qızmış *vəhşi* bir baxışla Mehribana tərəf yüyürdü (S.Hüseyn); **MƏRİFƏTSİZ, TƏRBİYƏSİZ** (*bax*).

mədfən *bax* məzar

mədh *bax* **1.** tərif; **2.** mədhiyyə

MƏDHİYYƏ (*tərif məzmunlu şeir*) [Hordəmxəyal:] Müsəlman odibi və mühərrir əlinə qələm götürəndə *mədhiyyə* yazmasa, yəqin bicdir və atasından xəbəri yoxdur (Anar); **QƏSİDƏ** Hər ikisi (Füzuli və Nəfi) *qəsidələrində* digər sinif və saray şairləri kimi müəyyən bir sinfi ..sultanları, padşahları və digər saray əhlini mədh və sənа etmişdi (A.Şaiq); **MƏDİHƏ** (*kl.ad*.) Özü də [M.Ə.Sabir] bu motləbə işarə buyurur: "Puldan ötrü yalan *mədihələr* yazmağa iqtidarım yox isə də, doğru həcv yazmaqda çox hünərliyəm" (A.Şaiq); **MƏDH, MƏDHNAMƏ.**

mədhnama *bax* mədhiyyə

mədhə *bax* mədhiyyə

mədrəsə *bax* məktəb, mollaxana

MƏFHUM Qəbir *məfhumu* ilə düzəlmək *məfhumu* arasındakı ziddiyyət, siyasi dildə desək, bir növ barışmaz sosiyyə daşıyır (M.Hüseyn); **ANLAYIŞ.**

MƏFKURƏ [Mordan:] Bu sinif mübarizəsi, *məfkurə* mübarizəsidir (S.S.Axundov), **İDEOLOGİYA** [M.F.Axundzadə] ...materialist dünyagörüşünü qabaqcıl ictimai-siyasi baxışlarla, mütərəqqi ideyalarla sıx vəhdətdə əhliğ edən filosof, islam *ideologiyası*, bütün

dini mövhumat və cəlalətə qarşı yorulmadan və amansız mübarizə aparan dövrünün ateist olmuşdu (F.Qasımzadə); **İDEYA** Yeni Azərbaycan ədəbiyyatında demokratik *ideyalar* realizm üslubu ilə doğur (M.İbrahimov); **MƏSLƏK** *Məsləkim*, şüarım ucadan uca (S.Vurğun); **QAYƏ.**

MƏFKURƏVİ "Xanlar" pyesinin *məfkurəvi* və bədii qüdrəti ondadır ki, ilk səhnədən tamaşaçının diqqətini əhlə sinfinə, onun tipik nümayəndəsi Xanlara cəlb edir (M.Arif); **İDEOLOJİ** Cavidin "İblis" faciəsini *ideoloji* cəhətdən tənqid edənlərə onun nə kimi təsir altında yazıldığını xatırlatmaq üçün şairin keçdiyi mühit bir fəlakəti yazmaq məcburiyyətindəyəm (A.Şaiq).

məfsəl *bax* bənd I I

MƏFTİL, TEL ..O gülümsündü və qırıq *məftilin* telefon dəstəyini göstərdi. Biz kosmosda mohz bu cür telefonla qırıq *telli* telefonla, olaqəsiz danışmağa cəhd edirdik (Anar); **SİM** Telefon *simləri* kəsilmişdi (M.S.Ordubadi).

məftun *bax* vurğun

MƏFTUNEDİCİ (*müxtəlif mənalarda*) Qızın *məftunedici* baxışları qarşısında tez sarsılır, qızarıb başını aşağı salır, bir də başını qaldırıb baxmağa cəsarəti çatmırdı (Ə.Qasımov); **DİLFİRİB** (*kl.ad*.) Billah ki, bu *dilfirib* mənzil öylo mənə verdi, rahəti-dil (Füzuli); **FÜSUNKAR O** [Mahirə] *füsunkar*, şirindil, xoşxasiyyət bir qız idi (Y.Şirvan); **VALEHEDİCİ** [Mehman] özünü güclü məntiqi, *valehedici* nitqi ilə hamını heyran etməyə başlayırdı (S.Rəhimov); **HEYRANEDİCİ, CAZİBƏDAR** (*bax*)

MƏGƏR (*sual, xatırəm olmama və şübhə bildirən ara sözü*) [Dürrə:] Anacan, *məgər* o, əvvəllərdə həbsdə olmuşdur? (S.Vəliyev); **BƏYƏM** (*dan*.) [Goyərçin:] ..*bəyəm* bunu bir böyük-kiçiyə qanaşmazlarmı? (S.Rəhimov), **ƏCƏBA** [Bəhram:] *Əcəba*, mən öz ömrümin evində xidmətçiyəmmi? (C.Cabbarlı).

MƏĞLUBEDİLMƏZ Çünki onda, yalnız qələbənin sirrini bilən dahi bir sərkər-

dənin. *məğlubedilməz* bir ordunun qüdrəti vardır (M.Hüseyn); **BASILMAZ** Bu *basılmaz* ordunun başında Qoreç durur (S.Rustəm); **YENİLMƏZ** Qəlbində Vətən oğlu, *yenilməz* ordu (S.Rustəm); **MÖHKƏM, SARSILMAZ** (*bax*)

məğrib *bax* 1. günbatan, 2. qərb 1

məğrur *bax* 1. vüqarlı; 2. özəmətli, 3. lovğa

məğrurluq *bax* 1. vüqar; 2. lovğalıq

məhabətli *bax* qorxulu 1

məhal *bax* məhal 1

məharət *bax* hünər

məhbəs *bax* həbsxana

məhbub(a) *bax* sevgili 1

məhbus *bax* dustaq 1

məhcub *bax* utancaq

məhdud *bax* az

1. MƏHƏBBƏT, EŞQ, SEVGİ (*sevişmə*) Qaraş Göyçəyə necə dil açsın? Yeni-yeni pərdəqlanmağa başlayan qızılgül misallı *eşqə məhəbbətə, sevgiyə* necə arxa çevirsin (Ə.Vəliyev); **MEHR** İşıqlar yandırılsın məhrabında zəhmətin; Həyat verir insana qayğın. *məhrin*, şəfqətin (M.Rəhim); **MEYİL** Mən sənə meyiləm, sən dedir *meylim*. Demə səndən qeyri kəsdədir, ay qız! (M P.Vaqif); **SEVDA** [Qəndab] Mənə elə gəlirdi ki, əgər Çingiz qağa ilə Qönçənin *sevgisi* baş tutmasa, biz o məhrəban insanı obədi itirəcəyik (B.Bayramov)

2. məhəbbət *bax* məhrəbanlıq 1

3. məhəbbət *bax* həvəs

4. məhəbbət *bax* tamaş

məhəbbətnamə *bax* eşqnamə

MƏHƏBBƏTSİZ (*məhəbbəti, eşqi olmayan*) [Ziyad.] *Məhəbbətsiz* yaşamaq olmamək üçün əlinə düşən hər şeyi yemək kimi bir şeydir (B.Bayramov) **BİMEHR** (*kl.ad.*) Oldu məni *bələk* bu *bimehr* məhlar (S.Ə.Şirvani). **EŞQSİZ** Yaşamaz *eşqsiz*, ruhsuz sonetlər (S.Vurğun) **MEHRSİZ** Usandı *mehrsiz* əllər, olmanımdan. Hənuz çıtınədi ol yarı-məhrabası fəryad (Qövsi), **SEVDASIZ** [Vaqif] Dünyanın sirrini görürəm ordan: Bir parça sümükdür *sevdasız* insan (S.Vurğun); **SEVGİSİZ** *Sevgisiz*, ilhamsız yaşaya bilməz; Sevən bir şairin qəhrəmanları (S.Vurğun); **İSTƏKSİZ.**

MƏHƏCCƏR [Mərziyə xala] *məhəccəri* dayaqlanıb ikinci mərtəbəyə oyildi (İ.Abbaszadə); **SÜRAHİ** Vaqif başını artırmanın *sürahisindən* aşağı salləyib, sevincək bir səslə: - Ay camaat, - dedi, - xan bugünkü dostaqların toqsirini İmam Hüseynə bağışladı (Çəmənzəminli); **TƏKYƏ** (*köhn.*) Qərənfil bəci eyvanın *təkyəsinə* yaxınlaşaraq səslondi (İ.Əfəndiyev), **TUTACAQ** Buruğa yalnız bir tərəfdən *tutacağı* olan ensiz bir körpü uzanmışdı (Y.Əzimzadə).

MƏHKƏMƏ [İnci:] *Məhkəməyə* ona görə verilir ki, evsizsiniz, ev davası çəkirsiniz (S.Rəhman); **DİVAN** (*köhn.*) [Abdulla:] İndiyədək bir dəfə də gönnəmişəm ki, *divanlarımız* işi haqqına kəssinlər (M.Hüseyn), **DİVAN-DƏRƏ** (*dan.*) Mən saç-birçəyimi *divan-dərə* qarşısında ağartmışam (Ə.Vəliyev) **MÜRAFİƏ** (*köhn.*) [Sokino xanım:] Axır eşidəbsən ki, qardaşım arvadı qardaşımdan qalan irsə müddəi çıxıb, məni *mürafiəyə* çağırır (M.F.Axundzadə); **SUD** (*köhn.*) [Koxa] *Sud* gəlib, bacı, yazırlar, aşağı en (A.Şaiq)

1. MƏHKUM, CƏZALANMIŞ

2. məhkum *bax* dustaq 1

3. məhkum *bax* tabe

məhkumiyyət *bax* tabelik

məhkumluq *bax* tabelik

məhmil *bax* kocavə

MƏHRƏBA Yunis nahardan sonra ayağa qalxıb ölüzüyünün qəhəğina keçdi, allonu yuyub, *məhrəba* ilə qurulaya-qurulaya dedi - Könül xanım, bilirsən sənə niyə əziyyət vermişəm? (X.Hasilova); **DƏSMAL** Pıtı kişi Qaraca qıza *dəsmal* verdi. Qaraca qız da əlüzünü qurudub süfrəyə oturdu (S.S.Axundov). **ÜZSİLƏN** Gözəl çarpayı, üzyuyan yazı stolu, iki skamya, ağ mərmərdən üç mürəkkəbqabı, *üzsilən*, üst köynəyi, ayaq qabı, idman şeyləri və bir çox başqa şeylər (A.Şaiq)

MƏHRUM Ruhnəvaz gözəl deyil idi, nəşəli təbiətdən *məhrumdu* (M.F.Axundzadə); **ARİ** O soğaqlar ki, ruzi-fitrətdən; *Ari* idi bütün nozafətdən (M.Ə.Sabir), **BİNƏSİB** [Zeynəb xanım:] Ən ildən artıq bu dövlət mənim əlimdə idi. İndi gərək mən ondan *hissəmi* alam? (M.F.Axundzadə); **NƏSİBSİZ.**

MƏHSUL Bu il bağlar bol *məhsul* gətirmişdi (H.Abbaszadə); **BAR** Ağac *bar* gətirmək üçün əkilir (C.Cabbarlı); **BƏHƏR** Nə cür gizlədəsən bəri, *bəhəri?* Seyr elə bu qədər bar verənləri (X.Rza); **BƏHRƏ** Alı bir az əvvəl bostandan ilk *bəhrə* olaraq, iki araba qovun, qarpız dərib hazırlamışdı (A.Şaiq).

MƏHSULDAR Dağətəyi kəndinin yeri nə qədər sərfəli, əkonəcəyi, biçənəcəyi nə qədər *məhsuldar* olsa da, onlar hamısı bir qarışa qədər belə ağalığın malı idi (S.Rəhimov); **BƏRƏKƏTLİ, MƏHSULLU** Sən ey viran qalan böyük incəsənət ocağı! Ukraynanın bol *məhsullu, bərəkətli* torpağı, geniş çöllən.. (C.Cabbarlı); **MƏHSULVERİCİ, MÜNBİT, VERİMLİ, YÜKSƏK MƏHSULLU.**

məhsullu *bax* barlı 1; məhsuldar

məhsulsuz *bax* barsız 1

məhşər *bax* qiyamət 1

məxarlc *bax* xorc

məxəs *bax* mənbə 2

MƏXFİ [Qazı:] Bəli, bu iş gərək *məxfi* qala (C.Məmmədquluzadə); **GİZLİ** [Əhməd.] Yoxsa *gizli* iclasınız var? (A.Şaiq); **XƏFİ** (*köhn.*) Qəlbində *xəfi* sirrini bildikcə yazandır, Əyyari-zamandır (M.Ə.Sabir); **PÜNHAN** Ən gündən sonra Misir xan qızına Teymur xan namını verir və bu sirr *pünhan* qalmaq üçün həmin bu müqabilinizdəki qayanın düşündə bir küşk bina edib, orada sakin olub (S.S.Axundov).

məxlər *bax* xülasə 1

MƏXRƏC (*dilç.*), **ARTİKULYASİYA** Fonetikada səslərin tələffüzü, fizioloji prosesi, daha doğrusu, səslərin *məxrəci* (*artikulyasiyası*) da öyrənilir (N.Məmmədov)

MƏXSUS (*aid olan*) Horosi bir vəzifə daşıyır, horosinin özünə *məxsus* tərcümeyi-halı, xüsusiyyəti, psixologiyası (C.Əliboyov); **AİD** [Nadir bəy:] Mənəcə, gözəllik zövqə *aid* bir meyldir (H.Cavid); **XAS** Müharibə dövrünün adamlarına *xas* işgüzarlıqla dərhal məşğələ keçdi (X.Hasilova); **MÜXTƏS** Bunların böyük bir qismi şərabın vəsfinə *müxtəs* kimidir (A.Şaiq); **MƏNSUB.**

məxsusən *bax* xüsusən

məxsusi *bax* xüsusi 1

məişət *bax* yaşayış 1

MƏKAN O mübarək *məkanı* çox sevirəm (A.Səhhət); **MƏQAM** Pişxidmətbaşı və Xaçə Mübarək çıxdılar, hər birisi öz *məqamına* getdi (M.F.Axundzadə); **YURD** *Yurdumda* bir misilsiz bağban olacağam mən (M.Müşfiq).

məkə *bax* qarğıdalı

məkəbuğdası *bax* qarğıdalı

məkəs *bax* milçək

məkr *bax* hiylə

məkrli *bax* hiylegər

MƏKTƏB (*təhsil ocağı*) Bunlara xüsusi tərbiyə verilsə, bunlar üçün ləyaqətli *məktəblər* bina olunsa, kişilərə yol göstərməyə qadır olarlar (Çəmənzəminli); **DARÜL-ƏDƏB** (*kl.ad.*) *Darüləbabın* bilməliyiz qədrini, millət; Göstərməli ikmalına oldüqca həmiyyət (M.Hadi), **DƏBİSTAN** (*köhn.*) (*ibtidai məktəb*) Eylənərəm dinsiz öz əhfadımı! At çölə getsin, nə *dəbistandı* bu?! Dur qaçaq, oğlum, baş-uyaq qandı bu! (M.Ə.Sabir); **MƏDRƏSƏ** (*köhn.*) (*dini məktəb*) Bir əlində kitabça; bir əlində yasəmən; Məhəmməd astə-astə qayıdır *mədrəsədən* (B.Vahabzadə); **MƏKTƏBXANA** (*köhn.*) [Cənnətəli ağa:] Əvvəl qoydum *məktəbxanaya*, üç gündən sonra qaçdı, dedi ki, oxumuram. (N.Vəzirov).

məktəbxana *bax* məktəb

məktəbli *bax* şagird 1

MƏKTUB [Vəzir:] Aldıq *məktubunu* Məhəmməd Qacar; Torlan oylağında sar olu bilməz.. (S.Vurğun); **KAĞIZ** (*dan.*) Bu

ahvalatdan üç gün sonra Qaraş poçtdan *kağız* aldı (Ə.Vəliyev). **NAMƏ** Qaçaqlar sözü bir yerə qoydular, həmişəlik İranda qalmağı, bu məqsədlə *namə* göndərməyi qərara aldılar (M.Hüseyn).

MƏKTUBLAŞMAQ Ə. elmi-siyasi işlər üçün şairlə *məktublaşdı* (M.S.Ordubadi). **KAĞIZLAŞMAQ** [Əbdüləli:] Biz onunla *kağızlaşırdıq* (S.Rəhimov). **YAZIŞMAQ** Daimi bir-birilə [Vaqifə Vidadi] *yazışır* və biri digərinə şerini göndərirdi (Çəmənzəminli).

məktubpaylayan *bax* poçtalyon

məkulat *bax* azuqə

məqam *bax* 1. məkan. 2. vaxt 1. 3. vəzifə 2

məqbər *bax* məzar

məqbərə *bax* 1. məzarlıq. 2. sərdabə. 3. məzarıstan

məqbərəlik *bax* məzarıstan

MƏQSƏD Ə. sadə gənc uzaqlardan. Şərq elindən qonaq gəlmiş. *Məqsədimiz* bu torpaqdan qüvvət alıb dönmək imiş (S.Vurğun). **AMAL** ölüm bizi Azərbaycanın səadəti yolundan, böyük *amalımız* yolundan döndərə bilməz (M.İbrahimov). **FİKİR** [Süleyman:] Yaxşı, xala, bəs sənin *fikrin*? (U.Hacıbəyov); **İDEAL** *Ən uzaqdakı məqsədi* Sahnə mənim məqsədim *idealım* və qəlbimdir (S.Rəhman). **QAYƏ** Böyüdükdə də ana həmin fikirdən daşınmaz: yenə *qayəsi* ovlad olar (Çəmənzəminli). **QƏRƏZ** *Gizli məqsəd*) [Kərim:] Yəni bunu deməkdə *qərəzin* nədir? (M.F.Axundzadə). **QƏSD** [Zeynal:] *Qəsdim* instituta girməkdir (B.Bayramov); **MƏQSUD** *Məqsudum* bir mövzu ayırıb yazmaq idi (S.S.Axundov). **MƏRAM** [Molla Hamid:] Hələ buyurun gərək zəhmət çəkməyimizdən *qərəz* məlum o cənabın ziyarətidir, ya başqa bir *mərəmimiz* dəxi var" (M.F.Axundzadə). **MƏTLƏB** [Valehzadə:] Birdən elə bilərsiniz ki, *sizə* mühəndislik dərsi keçmək niyyətinə düşmüşəm, yox, *mətləbim* başqadır (S.Əlibəyov). **MURAD** Bu cür məktəblərin bina etməkdən dövlətin *muradı* bu idi ki,

dahət əhlinə savad öyrədib və bir para elmlər təlim edib, bir tövr gözünü açsın, (C.Məmmədquluzadə); **NİYYƏT** *Niyyətim* hara, mənzilim də ora (Atalar sözü).

məqsədəuyğun *bax* əlverişli

məqsud *bax* məqsəd

məlahət *bax* gözəllik

məlahətli *bax* cazibəli

məlaikə *bax* mələk 1

məlal *bax* qəm

məlumat *bax* məzəmmət

mələfə *bax* döşəkağı

1. MƏLƏK (*dinə görə fövqəltəbii bir qüvvə*) [Şeyx:] *Mələklər*, hurilər, pərilər sənə; Alıb qanadına gəzdirir səni (S.Vurğun). **FİRİŞTƏ** (*kl.ed.*) Bir soyu suylamaq gərək; Bir acı doylamaq gərək; Bir dildən söyləmək gərək; *Firiştələr* bilməz ola (Xətayi). **MƏLAİKƏ** [Molla:] ...inan indiyə kimi *mələkə* görməmişəm (M.N.İət.).

1. mələk *bax* gözəl 1

mələkçöhrə(li) *bax* mələküz(lü)

MƏLƏKÜZLÜ (*şair.*) [Orxan:] Ah, gözəl çərkəz qızı, nəzli İsmət! *Mələküzlü* şeytan, məbəl afət! (H.Cavid). **MƏLƏKÇÖHRƏ(Lİ)** [Şakər:] Sən *mələkçöhrəli* bir şeytansan (H.Cavid). **MƏLƏKSİMA(LI)** Ə. *mələksimalı*, şahbazbaxışlı; O dodağı ballım, ceyran yerişlim (S.Vurğun); **MƏLƏKSURƏT(Lİ).**

mələksima(lı) *bax* mələküz(lü)

mələksurət(li) *bax* mələküz(lü)

1. MƏLƏZ (*müxtəlif irqlərdən törəmiş*). **METİS**

2. MƏLƏZ (*müxtəlif cinslərdən törəmiş olan*). **DÜDƏMƏ, DÜRƏK, HİBRİD, METİS**

MƏLƏZLƏŞDİRMƏK, HİBRİDLƏŞDİRMƏK, METİSLƏŞDİRMƏK

malhum *bax* dərnun 1

məlik *bax* padşah

məliklik *bax* padşahlıq

MƏLUM Quşun gözəlliyini təsvir etməyə nə mövcud rənglər, nə *məlum* kəlmələr kifayət edər (M.Rzaquluzadə); **MƏRUF** Elm

əfəti-can olduğu məşhuri-cahandır; *Məruficahandır* (M.Ə.Sabir); **AŞKAR** (*bax*).

1. MƏLUMAT, BİLDİRİŞ, İZAHAT

2. məlumat *bax* xəbər, xəbərdarlıq 2

1. MƏLUMATLI, BİLİKLİ, ELMLİ

2. məlumatlı *bax* xəbərdar

MƏLUMATSIZ, BİXƏBƏR, XƏBƏRSİZ

MƏLUN (*lənətə gəlmiş*) [Şah Abbas:] And olsun babalarımın ərvahına, bu *məlun* da bir ləbdir göstərməsə, bu sarayı sallaqxanaya döndərəcəyəm! (A.Şaiq); **LƏİN** Bu iso pos o *lənin* də işi qullabıdır; Dini imanı danıb, yoldan azıbdır, babidir! (M.Ə.Sabir).

məmat *bax* ölüm

I məmə *bax* ana

məməş *bax* momo I

məmlakət *bax* ölkə I

mənnun *bax* razı

məmnuniyyət *bax* məmnunluq

MƏMNUNİYYƏTLƏ Aslan *məmnuniyyətlə* razı olub, Hacıdan xahiş elədi ki, pulsuz da xidmət etməyə hazırdır (C.Cabbarlı); **EHTİRAMLA** Dilbər, *ehtiramla*, mərhəmət ilə; Yanıma goldiyin yadıma düşdü (Aşıq Dilgəm).

MİNNƏTDARLIQLA Aydın *minnətdarlıqla* [Gülqönçəyə] baxdı (H.Seyidbəyli); **MƏMNUNLUQLA** Vahid də bu gün xoş bir xatircəmlik, *məmnunluqla* evə qayıtdı (Mir Cəlal); **HƏVƏSLƏ** (*bax*), **SEVİNƏRƏK.**

MƏMNUNLUQ, XOŞHALLIQ, MƏMNUNİYYƏT, RAZILIQ, SEVİNC

məmnunluqla *bax* məmnuniyyətlə

I MƏMUR Qapıya çatmamış bu yoxsul insan; Tez kəndin *məmuru* çatdı dalından (M.Rahim); **ÇİNOVNİK** (*köhn.*) Birdən görərlər deyə; Gah baxır *çinovnika*; gah da qapıya sarı; qalın qara pərdəyə (R.Rza).

II məmur *bax* abəd

MƏNA [Nurməhəmməd:] O oqıdədə olmasaydım nə bura gələrdim, nə də bundan sonra yaşamaqda bir *məna* tapardım (M.İbrahimov); **MƏAL** (*köhn.*) Odur göründü yenə sevgili gözəllərtək; Bəzər xəyalını coşqun *məal* şəklində (A.Şaiq).

mənadar *bax* mənalı

MƏNALI (*mənası olan*) Satıra *mənalı*, ciddi, qəzəblı və məhvedici bir gülüşdür (F.Qasımzadə); **MƏNİDAR** (*köhn.*) [Seyid Əzim] ..gənc ikən "Gülüstani-Sədi" kimi mühüm bir əsərin on dilrüba və *mənidar* hekayələrini tərcüməyə müvəffəq olmuşdur (M.S.Ordubadi); **PÜRMƏNA** (*kl.ed.*) (*dərin mənalı*) Mənim ən sevdiyim bir lövhə, bir təsviri-*pürməna* (H.Cavid); **DOLĞUN** (*məc.*).

1. MƏNASIZ (*heç bir mənası olmayan*) [Ulduz:] Son olmasaydın mənim həyatım *mənasız* olardı (M.İbrahimov); **BİMƏNA** Bu sözləri nə üçün *bimənə* danışırsan? (N.Vəzirov); **BOŞ** (*məc.*) *Boş* danışıqdan nə çıxar, ay balam? (M.Ə.Sabir); **BOŞ-BOŞ** [Cahan:] Balam *boş-boş* danışıqdan fayda yoxdur (Ə.Haqverdiyev); **BOŞ-BOŞUNA** Torbiyəsiz uşaq kimi *boş-boşuna* hırıldamır! (M.Ə.Sabir); **BİCA** [Müəllim:] Amma uşaq tayfasına o cür sözləri demoyiniz, bir az *bicadır* (C.Məmmədquluzadə); **QURU** (*məc.*) Sözlərin əzbər, *quru* nəticələri; Kürsüyə qalxan görürəm, qorxmuram (R.Rza); **SAÇMA** [Muhorrəm] yenə ərəbir *saçma* sözlər söyləyirdi (A.Şaiq); **YERSİZ** Çox istərdim səbəbini biləm, amma soruşsa idim, *yersiz* düşərdi; yəni bica olardı (C.Məmmədquluzadə); **MƏZMUNSUZ.**

2. mənasız *bax* əbəs

1. MƏNBƏ (*coğr.*) Çayın *mənbəyi* yerdən çıxan bulaq, batalıq, göl ola bilər ("Coğrafiya"); **GÖZ** (*dan.*). **ÇAYBAŞI.**

2. MƏNBƏ (*elmi tədqiqatın əsaslandığı sənəd, əsər və s.*) Rus *mənbələrinə* goldikdə bunlardan (bizim) tarixə aid bir çox mühüm şeyləri ixrac etmək olar (F.Ağazadə); **MƏXƏZ** [Nəsimi] ömrünün son anında dediyi inoğrur sözlər doğrudan doğrudur. Və nəhayət tarixi sənəd - ərəb *məxəzi* də heç kəsdə şübhə doğurmur (Anar).

3. mənbə *bax* bulaq

mandil *bax* dəsmal 1

MƏNƏMLİK, TƏKƏBBÜR *Mənəmlik, təkəbbür,* heç kəsi bəyənməmək, hamıya alçaq nəzərlə baxmaq - budur sənin ən böyük qüsurların (Ə.Vəliyev). **MƏNƏM-MƏNƏMLİK** Bəlkə zəbtəsi; hamnlığı, *mənəm-mənəmlivi* (Anar); **LOVĞALIQ** (*bax*)

mənəm-mənəmlik *bax* mənəmlik

MƏNƏN, RUHƏN

mənəviyyat *bax* əxlaq

mənfəət *bax* 1. fayda, 2. qazanc 2; 3. nəf

manfəətli *bax* faydalı

mənfəətsiz *bax* faydasız

MƏNGƏNƏ (*sixıcı alət*) [Qocanın] gözlərı dumanlandı, vücudu bir *məngənə* içində sıxılıb. üzərnə ildırımlar tökülən kimi oldu (A.Şaiq); **QISQAC** Brezent torbada müxtəlif alətlər; çəkic.. *qısqac* və s. vardır (Ə.Sadıq); **PRES, SIXAC.**

məngirləmək *bax* yıyələnmək

məni *bax* sperma

I. MƏNLİK Gülcahan xalanın sözlərı onun *mənhəinə* çox toxunmuş, onda bir çox acı hiss və düşüncələr oyatmışdı (A Şaiq); **KİŞİLİK** Müqim bəyin *kişiliyinə* toxunan bu atmacadan o, pul kimi qızardı (S.Rəhimov); **ŞƏXSİYYƏT.**

I. mənlik *bax* şərəf, heysiyyət

I MƏNSƏB (*cəgr.*) Çayın digər çaya, gölə və ya dənizə töküldüyü yerə çayın *mənsəbi* deyilir ("Coğrafiya"); **QOVŞAQ** Ustadlar belə nəql edirlər ki, qədimlərdən baş Xudafərin körpüsü ilə Araz-Kür *qovşağı* arasında Araz boyu yeddi yüz yetmiş iki kənd yaşayırdı ("Qurbani"); **ÇAYAĞZI.**

II mənsəb *bax* vəzifə 2

mənsəbpərəst *bax* vəzifəpərəst

mənsəbpərəstlik *bax* vəzifəpərəstlik

mənsub *bax* məxsus, aid

MƏNSUBİYYƏT, AİDİYYƏT

mənfiqsiz *bax* ağlabatmaz

I. MƏNZƏRƏ Mənsur ..ətrafdakı *mənzərəyə* tamaşa eləyirdi (H.Abbaszadə); **AXAR-BAXAR** ..kəndin çox gözəl və qoşəng *axar-baxarı* vardı (Ə Vəliyev); **LANDŞAFT** Kiprin .. *landşaftı* bir növ bizim Abşeron yarımadasını xatırladır (Qəzetlərdən); **GÖRKƏM, GÖRÜNÜŞ, PERSPEKTİV.**

2. MƏNZƏRƏ, PANORAMA (*mənzərə jarrı*), **PEYZAJ**

3. MƏNZƏRƏ (*təbiəti əks etdirən şəkil*) **TƏSVİR, LÖVHƏ**

MƏNZƏRƏLİ Burası *mənzərəli* bir yer idi (S.Hüseyn); **AXAR-BAXARLI** Alaçığımız, ..atamın boyandıyı *axar-baxarlı* gözəl bir yerdə quruldu (A.Şaiq); **BEHİŞT** (*məc.*) Bir bağım var, sofalı, yaraşıqlı və *behişt* kımi bir yerdir (M.İbrahimov).

I. MƏNZİL Əşrəf yeni *mənzilini* nəzərdən keçirdikdən sonra yerini rahatlamaq istədi (İ.Şıxlı); **EV** [Mərcan bəy:] ..boşayacağım, tovəqqe edirəm ki, bu gün mənim *evimdən* çıxasan (Ü.Hacıbəyov); **MƏNZİLGAH** (*kl.əd*) Nə bilsin bəhər halın ol ki, *mənzilgahı* sahildir (Füzuli).

2. manzil *bax* məsafə

manzilgah *bax* 1. manzil 1; 2. düşərgə 3

mnram *bax* arzu, məqsəd

məramnəma *bax* proqram

MƏRASİM, TƏNTƏNƏ, RƏSM, ADƏT (*bax*)

mərd *bax* 1. igid; 2. kişi 1

MƏRDİMAZAR (*başqasına zərər verən pisliyi gətirən adam, söyüş kimi də işlədilir*) [Eynəkli qoca:] Nə olacaq, *mərdimazarın* bir kişiləri dolaşdırıb (M.Hüseyn); **MAZARAT** *Mazaratı* axtarmaq lazım deyil, o özü tapılır (S.Rəhimov).

MƏRDİMAZARLIQ (*birinə edilən pisliyi*) [Həmid:] Mən sizə *mərdimazarlıq* elomişəm, Balağa qədəş (H.Abbaszadə); **PİSLİK** Heç vaxt unutmarıq yaxşılıqları; Amma *pisliklərı* unudanlarnq (B.Vahabzadə); **ŞƏRƏRƏT** (*köhn.*) *Şərurətdən* çəkib ol, xeyrə mail olmayın bir dəm; Kəsin başlar, alın canlar, tökün min qanlar, insanlar! (M.Ə.Sabir)

mərdimgiriz *bax* adamayovuşmaz

mərəz *bax* xəstəlik

mərhəbə *bax* aforin

mərhəmət *bax* rəhm

mərhəmətli *bax* rəhmli

MƏRHUM (*ölmüş, rəhmətə getmiş*) Qılıncını tullayıb o andaca yerə mən; O *mərhumun* neyini taxdım onun yerində! (B.Vahabzadə); **RƏHMƏTLİK** Qütb nəzəriyyəsi, yəni "biclər və axmaqlar" haqqındakı nəzəriyyə Mina xanıma inqilaba qədər böyük təcir olan *rəhmətlik* atasından keçmişdir (M.İbrahimov).

marifət *bax* qanacaq 1; torbıyə 1

marifətli *bax* 1. qanacaqlı, torbiyəli; 2. mədəniyyətli

marifətsiz *bax* 1. qanacaqsız; 2. mədəniyyətsiz

mariz *bax* xəstə

marizxana *bax* xəstəxana

1. MƏRKƏZ, ORTA

2. mərkəz *bax* paytaxt

marrix *bax* mars

MƏRSİYƏ (*bir şəxsin ölümünə həsr edilmiş kədərli şeir*); **NÖVHƏ** Məhərrəmin birində başlayaraq, onuna qədər davam edən imam təziyəsi, *mərsiyə, növhə,* dəstə təşkil, məhəllələr arasında adət şəklı almış dalaşmalardan sonra bütün bu həngamə aşura büsatı ilə bitirdi (Çəmənzəminli); **RÖVZƏ** Mey gətir. Saqı məni qurtar namazı *röyzədən* (Kişvəri).

marsiyəçi *bax* mərsiyəxan

marsiyəgu *bax* mərsiyəxan

MƏRSİYƏXAN (*mərsiyə oxuyan*) Dərviş, *mərsiyəxan* qanunları da; Çıxara bilərdi doğru yolundan (M.Rəhim); **RÖVZƏXAN** (*köhn.*) ...xüsusi seyid, *röyzəxan,* vaiz, mütəşşib və dərviş fabriklər təsis olunubdur (Ə Haqverdiyev); **MƏRSİYƏÇİ, MƏRSİYƏGU, NÖVHƏXAN.**

1. MƏRTƏBƏ Liftlə beşinci *mərtəbəyə,* oradan da ensiz pilləkənlə taxtapuşa qalxdıq (S.Qədirzadə), **QAT** İmran üçüncü *qatdakı* sement döşəməli dəhlizi keçib Badam xalanın qapısını taqqıldatdı (Mir Cəlal).

2. mərtəbə *bax* rütbə

3. mərtəbə *bax* dəfə

4. mərtəbə *bax* vəzifə 2

maruf *bax* məlum

MƏRUZƏ, ÇIXIŞ, NİTQ

məsa *bax* axşam

MƏSAFƏ Moskva ilə Berlin arasındakı *məsafə* yaxındır (M.Hüseyn); **MƏNZİL** Xoyalım dolanar gəzər, Gah Muğanı, gah Eldarı; *Mənzil* uzaq, ömür yarı! (S.Vurğun); **YOL** [Feyzulla] iki dayanacaq arasındakı *yolu* otuz-qırx dəqiqə gəldi (Anar); **ARA, DİSTANSİYA.**

MƏSCİD (*din.*) *Məscid* bir guşə vermiş bu gün yeno fəllaha; O, qəlbini açaraq, dua edir Allaha (M.Rəhim); **ALLAH EVİ** İnsanlar məscidə, "yer və göylərin yaradıcısı olan" *Allah evinə* yığışdılar (M.İbrahimov); **CAME** [Firuz:] Gəzdirdilər bizi - sarayları, məscidlər - onları [türklər] *camе* deyirlər (Anar).

MƏSƏL [Bahar:] Məşhur *məsəldir* deyərlər: "Su çənağı suda çatlar" (S.S.Axundov); **ATALAR SÖZÜ** Çünki adam elə axşam da xeyir tapa bilər, lap gecənin yarısı da xeyir tapa bilər. Umud sonra da fikirləşdi ki, bu sözlər Pirinin sözləri deyil, bunlar *atalar sözüdür,* atalar məsəlidir (İ.Məlikzadə); **TİMSAL** Məşədi Həsən onu əlavə olaraq ..tam şivəsi ilə bir *timsal* da söylədi (S.Hüseyn); **MİSAL** *Misal* var deyirlər, əvvəl çuxurunu düzəlt, sonra gəl, at al (H.Abbaszadə); **ZƏRBİ-MƏSƏL** Məsələn, "heç kəs öz ayranına turş demməz" *zərbi-məsəli* səbəbsiz tərənnüməyibdir (N.Nərimanov).

MƏSƏLƏ [Qız] vacib bir *məsələ* ardınca gedənlər kimi gedirdi (Mir Cəlal); **MƏTLƏB** Bu sorğu-sualsız da onun üçün *mətləb* aydın idi (S Rəhimov).

MƏSƏLƏN (*bir şeyin şərhinə dair misallar vermək üçün işlədilir*) [Qulamov:] *Məsələn,* deyirsən ki, zavod yüksək keyfiyyətli musiqili saatlar istehsal edə bilər... (Hidayət); **FİLMƏSƏL** (*köhn.*) İstəyirik bir iş açaq *filməsəl:* Söyləşirik bir-iki il laqqal (M.Ə.Sabir); **MİSAL ÜÇÜN** [Şahmar:] Yoxsa deyərsən, *misal üçün,* ay Dorğah kişi, niyə bir ildə bu qədər az omək günü almısan (İ.Əfəndiyev).

məsarrət *bax* sevinc

məskən *bax* vətən

I. MƏSLƏHƏT [Nurlu:] Homid, atanı yanımızda yoxdur, sən onun yaxın yoldaşısan, mən səndən vacib bir məsələdə *məsləhət* almağa gəlmişəm (H.Abbaszadə); **MƏŞVƏRƏT** Müavinə başlanır; Qızışır hakimlərin; *Məşvərəti.* söhbəti (B.Vahabzadə); **GƏNƏŞİK** (*dan.*), **GÖSTƏRİŞ.**

2. MƏSLƏHƏT, KONSULTASİYA

3. məsləhət *bax* göstəriş 1

MƏSLƏHƏTÇİ [Mazarov:] Yox e, *məsləhətçi* kimi deyirəm (Anar); **MƏŞVƏRƏTÇİ** [Sərdar Zaman xan:] Şah dostlarını həlallık *məşvərətçi* sıfətilə öz yanında saxlayır (A.Şaiq), **MÜŞAVİR** O özünü Talıbxanın arxasında aşılmaz bir dağ, hasılmaz bir qala sayır və özünü uçastok hökumətinin misilsiz bir *müşaviri* hesab edirdi. . (S.Rəhimov).

MƏSLƏHƏTLƏŞMƏK [Ulduz:] Qoyun bir az *məsləhətləşək*, fikir edək, deyib yola saldılar (M.İbrahimov); **GƏNƏŞMƏK** (*dan.*) Sərkər Cavadla Voliş kişi tez-tez, hətta günaşırı "Kommunist Muxtarla" görüşür, Nərimanın dediklərı barədə bir-birinə *gənaşirdılar* (Ə.Vəliyev); **MƏŞVƏRƏTLƏŞMƏK** [Azər:] Əə, bunlar nə yaman *məşvərətləşirlər* (M.İbrahimov)

MƏSLƏHƏTLİ *Məsləhətli* don gen olar (Ata. sözü); **GƏNƏŞİKLİ** (*dan.*) *Gənəşikli* baş salamat olar (Ata. sözü)

məslək *bax* 1. əqidə 1. 2. məfkurə
məsləkdaş *bax* həmməslək
məsləkli *bax* əqidəli
məsləksiz *bax* əqidəsiz
məsnəd *bax* taxt 1
məsnun *bax* sünı 1
məsrəf *bax* 1. xərc; 2. xeyir, fayda
məsrur *bax* şad
məst *bax* sərxoş

MƏSTEDİCİ Bahar çiçəklərinin ətri təmiz səhər havasına qarışaraq çöllərə *məstedici* bir rayihə yayırdı (Ə.Qasımov). **BAYILDICI** O dalğın və müəmmalı gözlər gecənin sükutunu oxşayan müəyyən və *bayıldıcı* bir od zümzüməsini dinləyərək uyuyur (H.Cavid). **BİHUŞEDİCİ** [Rza:] Minarədən bütün varlığı uyudacaq bir layla kimi azançının həzin *bihuşedici* səsi eşidilirdi (M.İbrahimov).

KEFLƏNDİRİCİ, SƏRXOŞEDİCİ.

məstlik *bax* sərxoşluq
məsud *bax* xoşbəxt
məsudluq *bax* xoşbəxtlik
məsul *bax* cavabdeh
məsuliyyət *bax* cavabdehlik
məsum *bax* günahsız
məsumluq *bax* günahsızlıq
məşəqqət *bax* əzab
məşəqqətli *bax* əzablı, çətin
məşğələ *bax* 1. məşğuliyyət; 2. dərs

MƏŞĞULİYYƏT (*iş-güc, məşğul olma və s.*) Axır ki, Mötəbərov özünə evdə *məşğuliyyət* tapdı (M.Hüseyn); **GƏRM** (*köhn.*) Saat ikidə, üçdə başlar *gərm* olandan sonra, proqramın ikinci maddəsinə şüru edib düşərdilər qapılara. (Ə.Haqverdiyev); **KƏSBKAR** (*köhn.*) Yenə də xalqı torpağından, tarlasından, *kəsbkarından* ayırmaq lazım gəlacəkdi (M.S.Ordubadi); **MƏŞĞƏLƏ** Bu *məşğələnin* mənim üçün böyük ləzzəti var (C.Məmmədquluzadə); **DÜMÜK** (*dan.*), **KƏSBKARLIQ.**

məşğuliyyətsiz *bax* bikar
məşhur *bax* adlı-sanlı

MƏŞHURLAŞMAQ [Hacıyev:] Sizi şəhərdə tanıyanlar çoxalır, getdikcə daha da *məşhurlaşırsınız* (H.Abbaszadə); **AD QAZANMAQ/ÇIXARMAQ** Otuz il qoymuşdu can balıqçı gəmisində; *Ad qazanmışdı* Qurban balıqçı gəmisində (S.Rüstəm); **ADI ÇIXMAQ** [Laçının] kənd uşaqları arasında *adı çıxmışdı* (M.Hüseyn); **MƏŞHUR OLMAQ** Homid birə saatın içində gəminin içində *məşhur olmuşdu* (H.Abbaszadə); **TANINMAQ.**

MƏŞQ (*müxtəlif mənalarda*) [Cavanşəhlər:] Başqası olsaydı güləşmə həvəskarı ilə *məşq* keçdiyi üçün hökumətdən haqq alırdı, o müftə cloyir (H.Abbaszadə); Onlar üçün keçdilər və Yunis yeni yazdığı mahnının *məşqinə* başladı (X.Hasilova); **TƏLİM** [Balağa] *təlim* verdiyi günc polilovanları tamaşaçıların

hərarətlə qarşılaması onun ürəyindən idi, çox sevinirdi (H.Abbaszadə); **HAZIRLIQ, REPETİSİYA.**

məşrəb *bax* xasiyyət
məşriq *bax* gündoğan
məşrutə *bax* konstitusiya
məşşatə *bax* bəzəkçi 1
məyuq(ə) *bax* sevgili 1
məyusqəbaz *bax* arvadbaz
məyusqəbazlıq *bax* arvadbazlıq
məyus *bax* nəhs, uğursuz 1
məyusluq *bax* uğursuzluq
məyvərət *bax* məsləhət 1
məyvərətçi *bax* məsləhətçi
məyvərətlənmək *bax* məsləhətləşmək
matanətli *bax* dəyanətli; iradəli

MƏTBƏƏ (*kitab, qəzet, jurnal və s. çap olunan müəssisə*) O [Davud] əmin idi ki, Balağa özü qəzetləri götürüb və *mətbəədən* onların hərəsindən birini görüb aparıb evə (H.Abbaszadə); **BASMAXANA** (*köhn.*) İran xalqı dünən *basmaxana* bina edib (M.S.Ordubadi); **ÇAPXANA** Yarı yoldan geri dönən Həmid yeyin-yeyin *çapxanəyə* yollandı (H.Abbaszadə); **NƏŞRİYYAT** [Rəhimli:] Sənin əlindən tutub *nəşriyyata* gətirəndə düşünürdüm ki, iri, qara gözlərindən mərdlik, cəsarət yağır (M.İbrahimov); **TİPOQRAFİYA.**

MƏTBƏƏÇİ (*mətbəə işçisi*); **ÇAPÇI, NƏŞRİYYATÇI, TİPOQRAF**

MƏTBƏX Rübabə *mətbəxdə* nahar hazırlayırdı.. (H.Abbaszadə); **AŞPAZXANA** Kornelayı Qasım və Əli üz qoydular *aşpazxanəyə* sarı getməyə (C.Məmmədquluzadə).

MƏTBUAT, PRESS

matin *bax* 1. sarsılmaz; 2. iradə
matinli *bax* iradəli
matlab *bax* 1. məqsəd; 2. məsələ
mavə *bax* 1. yurd; 2. yuva 1
mavacib *bax* maaş
mayus *bax* 1. ümidsiz; 2. dilxor
mazac *bax* əhval

MƏZAR, QƏBİR Qoca bir az gülümsədi; Sonra *qəbrə* baxıb dedi: – Qafil, özün bilmoyirsən? Sənin kimi o tək *məzar* (S.Vurğun); **GOR** [Əhməd:] Daha məndən ol çək. Bir rahat *goru* baş aparım (Ə.Haqverdiyev); **GORGAH** (*bir nəslin basdırıldığı qəbir*) [Budaq:] Atamın *gorgahı* bilinməz, nişangahından kəbərinız olmazdı (Ə.Vəliyev); **QƏBİR EVİ, SON MƏNZİL/MƏSKƏN** Min-min insan seli gəlmiş "O mənimdir, mənim" – deyə; Füzulini *qəbr evinə – son məskənə* ötürməyə (B.Vahabzadə); [Şəfərdon dayı] ..arvadının *son məskəninə* tərəf addımlamağa başladı (Anar); **MƏDFƏN** (*kl.ad.*) Təbəssüm etsə də güllər, üzün gülməz bu gülşəndən; Dodaqsız qaldığın gündə gülərsən, yəni *mədfəndə* (M.Hadi); **TÜRBƏ** Hər *türbədən* bir qəhrəman; Sanki baxıb deyir bizə, Alovların arasından; Yollar açın eşqimizə (S.Vurğun); **MƏQBƏR** (*köhn.*).

MƏZARISTAN (*ölülərin basdırıldığı yer*) Gəldi *məzaristana* vəsf etdiyi gözəllər (M.Rəhim); **QƏBİRİSTAN** Onlar şənliyə döndülər. Ölən yoldaşı *qəbiristanə* apardılar (M.Hüseyn); **QƏBİRİSTANLIQ** Yollar, izlər qaralır; *Qəbiristanlıq* boş qalır (B.Vahabzadə); **MƏQBƏRƏ** ..Toxt rəvan sürənlər birbaş surxəb məhəlləsindəki şairlər *məqbərəsinə* tərəf gedirdilər (M.S.Ordubadi); **MƏQBƏRƏLİK** *Məqbərəlikdə* edirəm gah məkan; Qəbirdə xərdən görürəm, qorxuram (M.Ə.Sabir); **MƏZARLIQ** Aslan kimi nəzərlə; Göz yetirdi hər yana; Güllük, xərabaydı: *Məzarlıqdı* kənd tamam (M.Rzaquluzadə); **ÖLÜLƏR ÖLKƏSİ** (*təxt.*) Mənzərəsi tən... Dəhşətlidir bu *ölülər ölkəsi* (B.Vahabzadə).

məzarlıq *bax* məzarıstan
məzə *bax* 1. çərəz; 2. naz
məzələnmək *bax* əylənmək 1

I. MƏZƏLİ [Vahid] sonra da bir neçə belə *məzəli* söz deyib məni güldürdü (B.Bayramov); **GÜLMƏLİ** [Əli:] Burada *gülməli* nə var ki. Lağ ilə dedim.. (H.Abbaszadə); **BAMƏZƏ, KOMİK.**

2. MƏZƏLİ [Vahid:] Anam iş yazdıranda o *məzəli*, mehriban bəstəkarların evini tanı-

mışdım (B.Bayramov). **DUZLU, NƏMƏKİ** *Duzlu* hekayətin, *nəməki* sözün; Poçəndido xülqi xuyun istərəm (Q.Zakir). **BAMƏZƏ, QƏRİBƏ, MARAQLI.**

MƏZƏMMƏT Bos lazım olub çəqqal üçün bir tələ qurmaq; Ta dəf'ola bu roncü *məzəmmət*, köpək oğlu! (S.Ə.Şirvani); **QINAQ** [Sevər:] Yazıq balam.. el *qınağından* qurtarmayacaq (A.Makulu); **MƏLAMƏT** Nədir yağdırılan *məlamət* daşı; Monmı günahkaram, dövranmı yoxsa (M.Rahim); **SƏRKİ** Özum də bilirəm, nədir günahım; Başıma yer-yerdən *sərkilər* yağır (S.Rüstəm); **TƏNƏ** Unudub kötəkləri, *tənəni*, ağır yükü; Eşşək olmuş o gündən ayanların böyüyü (M.Rahim), **DANLAQ** (*bax*). **TƏNBEH.**

MƏZƏMMƏTLƏMƏK Pyotr Anisimoviç Həmidi *məzəmmətlədi* (H.Abbaszadə); **AYIBLAMAQ** [Həsən:] Xalq məni *ayıblasa* da, mən öz hissimi ayırıb satıram (A.Şaiq); **DANLAMAQ** [Cəbrayıl:] Sənin indi məni danladığınız kimi, mən də onu həmişə dostyana *danlarəm* (B.Bayramov); **QINAMAQ** [Cövdət.] Sən nahaq yerə professoru *qınarsan*. Onda təqsir yoxdur (H.Abbaszadə); **TƏNƏLƏMƏK.**

məzənnə *bax* qiymət
məzhəb *bax* **1.** din, **2.** əqidə
məzhəkə *bax* **1.** lətifə **1. 2.** komediya
məzhəkəçi *bax* lətifəçi; hoqqabaz **1**
məzhəkəçilik *bax* hoqqabazlıq
məzlum *bax* yazıq **1**
məzlum-məzlum *bax* yazıq-yazıq

1. MƏZMUN "Hekayətin-xiris-quldurbasan" komediyası istər həyatlıq, istərsə də *məzmun* və sənətlik cəhətindən o biri komediyalarına nisbətən heç də zəif olmadığı halda, tədqiqatçı və tədqiqçilərin diqqətini nədənsə çox az cəlb etmişdir (C.Cəfərov); **MÖVZU** "Sərgüzəşti-məndi-xəsis" komediyasının *mövzusu* qaçaq mal alverçiləri ilə əlaqədar olan bir hadisədən götürülmüşdür (F.Qasımzadə). **MÜNDƏRİCƏ** Tapdığın məktubu sadə üslub və *mündəricə* etibarilə gülməli kağızdı (Ə.Əbülhüseyn). **SÜJET** Axundzadə komediyaları haqqında yazılan tənqidlərdə göstərildiyi kimi, "Kimyagər"in *süjeti* həyatından alınmış bir fakt əsasında qurulmuşdur (C.Cəfərov).

2. mazmun *bax* məna
mozunlyyət *bax* istirahət
mozur *bax* üzrlü
mığmığa *bax* ağcaqanad
mix *bax* mismar
mıxça *bax* mismar
mıxçələmaq *bax* mismarlamaq
mıxlamaq *bax* mismarlamaq
mırıldanmaq *bax* donquldanmaq

MISMIRIQ (*acıqlı adamda olan hal*) [Ana:] ..Ay qız, bir belə; *Mısmırıq* olarmı (M.Rahim); **QAŞQABAQ** Xudayar boy *qaşqabaq* ilə cavab verdi (C.Məmmədquluzadə); **SIMSIRIQ.**

mızıldanmaq *bax* donquldanmaq
mif *bax* əfsanə
mifi *bax* əfsanəvi
mifik *bax* əfsanəvi
mifologiya *bax* əsatir
mifoloji *bax* əfsanəvi

MİXƏKGÜLÜ (*bot.*) Düzəltdiyim iri dəstədə məxməri gül, *mixəkgülü*, dağ çiçəyi, qızılgüldən tutmuş süsən zanbağa, nilufərə, Çin gülünə qədər hamısından var idi (Mir Cəlal); **SƏDBƏRG** (*kl.əd.*) Dili-sədpərəmi sən algilən ey namüsəlman kim; Bu gün ol laleyi *sədbərgi* dord yandan dəron çoxdur (Qövsi); **ŞƏBBÜ** Xalq deyər hamı üçün *şəbbu* mənə; Foxr üçün, əlbəttə, yetər bu mənə (A.Səhhət); **ŞƏBBUGÜLÜ, MAYGÜLÜ.**

MİKROB [Feldşer:] İndi buraya *mikrob* düşsə, nəticəsi pis olar (H.Abbaszadə); **BAKTERİYA.**

MİKROSKOP Kamil, böyük bir *mikroskop* dalında oturub, sovxoz ərazisindən götürülmüş üçüncü nümunəni, fauna qalıqlarını və izlərini öyrənirdi (Y.Şirvan); **ZƏRRƏBİN** O [Davud]. gözündə *zərrəbin* iş görürdü (H.Abbaszadə).

MİQDAR Kəndin əhalisinin *miqdarı* olar təqribən iki yüz nəfər (C.Məmmədquluzadə); **HƏDD-HESAB** [Əfifo:] Ölən xəlifələrdən övlada miras qalan zənginliklərin *həddi-hesabı* yoxdur (M.S.Ordubadi); **SAY** Həmid cibinə əl atdı, nə qədər pulu vardısa *sayını* bilmirdi, hamısını çıxarıb uşaqlara uzatdı (H.Abbaszadə); **ƏDƏD, HESAB, KƏMİYYƏT, QƏDƏR.**

MİLÇƏK [Qarı:] Elə qızdır ki, üzünə *milçək* qonsa ayağının yeri qalar (M.S.Ordubadi); **ÇİBİN** Bu sözlərin bir *çibin* vızıltısı qədər Ağamürsələ təsiri olmamışdı (A.Şaiq); **MƏKƏS** (*kl.əd.*) Qəndü nəbatı-Misrə edibdir məqsər həvəs; Loli-lobin nikarə qonub boxtəvər *məkəs* (S.Ə.Şirvani); **SİNƏK** (*dial.*) Nə otin incidər, sənin insan; Nə dərin: mığmığı, *sinəkdən* qaç! (M.Ə.Mövüz).

milamil *bax* zolaq-zolaq
milis *bax* **1.** polis **1**; **2.** polisiya
millisioner *bax* polis **1**
millsiya *bax* polisiya
militarist *bax* hərbçi **1**

MİLLƏT [Müqim bəy:] Əlbəttə, *millətə* qorumaq, onun malını, mülkünü saxlamaq üçün müvəqqəti də olsa ixtiyarat lazımdır! (S.Rəhimov); **VƏTƏN ÖVLADI** Əgər xanım qızlar kişi kimi meydana çıxmasalar, *vətən övladının* golocoyə arxayın olmağı çətindir (C.Məmmədquluzadə); **XALQ** (*bax*). **MİLLİYYƏT.**

millətbaz *bax* millətçi
millətbazlıq *bax* millətçilik

MİLLƏTÇİ Mən onu orz elomək istəyirəm ki, hər bir *millətçi* eyni zamanda dinçidir.. (C.Məmmədquluzadə); **MİLLƏTBAZ** (*köhn.*) Adəm lap ürəkdən.. *millətbaz* olsun, idealist, cəfakəş olsun.. yenə Hacı Əliqulu ona lazım olur (Qantəmir); **MİLLƏTPƏRƏST** Günorta qız məktəbdən qayıdanda küçədə bir sürü *millətpərəst* kişilər durub, müzakirəyə məşğul idilər (Çəmənzəminli); **MİLLƏTPƏRVƏR.**

MİLLƏTÇİLİK Axır zamanlarda "*millətçilik*" sözləri tez-tez qəzet sütunlarında danışılmaqdadır (C.Məmmədquluzadə); **MİLLƏTBAZLIQ** Onda görəcəksən ki, *millətbazlıq* da yavaş-yavaş tərk olub, qoyub gedəcək işinə (C.Məmmədquluzadə); **MİLLƏTPƏRƏSTLİK** Budurmu müsəlmançılıq? Budurmu *millətpərəstlik?* (C.Məmmədquluzadə); **MİLLƏTPƏRVƏRLİK** ..Hacı kamalı-coliqə və *millətpərvərlikla* iki barmaqlarını uzadıb, qızın yanağından tutub dedilər: Bərəkallah bala! (Çəmənzəminli); **ŞOVİNİZM** [İvanov:] Mən ..*şovinizminə* tüpürmək belə istəmirəm (C.Cabbarlı).

millətpərəst *bax* millətçi
millətpərəstlik *bax* millətçilik
millətpərvər *bax* millətçi
millətpərvərlik *bax* millətçilik

1. MİLLİYYƏT, MİLLİ MƏNSUBİYYƏT

2. milliyyət *bax* millət
mil-mil *bax* zolaq-zolaq
milyarder *bax* varlı
milyonçu *bax* varlı
milyoner *bax* varlı
minaatan *bax* minomyot
minaseçən *bax* minomyot

MİNBƏR (*məsciddə xütbə oxunan kürsü, yer*) Xətib isə birbaş xalqın cərgələrini yarıb *minbərə* çıxdı (M.S.Ordubadi); **TRİBUN** O zaman olli-alimiş nəfər qara çadralı qadın şöbənin salonundan çıxıb *tribunun* (*minbərin*) qabağında oturdu (S.S.Axundov).

1. MİNİCİ (*idm.*) (*cıdırda at çapan, at oynadan adam*) Əvvəllər mən elə bilirdim ki, o, yalnız birinci güllə atan və gözəl *minicidir* (İ.Əfəndiyev); **ATÇAPAN** Bolqarıstanın ən yaxşı *atçapanları* bu günlər soylo moşq edir (Qozəllərdən); **JOKEY** Xəyli gerido qalır; Əvvəl-əvvəl göydəmir; *Jokey* şallaq da vurmur.. (Ə.Kərim); **CIDIRÇI.**

2. minici *bax* atlı
minik *bax* sərnişin

MİNMƏK (*ata, eşşəyə, dəvəyə və s.-yə*) Dəyirmançı bir qoca; *Minmiş* qara eşşəyə; Oğlu da arxasınca; Gedirdilər meşəyə (A.Şaiq); **SÜVAR OLMAQ** Mollalar ağ

əmmamələrini düzəldib ağ eşşəklərə *suvar oldular* (M.S.Ordubadi).

MİNNƏTDARLIQ [Həmid:] Mən Bakıda olmayanda siz anamgilə ol tutmusunuz, o, yaxşılıqlar üçün mənim və anamgilin *minnətdarlığını* qəbul elayin.. (H.Abbaszadə); **ŞÜKRAN** Sən azad eylədin qədimdə hürriyyətpərəstləri, Sənə ləbrizi-*şükrandır* bütün əhrar. hürriyyət (M.Hadi); **ŞÜKÜR** Sənə min *şükür!* (Çəmənzəminli); **TƏŞƏKKÜR** Aydın *təşəkkür* dolu nəzərlə qıza baxdı (H.Seyidbəyli). **MƏMNUNLUQ** (*bax*).

MİNNƏTSİZ (*heç bir minnəti olmamaq*) Kəndin hər bir xeyir işində gedib *minnətsiz* kömək edirdi (T.Ş.Simurğ). **BİMİNNƏT** Cahan mümkündə, Seyyid, yoxdu bir *ehsanibiminnət;* Şikəstə xatirə səbr eyləyib, ol mumiyədən keç (S.Ə.Şirvani).

MİNOMYOT (*mina atan silah*) [Zeynal:] Top, *minomyot* mərmiləri dörd tərəfdən partlayıb toz-torpağı sovuşdurdu (B.Bayramov); **MİNASAÇAN** Düşmən. top və *minasaçan* atəşini əsirgəmədi (Ə.Əbulhəsən); **MİNAATAN.**

minval *bax* üsul

miralay *bax* polkovnik

MİRAS (*övlada və qohuma qalan mal-mülk*) Dostlar! İçin yurdumun ətirli şərbətindən; Bu adət babalardan bizə *miras* qalıbdır (M.Rahim). **İRS** Bağışlayın, başağrısı olur, əmlakın bir hissəsi *irs* qalıbdır. qalanını ağa özü elə gətirib (Ə.Haqverdiyev); **BABADANQALMA.**

mirqazab *bax* collad

mirvari *bax* inci

I. MİRZƏ [Nisə xanım:] Onun ağzı deyil mənim *mirzəmi* qovdura (M.F.Axundzadə); **KARGÜZAR** Yarın icraiyyə komitəsinin sədri idarədən bir *kargüzar* göndərmişdi (T.Ş.Simurğ); **KATİB** Ataboy öz *katibi* kiçik Buğanı çağırıb tapşırdı: - Həbsə alınan camları möhkəm saxlayın (M.S.Ordubadi)

2. mirzə *bax* müəllim

I. MİRZƏLİK [Hacı Həsən:] Divanxanalarda heç *mirzəliyə* də götürmürlər (C.Məmmədquluzadə); **KARGÜZARLIQ** [Əhməd:] ..gərək siz bu boyə lazımınca kömək edəsiniz, işlərinə *kargüzarlıq* buyurasız (N.Vəzirov); **KATİBLİK** Kəndi məsləkimə neçin zidd gedim; Yaxşısı budur ki, *katiblik* edim (M.Müşfiq).

2. mirzalik *bax* müəllimlik

I. MİSAL, MƏSƏLƏ (*riyaz.*)

2. misal *bax* nümunə

3. misal *bax* məsəl

miskin *bax* **1.** bədbəxt; **2.** bacanqsız

mist *bax* tay **1**; oxşar

MİSMAR Göy üzünə mıxlanmış bir qızıl *mismar* kimi; Bəzən də parçalanmış qıpqırmızı nar kimi (S.Rüstəm); **MIX** Həmid çörəklik *mıxı* yumruğu ilə vurub üç barmaq qalınlığında taxtanın o biri üzündən çıxardanda zaldakıların hamısı ayağa qalxıb onu alqışladı (H.Abbaszadə); **MIXÇA** (*balaca mismar*).

MİSMARLAMAQ [Camal] yeşiyin qapağını qoyub bərk-bərk *mismarladı* (Ə.Vəliyev); **MIXLAMAQ** Əl qaldırsa qulağından *mıxlayarsan* divara; Aşılarsan hər tin başı badamgözlü qızlara (S.Rüstəm); **MIXÇALAMAQ.**

misri *bax* yoluxucu

miss *bax* xanım **1**

missiya *bax* vəzifə **1**

mister *bax* cənab

MİŞAR Xasaya *mişar*, çəkic, rəndə, kiçik balta, burğu və bu kimi dülgər şeylərі bağışlandı (A.Şaiq); **BIÇQI** Kimi taxta rəndələyir, kimi çərçivə qayırır, kimi *bıçqı* ilə ağac kəsirdi (İ.Əfəndiyev); **ƏRRƏ** (*iki dəstəli mişar*) Kərki olub öz tərəfinə yonma, *ərrə* ol, iki tərəfə yon (Ata. sözü).

MİTİNQ (*siyasi*), **İCLAS** (*bax*), **YIĞINCAQ**

miyan *bax* **1.** arxa **1**; **2.** aralıq

miyançı *bax* vasitəçi

miyanə *bax* babat

miyanpur *bax* alaq

mız *bax* stol

mizan *bax* **1.** tərəzi; **2.** nizam **1**; **3.** meyar

mizan-tərəzi *bax* tərəzi

mizantrop *bax* adamayovuşmaz

mizanülhava *bax* barometr

mizraq *bax* nizə

moda *bax* dəb **1**

MODABAZ [Aytəmiz:] Demali, xaricdəki işsiz-gücsüz *modabazlar* nə çalsa, biz də onu oynamalıyıq, hə?! (Ə.Qasımov); **MODAPƏRƏST, MODAÇI, MODA DÜŞKÜNÜ.**

modaçı *bax* modabaz

modapərəst *bax* modabaz

modern *bax* müasir

modernizm *bax* müasirlik

I. MOİZƏ Gecə-gündüz Təbrizin məscidlərində *moizə* oxuyanlar, din xadimləri... əsrin bu tokamülünə qarşı birco dəlil irəli sürürdülər... (M.İbrahimov); **VƏZ** Molla qabaqca bir uzun *vəz* başladı (Ə.Haqverdiyev).

2. moizə *bax* nəsihət

mollagünə *bax* dindar

MOLLAXANA (*dini elmlər məktəbi*) İkincisi *mollaxanada* oxumuş, həzrəti-İbrahimin oda atıldığını eşitməşdi (Çəmənzəminli); **MƏDRƏSƏ** [Vaqif:] Açılsın hər yerdə məktəb, *mədrəsə;* Balalar quş kimi versin səs-səsə (S.Vurğun); **MOLLA MƏKTƏBİ** Səkkiz yaşından *molla məktəbinə* davam edən Əliqulu ərəb və fars dillərini öyrənmiş, 1894-cü ildə molla məktəbini buraxıb, zamanının görkəmli müəllimlərindən Mirzə Məmmədtağı Sidqi Səfərovun (1854-1903) yeniləşdirdiyi üsuli-cədid məktəbinə daxil olmuşdur (A.Zamanov).

multanı *bax* dinsiz

monarx *bax* padşah

monarxist *bax* padşahpərəst

monastır *bax* kilsə

MONOTEİZM (*fəls., din.*), **TƏKALLAHLILIQ** Bu dinlərdəki *monoteizm – təkallahlılıq* ideyası cəmi və cənsiz xas olan xüsusiyyətlərin gerçəkliyi özündən tocrid olunmuş formada təsəvvür olunmasıdır (M.Ç.Məmmədov); **VƏHDANİYYƏT** (*kəlm.*).

montyor *bax* işıqçı

monumental *bax* əzəmətli

mor *bax* bənövşəyi

MORFOLOGİYA (*dilç.*) Qrammatikanın bir hissəsi olan *morfologiyada* sözlərin dəyilməsi, düzəldilməsi qaydaları öyrənilir (N.Məmmədov); **SƏRF** (*kəlm.*) Ədəbi dilin yoxluğundan əlavə indiyədək, türk Azərbaycan ləhcəsinin bir mükəmməl *sərfi* və nəhvi yoxdur (Ə.Haqverdiyev).

morq *bax* meyitxana

MÖCÜZƏ Soyuq səngərlərdə düşmən üzərinə hücum əmrini gözləyən əsgərləri qardan, şaxtadan qorumaq üçün onlar doğrudan da *möcüzə* yaradırdılar (X.Hasilova); **ECAZ** Müstəbidlər həqiqət ilə mücəz; Müllərlə hər birindən bir *əcəz* (A.Səhhət); **XARİQƏ** [Eldar:] Mən, ilk baxışda nəzakətsiz görünən bu sadə insanların yaratdığı *xariqələri* gördükcə öz-özümə deyirdim (M.Hüseyn).

MÖCÜZƏLİ (*çox qəribə*) [Nəsir Muradoliyo:] Yeni nəslin bu *möcüzəli* işinə necə baxırsan? (B.Bayramov); **ECAZKAR** Gülobətinin nəzəri qəribə, *əcazkar* sirlərlə dolu idi (M.İbrahimov).

MÖCÜZƏLİ (*çox qəribə*) [Nəsir Muradoliyo:] Yeni nəslin bu *möcüzəli* işinə necə baxırsan? (B.Bayramov); **ECAZKAR** Gülobətinin nəzəri qəribə, *əcazkar* sirlərlə dolu idi (M.İbrahimov).

I. MÖHKƏM, MƏTİN (*müxtəlif mənalarda*) Belə bir zamanda gərək sohbətin; Başdan *möhkəm* olsun, poladdan *mətin* (Ə.Kürçaylı); **DAŞ KİMİ** (*dan., məc.*) Yaşasın *duş kimi* muskullarımız; Yaşasın tökmə, dəmir qollarımız (M.Müşfiq); **DAVAMLI** Soyuq su ilə yuyunmaqla bədənini bərkişdirən adamlar bir sıra soyuqdəymə xəstəliklərinə çox az tutulur, daha *davamlı* və möhkəm olurlar (Zərgərli); **ƏYİLMƏZ** (*şair.*) Mən *əyilməz* ata adı saxladım; Vicdanımı ovuclara sağmadım.. (M.Araz); **QAİM** (*kl.ed.*) ...Tozəcə duyonok alıbsan ələ; *Qaim* tut ki, nagəli düşər, uğlarsan (M.P.Vaqif); **POLAD KİMİ** (*məc., din.*) [Ağalarov:] Ancaq mən o xəstəni sevirəm ki, ürəyi *polad kimi* olsun! (B.Bayramov).

2. MÖHKƏM, BƏRK, DAVAMLI, DÖZÜMLÜ, SƏRT

3. möhkəm *bax* sarsılmaz

möhlət *bax* vaxt **1**

məhnət *bax* əzab
məhtəkir *bax* alverçi
MÖHTƏRƏM [Salar:] Sərdarın qonağı bizim də *möhtəram* qonağımızdır (M.S.Ordubadi); **ƏZİZ** [Salar:] Sərdarın *aziz* qonağı bizim də oziz qonağımızdır (M.S.Ordubadi); **HÖRMƏTLİ** (*bax*).
məhtəşəm *bax* əzəmətli
məmin *bax* dindar
məminlik *bax* dindarlıq
mətadil *bax* mülayim I
mətədilləşmək *bax* mülayimləşmək I
mövc *bax* dalğa
mövcelanmək *bax* dalğalanmaq I
mövcudiyyət *bax* varlıq I
MÖVHUMAT (*dini görüşlər*) [Həsən] keçmiş həyata möhkəm bağlı idi: *mövhumata inanar*, namaz qılmaq, oruc tutmaq kimi köhnə adətlərdən əl çəkmoz, ictimai işlərdən konarda gozərdi (M.İbrahimov); **XURAFAT** Təbrız meydanında gələrək dilo; Başımı doldurma *xurafat* ilə (M.Rahim).
MÖVHUMATÇI (*mövhumata inanan*) Gün vardı ki, bu səhnədə *mövhumatçı* adiblər: Şöhrətsız adamlar, o müsavatçı odiblor, Eylərdi tamaşaçılara pisliyi təblığ, iblisliyi təblığ (S.Rüstəm); **FANATİK** Mina xanım dinpərəst *fanatiklər* kimi öz fəlsəfəsinə, öz qaydasına sadiq olduğundan, həyatda başqa fəlsəfələri, başqa qaydaları görmürdü, görmək istəmirdi (M.İbrahimov); **MÖVHUMATPƏRƏST** [Xosrov:] Onlar olduqca mütəəssib, ononoperəst, *mövhumatpərəst* bir xalqdır (A.Şaiq); **XURAFATÇI.**
MÖVHUMATÇILIQ, FANATİZM, XURAFATÇILIQ
mövhumatpərəst *bax* mövhumatçı
mövhumatparastlik *bax* mövhumatçılıq
I. MÖVQE, ROL, VƏZİYYƏT
2. mövqe *bax* cəbhə
3. mövqe *bax* vəzifə 2
məviud *bax* çağa
məvsüm *bax* fəsil I
mövt *bax* ölüm
mövüc *bax* kışmış

I. MÖVZU, TEMA *Tema* bir yazının, bir məqalənin ünvanıdır; məsələn, bir risalənin *mövzusu* yatalaq xəstəliyidir. Yatalaq xəstəliyi bu risalənin *temasıdır* (C.Məmmədquluzadə).
2. mövzu *bax* mozmun I
I. MUXTAR, MUXTARİYYƏTLİ (*muxtariyyət hüququ olan*)
2. muxtar *bax* müstəqil, azad
MUXTARİYYƏT, ÖZÜNÜİDARƏ
muxtariyyətli *bax* muxtar I
mum *bax* şam I
I. MUMLAMAQ, MUM SÜRTMƏK (ÇƏKMƏK)
2. mumlamaq *bax* susmaq
munis *bax* **1.** dost; 2. xoşxasiyyət
mur *bax* qarışqa
murad *bax* arzu, məqsəd
I. MURDAR [Hacı Murad:] *Murdar* oğlunu görmək istəmirəm (S.S.Axundov); **ÇİRKİN** [Mirzə Mahmud:] Çirkli, üfunətli, *çirkin* və oxlaqı pozğun bir qıza alçaq nəfsim yetdi... (Çəmənzəminli); **NAPAK** [Səfər:] Nə etməli allah versin bolasın; *Napak* qulun haq dinlər iddiasın (A.Səhhət); **NATƏMİZ.**
2. murdar *bax* pis
3. murdar *bax* rəzil
I. MURDARLAMAQ, ÇİRKLƏNDİRMƏK, MURDAR ETMƏK, NAPAK ETMƏK
2. murdarlamaq *bax* öldürmək
I. MURDARLIQ *Murdarlıq* ilə həp dolu əsvaqü məabir; Yağmurlu həvəzlərdə dolaşmaq mütəəzir (A.Səhhət); **NATƏMİZLİK** Hacının küçük həyəti, qaranlıq dalanı, su anbarı və küçənin *natəmizliyi* bizi çox danxdırmışdı (A.Şaiq); **NƏCASƏT** (*köhn.*) [Mirzə Əsgər:] Çünki it özü murdardır və həm də ağzı *nəcasətə* dəyir, ona görə də yağı işlətmək caiz deyil (N.Vəzirov); **ÇİRKİNLİK, NAPAKLIQ.**
2. murdarlıq *bax* rəzillik
MUSİQİ Ronglərin də *musiqi* kimi ahəngi var (R.Rza); **ÇALĞI** Çünki nə *çalğı* səsi gəlirdi, nə də deyib-gülən vardı (M.İbrahimov)
musiqibaz *bax* musiqiperəst

MUSİQİÇİ *Musiqiçilər* səhnədən düşüb lap yaxınlıqdakı stolun arxasında oturdular (İ.Məlikzadə); **ÇALANÇI** [Feyzulla:] Ya gərək xanəndə, *çalançı* olasan, ya aşıq, ya molla (Anar); **ÇALĞIÇI** (*bax*).
MUSİQİPƏRƏST Reyhan.. *musiqipərəst* olduğunu boynuna alır (Mir Cəlal); **MUSİQİBAZ** [Sədr] yaman *musiqibazdır* (İ.Əfəndiyev).
musqul *bax* əzələ
muş *bax* siçan
MUŞTULUQ (*şad xəbər*) Dədə-Qorqud çapa-çapa Bayat obasına gəldi. Uzaqdanuzağa: – *Muştuluq! Muştuluq!* – deyə qışqırdı (Anar); **BƏŞƏRƏT** (*kl.əd.*) Xovfi-xətadə müztəribəm, var ümid, kim: Lütfən vərə *bəşarəti*-əfvü əta mana (Xətayi); **MÜJDƏ** O bizə *müjdə* gətirmişdi (M.İbrahimov).
MUŞTULUQÇU Çalınan sözsüz nəğməni elə bil ilk bahar *muştuluqçu* novruzgülü bəstələmişdi (Ə.Kərim); **MÜJDƏÇİ** Çapar sədaət *müjdəçisi* kimi qoşurdu (Çəmənzəminli).
MUŞTULUQLAMAQ [Molikmomməd dərziyə:] Dur get padşahı *muştuluqla* ki, balaca oğlunu tapmışam (Nağıl); **MÜJDƏLƏMƏK** Məktub almasan da indi ey pəri! Bir gün *müjdələyər* uşaqlar səni (M.Rahim).
muy *bax* saç I
MUZEY Adsız qəhrəmanın bu qılıncı *muzeyə* qoyulmalıdır (H.Abbaszadə); **ƏCAİBXANA** (*köhn.*) Bir sözlə, dəqqaz kəndin *əcaibxanası*, qəzeti, telefon və teleqrafı idi (Mir Cəlal).
müadilə *bax* tənlik
müahidə *bax* müqavilə
müahidənamə *bax* müqavilə
MÜALİCƏ Həkimə imalo sərdarın sarayında böyük bir *müalicə* oldu (Ə.Haqverdiyev); **ÇARƏ** Həkim *çarə* düşünür; Həkim xəyala dalır (B.Vahabzadə); **ƏLAC** Eşq dərdinə xoşam, ol çok *əlacımdan*, təbib (B.Vahabzadə); **TƏDAVİ** (*köhn.*) [Qətibə:] Mən ikinci xəstənin *tədavisində* iştirak etməkdən ötrü birinci xəstə ilə danışmaq üçün gəlmişəm (M.S.Ordubadi).
müalicəxana *bax* xəstəxana
müalicəpariz *bax* əlacsız
müalicəsiz *bax* əlacsız
müamilə *bax* **1.** davranış; 2. səlam
müamilaçi *bax* səlamçı
MÜASİR Qoy *müasir* işıqlı və böyük şüşələrin qabağını pərdələrin örtsün! (M.İbrahimov); **İNDİKİ** "Şərqin incisi" adlanan bu şəhərin təkcə zəngin tarixi keçmişi deyil, *indiki* həyatı və mədəniyyəti də çox maraqlıdır (H.Əliyev); **YENİ** [Rasim:] Necə ola bilər ki, xırda və sönük əsərə müasir və *yeni* deyəsən (M.İbrahimov); **ÇAĞDAŞ, HAZIRKI, MODERN.**
MÜASİRLİK, YENİLİK [Rasim:] Mövzunun dalında yatanlar, ağıllarına da gətirmirlər ki, həqiqi *müasirlik*, hər zaman əsil coşqun əsərlərin yaranmasına kömək etmişdir, həqiqi *müasirlikdə* həmişə bir əzəmət var, əsil *yenilik* həmişə gözəldir (M.İbrahimov); **MODERNİZM** *Modernizmin* həyranı fikirləşib dərindən; Yazdı, pozdu bir axşam, monəm xalqa dost dedi (M.Rahim).
MÜAVİN Xosrov boyin *müavini* Çingiz İldırım xəbər eşitdi (Ə.Vəliyev); **KÖMƏKÇİ** Sən mənim *köməkçim* olacaqsan, – deyib müəllim Kərəmdən razı qaldı (M.İbrahimov); **İNSPEKTOR** (*köhn.*) Qori seminariyasında müsəlman şöbəsinə məşhur qeyrəti, həmiyyəti mühərrirlərimizdən Sultan Məcid Qənizadəni *inspektor* təyin etdi.. (N.Nərimanov).
müavinət *bax* yardım
I. MÜBAHİSƏ (*söz güləşdirmə*) Qayınatası və qayınanası *mübahisəyə* qarışaraq qızlarına arxa durub onun baş-beynini tökəcəklər (H.Abbaszadə); **BƏHS** Salonda səslər ucaldı, qızğın *bəhslər* başlandı (S.S.Axundov); **ÇƏK-ÇEVİR** Uzun *çək-çevirdən* sonra Azər oyunu apardığına özü də təəccüblendi (Ə.Kərim); **DEYİŞMƏ** Əşrəf *deyişmənin* belə uzanıb getməsindən darıxdı (A.Şaiq); **HÖCƏT** [Fərəddin bəy:] Aşkar işdir, burada bir *höcət* ola bilməz (N.Vəzirov); **İXTİLAF** [Rəhim bəy:] Məşədi bəylə *ixtilafımı* biryolluq həll etmək bəhanəsi ilə qardaşı evinə gətdi (M.Hüseyn).

2. MÜBAHİSƏ, POLEMİKA (*müzakirə məsələ haqqında mübahisə*)

3. MÜBAHİSƏ, ÇARPIŞMA . xörəkdən sonra ortalığa bir dini *mübahisə* salardılar, mollalar camaatı, camaat mollalara qarşardılar. Bəylər də konardan tamaşa edib bu *çarpışmadan* həzz alardılar (Ə.Haqverdiyev); **MÜNAQİŞƏ** Bununla da ata-oğul arasındakı *münaqişə* bitdi, bir xarrat çağırıb pası təmizlənmiş təqqilbabı qapıya · Əhməd Şahbazlının göstərdiyi yerə bərkitdilər (H.Abbaszadə). **TOQQUŞMA** [Həcər xanım:] Şəmsinin fikrini anlayıram, o qorxur ki, yenə aralarında *toqquşma* olə (S.S.Axundov)

MÜBAHİSƏLİ (*mübahisəyə səbəb olan, mübahisə doğuran*) Mollanəsrəddinçilərlə fövzuatçılar arasında ilk nəzərə çarpan *mübahisəli* məsələlərdən biri dil məsələsi idi (M.İbrahimov). **IXTİLAFLI** [Oqtay:] Hansı Allah?[1] Çünki allahlıq məsələsi hələ aramızda *ixtilaflıdır* (C.Cabbarlı). **MÜNAQİŞƏLİ, ƏNGƏLLİ.**

mübarək *bax* **1.** xoşbəxt; **2.** uğurlu

mübarəkbadlıq *bax* təbrik **1**

MÜBARİZ [Naməlum adam Gülabətinə:] Mən sənə *mübariz* möhkəm ürəkli bir qız bilirəm (M.İbrahimov). **DÖYÜŞKƏN** O, Rüstəmi çox istəyirdi, onu illərin sınağından çıxmış *döyüşkən* mərd bir adam kimi tanıyırdı (İ.Əfəndiyev). **DÖYÜŞƏN, MÜBARİZƏÇİ.**

1. MÜBARİZƏ, DÖYÜŞ (*bax*), **TOQQUŞMA, VURUŞMA**

2. MÜBARİZƏ (*idm*.), **İDMAN YARIŞI, YARIŞMA.**

3. mübarizə *bax* muharibə

müballiğ *bax* təbliğatçı

MÜBTƏDA (*qram.*) (*iki atası cümlə üzvündən birincisi*) [Pərviz:] Cümlələrin gah xəbəri olurdu, *mübtədası* olmurdu, gah da *mübtədası* olurdu, xəbəri olmurdu (M.İbrahimov). **SUBYEKT** Bəlkəlik, hər bir cümlədə · iki qütb müəyyənləşməlidir *mübtəda* (*subyekt*) və xəbər (predikat) (N.Məmmədov)

1. MÜBTƏLA Atasının ürək xəstəliyinə *mübtəla* olduğunu eşidən Röyanın xanım orının işdən qayıtmağını gözləyə bilməyib. şəhərə yollanır (F.Kərimzadə); **ALUDƏ** Bir ol *aludəyi*-dərdik ki, cəmi məy dovamızdır (S.Ə.Şirvani); **DÜÇAR** [Qurban:] Vay, bəlaya *düçar* olan canım vay... (N.Vəzirov); **GİRİFTAR** Çəngəlimə indi *giriftarsan;* Tə kı edirsən belə roftar sən (S.Ə.Şirvani).

2. mübtəla *bax* vurğun

MÜBTƏLALIQ, ALUDƏLİK, DÜÇARLIQ, GİRİFTARLIQ

mücahid *bax* **1.** fədai; **2.** inqilabçı

MÜCƏRRƏD O [Mirzə Cəlil] heç zaman ümumi, *mücərrəd* problemlərlə məşğulanmamışdır, onu narahat edən məsələlər həmişə konkretdir (Anar). **ABSTRAKT.**

MÜCRÜ [Məhəmməd:] Eşqimdən nişanə saxla sən bunu; Dəyə, o *mücrüdən* zər medalyonu; Çıxarıb istəyir taxa boynuna (B.Vahabzadə); **SANDIQÇA** [Əbülhəsən bəy:] O bunu deyərək balaca bir *sandıqça* gətirdi, oradan bir dəstə vəsiqə çıxardı (M.S.Ordubadi). **YAXDAN** (*məh.*) Hələ üstəlik, dəllək ara adının qiymətli boyunbağısı, qızıl suyuna çəkilmiş gümüş kəməri, bir də içi ağzınadək dolu *yaxdan* vardı (S.Rəhimov).

müctəhid *bax* ruhani

müdam *bax* həmişə

müddəi *bax* düşmən **1, 2**

müddəi-ümumi *bax* prokuror

müddət *bax* vaxt **1**

müdərris *bax* müəllim

müdərrislik *bax* müəllimlik

MÜDİR, BAŞÇI, DİREKTOR, RƏİS, NAÇALNİK

MÜDRİK (*hər şeyi dərk edən*) Abid kişi *müdrik* qocadır (C.Bağır); **AQİL** Murad cavan bir oğlandır, gur saçları qar kimi; Keşməkeşdə ağarmışdır *aqil* atalar kimi (M.Rahim). **DƏRİNDÜŞÜNCƏLİ.**

MÜƏLLİF Şəbehlər namolum *müəllifin* tərəfindən şeirlə yazılmış bir pərdəli pyeslərdən ibarətdir (Ə.Haqverdiyev); **AVTOR** Bədbəxt yaranmışdır bəzi kitablar; Onun nəmətindən turşuyur ağız; İçində hər şey var, bütün dünya var, *Avtorun* adıdır öz sözü

yalnız (S.Vurğun); **MÜSƏNNİF** (*köhn.*) O vaxt indi üsuli-cədid ilə yazılmış "Vətən dili" kitabçasının *müsənnifi*-mütəvəffisi Çəmyayevski müsəlman şöbəsinin naziri idı (N.Nərimanov).

MÜƏLLİM (*məktəbdə hər hansı bir fəndən dərs deyən adam*) *Müəllim* uşaqlara keçdiyi dərsi dönə-dönə təkrar edirdi.. (M.İbrahimov); **MİRZƏ** (*köhn.*) [Connotoli ağa:] Sənin canın üçün, *mirzə,* nə qədər olloşdım, oxumadı.. (N.Vəzirov); **PEDAQOQ, MÜDƏRRİS** (*köhn.*) Bu iki *pedaqoq* bir neçə dəqiqə bir-birinə pıçıldaşandan sonra Əbdülhəsənzadə Xəlili çağırdılar və *müdərris* Zəki əfəndi ona belə cavab verdi... (C.Məmmədquluzadə); **USTAD** (*məc.*) Ey yorulmaq bilməyən *ustadımız;* Yandı mövtünlə dili-naşadımız (A.Səhhət).

MÜƏLLİMLİK (*müəllim sənəti*) *Müəllimlik* - bu bir incəsənətdir (S.Vurğun); **MÜDƏRRİSLİK** (*köhn.*) On-on iki il bundan irəli Moşədi İrəvanda başına yeddi-səkkiz müsəlman uşağı yığıb *müdərrislik* elərdi (C.Məmmədquluzadə); **MİRZƏLİK** (*köhn.*) Xoş əqvamımdan birisi məni istedadsız bilərək öz yanına alıb rus qəvaidi-lisaniyyəsinə aşına etməyə çalışdı ki, bəlkə məni kənd *mirzəliyinə* qəbul elənlər (N.Vəzirov); **PEDAQOQLUQ.**

müəmma *bax* sirr

müəmmalı *bax* anlaşılmaz

müəttər *bax* ətirli **1**

müfəssəl *bax* hərtərəfli; ətraflı

müfəttiş *bax* **1.** fitnəkar; **2.** şərlətan

MÜFƏTTİŞ, KONTROL, NƏZARƏT (*bax*); **TƏFTİŞÇİ**

MÜFLİS, BANKROT

MÜFTƏ [Əsgər bəy:] Əlbəttə, *müftə* mal harada idi (M.F.Axundzadə); **HAVAYI** Doşabı, bal, kərəsi, qəndi, çayı; Ət, düyü müftə, un ondan *havayı* (Ə.Vahid); **MƏCCANİ** (*köhn.*) Aldığı cüzi maaşla basdırdığı "Əkinçi" qəzetini ruhanilərə və köylüləro *məccani* olaraq göndərir və saçdığı toxumların məhsulunu sobirsiz bəklər dururdu

müftəxor [Şəndə:] Mən ona [Veysəlo] təsir elə mə sə m, *müftəxor* olub qalar (B.Bayramov); **HARAMXOR** [Mustafa bəy:] Hamınız *haramxorsunuz,* hamınız oğrusunuz! (Ə.Haqverdiyev); **HAVAYIYEYƏN** Bu gün o da evdədir, adam azmış kimi yanınca da özü kimi beş-altı *havayıyeyən* gətirib (M.İbrahimov); **MÜFTƏYEYƏN** [Niyaz bəy:] ..indiki mədəniyyətli və mərifətli qulluq adamları bizim *müftəyeyən* bəylərdən əfzəldir (N.Nərimanov); **PARAZİT** (*məc.*) Əli bəlli, kəmənli obaların, ellərin; Qanını gizli-aşkar soran *parazitləri* (X.Rza); **TÜFEYLİ** (*məc.*) İlahi, könlünü şad et qəribi-bivətənin; *Tüfeyli* eylə mərdi gədayə qürbətdə (Ə.Vahid)

müftəyeyən *bax* müftəxor

müftî *bax* ruhani

MÜĞƏNNİ İllərlə əvvəl olduğu kimi, nəfəsimizi çəkib, dərin bir sükut içində canlı Bülbülü, zəmanəmizin ən qüdrətli *müğənnilərindən* biri Bülbülü, nağməli Qarabağın qoynunda yetişmiş, təbiətin həyrətli sirri ilə Bülbülü dinləyə bilirik (R.Rza); **XANƏNDƏ** Bir qədər çəkmir ki, *xanəndə* qızın odlu baxışları yenə Həmzənin baxışları ilə qarşılaşır (Ə.Qasımov); **NƏĞMƏKAR** O, ürəyində gizlənib oxuyan gizli *nəğməkarın* səsinə həmahəng yeriyir, əylənirdi (Ə.Cəfərzadə); **OXUYAN** [Bəstəkar:] Necə deyim ey, a kişi, *oxuyan* olmaq istəyir (X.Həsilova).

müharibə *bax* müharibəçi

MÜHAFİZƏÇİ [Əbülhəsən bəy:] Sərdar özü mən oturduğum otağa, xidmətçi və *mühafizəçilər* isə başqa otağa qəbul olundu (M.S.Ordubadi); **MÜDAFİƏÇİ** ..hətta onun simasında fədakar *müdafiəçiləri* var (M.İbrahimov); **MÜHAFİZ** Xanın *mühafizləri,* bütün qohum-qardaşı; Düşündülər: · Axmasa bu torpağa göz yaşı; Ayaqyalınlar bizim başımıza çıxarlar (S.Rüstəm)

müharib *bax* döyüşçü

MÜHARİBƏ *Müharibə* gün çıxandan axşal başlandı (M.S.Ordubadi); **CƏNG** (*köhn.*) [Fəxrəddin bəy:] Dünyanın hər bir işi *cəng*-moğlubədir, amma vəhşi nadanlıqda *cəng* etmək mümkün deyil (N.Vəzirov); **DAVA** Sən, ey Vətən *davasında* həlak olmuş əsgərlərin, Mərd qardaşı (Ə.Cəmil). **DÖYÜŞ** Böyük aşığın oxuduğu nəğmələri quşlar təkrar edərək, *döyüşə* gedən igidlərin başı üstə uçub, onları zəfərlərə, qələbələrə çağırırmış (R.Rza); **HƏRB** (*köhn.*) Görürsünüz tək əllərəm, mənim birəo qolum vardır. Bu, vətəndaş *hərbindəki* gənclıyımdən yadigardır (S.Rüstəm); **MÜBARİZƏ** Bir kəra Firdovsinin "Şahnamə"də təsvir etdiyi İran ilə Turan *mübarizəsini* nəzərə almalıdır (Çəmənzəminli); **VURUŞ** Tavla parçasında bu sözlər yazılmışdı: "Bu, ağ fillərlə davada Qızıl ulduz ordeni almış və alman təyyarələri ilə *vuruşda* qəhrəmancasına ölmüş qızıl əsgər Bahadırın qəbridir" (R.Rza).

MÜHASİB [Bəyat:] Mən əvvəllərdə orada *muhasib* işləmişdim (M.Hüseyn); **BUXALTER** [Kobrinski:] Yoxsa bu *buxalter* yaman kopek oğlu adamdır (Anar); **DƏFTƏRDAR** (*köhn.*) [Qızıl Arslan:] Buna görə də mən əmiralmöminin həzrətlərindən rica edirəm Homədanda böyük siyasi cinayətlərlə məşğul olan hökumət *dəftərdarını* və Toğrulun dərbar vəzirini və bunlardan başqa da 18 nəfər məmləkət xəzinəsinin təcili surətdə Homədana qaytarılmasına əmr vermin (M.S.Ordubadi). **HESABDAR** Yalnız *hesabdarlar*, bir də texniki işçilər gəlmişdilər (M.Hüseyn).

MÜHASİBLİK Bazar ertəsi səhər saat 9-da yeni başlayırsan *muhasiblıyə* (Anar), **HESABDARLIQ** Nəqqaş Cəmcədə *hesabdarlıq* kursunu qurtarıb işləyir (Ə.Vəliyev). **BUXALTERLİK, DƏFTƏRDARLIQ** (*köhn.*)

MÜHASİRƏ [Dmitri:] Odur, neçə gündən bəri *mühasirədəyik* (M.Hüseyn); **BLOKADA**.

MÜHAZİRƏ [O:] *muhazirə* oxuduğu auditoriyaları nəzərdən keçirdi (C.Bağır),

LEKSİYA Burada "Çaxotkanın mikroblar ilə *müharibə*" barəsində professor Qazalın conablarının *leksiyası* var imiş (C.Məmmədquluzadə).

MÜHAZİRƏÇİ, LEKTOR

müharrir *bax* **1.** jurnalist; **2.** redaktor

mühüm *bax* **1.** lazımlı; **2.** əhəmiyyətli

MÜXALİF, DÜŞMƏN ...nam və onun tərəfdarları meydanın bir guşəsində salınmış xalça üstündə oyləşirlər, "*muxalif*" adlanan *düşmən* tərəf isə təxt və kürsü üstündə otururlar (Ə.Haqverdiyev); **ƏLEYHDAR, RƏQİB, ZİDD** (*bax*).

MÜXALİFƏT (*zidd olmu*) Müqtm bəy milli müsavat hökumətinə arxalanmasa da *müxalifətdə* dayana bilməzdi (S.Rəhimov). **QARŞIDURMA, ƏKSİNƏ GETMƏ, MÜQAVİMƏT GÖSTƏRMƏ, MÜMANİƏT** (*köhn.*).

I. MÜXBİR [Ata:] Bir gün raykomdan zəng vurdular ki, Bakıdan *müxbir* gəlib (Ə.Qasımov). **QƏZETÇİ** (*köhn.*) Axırda o yerə çatıb ki, *qəzetçilər* də bu şəğənin [əçaqanadların] *söz*-söhbətinə qoşulublar (Ə.İldırımoğlu). **QƏZETYAZAN** (*dan.*) [Ana:] Mən də dedim gorxsan, gulmalı artistlərdən birdir, demə o, *qəzetyazan* gədəymış. (Ə.Qasımov); **RUZNAMƏÇİ** (*köhn.*)

2. müxbir *bax* xəbərdar

müxənnəs *bax* namərd

müxənnəslik *bax* namərdlik

muxənnət *bax* namərd

müxənnətlik *bax* namərdlik

müstalif *bax* cürbəcür

müstalifnəgli *bax* cürbəcür

müxtəs *bax* məxsus

müxtəsər *bax* **1.** xülasə **1, 2.** qısa **2**

müjdə *bax* müştuluq

müjdələmək *bax* müştuluqlamaq

I. MÜKAFAT Bosh yüksək *mukafatdan* aldıqdan sonra, sədr stolunun yanında üzun salonda oturanlara tutub həyəcanla danışırdı (Ə.Sadıq). **PRİZ.**

2. mükafat *bax* hədiyyə

mükamilə *bax* dialoq, söhbət **1**

mükəmməl *bax* hərtərəfli

mükərrər *bax* dəfələrlə

MÜQAVİLƏ (*müxtəlif mənalarda*) [Qızıl Arslan:] O, bir tərəfdən Bağdad ilə Atabey Məhəmmədin üzərinə səziş düzəltmış, o biri tərəfdən də Xarəzmşah Tukiş xanla bir *müqavilə* düzəltmişdir (M.S.Ordubadi); **İTTİFAQLAŞMA** Gördüyünüz kimi İngiltərə və Rusiya hökumətləri *bağlaşmaya* sadiq qalmaq İran demokratlarının inqilabını qan sellərı içərisində boğmağa çalışdı və yenə də çalışacaqdır (M.S.Ordubadi); **ƏHD, ƏHDNAMƏ** Qardaşlıq *əhdini* yazmağa gəldim; Köhnə luqəstlığı pozmağa gəldim (H.Cavid); [Müqtədi Kazımağa:] Dövlətimizin cənubilərlə bağladığı tohqiramiz *əhdnamə* buna imkan vermirdi (M.S.Ordubadi); **MÜAHİDƏ** (*köhn.*) [Xristofor:] Avtomobilə minib qaçdım, bir şərtlə *müahidə* bağlayıb əmələ sifəti ilə Fransaya gəldim (Çəmənzəminli); **MÜAHİDƏNAMƏ** 1783-cü ilin iyun ayında Rusiya ilə Gürcüstan arasında bir *müahidənamə* bağlanıb.. (Çəmənzəminli); **MÜQAVİLƏNAMƏ** [Nina:] Doğrudanmı İngiltərə ilə Rusiya arasında mövcud olan 1907-ci il *müqavilnamənin* istiqlaliyyətini təmin edir (M.S.Ordubadi); **PAKT** Çətin özünəməxsus buxovu qırmaq vaxtı; No marşalın planı, no Atlantika *paktı* (S.Rüstəm); **SAZİŞ** Rusiyanın bu təşəbbüsünü İngiltərə 1970-ci il *sazişi* əleyhinə çevrilmiş bir çıxış hesab edərək, etiraz edir (M.S.Ordubadi); **KONTRAKT, KONVENSİYA.**

müqavilənamə *bax* müqavilə

müqəddəm *bax* əvvəl **1**

müqəddəsat *bax* tale **1, 2**

I. MÜQƏDDƏS Azadım, sev könüldən bu *müqəddəm* torpağı (S.Rüstəm); **ƏQDƏS** (*köhn.*) (*ən müqəddəs*) Çeynənildi millətin, neylim, hüquqı-*əqdəsi?!* (M.Ə.Sabir); **ƏN ƏZİZ** Dostluq, Əmək, Azadlıq; *ən əziz* nemət oldu (Ə.Cəmil).

2. MÜQƏDDƏS, QÜDSİ (*kl.sd.*), **NÖQSANSIZ, PAK, TƏMİZ** (*bax* **1**)

3. muqəddəs *bax* ziyarətgah

4. müqəddəs *bax* ülvi **1**

I. MÜQƏDDƏSLİK (*müxtəlif mənalarda*) Markiz professorda bir *müqəddəslik* görüb də onun atayindən üpmək istəyirdi (N.Nərimanov); **QÜDSİLİK** Qulam müəllim yaşaran gözlərini təsəvvüründə gətirir, burada bir ülvilik və *qüdsilik* görürdü (S.Rəhimov); **QÜDSİYYƏT** Qaldırıb eşqini hayraq kimi şair könlüm; Şeri, ülviyyəti, *qüdsiyyəti* cananda görür (S.Rüstəm).

2. MÜQƏDDƏSLİK, PAKLIQ, TƏMİZLİK, ÜLVİLİK

MÜQƏDDİMƏ, BAŞLANĞIC Bu bizim mövzonun *müqəddiməsi, başlanğıcıdır* (Qantəmir); **GİRİŞ** Eyniyeyn min doqquz yüz on səkkizinci ildə görkəmli alman fiziki Maks Plankın anadan olmasının altmış illiyi münasibətilə söylədiyi "Elmi tədqiqatın prinsipləri" adlı mətnin *girişindəki* sətirlərin altından qırmızı qələmlə xətti çəkmişdi (H.Abbaszadə); **PROLOQ** Əsərin ideyasını daha aydın ifadə etmək, tamaşaçıların şüurunu daha aktiv təsir göstərmək məqsədi ilə dramaturq pyesə *proloq* və epiloq yazmışdır. (C.Cəfərov); **ÖN SÖZ, DİBAÇƏ** (*kl.sd.*).

müqəssir *bax* **1.** günahkar **1; 2.** müttəhim; **3.** cani

MÜQƏVVA (*insan bədəni şəklində fiqur*) Ana uşaq vaxtından analığa həvəslənir, bir *müqəvvəni* qumaşa bükub oynadır. (Çəmənzəminli); **MANEKEN.**

I. MÜLAYİM (*coğr.*) (*hava haqqında*) Bu şəhərin qışı.. *mulayimdir* (S.Rəhimov); **MÖTƏDİL** [Cavanşir mahalının] havası *mötədil*, torpağı ziyadə bərəkətli və hər qisim məhsulat yetirəndir (F.Köçərli); **YUMŞAQ** Süykənin doğma yurdunun; Xətif, *yumşaq* küləyinə (M.Araz); **XOŞ, NƏ İSTİ-NƏ SOYUQ.**

2. mülayim *bax* halim

3. mülayimi *bax* xoşrəftar

I. MÜLAYİMLƏŞMƏK (*coğr.*), **MÖTƏDİLLƏŞMƏK, MÜLAYİM OLMAQ, YUMŞALMAQ**

2. mülayimləşmək *bax* halımləşmək

1. MÜLAYİMLİK. MÖTƏDİLLİK, İŞTİFLİK, YUMŞAQLIQ
2. mülayimlik *bax* halımlıq
mülhid *bax* dinsiz
1. MÜLK [Zəmrətac:] Mən özümdən sonra yadigar qoymaq, ətadanqalma var-dövlətə, haşan-kaşanlı *mülkə* varis qoymaq istəyirəm (S.Rəhimov), **XANİMAN** [Gülbahar xanım:] Hürü nənə gətir ayaqlarından öpüm ki, gedib atamın *xanımına* deyəcəkdim (N.Vəzirov), **MÜLKİYYƏT, MALMÜLK.**
2. mülk *bax* memləkət, ölkə 1
3. mülk *bax* malikanə
4. mülk *bax* var 1
MÜLKƏDAR (*köhn.*) Bəzi kəndlərdə bəylər və *mülkədarlar* yerlərin öz əllərinə keçirib, kəndlilərin əvvəlkindən daha artıq imtiyazlarına görə bir neçə dəmədə kəndli əsvam qalxmışdı (M.Hüseyn); **MALİK** (*köhn.*) [Həsənxan:] Demək, elə sən də bizim kimi *malikəsən* ancaq hələ xırdasındansan (F.Sadıqzadə), **AĞA.**
mülkiyyət *bax* mülk 1
mümaniət *bax* əngəl, qarşıdurma
mümkünsül *bax* nümayəndə
mümkünsüz *bax* 1. qeyri-mümkün; 2. imkansız
münacat *bax* söhbət 1
münafiq *bax* riyakar
MÜNAQİŞƏ, ÇƏKİŞMƏ, MÜBAHİSƏ (*kit.*). **TOQQUŞMA**
münaqişəli *bax* mübahisəli
münasib *bax* əlverişli
münasibət *bax* münasibət 1
münbit *bax* məhsuldar
mundarica *bax* məzmun 1
mundarə *bax* yırtıq 1 1
münəqqid *bax* tənqidçi
münəvvər *bax* 1. təhsilli 2. ziyalı 1. 3. işıqlı
münsif *bax* hakim
münşi *bax* 1. yazıçı. 2. naib 1
müntəzir *bax* hazır

1. MÜRACİƏT [Bahadır bəy:] Biz ziyalılarına *müraciət* edə bilərik (C.Cabbarlı); **KİTAB** [Mirzə Rəhim:] *Kitab* yetişər, eyi mənim bəndələrim . (M.S.Ordubadi); **ÇAĞIRIŞ.**
2. müraciət *bax* xahiş
müraciətnamə *bax* bəyannamə
mürafiə *bax* məhkəmə
MÜRƏŞİR [Qarı:] *Mürəşir* Sükinə nağıl eləyirdi ki, Güləndamın gicgahına qan sızılmışdı (Çəmənzəminli); **ÖLÜYUYAN** Fəqət *ölünü yuyanlar* fikir edirlər; bəlkə bir sağlam, əlli-canlı, ocaba, nə üçün bir gecənin ərzində bəlkə tez ərisin? (N.Nərimanov)
mürəbbi *bax* tərbiyəçi
mürəbbiyə *bax* tərbiyəçi
mürəxxəs *bax* izinli
1. MÜRƏKKƏB Molla Fərzəli qələmə *mürəkkəbə* batırıb yazmaq istədi (A.Şaiq). **ÇERNİL.** (*dan.*) Qoyuram qonşornıa kağızını, *çernilını.* Gəlirəm yazmağa bir kəlmə tutursan əlimi (M.Ə.Sabir).
2. mürəkkəb *bax* çətin
MÜRƏKKƏBQABI Sonra Rəmiz *mürəkkəbqabına* su doldurub gətirdi, onun qabağına qoydu (M.İbrahimov); **DAVAT** (*köhn.*) Qələm tez-tez qələmdəndəki *davata* batırıb kağızın üzərində dolaşır (Çəmənzəminli)
MÜRƏKKƏBLƏŞMƏK .Onun vəziyyəti *mürəkkəbləşəcəkdi* (S.Rəhimov); **AĞIRLAŞMAQ** Obalar uzağa köçəndən sonra Gülyazın həyatı daha da *ağırlaşdı* (M.Hüseyn) **ÇƏTİNLƏŞMƏK** Çox *çətinləşdi* bu günkü yaşamaq dünyadə; Daha *müşkülləşəcək* bilməliyiz fordada (M.Hadi); **DƏRİNLƏŞMƏK** (*məc.*) [Şamo.] Demək, belə?! dedi məsələ *dərinləşir* (S.Rəhimov), **MÜŞKÜLLƏŞMƏK** [Cavad xan:] ..işlər *müşkülləşdi,* indi ölkənin nizamına nəzarət qılmaq bizə düşür (Çəmənzəminli)
MÜRƏTİB (*məh.*) Qoca *mürəttib* küçə bir işarəyə bənddi (M.Hüseyn); **HƏRF YIĞAN/DÜZƏN** [Balağa:] Atam nəbərvik yanı *hərf yığan, mürəttib* idi (H.Abbaszadə)

Mürgü **Müstəntiq**

MÜRGÜ Şahın səsə diksəndi, *mürgüdən* ayıldı.. (B.Bayramov); **HUŞ** Xəbəri quş apardı; Vətənə tuş apardı; Gözlədim yar keçəcək; Ondı da huş apardı (Bayatı); **YARIYUXU.**
MÜRGÜLƏMƏK Ana dovşan gözüaçıq; Baxa-baxa *mürgüləyir* (M.Rzaquluzadə); **HUŞ APARMAQ** Ərəbir onu *huş aparırdı* (M.Rzaquluzadə); **HUŞA GƏTMƏK** ..Xasay *huşa gəlmişdi* (Ə.Vəliyev); **MÜRGÜ DÖYMƏK** Mirzə Mehrəli döşəkəninin üstündə uzanıb *mürgü döyür* (Çəmənzəminli).
mürğ *bax* quş
mürid *bax* 1. şagird 1; 2. havadar
MÜRTƏCE Bu çayın o tayında azadlıqdan yox əsər; Qan-qan deyir dollara satılmış *mürtəcələr* (S.Rüstəm); **İRTİCAÇI** Lakin bu təşəbbüsümüz də *irticaçı* qüvvələrin şiddətli hücumuna səbəb oldu (S.S.Axundov).
mürşid *bax* nəsihətçi
mürtəd *bax* allahsız 1; dinsiz, kafir 2
mürüvvət *bax* rəhm
MÜSABİQƏ (*mükafat və s. almaq üçün keçirilən varış*) [Cahangir Reyhana:] Mən sizin yerinizə olsaydım maketi *müsabiqəyə* göndərərdim (İ.Əfəndiyev); **KONKURS** Uzağa niyə gedək, gəl sənə keçən ilki *konkursdan* deyim (S.Rüstəm); **TENDER, YARIŞ.**
müsafir *bax* 1. səyyah, səyahətçi; 2. qonaq
müsafirət *bax* səfər 1
müsafirxana *bax* mehmanxana
müsahib *bax* həmsöhbət
MÜSAHİBƏ Boş bələ olan sərətdə bir dəyənəklə bir tayfadan bir qədər cana qıymaq və həlak eyləmək nə səbəbdən xoşuna gəlir? suah, qarışqa ilə uşağın *müsahibəsinə* səbəb oldu (R.Əfəndiyev); **SÖHBƏT** Onu da hiss etdi ki, Rasim *söhbəti* ona qaytarmaq və Yavərin zəif yerinə toxunmaq fikrindən uzaqdır (M.İbrahimov)
müsamirə *bax* konsert
müsavat *bax* bərabərlik 1
müsəhhih *bax* korrektor
müsəhhihlik *bax* korrektorluq

müsəlləh *bax* silahlı
müsəlləhlənmək *bax* silahlanmaq
MÜSƏLMAN (*islam dininə mənsub adam*) [Cəfər:] Mən yaxşı bilirəm ki, *müsəlmandır,* görmürsən, haqq deyib durur (M.İbrahimov); **İSLAM** [Əbülhəsən bəy:] Mollanın dediklərini Smirnova söylədim, *islam* olmasının səbəblərini söylədikə mən də mollaları tərcümə edirdim (M.S.Ordubadi); **MÜSLİM** (*kəhn.*) Nifrətə şayandı bu! Horzovü hədyandı bu! *Müslimi* kafir qılan; Xəneyi-küfrəndı bu! (M.Ə.Sabir).
müsəlmançılıq *bax* müsəlmanlıq 1
1. MÜSƏLMANLIQ (*müsəlman dininə mənsub olma*) [Dilbər:] Siz özünüz xalqı *müsəlmanlığa* çağırırsınız.. (C.Cabbarlı); **İSLAMLIQ** Türklük, *islamlıq* iddiası ilə; Öz dilin bilmək istəyən yoxdur (A.Səhhət); **MÜSƏLMANÇILIQ** [Molla:] Bizim evimizi yıxan Avropada təhsil tapmış cavanlarımızdır ki, *müsəlmançılığı* özlərindən kənar ediblər (Anar).
2. müsəlmanlıq *bax* islam 1
müsənnif *bax* müəllif
müsibət *bax* fəlakət
müsinu *bax* qoca 1
müslim *bax* müsəlman
MÜSTƏBİD, HAKİMİ-MÜTLƏQ, İSTİBDADÇI (*zalım hökmdar*)
müstəhid *bax* zalım
müstəhaq *bax* layiq
müstəid *bax* istedadlı
1. MÜSTƏQİL., AZAD (*bax*), **MUXTAR, SƏRBƏST, SUVEREN**
2. müstəqil *bax* öz-özünə
MÜSTƏQİLLİK, AZADLIQ (*bax*), **İSTİQLAL, İSTİQLALİYYƏT, SƏRBƏSTLİK, SUVERENLİK**
MÜSTƏNTİQ (*hüq.*) Günahları uğursuzdur; Qərarımız düzdü; *Mustəntiqə* vermək lazımdır işi (R.Rza); **SİLİSTÇİ** (*köhn.*) [Hacı Həsən:] Yapışıblar yaxamdan ki, Hacı, uşağına yazığın gəlsin, Allaha şükür, məqdurun var, qoy gətsin dərs oxusun, gəlib bir qulluq sahibi olsun, incinar olsun, hakim olsun,

silahçı olsun, nə bilim nə zəhrimar olsun (C.Məmmədquluzadə).

müstəşriq *bax* şərqşünas
müşahidə *bax* müşahidəçilik
müşair-ə *bax* şeirləşmə
müşavir *bax* məsləhətçi
müşavirə *bax* iclas
müşavirəçi *bax* müşavir
müşkül *bax* çətin
müşküləşmək *bax* mürəkkəbləşmək

I MÜŞTƏRİ O hərdən tək-tük, büzməli arxalıq geymiş kiçik *müştərilərinə* şabalıd verib yola salır, tiryəkçiyə bir qədər də çiy şabalıd tökür və müştəri səsləyir, malını tərifləyirdi (Ə.Cəfərzadə). **ALICI** Amma oğlanın qarşısında *alıcı* yox idi (Ə.Cəfərzadə); **XİRİDAR** (*ər. ad.*) Baş mühəndis kitab həvəskarı, qəzet *xiridarı*, jurnal tamarzısı idi (Ə.Vəliyev)

II müştəri *bax* yupiter I
mütalia *bax* qiraət
mütaliəçi *bax* oxucu
mütarikə *bax* sülh I
mülə *bax* sığa
mütəəllim *bax* şagird I
mütəəssib *bax* təəssübkeş I
mütəəssiblik *bax* təəssübkeşlik I
mütəfəkkir *bax* filosof
mütəkəbbir *bax* lovğa
mütəkkə *bax* balış
mütəlla *bax* zatlı
mütənəttən *bax* tənəzzül
mütəradif *bax* sinonim
mütərcim *bax* tərcüməçi
mütərəqqi *bax* qabaqcıl
mütі *bax* tabe
mütilik *bax* tabelik

I MÜTLƏQ [Adilə.] Zəng vuracağam, *mutləq* zəng vurub Elsevərlə atraflı danışacağam (Ə.Qasımov). **ƏN BƏİTƏ. YƏQİN** Bir bela adamın içində *vəqin*. *Əlhəttə* bədnəzər var olmasın (Q.Zakir). **LABÜD** bir əlbisəlik ipək parça *labüd* gedəcəkdir (R.Əfəndiyev); **ŞÜBHƏSİZ** *Şübhəsiz* baş ayır hər əmrimizə (A.Şaiq); **ƏLİF-ƏLBƏT, HƏR HALDA, HÖKMƏN, QEYD-ŞƏRTSİZ, SÖZSÜZ**

2. mütləq *bax* əsla

MÜTTƏHİM (*hüq.*) Ehtiyac qalmasın məhkəmələrə; Həm *müttəhim* olaq, həm hakim olaq (B.Vahabzadə); **GÜNAHKAR** Budur indi dayanıb; *Günahkarın* önündə; Özü *günahkar* kimi (B.Vahabzadə); **MÜQƏSSİR** Bizim kinli prokuror; Nə qədər istəmiş ki; Hakim onun önündə; Dursun *müqəssir* kimi (B.Vahabzadə)

MÜVƏFFƏQİYYƏT [Müsyö Çujon:] Qozetlərimizdə bu *müvəffəqiyyətləri* qeyd etmək ilə hökumətimizin fikrini onlara cəlb etməliyik ki, vaxtında qabağını almaq üçün tədbir və çarələr axtarsın (S.S.Axundov); **QABİLİYYƏT** *Qabiliyyət* qazanmaq istəyirsə, biz burada pambığa artıq fikir verməliyik (Ə.Sadıq); **NAİLİYYƏT** Azərbaycan xalqı hər sahədə yeni və böyük *nailiyyətlər* əldə etmişdir (M.İbrahimov); **UĞUR** (*bax*)

MÜVƏKKİL, AGENT, OMBUDSMAN
MÜVƏKKİLLİK, AGENTLİK, OMBUDSMANLIQ

MÜVƏQQƏTİ Bolko o, kluba gəlmişdi ki, *müvəqqəti* də olsa dərdini unutsun, unuda bilmirdi (H.Abbaszadə); **ARİYƏTƏN** (*köhn.*) ..qıbleyi-aləm *ariyətən* toxtü tacdan ol çəkir, ta kı, haman mücrimi kı, toxto çıxacaqdır (M.F.Axundzadə); **HƏLƏLİK** [Adilə:] Ancaq bu *hələlik* moxfi saxlanılır (Y.Şırvan)

muvərrix *bax* tarixçi
müzəyidə *bax* hərrac
müzəffər *bax* qalib
müzəyyən *bax* bozəkli I
muzlüm *bax* qaranlıq
müztərib *bax* narahat, nigaran
müzür *bax* ziyanlı

Nn

NABƏLƏD, ÖZGƏ, TANINMAYAN, TANIŞ OLMAYAN, YAD

NACİNS (*əsli, zatı pis*) [Şamxal:] Elolorino *nacins* deyorlor bizlordo, professor (Anar); **BƏDCİNS** Bodnozor qonşudan, *bədcins* yoldaşdan; Qədir bilonlorin iti yaxşıdır (Aşıq Hüseyn); **BƏDƏSİL** *Bədəsillər* ciyorimi dağlayır; Əsli olan molhom qoyub bağlayır (Molla Cümo); **BƏZZAT** Ax, bu uşaqlar neco *bəzzatdılar;* Lap deyosən cin kimi bir zatdılar (M.Ə.Sabir); **ƏSİLSİZ** *Əsilsizdən* kömək gəlmoz (Ata. sözü); **NANƏCİB** *Nanəcibdən* ağa olmaz, tokodon qoç (Ata. sözü); **ZATIQIRIQ.**

naçaq *bax* xəsis
naçaqlamaq *bax* xəsislənmək
naçalnik *bax* 1. rəis; 2. müdir
naçar *bax* olacsız I
nadan *bax* avam
nadanlıq *bax* avamlıq

NADİNC Nadinc uşaqlar Molla Qasımın evinin yanından keçdikdə bağırırdılar (S.S.Axundov); **DƏCƏL** Məktəbdən çıxıb evlərinə gedəndə isə nizami onu [Məlribanı] başqa sinifların *dəcəllərindən* qoruyardı (M.İbrahimov); **ŞULUQÇU** [Koblo Boybala:] Xatırəm ol, Əbdüləqoni ağa, bizim uşaqlar *şuluqçu* deyillor (H.Abbaszadə); **ÜZLÜ** (*məc.*) Salıb sındıranda xeyli qab-qacaq; Deyordın uşağım *üzlüdür, üzlü* (S.Rüstəm); **İĞƏYASIZ, SİTAL, ŞULUQ.**

NADİNCLİK [Rəfiq:] ..gərək bilmərrə *nadincliyi* atasan (S.S.Axundov); **DƏCƏLİK** [Məhriban:] *Dəcəllikdən* ol çəksə, yaxşı şagird olar (M.İbrahimov); **ŞULUQLUQ.**

NADİR, UNİKAL

nadürüst *bax* hiyləgər
nadürüstlük *bax* hiyləgərlik
naəlac *bax* olacsız I
nagahan *bax* birdən

I. NAĞIL Məclisin ortasında ayaq üstə durub, cürbəcür hərəkətlər yaparaq nə gözəl *nağıllar* söyləyirdi (Çəmənzəminli); **HEKAYƏ** Təsəvvür ediniz, bir nağıl üç ay davam etdi, hər axşam da dərviş *hekayəsini* dadlı bir yerdə kəsib, bir maraq içində buraxırdı.. (Çəmənzəminli); **MASAL** Qışın oğlan zamanı; Ağca *masal* söylərsən (Ə.Cavad); **NƏQL** (*köhn.*) [Zübeydə:] Alımış min tümən *nəqlin* yaxşı yadıma saldın (M.F.Axundzadə); **RƏVAYƏT** Musiqi zövqü Hüllakuların təsir etmiş; Oxu tarixi, gör orda nə *rəvayətləri* var (Ə.Vahid).

2. nağıl *bax* uydurma
NAĞILBAZ, NAĞILSEVƏN

I. NAĞILÇI, NAĞILDANIŞAN, NAĞILDEYƏN

2. nağılçı *bax* naqqal
nahaq *bax* 1. əbəs; 2. haqsız, odalotsiz
nahaqlıq *bax* haqsızlıq, odalotsizlik

NAHAMAR *Nahamar* yolda maşın silkələnməyə başladı (X.Hasilova); **ƏYRİ-ÜYRÜ** Qarlı güneyin sinəsində *əyri-üyrü*, çalın-çarpaz cığırlar əmələ gəlirdi (B.Bayramov); **KƏLƏ-KÖTÜR** İri *kələ-kötür* otokləri qəratikan kolları ilə döşənmiş dağlar arasında yuxarı qalxdıqca təbiət və hava bütün başqalaşır (A.Şaiq).

NAHAR O ki qoyun padşahın *naharı;* Quzunu saxlanış axşam iftarı (Q.Zakir); **GÜNORTA YEMƏYİ** ..karxanalarda fəhlələr *günortа yeməyinə* çıxmağa hazırlaşardı (M.İbrahimov).

naharsız *bax* ac I
nahiyə *bax* rayon
naxır *bax* sürü

NAXIŞ Son lozzət alan zaman; Əlvan *naxışlarından,* Mən də zövq alıb sonin; Xumar baxışlarından (M.Rahim); **ÇEŞNİ** [Şöbə müdiri:] Bilmirəm son nə fikirdəsən, mərhumun *çeşnisi* ilə təxunan gəbələrin bir çoxu mənim xoşuma gəlirdi (Ə.Vəliyev); **BUTA** O zərif *bütələri,* Yazmaq olmaz kağıza (M.Seyidzadə).

NAXIŞLI (*naxışı olan*) Kitab . bir cüt qırmızı dilim *naxışlı* çaynik çıxartdı (S.Rəhimov). **BƏZƏKLİ** Qaraş özünə məxsus şirin-şirin gülərək, cibindən çıxardığı yanları *bəzəkli* ağ dəsmalla gözünü sildi (M.İbrahimov).

naxoş *bax* xəstə

naxoşlamaq *bax* xəstələnmək

naxoşluq *bax* xəstəlik

I. NAİB (*ər*.) *Naib* onun kim olduğunu və nə üçün goldiyi barəsində sual verməyə başladı (M.S Ordubadi); **KATİB** Qapı birdən açılır; *Katib* girir içəri; Güllə kimi açılır, onun sözləri. (R.Rza); **MÜNŞİ** ..özü də ayaltın qoltuğunda birco otaqda bir *münşi* ilə əyləşirdi və ayda ikisi birikdə ancaq yüz tümən dövlətdən hüquq alırdı (C.Məmmədquluzadə)

2. naib *bax* canişin

nailiyyət *bax* müvəffəqiyyət

nainsaf *bax* insafsız

nainsaflıq *bax* insafsızlıq

nakişi *bax* namərd

nakişilik *bax* namərdlik

naqabil *bax* layaqətsiz

naqə *bax* maya 1

naqis *bax* **1.** əskik; **2.** nöqsanlı

NAQQAL [Attal:] Susdur bu *naqqalı* (A.Şaiq); **AĞZIGÖYÇƏK** (*dən*.) [İldırım:] Hansı *ağzıgöyçəklər* dəl vaxtı mənim yanımda olub ki? (Ə.Vəliyev); **AĞZIQƏŞƏNG** (*dən*.) Bir para *ağzıqaşınglar* başlayıblar qəzetlərində yazmağa ki, gərək övrətlər oxusunlar, tərbiyə tapsınlar... cəmiyyəti tərtib eləsinlər (C.Məmmədquluzadə); **BOŞBOĞAZ** [Səlim bəy.] De kimlər gizlədir o *boşboğazı* (S.Rüstəm). **ÇƏRƏNÇİ** [Gülcamal:] Doğrudan da nə pis olurmuş arvadın *çərənçisi* (M.İbrahimov). **ÇOXDANIŞAN** [Rüstəm:] Ə, bu arvad nə *çoxdanışandır!* (Ə.Vəliyev); **DANIŞQAN** [Zöhra:] Kişinin *danışqanı* ilə xırdaçısı arvadını tez xəromlədib öldürər.. (Ə.Vəliyev), **FÜZUL** Son qulaq as, əzizim, olma *füzul* (S.Ə Şirvani); **GƏVƏZƏ** Son demə bu yanşaq *gəvəzənin* bir inis (“Kor-oğlu”); **HƏRZƏ** Kapitan *hərzə* adamlara məxsus bir ədə ilə gülümsədi (A.Makulu), **HƏRZƏGU** Vaxta firbino *hərzəguların* Arahq vurnaqdı işi buların (Q.Zakir); **HƏRZƏKAR** Gecələr şairlə foxr eləyir; *Hərzəkarın* birilə foxr eləyir (S.Rüstəm); **NAĞILÇI** [Məşədi Rüstəm:] Son nə *nağılçı* kişisən (R.Əfəndiyev); **UZUNÇU** [Nəsirov:] Canım, sən *uzunçu* adamsan? (S.Rəhman); **YANŞAQ** (*dən*.) [Bənövşə:] Yadında saxla, sonin kimi ağzını boşuna qoyan adamlara *yanşaq* deyərlər (M.İbrahimov); **ZƏVZƏK** Bütün dəllələr kimi, bu dəllək də çox *zəvzək* idi, lakin hələ danışmırdı, söz torbasını açmağa bu bəhanə axtarırdı (Çəmənzəminli); **AĞZIBOŞ, ƏNGİBOŞ** (*dən*.), **HƏRZƏÇƏNƏ, OZAN** (*məc*.), **UZUNDANIŞAN.**

NAQQALLAMAQ, NAQQALLIQ ETMƏK Bağışlayasız çox *naqqallıq elədim*, gedim görüm qatırlarım necə oldu (N.Vəzirov); **BOŞBOĞAZLIQ ETMƏK/ELƏMƏK** [Pirvəli:] Bolko, mən yığıncaqlarda az *boşboğazlıq elədiyimə* görə günahkaram! (M.Hüseyn); **UZUN DANIŞMAQ** (*dən*.) [Müsəlman:] *Uzun danışma*, qurumsaq (C.Cabbarlı); **UZUNÇULUQ ELƏMƏK/ ETMƏK** Boy, hommoşo qulluğunuzda ölümə hazınq! – deyə yasavul qısaca cavab verdi, odəb gözləyib *uzunçuluq eləmədi* (S.Rəhimov); **ZƏVZƏMƏK** [Sorxoş:] Taxayım bir şu *zəvzəyən* hərifə (H.Cavidi), **ÇƏRƏNLƏMƏK** (*bax*), **GƏVƏZƏLƏMƏK, ÜDÜLƏMƏK** (*dən*.).

NAQQALLIQ (*yersiz danışıq, uzun danışıq*); **BOŞBOĞAZLIQ** [Dilarə:] Sonin bu adəti prinsiplərin, bütün sonin bu *boşboğazlığın* – no bilim düzgünlük buradan gəldi, odalot oradan getdi.. (Anar); **ÇƏRƏNÇİLİK** [Paşa bəy Fərruxa:] ..daha *çərənçiliklə* məşğul olma (Ə.Vəliyev); **FÜZULLUQ** [Məstəli:] *Füzulluğu* burax, ovları götürmək lazımdır (S.Rəhimov); **UZUNÇULUQ** Lakin Firəngizin birco baxışı əyləşənlərin canını onun *uzunçuluğundan* qurtardı (B.Bayramov). **ZƏVZƏKLİK** “Yalançı xəstəni buraxın

deyə; Yaman qəzəblondi bu *zəvzəkliyə* (B.Vahabzadə); **AĞZIGÖYÇƏKLİK** (*dən*.), **AĞZIQƏŞƏNGLİK** (*dən*.), **ƏNGİBOŞLUQ** (*dən*.).

1. NAQQAŞ, NAXIŞÇI, NAXIŞVURAN

2. naqqaş *bax* rəssam

naqolay *bax* narahat

naqolaylıq *bax* narahatlıq

nalayiq *bax* layiqsiz, ləyaqətsiz

nam *bax* ad 1

namdar *bax* adlı-sanlı

namə *bax* məktub

nəməhrəm *bax* yad 1

NAMƏLUM (*məlum olmayan*) *Naməlum* adam ağayana hərəkətlə, təlaşmədən qoltuq cibindən böyük bir portmanat çıxardı (M.İbrahimov); **MƏCHUL** Demək *məchul* qara günlərin xəbərçisi olan bu quşu nə vurmaq, nə də qovmaq olar (M.İbrahimov); **ADIBİLİNMƏZ, TANINMAZ, YAD.**

NAMƏRD *Namərdin* dünyada çox çəkdim bəhsin; Namusun, qeyrətin, arın görmədim (Aşıq Ələsgər); **MÜXƏNNƏT** Belə *müxənnətlərin* gören zaman üzünü; Eşidəndə rəngbərəng hiylə dolu sözünü; Nə qədər iyrənirsən (M.Rahim); **MÜXƏNNƏS** *Müxənnəsdə* soxa, nakəsdə kərəm; Namərdin cibində pul ola bilməz (Aşıq Ələsgər); **NAKİŞİ** (Mürsəl:] İlqarından dönən, adını pozan, verdiyi sözə əməl etməyən *nakişidir!* (Ə.Vəliyev); **ƏCLAF** (*bax*), **XAİN** (*bax*).

NAMƏRDLİK Bu eşq aləmində *namərdlik* olar.. (S.Vurğun); **XƏYANƏT** [Nüşabə:] Bir *xəyanət* deyə, haqqım vardı; Qəlbimi şübhə, tərəddüd sardı (A.Şaiq); **DÖNÜKLÜK, MÜXƏNNƏSLİK, MÜXƏNNƏTLİK, NAKİŞİLİK.**

namızəd *bax* nişanlı

namsız *bax* adsız 1

NAMUS, AR, QEYRƏT Düz çıxmaz ilqan, ohdı-peymanı; Hərcayidə *namus, qeyrət, ar* olmaz (Xəstə Qasım); **TƏƏSSÜB** [Qəmər:] Özgə qızı da olsa, yenə *təəssüb* sonin üstünə gələcək (M.İbrahimov); **İSMƏT, HƏYA** (*bax*).

NAMUSLU, İFFƏTLİ, İSMƏTLİ [Məlikməmməd:] Sonin kimi *iffətli, ismətli, namuslu* qıza Allah özü qeyb xəzinəsindən yetirəcəkdir (R.Əfəndiyev); **ALNIAÇIQ** Axırıncı söz ağzından çıxmamış birçəkləri ağarmış, alnıaçıq, büzməmuman bir arvad qabağa yeriyib motal papaqlı əri ilə üzbəüz durdu (M.İbrahimov); **QEYRƏTLİ** Haşım *qeyrətli* və çahşqan adam olduğundan, bir gün rahat oturmurdu (B.Talıblı); **HƏYALI** (*bax*), **İSMƏTLİ.**

namussuz *bax* binamus

namussuzluq *bax* binamusluq

namümkün *bax* qeyri-mümkün

nəmütənahi *bax* nohayət, sonsuz 1

nan *bax* çörək

nanəcib *bax* **1.** nacins; **2.** nankor

NANKOR (*yaxşılıq bilməyən, duz-çörək itirən adam*) Bacın, qardaşındır, saxlayacaqsan; Canın da çıxacaq, *nankor* uşaqsan (M.Rahim); **ÇÖRƏKİTİRƏN** *Çörəkitirən* çörək tapınoz (Ata. sözü); **NAŞÜKÜR** Allaha bizmişik *naşükür* bəndə; Bir söz desəm doxi qoymazlar kəndə (M.P.Vaqif); **NƏMƏKBƏHARAM** [Hacı Nəsir:] Ay *nəməkbəharam*, mən sənin kimi bir kasıb qızını dilənçilikdən qurtarıb özümə arvad etdim (S.S.Axundov); **NANƏCİB.**

NANKORLUQ (*yaxşılıq itirmə*) [Gülüş:] Sənin kimi qənaətsiz qəlbinə mərhəmət nankorluqdur (C.Cabbarlı); **KÜFRAN** (*kölın.*) Nifrətə sayandı bu; ...Müslimi kafir qılan; Xaneyi-küfrandı bu! (M.Ə.Sabir); **NƏMƏKBƏHARAMLIQ** (*kölın.*) [Namaz:] Xeyr, *nəməkbəharamlıq* edirlər (M.F.Axundzadə); **NAŞÜKÜRLÜK.**

napak *bax* murdar 1

napaklıq *bax* murdarlıq 1

I NAR Süzüb bağlar barını; Heyvasını, *narını*, Al-yaşıla qatırdın.. (M.Rahim); **ƏNAR** (*kl.əd., arx.*) Qönçə dohanı çəmənə xəndan, Gülməkdən *ənar* açıldı dəndan (Xətayi).

II nar *bax* od

III nar *bax* cəhənnəm

NARAHAT (*rahatlığı olmayan*) Bununla belə, qız çox *narahat* idi (X.Hasılova). **ARAMSIZ** Həsən tramvay duracağında.. *aramsız* bir çırpıntısı ilə Dilarəni gözləyirdi (M.İbrahimov); **QƏRARSIZ** ..Qayınanasının ona ürək-dirək verməsinə baxmayaraq, Durna *qərarsız* oldu (İ.Əfəndiyev). **MÜZTƏRİB** Buludlardan soruşmuşam. Bəs no üçün *müztəribəm*? (M.Rahim). **NAQOLAY** [Rəsim.] Namiq, ondan da betər Qumru özlərini *naqolay* hiss edirlər (Anar). **RAHATSIZ** [Nüşabə:] Məni *rahatsız* edir bu işlər (A.Şaiq)

narahatçılıq *bax* narahatlıq

NARAHATLIQ Əfruz bacının *narahatlığı* Mədədin *narahatlığını* daha da artırır (S.Rəhimov). **ƏNDİŞƏ** Firdun bir zaman parlaq ay işığında Gülnazgilin yatdığı sokiyo çıxdı. *əndişə* ilə dolu o keçəni xatırladı (M.İbrahimov). **İZTİRAB** Mehribanın qəlbinin *iztirablarını* oxunduracaq bir arqadaşa nə qədər ehtiyac vardır (S.Hüseyn). **NARAHATÇILIQ** Şamonu yenə də *narahatçılıq* götürüb üzməyə başladı (S.Rəhimov); **RAHATSIZLIQ** [Nəbi:] Vallah, mən nökər belə *rahatsızlığa* davam edə bilmərəm (S.S.Axundov). **NAQOLAYLIQ, TƏŞVİŞ** (*bax*).

NARAZI Talıbov *narazı* halda başını buladı (Y.Şirvan). **GİLEYLİ** Qarabəy dayana bilməyib *gileylı* halda danışdı (Ə.Vəliyev). **İNCİK** (*bax*)

1. NARAZILIQ [Qəmər:] Onlar tərəfindən bir qədər *narazılıq* oldu (S.S.Axundov); **DEYİNTİ** (*dial.*) Qulunun qaşqabağı yerinə gedir, deyəsən *deyintiyə var* (ADDL). **İNCİKLİK** Danışdığı, barışdığı mərhəmət ilə; *İnciklik* arayə qatma, hayıfsan! (Aşıq Ələsgər). **OVQATTƏLXLIK** Sottarzadə ailədə sözsüz, *ovqattəlxlik* görmüşdü (Mir Cəlal).

GİLEY (*bax*)

2. narazılıq *bax* hiddət

NARGİLƏ [Gülabətin] gedib şüşəsi göy və narıncı naxışlarla bəzənmiş *nargilə* adlanan gözəl qəlyanı hazırladı və Hacının ətağına apardı (M.İbrahimov); **SULU QƏLYAN** Taxtın üzərində oturub dibdə; *Sulu qəlyan* çəkir Sadiq, Katib də (M.Rəhim).

NARIN, BALACA, XIRDA, TOZ KİMİ

NARİNGİ (*meyvə*) Acıqlandı nar; Göstərdi vüqar, Dedi: "*Naringi*"; **Burax cəfəngi** (M.Seyidzadə); **MANDARİN** Yağışlarda bağ ətri, yağışlarda gül tozu; Hər dəmdə bir limon, bir *mandarin* qoxusu (X.Rza).

NARKOMAN, TİRYƏKÇİ (*bax*)

nasaz *bax* xəstə

nasazlamaq *bax* xəstələnmək

nasir *bax* yazıçı

nasiyə *bax* alın

NAŞI Səhnəyə ilk dəfə çıxan *naşı* artist kimi zal onu tutmuşdu (H.Abbaszadə). **BİTƏCRÜBƏ** [Mirzə Tağı:] Padşahım, siz cavan və *bitəcrübəsiniz*, ona görə də mən qibleyi-aləmin kömeyilə zülmü dağıtmaq istəyirəm (C.Cabbarlı); **XAM** [Qəmər:] Ey qəlbimin sultanı Çingiz, Qəmərin şərinin monastını anlamağa son hələ *xamsan*, püxtə olmağa çox səfər gərək (S.S.Axundov). **SƏRİŞTƏSİZ** Bu, *səriştəsiz* bir adamın ilan ovlamağa meyil göstərməsi kimi təhlükəli risklə bənzəyirdi (B.Bayramov); **TƏCRÜBƏSİZ** Dünənə kimi ən adi və sıravi ustalardan fərqlənməyən bu *təcrübəsiz* gənc, ən sadə tənqidi qeydini deyəndə də dərhal tutarlı bir dəlil gətirir, çox vaxt da dediyi qüsuru düzəltməyin yolunu belə göstərirdi (M.Hüseyn)

NAŞILIQ İdrak ölümdən də intiqam alır. Mənim kimilərin *naşılığından;* Elm gör nəcə də xəcalət çəkir (B.Vahabzadə); **BİTƏCRÜBƏLİK** [Mirzə Möhsün:] Ümumi-vəzarətin pişrəftində bəndeyi-kəminə tərəfindən *bitəcrübəlik* qeyri-mütəsəvvirdir.. (M.F.Axundzadə); **TƏCRÜBƏSİZLİK** Alo əminin tərkisilah olub buradan qovub getməyində yenə də Alo kişinin deyil, öz gənclıyini, *təcrübəsizliyini* göz qabağına gətirib özünü müqəssir sayırdı (S.Rəhimov); **XAMLIQ, SƏRİŞTƏSİZLİK.**

naşükür *bax* nankor

naşükürlük *bax* nankorluq

NATAMAM (*sona çatmamış, tam olmayan*) Foqot *natamamdır* o böyük kitab; Onun son varlığı holo dümağdır (S.Vurğun); **ALA-YARIMÇIQ** Hüseynin bütün fikri təqib etdiyi qadında idi. Xəsəy *ala-yarımçıq* cavablar verirdi (A.Şaiq); **YARIMÇIQ** Dad *yarımçıq* alındon (Ata. sözü); **YARI-YARIMÇIQ** [Yunis:] Mənim olan vəsaitim də *yarı-yarımçıqdır* (Mir Cəlal).

natəmiz *bax* murdar 1

natəmizlik *bax* murdarlıq

natəvan *bax* zəif 1, gücsüz

natəvanlıq *bax* zəiflik

natura *bax* təbiət 2

natural *bax* təbii 1

naümid *bax* ümidsiz

naümidlik *bax* ümidsizlik

navaxta *bax* hobsxana

NAZ, İŞVƏ, QƏMZƏ Belə *işvə*, belə *qəmzə*, belə *naz;* Belə qamət, belə gərdən olurmu? (Q.Zakir); **ƏDA** Qadan alım, ay qaragöz, sondo bu *ədə* neçindir? (S.Ə.Şirvani); **ƏRKNAZ** Yer inciyib küsəndə onun başına zövqü var; Hordonbir ortalıqda gərək *ərknaz* ola (Ə.Vahid); **MAZAT** (*dan.*) [Balaqız Gülnisoyo:] Nahaq yerə özünü *mazatu* qoyma! (Ə.Haqverdiyev); **MƏZƏ** (*məc.*) [Dürrə] qızlara məxsus bir *məzə* ilə gülünsədi.. (S.Vəliyev); **ŞİVƏ** Der idim qamətinə sərv, vəli, özgə imiş; Hərəkatü rəvişü *şivəvü* rəftar sana (Füzuli); **QINC, QIR** (*dan.*).

nazbalış *bax* balış

nazənin *bax* nazlı

1. NAZİK (*yalnız adam haqqında*) Xoş, ılıq bir hiss qızın *nazik* vücuduna yayıldı (Ə.Coforzadə); **İNCƏ** İndi isə üç-dörd gündən bir sarı güllü paltar ütüləniir və Mədinənin *incə* belinə, girdə çiyinlərinə ayrı bir yaraşıq verirdi (M.İbrahimov); **ZƏRİF** [Əbdüləli bəy:] Qadın vücudu *zərif* yaranmışdır, odur ki, qədimlərdə qadınlar kocavo ilə gəzdilər (C.Cabbarlı).

2. NAZİK (*material*), **TÜNÜK** (*dan.*)

3. nazik *bax* incə 1

NAZİKLİK, İNCƏLİK, ZƏRİFLİK

nazikbel(li) *bax* incəbel(li)

nazikmiyan *bax* incəbel(li)

1. NAZİR (*hökumət üzvü*) [Qoca neft sahibkarı:] Conab *nazir*, yaxşı olardı ki, general hozrotlorino bu barədə heç olmasa bir balaca işarə vuraydınız (Ə.Məmmədxanlı); **VƏKİL** (*köhn.*) [İldırım:] Bilmirəm, ancaq bu ərqadaş böyük bir dövlət *vəkilidir* (C.Cabbarlı).

2. nazir *bax* inspektor 1

nazlanmaq *bax* oxşamaq II

NAZLANMAQ Buna görə Nazlı son zamanlar olduqca *nazlanır*... (S.Rəhimov); **ƏZİLİB-BÜZÜLMƏK** [Çorkoz] görürdü ki, qızı şuxluq edir. Zarafatlaşmaq, *əzilib-büzülmək* istəyir (İ.Şıxlı); **İŞVƏ SATMAQ** Maralın, ceyranın min *işvə satır;* Su göndər bu yerdə yanana dağlar (S.Vurğun); **QIR VERMƏK/SATMAQ** (*dan.*) Əyyar da, özilo-özilo darğaya *qır verirdi* ("Əyyar" nağılı); **NAZ ELƏMƏK/ETMƏK** [Həmzo:] *Naz eləyir*, özünü şirin salır (Ə.Qasımov); **NAZ SATMAQ** [Həmzo:] Qızların peşəsi *naz satmaqdır* (Ə.Qasımov); **QINCANMAQ.**

NAZLI, İŞVƏLİ Ərəbir *işvəli, nazlı* gözəllər; Çiçəkdən başına çələng toxuyur (M.Rəhim); **ƏDALI** Mərhəmətsiz mələk, *ədalı* gözəl; Gör nə yandı bir vüsalo bədəl (H.Cavid); **İŞVƏKAR** [Qızıl Arslan özözünə:] Müəyyən bir muqəddo kişiləro yanaşan *işvəkar* qadın ən möhkəm iradəli şəxsləro belə sevgini aşılaya bilər (M.S.Ordubadi); **QƏMZƏLİ** Yelcna artıq böyümüş, gözəl, nazlı, *qəmzəli* bir qız olmuşdu (A.Şaiq); **NAZƏNİN** [Mərcan bəy:] Ey *nazənin* sonəm! Mən səni görməmişdən sənə aşiqəm! (Ü.Hacıbəyov); **ŞİVƏLİ.**

NECƏ [Qazı.] Mən sənin üzünə baxan kimi yoqin etdim ki, sən *nəcə* adamsan (C.Məmmədquluzadə); **HƏNCƏRİ** (*dial.*) [Bonövşə:] Dilin *hənçəri* dönür, elə də (M.İbrahimov); **NƏ CÜR** Quşlara nə qədər və *nə cür* ot vermoyi Tağı əmi mənə öyrətmişdi (S.S.Axundov); **NƏ TƏHƏR** (*dan.*) [Vəlisoltan:] A kişi, siz *nə təhər* adammışsınız?

sınız? (C.Məmmədquluzadə); **NƏ SAYAQ** Bu necə yaraşıqdı, bu *nə savaq* bodəndi? Qız vücudun nədəndir? (M.Rahim); **NƏ TÖVR** [Qazı:] Mən şəxsən üzünə baxan kimi bilirəm ki, *nə tövr* adamdır (C.Məmmədquluzadə).

NEFT *Neft* olmasa fabrik necə işlər? Neft olmasa gəlməz veçə işlər! (M.Müşfiq); **QARA QIZIL** (*məc.*) *Qara qızıl*, ağ qızıl: Veron torpaq sizindir (M.Rzaquluzadə): **PETROLEUM, OYL.**

NEHRƏ, TULUQ (*yağ almaq üçün içində qatıq çalxanan qab; nehrə saxsı, yaxud da taxtadan düzəldilir, tuluq isə qoyun, yaxud keçi dərisindən hazırlanır*) Budur mənim ürək sözüm; *Nehrələrdə* çalxalanan; yağlarım da sizinkidir (M Rahim); [Süd] qatıq halına gələndən sonra *nehrəyə*, yaxud *tuluğa* töküb çalxalayırlar (Ə.Valiyev).

nemət *bax* **1.** rifah; **2.** xoşbəxtlik

nerv *bax* əsəb

1. NEŞTƏR (*arıda, əqrəbdə və s.-də*) . xüsusi icazə olmaq üçün təşəbbüs istəyən tədbirlər isə *neştər* kimi onun sinəsini deşirdi . (M.İbrahimov); **NİŞ** [Soba:] Mənim baxışlarım sübhün nəsimindən təmiz olsa belə, yaralı uroklar üçün əqrəbin *nişından* zərərlidir (M.S.Ordubadi); **SANCAQ** İndi dız-dız gələrlər; Lap dərimi dolorlar; Var iti biçaqları; zəhərli *sancaqları* (R.Rza).

2. NEŞTƏR (*tib*), **CƏRRAH BIÇAĞI, LANSET**

ney *bax* tütək

neyçalan *bax* tütəkçi

neyçi *bax* tütəkçi

NEYSAN (*nisan, aprel ayında yağan yağış*) Dağa qalxır dumanlar; Tez-tez yağır *neysanlar* (A.Səhhət), **ABİ-NİYSAN** [Kərbalayı Qulaməli] ..qapının ağzında ayaq üstündü duruh gözlərinin yaşını *abi-nisan* kimi ağ saqqalından axıdırdı (Ə.Haqverdiyev); **LEYSAN** Birdən *leysan* yağış başladı (H.Seyidbəyli). **YAZ YAĞIŞI/BAHAR YAĞIŞI** [Qəndab:] Gecə yağmış *yaz yağışından* sonra qalan gölməçələr gülən gözlər kimi işıldaşırdı (H.Bayramov).

nəbat *bax* bitki

1. NƏBATAT, BİTKİ, BİTKİ ALƏMİ, FLORA

2. nəbatat *bax* botanika

nəbatatçı *bax* botanik

nəbatatşünas *bax* botanik

nəbi *bax* peyğəmbər

NƏCABƏT [Şamxal:] Amma buna baxmayaraq, mən belə hesab edirəm ki, bizim millətin əsas cəhəti *nəcabətdir* (Anar); **ALİCƏNABLIQ** *Alicənablıq* əsri deyil, bizim bu əsrimiz! (S.Rüstəm); **NƏCİBLİK** [Maşa:] Mən Bahadırın *nəcibliyinə*, kamalına ümid bağlayıb yəqin edirəm, birlikdə çarə tapılar (N.Norimanov).

nəcabətli *bax* əsil **1**

nəcasət *bax* murdarlıq **1**

nəcəsər *bax* xərrat

nəcəsərlıq *bax* xərratlıq

1. NƏCİB [Dadaş Qəhrəmanov:] Əsil *nəcib* adamlar yalnız sənin kimi mərd hərəkət eləyə bilərlər (M.Hüseyn); **ALİCƏNAB** [İbrahim xan] özünü *alicənab* göstərmək üçün, bu fürsətdən istifadə edərək, arvadların buraxılmasını tapşırdı (Çəmənzəminli); **COMƏRD** ..xəsis olan mədənçilər saxlanc arvadlarına qarşı çox *comərd* və əliaçıq idilər (A.Şaiq); **ƏSİLLİ** Xotkar qızı, şahnəsilli; Ağır elli, xan *əsilli* ("Koroğlu").

2. nəcib *bax* təmiz **1**

nəciblik *bax* nəcabət

NƏCİS (*bədənin müəyyən üzvlərindən maddələrin çıxması*) [Kişi:] *Nəcis* qoyusu bu təzliklə dolmaz (Çəmənzəminli); **İFRAZAT** İnsanın və heyvanın bədənindən bayıra çıxan şeylərdə (*ifrazatda*) həmişə mikroblar vardır (N.Norimanov); **PEYİN** (*heyvan və quşlarda*) [Əliheydər:] *Peyin* içində ağnayan donquz kimi murdar olubsunuz (N.Vəzirov).

NƏÇİ [Kəbirlinski Salmana:] Bax, məsələn, son *nəçisən*. Hə, de görüm nəçisən? (Anar); **NƏKARƏ** [Mirnəxur:] Son mənim canımı qurtardın, ay qonaq, indi də görüm kimsən, *nəkarəsən* (Çəmənzəminli).

nədamət *bax* peşmançılıq

nadim *bax* həmsöhbət

NƏF (*müxtəlif mənalarda*) Zəhmətim çəxdu, heç nəfim yox; Leyk həqqə ümidvarəm çox (S.Ə.Şirvani); Bugünkü teatrın iki *nəfi* var.. (N.Norimanov); **XEYİR** Xəlil üç dəfə İrana səfərinə gedib, hər dəfə bəqaidə *xeyir* edib qayıdıb (Ə.Haqverdiyev); **MƏNFƏƏT** Teatrımızın ikinci *mənfəəti* budur ki, bundan yığılan pul xərc olunacaq bu il müsəlman uşaqları üçün.. (N.Norimanov); **QAZANC** (*bax*).

NƏFƏR Elə bu vaxt göz qoyuram sağımdakı bir nəfərə (S.Vurğun); **BAŞ** (*allə üzvünə aid*) O biri ikigözlü monzildə yeddi *baş* külfəti olan Fərhad əmi yaşayırdı (M.İbrahimov); **ŞƏXS** Birdən qapı hücumla açıldı və içəri ortaboylu, arıq bir *şəxs* girdi (Y.Şirvan).

nəfəs-nəfəsə *bax* üzbəüz

nəfis *bax* tamah

nəğmə *bax* mahnı

nəğməkar *bax* xanəndə

1. NƏHAYƏT Qızışır hakimlərin; Məşvərəti, söhbəti; Aydın olur *nəhayət*. Qızxanımın illəti (B.Vahabzadə); **AXIR Kİ** Axır ki, duman seyrəkləşdi (R.Rza).

2. nəhayət *bax* son

NƏHAYƏTSİZ [Nizami:] *Nəhayətsiz* heç bir şey yoxdur (M.S.Ordubadi); **BİİNTƏHA** [Muzdur] xüsusilə düşdüyü bələdən.. xilas olub, divan xətirəsində qurtulmasını *biintəha şakir idi* (Qantəmir); **BİNƏHAYƏT** [Mənsur:] Məni obadilik olaraq belə dəryasının girdabi-*binəhayətinə* salıb cavan ömrünü, parlaq istiqbalımı qəri-zülməti-məzarə yerləşdirmə! (C.Cabbarlı); **İNTƏHASIZ** Şirvan düzü *intəhasız* bir dəniz kimi görünürdü (Ə.Vəliyev); **NAMÜTƏNAHİ** [Nizami:] Dünyaya *namütənahi* dəyənlər də yamlırlar (M.S.Ordubadi).

nəhayətsizlik *bax* sonsuzluq

nəhəng *bax* böyük **1**

nəhənglik *bax* böyüklük **1**

nəhr *bax* çay

NƏHS [Balağa:] *Nəhs* olsa da onların arasında on üçünü seçib götürdüm (H.Abbaszadə); **MƏŞUM** Hekayəmin qəhrəmanı yeni və *məşum* bir dövrün başlandığını bütün dəhşəti ilə duyub, qalstukunu bərkitdi (M.Hüseyn); **UĞURSUZ** (*bax*).

nəhv *bax* sintaksis

nəkarə *bax* nəçi

nəqarət *bax* süstlük

nəqd *bax* **1.** nağıl **1**; **2.** keçirici

NƏLBƏKİ [Prokuror] ..stəkanı götürdü və həvəssiz bir-iki qurtum içib, *nəlbəkiyə* qoydu (H.Abbaszadə); **STƏKANALTI** [Fatma arvad] gümüş *stəkanaltılarını*.. dalbadal çıxarır (Mir Cəlal); **BÖLMƏ** (*məh.*).

NƏM Bozon qoyur yerə öz qulağını; Dinləyir quyunun *nəm* torpağını (M.Rəhimə); **HÖYÜŞ** [Tububoyim:] Ana yer höyüşdür!.. (Çəmənzəminli); **İSLAQ** [Aslan boylə Qəmər] şən qəhqəhələrlə *islaq* otların arasından çiyələk dərib yeyirdilər (A.Şaiq); **NƏMİŞ** Hər yer yumşaqdır, *nəmişdir* (M.Rzaquluzadə); **NƏMLİ** Bu *nəmli* torpaqlar olsa da yerim.. (S.Vurğun); **NƏMNAK** Kuyini xunabeyi-çeşmimlə *nəmnak* eylərəm; Kipriyimlə asitanın gərdini pak eylərəm (M.Ə.Sabir); **RÜTUBƏT** [Səlimə:] Lakin otaq *rütubət* olduğundan, havası dözməyə dərəcədə ağır idi (İ.Əfəndiyev); **RÜTUBƏTLİ** Payızın *rütubətli* havaları başlanmış olduğundan soyuqluq hiss olunurdu (T.Ş.Simurğ); **YAŞ** Yer *yaş* idi (Y.Şirvan); **HÖYÜŞLÜ, NƏMİŞLİ.**

nəmək *bax* duz **1**

nəməkbəhərəm *bax* nankor

nəməkbəhərəmlıq *bax* nankorluq

nəməkdan *bax* duzqabı

nəmi *bax* anbar

nəmiş *bax* nəmli

nəmişli *bax* nəmli

nəmli *bax* nəm

nəmnak *bax* nəm

nəmütənahi *bax* sonsuzluq **1**

nənə *bax* ana

nənəlik *bax* analıq **2**

nənni *bax* beşik

nər *bax* dəvə

NƏRD Gündüzlər onlar.. bəlaca klubunda şahmat, *nard*, domino oynadı.. (M.İbrahimov); **NƏRDTAXTA** dur gedək onlara, həm bir *nərdtaxta* vuraq, həm də bu söhbəti deyək, o da yazsın jurnala (Qantəmir); **ŞEŞ-BEŞ** *(dan.)* [Fatalist:] kimi şeş-beş, kimi domino, şahmat oynayır (Z.Qarayev)

NƏRDİVAN Taxt-təvanın dalısından *nərdivanı* götürüb yerə qoydular (M.S.Ordubadi); **MERAC** *(dan.)* [Şeyx Sənan:] Bunu insanın ərşə *meracı*, Məni nəyim indi? Canlı dar ağacı (H.Cavidi); **PİLLƏKƏN** *(bax)*

nərdtaxta *bax* nərd

I nərə *bax* nərəbalığı

II nərə *bax* çığırtı

NƏRƏBALIĞI *(zool.)*, **NƏRƏ** *(balıq növü)*

NƏRGİZ *(bot.)*, **İLANQILINCI** *İlanqılıncı* burada qıyməti çiçək kimi satılırdı. Adını da dəyişdirib *nərgiz* qoyublar (Ə.Vəliyev), **NƏRGİZGÜLÜ** [Səlimə:] Nəhayət, qarlar altından baş qaldırmış çox kiçik bir *nərgizgülü* gördük (İ.Əfəndiyev)

nərgizgülü *bax* nərgiz

nəsəb *bax* nəsil

NƏSİHƏT Qızıl Arslan Əbubəkrə bu *nəsihətləri* verəndən sonra Təbrizə gəndərdi (M.S.Ordubadi), **İBRƏT** [Ata:] Üçqulaqdan çıxan zaman, bir şeri vurduxan zaman; El sonu pis baxan zaman, *ibrətin* olmur, olmasın! (M.Ə.Sabir); **MOİZƏ** *(din.)* [Yusif şəhrin bəyanzadələri] müftilərlə müqabil durub nəsihət və *moizə* qurdular (M.İ.Axundzadə); **ÖYÜD** Görürəm ki, göhrəmansan, sənə halaldır sudum. Qulağında yaxşı qalsın mənim sənə *öyüdüm* (S.Vurğun), **PƏND** *(bax.)* Qurəz ta mən sənə deyim Əgər mənim *pəndimi* qəbul eləsən yığışdır-düzəlləngi və qoy get Xorasana, Turkustana, ya bir *özgə* yerə (C.Məmmədquluzadə), **VƏZ** Molla Pirqulunun etdiyi *vəzindən* bir neçə söz danışmışıq (C.Məmmədquluzadə)

NƏSİHƏTÇİ *(mənəd. nəsihət verən)* [Hacı Mehdi Sərraf:] Başımdan ağıl, ovqatımı tələ eləmə, bələ gəlib mənə bir *nəsihətçi* (C.Hacıverdiyev), **MÜRŞİD** Gəmi

Nəsimi hürufilik təriqətinə və Nəiminin palaq şəxsiyyətinə qəlbən bağlanır və Fəzlullahi özünə *mürşid* qəbul edir (Anar); **NƏSİHƏTVERİCİ** Qızıl Arslan *nəsihətverici* bu surətdə dedi.. (M.S.Ordubadi).

1. **NƏSİL** Əsrlər, qərinələr gəlib keçir, insan *nəsilləri* dəyişir.. (M.İbrahimov), **ÖVLAD** Qəhrəmandır onun azad *övladı*. Qafqazda məşhurdur onların adı (A.Səhhət), **ZÜRRİYYƏT** [Səlim bəy:] ..Mirzənin, bu dur, saqqalı düşüb qurşağa, amma *zürriyyə* yoxdur (Ə.Haqverdiyev).

2. **NƏSİL** [Bəxtiyar:] Mənim bütün *nəsim* bəxtiyardır. (M.Hüseyn); **NƏSƏB** Koroğlu gəzdi laləsinə əsləni; Axtarmadı *nəsəbini* əslini (Aşıq Hüseyn Cavan); **FAMİLİYA** Şükür öyrəndi ki, bu kənddə bir-birinə qanlı iki *familiya* vardır (S.Hüseyn); **SÜLALƏ** Dorvişlik peşəsinin əsasını sofeviler *sülaləsindən* olan İran padşahı II Abbas qoymuşdu (Ə.Haqverdiyev); **TİRƏ** Əl bilir ki, onların törəməsi ilə bizim *tirə* omuşağı ulublar (S.Rəhimov).

nəsim *bax* yel I

nəsnə *bax* şey

nəş *bax* meyil

nəşə *bax* kef 1, sevinc

nəşədar *bax* nəşəli I

1. **NƏŞƏLƏNMƏK** [Əbülhəsən bəy:] Holo dünyanın şadlığından ümidini kəsə bəzi xəstə və zəif ürəklər də vardır ki, onlar daima ağlamaqdan *nəşələnir*, oylonçolərdən deyil, yas evlərində zövq aramağa çalışır (M.S.Ordubadi), **HƏZZ ALMAQ** Könül nə heç nəyə əhəmiyyət vermədən fəhlə qadınlarla söhbətdən *həzz alırdı* (X.Hasıllova), **LƏZZƏT ALMAQ** Məhzun bir qəlb, səhər günəşinin aləmə boxş etdiyi lətafətdən ziyadə, qürubun üfüqlər üzərində təsvir etdiyi məhzun lövhələrdən *ləzzət alır* (M.S.Ordubadi), **ZÖVQ ALMAQ** [Əbülhəsən bəy:] İndi növbət sizindir, hər kəs nədən *zövq alırsa* onu burada söyləməlidir (M.S.Ordubadi), **XUMARLANMAQ, ŞADLANMAQ** *(bax)*.

2. **naşələnmək** *bax* keflənmək

NƏŞƏLİ *(müxtəlif mənalarda)* Həmin gecə Zəki çox erkən qayıtdı. Həmişəki kimi *naşəli* görünürdü (A.Şıxlı); **NƏŞƏDAR** [Şəbanı:] Çünki mənim musiqidən *naşədar* olan səsim, qəmginlərin qulağında bayquş səsindən daha qəmlidir (M.S.Ordubadi); **ŞƏN** *(bax)*.

2. **naşəli** *bax* xoroş

naşriyyat *bax* mətbəə

naşriyyatçı *bax* mətbəəçi

1. **NƏTİCƏ, EPİLOQ** *(bax)*, **XÜLASƏ, YEKUN**

2. **nəticə** *bax* son

NƏVAZİŞ [Rəhim:] Qara gözlərinə isə, həsrət qalmışdım. Nəvaziş axtardım (M.Hüseyn); **OXŞAMA** İçindən *oxşama* səsi gəldi ikən Şərəfnisə gəlinin oxşayırdı (Ə.Cəfərzadə); **NAZLAMA, ƏZİZLƏMƏ, OXŞAYIŞ.**

nəvazişkar *bax* nəvazişli

NƏVAZİŞLİ *(mehribanlıq edən)* [Muradın] sönmüş ruhuna yalnız Nigarın *nəvazişli* ah bir sıcaqlıq verə bilərdi (S.Hüseyn); **İLİQ** Ə. Zərifin *iliq*, xoşhallandırıcı baxışları altında yeriyirdi (Ə.Kərim); **MEHRİBAN** Mən səni çox *mehriban*, səmimi dindirironi; Sən qırırsan könlümü bəzən, bəs bu nədəndir? (M.Rəhim); **NƏVAZİŞKAR** [Oqtay:] O zaman mən də salona baxınca munis çöhrələr, *nəvazişkar* oynaq afətlər görəcəyəm (T. şux gözlərilə məni axşayır (C.Cabbarlı).

nəzakət *bax* 1. qanacaq 1; tərbiyə 1; 2. zəriflik, incəlik 1

nəzakətli *bax* 1. qanacaqlı, tərbiyəli; 2. zərif, incə 1

nəzakətsiz *bax* qanacaqsız, tərbiyəsiz

NƏZARƏT *(müxtəlif mənalarda)* Ə. şəhər və rayonları ciddi *nəzarət* altına alarkən cinayətkarların umumi iclası Keşlə düzündə baş tutdu (M.S.Ordubadi); **KONTROL** [Bənövşə Vahidin:] Sənə ictimai *kontrol* yox, ictimai kötək lazımdır (M.İbrahimov); **TƏFTİŞ** Bürcəliyev açılmış qapıdan *təftiş* heyəti işləyən otağı dinlədi (S.Rəhimov); **YOXLAMA** [Zeynalov:] Böyük *yoxlama* gedir

Özü də mərkəzdəndir. Eşitdiyimə görə aftaritetni komissiyadır... (Ə.İldırımoğlu).

1. **NƏZARƏTÇİ, KONTROLÇU, KONTROLYOR, MÜFƏTİŞ** *(bax)*, **TƏFTİŞÇİ**

2. **nəzarətçi** *bax* gözətçi

NƏZARƏTSİZ Bostanı *nəzarətsiz* qoymağa Qarənin ürəyi gəlmirdi (Ə.Əbülhəsən); **BAXIMSIZ** Professor Şəndə Şəmilova bu gün də çox ağır operasiya elədiyinə görə, halsız xəstəni *baxımsız* qoyub evə dönmədi (B.Bayramov); **BAŞLI-BAŞINA** *(dan.)* [Alo:] Elə bilirdi ki, bu şeylər hamısı bu dünyada *başlı-başınadır*, ya da ki, bir işim sudur (S.Rəhimov); **KONTROLSUZ.**

nəzər *bax* 1. baxış 1; 2. bədbəxtlik 1

NƏZİR Kəbla Şirin vəd etdiyi *nəziri* vermir (Çəmənzəminli); **QURBAN** [Oddamdı:] ..kimi nə bacarırsa, nə qədər bacarırsa, nə qədər çox bacarırsa, müqəddəs adlara *qurban* gətirin (C.Cabbarlı); **NƏZİR-NİYAZ** [Məsimə:] Bütün qonşu kəndlərdən kor Seyid üçün *nəzir-niyaz* gəlirdi (S.Hüseyn).

nəzir-niyaz *bax* nəzir

nəzm *bax* şeir

nəcat *bax* qurtuluş

nidu *bax* səs I

NİFAQ *(iki tərəf arasında olan çəkişmə)* Yuxu Tanrım bizim aləyə öyrəşdiyindən ayrılmaq istəmuyirmiş, lakin əmioğullarının aralarına *nifaq* düşməsinə səbəb olmamaq üçün anam onun getməyinə izin verir (S.S.Axundov); **İKİTİRƏLİK** Kənddə *ikitirəlik*. Bir də ki, qarğaşalıq; Salıb, Pirəli etdi; Açıq-aydın paşalıq (M.Rəhim).

1. **NİFRƏT, İKRAH** [Qondab:] Mən ona [Şirinə] baxdıqca sanki bu istəliza *nifrətə* çevrilir, əminəbən zəri gəlmiş bir adamın *ikrahını* ifadə edirdi (B.Bayramov); **TƏNƏFFÜR** *(ərz.)* [Sitarə:] Ah, mən bu adamı artıq görməyirəm, ismindən belə *tənəffür* edərkən yenə də sevirəm (A.Şıxlı).

2. **nifrət** *bax* kin, lənət

nifrin *bax* qarğış

nigah *bax* baxış I

nigahban *bax* gözətçi

NİGARAN [Umur bəbə] Bir şey tapmadılar, *nigaran*, səksəkə ilə çıxıb getdilər (H.Abbaszadə); **MÜŞTƏRİB** Abdulla kişi *müztərib* və qəmgin səslə: – Qızı Həmzəyə verdilər – dedi (M.Hüseyn); **NARAHAT** (bax)

NİGARANÇILIQ, NARAHATÇILIQ
nihal bax fidan

NİKAH Yalnız bunları qət etdikdən sonra *nikaha* razılıq verdilər (M.İbrahimov); **EVLƏNMƏ** O günün səhəri Şərifzadə və Qəmər xanımın şahidliyi ilə Zeynalın Mehrbanla *evlənməsi* rəsmdə qeyd olundu (S.Hüseyn); **ƏQD** (*köhn.*) Filosof deyir *"Əqd-nikah"* vaxtında özünüzə sual verin, görün evləndiyiniz arvadla lap qocalanadək söhbət eləməyə qadir ola biləcəksinizmi?.. (Çəmənzəminli); **İZDİVAC** (*köhn.*) O, Qızıl Arslanın bu izdivacdan razı qalmayaraq toya düşmən gözü ilə baxmasından qorxurdu (M.S.Ordubadi); **KƏBİN** *Kəbin* əhvalatını bitirməkdən ötrü əvvəlcə mənim bu əqdim qeyd olunmalı idi (S.S.Axundov)

NİKAHLANMAQ, KƏBİNİ KƏSİLMƏK
NİKAHLI, EVLİ, KƏBİNLİ
NİKAHSIZ, KƏBİNSİZ
nikbət bax bədbəxtlik 1

NİKBİN *Nikbin* hissləri ümyimi bürüyürdü (Çəmənzəminli); **OPTİMİST** Pyesdən sonra Qurki *optimist* adı ilə vidalaşa bilər (Çəmənzəminli)

NİKBİNLİK Onlar tez və asan qələbə çalır, çoxlu hökmanə sözlər danışır, nəsihət edir və sadəlövhlərə qüngül *nikbinlik* göstərirlər (M.Arif); **OPTİMİZM** Etrafımızdakı sahiblik, *optimizm* atəşini toxtadırdı (H.Bayramov); **OPTİMİSTLİK.**

niqabi bax rubənd
niqablı bax rubəndli

NİMÇƏ [Əbdülhəsən bəy] Sonra bir *nimçə* kömək əllərində aşpazlar da gəldi (M.S.Ordubadi); **BOŞQAB** [Səməd] Səni alan köpəkoğlu bir *boşqab* xörəkə istəyəcək, və yox (M.İbrahimov); **KASA** [Səməd] Heç olmasa *kasanı* sındıdan ayır (M.İbrahimov); **MASQURA** *Masqurada* bir az pendir, bir az doşab vardı (C.Cabbarlı).

NİMDAŞ (*geyilmiş paltar və s.*) [Sürəyyə] Ayıb deyil mən camaat içinə *nimdaş* paltarda çıxım? (Ə.Qasımov); **KÖHNƏ** [Aydın:] Anlayıram Çoxusu da onun üçün örtüsün ki paltarların *köhnədir* (C.Cabbarlı).

niş bax neştər 1

1. NİŞAN, AD, ADAX, DEYİK

2. nişan bax 1. nişanə; 2. nişangah; 3. medal

NİŞANBAZLIQ Mehtər Zamanın dünyagörmüş sözü deyildi, olındəki dostmalında sovqatı, avağında çarıqı şəhərin yavıqlığındakı kənd *nişanbazlığa* gedirdi.. (Çəmənzəminli); **ADAXLIBAZLIQ** [Məşədi İbad:] Məşədi qorxdum *adaxlıbazlığa* gedə gələm (Ü.Hacıbəyov).

nişançı bax atıcı

NİŞANƏ Göyhər üzünü küçəyə atdı, qızdan bir *nişanə* görmədi (Çəmənzəminli); **ƏSƏR, ƏLAMƏT** Onu səsləyib, etdim sonra yanıma diqqət; Heykəldən qalmayıbdır gördüm *əsər, əlamət* (M.Rahim); **ƏSƏR-ƏLAMƏT** İndi o meydandan *əsər-əlamət* belə qalmayıb (H.Abbaszadə); **İZ** Sinəmdə yer salıb o gündən bəri; Amansız övqumuz yara *izləri* (M.Rahim); **NİŞAN** Əzabdan, iyirmi günçədən, zindandan, kölələkdən; Qalmasın Yer üzündə bir *nişan* kölələkdən (S.Rüstəm)

NİŞANGAH, HƏDƏF, NİŞAN.

1. NİŞANLAMAQ [Dilarə] Bolku onu elçi-zad getməyək, *nişanlamışdıq* bəlkə (Anar); **ADAXLAMAQ** [Rza:] Üç il olardı ki, atamgil onu mənə *adaxlamağa* hazırlaşırdılar. (M.İbrahimov); **NİŞANLANDIRMAQ** [Qəndab.] Kənd camaatı muhəndisə xalam qızını çoxdan *nişanlandırıb*, çoxdan evləndirmişdi (B.Bayramov); **ADAXLANDIRMAQ, AD ELƏMƏK, NİŞAN TAXMAQ, ÖZÜK TAXMAQ.**

2. NİŞANLAMAQ, İŞARƏ QOYMAQ, NİŞAN QOYMAQ

3. nişanlamaq bax tuşlamaq
nişanlandırmaq bax nişanlamaq 1

NİŞANLANMAQ [Qəndab:] Çingiz qabadan utandığım üçün ona Məzahirlə *nişanlanmağınız* barədə heç bir söz deməmişdim (B.Bayramov); **ADAXLANMAQ** Bu il *adaxlanmaq* və toy haqqında heç danışıq da ola bilməz (M.İbrahimov); **AD OLMAQ** [Şahbaz boy:] Bos nə üçün evlənmirsən? Özün bilirsən ki, o sənə *ad olubdur* (S.S.Axundov); **NİŞAN TAXILMAQ/QOYULMAQ, ÖZÜK TAXILMAQ.**

NİŞANLI [Həmidə qızına:] Veriliş qurtaran kimi *nişanlın* maşın tutub gələcək (Anar); **ADAXLI** Hamı bilirdi ki, o, Qəzənfərin *adaxlısıdır* (S.Vəliyev); **DEYİKLİ** Qız elə əvvəldən oğlunun *deyiklisiydi* (M.İbrahimov); **NAMİZƏD** (*köhn.*) [Cavad xan Fərhada:] İndi burada sən mənə namussuz deyirsən, namussuz sonsən ki, *namizədini* aparmışam (C.Cabbarlı).

NİŞASTA, KRAXMAL
NİŞASTALAMAQ, KRAXMALLAMAQ
NİŞASTALI, KRAXMALLI

1. NİTQ, DİL, DANIŞIQ (*danışma tərzi*)

2. NİTQ, ÇIXIŞ, MƏRUZƏ

NİYƏ, NƏ SƏBƏBƏ GÖRƏ, NƏ ÜÇÜN, NƏDƏN, NƏDƏN ÖTRÜ, NƏYƏ GÖRƏ

1. NİYYƏT, QƏSD, QƏRƏZ

2. niyyət bax arzu, məqsəd

1. NİZAM ..Hacı Məcid əfəndi Cümə məscid mədrəsəsinin *nizamını* pozdu (C.Məmmədquluzadə); **İNTİZAM** [Oğlan:] Bizim evimizdə *intizam* və ölçü altına girə biləcək bir şey yoxdur (M.S.Ordubadi). **QAYDA, MİZAN, TƏRTİB, ÜSUL.**

2. NİZAM, CƏRGƏ, SIRA, SƏF

NİZAM-İNTİZAM, QAYDA-QANUN
Axşamlar *nizam-intizama, qayda-qanuna* nəzarət etmək üçün sirkin qabağında milis bölgələri gəzişir, növbə çəkirdilər (H.Abbaszadə); **NİZAM.**

nizamiyyə bax kazarma

1. NİZAMSIZ Goldiyev ay işığında *nizamsız*, adda-budda tikilmiş kənd evlərinin arasından keçdi (Mir Cəlal); **BİNİZAM** [Connotoli ağa:] ..amma onunla belə geno bir belə *binizam* ev olmaz (N.Vəzirov); **QAYDASIZ** Məhsulun *qaydasız* yığılması kolxoza böyük zərər vurur (Ə.Vəliyev); **PƏRTÖV** (*köhn.*), **SƏLİQƏSİZ.**

2. NİZAMSIZ *Nizamsız* ordunun monası varmı? (S.Vurğun); **PƏRAKƏNDƏ** Qoşun dəstə-dəstə, *pərakəndə* bir halda gəlib keçirdi (Çəmənzəminli); **DAĞINIQ, İNTİZAMSIZ, QEYRİ-MÜNTƏZƏM,**

1. NİZAMSIZLIQ Və məhz onda arvadın danışığında, horokotində, *nizamsızlıq*, qeyri-adilik zühur elədi (Ə.Hacızadə); **BİƏNDAZƏLİK** ..hamısının evini tarac etdilər, onva-onva *biəndazəlik* və şərarət əmələ gətirdilər (M.F.Axundzadə); **DAĞINIQLIQ, İNTİZAMSIZLIQ, QAYDASIZLIQ, QEYRİ-MÜNTƏZƏMLİK, PƏRAKƏNDƏLİK.**

2. nizamsızlıq bax özbaşınalıq, hərəmərclik

NİZƏ ..başlar *nizəyə* taxılacaq, qan su yerinə axacaqdı (Çəmənzəminli); **CİDA** (*kl.ed.*) Tikmə nəmazını gözümə bir *cida* kimi; Göstər müəmilələrdəki təyinin, ey omu! (M.Ə.Sabir); **MİZRAQ** [Elxan:] Solmaz, öksüz küllər tanrısı, Solmaz, uğrunda gözəmmiş bir dağ, çarpışmamış bir meydan buraxmayan, öz sevimli qardaşının belə *mizrağına* köks gərən sevinci bir könül səndən nə istəyə bilər (C.Cabbarlı).

nöbət bax növbə

NOXTA (*atda*) Əmiraslan Nurəddini ata mindirib *noxtanın* ucundan yapışdı (S.S.Axundov); **OVSAR** (*dəvədə*) Bu çınarın dövrəsi *ovsarları* bir-birinə bağlanan dəvə karvanlarının, at, ulaqla yuxdaşıyan çarvadarların düşərgə yeri olmuşdu (S.Rəhimov)

NOXTALAMAQ (*ata aid*) [Alo] yubmı *noxtalayıb* yeka toxum xurcununun yanına çəkdi (S.Rəhimov); **OVSARLAMAQ** (*də-*

...ə qədəm Dəvəni əvvəl *əyarla*, sonra Allaha ismarla (Ata sözü).

NORMAL, ADİ, TƏBİİ
NOVATOR, YENİLİKÇİ
NOVATORLUQ, YENİLİKÇİLİK
NOVRUZGÜLÜ, NƏDİCƏGÜLÜ

NÖKƏR [Aşıq Vəli:] Hər nə buyurursunuz *nökərinizəm* Vəli can ilən-baş ilən qulluğunuzda hazırdır (N.Vəzirov); **GƏDA** (*dan.*) Rəhmə gəlib, padşahım, deməzsən; Harda qalıb bu dərgahın *gədası* (Q.Zakir); **GƏDƏ** (*dan.*) [Sara bikə:] [Zeynəbin] atası Yumurta Heydər kim idi? Murad bəyin qapısının *gədası* deyilmiydi? (Ə.məmur); **LAKEY** (*köhn.*) Burjuaziyamın *lakeyləri* Bakıda açılğın müdhiş əllərini Sovet hökumətinin üleyhinə qaldırmaq vaxtı yetişdiyini hiss etdi (M.S.Ordubadı). **XİDMƏTÇİ** (*bax*)

1. NÖQSAN (*çatışmayan cəhət*) Qeysər çürkinliyi özü üçün *nöqsan* saymır, hətta qadınlarla bu xüsusda söhbət edərkən, heç bir işdə gözəllərdən geri qalmadığını söyləyirdi (M.Hüseyn). **AYIB** Gördəmnə, qəmətində *əyib* yox (M.P.Vaqif); **EYİB** Allaha şükür, lalə yanağında *eyib* yox, Dişində, dəhanında, dodağında *eyib* yox (M.P.Vaqif), **ƏSKİKLİK** [Əkbər] özündə bir *əskiklik* duyurdu (Mir Cəlal), **İRAD** O qızışdıqca öz-özünü alovlandırırdı, haş nazının *iradlarına* qarşı çıxıb dəşinə doymə yindən qalmırdı. (S.Rəhimov). **QÜSUR** Xoş saatda xoş gəlibdi cahana, Yoxdu gözəlliyə *qüsur* bəhanə (Aşıq Ələsgər). **QƏBAHƏT.**

2. nöqsan *bax* səh.

NÖQSANLI, EYİBLİ, QÜSURLU, NAQİS, SƏHVLİ, ƏSKİK

NÖQSANSIZ, BİNÖQSAN, EYİBSİZ, QÜSURSUZ, SƏHVSİZ

nöqteyi-nəzər *bax* fikir 1

1. NÖMRƏ Birinci *nömrəni* həlolıkdə, gələcəyə əl uzatmaq istəmiyib bərayi-ehtiyat artıq yox, ancaq min ədəd çap etməyi qərara aldıq (C.Məmmədquluzadə). **ŞÜMARƏ** (*köhn.*) Təqribi-müxtəlif hadisələrdən neçə kı-

keçən *şümarədə* ərz olunmuşdu, maliyyə idarəsindən sonra növbət nizamiyyəyə yetişəcəkdir.. (C.Məmmədquluzadə); **SAY.**

2. nümrə *bax* hoqqa 1 1; hiylə

1. NÖV Tağı əminin iki *növ* ov quşu olardı (S.S.Axundov); **CÜR** Axırıncı çərşənbə gecəsi yeddi növ (*cür*) meyvə qurusu alıb boşqablara qoyur və dövrəsində kıçık şamlar yandırırdılar (A.Şaiq); **DÜRLÜ** [Bəhram:] Yox, mənim ürəyimdə başqa *dürlü* hisslər oyanır (C.Cabbarlı); **QƏBİL** Bizim mübarizə apardığımız əmir də bu *qəbil* adamlardandır (M.S.Ordubadi); **QİSİM/QİSM** Məlum şeydir kı, burada İsmayıl bəyin cavabı iki *qisim* ola bilərdi.. (C.Məmmədquluzadə). [Sona:] Monco, inam məsələsində adamları beş *qism* olur (N.Nərimanov).

2. növ *bax* çeşid

3. növ *bax* cins 2

NÖVBƏ/NÖVBƏT [Vəli:] Gətməliyik *növbə* çatıb Azərbaycana (M.İbrahimov) [Əbülhüseyn bəy:] ..Xoşu xanımla Hüsnü xanımın siğə *növbəti* hələ yetişməmişdi (M.S.Ordubadi), **NOBAT** [Zeynal:] Biri deyir, *su nobatımdır*, gələ bilmənəm, biri deyir doyırmana dən aparacağam (C.Məmmədquluzadə); **SIRA.**

növbədənkənar *bax* fövqəladə 2
növbənöv *bax* cürbəcür
növcavan *bax* cavan
növhə *bax* **1.** mərsiyə, ağı 1
növhəxan *bax* mərsiyəxan
növ-növ *bax* cürbəcür
növrəstə *bax* yeniyetmə
nur *bax* işıq
nurlandırmaq *bax* işıqlandırmaq
nurlanmaq *bax* işıqlanmaq 1
nurlu *bax* işıqlı
nursuz *bax* işıqsız 1
nuş *bax* **1.** şirin; 2. içki
nüdrətən *bax* **1.** arabir, 2. gözlənmədən

1. NÜFUZ, AVTORİTET [Tohmaz:] bilirdi kı, məsələn Kulbiyev üçün *nüfuz*, prestij, avtoritet məsələsidir (M.İbrahimov)

ZABİTƏ Xanpərinin *zabitəsi* oksilir, inadı *azalırdı* (Ə.Vəliyev).

2. nüfuz *bax* hörmət; ad-san
nüfuzlu *bax* hörmətli
nüfuzsuz *bax* hörmətsiz
nümayan *bax* aşkar

NÜMAYƏNDƏ Qızıl Arslanın bu sözündən sonra xəlifə öz *nümayəndələrini* göndərib Qızıl Arslanın nə şəraitlə sülh etmək istədiyini soruşdu (M.S.Ordubadi); **ELÇİ** [Allahyar] yuxarı dağ kəndlərinə gəlmiş və orada Məlöyi görüb *elçi* düşmüşdü (İ.Şıxlı); **MÜMƏSSİL** (*köhn.*) Süleyman paşanın *müməssili* uzun-uzadı danışdı (Çəmənzəminli).

1. NÜMUNƏ [Adilə:] Gərək rayonun rəhbər işçilərinin qohumları daha yaxşı, daha təmiz işləsinlər, başqalarına *nümunə* olsunlar (Ə.Qasımov); **GÖRK** [Coşqunlu:] O da yazır kı, hamının qəbağında döyə-döyə öldürün, qoyun başqasına *görk* olsun (H.Məlikdiyev); **MİSAL** Son bizim öz həyatımızı *misal* götürə bilərsən (M.S.Ordubadi); **ÖRNƏK** Ana tərbiyənin nə dərəcədə vacib olmağını gərək düşünsün. Özünü islah edib övladına *örnək* (sənmoşq) etsin (Çəmənzəminli); **TİMSAL** ..qüdrətim *timsalıvan* son; Ölkənin dövləti, camalısan son (N.Rəfibəyli).

2. NÜMUNƏ (*əyani misal, canlı şahid*) O zaman Tiflisdə Baş Maarif şöbəsinin tapşırığı ilə gürcü.. və Azərbaycan müəllimləri tərəfindən rusca yazılmış xalq ədəbiyyatı *nümunələri* kitab şəklində nəşr edilmişdi (A.Şaiq); **MİSAL, TİMSAL.**

nüsxə *bax* **1.** resept; **2.** dono 1
nüsxəbənd *bax* reseptçi
nütfə *bax* sperma

Oo

1. OBA (*bir neçə evdən ibarət kiçik kənd*) [Divanboyu:] Oğlan, *obanız* buradan nə qədər olar? (M.F.Axundzadə). **ŞƏNLİK** ...ilk nəfərləri *şənliyə* girən saata qədər onun alvere bütün kəndi öz pəncəsi altında əzirdi (M.Hüseyn). **KƏND** (*bax*).

2. oba *bax* köçəbə

obaşdan *bax* tezdən, alaqaranlıq

obraz *bax* surət I

OBRAZLI, CANLI, İFADƏLİ

1. OBYEKTİV [İmamqulu:] Golın *obyektiv* səbəblər axtarmayaq (M.İbrahimov); **REAL** Aşıq Ələsgər, Qaçaq Nəbi və Hacər isə, dastan və poeziya personajları olmaqla bərabər, dövrümüzün yaxın bir mənzilinə çatmış *real* şəxsiyyətdir (Anar)

2. obyektiv *bax* qərəzsiz

ocaq *bax* pir I

OD, ATƏŞ Sınəm başdan-başa *oddur, atəşdir*. Ömrüm soadətə əvvəldən eşdir (M.Rahim). **NAR** (*kl.ed.*) Arsız, qəmsiz nə günümə gülursən?! Yandırarlar səni *narın* içində (Aşıq Ələsgər).

oda *bax* otaq

odlamaq *bax* alışdırmaq I

odlanmaq *bax* alışmaq I

1. ODLU, ALOVLU, ATƏŞİN (*odlu olan*)

2. odlu *bax* alışqın I

OFİS, OTAQ, İDARƏ, KABİNET

ofisiant *bax* xörəkpaylayan

oğlaq *bax* çəpiş

OĞLAN [Divanboyu:] *Oğlan*, mənim sənə yazığım gəlir (M.F.Axundzadə). **GƏDƏ** (*dan.*) [Naçalnik:] *A gədə* doğrudan'də, sənı buraxarəm (M.F.Axundzadə)

oğraş *bax* oğru

OĞRU *Oğrular* da qonşu evdən keçib, damın üstündə dolaşır, aşağı enməyə məqam gözləyir (Çəmənzəminli). **CİBGİR** (*cibdən oğurluq edən*) Böyüklərdən eşitdiklərimə əsasən oğrulara, yazıçılara, *cibgirlərə*, adam öldürənlərə açıq nifrətlə baxardılar (M.İbrahimov); **ƏLİƏYRİ** (*dan.*) [Qarovulçu:] Bir-iki nəfər *əliayrı* ilə əlaqəyə girib gecələr dəyirmanından unu tay-tay daşıyıb aparırmışlar (H.Abbaszadə); **ƏLİUZUN** [Mirzə Həmid:] Neynək, sizdə də inqilab qələbə çalar, *əliuzunların* qollarını qanırıb dallarında möhkəm bağlayarlar (H.Abbaszadə); **ƏYYAR** *Əyyarlar* başladılar Dəmirçioğlunun üstünə bihuşdan sopməyə ("Koroğlu"); **XIRSIZ** Sizcə *xırsızlara* lazımsa cəza; Dolmuşdur həp dünya: Öylə *xırsız* bilirmi; çaldığın milyonlarla... (H.Cavid); **XƏSPUŞ** (*xırda oğru*) Qadın onu görmüşdü, gözdən qoymurdu, yanındakılara xəbərdarlıq elədi. "Ağız, aşıq olun, bu gedə *xəspuşa* oxşayır, bayaqdan buralarda gir-gir girlonir" (H.Abbaszadə)

OĞUL [Cabbar bəy:] Cahangir bəy mənim tamam var-yoxumu əlimdən alsın, başımı dönüm, mani o namərd *oğlumdan* xilas etsin (N.Vəzirov); **GƏDƏ** (*dan.*) [Əbdürrəhim bəy:] Xanım, doğrudur, mən özüm İskəndər bəyin *gədəsini* gördüm (N.Vəzirov); **İBN** (*köhn.*) [Şeyx Sənan:] *İbn* Moryom asıldı dara, fəqət, onu tənrəə varmıdır həzəto? (H.Cavid) **PƏSƏR** (*kl.ed.*) Bihörmət olubdur pədərə *pəsər* (Q.Zakir).

OĞURLAMAQ Mən... Mən onu özündən; *Oğurlamuq* istədım; O mənı oğurladı (B.Vahabzadə), **APARMAQ** [Pristav:] Bu kasıb bədbəxtin öküzünü *aparıbsan*, binəvanı oğrunnda qoyubsan (Ə.Haqverdiyev); **CIBLƏMƏK** (*cibdən oğurlamaq*) [Zalxa:] ...Mirzə Hüseyn yalançısan, oğrusan, iki min beş yüz manatı özün *cıblamısan* (S.Rəhman); **ÇALMAQ** (*dan.*) [Otel sahibi:] Üç min manat pulla bir qızıl saatını *çalıb* getmişdi (M.S.Ordubadi); **ÇIRPIŞDIRMAQ** [Aslan:] Sonra *çırpışdıracağam* (S.Rəhman); **QAPMAQ** Dedi – Yorğan üçün imiş bu tələs. Yorğanı *qapdılar*, kusildi savaş (M.Ə.Sabir). **VURMAQ** (*məc., dan.*) [Əhməd:] Sandıqçanı *vurmuşam*, içi dolu pul (N.Nərimanov).

OĞURLUQ ...o mənı apardı inəyi göstərsin və onun *oğurluğu* barəsində məlumat versin (C.Məmmədquluzadə). **ƏLİƏYRİLİK** Sambalovun özünü *əliayrılık* üstündə

şdən çıxartdılar (S.Rəhimov); **ƏLİUZUNLUQ** Demirəm, bəlkə bu axır vaxtlarda onlar bir qolçomaq tayfa ilə sayuz olduqlarına görə Kilid kəndinə *əliuzunluq* eləyələr (Ə.Qəmküsar); **ƏYYARLIQ** [Hacı Rəcəbli:] Bu qərvinli Şeydadır ki, gündüz sərrafluq elər, gecə *əyyarlıq* (M.F.Axundzadə); **XIRSIZLIQ** Gördüyümüz bu hərif *xırsızlıqlar* yapdı (M.Rahim).

1. OX (*yaydan atılan ox və müxtəlif maşınlarda*) Üç yeləkli qayım *oxlar* atılırdı.. (Anar); **XƏDƏNG** (*kl.ed.*) Müğənnin *xədəngi* bağrını deşdi; Tutginon qolundan, ürəyim keçdi.. (Molla Cümə); **TİR** (*kl.ed.*) Verməydi əgər dostino *tir* ilə kamanın; Seyd olmaz idim, mən doxi seydolkon olurdun (S.Ə.Şirvani).

2. OX (*coğr.*), **MEHVƏR**

OXLOV (*xəmir yaymaq üçün alət*) Nabat *oxlovu* Köçərinin yanına çəkdi.. (B.Bayramov); **GAR** (*məh.*) *Garnan* bozdamac, çürək pişirməkçündür (ADDL); **VƏRDƏNƏ** Misandarın işarəsino rayət edərək, gənclər bir tərəfi nazik olan, *vərdənəyə* bənzər millərdən yapışıb oynatmağa başladılar (Çəmənzəminli).

I OXŞAMAQ Redaksiya rəssamı fotoşəkli çox qayıyıb düzəliş etdiyi üçün silah *oğuna* az *oxşuyurdu* (H.Abbaszadə); **BƏNZƏMƏK** Bu səs, çağırışdan artıq *oks*-sədaya *bənzəyirdi* (M.Hüseyn); **ÇƏKMƏK** (*məc., dan.*) [Göyərçin:] Bunlar qalsa Cəbi də bunlara oxşayacaq. O, Şəfu babasına *çəkəcək* (S.Rəhimov); **EYNİLƏŞMƏK, BİR CÜR OLMAQ.**

II OXŞAMAQ [Aslanın] belə kövrəldiyini gurən Gilə arvad növbəsini qucağına alıb.. *oxşamağa* başladı (Ə.Vəliyev); **ƏZİZLƏMƏK** Bir-birinizi *əzizləyirsiniz*... (Ə.Əfəndiyev); **NAZI İLƏ OYNAMAQ** [Güləndam:] O ata-ana ki uşağın *nazı ilə oynamır*, balaca cızığından çıxdı, qapazı vurur başına (H.Abbaszadə); **NAZLAMAQ** Üstünə bozukli yumşaq taftadan; Alalə çökərdi, *nazlardı* sonı (R.Rza); **NƏVAZİŞ ETMƏK** *Nəvazış eylədim*, çox tutdum dilo; Ölümi çəkəndə o qaçdı məndən. (H.Billuri); **SEVMƏK** Hoqiqət ar

və arvad Bahadıra nəinki bir eyib tapırmırdılar, hətta onu *sevirdilər* (N.Nərimanov).

III oxşamaq *bax* sığallamaq

OXŞAR Yanılmaram, söyləsən çox qıza *oxşarın* var (M.Rahim); **BƏNZƏR** Sənin *bənzərin* ancaq sadə bir həyat olar (M.Rahim); **BƏRABƏR** Cümlo kəsdən artıq, *bərabəri* yox (M.P.Vaqif); **MİSL** (Hacı Murad:] Deyir ki, gərək elo toy eləyəm ki, *misli* bu şəhərimizdə olmamış ola (S.S.Axundov), **UYĞUN** (*bax*)

OXŞARLIQ *Oxşarlıq* düşmüşdü dünya payıma; *Oxşarlıq* üstündə qurduın işimi (S.Tahir); **BƏNZƏRLİK** Ona baxdıqca qürurlanırım; insan olduğuma; Həm kainatə *bənzərliyimə;* həm qumə.. (R.Rza); **BƏNZƏYİŞ** Doğrudan da, bir az əvvəl Eldarın oxuduğu o nəğmə ilo bülbülün nəğməsi arasında nə böyük bir *bənzəyiş* vardı?! (M.Rzaquluzadə); **EYNİYYƏT** Qoy bir *eyniyyəti* mən salım yada (M.Rahim); **EYNİLİK** Lakin yelloncək sürətlo qalxıb endikcə Veysin fikirlərində də elə bil *eynilik* artırdı (Ə.Əbülhəsən); **ŞƏBAİHƏT** (*köhn.*) [Sitaro:] Zira bilsəniz Cavadano qədər *şəbahət* var idi (A.Şaiq); **MÜŞABİHƏT** Füzuli Şah dağı, mən kiçik təpə; Varmı aramızda bir *müşabihət?*. (M.Rahim); **OXŞAMA.**

OXŞATMAQ Mən ürəkdən vurulmuşam bir qıza, *Oxşatmayın*, gəlin onu ulduza (M.Rahim); **BƏNZƏTMƏK** Bəzilori Na arani obədi həyat boxş edən ağaca *bənzədir* (Çəmənzəminli); **EYNİLƏŞDİRMƏK.**

oxu *bax* qiraət

OXUCU (*oxu ilə məşğul olan*) Bunu bəlkə sosi sənma *oxucum!* O, yerin altına eyləyir hücum (M.Rahim); **QARE** (*köhn.*) ...Niyə bos böylə bəxoldırsan, a *qare*, gözünü; Yoxsa bu ayinədə oyrı görürsən özünü?! (M.Ə.Sabir); **QİRAƏTÇİ** Məktəbimizin idman zalı böyük idi, bayram şənliyi orada keçirildi. Əvvəlcə musiqiçilər, *qiraətçilər* çıxdılar (H.Abbaszadə); **MÜTALİÇİ** Mənim isə ehtirası *mütaliçi* idi (Ə.Məmmədxanlı); **OXUYAN** Bu təsəvvürdə olan *oxuyanlar* az deyil (N.Nərimanov).

1. OXUMAQ [Qondab:] Çoxlu kitab *oxutdu* şirin-şirin danışdığımı, fərasətli poçtalyon olduğumu tərifləditlər (B.Bayramov); **QİRAƏT ETMƏK** [Molla.] Sabahdan xudmanı *qiraət* edərik (S.Rəhimov). **MÜTALİƏ ETMƏK** [Kamal] xüsusən neft quyularının səmərəli istismar üsullarından danışan kitabçaları yığıb saxlayır, ayrıca, diqqətlə *mütaliə edirdi* (M.İbrahimov)

2. OXUMAQ [Çocuqlar] əlifbadan başlayaraq yeddi il burada *oxuyurlar* (Çəmənzəminli). **TƏHSİL ALMAQ** [Gənc:] Orada bir neçə ilə *təhsil alıb* hakim olacağım, vətənim üçün mənfəətli bir üzv olacağam (S.S.Axundov). **TƏHSİL GÖRMƏK** Burada beş min çocuq *təhsil görür* (Çəmənzəminli).

3. OXUMAQ (*quşlar haqqında*) ..Günəş doğanda kənd bağlarında quşlar *oxumurdu* (Ə.Məmmədxanlı); **CƏH-CƏH VURMAQ** Quşlar, quşlar, a quşlar, Qarənquşlar, a quşlar, *Cəh-cəh vurun* burada.. (A.Şaiq). **ÖTMƏK** Bülbül cəh-cəh vurub gəlirdi dilə; *Ötürdü* sağlığı o duya-duya (Ə.Kürçaylı); **ÖTÜŞMƏK** Gülüşür pombo al, bəyaz güllər, *Ötüşür* hər tərəfdə bülbüllər (H.Cavid).

4. oxumaq *bax* söyləmək I

5. oxumaq *bax* sezmək

oxumuş *bax* savadlı

oxuyan *bax* **1.** müğənni; **2.** oxucu; **3.** savadlı

OKEAN (*böyük dəniz*) Buna göl dedi; ona *okean* (R.Rza); **ÜMMAN** Yenə külək uğuldayır, çalxalanır *ümman* (Ə.Cəmil).

OLDUQCA Şəhər *olduqca* gözəl və zəngin idi (Ü.Cəfərova); **ÇOX** Hava *çox* isti idi (Çəmənzəminli). **DƏDİKCƏ** [Qorxmaz:] 1947-ci ildə tərxis olunub qayıdanda *dədikcə* ağıllı və bikef idi (Ə.Vəliyev); **QAYƏT** (*kəlm.*) Tükəzban *qayət* hirsli olaraq içəri daxil oldu (B.Talıblı); **SON DƏRƏCƏ** [Məsərrət] *son dərəcə* əsəbi və hiddətli bir adamdır (A.Şaiq)

OLMAQ Qonşu, yenə nə *olub*? deyə soruşdum (S.Rüstəm), **BAŞ VERMƏK** [Kamal:] Son günlər bu kuçə hadisələri çox *tez-tez baş verir* (M.S.Ordubadi), **BULUNMAQ** [Bahadır:] Xristian aləmində ruhanilər elmlərə düşmən olublarsa da padşahlar və dövlətlər ruhanilərlə müdam *müharibədə bulunublar* (N.Vəzirov).

olmuya *bax* bolka

OMBA Amma kəndlən çıxıb həstanlar arasındakı cığıra təzəcə ayaq basmışdıq ki, anac bir dovşanın *ombasını* yuxarı ata-ata qabağımıza düşüb qaçdığını görmüşdük (Ə.Məmmədxanlı); **YANBIZ** Atların islanmış *yanbızları* parıldayırdı (İ.Şıxlı).

ombudsman *bax* müvəkkil

omda *bax* kəndxuda

ONLUQ (*on manat miqdarında olan*) Xidmətçi tərəddüdlə ollorim oynaqda davam edərkən oşrəf onun oveuna bir *onluq* basdı (A.Şaiq); **ÇERVON, ONMANATLIQ** Hacı Kərim Rəxtiyarın qarşısına səkkiz dənə *onmanatlıq çervon* saydı (S.Hüseyn).

onmənatlıq *bax* onluq

onurğa *bax* fəqərə I

OPERASİYA [Leyla:] Doktor Ağalarovla *operasiyaya* hazırlaşırıq (B.Bayramov) **CƏRRAHİYYƏ ƏMƏLİYYATI** *Cərrahiyyə əməliyyatı* aparmaq mümkün idi (B.Bayramov); **ƏMƏLİYYAT** [Dilarə:] Bıçaqlar toraşlanır; *Əməliyyat* başlanır (B.Vahabzadə).

optimal *bax* əlverişli

optimist *bax* nikbin

optimistlik *bax* optimizm

optimizm *bax* nikbinlik

oraq *bax* çin I

ordu *bax* qoşun

ordugah *bax* düşərgə I

ORFOQRAFİYA (*düzgün yazı qaydaları*) Hazırda *orfoqrafiya* qaydalarına əsasən edilən cüzi təshih nəzərə alınmazsa, müəllifin ifadə tərzi, indi geniş şəkildə istifadə olunmayan, lakin başa düşülən, köhnəlmiş və başqa dildən alınan sözlər olduğu kimi saxlanmışdır (Çəmənzəminli); **İMLA** (*kəlm.*) Çin türkü dilinin *imlası* xüsusunda bu anə qədər bir qaydeyn-külliyyə mərqum olunmayıbdır (M.F.Axundzadə); **YAZI QAYDALARI.**

I. ORİJİNAL, ƏSİL

2. orijinal *bax* əlyazma(sı)

orkestrovka *bax* instrumentovka

I I. ORQAN, İDARƏ, TƏŞKİLAT

2. ORQAN, DÖVRİ NƏŞR, DÖVRİ MƏTBUAT

II ORQAN (*mus.*) *Orqanın* səslənməsi ürəkdirin səsinə maksimal dərəcədə yaxındır ("Elm və həyat"); **ƏRĞƏNUN** (*köhn.*) ..3 klavişli musiqi alətləri (*ərğənun*, qarmon, fısqarmoniya, bayan, akkordeon və sairə) (Ə.Bədəlbəyli).

III orqan *bax* əza I

ORQANİZM (*anat*.), **BƏDƏN** (*bax*)

orman *bax* meşə

I. ORTA (*bir şeyin tam mərkəzi, ortası*) Otağın *ortasında* bir səba vardı (S.Hüseyn); **VƏSƏT** (*köhn.*) Böyükxanım evin *vəsəmində* döşək üstündə oyloşmişdi (M.S.Ordubadi); **GÖBƏK** (*məc., zar.*) ..işi o yerə gətirib çıxardı ki, İstanbulun *göbəyindən* xoşkarın öz qızını da götürüb apardı ("Koroğlu"); **MƏRKƏZ.**

2. orta *bax* aralıq

ortabab *bax* **1.** ortayaş(lı); **2.** babat

ortaq *bax* şərik

ORTAYAŞ(LI) Çayxana müdiri ..*ortayaşlı* bir kişi ilə danışırdı (Çəmənzəminli); **ORTABAB** Şərəf *ortabab*, qara və arıq əyninə (C.Məmmədquluzadə).

OT Kürə enən cığırları *ot* basmış, kəndin üst tərəfindəki topolərin rəngi dəyişmişdi (İ.Şıxlı); **GİYAH** Əvvəlinci otaqda olvan fəşlər düşənib, qərbə gül və *giyah* ilə və qış şəkilləri ilə divarı və səqfi müəyyəq olmuşdu (M.F.Axundzadə).

OTAQ [Sarıköynək:] Mən *otaqda* heç bir şeyə nəzər salmamışdım (İ.Əfəndiyev); **HÜCRƏ** (*kiçik otaq*) Onların hamısı əvvəlcə bu *hücrəyə* girməyə məcbur idilər (M.S.Ordubadi); **ODA** Bu dəmdə istirahət evinin hakimi olmdə qozet, *odasından* çıxıb bağçaya gəldi (S.S.Axundov).

otel *bax* mehmanxana

otelçi *bax* mehmanxanaçı

otlaq *bax* örüş

OTURMAQ [Nəbi Cəbiyo:] Kürsünü çox *otur* (S.S.Axundov), **ƏYLƏŞMƏK** Sabahınız xeyir, çörək üstündən durmazlar, deyə Firəngiz *əyləşmək* işarəsi verdisə də heç kəs oturmadı (B.Bayramov); **YANINI YERƏ QOYMAQ** Şamxal qoca kişi ilə salamlaşıb yanını *yerə qoymuşdu* (İ.Şıxlı)

OV Məsləh xan nəmişli yeno; Düşdü bir gün *ov* fikrino (A.Şaiq); **ŞİKAR** Boğulduqca dara düşmüş o *şikar;* Maral kimi dil çıxarıb hayqırar (S.Vurğun); **SEYD** (*kl.ad.*) Bir patrıti pozar o inşələrin; *Seyd*, soyyad ürkərək birdən (A.Şaiq).

OVÇU *Ovçu*, insaf elə keçmə bu düzdən! O çöllər qızını ayırma bizdən! (S.Vurğun); **SƏYYAD** Yenicə uçmağa qanadlandırmı; Onu zülm ilə qırdı bir *səyyad*.. (A.Şaiq); **ŞİKARÇI** ..yedəklərində təzı-tula gedən *şikarçılar*, nökərlər böyük bir yarımdairə təşkil etmişdilər (M.Rzaquluzadə).

OVÇULUQ Bu isə uşaqda *ovçuluq* həvəsini artırardı (S.S.Axundov); **SƏYYADLIQ, ŞİKARÇILIQ**

ovbaş *bax* lotu-potu

ovdan *bax* həvuz

ovxalamaq *bax* ovuşdurmaq

ovqat *bax* əlival

ovqatlətxlik *bax* dilxorluq, narazılıq I

OVLAQ (*ov yeri*) *Ovlaqdan* qarşına bir tülkü çıxdı (M.Rəhim); **SEYDGAH** Nəql edirlər ki, şahi-Nuşirvan; Oldu bir türfə *seydgahə* rəvan (S.Ə.Şirvani); **ŞİKARGAH** (*köhn.*) Döyüş arabası, atlı *şikargah*, Aslanı zəbtinlə vurur padişah (Şəhriyar).

OVLAMAQ [Piri baba:] Yasəmən, gör sənə nə kök qırqovul *ovlamışam* (S.S.Axundov); **SEYD ETMƏK** *Seyd etməyə* bu Şaiqi-dil xəstəni əl yar; Düşmür uzə xal zülfi-pərişan arasında (A.Şaiq).

ovma *bax* vəba

I OVMAQ, NARINLAŞDIRMAQ

II ovmaq *bax* ovuşdurmaq

ovşar *bax* noxta

ovşarlamaq *bax* noxtalanmaq

ovsun *bax* **1.** sehr, cadu I; **2.** vəsvəsə I

ovsunçu *bax* **1.** sehrbaz; **2.** ilanoynadan

ovsunlamaq *bax* sehrləmək

ovsunlu *bax* sehrli

1. OVUC [Qurban:] Bir az qazırsan torpaqdan neft çıxı gəlir. *Ovcuna* alıb soxursan, neft damcılayır (N.Vəzirov). **KÖFƏ** bir övrət çəmbəlib və çənəsini hər iki əlinin *ləvəsinə* qoyub qaşqabaqla Əhmədin ağlamasına tamaşa edirdi (C.Məmmədquluzadə); **AYA, ƏLİN İÇİ.**

2. OVUC (*ovuc tutan qədər*). **XIŞMA**

OVUŞDURMAQ Kimisi dərs oxuyur, kimisi fəlaqqadan təzə çıxmış ayaqlarını *ovuşdurub* ağlayır (Ə.Haqverdiyev); **MASAJ ETMƏK ELƏMƏK** Yanvarın 4-də C.Məmmədquluzadənin halı birdən-birə xarablaşdı. İyno vurdular, *masaj elədilər*, həkim çağırdılar (Anar). **OVXALAMAQ** Molok soyla tiiq suda onun [Cahandar ağanın] ayağını *ovxalayıb* barmaqlarını şaqqıldatdı, dabanını qaşıdı (İ.Şıxlı); **OVMAQ** [Ağa Səttar:] Qaçsaq öldürərlər. Yaxşısı budur ki, Hacı Səlimə sarılanın, biz də durub belini *ovaq* (R.Oləndiyev); **PÜŞTMAL ETMƏK** Onu [Atabəyi] yatağına gətirib yuxulaması üçün *püşməl etdilər* (M.S.Ordubadi)

1. OYAQ [Yatmayan:] *Oyaq* qalıb yeno də, O, gecəni subhəcən (B.Vahabzadə); **AYIQ** [Püstə:] Hər gecə Şəki teatra gələnə kimi *ayıq* qalıb, onun yeməyini hazır edərdi, sonra özü rahat olardı (S.S.Axundov). **BİDAR** (*kl.ed.*) *Bidar* olanın başı salamat ola, heyhat! (M.Ə.Sabir). **YUXLSUZ** *Yuxusuz* mural tək hərdən süzuluh. Axan gözlərinin sədəqəsi canım (Q.Zakir). **OYANIQ.**

2. oyaq *bax* sayıq

oyanmaq *bax* ayılmaq 1

OYATMAQ (*yuxudan qaldırmaq*) [Pərvanə:] Mən vaxtsıza Sofanın çiyninə toxunub *oyatdım* (M.İbrahimov). **AYAĞA QALDIRMAQ** Sarıl gumə rəngli bir al bayrağa. Səsinlə ellərı qaldır ayağa (S.Vurğun). **AYILTMAQ** Yatmırsan özün indi də, neylim, hələ yatma. Mollalara yanım urayın, xalqı *ayılma* (M.Ə.Sabir). **BİDAR ETMƏK** (*kl.ed.*) vurğun çək başına yat, dəxi mənə şərin yuxudan *bidar etmə!* (C.Məmmədquluzadə); **DURĞUZMAQ** (*dan.*) Üçəo gün əvvəl gec yatdığı yerdə ayağından dartıb *durğuzdular* (M.İbrahimov).

oymaçı *bax* həkkak

oymaçılıq *bax* həkkaklıq

1. OYNAMAQ Oğlanlar istədiklərı qızı dəvət edərək, bərabər *oynayırdılar* (A.Şaiq). **RƏQS ETMƏK/ELƏMƏK** Ballı bir dağ pərisi kimi qollarını oynadaraq *rəqs edirdi* (A.Şaiq); **SİNDIRMAQ** (*məc., dan.*) [Fatmaisa:] Gör hir Atameğlanın qızı nə *sındırıb*! (C.Cabbarlı); **SÜZMƏK** (*məc., dan.*) [Çimnaz:] Qoy sənin toy günün bir çalışa halı. Onda *süzəcəyəm* bax, belə belə (S.Rüstəm)

2. OYNAMAQ (*nərd, domino, şahmat kartı və s. bu kimi oyunlar*) [Nəbi:] Bir belə də qumar *oynamaq* olarmı? Hər gün səhərə kimi oynayırlar (S.S.Axundov); **VURMAQ** (*məc., dan.*) ...dur gedək, onlara, həm bir nərdtaxta *vuraq*, həm də bu söhbəti deyək, o da yazsın jurnala (Qantəmir)

3. oynamaq *bax* oylənmək 1

OYNAŞ (*qəvri-rəsmi arvad, yaxud kişi*) Səhəbi də bu idi ki, İbrahim bəy Gülbəndə kəndində *oynaş* saxlayırdı (Ə.Vəliyev). **AŞNA** (*köhn.*) Hacının oğlu arvadından savay bir rus qızı da *aşnası* var idi (Ə.Haqverdiyev); **BUĞA, KƏLƏ** (*məc., vulq.*) Molot olmasa, heç belə kolok olarmı? - dedi, dəlinə bir o qədər *kələ, buğa* toplaya bilərmi (S.Rəhimov); **ADAM** (*məc., vulq. dan.*)

oyun *bax* 1. rəqs; 2. hoqqa 1 1

oyunbaz *bax* hoqqabaz 1

oyunbazlıq *bax* hoqqabazlıq 1

OYUNCAQ Lap elə bil bir *oyuncaq* avtomobil (M.Rzaquluzadə); **BAZİÇƏ** (*köhn.*) Uşaqlar kimi *baziçələrə* aldanarsız; Müsəlli olar, istər daha artıq yaşamaq (A.Səhhət). **ƏYLƏNCƏ** (*məc.*) [Vahid:] Qar, oyun. Şaxta baba, meydançalardakı ala-bozok yolkalar, *ağlanclar*, yaxşı paltarım hər şeyi yadımdan çıxartmışdım (B.Bayramov)

ozan *bax* aşıq

Öö

öc *bax* intiqam

öcəşmək *bax* satəşmək

öldək *bax* qorxaq

1. ÖFKƏ [Ülkər:] Dipdinmoz oturduğumuz yerdə ciyəri yanmış, *öfkəsi* parçalanmış, gör başımıza nə oyun açdı (R.Rza); **AĞ CİYƏR** Hacı bir gecə gözünə *ağ ciyər* bağlayıb yatdı (Ə.Haqverdiyev).

2. öfkə *bax* hiddət

öfkələnmək *bax* hiddətlənmək

öfkəli *bax* 1. qorxmaz; 2. hiddətli

öksüz *bax* yetim

ÖKÜZ Atlar, *öküzlər* kotana güc verir; Gah yürüyür, gah yıxılır, gah durur (M.Ə.Sabir); **GAV** *Gavü* məhi üzünü tutdu göyə ağlayaraq; Dedi: Yarəb, bu göyün işini et məndən iraq (Ə.Nəzmi).

ölçü *bax* 1. meyar; 2. vəzn 1

ÖLÇÜSÜZ, BİÇİMSİZ, ƏNDAZƏSİZ İndi bizim evin quruluşu sənə olduqca *ölçüsüz, biçimsiz* və *əndazəsiz* görünür (M.S.Ordubadi); **BİƏNDAZƏ.**

ÖLÇÜSÜZLÜK, BİÇİMSİZLİK, BİƏNDAZƏLİK, ƏNDAZƏSİZLİK

ÖLDÜRMƏK [Natəvan:] O, anamı *öldürmək* istəmirdi. Atamı öldürməyin (H.Abbaszadə), **AXIRINI ELƏMƏK** [Süleyman bəy:] Kimsən, a dənişmə, Yoxsa mənim *axırımı eləməyə* gəlibsən? (Ə.Haqverdiyev); **BAŞINI ƏKMƏK** Xanın o biri arvadları sözü bir yerə qoyurlar ki, Hüsnübəyimin *başını əksinlər* (İ.Məlikzadə); **CANINI ALMAQ** (*fr.v.*) Qılıncsız, tüfəngsiz *alır canını*. Kimsə bilmir, pünhan-pünhan öldürür (Aşıq Ələsgər); **CƏHƏNNƏMƏ VASİL ELƏMƏK/ETMƏK** Pomoşniklə yasavul geri qaçmaq istəyəndə qardaşların hörsü qaçanın birisini *cəhənnəmə vasil elədi* (Ə.Vəliyev). **GƏBƏRTMƏK** (*dan.*) [İldırım:] Zalımlardan birini *gəbərtdim!* (A.Şaiq); **HƏLAK ETMƏK** [Padşah:] ...sənin bir yerdə və axırda özünü *həlak edəcəyəm* (Ə.Haqverdiyev); **İŞİNİ BİTİRMƏK** (*dan.*) [Şükür bəy:] Bu gün müəllimin *işini bitirməlisən* (A.Şaiq); **QANINA QƏLTAN ETMƏK** ...qoçu Ağabalanı belə bir qarı öz *qanına qəltan etmişdi* (S.Rəhimov); **QƏTL ELƏMƏK/ETMƏK** [Əmiraslan ağa:] Mən isə bu gün mənə xain olmuş ciyərparəmi bu xəncər ilə *qətl edəcəyəm* (S.S.Axundov); **QIRMAQ** (*dan.*) [Mahru:] Xalqı *qırdılar*, yeno də qımağa hazırlaşırlar... (M.S.Ordubadi); **MƏHV ELƏMƏK/ETMƏK** [Firəngiz:] O [Muxtar] özünü *məhv edər*, biz də ömürlükcə bədnam olarıq (B.Bayramov); **MURDARLAMAQ** (*məc., dan.*) [Eyvaz:] Canımız üçün, kafir az qala məni *murdarlamışdı*... (Ə.Vəliyev); **SAĞ QOYMAMAQ** [Rocəb Xasayı:] Ona uyduğumu bilsən, inan ki, səni *sağ qoymaram* (A.Şaiq); **TORPAQ ALTINA YOLLAMAQ** (*dan.*) [Tükəz:] Əzrayılın yolu yumulsun ki, sənin kimi murdarı yer üzündə qoyub, gözəl cavanları *torpaq altına yollayır!* (M.F.Axundzadə).

ölgün *bax* 1. zəif 2; 2. süst

ölgünlük *bax* süstlik

1. ÖLKƏ [Vidadi:] Şairdir... qəlbi var, şərin sözü var; Böyük bir *ölkənin* onda gözü var (S.Vurğun); **DİYAR** Qürbət *diyarlarda* sərgərdan gəzməkdən artıq canə doymuşdular (M.Hüseyn); **EL** Qarlı dağlar aşaraq; Çox *ellər* dolaşaraq; Dağlarda qurdum deyo; Goldım sızı görməyə (Ə.Kürçaylı); **İQLİM** (*kl.ed.*) Yə bu *iqlimdən* başın əl gət; Yoxsa başın götür, hüzurunə yet (Füzuli); **KİŞVƏR** (*köhn.*) Padşahi-mülk dinarü dirəm rəşvət verib; Fəthi-*kişvər* qılmağa eylər mühəyya ləşkəri (Füzuli); **QİTƏ** Qafqaz *qitəsidir* mənim vətənim. (A.Səhhət); **MƏMLƏKƏT** [Siqətülislam:] Hər *məmləkətin* inqilab rəhbəri o *məmləkətin* özündən doğmalıdır (M.S.Ordubadi); **MÜLK** (*kl.ed.*) [Şapur:] Gözəb dolandıqca dünya *mülkünü*. Qəbrə dəfn edirik hər keçən günü (S.Vurğun); **VİLAYƏT** [Qurbanalı bəy:] Allah da buna

şəhidlər kı, nə qədər bizim *vilayətdə* naçalnıklar gəlib gedib, mən onların heç birini o qədər istəməmişəm (C.Məmmədquluzadə)

2. ölkə *bax* dövlət

ÖLKƏŞÜNAS, DİYARŞÜNAS

ÖLKƏŞÜNASLIQ, DİYARŞÜNASLIQ

ÖLMƏK İki il keçməmişdi [Məmmədhəsən əminin] anası *öldü* (C.Məmmədquluzadə); **ALLAH (TANRI) RƏHMƏTİNƏ GETMƏK** (*ev*) Dərs eləyim qulluquva. Elə kı bizim pənir qarı *Allah rəhmətinə getdi*, gördüm kı, dolana bilmirəm (N.Vəzirov); Binəvə övrət xiffətindən naxoşluğa düşüb, bir neçə gün yatıb *tanrı rəhmətinə getdi* (Ə.Haqverdiyev); **CANI AĞZINDAN ÇIXMAQ** [Səlim bəy:] Toyuq yiyəsi də bir odun yarmadı böyründən, *canı* orada *ağzından çıxdı* (Ə.Haqverdiyev); **CANI ÇIXMAQ** (*dan.*) Bir də baxdım kı, bir nəfər qarabağlı xəncər çəkib sındı öz qarnına və o saat *canı çıxdı* (Ə.Haqverdiyev); **CANINI ƏZRAYILA TAPŞIRMAQ** Qılçaları qurumuş xan başının usta polis pallosunu hiss etdikdə zəhərçək olub yerə yıxıldı və buradaca *canını əzrayıla tapşırdı* (Çəmənzəminli); **CANINI QURBAN VERMƏK** Azərbaycanlı sənətar Əhməd Heydərov adını bilmədiyi komandirin həyatını qoruyaraq öz *canını qurban verdi* (R.Rza); **CANINI TAPŞIRMAQ** (*evf.*) Bihuş yıxıldı *canını tapşırdı* (Ə.Haqverdiyev); **CANINI TƏSLİM ETMƏK** İki dəqiqədən sonra *canını təslim etdi* (A.Şaiq); **CƏHƏNNƏMƏ VASİL OLMAQ** (*vulq.*) İkisi də qıl körpüsünün ortasına çatmamış uçub *cəhənnəmə vasil oldu* (Çəmənzəminli); **DÜNYADAN GETMƏK/KÖÇMƏK** *Köçdü bu dünyadan* sevimli Vahid. O, gözəl mülkünün sən hakimiydi (M.Rəhim); **ƏBƏDİ UYUYA GETMƏK** (*evf.*) *Əbədi yuxuya getdi* bir anda. Gülərin üstünə şehlər çilənib (B.Vahabzadə); **GƏBƏRMƏK** (*vulq. dan.*) Qarabənd, Göytəpə, Eyvazxanbəyli Xindirıstan bəylərindən bir çoxu susuz çöllərdə *gəbərdi* (Ə.Vəlibəyli); **GORBAGOR OLMAQ** (*lor. söz.*) [Padşah:] Bu gün-sabah *gorbagor olacaq* (Anar); **HƏLAK OLMAQ** [Mayor:] cəbhədə *halak olub* (X.Hacıləva); **HƏMİŞƏLİK (ƏBƏDİ) GÖZLƏRİNİ YUMMAQ** (*evf.*) Bu sözlə köynəyi bağrına basmış, *həmişəlik gözlərini yummuşdu* (Ə.Haqverdiyev); **HƏYATA VİDA ETMƏK** (*evf.*) Dursunun gənclıyının on azğın çağında atası Haqverdi bütün sərvətini ona buraxıb, *həyata vida etdi* (A.Şaiq), **HƏYATINI BİTİRMƏK** İsmət xanım... ölümün ağır pəncələri altında didilərək dərin bir kökə çəkməsi ilə *həyatını bitirdi* (S.S.Axundov); **KEÇİNMƏK** Amma o, günahını başa düşməyib xərəkdəcə *keçindi* (Ç.Hüseynov); **KÖÇMƏK** *Köçdü*, heyf oldu, gözəl; Vaqif dəxi düşmən ələ (M.P.Vaqif), **QIRILMAQ** [Süleyman Əfəndi:] Hamısı *qırıldı* hamısı dağıldı, öz gözümlə gördüm (Ə.Haqverdiyev); **MƏHV OLMAQ** Berlinin ağzındakı son döyüşlərdən birində qərargahın yanında bomba partladı, binanı uçurub yerlə yeksan etdi, üç zabit *məhv oldu*... (M.İbrahimov), **MƏRHUM OLMAQ** [Sultan bəy:] Mənim də arvadım hədsiz beş ildir kı, *mərhum olubdur* (Ü.Hacıbəyov), **ÖMRÜNÜ BAĞIŞLAMAQ** Anası onun ikı ay qüssəsini çəyib, axırı bir dərdmühtələ oldu və *ömrünü bağışladı* (C.Məmmədquluzadə); **ÖMRÜNÜ BAŞA VURMAQ** (*evf.*) [Mürvət qarı:] Cavanşir isə Rusiyadan, Qafqazdan gəlib *ömrünü* bizim torpaqda *başa vurdu* (İ.Abbaszadə); **ÖMRÜNÜ BİTİRMƏK** Şair vur kı, *ömrünü* Başlamamış *bitirdi* (Ə.Kərim); **RAHATLIĞA GETMƏK** (*məc.*) [Mirzə Mahmud Dırılməkdən ləzzət görmədim *Rahatlığa gedirəm* Mənim ölumümdə heç kəs müqəssir tutulmamalıdır (Çəmənzəminli); **RƏHMƏTƏ GETMƏK** [Malik:] Atamın adı Səid idı. Bir neçə ildir kı, *rəhmətə gedib* (A.Şaiq); **TƏLƏF OLMAQ** Ürəyimə dəymiş kı, oğlum *tələf olmayıb* (S.Rustəm); **VƏFAT ETMƏK/ELƏMƏK** Altı ay xəstəxanada yatıb kişi *vəfat etdi* (M.İbrahimov)

1. ÖLMƏZ (*müxtəlif mənalarda*) Azərbaycan, mənim eşsiz yurdum oy!.. *Ölməz* eşqim, içimdəki dərdim oy! (A.İldırım); **ƏBƏDİ** [Firəngiz:] Mənə elə gəlir kı, yazıçı hekayəsində xalqımızın müdrik fəlsəfəsini ümumiləşdirmişdi: mərdlik, qeyrət və sədaqət sıldırımlardan da atılsa ölməzdir, *əbədidir!* (B.Bayramov); **CAVİD** (*kl.ədˈ*) Dünyada varsa dövləti-*cavid*, olmaz səvib-sevilməyən ömründə bəxtiyar (H.Cavid); **CAVİDANİ** (*kl.ədˈ*) *Cavidani* yaşayış ləzzəti-ruhanidir (M.Hadi); **LAYƏMUT** (*kl.ədˈ*) Necə çiçək? Ürəyimdə olan xəyallar tək; Pıçıldasın qoy onlar ruhi-*layəmutun* üçün (A.Səhhət).

2. ölmək *bax* unudulmaz

ÖLMƏZLİK Xalqımız *ölməzliyini* böyük müharizələrdə təcrübədən keçirdi (M.Ş.Ordubadi); **BƏQA** (*kl.ədˈ*) Seyyid elə bildim kı, *bəqa* suyunu içdim.. (S.Ə.Şirvani); **ÖLÜMSÜZLÜK** Bizdə, bilən bilir, bu sözlər ən çox; Oyadır eşqini *ölümsüzlüyün* (M.Müşfiq); **ƏBƏDİLİK** (*bax*).

ölüxana *bax* meyitxana

ÖLÜM *Ölüm*, sağ görüb məni, atma mənə pənçəni; Mən kı çoxdan ölmüşəm, nalım aldatmış səni! (B.Vahabzadə); **ƏBƏDİ YUXU** Afaq dodaqlarında təbəssüm, ölüm adlanan *əbədi* bir *yuxu* içində idi (Ə.Məmmədxanlı); **əCƏL** [Fəxrəddin bəy:] O kı qaldı Səadətə, onu məndən bir *əcəl* ayıra bilər.. (N.Vəzirov); **HƏLAK** Ərinin *həlakından* sonra [Süreyya] istəyənlərə getməmiş, balasını ögey atalı eləməmişdi (Ə.Coforzadə); **İTİK** (*məc.*) Bu böyük *itik*, bu kədərli facıə (A.Şaiq); **İTKİ** (*məc.*) Bu böyük *itki* bütün Azərbaycanın qəlbini yandırdı (A.Şaiq), **QIRĞIN** Hitlerçilər *qırğın* müharibəsi aparmaq xəyalında idilər (M.Hüseyn); **MƏMAT** Kişi arvadı üzərində həqqi-həyata və *məmata* malik idi (Çəmənzəminli); **MÖVT** (*kl.ədˈ*) Belə-belə pak qadınların məclisində yaşamaq iman əhli üçün həmişəlik olacaq; nə azar tapacaqlar, nə *mövt* onları dərk edəcək (C.Məmmədquluzadə); **TƏLƏFƏT** [İclas sədri:] Onun fəaliyyəti sayəsində, biz hər gün faşistlərin üzərinə hücuma keçir və azca *tələfatla*

onların dəstələrini qırıb darmadağın edirdik (M.Hüseyn); **VAY** Öldür Ələsgəri qurtulsun canı; *Vay* xəbərin göndər qohum-qardaşa (Aşıq Ələsgər); **VƏFAT** [Bənövşə:] Anamın *vəfatından* sonra evlənməmişəm (M.İbrahimov).

ölümsüzlük *bax* ölməzlik

ölüm-zülüm *bax* güclə

ölüyuyan *bax* mürdəşir

ÖMÜR Dedi: *Ömür* xoş gələnlərə bağlıdır; Kim deyir kı, bağrım başı dağlıdır?! (M.Rəhim); **HƏYAT** Əşrəf *həyatında* hələ heç bir qəhrəmanlıq eləməmişdir (S.Rəhman).

ömürlük *bax* obədi

ÖN Bəhadır, Bəhadır!.. Bu gün *önümdə*; O adəm deyilsən sən (B.Vahabzadə); **BƏRABƏR** Göycək anasın *bərabərində*, Yaş oynadı qəmli gözlərində (A.Səhhət); **HÜZUR** [Sultan:] Əgər o haçasaqqal nəçalnikin qabağındakı kimi üstünün bu yarıq, şaqqatarını yerə töküb, qul kimi paşanın *hüzurunda* boynunu öküz kimi sallasan, daha özün bil! (S.Rəhimov); **QABAQ** Yavaş-yavaş dumduru göy *qubağının* və geniş üfüqlərin əzəmətli mənzərəsi açılırdı (M.İbrahimov); **QARŞI** Baxınız, *qarşımı* tutmuş bir axın, Güclüdən güclü, dənizdən daşqın (M.Müşfiq)

öndər *bax* rəhbər

öndərlik *bax* rəhbərlik

ÖNLÜK O [Leyla], oynındakı xalatın üstündən müşəmbədən şəkilli *önlük* taxmışdı (M.İbrahimov); **DÖŞLÜK** (*dan.*) [Porviz:] Anam, tez işimi yarımçıq qoyub *döşlüyümü* açdı, əllərini yuya-yuya atama dedi. Başım elə qarışıb kı, vaxtın necə keçdiyini bilməmişəm (M.İbrahimov)

OPMƏK [Məmiş:] Qoy *öpüm*, xalaoğlu, hamı elə bilir kı, Məmiş xoşbəxtdir.. (B.Bayramov), **BUSƏ ETMƏK** (*köhn.*) Celil ağa isə Şəfiqəni və uşaqlarını *busə edib* rahat olmağa getdi (M.Musabəyov), **MAÇ ELƏMƏK** (*dan.*) Salam mənim ceyran qızım, gəl, gəl, bir səni *maç eləyim* (M.İbrahimov); **ÖPÜŞ ALMAQ** Mənə onu eləyir deyəsən

konul. Dur bunun bir *öpuş al* yanağından (M.Rahim)

ÖPÜŞ [Aytəmiz] Bax bu camaat içində maraqamaraq *öpüş* nə üçündür? (Ə.Qasımov); **BUSƏ** (*İ.sd.*) [Qacar:] Deyirlər şirindir *busə* dadı. O da kor baxtıma qismət olmadı (S.Vurğun). **MAÇ** (*dan.*) [Koroğlu Nigara:] Nə durubsan xaçın kimi? *Maç* görmədim maçın kimi ("Koroğlu").

ornək *bax* numuno 1

ÖRÜŞ Axşamı düşür, günəş qürub edir, surular *örüşdən* qayıdır . (B.Bayramov); **OTLAQ** Onun özünə məxsus meşəliyi, əkinyalın, *otlaq* sahəsi ən zəngin və geniş yer tuturdu (S.Rəhimov); **KÖVŞƏN** ..bir atlı çaparaq kəndin içindən çıxıb *köşənə* sarı getməkdə idi (C. Məmmədquluzadə)

ÖSKÜRƏK [Ana Yasəməndə:] Dərman içməsən *öskürəyin* kəsməz (Ə.Vəliyev); **ÖSKURMƏ** [Övladinci azarlı:] Gecə səhərə kimi *öskürmə* qovmuş yatım (C Məmmədquluzadə). **ÖSKÜRTÜ** qonaqların *öskürtüsü* eşidilir (Ə.Vəliyev)

öskürtü *bax* öskürək

ötərgi *bax* gözucu

I ÖTƏRİ, KEÇİCİ, MÜVƏQQƏTİ *dağlıq haqqında*)

II ötəri *bax* gözucu

I I. ÖTMƏK [Qəndab] Məzəhir, qaz ver, o qabağdakı maşını *at*, qoyma irəli keçsin, - deyə səsləndim (B.Bayramov). **GERİDƏ BURAXMAQ** [Ceyran] Bəli, - dedi, - bir il sonra məktəbi bitirincə, onu tamamilə *geridə buraxacağam* (S.Hüseyn). **KEÇMƏK** Kim ordu, kim-kimi *keçdi* Hektarçiynan düşdü bəhsə (Aşıq Ələsgər). **QABAQLAMAQ** üçüncu dolayından bayrı uzaqları iki atlı çapışır Gərək bunları hansı *qabaqlayacaq* (C Məmmədquluzadə)

2. ÖTMƏK. KEÇİB GETMƏK. KEÇMƏK. ÖTÜB KEÇMƏK (*yanından getmək*)

II ötmək *bax* oxumaq 3

ötrü *bax* üçün 1

1. ÖTÜRMƏK Nurlu Homidi qapıya kimi *ötürdü* (H.Abbaszadə). **MÜŞAYİƏT ETMƏK/ELƏMƏK** [Əbülhəsən bəy] Hərgah bir hələ təşəbbüs olsaydı, oğlan sənə evinə qədər *müşayiət elamədi* (M.S.Ordubadı); **YOLA SALMAQ** (*fr v.*) O gəmi ilə mən də öz yaralı qardaşımı *yolu saldım* (M.Hüseyn).

2. ötürmək *bax* yemək 1

1. ÖTÜŞMƏK Yığılı çantalara yerdənyemişdən; Yolda gah yüyürüb, gah *ötüşərdi* (S.Vurğun); **QAÇIŞMAQ** Uşaqlar ..oynayır *qaçışırdılar* (A.Şaiq); **YARIŞMAQ** Uşaqlar sevinir və *yarışırdılar* (Mir Cəlal)

2. ötüşmək *bax* oxumaq 3

ÖVLAD (*oğul, qız və s.*) Məqsədi Allahyeran ibtida bir arvad aldı, gözəl, göyçək, 30 il onunla gün keçirib *övladı* olmadı (N.Nərimanov); **FƏRZƏND** Dünyanı soyub, eyləyə hər gün səni xürsənd; Sağ ol, belə *fərzənd* (M.Ə Sabir), **XƏLƏF** Dərdim ki, gözəl *xələf* olarsan, Bir adləyə şərəf olarsan (M.Ə.Sabir) **UŞAQ** [Veysəl:] *Uşağımız* yoxdur Sonsuz olanda bəyəm dünya dağılar" (B.Bayramov) **VƏLƏD** (*köhn.*) Amandı, qoymayın övladınız azıb çıxa yoldan; Ola bu yaxşı *vəladi*-ə yaman bu boyda, bu boyda!.. (M.Ə.Sabir); **VƏLİƏHD** [Pir baba:] Sən də mənə *vəliəhd* olacaqsan (Mir Cəlal), **YAVRU** *Yavrusunu* alır ana, O quzğunun qucağına (S.Vurğun)

2. övlad *bax* nəsil 1

ÖVLADSIZ London qəzetləri yazdı o zaman: Deməyin ki, qəni *övladsız* qaldı (S Vurğun); **SONSUZ** Elm hökm eləyir indi hər yerə; Zülmətin bağrına işıq nüqtə edir, *Sonsuz* qadınlara, yə ərsizlərə; Naməlum kişidə övlad bəxş edir (B.Vahabzadə), **UŞAQSIZ** Mən onun ailəsiz, *ərsiz, uşaqsız* olduğunu zənn edirdim (S.Hüseyn); **ÇOCUQSUZ**

övrat *bax* arvad 1; qadın 1

övratbaz *bax* arvadbaz

övratbazlıq *bax* arvadbazlıq

övrat-uşaq *bax* ailə

övza *bax* vəziyyət 1

öyna *bax* dəfə

öyrəncəli *bax* vərdişli

ÖYRƏNMƏK, BİLİK QAZANMAQ (ƏLDƏ ETMƏK). MƏNİMSƏMƏK

2. ÖYRƏNMƏK, XƏBƏR BİLMƏK, MƏLUMATLI OLMAQ

3. öyrənmək *bax* öyrəşmək 1, 2

1. ÖYRƏŞMƏK Bir də Aslan buzlu-şaxtalı Rusiya iqlimmə *öyrəşmişdi* (M.Hüseyn); **ADƏT ETMƏK/ELƏMƏK** Bəsti sürətlə və düzgün işləməyə *adət etmişdi* (Ə.Sadıq); **ADƏTKƏRDƏ OLMAQ** Bir-biri ilə dalaşıb boşanmağa *məhz adətkərdə olmuşam* (C Məmmədquluzadə); **ALIŞMAQ** [Ayaz:] Axı mən sənə, o şəhərli bəxtiyarı zəylü vaxtdır *alışmışam* (A.Şaiq); **ÖYRƏNMƏK** Şaxta, çovğuna *öyrənib* canım (M.Rahim); **VƏRDİŞ ETMƏK/ELƏMƏK** Qızımın gözlərindən bu hərgünkü təlaşlı suali oxumağa *vərdiş etmiş* ana: - Yoxdur, qızım, dedi (Ə.Məmmədxanlı).

2. ÖYRƏŞMƏK Yazıq Tamam bizim əlləyə *öyrəşdiyindən* ayrılmaq istəməyirmiş (S.S.Axundov); **İŞİNİŞMƏK** Onun fikrincə müəmmalı olan bu qışa asta-asta *işinişirdi* (B.Bayramov); **ÖYRƏNMƏK** [Qünçə Çingizə:] Qondab sizə yamanca *öyrənib*, darıxır (B.Bayramov).

öyüd *bax* nəsihət

1. ÖYÜNMƏK, DÖŞÜNƏ DÖYMƏK (*fr v.*) Çox *döymə döşünə*, çox öyünmə son; Görürəm qəlbinin gözləriylə mən (S Rüstəm); **FƏXR ETMƏK/ELƏMƏK** [Aşıq Vəli:] ...Xəz xirqəsinə su kimi axma; Qızıl eynəkləri *fəxr edib* taxma (N.Vəzirov); **İFTİXAR ETMƏK/ELƏMƏK** İranda xanım da avropalı bir həyat düzəltdiyi münasibəti ilə öz bacısı Ninanın yanında *iftixar edirdi* (M.S.Ordubadı); **ÖZÜNÜ ÖYMƏK** O, ancaq *özünü öyür* (Y.Şirvan).

2. öyünmək *bax* arxalanmaq

ÖZBAŞINALIQ Boyəm dünya *özbaşınalıqdır?!* - deyə Safo ayağa qalxıb kahının içində o baş-bu başa gəzindi (S.Rəhimov); **DƏRƏBƏY(İ)LİK** Ölkə *dərəbəylik* deyə xan-xanımı sanırsan?! (M.Ə.Sabir); **HƏRKİ-HƏRKİLİK** [İbişli:] İdarədə bir hərc-mərclik, bir *hərki-hərkilik* salsınlar ki, gəl görəsən (Anar); **BAŞLI-BAŞINALIQ.**

özək *bax* təşkilat 1

özgə *bax* 1. başqa 1; savay; 3. yad 1

özül *bax* bünövrə

ÖZÜNÜİDARƏ (*siyasi*), **MUXTARİYYƏT**

Pp

padşayahi *bax* patriarxal

PADŞAH (*köhn*) Xudbin *padşah* monarxiyanın abadlığını düşünüb bir iş başlamazdı (M.İbrahimov); **ÇAR** (*qədim Rusiyada*) Alisədr ürəyim kimdən, qorxdən! Güllətək tovundu *çara* bir sözüm (S.Rüstəm); **HÖKMDAR** [Qacar Vaqifə.] Şair, *hökmdarın* hüzurundasan! (S.Vurğun); **XAQAN** Burada şahlar, dərəbəylər, xanlar, Şəmi-şöhrət keçirən *xaqanlar* (S.Vurğun); **QEYSƏR** [Axilles.] Gəlir Rum qeysəri, çox şəndir yenə. Bu gün də verəcək xələt, xəzinə (A.Şaiq); **MƏLİK** Vaqif düşüncəli: - Bunlar hamısı *mələklərin* işidir, - dedi (Cəmənzəminli); **SOLTAN/SULTAN** Toğrul, Öhubəkrin *sultan* olan olunduğunu və Naxçıvana böyük bir ordu yığdığını eşidərək həyəcana düşdü (M.S.Ordubadi). **ŞAH** [Teymur.] Dünyadan dəxmədə *şahların* gözü, Lap cana duymuşam bunlardan, duzu (S.Vurğun). **ŞƏHRİYAR** (*klas.*) O söylədi - Yaşasın *şəhriyarə*-hurriyyət! (B.Vahabzadə). **TACİDAR** [İskəndər:] Fatehlər fatehi rumlu *tacidar*, Salam söylədikdən sonra, əy sələf. (A.Şaiq), **MONARX**.

PADŞAHLIQ [Mirzə Yohya.] Yox, Qurban yox *padşahlıq* mənim olundan gəlmoz (A.Şaiq). **ÇARİZM** General formasında çəkilmiş Həcinin şəklində isə Bakı milyonçusu xalqı *çarizmə* satan bir sərvədar kimi təqdim edirdi (A.Şaiq). **ÇARLIQ** Yox, nə Rusiyada çar quruluşu xoşaxoşluqla getmişdi, nə də *çarlıq* yıxıldıqdan sonra bu ucqarlarda əmələ gələn "Milləti-hürriyyət" hökuməti xoşaxoşluqla gəlmək istəyir (S.Rəhimov). **XAQANLIQ** [Çopo.] Okabayın bu hərəkətini *xaqanlıq* eşqinə düşməsi ilə marbut görürlər (Cəmənzəminli). **XANLIQ** [Şah:] Doğrusu, Mirzə Təqi mən bəlkə *xanlığın* ləğvinə razı ola bilmərəm (İ.Qabbarlı); **ŞAHLIQ** [Şah Abbas:] Dolduz Bilirəm, hamınızın ürəyinizdən *şahlıq* keçirdi (A.Şaiq) **ŞƏHRİYARLIQ** [Elxan:] İki addımlığımızda Şirvan *şəhriyarlığı* da ona qarşı çarpışır (C.Cabbarlı). **HÖKMDARLIQ** (*bax*) **QEYSƏRLİK, MƏLİKLİK.**

PADŞAHPƏRƏST [Padşah tərəfdən] Fəhlə nümayişlərinə qarşı çevrilmiş belə *padşahpərəst* çıxışlardan birinə Sabunçu məktəbindən, dərsdən qayıtdığım zaman rast gəldim (A.Şaiq). **ŞAHPƏRƏST** Fədailər dilirano rəəst etdi dübarə; *Şahpərəstlər* şikəst tapıb, üz qoydular fərarə (A.Sohhət). **MONARXİST.**

PAXIL Qısır rəqiblərindən qurtarmasın başını; *Paxıllar*, külüng alıb parçalayar daşını (M.Rahim); **DARGÖZ(LÜ)** Bir qurd kimi salsın yuva qolbi də paxıllıq; *Dargöz* olasan eldə sonə hörmət olarmı? (M.Seyidzadə). **QƏLBİQARA** Hər *qəlbiqara* nakəs ilə eyləmə ülfət (S.Ə.Şirvani). **QƏLP** .dünyada *qəlp* adəm çoxalıbdır (C.Məmmədquluzadə) **QURDLU** (*dan*) [Qarı:] Bir də bu *qurdlu* adamlar həmişə namərd olurlar (S.Rəhimov) **BƏXİL, XAİN, ÜRƏYİQURDLU.**

PAXILLIQ Şair *paxıllıqdan* boğulan yaltaqları və padşahı süzüb başını hulad (M.İbrahimov); **BÜXL** (*köhn.*) [Laçın bəy:] Cəminin hərəkətləri olub yalan, *büxl*, şivə müfəxxərluq (N.Vəzirov), **DARGÖZLİK** [Bülənd:] Məni tərif etmələri onların *dargözlülüyündən* və uzağı görməmələrindəndir (Ə.Əbülhüsən); **HƏSƏD** [Qəndab:] Xalam qızının *həsədi* daha da artıb (B.Bayramov); **QİBTƏ** [Qasım:] Xırdalıq görək, *qibtə* nə olan şeydir? (A.Şaiq); **XAİNLİK, QƏLBİQIRIQ.**

pəsir *bax* pəs

paxmel *bax* sərxoş

pak *bax* **1.** təmiz **1**; **2.** müqəddəs **2**

paket *bax* zərf

paklə *bax* **1.** təmiz **1**; **2.** yaxşı

paklıq *bax* **1.** təmizlik **1**. **2.** müqəddəslik **2**

pakt *bax* müqavilə

1. PALANDUZ (*köhn*); **PALANTİKON**

2. palanduz *bax* çuvalduz

PALÇIQ Bu yoxuşun başından at və ulaq eədikcə *palçığı* da üstdən yenişə supürüb aparıdı (S.Rəhimov), **BATAQ** Araba getmədi əsla qabağa; Deyəsən batmış idi bir *bataqa* (A.Səlhət), **BATDAQ** Yağışlı bir gün idi. *Batdaq* dizə çıxırdı (Mir Cəlal); **QARAMA** Bəhram ayağını üzəngiyə qoyub [atı] minmək istərkən yəhər çevrildi, o da böyrü üstə *qaramaya* yıxıldı (Ə.Vəliyev); **LİĞ** (*dial*) Həravanı *liğa* salma (ADDL); **LİQQA** O, üstünü *liqqaya* bulıyır (ADDL.). **ZİĞ** O [Safo], uzun əl ağacını irəliyə atıb addımlarını sulu *zığdan* qaldırmaq istərkən, hacı onun döşündən geri itələyərək: - Hara belə? - dedi (S.Rəhimov); **ZİĞ-ZİMRIQ** O [Safo], *zığzımrığa* bulanmış halda dağarcığını çiynino gətürmüş, evinə yetişcək özünü mitilin arasına salmışdı (S.Rəhimov).

PALTAR O, oyninə dar və qısa bir *paltar* geymişdi (M.S.Ordubadi); **ABİR** (*məc* . *dan*) [Qurban:] O, bu nə paltardır, balam.. Bu *abirlə* elə təyə gedirsən (S.Rəhimov); **CAMAŞİR** [Çingiz:] Qəmər, cəld çamadanı içəridən gətir, kitablarımı qoy, *camaşırlarımı* gətir (S.S.Axundov); **ƏLBƏSƏ** (*köhn.*) Nazik *əlbəsələr* geyib gəlin kimi bəzənmiş qadınlar, yoqın kı, çar ordusunu qarşılamağa gədirdilər (M.S.Ordubadi); **ƏYİN** *idan*) [Şahının] *əyni* nazik olsa da üşüməzdi (B.Bayramov); **ƏYİN-BAŞ** [Nurəngiz Sokinəyə:] Deməyə bilmirəm, özünə niyə bir *əyin-baş* almırsan? (Ə.fqun), **GEYİM** [Əbülhəsən bəy:] Bəs bu yeni *geyimin* qolları, düşləri, arxası və çiyinləri hanı? (M.S.Ordubadi); **KİSVƏT** (*klas.*) Çün nəməyə qıldı bir- nəzərə; Can *kisvətin* etdi parə-parə (Füzuli); **QİYAFƏ** İndi o hərbi *qiyafədə*, serjant rütbəsində bir şəfqət bacısı idi (Ə.Məmmədxanlı). **QİYAFƏT** (*köhn*) Zabitin alı qatğa batmışdı, bir nəfər avropalı *qiyafətində* olan yerli tacir zabitə yanaşdı, onun irani olduğu ancaq başındakı nazik və muhud börkündən anlaşılırdı (M.S.Ordubadi); **LİBAS** (*köhn.*) Sən ziyalısan, münəvvər bir kişisən, şükür tanrıya, siyasi adamsan, daha bu nə bisavad boy *libasıdır* ki, geyinibsən? (S.Rəhimov), **RƏXT** (*köhn*) İranda olur tənbəki, tiryək ilə orzaq; Lənq olma, götür *rəxtini* İrana, unutma! (C.Məmmədquluzadə); **ÜST-BAŞ** (*dan*) [Solmo:] Nə qədər ağır dalansa da onların *üst-başını* həmişə təmiz saxlayırdı (M.Hüseyn).

1. PALTARA(R.)AN (*paltar və ya başqa şeylər asmaq üçün alət*) Tuinəşa qurtarandan sonra onlar *paltarasanın* qabağında adamların seyrəlməsini xeyli gözləməli oldular (Ə.Kərim); **ASQI** Doktor çəsarətsiz bir halda içəri girdi, şapkasını asqıya atıb, salona daxil oldu (Cəmənzəminli); **ASİLQAN** O, əsasını bir künco qoydu, silindrini *asılqana* keçirib, nəhayətsiz dərəcədə məlhəban, gülər gözlərlə qızı süzdü (M.İbrahimov); **ASMA** (Məmməd) boz şinelini və gün bəzərtmiş papağını çıxarıb koridordəki *asmadan* asdı (S.Rəhimov); **QAPMAQ** ..xidmətçi paltarı *qarmaqdan* çıxarıb ona verdi (S.S.Axundov); **QARDEROB.**

2. paltarasan *bax* paltarsaxlayan

paltarçı *bax* paltarsaxlayan

PALTARLI [Maşə Sənaya:] Bu da *paltarlı* yaltdır (N.Nərimanov); **GEYİMLİ** Ağ *geyimli* pirani bir dərviş yol kənarında görünür (H.Cavid); **QİYAFƏLİ** Duruh o zabit də baxır şəhərə; Hərbi *qiyafəli* boyzadələrə (X.Rza); **LİBASLI** [Qəhrəmanın:] Qara *libaslı* bir kişi qapının qıfılını sındırmağa məşğul idi (H.Nəzərli).

PALTARSAXLAYAN (*ictimai yerlərdə qalaların paltarını saxlayan adam*) Bu vaxt oğlan ondan [Leyladan] ayrılıb *paltarsaxlayan* xidmətçinin yanına gəldi.. (S.S.Axundov), **PALTARASAN** O, çamadanını *paltarasan* qədinə tapşırıb yuxarı qalxdı (Ə.Kərim); **PALTARÇI** *Paltarçı* qız çıxanları paltarları yuyanlara.. verdi (S.Hüseyn). **QARDEROBÇU.**

paltarsız *bax* çılpaq **1**

PAMAZI (*bir üzü xovlu isti pambıq parça*) [Ağa Kərim xan:] - Mən heç ömrümdə azər görməmişəm, *pamazı* paltarım olur hörmüş qalın (N.Vəzirov); **BAMBAZ(I), BUMAZE.**

PAMBIQ Məgər ..birinci olaraq iki ölkə *pambıq* yığmağı təşəbbüs edən Bəsti deyildimi? (Ə.Sadıq). **AĞ QIZIL** (*məc.*) Qara qızıl, *ağ qızıl* Verəm torpaq sızıntılı (M.Rzaquluzadə). **PƏNBƏ** (*köhn. təşb.*) Yaranmış *ağ pambə* dodağın sənin (A.Şaiq)

PAMBIQÇI (*alt. pambıq yığan adam*) [Bəsti.] Traktorçular və *pambıqçılar* tanış olduqları işlə məşğul olurlar.. (Ə.Sadıq); **PAMBIQYIĞAN** Ondan bir az aralı *pambıqyığan* Bayramın davamlı onu baxdığını görür (R.Rza)

1. PAMBIQYIĞAN (*maşın, kombayn*) Aytəmir *pambıqyığan* maşının sükanı arxasında əyləşib corgolararası ilə irəliləyir. (Ə.Qasımov); **MAVİ GƏMİ** (*məc.*) O [Aytəmir], *mavi gəmisini* ağ çiçəklər dənizinə sürdü (Ə.Qasımov)

2. pambıqyığan *bax* pambıqçı

panama *bax* şlyapa

panorama *bax* mənzərə 2

papa *bax* ata

PAPAQ Kişilərin ikisinin də oyınında yumşaq çuxa, başlarında *papaq* vardı (H.Abbaszadə). **BÖRK** (*köhn.*) [Xudayar bəy.] Kişi *börkü* başına nədən otrü qoyur (C.Məmmədquluzadə). **KEPKA** Qara oğlan tez bulanmış boz *kepkasının* dalını qaldırıb boynunu qaşıdı (M.Hüseyn). **KÜLAH** (*köhn.*) Qovma *kulahın* koc, a bəy, aldatma cahanı (Ə.Qəmküsar). **ŞAPKA** İkisinin də oyınında göy kombinezon, ayağında qalın çəkmə, başında boz *şapka* vardı (M.İbrahimov)

papu *bax* çust

PAPİROS [Hənəfi.] Təşəkkür edirəm, efendim, bən də *papiros* çəkmirəm (Ə.Haqverdiyev); **SİQARA** [Süleyman.] Buyurunuz, efəndim, *siqara* çəkiniz (Ə.Haqverdiyev); **SİQARET** [Cəmal.] bir *siqaret* yandırıb damağına qoydu (Y.Şirvan)

papka *bax* qırtıaq

I PARA, TİKƏ, PARÇA (*bir tika*)

II para *bax* pul 1

PARAD May bayramı, Bakı böyük, *parad* keçir *bax* (S.Vurğun). **RƏSMİ-KEÇİD** (*köhn.*) Bu gun *rəsmi-keçid* var; Tez toplanın, uşaqlar.. (A.Şaiq).

parasız *bax* pulsuz 1

parazit *bax* 1. tüfeyli, 2. müftəxor, istismarçı

PARÇ Qurban *parçla* su tökür, usta ollonnu yuyur ləyənin içino (C.Məmmədquluzadə); **TAYQULP** Mikayıl çəllokdən *tayqulplu* su götürüb Homidin olino tökürdü (H.Abbaszadə)

1. PARÇA [Hamı:] Ah, no gözəl *parçadır* Güllon do qonçədir (Ü.Hacıbəyov); **ARŞINMALI** (*köhn.*) [Əsgər:] İndi görəsən qız bilsə ki, mən doğrudan da *arşınmalı* satıram, mono golormi? (Ü.Hacıbəyov); **BƏZZAZİYYƏ** (*köhn.*) [Rüstəm:] Sən mənim məsləhətimə bax: bu dükanı bağla, bir ayrı *bəzzaziyyə* mağazası aç (Ə.Haqverdiyev); **QUMAŞ** (*köhn.*) [Hacı Qara:] Bunların *qumaşı* özgu qumaşdır (M.F.Axundzadə); **MAL** [Hacı Qara:] Heç kəs *malını* üzünə baxmır. (M.F.Axundzadə); **MANUFAKTURA** (*köhn.*).

2. parça *bax* tika

3. parça *bax* hissə 1, para 1

PARÇAÇI Yerdə qalan haqqal, ollar və *parçaçılır* (Ə.Haqverdiyev); **BƏZZAZ** İki il bundan qabaq bu adam *bəzzaz* Hacı Əlinin dükanından iki top çit oğurlamışdı (C.Məmmədquluzadə); **MANUFAKTURAÇI**

1. PARÇALAMAQ Hamısının üroyində Səfonu didmək, *parçalumaq* hissi var idi (S.Rəhimov); **DİDMƏK** Soyuq divarlarda gullo nişanı; *Didir*, parçalayır insan insanı (S.Vurğun). **PARÇA-PARÇA ETMƏK** [Paşa.] Mon istuyirom ki, belo gozollori gordükdən sonra onları xuncər ilə *parça-parça edəm* (S.Rəhimov)

2. PARÇALAMAQ polong uç mək *parçalamışdır* (A.Şaiq). **YIRTMAQ, DAĞITMAQ** (*xəbəri*) *yəhşicasına parçalumaq*) Bu yerə çün yetirdi qurd özunü, Lutdu *yırtdı, dağıtdı* o quzunu (A.Səhhət)

parəbizən *bax* uçağan 2

parfüm *bax* ətir 1

parıldamaq *bax* parlamaq

PARILTI ..ulduzların *parıltısından* başqa ufüqdə ayrı bir işıq görünmürdü (H.Abbaszadə); **BƏRQ.**

PARLAQ Hoqiqətdə günəş xeyli *parlaq* idi (S.S.Axundov); **DİRƏXŞAN** Niyo xurşid atəşəfşandır? Niyo qərsi-qomor *diraxşandır?* (A.Səhhət); **ZAHİR** Tahir, *zahir* hünərlərin var; Bahir, *zahir* somərlərin var (M.Ə.Sabir); **İŞIQLI, ŞƏFFAF** (*bax*).

PARLAMAQ [Əli:] Allahdan diləyim budur ki, sizin saadət günəşi Saratovda *parlasın* (Çəmənzəminli); **BƏRQ VURMAQ/ VERMƏK** ..Günün şüası dərədən tədriclo mütəsaid olan dumanın üstündo *bərq vururdu* (M.F.Axundzadə); **İŞARMAQ** Sarmaşıq zoğu tək qıvrım sallanan; Buruq saçlarımdan *işarır* yağış (B.Vahabzadə); **PARILDAMAQ, IŞILDAMAQ** Lap elə bil, bir oyuncaq avtomobil: Var xırdaca dörd təkəri; *Parıldayır* hər bir yeri, *işıldayır* (M.Rzaquluzadə)

parlament *bax* parlament

PARLAMENT, MƏCLİS, MİLLİ MƏCLİS, PARLAMAN

PAROXOD *Paroxod* oldu goştiyi-yelkan; Özgə samano düşdü xolqi-cahan (S.Ə.Şirvani); **VAPOR** Bir *vapor* soslonorok titrərkən; Qamçılar beynimi bir duyğulu ol (M.Müşfiq); **BUXAR GƏMİSİ** (*köhn.*).

PAROL (*gecə gəzintiləri, gəzmələri*) [Əbülhəsən bəy:] Hər halda "Rəfizadə və Şümşad xanım da sadə adamlar deyilmiş, onlarda da hökumətin *parolu* varmış" deyərək düşündüm (M.S.Ordubadi); **İSMİ-ŞƏB, GECƏ GƏZMƏ** [Əbülhəsən bəy:] Qarşımızdan *gecə gəzmələri* göründü.. Gözmolor mono yaxınlaşırkən uzaqdan: – *İsmi-şəb!* – dəyə soslondi.. Hərgah *ismi-şəb* yanımda olmasaydı, moni hobs edərək payı-çirağa aparacaqlar idi (M.S.Ordubadi).

parom *bax* bərə 1

PAROVOZ *Parovozlar* çatışmır, camaat tökülüb qalıblar stansiyalarda (H.Abbaszadə); **BUXAR ARABASI** (*köhn.*) Saat on iki tamamda *buxar arabası* acıqlı əjdaha kimi Balaxanı tərəfdən gözlərini ağardaraq, nəra vurmağa başladı (S.M.Qənizadə)

PARTA Sentyabrın birində Mehriban ilk dəfə sinifdə, *parta* arxasında oturduğu gün müəllim özü onu yerindən tərpətdi (M.İbrahimov); **SKAMYA** Gorürəm bir işıqlı; Sakit dərs otağıdır, otumuş *skamyada* (Ə.Comil).

1. PARTİYA Azadlıq istəyən bütün ölkələr; Monim *partiyamə* xilaskar deyir (M.Rahim); **FİRQƏ** (*köhn.*) O [Əli] də anası olan *firqə* iclasında idi (M.Hüseyn); **HİZB** (*köhn.*) [Xanım:] Siyasi olmaq istəyir. *Hizb* düzəldir (M.İbrahimov).

2. partiya *bax* əl 2

PARTİYAÇI [Talıbov:] Sovxozda *partiyaçılara* böyük ehtiyacımız var (Y.Şirvan); **FİRQƏÇİ** (*köhn.*) *Firqəçilərin* fikir və məqsədləri mono çoxdan məlum idi (Ə.Vəliyev); **PARTİYA ÜZVÜ** Birincisi, *partiya üzvidirlər* (Y.Şirvan).

PAS Adətən üst-başı domir *pası* və yağdan çirklonmiş, paltarları yamaqlı olan fəhlələr yavaş-yavaş işə başlayır.. (M.İbrahimov);

PAXIR Göydəki günəş də dərddən yanıb qaralmış, boğulmuş *paxır* misə çevrilmişdir (Ə.Cəfərzadə); **CƏNG.**

pəsiban *bax* gözətçi

PASPORT Nemət *pasportu* böyük bir sevinclə cibino qoyub qalxdı (Çəmənzəminli); **BİLET** (*köhn.*) İrəvanda da deyirlər, vitse-konsulun kömokçisi *biletin* birino İran rəiyyətindən düşəndo on manat alır (C.Məmmədquluzadə).

PASSİV, FƏALİYYƏTSİZ, QEYRİ-FƏAL, SÜST

PATAVA (*ayağa sarılan sarğı*) [Musa] yoğun baldırlarına boz *patava* dolar, in ayaqlarına qıvnıq çarıq geyərdi (B.Bayramov); **DOLAQ** [Döyüşçünün] şinəli, şalvarının dizləri, *dolağı*, çəkmasi başdan-başa palçıq içində idi (Ə.Vəliyev); **SARĞI.**

patriot *bax* vətənpərvər

PATRİARXAL (*kişilərin üstün olduğu ibtidai icma quruluşunun müəyyən dövrü*) *Patriarxal* nəsli icmaların məskənləri ilo yanaşı, ayrı-ayrı ailələrin məskənləri meydana çıxmışdı ("Azərbaycan tarixi"). **PƏDƏRŞAHİ** [Səlimo:] Şahlar colladlıq eləyir, şah-

ların dili ilə o sözləri *padşahı* dövrünün zalımı söyləyir (İ.Əfəndiyev)

PATRONDAŞ Kərəm tüfəngini qayaya söykədi. *patrondaşını* açıb, daşın üstünə qoydu (M.Hüseyn). **QATAR** Oçqılar, quldurlar *qatar* taxırlar. Fəqir-füqəraya yanvar bəxşiş (Aşıq Ələsgər).

pauza *bax* fasilə 1

I I. PAY, QİSMƏT Ziynət anasının *qismətini* gündəndən sonra Veysəllə öz *payını* dələlərlə üzüb kənara qoymuşdu. (B.Bayramov). **SƏHM** Ağıl, şüuru, fəhmi yox. İrzu havada *səhmi* yox (M.Ə.Sabir)

2. pay *bax* bəxşiş 1. sovqat

3. pay *bax* dəfə

II pay *bax* ayaq I 1

paybasta *bax* buxovlu

PAYÇI, AKSİONER, SƏHMDAR

payəndaz *bax* ayaqaltı

PAYIZ *Payız* idi, yaşıl yarpaqların rəngi ölümə gülən və son döqiqələrini keçirən bu təbiətin yanaqları kimi saralırdı (M.S.Ordubadi). **XƏZAN** *Yazandır, xəzandır*, ömrümüz qarlı qış (M.Müşfiq). **SON BAHAR** (*şair.*) Ah, mən *son baharı* çox sevirəm, Sevirəm, *son baharı*, çox sevirəm (A.Şaiq)

PAYLAŞMAQ, BÖLÜŞMƏK

pay-piyada *bax* piyada

PAYTAXT, MƏRKƏZ Şirvan şahlığının hökumət quruluşundakı vəziyyət məsələsi bağa olunduğu zaman Şimali Azərbaycanın *mərkəzi* Şirvana köçürmək və oranı Azərbaycanın *paytaxtı* adlandırmaq mümkündür (M.S.Ordubadi). **BAŞ ŞƏHƏR.**

PAZ *Paz* çalınanlar, tez oldurulmələrini istəyirdilərsə də, qulaq asan yox idi (Çənəzənəmli). **ÇİV** Son vaxtlarda qapıda tökuluh olan dəyanlıq-tirli kətiklərə çıv çalmaq, onları yarıb-parçalamaq üçün yenə də Salo ailəsində gəniyə gəlirdi (S.Rəhimov)

pazı *bax* çuğundur

PEÇ Bir yekə otağın künclərində dəmir *peç* vardı (İ.Musəvi-Qarabağlı). **SOBA** (*Qəzəb.*) *Sobanı* söküb atam öləndən bəri bağlı qalan otağın qurumunu aldım (B.Bayramov)

pedaqoq *bax* müəllim

pedaqoqluq *bax* müəllimlik

pedant *bax* xırdaçı

pedantlıq *bax* xırdaçılıq

PENCƏR Böyük olanda nə olar, hıçağı gütür, kətənin *pəncərini* doğra (B.Bayramov). **TƏRƏ** *Tərə* yeyən də yaza çıxar, kərə yeyən də (Atalar sözü).

PENSİYA Moryomin iki uşağına *pensiya* təyin etdilər (M.İbrahimov). **TƏQAÜD** (*Zarafat.*) Anam *təqaüdə* çıxanda son varsan, mən varam (B.Bayramov)

PENSİYAÇI, TƏQAÜDÇÜ

pensnе *bax* eçəmək

PERO, QƏLƏMUCU

perron *bax* platforma 1

personaj *bax* surət 1

peşə *bax* 1. sənət; 2. xasiyyət, vərdiş

1. PEŞƏKAR *Peşəkar* ovçular hər il dövlətə milyon manatlarla xeyir gətirən xəz-dəri və min tonlarla ət təhvil verirlər (M.Rzaquluzadə). **PROFESSİONAL** 1880-ci ildə *professional* aktyorlar... Zaqafqaziya şəhərlərini dolaşaraq, yerli Azərbaycan ziyalılarının köməyi ilə Azərbaycan tamaşaları verir (Ü.Haqverdiyev).

2. peşəkar *bax* sənətkar

peşkəş *bax* hədiyyə

PEŞMANÇILIQ Bunun axırı *peşmançılıqdır* deyə İmamverdi qardaşını məzəmmət elədi (S.S.Axundov); **NƏDAMƏT** (Dərviş:) Fəzlədır, şeyxim oylu bir təhqir. Daha kafi... *Nədamət* əfv edilir (H.Cavid). **PEŞMANLIQ** (Qarı:) Adam bir dəfə peşman olar, iki dəfə olar... qadan alım, sonku *peşmanlıq* fayda vermər! (Çənəzənəmli)

peşmanlıq *bax* peşmançılıq

petrol *bax* benzin

petroleum *bax* neft

peydərpey *bax* dalbadal

PEYĞƏMBƏR Eşitmişdi ki, *peyğəmbər* imam gəlib gediblər (N.Nərimanov). **NƏBİ** (*Kl.ed.*) Şərm eylə *nəbidən*, utan *nəbi*dən. Usan tamaşadan, zövqu səfadan (Q.Zakir). **RƏSUL.**

peyğəmbərî *bax* qarğıdalı

peyin *bax* nəcis

peykan *bax* kirpik

peyman *bax* əhd 1

peymanə *bax* 1. piyalə; 2. çəxır

peysər *bax* boynuzdərəsi

peyvənd *bax* calaq

peyvəndləmək *bax* calamaq 1

peyvəstə *bax* həmişə

peyzaj *bax* mənzərə 2

pədər *bax* ata

pəhləvan *bax* 1. güləşçi; 2. igid

pəhləvanlıq *bax* igidlik

pəjmürdə *bax* 1. solğun; 2. pərişan 1

pək *bax* çox

1. PƏLƏNG (*zool., ən çox təşbehlərdə işlədilir*) Sofor cəld əlini mütəkkənin altına uzadıb xəncərini götürdü və yatağından *pələng* kimi sıçradı; onun buğurtısı ildırım kimi şaqqıldadı (Çənəzəminli); **QAPLAN** Hər kəs... şəşqın bir həyəcan içində iken, on beş yaşlarında bir oğlan bir *qaplan* çevikliyi ilə meydana atılıb düz buğanın üstünə cumdu (M.Rzaquluzadə)

2. pələng *bax* igid

pəmbəcə *bax* qapaz

pənbə *bax* pambıq

pəncə *bax* əl 1

1. PƏNCƏRƏ [Eldar:] Ə. Vallah mən ölüm gələn kimi bu *pəncərəm* açıb bizi dondurma (İ.Əfəndiyev); **AKUŞKA** (*dan., kölü.*) [Qərənfil:] Günün günorta çağı adamı qara basmaz. *Akuşkadan* görmüşəm (M.İbrahimov); **AYNA** *Aynası* örtülü evlər, otaqlar. Yandırıb sönməyən nurlu çıraqlar; Var olsun bir gələn tozu il, deyir (M.Rahim); **URUSU** (*köhn.*) Orada olmasa rəfdədir, rəfdə də olmasa *urusunun* yanındakı taxçadakı mücrünün dalısındadır, tez ol yüyür, qoçum (M.S.Ordubadi).

2. PƏNCƏRƏ, FASİLƏ (*məktəbdə dərsarası olan boş vaxt*)

pənd *bax* nəsihət

papə *bax* çörək

pəpəş *bax* çörək

1. PƏR (*tex.*) Müəssisənin plastik səxs.. ventilyator *pərləri* də istehsal edir (ADİL.); **QANAD** Budur, sağ tərəfdə bir təyyarə var, Onun *qanadından* topla vurublar (M.Rahim); **PƏRVANƏ** Növbə Kamala yetişəndə o, əlindəki modelin *pərvanəsini* buraxdı (M.Rzaquluzadə).

2. pər *bax* qanad 1

1. PƏRAKƏNDƏ Ərəblərin qıraqlarından *parakəndə* halda qurulmuş çadırlarda neft lampaları zəif-zəif şölələnirdi (B.Bayramov); **DAĞINIQ** Toğrul ordusu cəbbəxana və çədirlərini buraxıb *dağınıq* bir halda Xoy və Təbrizə tərəf çəkilmişdi (M.S.Ordubadi).

2. pərakəndə *bax* nizamsız 2

pərakəndəlik *bax* nizamsızlıq 1

parçimləmək *bax* soxmaq

PƏRDƏ Qalibə və Dilşad pəncərənin qarşısından asılmış tonzif *pərdənin* dalında oturub Nizaminin dinlənmək istəyirdi (M.S.Ordubadi). **HİCAB** Gün təki yüzün cəhənə olmuşdur, vəli; Bu əcəb kim bənddən daim *hicab* üstündədir (Xətayi).

pərdi *bax* tir 1

pəri *bax* gözəl 1

pəriəmal(lı) *bax* pərisifət

pəriçöhrə(li) *bax* pərisifət

paridar *bax* xurcun

pəriru *bax* pərisifət

PƏRİSİFƏT (*təşb.*) Eşqin nədir cahanda sənin, ey *pərisifət*. Heyran durur fələkdə gözən mahtab ona (Xətayi); **PƏRİCAMAL(LI)** Məndən savayə eylər olmaz əl *pəricamal*, Anıçaq onun bu lütfünə mən çarək olmuşam (S.Ə.Şirvani); **PƏRİÇÖHRƏ(Lİ)** O *pəriçöhrəni* gördün, könül heyran oldu; Düşdü eşq atəşinə qəlb evi, viran oldu (M.Seyidzadə); **PƏRİRU** Sənin dik nazənin gərnum durur heç, *Pərirudə* dəvran, ey pərvəş (Qumani); **PƏRİSİMA** Ey *pərisima*, sənin dilarının müştaqıyəm (M.P.Vaqif).

parlılma *bax* pərisifət

1. PƏRİŞAN Gülsüm onun [Könülün] danışığından *pərişan* olduğunu dərhal duydu (X.Hasilova); **AŞÜFTƏ** Qurd dedi - Çox-

çox xanıram halına. Naxırım *əsüllədir* ahvalına (A.Səhhət). **PƏRİŞANHAL.** Gözləri qamaşdıran bu nurdan başlarını aşağı salıb *pərişanhal* oturmuşdular (S.S.Axundov); **POZĞUN** Ohvalım elə *pozğun* idi ki, yuxusad məndən çox uzaq idi (C.Məmmədquluzadə). **AŞÇI-TƏBƏL, PƏJMÜRDƏ.**

2. **pərişan** *bax* qamlı

pərişanhal *bax* pərişan I

PƏRİŞANLIQ, AŞÇITƏBƏLİK, POZĞUNLUQ

PƏRQU *(qu quşunun xumsaq tükü)* Sən gah gedib oyna, gah da dərsə çalış; Otur dalındaca *pərqu* nazbalış (M.Rahim); **QUTÜKÜ** Soyuq küləklə birəbər içəri dolan qar, *qu tükü* kimi havada uçuşurdu (M.Hüseyn).

PƏRT *(utandırmış, tutulmuş və s.)* Axşam Kərim evə qayıdanda Konulu *pərt* gördü (X.Hasilova). **QARIQARA** *(çox pərt)* Şaxtada tund qızarmış Veysəl yenə *qarıqara* gəldi (B.Bayramov). **DİLNOR** *(bax)*, **İNCİK.**

partdık *bax* dımba

PƏRTLİK *(tək duyğunlunu)* [Mirhadi:] Balaca otdaha kimi igidlərin kuraymı bir göz qırpımında qoyur yerə, əsil *partlık* o yerlərdə olar (H.Abbaszadə). **QARIQARALIQ** [Yusif:] Yox, Qəmər, bir də Camala rast gəlsəm, *qarıqaralıq* olacaq (S.Rəhimov); **MƏYUSLUQ** Bu gədənin çöhrəsində bir *məyusluq* görünürdü, onu güzləyən ac uşağına bir parça olsa da çörək tapmamışdı, kiçik qızcığazının yanına ütüboş gedirdi (S.S.Axundov).

I partöv *bax* tıqış

II partöv *bax* nizamsız 1. laqeyd

partövlük *bax* nizamsızlıq, laqeydlik

parvana *bax* 1. kəpənək. 2. pər I

parvardigar *bax* Allah I

parvis *bax* ülkər

PƏSDƏN Qarıbəyoğlu ağabir, Uşaq oxuyur *pasdan* (Ə.Kərim). **ASTADAN** Bu vaxt həyətdə uşaq. Oxuyurdu astadan (Ə.Kərim). **ALÇAQDAN, YAVAŞCADAN.**

pəsər *bax* oğul

paşov *bax* sidik

PƏTƏK *(ari pətəyi)* [Hüseynqulu ağa v.:] Piri kişi] qızları götürüb arı *pətəklərinin* tamaşasına getdilər (S.S.Axundov); **SƏBƏ** [Piri kişi:] İndi onu tutub tozu arı *vəhşilərinə* salmalıyıq (S.S.Axundov).

patanak *bax* qursaq

payə *bax* tövlə

PIRTLAŞIQ, DOLAŞIQ, QARIŞIQ

PIRTLAŞMAQ, DOLAŞMAQ, QARIŞMAQ

pianino *bax* piano

PİANO Bəstəkar da bağına qayıtdı. Yeni *piano* əsərləri üçün xeyli keçinədək susmaq bilmədi (X.Hasilova). **PİANİNO** [Almaz:] Çünki siz burada yox idiniz, *pianino* üçün kağızı mən yazmışam (C.Cabbarlı).

pik *bax* topa I

PİLƏTƏ Sofiyyə pilotonin üstündəki xörəyi qarışdırmağa getdi (M.Hüseyn); **MAŞİNKA** Rüstəm kişi .. maşinkanı yandırıb qazanı onun üstünə qoydu (M.İbrahimov). **KEROSİNKA.**

PİLLƏKƏN [Afət:] Gəl gedək, bu gündə, qadın pəhləvan: Qaldır o məyi qırx *pilləkəndən* (A.Şaiq); **ESKALATOR** *(hərəkətdən pillələri)* Biletlərimizi hərəkətedici pilləkənlər *(eskalator)* başında durmuş milisionerə göstərərək, ayaqlarımızı ilk pilləyə basırıq və pillənkən tez bizi götürüb gedir (Ə.Məmmədxanlı); **NƏRDİVAN** *(ağacdan, dəmirdən və s.-dən qayrılmış pilləkən)* Taxtarəvanın dalısından *nərdivanı* götürüb yerə qoydular (M.S.Ordubadi).

pilot *bax* təyyarəçi

1. PİLTƏ *(maşınkada, lampada)* Kiçik bir saxsı qabın içinə quyruq ərindir tökür, *pilə* salıb yandırırdılar (A.Şaiq); **FİTİL** Arvad isə-istəmiz maşınkaya sarı getdi, *fitilə* düzəldib aşağı çəkdi (S.Rəhman).

2. PİLTƏ *(partlayış işlərində)* [İsmayıl Türbətə:] Dinamitin *piltəsini* kı gördün (C.Cabbarlı); **FİTİL** Alyoşa çantasında olan bütün qumbaralara *fitil* qoyaraq gözləməyə başladı (Ə.Əbülhəsən).

3. PİLTƏ *(tib)* Cərrah Salərin yarasının *piltəsini* yenicə dəyişmişdi (Çəmənzəminli); **FİTİL, TAMPON.**

pina *bax* 1. yamaq, 2. döyənək

pinəçi *bax* yamaqçı

PİNTİ *(natəmiz, çirkli, səliqəsiz adam haqqında)* Üz-gözündən rəng yağır *piati* bir kəngsaz kimi (S.Rüstəm); **DABANIÇATLAQ** *(dan.)* Yerə kolağayı sərib, qızı onun üstündə gəzdirərdilər ki, görsünlər, kolağayı qırışmır ki, ..qırışmış olsa, *dabanıçatlaqdır,* deyə alınazdılar (R.Əfəndiyev); **KƏSİF, SƏLİQƏSİZ, NATƏMİZ.**

I PİR *(din.)* Bu cümə *pirə* gedən tək bir hünər deyildilər (N.Nərimanov); **OCAQ** [Nənə:] Daha *ocaq* qalmayıb ki, torpağından bədəninə sürtülməsin, şəfa tapmır, butbənizi gül kimi solub (Çəmənzəminli).

II pir *bax* qoca I

PİS, BƏD, YAMAN *(müxtəlif mənalarda)* Of bu mostin nə fəlakətli, *yaman* halətı var; Nə kərih mənzəri, *bəd* surəti, *pis* adəti var (A.Səhhət); **AĞLAMALI** *Ağlamalı* günün axşamıdır; Hulo indi sənə nə var, ağlarsan (M.P.Vaqif); **BEŞBƏTƏR** *(dan.)* [Xədicə:] Az, məndən *beşbətər,* namələ bir sir-sifəti ola (Anar), **BƏTƏR** *(köhn.)* [Cəlilov:] Bundan *bətər* vəhşilik təsəvvürümə gətirmirəm (H.Abbaszadə); **FƏNA** [Əbülhəsən bəy:] Özümü çox *fəna* hiss edirəm, rahatsızam (M.S.Ordubadi); **MURDAR** *(dan.)* Vay, Allah sənə yox etsin, gör nə *murdar* səsi var, deyə Gülpəri qarğış elədi (S.S.Axundov); **YÖNSÜZ** [Hatəm xan:] *Yönsüz* oğul neylər ata malını (S.Rəhimov).

pisraftar *bax* bədrəftarlıq

pistolet *bax* tapança

pişikkeçməz *bax* six I

pişling *bax* badalıq I

piştov *bax* tapança

pitl *bax* bozbaş

pitik *bax* dəə

PİVƏ Girdik pivoxanaya, iki stəkan *pivə* də bir nəlbəki noxud gətirdilər (Qantəmir), **ABCO** [Mübaşir Məmməd:] Mən bilirəm ki, Şirin şərabı *abcodan* hazırlıdır (M.İbrahimov); **ARPASUYU** *(dan.)* Çünki o, *arpasuyunu* övladından da çox istəyir (F.Mustafayev).

PİYADA İstəyirdi bu yerləri addım-addım, həm də torpağın ətrini duya-duya *piyada* gəzsin (S.Qədirzadə); **AYAQLA** Əmiryol sonuşun vağzalı Mansurgildən uzaqda olsa da o, bu dəfə nə taksiyə minmiş, nə də metroya; evdən *ayaqla* gəlmişdi (H.Abbaszadə); **PAY-PİYADA** *Pay-piyada* keçəydim neçə obadan, eldən (Ə.Kürçaylı).

PİYALƏ Allahqulu *piyaləni* dodaqlarına yaxınlaşdırıb, bir qurtum aldı, həyəcan keçirən adam kimi, bir az düşünüb sözünə davam elədi (Çəmənzəminli); **AYAQ** *(köhn.)* Ta girib meyxana içrə başına çəkdim *ayaq* (S.Ə.Şirvani); **BADƏ** *(məc.)* Muxtar arvadının sağlığına neçə *badə* qaldırıa bilər? (B.Bayramov); **BAKAL** [Camal:] Dostumuza bir *bakal,* bir də boşqab! (Y.Şirvan). CAM Dur saqi, ayağa, ver dolu *cam.* Bu şəy ilə hasil olmadı kam (A.Şaiq); **QƏDƏH** Qonaqlar öz *qədəhlərini* Humidin qədəhlərinə vurdular (B.Bayramov); **PEYMANƏ** *(köhn.)* Sındırma qəlbimi *peymanə* kimi (M.Rahim).

piyan *bax* sarxoş

PLANET Görəcəksiniz.. Aya, Marsa və ya başqa *planetlərə* ilk ayaq basanların birincisi bizim bu təyyarəçilər olacaqlar (Mir Cəlal); **SƏYYARƏ** Mənim ilk xəbəri verən dünyaya; Uzaq *səyyarədən,* ulduzdan, Aydan (M.Rahim)

plantasiya *bax* tarla

PLAŞ [Zərif:] Azər, gedək, plaşımı sizin otaqda qoymaq istəyirəm (Ə.Kərim), **MAKİNTOŞ** *(köhn.)* Ədə, orda mənim *makintoşum* vardı. O, necə oldu? (S.Qədirzadə); **YAĞMURLUQ** [Sirat] evə gəlib silahlandı. *Yağmurluqu* aldı (Ə.Əbülhəsən).

PLATİN, AĞQIZIL

1. PLATFORMA *(qatar duran dəmiryolu dayanacağı)* Qoca fəhlə yaylığını çıxarıb gözlərini silərək attıq qatar *platformadan* uzaqlaşmışdı (A.Şaiq), **PERRON** *(dəmiryol*

lərin duracaq yeri) *Perronda* adam çoxalmışdı (H.Abbaszadə); **DEBARKADER.**

PLOV [Səkinə:] Sənin plovuna *plov* çatmaz. Həmidə bacı (Anar), **AŞ** [Ana:] Bayram *aşıdır*. indicə Qönçəbəyim gətirdi (S.Qədirzadə)

plyaj *bax* çimərlik

poçtaçı *bax* poçtalyon

POÇTALYON Qoca *poçtalyondan* qəzet və jurnalları alaraq ildırım sürəti ilə yuxarı dırmaşıb sahiblərinə çatdırmaq onlara ləzzət verirdi (M.İbrahimov); **POÇTAÇI** Birdən qapı döyüldü və "Xəlil Abbasov" – deyə *poçtaçı* içəri bir məktub atdı (Çəmənzəminli); **QƏZET/KAĞIZ PAYLAYAN** [Arvad:] Allahın *qəzetpaylayanı* da öz işini özü görmək istəmir (M.İbrahimov); **MƏKTUBPAYLAYAN.**

podval *bax* zirzəmi

POEMA (*ədəb.*) "Xosrov və Şirin" poeması yüz illər ərzində bir sıra xalqların ədəbiyyatına təsir etmişdir.. (M.İbrahimov); **DASTAN** "Xosrov və Şirin" *dastanı* səlcuqilərin 14-cü və son hökmdarı Rüknəddin Toğrulun sifarişi ilə yazılmışdır.. (M.S.Ordubadi)

POETİK. ŞAİRANƏ, BƏDİİ

politmika *bax* mübahisə 2

1. POLİS (*politis, milis işçisi*) . şəhərin bir çox yerindən, *polislər* tərəfindən işçilərin güllələri tutulmaq xəbəri gəlib çatdı (S.S.Axundov); **AJAN** (*köhn.*) Bir az yaşlıları isə dustaq aparan *ajanlar*. "Nəşəhr"in qapılarına qədər *dustağı* müşayiət edərdilər (M.İbrahimov). **KVARTAL** (*köhn*) Dolanır bazarı dərğə, *kvartal*. Döyülür sifətlər, yolunur saqqal (Q.Zakir); **MİLİS** Heydərqulunun oğlu ilə *milislər* Qaraoğlanın meyitini öz atına sardılar (S.S.Axundov). **MİLİSİONER** [Rüqəm Balaxanına:] Səni alan günək evində *milisioner* saxlasın (Anar).

2. polis *bax* polisiya

polisemantik *bax* çoxmənalı

polisemiya *bax* çoxmənalılıq

POLİSİYA, MİLİS, MİLİSİYA, POLİS (*polis idarəsi*)

POLİTEİZM (*fəls.*), **ÇOXALLAHLILIQ**

polk *bax* alay 1

POLKOVNİK (*polk komandiri*) [Nazir Ağagülə:] Bu nədir, *polkovnik?* (Ə.Məmmədxanlı); **SƏRHƏNG** Onun bir gözündə Xosrovun arzu etdiyi dünya və xalq canlanırdısa, o biri gözündə.. əzablar, tacirlər *sərhəngləri*. sərtiblər, xofiyyələr.. canlanırdı (M.İbrahimov); **MİRALAY** (*köhn.*) Jandarm onbaşısı mərtəbəyə girdi, vəziyyəti jandarm *miralayına* xəbər verib yenə də bayıra çıxdı (M.S.Ordubadi).

port *bax* liman 1

portfel *bax* çanta 1

PORTMANAT (*pul qoymaq üçün kisə*) Nəməlum adam ağayana hərəkətlə, tələsmədən qaltıq cibindən böyük bir *portmanat* çıxardı (M.İbrahimov); **KİSƏ** [Qurban] *kisəsini* çıxarıb, iki şahı mollanın ovcuna sıxaraq: "Al, həmşəri!.." – deyə qalxdı (A.Şaiq; **PULQABI** Mən əlimi uzatdım cibimə. *pulqabımı* çıxartdım.. (C.Məmmədquluzadə).

portret *bax* şəkil 1

postal *bax* ayaqqabı

1. POTA Qara qılı ayı öz *potalarını* buradan çıxarır, qabaqdakı seyrək palıdların dibinə çəkirdi (S.Rəhimov); **AYI BALASI (POTASI)** Mağara o qədər kiçik idi ki, *ayı potası* apaçıq görünürdü (A.Şaiq).

2. pota *bax* kök 1, totuq

POZAN (*yazı, şəkil və s.-nı pozmaq üçün lavazımat*) [Mehriban:] Niyə doftəri çirklandırırsan? – dedi və *pozan* ilə silməyə başladı (M.İbrahimov); **REZİN** [Göldiyevin] düz on yeddi gün qolum, xətkeş, pərgar, *rezin* alından düşmədi (Mir Cəlal); **REZİNKA.**

1. POZĞUN, POZULMUŞ

2. pozğun *bax* **1.** oxlaqsız **1**; fahişə; **2.** pərişan 1

pozğunluq *bax* **1.** oxlaqsızlıq. fahişəlik. **2.** pərişanlıq

praktik *bax* təcrübəli

praktika *bax* təcrübə 3

predikat *bax* xəbər 2

PREFİKS (*qram*), **ÖNŞƏKİLÇİ**

pres *bax* mətbəə

PRESS, MƏTBUAT

1. PREZİDENT, DÖVLƏT BAŞÇISI, HÖKUMƏT RƏHBƏRİ

2. PREZİDENT, BAŞÇI, RƏHBƏR, SƏDR

primitiv *bax* ibtidai 2

prins *bax* şahzadə

PRİZ, MÜKAFAT

professional *bax* peşəkar

proklamasiya *bax* bəyannamə

PROKUROR Zaldakılar *prokurora* diqqətlə qulaq asırdılar (H.Abbaszadə); **MÜDDƏYİ-ÜMUMİ** (*köhn.*) [Xosrov:] Yenə kimdir çağıran, müstəntiqdir, *müddəyi-ümumidir*, ya kimdir? (M.İbrahimov).

PROQRAM, MƏRAMNAMƏ, PLATFORMA

proletar *bax* fəhlə

PROLETARİAT (*köhn.*) [Svetayev:] Lakin biz deyirik ki, inqilabı yalnız *proletariat* son qələbəyə çatdıra bilər (M.Hüseyn); **FƏHLƏ SİNFİ** [Almaz:] Bu ağır halda siz ancaq *fəhlə sinfinin* və şəhərin köməyi ilə, dəmir atlarla, dəmir qanadlarla çıxa bilərsiniz! (C.Cabbarlı).

proloq *bax* müqəddimə

PROSPEKT O, gecələr işləyib yorulanda hərdən küçə balkonuna çıxır, *prospektdən* gəlib-gedən adamlara, şütüyən maşınlara.. tamaşa edirdi (H.Abbaszadə); **XİYABAN** (*kohn.*) Meydança, Şahpur *xiyabanı*, örtülü bazara gedən küçələr adamla dolu idi (M.İbrahimov); **CADDƏ** (*köhn.*) Baxırsanmı.. *caddəsi* nə qədər gözəldir (C.Bağır).

PROTOKOL [Koronov:] Bunların hamısını *protokolda* bir-bir yazdırmışam (S.Rəhman); **BƏRATƏLQÖVL** (*köhn.*) [Pristav:] Mənə də əmr olunubdur ki, sizi danışdırıb, *bəratəlqövl* yazıb, silistçiyə göndərim (Ə.Haqverdiyev).

provizor *bax* aptekçi

provokasiya *bax* fitnəkarlıq

provokator *bax* fitnəkar

proyekt *bax* layihə

psixi *bax* ruhi

puç *bax* fani

puçur *bax* tumurcuq

PUDRA İlhamın günəşidir o ala gözün; *Pudra*, boya nədir bilməz ömründə üzün.. (S.Rüstəm); **AĞARTI** (*köhn*) Bir oldə *ağartı*, birində daraq; Daranır üstündə muyu çeşmənin (Qoşma); **KİRŞAN** Ünlüyü, *kirşanı* neylər camalın; Son elə gözəlsən hinadan, Pəri (M.P.Vaqif).

PUDRALAMAQ (*pudra vurmaq*) Xanım.. üzünü *pudralayırdı* (Çəmənzəminli); **KİRŞANLAMAQ** Ay, İsmayılın inqilabı üzərindəki minarənin dalısına keçib üzünü *kirşanlamağa* başladığı zaman Hüsaməddin də Səba xanımın hazırlatdırdığı atı minib Xarəzm məmləkətinə doğru qaçırdı (M.S.Ordubadi)

PUDRALANMAQ, KİRŞANLANMAQ

PUDRALI (*pudra vurulmuş*) [Sultan:] Biz tacirlərin *pudralı* uşaqları ilə deyil, Zəngəzurun çal kürəkli ilə kollu-kolluyo vururuq (S.Rəhimov); **KİRŞANLI** Hüsaməddin Qətibənin qadınına yaxınlaşdığı zaman Qətibə də qadının pərdəsini qaldırıb qara buludlarla qucaqlaşan on dörd gecəlik ayın *kirşanlı* çöhrəsini seyr edirdi (M.S.Ordubadi).

1. PUL [Tükəz:] Uşaq aşıq yığan kimi, bu qədər *pulu* yığıb nə eləyəcəksən? (M.F.Axundzadə); **AĞCA** (*köhn.*) Bizim də bəllicə ağcamız olar (S.Vurğun); **XƏRCLİK** (*dan.*) [Adilə:] Hələ hər ay anaya da *xərclik* göndərə bilərik (Ə.Qasımov); **KAPİTAL** (*dan.*) Əliyar bəy Tağıyevin *kapitalına* istinad edən kimi, Ağa bəy də milyoner Muruza söykənirdi (Çəmənzəminli); **PARA** [Qız:] Əmim *para* düşkünü, tamahkar bir adam olduğundan, mənə belə bir zəngin adama vermək istəyirdi (S.Hüseyn); **ƏSGİNAS** (*bax*).

2. pul *bax* var-dövlət

3. pul *bax* pulcuq

pulağır *bax* pulporoşi

PULCUQ (*balıqların əksəriyyətinin üzərindəki pərəklər*) Xarı balığının bədəni sümük *pulcuqlarla* örtülmüşdür ("Zoologiya"); **AĞCA** Qumun üzərində sərilmiş balıqlar, öz *ağcalarını* panıdada-panıdada .. çapalayırdı (S.Rəhimov); **PUL.**

PULEMYOT [Zeynal:] Yaranı tamam unutdım. Yenidən *pulemyotun* yanına süründüm (B.Bayramov); **MAKSİM** Budur gözlənilmədən bir anda susdu "*maksim*"; Qırıldı bu üç dostun könül sazındakı sim (S.Rüstəm).

pulgir *bax* pulpərəst

pulgirlik *bax* pulpərəstlik

pulqabı *bax* portmanat

pullu *bax* varlı

PULPƏRƏST [Adilə:] Homzə, sən canın *az pulpərəst* ol (Ə.Qasımov); **PULAGİR** (*dan.*) [Həsən bəy:] Rüstəm bəy *pulagir* adam deyildir (Ü.Hacıbəyov); **PULGİR** Xasis və *pulgir* olan, qiymətli daş-qaşdan gözü doymayan rəhmsizlik anası da bu fikirdə idi (M.İbrahimov).

PULPƏRƏSTLİK Bütün bu sözlər, bu hərəkətləri ilə Dursunu qənaətkarlığa və *pulpərəstliyə* alışdırmaq istəyirdi (A.Şaiq); **PULGİRLİK** [Qiyas:] O ki, qaldı qeyrət .. məgər qeyrət aləmi basıb yemək, əlivə keçəni qapışdırmaqdır, *pulgirlikdir?* (Anar); **PULAGİRLİK.**

1. PULSUZ (*pulu olmayan*) Folo, özünü sən də bir insanmı sanırsan?! *Pulsuz* kişi insanlığı asanmı sanırsan?! (M.Ə.Sabir); **PARASİZ** (*köhn.*) Adəmi adəm cilyoyan paradır, *Parasız* adəmin üzü qaradır! (M.Ə.Sabir).

2. pulsuz *bax* müftə

PUSQU "Pomoşnik İsfəndiyar" adlı şorgöz yasavul Qulamla birlikdə yüzbaşının yanına gedib məsləhətu-məşvərətdən sonra bu qərara gəldilər ki, Kür qırağında *pusquda* dayanıb qaçaqları tutsunlar (Ə.Vəliyev); **MARIQ** Özümü kolların içmə vurdum; Saatlar uzunu *marıqda* durdum (M.Rəhim); **BƏRƏ** Naşı ovçu *bərə* boklor, oylonor. Marallar sayrışar yollara doğru (Qurbani).

PUSMAQ Axı onun nəyinə gərəkdir günahsız, zavallı adamları *pusub* yolunu kəssin, koldan çıxıb soyundursun? (M.İbrahimov), **DALINA DÜŞMƏK** [Şamama Cadu:] Bu gündən *düşürəm* onun *dalına* (Ə.Haqverdiyev); **GÜDMƏK** Bu fikirlə Həsən arvadını *güdməyi* qərara aldı (M.İbrahimov); **İZLƏMƏK** Üstü örtülü sobotlordan şübhələnmiş polis xofiyyəsi, uzaqdan-uzağa Qulam dayını *izləyirdi* (M.Hüseyn).

püfkürmək *bax* üfürmək

püflamək *bax* üfürmək

pünhan *bax* məxfi

pür *bax* çox

pürqeyrət *bax* qeyrətli

pürqiymət *bax* bahalı

pürmənə *bax* mənalı

PÜRRƏNG(İ) (*yaxşı dəmlənmiş çay*) [Topal:] Ay bacı, uduzana bir *pürrəng* çay (Ə.Qasımov); [Homidə:] Bir stəkan *pürrəng* çay süzüm sənə (Anar); **XORUZPİPİYİ** Üç yoldaş termosdan tökdüyümüz buğlanan tünd *xoruzpipiyi* çaydan içə-içə söhbət edirdik (M.Rzaquluzadə); **QANOVUZU** Şamama dəmdə olan ağ samovardan, qədimlərdə deyildiyi kimi, *qanovuzu* bir çay töküb gilənə mürəbbəsi ilə monim qabağıma qoydu (İ.Əfəndiyev).

pürsəfa *bax* səfalı

pürvüqar *bax* vüqarlı

PÜŞK *Püşk* atmaq gərək, – deyib kim isə piqqıldadı (M.İbrahimov); **ÇÖP** (*dan.*), **QÜRƏ** (*köhn.*) Uşaqlar iki dəstəyə ayrılırlar. *Qürə* (*çöp*) atırlar ("Azərbaycan folkloru antologiyası").

pyes *bax* dram

Rr

1. RABİTƏ, ƏLAQƏ, KOMMUNİKASİYA. TELEKOMMUNİKASİYA (*uzaq rabitə*), **TELERABİTƏ** (*uzaq rabitə*)

2. rabitə *bax* əlaqə 1

race *bax* aid

raca *bax* knyaz

radar *bax* radiolokator

RADİO Ata və oğul nahardan sonra *radio* qabağında əyləşib verilişə qulaq asırdılar (Mir Cəlal); **QƏBULEDİCİ** ..Radioları qurun! Mən tez *qəbuledicini* işə saldım (Y.Əzimzadə); **RADİOQƏBULEDƏN** Bir gün bizim patefon; *radioqəbuledən;* bir də ki, televizor; mübahisə cidilor (M.Rzaquluzadə); **RADİOQƏBULEDİCİ** O [Homzə], asta-asta gəlib *radioqəbuledicini* açdı (Ə.Qasımov); **RADİOTUTAN** Baluca stolun üstündə də telefon, *radiotutan* vardı (M.İbrahimov).

radioqəbuledici *bax* radio

RADİOLOKATOR (*Fəzadakı obyektlərin yerini radio dalğaları vasitəsilə müəyyən edən aparatlar*), **RADAR**

radiotutan *bax* radio

rah *bax* yol 1

1. RAHAT, ASAN, ƏZİYYƏTSİZ

2. rahat *bax* asudə, arxayın 1

rahatxana *bax* ayaqyolu

rahatlanmaq *bax* 1. dincəlmək; 2. sakitləşmək 2

1. RAHATLIQ, ARAM, ASUDƏLİK, QAYĞISIZLIQ, QULAQ DİNCLİYİ, QƏRAR

2. rahatlıq *bax* istirahət

rahatsız *bax* narahat

rahatsızlıq *bax* narahatlıq

RAHİB (*din.*), **ABBAT**

RAHİBLİK (*din.*), **ABBATLIQ**

rasta *bax* çarşı(ı)

RASTLAŞMAQ [Kobirlinski] bir dəfə həyatda vedrə ilə su daşıyırdı, Feyzullayla pillokəndə *rastlaşdı* (Anar); **QABAQABAĞA GƏLMƏK** Qürbət bir şəhərin bazarında iki adam *qabaq-qabağa gəlib* birbirinə zənn ilə baxdılar (Çəmənzəminli); **QARŞILAŞMAQ** Firudin onlara [tələbələrə] fikir verməyib gəzmək istərkən Qurban Mərəndi ilə *qarşılaşdı* (M.İbrahimov); **RAST GƏLMƏK** Əbədiyyət pasportunu almısan son davada; Mən sənə *rast gəlirəm* Bakıda, Moskvada (S.Rüstəm); **ÜZ-ÜZƏ GƏLMƏK** Bir dəfə hətta, müsavat parlamentinə üzvlər seçiləməyə hazırlıq apardığı zaman, partiyanın liderlərindən Məmmədəmin Rəsulzadə ilə *üz-üzə gəldik* (A.Şaiq).

rayihə *bax* qoxu

rayihədar *bax* qoxulu

rayihəli *bax* qoxulu

RAXİT (*tib.*); **GƏVƏŞ** (*dan.*)

RAYON O, şəhər və *rayonları* ciddi nəzarət altına alırkən, əməkçilərin ümumi iclası Keşlə düzündə baş tutdu (M.S.Ordubadi); **NAHİYƏ** (*köhn.*) Məni Püşyan *nahiyəsinin* firqə özəklərində müharirə oxumağa göndərdilər (Ə.Vəliyev); **REGİON.**

RAZI *Razıyam* oğlum gedə qəbrə, – nə ki məktəbə! Məktəb adın çıxməyin, – məlabədir, məlabə!.. (M.Ə.Sabir); **MƏMNUN** Neylənişsən Molla Səfi, Boybəba; *Məmnundu,* özizim, bu qədər sondan (Q.Zakir); **XOŞNUD** (*kl.əd.*) [Forman:] Birco de görüm, əmim ağa ilə qohum olmaqdan *xoşnuddurmu?* (Ə.Haqverdiyev); **RİZAMƏND** (*kl.əd.*).

RAZILAŞMAQ Kişi yenə də başını buladı və guya olacsız qəlib *razılaşdı*.. (H.Seyidbəyli); **ANLAŞMAQ** (*köhn.*) Bu asan iş deyildi; dəftərxanada bir məmurla *anlaşıb,* matrikuldakı rəsmin yerinə Bəhramın rəsmini qoymalı idi (Çəmənzəminli); **RAZI OLMAQ.**

RAZILIQ bir az fikirləşdi, *razılıq* işarəsi olaraq başını torpotdi (M.Hüseyn); **XOŞNUDLUQ** *Xoşnudluğumdadır* nicatım; Ey, mənim cövhəri-həyatım! (Füzuli); **RİZA** [Qətibə:] Mən özüm *rizа* vermosoydim, o məni heç kəsə əro vərə bilməzdi (M.S.Ordubadi); **RİZAMƏNDLİK** Mən iyirmi ildir

vilayət böyüklərinə qulluq edirəm İyirmi *rizamənlik* kağızım var (M.F.Axundzadə); **MƏMNUNLUQ** (*bax*)

real *bax* 1. həqiqi, 2. obyektiv 1

reallıq *bax* həqiqət

REDAKSİYA Dedim *redaksiyada* oxuyuram, elə bi, boyəndilər, çap etməli oldular, gətirib Mina xanımı da tanış edərəm (M.İbrahimov). **QƏZETXANA** (*köhn.*) [Həsən:] Sən qanan budur ki, *qəzetxanada* işləyən adam gərək qurcey qan kimi təmiz olsun, polad kimi möhkəm, haqqı nahaqqa verməsin (Ə.Qasımov).

REDAKTOR Jurnalın təşəbbüskarı, təşkilatçısı və *redaktoru* C Məmmədquluzadə "Molla Nəsrəddin" imzası ilə müntəzəm surətdə məqalələr dərc edirdi (M.İbrahimov); **MÜHƏRRİR** (*köhn.*) [Anri:] Doğrudur, *müharrir* belə yazını çap etməyəcəkdir (S.Vəliyev).

reforma *bax* islahat

region *bax* rayon

renessans *bax* intibah

repitisiya *bax* məşq

resenziya *bax* rəy 2

resenziyaçı *bax* rəyçi

RESEPT Qapıdan içəri daxil olduqda Qulamdan başqa, qısaboylu, ortayaşlı, başında 60-70 manatə dəyən bir papağı olan həkimi masa üzərində oturub, *resepti* yazan gördü (S.S.Axundov). **NÜSXƏ** (*köhn.*) Həkimin *nüsxəsini* heç dərmanxanəyə aparmadım (Mir Cəlal).

RESEPTÇİ. NÜSXƏBƏND (*kohn.*)

RESPUBLİKA [İvanov:] Hələ ki, bu yerlər onlarındır, bizim deyildir. Azərbaycan *Respublikasıdır* (C.Cabbarlı). **CÜMHURİYYƏT** [Balağa:] Bizim *cümhuriyyətin* adını başqa yerlərdə keçirilən yarışlarda namusla, ləyaqətlə ucaltmağa qadirdirlər (H.Abbaszadə)

restoran *bax* yeməkxana

REVANŞİZM (*tib.*) Böyük oğlu İmran *revanşizmdən* yazırdı (Mir Cəlal). **YEL AZARI/XƏSTƏLİYİ** Ailəsi bir sahibkarın zirzəmisində yaşadığından uşaqlarının hamısı *yel azarına* tutulmuşdu (M.Hüseyn).

revolver *bax* tapança

REJİSSOR [Dursun:] Deyir mən *rejissoram* belə deyirəm (C.Cabbarlı); **ŞƏBİHGƏRDAN** (*köhn.*) Rejissor (yaxud *şəbihgərdan*) daim işlirək edənlər arasında gəzişərək, əlindəki əsa ilə hər kəsə öz çıxış vaxtını işarə edib bildirir (Ə.Haqverdiyev).

REJİSSORLUQ [Mazandaranski:] İndi isə *rejissorluğu* əlindən alan var, nə premyerliyini (C.Cabbarlı); **ŞƏBİHGƏRDANLIQ** (*köhn.*) Bu həngamə nəçə əsr əvvəl İran tamaşında təsadüf edilən *şəbihgərdanlıq* şəklində qalsaydı, etiraz edilməzdi (Çomonzominli)

rezin *bax* pozan

rezinka *bax* pozan

rəhb *bax* Allah 1

rəd *bax* iz 1

RƏF Həmid onun yaxasının düymələrini açdı, *rəfdən* bir kitab götürüb Pyotr Anisimoviçin üzünü yellədi (H.Abbaszadə); **DOLAB** Otaqda iki qədim kitab *dolabı* qoyulmuşdu (Y.Şirvan); **QƏFƏSƏ** Bu müddətdə sovxoz dülgərləri Kamilin çertyoju əsasında bir neçə dəzgah və *qəfəsə* düzəltdi (H.Abbaszadə) **LƏMƏ** Divana, kitab *ləmələrinə*, divardakı şəkillərə baxdı və nəhayət, gözlərini mənim gözümə dikib gülümsədi (M.İbrahimov)

rəfiq *bax* dost

RƏFİQƏ Dedim: - Hə... Sənin bir *rəfiqənə* söyləyim ki, qoy desin (Ə.Kərim) **BACILIQ** [Güllü:] İndi, bu gün *bacılığın* gələcək, vallah, bilmirəm üzünə necə baxacağam (Ə.Haqverdiyev); **QIZ YOLDAŞI** (), evdə ağlaya-ağlaya qoyub gəldiyi anasını, *qız yoldaşını* xatırladı (M.Hüseyn)

rəftar *bax* davranış

RƏHBƏR (*müxtəlif mənalarda*) Başının üstündə müqəddəs Quran; Sənə inanıram, ölkə *rəhbəri* (M.Araz); **BAŞÇI** Bəhmənə Musa kimlərdən zəhləsi gedirdi, torslıkdə o da gəlib düşmüşdü qruplarına, həm də üstlərinə *başçı* qoymuşdular (H.Abbaszadə) **BAŞ** (*dən.*) [Vahid:] Şokorlinski boyüyü-

müzdür, *başımızdır* (M.İbrahimov); **BAŞBİLƏN** (*dən.*) Kankan Qeybəli öz dərrakəsilə bildirdi ki, gərək belə bolşeviklərdən *başbilənləri*, yəni başqalarını inqilabi arzuları yerinə yetirmək üçün, bolşevik idarələrində borcalar və hökmdar olsunlar (S.Rəhimov); **SÜKANÇİ** (*məc.*) [Almaz:] Bir də yoldaşlar, sovet sədri kənddə ictimai işlərin *sükançısı* olmalıdır (C.Cabbarlı); **LİDER, ÖNDƏR.**

RƏHBƏRLİK, BAŞÇILIQ, LİDERLİK, RƏYASƏT

RƏHİM, İNSAF *Rəhm*, aman dilənən əhalı ilə yalvarırdı; Gözüm qızmışdı mənim, mən*də insafım* vardı (B.Vahabzadə); **AMAN** Oçquda *aman* olur, Əlində kaman olur (Bayatı); **İLTİFAT** Kəsmə *iltifatın* qul Əlöşgordan (Aşıq Əlöşgor); **İNAYƏT** (*kl.ed.*) [Molok:] Yarəb, əzacığ lütfü *inayət!* Qəhr olmadə artıq bəşəriyyəti (H.Cavid); **MƏRHƏMƏT** [Rza:] Heç kəsin *mərhəmətini* istəmirəm... (M.İbrahimov); **MÜRÜVVƏT** [Tərverdi:] Adamda rəhm, *mürüvvət* yaxşı şeydir (M.F.Axundzadə); **ŞƏFQƏT** [Nuxulular:] Bəli, ağa, əgər *şəfqətiniz* şamil olsa (M.F.Axundzadə); **TƏRƏHHÜM** (*kl.ed.*) Rəhm eylə, *tərəhhüm* çağıdır, xan, sənə qurban (A.Şaiq); **LÜTF.**

rəhman *bax* rəhmli

rəhmdil *bax* rəhmli

rəhmətlik *bax* mərhum

rəhnkar *bax* rəhmli

RƏHMLİ Molla Cəfərqulu *rəhmli* adam idi (N.Nərimanov); **RƏHMAN** (*kl.ed.*) Amma nə ərəbcə bilirəmmiş, pah atonnan; Göz dəymənmək üçün bunu hifz eləyə *rəhman* (M.Hadi); **MƏRHƏMƏTLİ** [Rüxsarə] axşamdan sübhə qədər... *mərhəmətli* əlini xəstənin başına qoymuşdu (S.Rəhimov); **RƏHMDİL** Hədə-qorxu ilə yox, həvəsləndirmək, hərbalarımaq yolu ilə.. xanım *rəhmdil* və ağıllı arvad idi (M.İbrahimov); **RƏHMKAR** [Şah Abbas] çox *rəhmkar* şəhər ("Qurbani"); **ŞƏFQƏTLİ** Qadın! Ey sevgilim, *şəfqətli* mələk! Bu qədər səbrü təhəmmül nə demək? (H.Cavid); **İNSAFLI.**

rəhmsiz *bax* zalım

rəhmsizlik *bax* zalımlıq

rəhn *bax* girov 2

rəhnüma *bax* bələdçi

rəxt *bax* paltar

rəxtxab *bax* yorğan-döşək

1. RƏİS (*polis rəisi*) [Pirvoli:] Bəs sən *rəisimiz* deyilsən? (M.Hüseyn); **NAÇALNİK** İçəridə isə *naçalnikdən* başqa heç kəs yox idi (M.Hüseyn).

2. rəis *bax* müdir

rəiyyət *bax* vətəndaş

RƏQƏM, ƏDƏD, SAY

1. RƏQİB (*idm.*), **QARŞI TƏRƏF**

2. rəqib *bax* düşmən

RƏQS *Rəqsi* belə bitirmək Qarabağ qızın adəti idi (S.S.Axundov); **OYUN** Dörd-beş şansonetka və orkestr hazır oldu. *Oyun* və çalğı başlandı (A.Şaiq); **RƏQSETMƏ, OYNAMA.**

rəml *bax* fal 1 1

rəmlçi *bax* falçı

rəmmal *bax* rəmlçi

rəna *bax* gözəl 1, 2

rənc *bax* zəhmət 3, əmək

rəncbər *bax* 1. əkinçi; 2. cütçü

rəncbərlik *bax* əkinçilik 1

rəncidə *bax* incik

rəncidəhal *bax* incik

rəncidəxatir *bax* incik

rəncidəlik *bax* inciklik

RƏNG, BOYA Saçıldı çöllərə min *rəng*, min *boya:* Sonalar göllərdə baş vurdu suya (A.Şaiq).

rəngarəng *bax* rəngbərəng

RƏNGBƏRƏNG Taxta divarları qəzet və jurnallardan kəsilmiş *rəngbərəng* şəkillərlə bəzədilmiş budkanın sağ küncündə, divara yaxın düşəmədə elektrik səbası qoyulmuşdur (M.Hüseyn); **ƏLVAN** Sevgi qəlbə əzizdir; *Əlvan* güllər içində (M.Rahim); **RƏNGARƏNG** [Molla İbrahimxəlil:] Bir çadıra, bir məcməyi içində üç *rəngarəng* balaca şüşə var. (M.F.Axundzadə), **MÜXTƏLİFRƏNGLİ.**

rəs *bax* baş 2
rəsm *bax* 1. şəkil 1. 2. adət 1. mətasim
rəssamçı *bax* rəssam
rəsman *bax* rəssam

RƏSMİ Onlar *rəsmi* olaraq evlənənləri müsəlman qadınlarına bir küncə kimi baxır (A.Şaiq). **RƏSMƏN** [Mingəçevirli] *rəsmən* şəhər adı verilmişdi (Ə.Sadıq). **FORMAL, QANUNİ** (*bax*)

rəsmi-keçid *bax* parad

RƏSMİLƏŞDİRMƏK, QANUNİLƏŞDİRMƏK

RƏSMİLƏŞMƏK, QANUNİLƏŞMƏK

RƏSMİYYƏTÇİ [Məsəmət.] Evdə kiçik bir şey onu [əmri] hiddətləndirir, asəbiləşdirir. Çox *rəsmiyyətçidir* (A.Şaiq). **BÜROKRAT** [Kərəmov.] Hərçənd bu saat qəbul vaxtı deyil, ancaq mən, *bürokrat* deyiləm (Ş.Rəhman). **FORMALİST, SÜRÜNDÜRMƏÇİ** (*düzənsiz rəsmiyyətçi*)

RƏSMİYYƏTÇİLİK, FORMALİZM Mündəricəsiz, *rəsmiyyətçilik*, quru *formalizm*, ruhsuz, canlılıqdan məhrum sözçülük – bu sənətin məhsuluna ziddir (M.İbrahimov). **BÜROKRATLIQ** [Birinci katib:] – rüşvətxorluq, pulgirlik və oyunbazlıq, *bürokratlıq* və yaltaqlıq gedikcə daha çox mövqeləri zəbt edirdi (Ə.Əlibəyov). **BÜROKRATİZM, SÜRÜNDÜRMƏÇİLİK.**

RƏSSAM Qoca *rəssam* addımlayır sandalyonun. Qabır asfalt döşəməli bir meydan üstə (Ş.Vurğun). **NAQQAŞ** Məcmuəmizin *naqqaşı* kimi gözəl surətini məcmuəmizə salıb məşhur olmağına cidd-cəhd edərdi (Ə.Məmmədquluzadə). **RƏNGKAR** Ukrayna *rəngkarlarının* çəkdikləri sənaye manzərələri heyrətamiz dərəcədə poetikdir (Qəzetlərdən). **RƏSMÇİ.**

rəsul *bax* 1. səfir, 2. peyğəmbər
rəşadət *bax* hünər igidlik
rəşadətli *bax* hünərli, igid, şəhid 2
rəşid *bax* igid
rəşidlik *bax* igidlik
rəva *bax* layiq
rəvan *bax* sakit
rəvanbəxş *bax* ürəkaçan
rəvanlıq *bax* səlislik

RƏVAYƏT, HEKAYƏT

rəviş *bax* fikir 2

1. RƏY [Vurğ.] Cavanşirə diqqətlə baxdı sonra dönüb Cavahir xanımın *rəyini* bilmək istədi (M.Hüseyn); **ƏFKAR** [Əhilbəyov:] Lakin onun göstərdiyi bəhanə ümumi *əfkarı* qane edərək qüvvətə malik deyildi (M.S.Ordubadi). **ƏQİDƏ** O [Həmid] bu *əqidədə* idi ki, əgər Balağa həbs edilməsəydi Firuz ustasının barəsində belə deməzdi (H.Abbaszadə). **FİKİR** Günün axırına qədər [Adilə] gənc bir *fikir* yazıb müdirinə verdi (Y.Şirvan). **MÜLAHİZƏ** (*bax*)

2. RƏY [Əliş Cahangirov.] Əvvəla, bunu [məqaləyə] gərək iki alim müsbət *rəy* versin. (Y.Şirvan). **RESENZİYA** [Şəkinski:] Hər yetən gəlib mənə *resenziya* yazacaqda (C.Cabbarlı)

rəyasət *bax* rəhbərlik, sədarət

RƏYÇİ, RESENZİYAÇI (*müəyyən bir rəy yazan, rəy verən adam*)

rəzalət *bax* əclaflıq
rəzə *bax* cəfəngi
rəzil *bax* əclaf
rəzillik *bax* əclaflıq
rica *bax* xahiş

RİFAH, BOLLUQ, FİRAVANLIQ, NEMƏT

rikab *bax* üzəngi
risalə *bax* 1. jurnal; 2. kitabça 1
risk *bax* cəsarət
riş *bax* saqqal

RİŞƏ (*ağacda*) Amma bağban kamal ehtiyat ilə onların qazıb, *rişələrini* xoli gətirməyərək, bu cavan alma ağacını meşədən çıxardıb bağına köçürdü və rahat yerə bədrə (R.Əfəndiyev); **KÖK** Şələləri çaylar, dəli bu həddələ iri daşları, *kökü* çürümüş ağacları yerindən qoparıb axıdırdı (M.Hüseyn).

rişxəz *bax* koksuz
rişxənd *bax* məsxərə, istehza
riya *bax* riyakarlıq

RİYAKAR Dükan qonşuluğumuzda Hacı Məlik adlı *riyakar* bir sövdəgər vardı... (Çəmənzəminli); **İKİÜZLÜ** (*dan.*) Hiyləgərlər, paxıllar və *ikiüzlülər* onun ətrafında toplanır (M.İbrahimov); **MÜNAFİQ** Dörd şey vardır onnot yüzünü görməz: Bir münkir, *münafiq*, bir Yezid, qanmaz (Xətayi); **RİYALI** Fitnəli, *riyalıdır* yaltağın süfətləri (M.Rəhim); **QIRXDİLLİ** (*dan.*).

RİYAKARLIQ Çökür abidəsi qanlı çarlığın; Çökür məhkəməsi *riyakarlığın* (M.Müşfiq). **İKİÜZLÜLÜK** Ucadır bayrağı yalançıların; Hökm edir hər yanda *ikiüzlülük* (M.Rahim). **RİYA** Burada nə *riya* var, nə bəlləm, nə kin (B.Vahabzadə).

riyab *bax* riyakar
riza *bax* razılıq
rizamənd *bax* razı
rizaməndlik *bax* razılıq
rizvan (*məc.*) *bax* cənnət
rizq *bax* ruzqu
rota *bax* bölük 1

RÖVŞƏN (*müxtəlif mənalarda*) [Əzim Əsgər:] On il əvvəl necə görmüşdüm, elədə Ulduz tənəz, fikri *röşən* (M.İbrahimov); **İŞIQLI** [Xosrovun] şüuru, *işıqlı* fikirləri, nəhəsi və ciddiyyəti yüksək dərəcəli zəhmətkeş nəzərimə onu çəkirdi (M.İbrahimov); **MÜNƏVVƏR** Gördü ki, yenə çənəm *münəvvər*. Zülfündən onun cahan müəttər (Xətayi); **AYDIN, NURLU, PARLAQ.**

röyza *bax* mərsiyə
röyaxan *bax* mərsiyəxan
rüya *bax* 1. yuxu; 2. yuxugörmə
rübah *bax* tülkü 1
rübəru *bax* qabaq-qabağa, üzbəüz

1. RUH (*dın.*) [Nənəxanım:] A kişi, bir vədə yeyək, cümə axşamıdır, elə ölülərimizin də *ruhu* şad gedər (Ə.Haqverdiyev); **CAN** Kərəm deyər Hüquq buyurdu ayanda; *Can* hava qaşıdı, durmaz bun tənda ("Əsli və Kərəm").

2. RUH, DUYĞU, HƏVƏS

3. ruh *bax* ürək

RUHANİ (*dın.*) [Əhilbəyov bəy:] Mən onlara şadiyanə bir adətim anlatdım və onlardan əksəriyyətlə *ruhani* olduğunu söylədim (M.S.Ordubadi). **ƏMMAMƏDAR** (*məc.*) [Baş nazir:] Bu *əmmamədarlar* hamıdan bədbəxtdirlər (A.Makulu); **İŞAN** (*kohn.*) Odabəşdən, elmdən gər feyziyab olsa ovamünəs; Düşər şanu şərafdən mollalar, *işanlar*, məmlu (M.Ə.Sabir). **MÜCTƏHİD** Seyidlərə, mollalara, *müctəhidlərə* ehsanlar və hədiyyələr göndərildi (M.S.Ordubadi); **MÜFTİ** (*baş ruhani*) [Molla:] "Molla Nəsrəddin" jurnalı əvvəldən başlayıb şeyxülislamı, *müftini* buəbir eləyib, axır padşahlarımıza al aparır (Anar).

RUHƏN, MƏNƏN

RUHİ Laçın heç vaxt bu gecəki kimi *ruhi* dərindən keçirməmişdi (M.Hüseyn); **MƏNƏVİ** Bunları katib vəzifəsindən sui-istifadə etmişdir... rayonda *mənəvi* psixoloji mühit korlanmışdı. (Ə.Əlibəyov); **PSİXİ.**

rus *bax* üz
ruxsar *bax* üz
rul *bax* sükan
ruz *bax* gün 1 2; gündüz
ruzi *bax* azuqə
ruznamə *bax* qəzet
ruznamiçi *bax* müxbir 1

RÜB, KVARTAL, ÜÇAYLIQ

RÜBƏND [Əhilbəyov bəy:] Hamının üzündə *rübənd* var (M.S.Ordubadi); **BÜRQƏ** (*kohn.*) Günəş camalından götür *burqəni*; Xuhlar yaşmaz divanələrdən (Q.Zakir); **DƏVAQ** (*ətr.*) [Bəm Çiçək:] Ala yorğan içində sənsiz dolaşmadım, dadlı danaq dadlı söhbətləşmədim (Anar); **NİQAB** (*kohn.*) A sevdiyim, aç *niqabını* üzündən; Məcnun tək Leylaları divanə qıl! (A.Səhhət); **ÖRTÜK** Ey canlı çiçək, *Örtüyü* at ruyunu göstər (M.Hadi).

RÜBƏNDLİ Başı çarşablı, üzü *rübəndli* Xorasan arvadları... çörək tələb edirdilər (A.Şaiq), **DUVAQLI** Bir yandasa ağ eyvanlı tozu bunalar, Ağ *duvaqlı* gəlin kimi gəndən

gülürdü (Ə.Cəmil); **NİQABLI** Qaranlıq düşəndə Alp Arıaz xarabalıqda qara *niqablı* bir adamla pıçıldaşırdı (Anar).

rüsxat *bax* izin

rüsxətli *bax* izinli

rüsxətsiz *bax* izinsiz

RÜSUM [Molla Homid:] ..dərviş Abbasın öhdəsinə lüğorrodir ki, hor axşam bu xoruzu gotirib, haman görlüyünüz *rüsumu* cari edib bir tozo yerdo bağlasın (M.F.Axundzado): **BAC** Koroğlu karvanın qabağını kəsdi, *bac* vermoklorini söylədi ("Koroğlu"); **RÜSUMAT** Holo İrana girdiklori dünondir, gömrük *rüsumatını* tamamilo ləğv etmişdir (M.S.Ordubadi); **GÖMRÜK.**

rüsumat *bax* rüsum

rüsvayçılıq *bax* biabırçılıq

rüşeym *bax* maya II

RÜŞVƏT Fəqət bu nazirlorin, bu *rüşvətlərin* içində molum vo namolum nazirlor do var (N.Norimanov); **BIĞYAĞI** (*dan., zar.*) (*cüzi rüşvət*) Kondlilor ovvolco Əbdülozəmin qapısında dayanıb, onunla haqq-hesab etməli idilor. Yoni ona "*bığyağı*" vermoli idilor (H.Sarabski); **ŞAPKA** (*dan.*).

rüşvətçi *bax* rüşvotxor

rüşvətçilik *bax* rüşvotxorluq

RÜŞVƏTXOR, RÜŞVƏTÇİ (*rüşvət alan adam*)

RÜŞVƏTXORLUQ (*rüşvət alma*) [Birinci katib:] ..qohumbazlıq, meşşənlıq, *rüşvətxorluq* ..getdikco daha çox mövqelori zobt edirdi (C.Əlibayov); **KORRUPSİYA** (*qan rüşvətxorluq, külli miqdarda rüşvət alma*), **RÜŞVƏTÇİLİK, YEHAYE** (*məc.*) (*kütləvi rüşvətxorluq*).

1. RÜTBƏ [Əhmod Zoziyo:] Padşah bilsə sono böyük *rütbə* voror (A.Şaiq); **ÇİN** Onların no *çini*, no rütbosi var (B.Vahabzado), **DƏRƏCƏ** Qoy işini görsün, ağa *dərəcə* alır, - deyib gözotçi laqeydcosino cavab vorib çokildi (M.İbrahimov); **TİTUL.**

2. rütbə *bax* vozifo 2

rütbəli *bax* xurma I

rütubat *bax* nom

rütubətli *bax* nom

Ss

saat *bax* vaxt

SABAH Bu günün işini *sabaha* qoyma (Ata. sözü); **SƏHƏR** *Səhər* qızın atası Hacı Əbdülozimin dükanına keçib keyfiyyoti söylədi (Ə.Haqverdiyev); **YARIN** (*kölu.*) *Yarın* icmiyyo komitosinin sodri idarodon bir kargüzar göndormişdi (T.Ş.Simürğ).

SABİQ On-on beş dəqiqo bcloco bir-birinin halını soruşub, *sabiq* dostların horosi hovuzun bir küncünə çokildi (Çomonzominli); **KEÇMİŞ** [İnci:] Biz onların *keçmiş* arvadlarıyıq (S.Rohman); **KÖHNƏ** [Gülşon Sorvoro:] Adam da *köhnə* dostunu bu cür xatirindan çıxardarmı? (M.Hüseyn); **ƏVVƏLKİ.**

sabunəçi *bax* çoğan

sabur *bax* ozvay I

1. SAÇ Miss Hanna Hüsni xanımın *saçlarını* kəsdi, dosto ilo yero qoydu (M.S.Ordubadi); **BİRÇƏK** Əliqulu çopordon bir taxta qopardıb Sülüyo qolazladı vo sonra *birçəyindən* tutub, qapaz döşədi (Çomonzominli); **HÖRÜK** [Vahid:] Gorok məndən çəkinməyəsən, mono mchriban olasan. Yoxsa kolağayma doymo, *hörüyümə* ol vurma, yaxınıma gəlmə!.. (M.İbrahimov); **MUV** (*kl.əd.*) Moktoblilor içro dcyil az söhbəti-ruyin; Keyfiyyoti-*muyin* (M.Ə.Sabir); **ZÜLF** Dcyim gözləri süzgün; *Zülfü* porişan kimi (M.Rahim)

2. saç *bax* tük

SAÇLAMAQ (*dalaşarkən saçdan yapışmaq*) Korbolayı Hosən yerindən sıçrayıb, arvadı *saçladı* vo baş-göz demoyib, hor yerino yumruqla döşədi (Çomonzominli); **BİRÇƏKLƏMƏK** Korbolayı Qurban bu sözləri eşitcək yüyürüb "köpək oğlunun dilino bax!" – deyə-deyə Şaqqulunu *birçəklədi* (Çomonzominli).

I. SAÇMA *Saçmalar* yazıq dovşanın; Lap başına yaxın keçdi.. (M.Rzaquluzado); **QIRMA** Atma *qırma* başqa küçoloro keçmişdi (S.S.Axundov).

2. saçma *bax* mənasız I

sadalamaq *bax* saymaq I

SADƏ (*müxtəlif mənalarda*) Hor məhnoto dözən; *sadə* insanların; qayğı dolu sosidir bu (R.Rza); **ADİ** Bunlar *adi* sonatkardır.. (Ə.Cəfərzadə); **BƏSİT** [Azər:] Bir sözlo, adiləşmiyəsən, bayaq radioda oxunan nəğmə kimi *bəsit* və aydın olmayasan (Ə.Kərim); **ASAN.**

sadədil *bax* sadəqəlb

SADƏQƏLB, SADƏLÖVH (*ürəyi sadə adam*) *Sadəlövh, sadəqəlb* insanlara ah.. (S.Vurğun); **SADƏDİL** Dini və adəti – mövhumata qərq olmuş *sadədil* məzlum kəndlilər, hər bir vergidən əvvəl bu müftəxorların torbalarını doldurardılar (S.S.Axundov); **SADƏÜRƏKLİ.**

SADƏLİK [Surxay:] Halbuki onun bütün təqsiri *sadəliyində* və günahsızlığındadır (C.Cabbarlı); **ADİLİK** Hər bir *adiliyə* yumub gözünü; Çalır, yırğalanır səs dəryasında (Ə.Kərim); **BƏSİTLİK.**

sadəlövh *bax* 1. sadəqəlb; 2. tovazökar

sadiq *bax* sədaqətli, vəfalı

sadiqlik *bax* sədaqət, vəfalılıq

1. saf *bax* sağlam

2. saf *bax* təmiz I

safdil *bax* safürəkli

safqəlb(li) *bax* safürəkli

saflıq *bax* təmizlik I

SAFÜRƏKLİ Hacı Səməd olli yaşında *safürəkli*, rəhmdil bir kişi idi (S.S.Axundov); **SAFDİL** Nazlının bu *safdil* mülahizələri Bəyimin gülümsəməsinə səbəb oldu (Çomonzominli); **SAFQƏLB(Lİ)** *Safqəlbli*, sadədil Sənəm, indi heç özümə də inanmıram (S.S.Axundov); **TƏMİZÜRƏKLİ** Həlimə nənə qılıqlı, *təmizürəkli*, qonaqsevən və məhriban bir qadın idi (A.Şaiq); **DÜZQƏLBLİ, ÜRƏYİTƏMİZ.**

I. SAĞ Baxdı sola, baxdı *sağa*, alt budağa, üst budağa (R.Rza); **SAĞ TƏRƏF** Firəngiz sinə aşağı enəndə *sağ tərəfə*, Ceyran bulağının üstündəki yaxanaya xeyli adam toplaşdığını gördü (B.Bayramov).

2. **SAĞ** Müəllim ..son siyasi hadisələrdən danışır, *sağları* tənqid edirdi (A.Şaiq): **MÜRTƏCE.**

II sağ *bax* **I.** din, salamat **I: 2.** sağlam

SAĞALMAQ (*xəstəlikdən sağalmaq*) [İnsanlıq:] Gözəl oğlum, mən susaram, kaş ki, son: Dincal, *sağal* (A.Şaiq); **KORUXMAQ** (*məh.*) Gəl iki gözümün ağı-qarası; *Koruxsun* qəlbimin bölkə yarası (S.Rüstəm); **SƏHHƏT TAPMAQ** Ömründə azar bilmədiyindənmi, gənc olduğundanmı, Ruxsarə xanım sağalacağına inanır, *sahhət tapıb* yatəqdan duracağını artıq ümidlə gözləyirdi (T.Ş.Simurğ); **ŞƏFA TAPMAQ** Dedim: əl atmasa həkim biçağa; Xəstə *şəfa tapıb* durmaz ayağa (M.Rahim); **YAXŞI OLMAQ** ..Comil ağanın başının ağrısı lap *yaxşı oldu* (İ.Musabəyov); **QALXMAQ** (*məc.*).

SAĞALMAZ (*sağalması mümkün olmayan*) [Zöhrə:] Ata can, əziz ana.. siz razı olarsınızmı, qızınız *sağalmaz* dərdə düşsün? (M.İbrahimov); **ƏLACSIZ** [Ulduz:] Biz *əlacsız* dərdə düşmüşük (M.İbrahimov); **ÇARƏSİZ** Neco çara eylosin; Bu *çarəsiz* xəstəyə (B.Vahabzadə); **MÜALİCƏSİZ, MÜALİCƏOLUNMAZ.**

SAĞALTMAQ (*xəstəlikdən qaytarmaq*) [Həsi:] Bunu [yaranı] Volodya adlı bir rus feldşeri *sağaltdı* (S.Rəhimov); **ŞƏFA VERMƏK** [İnsanlıq:] Dərdindən, ah, sayıqlayır, ey tanrı; Sən *şəfa ver!* (A.Şaiq); **HƏYATA QAYTARMAQ, SAĞLAMLAŞDIRMAQ.**

SAĞANAQ, ÇƏNBƏR, QASNAQ (*dəf və bu kimi şeylərin dairəsi*)

sağır *bax* **kar I**

SAĞLAM (*müxtəlif mənalarda*) Danışıram, gülürəm: *Sağlam* bir insan kimi (M.Rahim); **BƏRK** [Ocaqverdi:] Bəy, bizim canişin *bərkdir* (Ə.Haqverdiyev); **GÜMRAH** (*dan.*) [Qəndab:] Üzüm *gümrah*, yollarım genişdir, velosipedim də saz (B.Bayramov); **QIVRAQ** Nəzərəli əmi yaşlanmışdı. Ancaq *qıvraq* idi (Ə.Vəliyev); **SAF** Dəyişərəm, deməli, əlimlə təbiəti; Üroyi *saf* duyğulu, təmiz bir insan kimi (M.Rahim); **SAĞ** Fələk ələsgər tək oda salmasın; No naxoşu belə, nə *sağı* belə (Aşıq Ələsgər); **SALAMAT** Ya dayələrin özündə azar olur, balalara sirayət edir, ya da ki, azarlı balaları dayəyə verirlər, ona da düşür, sonra başqa *salamat* uşaqları da xarab edir (Çəmənzəminli); **SALİM** (*köhn.*) [Molla Qafar:] ..sihəti-bədən duası onun vücudunu nə dərəcədə *salim* saxlayıbdır? (S.Rəhimov); **TƏNDÜRÜST** Bu *təndürüst* simada elə bil məkrlə məhəbbətin, xoyanətlə sədaqətin vəhdətini gördü (B.Bayramov)

SAĞLAMLIQ [Davud:] Mən buna görə heç nəyə qızırqanmıram, camaatın *sağlamlığı* yolunda canımı qoyuram (H.Abbaszadə)

AFİYƏT (*kl.əd.*) Ol bozm idi *afiyət* bahan, Mən bülbülü-zari-biqəran (Füzuli); **CANSAĞLIĞI** Bunların hamısı ötüşər, insanın *cansağlığı* lazımdır (Ə.Haqverdiyev); **QIVRAQLIQ** (*dan.*) ..qoca Firuz bu gün hamını heyrətə salan, yaşına yaraşmayan elə bir *qıvraqlıqla* işə girişdi (Ə.Məmmədxanlı).

SAĞLIQ *Sağlıq* istəsən – çox yemə (Atalar sözü); **SAZLIQ** (*dan.*) [Mişa:] Hər kəs öz bədəninin *sazlığını*, dözümünü hər hansı bir həkimdən dürüst bilir (H.Abbaszadə); **SƏHHƏT** [Gülüş:] Adam öz *sahhətinin* qayğısına özü qalmayanda... (Anar).

sağlıq *bax* **1.** salamlıq; **2.** tost

sağollaşmaq *bax* vidalaşmaq

SAĞSAĞAN (*zool.*) *Sağsağanlar* ağacların təpəsilə uça-uça; Haray çəkib çığırdılar (M.Rzaquluzadə); **QƏCƏLƏ** Yandı çin kuzələri, bomba kimi səslondi kötük; Sərçə, qarğa, *qəcələ*, qurğı horasan oldu (M.Ə.Möcüz)

sahib *bax* **1.** yiyə, sahibkar; **2.** or **1**

SAHİBKAR Dedim ki mən, indi bizik *sahibkar* (R.Rza); **AĞA, HAKİM** İnsan bütün varlığının *ağasıdır, hakimidir* (M.İbrahimov); **FERMER** (*bax*), **SAHİB.**

SAHİBKARLIQ, AĞALIQ, FERMERLİK (*bax*), **SAHİBLİK**

sahiblik *bax* sahibkarlıq

SAHİBSİZ (*sahibi, yiyəsi olmayan*) Pristav.. uçastoku *sahibsiz* buraxaraq getmişdi (S.Rəhimov); **BAXIMSIZ** [Qəndab:] Bəzi

ailələr bu torpaqlardan əlini üzüb əran yerlərinə köçdüyü üçün həyət-bacaları sökülüb dağılmış, *baxımsız* ağaclar qurumuşdu (B.Bayramov); **BAŞSIZ** (*məc.*) Ayrım qızı Kərim babanın da getdiyini, nəxirin *başsız* qaldığını bilmiş, ..özünü nəxirə yetirmişdi (A.Şaiq); **BİSAHİB** [Sona xanım naçalniko:] ..Məni *bisahib* qoyma! (M.F.Axundzadə); **YİYƏSİZ** [Ana:] Həmişə *yiyəsizin* başına dünya dar olar (Çəmənzəminli).

SAHİL (*dəniz, çay, göl və s.-nin kənarı*) *Sahildə* balıqçılar qayaların üstündə oturub dənizə tilov atmışdılar (H.Abbaszadə); **QIRAQ** Dəniz *qırağında* var yastı daxma; Gəl, ona məhrəm ol, biganə baxma (M.Rahim); **YAXA** Paris küçəsində, Nil *yaxasında*, Yenə al bayraqlı izdihamlar var (S.Vurğun); **KƏNAR** ..həyətdə bir müsəlman arvadı arxın *kənarında* qab yuyurdu (C.Məmmədquluzadə).

sahir *bax* sehrbaz

I. SAXLAMAQ (*hərəkətini kəsmək mənasında*) [Leytenant] elektrik fənərləri ilə işıqlanmış küçənin ortasında motosikli *saxladı* (İ.Əfəndiyev); **DAYANDIRMAQ** Tapdıq Məyisi və onun olindəki dəftərləri göründü kimi maşınını *dayandırdı* (Ə.Vəliyev); **ƏYLƏMƏK** "Salamoleyküm" səsi məni *əylədi* (A.Divanbəyoğlu).

2. SAXLAMAQ, DOLANDIRMAQ (*yaşamaq üçün hər şeylə təmin etmək*)

I. SAXTA [Qaplan:] Mən sənə *saxta* pasport taparam (A.Şaiq); **QƏLP** Gümüş tunc oldu, zərli zibam bez; *Qəlp* çıxır aldığım mal, qoca bəxtim! (Aşıq Ələsgər); **QONDARMA** Nina *qondarma* bir addır və bu adın altında tamamilə ayrı bir qız, bəlkə də bir neçə qız çalışır... (S.Rəhman); **QEYRİ-HƏQİQİ.**

2. saxta *bax* yalan

salqa *bax* şimşək, ildırım

sail *bax* dilənçi

SAİT (*dilç.*) Dünya dillərində *saitlərin* miqdarı müxtəlifdir (N.Məmmədov); **SƏSLİ** Məlum olduğu üzrə, *səslilər* üçün ən mühüm şərt hava axınının olmasıdır (A.Axundov).

1. SAKİN (*müəyyən bir şəhərin, kəndin və s.-nin sakini*) Şahsuvar gecənin qoynunda *sakin;* Qəlbində intiqam, gözlərində kin (S.Vurğun); **ƏHALİ** Kəndin *əhalisinin* miqdarı olar təqribən iki yüz nəfər (C.Məmmədquluzadə); **ƏHL** (*kl.əd., köhn.*) Səhra mərdümünü şəhr *əhli* görcək; Yalvarıb, yapışıb oturdur çəmmək (Q.Zakir).

2. sakin *bax* sakit **2**

I. SAKİT (*müxtəlif mənalarda*) [Qəhrəmanov:] Baxırsan ki, bir küncdə *sakit* oturub, kiminsə dalında gizlənib (M.Hüseyn); **BAŞIAŞAĞI, FAĞIR** [Səfər] *Fağır, başıaşağı* bir oğlandı (Ə.Haqverdiyev); **DİNC, FARAĞAT** Onları qabaqlayaraq *dinc, fərağat* oturmalarını əmr etmişdi (S.S.Axundov).

2. SAKİT, HƏRƏKƏTSİZ, SAKİN, SƏSSİZ

3. sakit *bax* lal **2**

4. sakit *bax* arxayın **I**

1. SAKİTLƏŞMƏK Müəllim bir qədər *sakitləşdikdən* sonra hamının eşidə biləcəyi bir yüksəklikdə son siyasi hadisələrdən danışır, sağların hərəkətlərini tənqid edirdi (A.Şaiq); **ACIĞI YATMAQ** (*fr.v.*) Ona görə də dərhal *acığı yatdı*.. (S.S.Axundov); **KİRİMƏK** [Paşa:] Nə olar, uşaq döyüşdə, ağlar da, *kiriyər* də! (Mir Cəlal); **SAKİT OLMAQ** Bunlar axırda *sakit oldılar* (S.S.Axundov); **TOXTAMAQ** [Fərəc:] Siz bir az *toxtayın*, biz hamısını başa salanq (Anar).

2. SAKİTLƏŞMƏK, TƏSKİNLİK TAPMAQ, RAHATLANMAQ

I. SAKİTLİK, XAMUŞAN Dərə, təpə *sakitlikdir, xamuşan;* Yoxdur kənd içində bir nəfər insan (A.Səhhət); **XAMUŞANLIQ** Ətraf tamam *xamuşanlıq* idi (S.Qənizadə); **XAMUŞLUQ** ..yayın isti *xamuşluğunu* pozan ancaq minarələrdən gələn minacat səsi idi (B.Talıblı); **SƏSSİZLİK** Nə bir insan səsi; Nə bir ağac kölgəsi; Ancaq nəhayətsizlik; *səssizlik*.. (R.Rza); **SÜKUT** Meşədə dərin bir *sükut* vardı (M.Hüseyn).

2. sakitlik *bax* amin-amanlıq

saqın *bax* uzaq

saqındırmaq *bax* uzaqlaşdırmaq **I**

SAQİ *Saqi*, tez ol mey ver bizə: Mey içində üzə-üzə; Şəmalara səs salaq bız (M.Seyidzadə); **AYAQÇI** (*qəd*.) Cam içiron *ayaqçıya* dondü Füzuli; Şairlərə bir içim mey sondu Füzuli (H.Cavid); **ŞƏRABPAYLAYAN.**

SAQQAL [Mümtaz Mötəbərov:] *Saqqalım* yoxdur sözüm ötmür! (M.Hüseyn); **RİŞ** (*kl.ad*.) ..Qismətin olmur, olmasın!.. Başına eşqi dolmasın! *Rişini* Zalxa yolmasın! (M.Ə.Sabir).

SAQQIZ Kişinin papağını götürəndə gördük *saqqız* layiqincə suvanıb başına.. (Ə.Haqverdiyev); **ZAMAT** (*köhn*.) [Oğlan:] Atamın başına yapışdırdığın *zamat* qopmur (Ə.Haqverdiyev).

sal *bax* **boro 1**

salçı *bax* **boroçı**

1. SALAM [Qəndab:] *Salam*, ay etibarsız xalaqızı.. (B.Bayramov); **ƏSSALAM** (*köhn*.) Əssalam, ey əhaliyi-Qafqaz.. (S.Ə.Şirvani); **GÜNAYDIN** [Gülyaz:] Salam, usta baba, *günaydın*, qızlar!.. (M.Rzaquluzadə); **XOŞ GÖRDÜK** [Bəhmən:] Vay, *xoş gördük*, hamdan belə? (S.Vurğun).

2. SALAM, TƏBRİK Vidadi ilə içəriyə girənlərin *salam, təbrik* və alqış səslori eşidildi (Ə.Vəliyev); **SALAM-DUA** [Nurəddin:] Məndən Bəhara *salam-dua* yetir.. (S.S.Axundov).

SALAMAT [Səadət xanım:] Əlac nədir.. hər zülmə, cəbrə tab elərəm, ancaq Fəxrəddin *salamat* qalsın (N.Vəzirov); **ƏSƏN** (*qəd*.) Sağ *əsəndir* ol pəri-ru; Səndən elomiş dili-bəri-ru (Xətayi); **SAĞ** [Xaco:] Padşah, nə qədər ki onlar *sağdır*, sizi hər an təhlükə gözləyir (A.Şaiq); **SAĞ-SALAMAT** [Umur bəy:] Bizim *sağ-salamat* qalmağımız kəfəni yırtıb çıxmaq kimidi (H.Abbaszadə); **SALİM** Tək-tək ayılan varsa da, həq-dadıma çatsın; Mən *salim* olum, cümlə cahan batsa da, batsın (M.Ə.Sabir); **SAĞLAM** (*bax*).

salamatlaşmaq *bax* xudahafizləşmək

salam-dua *bax* salam 2

SALAMLAŞMAQ (*bir-birinə salam vermək*) Mənsur sürücü ilə *salamlaşıb* soruşdu: Həmid Səfərovu gətirdin? (H.Abbaszadə);

ƏL UZATMAQ/VERMƏK Müzəffər qabağa gəlib, utana-utana Bağıra *əl uzatdı* (İ.Məlikzadə); Əşrəfin gözü yaşardı. Uşaqlar *əl verib* bir-bir Kipiani ilə görüşdülər (İ.Şıxlı).

salch *bax* yaxşı 1

salıq *bax* xəbər 1

salınmaq *bax* sərilmək 1

salim *bax* sağlam, salamat

SALLAQXANA Xalıqov *sallaqxananın* bütün ənənəsini .. mühafizə etməklə bərabər, yenilik gətirmişdi (B.Bayramov); **QƏSSABXANA** İnsafca, hamballıqdan təroqqi edib, palanını ulağın belinə qoyan Abbas nəinki *qəssabxanalara*, hətta ictimai-iaşa obyektlərinə.. əti vaxtlı-vaxtında çatdırırdı (B.Bayramov); **ƏT DÜKANI** [Firuzə:] İnstitutu atdı, getdi oldu qəssab. İndi də *ət dükanının* müdiridir (Anar).

SALMA ..xanım kimi altı-yeddi stəkan *salma* çay içdiyini də yalan deyirəm (S.S.Axundov); **ŞİRİN ÇAY** *Şirin çay*a qəndiyəm; Zülflərin komendiyəm; Aləm tufana gətsə; Gözlərinin bəndiyəm (Bayatı)

1. SALMAQ, DÜŞÜRMƏK (*əlindən salmaq*)

2. salmaq *bax* 1. tikmək 1; 2. soxmaq; 3. sərmək 1

salon *bax* zal

SAMİT (*dilç*.) Azərbaycan dilinin *samitləri* bir-birindən əsas küy yaradıcı orqanı, küyyaratmanın növünə, tələffüzünə, gərginliyinə, səs tellərinin tələffüzündəki rolunə görə fərqlənir ("Müasir Azərbaycan dili"); **SƏSSİZ** Qeyd edildiyi kimi, *səssizlər* tələffüz zamanı müxtəlif mancələrə rast gələn səslərdir (A.Axundov).

san *bax* 1. say 1; 2. ad-san

sanballı *bax* ağır 1

sancaq *bax* neştər 1

SANCI (*kəskin ağrı*) O günün axşamı xəstə Eyvazın; Qəflə ürəyinin *sancısı* tutdu (B.Vahabzadə); **AĞRI** Elə güc gəldi ki, ona *ağrılar;* Gündüzkü dərdini tamam unutdu (B.Vahabzadə); **SIZI** (*yüngül ağrı*) Bütün vücudumda bir qıtqılıq, bir *sızı* hiss edirəm

(A.Şaiq); **SIZILTI** (*yüngülvari ağrı*) İsfəndiyar bədəninin *sızıltısını* azaltmaq üçün böyrü üstə uzandı (M.Hüseyn); **ZOQQULTU** (*bərk ağrı*) [Boyin] gicgahlarından qalxan *zoqqultu* ona əziyyət verirdi (Ə.Vəliyev).

sancılmaq *bax* batmaq 1, 4

sancmaq *bax* 1. çalmaq II; 2. soxmaq; 3. taxmaq; 4. ağrımaq; 5. acılamaq.

sandalya *bax* kreslo

sandıq *bax* xəzinə 2

sandıqça *bax* mücrü

sanki *bax* guya

1. SANMAQ *Sanıram* hər yanda olsam mən yenə; Arzumun gözləri rast gələr sənə (M.Rahim); **GÜMAN ETMƏK/ELƏMƏK** Musa cəld özünü bayıra atdı. Müxbirin goldiyini *güman etdi* (X.Hasilova); **ZƏNN ETMƏK/ELƏMƏK** [Nazlı] qızının çarpayıda üstü açıq uzandığını görəndə onu yatmış *zənn etdi*, oyilib üstünü örtdü... (Y.Şirvan).

2. sanmaq *bax* saymaq 1

I SAP, İP

II sap *bax* dəstək 1

SAPDIRMAQ [Oqtay:] Mən də onu *sapdırıram* (C.Cabbarlı); **AZDIRMAQ** [Qoyun gətirən adam:] A başına dönüm, məni niyə *azdırırsan?* (Anar); **YAYINDIRMAQ** Yanında bulunan qadınlar [Gülzar] *yayındırmaq* və oylondirmək üçün qrammofon oxudurlar (T.Ş.Simürğ); **ÇAŞDIRMAQ** (*bax*).

saplı *bax* dəstəkli

1. SARALMAQ, SARI OLMAQ, SARI RƏNG ALMAQ

2. saralmaq *bax* solmaq

SARAY (*padşah sarayı*) [Xaco:] ..bu *saray* məni elə dərdə salmayıb ki, mənə kəbin kəsə bilərsiniz (A.Şaiq); **BARGAH** (*təxt*.) [Nurəli:] bir gün İsfahanda Şah Abbas öz *barigahında* oyləşib vəzirinə dedi: Ey vəzir, mənə bir yaxşı hekayət nağıl elə (C.Məmmədquluzadə); **İMARƏT** Mən bozok vurmalıyam *imarətə* əlimlə; İftixar etməliyəm şadlanıb əməlimlə (M.Rahim); **KAŞANƏ** Ürəyindən vurdu, gözündən vurdu; Qabarlı əllərlə *kaşanə* qurdu (S.Rüstəm); **QƏSR** Tavanda çılçıraqlar, döşəmədə xalçalar; *Qəsrdəki* ziyafətə şəhərlə bələ əl çalar (B.Vahabzadə).

SARBAN (*dəvənin başını çəkən, karvan aparan*) Gedir, gedir qəm karvanı; ..*Sarban* baxır uzaqlara; Lənətləyir zamanını (M.Rahim); **KARVANÇI** Qızlar *karvançılardan* eşidirlər, bilirlər ki, canına qurban olduğum vətən torpağına səbəb da olmasa, birisi gün çeşi vaxtı vida edəcək (Ə.Cəfərzadə).

SARĞI, BİNT, SARIQ.

I. SARI (*rəng*) Axşam yatmamış xanım Güləbətini özü ilə üzbəüz oturdub nazik *sarı* rəngli kərəndaşı və bir vərəq kağızı qabağına qoydu (M.İbrahimov); **ZƏRD** (*kl.əd*.) Əşkimi çöhrəyi-*zərdimi* görüb qədr etməz; Mən eşitmişdim edər simü zər insanı əziz (Q.Zakir).

2. sarı *bax* tərəf 1

3. sarı *bax* qızıl 1

SARIKÖYNƏK (*zool*.) Mən ..alacəhrə, şeyda bülbül, *sarıköynək*, bəlladimdik kimi oxuyan bağ quşlarını.. Tağı əminin vasitəsilə gördüm, öyrəndim (S.S.Axundov); **SARI-SANDAL** Bülbüllərin cəh-cəhi, qaranquşların oxuması, iki qardaş "Yusif-Nəsif" quşunun bir-birini çağırması, *sarısandal* quşunun "Ayran çilov, südlü plov" deyib bağırması hər tərəfə səs salmış idi (R.Əfəndiyev).

sarıq *bax* 1. sarğı; 2. əmmamə

sarıqlı *bax* əmmaməli

sarılmaq *bax* sarmaşmaq 1

1. SARIMAQ (*sarğı ilə bağlamaq*) Gedək həkimxanaya; Tez *sarıyım* yaranı (B.Vahabzadə); **BAĞLAMAQ** Döşümü süngüylə düşmən yarında; Yenə sən, deyirəm *bağla* yaranı (M.Rahim).

2. sarımaq *bax* dolamaq

sarımsov *bax* sarımtıl

SARIMTIL (*sarı rəngində çalar*) [Məktubu] didik-didik olana qədər *sarımtıl* əsgər köynəyinin cibində gəzdirdiyi yadına düşdü (İ.Məlikzadə); **SARIMTRAQ** [Anaz] ayılarkən... *sarımtraq* bir işıq zolağından səhər olduğunu bildi (A.Şaiq); **SARIMSOV, SARIYAÇALAR.**

sarımtraq *bax* sarımtıl
sarısandal *bax* sarıköynək
sarıyaçalar *bax* sarımtıl
sarmaq *bax* bürümək
1. SARMAŞMAQ, DOLANMAQ, SARILMAQ
2. sarmaşmaq *bax* qucaqlaşmaq
sarp *bax* sıldırım
sarsaq *bax* sotçı
sarsaqlamaq *bax* sofçılomək
sarsaqlıq *bax* sofçılık
SARSILMAZ, MÖHKƏM Yalnız bir fərqlə ki, bu gominin ordusu daha *möhkəm* və daha *sarsılmazdır* (M.Hüseyn); **QIRILMAZ** [Toğrul] *qırılmaz* bir iradə qüvvəsi ilə və qəvi barmaqlarını sıxıb, eşidilən bir səslə hər nə olursa olsun, səbat lazımdır, – dedi (H.Nəzərli); **MƏTİN** ..Döyünürsə inamla; Məğrur, *mətin* bir ürək (Ə.Cəmil); **YENİLMƏZ** Onun *yenilməz* adı hirdir hər dildə, dostlar (S.Rüstəm); **YIXILMAZ** İpəkdır vicdanım, poladdır yaxan; *Yıxılmaz* dağlara dayanmış arxan (S.Vurğun).
SATAŞMAQ Onlar Şəmoya *sataşmaq* üçün kənd arasında sözlər yayırdılar (S.Rəhimov), **ÖCƏŞMƏK** [Rzaqulu:] Qoy o monı yaxşı tanısın, mono *öcəşməsin*, xətaya salmasın, hacı! (N.Vəzirov); **SÜRTÜŞMƏK** (*məc., dan.*) [Telli:] Mın yol sono demişəm, mono *sürtüşmə*, xeyir aparmazsan (N.Vəzirov); **DOLAŞMAQ** (*məc.*), **QUYRUĞUNU BASMAQ/TAPDALAMAQ, SÖZ ATMAQ.**
SATİRA Oxucum, etiraf edirəm qəlbən: *Satira* gəlməyir mənim əlimdən (S.Vurğun); **GÜLĞÜ** Tənqidi əsər istəsə, *gülğü* və məsxərə yolu ilə yazılır (C.Məmmədquluzadə); **HƏCV** (*köhn.*) Firənglərin böyük filosof şairi Volter on iki yaşında *həcv* yazırmış (Çəmənzəminli)
SATQIN *Satqınlar* olloşdilar boğmağa gur səsini (M.Rahim); **ADAMSATAN, XAİN** (*bax*).
SATQINLIQ [Hüccətullah:] Görünür onların millət *satqınlığı* öz həddini aşıb (S.Rəhimov), **XAİNLİK** (*bax*).

SAVAD [Çingiz Qəndabə:] Əmolli-başlı *savadın* var (B.Bayramov); **DƏST-XƏTT** (*məc.*) Üçü də cavab verdilər ki, *dəst-xətləri* yoxdu (C.Məmmədquluzadə); **ELM** (*dan.*) Hər kəsin *elmi* var o insandır (S.Ə.Şirvani); **YAZI** Nə yar-*yazı* bilir, yazıb göndərər; Nə deyən var o dildərə dərdimi (Q.Zakir), **YAZI-POZU** (*dan.*).
SAVADLANDIRMAQ, ELM ÖYRƏTMƏK, MAARİFLƏNDİRMƏK, TƏHSİL VERMƏK, YAZI-POZU ÖYRƏTMƏK (*dan.*)
SAVADLANMAQ, BİLİK QAZANMAQ, ELM ÖYRƏNMƏK, MAARİFLƏNMƏK, TƏHSİL ALMAQ
SAVADLI [Mirzə Polad:] Ona *savadlı*, kamallı xadimlər lazımdır (S.Rəhimov); **BASƏVAD** (*köhn.*) Amma hər kəs bu dillərin heç birinə *bəsəvad* deyil, yəqin ki, bilməyəcək nə deyirik (C.Məmmədquluzadə), **ELMLİ** Bunlar oxumuş, *elmli* olsaydı, hörmət başına uşaq toplayıb onlara dərs deyərdilər, qazandıqları pulla özlərini saxlayardılar (Çəmənzəminli); **ƏHLİ-QƏLƏM** Jurnalın düşmənləri arasında başqa növ adamlar da *əhli-qələmlər* də var idi (Anar); **ƏHLİ-SAVAD** [Hacı Rəcəbli:] Xatircəm ol! Təmam *əhli-savaddırlar* (M.F.Axundzadə); **OXUMUŞ** *Oxumuş* qız da o zaman yox idi (S.S.Axundov); **OXUYAN** [Niyazbəyli:] Xülasə, nə deyim, bu *oxuyanların* işləri təəccübdür (N.Nərimanov);
SAVADSIZ Hər arvad evdarlığı bacarmaz, ələlxüsus *savadsız* və avam arvad (Çəmənzəminli); **BİSAVAD** Üçü də cavab verdilər ki, dost-xətləri yoxdur, yəni *bisavad* adamdır (C.Məmmədquluzadə); **ELMSİZ** *Elmsiz* arvadın həmişə evi soliqəsiz olar, balaların tərbiyə tanımazlar.. (Çəmənzəminli)
SAVADSİZLIQ, BİSAVADLIQ
SAVAŞ [Gülşən:] Bir söz dedik, *savaş* demədik (Ə.Vəliyev); **DALAŞMA** Xunçon ilə Mədərin *dalaşma* hadisəsi Gülşənin ürəyini bərk ozdi (Ə.Vəliyev); **DAVA-DALAŞ**
savaşqan *bax* davakar

savaşmaq *bax* **1.** dalaşmaq; **2.** döyüşmək **1**
SAVAY(I) [Xəlil:] Dükanda məndən *savayı* bir neçə kotdi də var idi (C.Məmmədquluzadə); **BAŞQA** [Uğur:] Sondən yaxşılıqdan *başqa* heç nə eşitməmişəm (İ.Əfəndiyev); **QEYRİ** Ey sevdiyim səndən *qeyri* kimim var?! (M.V.Vidadi); **MAƏDA** (*köhn.*) ..dərülfünun yoldaşlarından *maəda*, mürəbbiyəsi olan Mariya da, böyük mancolor göstərmokdə idi (M.S.Ordubadi); **MASƏVA** (*kl.ed.*) [Qurbanəli:] Ondan *masəva* "doğrusunu demək, dörd-beş il bundan qabaq bir neçə ağaların uşaqları oxuyub.. (N.Nərimanov); **ÖZGƏ** [Axund:] Orada düyüdən savay, *özgə* şey yemozlor (C.Məmmədquluzadə).
1. SAY ..onun məsləhətinə gədənlərin *sayı* çoxalırdı (M.İbrahimov); **SAN** Öyünmək istəyirsən... Millətin *sanıyla* yox; Siqləti, qüdrətilə fəxr eləmək gərəkdir (R.Rza); **ƏDƏD** ..Yəni məəllimlərimizin *ədədini* artırmağa olac cdocokmi? (N.Nərimanov).
2. SAY, ƏDƏD, MİQDAR (*bax*), **TİRAJ**
3. say *bax* nömrə
4. say *bax* rəqəm
SAYA (*bir rəngdə olan*) *Saya* göldi görünüz; Salam verdi aldımız; Alnı topol qarı; Sayaçıya verdiniz (Bayatı); **BİRRƏNG** Bu şəkildə orta yaşlı, çatma qaşlı, qara bığlı bir kişi oks olunmuşdu, onun gen yaxalı pencəyi və *birrəng* qalstuku vardı (Anar); **YEKRƏNG, YEKNƏSƏQ** Hətta Atəboy elə düşünürdü ki, *yekrəng və yeknəsəq* libaslar da Atəboyo xidmət edən qadınlar üçün xüsusi olaraq tikdirilmişdir (M.S.Ordubadi).
sayə *bax* kölgə **1**
sayğı *bax* **1.** hörmət; **2.** sayıqlıq
sayğılı *bax* hörmətli
sayğısız *bax* **1.** hörmətsiz; **2.** etinasız; **3.** laqeyd
sayğısızlıq *bax* **1.** hörmətsizlik; **2.** etinasızlıq; **3.** laqeydlik
SAYIQ Çox *sayıq* yatan qarı bu səsə dik-sinərək qalxdı və qazını tanıdı (M.Hüseyn); **AYIQ** (*məc.*) [Molik:] Boşir və Molla Hüsü barədə *ayıq* olmaq gərək, deyəsən biz onları çox özbaşına buraxmışıq (M.İbrahimov); **GÖZÜAÇIQ** (*dan.*) Gimnaziyada gizli fəaliyyət göstərən cavanlar ittifaqı hazırlıqlı, *gözüaçıq*, sinfi inonsubiyyət etibarilə yaxşı, yaxud fəhlə balalarını öz sıralarına daçəkib iş görürdü (Ə.Vəliyev); **HUŞYAR** (*kl.ed.*) [Ağa Kərim:] Mən onu Ağa Mərdandın bir para hiylələrindən başa sallam İşdə *huşyar* olar, qoflot eləməz (M.F.Axundzadə).
SAYIQLIQ [Xosrov bəy Sultanov:] Həmişə ayıqlıqdan dəm vurub, *sayıqlıqdan* ağız dolusu danışan cənab İbrahim bəy harada, nə işlə məşğul olmuş kı, onun yaşadığı kəndlə bu xoşagəlməz işlər baş verib? (Ə.Vəliyev); **AYIQLIQ** Bu *ayıqlığım* qabağında Cuma nə qayıra bilərdi (Ə.Əbülhəsən); **GÖZÜAÇIQLIQ** Buna görə də Məşəllahə əmiyyət aşılanırdı.. daha artıq öz ərəbzəngilik təbiətinə sadiq olub, *gözüaçıqlığında*, inamında qalırdı (S.Rəhimov); **SAYĞI.**
1. SAYMAQ (*sayıb miqdarını müəyyən etmək*) Həmid.. Bakıya qayıtmaq üçün günlərini *sayırdı* (H.Abbaszadə); **HESABLAMAQ** (*məc.*) Mirhadı hə götür-qəy elədı, *hesabladı* ciblərində yığmış manatdan artıq olmadı (H.Abbaszadə); **SADALAMAQ** [Xanpərvər bəy:] Ay kişi, bərdəl gələsi nə var kı, onun üçündən tutub bir belə *sadalayırsan?* (N.Vəzirov); **SANMAQ** [Yasəmən:] ..günlərimi *sanmışam* kı, yay fəsli haçan gələcəkdir.. (S.S.Axundov).
2. SAYMAQ [Göyərçin:] Əgər sən bu işləri açə bilsən, əlbəttə səni *sayar* və idarəyə çəkib böyük qullıq sahibi edərlər (S.Rəhimov); **VECİNƏ ALMAQ** (*çox vaxt inkar kimi işlənir*) Bizim Həzi də belə şeyi *vecinə alan* deyil (S.Rəhimov); **ƏDD ETMƏK** Hətta Fərhad oxumuş olduğu üçün onu özündən daha mərhəmətli, insaniyyətpərvər və səfdil *ədd edirdi* (C.Cabbarlı); **HÖRMƏTİNİ GƏTİRMƏK.**
saymazcasına *bax* saymazyana
SAYMAZYANA [Qəndab:] Görünür ağlı bir şey kəsmədiyi üçün *saymazyana* ütüb

keçdi (B.Bayramov); **AĞAYANA** Namalum adam *ağayana* horakotla, tolosmodan qoltuq cibindon böyük bir portmanat çıxardı (M.İbrahimov); **SAYMAZCASINA.**

saysız *bax* saysız-hesabsız

SAYSIZ-HESABSIZ (*olduqca çox*) Bu dohşotli uçunım idi, *saysız-hesabsız* istedadlan diri-diri udub mohv edon, ozib küllоşdirən uçurum idi (M.İbrahimov); **BİŞÜMAR** (*kl.ad.*) Gör cohalotdon no şoklo düşdü vozirugar! Qotlü qarot *bişümarı* şohrü qohro tarimar (M.Ə.Sabir); **HESABSIZ** Çoxlarına dünya olduqca dardı; Mohbosdo çürüdü *hesabsız* insan... (S.Rüstom); **HƏDSİZ** Var özgo vilayotdo tok-tok köpok oğlu; *Hədsizdi* bu viranodo, bişok, köpok oğlu (Q.Zakir); **QƏDƏRSİZ** Elo bil qumsallıqda birdan-birə *qədərsiz* göbolak baş qaldırmışdı (X.Hasilova); **SAYSIZ** Böyük pambıq tarlasında *saysız* adam var (R.Rza); **BİHESAB, HESABAGƏLMƏZ, KÜLLİ, SAYAGƏLMƏZ.**

sazaq *bax* şaxta 1

sazan *bax* çəki II

sazəndə *bax* çalğıçı

sazlı *bax* 1. müqavilo; 2. birlik I

sazlıq *bax* sağlamlıq

I. SEÇİLMƏK, ÜSTÜNLÜK ALMAQ

2. SEÇİLMƏK, GÖRÜNMƏK, NƏZƏRƏ ÇARPMAQ

3. seçilmək *bax* fərqlonmok

seçmək *bax* bəyonmək

sehr *bax* cadu I

SEHRBAZ *Sehrbaz* Obçina meydanında oyun göstordiyi zaman yığılan pulları homişo onunla yarı bölürdü (S.Voliyev); **CADUGƏR** Padşah alomin doğrudan da *cadugar* olduğunu düşünüb qorxusundan bir söz demədi, vozirin isə qorxusundan üroyi partladı (M.İbrahimov); **CADUKÜN** (*köhn.*) [Mostoli şah:] Ondan ötrü ki, onlar minbərə çıxıb aşkara xalqa voz edirmişlor ki, *cadukünə* və sairə inanmayın (M.F.Axundzado); **CİNDAR** Bu konddo no moscid, no *cindar* vardı; Ayrı ctiqadla şenlik yaşardı (M.Dilbazi); **OVSUNÇU** *Ovsunçuyam*, ovsun sallam hi mara; Bonna olsan, torki axtar, him ara (Aşıq Əlosgor); **SAHİR** (*ərx.*) [Oqtay:] Son do ey böyük *sahir*, söndür bu günoşlori, ay, ulduzlan (C.Cabbarlı); **SEHRKAR** [Vahid:] Son *sehrkarsan*, cadugorson, kibernetik maşınsan (M.İbrahimov); **TİLSİMÇİ** (*nağıllarda*) *Tilsimçi* qoca üzüyü özü üçün götürüb (Nağıl); **CADUÇU.**

SEHRBAZLIQ Uşaqlıqda onun başından şairlik fikri keçmişdiso do, noticodo *sehrbazlıq* ixtisasını qazanmışdı... (S.Voliyev); **CADUBAZLIQ** Yeno dualar, yeno *cadubazlıq* meydana goldi (N.Norimanov); **CADUÇULUQ** Kahinlorin falçılığı, *caduçuluğu* çox mütodavildir (F.Ağazado); **CADUGƏRLİK** Müollif [M.F.Axundzado], xalqın mütolif cadugorlorə və *cadugarliyə* inanmasına gülürdü (Ə.Haqverdiyev); **SEHRKARLIQ** [Höccotullah:] *Sehrkarlığa* milloti öz sözünə aludo edibdir! (S.Rohimov); **CİNDARLIQ.**

sehrkar *bax* sehrbaz

sehrkarlıq *bax* sehrbazlıq

SEHRLƏMƏK [Mozlum:] Skripka moni *sehrladı*.. (S.Voliyev); **OVSUNLAMAQ** Elo bil onu [Könülü] *ovsunlamışdılar*.. (X.Hasilova); **CADULAMAQ, TİLSİMLƏMƏK, TİLSİMƏ SALMAQ.**

SEHRLİ Çox dərdlori bilon hokim: Dedi: ogor *sehrli* nər; Yeso, bu xosto sağalar (M.Seyidzado); **TİLSİMLİ** [Şahlar] homin nağılın qəhrəmanı insana obodi hoyat veron çiçoyi tapıb gətirmoyo gedorkon üç *tilsimli* dağ aşmışdı (İ.Əfondiyev); **CADULU, OVSUNLU.**

sekta *bax* təriqot

seqment *bax* buğum I

semiçka *bax* tum 2

ser *bax* conab

SERİYA, HİSSƏ, SİLSİLƏ

SERTİFİKAT, SƏNƏD, VƏSİQƏ

sevda *bax* məhəbbət I

sevdalı *bax* vurğun

sevdasız *bax* məhəbbətsiz

sevə-sevə *bax* həvəslə 2

sevgi *bax* məhəbbət I

I. SEVGİLİ, HƏBİB, NİGAR (*məc.*), **YAR** (*kl.ad.*) No müddotdir, gözüm rahindodir, yarım, son sofa goldin; *Habibim, sevgilim, yarım, nigarım*, son sofa goldin (M.V.Vidadi); **CANAN** *Cananla* bir yordo olduğum zaman; Hor günüm uzanıb bir ilo dönsün (M.Rahim); **İSTƏKLİ** [Forman:] Mono ancaq öz *istəklim* lazımdır (Ə.Haqverdiyev); **MƏHBUB** (*kl.ad.*) Bizim yanımızda bir "obrazovannı" müsolman cavanı ilo Tamara adlı bir *məhbub* qız oturmuşdu (M.S.Ordubadi); **MƏHBUBƏ** (*kl.ad.*) Xanım, tutaq ki, sizin *məhbubənizlə* yad bir kişi gözü.. Onda no edorsiniz? (Çomonzominli); **MƏŞUQ(Ə)** (*kl.ad., şair*) Şirin xoyalata meydan verib, Sıtaro yeno *maşuqu* ilo ömür bağçasında gozib dolanırdılar... (Çomonzominli); **VƏFADAR** (*kl.ad.*) Mohobbot payidar olmaz; *Vəfadar* olmayan yordo (M.V.Vidadi).

2. sevgili *bax* sevimli I

sevgisiz *bax* məhəbbətsiz

I. SEVİMLİ, ƏZİZ [Gülsüm qızına:] Ay qızım, *əziz* balam, belo mısmırıq töküb, göz yaşı axıtmaq do yaxşı deyil (X.Hasilova); **GİRAMİ** (*kl.ad.*) Demo Zakir, ki soni yar *girami* tutmaz (Q.Zakir); **İSTƏKLİ** Yazıq qızcığaz *istəkli* dostu Qaraca qızla görüşo bilmodi (S.S.Axundov); **SEVGİLİ** İndi beş ildir tamam dinimo ol qatmısız; *Sevgili* övladımı kafiro oxşatmısız (M.Ə.Sabir).

2. sevimli *bax* caziboli

SEVİNC, FƏRƏH Hamının üzündo bir *sevinc*, şonlik, *fərəh* hiss olunurdu (S.Voliyev); **NƏŞƏ** Muxtar qatı açılmamış xəborlori söyloyib Cavadın *nəşasini* artırdı (Ə.Voliyev); **VƏCD** (*həddən artıq sevinc*) Sevincimin, *vəcdimin* çoxluğundan durub oynamaq istəyirdim (M.F.Axundzado); **BƏHCƏT** Sürücünün şorqisindo voton sosi dinlonir; Gah ruhuma *bəhcət* verir, gah qolbimo qom golir (A.Sohhot); **MÜSƏRRƏM** (*kl.ad.*) [Şeyx Sonan:] Kodor, işkonco var; *Müsərrəm* yox (H.Cavid); **SÜRUR** (*köhn.*) [Sitaro:] Fikrimin, qolbimin *sürurU*, homşirom Romziyyo! (A.Şaiq); **DİLŞADLIQ** Mon bu dudmanı homişo abad və içində *dilşadlıq* görmüşom (Ə.Haqverdiyev); **SEVİNMƏ, ŞADLIQ** (*bax*).

sevindirmək *bax* şadlandırmaq

sevinmək *bax* şadlanmaq

1. SEVMƏK [Borborzado:] Mon onu *sevmişəm*, o da monı (S.Rohman), **İSTƏMƏK, MƏHƏBBƏT YETİRMƏK, SEVDAYA DÜŞMƏK, VURULMAQ** (*bax*).

2. sevmək *bax* xoşlamaq I

3. sevmək *bax* oxşamaq 2

seyd *bax* ovçu

seydgah *bax* ovlaq

seyf *bax* yay I

SEYİD (*ləqəb kimi seyidlərin adlarının əvvəlində işlədilir*) *Seyid* Səmad başını bir silkolodi.. (Ə.Haqverdiyev); **XƏCƏ** A.Sohhotin şeirlorindon biri "*Xəcə* Hafiz" adlanır (N.Seyidoliyev).

seyidmalı *bax* xüms

seyvan *bax* eyvan

SEZMƏK Axır Könül onu da *sezmişdi* ki, Korım onun filarmoniyada çıxış etməsindon do narazıdır (X.Hasilova); **HİSS ETMƏK** Hoson bunu açıq *hiss edirdi* (M.İbrahimov); **EHSAS ETMƏK** (*köhn.*) [Əbülhoson bəy:] ..gözlorim bu qodor cinayoti görmokdon, beynim isə *ehsas etməkdən* və duymaqdan yorulmuşdu (M.S.Ordubadi); **DUYMAQ** Qazı çoxdan *duymuşdu* ki, bu kişi düşübdür (C.Mommodquluzado); **OXUMAQ** (*məc.*) ..mon do sonin gözlorindo başqa şeylor *oxumuşdum* (Ə.Mommodxanlı).

saadət *bax* xoşbəxtlik

saadətli *bax* xoşbəxt

saadətsiz *bax* bədbəxt

saadətsizlik *bax* bədbəxtlik I

səbat *bax* dayanət, sədaqət

səbatlı *bax* dayanətli

I. SƏBƏB, BAİS

2. səbəb *bax* səbəbkar

SƏBƏBKAR Göz kor, dil qıfıllı, qulaqlar da kar; Xeyr, sonot deyil buna *səbəbkar* (M.Rahim); **BAİS** [Soriyyo:] Bu işlorin do *baisi* Homzo ilo ananıdır (C.Cabbarlı); **BANİ**

Bu ədavətdə *hani* hansı idi və müqəssir hansı idi? (C.Məmmədquluzadə); **GÖBƏK** (*məc.*) [Süleyman.] Bütün bu işlərin *göbəyi* Tofiqdir (M.İbrahimov); **GÜNAHKAR** [Bəhlul:] Mənə aydın idi ki, anamla ayrılmağın əsil *günahkarı* atam olub (B.Bayramov); **SƏBƏB** *Səbəbin* evi dağılsın. Gəldilər camaatı başdan çıxartdılar (Ü.Hacıverdiyev); **BAİSKAR.**

səbəbli *bax* üzrlü

1. SƏBƏBSİZ (*heç bir səbəb olmama*) Olbətə ki, onun [Baxtiyarın] bu halı *səbəbsiz* deyildi (S.Hüseyn); **BİSƏBƏB** [Güldəstə:] *Bisəbəb* bugünəh beş uşağın anasını at hayıra axır nainsaf işdir (N.Vəzirov); **BİLASƏBƏB** (*köhn.*)

2. səbəbsiz *bax* üzrsüz

1. SƏBƏT Pir kişi özü bir *səbət* götürdü və Qaraca qıza da bir cəvəriən verdi (S.S.Axundov); **DƏSGİRƏ** (*dial.*) Gilası *dəsgirəsi* yığdım (ADDL)

2. səbət *bax* potok

I SƏBİR, DÖZÜM, TƏHƏMMÜL *Səbr* gərəkdir! Əlbəttə Şamoda *səbr, təhəmmül, dözüm* var idi (S.Rəhimov); **HÖVSƏLƏ** [Nurəli:] Soltanağa, *hövsələm* yoxdur (C.Məmmədquluzadə); **KİRDAR** Anada o *kirdar* hanı, teletona gələ. (Mir Cəlal); **SƏBİR-ARAM** *Səbrim-ərəmim* vox idi, çünki yoldaşları böyük təhlükə gözləyirdi (M.S.Ordubadi); **SƏBİR-QƏRAR** (*köhn.*) Ey sevdiyim, səndən cuda düşəli: Nə *təbrü qərarım*, nə taqətim var (Q.Zakir)

II səbir *bax* aşqınq

səbir-aram *bax* səbir I

səbir-qərar *bax* səbir I

SƏBİRLİ, DÖZÜMLÜ Qaraca qız da Nurəddin kimi pis günə *dözümlü səbirli* bir uşaqdır (S.S.Axundov); **TƏMKİNLİ, HÖVSƏLƏLİ** (*bax*)

SƏBİRSİZ (*səbri olmayan, dözumu olmayan*) [Muğım bəy.] O Alaqozun buxağını qadaqladı: Yoxsa bizim *səbirsiz* xanım sona tərəmudubdur" (S.Rəhimov); **ARAMSIZ** Hüseyn tramvay duracağında *aramsız* bir ürək çırpıntısı ilə Dilarəni gözləyirdi (M.İbrahimov); **DÖZÜMSÜZ** Püstoxanım həddindən artıq *dözümsüz* idi (M.Hüseyn); **KİR-DARSIZ, TƏMKİNSİZ.**

səbzləyat *bax* göyərti 2

səccadə *bax* cənamaz

sadə *bax* sos 1, 2

SƏDAQƏT [Müqim bəy:] Mən sənin *sadaqətinə* inanıram. Olumdar (S.Rəhimov) **DOĞRULUQ, VƏFA** [Vidadı:] Dünya dəyişilmiş, ohd, vəfa, sədaqət, *doğruluq* qalmamışdır (Çəmənzəminli); **ETİBAR** Biz yad olduq, indi sən-kuyində. Kimin vardır *etibarı* görəsən? (Q.Zakir); **İQRAR, DƏYANƏT** Aşinalar ixtilatında saadəm görməddim; Bəyəti-*iqrari-imani-dəyanət* görmədim (M.P.Vaqif), **SADİQLİK** [Ağa Bəşir:] Ağa Cahbar, sən mən axmağa de ki, bu məmləkədə saf və *sadiqlik* olarmı ki, elə hər zada inanırsan? (M.F.Axundzadə); **SƏBAT** Bizimdir məlanət, bizimdir *səbat* (M.Müşfiq). **İXLASKARLIQ, İXLASKEŞLİK.**

sədaqətkar *bax* sədaqətli

sədaqətkarlıq *bax* sədaqətlilik

SƏDAQƏTLİ Dostluqda Sabir kimi *sadaqətli* insan az tapılar (A.Şaiq); **İXLASKEŞ** (*köhn.*) [Teymur ağa:] Boylər və xalqın çoxusu mənim atamın yaxşılıqları sübutına mənə *ixlaskeşdir* (M.F.Axundzadə); **SADİQ** İndi isə Sona kimi çoxlu *sadiq* və möhkəm dostları vardır (M.İbrahimov); **İXLASKAR, SƏDAQƏTKAR, VƏFALI** (*bax*).

SƏDAQƏTLİLİK, SƏDAQƏTKARLIQ, VƏFALILIQ (*bax*)

sədaqətsiz *bax* vəfasız

sədaqətsizlik *bax* vəfasızlıq

SƏDARƏT, RƏYASƏT (*seçilmiş rəhbər orqan*)

sədbərg *bax* mixəkgülü

1. SƏDD, BƏND, DƏLİNƏ

2. sədd *bax* divar I

SƏDƏQƏ [Adilə:] Dilənçi kimi *sədəqə* aldım (Ə.Qasımov). **DİLƏNÇİPAYI** Məlik Mədinənin qoca atayə *dilənçipayı* verib getdiyi o ağır dəqiqədə Xosrov artıq hər şeyi aydın dərk edən bir filosof kimi düşünməyə

başlamışdı (M.İbrahimov); **ALLAHPAYI** *Allahpayı* dilor, ağlar, zoqquldar; Axşamacan xırmanları dolaşar (A.Səhhət); **EHSAN** Şərqdə hər cümə axşamı məhbuslara *ehsan* göndərmək adət idi (M.S.Ordubadi).

1. SƏDR (*sıvaşi*), **SPİKER**

2. SƏDR, RƏHBƏR, BAŞÇI

saf *bax* sıra 1

safabəxş *bax* sofalı

SƏFALI Höyükdür qozəhi də, dərdi də kəngəlunun; Torpağının ən gözəl; *Səfalı* guşələri (Ə.Cəmil); **BASƏFA** *Basəfa* yer idi; ələfzar idi (Q.Zakir); **SƏFABƏXŞ, PÜRSƏFA.**

səfalət *bax* səfirlik

səfaratxana *bax* səfirlik

SƏFEH [Mirzə Ələsgər:] O ki Səftərqulu ağanın oğludur, o da *səfehin* birisidir (N.Vəzirov); **AĞILDAN KASIB** Eh, ay oğul, sən də məndən beşbətər *ağıldan kasıbsan*, hə!.. (M.Hüseyn); **AXMAQ** [Sadıq:] Deyən gərək, ay *axmaq*, nə üçün arvadın sözünə baxmırdın (S.Rəhimov); **BAŞIBOŞ** (*dan*) [Sənəm:] Lap əndan da pisdir. Axmaqdır, *başıboşdur* (M.İbrahimov); **ƏBLƏH** (*köhn , kl.ed.*) Nola bir evdə qoyaydız qarabaş; Vermoyaydız məni bu *əbləhə* kaş! (M.Ə.Sabir); **ƏHMƏQ** (*kl.ed.*) [Molla İbrahimxəlil:] Qarib *əhməqsən*, sən nuxuluları mənə tanıdırsan? (M.F.Axundzadə); **GİC** (*dan*) [Şamaxı:] Mənə nə deyə yaxşıdır, kişikoğlu, deyir ay dədə, *gicəm* boyəm olaçı olum, canımı cəfa basım (Anar); **GİCBAŞ** [Çimnaz:] *Gicbaş* arvad da Veysə necə tapşırıb, elə-elə gedib qızı istəyib (Ə.Əbüllhəsən); **GİCBƏSƏR** (*dial.*) Bu *gicbəsərin* bındır (ADDL); **İDİOT** (*anadangəlmə səfeh*) [Rafi:] *İdiot*, bax buna deyərlər (Ə.Kərim); **KƏMSƏR** (*dial.*) Ay *kəmsər*, sənin mənyanan nə işin var? (ADDL); **KÖVDƏN** (*köhn*) [Vəzir Ağa Bəşir:] Sən *kövdən*, bir mənim evimi, mənim nökərlərimi dolandıra bilmirsən! (M.F.Axundzadə); **SARSAQ** [Vəli Orucə:] Axmaq danışma, *sarsaq!* (M.F.Axundzadə); **ZIRRAMA** (*dan.*) [Talıbov:] Nə elədiyini başa düşürsənmi, ay *zırrama?!* (Y.Şirvan); **BAŞSIZ** (*məc.*); **DİLĞİR** (*dan*).

SƏFEHLƏMƏK, AĞLINI İTİRMƏK, AXMAQLAMAQ, GİCLƏMƏK, GİCLƏŞMƏK, SARSAQLAMAQ

SƏFEHLİK, AXMAQLIQ, ƏBLƏHLİK, ƏHMƏQLİK, GİCLİK, İDİOTLUQ, SARSAQLIQ

I SƏFƏR Yeni yolçu uğur olsun *səfərin!* (A.Şaiq); **SƏYAHƏT** [Almən] ömrünün çoxunu Şərq aləminin *səyahətində* keçirmişdir (S.S.Axundov); **MÜSAFİRƏT** (*köhn.*) [Dürrətülbağdad:] ..bu qısa *müsafirətdə* onun vaxtının xoş keçməsinə çalışıram (M.S.Ordubadi).

II səfər *bax* dəfə

səfərəl *bax* heyva

SƏFİL, SƏRGƏRDAN Mən kiməm - dilənçi, *səfil, sərgərdan;* Vətəni əlindən çıxmış bir insan (Ə.Kürçaylı); **DƏRBƏDƏR** Səni sevməkdə haqlı bir şair; Edəcək dərdi *dərbədər*, gözəlim (S.Rüstəm); **DİLĞİR** (*məh*) Nizami qoşunu da bir *dilğira* tapşırıblar (S.Rəhimov); **HƏRCAYİ** [Sitaro:] Bilməm məni kimə həmi etdi də? *Hərcayi* soqaq qadınlarınamı (A.Şaiq); **SƏRSƏRİ** (*bax*).

səfinə *bax* gəmi

SƏFİR, ELÇİ Sumayadar siniflərinin *elçilərini-səfirlərini* dünya dəyirmi stolu arxasında oturdub, onlarla dövlət arasında, mövafiq şəkildə müqavilə bağlayırlar?! (S.Rəhimov); **RƏSUL** (*köhn.*) Der, yəqin sizə *rəsul* gəlmiş (Xətayi); **NÜMAYƏNDƏ.**

səfirxana *bax* səfirlik

SƏFİRLİK (*səfir və onun nümayəndələrinin yerləşdiyi bina*); **SƏFARƏT** (*köhn.*) Çar *səfarəti* qarşısında etiraz nümayişi düzəlmişdir (M.S.Ordubadi); **SƏFARƏTXANA** (*köhn.*) Eyni zamanda bura *səfarətxanalar* rayonudur (M.İbrahimov); **SƏFİRXANA** (*kohn*)

sağır *bax* yetim

sahab *bax* bulud

sahba *bax* çaxır

səhər *bax* sabah

sahhət *bax* sağlamlıq

SƏHİFƏ Hər *səhifədə* hər gün; Neçə qələbə, zəfər; Neçə-neçə xoş xəbər.. (S.Vurğun); **VƏRƏQ** (*köhn*) Bir yeni aləm var hər vərəqində (S.Vurğun).

səhih *bax* doğru I

səhl *bax* asan

səhlənkar *bax* laqeyd

səhlənkarlıq *bax* laqeydlik

1. SƏHM (*səhmdar cəmiyyətin üzvlərinə verilən qiymətli kağız*) Xarici banklar rus müəssisələri və banklarının bühran zamanı qiyməti xeyli aşağı düşmüş olan *səhmlərini* alır. (ADİL), **AKSİYA** *Aksiyaların* birində ucuzlaşdığını Aslan bəy öyrənmişdi (A.Şaiq)

2. səhm *bax* pay I I

səhmdar *bax* payçı

SƏHRA Boyaz çöllər bitib tükəndi, yaşıl düzəngahlar bitib tükəndi, sarı bir *səhra* başlandı (Anar); **BƏRR-BİYABAN** (*köhn*) [Cahangir bəy:] Səadət, tək səndən ötrü xanımanımdan əl çəkib, *bərr-biyabana* düşmüşəm (N.Vəzirov), **BİYABAN** (*köhn.*) Susuz bir *biyabanda* yol itirmiş kimi onun əlacı hər bir yerdən üzülmüşdü (Çəmənzəminli); **ÇÖL** Sağ *çöl*, sol çöl, arxa çöl, baxırsan, hər tərəf çöl; Ucsuz-bucaqsız çöllər qandan yaranma bir göl (S.Rustəm); **DƏŞT** (*köhn*) Naləmdə oldu kül bu cahan içrə kuhü *dəşt*, Ey dil, neçün o türreyi-dildar yanmadı (A.Şaiq), **QIR** (*köhn*) Ucsuz-bucaqsız *qırlarda*, yaşıl yamaclı yaylaqlarda yaşamış, bir çox müxtəlif tarixi və ictimai inqilab və keşməkeşlərə şahid olan xalqın bədii yaradıcılığı da özü kimi... geniş və zəngindir (A.Şaiq); **VADİ** (*kl əd*) Sohralara tutdu seyl tək üz; *Vadilərə* açdı çeşmə tək göz (Füzuli); **YAZI** (*qəd.*) Bu zəfilə Qövsi mənı *yazılara* salmaz, Qır mənı dilin bilsə Süleymanı-zəmanım (Qövsi)

SƏHV O vaxt Qeysər, fikrinin *səhv* anlaşıldığını duydu (M.Hüseyn), **XATA** (*dan.*) [Şəli bəy.] O kı qaldı axund Molla İman, onun fikri başdan-ayağa yanlış və *xatadır* (S.S.Axundov), **QƏLƏT** (*dan*) [Gülcamal:] Oo, yoxsa dalımca bir söz danışmısan, ya da siyasi *qələt* dartmısan (M.İbrahimov), **QÜSUR** Bəlkiklə səhv çox olduqca cəza da o qədər ağır olurdu Uşaq başqa bir *qüsur* buraxmış olsa, o vaxt falaqqa işə düşürdü (S.S.Axundov); **YANLIŞ** [Adilo:] Son jurnalistikada onono məsələsini çox *yanlış* başa düşürsən (Ə.Qasımov); **NÖQSAN** (*bax*).

SƏXAVƏT [Məhərrəm:] ..hətta namus və qeyrətini yalnız bunlara fəda etmək böyük *səxavət* və mərdlik sayılır (A.Şaiq), **ƏLİAÇIQLIQ** Nəbinin igidliyi, *əliaçıqlığı* dillərdə dastan olur ("Qaçaq Nəbi"); **COMƏRDLİK.**

SƏXAVƏTLİ Lənisə çox *səxavətli* bir qadın idi (M.Hüseyn); **COMƏRD, SƏXİ** (*kl əd.*) [Vaqif:] Nə *saxi* və əli tinət idi (Çəmənzəminli); **ƏLİAÇIQ** [Dilənçilər] tanıdıqları ərbablardan kiminin xəsis və kiminin *əliaçıq* olduğunu yaxşı bilirdilər (Ə.Sadıq).

saxi *bax* soxavətli

SƏKİ Evimizin qapısı *səkiyə* açılırdı (M.İbrahimov); **QALDIRIM** (*köhn.*) Dalandar *qaldırımın* qarını təmizləyirdi, ona rast gəlib dayandılar, yavaş-yavaş onu [oşqın] qavramağa başladılar (Çəmənzəminli).

səksəkə *bax* təşviş

SƏKSƏN [Umurun] iri əllori vardı və yaşı *səksəni* haqlasa da, qoddi oyılməmışdı (H.Abbaszadə); **HƏŞTAD** [Şəhla:] Dədəmin yaşı *həştaddan* keçdiyinə baxmayaraq atın üstünə qırğı kimi qalxır (M.İbrahimov)

SƏKSƏNMƏK, ÇİMÇİŞMƏK, DİKSİNMƏK

səqər *bax* cəhənnəm

SƏQF Guya kı, ağzına su alıb, qarşını eloyir, gözünü evin *səqfinə* dikəyib, deyəsən nəsrdi səyirdi (C.Məmmədquluzadə); **LƏMPƏ** (*dial.*) Düz stolun üstündən, lampadan asılmış onluq lampa şölələnirdi (B.Bayramov) **TAVAN** Yarışıq döşəmənin rəngi qaçmış və qaralmış, *tavanına* su hopmuş bu otaq Qurbanlıya can sıxıntısı verirdi (Çəmənzəminli).

SƏLAHİYYƏT Həmid kim idi və əlində hansı *səlahiyyət* vardı ki, ondan nəyisə xahiş eləsinlər, burada kimsə, nədəsə bir kömeyi dəysin (H.Abbaszadə); **İXTİYAR** İndi ki, hər bir *ixtiyar* bizdədir, – dedim (M.Hüseyn); **İQTİDAR** Getdi şənimiz, etibarımız, varmı rütbəmiz, *iqtidarımız?* (M.Ə.Sabir).

səlah *bax* tülkü I

SƏLƏM [Korbəlayı:] Əşi, ay molla, *səlamı* hara, şoriət hara? (S.Rohimov); **MÜAMİLƏ** İyirmi manat *müamiləsini* (*sələmini*) də ovsəlcədən çıxdı... (S.Hüseyn); **FAİZ** (*bax*).

SƏLƏMÇİ [Veys:] ..qoymayacaq ki, sən tacir, *sələmçi* Hacı Tağını itaiyib otarasan onun yerində (Ə.Əbülhəsən); **MÜAMİLƏÇİ** ..amma ona "namıx oğlu" - deyən dükançı, *müamiləçi*, ya doyirmançı.. və özünü müdafiə etməyi lazım bilməyirdi (T.Ş.Simürğ); **SƏLƏMXOR** Alo tərs baxışla *səlamxor* Məşədi Qulamı süzüb, olavo etdi.. (S.Rohimov).

səlamxor *bax* solomçi

salih *bax* xaç

SƏLİQƏ, NİZAM, SƏLİQƏ-SAHMAN, TƏMİZLİK

1. SƏLİQƏLİ, DİQQƏTLİ, TƏMİZ

2. SƏLİQƏLİ, NİZAMLI

SƏLİQƏLİLİK, TƏMİZLİK

səliqə-sahman *bax* səliqə

1. SƏLİQƏSİZ, PİNTİ

2. səliqəsiz *bax* nizamsız I

SƏLİS, AXICI Bütün müdərrislərimiz əndəki [Həsəndəki] *səlis*, *axıcı* natiqlik məharətinə qibtə edirdilər (İ.Əfəndiyev); **AXAR** Nəldu söylədiyin *axar* qoşmalar; Andımı həsrətlə sənı hər nigar! (S.Vurğun); **AYDIN, RƏVAN.**

SƏLİSLİK, AXARLIQ, AXICILIQ, AYDINLIQ, RƏVANLIQ

saltənət *bax* **1.** hökmdarlıq; **2.** dövlət I

sama *bax* göy I

samavi *bax* mavi

səmənd *bax* at

səmər(ə) *bax* fayda

səmərəli *bax* faydalı

sənəm *bax* yel I

sənə *bax* torif

SƏNAYE XIX əsrin sonlarına doğru Bakıda neft *sənayesi*, fabrik-zavodlar.. sürətlə inkişaf edirdi.. (A.Şaiq); **İSTEHSALAT** *İstehsalatda* usta sözü kəsərli sözdür (Mir Cəlal).

sənə *bax* il

SƏNƏD, VƏSİQƏ, KAĞIZ (*dan.*)

sənək *bax* bardaq

SƏNƏT, PEŞƏ Tezliklə *peşə* yiyəsi, *sənət* sahibi olacaqlar (Ə.Vəliyev); **İXTİSAS** [Ənisənin] ərnək bursasında bir *ixtisası* olmadığı üçün qeyd etməyirdilər (S.Hüseyn); **KƏSB** [Hacı Qara:] A qardaş, mən dinc, fərağat, *kəsb* əhliyəm (M.F.Axundzadə); **KƏSBKARLIQ** [Tacir Məcnunə:] Halal *kəsbkarlığım* oğurluq niyə olur (Ə.Məmmədxanlı).

1. SƏNƏTKAR Bunlar adi *sənətkarlar*, daşyonanlar, həkkaklar.. nəhayət, şair və alim idi (Ə.Cəfərzadə); **ƏHLİ-SƏNƏT** Ənbiyadər həm *əhli-sənət* idi; Adəmin sənəti ziraət idi (S.Ə.Şirvani); **ƏSNAF** ..indi tacir və *əsnaf* arasında da bu məktəbə həvəs oyanırdı (Çəmənzəminli); **KUSTAR** Zeynal ilə Əziz.. bir neçə nəfər *kustarı* da çağırmaq istəmişdilərsə də, Veys: - Olmaz! - deyib qəti etiraz etmişdi (Ə.Əbülhəsən); **PEŞƏKAR** Kəndli qızdır anam, bir *peşəkardır* babam (B.Vahabzadə).

2. sənətkar *bax* usta

səng *bax* daş

səngdil *bax* daşürəkli

SƏPİN (*toxum səpmə işi*) Pambıq *səpini* planı da pozula bilərdi (M.Hüseyn); **ƏKİN** Holo Sonyyə özü *əkinə* gecikirdi (M.Hüseyn); **GÜZLÜK** (*payızlıq səpin*) [Alo:] Toxum çuvalda qaldı, yeno *güzlüyü* yazlığa duyişib torokomo torponondo səpərdik.. (S.Rohimov); **ZİRAƏT** (*köhn.*) Belo məlum oldu ki, keçən il bu vilayətin pambıq və arpabuğda *ziraəti* səlaqət imiş (C.Məmmədquluzadə).

1. SƏPMƏK, ƏKMƏK, BASDIRMAQ (*toxumu*)

2. səpmək *bax* çiləmək

sər *bax* baş I

sərasər *bax* başdan-başa

sərbaz *bax* əsgər

sərbazlıq *bax* əsgərlik

I. SƏRBƏST, ÇƏKINMƏDƏN, SIXILMADAN, UTANMADAN

2. sərbəst *bax* I. müstəqil I. 2. azad

sərbəstlik *bax* azadlıq

SƏRDABƏ, MAVZOLEY (*bax*), **MƏQBƏRƏ**

sərdar *bax* I. canişin; 2. sərkərdə

sərələnmək *bax* I. uzanmaq I. 2. yıxılmaq

I. SƏRƏNCAM Görünür keçmək üçün *sərəncam* verilmişdi (Y.Şirvan). **HÖKM, ƏMR** [Füzuli:] Ömür dastanımdır o gözəl pəri, *Hökm* onun hökmüdür, *əmr* onun əmridir (B.Vahabzadə). **QƏRAR.**

2. SƏRƏNCAM Ata və ana ona nəsihət verə-verə gətirib məşşatələrin *sərəncamına* verdilər (M.S.Ordubadi). **İXTİYAR** Odur ki, haman yer [Cəlilin] *ixtiyarında* idi (İ.Musabəyov).

sərəndaz *bax* I. ləçək I. 2. çarpat

sərəsgər *bax* sərkərdə

I sərf *bax* xərc

II sərf *bax* mərtologiya

sərfə *bax* fayda

sərfəli *bax* faydalı

SƏRGÜZƏŞT Ilyas kəsilnü otürdü, qəmli bir səslə *öz sərgüzəştini* söyləyirdi (M.Hüseyn). **MACƏRA** Mənim dərdim ayrıdır, xanım! – deyə başı *macəralar* görmüş, ilk sevgilisi Qayanı itirmiş Alagöz hıçqırıb ağladı (S.Rəhimov).

SƏRHƏD Onlar da hər bir ehtimala qarşı *sərhədlərdə* hazırlığa başlamışdılar (M.S.Ordubadi). **HÜDUD** O zaman ki, dünya bir məzhəb oldu, *Hüdud* boyu əsgər leşiylə doldu (H.Cavid). **HƏDD.**

sərheng *bax* sərkərdə

SƏRXOŞ (*spirtli içki içmiş*) [Adilo:] Heç ayıb deyildimi, kəndə *sərxoş* gəlib, *sərxoş* da getdin (Ə.Qasımov); **BƏDMƏST** (*kölın.*), **PİYAN** (*dan.*) Bəli, doqquz ayın müddətində otuz doqquz nömrə məcmuə çıxartmışıq və bu otuz doqquz nömrənin içində yüz otuz çaxır için *piyan*, yəni *bədməst* müsəlman şəkli çəkmişik... (C.Məmmədquluzadə); **DƏM** (*məc., dan.*) [Firuzə:] Bağışla, bir az vaxtımsam, bir balaca *dəm* kimiyəm (Anar); **DƏMLİ** [Fedya:] Zalım oğlu feldşer yenə bork *dəmli* idi (Ə.Məmmədxanlı). **KEFLİ** Lakin *kefli*, ağlı başında olmayan adamla ağız-ağıza verməyin nə mənası vardır! (H.Abbaszadə); **LÜLQƏNBƏR** (*dan.*) [Barbərzadə:] Mühəndislər qucaq-qucağa yatışıblar, özləri də *lülqənbər* (S.Rəhimov). **MƏST** Üzün gördü peyda könül *məst* oldu. Nə hacət kı, həşr olunca ayinə (M.V.Vidadi). **PAXMEL** (*dan.*) [Motış:] *Paxmeləm* sən öl, başım boşalmış çəlləyə dönüb... (B.Bayramov). **SƏRMƏST** Neçin kəsdin sinəm üstən ayaqlar; Üzün göstər, *sərmast* olsun ayıqlar (M.V.Vidadi). **BAŞIDOLU** (*məc.*) **NƏŞƏLİ.**

SƏRXOŞLUQ Saqiya, mən tə əzəldən düşmənəm *sərxoşluğa*. Mey içib uçmaq nədir bilməz bu könül boşluğa (S.Rüstəm). **BƏDMƏSTLİK** Kim bilsin dünyada nələrə məxluq *bədməstlik* mərəzindən qurtarı bilməyib. (C.Məmmədquluzadə); **KEFLİLİK** Pristav əlinin *kefliliyini* görüb, onu söyüb-saydıqdan sonra Cavda tərəf yönəldi (Cəmənzəminli); **MƏSTLİK** *Məstlikdir* səbəbi-hürməti gər sohbanım (S.Ə.Şirvani). **SƏRMƏSTLİK.**

I. SƏRİLMƏK, DÖŞƏNMƏK, SALINMAQ

2. sərilmək *bax* uzanmaq I

3. sərilmək *bax* yıxılmaq I

sərin *bax* soyuq I

sərişdə *bax* təcrübə 2

sərişdəli *bax* təcrübəli

sərişdəsiz *bax* naşı

sərişdəsizlik *bax* naşılıq

sərgərdan *bax* sofil

SƏRKƏRDƏ Əyinlərinə domir geyim geymiş *sərkərdələr* öz dostoları ilə bərabər küçələrə çıxmışdılar (M.S.Ordubadi); **QOŞUN BÖYÜYÜ/BAŞÇISI** [Sonom:] ..Cahangir ağa Rusiyada *qoşun böyüyü* olubdur (S.S.Axundov); **SƏRDAR** (*kölın.*) [Nizami:] Sız bir qoşun *sərdarı*, mənsə yoxsul bir şair, bizim arımızda nə kimi məktublaşma ola bilər? (M.S.Ordubadi); **SƏRƏSGƏR** Soltan əmr etdi, ləşkər atlandı; Çıxdı fərman, *sərəsgər* atlandı (A.Sohhot). **SƏRHƏNG** Yeminü yəsarımda *sərhənglər;* Nə sərhənglər - Rüstəmi-conglər! (M.Ə.Sabir); **SƏRTİB** (*kölın.*) Gördüz ki, neçə sizləri toqib elədim mən! Bəqqal balasın ləşkərə *sərtib* elədim mən! (M.Ə.Sabir); **SİPƏHSALAR** (*kölın.*) Əmir İnanc *sipəhsalar* Hüsamoddini yanına çağırıb damşır... (M.S.Ordubadi); **KOMANDAN** (*bax*).

sərki *bax* danlaq, məzəmmət

SƏRLÖVHƏ (*qəzet, kitab və s.-də*) [Hamzo:] Yoldaş redaktor, bir təniqidi məktub var, onu *sərlövhə* fikirləşirəm (Ə.Qasımov); **BAŞLIQ** Povesto yazdığı bir "yüngülvari müqəddimə" göründüyü kimi müəllif bu *başlıq* altında keçən əsr Azərbaycan kəndi haqqında silsilə povestlər və hekayələr yazmaq fikrində imiş (Anar); **AD.**

SƏRMAYƏ [Məşədi Kazım.] Mənim nəinki qazancım, hətta *sərmayəm* də inqilab yolunda sərf oluna bilər (M.S.Ordubadi). **KAPİTAL** ..Bizim sərvət və *kapitalımızı* hökumətə çar hökuməti kimi mühafizə edə bilməz.. (A.Şaiq); **MAYA** [Ata:] Allaha şükür, əlimizdə çax-çux bir az *mayamız* var (Qantəmir).

SƏRMAYƏÇİ, KAPİTALİST, SƏRMAYƏDAR.

SƏRMAYƏÇİLİK, SƏRMAYƏDARLIQ

sərmayədar *bax* sərmayəçi

sərmayədarlıq *bax* sərmayəçilik; kapitalizm

I. SƏRMƏK [İkinci qonaq:] ..bağlananı açır, çox zəngin bir xalını çıxarıb ortalığa *sərir*.. (Anar); **DÖŞƏMƏK** Anası yaydə həyətə saldığı köhnə həsiri evə niyə *döşəyib?* (H.Abbaszadə); **SALMAQ** [Pərviz:] Yerləri yumşaq olmaq üçün iki-üç qat büküb [torbanı] altlarına *saldım* (M.İbrahimov).

2. SƏRMƏK (*yıxılmış paltarı və s.*) Götür əskiləri yu, əməlli *sər* (M.Rəhim); **ASMAQ** (*dan.*).

3. sərmək *bax* yıxılmaq I

sərmast *bax* sərxoş

sərməstlik *bax* sərxoşluq

SƏRNİŞİN *Sərnişinlər* yavaş-yavaş yerlərini tutdular (H.Abbaszadə); **MİNİK** Batumdan Tiflisə sürətlə hərəkət edən dəmir yol qatarı *minliklə* dolu idi (S.S.Axundov).

sərpa *bax* başdan-ayağa

SƏRSƏRİ ..dışarıda bir dəstə *sərsəri* durmuşdu (Çəmənzəminli); **ABDAL** (*kl.ed.*) Xətayinəm bir halam; Əlif üstündə dalam; Sufiyəm tərigətdə; Həqiqətdə *abdalam* (Xətayi); **DƏRBƏDƏR** Biri orda *dərbədərdir*, daş üstünə daş qoyur (S.Rüstəm); **HƏRCAYİ** Bəlası Mədinə kimi saf və təmiz ürəkli arvadın yox, *harcayının*, bədxasiyyətin olmə düşsə, kim bilir başına nə oyun açar (M.İbrahimov). **QƏLƏNDƏR** (*kl.ed.*) Çün dürri-*qələndəri* bəkuşəm, Yüz min tərəfə saçıldı xuşəm (Füzuli). **QƏLLAŞ** (*arx.*) Dost keçinib, yüzə gülən *qəllaşi;* Bahasıdır, satmaq gərək bir pula (Xətayi); **AVARA** (*bax*); **SƏFİL** (*bax*).

1. SƏRT Səfir gah *sərt* danışır; gah da mülayim, aram (R.Rza), **DÜRÜŞT** (*kölın.*) Bu son sənənin müddətində bircə dəfə də olsun aralarında nə incəlik və nə də *dürüşt* danışıq olmamışdı (Ə.Hüqverdiyev); **TƏSİRLİ, KƏSKİN** (*məc.*), **QƏTİ.**

2. sərt *bax* möhkəm 2; bərk I

3. sərt *bax* cod

4. sərt *bax* kobud I

sərtib *bax* I. sərkərdə; 2. general; 3. polkovnik

SƏRV (*bot.*) (*Cənubda bitən ağac*) Ucalır kökliyin, tumcun sosi; Gözoldır söyüdün, *sərvin* kölgəsi (A.Şaiq); **ƏR-ƏR** (*kölın.*) bolka bu *ər-ər* ağacları da insanlar kimi hiss sahibidirlər (C.Məmmədquluzadə). **KİPARİS** *Kiparısın* palmanın, Əyildi budaqları.. (Ə.Kərim).

sərvaxt *bax* ayıq I

sərvboy(lu) *bax* ucaboy(lu)

sərvət *bax* var I

sərvətdar *bax* varlı

sərvətli *bax* varlı

sərzəniş *bax* danlaq

I. SƏS İzzət uca *səs* ilə onun üstünə çığırıb başladı yamanı (C.Məmmədquluzadə); **AVAZ** *Avazın* yaxşı gəlir, oxuduğun Quran olsa (Atа sözu); **AVAZƏ** (*kölın.*) Ta ozəldən var mənim guşımdə eşq *avazısı* (Xətayi); **NİDA** Sabahm bu ahəngdar musiqisini.. şeypur *nidaları* pozurdu (M.Rzaquluzadə); **SƏDA** [Məmmədhəsən:] İzzət, poyadə axı mən bir ağlamaq *sədası* eşitdim, sən idin ağlayan? (C.Məmmədquluzadə); **SƏS-SƏDA** [Gecə yarısı] *səs-səda* kəsilir (M.S.Ordubadi); **SƏS-SƏMİR** Sonra *səs-səmir* kəsilib, kənd dərin bir sükuta qərq oldu (Çəmənzəminli); **SÖVT** (*köhn.*) Korbolayı Qulaməli Hacının bu sözlərini eşidəndə uca bir *səvt* ilə hönkürüb dizi üstə çökdü.. (Ə.Haqverdiyev); **ÜN** (*köhn*) Səsim çatınır, *ünüm* yetmir deyəm: Ana! Ana! (R.Rza); **VƏHY** (*din , ilahi səs*) Hər nəfəsin bir ayə, *vəhyi*-müqəddəs kimi (Ə.Cavad); **AHƏNG** (*gözəl səs*) yaxında-uzaqda qayalardan tökülən sulann şırıltısı birləşib xoş bir *ahəng* yaradırdı (İ.Əfəndiyev)

2. SƏS (*mus*) [Xədicə:] ..mahnı oxuyub *səsini* mənə eşitdirdi (S.Hüseyn). **AHƏNG** (*məc*) [Mirzə Vəlıeh] bülbüllərin min bir nəğmosini dinləyir, axırda bir neçə beyt söyləyir, bu *ahəngə* qoşulurdu (S.Rəhimov); **AVAZ** Hakim özü yaxşıca *avaz* ilə oxuyurdu (C.Məmmədquluzadə). **SƏDA** Melodiyanın ilk *sədaları* tazə dilə gəlmişdi (Ə.Məmmədxanlı).

3. SƏS (*dilç.*), **SÖVT** (*köhn.*)

SƏS-KÜY Birdən kuridorda *səs-küy* qopdu (M.S.Ordubadi); **ÇIĞIR-BAĞIR** [Maral:] Səs-küy salan mənəm, ya özüdü? *Çığır-bağırdan* qulaq tutulur ki.. (S.Rəhman); **QALMAQAL** Dışarıda iso *qalmaqal* qopmuşdu (M.Hüseyn); **QARAQIŞQIRIQ** Bağırdım səsim gəldi; – Nə *qaraqışqırıq* salmısan? (R.Rza); **QARĞAŞA** (*dan.*) Ondan sonra mənim *qarğaşam* daha də çoxaldı (B.Bayramov); **VƏLVƏLƏ O** gecəki *vəlvələdən* ancaq bunu görə bildim (A.Şaiq). **VUR-ÇATLAŞIN** Mən iclasa gedirəm, *vur-çatlaşın*, qalmaqal.. (X.Rza); **HAY-KÜY** (*bax*).

səsləmək *bax* çağırmaq I

səsləndirmək *bax* çalmaq I

I SƏSLİ, SƏSLİ-KÜYLÜ, SƏS-KÜYLÜ

II səsli *bax* sait

səs-səda *bax* səs I

səs-səmir *bax* səs I

SƏSSİZ, DİNMƏZ, SAKİT, SƏSSİZ-SƏMİRSİZ, SƏSSİZCƏ

səssizlik *bax* sakitlik I

SƏSYAZAN (*cihaz*) O [Eldar], studiyanın qahəgmdakı otaqda - səsyazan *cihazlar* olan otaqda idi (Anar); **ÇALDIRAN** (*dan.*) [Qumru:] Çox sağ olsun... amma... amma.. mənim olsun da *çaldıranım* yoxdur (Anar). **MAQNİTOFON** [Qumru:] Aman Allah, göz neçə cür *maqnitofon* var (Anar).

SƏY (*müxtəlif mənalarda: can yandırma, çalışma və s.*) Lakin *səyləri* boşa çıxdı - uzun gedib-gəlmələr heç bir əməli nəticə verməd (Çəmənzəminli); **CANFƏŞANLIQ** (*həddindən artıq can yandırma*) Amma, mütəəssüf müəllimlərin çoxunda bu rəviş, bu hərəkət və bu *canfəşanlıq* müşahidə olunmur (F.Köçərli); **CƏHD** Fəriz prokurorun əsassız olaraq özünə borcəri qazandırmaq *cəhdini* yersiz hesab edirdi (H.Abbaszadə); **ÇALIŞQANLIQ, CİDD-CƏHD** Bu qələbə məktəbdə uzun aylar boyu davam edən *cidd-cəhdin*, inadlı *çalışqanlığın* nəticəsi idi

(M Rzaquluzadə); **HÜMMƏT** Gopnan əməl aşmaz, işə qeyrət gərək olsun; Millət düyünün açmağa *hümmət* gərək olsun (M.Ə.Sabir); **İCTİHAD** (*kölın.*) [Şeyx Əbuzər:] Parlasın *ictihadınız* daim; Sizə əcr eylesin ola qadir (H.Cavid); **SƏY** Şad yaşamaq *səyda*, qeyrətdədir (M.Ə.Sabir); **CANYANDIRANLIQ.**

SƏYAHƏT, TƏNƏZZÖH (*köhn*) Mirzəgə elmi *tənəzzöhlərə, səyahətlərə*.. gətməmişdi (S.Hüseyn); [Ülkər:] Sonra teatra, sirkə, uşaq bağçasına.. *tənəzzöh* toşkil edərik (A.Şaiq); **EKSKURSİYA** (*kollektiv səyahət*) Yunis boylananda Almazın uşaqları haraya iso *ekskursiyəya* apardığını gördü (Mir Cəlal); **SƏFƏR** (*bax*).

səyahətçi *bax* 1. soyyah; 2. turist

səyirtmək *bax* çapmaq I

SƏYLİ ..Maşallah, çox *səylı* uşaqdır!.. (Çəmənzəminli); **ÇALIŞQAN** Kamal uşaqlardan *çalışqan*, sözə baxan idi (M.İbrahimov); **CANYANDIRAN** [Məhərrəm bəy:] İmran kimi işləyən, *canyandıran* köməkçin var (S.S.Axundov); **CƏHDLİ.**

səyyad *bax* ovçu

səyyadlıq *bax* ovçuluq

SƏYYAH *Səyyahlar* fabriklərdən birini görmək istədilər (Çəmənzəminli); **MÜSAFİR** "Kursk" gəmisində gələn *müsafirlər* artıq hər tərəfi görürdülər (M.S.Ordubadi); **SƏYAHƏTÇİ** Müdir *səyahətçilər* üçüncü otağa gətirdi (M.S.Ordubadi); **YOLÇU** Yeni *yolçu* uğur olsun soforin; Yürü, yollar genişdir (A.Şaiq).

səyyarə *bax* planet

sıcaq *bax* isti 2

sıçramaq *bax* hoppanmaq

SIĞALLAMAQ (*nəvaziş əlaməti olaraq əlini xəfifcə üstünə və başına sürtmək*) Əmir yenə də qızının başını sığallayaraq sual verdi (M.S.Ordubadi); **OXŞAMAQ** [Qəndəb:] O mənə yaxınlaşdı, yenə də saçlarımı *oxşadı* (B Bayramov); **SİĞAMAQ** Gözlərini xoş bir sərğunluq oxşayır, *sığayır*. Azər iso oxuyurdu

sığamaq *bax* sığallamaq

SİĞINACAQ [Furəb:] Orada mənim bir dostum var, sonə öz yanında *sığınacaq* verər... (H.Abbaszadə); **DALDA** [Mahmud:] Bəy də beş-on nökərlən ilə *daldaya* girib camaatla alışır (Ə.Haqverdiyev); **DALDALANACAQ** O özünü ora-bura vuraraq *daldalanacaq* axtararkən sel onu sürətlə irəli apardı (Y.Şirvan); **SİĞINCAQ** ...*Sığıncaq* axtarıb boz sərçələr də; Baharın nəfəsi qönçələrdədir (M.Rəhim); **SİĞNAQ** *Sığnaqlara* qoşun göndərib, asıb-kəsmək əmri vermək istədi (Çəmənzəminli).

sığıncaq *bax* sığınacaq

sığnaq *bax* sığınacaq

I. SIX (*meşə, bağ haqqında*) ...*Sıx* meşələr od tutaraq, qayalıqlar külə dönür (S.Vurğun); **QALIN** Bu yanda səfalı *qalın* bir orman; Yaz olsun, qış olsun, gülür hər zaman (M.Müşfiq); **PİŞİKKEÇMƏZ** (*məc., dan.*) [Bəkir:] Aralıq da *pişikkeçməz* meşə (N.Vəzirov).

2. SIX Üstündə karvan yerimməz; *Sıxdır* dumanların, dağlar (S.Vurğun); **QATI** Alaçıqların bəri yanından nazik, lakin *qatı* çən zolağı uçub haraya iso gedirdi (M.Hüseyn); **QƏLİZ** Bir azdan sonra, uzaqdan *qəliz* toz dumanların.. pozaraq, kiçik bir dəstə göründü (M.S.Ordubadı); **QALIN.**

3. SIX (*saç, tük haqqında*) Orta boylu, quru, arıq. qısa, *sıx* kirpikləri arasında gözləri atəşböcəyi kimi parıldayırdı (A.Şaiq); **GUR** İndi Rüstəmin qara, *gur* saçları çoxdən seyrəkləşmiş və çallaşmışdı (M İbrahimov).

sıxac *bax* mancanə

sıxılmaq *bax* utanmaq

1. SIXLAŞMAQ, KƏSİFLƏŞMƏK, QALINLAŞMAQ

2. SIXLAŞMAQ, SIX DAYANMAQ

SILDIRIM Məsələn, yerdən qaynayıb çıxan dumduru və buz kimi soyuq bulaq suyu,

qalın meşələr, axar çaylar, *sıldırım* qayalar, elə qayalar ki, ucunda durub aşağı baxanda adamın gözü qaralır (M.İbrahimov); **DİK** O gah qarşıdakı *dik* yoxuşa, gah da maşına basıb ümidsiz halda mızıldanıb (B.Bayramov); **SARP** Biz qaranlıq zindanları yırtaraq; Əzələn sinfimizin uğrunda; *Sarp* qayalar, qarlı dağlar yıxdıq (S.Vurğun); **YALÇIN** (*çox dik*) Öz üzü duş kimi sərt və sakit idisə də gözləri fırtınaya tutulmuş, *yalçın* qayaları döyəcləyən coşqun dənizə bənzəyirdi (Y.Şirvan).

sınsırıq *bax* qaşqabaq

sınamaq *bax* yoxlamaq 4

I. SINDIRMAQ [Namiq:] Hər Allahın verdiyi günü hökmən bir şey satıb *sındırasıdır* (Anar); **ÇİLİK-ÇİLİK ELƏMƏK/ETMƏK** [Qulluqçu] nə götürürdü, o santeç satıb, *çilik-çilik* eləyirdi (İ.Hüseynov); **QIRMAQ** Şıltaqlıqdan qışqırır; Vurub fincanı *qırır* (M.Seyidzadə)

2. SINDIRMAQ, QIRMAQ, QOPARTMAQ (*ağaca dair*)

sınıxmaq *bax* arıqlamaq

I. SINIQ, QIRIQ, SINMIŞ

2. sınıq *bax* incik

SINMAQ (*müxtəlif mənalarda*) Çay içilərsə, stəkanlar *sınır*; qədəhlər qırılır (N.Nərimanov); **QIRILMAQ** Eşidilməzsə ogər avazım, Yoxsa sınımışını, *qırılmışını* sazım?! (M.Müşfiq).

sıpa *bax* qoduq

I. SIRA Biletlərin hamısı birinci *sırada*, bir-birinin yanında idi (İ.Abbaszadə); **CƏRGƏ** [Kənül atasına:] Yadına gəlirmi, birinci *cərgədə* otarardı, həmişə də eyni yerdə, hər iki qolu sarıqlı (X.Hasilova); **QATAR** Sanki yumaq üstündə duma *qatarı* süzür (M.Rzaquluzadə); **SƏF** (*qış qatarı*) Saqın gəzin, laçın gözü görməsin; Qorxuram *səfinizi* poza, dumalar! (M.P.Vaqif).

2. SIRA (*cəğr.*) *Sıra* duğlar, gen dərələr; Ürək açan mənzərələr (S.Vurğun); **SİLSİLƏ** (*məc.*).

3. sıra *bax* növbə

4. sıra *bax* nizam 2

SIRĞA [Vəsfiyyə:] Deyir Qəhrəmanın arvadına bir cüt *sırğa* alıb... (R.Rza); **GUŞVARƏ** (*kl.ed.*) [Cavad:] Ruhum uçmuş da bir qızın ruhu ilə birlikdə, könlümdə qulaqlarına *guşvarə* olmaq asılmışdır (A.Şaiq); **TANA** (*köhn.*) Bərmağında xatəm, guşində *tanu;* Girəh-girəh zülfün tökə gərdənə (M.P.Vaqif).

sırımaq *bax* tikmək 2

1. SIRTIQ [Hacı Qulu:] Övvəldən də bu *sırtıq* muzdurdan gözüm su içmirdi (M.İbrahimov); **SİTAL** [Məlik:] *Sital* uşağı sital, bu zəhlemi tökdünüz (Çəmənzəminli); **ÜZLÜ** (*məc.*) Deyordin: - Uşağım *üzlüdür*, üzlü (S.Rüstəm); **UTANMAZ.**

2. sırtıq *bax* həyasız

3. sırtıq *bax* docəl

sırtıqlıq *bax* həyasızlıq

sısqa *bax* arıq

sıtmalı *bax* xəstə

I. SIYIQ, YARIDURU

2. sıyıq *bax* xəşil

sızı *bax* sancı

sızıldəmaq *bax* 1. gəynəmək; 2. zəmrəmək

sızıltı *bax* sancı

sızmaq *bax* axmaq 1

SİÇAN [Pirverdi:] Elə bilək ki, bir-iki pud buğdamızı əkin yerində *siçan* aparıb yeə (Qantomir); **MUŞ** (*kl.ed.*) *Muşlar* polonq olmaz, tülkülər aslan; Danalar meydanda kol ola bilməz (Aşıq Ələsgər); **KƏSƏYƏN** (*bax*).

SİDİK [Kamal] On iki il qabaq evlənməmişdi. Ətəyinə körpə *sidiyi* damnamışdı (Ə.Vəliyev); **BÖVL** (*köhn.*); **PƏŞOV** (*müh.*)

SİDİKLİK, SİDİK KİSƏSİ, MƏSANƏ (*kl.ed.*)

sifarişçi *bax* 1. ismarış 1; 2. tapşırıq 1

sifət *bax* üz

SİFİLİS (*tib.*) [Doktor:] Qorxmaq lazım deyil. Qulaq asın. Böyük ehtimal var ki, *sifilis* tutmusunuz (Çəmənzəminli); **KİF** (*köhn.*) Guya, xudanəkərdə *kif* azarlılarının əlməyi.

dirilməyi nəpak ərliklərin əlindədir (C.Məmmədquluzadə).

SİĞƏ (*müvəqqəti evlənmə, müvəqqəti həbin*) ..həm də kəmkəşisinə işarə ilə başa salır ki, tək yatıb bilməz və *sığəyə* (müvəqqəti kəbinə) ehtiyacı var (N.Vəzirov); **MÜTƏ** [Qadın:] Ağa məni Xorasanın başqa qadınları kimi gündə neçə kişiyə *mütə* olan qadınlardan bilmə (C.Məmmədquluzadə).

siqar *bax* papiros

siqaret *bax* papiros

SİLAH Təlosirəm döyüşə əlində *silah* (Ə.Cəmil); **ƏSLƏHƏ** Bunları adi sənətkarlar, daşyonanlar.. *əsləhə* ustaları, xəttatlar, nəhayət, şair və alimlər idi (Ə.Cəfərzadə); **VARAQ** Ancaq üçüncü otaq qədim *yaraqlar* və zinətli şeylərlə bəzənib Hüseynqulu ağa üçün açıq saxlanıdı (S.S.Axundov); **YAR-YARAQ** Öz yerində olsun gərək igidin *yar-yarağı*.. (S.Vurğun).

SİLAHLANMAQ Geyib əsgər paltarını *silahlandı* qəhrəman (S.Vurğun); **MÜSƏLƏHİLƏNMƏK** Burada proletariatın inqilabi mərkəzində inqilabi qüvvələr ustadlıq dalını alıb *müsəlləhləşmişdi* (S.Rəhimov); **SİLAHA SARILMAQ** ..internasional xəzinə-havasına aludə olub uymasın, aldanmasın, səbahına gəlincə; milləti-müsavat tərəfindən *silaha sarılsınlar!* (S.Rəhimov); **YARAQLANMAQ** Bir nəfər yola salınanda bütün dəstə *yaraqlanır*, atlanır (M.Hüseyn).

SİLAHLI Bəs son özün nəcə? - deyə komissar *silahlı* əsgərdən xəbər aldı (M.Hüseyn); **ƏSLƏHƏLİ** ..cümləsi əsbab və *əsləhəli* kiminin belində qəmə, kiminin əlində tüfəng.. (C.Məmmədquluzadə); **MÜSƏLƏHİL** Bilsin ana torpaq, eşitsin Vətən; *Müsəlləh* əsgərəm mən də bu gündən (S.Vurğun); **YARAQLI** [Əmər] çərkəzi paltarda, çəkmədə, mataraq, üstü *yaraqlı* içən daxil olur və sevinir (N.Nərimanov); **YAR-YARAQLI** Budur *yar-yaraqlı* gəlir uzaqdan; Mənim igidlərim (M.Rahim).

SİLAHSIZ, YARAQSIZ

silindr *bax* şlyapa

silkə *bax* istinaq

silsiləçi *bax* müəssisəçi

SİLK Əynindəki paltar solmuş, yıpranmış, qiyafəsindən hansı *silkə* mənsub olduğu bələ sezilmirdi (Çəmənzəminli); **TƏBƏQƏ** [Pavluşa:] Bu meyxana yuxarı *təbəqə* üçün deyil (M.S.Ordubadi); **ZÜMRƏ** Nurməhəmmədin kübarlar *zümrəsinin* içindən çıxması, Xosrovun nifrət etdiyi bir sinfin övladı olması da onun haqqında yaxşı rəyini, ona olan inamını sarsıda bilməz (M.İbrahimov).

silə *bax* vərəm

silkə *bax* şillə

sillələnmək *bax* şillələnmək

silsilə *bax* 1. zəncir 1; 2. şəcərə; 3. sıra 2; 4. sıriya

silsilə *bax* məşğul

simə *bax* 1. üz; 2. şəxsiyyət

simlə *bax* xəsis

simlilik *bax* xəsislik

SİMURQ (*əfsanəvi quş*) Oğlum, o dağ mələyən Qaf dağıdır; *Simurq* quşu dəxi orda yaşayır (A.Şaiq); **ƏNQA/ÜNQA** (*kl.sl.*) Səyyidə, əhli-vəfa dərlər ki, bu aləmdə var; Adı var, lakin özü *ənqa* kimi nayabdır (S.Ə.Şirvani); **ZÜMRÜD** O, əfsanələrdən eşitdiyi *zümrüd* quşunun qanadları arasında oturub əlinə qılınc götürüb göyə qalxırdı (S.Rəhimov).

sinəbənd *bax* dələ

sinematoqraf *bax* kinematoqraf

sinə *bax* 1. kökə 1; 2. döş 1

sinəgir *bax* təngnəfəs

sinəgirlik *bax* təngnəfəslik

sinək *bax* milçək

SİNİ Bu gədər-gətməz bir xədimi zənci gəldi, bürünc *sinədə* mavi bir gülabdan gətirdi.. (Çəmənzəminli); **MƏCMƏYİ** [Solimo:] Sonra Gülnisə xalu zərlə gəlirnüş olduğu əhyi içəri gətirib, səbahın qəbağındakı mis *məcməyiyə* yıxdı (İ.Əfəndiyev).

I. SİNİF Meyster *sinfə* girəndə, nədənsə lənu gülüşərdi (M.Hüseyn); **DƏRS OTAĞI**

Görürəm bu işıqlı; Sakit *dərs otağıdır* (Ə.Cəmil); **AUDİTORİYA** (*ali məktəblərdə dərs otağı*).

2. sinif *bax* formasiya; comiyyət

sinir *bax* əsəb

sinirləşmək *bax* əsəbiləşmək

sinirli *bax* əsəbi

sinli *bax* qoca I

sınmək *bax* oyilmək I

sınn *bax* yaş I

SİNONİM (*dilç.*) (*mənaca eyni, yaxud bir-birinə yaxın olan sözlər*) *Sinonim* sözləri müəyyənləşdirmək üçün onlara semantik, qrammatik və üslubi cəhətdən yanaşmaq lazımdır ("Müasir Azərbaycan dili"); **HƏMMƏNA** Nəsimi əsərlərində Azərbaycan sözləri ilə *həmməna* alınma sözlərinə müvazi işlənməsinin bəzi əlamətlərini nümayiş etdirən aşağıdakı misalları nəzərdən keçirək (Ə.Dəmirçizadə); **MÜTƏRADİF** (*ərx.*) .çünki qafiyə xətirinə *mütəradif* ləfzlər və çoxlu təkrarlar əmələ gəlir.. (M.F.Axundzadə).

SİNTAKSİS (*qram*) Bütün bu qrammatik hadisələr isə *sintaksisin* əhatə etdiyi sahədə fəaliyyət göstərir (N.Məmmədov, A.Axundov); **NƏHV** (*köhn*) Ədəbi dilin yoxluğundan əlavə ədiyədək. türk Azərbaycan ləhcəsinin bir mükəmməl sərfi və *nəhvi* yoxdur (Ə.Haqverdiyev).

sipahsalar *bax* sərkərdə

sipər *bax* qalxan

I. SİRAT (*din.*) (*cəhənnəm üzərində qurulmuş körpü*) İsmi Pünhan, ərəstin günündə; Ol hesab kitabı açmanam sənsiz; Yolunu gözlərəm *sirat* üstündə; Bir qədəm iroli basmanam sənsiz (Molla Cümə); **QIL KÖRPÜ** Qiyamətə qədərlərin hamısını, bir körpü var, onun üstündən keçməyə məcbur edirlər. Bu körpünün adına Püli-Sirat və bizim dildə "*Qıl körpü*" deyirlər (Ə.Haqverdiyev).

2. sirat *bax* yol I

sirayətedici *bax* yoluxucu

SİRDAŞ [Vaqif:] Gündüzlər oxşayır məni saraylar; Gecələr *sirdaşım* ulduzlar, aylar. (S.Vurğun); **HƏMDƏM** [Vidadi:] Gedin aldadanmaz məni saraylar; Burda *həmdəmimdir* ulduzlar, aylar (S.Vurğun); **HƏMRAZ** (*kl.əd.*) Badi-səba, ogor düşsə güzoran; Söylə xəlvət o *həmraza* bir xəbor (M.P.Vaqif); **HƏMSİRR** [Nuroddinin] həmfikri, *həmsiri* ancaq kitablar olmuşdur (S.S.Axundov); **SİRR YOLDAŞI** [Hocər xanım:] Xeyr, səhv etdim, xidmətçim yox, sevgili bacım olmusan, *sirr yoldaşım* olmusan (S.S.Axundov).

SİRİŞK (*kl.əd.*) Bu müsibət məhşərində ol Dədənalı görün; Zoxmi-naxun, sinədə, üzdə *sirişk* alı görüm (M.V Vidadi); **ƏŞK** (*kl.əd.*) Di yummu gözlərini, qoy görüm dəyunca səni; Gözümdə cari edib *əşk*, həm rəvan, gətmə! (Natovan); **GÖZ YAŞI** *Göz yaşı* noyo gorok; Yaşadı mərd, öldü mərd (Ə.Cəmil); **QORABA** (*məc.*) Gözündən tökülən *qorabanı* olinin arxası ilə silərək qaşına və yanaqlarına yaydı.. (S.Rəhimov); **YAŞ** ..Qırmızı çil toyuq da Nisənin gözlərindən süzülən *yaş* gilalori kimi yuxudan-yuxuya keçmişdi.. (Elçin).

sirli *bax* 1. əsrarlı; 2. məxfi

SİRR [Ana:] Vallah bu *sirr* məni də çaşdırıb... (M.Hüseyn); **HİKMƏT** Biz ikilikdə bir-birimizdən bu əhvalatın sirrini soruşub düşünürdük ki, görəsən burada nə *hikmət* var ki, hacı birdən-birə, heç bizim xoborimiz olmadan, belə bir işə qərar verib? (A.Şaiq), **MÜƏMMA** [Qəndab:] Onun [Çingizin] danışığında qəribə bir *müəmma* vardı (B.Bayramov).

sis *bax* duman I

sitəl *bax* 1. sırtıq 1, həyasız; 2. nadinc

sitərə *bax* ulduz

sivil *bax* mədəniyyətli

sivilizasiya *bax* mədəniyyət

sivişmək *bax* qaçmaq I

sivri *bax* 1. iti 2; 2. şiş II

siyah *bax* qara I

skamya *bax* parta

1. SKELET, SÜMÜK (*bütöv bədən sümüyü*)

2. skelet *bax* arıq

smetana *bax* xama

soba *bax* peç

sofa *bax* divan I

sofu *bax* 1. vasvasi; 2. ilanoynadan

SOXMAQ (*müxtəlif mənalarda*) Dəstəndən dikələn duman parçaları, göyün qaramtıl sifətinə çatmağa, özünü buludların içinə *soxmağa* çalışırdı (S.Rəhimov); **BASMAQ** Musa kişinin yalnız ağzına dəsmal *basdıqdu* səsi eşidilməz oldu (M.İbrahimov); **DÜRTMƏK** Pəsi mırıldana-mırıldana oyildi, açılmış kağızı qatlayıb onun qoynuna *dürtdü* (S.Rəhimov); **PƏRÇİM ETMƏK** [Heybət:] Biz düşmənin yalın qılıncını öz əlindən qapıb, öz üzəyinə *pərçim etməlivik* (S.Rəhimov); **SANCMAQ** [Vaqif:] Məmməd bəyin gözünü qan tutmuş imiş, xəncəri binəvanın ürəyinin başına *sancıb* gedib... (Çəmənzəminli); **FƏPMƏK** Qoca kişənin ağzını çözələyib cibinə *təpdi* (H.Abbaszadə); **BATIRMAQ, DÜRTÜŞDÜRMƏK, GİRDİRMƏK, İTƏLƏMƏK, PƏRÇİMLƏMƏK, SALMAQ, TIXAMAQ, YERLƏŞDİRMƏK.**

soxulmaq *bax* 1. girmək 1; 2. dürtülmək

soqaq *bax* küçə

soldat *bax* 1. əsgər; 2. valet

soldatlıq *bax* əsgərlik

SOLĞUN Qız ara-sıra onun *solğun* bənizinə göz qoyurdu.. (X.Hasilova); **PƏJMÜRDƏ** Neçin gören o belə pərişan, *pəjmürdədir*; Nə düşünür, nə amr, üzündəki qəm nədir? (B.Vahabzadə); **RƏNGİ QAÇMIŞ** *Rəngi qaçmış* və güclə nəfəs alan qadın hərdənbir çocuqlara çəmkirirdi (Çəmənzəminli); **SOLUXMUŞ.**

SOLMAQ (*müxtəlif mənalarda*) ..Düşür yanağından ilıq incilər; *Solur* bənövşələr ömür bağında (M.Rahim); **AĞARMAQ, SARALMAQ** Bir dəqiqənin ərzində o *ağarır*, qaralır, bozarır, *saralır*, nə rəngə desəniz düşür (M.İbrahimov); **BOZARMAQ**

Fotullayev nəmdaş, rəngi *bozarmış* qara don pencəyini geyinirmişdi (İ.Şıxlı). **RƏNGİ QAÇMAQ** [Səlimə:] Mərqənin *rəngi qaçdı* və o mənə ani bir nəzər salaraq, gözlərini yerə dikdi (İ.Əfəndiyev); **SOLUXMAQ** Baxımsız qalanda *soluxan* çiçək (M.Rəhim); **SOZALMAQ** [Əsgərlərdən biri:] Bu bir həqiqətdir *sözəhr* (S.Rəhimov).

soltan *bax* padşah, hökmdar

soltanlıq *bax* hökmdarlıq

soluxmaq *bax* solmaq

SON Boş, dağlarda axan; O bir gəncin *sonu?!* (Ə.Cəmil); **AXIR** [Təlio:] Bilmirəm, mən bunu sevərəm *axırı* necə olacaq? (M.S.Ordubadi); **AQİBƏT** Boş axırı necə oldu?! *Aqibəti* budur, bu! (B.Vahabzadə), **AYAQ** (*məc.*) Sağ tərəfimizdə Azadlıq kəndinin inəsinin *ayağı* görək olsun (T.Ş.Simuğ); **ƏNCAM** Qızıl Arslan Həmədanda götürüləcək işlərə *əncam* verəndən sonra bir daha Bağdada girdi (M.S.Ordubadi), **İNTƏHA** [Fərhad:] Zalımlar, barı axır nəfəsində ..ah, zülm, yetirin zülmü *intəhaya* çatdılar.. (C.Cabbarlı); **NƏHAYƏT** [Qətibə:] De görüm son bu təhqirlərə *nəhayət* verəcəksənmi? (M.S Ordubadi); **NƏTİCƏ** ..əlbət ki, bunun bir *nəticəsi* olacaq, yoxsa bu işlər özbaşına deyil... (C.Məmmədquluzadə); **HƏDD** (*məc.*). XƏTİMƏ.

soncuq *bax* şıllaq

soncuqlamaq *bax* şıllaqlamaq

I SONSUZ (*sonu, həddi olmayan*) Onun iri gözləri *sonsuz* bir qəzəblə alışıb yandı (M.Hüseyn); **AQİBƏTSİZ** *Aqibətsiz* olan karvansaradır; Bilmirsən əvvəli, sonu haradır (M.Rəhim); **NAMÜTƏNAHİ** (*köhn.*) [Nizami Qətibəyə:] Dünyaya *nəmütənahi* deyənlər də yanılırlar (M.S.Ordubadi); **İNTƏHASIZ, NƏHAYƏTSİZ** (*bax*)

II SONSUZ (*valnız qadın haqqında: uşağı, övladı olmayan*) Sonra Tutu xala, mənim bu *sonsuz* mehribən xalam, ayağa qalxıb işığı yandırdı (Ə.Məmmədxanlı); **DOĞMAYAN** [Əhməd:] Bu işlər nəzir sahiblərı tərəfindən

bağlanmış. beşiklər isə *doğmayan* qadınlar tərəfindən asılmışdır. - dedi (A.Şaiq); **ƏRƏMİK** (*məc.*) Arvadlarının xasınlaşmasına görə Maro yasavul Kalbalının *əramik* arvadı Göyərçinə uyuxmuşdu (S.Rəhimov)

III sonsuz *bax* ovladsız

IV sonsuz *bax* ucsuz-bucaqsız

SONSUZLUQ (*sonu, axırı olmama*) Kainatın əzəməti və *sonsuzluğu* qarşısında insan ömrü heç nədir, çox zavallı görünür (M.İbrahimov); **İNTƏHASIZLIQ** Gözlərində *intəhasızlıq* qorq olub (Ə.Kərim); **ƏBƏDİYYƏT** Nəhayət, *əbədiyyət* qədər uzun görünən bir dəqiqə bitdi və qapını açdılar (S.Rəhman). **NƏHAYƏTSİZLİK** Lakin bu *nəhayətsizlik* ona ilham vermək əvəzinə qarşıdıcı təsir edirdi (M.İbrahimov).

sonuncu *bax* axırıncı

soraq *bax* xəbər I

sorğu *bax* sual

sorınaq *bax* soruşmaq I

SORT, NÖV

I. SORUŞMAQ [Zabit:] Siz iranlısınız? deyə *soruşdu* (M.S.Ordubadlı). **XƏBƏR ALMAQ** *Xəbər alsan* bu vilanın əhvalın; Bir özgədir keyfiyyəti-Qarabağ (Q.Zakir), **SORMAQ** Mənim söyləməyə gəlməyir dilim. Olub-keçənləri *sorma*, sevgilim (Ə.Cəmil), **SUAL ETMƏK** Bir neçə vaxt keçəndən sonra Qurbanqulu bihisindən, səhhət əsnasında adaxlısının necə olduğunu *sual edir* (T.Ş.Simurğ)

2. soruşmaq *bax* dindirmək

SOVET Onlar həmişə çörəkdən danışdıqları vaxt ac işçiləri *sovet* orzaq təşkilatlarının əleyhinə qaldırırlar (M.S.Ordubadlı); **ŞURA** Şuhay gecəyarısı davalının kənd *şura* idarəsinə gətirdi (M.Hüseyn)

SOVQAT Bizim bu ellərdə gözəl qayda var. Qardaş qardaşına *sovqat* aparar (M.Rahim). **BAĞLAMA** [Qoca tacir] sonra xurcundan bir *bağlama* çıxarıb Beyriyə verdi (Anar). **PAY** *-pay* gondarır; Uzaq Tallın şəhərinə (M.Dilbazi). **HƏDİYYƏ** (*bax*).

SOVXA (*sahibsiz mal, ölən şəxsdən qalmış şey, paltar*) [Hacı Qara:] Deyəsən ölətdən qırılanların *sovxasıdır* (M.F.Axundzadə)

ANDIR (*dan*) (*söyüş, qarğış yerində işlənir; bəzən "andıra qalmış" şəklində işlənir*) Dəftərin *andıra qalmış* sözünü; Eşidib, görməmiş idik üzünü (M.Ə.Sabir).

SOY [Şeyx Sənan:] Hanki *soydansınız*? Nə dindənsiniz? (H.Cavid); **CİNS, ƏSİL, ƏSİL-NƏSƏB, MƏNŞƏ, NƏSİL** (*bax*)

SOYAD, FAMİLİYA [Köhnə tanışlar] ..əl tutuşur, adlarını, *familiyalarını* deyirdilər (M.Hüseyn); **FAMİL** Qızın adı Adilə, *famili* Əhmədzadə idi (Ə.Qasımov).

SOYĞUNÇU Günəş yolçusuyam, *soyğunçu* gəlsə; Mən onun bağrını al-qan eylərəm (M.Rahim); **BANDİT** Cümə günü bütün *banditlər* öz dostoları ilə ayı çınqılına toplandılar (Ə.Vəliyev); **BASQINÇI** ..Qıpçaq Məlik *basqınçı* köçəri tayfalardan birinin başçısı idi (Anar); **ÇAPQINÇI** ..bodbaxt hadisəmi üz vermiş, canına sui-qəsd edənmi olmuş, evimizi *çapqınçılarmı* basmış? (T.Ş.Simurğ); **HAYDUT** Ormanda *haydutlar* tərəfindən atılan guruşundan qorxmuş olan Rənəyə: "Heç qorxma, yanımda həm silah var, həm də altun, əvət, nasıl da parlar" deyə qürur göstərir (A.Şaiq); **HƏRAMI** Oğru ol, *haramı* ol, doğruluğu əldən vermə (Ata sözü), **QAÇAQ** Əbdülkərim indiki *qaçaqlara* bənzəməzdi (Ə.Haqverdiyev), **QARƏTÇİ** Çar jandarmeriyası və çar polisləri Bakı şəhərini *qarətçilərə*, quldurlara, adamöldürənlərə tapşırmışdı (M.S.Ordubadi); **QULDUR, YOLKƏSƏN** [Hacı Qara:] Mən *quldur* deyiləm, *yolkəsən* deyiləm (M.F.Axundzadə); **TALANÇI** [Yusif] Padşah və onun *talançı* vəzirləri vaxtında Qızvinin ətrafına su çəkdirəydi, belə bahalıq olmazdı (A.Şaiq); **QARƏTKAR**.

SOYĞUNÇULUQ ..onlarda çox *soyğunçuluq* ittifaq düşərdi (S.S.Axundov); **BASQINÇILIQ** Ərəbistan çöllərində bir zaman *Basqınçılıq*, soyğunçuluq olardı (M.Rahim)

ÇAPOVUL [Dayı:] İndi də özləri *çapovula* başlayıb.. (S.Rəhimov); **QAÇAQLIQ** [Bahadır:] Görünür, çoxusu açıqdan *qaçaqlıq* edir (N.Nərimanov); **QARƏT** Ərbablar düşməndirlər, son vermoli *qarəta*.. (M.Rahim); **TALANÇILIQ, QULDURLUQ** Ana, ələrində söyq etmədinmi; onu *quldurluğa, talançılığa* (S.Vurğun).

SOYQIRIMI, GENOSİD, QIRĞIN, MƏHVETMƏ

1. SOYMAQ Sanma səni öz halına qoyarlar; Əvvəl onlar səni diri *soyarlar* (M.P.Vaqif); **DƏRİDƏN ÇIXARMAQ.**

2. soyınaq *bax* talamaq

1. SOYUQ (*su haqqında*) [Rübabə:] ..quyunun suyu *soyuqdur*.. (H.Abbaszadə); **BUZ, DİŞ GÖYNƏDƏN** ..həmin bu bulağın *buz* suyundan qurtum-qurtum içərdilər, *diş göynədən* sudan ləzzət alardılar (S.Rəhimov); **BUZLU** ..Sonra iskəncəbi ilə *buzlu* su içməyə və sonra qolyan xorulduqdu qu tükü hallşlarda rahat olmağa nə tez qaçırsınız? (N.Nərimanov); **DİŞTƏKƏN** (*məc., dan.*) [Qəndub:] ..bizim ala yaylaqlar, bizim *dişləkən* hulaqlarımız.. loğmandan da artıqdır (B.Bayramov); **SƏRİN** (*az soyuq*) *Sərin* çeşmələrin qaynayır gözü (N.Xəzri); **BUMBUZ** (*dan.*) (*lap soyuq*).

2. soyuq *bax* şaxta I

SOYUNMAQ [Anası Zərifə:] İkincisi, keç *soyun* (Ə.Kərim); **ÇIXARTMAQ** Nazlı, ipək köynəyini *çıxartdı* (S.Rəhman); **PALTARINI ÇIXARMAQ** ..Domirçi Musa, *paltarını çıxarmadan* evdə şinelinə bürünüb yorğun bir halda yatırdı (M.Hüseyn).

1. SÖHBƏT [Məzəlan boy:] Anuna ikı nəfər müsəlmanın *söhbəti* bir tövr qulağına çatırdı (Ə.Haqverdiyev); **BƏHS** Alma hirslədi; Dedi: A qayıs; Bunax boş *bəhsi* (M.Seyidzadə); **DANIŞIQ** [Məzəlan boy:] Bunların belə *danışığı* hərdənbir qulağına çatırdı (Ə.Haqverdiyev), **DİALOQ** Üç il əvvəl olmuş bu *dialoq*, indi -- "Geriyə yol yoxdur" filminə baxarkən.. hafizəsində parladı (Ə.Cəfərzadə); **GAP** (*dan.*) [Kətxuda:] Ay oğul, *gapınızı* ucundan-qulağından eşitdim (M.Hüseyn); **GÖFTGU** (*kl.ed*) [Qəhrəman yüzbaşı:] A kişi, siz allah, siz peyğəmbər, bu *göftgunu* boşlayın (C.Məmmədquluzadə); **HƏSB-HAL** Onun ehtiyacı yox *həsb-hala*; Nifrəti var oski ulduz, hilala (S.Vurğun); **İXTİLAT** (*köhn.*) *İxtilatın* şirin, sözün mozolı; Şəkər gülüşündən canlar tozəli (M.P.Vaqif); **LAF** (*köhn*) Kağız sənə ağ göstərir öz sinəyi-safın; Guş eyləmə *lafın* (M.Ə.Sabir); **MÜKALİMƏ** Xudayar boy gördü kı, ata ilə oğulun *mükaliməsi* çox uzun çəkəcək.. (C.Məmmədquluzadə); **MÜNACAT** Sübh olucaq çavuşun *münacatı* kəndi əhatə eləyib gah o məhəllədən səsi gəlir, gah bu məhəllədən (C.Məmmədquluzadə).

2. söhbət *bax* müsahibə

SÖHBƏTCİL Qazalaqçı *söhbətcil*, məzəli kişi idi.. (H.Abbaszadə); **XOŞSÖHBƏT** Səhhət xoşsıma, *xoşsöhbət*, xoşəxlaq bir insan idi (A.Şaiq).

sükük *bax* **1.** uçuq **I; 2.** yırtıq **I**

SÖNDÜRMƏK (*işığı, peçi, ümumiyyətlə yanan şeyi*) ..*Söndürmək* üçün; Onu, sal buz ol! (M.Rahim); **KEÇİRMƏK** ..Gecə çırağını *keçirərdi* və dərhal da yuxu girdabına qərq olardı (Anar); **XAMUŞ ELƏMƏK** (*kl.ed., məc.*) Kəsdim öz əlimlə öz ayağım; *Xamuş eladım* mən öz çırağım (M.Ə.Sabir).

SÖNMƏK (*yanan şey haqqında*) Balağanın qalyanı *sönsə* də onu tezədən alışdırmadı.. (H.Abbaszadə); **XAMUŞ OLMAQ** (*kl.ed , köhn.*) Gah olur *xamuş*, gahi odlanır yerdən çıraq (Q.Təbrizi); **KEÇMƏK** [Fəxri:] Axşamımız xeyir, kuçədə işıqlar *keçdi*, dedim çətinlik çəkərsiniz (Ə.Babayeva); **QARALMAQ** Uzaqda fişənglər yanır, *qaralır*; Başının üstündə gülə fit çalır (Ə.Cəmil).

sövda *bax* alver

sövdəgər *bax* tacir, alverçi

sövt *bax* **1.** hərf; **2.** səs **1, 3**

SÖYKƏMƏK, DAYAMAQ, DİRƏMƏK

SÖYKƏNƏCƏK, DAYANACAQ, TÖKYƏ (*kohn*)

SÖYKƏNMƏK, DİRƏNMƏK, DAYANMAQ

1. SÖYLƏMƏK [Mordan] *öz-özümə mahnı söyləyir* gulumsuyu, bir yerdə otura bilmeyib otağa dolaşı, arabir gəzgünün önündə durub, özünü tanıtmaq istədi (Çəmənzəminli); **İFA ETMƏK** [Yunis] Bəlkə bu muğam *ifa edildi* (X.Hüseynova); **MAHNI OXUMAQ** [Kamil] bu *mahnını oxuyub* qurtarandan sonra Yunis dinmədi (X.Hüseynova); **ZƏNGULƏ VURMAQ.**

2. SÖYLƏMƏK Veni uşağını rahat etmək üçün çar babanın cah-calalından, adalətindən, təyyarə üçün atılıq etməyindən *söylərdi* (S.S.Axundov). **DANIŞMAQ** [Sədr:] Başağrısı olsa da, sənə bir əhvalat *danışacağam* (Ə.Qasımov). **NAĞIL ETMƏK/ ELƏMƏK** [Cabbar bəy] Dilim gəlmir olan işin hamısını *nağıl eləyim* (N.Vəzirov). **SOQAL ETMƏK/ELƏMƏK** [Xırda] Belə aydınlıq içində ol, imamın kamil olsun, *nəql elə* gorum no vat (N Vəzirov)

3. söyləmək *bax* demək 1

söylənmək *bax* donquldanmaq

SÖYUŞ Bu da bir tərəfdən qarğış və *söyüşdən* doşədi (Çəmənzəminli). **EOHŞ** (*kohn*) [Hacı Qənbər:] Nədən ötrü və nə cürət edib bu *fəhşələri* mənə deyirsən, bə? (N Vəzirov)

söyüşmək *bax* dalaşmaq

SÖZ Məhəmmədhəsən onu bir *söz* demədi (C.Məmmədquluzadə). **GÖFTAR** (*kl.sd*) Laqın elə bir konlunto tond etər, Danışdıqca göftarını qond edər (M.P.Vaqif). **İBARƏ** (*boş söz*) *İbarələr* dolu kimi yağar onun ağzından (S.Vurğun). **KƏLMƏ** [Anа] Ömrün boyu elin yazıda olsun, amma özuyun birco *kəlmən* do bu dünyada qalmasın. (B.Bayramov). **QƏVL** (*kl.sd*) Mənəm-mənəm deyənlərin mənnu çox da *qəvlunə* (M.Ə.Sabir). **LƏFZ** (*kohn*) Ərvad sözünü ifadə edən *ləfzlər* farsca və türkcə qadındır (Çəmənzəminli).

sözəbaxan *bax* üzüyola

sözlük *bax* lüğət 1

sözükeçən *bax* ağsaqqal 1

SPERMA/SPERMATOZOİD (*biol*) (*kişi təxmisli hüceyrəsi*) Odur ki, mayalanma zamanı X və V xromosom daşıyan *spermatozoidlən* hansının yumurta hüceyrəsi ilə mayalanmasından asılı olaraq oğlan və ya qız uşaqları meydana gəlir (“Elm və həyat”). **MƏNİ** Xaliq-lomyəzəl-Allah; Məcüz nümayan eləyib; Görün bir qətrə *məndən*, Nə cürə insan eləyib?! (Aşıq Ələsgər); **NÜTFƏ** (*kohn*) [Zübeydə:] Nə təfavütü! *Nütfəsi* bir, əlli zələmə nütfəsidir (M.F.Axundzadə). **FOXUM** *Toxumun* əmələ gəlməsi billinq dövründən, yəni 15 yaşından başlayaraq 50-60 yaşədək davam edir.. (“İnsanın anatomiyası”).

spiçka *bax* kibrit

SPİKER (*sinxr*), **SƏDR**

SPİRT, ALKOQOL

SPİRTLİ, ALKOQOLLU

SPİRTSİZ, ALKOQOLSUZ

sport *bax* idman

sportçu *bax* idmançı

STADİON (*futbol meydançası*) Moskva *stadionu*. . bir tərəfi dolu insan; Üyləşib sağ yanında mənim bir qız, bir oğlan (M.Rahim). **MEYDAN(ÇA)** İlk dəqiqələrdən *meydançada* mədli mübarizə başlandı (T.Bəhramov). **YAŞIL MEYDAN(ÇA)** Düzüləndə sıraya ayaqlayıb otları, Komandalar yeriyir *yaşıl meydana* sarı (M.Rahim) Bir qayda olaraq *yaşıl meydançalarda* çıxışlarını başa çatdırmış, lakin sevimli oyundan ayrılmaq istəməyən adamlar hakimlik fəaliyyətinə başlamaq fikrinə düşürlər (T.Bəhramov).

stan *bax* dozgah 1

stəkanaltı *bax* nəlbəki

stil *bax* üslub

stilistik *bax* üslubi

STİLİSTİKA (*dilç*), **ÜSLUBİYYAT**

STİPENDİYA (*təlabələrə verilən pul*). **TƏQAÜD** Beş il *təqaüdla* yaşamağa öyrən

miş tələbə üçün bu, əlbəttə, böyük məsə idi (Y.Şirvan).

STOL Bu müqayisədən özünün xeyrinə nəticə çıxarın İskəndər *stolun* arxasına keçib ürək döyüntüləri içərisində işləməyə başladı (Ə.Qasımov); **MASA** Hidayət *masanın* arxasında oturub, “ciddi” bir müəllimə dalmışdı (M.Hüseyn); **MİZ** (*köhn.*) Odur şair olarmış bulacı bir *mizin* dalında; Quş ləpəyi olunda, bir dünya xoyalında (B.Vahabzadə).

student *bax* tələbə

STUL Qapıçı yorğun-yorğun başını buladı, “yox” işarəsi verdi, böyründəki *stulda* oturdu (M.Hüseyn); **KÜRSÜ** Otağın bir başında bir böyük göy məhəl örtülü stol, stolun dalında üç dənə *kürsü*, biri qolvaşa, ikisi də üzlər üçün qoyulub (Ə.Haqverdiyev).

SU Onun gözləri səbirsiz və iztirab ilə *su* axırdı (S.S.Axundov); **AB** (*kl.sd.*) Nə *ab* ilə orda aldı dostumuz? (Aşıq Ələsgər); Bir çeşmə gurək önümdə pür *ab*, Tə bula ləbim onunla sirab (Xətayi); **CU** (*kl.sd*) Gör, mehr qılısa sorvi-dilcu; Bu gün həmişə bağlayın *cu* (Xətayi).

SUAL Belə ittifaqlarda lələ heç bir vaxt bəyimə söz qaytarmaz, *sual* vermazdı. (Çəmənzəminli); **SORĞU** [Məsumə oğlunu.] [Saqq-hesabını qurtar, *sorğulara* cavab ver.. (B.Bayramov).

SUAYIRICI (*coğr*), **AXAR-BAXAR**

suhağı bax ayaqyolu

SUBAY [Adilə:] Nə bilmək olar, *subay* oğlandır, bəlkə özünün də ürəyindən bəzi hisslər keçirmiş... (Ə.Qasımov); **ORĞON** *Orğon* və cavan igidlər bu təydan istifadə edərək bir çəndik və ədəbi düzəltmək marağına düşdülər (S.Rəhimov); **EVLƏNMƏMİŞ.**

1. SUBYEKT (*qram*), **MÜBTƏDA**

2. subyekt *bax* şəxs

sucuq *bax* bataqlıq

suç *bax* günah

suçlayan *bax* susəpən

suçlu *bax* günahkar 1

sud *bax* məhkəmə

suffiks *bax* şəkilçi 1

sulut *bax* dəri

sup *bax* şorba

1. SURƏT (*ədəb.*) Axundovun.. “Müsyö Jordan” komediyası, onun əsas *surətləri*, müəllifin Müsyö Jordana münasibəti haqqında xeyli yazılmışdır (C.Cəfərov); **XARAKTER** M.F.Axundzadə komediyaları böyük ictimai məsələləri əhatə edir, kamil planda ictimai *xarakterlər* yaradan klassik komediya əsərləri idi (M.İbrahimov); **OBRAZ** M.F.Axundzadə öz pyeslərində mənfi *obrazlarla* yanaşı, bir qayda olaraq müsbət qəhrəmanlar da yaratmışdır (M.Məmmədov); **PERSONAJ** Cabbarlı öz *personajlarının* işini və vəzifəsini onların zəngin daxili aləmlərindən ayırmır.. (M.Arif); **TİP** Məsələn, Mirzə İbrahimovun Məmişov, Sabir Rəhmanın Koroğlu *tiplərini* alaq. (M.Rahim).

2. SURƏT Miss Hanna bunu soylərkən teleqramın *surətini* çıxardı (M.S.Ordubadi); **KOPİYA** [Miss Hanna:] ..teleqramın Təbrizə göndərilən *kopiyasının* bir nüsxəsini ələ keçirmişik (M.S.Ordubadi); **ÜZ** (*məc.*) [Bahadır:] Hər halda, kağızın *üzü* mənim (N.Nərimanov)

3. surət *bax* iz

4. surət *bax* şəkil 1

sursat *bax* sursat

SUSDURMAQ (*danışmağa qoymamaq*) ..Eldən ayrıla, ilan günə; boğuncuq nəfəsim; *Susduracaq* obadı bir sükut içində; torpaq, su, hava kimi adi olan sosum (R.Rza); **AĞZINI BAĞLAMAQ** (*pr.v.*) [Qənbərqulu:] Ağa, başına dönüm, bu necə olu bilər? Birdən-birə elin *ağzını bağlamaq* olmaz ki.. (B.Talıblı); **LAL ELƏMƏK** Bunu qasırğaları *lal elə-sin*, susdursun (X.Rza).

SUSƏPƏN [Axıl] olmadıkı gil dibçəyinin torpağını boşaldıb, göbrə ilə qarışdırıb, təkrar doldurdu, kağız arasındakı şitillərdən birini oru basıb, *susəpəndə* suladı... (M.Hüseyn); **SUÇİLƏYƏN** Müsahibənin danışıq

tərzi, səsi və şivəsində qurbağaya nə isə bir bənzəyiş görən Nəcəfi gülmək tutdu, özünü zorla saxladı, süpürgəni və *suçəlyəyini* ahıl dükanın qarşısına çıxdı (Ə.Cəfərzadə).

SUSMAQ Qızdırma zamanı sayıqlayan adam qızdırması kəsəndə necə yorğun, ozğın, lal-dinməz düşürsə, Həmzə də bir müddət sonra *susdu*, saatlarla danışmadı, key kimi olub qaldı (M.İbrahimov); **AĞZINA SU ALMAQ** (*məc.*) [Vəysəl Ziynətə:] Anan mənə qapını göstərir, sən də *ağzına su alırsan* (B.Bayramov); **AĞZINI AÇMAMAQ** Nailə ilə Kamil əmi də, demək olar ki, ağızlarını açmırdılar (M.İbrahimov); **DİNMƏMƏK** Lakin Gülcamal bir daha *dinmədi* (M.Hüseyn); **KIRIMƏK** (*dan.*) [Vahid:] Buna görə də susalı təkrar eləmədi, *kirdi* (B.Bayramov); **QIFILLAMAQ** (*dan.*) [Rüstəm bəy:] Aş qız, son *qıfılla* son danışma (Ü.Hacıbəyov); **LAL OLMAQ** Lağa olma, ədəb gözlə bu məvzədə, əkinçi; *Lal ol* a balam, başlama fəryada, əkinçi! (M.Ə.Sabir); **MUMLAMAQ** (*məc.*) [Talıbov arvadına:] Sən *mumla* (Y.Şirvan), **SƏSİNİ KƏSMƏK** Biz qorxumuzdan *səsimizi kəsdik* (H.Abbaszadə).

sutka *bax* gün 1

suvaqçı *bax* malakeş

suvəren *bax* müstəqil 1

suverenlik *bax* müstəqillik

SÜBH Tez durub *sübh* sağardım inəyi (M.Ə.Sabir), **SƏHƏRÇAĞI** [Ceyran:] Nahayət, bir gün səhərçağı uşağımı alıb oraya getdim (S.Hüseyn), **SƏHƏR ERKƏN** Bir yay günü *səhər erkən*: [İki yolçu eyni kənddən, Qarabəyə gedirdilər (T.Fikrət); **SƏHƏR TEZDƏN** *Səhər tezdən* suya gələn arvadlar, zilni salamağa enən cavanlar Mələyin çığırla dərədən çıxdığını gördülər (İ.Şıxlı).

sübhdən *bax* alaqaranlıq, tezdən

sübut *bax* dəlil

subutsuz *bax* dəlilsiz

südəmər *bax* çağa

südrəngi *bax* ağ 1

südyolu *bax* ağyol

SÜFRƏ *Süfrə* hazır olanda Palina Ivanovna da gəlib fərəh içində oğlunun böyründə oturdu (H.Abbaszadə); **DƏSTƏRXAN** Nəbat, onların [iki kətənin] arasına kona yağ qoyub nimçədə geri gətirdi Firəngizin qabağına, *dəstərxanın* üstünə qoydu (B.Bayramov).

süfrəhəyi *bax* tamada

süjet *bax* təzmin 1

SÜKAN (*nəqliyyatda*) O [Şahin], eyni əsəbilikdə üzünü *sükana* tərəf çevirdi (B.Bayramov); **RUL** (*dan.*) Şahin *rulun* arxasına keçdi (B.Bayramov).

sükançı *bax* 1. sürücü; 2. rəhbər

sükut *bax* sakitlik

sülalə *bax* 1. xanədan 1; 2. nəsil 2

sülənmək *bax* veyllənmək

1. SÜLH Satqınla salmış onu bu gün qanlı bir yola; Sən isə səsləyirsən *sülhə*, şanlı bir yola (S.Rüstəm), **BARIŞIQ** [Şamo:] Alo əmi, *barışıq* lazımdır (S.Rəhimov); **MÜTARİKƏ** (*köhn.*) (*müvəqqəti barışıq*) Bəhram şah bu nəsihətləri qəbul etdi, sülh və *mütarikə* hazırlıqları gedir (M.S.Ordubadi); **BARIŞ. BARIŞMA. DİNCLİK.**

2. sülh *bax* əmin-amanlıq

sülhpərvər *bax* sülhsevən(n)

SÜLHSEVƏR(N) Bir inam, bir qərar, bir əzm; get-gedə bərkiyir *sülhsevər* insanlarda (R.Rza), **SÜLHPƏRVƏR** Rüstəm bəy qan intiqamına həris olduğu halda, Fəxrəddin onun əksinə olaraq qan davasını aradan qaldırmağa çalışan *sülhpərvər* bir insandır (F.Qasımzadə).

süluk *bax* zəli

sümsü *bax* tütək

SÜMÜK O, yoluna güllər atar, sonsa ona güllələr; *Sümüyündən* ağ sarayda düzəldər son pillələr (S.Rüstəm); **GƏMİK** [Cavad:] Bu gün zavallı zövcəm yatağıma yaklaşarsa quru, *gəmik* əllərimi əllərimin içində oxşayarsa "Quzum, Cavad, indi maşallah yaxşısan" dedi (A.Şaiq).

SÜNBÜL Sonra sarı *sünbüllər* olaq tarlada zəhir; Hey dalğalanar, sanki qızıl rəngli dənizdir (A.Şaiq); **BAŞAQ** (*yerə tökülən sünbül*) Mən onda *başaqlar* arasında yatarım şad; Rahat olaram zövqlə, qəm-qüssədən azad (A.Şaiq).

1. SÜNİ (*müxtəlif mənalarda*) Fikrət *süni* gülümsədi, ancaq portiyi sovuşmamışdı (X.Hasilova); **MƏSNUİ** (*ərx.*) Nə masaj ilə, nə *məsnui*-tonofluslə bunun; Bu nə dağ ilə olur dərdino dərman, ölübə! (M.Ə.Sabir); **QEYRİ-TƏBİİ.**

2. SÜNİ, SAXTA, YALAN

SÜPÜRGƏ [Hacı Murad:] Bu *süpürgə* burada nə gəzir? (S.S.Axundov); **ÇALĞI** (*məh.*) (*həyət-bacə üçün istifadə edilən süpürgə*).

SÜPÜRGƏÇİ Bir nəfər Firuzo adlı qadın vardı, o da *süpürgəçi* idi (H.Abbaszadə); **DALANDAR** [Nemət:] O günü gəlib, məni *dalandarın* yamında rüsvay edib.. (Çəmənzəminli); **CARUBKEŞ** (*köhn.*) [Odabaşı:] Amma onun *carubkeşlərinin* hər süpürgəsinin altında neçə yüz qarışqa qırılırdı (Ə.Haqverdiyev).

süpürləşmək *bax* güləşmək

sürahi *bax* 1. məhəccər; 2. qrafin

SÜRƏT, TEMP [Gülsabah:] Həyat, hərəkət, *sürət, temp*, inqilab, son bunları görmürsən (C.Cabbarlı).

SÜRƏTLƏ Maşın *sürətlə* gedirdi (X.Hasilova); **BƏRK** Lakin qızışmış köhlən at qulvəlsiz uşağa qulaq asmadı və qaraltıdan urküb daha *bərk* qaçmağa başladı (S.S.Axundov); **DABANBASMA** [Əli:] ..Deyir, uşaqları saxlaya bilmirəm, qaçan faşistlər *dabanbasma* qovurlar (R.Rza); **GÜLLƏ KİMİ** (*məc.*) Yaxınlaşıb, salam verdi, *güllə kimi*ütüb keçdi (Ə.Haqverdiyev); **İLDIRIM SÜRƏTİ İLƏ** Buludlar arxasında daldalanıb müəyyən fürsət gözləyən üç "M-109" birdən *ildırım sürəti ilə* şığıdı (Ə.Vəliyev); **İTİ, İLDIRIM KİMİ** O vaxt Qara köpək yolu çıxdı.. qatarı *iti* gəlon görüb *ildırım kimi*

götürüldü (S.S.Axundov); Hüseyn pillələnləri *ildırım kimi* yuxarı qalxdı (S.Rəhimov); **YEL KİMİ** Bir az keçmiş gördük ki, bir nəfər şəxs bir kürən atın belində *yel kimi* gəlir (Ə.Haqverdiyev); **YEYİN** [Qulam:] Durun bir nəfəsimi dərim. *Yeyin* gəlmişəm (C.Cabbarlı).

süratli *bax* yeyin

sürəyyə *bax* ülkər

1. SÜRMƏK, İDARƏ ETMƏK (*maşın və s.*)

2. sürmək *bax* şumlamaq

sürtünmək *bax* sürtüşmək 1

1. SÜRTÜŞMƏK, DƏYMƏK, SÜRTÜNMƏK, TOXUNMAQ

2. sürtüşmək *bax* satəşmaq

sürur *bax* sevinc

SÜRÜ (*qoyun dəstəsi*) Dağdan enən *sürüdü*; Dağı duman bürüdü; Vəfasız yar yolunda; Cavan ömrüm çürüdü (Bayatı); **İLXI** (*at sürüsü*) [Pərzad:] Əmim istərmi ki, məni özgəyə versin, atamdan qalan sürünü, *ilxını* özgəyə tapşırsın? (M.F.Axundzadə); **NAXIR** (*mal-qara sürüsü*) *Naxır* tozlu yollarla axışıb gəlirdi (Mir Cəlal).

SÜRÜCÜ Kabinkanın qapısını açıq qoymuş *sürücü* içəridən onlara baxıb gülümsəyirdi (H.Abbaszadə); **MAŞINÇI** (*dan.*) [Almaz:] Amma biz sizi traktorçu, *maşınçı*, aeroplançı eləmək istəyirik (C.Cabbarlı); **MAŞİNİST** (*adətən qatarları idarə edən sürücü*) Bakı domiryol *maşinisti* Aqati Davidoviç Pansiladze bir də köks dolusu nəfəs alır (C.Bağır); **ŞOFER** (*dan.*) Səlibətin şirin yerində Qiqulunun *şoferi* hasay-həşir salasala gen qayıtdı (Ə.Vəliyev); **SÜKANÇI** (*gəmiçilikdə*) *Sükançı* göstərin indi siz mənə; Gəlsin, dalğaları o, yarı bilsin.. (B.Vahabzadə).

SÜRÜKMƏK (*söyüş mənasında*) [Umud:] *Sürük* buradan! (İ.Məlikzadə); **CƏHƏNNƏM OLMAQ** [Piri:] *Cəhənnəm ol* buradan (İ.Məlikzadə); **İTİLMƏK** [Zoki əsəbi:] Bu saatca durun, ikiniz də *itilin* burdan, binnuslar. (Anar); **RƏDD OLMAQ** [Xanpor-

vor bəyim:] Son atanın goru qıxdır saqqalını, bir topuğu tüklü do qız al, *rədd ol* başımızdan (N.Vozirov).

süründürməçi *bax* rəsmiyyotçi

süründürməçilik *bax* rəsmiyyotçilik

SÜRÜNDÜRMƏK, GET-GƏLƏ SALMAQ, LƏNGİTMƏK, YUBATMAQ

süs *bax* bəzək

süsləmək *bax* bəzəmək

süslü *bax* bəzəkli 1

SÜST (*müxtəlif mənalarda*) [Homzə:] Bütün günü *süst* oluram, elə bil xəstəyəm. (Ə.Qasımov); **ƏTALƏTLİ** [Uzındərə] əski Şərqin tələsmək bilməyən *atalətli* ruhunu özündə saxladığı üçün maraqsız deyildi (S.Hüseyn); **ƏZGİN** Birinci dəfə olaraq ori onu [Mədinəyə] *əzgin* və zavallı göründü (M.İbrahimov); **XƏSTƏHAL** Eşitmiş *xəstəhalam*, göndorib şux qomzə peykanın (Q.Zakir); **LOŞ** Boylor öküz kimi yatmışdı sorxoş; Paltarilo yerə sorilmişdi *laş* (M.Müşfiq); **ÖLGÜN** Dəhşətlidir bu xəstənin ohvalı; İnsanlığın *ölgün*, solğun idealı! (A.Şaiq); **LƏMS, LİRT** (*məc.*), **LƏT, PASSİV** (*bax*).

SÜSTLÜK [Yusif] var qüvvəsi ilo çalışaraq *süstlük* taqotsizliyi yaxına buraxmır.. (Ə.Hacızadə); **KƏSALƏT** Boğazıma qodor yorğana sarılaraq gomiklorim qızındıqca nəşəli bir *kəsalət* içində gözlorimi qapayıb qulaqlarımın ucunda cınlayan hozin bir gurultunu dinləyirdi (A.Şaiq); **NƏQAHƏT** (*xəstəlikdən sonra olan süstlük*) [Əliquluː] Ancaq orbəbın bir balaca *nəqahəti* var (S.S.Axundov); **ƏZGİNLİK, XƏSTƏHALLIQ, ÖLGÜNLÜK.**

sütun *bax* dayaq 1

süvari *bax* atlı

süyşün *bax* boyunardı

süzmək *bax* 1. tökmok 1; 2. calamaq; 3. oynamaq 1; 4. uçmaq 1

Şş

ŞABALID (*ağacı və meyvəsi*) ..Ocağın dövrosindo döşəkçəlordo düzülüb oturardıq.. *şabalıd* qovurardıq (Çəmənzəminli); **KƏSTANƏ** [Muxtarla xammı] ...yasəmən və *kəstanə* çiçəklorinin rayihəsi ohato etdi (Çəmənzəminli).

ŞABALIDI (*rəng*) Fikrət *şabalıdı* saçlarını tumarlaya-tumarlaya Fatma arvaddan soruşdu.. (H.Abbaszadə); **KƏSTANƏ RƏNGLİ** [Xədicənin] nozor-diqqətini cəlb edon bir işi vardısa, o da hoddindən fəzlo gur *kəstanə rəngli* saçları idi (M.Hüseyn); **ŞABALID RƏNGLİ.**

şablon *bax* 1. ülgü; 2. bayağı

ŞAD (*əhvalı yaxşı*) Dərd bilmərəm, yas tutmaram, çox *şadam;* Mən də şair, sənin kimi azadam (M.Rahim); **ABAD** (*məc., kl.ad.*) Qarşıdan bir can yeridi; *Abad* könlümün evini; Eylədi viran, yeridi (Aşıq Əlosgor); **XƏNDAN** Döndü qəbiristandan; O şad, o xəndan; Xoyalı ulduzla, ayla öpüşdü (B.Vahabzadə); **XOŞHAL** ..buna o osrin müsəlmanları *xoşhal* ola bilməzdilor.. (C.Məmmədquluzadə); **XÜRRƏM** (*köhn.*) [Musa:] Kimin ki, yarı var, ondan qəm olmaz; Kimin ki, yarı yoxdur, *xürrəm* olmaz (S.Rəhman); **MƏSRUR** ..şəhər hürr və *məsrur* idi (Çəmənzəminli); **ŞADMAN** (*kl.ad.*) Olmadı hiç *şadman*, afsus! (Natovan); **ŞADYANA** [Səlimə:] Mən istəyirəm ki, o da xoş, *şadyana* bir söz desin (İ.Əfəndiyev); **ŞƏN** [Axilles:] Gəlir Rum qeysəri, çox *şəndir* yenə; Bu gün də vəzəcək xələt, xəzinə (A.Şaiq).

ŞADLANDIRMAQ Məktub Hacını həddindən artıq *şadlandırdı* (M.S.Ordubadi); **SEVİNDİRMƏK** [Borborzadə:] Mirzə sən məni *sevindirdin*. Otu görüm (S.Rəhman); **ŞAD ETMƏK/ELƏMƏK** Dodaqlardan təbəssüm – demək əsərdən aldığı zövq, nəşə qəlbini *şad etmiş* (S.S.Axundov); **ŞƏNLƏNDİRMƏK** Fəttah onu *şənləndirmək* üçün Molla Nəsrəddinin məzəli lətifələrindən danışdı.. (H.Abbaszadə); **ÜRƏYİNİ AÇMAQ** (*fr.v.*) Usta Murtuz xəstənin *ürəyini açmaq* üçün şirin söhbətlər elədi.. (Mir Cəlal).

ŞADLANMAQ Gəl ki, son gələndə *şadlanır* ömür (S.Vurğun); **FƏRƏHLƏNMƏK** Sərvinaz qarı evə dönüb hər şeyi hazır görəndə *fərəhləndi* (B.Bayramov); **XOŞHAL OLMAQ** Molla bacı mütəəllimlərin təbrikindən çox *xoşhal olub* gülümsünürdü.. (Çəmənzəminli); **SEVİNMƏK** Əziz mehribamın çatdı məktubun; Nə qədər *sevindik* bilsən ürəkdən (M.Rahim); **ŞAD OLMAQ** Əlosgərəm *şad olmadım* dünyada... (Aşıq Əlosgər); **ŞƏNLƏNMƏK** Cavanlar dənizdə top-top oynayır, səs-küy sala-sala *şənlənirdi* (H.Abbaszadə); **VƏCDƏ GƏLMƏK** [Yavər:] "Bəh-bəh! Belə şeydən doymaq olmaz!" – deyib ürəkdən *vəcdə gəlirdi* (M.İbrahimov).

ŞADLIQ Evimə qucaq-qucaq; *Şadlıq* gətirən; Nə desəniz varımdır (M.Rahim); **FƏRƏH, SEVİNC** Hər şeydə *fərəh, sevinc*, təravət; Artıq oyanıb gülür təbiət (A.Şaiq); **ŞADYANALIQ** [Şamxal:] Əgər o görsəydi və bilsəydi ki, bu ailə düz iyirmi beş ildi nəcə bir şadlıq, *şadyanalıq* içində xoşbəxt, bəxtiyar yaşayır, onda dəyərdi ki, bəli, cənnət bax belə imiş (Anar); **ŞƏNLİK** Belə inqilabi şadlıq-*şənlik* zamanında Kankan Teybəlinin qayğısı azalmaqdansa artırdı (S.Rəhimov); **DİL.XOŞLUQ.**

şadman *bax* şad

şadyana *bax* şad

şadyanalıq *bax* şadlıq

1. ŞAGİRD Məktəbin .. mədəniyyət bürosu tərəfindən hər *şagirdə* ayrı-ayrı baxışlar verildi (A.Şaiq); **MƏKTƏBLİ** [Porviz:] Olmadı ki! – deyib atam başını buladı, – bəs siz nəcə *məktəblisiniz*, birdən işığınız xarab oldu, deməli, oturacaqsınız qaranlıqda, hə?! (M.İbrahimov); **MÜRİD** (*köhn.*) Ölümündən bir qədər qabaq Nəsiminin müəllimi Fəzlullah Nəimi *müridinə* Bakını tərk etməyi məsləhət görmüşdü (Anar); **MÜTƏƏLLİM**

(*köhn.*) Molla bacı *müxəllimlərin* təbrikindən çox xoşhal olub gülümsünürdü.. (Çəmənzəminli).

2. ŞAGİRD (*usta köməkçisi*) [Qandab:] Maşında yazan qadına *şagird* olmaq haqqında Çingiz qadağan elədiyi xahişdən də bir şey çıxmadı (B.Bayramov). **KARGƏR** (*köhn.*).

şah *bax* padşah

ŞAHDAMAR (*anat.*): **AORTA** (*ən böyük qan damarı*)

ŞAHƏNŞAH Hörmət elemədən bir *şahənşaha*. Məzarın dondusa ziyarətgaha (M.Rahim); **ŞAHLAR-SAHİ** [Şapur:] *O şahlar-şahıdır*, taxtı-tacı var; Ona yer üzünün ehtiyacı var.. (S.Vurğun).

şahlıq *bax* padşahlıq

ŞAHMAT [Həmid:] Bu saat çağırım gəlsin, söhbət eləyim, *şahmat* oynayın, uşaq da onacan yatar (Anar); **ŞƏTRƏNC** (*ərx.*) Oynamış sanki sonrılə *şətrənc*: Şahı çıxmış oradan, qalmış mat (A.Şaiq).

şahpərəst *bax* padşahpərəst

ŞAHZADƏ (*köhn.*) [Əziz boy:] Bu saatda gedirəm *şahzadəyə* bu əhvalatı müfəssələn bildirəm (M.F.Axundzadə); **ŞAH OĞLU** [Şunyo:] Doğrudan gözəldir.. vuruldum ona; Şah qızı layiqdir bir *şah oğluna* (S.Vurğun); **ŞAPUR** (*köhn.*) Sonotin fərhadları dağları çapan zaman; Vahimədən sarsılıb *şapurlar* diksinirlər (M.Rahim); **PRİNS.**

1. ŞAX. DİK. DİMDİK. DÜMDÜZ. DÜZ. SƏRRAST

2. şax *bax* budaq

şaxə *bax* budaq

I ŞAXTA Ancaq o yeno də dayanmış dimdik, sanki bir taxta: İşləmiş qanına bu quduz *şaxta* (S.Vurğun); **AYAZ** Gül rəngli havada toz, duman var; Dəhşətli soyuq, *ayaz*, boran var (A.Şaiq); **BÜRUDƏT** (*kl.ədb.*) Tifillər şiddəti-*bürudətdən*; Ağlaşır zar-zar vəhşətdən (M.Ə.Sabir); **DON** Şaxtalı qışlarda ağacı həsirə bükmüşdü kı, *don* vurmasın (M.İbrahimov); **SAZAQ** Zəmirtac xanımın tor yanaqları *sazaqdan* qızardı (S.Rəhimov); **SOYUQ** Alay-alay qəhrəmanlar canlarından keçərək; Qarlı, *soyuq* gecələrdə vuruşurlar sübhədək (Ə.Cəmil); **ZƏMHƏRİR** (*kl.ədb.*) ..Son mövqeyi *zəmhərir* olacağım irəli sürürdü (Çəmənzəminli).

II şaxta *bax* mədən

ŞAİR (*şeir yazan yazıçı, şəxs*) İlk yaradıcılığa lirik şeirlərlə başlayan *şair* [S.Vurğun] gənc yaşlarında, əlbəttə, dramaturgiyadan çox uzaq idi (M.Arif); **SÖZ QOŞAN** (*məc. dan.*) Deyirlər *söz qoşandır*, neçə kitabı vardır; Yazdığını bir özü, yeno bir özü anlar (M.Rahim); **ŞEİR YAZAN/QOŞAN.**

ŞAİRANƏ. POETİK

şalban *bax* tir I

ŞALLAQ Yoldaşlarının yumna qayıdanda Vəzirovun üzündə *şallaq* izi vardı, gözləri isə gülürdü (M.İbrahimov); **QAMÇI** [I-ci kəndli:] Koxalar, əllərində *qamçı*, hamını buraya gəlməyə məcbur edirdi (A.Şaiq); **QIRMANC** (*uzun şallaq*) Bir nəfər adam irəlidə, biri ortada, üçüncüsü lap geridə dəvəyə minib, səssizcə, yırğalana-yırğalana gəlir, hərdən-bir *qırmancla* dəvələrin burnundan vururdular (M.Hüseyn); **TATARI** Bir tərəfdə bir atlı; Atları yel qanadlı; *Tatarısı* əlində; Patrondaşı belində (M.Rahim); **TAZİYANƏ** (*köhn.*) [Koroğlu] Qırata bir *tazıyana* vurdu ("Koroğlu").

ŞALLAQLAMAQ, QAMÇILAMAQ, QIRMANCLAMAQ, TATARILAMAQ (*şallaqla vurmaq*)

I ŞAM (*keçmişdə çıraq yerinə yandırılan vumşaq maye*) Dedim: çoxdan könül sorağındadır; Dedi: pərvanə *şam* fərağındadır (M.Rahim); **MUM** [Sitarə:] Arıq axşam olmuş, *mumlar* yanmış, bəxtim kimi hər yer həzin bir qaranlıq istila etmişdi (A.Şaiq); **ŞƏM** *Şəm* qürbilə təfəxür qılma ey pərvanə, kim; Xirmani-ömrün göyər bərqi-fənadən ənqərib (Füzuli).

II ŞAM (*axşam yeyilən xörək, yemək*) Anam qızarmış gözlərini silərək, *şam* hazırlayırdı (M.İbrahimov); **AXŞAM YEMƏYİ** Nina *axşam yeməyi* hazırlamışdı (M.S.Ordubadı).

III ŞAM, ŞAM AĞACI Alma, palıd, *şam ağacı* hal ilə; Eyvadilər bəhsi bu minval ilə (M.Ə.Sabir).

I ŞAN, DARAQ (*bal şanı, arı şanı*)

II şan *bax* **1.** ad; **2.** şərəf 1; **3.** hörmət

şana *bax* **1.** yaba; **2.** daraq I

ŞANAPİPİK (*quş*) Əbdül birinci maşını gətirəndə stansiyanın dağlarında oxuyan *şanapipiyi* xatırladı, sonra Cəfər müəllimi (M.Süleymanlı); **HOP-HOP** [Qandab:] Mənim sarı *hop-hopum* yeno budaqda öz mahnısını oxuyurdu (B.Bayramov); **HÜT-HÜT** Quşların da qəziyyələri bu dəftərdə yazılmışdı. *Hüt-hüt* qız imiş, çayda çimirmiş, başını daradığı yerdə birdən qayınatası böyürdən çıxır, qız utamb üzünü göyə tutur: "Ey Allah, məni quş elə, həyam özümdə qalsın" (Çəmənzəminli); **KƏKİLDARAQ** (*məh.*) Çöl quşları: ...bildirçin, şoğal, *kəkilduraq*, çəpərsərçəsi, muruduquşu, koklik, tutuquşu, qırğı, bülbül və s. ("Azərbaycan folkloru antologiyası"); **ŞİNƏBUB** Meynələrin altında hərlənən *şinəbublar*; Növbələşən kölgəyə, nura məftun olublar (X.Rza).

I. ŞANLI [Muxtar boy:] Mənim nəslim *şanlı*, şərəfli Turanın cahangiri Teymur xanın nəslindəndir (S.S.Axundov); **ŞÖHRƏTLİ** Məlum şeydir ki, alimlərimiz və *şöhrətli* yazıçılarımızın çoxu Bakıdadırlar (C.Məmmədquluzadə); **ZİŞAN** (*kl.ədb.*) Kişidən istənilən işdir, iş; Kim ki, iş yapdı, o *zişan* oldu (M.Ə.Sabir); **ŞƏRƏFLİ** (*bax*).

2. ŞANLI. CƏSUR. QƏHRƏMAN. RƏŞADƏTLİ

şans *bax* ümid

şantan *bax* kafeşantan

şapalaq *bax* şillə

şapalaqlamaq *bax* şilləmək

şapka *bax* **1.** papaq; **2.** rüşvət

şapparlamaq *bax* döymək 1

şapşap *bax* çust

şapur *bax* şahzadə

şatır *bax* çörəkçi

ŞARLATAN, AVANTÜRİST, BİCHARAMZADƏ, MÜFƏTTİN [Qonaq:] De görüm, *şarlatanın* toçnı monası nədir? Mən bu sorğuya heç əhəmiyyət vermədim, qulağım ardım qaşıya-qaşıya cavab verdim: *Şarlatanın* toçnu monası şarlantadır. Dedi: Daha sonra? – *Bic-haramzada*. Dedi: Ayrı bir söz yoxmu? – *Avantürist*. Dedi: Bu kafi deyil, başqa bir sözlə aydınlaşdır. – *Müfəttin*.. Dedi: Bildiyimi də unutdurdun Müfəttin nədir? Mənə də görüm bu söz türk sözüdür, yoxsa rus? (Qantəmir); **FIRILDAQÇI** (*bax*); **HİYLƏGƏR** (*bax*).

şayan *bax* layiq

şayad *bax* bəlkə

şayəstə *bax* layiq

ŞAYİƏ Əmir İnancın evinə tezliklə hücum edilocoyı *şayiələri* hər yerdə danışılırdı (M.S.Ordubadi); **DƏDİ-QODU** Bununla da Qızıl Arslan ixtilafın həll olunduğunu və *dədi-qodularını* bitdiyini zənn edərək sevinirdi (M.S.Ordubadi); **XƏBƏR** (*bax*), **SÖZ-SÖHBƏT** (*dən*).

ŞEH ...Mən desəm artıqdır, özün bilirsən; Lalə yarpağında *şeh*ə bənzəyir (M.Müşfiq); **JALƏ** Bitər çəməndə lalələr, əlində al piyalələr; Səhər zamanı dür kimi düşər, ot üstə *jalələr* (A.Səhhət); **ŞƏBNƏM** (*şair.*) Dönmə bir *şəbnəmə* yaz şəhərində; Künül, günəş kimi parla yerində (M.Müşfiq).

ŞEİR (*ədəb.*) Xan zamanında Vaqif neçə vaxt Kür qırağında qalıb, tonqımşəyi və vətənə qayıtmaq arzusunu bu *şeirdə* yazıb (Ə.Haqverdiyev); **ƏŞAR** Şairəm, çünki vəzifəm budur *əşar* yazım (M.Ə.Sabir); **NƏZM** Burada mən kitabı geno əlimə aldım və açdım orta səhifələrini vərəqlədim. Hər yeri *nəzm* idi (Ə.Haqverdiyev); **POEZİYA, TAZİYANƏ** (*kiçik satirik şeir*).

ŞEİRLƏŞMƏ (*ədəb.*) Aşıq Pəri.. öz *şeirləşmələri* ilə Qarabağ müasirləri içərisində böyük şöhrət qazandı.. (F.Qasımzadə); **DEYİŞMƏ** Onun [Aşıq Pərinin] *dəyişmələri*, hazırcavabcasına dediyi şeirlər diqqəti cəlb edirdi (F.Qasımzadə); **MÜŞAİRƏ** O, müasirləri ilə apardığı *müşairələrdə* aciz qalmır, çox zaman.. üstün gəlirdi (F.Qasımzadə); **BEYTLƏŞMƏ.**

ŞEİRLƏŞMƏK (*xüs.*) Məhəmməd bəy Aşıq. Mirzəcan Mədətov, Mirzə Həsən Mirzə və başqaları onunla [Aşıq Pəri ilə] dostluq şəraitində *şeirləşirdilər* (F.Qasımzadə); **DEYİŞMƏK** Çox deyildir, bir az bundan irəli; Mirzəcanla *deyişmişdir* bir Pəri (Ə.Cavad); **BEYTLƏŞMƏK** [Abbas çobana:] Bir az keçəndən sonra dedi ki, icazə verin mənim bu şagirdlərim sizin şagirdlə *beytləşsin* ("Abbas və Gülgəz"); **BAĞLAŞMAQ.**

şənlik *bax* oba 1

şeş-beş *bax* nərd

şəşpər *bax* təpəuz 1

ŞEY, NƏSNƏ Üç ayın parasını qabaqca alıb özümə lazım bəzi *nəsnələr* [*şeylər*] aldım (N.Vəzirov); **ZAD** Kişi, məlum *zaddı* ki, övrətdən güclü olar (C.Məmmədquluzadə); **CİSİM. MADDƏ.**

şeyda *bax* vurğun

şeydabaz *bax* arvadbaz

şeydabazlıq *bax* arvadbazlıq

ŞEYPUR (*mus.*) Birdən haradasa *şeypur* çalındı (M.Hüseyn); **KƏRƏNAY** Toğrulun öz oğlu və vəliəhdi Məlikşah ilə barabar saray qapısından çıxaraq rəsmi-keçid meydanına gəlmək istədiyini təbillər və *kərənaylar* əhaliyə xəbər verdi (M.S.Ordubadi).

ŞEYPURÇU (*şeypur çalan musiqiçi*), **KƏRƏNAYÇI**

I. ŞEYTAN (*zool.*) [Hacı Murad:] Heç *şeytanın* da ağlına gəlməz ki, mən burada pul basdırmışam (S.S.Axundov); **ƏZAZİL** (*kl ad.*) Əhsən-təqvimi inkar eylər imansız fəqih: Şol *əzazilin* kı, adın həq deyər, şeytan budur (Nəsimi). **İBLİS** Yığıncağa yaxınlaşıb gördüm, *İblis* kı, cəhənnəmin sədri-idarəsidir, bir uca taxtın üstünə çıxıb sağa və sola şillaq atır (Ə.Haqverdiyev).

2. şeytan *bax* hiyləgər

3. şeytan *bax* fitnəkar, xəbərçi

şeytançılıq *bax* xəbərçilik

I ŞEYTANI, TOXLMTÖKMƏ

II şeytanı *bax* təlik

ŞEYTANLAMAQ İsmayıl Mikayılı *şeytanladı*... (H.Abbaszadə); **ÇUĞULLAMAQ** Yadımdadır, anası oğlunu gənclik həyəcanının. müctəhidi lənətləməsini pis noticələrindən qorxaraq, ərinə onu *çuğullamış* və o gecə yoldaşım atasından bir neçə şillə almışdı (A.Şaiq); **XƏBƏRÇİLİK ELƏMƏK/ETMƏK, ŞEYTANÇILIQ ELƏMƏK.**

ŞEYTANSİFƏT, ŞEYTAN XASİYƏTİ, ŞEYTANA OXŞAR

şəb *bax* gecə

şəbab *bax* gənclik

şəbahət *bax* oxşarlıq

şəbbu *bax* mixəkgülü

şəbbugülü *bax* şəbbu

şəbədə *bax* masqara

şəbədəbaz *bax* masqarəbaz

şəbih *bax* tamaşa

şəbihgərdan *bax* rejissor

şəbihgərdanlıq *bax* rejissorluq

ŞƏBİ-HİCRAN *Şəbi-hicran* yanar canım, tökər qan çeşmi-giryanım; Oyadar xəlqi əfğanım, qara bəxtim oyanmazmı (Füzuli); **HİCRAN-ŞƏBİ** Gərçi üzündən ayrıyam, amma xəyalinə: *Hicran-şəbində* göyə baxıb, mahə şükr edim (Xətayi); **AYRILIQ GECƏSİ.**

şəbnamə *bax* intibahnamə

şəbnəm *bax* şeh

şəbpərə *bax* yarasa

ŞƏCƏRƏ (*nəsil cədvəli, nəsil tarixi*) Hər ehtimala qarşı şəcərə düzəltmək lazımdır bu adam üçün, guya İran şahı Bəhram Çubinin nəslindəndir (Ə.Məmmədxanlı); **SİLSİLƏ** [Mehrəli bəy:] Ədil bəy, mənim *silsiləmdə* mehtər olmuş şəxs yoxdur (S.S.Axundov); **GENEALOGİYA.**

şəfəxana *bax* xəstəxana

ŞƏFƏQ (*gün çıxmamış görünən qızartı*) Xoruzlar banlayır, *şəfəqlər* qızarır, səhər açılırdı (M.İbrahimov), **QIZARTI** *Qızartı* artır, dan yeri açılır. Göy üzünə al alovlar saçılır (A.Səhhət); **ŞÖLƏ** [Xanımana:] Ey könül nağma kimi yerlərdə sürüşmə, *şölə* ol, göylərə yüksəl (A.Şaiq)

ŞƏFFAF Hava sakit... Dəniz *şəffaf*... Səhər dilbər...; Al günəşin şəfəqləri düşür suya (S.Vurğun); **AYNA** (*məc.*) Oğlum, Azad, gəl gözək paytaxtımızı; Mavi *ayna* sularda seyr edək baxtımızı (S.Rüstəm); **PARLAQ** [Vahid:] Su daha *parlaq*, onun üstündən keçən köpülər ağ barmağa taxılmış qanlı qızıl üzük kimi daha aydın görünürdü (B.Bayramov).

şəfqət *bax* **1.** rəhm; **2.** məhribanlıq **1**

şəfqətli *bax* rəhmli; məhriban **1**

şəgal *bax* çəqqal

şəhd *bax* bal **1 1**

şəhr *bax* şəhər

ŞƏHƏR *Şəhərə* gələn kimi; O fidanları əkdi (M.Seyidzadə); **QALA** (*köhn.*) [Əmiraslan ağa:] ..sabah *qala* alındıqdan sonra siz üsyançı bəylər güllə qabağına qoyulacaqsınız (S.S.Axundov); **ŞƏHR** (*köhn.*) Tonq olsa əgər başuva ol büqeyi Təbriz; Çünki ora bir *şəhrdi* pürdərdü qəmongiz (C.Məmmədquluzadə).

şəhla *bax* ala **1**

şəhriyar *bax* padşah

şəhriyarlıq *bax* padşahlıq

şəhvət *bax* ehtiras **1**

şəhvətli *bax* ehtiraslı **1**; coşqun

ŞƏXS (*cəmiyyətdə ayrıca adam*) Aslan məhəmmədli və əxlaqı düzgün bir *şəxs* idi (C.Cabbarlı); **FƏRD** Hər bir *fərdin* istedadı kollektiv zəmində çiçəklənib meyvə verə bilər (S.Rəhimov); **KƏS** O *kəsləri* deyib gəlmişəm ki, mənim söhbətimi xoşlayıb.. (C.Məmmədquluzadə); **NƏFƏR** (*bax*), **SUBYEKT.**

ŞƏXSƏN (*şəxsən özü*) Mirhadi Ağabalanı *şəxsən* tanımırdı, adını çox eşitmişdi (H.Abbaszadə); **BİZZAT** (*ərx.*) 1926-cı ilə qədər Mirzə Cəlili *bizzat* tanımazdım (Çəmənzəminli)

ŞƏXSİ (*müxtəlif mənalarda*) Budur, bu məclisə yığışanların hamısı öz *şəxsi* həyatlarını, horokotlərini təhlükə altına alaraq gəlmişdilər (S.Rəhman); **XÜSUSİ** O yaxşı bilirdi ki, yaşadığı ev *xüsusidir*, onu hökumətin hesabına təmir etmək olmaz (M.İbrahimov); **FƏRDİ.**

1. ŞƏXSİYYƏT (*özünə xas əlamət və xüsusiyyətləri olan şəxs*) [Qadın:] Şairlər nə qədər həssas *şəxsiyyət* imiş (M.S.Ordubadi); **SİMA** C.Məmmədquluzadə Azərbaycan klassik yazıçıları içərisində görkəmli və böyük *simalardan* biridir (M.İbrahimov); **FƏRDİYYƏT.**

2. ŞƏXSİYYƏT, FƏRDİYYƏT (*şəxsiyyəti müəyyən edən xüsusiyyətlərin məcmusu*)

3. şəxsiyyət *bax* mənlik

1. ŞƏKƏR (*tib.*), **DİABET, ŞƏKƏR XƏSTƏLİYİ**

2. şəkər *bax* qənd

1. ŞƏKİL Dedilər: "Son də bir gözəl *şəkil* çək; Həşiyəsi xalı tək olsun gül-çiçək..." (S.Rüstəm); **İLLÜSTRASİYA** (*adətən kitabın, jurnalın mətninə dair şəkildir*) Jurnalın beşinci nömrəsində dərc olunmuş "Məclisi-ədəb" şəkli müsəlmanlarda, mütiliyin və tam sükutun nə qədər uca bir mərtəbədə tutulduğunu göstərən ən yaxşı *illüstrasiyadır* (F.Köçərli); **LÖVHƏ** (*mənzərə şəkli*) Kənd biçimli bir şəhərin; *Lövhəsini* çəkirəm mən (S.Vurğun); **PORTRET** Divara bir neçə məşhur artistin *portreti*.. vurulmuşdu (İ.Əfəndiyev); **RƏSM** [Poricahan xanım:] Al, tam üç ildir ki, bu *rəsmi* ürəyim üstə sevə-sevə saxlamışam (S.S.Axundov); **TABLO** (*böyük rəsm*) Güldanın üzərində Bağdad həyatının cürbəcür *təbloları* var idi (M.S.Ordubadi).

2. şəkil *bax* fotoşəkil

şəkilçəkən *bax* fotoqraf **1**

1. ŞƏKİLÇİ (*qram.*), **AFFİKS, SUFFİKS**

2. şəkilçi *bax* fotoqraf **1**

şəkk *bax* şübhə

şəkk-şübhə *bax* şübhə

şəkləndirmək *bax* şübhələndirmək

şəkləmək *bax* şübhələnmək

şəkli *bax* şübhəli

şəksiz *bax* şübhəsiz

şəkva *bax* şikayət **1**

ŞƏLALƏ Haradasa lap yaxında tökülən *şələlənin* şırıltısı eşidilirdi (İ.Əfəndiyev); **ŞIRRAN** (*dan.*) [Bədirxan baba:] ..mən Nuh

...vaxtından vayda-qışda həmişə o *şırıltı* çıxmışsan (İ.Əlləhyev); **SIRŞIR** *(kiçik şalalar)* O [Muxtar], bulağa endi, üzünə su çırpdı, başını *şırıltı* tutdu (B.Bayramov);

şalta *bax* cır-cındır

şam *bax* şam I

şams *bax* günəş

şaşlıyya *bax* çaşqın

şəmşir *bax* qılınc

şən *bax* şad

şənlandırmaq *bax* **şadlandırmaq**

şənlanmaq *bax* şadlanmaq

1. ŞƏNLİK O, içki həvəskarı deyildi, yalnız *süfrə* məclislərində dilinə şərab vururdu (İ.Abbaszadə); **BAYRAM** Vəsli yar ilə şeydi hamı *bayrama*, könül. Yetmədim dövləti didar ilə sən kamə, könül (S.Ə.Şirvani); **DÜNÜN** Uzaq ellərdə yaşadı, bizim ellərdə *dünən* (S.Rüstəm)

2. şənlik *bax* şadlıq

şənlik(lu) *bax* gülərüzlü

şər *bax* bəhtan

şərab *bax* çaxır

şərabxor *bax* ayyaş

şərabxorluq *bax* ayyaşlıq

şərabpaylayan *bax* saqi

şərarə *bax* qığılcım

şərarət *bax* mərdimazarlıq

ŞƏRBƏT İlhamın bal dadan ilk *şərbəti* Dayımşam gücünü, moharətini (M.Rahim); **QƏNDAB** Təkyələrdə çay və *qəndab* səlisi axırdı (Ə.Haqverdiyev)

şərçi *bax* bəhtançı

1. ŞƏRƏF, ŞAN, ŞÖHRƏT Yenilməz bayrağı kimi hər tərəfi gəzibdir, Mənim *şərəfim şanım şöhrətim* Qız qalası (M.Rahim); **MƏNLİK** Aslan tək öz nəfsinin saxlayan və *mənlisini* sevən adam idi (S.Vahid); **VüQAR** Sənli qaldıran zaman *vüqarını* ucaldıb, Dərya*lar* qədər qədim millətim, *Qız* qalası (M.Rahim)

2. şərəf *bax* hörmət

ŞƏRƏFLİ *(şərəf sahibi)*. **ŞANLI** [Muxtar bəy:] Mənim nəslim *şanlı, şərəfli* Turan cahangiri Teymur xanın nəslindəndir (S.S.Axundov); **MÜŞƏRRƏF** [Mirzə Hüseyn:] *Müşərrəf* oldular? Yaxşı kı, bu səfər tez qurtardı (S.Rəhman), **VÜQARLI.**

ŞƏRƏFSİZ Qan içməzsə, can almazsa *şərəfsizlər*, bu aydındı, Vətən odlanmaz oldlarda ürək yanmaz, kabab olmaz (S.Rüstəm); **BİŞƏRƏF** Hər *bişərafin* öpmə əlindən; Cəlladlara yalvarma, oyilmə; Süfrəndə ki, bol duz-çörəyin var (S.Rüstəm); **HEYSİYYATSIZ, MƏNLİKSİZ** [Forman] Məlayin hər şeyə dözdüyünü gördükdə *mənliksiz, heysiyyatsız* bir adam olduğunu düşündü (M.İbrahimov); **RƏZİL** *(bax)*.

şərar *bax* qığılcım

şərh *bax* izah

şəri *bax* qanuni

ŞƏRİƏT *(din)*, **QANUN** *(islam qanunları)*

ŞƏRİK Sahibə də bu təklifə *şərik* olduğunu bilirdi (Y.Şirvan); **ORTAQ** Dinləyərək ürəklərdən qopan odlu nəğmələri; Sən bu *ortaq* kədərimə ələnmə, təsəllinə (S.Rüstəm)

ŞƏRİKLİ [Alo.] ...həyimiz *şərikli* dühüb" (S.Rəhmanov), **MÜŞTƏRƏK** [Adilov:] Bu preparatları biz Cəbrayılovun laboratoriyası ilə *müştərək* hazırlamışıq (Y.Şirvan); **BİRGƏ, ORTAQLI.**

ŞƏRQ *(qərb)*, **GÜNDOĞAN** *(bax)*

şərqi *bax* məhəmi

ŞƏRQŞÜNAS *(Şərq ölkələrini, onların tarix və filologiyasını öyrənməklə məşğul olan alim)* Avropa *şərqşünasları* bizim yazıçının [M.F.Axundov'un] əsərləri ilə bu tərcüməsinin sayəsində tanış olurlar (Ə.Haqverdiyev), **MÜSTƏŞRİQ** Bir çox *müstəşriqlər* Mirzə Fətəlinin əsərlərinin tədqiqi və tərcüməsi ilə məşğul olmuşlar (Çənənzəminli)

şərməndə *bax* **1.** xəcalətli; **2.** utancaq

şərməsar *bax* xəcalətli

1. ŞƏRT *(bir-biri ilə sazış bağlayan tərəflərdən hər hansı birinin irəli sürdüyü tələb, təklif)* [Səlim bəy:] Lakin tənəlim *şərtindən* bu şey yazmır (S.S.Axundov); **KƏSİMƏT** Qızışıyrı çaylaq aşağı getdikcə öz *kəsimini*

haqqında fikirləşirdi: "Bəlkə göyərçin vermədi!.." (S.Rəhimov)

2. ŞƏRT, ƏSAS, ZƏMİN

ŞƏRTLƏŞMƏK [Qəndab:] *Şərtləşdik* kı, payızda mən qayıdan kimi toyumuzu eləyək (B.Bayramov); **BAĞLAŞMAQ** Bu sözləri Cəlildən eşidəndə, haman adam dedi ki, yaxşı mən razıyam, sabah gəl filan notariusun kontorunda *bağlaşaq* (İ.Musabəyov); **ŞƏRT BAĞLAMAQ** Axırı bu cür *şərt bağladılar*: Xorbalayı Cəfər Xudayar boyu yeddi mənat versin və eşşək qulun onun ixtiyarında (C.Məmmədquluzadə); **ŞƏRT KƏSMƏK.**

şətrənc *bax* şahmat

şəva *bax* **1.** oğiq; **2.** qara I

ŞİĞMAQ *(böyük sürətlə enərək həddəfə hücum etmək)* Birdən fişqıtlar ayağa qalxıb üstümə *şığıdılar* hər yandan (M.Hüseyn); **CUMMAQ** Birdən bir qara quzğun; Qanadlarını yumdu; Göydə uçub oynaşan; Göyərçinlərə *cumdu* (M.Rzaquluzadə); **HÜCUM ETMƏK/ÇƏKMƏK** [Qasid:] Sonra Cavanşir bir dəstə süvari congavorlərimizlə meşə tərəfdən düşmənin arxasına *hücum çəkdi* (M.Hüseyn).

ŞIL-LAQ, TƏPİK Uşaq atasına bir *şıpıq*, anasına bir *şıllaq* atıb qapıları bir-birinə çırparaq evdən çıxırdı (Çənənzəminli); **SONCUQ** Bu halda, tərs kimi, əkizlərdən biri *soncuq* atmağa başladı.. (M.Hüseyn).

ŞIL-LAQLAMAQ, SONCUQLAMAQ, TƏPİKLƏMƏK, TƏPİK/ŞILLAQ/SONCUQ ATMAQ

ŞIL-TAQ Ata-anasının bircəsi olduğuna baxmayaraq, Ayaz *şıltaq* və orköyün deyil, üzüyoluxdu, mülayimdir (M.İbrahimov); **QALLI** Zibə nimtonoli, tikmə köynəkli; Gözləri qumzalı, *qallı* saçım, gəl (Xosto Qasım); **ŞİT** Yavər onun Mədinəyə dikilmiş gözlərini, *şit* həmkarlarını görüb, bayağı, həqq-say tiflən adam olduğunu duyurdu. (M.İbrahimov).

şırran *bax* şəlalə

şır-şır *bax* şəlalə

şl *bax* borş

ŞİDDƏTLƏNMƏK, GÜCLƏNMƏK, QÜVVƏTLƏNMƏK, SƏRTLƏNMƏK *(müxtəlif mənalarda)*

ŞİDDƏTLİ, BƏRK, DƏHŞƏTLİ, GUR, GÜCLÜ

ŞİFAHİ Əli bəy haqqında *şifahi* və yn yazılı dumşqlırın neçə illik tarixi var (Mir Cəlal); **DİLCAVABI** O indi həmşəhərlisi Qulamrzanın mənzilinə gedib həmi məktubu ona vermək, həm də *dilcavabı* bir-iki söz sifariş etmək istəyirdi (A.Şaiq); **AĞIZDAN, LİSANƏN, LİSANİ.**

şikar *bax* ov

şikarçı *bax* ovçu

şikarçılıq *bax* ovçuluq

şikargah *bax* ovlaq

1. ŞİKAYƏT Dedi: "Şairlərdən *şikayətim* var: Mənim çox qəribə bəkayətim var" (M.Rahim); **GİLEY** Mənim günahım çox, sənin *gileyin*; Onların nəhayət zamanı deyil (Q.Zakir); **ŞƏKVA** *(kl.dl.)* Get, öz baxtından eylə indi *şəkva* (M.Ə.Sabir)

2. şikayət *bax* ərizə

ŞİKAYƏTLƏNMƏK Davud Hənnidin təqdimini gözləmədi, özü Fəttahla tanış oldu və nə üçün bu göldiyini deyib *şikayətləndi* (H.Abbaszadə); **DEYİNMƏK** [Jenya:] İndi yenə də İvanov gələr, başlar *deyinməyə*. (C.Cabbarlı); **ŞİKAYƏT ETMƏK** [Qəndab:] İstədim xalımın yanına dönüb ona *şikayət edəm*, gətmədim (B.Bayramov); **GİLEYLƏNMƏK** *(bax)*.

ŞİKƏST [Seyyid:] Bundan əvvəl, hamı dərdlər, *məsiblər, şikəstlər*, muyublar onun qəhrindən dərdlərinə dərman alardılar (Ə.Haqverdiyev); **ƏLİL** Nəriman bəlo söhbətləri çox eşitdiyindən, göz qabağında Hacı Bayram kimi qanəəran, minlərlə desyatin yer sahibi olan mülkədarları, yersiz-yurdsuz füqəranı, özünün kor *əlil* atasını gördüyündən gözləri açılıb, dərindən yuxudan ayılmış bir adam olmuşdu (Ə.Haqverdiyev); **MAYİF** [Hacı:] Kor olsun, topal olsun, *məyif* olsun, övlad olsun! (Mir Cəlal); **ŞİL** *Şil* istəyir qüvvət alsın; Torpanmeyən dizlərmə; Kor yal-

sarır işıq gəlsin. Zülmət çəkən gözlərimə (M.Rahim)

şikəstənəfəs *bax* təvazökar

şil *bax* şikəst

ŞİLLƏ Cəbdəlin qəzəblə vurduğu *şillə* Qulamı çarpayıdan yerə yıxdı (H.Abbaszadə); **ŞAPALAQ** Həsən *şapalaq* yemiş kimi qıpqırmızı qızardı (M.İbrahimov); **ŞİLLƏ** [Məcid:] Camal, əgər camaatın bu işdən xəbəri olmasaydı, öz oğlumun ağzına bir *şillə* vurardım, deyərdim, get onur yerində (İ.Əfəndiyev). **YELDAŞI** (*dan.*) Yadıma düşdü sərxoş bir kapralın könlümə vurduğu şillə-*yeldaşı* (R.Rza)

ŞİLLƏLƏMƏK (*şillə ilə vurmaq*) Lalə Şirmayını yalnız bir dəfə özündən kiçik bir qızı döyüb ağlatdığı üçün bərk *şillələmişdi* (M.Hüseyn). **ŞİLLƏLƏMƏK** Gülnaz yerindən sıçrayıb durdu, mübaşir Məmmədi *şilələdi* (M.İbrahimov). **ŞAPALAQLAMAQ** Geyşuboyim Manafı *şapalaqlamağa* başladı (Ə.Vəliyev)

ŞİMŞƏK Mən güclü olsaydım əgər; Mənə *şimşək* çaxmazdı ki, Məndən yağış yağmazdı ki! (M.Seyidzadə); **BARIQƏ** (*kl.əd., şair.*) Ey *barıqələr*, zərbələr endir bu cahana! (A.Şaiq). **BƏRA. SAİQƏ** (*kl.əd.*) Dövrü zamanədən nə gördün bizə xəbər! Hiddətli *bəra, saiqələrdən* nə var əsər? (A.Şaiq); **İLDIRIM** (*bax*)

şinabub *bax* şanapipik

I. ŞİR (*zool.*) Qayıdıb *şir* baxdı məstanə. Gördü eşşək gəlir dilarənə (A.Səhhət); **ASLAN/ARSLAN** Nagahan gordular ki, bir *aslan*: Üz qoyub kənd sarı gəlir qorran (A.Səhhət)

2. şir *bax* igid

ŞİRİN (*müxtəlif mənalarda*) Acısı xeyli *şirin*, meyvəsi dadlı olur; Onunçün quş tək uçur, aşıq qanadlı olur (M.Rahim). **BAL** (*məc., dan.*) Əmmi oxşayır *bal* sözlərlə, Süzgün baxışlarla, şux gözlərlə (M.Rahim). **BAL KİMİ** O vaxtlar bu sacın çörəyi *bal kimi* olardı (S.Rəhimov). **DADLI** [Pir baba:] Onun halı çox *dadlıdır* (S.S.Axundov); **QƏND** (*məc., dan.*) Üzünü bir dəfə görən bənd olur; Dost üçün hər zaman suyu *qənd* olur (M.Rahim); **NUŞ** (*kl.əd.*) Mən zəhr bildiyim mənə-miskinə *nuş* imiş (Füzuli).

ŞİRİNDİL(Lİ) Sən bolka çox mehribən *şirindilli* gözəlsən (M.Rahim); **DİLİŞİRİN** [Vahid:] Ana, nə bir yerə getmək lazımdır, nə də sorağlaşmaq, gəl elə bu kəndçi qızını al mənə. Üzügülər, *dilişirin* (M.İbrahimov); **XOŞZƏBAN** Bu yerin xolqi cümlə zirək olur: *Xoşzəban*, xoşmizacu göyçək olur (S.Ə.Şirvani); **ŞİRİNZƏBAN** "Buyurun oturun, haradan belə!"; Goldi *şirinzəban* o bülbül dilə (M.Rahim).

şirinzəban *bax* şirindil(li)

ŞİRNİ Hətta uşaqlara *şirni* paylayanlar da olurlar (M.İbrahimov); **QAQQA** (*uşaq dilində*) Nazlı bala, goyçək uşaq; Yaxşı-yaxşı *qaqqa* verim mən sənə (A.Səhhət).

şirnikdirmək *bax* həvəsləndirmək

şirniklandirmək *bax* şirnikdirmək

şirniyyat *bax* qənnadi

I ŞİŞ Səlmi yana çəkilməsəydi, yəqin ki, başında qoz boyda *şiş* əmələ gələcəkdi (M.İbrahimov); **FIR** Bu əsnada qardaşım Əbülhəsən xəstələndi, boğazına iri bir *fır* çıxdı (Çəmənzəminli). **UR.**

II ŞİŞ *Şiş* ucları buludlarla döyüşən; Dağlarında duzları var ölkəmin (C.Cabbarlı); **İTİ** [pişik] hiss etdi ki, *iti* caynaqlarını qabırğaya ilişdirdi (İ.Hüseynov); **SİVRİ** Zehnin, düşüncənin səyyar qanadı; *Sivri* bir ox kimi sancıldı yerə (S.Vurğun)

1. ŞİŞİRTMƏK, DOLDURMAQ (*üfurməklə*)

şişirtmək *bax* goplamaq

şişlik *bax* kabab

şişman *bax* kök **I**

şit *bax* **1.** duzsuz; **2.** şıltaq

şitil *bax* ting

şivə *bax* naz

şivəli *bax* nazlı

şkaf *bax* dolab

şlem *bax* dəbilqə

ŞLYAPA (*həsirdən toxunmuş papaq*) [Fikrət.] Kim istər - kolağayı bağlar, kim istər *şlyapa* qoyar (M.İbrahimov); **PANAMA**

Ağayarın, ..həmişə qaşları üstünə oydıyı həsir *panaması* indi peysərinə aşmışdı (Ə.Əbülhəsən); **SİLİNDR** [Nərmə xanım:] Dayanın, getməyin Səlmi xala! deyib orta yaşlarında, olduqca avropasayağı geyinmiş, əlində əsa, qolunda sarı payız paltosu, başında *silindr* olan bir ağa onun qabağını kəsdi (M.İbrahimov).

şofer *bax* sürücü

şor *bax* **1.** duzlu **1**; **2.** şoran

şorakət *bax* şoran

ŞORAN (*torpağı duzlu, şorlu olan*) Kim isə orada torpaqların *şoran* və üzüm üçün əlverişsiz olması fikrini yaymışdır (Y.Şirvan); **ŞOR** *Şor* düzlərə böyük arxlar çəkilib.. (Aşıq Ölimməd); **ŞORAKƏT** *Şorakət* yerdə bostan əkson, adı bostan olar, tağı tağ olmaz; tənbəl arvada boz inək versən, ayranı bol olar, yağı yağ olmaz (Ata. sözü).

ŞORBA [Qurban:] Dur, *şorba* deyirdin, gəlir görüm, heç yeyə bilacəyəmmi? (Ə.Haqverdiyev); **SUP** [Əsgər bəy:] Həzərat boşqablarınızı bir-bir verin *sup* töküm (Ə.Haqverdiyev).

şorgöz *bax* arvadbaz

şorgözlük *bax* arvadbazlıq

şorlatmaq *bax* tökmək **I**

şou *bax* tamaşa

şöhrət *bax* ad-san

şöhrətbaz *bax* şöhrətpərəst

şöhrətli *bax* adlı-sanlı; şanlı **I**

ŞÖHRƏTPƏRƏST (*şöhrət düşkünü*) O [Adılo], Camalın həmişə gücü çatmayan böyük şeylərdən yapışdığını və *şöhrətpərəst* olduğunu yaxşı bilirdi (Y.Şirvan); **KARYERİST** Ellər ona "aşıq" - deyə güldəstələr bağışlar; *Karyeristin* küt başına yağar odlu yağışlar (S.Vurğun); **ŞÖHRƏTBAZ** [İbrahim:] Bacarsan, bir-iki də mənnətçi gətir; o *şöhrətbazdır* (A.Şaiq); **ŞÖHRƏT DÜŞKÜNÜ** Bu ad-san, şöhrət düşkünü; Sığmaz imiş yerə, göyə (A.Şaiq); **ŞÖHRƏTSEVƏN.**

şöhrətsevən *bax* şöhrətpərəst

şöbə *bax* şöfeq

şöməndüfər *bax* tramvay

şövkət *bax* calal, əzəmət; hörmət

şövq *bax* **1.** işıq; **2.** həvəs

şövqlə *bax* həvəslə

şövqləndirmək *bax* həvəsləndirmək

şövqlü *bax* həvəsli

şövqsüz *bax* həvəssiz

şpion *bax* casus

şpionluq *bax* casusluq

ŞTAB (*hərbi*) [Əsgər:] Müharibə başlanandan bəri mən bundan başqa yalnız birini *ştaba* gətirmişəm (M.Hüseyn); **QƏRARGAH** Onun səsinə *qərargah* rəisi də o biri qazmadan gəldi (X.Hasilova).

ştreykbrexer *bax* xain **I**

ştreykbrexerlik *bax* xainlik **I**

şuluq *bax* **1.** şuluqçu; **2.** nadinc

1. ŞULUQÇU O zaman Sofa *şuluqçu* oğlan idi, çox danışırdı, bir dəqiqə yerində rahat otura bilmozdi (M.İbrahimov); **İXTİLALÇI** [Əbu Übeyd:] Ölkənin bütün *ixtilalçı* ünsürləri oldən qaçırıldı (C.Cabbarlı); **ŞULUQ** [Bənövşə Vahidə:] Bəri bax, *şuluq* adama oxşayırsan (M.İbrahimov); **ŞURİŞÇİ** [Güləbotin:] Onlar isə Sevindik kimiləri *şurişçi*, allahsız adlandırırlar (C.Cabbarlı); **İĞTİŞAŞÇI.**

2. şuluqçu *bax* nadinc

1. ŞULUQLUQ [Çopəl:] Bilmirəm kişinin başına nə gəldi bu *şuluqluqdan* (Mir Cəlal); **İĞTİŞAŞ** Hər yerdə *iğtişaş*, hər yerdə üsyan; Alovlu nəğmələr ucalır göyə (S.Rustəm); **HƏRC-MƏRCLİK** (*bax*), **İXTİLAL, ŞURİŞ.**

2. şuluqluq *bax* nadinclik

I şum *bax* paxıl

II şum *bax* uğursuz **I**

şumal *bax* **1.** uca **1**; **2.** ucaboy(lu)

ŞUMLAMAQ Çək *şumla* yeri, durma, kəlim çək! (A.Şaiq); **XIŞLAMAQ** (*köhnə məişətdə: xışla şumlamaq*) Qızdı günəş, aləmə verdi həyat; Qonşuların tarlasını *xışlayır*. Qan-tər içində hamısı işləyir; Zəhmətinizlə yaşayır kainat (A.Şaiq); **SÜRMƏK** Bu bir saatda; Minlərcə hektar, Xam torpaqları, *Sürdü* traktor (M.Rzaquluzadə).

şura *bax* sovet
şuriş *bax* **1.** yuluqluq **1**; **2.** qıyam
şurişçi *bax* yuluqçu **1**

ŞÜA Saatlar ötür, dənizin qoynundan boylanan günəşin *şüaları* yarpaqlar arasından süzülüb, "Sağlamlıq zolağı"nın yollarına sanki olvan xalılar sərir (İ.Əzimzadə); **İŞİQ** Bununla belə, sorğuya gələnlər yarpaqları, ləçəkləri günəş *işığından* hərq vuran güllərçiçəklər aləmino, könül oxşayan mənzərələr dünyasına düşmüşlər (Y.Əzimzadə); **SAÇAQ** (*məc.*) Günün *tüçəqləri* yayılır düzo, Çünki təslim olur gecə gündüzə (S.Vurğun).

ŞÜBHƏ [Alxasov:] Bilmirəm o *şübhə* neco, haradan bevnimo soxuldu (H.Abbaszadə); **GÜMAN** Mərd ığıd, könlüno golməsin *güman*. Düşmənlər olindən çəkərlər aman! ("Koroğlu"); **İŞTİBAH** (*köhn.*) Oxucularımızı bu cür *iştibahlardan* çıxarmaqdan ötrü lazım bilirik bunu söyləmək ki, homin mənzumənin müsənnifi Ordubad şairlərindən məşhur Faqir vəfat edib təxminən iyirmi il bundan qabaq və homin əhvalatı yazıb bəlkə otuz il bundan irəli (C.Məmmədquluzadə). **ŞƏKK** Gözümlə görəndən sonra məndə daha *şəkk* yeri qalmadı (Ə.Haqverdiyev). **ŞƏKK-ŞÜBHƏ** Qolobonin artıq *şəkk-şübhəsi* yox idi ki, bütün bunlar iblisəno bir planın nəticələndir (Anar); **VƏSVƏSƏ** (*şübhə və tərəddüd*) Telli bir sənə qədər bir təqdim *vəsvəsələrlə* düşündü (S.Hüseyn); **ZƏNN** [Hacı:] Mənim səndən *zənnim* var idi (Ə.Haqverdiyev).

ŞÜBHƏLƏNDİRMƏK Digər tərəfdən Vaqifi *şübhələndirən* o idi ki, Bumaşov Gürcüstana bir nəzərlə baxırdı (Ç.məmənzəminli); **BƏDGÜMAN ETMƏK** Şəmi-vüsal xəlli gərək xəmi qeyrdon, Şəmi keçirmə, saqın, *edər bədgüman* mənu (Q.Zakir); **İŞTİBAHA SALMAQ** (*köhn.*) O ki qaldı Dilşadın müalicəsino, zənnimizcə, Fərəddini *iştibaha salmaq* üçün Dilşadı həbsdən azad etməliyik (M.S.Ordubadi); **ŞƏKKƏ SALMAQ** Ancaq bir ittifaq onu *şəkkə saldı* (S.S.Axundov); **ŞÜBHƏYƏ SALMAQ** [Bəhram:] Elo *bax* bu mücərrəd söz kimi məni hər şeydən çox *şübhəyə salır*. (Anar); **ŞƏKLƏNDİRMƏK.**

ŞÜBHƏLƏNMƏK Ata oğlunu bu cür görəndə *şübhələndi* (Ə.Vəliyev); **BƏDGÜMAN OLMAQ** Ümumən zümrəsino qarşı *bədgüman olan* Qəhrəmanı belo bir qızı xoşlayırdı (M.İbrahimov); **GÜMANA DÜŞMƏK** Kabinetdəki yeniliklərə diqqət yetirən bəzi adamlar bir-birindən *gümana düşərdilər* (B.Bayramov); **ŞÜKK ETMƏK** [Şəgird:] İndi iki küp arasında *şəkk etmişik*: bilmirik sirkan yağa düşüb, ya bala düşüb ölüb (Ç.məmənzəminli); **ŞƏKKƏ DÜŞMƏK** Hüseynqulu ağa əvvəl dostlarının sözünü zərafət hesab etdi, amma sonra özü də diqqət ilə baxdıqda *şəkkə düşdü* (S.S.Axundov); **ŞƏKLƏNMƏK** Qoca qadımuşağının... çayla qorxulu oyun oynadığını başa düşürdü və bu qorxulu oyunun günün birində faciə ilə bitəcəyindən *şəkklənirdi* (Ə.Yusifoğlu); **ŞÜBHƏ ETMƏK/ ELƏMƏK** Onlar hələ nəyəsə ümid bəsləyir, Balağanın tezliklə evə qayıdacağına *şübhə elənirdi* (İ.Abbaszadə); **ŞÜBHƏYƏ DÜŞMƏK** [Hacər xanım:] Biz də onun dalınca getsək, *şübhəyə düşərlər* (S.S.Axundov).

ŞÜBHƏLİ [Sultan:] *Şübhəli* olan bir şeyə heç bir vaxt inanmaq olmaz (S.Rəhimov). **ŞƏKLİ.**

1. ŞÜBHƏSİZ [Qəray:] Bəlkiliklə o tabe olsa bizə; *Şübhəsiz* baş əyər hər əmrimizə (A.Şaiq); **BİGÜMAN** (*kl.ed.*) Hansı qəmli könlü kim, sən edər olsan şadıman; O sənə, əlbəttə ki, bədgüluq eylər *bigüman* (M.P.Vaqif); **BİLAŞÜBHƏ** (*köhn.*) ...bir para insana əziyyət yetirən müğmiğa, mülçəklər və sair həşərat olmasa idi, *biləşübhə* onların toxtamisi indiyə kimi oturaq olmuşdu (F.Köçərli); **BİŞƏK, BİŞÜBHƏ** [Molla Qafar:] *Bişək bişübhə* elədir (S.Rəhimov). **ŞƏKSİZ** [Tərtəkəmələr:] *Şəksiz* şoyatın yığnağına rast gəliblər (M.F.Axundzadə); **MÜTLƏQ** (*bax*)

2. ŞÜBHƏSİZ (*ara söz kimi*) [Koba:] Hə, yerində dedi, *şübhəsiz*. Xanlar; Bütün məsələlərdə nizamsızlıq var (S.Vurğun).

ƏLBƏTTƏ Şah rəiyyətsiz ola, *əlbəttə*, şövkətdən düşər (S.Ə.Şirvani); **TƏBİİ.**
şücaət *bax* hünər, igidlik, cəsarət
şükran *bax* minnətdarlıq
şükufə *bax* çiçək
şükufələnmək *bax* çiçəklənmək **1**
şükümsüz *bax* üzrsüz **1**
şükür *bax* minnətdarlıq
şümarə *bax* **1.** oqrəb **1**; **2.** nömrə **1**

1. ŞÜŞƏ (*içinə maye tökmək üçün boğazı dar qab*) Ata-oğul *şüşədəki* arağı boşaltdı (H.Abbaszadə); **BUTULKA** (*dan.*) [Sarıköynək] sonra aralıq qapını açaraq o biri evin də işığını yandırdı, soyuducudan bir *butulka* şampanski, qara kürü, kolbasa, iki qədəh gətirib stolun üstünə düzdü (İ.Əfəndiyev).

2. ŞÜŞƏ Sürəkli alqış səslərindən pəncərələrin *şüşəsi* cingildədi (Ə.Babayeva); **AYNA** Elo bil kı, soyuqdan; Titrəyir göydə ulduz; *Aynalar* bağlayıb buz (Ə.Cəmil).

ŞÜŞƏBƏND *Şüşəbənddə* taxtanın üstündə yuyulmuş, hələ ütülənməmiş xəyli paltar yığılmışdır (H.Abbaszadə); **AYNABƏND** [Vahid:] Nəhayət, üz-gözünü turşudub [Əkbər] ayağa qalxdı. *Aynabənddə* bir neçə dəfə gəzindi (B.Bayramov).

ŞÜŞƏBƏNDLİ O, mərmər pillələrlə ikinci mərtəbəyə qalxdı, *şüşəbəndli* qapıya yapışıb dayandı... (M.Hüseyn); **AYNABƏNDLİ** Yol onu balaca bir meydançaya çıxartdı, burada beş-altı ev vardı, hamısı da ikimərtəbəli, *aynabəndli* (R.İbrahimbəyov)

ŞÜUR Qarc, sözümü dərk elə, gər varsa *şüurun;* Fənnin var isə ürtülücək cümlə qüsurun (M.Ə.Sabir); **DÜŞÜNCƏ** Cəlil Məmmədquluzadə xalqın həyat və *düşüncəsindəki* bütün mənfi cəhətləri tənqid edirdi (M.İbrahimov); **DƏRRAKƏ** [Vaqif:] Bu *dərrakənin* sahibino nə deyəsən? (Çəmənzəminli); **ANLAQ, İDRAK** (*bax*) **1**

ŞÜURLU [Süleyman:] Çox ağıllı, yaraşıqlı və çox da *şüurlu* oğlandır (Ü.Hacıbəyov); **DƏRRAKƏLİ** [Uşaq Leonardo:] Axı, insanlar ağıllıdır, *dərrakəlidir* (R.Rza); **DÜŞÜNCƏLİ** [Vahid:] Gözəldir, təmizdir, *düşüncəlidir*... (M.İbrahimov); **ANLAQLI.**

1. ŞÜURSUZ *Şüursuz*, idraksız, gücsüz heyvanlar belə ac qalmırlar (M.İbrahimov); **BİŞÜUR** Sız, siz ey *bişüur* olan cühəla! İndi siz rahat oldunuzmu daha! (A.Şaiq); **KƏMŞÜUR** Olmalıyam mən qəyur dərdə nişan olmağa; Mən olmuşam *kəmşüur*, sahibi-şan olmağa (C.Cabbarlı); **ANLAQSIZ, DƏRRAKƏSİZ.**

2. şüursuz *bax* bayğın

ŞÜURSUZLUQ, ANLAQSIZLIQ, BİŞÜURLUQ, DƏRRAKƏSİZLİK, KƏMŞÜURLUQ

şüy *bax* çubuq **1**

Tt

tah *bax* **1.** güc; **2.** səbir **I**

tabaq *bax* təkno

tahan *bax* işıqlı

TABE [Rəbi:] İnsan gücə *tabedir* (C.Cabbarlı); **ASILI** [Kamil öz-özünə:] O, ancaq özünü öyür, yüksək vəzifəli, *asılı* olduğu, bir də "yerli" dediyi adamları bəyənir.. (Y.Şirvan); **MƏHKUM** (*məc.*) Bakıda da qadınlar dörd divar arasında *məhkum*, məzlum.. halda yaşayırlar (H.Sarabski); **MÜTİ** [Yağılar:] Çoban son də gəl bəri, baş əndirib bağır bas, bizə *müti* ol (Anar).

TABELİK (*tabe olma*) [Mirzə Sadıq:] Şah sərdərəmsiz qaldıqdan sonra türkmənlər, qarşılarına göndərilən Xorasan hakimi Hoşəmətüddövləni məğlub edib, İran *tabeliyindən* çıxdılar (C.Cabbarlı); **ASILILIQ** Getdikcə Mirzə valeh bir *asılılıq*, bir məhkumluq hiss edirdi (S.Rəhimov); **MƏHKUMİYYƏT** Əbdülqədir bu gecə bükmüş polad dizini; Ərəb bu gün eşitmiş *məhkumiyyət* sözünü (M.Dilbazi); **MƏHKUMLUQ** [Aydın:] Nədir bu hakımlik? Nədir bu *məhkumluq?* (C.Cabbarlı); **MÜTİLİK** Müqim boyin belə müti bir vəziyyətdə dayanmağı Zərrintacın xoşuna gəldi; çünki izafi dəmşiğa yol vermədən öz sərəncamlarının yerinə yetirilməsindən hədsiz dərəcədə xoşlanan Zərrintac xanım bir hakimi-mütləq kimi belə bir *mütilikdən* xüsusi zövq alırdı (S.Rəhimov).

tahlamaq *bax* dözmək

tahlaşmaq *bax* dözmək

tablo *bax* şəkil **I**

TABOR (*hərbi*), **BATALYON**

tahsız *bax* halsız

tah-tavan *bax* güc

tahuret(ka) *bax* katil

TABUT Sement döşəmə də, daş divar da; *Tabut* qapağı kimi örtülmüş qapılar da (R.Rza); **CƏNAZƏ** Müəllimin *cənazəsini* qoymaq üçün Torlan dərs otaqlarından birini boşaltdırdı (Ə.Məmmədxanlı).

1. TAC (*padşahların başlarına qoyduqları papaq*) [Piri baba:] Sən də tezədən mənim başıma *tac* qoymaq istəyirsən (S.S.Axundov); **ƏFSƏR** Oldum vüsali-ruyinə şaiq, bu başıma; Qoydum cünunluq *əfsərini* mən əbəs-əbəs (A.Şaiq).

2. tac *bax* çolenq **I**

tacdar *bax* padşah

TACİR Bu həmin o *tacirlərin* karvanı idi, onları neçə il bundan qabaq Boybura Ru elinə göndərmişdir... (Anar); **BAZİRGAN** (*köhn.*) Ağır yüklü dəvələr lənger vura-vura addımlayırdı, *bazirganlar* da yorğun, yuxusuz idilər (Anar); **BƏZZAZ** (*köhn.*) Hacı Kərim Bakıda məşhur *bəzzazlardan* idi (A.Şaiq); **SÖVDƏGƏR** (*köhn.*) [Maşo:] ..iki övçü ovdan söhbət edirlər, *sövdəgərlər* alış-verişdən, iki arvad rast gəldilərsə, modadan, paltardan danışırlar (N.Nərimanov); **BİZNESMEN** (*evf.*), **KOMMERSANT.**

tağ *bax* günbəz

TAXÇA (*şey qoymaq üçün divarda xüsusi oyuq, yer*) *Taxçaya* olvan üzlü yorğan-döşək yığılmışdı (H.Abbaszadə); **ÇAMAXATAN** [Sos:] Gədə qaçaraq yüyür evə, məhkəmə qələmdandadır, qələmdan da *çamaxatandadır* (M.S.Ordubadi); **DƏRİÇƏ** (*kiçik taxça*) [Odabaşı:] Divarlarda xırdaca *dəriçələr* var (Ə.Haqverdiyev).

TAXIL Yağmadı yağış, yandı *taxıl*, cümlə kül oldu (A.Şaiq); **ARPA-BUĞDA QƏLLƏ** (*köhn.*).

1. TAXMAQ [Əmiraslan ağa:] ..Cahangir səbah qırmızı bayrağını "Laçın yuvası"na *taxmaq* arzusundadır (S.S.Axundov); **SANCMAQ** [Koroğlu] duamanın telindən bir dəstə kəsib Eyvazın papağına *sancdı* ("Koroğlu").

2. TAXMAQ (*sürğa, qolbaq, üzük*); **KEÇİRMƏK** [Əli Nazlıya:] Al hələlik bu tokqaşı, *tax* barmağına (üzüyü onun barmağına *keçirir*) (Anar).

3. TAXMAQ, BƏND ETMƏK, İLİŞDİRMƏK

1. TAXT (*köhn.*) (*Şahların oturduğu böyük kürsü*) [Mirzə Mülkün:] Nəsrəddin şah *taxtdan* salınmazsa, Müzəffəroddin Mirzə taxta çıxa bilməz (C.Cabbarlı); **MƏSNƏD** (*köhn.*) Bu gündən Əkbər hər bir ixtiyarı əlinə alıb Hacı Xəlil mərhumun *məsnədində* oyləşdi (Ə.Haqverdiyev).

2. taxt *bax* çarpayı

taxt-rəvan *bax* kəcavə

taqət *bax* güc

taqətsiz *bax* gücsüz, halsız

taqətsizlik *bax* halsızlıq

1. TAQIM (*hərbi*) [Hacıyev:] ..neçə aydı ki, *taqımı* ilə məşğul olur, onu öyrədir, döyüşə hazırlayır (Ə.Əbülhəsən); **DƏSTƏ** Sərhədlərdən köhnə qoşunları götürüb yerlərinə təzə.. *dəstələrdən* təyin etməliyik (M.S.Ordubadi); **VZVOD** Fərhadın *vzvodu* xeyli iş görmüşdü (Ə.Vəliyev).

2. TAQIM ..Xəstələrin bir *taqımı* bağçada.. söhbət edirdilər (S.S.Axundov); **DƏSTƏ** Molla Nəbiqulu məktəb uşaqlarından bir *dəstə* düzəltdi (Ə.Haqverdiyev).

taqqıldatmaq *bax* döymək **2**

TALAMAQ (*müxtəlif mənalarda*) O əfsər ki, yurdunu; Göylər bilir bunu; Viran qoyur, *talayır* (M.Rahim); **ÇAPIB-TALAMAQ** [Knyazlar:] Əhalini *çapıb-taladılar* (M.İbrahimov); **ÇAPMAQ** (*məc.*) Xandəmirov çaldı, *çapdı* mahalı; O ki tutub özün keçəl qurumsaq (Q.Zakir); **DAĞITMAQ** [Hacı:] Xarici bu fabriki *dağıtmaq* istəyir (M.S.Ordubadi); **QARƏT ETMƏK/ELƏMƏK** [Sitaro:] Sən də bizimlə gedək, qoy gəlib bu evləri *qarət etsinlər*, sən də müqabilə etmə! (C.Cabbarlı); **SOVMAQ** (*məc.*) [Tarverdi:] Vay aman, qoltuq eləyərəm, quldurluğa dəxi çıxmanam, heç kimi *soymaram* (M.F.Axundzadə); **TALAN ETMƏK** Xanın qardaşı oğlu o gün keçdi xanlığa; Əl atdı yamanlığa; *Talan etdi* sarayın dövlətini, varını (B.Vahabzadə); **YAĞMALAMAQ.**

talançı *bax* soyğunçu

talançılıq *bax* soyğunçuluq

TALANLAMAQ, DAĞIDILMAQ, QARƏT EDİLMƏK, TALAN EDİLMƏK, YAĞMALANMAQ

talant *bax* istedad

talantlı *bax* istedadlı

talantsız *bax* istedadsız

talantsızlıq *bax* istedadsızlıq

1. TALE [Torxan:] Gəl görək, *taleyim* nə göstərəcək! (A.Şaiq); **FƏLƏK** (*məc.*) *Fələk* ayırdı məni cəvr ilə cananımdan (Füzuli); **QƏZAVÜ QƏDƏR** [Kirman:] Pərdə altında hər *qəzavü qədər;* Mənə parlaq günəş kimi görünər (A.Şaiq); **QİSMƏT** Bizim *qismətimiz* göz yaşı deyil; Bizimdir yaşamaq, gülmək həvəsi (S.Vurğun); **MÜQƏDDƏRAT** Bu gecə bizim *müqəddəratımız* həll edilir (C.Cabbarlı); **ALIN YAZISI, BƏXT** (*bax*).

2. TALE [Ana] ..balalarının *taleyinin* necə olacağını fikir edib ağlayırdı (C.Cabbarlı); **GƏLƏCƏK** [Mirzə:] Ancaq uşaqlarının *gələcəyinin* fikrini də mənim özümə vagüzar ediniz (Ə.Haqverdiyev); **MÜQƏDDƏRAT** ..azadlığın *müqəddəratı* ancaq səbahkı müdafiəmizdən asılıdır (A.Makulu).

talell *bax* xoşbəxt

talesiz *bax* bədbəxt

talesizlik *bax* bədbəxtlik **I**

taliba *bax* tələbə

talluh *bax* vallah

TALVAR Könül açır üzüm bağı; Gəlin görün bizim bağı; *Talvarlarda* aşıb-daşır; Meyvələrin qol-budağı (M.Seyidzadə); **ÇARDAQ** Onları [alman soldatlarını] maraqlandıran heç nə tapmadılar. *Çardağa* da baxdılar. Ordan da bir şey çıxmadı (H.Abbaszadə); **KÖŞK** Bəyrək sağına baxdı, soluna baxdı, dedi: Sarı donlu Səlcan xatun *köşkdən* baxar, kimə baxsa eşqilə oda yaxar, sarı donlu qız eşqinə "hu" (Anar).

tam *bax* dad **1**

TAMADA (*toylarda və ziyafətlərdə məclisi idarə edən şəxs*) *Tamadanın* təklifi ilə hamı ayağa qalxdı (Ş.Qurbanov); **MASABƏYİ** [Xosrov bəy:] Boylərin hörtə qonaqlıqlarında *masabəyi* olubsunuzmu? (Ə.Vəliyev); **TULUMBAŞI** (*köhn.*) *Tulumbaşının* təklifinə riayət edərək çaxır buynuz qədəhlərə töküldü, çariçə Yekaterinanın şərəfinə

nitq söylənib, ayaq ustə içildi. (Çəmənzəminli). **SÜFRƏBƏYİ.**

TAMAH [Oliqulu:] Ağa, bayaq ərz etdim ki, mənim dünya malında *tamahım* yoxdur (S.S.Axundov). **NƏFS** [İskəndər:] Haqlısan, bəladı bu insan *nəfsi* (A.Şaiq). **TAMAHKARLIQ** (*bax*)

TAMAHKAR [Bayram:] Namaz bir *tamahkar* şeytanlıkın adamdır (M.F.Axundzadə). **ACGÖZ, HƏRİS** [Xosrov:] [Özüm öyrən] *acgözdür hərisdir* başqalarından pay umur (M.İbrahimov). **NƏFƏSKAR** .Sənin kimi *nəfəskar*, dünyanı dörd olli tutan bir adamı birqədir saxlamaq olmaz (Ə.Vəliyev). **NƏFƏSPƏRƏST** Nə vaxta qədər biz biçarələr bu kimi *nəfəsparəst* qarəz sahiblərinin əlində oyuncaq olacağıq (M.F. Axundzadə). **ARTIQTAMAH** (*çox tamahkar*), **AC** (*məc.*), **DUNYAGİR** (*köhn.*). **MƏNFƏƏTPƏRƏST** (*bax*)

TAMAHKARLIQ Yasəmən ərinin *tamahkarlığını* bilirdi, ona görə Qarəcə qızın gələcəkdə onlara böyük mənfəət verəcəyini söyləyirdi (S.S.Axundov). **ACGÖZLÜK** Bu qutbdə özüm əsgərləri ehtiyacın pəncəsinə verib bərkitdiyə, *acgözlüyə* sovq edən comiyyət, o biri qutbdə ya insan iztirablarına qarşı kar və kor olan canlılar yetirir. (M.İbrahimov). **ARTIQTAMAHLIQ** [Gülsənəm:] [Hummətəli] *artıqtamahlıq* eləyib, vəssalam! (M.Hüseyn). **HƏRİSLİK** Doğrudan da vəhşi *hərislik* qərəzsiz şübhə mənzəri Sultanın uzvlərində kök salırdı (S.Rəhimov). **TAMAH** [Gülnisə:] *Tamah* və bəla məhəbbəti insanı bir bu şeyə vadar edər (C.Cabbarlı). **DÜNYAGİRLİK.**

tamam *bax* 1. tamamilə, 2. bütün 1, 3. bütün

tamamən *bax* tamamilə

TAMAMİLƏ Namuslu başına gələni *tamamilə* nağıl etməyə başladı (S.S.Axundov). **BAŞDAN-BAŞA** Yaxşılıq insanı bir sözə olsun, dünya *başdan-başa* qoş cənnət olsun (S.Vurğun). **BİTTƏMAM** İndi onlar da aylıb *bittəmam*. Qalmadı heç yerdə sono chu-

ram (M.Ə.Sabir); **BÜSBÜTÜN** İzdiham çoxalır, qəhrəman şəhər: *Büsbütün* ayağa qalxmışdır bu gün (S.Vurğun); **ÇİM** (*məh.*) Bazardan bir kilo ot aldım *çim* yağdı (ADDL); **TAMAMƏN** Avropa və Amerika alim, kəşaf, ixtiraçı və başqa namaz qılmayıb və şeytan əməllərinə nəvaz verənləri *tamamən* yandırıb küllərini sovurdular (Çəmənzəminli)

tamamlamaq *bax* qurtarmaq 1

TAMAŞA (*teatr tamaşası*) *Tamaşada* iştirak edən "kütlə" həmişə bir nəfərdən ibarət olur (Ə.Haqverdiyev); **ŞƏBİH** *Şəbihlər* naməlum müəlliflər tərəfindən şeirlə yazılmış birpərdəli pyeslərdən ibarətdir (Ə.Haqverdiyev); **ŞOU** (*əyləncəli tamaşa*).

tamlı *bax* ləzzətli

tampon *bax* pilto 3

tamsız *bax* ləzzətsiz

tana *bax* sirğə

tanınmaq *bax* məşhurlaşmaq

tanınmış *bax* adlı-sanlı

TANIŞLIQ (*bir yeri tanıma, müəyyənləşdirmə anlarında*) [Mosmo:] Bizim bir-birimizlə rəsmi *tanışlığımız* yoxdu (S.Hüseyn); **BƏLƏDİYYƏT** Nəriman inqilab tarixino, inqilabın nə olduğuna Mirzə Hüseynin söhbətlərindən lazımınca *bələdiyyət* yetirmişdi (Ə.Haqverdiyev); **BƏLƏDLİK** [Nəriman:] Döyüş işino nəzəri cəhətdən o qədər *bələdliyim* yoxdur (Mir Cəlal).

tanqab *bax* vaz 1

tanrı *bax* Allah 1

TAPANÇA Şübəy onları tooccüblə qarşılayıb, *tapançasını* çıxardıb, sağ olmo aldı. atdan düşüb birinci dəvənin qabağını kəsdi (M.Hüseyn). **QOZDƏSTƏ** (*zar., dan.*) [Zeynal:] Bəlkə sən bu *qozdəstəni* çaşqınlıqlara göstərmək istəyirsən? (Ə.Əbülhəsən); **PİSTOLET** Yaxından açılan güllə Həbibi yarpaq kimi silkələdi. *Pistolet* əlindən yerə düşdü (İ.Əfəndiyev); **PİŞTOV** (*dan., köhn.*) [Əbülhəsən bəy:] Bir pıştovu boşaldıb qaçdım, gördüm ki, dalımca gəlirlər, o biri *pıştovu* da boşaldıb ardan çıxdım (M.S.Ordubadi). **REVOLVER** İndi *revolverdi*, dönüm

başına; Nagoh olur güllofoşan partapart (M.Ə.Sabir).

TAPDALAMAQ (*ayaq altına salıb əzmək*) O, qarşısında duran orini ayağının altına salıb *tapdalamaq* istədi (M.Hüseyn); **AYAQLAMAQ** [Rza:] Ulduz monim idi, onu məndən zorla, güclə alırlar, mənim namusumu *ayaqlayırlar* (M.İbrahimov); **BASDALAMAQ** [Şəfər] lakin Xəlildən cavab almayıb, onu *basdalamaq* istəyirmiş kimi, maşını düz onun üstünə sürdü (M.Hüseyn); **BASMAQ** Hamın quyruğunu *basmasan* soni sancmaz (Atə. sözü); **CİĞNAMAQ** (*dial.*) [Məsumə:] Ağıllını dəli eləmək yaramaz. Dəli inək bulasını *cığnayır*... (B.Bayramov).

TAPILMAQ, BULUNMAQ (*kl.od.*)

TAPQIR (*yəhərə və ya qatığı bərkitmək üçün atın, eşşəyin, qatırın qarnı altından çəkilib bağlanan qayış*) Boy ata yaxınlaşdı, əli ilə onun yalını tumarladı, qayışlarını yoxladı, soliqosiz görünən *tapqırını* düzəltdi (M.Hüseyn). **QARINALTI** [Padşah] atın *qarınaltısını* bərkidib yola başladı ("Ağ quş" nağılı); **YƏHƏRALTI.**

TAPMACA Tolubo hiss etdi ki, bu *tapmaca* deyəsən bir qədər qəliz açılacaq, ya bəlkə heç psixiatr özü də onun cavabını bilmədi (Anar); **BİLMƏCƏ** [Vaqif:] Bu dünya doğrudan bir *bilməcədir*; Qapıya qoymuram can möhnətini (S.Vurğun).

1. TAPŞIRIQ Hər addım başında bir *tapşırıqla*; Yazıq qızcığazı hoş buraxmadı (M.Rahim); **İSMARIŞ** Aşıq sazla dediyi kimi, sözlə də Məhbub xanımın *ismarışını* Koroğluya yetirdi ("Koroğlu"); **SİFARİŞ** Kosa öz qohumu evində gecələmiş. Əsgərin *sifarişini* tədarük etmiş, indi də ağ bağlamada aparırdı (S.Rəhimov).

2. TAPŞIRIQ (*dərs tapşırığı*) Mən cəld *tapşırığın* qurtarmasını istəyirdim, gizlicə arxasında oturan Gülşadə ötürürdüm (H.Abbaszadə); **ÇALIŞMA.**

3. TAPŞIRIQ, GÖSTƏRİŞ, ƏMR

4. TAPŞIRIQ, VƏZİFƏ, İŞ

TAPŞIRMAQ [Xudayar bəy:] Eşşəyin sahibi sonə kimin yanında eşşək *tapşırıb* (C.Məmmədquluzadə); **HƏVALƏ ETMƏK** [Əmiraslan ağa:] Qohumun qızını, babalarımız yurdunun müdafiəsini sono *həvalə edib*.. (S.S.Axundov); **İSMARLAMAQ** [Ana:] Nə çox rayon mərkəzino gəlib-gedən, *ismarlaram*, gətirərlər (M.İbrahimov); **VARGÜZAR ETMƏK** Hacı Səlim öz sağlığında comi pul və əmlakını öz arvadı Sonəm xanıma *vargüzar edibdir* (Ə.Haqverdiyev).

I tar *bax* qaranlıq 1

II tar *bax* qara 1

tarəqqa *bax* fışəng

tarantul *bax* böv

taraz *bax* bərabər 1

tarçalan *bax* tarçı

TARÇI *Tarçı* şura gələr tarı görəndə; Tülək tərlan cumar sarı görəndə (M.Rahim); **TARÇALAN** Qurban təzə-təzə əlino tar almağa başladığı zamanlar Qarabağda *tarçalan* Sadıq yaşayırdı (İ.Əfəndiyev); **TARZƏN** O *tarzənin* vurduğu xanalardan dərhal hiss etdi ki, Qurban Primovdur (Ə.Qasımov).

TARİXÇİ (*köhn.*) Yaroslavski yoldaş *tarixçidir* (M.Hüseyn); **MÜVƏRRİX** Asiya böyük mütəfəkkirlərdən Rusi, böyük şair Novai, *müvərrix* Əbülqazi Bahadır xan, Şərqdə ovvəlinci rəsədxano müəssisi münəccim Uluğbəyi vermişdir (Ə.Haqverdiyev); **TARİXNƏVİS** [Şah Abbas:] Fərrəş göndər, Sordar Zaman xanı, Mirzə Yəhyanı, Mohsün xanı, *tarixnavis* İskəndər bəyi, Mollabaşını hüzuruma çağırsın (A.Şaiq); **TARİXŞÜNAS.**

tarixnəvis *bax* tarixçi

tarixşünas *bax* tarixçi

TARLA (*əkin sahəsi*) Yağ, ey yağış, yağ; Sulansın çöl, bağ; Susuzdur *tarla*. İnəyimi sağ (A.Şaiq); **ÇÖL** *Çöldə* qızğın biçin gedirdi (S.Rəhman). **ƏKİN YERİ** O yanları su basmış, *əkin yerləri* görünməz olmuşdu (M.Hüseyn); **PLANTASİYA** (*çay, tütün əkin sahəsi*) Ağacların qalın gövdələri arasından yaşıl tütün *plantasiyası* görünür.. (H.Seyidbəyli);

ZƏMİ Muğan səhralan bir tamaşadır; Buğda *zəmiləri* qoşa-qoşadır (S.Vurğun).

tarzən *bax* tarçı

tas *bax* ləyən

tatarı *bax* şallaq

tatarılamaq *bax* şallaqlamaq

TAUN (*ith.*) [Sakın:] Xeyr, vəba və *taun* haramzadə kişilərin nadürüstluyündəndir (M.F.Axundzadə); **ÇUMA** (*təşbih kimi də işlənir*) Ellər dedi: "Qazılsın qoy Hitlerin məzarı. Faşizm bir *çumadır* – məhv edək bu azarı" (M.Rahim)

tava *bax* qazan

tavan *bax* soğf

tavana *bax* var I

tavanalı *bax* varlı

tavanasız *bax* yoxsul

I. TAY Xasəy bir oğlandır, ona *tay* hanı? (S.Vurğun). **BAB** Qızını ver ona, odur sənə *bab* (S.Ə.Şirvani); **BƏNZƏR** Böyükson qüvvətim çoxdur, Bu geniş ölkədə *bənzərim* yoxdur (R.Rza). **BƏRABƏR** Hikmətdə sənə heç kim *bərabər* ola bilməz (M.F.Axundzadə); **MANƏND** (*kl.ad.*) Evdə tapılır indi dəxi çay, plov, qənd, Kimdir sənə *manənd*? (M.Ə.Sabir). **MİSL** Toxucu qızların mahir əlləri: *Misli* görünməyən gülşən yaradıb (M.Rahim). **TUŞ** Hər adamın tayı, *tuşu*, babı var ("Qurbani"). **QƏNİR** (*dan.*), **ŞƏBİH.**

2. **tay** *bax* yaşıd

I. TAYFA (*küçük xalq*) [Divan bəy camaata:] Dəxi vaxtdır mənasınız ki, siz vəhşi *tayfa* deyilsiniz (M.F.Axundzadə); **EL** Deyirlər ki, qədim zamanlarda bu torpaqda bir *el* yaşarmış (M.İbrahimov), **QƏBİLƏ** (*məc.*) Bütün xalqlar, *qəbilələr* od içindən çıxacaqdır. (S.Vurğun), **QÖVM** Tarixdən qabaq "matriarxiat" deyilən zaman arvadlar asudə olub bir xeyli də imtiyaza malik idilər, böyük-böyük ailələrdən ibarət *qövmləri* idarə edən arvad idi və bunların cəmi ixtiyarı arvadların əlində idi (Cəmənzəminli), **URUQ.**

2. **tayfa** *bax* qohum-oğraba

tayqulp *bax* parç

taytaq *bax* axsaq, çolaq

taytanmaq *bax* axsamaq

tay-tuş *bax* həmyaşıd

tazarat *bax* ziyan

TAZI *Tazıya* tut deyir, dovşanı qaç (Ata. sözü); **OV TULASI** [Rocab:] Oğlu da diribaşdır, yaxşı *ov tulasıdır* (A.Şaiq); **OV İTİ.**

tazlyana *bax* **1.** şeir; **2.** şallaq

I 1. TEL, SAÇ, TÜK

2. tel *bax* məftil

3. tel *bax* toçak 2

II tel *bax* teleqram

telegörüm *bax* televizor

telekommunikasiya *bax* rabitə I

TELEQRAM İstəyirsiniz *teleqram* pulunu mən qabaqca verim (N.Norimanov); **TEL** [Hacı Salman:] Hacı əmin sənə qurban, bu *teli* bir oxu (N.Vəzirov); **DEPEŞA.**

telerabitə *bax* rabitə I

televiziya *bax* televizor

TELEVİZOR Bir gün bizim patefon: Radioqəbuledən; Bir də ki, *televizor*. Mübahisə etdilər, hərə dedi özündən.. (M.Rzaquluzadə); **TELEGÖRÜM** Stadionda neçə min futbolbazı; Neçə yüz min də *telegörümdə* baxır, radioda qulaq asır (R.Rza); **TELEVİZİYA** Çay nəhrə tərəf axan kimi maddiləşmiş, sərhədlənib qalıbsa, məcraya salınmış *televiziya* vaxtı çaqılmaz bir ləbüdlüklə saat yeddiyə doğru axın - düz saat 7.00-a efirə çıxacaqdılar (Anar).

tema *bax* mövzu

temp *bax* sürət

temperament *bax* ehtiras I

temperamentli *bax* ehtiraslı I

temperatur *bax* hərarət 1, 2

1. TENDER, MÜRACİƏT, TƏKLİF

2. tender *bax* müsabiqə

ter *bax* xurcun

TERMİN Bugünkü Azərbaycan dilində işlədilən *terminlərin* bir hissəsi də rus dilindən, rus dili vasitəsilə başqa dillərdən gəlmişdir... (N.Məmmədov, A.Axundov); **İSTİLAH** Fars dilinin təsiri sayəsində türk *istilahlarını* itirib, fars *istilahlarını* işlətməyə cəhd göstərmişdi (Ə.Haqverdiyev).

termometr *bax* hərarətölçən

TERROR [Rüstəm bəy:] Mənim eşitdiyimə görə, – dedi, Ağaboyin Qafqazdan getməsinin səbəbi "Difai" məsələsi olmuş, çünki "Difai" *terror* gücü ilə zənginlərdən pul tələb etməyə başlamışdı (Cəmənzəminli); **TƏDHİŞ** (*köhn.*).

TERRORÇU, QƏSDÇİ, TERRORİST, TƏDHİŞÇİ

TERRORÇULUQ, QƏSDÇİLİK, TƏDHİŞÇİLİK

terrorist *bax* terrorçu

teyf *bax* kabus

tez *bax* ölüstü, tocili

TEZDƏN, ERKƏN Kənddə səhər *erkən* oyanmağa adət etmiş Çiçək, Neft Daşlarında da *tezdən* durdu (Ə.Qasımov); **ERTƏ(DƏN)** Sübh *ertə* oyanardı qarı; Durğuzar idi hamı xidmətkarı (A.Səhhət); **OBAŞDAN** Elə bil, səhər *obaşdan* işə getməyəcək (Ə.Qasımov); **SÜBHDƏN** [Aytəmiz:] Anamla *sübhdən* oyanıb həyəti süpürür, gülləro su vermişdik (Ə.Qasımov); **ALAQARANLIQ** (*bax*).

TEZLİKLƏ [Şahbaz:] Qəm etmə, yaran yüngül yaradır. *Tezliklə* sağalarsan.. (S.S.Axundov); **BİR AZDAN** *Bir azdan*.. qayalıqların başı qıpqırmızı işığa qərq oldu (S.Rəhimov); **ƏNQƏRİB** Vaqifin ağlına, kamalına, şir danışıqlarına bənd olub həmişəlik yanında saxlayıb, *anqərib* vəzirlik mənsəbini ona verir (Ə.Haqverdiyev); **TEZ BİR ZAMANDA, YAXIN GÜNLƏRDƏ, YAXIN ZAMANDA.**

TEZ-TEZ Əmi bir az tənəffüs edək, deyə Nərgiz *tez-tez* otaqdan çıxırdı (S.S.Axundov); **İTİ-İTİ** Tramvay sürətini artırdıqca [Tahirin] də fikri *iti-iti* işləməyə başlayırdı (M.Hüseyn); **YEYİN-YEYİN** İkisi də qoşuldular tez xızəyə; Başladılar *yeyin-yeyin* yerimoyo.. (M.Rzaquluzadə); **SÜRƏTLƏ** (*bax*).

təamxana *bax* yeməkxana

təb *bax* **1.** ilham; **2.** xasiyyət

təbabət *bax* **1.** tibb; **2.** hakimlik

təbəə *bax* vətəndaş

təbəqə *bax* **1.** silk; **2.** qat 1

TƏBƏSSÜM [Mahirənin] qaşqabağı sallanmışdı, dodaqlarını və gözlərini bəzəyən *təbəssüm* yox olmışdu (Y.Şirvan); **GÜLÜMSƏMƏ** Burnaşov gülümsədi. Bu *gülümsəmə* onun həmin şərtə razı olmadığını aşkar büruzə verdi (Cəmənzəminli); **QIMIŞIQ** Lakin onun gözündə sevinc dolu bir işıq; Rəngsiz dodaqlarında mehriban bir *qımışıq* (R.Rza); **GÜLÜMSÜNMƏ.**

təbib *bax* həkim I

təbiblik *bax* həkimlik

I. TƏBİƏT, NATURA [Yavər:] Qoyun *təbiət* özü sizin həkiminiz olsun, latınlar deyərdi: *natura* sanat mədikus-kurat yəni təbiət müalicə edir, təbabət müşahidə (M.İbrahimov).

2. təbiət *bax* xasiyyət

I. TƏBİİ, ƏSİL, HƏQİQİ (*sünü əksi*), **NATURAL**

2. təbii *bax* fitri

3. təbii *bax* normal

4. təbii *bax* şübhəsiz 2

TƏBİİ O biri gün şəhərin məhəllələrində şeypur çalınıb, *təbil* vuruldu (Cəmənzəminli); **BARABAN** Həvəskarlar oyanıb qurtardıqdan sonra orkestrin *baraban* çalanını ortaya çıxartdılar (M.Hüseyn); **TİMPAN** (*tar.*).

TƏBİLÇİ, BARABANÇI, TƏBİLÇALAN

TƏBLİĞATÇI *Təbliğatçı* qadın Zeynəbi bu cür öyrədirdi (Qantəmir); **MÜBƏLLİĞ** [Ocaqqulu:] ..Hər zaman sənin silahdan da ötkəm olan *mühəlliğ* dilin rəvandır (S.Rəhimov).

I. TƏBRİK [Qulamrza:] Bu gün hər yerdə *təbriklə* qarşılaşmışam (Cəmənzəminli); **GÖZAYDINLIĞI** [Qunural.] Biz ki evimizə çatdıq, qohum-qardaş, qonşular xəbər tutub *gözaydınlığa* gəldilər (A.Şaiq); **MÜBARƏKBADLIQ** Sizin toyunuzun *mübarəkbadlığı* da doğma övladlarımızın xeyir işi kimi bizə xoşdur (Mir Cəlal).

2. təbrik *bax* salam 2

təcavüz *bax* **1.** hücum; **2.** zorakılıq

TƏCAVÜZKAR, QƏSBKAR, TƏCAVÜZÇÜ

TƏCAVÜZKARLIQ, QƏSBKARLIQ, TƏCAVÜZÇÜLÜK

TƏCİLİ (*məxsusi məmularda*) Düz buyurursan, usta, dedim. Tez olun, yığışın gedək, *tacili* tədbir görək (M.Hüseyn); **ƏLİMYANDI** Vəhşiə Muxtar gün batandan sonra Hindarxma çatanda eşitdilər ki, İbrahim bəy dərgəh *əlimyandıda* axtarır (Ə.Vəliyev). **TƏLƏSİK** Bunun iki səbəbi vardı. Biri o idi ki, yığıncağımız çox *tələsik* və səsli-küylü olmuşdu, ikinci də Səfa ilə bu barədə çox danışmışıq (M.İbrahimov); **DƏRHAL, FÖVRƏN, FÖVRİ, O SAAT, TEZ, TƏXİRSİZ** (*bax*)

1. TƏCRÜBƏ (*elmi təcrübə, sınaq və s.*) [Təğrul:] Srağanın *təcrübə* aparır, mən də baxıram (C.Cabbarlı); **EKSPERİMENT** [Professor:] Bu *eksperimenti* mütləq bir də keçirmək lazımdır (H.Abbaszadə); **SINAQ** (*bax*)

2. TƏCRÜBƏ Dar *təcrübəmizdən* danış. (M.İbrahimov); **SƏRİŞTƏ** [Zübeyda:] Ticarətdə *sərüştəsi* var, dövləti var (M.F.Axundzadə).

3. TƏCRÜBƏ, PRAKTİKA Bizim Müdhət sizin şəhərə *praktikaya* gəlir (C.Məmmədquluzadə)

TƏCRÜBƏLİ (*təcrübəsi olan adam*) [Vəliş:] *Təcrübəli* adamın səhvi az olur (Ə.Vəliyev); **BİŞKİN** Pirəli xeyli *bişkin*, Ehtiyatlı adamdı (M.Rəhim); **BİŞMİŞ** Amma Mursəl *bişmış* adam idi (Anar); **KAMİL** Maşallah, nə yaxşı qabilsən. Bağçabanlıqda xeyli *kamilsən* (A.Səhhət), **PRAKTİK** Nalbənd Məşədi Qulu bir *praktik* kişi olduğu üçün arvadına deyərdi (T.Ş.Simurğ); **SƏRİŞTƏLİ.**

TƏCRÜBƏSİZ, NAŞI (*bax*), **SƏRİŞTƏSİZ**

TƏCRÜBƏSİZLİK, NAŞILIQ (*bax*), **SƏRİŞTƏSİZLİK**

tədarük *bax* ehtiyat

tədavi *bax* müalicə

TƏDBİR [Mahmud bəy:] İnan, baş tutarsa qurduğum *tədbir*. Adam sayılarsan, oğlino var bir (S.Rüstəm); **BİNAGÖZARLIQ** (*köhn.*) [Aslan bəy:] Son dürüst arxayın ol və oğlunun barəsində *binagözarlıq* no tövr sənin kefin istəsə.. (N.Vəzirov); **ƏLAC** Der: Qanda hulum *əlacım*, cy yar? Kimdən yeto ehtiyacım, cy yar? (Xətayi); **ÇARƏ, ÇIXIŞ YOLU, ƏNCAM.**

tədhiş *bax* terror

tədhişçi *bax* terrorçu

tədhişçilik *bax* terrorçuluq

TƏDRİCƏN .ciddi iztirablardan sonra Obiş *tədricən* öz mühakimosini itirmək üzrə idi (S.Rəhimov); **TƏDRİCİ** [Gülnisə:] İstəsəm bu saat hər ikisini evdən çıxarram, amma iş *tədrici* lazımdır (C.Cabbarlı); **TƏDRİCLƏ** [Səlimə:] Və onların sayı *tədricl*ə artırılır (İ.Əfəndiyev); **YAVAŞ-YAVAŞ** Əlbəttə, bu hisslər onun ürəyində anadangəlmə deyildi Birdən-birə yox, *yavaş-yavaş*, tədricllə böyümüş, artmışdı (M.İbrahimov).

tədricllə *bax* tədricən

TƏDRİS Atamın özünəməxsus bir *tədris* üsulu var idi (Çəmənzəminli), **TƏLİM** Vah.. bu imiş dərsi-üsuli-cədid?! Yox...x! Yox...x! Oğul, məktəbi-üsyandı bu! Molla deyil bundakı *təlim* edən! (M.Ə.Sabir); **DƏRS** (*bax*).

TƏƏCCÜBLƏNDİRMƏK [İnci:] Sizin kimi mədəni adamın ağzından belə sözlər eşitmək məni *təəccübləndirir* (S.Rəhman); **MÜTƏHƏYYİR ELƏMƏK/ETMƏK** Bu sözlə bizi lap *mütəhəyyir elədi* (C.Məmmədquluzadə), **HEYRƏTLƏNDİRMƏK, HEYRƏTƏ SALMAQ.**

TƏƏCCÜBLƏNMƏK Ceyran tez gəldi Rəfiqəsini belə həyəcanlı görüb *təəccübləndi* (X.Həsilova); **HEYRƏTLƏNMƏK** [Bahadur:] Məni hara aparırsan? - *heyrətləndi* (R.İbrahimov); **TƏƏCCÜB ETMƏK. ELƏMƏK.**

təarrüz *bax* hücum

təassüf *bax* 1. qeyrətkeş; 2. namus.

təəssübçü *bax* təəssübkeş

1. TƏƏSSÜBKEŞ [I.Çəlik:] Göydəki bir tanrı bilir ki, mən necə *təəssübkeşəm*, özüm də bu qapıdakı sarı ağacı kimi nə təhər dözüm? (S.Rəhimov); **FANATİK** Onun ["Molla Nəsrəddin" jurnalı] ünvanına Qarabağ bəyləri və Dağıstan *fanatikləri* hədəli məktublar göndərirdilər (Anar); **MÜTƏƏSSİB** Ana *müəssib* deyil, nikbindir (Çəmənzəminli); **TƏƏSSÜBÇÜ.**

2. təəssübkeş *bax* qeyrətkeş

1. TƏƏSSÜBKEŞLİK, FANATİZM, MÜTƏƏSSİBLİK

2. təəssübkeşlik *bax* qeyrətkeşlik

TƏƏSSÜF, ƏFSUS (*bax*), **HEYF**

TƏƏSSÜRAT Ərəbir silinir izin şimaldan; Çoşqun çaya dönür *təəssüratın* (M.Rəhim); **İNTİBA** Lakin bu yalnız ilk *intibadır* (M.Hüseyn).

TƏFAVÜT [Porviz xan:] Bir də siz eonəb nə üçün ağa ilə nökəra *təfavüt* qoymursunuz? (M.S.Ordubadi); **FƏRQ** Fəqət ikisinin məhəbbətində bir az *fərq* var idi (N.Nərimanov).

təfsilan *bax* hərtərəfli; ətraflı

təfsilli *bax* ətraflı

təfsir *bax* izah

təftiş *bax* nəzarət

təftişçi *bax* 1. nəzarətçi 1; 2. müfəttiş

təhdid *bax* 1. hədə; 2. qorxu

təhəmmül *bax* səbir I

təhər *bax* üsul

TƏHLİL, ANALİZ Şəmxor mənfəkuma goldikdə buranın torpağına gərək diqqət edək və bu torpaqdan bir az nümunə götürək və coğrafi, tarixi laboratoriyada o torpağın *təhlilini* mənşəli olaq görək bizim bu *analiziniz* nəyi göstərir və nə nəticə verir (C.Məmmədquluzadə).

TƏHLÜKƏ [Xaco:] Padşah, nə qədər ki, onlar sağdır, sizi *təhlükə* gözləyir (A.Şaiq); **XATA** (*dan.*) [Kondilordən biri:] Əgər əlimizdən *xata* da çıxsa, biz elə əlumorik ki, bir yad adam bizim işimizdən xəbərdar olmasın (C.Məmmədquluzadə); **XƏTƏR** Yaxşı ki, yolda xətər təxunmayıb (X.Həsilova); **UÇURUM** Yolunda zülmət var, *uçurumlar* var (Ə.Cavad); **VƏXAMƏT** (*köhn.*) [Sitaro:] Gün-gündən halım xoşhi-*vəxamət* edir (A.Şaiq); **VƏRTƏ** Boz at, səni sər tövlədə bağlaram; Əgər bizi bu *vərtədən* qurtarsan ("Qaçaq Nəbi"); **XATA-BALA, FACİƏ** (*bax*), **QƏZA** (*bax*).

TƏHLÜKƏLİ (*qorxusu olan, təhlükəli olan*) Onda bir arxayınlıq hasil olardı. Çünki *təhlükəli* bir keçmişdi (M.İbrahimov); **XATAKAR** Lakin çin nəzirləri, krallığının yaxın adamları – acı meyvəli əzman ağacını bu acı rişələri öz mövqelərini saxlamaq və onlar üçün əlverişli olan dövlət üsulunun toxunulmazlığını qorumaq məqsədilə imperatriçənin anadırmağa başladılar ki, *xatakar* şeytan onun oğlunu yoldan çıxartmışdır.. (C.Məmmədquluzadə); **XATALI** Görünür mən də nahaq yerə belə *xatalı* işə boyun qoymuşam (M.İbrahimov); **XƏTƏRLİ** [Porviz:] Lakin toyuq-cücə olan yerdə bu *xətərlidir*, ona görə də başqa tədbirlərə əl atırlar (M.İbrahimov); **XƏTƏRNAK** Qeybəli belə bir şübhəyə görə təfsilatı bilmək, bu şübhəli, *xətərnak* Tavakalı olduğu kimi görmək məqsədi ilə öz sorğu-sualından qalmırdı (S.Rəhimov).

TƏHİRİK (*sözlə və ya başqa şüurlandırıcı vasitələrlə birini bir iş görməyə vadar etmə, söyq etmə*) Lakin heç bir sənət insanı oxlaqın *təhrikindən* və oqidələrin təsirindən qurtara bilməz (M.İbrahimov); **TƏŞVİQ** Klassiklərimizin yaradıcılığı üzərində uzun illər tədqiqat aparmış akademik H.Araslı, görkəmli alim Ə.Seyidzadə, filoloji elmlər doktoru M.Quluzadə və başqalarının Nəsimiyə, onun poeziyasına, fəlsəfi görüşünə həsr edilmiş məqalə və kitabları ədəbiyyatşünaslığımızda gərəkli səhifələr kimi, Nəsimi irsinin təhlil-tədqiq və *təşviqində* mühüm töhfələrdir (R.Rza).

təhrirî *bax* yazılı

I. TƏHSİL, MAARİF, SAVAD

2. təhsil *bax* dərs

təxəllüs *bax* ləqəb

təxəyyül *bax* xəyal I

TƏXİRSİZ Fəxrəddin, olahəzrətin bu şiddətli suallından heç də özünü itirmədi, çox *təxirsiz* bir surətdə verib dedi. . (M.S.Ordubadi). **BİLATƏXİR** [ərəb. bəy:] Təvəqqe elavirəm, *bilatəxir* təşrif aparasız (N.Vəzirov). **DƏRHAL, İSTİ-İSTİ.**

təxminən *bax* təqribən

təxt-rəvan *bax* kəcavə

I tək *bax* 1. təkcə; 2. yalnız

II tək *bax* dib

təkanlamaq *bax* itələmək I

TƏKCƏ, ANCAQ, BİR. BİRCƏ, TƏK, YALNIZ, YEGANƏ

təkallahlıq *bax* münəvvərizm

təkə *bax* dibir

təkəbbür *bax* 1. mənəmlik, 2. lovğalıq

təkəbbürlənmək *bax* lovğalanmaq

təkəbbürlü *bax* lovğa

təkəbbürlülük *bax* lovğalıq

TƏKƏR (*tez.*) Muncuqlanır, düzülür; soldatın alnında tər. Yerdən qopmayır *təkər* (R.Rza). **ÇARX** Qatar Biləcəri stansiyasından Bakıya hərəkət etdiyi zaman parovozun verdiyi fit, *çarxların* taqqıltısı onun qulaqlarında ən ahəngdar bir musiqi kimi səslənirdi (A.Şaiq)

təkəş *bax* odabaz

TƏKİD Tellonun *təkidinə*. Alonun acıqlanmasına baxmayaraq, Gülsənəm özünü kənara çəkib dayandı (S.Rəhimov); **İSRAR** Ananın *israrına* baxmayaraq on gün evdən çölə çıxmadı (Çəmənzəminli)

təklik *bax* tənhalıq, yalqızlıq; birlik 2

TƏKNƏ (*xəmir yoğurmaq üçün işlədilən dərin ırı qab*) Telli durub *təknədən* bir təndir çörəyi çıxartdı (Çəmənzəminli); **TABAQ** Həmid yağlı barmaqlarını *tabağın* üstünə salınmış qar kimi ağ döşmala sıldı (H.Abbaszadə)

təkrar *bax* təzədən

I TƏKYƏ Odur ki, hər bir təya, təziyəyə, *təkyəyə* adam çağırmaq lazım olsa, bunu da Hacı Tağıya tapşırırlar (Ə.Haqverdiyev). **ZAVİYƏ** [ərəb.] *zaviyələrə* gedər, rahiblərin həyatını öyrənməyə çalışardı (Çəmənzəminli)

II təkyə *bax* 1. söykənəcək; 2. məhəccər

təqaüd *bax* 1. pensiya; 2. stipendiya

təqaüdçü *bax* pensiyaçı

təqaza *bax* tələbat

TƏQRİBƏN *Təqribən* 200 il bundan əvvəl (1760-cı il) Ağa Məhəmməd şah Qacar (1742–1797) İran taxt-tacına sahib olan kimi iyirmi minədən artıq əhalisi olmayan Tehranı özünə paytaxt seçdi (M.Hüseyn); **TƏXMİNƏN** Aradan *təxminən* bir saat keçmiş günəşin son zərrələri üfüqdən qaib olduqda, qızıl inək darvazanın ağzında elə bir böyürtü salır ki, sanki imdad bəkləyən bir gəmi bağırır (S.S.Axundov); **TƏXMİNİ OLARAQ, TƏQRİBİ OLARAQ.**

təqsir *bax* günah

təqsirkar *bax* günahkar I: təqsirli

təqsirləndirmək *bax* günahlandırmaq

TƏQSİRLİ, GÜNAHKAR (*bax*), **TƏQSİRKAR**

TƏQSİRNAMƏ, İTTİHAMNAMƏ

təqsirsiz *bax* günahsız

təqsirsizlik *bax* günahsızlıq

TƏQVİM O, qarşısındakı *təqvimə* baxıb olavə etdi, bu gün ayın iyirmisidir (Ə.Qasımov); **KALENDAR** Divarımdan asılan *kalendardan* hər gecə; Bir döyüş və bir zəfər yarpağını cırıram (S.Rüstəm).

təlaş *bax* təşviş

təlatümlü *bax* coşqun I

I TƏLƏ (Parviz:] Atamın göstərdiyi kimi *tələ* düzəltdik (M.İbrahimov); **CƏLƏ** Sərçə tutmaq üçün heç *cələ* də lazım gəlmirdi (S.S.Axundov); **ÇƏRTMƏ** *Çərtmələ* düşdü alaqanad quşu; Çərtmə o saat elədi bənd quşu (R.Əfəndiyev); **DAM** (*Al şəc.*) Kimsə məni aldadamaz *dam* ilə (R.Əfəndiyev); **DUZAQ** Tülkü iki dəfə *duzağa* düşmüz (Atalar sözü). **TOR** Bu sözü ağızda deyarkən, sonra; Qoftadan olub düşdü göyərçin *tora* (R.Əfəndiyev)

2. tələ *bax* hiylə

TƏLƏBAT, EHTİYAC [Şəkir.] Bildilər ki, bir şeyə *ehtiyacı* var, xahişsiz-filansız düzəldilər (M.İbrahimov); **HACƏT** Sara cavabında; Cihaza nə *hacət*, sənin eşqini mən öz qəlbimlə ölçə bilərəm" - deyirdi (A.Şaiq); **İCAB(ATİYYƏT)** Lisanı zamanın *icabatiyyatından* olaraq əksi-sinif şairlərinin lisanı olmaqla bərabər, mənadakı qüvvət, həkayədəki "icad və hərəkət", hər şəxsi təbii lisanı ilə danışdırmaq, söylədikləri sözləri və eşitdikləri hərəkətləri ilə onun bütün övsafiqarqosini göstərərək bir tip yaratda bilmək çox az sənətkara nəsib olmuş nemətlərdəndir (A.Şaiq); **İQTİZA** Hala məgər *iqtizayi* dövran; Oldur ki, ola o gənc pünhan (Füzuli); **İSTƏK** Mədinənin bu *istəyinə* baxmayaraq, nə Rəsim təlasir, nə də Yavər onu buraxmaq istəyirdi (M.İbrahimov); **TƏQAZA** [Məstəli şah:] Əvvələn, o səbəbə ki, mən buyururam, ikinci o səbəbə ki, axmaqdırlar və təbiətlərinin *təqazasıdır* (M.F.Axundzadə); **İDDİA, TƏLƏB.**

TƏLƏBƏ (*ali və texnikumda oxuyan adam*) Əhməd *tələbə* vaxtı qruplarında olan yoldaşlarından heç nə ilə seçilmirdi (H.Abbaszadə); **STUDENT** (*köhn.*) *Studentik*, meyiçib məst olanq; Hər gecə bir qıza pabəst olanq (A.Suhhot); **TALİBƏ** (*qız tələbə*).

1. TƏLƏBKAR (*çox ciddi və tələbkar olan*) [Cövdət:] [Əkinçizadə] lakin çox *tələbkardır;* istəyir ki, dissertasiyanı sanballı çıxsın (H.Abbaszadə); **CİDDİ** [Vahid:] Anam çox sərt, *ciddi* idi (B.Bayramov); **ZƏBİTƏLİ** Qız da nə isə başqa milis işçilərindən bir az seçilən bu *zabitəli* oğlana baxıb gülümsündü (H.Seyidbəyli).

2. tələbkar *bax* iddiaçı

tələfat *bax* ölüm

TƏLƏFFÜZ (*dılç.*) (*səsləri ağız vasitəsi ilə söz şəklinə salma, sözü demə tərzi*) Orta sıra səslilərinin *tələffüzü* zamanı dilin ön və arxa hissəsi sərt damağa doğru qalxır (N.Məmmədov, A.Axundov); **İNTONASİYA** *İntonasiya* cümlələrdə o qədər incə emosional münasibətlər yaradır ki, heç bir formal qrammatik vasitə həmin münasibətlərə o şəkildə yarada bilməz (Ə.Abdullayev, Y.Seyidov, A.Həsənov); **DİKSİYA.**

TƏLƏSİK Muzdur Vəli *tələsik* qapıdan çıxdı, qaranlığın içində itdi (M.İbrahimov); **ATÜSTÜ** *Atüstü* olsa da qısa bir söhbət. Dönür unudulmaz bir xatirəyə (S.Vurğun); **AYAQÜSTÜ** [Borbərzadə:] *Ayaqüstü* bura baş çəkib evə qayıtdım (S.Rəhman); **DABANBASA** Sənəm, sənəmi gəldin? *Dabanbasamı* gəldin? (A.Şaiq); **DABANBASARAQ** Kimi evə yüyürdü, kimi də *dabanbasaraq* küçəyə qaçırdı (S.Şamilov); **ƏLÜSTÜ** Bu cavabı verib, Məhəmmədhəsən əmi *əlüstü* getdi həyətə (C.Məmmədquluzadə); **DARMACAL** (*dan.*) (*çox tələsik*); **TƏCİLİ** (*bax*).

təlx *bax* acı

təlxək *bax* həqqabaz I

təlxəklik *bax* həqqabazlıq I

1. təlim *bax* tədris

2. təlim *bax* məşq

TƏLİMAT Müəllimlər onu məhəbbətlə qarşıladılar, Xasayə lazım olan *təlimatı* verdilər (A.Şaiq); **DƏSTUR** (*köhn.*) Sulduz xan konsuldan və Sərdar Rəşidin aldığı *dəstura* görə, müharibə zamanı Helminin dostəsini arxadan vuracaq.. (M.S.Ordubadi); **DƏSTURÜLƏMƏL** (*köhn.*) Xavəmisə gah bayıra çıxır, gah evə daxil olurdu və işə məşğul olan arvadların söhbətində ara-sıra iştirak edir və bəzən onlara *dəsturüləməl* verirdi (T.Ş.Simurğ); **GÖSTƏRİŞ** [Əbülhəsənov:] Tolimatda, *göstərişdə* ayn şeylər də yazılıb (Ə.Vəliyev); **TƏLİMNAMƏ** Direktor zəngi basıb, hesabdardan *təlimnaməni* istədi (Mir Cəlal).

təlimnamə *bax* təlimat

təll *bax* tono I

TƏMAS (*qarşılıqlı münasibət*) Elsevərin halı pisləşdi. O, Adilənin *təmasından* daha da həyəcanlandı (Ə.Qasımov); **MƏHƏBBƏT** Tə Kərbəlayı Həzər ölən günə kimi bu rəfiqələrin *məhəbbəti* və rəfaqəti bir tük qədəri də pozulmadı (C.Məmmədquluzadə); **ÜNSİYYƏT** *Ünsiyyət* istəyən yolunu tapar; Məsləhət bilməz, olarıq çapar (M.Rəhim)

təmaddün *bax* mədəniyyət

təmsil *bax* bünövrə

təmsəllüq *bax* yaltaqlıq

təmənna *bax* arzu, xahiş
təməssük *bax* veksel
I. TƏMİNAT, MADDİ VƏSAİT, YARDIM
2. təminat *bax* zəmanət
I. TƏMİZ, PAK (*müxtəlif mənalarda*) Forman gözəl, qoçaq, iş bacaran və şəhərin cavanları arasında sayılan, yoldaşlıqda möhkəm, dost yolunda var-yoxundan keçən və atası kimi *təmiz, pak* qəlb bir oğlan idi (Ə.Haqverdiyev). **I. ARİ** (*köhn.*) [Nazir:] ..adamın Allahı var, pis deyil, gül kimi təmiz uşaqdır, aydan *ari*, sudan duru (Anar); **ASİMANİ** (*göy kimi təmiz*) [Qətibə:] Çünki şər məhiyyətcə qeyd etdiyim *asimani* və nümunəvi kişilərdəndir (M.S.Ordubadi); **LƏKƏSİZ** İndi mənim seçim bənzər bir *ləkəsiz* aynaya, Öz eybini görər gənclik yaxşı baxsa oraya (S.Rüstəm); **MÜQƏDDƏS** (*məc.*) Coşdu könlümdə *müqəddəs* əməlim (S.Rüstəm); **NƏCİB** (*məc.*) Bəsləyirəm mən səni *nəcib* əməllərimlə (S.Rüstəm). **PAKİZƏ** Aldanma, fəqirin olamaz oğlu, zəkası; Çün yoxdur onun sən kimi *pakizə* libası (M.Ə.Sabir); **SAF** Uca yaşıl dağların soyuq və *saf* bulaqlarından içən bu adam üroyindəki kədərin tütəyin canlı dili ilə aləmə yaymaq istəyirdi (S.Rəhimov).
2. təmiz *bax* səliqəli
3. təmiz *bax* ülvi 2
4. təmiz *bax* xalis 1
I. TƏMİZLİK (*müxtəlif mənalarda*) Etiraf - cəsarət, etiraf hünər; Etiraf - *təmizlik* paklıq, ucalıq' (B.Vahabzadə); **PAKLIQ** [Mirzə Mahmud:] "Yanıram, tövbə və istiğfar elayirəm, keçmişki *paklığımı* geri qaytara bilmirəm " (Ç.Məmmədzamanlı); **MÜQƏDDƏSLİK, SAFLIQ.**
2. təmizlik *bax* səliqəlilik
I. TƏMİZLƏMƏK Bir yanda da bəzilərn tüfəngini silib *təmizləyir*, bəzilərn də tüfənglərini başlarının altına qoyub uzanmışdı (S.Rəhimov). **PAK ELƏMƏK/ETMƏK** Məsumə hər şeyi ikiqat böyüdən eynəyinin altından baxıb dünyanın içindəki silifi, xırdaca daşları aydın görür, diqqətlə arıtlayırdı (B.Bayramov); **TUMARLAMAQ** [Vahid:] O yeno də makinadan ol çoko bilmir, hey ora-burasını *tumarlayırdı* (B.Bayramov).
2. TƏMİZLƏMƏK Gülobtin hücnın otağını *təmizləyib* qurtaran kimi xanım ona tapşırıq verdi... (M.İbrahimov); **SİL-SÜPÜR ELƏMƏK/ETMƏK** [Qondab] Sobanı söküdüm, atam öləndən bori bağlı qalan otağın qurumunu aldım, *sil-süpür elədim* (B.Bayramov); **SAHMANLAMAQ, SƏLİQƏ YARATMAQ.**
təmizürəkli *bax* saffürəkli
təmkin *bax* **1.** vüqar; **2.** sobir 1
təmkinli *bax* **1.** vüqarlı; **2.** ciddi; **3.** sobirli
təmkinsiz *bax* sobirsiz
təmsil *bax* **1.** təşbeh; **2.** dram
təmsilat *bax* dram
təmtəraq *bax* dəbdəbə
təmtəraqlı *bax* dəbdəbəli
I tən *bax* bərabər **1, 2**
II tən *bax* bədən
tənbeh *bax* **1.** məzəmmət, danlaq; **2.** cəza
TƏNBƏKİ [Tağı:] İlanın zəhərindən başqaları öldüyü halda, ilan özü *tənbəkinin* qırıntısından zəhərlənib tələf olur (S.S.Axundov); **TÜTÜN** [Balaca:] Qabaqlar *tütün*, tənbəki iyindən zəhləm gedirdi, indi qəlyan olimdən düşmür (H.Abbaszadə); **MAXORKA** Hamid axşamlar ya Volqanın sahilində olur, ya da evlərinin qonşarında yığışıb *maxorka* fışqırda-fışqırda domino oynayan qonşu kişilərə tamaşa eləyirdi (H.Abbaszadə).
TƏNBƏL Çox yatma, dur, a *tənbəl*; Yatsan olar iş əngəl (A.Səhhət); **ATİL** (*köhn.*) Xatirindən sil o mövhumatı; Ki, edibdir səni *atil* (A.Səhhət); **ƏRİNCƏK** Şişman memur uzun bir sükutdan sonra *ərincək* haldı ağır-ağır sözə başladı (M.Hüseyn); **KAHAL** (*dan.*) [Qaragöz:] Elə bilirsiniz ki, müalicə işinə təkcə siz *kahalsınız* (Mir Cəlal); **KÜR.**
TƏNBƏLLİK [Prokuror:] Görünür hələ *tənbəllikdən* yaxamızı qurtara bilməmişik (B.Bayramov); **ƏTALƏT** [Firəngiz:] Bu *atalət* heç vaxt özbaşına əl çəkib getməz (B.Bayramov); **KAHALLIQ** Demə ferraşların *kahallığından* yolda dəstəqların biri əkilibmiş (M.N.lot.); **ATİLLİK, ƏRİNCƏKLİK.**

təndürüst *bax* sağlam
tənə *bax* danlaq, məzəmmət
tənələmək *bax* məzəmmətləmək
tənəffür *bax* nifrət 1
I. TƏNƏFFÜS, NƏFƏSALMA, NƏFƏSVERMƏ
2. tənəffüs *bax* fasilə
tənək *bax* meyxo
tənəkqurdu *bax* meyxoqurdu
tənəzzöh *bax* səyahət
təng *bax* dar 3
TƏNGNƏFƏSLİK (*tib.*), **ASTMA, SİNƏGİR, SİNƏGİRLİK**
I. TƏNHA Burda bir dalğalardı; Bir də *tənha* qayalar (Ə.Cəmil); **KİMSƏSİZ** Səməd.. *kimsəsiz* tarlalara baxdıqca üroyi sıxılırdı (İ.Hüseynov); **ADAMSIZ.**
2. tənha *bax* yalqız
TƏNHALIQ Burada bu *tənhalıq* içində də qara gözlər onu təqib edirdi (M.Hüseyn); **TƏKLİK** [Qoca:] *Təklik* yaman dərdli, Həmid, Allah heç bəndəsinə qismət eləməsin (H.Abbaszadə); **VƏHDƏT** Vadiyi-*vəhdət* həqiqətdə məqami-eşqdir (Füzuli); **YALQIZLIQ** [Tamarin:] Çünki mən bu nəğməni dinlərkən öz *yalqızlığımı* xatırlayıb sıxılıram (M.Hüseyn); **VƏHŞƏT.**
TƏNQİDÇİ Həmin bu məşhur *tənqidçi*, uzun müddət Səhrinin yazdığı əsərləri dinləyənlər üzünə həsrət qoydu... (M.Hüseyn); **MÜNƏQQİD** (*köhn.*) Böyük rus *münəqqidi* və filosofu Belinski deyərdi ki, natiradan yazmaq azdır və hər natiradan yazılan əsər sənət əsəri olmur... (M.İbrahimov).
TƏNLİK (*riyaz.*) Xətti *tənliklər* sistemini həll edib, araşdırmaq üçün ali cəbrdə matrislər və determinantlar nəzəriyyəsindən geniş istifadə edilir (M.Əkbərov); **MÜADİLƏ** Ali dərəcəli *müadilələrin* qrafik vasitələrlə həll yollarını burı əlavə edib xüsusi cədvəllər hazırlayaraq bu kitabı xeyli təkmilləşdirdi (M.İbrahimov).
tənəkə *bax* **1.** dəbdəbə; bayram **1; 2.** qələbə
tənəkəli *bax* dəbdəbəli
tənəmənd *bax* boy-buxunlu
tənəzif *bax* cuna
I. TƏPƏ Xoşə üçün *təpəsində* qar olur; Hər cür çiçək açır laləzar olur... (Aşıq Ələsgər); **BAŞ** Elə ki çən göldı qaraldı qaşı; Dumana qərq oldu dağların *başı* (Aşıq Ələsgər); **KƏLLƏ** Ay get-gedə qərşıdakı uca dağın *kəlləsinə* sancılıb gizlənməyə başlayırdı (H.Nəzərli); **TƏLL** (*ərəb.*) [Cəfərqulu xan:] Qardaş, buyur bu *təllin* üstünə çıx (Ə.Haqverdiyev); **ZİRVƏ** Dağsan ucadan-uca; Qurtallar uça-uça; Süzüb *zirvənə* qonmaz (M.Rəhim); **PİK** (*coğr.*) (*sivrəlmiş dağ zirvəsi*).
2. təpə *bax* baş 1
təpəcik *bax* tirə
təpər *bax* qəyrət 1
təpik *bax* şillaq
təpiklənmək *bax* şillaqlanmaq
I. TƏPİLMƏK, BELLƏNMƏK
2. təpilmək *bax* dürülmək
təpinmək *bax* acıqlanmaq 1; qəzəblənmək 1
I. TƏPİŞDİRMƏK, DOLDURMAQ (*ələ basaraq*)
2. təpişdirmək *bax* yemək 1
təpişmək *bax* girmək 1
I TƏPMƏK, BELLƏMƏK
II təpmək *bax* soxmaq
I TƏR, SU (*bədəndən axan su*)
II tər *bax* tozo
tərənə *bax* malını
I. TƏRBİYƏ [Canpolad:] Çünki bu həyatın içərisində *tərbiyə* tapmış xalqı istismar etmək üçün çox çətindir (M.S.Ordubadi); **ƏDƏB** Hörəkdə olur *ədəb* məlum; Qövlü göflardan olur məlhum (S.Ə.Şirvani); **NƏZAKƏT** Qayğı və nəzakət içərisində böyümiş zəif bədən ağır işlərə davam etmədi (T.Ş.Simuğ); **QANACAQ** (*bax*). **MƏRİFƏT.**
2. tərbiyə *bax* oxlaq
TƏRBİYƏÇİ Ağıllı söz kəsəndən bəri ana nəvazişini *tərbiyəçilərdə* gördü... Budaq... ata və ana huqqında düşünürdü (Ə.Vəliyev).

DAYƏ Odur ki, Ağabəyim səhərdən *dayəsindən* ayrılmamışdı (Çəmənzəminli); **XOCA** (*köhn.*) [Müəllim:] Birisinin *xocası* siz analar, o birisinin xocası biz müəllimlər (A.Şaiq); **LƏLƏ** (*köhn.*) Hacı Səmsəm, başqa mülkədarlar kimi oğlu üçün *lələ* saxlamırdı (A.Makulu). **MÜRƏBBİ** (*köhn.*) Ehtiyac onun bəsirət, səfalət onun *mürəbbisi*, bədbəxtlik onun nəsibi və həyat yoldaşıdır (M.İbrahimov). **MÜRƏBBİYƏ** (*köhn.*) Agəa xanım bu səs-küyə *mürəbbiyəsindən* izinsiz bayıra çıxdı (S.Ş.Axundov); **UŞAĞABAXAN** [Veysəl:] O *uşağabaxan* arvad buradadır, ya getdi? (B.Bayramov).

TƏRBİYƏLİ, NƏZAKƏTLİ [Balaş:] Halbuki siz deyirsiniz ki, o *tərbiyəlidir, nəzakətlidir* (C.Cabbarlı); **ƏDƏBLİ** Vaqiən Qasım əmi çox *ədəbli* və söz eşidəndi. (C.Məmmədquluzadə); **ƏDİB** (*kl.ed.*) Necə kim bir *ədib*-mümtazın; Dərsi-hikmət odəsi tərbiyədir (M.Ə.Sabir); **AĞILLI** (*məc.*) **ƏXLAQLI, QANACAQLI** (*bax*), **MƏRİFƏTLİ.**

TƏRBİYƏSİZ (*mənfi mənalarda*) Loğalanıb, a qormanış, çox da belə fırıldama; *Tərbiyəsiz* uşaq kimi boy-boşuna hırıldama (M.Ə.Sabir). **BİTƏRBİYƏ** Amma İmamverdi Əmiraslanın oxumayıb belə *bitərbiyə* qalmasından artıq narazı idi (S.S.Axundov); **BİTƏRBİYƏT** Elmimiz kimsəno hünərsizdi; Elmi-*bitərbiyət* səmərəsizdir (S.Ə.Şirvani). **ƏDƏBSİZ** Ey üzü qara, füzul, *ədəbsiz* Heç bildiniz nədir ədəb siz (Xətayi); **ƏXLAQSIZ** Sani sevdiyimi üçün mənə *əxlaqsız* demeyin nəzakətsizlikdir (M.S.Ordubadi). **NƏZAKƏTSİZ** Mən, ilk baxışda *nəzakətsiz* görünən bu sadə insanların yaratdığı xarəqələri gördükcə öz-özümə deyirdim: "Yox, bütün dünyanı bəzəyən onlardır" (M.Hüseyn). **BİƏDƏB, KÜSTAX.**

TƏRBİYƏSİZLİK [Dilbər.] Özgə, özgə, belə sözlər demə *tərbiyəsizlikdir* (C.Cabbarlı). **BİTƏRBİYƏLİK** *Bitərbiyəlikdə* tiflimənəm; Axırda olur səfilü məşum (M.Ə.Sabir). **BİƏDƏBLİK, ƏDƏBSİZLİK, ƏXLAQSIZLIQ, KÜSTAXLIQ, NƏZAKƏTSİZLİK.**

tərcümən *bax* tərcüməçi

TƏRCÜMEYİ-HAL [Qeysər öz-özünə:] Hidayətin *tərcümeyi-halı* oxunacaq, onun pərdəsi açılacaq... (M.Hüseyn); **AVTOBİOQRAFİYA** [Qüdsinin] "Gülüstani-İrəm"o əlavə olaraq yazdığı *avtobioqrafiyasından* görürük ki, Qüdsi şerini divan şəklinə salmaq fikrində imiş, lakin bu iş yarımçıq qalmışdı (Çəmənzəminli). **BİOQRAFİYA.**

TƏRCÜMƏÇİ Son illərdə bizdə bacarıqlı *tərcüməçilər* dostosi yaranmışdır (M.Arif); **DİLMANÇ** (*köhn.*) Nəçarnik onun [Məmmədhəsən əminin] üstünə çıqınıb qovdu kənara və rusca atılanı dedi ki, içəridən *dilmançı* çağırsınlar (C.Məmmədquluzadə); **MÜTƏRCİM** Və saniyən, bir parı olfaz və idarələri qonab mütərcim eyni ilə rusdan türk lisanına tərcümə etmələri ilə əsil məzmunu dəlaşdırıb çətinə salıbdır və bir neçə yerlərdə kəlamdan əsla məna çıxmayıb (F.Köçərli); **TƏRCÜMAN** (*köhn.*) Bilirdi xahişi *tərcüman* yenə; əməl elədimi, istəklərinə (M.Rahim).

tərə *bax* pencər

1. TƏRƏF Örtük altındakı maşınlardan biri səssiz-səmirsiz yerindən torpəndi, dayanmış maşınların sırasından çıxıb tələbəyə *tərəf* yönəldi (Anar); **CƏHƏT** Kiçik bir təfərrüat məsələnin bu qaranlıq *cəhətinə* də işıq saldığından onu sizə bildirməyiləm (M.İbrahimov); **DOĞRU** Yenə də ağır, amma zəhmli addımlarla stoluma yanaşdı, sağ əlini sıraqlı pencəyinin içindən çıxartdı, mənə *doğru* meyilləndi (M.Hüseyn); **SARI** Tələbə bu binaya *sarı* getdi (Anar); **YAN** O yana döndər məni. Bu yana döndər məni; Sol yanım yaralıdır; Sağ *yana* döndər məni ("Xalq məhnisi").

2. tərəf *bax* tərəfdar

TƏRƏFDAR (*birinin tərəfini saxlayan*) Bircə müdirə yaxın və *tərəfdar* hesab olunan mühasib Təhməz nə başını torpatdı, nə dilini (M.İbrahimov); **TƏRƏF** [Fatma xala:]

Kasıbın nəyi var ki, ona *tərəf* olan da ola?! (Ə.Əbülhəsən); **HAVADAR** (*bax*). **TƏRƏFGİR, TƏRƏFKEŞ.**

TƏRƏFDARLIQ, HAVADARLIQ, TƏRƏFGİRLİK, TƏRƏFKEŞLİK

tərəfgir *bax* tərəfdar

tərəfgirlik *bax* tərəfdarlıq

tərəfkeş *bax* tərəfdar

tərəfkeşlik *bax* tərəfdarlıq

tərəhhüm *bax* rəhm

TƏRƏKƏMƏ Bir dəfə minarədən azan verirdi molla; *Tərəkəmə* gedirdi kənd yanındakı yolla (M.Rahim); **KÖÇƏRİ** Din nədir, məscid nədir bilmədi bu *köçəri*; Ömrü çöldə keçərdi uzun illərdən bəri (M.Rahim).

TƏRƏQQİ O kəndin *tərəqqisi* uğrunda, daha varlı, daha mədəni həyat sürməsi uğrunda mübarizə aparmalıdır (Ə.Qasımov); **İNKİŞAF** Xalq təsərrüfatımızın ümumi *inkişafında* yaylaqlarımızın, kurortlarımızın iqtisadi əhəmiyyəti böyükdür (Ə.Vəliyev); **İRƏLİLƏMƏ** Xalq ədəbiyyatının dilində böyük bir *irəliləmə* görünürdü (M.İbrahimov); **İRƏLİLƏYİŞ** Altı ay çəkmədi, məktəbdə böyük bir *irəliləyiş* göründü (Mir Cəlal); **YÜKSƏLİŞ** Dünyada hər kənd *yüksəliş* arar; Varlığın nə ilki, nə axırı var (S.Vurğun).

TƏRƏQQİPƏRVƏR Bu acı həqiqətlərlə üz-üzə gələn Məhərrəm əmi faydalı işlər görmək məqsədi ilə inqilabçı *tərəqqipərvər* ziyalılara yaxınlaşmağa qərar verdi (A.Şaiq); **AÇIQFİKİRLİ** O zəkalı, *açıqfikirli* və cəsarətli bir adam idi (M.İbrahimov); **FİKRİAÇIQ** [Naşad:] Qənşunuz *fikriaçıq* ziyalı bir gəncdir? (S.Hüseyn); **QABAQCIL** Bu mübarizədə *qabaqcıl* fəhlələr də fəal iştirak edirdi (A.Şaiq); **QABAQGÖRƏN** Xalqın bütün açıqfikirli, *qabaqgörən* igid və namuslu oğulları yenilməz inqilabi bayraq altına toplaşaraq, alçaq düşmənlərlə öz mübarizəsini daha artıq gücləndirirdi (H.Sarabski); **MÜTƏRƏQQİ** (*bax*).

TƏRƏZİ Mən meyvəni uşaqların dağıtmasından qorumur, *tərəzidə* meyvə çəkir, atama kömək edərdim (Q.Xəlilov); **MİZAN/MİZAN-TƏRƏZİ** (*din.*) [Dayo:] Qiyamət günü *mizan-tərəzi* qurulacaq, padşahı Allahın hüzurunda gətirəcəkdir, əcr veriləkdə, göyün üzündə o nahəq qan çəkilib gedəcəkdir (Çəmənzəminli); **QAPAN** (*bax*).

TƏRİF [Əsgər:] *Tərifdə* soxavətini məndən əsirgəməyib (H.Abbaszadə); **MƏDH** (*kl.ed.*) Yaxşı tanıyıram Cahangiri mən; Xoşlanmaz heç zaman o *mədhlərdən* (B.Vahabzadə); **VƏSF** (*köhn.*) *Vəsfin* yayılıb məhalə; Maşallah o xətti xalə (Aşıq Ələsgər).

TƏRİFLƏMƏK [Qazalaqçı] Balağanı çox *tərifləli* (H.Abbaszadə), **MƏDH/SƏNA ETMƏK** Nizami zamanının başqa şairləri kimi *mədh* və *sənа etməkdən* çəkinərək şairlik və şerin qədrü qiymətini hər şeydən yüksək tutan bir şair olduğunu sözlərindəki vüqar və ciddiyyət dəlildir (A.Şaiq); **TƏRİF ELƏMƏK/ETMƏK** Bir ingilis xanımı; O gündən hallarda; Onu *tərif eləyir* (M.Rahim); **VƏSF ETMƏK** (*köhn.*) Edər vaiz mükərrər vəsf abi-kövsəri, amma (Q.Zakir); **ÖYMƏK.**

tərif *bax* 1. yol 1; 2. üsul

TƏRİQƏT (*din.*) Didir bir-birini *tərigətlər*, nəsillər (B.Vahabzadə); **SƏKTA.**

tərki-dünya *bax* guşənişin

TƏRLAN (*quş ovlamaq üçün əla öyrədilən ovçu quş*) Səhər irişincə min nöqmə urur; Şahbuzi, *tərlanı* bizim dağların (S.Vurğun); **ALICI QUŞ** Dönüb cəbhəçilər *alıcı quşa*; Atılan güllələr getməyir boşa (M.Rahim); **BAZ** (*kl.ed.*) Dərd şey vardı ovu almış dostino; Bir şahın, bir doğan, bir əspir, bir *baz* (Xətayi).

TƏRPƏNMƏK (*yavaşca tərpənmək*) Qurbanəli boy yerindən heç *tərpənmədi* (C.Məmmədquluzadə), **QIMILDANMAQ** Pişik onun [Məstanın] səsini eşidəndə hər bir şeyi anlayırmış kimi, gözlərini ona zilləyir, yerindən *qımıldanmayırdı* diqqətlə dinləyirdi (M.Hüseyn); **YIRĞALANMAQ** "Savalan" beşik kimi *yırğalanırdı* (H.Abbaszadə); **HƏRƏKƏTƏ GƏLMƏK/BAŞLAMAQ.**

2. tərpənmək *bax* getmək 1
tərs *bax* hoçaq
TƏRSANƏ *Tərsanələr* yanından, işıqlı evlər tükən: Bağ salan, şiş dağlara tunellər, yollar çəkən (M.Rahim). **VERF** Gəmi inşa edən *verf* ilə tanış oldiq (Ə.Sadiq).
1. TƏRSİNƏ Diqqət edib, baxsan əgər dərsinə. Hər sözü təlim eləyir *tərsinə* (M.Ə.Sabir). **BAŞ-AYAQ** Umumi yaşayış evindəki balaca otaqda səhər tezdən yuxudan qalxan cavanlar Cəmillə Tahir bir çarpayıda *baş-ayaq* yatmış gördülər (M.Hüseyn).
2. tərsinə *bax* aksinə
tərtib *bax* 1. tərtibat, 2. nizam 1
1. TƏRTİBAT, TƏRTİB (*tərtib olunma*)
2. tərtibat *bax* kompozisiya
tərz *bax* uslub, üsul
təsək *bax* arağçın
TƏSƏLLİ Hamid Çoşur Abdullanın tutulmasından müəyyən *təsəlli* tapsa da, onu burada görməməyinə təəssüf eləyirdi (H.Abbaszadə). **TƏSƏLLİLİK** Əgər bir nəfər bir çarxdamı, dənizdəmi olsun, boğulub gözdən itsə, bu itiyi tapmaq artıca bir iztirabdır, hətta itiyin axtarış dərdindən xilas olmaq. istər-istəmməz qəmli-kədərli də olsa yenə də bir *təsəllidir* (S.Rəhimov). **OVUNDURMA, TƏSKİN.**
TƏSİSÇİ, BANİ
təskin *bax* təsəlli
təskinlik *bax* təsəlli
təkülah *bax* dəbilqə
TƏSNİFAT Türkiyədə dramaya dair *təsnifat* əncəq Əbülhəmid sultanlığı zamanında aləmə gəlmiş (Ə.Haqverdiyev). **KLASSİFİKASİYA, TƏSNİF.**
TƏSNİFATÇI, KLASSİFİKATOR (*təsnifat müəyyənləşdirən*)
təsvir *bax* mənzərə 3
TƏŞBƏH, BƏNZƏTMƏ, OXŞATMA, TƏMSİL
2. TƏŞBƏH (*edəb*.), **TƏMSİL.**
təşəkkür *bax* ləvğalıq
təşəkkürləşmək *bax* ləvğalanmaq
təşəkkürlük *bax* ləvğa
təşəkkür *bax* minnətdarlıq
1. TƏŞKİLAT (*partiya, həmkarlar və s. təşkilatı*) Nohayət, Ərgünoş rayonunun partiya *təşkilatı* haqqında qəzetlər çap olunmuş qərardan həqiqəti öyrənə bildim (C.Əlibəyov). **ÖZƏK** (*köhn*.) Bir-iki aydan sonra altı-yeddi nəfərdən ibarət bir firqə *özəyi* təşkil etdi (Ə.Haqverdiyev).
2. TƏŞKİLAT [Muxtar:] Sobəh də bu oldu ki, Şuşa gimnaziyasında gizli cavanlar *təşkilatı* aşkara çıxarılıb (Ə.Vəliyev); **İTTİFAQ** [Murad:] Şuşa gimnaziyasında gizli işləyən cavanlar *ittifaqı* müsavat hökumətə əleyhinə yazılı şəkildə tələblər qoymuş (Ə.Vəliyev).
təşviq *bax* təbrik
TƏŞVİŞ Gülabətin onun səsindəki qərəzi və *təşvişi* duyub dərhal sakit etməyə çalışdı (M.İbrahimov); **İZTİRAB** [Arif:] Sərma, heç sərma, Nazənin xanım; Məni məhv etdi *iztirabı* kədər (H.Cavid); **SƏKSƏKƏ** [Rübabə:] Bu iki pudluqlar bu həyətə gələn *səksəkə* içəndəyəm, ay qadanızı alım, mənə yazığınız gəlsin (H.Abbaszadə). **TƏLAŞ** Və ikisinin də qərəzi və *tələsdən* gözləri kəlləsinə çıxmışdı – sınaları dəmirçi körüyü kimi qalxıb-enirdi, ikisi də birdən dedi: – Qadeş, bilirsən nə olub? (H.Abbaszadə); **NARAHATLIQ** (*bax*)
TƏTİR (*odlu silahda*) O cani *tətiyi* çəkmişdi, bəli; Güllə açılmamışdı... (N.Xəzri); **ŞEYTANİ** Hər ikisinin əli birdən tüfənglərin *şeytanını* çəkdi.. (S.Rəhimov)
TƏVAZÖKAR [Modino:] Xoşuma gələn odur ki, çox *təvazökardır* (M.İbrahimov); **SADƏLÖVH** Molla onun möcüzələrinə mənəraq öz dövlətini gümüşə dəyişmək üçün gətirən *sadəlövh*, avam əhalini əsla olmayan gümüşlə aldadıb talayır (Ə.Haqverdiyev); **TÜRKƏSAYA(Q)** (*dan*.) Yazıq *türkəsaya* adamdır, birdən keçər bir cüvəllağının əlinə. (M.İbrahimov); **ŞİKƏSTƏNƏFS** Bu adam nə həqiqətdir, nə *şikəstənəfsdir* (C.Məmmədquluzadə).

təvaqqe *bax* xahiş
TƏYYARƏ Biz *təyyarə* ilə göyə qalxdıq (M.Hüseyn); **AEROBUS** Sentyabrın 2-də Heydər Əliyev adına Beynəlxalq Hava Limanında "Azərbaycan Hava Yolları" Dövlət Konserni ilk dəfə olaraq yeni A-139 tipli sərnişin *aerobusunu* təhvil almışdır (Qəzetlərdən); **AEROPLAN** (*köhn*.) [Gülsüm:] *Aeroplanı* deyirəm də, hər gün gəlirək? (X.Hüsilova); **HAVA GƏMİSİ** Azərbaycan Respublikasında dövlət qeydiyyatına alınmış *hava gəmisi* Azərbaycan Respublikasına mənsubdur (Qəzetlərdən); **UÇAQ** (*köhn*.) Dördmotorlu *uçaq!* Aeromeydan (R.Rza).
TƏYYARƏÇİ Təyyarəçi otrafı nəzərdən keçirdi: qaçışan buludlardan başqa bir şey görmədi (Çəmənzəminli); **AEROPLANÇI** (*köhn*.) [Almaz:] Amma biz sizi traktorçu, maşınçı, *aeroplançı* eləmək istəyirik (C.Cabbarlı); **AVİATOR** *Aviatorlar* təzə təyyarənin önündə xətirə şəkli çəkdirdilər (Qəzetlərdən); **PİLOT** Kim isə yandan fəşist *pilotunu* nişan aldı (M.Hüseyn)
1. TƏZAD, ANTİTEZA (*edəb*., *dilç*.) Müəyyən bir cümlə və ifadə bir-birinin ziddi olan iki söz və ya fikri bir-biri ilə qarşılaşdırmağa *antiteza* (*tezad*) deyilir (A.Abdullayev).
2. təzad *bax* ziddiyyət 1
təzadlı *bax* ziddiyyətli
TƏZƏ [Usta:] Amma mənim üçün bu *təzə* bir şey deyil (M.Hüseyn); **CƏDİD** (*kl.ed*.) Vah!.. Bu mənim dərsi-üsuli-*cədid*?' Yo ..x! Yo...x! Oğul, məktəbi üsyandı bu! (M.Ə.Sabir); **TƏR** İlk məhəbbətə salam; Uzaq dosta teleqram; Göndərilər təzə, *tər*. Bahar çiçəkləriylə (Ə.Cəmil); **YENİ** *Yeni* mahnılarla kim maraqlanmır?! (H.Abbaszadə)
TƏZƏDƏN Doğrudan da [söhbət] tükəndi ki, bu vaxt Eldar gəldi və hər şey *təzədən* çözələndi (M.İbrahimov); **BİR DAHA** Yolçu *bir daha* xarabalığı gözdən keçirdi (Ə.Məmmədxanlı); **DÜBARƏ** Sən məni doğrasan da ney kimi para-para; Demolyom parçala, istəsən kos *dübarə* (M.Rahim); **TƏKRAR O** [Könül], *təkrar* sabahyə qayıdarkən yanaqlarında diktorun rəngli dodaqlarının izi qalmışdı (X.Hüsilova); **YENƏ** [Hacı] sonra döşəkçəsi üzərində bardaş qurub lampanı titrək ulları ilə yandırıb, başı üstündəki köhnə İran sandığını açar, kiso-kiso pulları bir-bir çıxarıb sayar, qorxaq baxışlarla otrafı süzdükdən sonra kisələri *yenə* də bir-bir sandığa yerləşdirib ağzını bağlardı (A.Şaiq); **YENİDƏN** [Cövdət] qapını örtüb *yenidən* yataq otağına, arvadının yanına gəldi (H.Abbaszadə).
TƏZİM Xəcə çıxıb bir az vaqidən sonra ehzar olunan əşyaları gəldilər və lazımeyi-*təzim* əmələ gətirib müntəzirı-formayış oldular (M.F.Axundzadə); **GÜRNUŞ** (*arx*.) Münəccimbaşı şahın hüzuruna daxil olub *gürnuşdan* sonra ol-ol üstə qabaqda durub dua və sənа etdi (M.F.Axundzadə); **İKRAM** Xəlqin işi bizlərə *ikram* idi; Ax!. neco keyl çəkmoli əyyam idi (M.Ə.Sabir); **BAŞ ƏNDİRMƏ, BAŞ ƏYMƏ.**
təziyə *bax* matəm
tıxamuq *bax* soxmaq
tıxmaq *bax* yemək 1
TINCIXMAQ İstidən ürəkləri *tıncıxanlar* da divarlara dalbadal tüpürüb canlarını rahat edirdilər (Çəmənzəminli); **NƏFƏSİ TƏNG OLMAQ, SIXILMAQ.**
TISBAĞA Bir *tısbağa*, bir kosoyan, bir qarğa; Yoldaş olmuş idi bundan sabiqa (Q.Zakir); **BAĞA** *Bağalar* başlarını qırağa çəkib horokotsiz durmuşdular (A.Şaiq); **ÇANAQLIBAĞA** Girmişdi oğrab bağa; Gəlib *çanaqlıbağa;* əlqərələ sirdaş oldu. Dost oldu, qardaş oldu (M.Seyidzadə).
TİBB Arvad əsil yaranmasından *tibb* elminə məhtacdır (Çəmənzəminli); **TƏBABƏT** Düşmənzdi önümdə dostum bu gunə; Ol, lənət yağdırır, min dəfə lənət; *Təbabət* elminin güəsüzlüyünə (B.Vahabzadə).
TİBB BACISI Xəstəxanənin işçiləri, *tibb bacıları* vaxt tapdıqca Zeynalla söhbət edər, ona istədiyi kitabı, qəzeti oxuyardılar (B.Bayramov); **SESTRA** (*dan*.) [Şəkər:] Doktor Qədirova, nə olar siz hökm, mən *sestra* olanda

(B.Bayramov): **ŞƏFQƏT BACISI** Mayor *şəfqət bacısına* nəzakətlə dedi . (X.Hasilova)

TİCARƏT, BİZNES, KOMMERSİYA, ALVER (*bax*)

ticarətçi *bax* alverçi

tif *bax* yatalaq

tifil *bax* uşaq, çağa

tifillik *bax* uşaqlıq I

tiğ *bax* qılınc

TİKAN Mən çox xəcalət çəkdim; çünki xəyalıma gəldi ki, nökərimiz evi süpürəndə süpürgənin *tikanı* düşüb fərşin üstünə və batıb qonağın yumşaq yerinə (C.Məmmədquluzadə); **XAR** (*Xar ad*) Qəlbimizdə eşqimiz vermiş əzəldən baş-başa: Yad, yaman gözlər bizim bağ-bağçanı *xar* bilməsin (S.Rüstəm).

1. TİKƏ, BÖLÜK, HİSSƏ, PARÇA

2. tika *bax* loğma, para I

tikəbabab *bax* kabab

tikili *bax* bina

tikinti *bax* inşaat

1. TİKMƏK (*inşaatla dair*) [Qardaş:] Tozlu küçələrin, palçıq evlərin hamısını söküb təzə evlər *tikəcəyik* (M.İbrahimov), **BİNA ETMƏK** [Qulu:] ..nəqd pul eləyib gedəsən ziyarətə, ordan tikdirəsən, məscid *bina edəsən* fəqir-füqəraya?!! (N.Vəzirov); **BİNA QOYMAQ** [Məşədi Əsgər:] ..gəmiçilik şirkəti *bina qoydu* (Qantəmir); **İNŞA ETMƏK/ELƏMƏK** [Qulam müəllim:] Qoy bu qızlarımızdan. birisi də bizim bu dağlı məhəllələrində yeni-yeni binalar *inşa etsin* (S.Rəhimov); **QURMAQ** Bu axır vaxtlarda Qafqazın müsəlmanları gözlərini açıb başladılar heç bir ucdan məktəb binası *qurmağa* (C.Məmmədquluzadə); **SALMAQ** Nəhiyənin rəhbərləri dərənin üstündən körpü *salırdılar* (Ə.Əbülhəsən); **YAPMAQ** (*köhn*.) Bir imarət *yapmağa* min ev yıxan memar tək (Fuzuli)

2. TİKMƏK (*paltar və s.*) [Ballı:] Kişinin yaxasını niyə cırırsan. Axır təzəcə *tikmişəm* (Çəmənzəminli), **SİRİMAQ** [Gülcahan:] Vay, yorğanı *sırıyanda* yaddan çıxıb [qayçı] içində qalıbdır (T.Ş.Simurğ)

TİLOV *Tilov* atıb gözlərini zilləyərək bir nöqtəyə; Balıq tutur, sevincindən o sığmayır yerə, göyə (S.Rüstəm); **QARMAQ** [Tağı:] Məmmədağanın balıq *qarmağı* burada qalmışdı (S.S.Axundov).

tilsim *bax* cadu I

tilsimçi *bax* sehrbaz

tilsimləmək *bax* sehrləmək

tilsimli *bax* sehrli

timpan *bax* tobil

timsal *bax* 1. nümunə; 2. məsəl

TİNG (*skiləcək cavan ağac və s.*) [Nəbi:] Heç inana bilmirdim ki, çöp kimi qoyub getdiyim *ting* nəhəng ərik ağacına çevrilmişdir (Mir Cəlal); **DİNGƏLƏN** Bu yaxınlarda harada alma ağacı var. Baxdılar ki, göz işlədikcə bir dənə *dingələn* də yoxdur (Nağıl); **ŞİTİL** [Əzim:] Bunun *şitillərini* qışda birbir əlimlə əkmişəm - dedi (A.Şaiq); **DİNGİL**

tip *bax* 1. forma I; 2. surət I

I TİR Xülasə kar xəlfə civardakı xırda evlərin bir-bir satın alır, tələbələrinə uçurtdurur tir-taxtasını və damlını bizə daşıdırırdı (Çəmənzəminli); **PƏRDİ** Evlərin taxtapuşundakı külək töküldüyündən quru *pərdilər* artıq öküz qabırğaları kimi çıxmışdı (B.Bayramov); **ŞALBAN** Həmidin ağır *şalbanları* tək daşıması onun döşünə yatdı (H.Abbaszadə); **KƏN.**

II tir *bax* ox I

tira *bax* say 2

tiren *bax* qatar I

I TİRƏ, TƏPƏCİK, TƏPƏLİK

II tirə *bax* nəsil 2

TİRYƏK Gəncliyində uyaraq kefə, eyşi-işrətə; Qul olmuşdu *tiryəkə* səfalətə, şəhvətə (M.Rzaquluzadə); **ƏFYUN** Baba dərviş, yetər, bu əfsanə; Yetər, *əfyun* içirdin insanə (S.Rüstəm).

TİRYƏKÇİ Hacı dik atıldı, elə bil ki, yuxuya getmiş *tiryəkçi* qəfil səs eşitdi (M.İbrahimov); **TİRYƏKİ** Mən cılız və *tiryəki* bir adamın səsinə oxşar bir səs eşitdim (M.İbrahimov), **ƏFYUNÇU, NARKOMAN**

(*bax*). **TİRYƏKÇƏKƏN, TİRYƏKKEŞ** (*köhn.*).

tiryəki *bax* tiryokçi

tiryəkkeş *bax* tiryokçi

tişə *bax* külüng

TİTRƏMƏ (*dilç*.) Hər hansı bir səs elastik cismin *titrəməsi* və hava dalğalarının axını nəticəsində əmələ gəlir (N.Məmmədov, A.Axundov); **EHTİZAZ** Lakin bəzi səslərin tələffüzündə səs telləri gah bir-birinə daha çox yaxınlaşır, bunun nəticəsində də səs tellərinin *ehtizazı* əmələ gəlir (N.Məmmədov); **VİBRASİYA.**

TİTRƏMƏK (*müxtəlif mənalarda*) Axı on ildən bəri; *Titrəməyib*, əsməyib; Heç birində əlləri (B.Vahabzadə); **ƏSMƏK** Dünən qabağından o qız ələsdi; Keçdi şimşək kimi, üreyim *əsdi* (M.İbrahimov); **ÜRPƏŞMƏK** Kamilin əti *ürpəşdi* (Y.Şirvan).

toxa *bax* kötmən

toxtamaq *bax* 1. düzmək; 2. sakitləşmək I

TOXUCU *Toxucu* qızların mahir əlləri; Misli görünməyən gülşən yaradıb (M.Rahim); **CULFA** (*köhn.*) Atam əllaf, babam dülgər idi; Qardaşım *culfa*, əmim kargər idi (M.Ə.Sabir); **ZƏRBAFTA** Yoxdur borabirin sənin bəhrdə; Nə insanda, nə *zərbafda*, nə zərdə (Aşıq Abbas).

1. TOXUM Traktor gəlmişdir yeri sökməyə; Dırmıq çəkib, şuma *toxum* səpməyə (R.Əfəndiyev); **DANƏ** Boslar, a kəlim, *dənələri* yer qucağında; Qalxar yaşıl otlar, göyərər hər bucağında (A.Şaiq).

2. toxum *bax* sperma

3. toxum *bax* tum I

4. toxum *bax* maya II

toxunmaq *bax* sürtüşmək I

tok *bax* çoroyan 2

TOKAR, TORNAÇİ

TOQQA Səfa qapının ağzına gəldi və Alənun *toqqasından* yapışıb: – Çoxdan görüşmürük... (S.Rəhimov); **BANDAJ** (*idm. elastik kəmər*) İdmanda zədələnmə hallarının qarşısını almaq üçün ən yaxşı qoruyucu vasitələr; siperlərdən, maskalardan, *bandajlardan* istifadə edilməsindən, oynayların bintlənməsindən ibarətdir (Babayev); **KƏMƏR** Çıxar oynindəki tozlu şineli; Qoy *kəmər* sıxmasın o incə beli (M.Rahim); **QAYIŞ** Qara oğlan suahn cavabını gecikdirməyindən qadın özünə doğru gələn adamlara ani bir nəzər fırladaraq hələ belindəki enli *qayışdan* əlini çıxarmamış qoca kişini diqqətlə gözdən keçirdi (M.Hüseyn).

1. TOQQUŞMAQ, BİR-BİRİNƏ DƏYMƏK/TOXUNMAQ

2. toqquşmaq *bax* vuruşmaq I

TOP (*oyun topu*) [Porviz:] Bizimkilər hə eləyib geri qayıdana kimi onların hücumçuları bizim müdafiə xəttini yarıb *topu* qapımızdan içəri keçirdilər (M.İbrahimov); **KOS** Bu zaman Nəcəfin *kosu* düz Zərifənin qabağına düşdü (S.Vəliyev); **KUY** (*köhn.*) [Mütərcim:] Sizin mərhum qardaşınız *kuy* və çövkən oyununda qalib gəldiyi üçün Dürrətülbağdad onu sevmişdi (M.S.Ordubadi).

topal *bax* çolaq

topçu *bax* zenitçi

toplamaq *bax* 1. yığmaq; 2. comlamək

toplanmaq *bax* yığışmaq I

topluşmaq *bax* yığışmaq I

1. TOPPUZ (*köhn.*) Bu hədiyyələr bayraq, qılınc, xirqə, *toppuz*, tac və formandan ibarət idi (Çəmənzəminli); **ƏMUD** (*köhn.*) (*polad toppuz*) Koroğlu qanrılıb geriyə baxdı ki, görsün Gizirоğlu uzaqdadı, yaxında bir də onu gördü ki, topəsinə bir *əmud* doydı ("Koroğlu"); **GÜRZ** Bu əcaib zəbanilər tutduqları insanları *gürzlə* şappalayıb odlu zəncirlərlə dağlayırdılar (Çəmənzəminli); **ŞEŞPƏR** (*altıdilli toppuz*) Gizirоğlu Mustafa boyin bir *şeşpəri* var idi ki, ucu haçа ("Koroğlu").

2. toppuz *bax* çomaq

TORAĞAY (*zool.*) Tufan da qonağımdır. Göylərin şimşəyi də; Torlan da qonağımdır. *Torağay*, çəkçəki də (M.Rahim); **ALAQARANLIQ** Onu [Tanyanı] həbsxanənin qalın divarları, *alaqaranlıq* koridorları sıxır, qaçıb qurtarmağa çarələr düşünürdü (A.Şaiq);

QARIÇQAY Xoyu mələikdir, özü pərnaz; Cilvəsi *qarıçqası*, ciqqası şəhbaz (M.P.Vaqif).

TORAN *Toran* yavaş-yavaş qovuşur, qürubun sumağı boyaları tutqun palmolora bürünürdü (Çəmənzəminli); **YARIQARANLIQ** Lakin mən istəsəm də, istəməsəm də başımı aşağı salıb, bu cansıxan, *yarıqaranlıq* otaqda saatlarımı saya-saya çörək pulu qazanmalıyam (M.Hüseyn).

TORBA [Adolf:] Mən bir qara *torbadan* başqa heç bir əzə görmədim (S.S.Axundov); **KİSƏ** Fikr eyləsin asan tutacaq səni; Xoyalıxam ilə atıb *kisəni* (Q.Zakir)

TORNAÇI, TOKAR

1. TORPAQ Dənizdən aşaram; *Torpaqda* da, suda da, Şən, fərəhli yaşaram (M.Dilbazi). **XAK** Ani-vahiddə xütteyi-Şirvan: Oldu, said heyf, *xak* ilə yeksan (M.Ə.Sabir); **QUBAR** (*kl əd.*) Bir gün düşərəm soyuq məzarə, Bir gün susaram dönüb *qubarə* (A.Şaiq); **ZƏMİN** Əhli-zəmanə qanına çox təşnədir, *zəmin* Qanın kimin tökərə fələk, ol zaman içər (Füzuli).

2. TORPAQ (*arzi sahəsi*) [Heydər bəy:] Xofa düşməyə haqqımız var, çünki .. qanunda *torpaq* kəndlinindir (S.S.Axundov). **YER** [Azər baba:] *Yermi* şumlayıb əkən də sənsən (S.Vurğun)

3. TORPAQ Burada hər qaya, hər qarış *torpaq*, hər ağac, hər daş onun köməyidir, havadarıdır (M.Ibrahimov). **ƏRAZİ** Böyük-böyük torpaqlar, *ərazilər*, dəstə-dəstə adamlar, curbəcür munasibətlər (C.Əlibəyov).

4. torpaq *bax* vətən

toxun *bax* kök I

TOST (*içki məclisində deyilən söz*) Əhli-hal insanların keçib məclislərindən; Bəzən şeir oxudu, bəzən də ki, *tost* dedi (M.Rahim); **SAĞLIQ** Yaz *sağlıq* deyilir şərəfimizə; Düşmən can desə də düşməndir yenə. (S.Vurğun)

toyl *bax* ulaq

TOTUQ [Isfəndiyarın] *totuq* yanaqlarından az qala qan damırdı, amma xəstə idi, özü də çox bərk xəstə idi (M.Hüseyn). **KOPPUŞ** [Solimə:] Mən yaxınlaşıb başı-gözü yaylıqla sarınmış Salatının yun əlcəkli balaca əllərindən tutaraq, isti evdən çıxdığı üçün qızarmış *koppuş* yanaqlarından öpdüm (İ.Əfəndiyev); **POTA** Birinci Çopur Abdullanın əminəvəsi Firuzla onun özü tək *pota* bir oğlan göləşdi (H.Abbaszadə); **YUMRU** *Yumru*, tutuq uşaqlar qızıl taxtalarda qumaş yastıqlara söykənən mömünlərə şərab paylayırdılar (Çəmənzəminli).

TOVLAMAQ [Ağa Mərdan:] Gərək mən onları bura gətirib *tovlayam* ki, xilaf şəhadət etsinlər (M.F.Axundzadə): **DİLƏ TUTMAQ** [Hacı:] Son gəl *dilə tut*, boynuna qoy (M.İbrahimov); **XOŞ DİLƏ GƏTİRMƏK** [Anaxanım:] Dörd-beş ildir onun qonşuluğunda oluram, ildə neçə qız tovlar, *xoş dilə gətirər*, sonra incidər, qaçırar, yenisini gətirər (Çəmənzəminli); **QILIĞINA GİRMƏK** Və heç vaxt heç kimin *qılığına girməməyə* çalışmışdı... (Anar); **TOVLAŞDIRMAQ** [Goyorçin:] Hamısını öyrən, hamısını bil, onu *tovlaşdır*, çıx gəl (S.Rəhimov); **BAŞINI BİŞİRMƏK** (*ir.v.*), **ALDATMAQ** (*bax*), **QILIQLAMAQ.**

tovlaşdırmaq *bax* tovlamaq

TOY (*evlənmə mərasimi*) [Surxay:] Camaat, Musa dayının *toyu* qarşısı hamımızın *toyuna* (S.Rəhman); **DÜYÜN** *Düyün* oldu, hütün xuhlar yığıldı; Gəlmədi bir bizim gülbodən gəlin (M.P.Vaqif); **XEYİR İŞ** (*dən*) [Qəndab:] Gözəldir, – deyə şəkli sinəmə sıxdım. *Xeyir iş* no vaxtdır, Allah qoysa? (B.Bayramov); **TOY-DÜYÜN** [Sərçəcik:] Kimindir bu *toy-düyün* (M.Seyidzadə).

toy-düyün *bax* toy

töhfə *bax* hədiyyə

TÖHMƏT Burax, dostum, burax bu *töhmətləri!* (M.Müşfiq); **QINAQ, MƏZƏMMƏT** Ata ticarətə uyub qazanc gətirir, tacirlər mühitə isə getdikcə *qınağı, məzəmməti* artırır (Ə.Əbülhəsən); **DANLAQ** (*bax*).

1. TÖKMƏK Stol üzərindəki stəkanlara su *tökub* içdim (A.Şaiq); **AXITMAQ** *Axıtdım* alnımın inci tərini; Yanmadım ömrü-

nün iki ilinə.. (S.Vurğun); **SÜZMƏK** [Pyotr Anisimoviç] ..stol hazır olanda qədəhlərə ilıq *süzüb* sağlıq söylədi (İ.Abbaszadə); **ŞORLATMAQ** [Qıpçaq Məlik:] ..qara başını kəsəcəm, ulaca qanın *şorlatacam*. (Anar).

2. tökmək *bax* yağmaq

3. tökmək *bax* calamaq 2

töküləsi *bax* axmaq I

TÖVBƏ (*etdiyi pis əməldən peşman olub bu işi təkrar etməyəcəyinə söz vermə*) [Tərverdi:] Vay aman, qolot elərəm, quldurluğa dəxi çıxmanam, heç kimi soymanam. *Tövbə* olsun, *tövbə, tövbə* (M.F.Axundzadə); **ƏTTÖVBƏ** Tövbə, *əttövbə*, xəta rahibə getdiklərimə (M.Ə.Sabir); **NASAQ** (*məh.*) *Nasaq* olsun mə, mən bu işi bir də görmərəm (ADDL).

TÖVLƏ (*mal-qara, qoyun-quzu, at-eşşək dəsti*) [Rza:] Mənə elə gəlirdi ki, evimiz də, qalağımız da, *tövləmiz* də uçulacaq, hamısı alt-üst olacaqdı... (M.İbrahimov); **DAM** O, birdən irəli sıçrayıb, əlindəki tüfəngi yerə atdı, özü mal *damına* girdi (M.Hüseyn); **QATIRXANA** (*yalnız qatır üçün tövlə*) Bir nəfər qışqırdı: – Ağanın *qatırxanası* hər yerdən yaxşıdır... (A.Mikulu); **PƏYƏ** [Övrət:] İzzət, doğrudan *payada* ağlayan sən idin? (C.Məmmədquluzadə).

TÖVŞÜMƏK [Seyfulla:] Hə, Əsgər bəy, demə ki, cavanam, amma *tövşüyürsən*... (Ə.Cəfərzadə); **LƏHLƏMƏK** (*heyvanlara aid*) Sultan ağzından qan tökülən yalquzaq kimi otağın içində *ləhləyirdi* (S.Rəhimov); **NƏFƏSİ TINCIXMAQ** [Həmzə:] Əlim işə çıxmır, *nəfəsim tıncıxır*, darıxıram... (Ə.Qasımov).

töyçü *bax* vergi I

tragedlya *bax* faciə I

traktir *bax* I. yeməkxana; 2. meyxana I

TRAMVAY Trolleybus gözə dəymir, *tramvay* yox kimidir, avtobuslar da çox azdır, əsasən böyük şəhərlər arasında işləyir (M.İbrahimov); **ŞÖMƏNDÜFƏR** (*arx.*) Elektrik qüvvəsindən min bir cana gələrək; O hazırlar yer altında *şömədüfər* yolları (S.Vurğun).

tribun *bax* minbər

tribuna *bax* kürsü I

truhka *bax* dəstək 2

trümo *bax* bədənnüma

tualet *bax* I. həzək; 2. ayaqyolu

TUFAN Qan içirəm, həzz alıram; Bu dünyanı mən sallam; Boranlara, *tufanlara* (S.Vurğun); **BURAĞAN** Bürüyür ortalığı tül kimi bir incə duman; Qarı birdən səvurur göylərə müdhiş *burağan* (A.Şaiq); **FIRTINA, QASIRĞA** Mən özəldən tufanların qoynunda bir ötən quşam; *Firtınalar, qasırğalar* qucağında doğulmuşam (S.Vurğun); **BORAN** (*bax*).

tul *bax* uzun 2

TULLAMAQ Xəstə qarını tutub; *Tulladılar* həyətə (M.Rzaquluzadə); **ATMAQ** Nisə kömür qabını yerə *atıb* gəldi (Mir Cəlal); **FIRLATMAQ** Pəsi Cəbini qüvvətli əllərə onun qucağından qurtarıb qarın içinə *firlatdı* (S.Rəhimov); **QOLAZLAMAQ** O da əlini rəfə atıb... köpək oğlu özünsən! deyib korbəlayıya bir qazan salbası vurdu, korbəlayı da ona bir kəfgir *qolazladı* (Çəmənzəminli); **VİZİLDATMAQ** (*dən.*) Gənc əli ilə alnını tutaraq, yerindən sıçradı və digər əli ilə qadının başından o dəyirman çarxını alıb küçəyə *vizildatdı* (A.Şaiq).

TULLANMAQ [Atı:] Küçədə *tullan*, ey oğul, sənətin olmur, olmasın! (M.Ə.Sabir); **ATILMAQ** Azər yenə irəli *atıldı* (Ə.Kərim); **ATLANMAQ** Sənə elə bir meymun havası çalım ki, sıçrayıb dik *atlanasan* (S.S.Axundov); **HOPPANMAQ** (*bax*).

tuluq *bax* I. nehrə; 2. dol; 3. qarın I

tulumbaşı *bax* tamada

1. TUM (*meyvə dənəsinin içi*) Ərik yaxşı bəhərdir; *Tumu* şirin, şəkərdir (M.Rahim); **DƏNƏ** Arvad bir də *bəzir* ki, molla aydınlərin *dənəsini* də yeyir (M.N.Ilot.); **TOXUM.**

2. TUM Axır o [Rəcəb], bir taxta qutu hazırladı, mağazalardan konfet, *tum* və papiros alıb qutunun içinə qoydu (A.Şaiq),

SEMİÇKA *(dan.)* [Kərəmov:] Görürlər ki, kəmsaat burada iş görür, *semiçkə* çırılamır (S.Rəhman).

tumac *bax* meşin

TUMAN *(qədim geyim)* [Şair:] Onlar da əl-ayaqdan uzaq kənd-kəsəyə çəkilib, qarların *tumanının* altında gizlənib, baş girləyirlər (Ə.Cəfərzadə). **KƏMƏRÇİN** *(beş çınlı tuman)* Mütrüblər təzə *kəmərçin* geyir, saqilər piyalələr hazırlayır. (M.S.Ordubadi); **YUBKA** Gətirib *yubka* deyir at bayıra nimtəşəm. Bumunu gizləmə, örtmə kişi görcək çənəmi (M.S.Ordubadi).

TUMAN-KÖYNƏK *(alt paltarı)* Paltosunu çiynimə atarəq alt *tuman-köynəkdə* başıra çıxan Bəndəli kişi bütün qədd-qaməti ilə qapı ağzında göründü (İ.Əfəndiyev); **ZİRCAMƏ** *(köhn.)* Kərbəlayi Həsən axşam bazardan qayıdanda paltarını soyunub şəbkülahını geyinib, *zirəmdə* gəldi, süfrənin başında oturdu. (Çəmənzəminli)

tumarlamaq *bax* **1.** sığallamaq. **2.** tonizləmək 1

tumhul *bax* kok 1

tumov *bax* qrip

TUMURCUQ Qovaq və alma ağacının *tumurcuqları* nöqtə ilə bir-birinin ardınca tək-tək yerləşir ("Botanika"); **BURC** *(dan.)* Ata acıqlandı, yolun qıraq-bucağına donub *burc* gomurun öküzləri bəbələdi (S.Rəhimov); **DÜYMƏÇƏ** *Ağacın duymaçələri* zoğluyuban yarpaq açır. Sonra alvan çiçəyi gör nə zəriflərə gəlir (İ.Əfəndiyev); **GÖZƏÇƏK** Çay bitkisini çırxaltmaq üçün 3-4 *gözəcə* olan birilik çubuqlardan istifadə etmək lazımdır (B.Talıbli); **PUÇUR.**

TURİST Alman *turistləri* arasında qanun halını almış belə bir qayda geniş yayılmışdır (İ.Əfəndiyev); **SƏYAHƏTÇİ** [Bəşir:] Bu fikir mənim deyil, bu günlərdə burada görüşduyum *səyahətçi* bir almanın düşüncəsidir (S.S.Axundov)

turşaşırın *bax* meyxoş

turşəng *bax* qurşaqlıq

molla da *həbs edilib* müddə ümumının ixtiyarına göndərildi (T.Ş.Simurğ); **YAXALANMAQ** Xain *yaxalandı* on nohayət (H.Cavid); **DAMLANMAQ** [Kapitan:] Yoxsa sən də *damlanmaq* istəyirsən? (İ.Əfəndiyev).

2. TUTULMAQ *(səsə aid)*. **SƏSİ BATMAQ** Sədmeyi-səngdən *batıbdı səsi* (M.Ə.Sabir).

1. TÜFEYLİ *(biol.)* *(başqa orqanizmin içində və ya üzərində yaşayıb onunla qidalanan bitki və ya heyvan)*; **PARAZİT.**

2. tüfeyli *bax* müftəxor

tüfeyliyyət *bax* uşaqlıq 1

TÜK [Aydın:] Ay aman, bərk durun, *tük* qırıldı, dünya yıxıldı, ha-ha-ha! (C.Cabbarlı); **QIL** *(sərt tük)* Geco deyərlər, onun [Fərzəlinin] boynu *qıldan* nazik idi (S.Rəhimov); **TEL** Koroğlu dumanın *telindən* bir dəstə kəsib, Eyvazın papağına sancdı ("Koroğlu").

TÜKLÜ Belə olsa *tüklü* baldırları görünər, yaşmaq düşdükdə onun nazik biğları qonşəra çıxar.. (S.Rəhimov); **QILLI** [Dursun] hər gün "of, bu *qıllı* meymundan yaxamı nə zaman qurtaracağam" - deyirdi (A.Şaiq).

1. TÜLKÜ Ovlaqda qarşıma bir *tülkü* çıxdı; Rəngi nə çox bozdu, nə çox açıqdı (M.Rəhim); **SƏLƏB** *(köhn.)* Biri *sələb* var deyir; birisi iskəncəbi (M.Rəhim); **RÜBAH** *(ərəb.)* Rübah bir şəğal ilə bir biyabanda gəzdirdilər (S.Ə.Şirvani).

2. tülkü *bax* hiyləgər

tülküdərməz(dən) *bax* alaqaranlıq

tülkülük *bax* hiyləgərlik

tülüngü *bax* hiyləgər

tünbatün *bax* gorbagor

1. TÜND *(xasiyyət haqqında)*. **AĞIR, QƏLİZ**

2. TÜND *(maye haqqında)*. **BƏRK, KƏSİF, KÖSKİN**

3. TÜND, TUTQUN *(rəng haqqında)*

1. TÜNDLƏŞMƏK, TUTQUNLAŞMAQ, QƏLİZLƏŞMƏK *(rəng haqqında)*

2. tündləşmək *bax* bozarmaq

tündxasiyyət(li) *bax* bədxasiyyət

tüng *bax* qrafin

tünlük *bax* basabas, izdiham 1

tünük *bax* nazik 2

TÜPÜRCƏK *(ağız suyu)* Bu cazıbalı mənzərəni görərkən xəyalən bu otları lozalə qovurdum . yığın-yığın *tüpürcək* ağzını doldurdu (Çəmənzəminli); **LÜĞAB** Azalmaqda olan ağız *lüğabı* qurumağa üz qoymuş(du) (Ə.Vəliyev); **TÜPÜRÜK** [Göyərçin:] *Tüpürüklər* altında ölüb qara torpaqlara getməkdənsə, səfil, dilənçi kimi olsa da, yaşamaq lazımdır (S.Rəhimov).

TÜPÜRMƏK Hər kim gəlsə sənin kimi bu torpaqda öləcək; Cəmdəyinə yağış kimi *tüpürəcək* gələcək (S.Rüstəm). **ÇIRT ATMAQ** Salman kişi çubuğunu ağzından çıxarıb bir *çırt atır* (R.Rza)

tüpürük *bax* tüpürcək

türbə *bax* **1.** mavzoley; **2.** inozur

türkaçarə *bax* arahəkimi

türkəsuya(q) *bax* tavazökar

türkü *bax* mahnı

türmə *bax* həbsxana

TÜSTÜ Qızınmadıq istisinə, kor olduq *tüstüsünə* (Ata. sözü); **DUMAN** [Orxan:] Ey mavi göylər! Ey yaşıl ormanlar! Ey bacalardan yüksələn *dumanlar* (H.Cavid).

tütəəhli *bax* evli

TÜTƏK Qəhrəmanlarla yeməkxana dolub ağzımadək; Biri çalmaqda qaval, digəri eşq ilə *tütək* (S.Rüstəm); **BALABAN** Hop-hop belə düşdü; İş müşgülə düşdü; Çünki belə düşdü; İndi *balabandı* (M.Ə.Sabir); **DÜDÜK** Axırda da elə oldu ki, duxi az qalmışdı qiyamət qiyamı elesin və İsrafil *düdüyünü* istəyirdi yuxarı qalxızıb çalsın (C.Məmmədquluzadə); **NEY** [Səlma:] Bu *ney* susi nə qədər gözəldir! (A.Şaiq); **SÜMSÜ** *(məh.)* *(qamış tutək)* .*sümsü* qayırar, hələ bayan şikəstəsi də ağzından düşməzdi (A.Şaiq)

TÜTƏKÇİ, BALABANÇI, DÜDÜKÇALAN, DÜDÜKÇÜ, NEYÇALAN, NEYÇİ, TÜTƏKÇALAN

tütün *bax* tənbəkiçi

Uu

1. UCA Amma [qunəşim] qonşu qarşıdakı *u.a* dağın başına dışmışdu (S.S.Axundov). **ALI** Hulaku xan paytaxtı Təbriz şəhərində *u.* bir imarət tikdirdi (A.Bakıxanov). **BOYLU** *Boylu* çınar budaq atmış, qol atmış (R.Rza). **BULƏND** *(hi.sif)* Eşlər azadələrin adını aləmdə *bülənd* Sarı edərsə özün əl yetərə-rəftarə kəsə (Qövsi). **HÜNDÜR** Arıda olan *hündür* və sıldırlı dağlar bayındakı səngərlərdən gülə səsləri artır... (S.Rəhimov). **QƏLBİ** *(isim)* [Ağabala] Dağ *qəlbi*-ə dedi, qarabağlı qızına sataşdı (Çəmənzəminli). **ŞUMAL** Tikildi divarlar, *şimal* darvazaları (M.Müşfiq). **YÜKSƏK** [Nərman] dünya üzündə on *yüksək* bir zirvə, dərin bir okeanımız, bəlkə bir dünyamız! (S.Rəhimov).

2. uca bax ucalmaq I.

3. uca bax ucu.

4. uca bax ucu II.

UCABOYLU [Kərim.] Anam deyir ki, onların məktəbinə hələ *ucaboylu* uşaqları qəbul *u.aboylular* dalda oturdurdular, müəllimin xəzdiğini gərək hamı görə (M.Ibrahimov). **UÇAYDAQ** *(arıq, uzun)* [Tahir] həyətdə deyə güllə gülə uzun *u.aydaq* qıza oldu (M.Hüseyn). **HUNDUR** [Cəmal] atası kimi *hündür* çılğınlıq bir oğlandı (S.Vəliyev). **HUNDURBOYLU** Ay xalatlı, *hündürboylu* gözəldi bir gəlin içəri girdi (Çəmənzəminli). **SORUBOYLU** *(qız.)* Husnunu vəsf edəsəm *u.soruboylu* dilbərim, Bəqədər şeyimdəki axar gözümdən yaşlar (Xəstə). **ŞUMAL** *(məc.)* Heybət qabaqdakı qayalarınız *şimal* oğlanı muraz (Şəhriyar). **UCA** Heç yadımdan çıxmır kəndi üzü bu *u.*-ələndi (İ.Məmmədquluzadə). **UZUN** *(isim)* Bu mətalpapaq bir qoban Şərvanı heç saymır, ağlına gələn dedi (M.Hüseyn). **UZUNBOYLU** *(isim)* *Uzunboylu* ağaclar Qəşəl ətrafı qız ikən

kənddə çox adam istəyirdi (N.Nərimanov). **UZUNDRAZ** *(isim)* *Uzundraz* zabit [Vəzirovun] xüsusi salonda gözləyirdi (M.İbrahimov).

UCADAN Yolçuzadə, bordan çox *ucadan* danışır (İ.Kərim). **BƏRKDƏN** [Musabib:] Çayı bir az da *bərkdən* desənə! (M.İbrahimov). **HÜNDÜRDƏN** Hamı *hündürdən* danışdığı üçün ağız deyəni qulaq eşitmirdi (B.Bayramov). **VAR SƏSLƏ** *(çox ucadan)* [Yolçuzadə:] Pıçıltı sevgililər arasında ola bilər. Ucadan və ucadan! *Var səslə!* (İ.Kərim). **ZİLDƏN.**

UCALMAQ *(mücərrəd mənalarda)* Neçə-neçə yeni bağ; Neçə misli olmayan, Aləmə işıq yayan, HES-lər *ucalacaqdır* (M.Rahim). **QƏLBİLƏNMƏK** Ay getdikcə *qəlbiləndi*, elə bil görünməz bir nərdivanla yuxarılara qalxır (Ə.Vəliyev). **YÜKSƏLMƏK, QALXMAQ** Doğrusu arxanca azı yüz kərə; Mən də *yüksəlirəm*, mən də *qalxıram* (M.Rahim).

UCALTMAQ Kohna il, tarixin yolunda bizi, bir pillə, bir boy *u.altdı* (R.Rza); **YÜKSƏLTMƏK** Vətən sevgisi, xalq məhəbbəti övlad eşqi, qızğın ürək çırpıntısı bu qəhrəmanlardakı ülvi hiyi qat-qat *ucaldır*, nəcabəti *yüksəldir*, daxili gözəlliyi qüvvətləndirir (Ə.Vəliyev). **QƏLBİLƏTMƏK** *(dial.)*

UCQAR *(bir yerin ən uzaq, ən kənar hissəsi)* İndi müəyyən olurdu ki, kəndin *ucqarında* yerin altında bir oyuq yer – kəhə vardır (S.Rəhimov). **ƏTRAF** gecə də, gündüz də yuxuda da *ətraf* obalarda ölüm fitvaları verməklə, qan axıtmaq, qanla yaşamaq istəyirdi (S.Rəhimov). **KƏNAR** Onun öz əhli-əyalı kimdən *kənarındakı* binada yerləşmişdi (S.Rəhimov). **QIRAQ** İndisə bu qoz ağacı nəinki *qıraq* kəndlərdə və hətta şəhərlərdə də şöhrət qazanmışdı (N.Nərimanov).

UCSUZ-BUCAQSIZ [Rza:] Biz ol-ola verib bahar çiçəyi kimi atıla-atıla, oxuya-oxuya *ucsuz-bucaqsız* çəmənlərə qaçdıq-yorğa deyən quşlara qoşulduq (M.İbrahimov). **BİHUDUD** Dəryayi-*bihudud* idi çərxi-zümmurudin. Konlüm misali movcəzənə bıqarar idi (M.Hadi). **BİPAYAN** *(kohn.)* Konul yenə bəhri-*bipayan* kimi; Sualənir çalxana-çalxana, dağlar! (S.Vurğun). **HÜDUDSUZ** *Hududsuz* mavilikdən torlan ayrılarını heç? (R.Rza). **UC-BUCAQSIZ** İnandığım oranlərin birimi; *Uc-bucaqsız* bir sohradan tapmışam (Ə.Cavad). **SONSUZ.**

UCUZ *(qiyməti az)* Çox *ucuz* qiymətə hər şey satıram, Ay alan! Mənlikdən-rəy satıram! (M.Ə.Sabir); **DƏYƏR-DƏYMƏZİNƏ** [ökiz:] Hər halda, o, bənnadır, Evin qiymətini bilir. *Dəyər-dəyməzinə* vermuz (H.Abbaszadə); **KƏMBAHA** *(kohn.)*

uçaq bax təyyarə

I. UÇAĞDAN *(bot.)*, **UÇAĞANOTU** *(ot bitki)*

2. UÇAĞAN *(zool.)*, **XANIMBÖCƏYİ, PƏRƏBİZƏN** *(xalı böcək)*

3. UÇAĞAN, İTİ UÇAN

I I. UÇMAQ *(quşlara aid)* Dağın bayı tərəfinə yaxın bir yerdə qartallar *uçurdu* (Mir Cəlal). **QANADLANMAQ** Qırğı, dərhal *qanadlanaraq* Cəfər əminin çiynino qondu (H.Nəzərli); **QANAD AÇMAQ** *(şair.)* Azadlığın böyük qəlbi qartal kimi *qanad açır* (S.Vurğun). **QANAD ÇALMAQ** Asta *qanad çalıb* qafil telləri; Hayıfdı, salarsız dəzə, durnalar (M.P.Vaqif). **SÜZMƏK** *(sərbəst uçmaq)* Ləpələr kimi qatarımız dəzərsiz; Havalanıb ərş üzündə *süzərsiz* (M.V.Vidadi).

2. UÇMAQ *(təyyarəyə aid)* *Uçur* dağıdaraq bilidu lay-lay, Təyyarə göylərin yeddi qatında (B.Vahabzadə). **QANADLANMAQ** Təyyarə dairələr cızaraq yüksəklərə *qanadlandı* (Ə.Məmmədxanlı).

II I. UÇMAQ, DAĞILMAQ, YIXILMAQ

2. uçmaq bax dağılmaq I

III uçmaq bax çonnat

I UÇUQ – balaca kəndin *uçuq* evlərində səngər tutub pusquda durmuşdular (M.Hüseyn). **DAĞINIQ** *Dağınıq* və uçuq evləri gəzərkən... yolçunun ürəyi sıxıldı (Ə.Məmmədxanlı); **SÖKÜK** Kohna bir evciyəz gördüm, içi toz, torpaq. *Sökük* divarları var-lısılı, pəsli (S.Vurğun). **VİRAN** Açdı məəno dərdli ağac: *Viran* bağın məlalım (M.Rahim). **DAĞILMIŞ, UÇULMUŞ, YIXIQ.**

II UÇUQ, HƏRPƏS *(qızdırma və başqa səbəblər dodaqlara çıxan qabarcıqlar)*

uçurmaq bax dağıtmaq

I. UÇURUM *Uçurumlardan* qalxan at fınxıraraq inləyə-inləyə addımlayırdı (S.Rəhimov); **SILDIRIM** [Koroğlu] atı vurub *sıldırım* kənarına gəldi ("Koroğlu"); **VƏRTƏ** *(kl.ed.)* Qəm rahnümun oldu, mənimki belə düşdü! Dil *vərtəvi*-xun oldu, mümkü belə düşdü! (M.Ə.Sabir); **YARĞAN** Abış həmidən qabaqda gedir, bataq, su, *yarğan* olanda arxadaşlara xəbər verirdi (Mir Cəlal).

2. uçurum bax təhlükə

3. uçurum bax ziddiyyət I

I UDMAQ Qoca hüqumunda duyünlənən ın bir ükəm *udan* kimi oldu (M.Hüseyn). **HƏZM-RABEDƏN KEÇİRMƏK** plovu, halvanı, küncələri *həzm-rabedən keçirən* dövlətlilər və mollalar idi (H.Sarabski).

II UDMAQ Amma cütlər, doğrudan da dalbadal gəlir, bəzən özündən xeyli geri qalmış yoldaşı yenə *udurdu* (M.Hüseyn). **BASMAQ** *(gülməli)* ...o *basdığı* uşaqlar tamım çolma-çocuq idilər. (M.F.Axundzadə). **QALİB GƏLMƏK/ÇIXMAQ** [Sevinc:] Bu mübarizədə *qalib çıxmaq* üçün gərək ağlın ın olsun, qolun da güclu (Z.Xəlil); **QƏLƏBƏ ÇALMAQ/QAZANMAQ** [Dilarədə] adətən, haqqın *qələbə çalacağına* möhkəm bir etiqad vardı (M.İbrahimov); **APARMAQ** *(məc.)* [Sərvinaz Firuzəyə:] Çəkişmirəm, *aparsam* da vermiyəcəksən... (İ.Əfəndiyev). **MƏĞLUB ETMƏK.**

I. UDUZMAQ [Nəsay:] Düşmən qazaqlar, biz *uduzanıq* (R.Rza); **BAXTALAMAQ** *(mücərrəd mənalarda)* [Xortdan:] Sənin bankda nə qədər pulun var, hamısını *baxtaladı* (Ü.Hacıverdiyev); **BASILMAQ** *(güləşdə)* Heç kəs onu tanımasa da, Hamıd bu qədər camaatın qarşısında *basılmaq* istəmirdi (H.Abbaszadə). **MƏĞLUB OLMAQ** Talıbə də elə bil Bahanın qarşısında *məğlub oldu* (B.Bayramov)

2. UDUZMAQ (*məc.*) Rüstəm bildi ki, işi *uduzub* (M.İbrahimov). **FÜRSƏTİ ƏLDƏN BURAXMAQ/VERMƏK** [Sona:] Biz indidən işə başlamasaq, *fürsəti əldən buraxarıq* (H.Nəzərli).

UĞRUNDA (*qoşma kimi, müxtəlif məna larda*) [Səlimə] öz səadəti *uğrunda* necə çırpındığını təsirli ilə söyləsin (İ.Əfəndiyev). **ÜÇÜN** Məlikəmə sədri *üçün* məsələ aydın idi (S.Hüseyn). **YOLUNDA** Dost *yolunda* bu dünyada. Başından keçdiyin varmı? ("Koroğlu"). **NAMİNƏ.**

uğur *bax* **1.** xoşbəxtlik, bəxt. **2.** nailiyyət

UĞURLU Əlbəttə, ilkinin *uğurlu*-uğursuz olması insanlardan, onların əməllərindən asılıdır (H.Abbaszadə). **MÜBARƏK** Gördüm nəzakətlə evimə girdi; *Mübarək* qədəmi səfa gətirdi (M.Rahim). **DÜŞƏRLİ, XEYİRLİ.**

1. UĞURSUZ Nə vaxtdır gözlərində hər şey donub buz olub; İslə bil ki, özəldən dünya *uğursuz* olub (M.Rahim); **BƏDUĞUR** [Şofer] qeyri-şüur hərəkətlə qazı artıranda, özəlini-axırını cəmləşdirə bilmədiyi *bədugur* fikirdən ayıldı, başını qaldırdı (B.Bayramov); **MƏŞUM** [Maral:] İki sənə əvvəl belə *məşum* qara günü kim xatırlardı? (H.Cavid); **ŞUM** (*kl.ad.*) [Zöhrə Sənanə:] Mən bilməm nədir bu taleyi-*şum*! (H.Cavid); **BƏDŞÜKÜM, NƏHS** (*bax*). **ŞÜKÜMSÜZ.**

2. uğursuz *bax* ayağıgetgit

UĞURSUZLUQ [Hökcotulfah:] Bəli, bala hazır, çox təəssüf ki, belə olağalmaz *uğursuzluq* baş veribdir (S.Rəhimov). **BƏDUĞURLUQ** Nə isə, general qeyrimün bunca *bəduğurluğu* Hacıcotulfah xanı az tərpətməmişdi, heç də ona yaxşı bir şey vəd etmirdi (S.Rəhimov). **MƏŞUMLUQ.**

ULAQ Bəli, Məhəmmədhəsən oğlu bir *ulaq* aldı (C.Məmmədquluzadə). **EŞŞƏK** Dəyirmançı bir qoca. Minmiş qara *eşşəyə*, Oğlu da arxasınca. Gedirdilər meşəyə (A.Şaiq). **HİMAR** (*kl.ad.*) Əcəb alimnumayanın, əcəb cahil mürdənin; Əcəb vəhşi və heyvanın, otuz milyon *himarın* var (Ə.Nəzmi). **XƏR** (*kl.ad.*) Yeddi-səkkiz ayda xamlamışdı *xər*; Qolları cəng olub qaldı, müxtəsər. . (Q.Zakir); **TOŞİ** (*məh.*) [Gülbadam:] Oyan, dur gedək. Dədən səni *toşiyə* mindirəcəkdir. (N.Nərimanov); **UZUNQULAQ** Çarvadarlar dolu xurcunu *uzunqulağın* belinə aşırar, özləri də üstündə yavaş-yavaş, tələsmədən bu kənddən o kəndə sürərdilər (M.İbrahimov).

ulas *bax* valas

ULDUZ [Mirzə Sədrəddin:] Ağzım, dilim qurusun, *ulduzlar* göstərir ki, yaxın zamanda padşahın vücuduna böyük bir bəla toxunacaq (A.Şaiq); **ƏXTƏR** (*kl.ad., şair*) Ulduzlar içində gözümə dəydi bir *axtər*; Məftun olaraq sevdim onu, heyrətə daldım (A.Şaiq). **KÖVKƏB** (*kl.ad.*) Qədimdən gözlərim *kövkəb* kimidir (Xətayi); **SİTARƏ** Sonra başqa *sitarəyə* cəlb eləyir diqqəti; Söyləyir: "Boldur onun sahibinin dövləti" (M.Rahim).

umuz *bax* çıyın

UNİKAL, NADİR

union *bax* birlik 1

UNİTAR, BİRLƏŞMİŞ, VAHİD

uniya *bax* birlik 1

UNİVERSİTET Sonradlının oğlu Fazil *universitetin* fizika fakültəsində oxuyurdu (Elçin); **DARÜLFÜNUN** (*köhn.*) 1921-ci sənənin noyabr ayından indiyədək Azərbaycan *darülfünunda* Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini tədris etməkdəyəm (Ə.Haqverdiyev).

UNUDULMAQ, YADDAN ÇIXMAQ [Xanımların] ..öz ərləri ilə yorğan-döşək lərində necə davranmaqlarının özü də deyə sən *yaddan çıxırdı*, bəlkə də unudulurdu, yaxud unudulmağa başlayırdı (S.Rəhimov). **YADDAN ÇIXARILMAQ.**

UNUDULMAZ [İradə:] O on *unudulmaz* anım idi (X.Hasilova); **SİLİNMƏZ** (*məc.*) [Bu hadisə] ..qəlbimdə elə *silinməz* nəqş bağlamışdır ki, sanki.. dünən vaqe olmuşdur (S.S.Axundov); **ÖLMƏZ** (*məc.*) Sondakı gözəllik *ölməz* nemətdir; İnsanlar sonuta gə lir sədəyə (N.Rəfibəyli); **YADDAN ÇIXMAZ.**

unutqan *bax* yaddaşsız

unutqanlıq *bax* yaddaşsızlıq

UNUTMAQ [Sona:] Çoxunu, olbəttə, *unutmuşam*, fəqət bunu çox sevdiyimdən unutmamışam (N.Nərimanov); **HUŞUNDAN ÇIXMAQ** Birdən qəhəqdən bir güllə açıldı... yıxıldın... Sonra nə oldu, *huşumdan çıxıb* (Çənənzəminli); **YADDAN ÇIXAR(T)MAQ** Çox sağ olsunlar ki, Hətmdi *yaddan çıxarmırlar* (H.Abbaszadə); **YADIRĞAMAQ** (*bax*).

upuzun *bax* uzun 1

ur *bax* şiş 1

uruq *bax* 1. ailə; 2. tayfa 1

urusu *bax* poncoro 1

urvat *bax* hörmət

urvatlı *bax* hörmətli

urvatsız *bax* hörmətsiz

usandırıcı *bax* bezikdirici

usandırmaq *bax* bezdirmək

usanmaq *bax* bezmək

USTA, SƏNƏTKAR Bunlar adi *sənətkarlar*, daşyonanlar, hökkaklar, zərgərlər, misgərlər, sərraclar, oşlohu *ustaları*, xəttatlar, nəhayət, şair və alimlər idi (Ə.Cəfərzadə).

ustad *bax* 1. dədə 1, 2. müəllim

UŞAQ *Uşaqların* hay-harayı bir-birinə qarışdı (B.Bayramov), **BALA** *Bala* baldan şirindir (Atalar sözü); **ÇOCUQ** (*köhn.*) Müəllim vicdanlı adamdı. O, *çocuqların* evinə gedir, ailə vəziyyəti ilə tanış olurdu (M.Hüseyn); **TİFİL** [Gülsüm:] Bəs o *tifillər* eşitdiyə necə vuruşurlar? (X.Hasilova); **VƏLƏD** (*köhn.*) [Hatəm xan:] Pis *vələdin* üzü qara olsun, dilləmə bilmirəm! (S.Rəhimov); **ÇAĞA** (*bax*), **KÖRPƏ** (*bax*), **ÖVLAD** (*bax*).

1. UŞAQLIQ ..amma bu günah hissində artıq bir *uşaqlıq* xatirəsinin ilqılığı vardı (Elçin); **ÇOCUQLUQ** [Zöhrə:] Məqsədimə çatdım. Dörd tərəfim *çocuqluqda* oynadığım yerlər (A.Şaiq); **KÖRPƏLİK** [Xacə Müfid:] Həkimlər və cərrahlar çağırdı, onların hamısı dedilər ki, bu iş ancaq *körpəlik* zamanında mümkündür (M.S.Ordubadi); **TÜFULİYƏT** hər bir dərdin həyatında doxt *tüfuliyət*, gənclik, ərkəklik və ixtiyarlıq kimi müxtəlif dövrlər mövcuddur (A.Şaiq); **TİFİLLİK.**

2. uşaqlıq *bax* bətn

UŞAQ-MUŞAQ [Çıraq:] *Uşaq-muşaq* oduzanda, olbəttə, dilxor olarsan (İ.Əfəndiyev); **ÇOCUQ-MOCUQ** [Qoçu:] Bura *çocuq-mocuq* yeri deyil (H.Abbaszadə); **ÇOLMA-ÇOCUQ** [Vəzir:] Mən inkar etdim ki, Teymur ağada heç güc yoxdur; əgərçi orucbayramında bir neçə uşaq basdı; amma olar tamam *çolma-çocuq* idilər (M.F.Axundzadə); **QOR-QODUQ** (*məc.*) [Şofer:] Hər yerindən qalxan *qor-qoduq* çiyninə bir bağla yapışdırıb, olinə tüpürüb horlayır.. (S.Rəhimov).

uşaqsız *bax* övladsız

UTANCAQ Kazım *utancaq* bir halda: O nə sözdür ki, - dedi (Çənənzəminli); **ANA UŞAĞI** (*məc.*) Dördillik məktəb həyatında özünü *ana uşağı* kimi aparan Səlim birdən-birə dəyişdi (M.Hüseyn), **BAŞIAŞAĞI** [Şofer] fəqir, *başıaşağı* oğlandı.. (Ə.Haqverdiyev); **HƏYALI** Bir neçə müddət idi öz şəklini jurnalın arasında çəkirdin, *həyalı* cavanlar jurnalı qabaqlarına açan kimi gözləri sənə sataşanda hoya-hoya basır, utanıb, bükülb qoyurdular yerə (M.S.Ordubadi); **MƏHCUB** (*kl.ad.*) [Nəsrulla Salam:] Munis və *məhcub* xanımdır (M.S.Ordubadi), **ŞƏRMƏNDƏ** (*kl.ad.*) Mahu soyyarələr *şərməndədir* yüzümü baxmaqdan, Fələk üvcində xurşidi həyadə sənigün görcək (Xətayi), **ARLI.**

UTANDIRMAQ Oğul fikirləşir, anasının dedikləri onu *utandırır*.. (Ə.Vəliyev); **BAŞI AŞAĞI ETMƏK** (*fr.v.*) Yalnız teatr sevgisi onları dost-düşmən yanında xar eləyir, ata-ana yanında *başı aşağı edirdi* (S.Rəhimov); **XƏCALƏT VERMƏK** [Kamal:] Mənə çox *xəcalət verirsiniz* demişdi (Y.Şirvan); **PƏRT ELƏMƏK** [Könül:] Heç yaxşı iş tutmadın, onların yanında məni *pərt elədin* (X.Hasilova); **XƏCALƏTLƏNDİRMƏK, QIZARTMAQ** (*məc.*).

utanılmazlıq *bax* utanmaq

UTANMAQ, HƏYA ETMƏK/ELƏMƏK (*məxsəli məmalatda*) Baxır, sanki soyləyir *bəzən utan* barı; Dünya alçalan gəmiyə hər zaman saxtakarı (M.Rahim); **BAŞI AŞAĞI OLMAQ** [Parvizdi bəy.] Və bir dəfə olmayıb ki, mən dövlət yanında *başı aşağı olum* (C.Məmmədquluzadə); **ÇƏKİNMƏK** (*məc.*) [Qondab.] Mən həm tutulduğumdan, həm də ümumdən *çəkindiyimə* görə şəfərdən Məzahirin niyə qayıtmadığının səbəbini soruşa bilmirdim (B.Bayramov); **HƏYA ETMƏK** Bir-iki küçə dolandısa da Nurəddin *həya edib* bir kəsə əl uzada [dilənə] bilmədi (S.S.Axundov); **QIZARMAQ** (*məc.*) [Leyla:] Heç gözləmirdim Şəkər, eybi olsun! Leyla *qızardı* (B.Bayramov); **XƏCALƏT ÇƏKMƏK** [Şəkər:] Düzü hədər ki, sizə verdiyim *əziyyət* üçün də sıxılıram, *xəcalət çəkirəm* (B.Bayramov); **UTANIB-QIZARMAQ** Məmməd| qalxdı, *utanıb-qızarараq* səs gələn tərəfə getdi (Cəmənzəminli); **ARLANMAQ, XƏCALƏTLƏNMƏK, QISQINMAQ** (*dan.*) **SIXILMAQ** (*məc.*)

utanmaz *bax* həyasız

utanmazlıq *bax* həyasızlıq

utopiya *bax* xəyal I

utopizm *bax* xəyalpərəstlik

uyarlı *bax* uyğun

uydurma *bax* yalan

UYDURMAQ [Nazir:] guya bövük vəzifə sahibi Xaspoladovu, bax bunun bu Forse *uydurub* (Anar); **QONDARMAQ** Mirzə özündən *qondarıb* başqa söz yazıb (S.Rəhimov); **GÖPƏMƏQ** (*bax*); **ÖZÜNDƏN DÜZƏLTMƏK.**

UYĞUN, MÜNASİB, UYARLI

1. UYMAQ *Umayın* olan şöhrətə, ada (B.Vahabzadə); **QAPILMAQ** [Ütünçüoğlu] gənc olmasına baxmayaraq, başqaları kimi hədsiz mühüm olan arzulara *qapılmazdı* (M.S.Ordubadi)

2. uymaq *bax* vurulmaq I

3. uymaq *bax* aldanmaq

UYĞUNLUQ, AHƏNG, HƏMAHƏNGLİK, MÜNASİBLİK, MÜVAFİQLİK

uyğa *bax* yuxu

uyğulu *bax* yuxulu

uyğusuz *bax* yuxusuz

uyumaq *bax* yuxulamaq

UZAQ, İRAQ (*müxtəlif məmalarda*) [Şirin:] Eldən *uzaq* düşdüm, vətəndən *uraq*. Bir daş qələyəyəm, üroyim dustaq (S.Vurğun); **ARALI** Düşmüsən ordudan uzaq, *aralı*. Özün ağır xəstə, ağır yaralı (S.Rüstəm); **CÜDA** (*kl.ed.*) Ey sevdiyim, səndən *cüda* düşəli; Nə səbrü qərarım, nə məramım var (Q.Zakir); **GEN** (*dan.*) [Adilə öz-özünə:] Elsevərdən mümkün qədər *gen* gəzmək lazımdır (Ə.Qasımov); **SAQIN** (*köhn.*) *Saqın* gəzin, laçın gözü gərməsin; Qorxuram sofnizi poza, durnalar! (M.P.Vaqif).

UZAQGÖRƏN Yox, Yox! Orda *uzaqgörən* oyaqlar da var; Haqq, odalət, sülh söyləvən dayaqlar da var (S.Rüstəm); **DURBİN** (*məc.*) Özünüz, şükür, *durbin* adamsınız (Mir Cəlal). **KAHİN** [Şapur:] Bu *kahinə* mən; Dünyada sirr qaçmaz nəzərlərimdən (S.Vurğun). **QABAQGÖRƏN** Xalqın bütün açıqfikirli, *qabaqgörən*, igid və namuslu oğulları düşmənlərlə öz mübarizəsini daha artıq gücləndirdilər) (H.Sarabski); **UZAQGÖRÜCÜ** Onların arasında, *uzaqgörücü* adamlar olmuşdur (M.İbrahimov)

uzaqgörücü *bax* uzaqgörən

1. UZAQLAŞDIRMAQ [Salmə:] Soyuq otaq mənə soyuq bir təlqin edir, həyatda gözəl, cazibədar nə varsa məndən *uzaqlaşdırır* (İ.Əfəndiyev); **ARALAŞDIRMAQ** Hətəm xan sağ əli ilə mollanın döşündən yapışaraq bütün gücü ilə onu özündən *aralaşdırmağa* çalışdı (S.Rəhimov); **AYRI SALMAQ** Gəlin çox yormayın sevgilimizi, Kələk *ayrı saldı* deyəsən bizi (S.Vurğun), **DUR ETMƏK** Göz nurudur uyqu, onu *dur etmə* gözündən, Yol vermə muhəbbə çıxa bir an sözündən (M.Ə.Sabir); **MƏN ETMƏK** [Cavad:] Mən tələbimi olduğunu yazıb bitirmək istəyirdim, lakin nədənsə bir qüvvə məni *mən edir* (A.Şaiq); **SAQINDIRMAQ** [Əhdülhəsən bəy:] Bunun müqabilində mən səni ilk bövük məhəbbətindən və tamiz xəyallərdən *saqın*

dırmağa çalışıram (M.S.Ordubadi); **AYIRMAQ, İRAQLAŞDIRMAQ, KƏNARLAŞDIRMAQ** (*bax*).

2. uzaqlaşdırmaq *bax* qovmaq

UZAQLAŞMAQ Atlılar, kəndən *uzaqlaşıb* meşəyə doğru getdilər (Ə.Qasımov); **ARALANMAQ** [Davud və Abdulla] klubdan yüz metro kimi *aralanmışdılar* (H.Abbaszadə); **ARALAŞMAQ, AYRI DÜŞMƏK** *Ayrı düşmüş* vətənindən, elindən; Həmdərdindən *aralanmış* könlümü... (M.V.Vidadi); **ARALI DÜŞMƏK** İstəkli dostundan *aralı düşdüm* (Aşıq Ələsgər), **AYRILMAQ** Ayna ilə Ayaz küçədə bir-birindən *ayrıldılar* (Ə.Məmmədxanlı); **UZAŞMAQ** Qırıldı, qaçdı, qoymayın; Gözdən *uzaşdı*, qoymayın! (M.Ə.Sabir), **İRAQLAŞMAQ.**

1. UZANMAQ Sonra Cavanşir otağa girib elə çəkmoli, şalvarlı da çarpayıda *uzandı* (İ.Əfəndiyev); **BÖYRÜNÜ YERƏ VURMAQ** (*f.v.*) *Böyrün yerə vurub* çoban dağ üstə; Hərdən deyir bir yamçılı şıkəsto (A.Səhhət), **DÖŞƏNMƏK** Nizamı ...ağacın kölgəsinə *döşənib* axşama kimi yazırdı (M.Hüseyn); **SƏRƏLƏNMƏK** [Mehriban] qapının ağzında yerə *sərələndi* (S.Hüseyn); **SƏRİLMƏK** ...Xasay arxası üstə göy çəmənin üzərində *sərilmişdi* (Ə.Vəliyev).

2. UZANMAQ [Çingiz:] Buna "boymadəron" deyirlər, onu kim qoxulasa boyu *uzamır* (B.Bayramov); **BOY ATMAQ** Burda, bu ağacda hər oğlan, hər qız: Bir zaman *boy atıb* bir nər olacaq (S.Vurğun); **ÇAYDAQLAŞMAQ/ÇAYDAQLANMAQ.**

uzaşmaq *bax* uzaqlaşmaq

1. UZUN [Kəblə Bəybalə] *uzun* kəhrəba təsbehini çevirə-çevirə Həmidə baxırdı (H.Abbaszadə); **UPUZUN** (*çox uzun*).

2. UZUN (*məc.*) (*tez başa gəlməyən*) [Qaraş Muyaya:] ...axı gəlin-qayınana işi *uzun* işdir (M.İbrahimov); **TUL** [Aslan bəy:] Mən sənə kömək etməyə hazıram... Ancaq *tul* çəkər (N.Vəzirov).

3. uzun *bax* uzunboy(lu)

4. uzun *bax* sinəkli

uzunboy(lu) *bax* ucaboy(lu)

uzunçu *bax* naqqal

uzunçuluq *bax* naqqallıq

uzundanışan *bax* uzunçu

uzundraz *bax* ucaboy(lu)

1. UZUNQULAQ (*qulaqları uzun olan, bəzən qulaqlı papağa da deyirlər*) [Osmanlı:] *tez uzunqulaq* papağını çıxardı, boş əhmi qulağına apardı (Ə.Kərim); **ÇƏPİŞQULAQ** iriburun, yumru çənə, *çəpişqulaq*, alagöz bu oğlanın suyu şirin idi (Ə.Vəliyev); **EŞŞƏKQULAQ** (*esf.*) [Molla Qafar:] Ay *eşşəkqulaq*, qaban baş, heç görmüsən yeriyən daş? (S.Vəliyev)

2. uzunqulaq *bax* ulaq

Üü

üçbucaq(lı) *bax* üçkünc(lü)
üçguşə(li) *bax* üçkünc(lü)
ÜÇKÜNC(LÜ) Onun böyründə duran qısaboy bir lozgi alındakı *üçkünc* kağızı Aslana uzatdı (M.Hüseyn); **ÜÇBUCAQ(LI), ÜÇGUŞƏ(Lİ).**

1. ÜÇÜN (*səbəb bildirir*) Gülsonom yeküldükcə öz tapdığı yeməklərin lezzətlisini qardaşı *üçün* gizlər, Şamo evə gəldikdə onun boynuna sarılar (S.Rəhimov); **BİNAƏN** (*köhn.*) Buna *binaən* boşamaq da istəmirdi (N.Nərimanov), **QARŞI** Bəs oxu bu şeri yarə qarşı, Bülbül kimi gülzarə *qarşı* (Xətayi); **ÖTRÜ** [Vəliş:] İbrahim bəyin sözlərini yerinə yetirmək, məndən *ötrü* bəxtəvərlikdir (Ə.Vəliyev)

2. ÜÇÜN (*məqsəd bildirir*) Bu, müştəri yığmaq *üçün* yalandan yazılmış sözlər deyildi.. (Elçin), **ÖTRÜ** [Sevər:] Qızları da göndərərəm ki, çöldən sənin üçün tac qayırmaqdan *ötrü* çiçək dərsinlər (C.Cabbarlı).

3. üçün *bax* uğrunda
üdüləmək *bax* naqqallamaq
üflamək *bax* üfürmək
üfunət *bax* qoxu
üfunətləmək *bax* iylənmək
ÜFÜRMƏK Veysəl qayıdıb ayloşdı; tumbanın gözünü çəkib papiros çıxardı, kibriti odlayanda Ziynət dərhal *üfürüb* keçirdi (B.Bayramov); **PÜFKÜRMƏK** Papiros tüstüsünü *püfkürərək* ağzından, O dalıb fikrə, baxır qurğuya heyran-heyran (S.Rüstəm); **PÜFLƏMƏK** [Mirzə Abbas:] Amma, hayıf və hayıf, nə qədər *püfləyirəm* tütək heç bir səs vermir (C.Məmmədquluzadə), **ÜFLƏMƏK** Gülabətin tüstüləyən, lakin heç cür alışmayan samovara yaxınlaşdı, dudkeşi götürüb bərk-bərk *üflədi*.. (M.İbrahimov).
üqab *bax* qartal

ülfət *bax* hüsn-rəğbət
1. ÜLGÜ, QƏLİB, ŞABLON
2. ÜLGÜ, BİÇİ(M), FASON, FORMA, MODEL, ÖLÇÜ (*paltarda, ayaqqabıda və s.-də*)
ülgüləmək *bax* biçmək 2
ÜLKƏR (*astr.*) [Alı:] Axırda qar o qədər ucalmışdı ki, keçinin buynuzları *Ülkər* ulduzuna dəyirdi (Çəmənzəminli); **YEDDİQARDAŞ** O deyordi: "Bu ağaran hacıların yoludur; *Yeddiqardaş*, ulduzların hamısının yoludur" (M.Rahim); **PƏRVİN, SÜRƏYYA.**
ülüş *bax* lavaş
I. ÜLVİ Şəfqət! Nə *ülvisən*, şəfa səndədir; Ağır xəstələrə dava səndədir (M.Rahim); **MÜQƏDDƏS** (*məc.*) Coşdu könlümdə *müqəddəs* əməlim (S.Rüstəm); **UCA** (*məc.*) Gözəldir bir *uca* əməl bəsloyib; Bu əməl uğrunda qan-tərə batmaq (M.Müşfiq); **ALİ, YÜKSƏK.**
2. ÜLVİ, TƏMİZ, PAK
ÜMDƏ, BİRİNCİ, ƏN BAŞLICA, ƏN ƏSAS, ƏN MÜHÜM
ÜMİD [Meri:] Mən imza qoymuşam. Yeganə *ümidimiz* budur (R.Rza); **EHTİMAL** ..vəxtə ki, bir-birinizdən ayrıldınız, sizin puç olmağınıza çox *ehtimal* var, necə ki, bu yerdə tökülən çubuqlar.. (N.Nərimanov); **GÜMAN** *Gümanım* budur ki, ola ziyadə; Günbəgündən etibarım yanında (Q.Zakir); **ŞANS.**
ÜMİDSİZ (*ümidini kəsmiş*) Kərəm ömründə bu qədər qəmgin və *ümidsiz* olmamışdı (M.Hüseyn); **MƏYUS** [Direktor] *məyus* nəzərlərlə Könülü süzüb, yanında durmuş adamlara, birinci növbədə, konferansye qıza müraciətlə dedi: – Salonu sakitləşdirin (X.Hasilova); **NAÜMİD** [Sevindik:] İnanın mənim sözlərimə, gələcək barədə *naümid* olmayın (M.Hüseyn).
ÜMİDSİZLİK, NAÜMİDLİK, MƏYUSLUQ
ümman *bax* okean
ümumbəşəri *bax* ümumxalq

ümuman *bax* elliklə
ÜMUMXALQ Avqust ayının 29-da Çokyakartada biz "Sekaten" adlanan *ümumxalq* bayramında iştirak etdik (M.İbrahimov); **ÜMUMBƏŞƏRİ** O günün həsrətilə yaşayır, o günü yaxınlaşdırmağa çalışırdıq ki, *ümumbəşəri* dostluq və qardaşlıq dövlətlərin də siyasətinə, oxlaqına istiqamət verəcək, həyat tərzini müəyyən edəcək, heç kəs, heç kəsi hədələməyəcəkdir (M.İbrahimov).
ÜMUMİYYƏTLƏ (*ara söz kimi*) *Ümumiyyətlə*, elə bil ki, meyvələr get-gedə dadsızlaşırdı.. (Elçin); **BİLCÜMLƏ** Bir gün gələ bidar ola *bilcümlə* camaat; Tozviri-ibadətdən edə fərq bu millət (M.Ə.Sabir); **BİLÜMUM** Və bir də bu məktəblilər *bilümum*; Oxurlar kəmalınca əli ülum (M.Ə.Sabir).
ün *bax* səs 1
ünqa *bax* ənqa
ünləmək *bax* çağırmaq 1
I. ÜNSİYYƏT (*dilç.*), **ƏLAQƏ, RABİTƏ, KOMMUNİKASİYA**
2. ünsiyyət *bax* əlaqə 1
3. ünsiyyət *bax* təmas
ÜNVAN [Gülsüm:] Adam da sürücü tayfasına *ünvan* verər (X.Hasilova); **ADRES** Bakıda *adreslərini* aldığı adamları görmək lazım idi (M.S.Ordubadi).
ÜRƏK Ağagül "aerodrom" papağını başından çıxarıb köhnə divanın üstünə çırpdı və *ürəyində* Yer üzündəki bütün pis adamlarçün, o cümlədən də, təbii ki, Zübeydəçün hansı söz lazımıydısa, o sözü də dedi (Elçin); **BAĞIR** Dedi: "Ömrüm xoş günlərlə bağlıdır; Kim deyir ki, *bağrım* başı dağlıdır?" (M.Rahim); **DİL** (*kl.əd.*) Müjdə ey *dil* ki, səni görməyə canan gəldi; Əlini çal olo, can-can söylo ki, can gəldi (Nəbati); **KÖKS** (*məc.*) Çəkilib *köksümə* dağlar, düyünlər (Q.Zakir); **KÖNÜL** (*şair.*) Eşqə çırpınan *könül* diyarı; Məni çəkmişdi bir məzarə sarı (A.Şaiq); **QƏLB** (*şair.*) *Qəlb* aralanmır, bədən üzvlərinin bir çoxu qoymurdu (Ə.Vəliyev); **RUH** (*məc.*) Qızdırmadan bədənim narahat olur, amma qızıl dükanlarından *ruhum* rahatsız olur (C.Məmmədquluzadə).
ÜRƏKAÇAN Axı, o [Fərid], ömründə bu qədər gözəl yerlər, *ürəkaçan* mənzərələr görməmişdi (M.İbrahimov); **DİLARA** (*kl.əd.*) Bəhanı gül-şəkər, zülfü *dilara;* Gibi, qoynu hilli, cy sənəm-sənəm (Nəbati); **DİLFİRUZ** (*ərx.*) [Sitarə:] Ox, nə qədər də gözəl, sanki səmadan enmiş bir firiştəyi-hüsn, yaxud bir əlihəyi-ləhndir ki, fəryadi-*dilfiruzi* yaşıllıqlar altında titrəyə-titrəyə bu qocaman ormanın göbəyinədək yayılır (A.Şaiq); **DİLGÜŞA** (*kl.əd.*) Niqabın üzdən aç, ey gül; Kim, olsun *dilgüşa* məclis (S.Ə.Şirvani); **DİLKEŞ** (*kl.əd.*) Ey camalı günəş, zülfləri *dilkeş;* Cana saldın atəş çıxanda sərxoş (M.P.Vaqif); **DİLRÜBA** (*şair.*) Azərşəhr, doğrudan da, Azərbaycanın *dilrüba* bir guşəsidir (M.İbrahimov); **KÖNÜLAÇAN** ...Həmi tərzə paltardı, sürməyə çərəz və səməni otu qoyulmuş, *könüləçan* söz danışır... (Çəmənzəminli); **DİLBAZ** (*kl.əd.*); **FƏRƏHLƏNDİRİCİ, RƏVANBƏXŞ** (*kl.əd.*).
ÜRƏKGETMƏ(Sİ) [Zöhrə:] Axır zamanlarda [Çingiz] *ürəkgetmə* azarına düşübdür (S.S.Axundov); **ÜRƏKKEÇMƏ(Sİ)** *Ürəkkeçməsi* olanlar, baş ağrısına mübtəla olanlar, bir para xəstəliklərə tutulanlar həmsi Ağ Məllənin duası ilə müalicələrinə çatmaq istəyirlər (Ə.Haqverdiyev); **BAYĞINLIQ.**
ürəkkeçməsi *bax* ürəkgetməsi
ÜRƏKLƏNMƏK Sonra yavaş-yavaş *ürəklənib* yenə əvvəlki Mirzəppa kimi böyük-böyük danışmağa başladı.. (Elçin); **CÜRƏTLƏNMƏK** Hamı uşağa tərəf döndü, uşaq *cürətlənib* horəkətə gəldi (Mir Cəlal); **RUHLANMAQ** Cahangir qoca atasının bu sözlərindən daha da *ruhlandı* (M.Hüseyn); **CƏSARƏTLƏNMƏK** (*bax*).
ürəkli *bax* 1. cəsarətli; 2. igid
ürəkətu *bax* bədrəng
ürəksiz *bax* 1. qorxaq; 2. könülsüz
ürəyəyatan *bax* xoşagələn

uşayinazlık *bax* uşayıxmışaq
uşayiñsa *bax* uşayıxsa
uşayitamız *bax* uşayıxmışaq
üşayıxsa *bax* uşayıxmışaq

UŞAYIXMIŞAQ [Oğdulqadır] Yox, bura mənim kimi *uşayıxmışaq* adamın yeri deyil (O.Hacızadə).

UŞ OQŞİBƏLİ Mahnı *inceşəhbi* tonu, oldüqca həssas bir qız idi (Y.Şirvan).

QOLBİNAZLIK Özün çox *qolbınazlıxsın*, hamını da elə bilirsən (M.S.Ordubadlı).

RƏHMDİL Mən sənin bu *rəhmdil* sözyadımam, gəl qovuşma. (M.Muşfiq).

UŞAYINAZLIK [Rəşid] Hamı bilir ki, mən heç *uşaynazlık* adamam, heç qarışqaya da qəsd eləmərəm (M.İbrahimbəyov); **YUXUROKLİ** [Nazlı.] Mən sən düşünən qədər də *yuxurəkli* deyiləm (Ə.Kərim).

UŞAYİNCƏ, UŞAYIXSA.

urfan *bax* inanıl

UŞPƏRMƏK *(tək haqqında).* **BİZ-BİZ DURMAQ, DİKƏLMƏK, QABARMAQ, İŞPƏŞMƏK**

urpəşmək *bax* **1.** urpərmək, **2.** utramək
ürşan *bax* çilpaq I

ÜSLUB *(dil.)*, **STİL, TƏRZ, DİL**

ÜSLUBİ *(dil.)* **STİLİSTİK** *(üslub ilə əlaqədar)*

ÜSLUBİYYAT *(dil.)*, **STİLİSTİKA**

ust-bav *bax* paltar

USTA *(mastəkil mənasında)* [Rüstəm bəy:] Bu *usta* ilə bir qədər şər salmışam, özüm də hesabını ödəmişəm (S.S.Axundov), **ÇƏM** *(dan.)* [Çingiz:] Bəri başdan mənə suyun yerini, evin-eşiyin *çəmini* ovladın (C.Məmmədquluzadə), **DUSTUR** Həmin bu *dustura* uyğunlu da sən, öz oğlu ət kimi tab et bilsəydi (S.Vurğun), **QANÇI** bir biyməzin *öz qanunu* və öz xəsiyyəti var (C.Məmmədquluzadə), **QAYDA** [Şahbaz bəy:] Gələn il bir *özgə qayda* ilə paltar geyəcəklər (M.F.Axundzadə), **MİNVAL** [Qarovulçu:] Bu *minvalla* hökumətin iki yüz otuz aç pud ununu oğurlayıblar (H.Abbaszadə), **SİSTEM** [Qubernator:] Yox, bu *sistemdir*, plan dır (C.Cabbarlı); **TƏHƏR** [Ət:] bir də poladdan bir bıçaq qayırtdırsın, sonra mən sənə *təharını* deyərəm (Nağıl); **TƏRİQ** Axlıyev munaqişə *təriqi* ilə yazdığı sonrakı məqalələrində əsas yanlış fikrini bir az də dərinləşdirdi (M.İbrahimov); **TƏRZ** Arvad gözucu yoxlayıb baxıb, ər ağzının qalın dodaqlarını tyrənc bir *tərzdə* büzdü (H.Seyidbəyli), **VASİTƏ** Mirzə Səfər eşitmişdi ki, şeir yazmaq üçün iki *vasitə* lazımdır: xəlvət otaq və bir şüşə şərab (Ə.Haqverdiyev); **VƏCH** *(kl.sl.)* Elə asan *vəchlə* başa düşdülər ki, dəxi bu dildən başqa qeyri bir dil axtarmağa həcət qalmadı (C.Məmmədquluzadə); **VƏSİLƏ** [Mirzə Məhəmmədqulu:] Bu *vəsilə* ilə sizləri bəlkə qaranlıq ələmindən çıxardı (C.Məmmədquluzadə), **YOL** *(dan.)* [Həcər xanım:] Onda bircə *yol* qaldı (S.S.Axundov), **METOD, TAKTİKA** *(bax).*

ÜSUL-İDARƏ *(dövlət quruluşu)* [Qızıl Arslan.] Torpaq quruluşu işlərini dəyişmək istəsək, hökumət və dövlət *üsul idarəsini* dəyişməlidiyik (M.S.Ordubadlı), **EHKAM** Lakin burada, bu *ehkamda* sinfi ayrı-seçkilik var idi, məzlum və zalım var idi, məhkum və hakim var idi (S.Rəhimov), **QURULUŞ** Dövlət *quruluşu* bələdir, mənləkətdə qəyulmuş qanunların hamısı zəncirin halqası kimi bir-birinə bənd olubdur (M.S.Ordubadlı)

üsyan *bax* qıyam
ÜŞ ANÇI, ASİ, QİYAMÇI *(bax)*
ÜŞÜMƏK Küçələrdə it soyuqdan *üşüməkdə* idi, *uşuvür* (A.Səhhət); **DİŞİ DİŞİNƏ DƏYMƏK** [Nazir ata Mirzə Çöpurova:] özünə bir istiqə çul toxuyacağın bir ocağı keçmiş vaxtı, yağışlı tuzgarda, həmin çuluna bürünərdin – mindəş paltonun içində *dişin dişinə dəyməzdi!* (S.Rəhimov); **BUYUXMAQ, DONMAQ** *(bərk üşümək)*, **VİCİLƏNMƏK** *(vəngultəri üşümək)*

ÜZ Bu mənzərəni görən Cahangirin büdrəyən *üzü* birdən şən bir təbəssümlə parladı, dodaqları açılaraq, şaqqıltılı bir qəhqəhə qopdu (Ç.Orucəzəminli), **BƏNİZ** O zaman

bu gözəl çuxa kimi Leyla müəllimənin bütün üzünə işıq salır və solğun *bənizində* soyuq bir mehribanlıq görürdük (M.İbrahimov); **BƏT-BƏNİZ** [Tutubəyim:] Özü ikicanlı, zəif, xiffət elənəkdən *bət-bənzi* qaçıb (Çəmənzəminli); **CAMAL** Mən səni xoşlayıram ən gözəl şeir kimi; Görürəm *camalın*, mənə göründüyün də (M.Rəhim); **ÇÖHRƏ** Nurlu yerində sakit otursa da, *çöhrəsi* gülürdü (H.Abbaszadə), **DİDAR** *(arx.)* Lalə yarı yardan aralı saldı; Öksüz ruhum *didarə* həsrət qaldı (H.Cavid); **QABAQ** *(arx.)* Bülbül buxaq, lalə yanaq, ay *qabaq*, Şahmar zülfü pərişanlar dolanır (Aşıq Ələsgər); **LİQA** *(kl.sl.)* Gəstərdi mahi-ruzə üfüqdən *həqanə*, Çəkdi əzançılar da obaşdan səlasını (A.Səhhət); **RÖXSAR** *(kl.sl., şair.)* Ta ki, mənə gördü ol qəlbi qarə; Çəkdi yaşmağını ə gül *rüxsarə* (M.P.Vaqif); **RÜ(Ü)X** *(kl.sl., şair.)* Xətti reyhanüddür gər kim, göyərmiş kövsər üstünə; Və ya *rüxsarə* ayətdir oxunmuş hədr ilə ayə (Nəsimi); **SİFƏT** Qarşın sifətini çulğayan kədər o qədər qalınlaşdı ki, *üz* qala ata oğlunun *sifətini* tanımamaq dərəcəsinə gəldi (Ə.Vəliyev); **SİMA** Övvəlki şirin xoyallar və xoş ümidlər [Fikrətin] *simasını* örtdü (M.İbrahimov), **SURƏT** O saat Qarağlanın vahiməli, partlaq gözləri və çapıq *surəti* gözlərimin önündə dururdu (S.S.Axundov), **ÜZAR** *(arx.)* Hala da tülü etməlimi foslibaharın?! Ey canlı çiçək, ürtülü qalsınmı *üzarın?!* (M.Hadi); **VƏCH** *(kl.sl., şair.)* Leyk həm sondə bəsirət gözü; Ta görəsən *vəchi*dilarəsini?! (M.Ö.Sabir)

üzər *bax* yanaq, üz
üzbəri *bax* qabaq-qabağa
üzbəsurat *bax* üzbəüz

ÜZBƏÜZ Fikrət qadının qəhqəhəsindən yapışıb, dayırmı stolun arxasında oyləşdirdi, özü də onunla *üzbəüz* otürdü (H.Abbaszadə), **DİZ-DİZƏ** Tahirə bəzünlə durub *diz dizə*, başından keçəni danışır *bizə* (S.Vurğun), **QABAQ-QƏNŞƏR** [Vəliş:] Elə ki, *qabaq-qənşər* otürdü şirin söhbətə başladıq. (Ə.Vahidyev); **NƏFƏS-NƏFƏSƏ** Fəhər [Lətifə ilə] *nəfəs-nəfəsə* dayanıb (M.Hüseyn); **RUBƏRU** Dün məmulə *rubəru* buldu ingar, oldu rəqib (Xətayi); **ÜZBƏSÜRƏT** Rəiyyət Vəliş Qarabağın məşhur mülkədarı İsmayıl bəylə *üzbəsurət* otürüb danışır (Ə.Vəliyev); **ÜZ-ÜZƏ** Bir azdan o, sədrlə *üz-üzə* dayanmışdı (X.Hüsnova); **QABAQ-QABAĞA** *(bax).*

ÜZƏNGİL, RİKAB Abbas ohil elənişdi ki, Gülgəz Pəriyə çatıb onu kocavəyə mindirəndə onun *üzəngisini* özü basıb ata mindirsin. Abbas sözünü qurtarıb Gülgəz Pərinin *rikabını* basıb, ata mindirdi ("Abbas və Gülgəz")

ÜZGÜÇÜ [Gimon:] *Üzgüçü* qərxüsnə uzər həmişə (A.Şaiq); **DALGIC** *(su keçirməyən paltarla su altında üzən üzgüçü)* Xilasetmə stansiyası heyətinin sərşiməsi, 1-ci dərəcəli *dalğıc* Mixail Arzamaskin kursu dəyişib hadisə yerinə dalğaların istiqamətində yaxınlaşmağı əmr etdi (Qəzetlərdən); **QƏVAS** *(köhn.)* Qavvas olub o dəryada mən çox üzmək istədim (B.Vəhabzadə); **ÜZÜCÜ** Hərçəndi Yasəmən çox *üzücü* idi, amma bu iti axın, daşları və böyük kolları yumalayan seldə üzmək mümkün deyildi (S.S.Axundov).

ÜZGÜN [Zakir] sonra *üzgün* bir halda cavab verdi (H.Seyidbəyli), **HALSIZ** [Mehriban] çox *halsız* idi (S.Hüseyn); **ÜZÜK** [Kənan:] Dərdi qəm çəkirsən, üzüyəm, *üzük* ("Oşlı və Kərəm"); **ÖZGİN, ÖZİNİK, YORĞUN** *(bax)*

I üzmək *bax* dormək
II üzmək *bax* yormaq

ÜZRLÜ *(icazəsi olan)* Ancaq yenib-qalxan döşünü əli ilə basaraq, qızışmış mühakimənini toplamaq, *üzrlü* bir bəhanə ilə içəri girmək üzərində dayandı (S.Rəhimov); **MƏZUR** [Şeyx Sənan:] Məni, şeyxim, bağışla, *məzurum*. Çünki müğrur, həm də mənəvurum (H.Cavid); **SƏBƏBLİ.**

ÜZRSÜZ, BİÜZR, SƏBƏBSİZ
üzəllən *bax* mehriban

Uzucu *bax* uzguçu

II üzucu *bax* vuruşçu

uzuqlar *bax* gəlmə-çıxma

I. UZUN (Rəhimə) | Sərvinaz xanım həmsini verib, qızın barmağına *uzuk* taxıb gedibdir (II Abbaszadə). **ÖYRİMÇƏ** (*dial.*) Səksən iki *yırımçadan* keçirdim. Heç kəsdə arzumun qalmadı ("Koroğlu"); **HALQA** Gözlərin sanki bu Göy gölünündür, *halqa* üstündəki zümrüd kimidir (M.Müşfiq). **YATOM** (*köhn.*) Barmağında *yatam* belində kəmər, Telimdə güşvarə, duymə tamam zər (Q.Zakir). **BARMAQLIQ.**

2. **üzuk** *bax* uzgun

UZUQARA Əlində, lap əslində, Zübeydə bu dəqiqə yanında da *üzuqara* idi (İ.Əlçin); **NÖQSANLI** (*bax*)

uzulmaq *bax* vurulmaq

ÜZÜM Nə olar ki, bir səhər qapımızdan girmədin; Uzanıb o kəhrəba *üzümündən* verməydin (M.Rəhim); **ƏNGUR** (*kl.sd.*) Nagəh səsini eşitdi *əngur*: Qeyzə xəlbə oldu məzur-məzrur (Füzuli).

ÜZÜYOLA Yerli-yersiz yox, ancaq yeri düşəndə fürsət oldun vermədən qeyd edirdi ki, əsil olmağın və yaxşı oxlaqın birinci şərti elə budur ki, başınaşağı, *üzüyola* olasan, söz ağızdan çıxan kimi yerinə yetirəsən (M.İbrahimov); **SÖZƏBAXAN** [Sabirov:] O ki qaldı bu iki nəfər işgüzar, *sözəbaxan*, icraçı uşaqlardır (Y.Şirvan); **YÖNLÜ** Ağıllı övlad, *yönlü* bala adamın qalxması üçün on səhrli qanad deyilmi? (S.Rəhimov).

üzüyuxarı *bax* ağzıyuxarı

üz-üzə *bax* üzbəüz

üzv *bax* əza I

Vv

vabəstə *bax* olaqədar

vadi *bax* **I.** dərə; **2.** səhra

VAHİD, BİR, TƏK, YEGANƏ, YALQIZ (*bax*)

1. VAHİDLİK, TƏKLİK

2. vahidlik *bax* birlik **2**

vahimə *bax* qorxu

vahimələndirmək *bax* qorxutmaq **I**

vahimələnmək *bax* qorxmaq

vahiməli *bax* qorxulu

I VAXT Yalnız ikicə gün *vaxtımız* qalmışdı (M.Hüseyn); **ÇAĞ** (*dial.*) Kölgədə keçmişdir uşaqlıq *çağım*. Ömrümün vahidi oldun, ey çinar (S.Rüstəm); **MƏQAM** Ayrılıq *məqamı* həmi pərişan; Qəlbimi boynuma salan yar hanı (Aşıq Məmməd); **MÖHLƏT** (*dan.*) [Ordu komandanı:] Mənə bir ay *möhlət* kifayətdir.. (M.Hüseyn); **MÜDDƏT** (*bir şeyin görüldüyü zaman*) Yarış müqavilələrinin *müddəti* oktyabrın 30-da qurtarırdı (M.Hüseyn); **SAAT** .. mən.. bu cansıxan, yanğaranlıq otaqda *saatlarımı* saya-saya çürəkpulu qazanmalıyam (M.Hüseyn); **VƏDƏ** Şəbanin *vədəsi* tamam oldu.. (Ə.Haqverdiyev); **ZAMAN** Aradan üç ay qədər bir *zaman* keçmişdi (S.Hüseyn).

2. vaxt *bax* dövr, çağ **I**

3. vaxt *bax* macal **I**

vaxtsız *bax* gec

vaqiə *bax* **1.** yuxugörmə; **2.** hadisə **I**; əhvalat

vaqiən *bax* doğrudan

valeh *bax* vurğun, məftun

valehedici *bax* məftunedici

VALET, SOLDAT (*kart oyununda*) [Mehdi bəy:] Qoşqada, bu sadan bizim *atamızdan valet, soldat* ləfzləri götürülüb (S.S.Axundov).

1. VALİ (*köhn.*), **VİLAYƏT HAKİMİ**

2. vali *bax* qubernator

valid *bax* ata

VALİDEYN, ATA-ANA [Sofura:] *Vah deyn* övlad üçün fərəh, başucalığı olmalıdır Uşaq *ata-anasına* baxanda sevinməlidir (II Abbaszadə); **ƏBƏVEYN** (*kl.sd.*) Hər gün *əbəveyni* şad edirlər; Hörmətlərin üzdiyad edirlər (M.Ə.Sabir)

validə *bax* ana

VALLAH, BİLLAH, TALLAH (*kimsənin mandırmaq üçün Allahın adı ilə bağlı and*) [Salman bəy.] *Vallah, billah talləh* tonqa gəlmişəm.. (N.Vəzirov); **ALLAHA AND OLSUN** [Vəli:] *Allaha and olsun*, əgər ayaq geri qoyarsan şeytanını çəkib qarnını tüstü ilə doldurram (M.F.Axundzadə).

vandal *bax* vəhşi **I**

vandalizm *bax* vəhşilik

vandallıq *bax* vəhşilik

vanafsa *bax* fəryad

vanna *bax* ləyən

vapor *bax* paroxod

I VAR [Ağamürsəlin] ən böyük məqsədi atasının *varına* yiyələnmək.. idi (A.Şaiq); **DÖVLƏT** Xanın qardaşı oğlu o gün keçdi xanlığa; Ol atdı yamanlığa; Talan etdi sarayın *dövlətini*, varını (B.Vahabzadə); **HAŞAN-KAŞAN** (*məh.*) İmamın *haşan-kaşanı* aşıl daşır (ADDİ.); **MAL** Divanədirlər *malın* bu yolda qoyanlar (M.Ə.Sabir); **MAL-DÖVLƏT** [Kərim:] Hər şeyimiz var. Mənə *mal-dövlət* lazım deyil, Könül lazımdır (X.Hüseynova), **MAL-MÜLK** [Paşa bəy:] Bu qədər cah-calal, ad-san, şan-şöhrət, *mal-mülk* oldun çıxsa düzmək olarmı? (Ə.Vəliyev); **MÜLK** [Hacı Abdulla:] Qızın yaxşı cehizi, *mülkü* və maşı var (N.Nərimanov), **SƏRVƏT** *Sərvət* gətsə qəm deyil, *sərvət* gələ yenə də (B.Vahabzadə), **TANQAH** Başı gora oxşılar, yırtmağa tələşənlər, *Tanqahının* üstündə oxşı-oxşı oxşılar (R.Rza); **TAVANA** Otində qolumu, ev boş, ev soyuq, Bircə şam almağa *tavanası* yox (B.Vahabzadə); **VAR-DÖVLƏT** [Gülsənəm:] Kişi gecə-gündüz alləşir, *var-dövlətini* göz bəbəyi kimi qoruyur (M.Hüseyn), **VARİYYAT** Molla sonbəşik Salehdən bəri başdan xeyli

varisat qoparıb evinə yollandı (S.Rəhimov).
VAR-YOX [Hərc-kəndli] ..alimə bir az *var-yox* düşdü, nəvələşəcəksən" (S.Rəhimov)

II var *bax* varlıq I

vardırmaq *bax* yatdırmaq

var-dövlət *bax* var I

varidat *bax* gəlir

varis *bax* vərəsə

varisvat *bax* var I

VARLANMAQ (*var-dövlət sahibi olmaq*) [Almaz] Biz razı olmamalıyıq ki, başqa kəndlər tərəqqi edib *varlandığı* halda, bizim kəndimiz gendə qalsın (C.Cabbarlı); **DÖVLƏTLƏNMƏK** [Mahmud bəy:] Kasıb dövlətdən daha qəribdir. Qarı yemə, çox çəkməz *dövlətlənəcək* (S.Rüstəm); **KASIBLIĞIN DAŞINI ATMAQ** (*bax*), **PULLANMAQ** (*dan*), **VAR-DÖVLƏT SAHİBİ OLMAQ, ZƏNGİNLƏŞMƏK.**

VARLI (*var dövləti çox olan pulhu*) [Ulduz] Həmzəgil *varlıdır*, sizin beş şeyiniz vardır (M.İbrahimov); **DÖVLƏTLİ** Faqir əhli qəmlərlə mutaqat olə bilməz *Dövlətə* insanlığın rəhat edə bilməz (M.Ə.Sabir).

DÖVLƏTMƏND Ağa Hüseyn bir *dövlətmənd* şəxs idi (Ə.Haqverdiyev); **KALAN** (*dan*) [Əli] Bildilər ki, *kalansan* vəssalam, qurtardı getdi (Anar); **QARUN** (*çox varlı*) (*dan*) [Molla Salman] Hacı Nuru, sənin qiyasına görə, min gərək *qarun* olasıdır (M.F.Axundzadə); **QƏNİ** (*köhn*) Deyir "Böyük varadan, aləm bilir *qənisi*" (M.Rahim); **MİLYARDER** [Nurəngiz] Belə uzuvu murdə *milyarder* Rokfellerin çuvaxası tazə (Ə.Əfqan); **MİLYONÇU** (*dan*) (*çox pulu olan*) Milyonçu Ağa Musa ilə *milyonçu* Şəmsinin saxlancları geyinib kecinməkdə bir-birilə yarışa girmişdilər (A.Şaiq); **MİLYONER** (*dan*) [Murtuz] İndi Zaki, *oz* aramızdır sən də *milyoner* deyilsən də, dədədən sənə dövlət qalmayıb, məqsəd xəzinə tapmamısan, məvacibə baxırsan külfətin də məşəllah bu çoxdur (Anar); **SƏRVƏTDAR** [Zaki Əbdülə] Xanın və atan Ağamusalı kimi *sərvətdarların* dəşqin və coşqun yaşadığına

nadən hökm edirsən? (A.Şaiq), **SƏRVƏTLİ** *Sərvətli* qızlarını basdırırdılar (Çəmənzəminli), **TAVANALI** [Qoxmaz:] biz daha iri, *tavanalı* və güclü birləşməliyik (Ə.Vəliyev), **VARLI-HALLI** (*dan*) Bu kişi *varlı-hallı* bir adam idi (Ə.Haqverdiyev), **VARLI-KARLI** (*dan*) [Balağa:] Yanışı Əsəd adlı bir *varlı-karlı* kişi keçirdi (H.Abbaszadə); **ZƏNGİN** (*çox varlı*) [Rəna:] Çünki son *zəngin* olduğun zaman yoxsul bir qızı atacaq və "səviyyəmiz bu deyil" deyə zəngin bir qız axtaracaqsan (M.S.Ordubadi); **BAŞIƏTLİ** (*dan*: *zar*), **PULLU** (*dan*), **VARLI-DÖVLƏTLİ.**

varlı-halı *bax* varlı

varlı-karlı *bax* varlı

1. VARLIQ, MÖVCUDİYYƏT Bolka lap orlə arvad arasında belə bir münasibətin *varlığından mövcudiyyətində* də baxobar idi (Ə.Cəfərzadə). **DİRİLİK** [Qədir:] Mən yeklikdə adamın *dirilərini* danırlar (Mir Cəlal).

VAR Ahü zar çəkməkdən yox olub *var*. Saf aynası tutub möhnət qubarı (Q.Zakir).

VÜCUD Molla Xəlil işimi bilən bir adam idi. Kəndlilər onun *vücudunu* özləri üçün bir nemət bilirdilər (M.Hüseyn).

2. varlıq *bax* bədən

3. varlıq *bax* güc

4. varlıq *bax* həyat

varmaq *bax* getmək **1.** çatmaq I **1**

var-yox *bax* **1.** var-tut; **2.** var I

vasitə *bax* **1.** vasitəçi; **2.** üsul

VASİTƏÇİ (*iki şəxs və ya tərəf arasında olaq› düzəldən adam*) [Qəndab:] O gündən onların arasında *vasitəçi* oldum (B.Bayramov), **ARAÇI** Mahmud ..öz ötəyini soyutmaq istəyirdi. Lakin *araçılar* buna mane oldular (A.Makulu), **DİLMANC** (*məc*) [Ağa Nurinan xana] Badıcahan, bari son *dilmanc* ol bizim aramızda (N.Vəzirov), **MİYANÇİ** Fy ortada *mivançı* yoxlını alan hərif; Yetar, mənə eyləsin təhlığ və xəndin zəif (S.Rüstəm); **VASİTƏ** [Molla] Şamil xahiş etdi ki, mən *vasitə* olum və bolka Məşədi Məmmədəlim yumşaldam (C.Məmmədquluzadə)

VASİTƏÇİLİK (*arada vasitə olma*) [Azər:] Mono heç kəsin *vasitəçiliyi* lazım deyil (M.İbrahimov); **MİYANÇİLİQ** [Şirin:] Qocalandan sonra başladı əvvəl *miyançılığı* (N.Vəzirov); **VƏSATƏT** ..ancaq onun *vasatilə* bir ayrı tacirdən böyük səlomlə pullanırıq (Çəmənzəminli); **ARAÇILIQ.**

1. VASVASI (*hər şeydən iyrənən*) ..hamı bilir ki, bizim sədrimiz hər adama ürək qızdıran deyil. *Vasvasının* biridir (İ.Əfəndiyev); **OVSUN.**

2. vəsvəsi *bax* xırdaçı

vəveyla *bax* fəryad

vay *bax* ölüm, matəm

yayılmaq *bax* zəmləq

yaysınmaq *bax* heyfsilənmək

yazeh *bax* aşkar

yazımaq *bax* qaçmaq I

YECSİZ (*heç bir işə yaramayan*) ..Cavanşir bu saat dünyanın ən əbləh, kütbeyin və *yersiz* adamı idi (Elçin); **BİKARA** Onu (padşahı) sustruy və *bikara* bilirəm (M.F.Axundzadə); **BİVEC** (Gülcamal:] Gör nə qədər *biveccmiz* ki, bir dəqiqənin içində inəni gah elə görürsünüz, gah belə (M.İbrahimov); **XEYİRSİZ, KARSIZ** Mən hərdən oturub fikirləşirəm və bu oqidəyə gəlirəm ki, bizim çoxumuzu bədbəxt edən *karsız*, vecsiz və *xeyirsiz* qohumlarımızdır (Ə.Vəliyev); **GƏRƏKSİZ, YARARSIZ.**

VECSİZLİK ..Cavanşir belə hiss etdi ki, bu bircə anın içində bu qədim onu.. tamılı, əbləh vəziyyətini və *vecsizliyini*, heçliyini başa düşdü. (Elçin); **BİVECLİK, XEYİRSİZLİK.**

VEKSEL (*bir şəxsə və ya idarəyə müəyyən müddətdə, müəyyən miqdarda pul verməli olan şəxs tərəfindən verilən iltizamnamə*) [Mirzə Möhsün:] Bacım, bu *vekseli* saxta bilirsinizsə, şəhər məhkəməsinə şikayət edin (A.Şaiq), **TƏMƏSSÜK** (*köhn*) [Əşrəf bəy.] Yoqın hacının sizdə *təmassükü* var, çıxardın görək (N.Vəzirov).

VENERA (*planet, ulduz*), **AVRODİTA, ZÖHRƏ** [Tağı:] Bağışlayın, bəradər, bizdə *Zöhrə* ulduz adıdır. Romalılar ona *Venera*, yunanlar *Avrodita* deyərlər (M.İbrahimov); **KARVANQIRAN** Nə zamandır edirəm ulduzlara tamaşa; *Karvanqıran* ağarır, parıldayır rız kimi (M.Rahim).

ver-al *bax* alver

veranda *bax* eyvan

verf *bax* tərsanə

1. VERGİ (*müəssisələrdən, idarədən, əhalidən və s.-dən alınan məcburi dövlət rüsumu*) Sizdən bu il *vergi* almasın deyə, Doymədim o qanlar axıdan boyə (M.Rahim); **BAC** (*köhn.*) İrəvan xanlığı Gürcüstuna daxil olub, İrakli xana *bac* verdi (Çəmənzəminli); **BAC-XƏRC** (*köhn.*) Kişi bütün dünyadan *bac-xərac* alır (C.Cabbarlı); **BİDƏH** (*köhn.*) [Fərhad:] Rəiyyət borcludur özü ac qala.. qazandığının yarısını *bidəhə* verə, qalanlarını da mono (Ə.Haqverdiyev); **DƏHYƏK** (*köhn.*) Boy *dəhyək* alır, molla yığır xümsü, zəkatı (A.Sühhət); **XƏRAC** [Qacar:] Tutaq ki, məşriqdən moğribə qədər; Mono *xərac* verdi bütün ölkələr (S.Vurğun); **TÖYCÜ** (*köhn.*) [Ulduz:] Evimizdəki cecimi, kilimi də satıb *töycü* vermeliyik (M.İbrahimov); **YASAQ** (*köhn.*) Xan və qalan feodallar "qara camaatdan" puldan, baldan və başqa məhsullardan *yasaq* (xərac) toplayırdılar ("Tarix"); **CİZYƏ.**

VEYİ. [Homid:] ..arvadın könlünə dəymədi, *veyl* cavanlar kimi otaqda o böyrü, bu böyrü üstə uzanmaqla gündüzü axşamı elədi (H.Abbaszadə); **AVARA** [Ağa:] Hərçi soy elədim qardaşım oğlunu *avara* yoldaşlarından.. çəkindirə bilmədim (M.Hüseyn); **BİKARA** İllər, aylar gəzirəm boş-boşuna, *bikara*; Laubalı yaşayış etdi məni avaro (A.Sohhət); **İŞSİZ** Kuçolar və körpünün qarşısı *işsiz* camaatla dolmuşdu (M.S.Ordubadi).

VEYLLƏNMƏK (*boş-boşuna gəzmək*) [Ol:] Orada-burada *veyllənmasan*, birtəhər gəlib düzəlmisən bizim idarəyə (M.İbrahimov); **ARŞINLAMAQ** (*məc., dan*) [Qadir:] Əlin şalvar cibində küçələri *arşınlayırsan* (Ə.Əbülhəsən), **AVARALANMAQ** [Veysəl:] Dünən bütün günü *avaralanmışam*, daha buna mandınızmı (B.Bayramov);

DOLAŞMAQ Alaxanın peşəsi yaxın obaları, kəndləri *dolaşmaq* idı (S.Rəhimov); **SÜLƏNMƏK** (*məc.*) Nə qədər şərab düşkünü orda-burda *sülənir* (H.Abbaszadə)

VƏBA (*tib.*) (*yoluxucu xəstəlik*) Bu da fikir etdi kı, bolkə atasını *vəba* tutubdur (N.Nərimanov); **OVMA** (*dan.*).

vəbal *bax* günah

vəcahət *bax* gözəllik

vəcd *bax* sevinc

vəch *bax* 1. üsul; 2. üz

vəcihə *bax* gözəl 1

VƏD [İbrahim Xəlil:] İyirmi put, onu da yəhudilər aparsınlar kı, mənim *vədim* xilaf olmasın (M.F.Axundzadə); **VƏDƏ** Hər zaman Zeynal onu.. quru və boş *vədələr* ilə dolandırırdı (M.Hüseyn); **İLTİZAM, ÖHDƏYƏ GÖTÜRMƏ, SÖZ VERMƏ.**

2. vəd *bax* vaxt 1

vədə *bax* vaxt 1

vəfa *bax* sodaqət, inam

vəfadar *bax* vəfalı, sevgili 1

VƏFALI (*dostluqda, məhəbbətdə sadiq olan*) [Vaqif:] Düşüb-düşməyəli bu sarayları; Hələ rast gəlmədim *vəfalı* yara! (S.Vurğun); **SADİQ** [Rəhim:] İnsanlıqda, dostluqda *sadiq* olan adsız-şöhrətsız oğullar var (M.İbrahimov); **VƏFADAR** (*köhn.*) Mərdlər ilə gəz kı, *vəfadar* olur; Nakəslərə yoldaş olan xar olur (M.P.Vaqif); **ETİBARLI, SƏDAQƏTLİ** (*bax*).

VƏFALILIQ, ETİBARLILIQ, SADİQLİK, VƏFADARLIQ

VƏFASIZ (*dostluqda, məhəbbətdə möhkəm olmayan*) [Vaqif Xuramana:] Get, get, *vəfasızsan* bu dünya kımı: Görünmə gözümə bir röya kımı (S.Vurğun). **BIVƏFA** [Vaqif Xuramana:] Iıl gözlərimdən *bivəfa* yarım (S.Vurğun); **DÖNÜK** Aslan.. *dönük* fikirli və zəif iradəli adamları sevməzdi (M.İbrahimov). **ETİBARSIZ** Etibarı kəsib, *etibarsız* yar, Əl qaldırıb, özgə yarə yalvarır ("Lətif şah"); **SƏDAQƏTSİZ/FANİ** (*bax*).

VƏFASIZLIQ Bu saat o yenə həyatın *vəfasızlığı* barədə düşünürdü.. (Elçin); **BİVƏFALIQ** [Mənsur Sıtarəyə:] Gəl, gəl *bivəfalığı* tərk et (C.Cabbarlı); **DÖNÜKLÜK** [Əmiraslan ağa:] Yoxsa *dönüklük* olmuşdur? (S.S.Axundov); **ETİBARSIZLIQ** Kuyində bu *etibarsızlıq;* Bəsdir məni-məbtolayi-zarə (Əmani); **SƏDAQƏTSİZLİK.**

vəfat *bax* ölüm

vəhdəmiyyət *bax* monoteizm

vəhdət *bax* 1. birlik 1; 2. tənhalıq

vəhm *bax* qorxu

vəhmələnmək *bax* qorxmaq

vəhələnki *bax* halbuki

vəhşət *bax* 1. vəhşilik; 2. tənhalıq; 3. qorxu

vəhşətli *bax* qorxulu 1

1. VƏHŞİ (*müxtəlif mənalarda*) Can qurtarmaqçın *vəhşi;* Azğın yırtıcılardan (M.Rzaquluzadə); **AZĞIN, QUDUZ** O bizim tankçılardır, Bır anda qan uddurur; *Azğın, quduz* düşmənə (M.Seyidzadə); **BARBAR** Faşist *barbarlarını* narahat edən do bu deyilmi (M.Hüseyn); **CANAVAR** (*məc.*) Rəzil düşmən yaralanmış yırtıcı bir *canavardır* (S.Vurğun); **VANDAL.**

2. VƏHŞİ, İBTİDAİ

3. vəhşi *bax* yabanı 1; cır

4. vəhşi *bax* yırtıcı 1

5. vəhşi *bax* mədəniyyətsiz

VƏHŞİCƏSİNƏ (*vəhşi kimi*) Votonporvorlənn olində olan rayonlar havadan *vəhşicəsinə* bombardman edilir və artilleriya atəşinə tutulurdu (ADİL); **CANAVARCASINA** (*məc.*) [Gülgün:] O öz ərindən qaçdığı üçün *canavarcasına* doğrandı (C.Cabbarlı); **VƏHŞİYANƏ** Bu halda məscidin qapısından *vəhşiyanə* bir səs ilə, "ya cəddə" eşidildi (Ə.Haqverdiyev) **AMANSIZCASINA, AZĞINCASINA.**

VƏHŞİLİK [Zöhrə:] Adəm döymək köhnəlikdir, *vəhşilikdir* (M.İbrahimov); **AZĞINLIQ** [Ekzüperi:] Işıqla zülmət arasında, insan loyaqətiylə vəhşilik, *azğınlıq* arasında dava gedir (R.Rza); **BARBARLIQ** ..Vasilyevskaya qolominə daha möhkəm sarılmış murdar faşizm *barbarlığını* daha inadla xalqına tanıtdırmışdır (M.Hüseyn); **BƏRBƏRİYƏT** Bir əlac eylə kı, bu *bərbəriyyət* zamanəsinin olifbasında ərəb hürufi ilə mütəəssil yazılsın (M.F.Axundzadə); **CANAVARLIQ** (*məc.*) Onlar öz hərb şöhrətlərini artırmaq üçün *canavarlığa* qurşanırlar (S.Rəhimov); **VƏHŞƏT** [Məşədi boy:] Bizdəki *vəhşətlərdən* xəbərin var (M.Hüseyn); **VƏHŞİYYƏT** Elmə, fənnə, idarəyə baxalım nifrət ilə; Uyalım fiinələrə əldəki *vəhşiyyət* ilə (M.Ə.Sabir); **BARBARİZM, QUDURĞANLIQ, VANDALİZM, VANDALLIQ.**

vəhşiyanə *bax* vəhşicəsinə

vəhşiyyət *bax* vəhşilik

vəhy *bax* səs 1

vəxalət *bax* təhlükə

VƏKALƏTNAMƏ (*bir işi görmək üçün idarə, müəssisə tərəfindən verilən rəsmi sənəd*) Bir həftə keçdikdən sonra böyük bacı Porinisanın ərı öz arvadından və üç baldızından *vəkalətnamə* alıb Türküstana rəvan oldu (Ə.Haqverdiyev); **ETİBARNAMƏ** Kömpüdo taxtanı buraxmaq üçün *etibarnamə* istəyirdilər (Mir Cəlal).

1. VƏKİL (*hüq.*) (*məhkəmədə tərəflərin əvəzində işi aparan şəxs*) Sağ yanda prokuror, sol yanda *vəkil;* Hakim işə baxır.. (B.Vahabzadə); **ADVOKAT** Bu məzmunda söylənən nitq uzun sürdü, *advokat* bir çox dəlil və isbatlardan sonra ev komitəsi rəisinin müəyyən qanun maddəsi mucəbincə məsul olduğunu meydana çıxardı (Çəmənzəminli); **QƏYYUM** (*məc.*) Uşaq mənimdir, baba. daxli nədir sizlərə? Kim sizi *qəyyum* edib, hökm edəsiz bizlərə? (M.Ə.Sabir).

2. vəkil *bax* nazir 1

3. vəkil *bax* deputat

vəqə *bax* əhvalat

VƏL (*köhn.*) (*xırmanda taxıl döymək üçün alət*) [Alo:] Bu dünyada olındən min bir peşə gələrdi: qaşıq qayırmaq, anbar qurmaq, dəraba salmaq, ..xirmən *vəli* daqlamak, hər şey.. (S.Rəhimov); **GƏM** (*dial.*) Mallar *gəm* sürürdülər (C.Məmmədquluzadə).

vələd *bax* uşaq, övlad 1

vəladüzünə *bax* hiyləgər

VƏLƏS (*ağac*) [Aleksandr Qrossheym:] Fıstıq, *vələs* və qırmızı palıd meşəsi Qafqaz dağlarını uçqundan qoruyur (Ə.Yusifoğlu); **ULAS** Hər tərəfdən palıd və *ulas* ağacları bürümüş köhnə və uçuq tağbənd, böyründəki kiçik, dar və qaranlıq daxma, tağbəndin qabağındakı qaratikən kolu... (Ə.Vəliyev).

vəli *bax* əmmə

vəlihd *bax* övlad 1

vəlim *bax* çör-çöp

vəlvələ *bax* səs-küy

vən *bax* göyrüş

vərd *bax* qızılgül

vərdənə *bax* oxlov

VƏRDİŞ Dədə-babadan qalma bu *vərdiş* sızı olduqca qorxulu bir yolu yuvarlaya bilər (Ə.Vəliyev); **ADƏT** [Firəngiz:] Belə-belə gəlib axırı çıxır yalançılığa, o da yaltaqlıq kimi düşür *adət* halına (B.Bayramov).

VƏRDİŞLİ (*bir şeyə vərdiş etmiş*) [Yılmaz:] Taxılın içində bıtən alağa oxşayan Behbud lələnin sözünün başına ip salmayın. O *vərdişlidir* (Ə.Vəliyev); **ADƏTKƏRDƏ** [Naçalnik:] Bəs sən kı, kefinəmoyə *adətkərdə* etməşsən, nə cürət eləyib mənim idarəmə qulluğa girdin (C.Məmmədquluzadə); **ÖYRƏNCƏLİ** [Mikayıl:] Mən indi əvvəlkindən də möhkəmənı, mamə, qorxma ərdə bərkə-boşa, istiyə-soyuğa alışmışam, *öyrəncəliyəm* (H.Abbaszadə); **ALIŞQAN, ÖYRƏNCƏKLİ.**

1. VƏRƏQ (*kitab, dəftər vərəqi*) Axşam yatmamış xanım Gülabətini özü ilə üzbəüz oturdub nazik sarı rəngli karandaşı və bir *vərəq* kuğızı qabağına qoydu (M.İbrahimov); **VƏRƏQPARƏ** (*köhn.*) Əqəllən mərhumun *vərəqpərə* olaraq toz altında çürüməyə başlamış usari-borgüzədəsini təb etdirərkən coneyi-yövmi-vəfatını onunla qarşılamalıydıq (A.Şaiq); **YARPAQ** (*dan.*) [Rza kişi] kağızdan bir *yarpaq* götürüb içinə tənbəki tökdükdən sonra bükdü (Ə.Vəliyev); **BƏRQ** (*kl.əd.*).

2. vərəq *bax* yarpaq 1

3. vərəq *bax* səhifə
vərəqə *bax* intibahnamə
vərəqpara *bax* vərəq 1
VƏRƏM (*tib.*) (*vəhşicə xəstəlik*) Həkimlər Məryəmi müayinə edib, o bir otağa keçdikləri zaman: "Sağalmağına ümid yoxdur, *vərəm* xəstəliyi sürətlə irəliləyir" sözlərini qapı arasından eşitmiş, içində bir şeyin qırıldığını hiss etmişdi (A.Şaiq). **DİĞ** Onda yaxşı olmazdımı *diğ* mərəzinə dair "Hava ilə müalicə" məqaləsini bir az gödərək yazaydınız (N.Nərimanov). **DİQQ** Bu Şərq təbabətinin musiqi ilə tədavi etməsi daha maraqlı idi . *Sill, diqq* və kif xəstəliklərinə çubi çini verərdilər (Çəmənzəminli). **SİLL** [Çiçək:] Sənin sifətini görən *sill* tapar, gərək koffara versin (N.Vəzirov).

1. VƏRƏMLƏMƏK (*tib . vərəm xəstəliyinə tutulmaq*) [Dursun:] Yazıq Gülsənəm acından, fikirdən *vərəmlədi*, - deyirdilər (A.Şaiq); **VƏRƏMLƏNMƏK** Millətin dərdi ilə qəmləndin; Bulmadınmı dəva, *vərəmlərdin*? (A.Səhhət); **DİĞLAMAQ** *Dığlar* insan çıxmasa bu xaneyi-barbaddın (M.Ə.Möcüz)

2. VƏRƏMLƏMƏK (*məc.*) Vaqif haqdan dilər lütfü kərəmlər, Belə yerdə qalan vallah *vərəmlər* (M.P Vaqif); **DƏRDƏ DÜŞMƏK** Burda bir çoxu *düşəcək dərdə*. (S.Vurğun): **DIĞLAMAQ** [Dilara:] Burada adam *dığlıyar* ki.. (Ş Qurbanov).

VƏRƏSƏ (*bir şəxsin ölümündən sonra, onun mülkünə sahib olan adam*) *Varəsə* arasında dava vaqe olubdur (M.F.Axundzadə); **VARİS** Mollalar hazır olur dəfninə əldə çərəkə, Səni *varislərinə* eyləyər onlar məraka (M.Ə.Sabir). **XƏLƏF.**

varlə *bax* 1. təhlükə, 2. uçurum 1
1. VƏSATƏT, RƏSMİ XAHİŞ
2. vəsatət *bax* vasitəçilik
vəsail *bax* orta 1
vəsf *bax* tərif
VƏSİQƏ Gəlin məni incitməyin siz; Dedilər, Gücsüzdür bu *vəsiqəmiz* (B.Vahabzadə), **SƏNƏD** Axırda qət olundu ki, .Vahidin *sənədlərini* yoxlatmaq direktora tapşırılsın (Mir Cəlal).

vəsilə *bax* 1. bəhanə 1; 2. üsul; 3. fürsət
vəsl *bax* vüsal
vəsvəsə *bax* şübhə
VƏTƏN (*adamın doğulub böyüdüyü yer, ölkə*) Qafqaz qitosidir mənim *vətənim*; Simürğün sayəsində moskonim (A.Səhhət); **MƏSKƏN, YURD, YUVA** (*məc.*) El bilir ki, son mənimsən: *Yurdum, yuvam, məskənimsən*; Anam, doğma vətənimsən! Ayrılarmı könül səndən? Azorbaycan, Azorbaycan! (S Vurğun); **TORPAQ** (*məc.*) *Torpağın* eşqilo vurur üroyi: Vətənə bağlıdır, qəlbi, diloyi (M.Rahim).

VƏTƏNDAŞ [Məhərrəm:] Ana dilini heç *vətəndaş* yaxşı bilmolidir (A.Şaiq); **TƏBƏƏ** Amerika *təabəsidir* göy moscidi gəzon adam (M.Rahim); **RƏİYYƏT** Lazım sənə indi min üqubət; Ta ibrət ala bütün *rəiyyət!* (M.Ə Sabir)

vətənpərəst *bax* vətənpərvər
vətənpərəstlik *bax* vətənpərvərlik
VƏTƏNPƏRVƏR (*öz vətənini sevən*) Əsil *vətənpərvər* öz tarixinə bu sayaq laqeyd münasibət bəslomoz!.. (B.Bayramov); **VƏTƏNPƏRƏST** Zavallı Rzaqulu xanın, yaxud moşhur bir *vətənpərəstin* dəfnü kəfninə məşğul olub saat on iki radoləri idi (M.S Ordubadi); **PATRİOT** Bu sözləri ancaq xalqını qınamış bir qəlbə odlu bir ürəklə sevən *patriot* yaza bilərdi (Anar); **VƏTƏNSEVƏR.**

VƏTƏNPƏRVƏRLİK [Nurmohommod:] Lakin dediyiniz şərtlərə diqqət edin; *vətənpərvərlik* duyğuları ilə birləşmiş bir xalq! (M.İbrahimov); **VƏTƏNPƏRƏSTLİK** [Qadın:] Nohayot, xolifə onu vətənpərəstlikdə təhmətləndirdi, habsə aldırdı (M.S.Ordubadi), **VƏTƏNSEVƏRLİK.**

vətənsevər *bax* vətənpərvər
vətənsevərlik *bax* vətənpərvərlik
VƏTƏNDAŞ, YURDSUZ (*vətəni olmayan*) Bülbülə omr edirlər: Oxu gülsüz, çamənsiz; Öz ana vətənində yaşa *yurdsuz, vətənsiz* (S.Rüstəm); **YURDSUZ-YUVASIZ.**

vaz *bax* 1. vəziyyət 1; 2. məizə 1; 3. nəsihət
VƏZİ (*anat.*) Hər iki cinsin, cinsi *vəziləri* mənşə etibarı ilə cütdür (Z.M.Şaxtaxtinskaya); **QÜDDƏ.**

1. VƏZİFƏ (*bir şəxsin üzərinə qoyulan iş*) Buna görə də ailə sahibi olana qədər qeydinə qalmaq mənim *vəzifəmdir* (M.S.Ordubadi); **BORC** [Süleyman bəy:] Ağa, sən mənim atamsan və sənə hörmət eləmək mənim *borcumdur* (Ə.Haqverdiyev); **MİSSİYA.**

2. VƏZİFƏ (*rəsmi iş*); **MƏQAM** ..kənd müəllimliyi bir alı *məqamdır* (C.Məmmədquluzadə); **MƏNSƏB** (*böyük vəzifə*) Hər gün "afəto" göz-qaş atdı o; *Mənsəbi* gücünə at oynatdı o (B.Vahabzadə); **MƏRTƏBƏ** (*məc.*) [Hüsəməddin:] Qətibə mənim hansı bir *mərtəbəmə* aldanıb mənə oro gəlməyə razı olacaqdır? (M.S.Ordubadi); **RÜTBƏ** Mənim nə *rütbəm* var, nə də mədənim (S.Vurğun); **MÖVQE.**

3. vəzifə *bax* iş 2
VƏZİFƏPƏRƏST (*vəzifə, mənsəb sevən*), **KARYERİST** [Mirzəyev:] Mən *karyerist* deyilom, dostum. Onsuz da vəzifəm çoxdur. (Ə.Məmmədxanlı); **MƏNSƏBPƏRƏST** [Sos:] Dedi-qoduçuları, böhtançıları, intriqaçıları, *mənsəbpərəstləri* ifşa etməliyik (Anar).

VƏZİFƏPƏRƏSTLİK, KARYERİZM, MƏNSƏBPƏRƏSTLİK

1. VƏZİYYƏT Şərqdo törəyon *vəziyyət* təfsilatı ilo müzakirə olundu (Çəmənzəminli); **BABƏT** (*köhn.*) Zülf bir yana düşər, gərdon bir yana; Özün bilməz, bir özgə *babət* olur (M.P Vaqif), **HAL** Bunların *halını* nəcə min il bundan qabaqkı Roma, yunan və ya tövrat zamanın arvadlarının halı ilə müqayisə etsəniz, əlbəttə görərsiniz ki, bizimkilərin indiki halı onların keçmişindən fənadır (Çəmənzəminli); **HALƏT** (*köhn.*) [Bahadır:] Mən sizin olinizi tutanda bu *halətdə* olurdum, yəni sizin qollarınızdakı hiss damarları sizin hissiyyatınızı mənə həzin-həzin söyləyirdi (N.Nərimanov); **ÖVZA** Bədirlənmiş ay qalxıb göyün bir qatında durub bu *övzaya* tamaşa edirdi (Ə.Haqverdiyev); **VƏZ** (*köhn.*) Bu vaxtdan məclisin *vəzi* dəyişib Hacı Qarənin evi nəzərə gəlir (M.F.Axundzadə).

2. vəziyyət *bax* müvəqqəti
1. VƏZN (*ədəb.*) (*şeirdə. musiqidə ölçü*) [Adilə:] Hələ ifadə nöqsanlarını, qafiyə, *vəzn* xətalarını demirəm, yazılarında yenilik hiss edilmir (Ə.Qasımov); **BƏHR** [Məşədi:] Şeirin üçüncü və beşinci bəndləri ayrı *bəhrdədir* (M.Hüseyn); **ÖLÇÜ.**

2. vəzn *bax* çəki 1
vəznədar *bax* kassir 2
vəzniəmək *bax* çəkmək 1
vəznli *bax* ağır 1
vımpel *bax* bayraq
vışka *bax* buruq 1
vızıldatmaq *bax* tullamaq
VİCDAN [Qacar:] Mənim *vicdanım* da, qəlbim də qandır; Dünya qan üstündə bir xanimandır (S.Vurğun); **İNSAF** Boylərin boyisən, xanların xəm; Unutma *insafı*, satma imanı.. (Aşıq Ələsgər); **ƏDALƏT** (*bax*).

VİCDANLI, İNSAFLI, ƏDALƏTLİ (*bax*)

VİCDANSIZ (*həm sifət, həm də isim kimi*) [Mirzə Sadıq:] ..nə sayaq hiylogər və *vicdansızlar* tərəfindən əhatə olunduğunu sənə nağıl eləyim (C.Cabbarlı); **BİVİCDAN, İNSAFSIZ** Sən oldu rəftar o *insafsızın* (M.Rahim); **ƏDALƏTSİZ** (*bax*).

VİCDANSIZLIQ, BİVİCDANLIQ, İNSAFSIZLIQ, ƏDALƏTSİZLİK (*bax*)
vicə *bax* vicvicə
vicələnmək *bax* üşümək
VİCVİCƏ, ÜŞÜTMƏ, TİTRƏTMƏ (*həddində*), **VİCƏ**
VİDA Bu gecə Sottar xan bir *vida* ziyafəti vermişdi (M.S.Ordubadi); **AYRILIQ, AYRILMA, ƏLVİDA, XUDAHAFİZLƏŞMƏ.**

VİDALAŞMAQ Alman dərsi ləğv edildi. Biz müəyyən ilə *vidalaşdıq* (M.Hüseyn); **AYRILMAQ** Səba xanım Qətibədən *ayrı-*

hb getmək istədikdə Qatibə xanım ipək dəsmala bağlanmış yüz dinar qızılı onun olmu tapşırdı (M.S.Ordubadi); **SAĞOLLAŞMAQ** Kərim Kənlüllə *sağollaşıb* getdi (X.Hasilova); **XUDAHAFİZLƏŞMƏK** (*bax*).

vilayət *bax* ölkə 1; mahal 1

villa *bax* ev 1

viran *bax* uçuq 1

virana *bax* xaraba 1

viranalanmak *bax* dağılmaq 1

viranalik *bax* xarabalıq 1

viranxana *bax* xaraba 1

vişna *bax* gilənar

viza *bax* icazə

VULKAN fəaliyyətdə olan on ucə *vulkan* Kamçatkadakı Klyuçevski sopkadır ("Fiziki coğrafiya"); **YANARDAĞ** Vezuvi adlı *yanardağın* lavası altında Qerkülazım və Pompey şəhərləri basdırılıb (F.Ağazadə).

vurçatlasın *bax* səs-küy

VURĞUN [Aytəmiz:] Elçin Reyhanın *vurğunudur*. ..man onların məhəbbətinə mane olmaq istəmirəm (M.Hüseyn); **ALUDƏ** Biz ol *aludəvi*-dərdik ki, canı-mey dovanımızdır (S.Ə.Şirvani); **AŞİQ** *Aşıq* baş qoymağa canan yolunda; Yeriyib meydana mərdanə gələr (M.Rahim); **BAĞLI** [Zalxa Tərverdiyə:] Bəlkə qız səni sevmir? Üroyi özgəsinə *bağlıdır*? (M.F Axundzadə), **BƏND** [Süleyman:] Əsgər mənə etibar edib elçiliyə göndəribdir, özü də qıza *banddır* (Ü.Hacıbəyov); **DİLBƏSTƏ** (*bl.sd.*) Bu nə *dilbəstə* olmaqdır pərilər zülfü xalına (S.Ə.Şirvani); **ƏSİR** (*məc.*) Bir ahubəxtşlı gözələ çoxdan *əsirəm*. (Ə Vahid), **HEYRAN** Bəzən tovuz kimi süzüb baxırsan, Yoxsa öz-özünə *heyransan*, nəsən? (M Rahim); **MAİL** Deyildim mən sənə *mail*. Sən etdin əqlimi zail (Füzuli); **MƏCNUN** (*dəlicəsinə vurulmuş*) Niyə bu *məcnunu* etmiş fəramuş; Nədən ötrü olub bigana məndən? (Natovan), **MƏFTUN** Firəngiz təbiətə *məftun* idi (B Bayramov), **SEVDALI** Çəmən döşəyidir *sevdalı* yarım. Ona layla deyir səhər küləyi (S Vurğun); **ŞEYDA** (*şair. dəlicəsinə vurğun*) *Şeydayı* könül birlə comin demək olur kim; Bir tifi bərbə arifi ürfədə ulaşmış (Əmani); **VALEH** (*kl.sd.*) Hamı bu halə *valehü* məftun; Nagahan hadis oldu bir yanğın (M.Ə.Sabir).

VURĞUNLUQ, EŞQBAZLIQ, HEYRANLIQ, MƏFTUNLUQ

vurhavur *bax* dava-dalaş

I. VURMAQ [Ərbab:] *Vur, vur* ki, gətirməyibdir arpa (M.Ə.Sabir); **DÖŞƏMƏK** (*məc.*) Fərraş sağa-sola *döşəyirdi* (Çəmənzəminli); **ENDİRMƏK** (*məc.*) Naznəz olini qaldırıb Qarışın taposino *endirəndə* Qaraş onun biləyindən yapışıb sıxdı (M.İbrahimov); **İLİŞDİRMƏK** Homidin oli gicişirdi, az qalırdı ki, Çopur Abdullaya yağlı bir şillə *ilişdirsin*, küçədəkilərdən ayıb idi (İ.Abbaszadə); **YAPIŞDIRMAQ** (*məc., dan.*) Zalım da çəpərdən bir ağac qoparıb, Şükürün peysərino *yapışdıranda* Şükür palaz kimi yerə sərildi (Çəmənzəminli); **ZƏRBƏ ENDİRMƏK** [Azər] özünü iroli verdi, rəqibə *zərbə endirəndə* ona elə gəldi ki, həm özü, həm də rəqibi vurur və bundan zövq aldı (Ə.Kərim); **ZOLLAMAQ** Dəli şeytan deyir ki, bir doyonək; Mollanın *zolla* başına, ziruk (S.Ə.Şirvani).

2. vurmaq *bax* oğurlamaq

3. vurmaq *bax* sancmaq 1

4. vurmaq *bax* döyünmək

5. vurmaq *bax* içmək

6. vurmaq *bax* döymək

7. vurmaq *bax* çalmaq II

VUR-TUT [Qiyas:] Maşını gecikdiriblər, mənim də cibimdə *vur-tut* birco manat pulum var (Anar); **CƏMİ** Pyotr Anisimoviçgillə onların evləri arasında *cəmi* birco tin vardı (İ.Abbaszadə); **CƏMİ-CÜMLƏTANI** Sahildən *cəmi-cümlətanı* birco kilometr uzaqda, yəni usta Pirvəlinin buruğunda işi dayandırmalı oldular (M.Hüseyn); **CÜMLƏTANI** *Cümlətanı* 11-12 qolom olof və tuxum, badyan, quluncan kimi odviyyat, bal və s. alıb, bir neçə gun hovəngdostodo dəyər və bundan hoblor, yaxmalar qayırıb övladı olmayan, canı nasaz, beli ağrılı qadınları

müalico edərdi (Ə.Coforzado); **VAR-YOX** Müsəlman qəzetlərinin yolunda canü dildən çalışan *var-yox* Ağdaş vilayətində birco nəfər şəxsdir (C.Məmmədquluzadə).

I VURULMAQ (*birinə, bir şeyə məhəbbət bağlamaq*) [Bənövşə:] Təəccüb edirəm, bunun nəyinə *vurulmusan*? (M İbrahimov); **ALUDƏ OLMAQ** (*kl.sd.*) Nəriman uzaqdan-uzağa bu qıza *aludə oldu* ki, poncoro günlər ilə örtülmədi (Mir Cəlal); **AŞİQ OLMAQ** [Nazlı:] *Aşiq olsan* da, ay dilbilməz, vurulasan bir qəlbdən min qəlbə (Anar); **AYAĞI YANMAQ** (*fr.v.*) [Şöhrəbanı xanım:] ..Şəhbaz bəy Qarabağda oturduğu yerdə Paris qızlarına *ayağı yanıb*.. (M.F.Axundzadə); **BAĞLANMAQ** (*məc.*) Bütün bunlara göro Çiçək özü hiss etmədən Elsevəro *bağlanmışdı* (Ə.Qasımov); **BƏND OLMAQ** [Qaplan:] Görürəm, Qumrala yamanca *bənd olmusan* (A.Şaiq); **EŞQ YETİRMƏK** Bir neçə il ondan sonra Mirzə qonşunun qızını *eşq yetirib* anasını elçi göndərdi (Ə.Haqverdiyev); **MAİL OLMAQ** Bir ala gözlüyə *mail olmuşam;* Yarın qapısında sail olmuşam (Aşıq Rocəb); **MƏFTUN OLMAQ** O, [Sonu] Əşrəfə tamamilə *məftun olmuşdu* (A.Şaiq); **MƏHƏBBƏT BAĞLAMAQ** [Piri bəbə:] ..Amma atanın qıza elə *məhəbbət bağladığını* görməmişəm (S.S.Axundov); **UYMAQ** *Uyubsan* zalım xoryada; Dostdan konara gəzən gözəl (Aşıq Ələsgər); **VALEH OLMAQ** [Bədircahan:] Ağa, o qədər sondən dedim ki... az qaldılar *valeh olalar* (N.Vəzirov); **SEVMƏK** (*bax*).

II vurulmaq *bax* döyülmək

vuruş *bax* **1.** müharibə; **2.** zorbə

I. VURUŞMAQ Alay-alay qəhrəmanlar canlarından keçərək; Qurlı soyuq gecələrdə *vuruşurlar* sübhədək (Ə.Cəmil); **DÖYÜŞMƏK** Bir gün yağı cəhd edərsə süllhü boğmağa; Mozarından qalxıb yeno *döyüşəcəksən!..* (S.Rüstəm); **ÇARPIŞMAQ** İrəlidə piyadalar *çarpışır* (İ.Nəzərli); **SAVAŞMAQ** Dünənki hərb günündə də; *Savaşanda* ana torpaq.. (B.Vahabzadə); **MÜBARİZƏ APARMAQ, TOQQUŞMAQ.**

2. vuruşmaq *bax* dalaşmaq

vücud *bax* **1.** varlıq; **2.** insan; **3.** bədən

I. VÜQAR Deyir Məşədi bəy alnında *vüqar;* Onun ipək kimi təbiəti var (S.Vurğun); **AĞIRLIQ** [Südabənin] tərpənişində bir *ağırlıq*, bütün vücudunda bir mülayimət gözə çarpırdı (M.İbrahimov); **BAŞUCALIĞI** [Sofuro:] Valideyn övlad üçün fəqih, *başucalığı* olmalıdır (H.Abbaszadə); **CİDDİLİK, MƏĞRURLUQ, TƏMKİN.**

2. vüqar *bax* əzəmət 1

3. vüqur *bax* şərəf

VÜQARLI Baş-başa qalılmış bu qoca dağlar; *Vüqarlı* qəlbim tək bu uca dağlar.. (S.Vurğun); **QÜRURLU** O, öz zindanımı uçurmuş bir məlhəm, ölkəsini xilas etmək üçün ölümə gedən bir əsgər kimi *qürurlu* idi (M.İbrahimov); **MƏĞRUR** Qartallar, nəcə də *məğrurdur!* – deyib Fərid gözünü çölədən çəkib yoldaşına baxdı (M.İbrahimov); **PÜRVÜQAR** Bəs o kimdir, – o *pürvüqar?* (B.Vahabzadə); **TƏMKİNLİ** Yapıncılı kişi çox mülayim və *təmkinli* danışırdı (Ə.Vəliyev); **BAŞIUCA, ŞƏRƏFLİ** (*bax*).

vüqu *bax* əhvalat

VÜSAL (*şair.*) [Gülcamal:] Zöhrə xanım, məhəbbət elə bir oddur ki, hansı ürəyə düşdü orada *vüsal* həsrətindən başqa bütün duyğuları yaxıb yandırır (M.İbrahimov); **VƏSL** Könlüm evi xərabtər oldu fəraqdan; *Vəslin* bu mülkü etmədi abad, ağlaram (Natovan); **VÜSLƏT** [Əziz bəy:] Bu ümidlə ki, sənin *vüsalın* mənə müyəssər olacaq. İndi ki *vüslət* zamanı yaxınlaşıb, arzuma çatmaq ümidilə xoyalımı xoş edib aram tutmuşam, istəyirlər ki, gənə məni bədbəxt etsinlər (M.F.Axundzadə).

vüslət *bax* vüsal

vüsuq *bax* inam

vzvod *bax* taqım 1

Yy

YABA (*isl. külək və başqa bu kimi şeyləri toplamaq, qaldırmaq və s. üçün işlənən alət*) Əllərində tüfənglər, əllərində *yabalar*; Ana vətən uğrunda bizim ulu babalar, Vaxtilə düşmənlərə bu yollarla qovmuşlar (S.Rüstəm); **ŞANA** ..dadaşım da ələyi ilə alnının tərini silib *şanını* götürdü və başladı külək çevirməyə (C.Məmmədquluzadə).

I. YABANI (*toğac, ot və s. haqqında*) Sanki başları üstə *yabanı* otlar bitmiş.. (M.Dilbazi). **YABŞI** Tarladakı sarı sünbül: Çöllərdəki o *yabşı* gül (S.Vurğun)

2. yabanı *bax* cır

YABI (*zəif, arıq at*) [Alo] *yabını* noxtalayıb yenə toxum xurcununun yanına çəkdi (S.Rəhimov); **ALAŞA** Hazırlaş, *alaşan* hardadır. Uşaqlara de ki, tutub gətirsin (M.Hüseyn)

I YAD (*məlum olmayan, tanınmayan*) [Adilə.] Pah atonnan, elə bil *yad* adamıq, qarşı köçündən qırılıb qalmışıq (Ə.Qasımov); **BAŞQA** [Ramazan] Adamın öz daxması *başqalarının* sarayından qiymətli görünür (M.Hüseyn). **BİGANƏ** Nə baxırsan oğrun-oğrun; Mənə *biganələr* kimi (Xoşə Qasım), **KƏNAR** [Şamo:] *Kənar* adam yoxdur? deyə soruşdu (S.Rəhimov); **QIRAQ** Stolun başında bir nəfər də olsun *qıraq* adam yox idi (M.S.Ordubadi); **NAMƏHRƏM** [Şölə xanım:] Buyur görək, mən hansı *naməhrəmlərlə* aşnalıq edirmiş (M.F.Axundzadə); **ÖZGƏ** Bir zəif, zənf, hər bir işdə *özgəyə* möhtac olduğu halda, o bir polad kimi sağlam bədənli bir uşaq idi (S.S.Axundov); **QEYRİ. BAŞQASI.**

II yad *bax* yaddaş

III yad *bax* namalum

YADDAŞ Dolaşdıq tarlanı, bağçanı, bağı. Buyur, *yaddaşını* kömeyə çağır (M.Araz), **HAFİZƏ** [Yusif:] O günlər hamısı bir-bir mənim *hafizəmdədir* (S.Rəhman), **ZEHİN** [Mişa:] Cavan oğlansan, *zehnin* itidi, tez qavrayarsan (H.Abbaszadə); **ZƏNN** [Zülfüqar:] *Zənnim* korlanıb, sizi yaxşı tanıya bilmədim (B.Bayramov); **AĞIL, HUŞ** (*bax*), **YAD.**

YADDAŞLI, HAFİZƏLİ, HUŞLU, ZEHİNLİ

YADDAŞSIZ, HUŞSUZ, UNUTQAN (*bax*)

YADDAŞSIZLIQ, HUŞSUZLUQ (*bax*), **UNUTQANLIQ**

I. YADİGAR Bu papağı Qaçaya böyük bacısı *yadigar* olaraq bağışlamışdı (M.S.Ordubadi); **HƏDİYYƏ** Onun divarları əlvan naxış; Əsrdən-əsrə *hədiyyə* qalmış (S.Vurğun).

2. yadigar *bax* abidə 1

yağı *bax* düşmən 2

YAĞIŞ *Yağış* çoxdan kəsmişdi (Elçin); **BARAN** (*kl.ad.*) Əbr tək himmətı töküb *baran*, Seyl tək qeyrəti edib cərəyan (M.Ə.Sabir); **YAĞMUR** Bir azdan sonra şiddətli *yağmur* yağmağa başladı (S.S.Axundov).

YAĞIŞLI *yağışlı* ruzgarda, homun çuluna bürünərdin.. (S.Rəhimov); **YAĞMURLU** Bir axşam *yağmurlu* bir havada qapı döyüldü (Çəmənzəminli); **YAĞINTILI.**

yağlanmaq *bax* kökəlmək

yağmalamaq *bax* talamaq

yağmalanmaq *bax* talanmaq

yağmur *bax* yağış

yağmurlu *bax* yağışlı

YAĞMAQ (*qar, yağış haqqında*) Sulu qar *yağırdı* (Elçin); **TÖKMƏK** Yağış hələ *tökürdü* (H.Abbaszadə).

I. YAXA Məsum kişi arxalığının *yaxasını* düymələyə-düymələyə içəri girdi (Mir Cəlal); **GİRİBAN** (*kl.ad.*) Götür, tulla bir kənara çarqatı; *Girıbandan* sinən ağı görünsün (Q.Zakir).

2. yaxa *bax* düş

3. yaxa *bax* yaxalıq

4. yaxa *bax* sahil

I I. YAXALAMAQ Mustafa çavuş strajniklərlə qabağa keçib Alonu *yaxaladılar* (S.Rəhimov); **QAMARLAMAQ** [Mehralı:]

Müxtəsər, bankadan bizim çeklərlə pul alanda hərifləri *qamarladılar* (S.Rəhimov); **ƏLƏ KEÇİRMƏK, TUTMAQ** (*bax*).

2. yaxalamaq *bax* boğazlamaq

II yaxalamaq *bax* yumaq I

I yaxalanmaq *bax* tutulmaq I

II yaxalanmaq *bax* yuyunmaq

YAXALIQ Norgiz kolağayısını olınə alınışdı, sinəsi açıq idi. Güllü şifon koftasının tünd-yaşıl *yaxalığı* ağ boynunu daha da gözəl göstərirdi (İ.Şıxlı); **YAXA** Əlləzoğlu qmlini götürüb *yaxasını*, dizlərini islada-islada su içdi (İ.Hüseynov).

yaxdan *bax* mücrü

YAXIN (*müxtəlif mənalarda*) *Yaxın* gəl, gözəl qız; *Yaxın* gəl bir az! (S.Vurğun); **YOVUQ** Nola saqqala *yovuq* gəlməsə bir gül üzlü; Kim qıyar ki, düşə gül yarpağı qanqal içinə (M.P.Vaqif).

yaxınlaşmaq *bax* yanaşmaq

yaxlaşmaq *bax* yanaşmaq

YAXMAC Kimisi *yaxmac* qayırır, ..kimisi yağla şorun qatışığından dürmək eləyib Qomorin stokanının yanına qoyurdu (Ə.Vəliyev); **BUTERBROD** Xosrovbəyli ilə bufeto çıxdıq, o məni *buterbroda*, qəhvəyə qonaq elədi (Mir Cəlal); **YAXMA.**

I. YAXMAQ [Moşədi İbad:] Görünür ki, heyvan balası dollək xınanı pis *yaxıbdır* (Ü.Hacıbəyov); **SÜRTMƏK** [Yusif:] Qara gəlin boynuna keçi piyi *sürtməklə* onun yerişini, gücünü artırmaq olmaz.. (B.Bayramov); **ÇƏKMƏK.**

2. yaxmaq *bax* yandırmaq

I. YAXŞI Mənim rəfiqim hər cəhətdən *yaxşı* bir insandır, lakin atalarımız: "Eyibsiz gözəl olmaz" demişdir (S.S.Axundov); **EYİ** (*köhn.*) Atalıq borcu *eyi* tərbiyənin qeyri deyil; Yoxsa bir işdədir insanlar ilə heyvanlar (M.Ə.Sabir); **XOŞ** (*dan.*) [Gülbətin:] ...Heç olmasa bunlar *xoş* bir gün görsünlər (M.İbrahimov); **XUB** (*kl.ad.*) *Xub* çəkilib qoddi-dallar; Ağ üzündə qara xallar (Aşıq Ələsgər); **PAKİZƏ, YAMAN** (*dan.*) Lakin cavanlığımı çox *yaman* keçirmişəm (N.Narimanov); **SALEH** (*köhn.*) [Ağa Səttar:] Bəli, elə kişidən şəksiz *saleh* övlad qalacaqdır (M.F.Axundzadə); **YÖNLÜ** (*dial.*) Son heç *yönlü* şey yersən ki, əməl eləsən (ADDİ.).

2. yaxşı *bax* gözəl 1, 2

YAXŞILIQ [Forman:] Sənin barəndə *yaxşılıqdan* başqa bir fikrim yoxdur (M.İbrahimov); **EHSAN** (*kl.ad.*) Bu Xətayi xəstənin vergil muradın, ya ilah; Kim mənə lütf eylə *ehsan*, səndən özgə kimsə yox (Xətayi); **EYİLİK** (*köhn.*) [Aşıq Süleyman:] Fənalıq, *eyilik* bil nə deməkdir; Yarın adın dastan olur dillərdə (H.Cavid); **XEYİRXAHLIQ** (*bax*).

I YAL (*itə verilən yemək*) *Yalı* bol olanı, zoncır də saxlamaz (S.Rəhimov); **HORRA.**

II YAL (*atlarda*) Boy atın yaxınlaşdı, olı ilə onun *yalını* tumarladı (M.Hüseyn); **YALMAN** Koxa atın *yalmanından* tutub longorlə qalxdı (S.Rəhimov).

III yal *bax* yamac, yoxuş

yalaq *bax* yaltaq

YALAN (*düz olmayan*) [Ovçu Qasım:] Mənim bu hekayətim *yalana* oxşayır, amma sizin üçün, sırf həqiqətdir (Ə.Haqverdiyev); **ALTDAN-ÜSTDƏN** (*dan.*) [Xan:] Düzünü de, görüm necə oldu? - dedi, bax birını *altdan-üstdən* desən, başın collad əlindədir (Çəmənzəminli); **BATİL** Həqqi *batil* eylə-misiər, işlənir cürmi-kəbir; Şeyxlər şeyyad, abidlər abuson kəmtərir (M.P.Vaqif); **BƏHANƏ** Kazak briqadası yüz cür *bəhanələrlə* bu vəzifənin ifasından boyun qaçırdı (M.S.Ordubadi); **ƏFSANƏ** Canım, sos-küy imiş, *əfsanə* imiş; Orda da görmədim nə insan, nə iş (S.Vurğun); **ƏSASSIZ** Onun verdiyi xəbərlərin bir çoxu *əsassız* xəbərlər idi (M.S.Ordubadi); **GƏP** (*dan.*) *Gəp*-gəp kimi bıfaidə əhli-qaləm olma; Ol Başıqapazlı, vəli, Bidlərdü qəm olma (M.Ə.Sabir); **XİLAF** [Əmir:] Zeyd, mənim sözüm əmir sözüdür; onda *xilaf* ola bilməz.. (Ü.Hacıbəyov); **KİZB** (*kl.ad.*) Mənca kim, etdim təmaşa, sözlərə asdım qulaq, *Kizbi* böhtandan savayi bir hekayət görmədim (M.P.Vaqif); **SAXTA** [Veysal:] Mən *saxta* danışmağı öyrənməmişəm

(B.Bayramov). **UYDURMA** Düşünsək həyatı dərindən əgər. Bütün *uydurmadır* bu söylənənlər (S.Vurğun)

YALANÇI Ucadır bayrağı *yalançılarım*. Hökm edir hər vəndə ikiüzlülük (M.Rahim). **KAZİB** (*ər.*) Bir mömin idim vel gözün, əvvəllərı kasıb. Ayrə, bildəçi hər tərəfdə *kazib* (Ə.Nəzmi). **KƏZZAB** (*ər.*) [Molla] ...əgər bu azdırmı, - dedi, - özü də rus hüzurunda. *Kəzzab!* (S.Rəhimov). **QƏRİ** *Qəri* adamın bacarıqlı olmağı, düz adamın ətalılıyindən əmniyyət üçün daha qorxuludur (M.İbrahimov). **ADAMALDADAN.**

yalan-palan *bax* cəfəngiyat

yalçın *bax* sıldırım

yalın *bax* çılpaq I

yalınayaq *bax* ayaqyalın I

YALQIZ [Tərvərdi] Yenə mən *yalqız* qoldım (M.F.Axundzadə). **TƏK** [Şahin:] Qonşumuzda o qoca arvad *tək* yaşayırdı (B.Bayramov). **TƏNHA** [Kamil] bulvarda *tənha* bir kolgəlik seçib oyləşdi və dəniz tamaşa etməyə başladı (Y.Şirvan). **FƏRD** (*ər.ad*) [Eyyüb:-sadə, gəzmə soqaqlarda böylə *fərd* (M.ə) Şəbir]. **YALNIZ** [Ximun] Liza, daha burdan sonra evdə *yalnız* qaldıqda durmayacağıq. Təzə kiravəçi öz ölkələrindən bizə nağıl eyləyəcək, qəribə-qəribə şeylər eşidəcəyik (Ç.Əmənzəminli). **VAHİD.**

YALQIZLIQ *Ilk qalmaq* [Fərman] üzgözünü düzəltmiş, qızın *yalqızlığından* istifadə edərək buraya gəlmişdi (M.İbrahimov). **YALNIZLIQ** Bir gün acı bir səs o gülümsər üzü sardı. *Yalnızlığa* imrəndi, uzaqlaşdı boşluğun (H.Cavid). **TƏKLİK** Üç ay *təklik* olacaq yaxın dostum, yoldaşım (M.Rahim). **TƏNHALIQ** (*bax*)

yalquzaq *bax* canavar I

yalman *bax* yal II

yalmanmaq *bax* yallaqlanmaq

YALTAQ (*yaltaqlıq etdən şəxs*) Sağında, solunda *yaltaq* kuharlar. Bir yanda fuzuli bir vəzir [Leyla (B.Vahabzadə). **QABYALAYAN** (*dan.*) [Fərhad:] Kim sənin, *qabyalayanın* biri! (Ə.Haqverdiyev). **YALAQ** [Qumru:] Getsin *yalaq* Sokinoni aldatsın (Mir Cəlal). **QUYRUQBULAYAN** (*dan.*)

YALTAQLANMAQ [Səkərlinski:] *Yaltaqlanma* ona Alışov, peşman olarsan (M.İbrahimov). **QUYRUQ BULAMAQ** (*dan.*) [Ağa Mərdan.] İndi durum gedim məhkəmədə olan həşiyəsinləri pixtə və amadə edim ki, səbah müdafiə vaxtında başqədrluzum *quyruq bulasınlar* (M.F.Axundzadə); **QIIIQ ELƏMƏK** Ömər xan kimi bir dilavər ona *qılıq eləyir*, amma axmaq Məmmədhəsən dərsək göstərir. (Ç.Əmənzəminli). **YALMANMAQ** Bu anda boz tula sahibinə *yalmanmağa* başladı (M.Hüseyn). **KÜÇÜKLƏNMƏK, QODUQLANMAQ** (*dan.*), **YALTAQLIQ ELƏMƏK.**

YALTAQLIQ Dünyada *yaltaqlıq* nə olduğunu Mirzə bilməzdi (Ə.Haqverdiyev). **TƏMƏLLİQ** (*ərəb.*) [Əbülhəsən bəy:] Bu rəzil *təməllüq* (M.F.Axundzadə). [Əbülhəsən bəy:] Bu rəzil *təməllüq* və riyakarlıqlar görəcəyik (M.S.Ordubadi)

yalvarıb-yaxarmaq *bax* yalvarmaq

YALVARMAQ Acı-acı *yalvarır* pərvərdigara, Deyir barı oğlunun boxtu geyməsin qara (M.Rahim). **AYAĞINA/AYAQLARINA DÜŞMƏK** O, sevindiyindən xan-a Mufidin əllərini öpür və *ayaqlarına düşmək* istəyirdi (Ə.Məmmədxanlı). **DUA ETMƏK** (*dın.*) [Qoca nəcib sahibkar:] *Dua edin* oğlan, *dua edin!* (Ə.Məmmədxanlı). **İLAN DİLİ ÇIXARMAQ** (*fr.v.*) [Gülcindam:] Yusif bəy *ilan dili çıxardır*... Elə zənnyir, elə zənnyir adamın yazığı gəlir. (N.Vəzirov); **LƏLİMƏK** (*dial.*) Çox *lələdim*, yenə insafa gəlmədi (ADDL.). **YALVARIB-YAXARMAQ** *Onu ot yalvarıb-yaxardı* (Ə.Vəliyev). **YALVAR-YAPIŞ ELƏMƏK** (*dan.*) Qəmər zındanbaşı çağırıb *yalvar-yapış elədi* ("Nağıl")

YAMAC [Alo] O biri şəriklər də ağzını tutub *yamacа*, son də həmişə likidlə, sükutdasan (S.Rəhimov); **DAĞ(IN) DÖŞÜ** Mən buradan şəhərin arxa tərəfindəki üfüqdən görünən *dağın döşünə* sapələnmiş Zoğalı

kəndinin qırmızı evlərini görürəm (M.Hacıyev); **DÖŞ** [Atlılar] dikə çıxıb *döşə* çatdılar (Çəmənzəminli); **YAL** Hatəmxan ona yuxarıdakı *yalı* göstərdi (S.Rəhimov)

YAMAQ [Pinoçi Qafar:] Başını nə ağrıdım, hər çuştun *yamağına* yüz mindun az almıram (M.F.Axundzadə); **PİNƏ** Otur evdo, atanın eylo *pinə* çul-çuxasını (C.Cabbarlı).

YAMAQÇI [Ontiqonin] ...anası da sağıncıdı, *yamaqçıdı* (Mir Cəlal); **PİNƏÇİ** [Feyzulla:] Olsaydı gedib *pinəçi*, ya qalayçı, ya da dəllək olardı (Anar).

I yaman *bax* 1. pis; 2. əzazil; 3. qarğış

II yaman *bax* yaxşı I

YAMSILAMAQ (*başqasının danışığını eyni ilə təkrar etmək*) [Hacı:] Zəhmər b h b baba! - deyib [Gülabutini] *yamsıladı*. (M.İbrahimov); **AĞZINI ƏYMƏK** (*məc.*) Sübhanverdizadə onun *ağzını əyə-əyə* söylədi (S.Rəhimov); **TƏQLİD ETMƏK/ELƏMƏK** Forma məsələsinə gəldikdə, Cabbarlı Sabirin qüvvətli satirasının bəzi zahiri cəhətlərini alınış, daha doğrusu, onları *təqlid etmişdir* (M.Arif), **TƏQLİDİNİ GƏTİRMƏK** [Tərvərdi:] Bax, bax, mənim *təqlidimi gətirir* (M.F.Axundzadə)

yan *bax* 1. tərəf I, 2. qıraq I, 3. böyür

YANAQ Sənubər heç nə demədi, birdənbirə *yanaqlarını* iki əli arasına alıb dəli kimi üz-gözünü öpməyə başladı (Elçin); **ARİZ** (*ər.ad*) Qanadın altına qoyma başını, Tökmə gül *arizənə* göz yaşını (A.Səhhət); **ÜZAR** (*fars.ad.*) Gülşəni-əl nigara get, tolu ləbü *üzarə* bax (A.Şaiq).

yanardağ *bax* vulkan

YANAŞMAQ (*bir şeyin, bir kəsin yanına gəlmək*) Alo kişi iroliyə yeriyib danışanlara *yanaşdı* və hündürdən söylədi. (S.Rəhimov); **YAXINLAŞMAQ** Onlar kəndə *yaxınlaşmış*, yorğun atları yavaş-yavaş sürürdülər (M.Hüseyn). **YAN ALMAQ** Bu zaman qatar sürətini azaldıb lit vera-vera stansiyaya *yan aldı* (A.Şaiq); **YANLAMAQ** Müəllim tez Meracı *yanlayaraq* qabağa göndərdi (Ə.Vəliyev); **YAXLAŞMAQ** Ana! Əl çəkəsi

deyilik səndən! Deyərək, *öz* oğlu *yaxlaşdı* ona (S.Vurğun); **YOVUQLAŞMAQ.**

yanbız *bax* oniba

yandırıb-yaxmaq *bax* yandırmaq I

1. YANDIRMAQ, YAXMAQ (*çox ağır təsir etmək*) Bütün Azərbaycanı məlul-müşkül görürdüm; Dünyanı *yandırdı, yaxdı* şöhrət qanı (Z.Yaqub); **YANDIRIB-YAXMAQ** Fürsət odu mənə *yandırıb-yaxar*. (Q.Zakir)

2. yandırmaq *bax* alışdırmaq I

yanıxmaq *bax* heyfsilənmək

yanıqlı *bax* həzin

yanılmaq *bax* çaşmaq

yanılmaq *bax* hədələnmək

yanlamaq *bax* yanaşmaq

yanlış *bax* səhv

yanmaq *bax* 1. alışmaq I; 2. heyfsilənmək

yanşaq *bax* 1. aşıq; 2. naqqal

yanşamaq *bax* çəkinləmək

yan-yörə *bax* ətraf I

YAPINCI (*adətən çobanlar üçün uzun geyim*) Atlı yoluçun qaşındakı tüfəngin qundağını *yapıncının* altında gizlətmişdi (İ.Şıxlı); **CÜRCƏN(Ə)** Qoyun otaran çobanlar *cürcəmələrini* başına salıb sürünün dövrəsində hürlənirdilər (Ə.Vəliyev); **QARTI** Dünya inalından var: sicim, çatısı; Palavası, çuxası, hom *qartısı* (A.Şaiq)

1. YAPIŞDIRMAQ, YAPMAQ

2. yapışdırmaq *bax* vurmaq I

YAPIŞQAN *Yapışqan* kimi nəmli hava dalğalandı (M.İbrahimov); **KLEY** [Bəlxanım:] Mağazada Be Ef *kleyi* tökülüb qalıb, al yapışdır (A.Şaiq).

1. YAPIŞMAQ, SUVAŞMAQ

2. yapışmaq *bax* tutmaq 2

1. YAPMAQ, YAPIŞDIRMAQ

2. yapmaq *bax* etmək

3. yapmaq *bax* tikmək 1, qayırmaq I

yar *bax* 1. yoldaş 1, dost, 2. sevgili I

1. YARA [Fəxrəddin bəy:] Hacı Murad, Xəlil nəcədir, *yarası* sağalıbdırmı? (N.Vəzirov); **XORA** (*dəri üstündə irinli ərtə yaralar*) Bu plastir, dərinin xroniki iltihabında yara və *xora* üzərinə qoymaq üçün işlənir

(ADİL). **ZƏXM** (*kl.sd.*) Bağırma müjganın sancıldı tirü nizəsi; *Zəxmi*-sinəmdən töküldü üstü xanım rizəsi (M.P.Vaqif); **YARA-XORA.**

2. YARA Bilirmolu bağrımdakı *yaranı*, Necə yaxmış mən tək günü qəranı (M.P.Vaqif), **DAĞ** Salmanam gözünü bağrım yağına: Düzürsən düz bu ayrılıq *dağına* (M.P.Vaqif); **İZTİRAB.**

yaradılış *bax* xilqət

yara-sora *bax* yara I

yaraq *bax* silah

yaraqlanmaq *bax* silahlanmaq

yaraqlı *bax* silahlı

yaraqsız *bax* silahsız

YARALI (*yaralanmış, yara almış, yarası olan*) Qaraca Çoban bağlandığı ağacla birgə *yaralı* Qazanın başı üstündə dayandı (Anar). **MƏCRUH** (*kl.sd.*) Gül kimi cismlər hamı biruh, əzilib baş bədən olub *məcruh* (M.Ə Sabir); **ZƏXMDAR** (*kl.sd.*) Qəlbi məcruh-vətən tək *zəxmdar* olmuş könül! (Ə.Nəzmi), **ZƏXMNAK** (*kl.sd.*)

yaramaz *bax* əclaf

yararlı *bax* **1.** karlı **1. 2.** lazımlı

yararsız *bax* **1.** lazımsız. **2.** vecsiz, **3.** xarab

YARASA (*gecələr uçan məməli quş*) [Kamil.] Nataşa, günəydən qaçan *yarasalardır*, evimizə dolmuşdur (A.Şaiq), **GECƏ-GƏZƏN** Gecə uçan quşlar, bayquş, yapalaq, *gecəgəzən* (yarasa, şəbpərə) və s .. ("Azərbaycan folkloru antologiyası"); **GECƏ-QUŞU** *Gecəquşunun* hərəkəti uşağı məşğul edirdi (Çəmənzəminli), **ŞƏBPƏRƏ** (*kl.sd.*) Ey buludlar, sənük qara ləkələr; Uçuşan parça-parça *şəbpərələr* (A.Şaiq); **ƏTQANAD.**

yaraşıq *bax* gözəllik

yaraşıqlı *bax* gözəl I

yaraşıqsız *bax* eybəcər

1. YARAŞMAQ Qara yaylıq *yaraşır*. Yardan ayrı düşənə ("Azərbaycan folkloru antologiyası"); **TUTMAQ** (*mək.*) Göz nə qədər gözəl *tutur*. Gümüş tənə siyah zülfü (Miskin Abı)

2. YARAŞMAQ. LAYİQ OLMAQ, UYMAQ, BIR-BİRİNƏ MÜNASİB OLMAQ, UYĞUN GƏLMƏK

1. YARATMAQ (*müxtəlif mənalarda*) ədəbiyyatın və incəsənətin imkişafı üçün də böyük imkanlar *yaratmışdı* (M.Arif); **XƏLQ ETMƏK** [Usta Zeynal:] Ümüdüvi bir Allaha bağla kı, yeri-göyü yox yerdən *xəlq edibdi* (C.Məmmədquluzadə).

2. YARATMAQ. TƏSİS ETMƏK, TƏŞKİL ETMƏK

3. YARATMAQ, YAZMAQ (*əsər və s. yaradıcılıqla məşğul olmaq*)

YARDIM (*maddi kömək*) Gəminin azuqə ehtiyatı bitmiş olduğundan, püşkəh Qasımı yoldaşları ilə bərabər 11 gün ac qalmış və tosadüfən oradan keçən bir gəmi *yardımı* ilə nicat tapmışlardı (T.Ş.Simürğ); **İANƏ** (*köhn.*) Yəni elə ki Sabir susdu, onun xoşahəng və lətif kəlamına üns tutmuş cavanlarımız ancaq indi toşvişə düşüb ona *ianə* toplamağa və müalicə etdirməyə başladılar (A.Şaiq), **İANƏT** (*kl.sd.*) [Yusif şah:] Dullara və yetimlərə və şillərə və korlara *ianət* və himayət göstərilsin (M.F.Axundzadə); **MÜAVİNƏT** [Kiçik zabit:] Bir əsir işdə, düşmən olsa belə; Yenə lazım müavinət edilə (H.Cavid); **KÖMƏK** (*bax*)

yarğan *bax* uçurum I

yarımqaranlıq *bax* toran

yarımsaqqal *bax* bakenbard

yarın *bax* sabah

1. YARIŞMAQ (*bir-biri ilə yarışa girmək*) Üfüq yavaş-yavaş ağarışırdı; Tarlada üç dəstə qız *yarışırdı* (S.Vurğun); **BƏHSƏ GİRMƏK/GƏLMƏK** Humid sonra öyrəndi kı, qardaşları *bəhsə giriblər*, görsünlər müəllimin evə verdiyi misalı tez və səhvsiz holl eləyə bilər (H.Abbaszadə); Oğlanlar, qızlar, gəlinlər, Bir-birilə *bəhsə gəlir* (Aşıq Ölü); **BƏHSİ DÜŞMƏK** Kim ötdü, kımkımı keçdi, Hektarçıynan *düşdü bəhsi* (Aşıq Əsəd)

2. yarışmaq *bax* qaçışmaq

I YARLIQ, ETİKET

II yarlıq *bax* dostluq, yoldaşlıq

YARI(M)YUXULU (*tam ayıq olmayan*), **YUXULU, YARIMOYAQ**

1. YARPAQ ...Ağaclar açsın çiçək; *Yarpağı* laçək-laçək (M.Ə.Sabir); **BƏRG** (*kl.sd.*) Bəli, gər gül budağıno toxunsa ünbadi-dəhr; Porişan olsa gül *bərgi*, cdor bülbül fəğan, ağlar (Natovan); **VƏRƏQ** Ağacların *vərəqləri* düşər xozəl olar bütün (A.Sohhot).

2. yarpaq *bax* vərəq I

3. yarpaq *bax* bənd II

yar-yaraq *bax* silah

yar-yaraqlı *bax* silahlı

yas *bax* matəm

yasaq *bax* **1.** qadağan; **2.** vergi I

yasamal *bax* yastana

YASAVUL (*tar., köhn.*) Evə girən şəxs qlavanın *yasavulu* Qasımoli idi (C.Məmmədquluzadə); **KOVXA** *Kovxalar*, naiblər başlamış işə; Ölkəni salmışdı dərin təşvişə (A.Şaiq).

yassar *bax* farsiz

YASTANA (*dağın, təpənin üstündə olan düz yer*) Nəbinin qoyun sürüsü arxacın üst tərəfindəki *yastanaya* toplanmışdı ("Qaçaq Nəbi"); **YASAMAL** Günəş odlu bir quş kımı üfüqdə sürətlə bir dövrə cızıb qərbdəki *yasamal* dalına endi (Ə.Məmmədxanlı); **DÜZƏNGAH** (*bax*).

yastıq *bax* balış

yastıqüzü *bax* balışüzü

I I. YAŞ Şeyx Şəbanın *yaşı* altmışı addamışdı (Ə.Haqverdiyev); **SİNN** (*köhn.*) [Böyükxanım:] Qız tayfası sokkiz *sinnidə* kəbirdir (M.S.Ordubadi).

2. yaş *bax* gözyaşı

II yaş *bax* nəm, nəmli

yaşa *bax* aforin

1. YAŞAMAQ Bundan sonra necə *yaşamaq* lazımdır (M.İbrahimov); **GÜN SÜRMƏK** Başında bir nəxtadır, dalında bir palan var; Sədaqətlə *gün sürüb*, yaltaqlıq bilməyirsən (M.Rahim); **KEÇİNMƏK** (*dan.*) [Qafar:] Ay Kərim babə, ayrım qızı ilə necə *keçinirsən?* (A.Şaiq); **ÖMÜR ELƏMƏK/SÜRMƏK** [Hacı Əhməd:] Doğrudur, biz avamıq, amma bu xarəbə dünyada olli il *ömür eləmişik* (C.Cabbarlı).

2. YAŞAMAQ, SAKİN OLMAQ 1825-ci ilə kımı Molla Ələsgər və Fətuli İmanın Ərdəbil əyalətində *yaşadılar* və həmin ildə təkrar Qafqaza gəlib Şərqi şəhərində *sakin oldular* (Ə.Haqverdiyev).

3. YAŞAMAQ Axı bilmirik hara gedəcəyik, necə *yaşayacağıq?* (M.Hüseyn); **DOLANMAQ** [Qardaşxan:] Başın üçün Sonəm xala, indi yaxşı *dolanırıq* (M.İbrahimov); **GİRLƏNMƏK** [Çimnaz] birtəhər *girlənən* ailəni artıq xərcə-bərcə düşməkdən qorumaq istəmişdi (Ə.Əbülhəsən); **GÜZƏRAN ETMƏK** Bu kəndin əhli əkinçiliklə və çarvadarlıqla *güzəran edərdi* (S.S.Axundov); **KEÇİNMƏK** [Məsmənin] maaşı da yaxşı imiş. Firavanlıq ilə *keçinir* imiş (S.Hüseyn).

yaşar *bax* diri

1. YAŞAYIŞ (*həyat tərzi*) Dilə gəlib qoca dedi: - Heç qəm yemə Nəriman; Unutma ki, belə getməz bu *yaşayış*, bu dövran (S.Rüstəm); **DİRİLİK** [Gülzar:] Sonsız mənə *dirilik* yoxdur (S.S.Axundov); **DOLANIŞACAQ** [İmran:] Nə vaxtadək bizim *dolanışacağımız* belə gedəcəkdir? (Ə.Haqverdiyev); **GÜN** (*dan.*) [Gülabatın:] ..Heç olmasa bunlar xoş bir *gün* görsünlər (M.İbrahimov); **GÜN-GÜZƏRAN** Tələbə babəyədıq, özümüz cavan; Ürəkdən razıydıq *gün-güzərandan* (S.Rüstəm); **GÜZƏRAN** Yəvərin müəllimlik maaşı ilə *güzəranları* pis keçmirdi (M.İbrahimov); **HƏYAT** [Rza:] Bu nə *həyatdır*, bu nə yaşayışdır ki, siz dözürsünüz?! (M.İbrahimov); **ZİNDƏGANLIQ** [Kərbalayı Eyvaz:] Bilmirəm *zindəganlığın* dərdini çəkim, yoxsa bunun (Çəmənzəminli); **DOLANACAQ, MƏİŞƏT.**

2. YAŞAYIŞ, HƏYAT TƏRZİ, YAŞAMA, YAŞAMAQ TƏRZİ

yaşdaş *bax* həmyaşıd

yaşıd *bax* həmyaşıd

YAŞIL *yaşıl* çəmənlərə tamaşa elə-yəndə, gərərsən ki, nəsə uz qoyub kəndə gəlmisən (C.Məmmədquluzadə); **GÖY** Seyrə çıxır uşaqlar, *Göy* çəməndə oynaşar (A.Səhhət)

yaşırmaq *bax* gizlətmək 1

yaşlamaq *bax* islatmaq 1

yaşlaşmaq *bax* qocalmaq

yaşlı *bax* qoca 1

yatacaq *bax* xorğan-döşək

1. yataq *bax* xorğan-döşək

2. yataq *bax* məsdən

3. yataq *bax* məcra

YATALAQ (*intensiv variantı*) İki ay yatalaqdan yatdım (Ç.əmənzəminli); **TİF** Hələ daha böyük əsərlər bəxlədiyimiz Səhhət 1918-ci ildə səhnədə 18 mart hadisəsində Şamaxıdan Gəncəyə qaçarkən ərəbə *tif* (*yatalaq*) xəstəliyindən vəfat etdi (A.Şaiq)

I. YATMAQ Anası da *yatmışdı*, qardaşı da *yatmışdı* (Elçin); **BAŞINI YERƏ ATMAQ** (*fr. v.*) (Karbolay) ! subh tezdən durub gedirsən kooperativə, axşam da yorulıq gəlib *başını atıram yerə* (İ.Haqverdiyev); **ÇİMİR ELƏMƏK-ELMƏK** Ceyran olmuş, lakin qız *çimir dəyə bilmirmişdi* (H.Bayramov); **XAB ELƏMƏK-ELMƏK** (*klad.*) Ayıl, oğlum, bu qədər *evlənmə, xab*. Dur gətir qolluğuna uşdı kitab (A.Səhhət); **KOPMƏK** (*dan. zar.*) Dağa gedirsən, evini yığışdır apar getmirsən, dum ağzını, *kop* yerində (Mir Cəlal). **YUXUYA GETMƏK** O heç özü də bilmədi ki, necə *yuxuya getdi* (Elçin)

2. yatmaq *bax* çökmək 2

3. yatmaq *bax* dayanmaq 2

I. YAVA *Yava* nın *yava* küçüyü olar (Atalar sözü); **PİS, GƏZƏYƏN** (*məc.*)

2. yava *bax* axlaqsız 1, lahzə

yavaliq *bax* axlaqsızlıq, fahişəlik

YAVAŞ (*mürəkkəb mənalarda*) [Hilal oğluna:] Demişəm ki, küçədə diqqətli ol, tanış yeri (B.Bayramov); **AĞIR** (*dan.*) İçəri girdim *ağır* addımlarla balkona çıxdım (M.S.Ordubadi); **AHƏSTƏ** (*Uşaqlara:*) Bu az cəsarətsizlik hiss olunan *ahəstə* səslə əlavə etdi (Mir Cəlal); **ASTA** [Kərim:] ayaqqabısını çıxarıb, *asta* addımlarla ona yaxınlaşdı və oyatlı saçlarından, yanağından öpdü (X.Həsilova); **EHMAL** (*dial.*) Tənük zərfəm, məni saqı olmdan gəlsə huşyar et; Əgər *ehmal* edərsən bəs xəbərdar ol, xəbərdar et! (Qövsi); **LƏNG** (*dan., dial.*) Çəxmaqdaşı bir-birinə vurub tütkü qəvtəni alışdırmaq istəyəndə zabit onun *lənq* tərpənməsindən xoşlanmadı (İ.Abbaszadə); **ARAMLI.**

YAVAŞ-YAVAŞ Onlar kəndə yaxınlaşır, yorğun atları *yavaş-yavaş* sürürdülər (M.Hüseyn); **ADDIM-ADDIM** Atı *addım addım* sürətək nəzərim ətrafdə idi (S.S.Axundov); **AĞIR-AĞIR** Atdı belə bir neçəsi, Çıxıb getdi *ağır-ağır* (M.Rahim); **AHƏSTƏ-AHƏSTƏ** Paşa çavuşu kənara çəkib *ahəstə-ahəstə* danışırdı (S.Rəhimov); **ARAM-ARAM** Yoldaş Cəlilov, Fikrət *aram-aram* sözləri uzadə-uzadə dedi · İcazənizlə qoyun sizə bir də xatırladım (İ.Abbaszadə); **ARAMLA** Qaracə qız *aramla* geyinməyə başladı (S.S.Axundov); **ASTA-ASTA** [Çöpur Abdulla] *asta-asta* dikəldi, gözlərindən qan damırdı (İ.Abbaszadə); **EHMAL-EHMAL** Mərə *ehmal-ehmal* onlara yaxınlaşdı (S.Rəhimov); **SAKİT-SAKİT** *Sakit-sakit* bir qədər də buzuşub elə yaxın yeriyirdilər. (Ə.Kərim); **TƏLƏSMƏDƏN** *Tələsmədən* yazışı xətlə yazdığım sətrlərimi sanki hecəliyə-hecəliyə oxuyurdu (M.Hüseyn)

BALA-BALA (*dan.*)

yavər *bax* 1. koməkçi 1; 2. adyutant 3. mayor

yavru *bax* 1. övlad 1, 2. bala 1

I YAY (*tən fəsillərindən biri*) Keçən *yay*, universitetin birinci kursundan ikinci kursa keçəndə tətil vaxtı, evdə onu qoymadılar bir yerə tək getməyə. (Elçin); **SEYF** (*klad.*)

II yay *bax* kaman 1

1. YAYILMAQ Mirzənin ölməyinin xəbəri şəhərə *yayıldı* (İ.Haqverdiyev). **AĞIZDAN-AĞIZA DOLAŞMAQ** (*fr. v.*) Qəmənin gözəlliyi *ağızdan-ağıza dolaşdı* (Çəmənzəminli)

2. yayılmaq *bax* genişlənmək

yayındırmaq *bax* 1. sındırmaq; 2. gizlətmək

YAYINMAQ (*xəbəri getmək, qaçmaq*) [Tərverdi:] Vaxt ikən bir tərəfə *yayınım* (M.F.Axundzadə); **ARADAN ÇIXMAQ** (...Sultan tərəfindən bitirilməq istənildiyi zaman qaçaraq *aradan çıxmışdı* (S.Rəhimov); **ƏKİLMƏK** (*məc.*) [Vahid] kağızları verib *əkilmək* istərkən bostokar dillondi.. (B.Bayramov); **QAÇMAQ** (*bax*), **SOVUŞMAQ.**

yaylıq *bax* dəsmal 1

YAZ (*dörd fəsildən biri*) Dünya deyir: mən kiyəm; Sağımda *yaz*, solumda qış (S.Vurğun), **BAHAR** (*şair*) Yurdumuza *bahar* kimi gəldi aprel günləri, Doğma kəndlər, gur şəhərlər al qumaşa bürümüdü (S.Rüstəm).

yazar *bax* yazıçı

yazı *bax* 1. sahə, 2. xətt; 3. savad; 4. əlifba

YAZIÇI [Şəfər:] Mən gedim *yazıçım* bura çağırım (S.Vəliyev), **ƏDİB** Şairlər, *ədiblər* Füzulim olmayıb deyil, bəlkə ona yetişməyə və var qüvvələri ilə öz əsərlərini Füzulinin əsərlərinə bənzətməyə və bəlkiliklə ədəbiyyatı qırılığı nöqtəyə bənzətməyə və oradə bərkitməyə çalışırdılar (C.Cabbarlı), **MÜNŞİ** (*köhn.*) Rustyanın.. sevgili *münşisi* hesab olunan A.P.Çexovun bu iyul ayında vəfat etməsi qəzetlərdə dərc olunan təəssüratlardan görünür (F.Köçərli); **NASİR** Əziz dostum, dinlə məni, sən *nasirsən*, mənsə şair, İzin ver, qoy gördüyünü təsvir edim sənə bir-bir (S.Rüstəm); **YAZAR.**

1. YAZIQ, FAĞİR [Hacı:] Qul oldunuz bir vaxt sənə; *Yaziqsınız, fağirsiniz*; Aldanmayın Natovana (M.Rahim), **BAŞIDAŞLI** (*dan.*) Bir kənddə camaat ağlaşa-ağlaşa yuxbaşının yanına yıxılıb: "Hos toxumluğu aparırsınız, biz *başıdaşlı* nə olək?" deyirdi (Çəmənzəminli), **BİÇARƏ** (*köhn.*) [Molla Səfi:] *Biçarə* kişinin övqatı tolx oldu (N.Vəzirov); **BİNƏVA** (*köhn.*) *Binəva* övrət xiffətindən naxoşluğa düşüb (İ.Haqverdiyev); **DİLSİZ** (*məc.*) *Dilsizlər* hərə bir künclə palçığa bulanmış, açıqlarından nalə edirlər (N.Nərimanov); **DİLSİZ-AĞIZSIZ** (*məc.*) Hər kəs *dilsiz-ağızsız*, bacarıqsız bir talibə zənn edirdi (S.Hüseyn); **MƏZLUM** [Xəlil:] Kaş bu yaradan öləydün, səni bu halətdə görməyəydim, *yaziq* ağa, *məzlum* ağa (N.Vəzirov); **ZAVALLI** Özünü unudubdur, Bu *zavallı* xəstənin; Nəbzüylə yaşayır o (B.Vahabzadə); **ZƏİL** Bu polad çiyimindən asi lacəngdir, Zalımlər önündə olacaq *zəlil* (S.Rüstəm), **BƏDBƏXT** (*bax*), **QƏRİB.**

2. yaziq *bax* acız

YAZIQ-YAZIQ [Murad] qalxmaq istəsə də bacarmır, çapalayıb buynuzunu yerə döyür, taqətdən düşəndə isə ayaqlarını uzadıb *yaziq-yaziq* ətrafına boylanırdı (İ.Şıxlı); **FAĞİR-FAĞİR** [Əlican:] Niyə durub *fağir-fağir* baxırsan? (V.Babanlı); **QƏRİB-QƏRİB** *Qərib-qərib* durub bir-birinə tək, Soyuq-soyuq baxdıq divanələr tək (M.P.Vaqif); **MƏZLUM-MƏZLUM** [Səlimə:] Yemdən yaramayan heyvanlar adamın üzünə elə ac, *məzlum-məzlum* baxırdılar ki, yazığın gəlirdi (İ.Əfəndiyev)

YAZILI Yenyih bir nəfər əfsər, Verdi qubernatora *yazılı* xəbər (H.Sanlı); **TƏHRİRİ** Katib Cəmilin yazdığı *təhriri* məlumata bir də nəzər salıb başını qaldırdı (Q.İlkın).

yazıpişiyi *bax* çölpişiyi

yazışmaq *bax* məktublaşmaq

YAZMAQ Şairəm, çünki vəzifəm budur o şən *yazım*. Görüyünüm nikbi budi eyləyim üzlər, yazım (M.Ə.Sabir), **QƏLƏM ÇALMAQ** İyirmi ildir ki, *qələm çalırsan*; Yerdən də, göydən də illiam alırsan (S.Vurğun); **QEYD ELƏMƏK/ETMƏK** [Soslar:] Ağa, caddəmə qurban olum, məni də o kağıza *qeyd elə* (M.S.Ordubadi); **RƏQƏM QILMAQ** Sən əgər söz verəsən. "Qoxuma, *qil* əhvali *rəqəm*"; Vəzi-halın yazılarsa zil-zilu bunu bam (M.Ə.Sabir); **TUTMAQ** (*məc.*) Əlimiz nə muruzə üçün tezis *tutmağa*, nə də çıxış üçün qeyd eləmeyə qabil deyil (M.Cəfər).

yeddiqardaş *bax* ülkər

YEDİRMƏK [Pirverdi] uşağı doyunca *yedirmir* (A.Şaiq); **BƏSLƏMƏK** Çəm edə-

çək tərəsinin hasılın. *Bəsləyəcək* alasın, hami elin (M.Ə.Sabir). **YEDİZDİRMƏK** [Dilarə:] Yaxşı gedək mətbəxə, *yedizdirim* səni (Anar). **BOĞMALAMAQ** (*vulq.*), **QİDALANDIRMAQ, SAXLAMAQ** (*məc.*), **YEM VERMƏK** (*quşa, heyvana aid*), **YEMƏK VERMƏK.**

yedirtmək *bax* yedirmək

YEGANƏ İndi onun *yeganə* dostu çamadan idi (Ə.Kərim). **BİR** Əhməd ananın *bir* oğludur (Mir Cəlal). **BİRCƏ** [Mehri xanım:] Sən mənim *bircə* balamsan! (Ə.Haqverdiyev). **TƏKCƏ** [Dursun:] Bu Aydomir mənim *təkcə* qardaşımın yoldaşıdır (C.Cabbarlı). **TƏK, VAHİD** (*bax*).

yəhərləmə *bax* yüyənlənmə

yəkdil *bax* həmrəy

YƏKDİLLİKLƏ, BİRGƏ, HƏMRƏYLİKLƏ, İTTİFAQDA

yəkə *bax* böyük I

I. YƏKƏBAŞ Pişik nə pişik!.. Ay dad! *Yəkəbaş*, palazqulaq (M.Rzaquluzadə); **QABAN BAŞ** (*məc.*) [Molla Qalar:] Ay eşşək qulaq, *qaban baş*, heç gərmüsən yerinyan daş?! (S.Rəhimov). **BAŞI YEKƏ, İRİBAŞLI.**

2. yəkəbaş *bax* qarınsız

yəkəxana *bax* lovğa

yəkəxanalanmaq *bax* lovğalanmaq

yəkəxanalıq *bax* lovğalıq

I. YƏKƏQARIN (*qarın həddindən artıq irəli yoğun və s.*) Karvanın qabağı həyətə çatar-çatmaz *yekəqarın* və bərbəzəkli lələ hay-küylə çölə çıxıb qışqırdı (S.Rəhimov). **QARINLI** Ağayar yaşı təzəcə qırxı ötmüş *qarınlı* bir kişi idi (Ə.Əbülhəsən). **QARNIŞİŞİK** [Əmiraslan bəhə:] Bu kəndin *qarnışişik* lələy adlı kəndxudası vardı (S.Rəhimov). **QARNIYOĞUN** Qoşasın dalında bir *qarnıyoğun* oturub, yazıya məşğul idi (C.Məmmədquluzadə). **BOĞKAQARIN, İRİQARIN, QARNIYEKƏ, LOPAQƏDƏN(Lİ)** (*dan.*)

2. yəkəqarın *bax* qarınqulu

yəkəlik *bax* **1.** böyüklük I **2.** lovğalıq

YEKƏLMƏK [Səfo:] Axı Şamo körpəliyindən onun-bunun qapazı altında *yəkəlibdu* (S.Rəhimov). **BÖYÜMƏK** Girdiman dağlarının təmiz havasında *böyümüş* bu qocanın, yetmiş yaşı vardısa da, hələ qocalıqdan əsər-əlamət etmirdi (M.Hüseyn); **İRİLƏŞMƏK, İRİLMƏK** [Fərmanın] ortaboylu nazik vücudu getdikcə *irıləşir*, bədənindəki uşaq kövrəkliyi daha az hiss olunurdu (Ə.Sadıq); **ZORBALAŞMAQ** (*dan., məc.*) Günlər keçdi, aylar keçdi, balaca Cəbi yavaş-yavaş böy atırdı, faqət həmişə zəif, üzü küçük, başı isə günbəgün *zorbalaşırdı* (N.Nərimanov)

yəknəsəq *bax* **1.** saya; **2.** cansıxıcı

yəkrəng *bax* **1.** saya, **2.** cansıxıcı

yəksər *bax* bütün

yəkşənbə *bax* bazar II

I YEL Budur, asta-asta dənişir qonaq; Elə bil *yel* əsir Muğan düzündən (B.Vahabzadə); **BAD** (*kl.sl.*) Hər səhər *bad* əsər, ariz cənnəmə dəyər; Toxunur sərvə gəhi, gah gülüstanə dəyər (M.V.Vidadi); **KÜLƏK** Dinlə, ey qum çölü; dayan, ey *külək*! Qurtuluş istəyir döyünən ürək (S.Vurğun); **MEH** (*güclü yel*) Hava buludlu idi, deyəsən yağış yağacaqdı. Hədsiz *meh* də əsirdi (M.İbrahimov); **NƏSİM** (*zəif səhər yeli*) Sanki su şəpirdi səhər *nəsimi*. Onun iztirablı sorğun üzünə (M.Dilbazi); **SƏMUM** (*səhralarda əsən isti yel*) *Səmum* səhranın qumlarını hurulğan kimi havaya qaldırıb.. (Y.Əzimzadə).

II yel *bax* revmatizm

yelbeyin *bax* kütbeyin

yeldəşi *bax* şıllo

yelək *bax* lolək I

yelən *bax* haşıyə

YELİN (*heyvanlarda məkdə, qoyunda, keçidə və s.*) Tut qoyunun belini; Ölə gəlmir *yelini*. Bir doyunca gəroydim; Onu sağan gəlini (Bayatı); **ƏMCƏK** [Bağır:] Səni elə sudlu, elə yelinli inək eləyərəm ki, günə sondan dörd sərinc süd sağarlar, *əmcəklərim* yarı elə məsələr, ol çəkməzlər sondan (İ.Məlikzadə). **MƏMƏ** Keçinin *məmələri*, elə bil ki, bulaqdı, südü sanki qaymaqdı (M.Rzaquluzadə)

I. YELLƏNMƏK, TƏRPƏNMƏK, YIRĞALANMAQ

2. yellənmək *bax* dalğalanmaq

I. YELLƏTMƏK, YELLƏNDİRMƏK

2. yellətmək *bax* içmək

1. YELLİ, KÜLƏKLİ

2. yelli *bax* yeyin

3. yelli *bax* hiddətli

yelpazə *bax* yelpik

yelpənək *bax* xiyar

yelpinc *bax* yelpik

YELPİK [Molik:] O gözəl Müniro də əlində *yelpik* üzünü yelpikləyirdi (A.Şaiq); **YELPAZƏ** (*böyük yelpik*) Balkonun iki tərəfində duran xidmətçilər tavandan asılmış böyük *yelpazəyə* hərəkət verirdi (M.S.Ordubadi); **YELPİNC** Yelləyir körpə ağaclar bizi *yelpinc* sayağı (S.Rüstəm).

I. YEMƏK O, pəndir-çörək *yeyir*, baxınları həvəslə gətirirdi (Ə.Qasımov); **AŞIRMAQ** (*məc., dan.*) [Qonaqlar] sabah açılandan qalxıb bir cüt... toyuğun da çığırtmasını *aşırdılar* (S.Rəhimov); **BASMAQ** (*dan.*) Buynuyoğun mollalar, tacirlər, seyidlər, hər gün gəlib yağlı plovdan *basırdılar* (Ə.Haqverdiyev); **GƏVƏLƏMƏK** (*könülsüz yemək*) Gecənin yarısı çörək *gəvələyək* (Ə.Kərim); **İÇƏRİ ÖTÜRMƏK** (*məc., dan.*) Qulunun iştahası çox idisə də, axırda olacı kəsilib, rəngsiz dodaqlarını aralayıb, dolmanı *içəri ötürdü* (Ç.Əmənzəminli); **QARNINI OTARMAQ** (*dan., zar.*) "Talıbxan, eşitdiyimə görə kəndlərdə veyllənib *qarnını otarırsan*. " (S.Rəhimov); **QURŞAĞIN/TOQQANIN ALTINI BƏRKİTMƏK** (*dan.*) [Cahangir bəy:] Xəlil, sən də gəl otur, bir az *qurşağının altını bərkit*, balam! (N.Vəzirov); [Məmməd:] Girdim restorana ki, *toqqanın altını bərkidim* (Ə.Qasımov); **ÖTÜRMƏK** (*məc.*) Qurbanyı Həsən ucadan "bismillah" çəkib dolmanın birini buğlana-buğlana *ötürdü* (Ç.Əmənzəminli); **TƏPİŞDİRMƏK** (*məc.*) Varis qarşısındakı soyuq şorbanı topşidirərkən qızı gözucu süzdü (A.Şaiq); **TIXMAQ** (*dan.*) [Əsli:] . Amma, beş adamın payını *tıxır* (İ.Məlikzadə); **ZƏHRİMARLANMAQ** (*dan., vulq.*) [Ata:] Gəl, axmaq balası, naharını *zəhrimarlan* (Ə.Haqverdiyev); **ZƏQQUMLANMAQ** (*dan., vulq.*) [Qurbanəli:] Acından öldüm ki, bir az əppəkdən-zaddan ver, *zəqqumlanaq* (N.Nərimanov); **AĞILANMAQ** (*vulq.*), **BOĞMALANMAQ** (*vulq., acəzliklə yemək*).

2. yemək *bax* xörək

YEMƏKXANA Binanın alt mərtəbəsində olan geniş *yeməkxanada* stollar qoyulmuş, üstləri təmiz, ağ süfrələrlə örtülmüşdü (S.Rəhimov); **AŞXANA** Bu gün Kaimal mədənin birmərtəbəli balaca *aşxanasında* oturub nahar edirdi (M.İbrahimov); **RESTORAN** Dayan, girmə içəri! Gəlmə *restorana*, tez ol qayıt, dön geri! (M.Rahim); **TƏAMXANA** (*köhn.*) ...ayaqyalın küçələrə salanları bir xəstəxana, bir dərilxeyrat *təamxanası* bina etməkdən baş qaçırdılar da, yenədəmi "millət", "insaniyyət" sözlərini ağzınıza alıb çeynəyəcəksiniz? (N.Nərimanov); **TRAKTİR** (*köhn.*) [Səfər:] *Traktirdə*, duxanda podvallarda, Kef elədim teatrda, hallarda (A.Səhhət).

yemiş *bax* qovun

yemsək *bax* axsaq

yemsəmək *bax* axsamaq

yeni *bax* təzədən

yenigetdi *bax* yeniyetmə

yeni *bax* təzə, müasir

yenidən *bax* təzədən

1. YENİLİK, YENİ XƏBƏR

2. YENİLİK, YENİ (TƏZƏ) BİR ŞEY

3. YENİLİK, DƏYİŞİKLİK

4. yenilik *bax* müasirlik

yenilikçi *bax* novator

yenilikçilik *bax* novatorluq

yenilməz *bax* **1.** məğlubedilməz; **2.** sarsılmaz

YENİYETMƏ (*gənclik yaşına (14-17) ayaq qoymuş oğlan və qız*) Burada ahıl qadınlardan tutmuş yeniyetmə qızlaradək hər nəslin nümayəndəsinə rast gəlmək olardı (X.Hasilova); **NÖVRƏSTƏ** (*köhn.*) [İskən-

dər boy:] Xala, sən də dinməz qarsan? Mənə nə vərərsən sənə elə bir dava verim ki, *nəvəstə* cavan olasan (N.Vəzirov), **YENGİ YETİŞMİŞ** [Zibayanım.] Sənə demədimmi, kişi, bu ollı yaşında *yengiyetişmiş* qız almaq sənə yaraşmaz? (M.F.Axundzadə), **CAVAN** (*bax*).

1. YER, ORZ, YER KÜRƏSİ (*səma müqabili*)

2. yer *bax* torpaq 2

3. yer *bax* iş 2

4. yer *bax* vərgan-doşək

1. YERİMƏK Maşın yenicə *yerimə*yə hazırlanırdı (Ə.Vəliyev). **HƏRƏKƏT ETMƏK, HƏRƏKƏTƏ GƏLMƏK.**

2. yerimək *bax* addımlamaq

yerkökü *bax* kök II

yerli *bax* **1.** həmyerli; **2.** lokal

1. YERSİZ, EVSİZ-EŞİKSİZ (*yeri, məkanı olmayan*). **MƏSKƏNSİZ, YERSİZ-YURDSUZ**

2. yersiz *bax* **1.** əbəs. **2.** mənasız 1

yertərpənmə *bax* zəlzələ

yertirəmə *bax* zəlzələ

YEŞİK (*məxtəlif mənalarda*) [Sonubər] arakəsmədəki pəncərə şüşəbəndinin altındakı karton vərəqi çəkib altı-yeddi kartof, bir-iki soğan götürdü (Elçin). **QUTU** [Kərim] bu fikirlə qəzetləri *qutu*ya saldı (M.İbrahimov).

yetik *bax* **1.** xəbərdar. **2.** yetkin

YETİM *Yetim* qız da, şahzadə oğlan da çıxıb getdi işıqın dalınca (Elçin); **ATA-ANASIZ** [Hacı Murad:] Budur on iki ildir ki, *ata-anasız* yetimi öz oğlum kimi bəsləyib, paltar, çörək verib, bu boya çatdırmışam (S.S.Axundov.) **ÖKSÜZ** Bilmem bu dağlar bu məhəbbətli fırtına, *öksüz* bu milləti çıxarmı o bir vaxta? (A.Şaiq), **SƏĞİR** (*həddibuluğa çatmamış atalıq*) Xudavar bəyin qəsdi Zeynəbin və *səğirlə*rin var-yoxuna, puluna və mülkünə sahib olub, Zeynəbi çölə ötürmək idi (C.Məmmədquluzadə)

yetirmək *bax* çatdırmaq

YETİŞDİRMƏK (*bəstən bəhsi, meyvə və tərəvəz haqqında*) respublikamızın alimləri iriyarpaqlı yaxşı ipək verən zərif tut ağacları *yetişdirmişlər* (Axundov); **BECƏRMƏK** Salman kişi Daşlıca ağzında bostan *becə*rirdi (Mir Cəlal); **BİTİRMƏK** Konariçəşmə sancıldı oxlanan ney tək; Sudan qəmiş *bitir*sə Kür kənarına bənzər (S.Ə.Şirvanı)

yetişmək *bax* **1.** daymək 1; **2.** çatdırmaq; **3.** çatmaq **I** 1; **4.** yetkinləşmək.

yetişməmiş *bax* kal

YETKİN, DƏLİQANLI, DOLĞUN, HƏDD-BÜLUĞA ÇATMIŞ, YETİK

YETKİNLƏŞMƏK, YETİŞMƏK Çünki Sənəm *yetişmişdi*, istəyəni də yox idi... (Çəmənzəminli); **BİĞİNİN YERİ YENİCƏ TƏRLƏMƏK** (*dan.*) *Biğının yeri yenicə tərləyən* Kərim, ilk vaxtlardan hər cür ağırlığa dözməyə və qaygı çəkməyə başlamışdı (S.Rəhimov), **HƏDDƏ YETİŞMƏK** Sən də *yetişibsən* o *həddə* mənəm; Beynimə bəsayatı uyar, ağlarsan! (M.P.Vaqif), **HƏDDİ-BÜLUĞA ÇATMAQ/YETMƏK** [Mərcan bəy:] Mənə qoyyum lazım deyil: Allaha şükür, *həddi-buluğa çatmışam*, əqlim başımdadır (Ü.Hacıbəyov).

YEYİN [Aslan] canındakı üşütməni unudub *yeyin* addımlarla şəhərə qayıtdı (M.Hüseyn), **BECİD** (*dan., zar.*) [Şövkət:] Əyləş, dincini al, Kərim dayı, niyə belə *becid* yerimisən, lap ürəyim ağzına gəlir ki... (M.İbrahimov), **CƏLD** Xavər ərinin üzünə belə baxmayıb evdən çıxdı, *cəld* addımlarla yüyürüb getdi (B.Bayramov); **ÇEVİK** Usta *çevik* addımlarla perrona çıxdı (M.Hüseyn); **İTİ** [Qəndab:] Qönçə idi *İti* addımlarla yeriyirdi (B.Bayramov); **SÜRƏTLİ** (*yox yerin*) Tahirzadə *sürətli* addımlarla qabağa keçəndə hamı susdu (Mir Cəlal); **YELLİ** (*dan.*) [Biqəm:] Pah atonnan, zalım balası gör nə *yelli* gəlir (Anar); **ƏLÜSTÜ** (*bax*), **SÜRƏTLƏ** (*bax*)

I. YEYİNTİ, İSRAF

2. yeyinti *bax* azuqə

yeyin-yeyin *bax* tez-tez

YEZNƏ (*bacının əri*) Əmisi oğlanları saysız, *yeznə*ləri, tanış və dostları hesabsız idilər

(Ə.Vəliyev); **DAMAD** (*kl.ed.*) Oxudaq gözləri açılmamış ohfalımızı: Görmüşəm elm oxumuş heyvoro *damadımızı* (M.Ə.Sabir); **GİYƏV** (*dial.*) Güləndamın anası toyuğu götürüb acıqla *giyəvinə*: - Moni ağbirçək vaxtımda olo salıb oynadırsan (Ə.Haqverdiyev); **KÜRƏKƏN** İbrahim bəyin göstərişi ilə çox çəkmədi Vəliş, oğlu Qaraş, arvadı Qarabirçək, *kürəkəni* Qorxmaz, darğa həyətində cəm oldular (Ə.Vəliyev).

yəhərəltı *bax* tapqır

YƏHUDİ (*İsrail milləti*) [İmamqulu bəy:] Qabaqcadan satıb *yəhudiyə, hər desyatini iki min manata*.. (N.Vəzirov); **CUHUD** [Molla Həmid:] ..bunlar hamı müsəlmandırlar, bunların torcihi məlun *cuhudlara* vacibdir (M.F.Axundzadə).

YƏQİN (*ara söz kimi işlənir*) [Tərverdi:] Ey, *yəqin*, bu adam da quldurluğa çıxıbdır . (S.Hüseyn); **DEYƏSƏN** Uşağın dalısında, *deyəsən*, odun şəlosi vardı (Mir Cəlal); **EHTİMAL** *Ehtimal*, hər kos də belə tosovvür edirdi (S.Hüseyn); **ƏLBƏT** [Solmə:] *Əlbət*, odunu satılmır nədi, kəsdirib bazarı ac-susuz (Ə.Haqverdiyev); **GÖRÜNÜR** *Görünür*, bizim fəhlələr hələ də natiqlərə qiymət verə bilmirlər (H.Nəzərli); **OLA BİLSİN Kİ.**

yəmin *bax* and

yazdan *bax* Allah I

yığın *bax* **1.** qalaq; **2.** dəstə I I

yığılmaq *bax* yığışmaq I

yığıncaq *bax* **1.** iclas; **2.** mitinq; **3.** məclis I; **4.** ziyafət

1. YIĞIŞDIRMAQ Səfərlə Tanrıverdi Qurbanın paltarını *yığışdırıb* götürərkən arasından yerə bir məktub düşdü (A.Şaiq); **YIĞMAQ.**

2. YIĞIŞDIRMAQ Odur kı, [arvad] evi *yığışdırıb*, adəti üzrə yatağına uzandı (Çəmənzəminli); **SƏLİQƏYƏ SALMAQ** Mülayim ev-eşiyi *səliqəyə salmış*, yığışdırmış, böyük bir qonaqlığ tədarük görmüşdü (B.Bayramov); **SİL-SÜPÜR ETMƏK, SİLİB-SÜPÜRMƏK.**

1. YIĞIŞMAQ [Porviz:] Bu zaman başqa uşaqlar da başımıza *yığışdılar* (M.İbrahimov); **BİRİKMƏK** Sanki Nərimanın sözləri onun təsovvüründə *birikib* qalan dumanları dağıtdırdı (Mir Cəlal); **CƏM OLMAQ** Dalğalanır, müjdə verən qonum-qonşu *cəm olur*; Başlanılan sorğu-sual, şirin məclis qurulur (M.Rəhim); **KUTLAŞMAQ** Uşaqlar bir az da *kutlaşıb* nə olacağına baxırdılar (İ.Hüseynov); **TOPLANMAQ** Güllə səsinə adamlar *toplandı* (M.İbrahimov); **TOPLAŞMAQ** Gecələr qadınlar, uşaqlar otağımıza yığılıb buxarının başına *toplaşırdılar* (S.S.Axundov); **YIĞILMAQ** Yeno pəncərəni salıb, ocağın qırağına *yığılardıq* - dumana qarşı tədbirlər lazım idi (Çəmənzəminli).

2. yığışmaq *bax* köçmək I

YIĞMAQ [Vəli:] Sən, Tərverdi tez onları [sandıqları] sındır, içinin şeylərini bir yerə *yığ* (S.S.Axundov); **TOPLAMAQ** Gəlinlər-qızlar da dağılıb düzə: Pambıq *toplayırıq* durub üz-üzə (S.Vurğun); **CƏMLƏMƏK, BİRİKDİRMƏK** (*yavaş-yavaş toplamaq*), **KUTLAMAQ.**

yığnaq *bax* iclas

yıxanmaq *bax* **1.** yuyunmaq; **2.** çimmək

1. YIXILMAQ Adilə müvazinətini saxlaya bilməyib divanın üstünə *yıxıldı* (Ə.Qasımov); **DƏYMƏK** Bir gün səhər-səhər Gülnaz; Yol gedərkən saymaz-saymaz; Sürüşərək birdən-birə; Özü üstə *dəydi* yerə (M.Seyidzadə); **DÜŞMƏK** Dərsə gedən bir uşaq; Çıxdı buz üstə qoçaq; Sürüşdü birdən-birə; *Düşdü* üz üstə yerə (M.Ə.Sabir); **SƏRƏLƏNMƏK** Elə bu vaxt bulvardan qayıdan Mümtaz Mötəbərov qardaşların duz kimi yaludıqlarını görünüb, dümağ ağardı və qofildən qapının kənarında üzüüstə düşməyə *sərələndi*.. (M.Hüseyn); **SƏRİLMƏK** Kor seyid üzü üstə yerə *sərildi* (S.Hüseyn)

2. yıxılmaq *bax* devrilmək

3. yıxılmaq *bax* dağılmaq I

yıxılmaz *bax* sarsılmaz

1. YIXMAQ (*gülməli birinə qalib gəlmək*) [Balağa:] Hamı elə təsəvvür edir ki, mən səni Nardarandə yıxa bilərdim, özüm

yıxmadım, gənc olduğun üçün rəhmim gəldi (H.Abbaszadə); **SƏRMƏK** Onu [qarını] *sərdilər* yerə (M.Rzaquluzadə); **KÜRƏYİNİ YERƏ VURMAQ/QOYMAQ** [Həmid:] Tək o dəmir, hamı dənişir ki, kim Çopur Abdullanın *kürəyini yerə vurarsa*, tezliklə pəhləvanı aradan götürürlər (H.Abbaszadə); **BASMAQ.**

2. YIXMAQ Bir gündə *yıxdığ* çarı; Çoxdan əlimizdədir; Səadətin açan (M.Rəhim); **DEVİRMƏK** Üç yüz illik Romanovlar, Səltənətini *dəvirən*, milyonlarla həyat verən; İşıq verən insan odur (R.Rza)

3. yıxmaq *bax* dağıtmaq

yırğalanmaq *bax* **1.** torpanmək 1; **2.** yellənmək I

I. YIRTICI O, qızını *yırtıcı* bir canavar pəncəsindən zorla almış kimi idi (M.Hüseyn); **ALICI** (*yalnız quş haqqında*) Yolun ortasına bir nal qırığı düşmüşdü. Kıçıkboyim uzaqdan bunu gördü; çapa-çapa yaxınlaşdıqda, *alıcı* quş sürəti ilə enib, nalı qaldırdı (Çəmənzəminli); **VƏHŞİ** Neçə-neçə qarlı qış gecələrində o, sinəsini bu qayalar sıxıb övun bərəsinə gəlməsini gözləmiş, hətta *vəhşi* heyvanlarla da vuruşmalı olmuşdur (M.İbrahimov)

2. yırtıcı *bax* zalım

I 1. YIRTIQ (*köhnəlib dağılmış*) Haradasan ay qız? *Yırtıq* corabları tikirəm ana (M.Rahim). **MÜNDƏRİS** (*ərz*) ..iki sahibsiz uşaq, bir sokkiz, bir altı yaşında, *mündəris* və çirkin paltarda (C.Məmmədquluzadə). **DİDİK, SÖKÜK.**

2. yırtıq *bax* deşik I

II yırtıq *bax* dabə

yırtmaq *bax* **1.** deşmək, **2.** parçalamaq 2

1. YİV, OYUQ

2. YİV (*tüfəngdə*). **XIR**

YIVSIZ, XIRSIZ

YIYƏ O zaman ayrılarda nə *tahir* oldusa, Durmuş xalı yer *yıyası* oldu (Mir Cəlal); **AĞA** (*köhn*) İnsan bütün varlığının *ağasıdır*, hakimidir (M.İbrahimov); **ƏHL** (*adətən tərkiblərdə işlədilir*) Dərd *əhlivəm*, qəm hərfini qanarəm (M.P.Vaqif); **ƏRBAB** (*köhn.*) Əmlak bizimdirsə, *əyalət* də bizimdir; Divan bizim, *ərbabi*-hökumət də bizimdir (M.Ə.Sabir); **MALİK** (*köhn.*) Qarının qabağa verib suymazyana hovuzların, çadırların qabağından ötüb keçər, tanış *maliklar* və tacirlərlə yüngülcə salamlaşar, dodaqlarında ağır tələssüm, in başını yırğalaya-yırğalaya uzaqlaşardı. . (F.Sadıqzadə); **SAHİB** [Qızlar] qız vaxtı dədələrinə "ağa" deyərdilər, arvad olduqda ərlərini "sahib" adlandırırlar (Çəmənzəminli).

YİYƏLƏNMƏK [Durmuş:] Qoy böyük qardaş bağa *yiyələnsin* (Mir Cəlal); **MƏNGİRLƏMƏK** [Tahir:] Keçən səfər idarəyə ev verəndə də hamısını özünüz *məngirlədiniz* (Anar), **SAHİB OLMAQ** [Qədim] içərisində yaşadığı evə *sahib oldu* (S.S.Axundov); **SAHİBLƏNMƏK** Qiymətli kamana *sahiblənmək* üçün hər kəs qüvvətini sınadı (M.S.Ordubadi); **AĞALANMAQ** (*qeyriqanuni yolla sahib olmaq*).

yiyəsiz *bax* sahibsiz

yoğun *bax* **1.** kök 1; **2.** qalın I

YOĞUNLAŞMAQ (*müxtəlif mənalarda*) [Qəfər:] Görürsən mən necə *yoğunlaşmışam* (H.Abbaszadə); **QALINLAŞMAQ** Zorxana Milinin başı nazik idi, lakin getdikcə *qalınlaşırdı* (H.Sarabski); **ŞİŞMƏK** (*məc.*) Elə ki taxıldı burnuna çeşmək; Qocalıq əl verib, daxi nə *şişmək* (M.P.Vaqif); **KÖKƏLMƏK** (*bax*), **YOĞUNUMAQ, ZIRPILAŞMAQ.**

yoğurt *bax* qatıq

yox *bax* xeyr

I. YOXLAMAQ, İMTAHAN ETMƏK/ELƏMƏK Yenidən istədi *etsin imtahan*. Kükrəyib dedi: – Ey igid qəhrəman; Bir bəla kəsildin dərdli başıma (A.Şaiq).

2. YOXLAMAQ [Vahid:] Məmməd dayıya neçə dəfə dedi ki, oğlu, ölkə dəyirdəylik deyil, belə olmaz axı, gəlib *yoxlarlar* bizi bir də nə olarıq (Ə.Qasımov); **ARAŞDIRMAQ** [Xoşiyyələr] Küçədə gedən arvadların bağlamalarını... *araşdırırdılar* (M.S.Ordubadi); **TƏFTİŞ ETMƏK/ELƏMƏK** [Qutbə] hər

saat onun sahhətini soruşur, sarayının intizamını *yoxlayır*, xidmətçilərin kimliyi və təmizliyinin keyfiyyətini *təftiş edir* və oğlunun qeydinə qalan bir ana kimi hərəkət edirdi (M.S.Ordubadi).

3. YOXLAMAQ Babasil xəstəliyi guya iki xəssəyə də istinad edə bilərmiş. Bunun üçün xəstəni *yoxlayırlar* (Çəmənzəminli); **MÜAYİNƏ ETMƏK** Onu həkimlər *müayinə etdilər* (B.Bayramov); **MÜAYİNƏDƏN KEÇİRMƏK** Təcili yardıma gələn həkim onu *müayinədən keçirdi* (M.Hüseyn).

4. YOXLAMAQ, SINAMAQ, SINAQDAN KEÇİRMƏK, TƏCRÜBƏDƏN KEÇİRMƏK

5. yoxlamaq *bax* yoluxmaq I

I. YOXSA [Sorvər:] Yaz mən deyəni, *yoxsa* beynini toz çiyələrəm (Ü.Hacıboyov); **ƏKS SURƏTDƏ** [Müəllim:] *Əks surətdə* rəflərim tamamilə başqa cür olacaqdır (C.Cabbarlı); **ƏKS TƏQDİRDƏ.**

2. yoxsa *bax* bəlkə

YOXSUL Çörəkçi *yoxsul* bir adam idi (M.Hüseyn); **AC** (*məc., dan.*) [Mordan:] ...Mən qızımı elə *aclara* verə bilmərəm (A.Şaiq); **AYAQYALIN** (*məc.*) Bir də görürsən getdi.. əsil-nəcabəti, adı-sanı bilinməyən bir *ayaqyalının* qızını aldı gətirdi evinə (Əfqan); **BİÇİZ** (*köhn.*) Sonra [şah] üzün horumlarə tutub xitab elədi: – Mən əfradi-nasdən bir fağır və *biçiz* kimsəyəm (M.F.Axundzadə); **BİNƏVA** Yadı salın soyuqda yatan *binəvaları* (M.Ə.Möcüz); **ÇILPAQ** (*məc., dan.*) [Leyla:] Xalq acdır, *çılpaqlar*, yemək axtarır (M.S.Ordubadi); **DƏRVİŞ** (*məc.*) [Kərimxan:] Nə rəhmət olacaq, *dərvişin* olanından (M.İbrahimov); **FAĞIR/FƏQİR** Məşğuldular buxarı kənarında işrətə; Əmma *fəqirlər* soyuq evlərdə titirir (M.Ə.Möcüz); **GƏDA** (*köhn*) Şah ola, *gəda* ola, divanə, ya əhli nizam; Etməmiş məqsudino aləmdə heç ərbabi-nəm (M.V.Vidadi); **KASİB** [Xosrov:] *Kasıbı* isə *kasıb* olduğuna görə heç addım başı söyür, təhqir edirlər, ona alçaq nəzərlə baxırlar (M.İbrahimov); **KASIB-KUSUB** (*yoxsullar*) [Əmiraslan ağa:] O, nizami qoşun deyil, əlsiz-ayaqsız, əciz, *kasıb-kusublardan* toplanmış dəstədir (S.S.Axundov); **QARNIAÇIQ** (*məc., təhqir kimi işlədilir*) [Hatəmxan:] Bəb olmayan bir *qarnıaçıqla* qohum olmaq mənim işim deyildir (S.Rüstəm); **LÜT** (*məc*) Getdi oldən qızılların, getdi; *Lütəni* artıq bütün varım getdi (S.Rüstəm); **LÜT-MÜT** (*məc.*) Ey mənim yolçu, dilonçi, *lüt-müt* qardaşlarım! (C.Məmmədquluzadə); **YOLUQ** (*məc.*) *Yoluğun* nəyi var, suluğa nə versin? (Atalar sözü); **TAVANASIZ.**

YOXSULLAŞMAQ [Xaqani:] Şamaxı bazarı zəngin bazardır; Əfsus, *yoxsullaşır* get-gedə bir az (M.Rəhim); **ƏLİ AŞAĞI DÜŞMƏK** [Şərəf xanım:] Uşaqlar artıbdır. Kişinin də *əli aşağı düşmüşdür* (S.S.Axundov); **KASIB DÜŞMƏK** [Hacı Mehdi:] İndi, fələyin belə sınsın, çarxı tərs döndü, *kasıb düşdük* (Ə.Haqverdiyev); **KASIBLA(Ş)MAQ** [İlyas:] Bir az *kasıbladıq* (M.Hüseyn); **LÜTLƏŞMƏK** (*məc.*) Onlar varlanmaq ovqatına daha da *lütləşir*.. (M.Hüseyn).

YOXSULLUQ [Səfo:] *Yoxsulluğun* üzü qara olsun (S.Rəhimov); **BİÇİZLİK** [Ağa Mordan:] Çün sərbəz tayfəsi *biçizlikdən* bir növ fərqəyi-süalə daxildir (M.F.Axundzadə), **BİNƏVALIQ** Ərz eylədi rəfü *binəvalığ*; Evə gəzib eylədi gədalıq (Füzuli); **EHTİYAC** Şiroli də başqaları kimi yoxsulluq, *ehtiyac* içində böyümüşdü (M.Hüseyn); **KASIBÇILIQ** *Kasıbçılığ* [Tükəzban] üçün çətin bir şey deyildi (B.Talıblı); **KASIBKARLIQ** [Qarı:] Başınızı salıb, damınızın altında *kasıbkarlığa* qurşanın (Çəmənzəminli); **KASIBLIQ** *Kasıblığın* evi yıxılsın!. (C.Məmmədquluzadə); **SƏFALƏT** Sıxdı pəncəsində *səfalə* soni; Lakin yaşadacaq məhəbbət soni (S.Rüstəm); **SIXINTI** O, qəlbini sıxan acı *sıxıntıların*, ruhunu qurduğun həyəcanların, ..qara xülyaların ağır pəncəsi altında çırpınırdı (A.Şaiq); **ÜSRƏT** İndi onlar [Səfonun ailəsi] *üsrət* ilə keçinir, ehtiyac içərisində dolanırdılar (S.Rəhimov).

YOXUŞ (*yolun dağa, təpəyə qalxan hissəsi*) Duzlu göldən sonra topuğacan quma bata-bata *yoxuşu* qalxıb yenə də sal qayaların üstünə çıxdılar (Elçın); **DİK** Qalxdığımız yoxuş, endiyimiz *dik*. (D.Nəsib); **YAL** Maşın balaca bir *yal* aşdı (Q.Xəlilov).

1. YOL O qarlı düzlərə baxıb yanırdı; Yolçular gəldikcə *yol* uzanırdı (S.Vurğun); **CIĞIR** (*kiçik yol*) [Qəmər] ..dəndənəli sənayəndən yapışıb kürəyinə atdı, uzun qumral saçı ilə tırmaclaya-tırmaclaya, qıvrılıb açılan *cığır* ilə kəndə yönəldi (S.Rəhimov); **DOLAY** (*yarı-üçrü, doluma yol*) Qardaşım! Görürəm dağlardan keçən, yaşıl *dolaylarda* ayaq izləri (S.Vurğun); **RAH** (*kl.əd.*) Bu *rahdan* etmək olmaz ikrah. (Füzuli); **SİRAT** (*köhn.*) Zülmət gecələrdə saçaraq nurını sanısız. Azmışlara hey göstərir o doğru *sirat* (A.Şaiq). **TƏRİQ** (*köhn.*) Zülmətə söyq edən cühələ rəhnümələn. Düzd-*təriq*-rast olan hər gəcnümələri (Ə.Nəzmi). **YOLAĞA** (*kiçik və dar yol*) [Vəliş] azca baxandan sonra *yolağaya* tərəf ayaq götürdü, üzüaşağı xeylı gedib sola buruldu (Ə.Vəliyev).

2. yol *bax* üsul

3. yol *bax* dəfə

4. yol *bax* məsafə

yolagetməz *bax* bədxasiyyət

yolağa *bax* yol **1**

yolçu *bax* **1.** səyyah; 2. dilənçi

1. YOLDAŞ Qız deyir ki: "Gözəldir; Çobana *yoldaş* olmaq, Xana həmdəm olunca; Xoşdur qara daş olmaq" (M.Rahim); **ARQADAŞ** (*köhn.*) Bu *arqadaş* böyük bir dövlət vəkilidir (C.Cabbarlı). **ÇUR** Üzündə ağ rübəndi, avağında çuxçuru; Yanında *öz* həmdəmi, din yoldaşı. *öz çuru* (M.Rahim); **EŞ** (*köhn.*) Çılğın *eşlər* çəkildi lojalara; Pərdulərdən duyuldu qəhqəhələr (H.Cavid); **YAR** Sakit axan Arazları, Sinəmişəm dəstə, *yarı* (S.Vurğun); **DOST** (*bax*)

2. YOLDAŞ *əvvəl yoldaş*, sonra yol (Məsəl); **YOL YOLDAŞI** Ürküb qaçır dağ dovşandan bir sürü ceyran. *Yol yoldaşı* alır həmən onları nişan (S.Rüstəm). **CIĞIRDAŞ.**

3. yoldaş *bax* arvad **1**; or

yolgöstərən *bax* bələdçi

yolkəsən *bax* soyğunçu

yollanmaq *bax* getmək **1**

yolla(t)maq *bax* göndərmək

1 YOLUXMAQ (*birinin halını bilmək üçün yanına getmək*) Mirzə Məhdi həkimbaşı həftədə iki-üç dəfə onu *yoluxurdu* (Ə.Həqverdiyev); **BAŞ ÇƏKMƏK** [Naməlum adam:] Sizə *baş çəkməyi* özümə borc bildim (M.İbrahimov); **BAŞ VURMAQ** [Pəsi] Cəbini yəhərli atın qucağına alaraq, kənddə evlərinə *baş vurmağa* gəlmişdi (S.Rəhimov); **DƏYMƏK** (*məc.*) Axşamüstü xəstəyə *dəyənlərin* gələn vaxtı qapı döyülmədi (R.Rza); **YOXLAMAQ.**

II YOLUXMAQ (*mikrob, azar*). **KEÇMƏK. SİRAYƏT ETMƏK**

YOLUXUCU (*tib.*) (*hər hansı bir xəstəliyin keçməsi*) Ancaq onu bilirəm ki, yaman *yoluxucu* xəstəlikdir.. (Ş.Fərzəliyev); **MİSRİ** Yazırsan bu naxoşluq *misri* naxoşluq kimi bir şeydir.. (C.Məmmədquluzadə); **YOLUXMA** O, özünün sağlam olduğunu və böyük diqqət nəticəsində özünü *yoluxma* xəstəliklərdən qoruya bildiyini iddia edirdi (M.S.Ordubadi); **KEÇİCİ, SİRAYƏTEDİCİ.**

YORĞAN-DÖŞƏK İndi Anna evində təzə *yorğan-döşəkdə* uzanıb xoyala dalmışdı (M.Hüseyn); **BƏSTƏR** (*kl.əd.*) [Əvam:] Anlamam hərgiz, cəhalət *bəstərində* yatmışam (M.Ə.Sabir); **RƏXTXAB** (*kl.əd.*) Rzaqulu xan *rəxtxab* içində hər tərəfə dönür, hər səmtə hərəkət edir, sızıldayır, Böyükxanım da başının üstündə oyləşib deyir: Kişi, Allaha bax! (M.S.Ordubadi); **YATACAQ** Gülsüm qarı yuxudan gülə-gülə ayılıb *yatacağın* üstə oturdu (Çəmənzəminli); **YATAQ** [Qotibə] yata bilmədi, *yatağından* qalxıb xoloti üstünə saldı.. (M.S.Ordubadi); **YER** (*məc.*) [Vahid:] *yerin* içində oturub, yuxudan tamam ayılmaq üçün neçə dəfə kirpiklərini çaldı (Mir Cəlal)

YORĞUN (*yorulmuş halda*) İşdən sonra *yorğun* bir halda evə qayıtdıqda ev kişilər üçün gərək bir dincəlmək məkanı ola

(Çəmənzəminli); **HEYSİZ** [Göyərçin:] Ax, *heysiz* qarı, kirdarsız qarı! (S.Rəhimov); **ÜZGÜN** [Zakir] sonra *üzgün* bir halda cavab verdi (H.Seyidbəyli); **YORNUQ** [Qorbəlayı:] ...axşam da *yornuq* gəlib başımı atıram yerə (Ə.Haqverdiyev); **ƏZGİN** [Həmid] yaman *əzgin* idi (H.Abbaszadə); **HALSIZ** (*bax*).

YORMAQ [Balağa:] Səni bərk *yordum*, zərəri yoxdur, bunun sənə faydası var (H.Abbaszadə); **ƏLDƏN SALMAQ** [Qəndab:] Əmim mənə çox baxıb, çox düşündükdən sonra birdən dillədi: – Səni *əldən salan* kitabdır, bir də gecənin yarısına qədər nağıl danışmaq (B.Bayramov); **GÜCDƏN SALMAQ, TABDAN SALMAQ, TAQƏTDƏN SALMAQ, ÜZMƏK.**

yornuq *bax* yorğun

YORUCU, AĞIR, ƏZİYYƏTLİ, ÜZÜCÜ

YORULMAQ [Zübeydə:] Ağagül, qadası, *yorulmuşam* yaman.. (Elçın); **AYAQDAN DÜŞMƏK** (*fr.v.*) Yardan xali görüb bəxmi *ayaqdan düşdüm* (S.Ə.Şirvani); **ƏLDƏN DÜŞMƏK** (*dan.*) [Sokino:] Yazıq balam, lap *əldən düşdü* (A.Şaiq); **ƏLDƏN-DİLDƏN DÜŞMƏK** (*fr.v.*) [Qəndab:] ..Şirin dayı, özüm də lap *əldən-dildən düşmüşəm* (B.Bayramov); **GÜCDƏN DÜŞMƏK** Qızım, torpaq da insan kimi yorulur, *gücdən düşür*, gərək ona qulluq eləyəsən.. (M.İbrahimov); **TABDAN DÜŞMƏK** (*fr.v.*) [Odunçuoğlu] *tabdan düşmüş* halda.. uzaqlaşmağa başladı (Ə.Məmmədxanlı); **ÜZÜLMƏK** (*məc., dan.*) [Qurban Qəndabə:] Sən yorularsan, *üzülərsən* (B.Bayramov); **NƏFƏSİ KƏSİLMƏK** (*fr.v.*).

yovuqlaşmaq *bax* yaxınlaşmaq

yöndəm *bax* görünüş

1. YÖNDƏMSİZ, BƏDƏNDAM (*köhn.*), **BƏDHEYBƏT, EYBƏCƏR** (*bax*); **HEYVƏRƏ, NATARAZ, YEKƏ** (*dan.*); **ZORBA**

2. YÖNDƏMSİZ, NAQOLAY, NARAHAT, KOBUD

yönəlmək *bax* getmək **1**

yönəltmək *bax* tuşlamaq

yönlü *bax* **1.** yaxşı **1**; **2.** üzüyola

yönsüz *bax* **1.** pis; **2.** forsiz

yör-yöndəm *bax* görünüş

yubandırmaq *bax* gecikdirmək

yubanmaq *bax* gecikmək

yubatmaq *bax* gecikdirmək

YUBİLEY (*bir hadisənin və yaxud bir şəxsin fəaliyyətinin illiyi*) Taqorun yubileyi köhnə dostun, dünyanın ən qədim xalqlarından biri olan hind xalqının dahi odibinin, böyük insanpərvər bir mütəfəkkirin *yubileyidir* (M.Arif); **İLDÖNÜMÜ** (*hər hansı bir tarixi və başqa hadisədən daha bir il keçdiyi gün*) Mixail Qradov anasının ölümünün *ildönümü* münasibətilə komandanlıqdan icazə alıb gəlmişdi (H.Abbaszadə).

yubka *bax* tuman

yuxa *bax* lavaş

1. YUXU [Mərdan:] Düz deyirsiniz Yunis müəllim, yayda *yuxum* elə bil ərşə çəkilir (X.Hüseynova); **ÇİMİR** (*dan., az müddətli yatmaq*) [Səmədağa:] Deyməm, holo vaxta var. Qoy bir *çimir* də yatsın (Ə.Mustafayev); **XAB** (*kl.əd.*) Batmışdı tərə o *xab* içində; Birdən durub iztirab içində (A.Şaiq); **RÖYA** *Röyada* inan keçən gecə eylərkən ahu-zar (H.Cavid); **UYQU** (*köhn.*) Yanaşar bəstəri-əfəla ana; *Uyqudan* yavrusu istər oyana (A.Səhhət).

2. yuxu *bax* yuxugörmə

YUXUGÖRMƏ (*yatarkən yuxuda görilən şey, hadisə*) Yuxu və *yuxugörmə* haqqında çox danışmaq olar (Qəzetlərdən); **RÖYA** Guya inan onun faciəsini *röyadu* görmüşəm, oslində isə o sağdır, salamatdır (S.Qədirzadə); **VAQİƏ** Məhəmmədhəsən əmi yatıb bir *vaqiə* gördü.. (C.Məmmədquluzadə); **YUXU** [Sənubər] hərdən qalxırdı, hərdən enirdi və yuxuda özü də bilmirdi ki, bu *yuxudur*. (Elçın).

YUXULAMAQ Bahadır artıq yatırdı. Anya də tez *yuxuladı* (R.İbrahimbəyov); **UYUMAQ** *Uyuyuruq* rahat-rahat, uyuyuruq xumar-xumar (M.Müşfiq); **YUXU APARMAQ** (*fr.v.*) Birdən onu [Mərali] *yuxu apardı* (M.Hüseyn); **MÜRGÜLƏMƏK** (*bax*), **YATMAQ** (*bax*).

YUXULU (*vətmış halda*) Koramot uşaqlarını ancaq yatdıqları yerdo, *yuxulu* olduqları halda oxşayar, öpərdi (Ə.Əbülhoson); **UYQULU** (*köhn.*) Dideyi-bəxtim oyanmaz, no ağır *uyquludur* (Füzuli).

YUXUSUZ (*yatmadan*) [Safo:] Yazıq *yuxusuz* idi, anıma gətdi.. (S.Rəhimov); **BİXAB** (*kl.əd.*) Bu Xotayi gözü soyyarətok *bixabdır* (Xotayi); **UYQUSUZ** Bozimiz uyqulu, bozimiz *uyqusuz*.. (M.Müşfiq).

I YUMAQ (*paltar və s. haqqında*) Paltarı *yuyub* qurtaranda ananın üroyino birdon qəribo bir həvəs gəldi.. (M.İbrahimov); **SUYA ÇƏKMƏK** (*ikinci dəfə yumaq*) Gülobətin köynoyi topçıyib yerino qoyaraq anasına kömək edirdi: yuyulmuş paltarları *suya çəkib* həyətin ortasından asılmış ipo sorirdi (M.İbrahimov); **YAXALAMAQ** (*yüngülvari yumaq*).

II YUMAQ (*top kimi sarınmış şəp*) Yerdon bir qara *yumaq*, bir də quru budaq kölgəsi (R.Rza); **KƏLƏF** ..bir şüşə sirkə, bir-iki *kələf* yezd ipliyi, bir pud ağ neft.. (Ə.Haqverdiyev).

YUMMAQ (*göz haqqında*) Aslan yorğanı başına çəkdi, gözlərini bərk-bərk *yumdu* (M.Hüseyn); **QAPAMAQ.**

yumru *bax* **1.** girdo **1**; **2.** totuq

yumşaq *bax* **1.** halim; **2.** mülayim **1**

yumşaqxasiyyətli *bax* halim

yumşaqlıq *bax* halimlik

yumşalmaq *bax* halimləşmək

YUMULMAQ (*müxtəlif mənalarda: əsasən göz haqqında*) Əvvəlcə [Gülobətinin] gözləri *yumulmağa* başladı (M.İbrahimov); **QAPANMAQ** Elə bil düşdüyü bəlanı qanır; Yenidən gözləri yeno *qapanır* (A.Səhhot).

yunusbalığı *bax* delfin

yurd *bax* vətən

I. YUVA Bir quş səhər erto bağça-bağda; Çör-çöp daşıyıb *yuva* tikirdi (A.Şaiq); **AŞİYAN(Ə)** (*kl.əd., şair*) Bülbüli-zarəm ki, hüsnün gülşənidir moskənim; Həlqeyi-zülfin şikonci *aşiyanımdır* mənim (Xotayi); **LANƏ** (*kl.əd.*) Ölor, qalar bir-iki viranəsi; O da olar bayquşlar *lanəsi* (A.Səhhot); **MƏVA** (*kl.əd., məc.*) Həm gözol, həm yeyin tik ruhumun *məvasını;* Əldən-ayaqdan düşən qolbimin sevdasını (M.Müşfiq)

2. yuva *bax* vətən

yuvaraq *bax* girdo **1**

YUYUNMAQ Müsafirlor frençlorini çıxarıb, *yuyunmağa* başladılar (Çəmənzəminli); **YIXANMAQ** Gündəki vaxtında yatağından durdu. *yıxanıb* qurtaran kimi qapı açıldı (M.S.Ordubadi); **ÇİMMƏK** (*bax*), **ƏL-ÜZÜNÜ YUMAQ, YAXALANMAQ** (*dan.*).

1. YÜK (*daşınmaq, aparılmaq üçün hər cür şey*) [Yasavul:] Ağa, murov bir qaçaqçı da *yük* ilə tutub göndoriblor (M.F.Axundzadə); **BAQAJ** [Gülpori] ..yaxındakı və *baqajdakı* şeylori daşıyıb, ikinci klas salonunda yığdırdı (S.S.Axundov); **BAR** (*kl.əd.*) Çömü möhnot yükün yoxdur cahanda çəkməyon, omma; Şikosto Zakirin çərxi-fələk *barın* giran tutmuş (Q.Zakir).

2. YÜK, AĞIRLIQ, HƏML

3. yük *bax* qayğı **1**

yükçü *bax* hambal

yükdaşıyan *bax* hambal

YÜKLƏMƏK (*dalına yük vurmaq*) Mağul keçon vaxtlar dove karvanları düşürdü yola, ticarət malını *yükləyirdik* dovolorə (C.Məmmədquluzadə); **ÇATMAQ** Hor birino ağır taylar *çatdılar;* Bizləyə-bizləyə köçə qatdılar (Q.Zakir).

yüksək *bax* **1.** uca **1**; **2.** ülvi **1**

yüksəliş *bax* tərəqqi

yüksəlmək *bax* ucalmaq

yüksəltmək *bax* ucaltmaq

yüngülayaq *bax* xoşqədəm(li)

yüyürmək *bax* qaçmaq **1**

yüyürük *bax* bəçik

yüzillik *bax* əsr **1**

Zz

ZABİT (*ordu və donanmada komanda heyatinə mənsub olan şəxs*) [Heybot:] *Zabitlər* osgorlori döyüb söyürlor (S.Rəhimov); **ƏFSƏR** (*köhn.*) Gözol-gözol xanımlar *əfsərlərlə* qol-qola verib gozirdilor və söhbət edirdilər (Ə.Haqverdiyev).

zabitə *bax* **1.** intizam **1**; **2.** nüfuz

zabitəli *bax* **1.** tolobkar **1**; **2.** intizamlı

zabitəsiz *bax* intizamsız

zad *bax* şey

ZADƏGAN (*hakimi sinfini yüksək təbəqəsi*) Çünki Bağdadda dul qadınlar və öz ərlərindən intiqam almaq istəyon *zadəgan* qadınların görüb istədiklori adamlarla tanış olaraq evlərinə dəvət etmosini Fəxroddin holo Gəncədə ikən eşitmişdi (M.S.Ordubadi); **ARİSTOKRAT** Siz bugünkü başı yanlan, lakin başının deyil, beş şahılıq qatığın qeydino qalan bəqqalı, bir də zabito yaltaqlanan şəhər *aristokratını* misal götürə bilərsiniz (M.S.Ordubadi); **DVORYAN** (*tar.*) Boylor, ağalar, *dvoryanlar* hamısı ikiqat olub gələnlərə baş əyirlor (Ə.Haqverdiyev); **ƏSİL-ZADƏ** (*köhn.*) [Smirnov:] Siz *əsilzadəsinizmi?* (M.S.Ordubadi); **ƏYAN** (*köhn.*) Məktublar dalbadal axdı saraya; *Əyanlar* aldılar xəbəri araya (B.Vahabzadə); **KÜBAR** (*köhn.*) [Müdir:] Bağdad *kübarlarının* həramxanalarında mütləq məzhəkəçi qızlardan olmalıdır (M.S.Ordubadi); **AĞA** (*bax*).

zağa *bax* mağara

zahid *bax* **1.** ibadətçi; **2.** güşənişin

zahir *bax* **1.** aşkar; **2.** parlaq; **3.** görünüş

ZAL Baxır *zala,* salona; Nə o bilir, nə də biz; bu baxış nə baxışdı (Z.Yaqub); **SALON** *Salon* heyrət içindədir... Sükut edir başdanbaşa (S.Vurğun).

ZALIM [Tağı:] Bərador, mən deyəndə ki, . padşah *zalım* idi, onun zamanında dəvən yazığın köynoyinin boynu bərmaq qalınlığında çirk bağlamışdı, siz nə dədüz? (M.İbrahimov); **ALLAHSIZ** (*məc., dan.*) Sonra da "*allahsızın*" biridir. Cobrayıl xəbər gotirib ki, qanı halaldır – deyirdilər (M.İbrahimov); **AMANSIZ** Sinəmdə yer salıb o gündən bəri; *Amansız* ovçunun yara izləri (M.Rahim); **BAŞKƏSƏN** (*dan.*) [Əjdor:] O biri tərəfdən, deyir, cavan, bığırbunna sağlam oğlandır, gəl ki, *başkəsəndir* (Anar); **BİMƏRHƏMƏT** *Bimərhəmat* oyanlarına şükr, xudaya! Bu sahibi-milyonlarına şükr, xudaya! (M.Ə.Sabir); **BİRƏHM** [Cabbar bəy:] Əhmod bəy, bilmirsən nəcə zalımdırlar, *biralımdırlar...* (N.Vəzirov); **CƏFAKAR** Yox böylə iki dilli, yaman üzlü *cəfakar;* Bir zərrə utanmaz (M.Ə.Sabir); **CƏLLAD** (*məc.*) [Rüstəm:] Gəl bu *cəlladın* qapısından uzaqlaşaq (A.Şaiq); **ƏZAZİL** [Səslər:] Deyirlər Zoki müəllim *əzazildir* (Anar); **ƏZRAİL** (*məc.*) [Qurban:] Amma onu çox *əzrail* arvad söyləyirlər (Ə.Haqverdiyev); **XUNXAR** (*kl.əd.*) *Xunxar* olan əfradi-bəni-növünə dəim; Bu vəhşiyü gürranlarına şükr, xudaya! (M.Ə.Sabir); **İMANSIZ** (*məc.*) [Yunis:] ..o, Yaqutun anası nəcə *imansız* arvaddır... (Ə.Məmmədxanlı); **İNSAFSIZ** *İnsafsız,* axəm bir adam olan əmim arvadı iri mis səhəngi çiyninə verib səhərdən axşama qədər... mənə su daşıtdırardı (İ.Əfəndiyev); **QANİÇƏN** [Nüşabə:] Heç inanmaq olarmı bu *qaniçəna?* (A.Şaiq); **QANSIZ** (*məc.*) Nə *qansız* adamsan, a kişi! (Mir Cəlal); **QƏDDAR** [Səlimə:] Ən *qəddar* insanların da qəlbində vicdan əzabı doğuran bir dünə məhərətdən məhrum ola bilməzdi... (M.Hüseyn); **MƏRHƏMƏTSİZ** [Solmaz:] Sus, Altun bəy, *mərhəmətsiz!* (C.Cabbarlı); **MÜSTƏBİD** (*köhn.*) İbrahim xan da *müstəbid* idi, xalqa olmazın zülm edirdi.. (Çəmənzəminli); **RƏHMSİZ** [Muxtar:] Ana da təkcə balasına bu qədər *rəhmsiz* olarmı? (B.Bayramov); **SİTƏMKAR** [Hacı Qəmbər:] Əlavə mən deyirəm ki, əzizim, qoy gedim bu tiği-*sitəmkarı* oxlatdırım (N.Vəzirov); **YAMAN** Dostuna dost, düş-

mənində *vamanım* (Aşıq Əzizi). **YIRTICI** (*məc.*) [Səlmaz:] O çox *yırtıcıdır* (C.Cabbarlı). **ZÜLMKAR** [Bəhlul:] Sizin *zülmkar* olduğunuz hamının bildiyi, danışdığı köhnə və məlum bir şeydir (A.Şaiq). **ƏZAZİL** (*məc.*)

ZALIMLIQ (*zülm etmə, əziyyət vermə*) [Nadir:] Siz özünüz bizim ilə qonşu olan Rəhim xanın *zalımlığını* və onunla bərabər nə qədər qüvvətli olduğunu bilirsiniz? (C.Cabbarlı). **BİRƏHMLİK** [Hacı Nuru:] Görürsiniz ki, o vaxt ləzgilər nə qədər sizin babalarınızın başına gətiriblər, nə *birəhmlik* onların haqqında ediblər (M.F.Axundzadə); **CƏLLADLIQ** [Səlimə] Belə də *cəlladlıq* olar"! (İ.Əfəndiyev); **İNSAFSIZLIQ** [Səlimə:] Əgər mən bu *insafsızlığın* qabağını ala bilmirdimsə, başqa neyləyə bilərdim? (İ.Əfəndiyev); **QANSIZLIQ** (*məc.*) [Qənbər:] Bu nə işdir, bu nə ədalətdir, bu nə *qansızlıqdır* (Mir Cəlal); **QƏDDARLIQ** [Məsimov:] Canlı insana qəsd etmək, ərvadına güllə atmaq' Bu ən böyük *qəddarlıqdır* (H.Abbaszadə), **AMANSIZLIQ, DAŞÜRƏKLİLİK, ƏZAZİLLİK** (*məc.*), **XUNXARLIQ, MƏRHƏMƏTSİZLİK, MÜSTƏZADLIQ, RƏHMSİZLİK, SİTƏMKARLIQ, YIRTICILIQ** (*məc.*), **ZÜLMKARLIQ**

zaloq *bax* girov 1

zaman *bax* 1. vaxt 1, 2. çağ 1

zamat *bax* saqqız

ZAMİN (*zamanı tərəf adam*) Mən *zamin*əm ki, olmaya bir illət ilə fövt (S.Ə.Şirvani), **ZAMİNKAR, ZƏMANƏTÇİ, ZƏMANƏTKAR.**

zaminkar *bax* zamin

zaminlik *bax* zamanət

ZARAFAT, HƏNƏK Gərdi *zarafata* qeyli sevinəcək. Axı, insanları şux saxlar *hənək* (M.Rahim). *Hənək-hənək*, axırı dəyənək (Ata sözü). **DİLXOŞLUQ** (*dan* 1. **MAZAQ** (*tuluq*) (*adəmə kişi ilə qadın arasında*)

ZARAFATCIL Folklor Hidatı *zarafatcıl* bir adam kimi tanıyırdılar (S.Vəliyev),

BAMƏZƏ O çox *baməzə* qoca idi, zaralat etməyi və lotifə söyləməyi çox sevirdi (M.S.Ordubadi); **DEYİB-GÜLƏN** Əslində Həmzə qaraqabaq deyildi, hamı onu zarafatcıl, *deyib-gülən* bir adam kimi tanıyırdı (Ə.Qasımov); **HƏMƏKİ** (*dial.*) Usman çox *həməki* adamdı (ADDL); **HƏNƏKÇİ.**

ZARAFATLA [Cövdət:] Ramızı görünco qımışdı və barmağını silkələyib *zarafatla* onu hədələdi (H.Abbaszadə), **ZARAFATYANA** Hə, qoçaq, bir pillə yuxarı ilə necəsən? - deyib [mədən müdiri] *zarafatyana* soruşdu (M.İbrahimov).

ZARAFATLAŞMAQ [Fərzəli:] Hücum, yəni *zarafatlaşma*, - deyə Fərzəli onun çənəsini qaldırdı (S.Rəhimov); **ZARAFAT ETMƏK** O çox bamozə qoca idi, *zarafat etməyi* və lotifə söyləməyi çox sevirdi (M.S.Ordubadi); **DİLXOŞLUQ ETMƏK** [Qulammirzə] çarpayının konarında əyləşib, *dilxoşluq edir* (Çənənzəminli); **HƏNƏKLƏŞMƏK, MAZAQLAŞMAQ** (*bax*).

ZARAFATSIZ (*zarafat olmadan, həqiqətən*) [Firma müdiri:] İndi gal, *zarafatsız*, özünüzü yoxlayaq (Ə.Vəliyev); **BİZARAFAT** *Bizarafat* deyirəm ki, hər kəs rastıma gəlir, - hamısını yavaş-yavaş dinə soyumuş görürəm (C.Məmmədquluzadə); **CİDDİ** Doğrudan, ona nə olub? - deyə Könül yenə *ciddi* bir tərzdə soruşdu (Ə.Qasımov).

zarafatyana *bax* **zarafatla**

zarıldamaq *bax* **1.** zarımaq; **2.** ağlamaq

zarıltı *bax* inilti

ZARIMAQ Safo kişi *zarıdı* - Nə istəyirsiniz? (S.Rəhimov); **SİZİLDAMAQ** [Zöhrə:] Mən də indidən yapışım başımdan, başlayım *sızıldamağa* (M.İbrahimov); **VAYİLDAMAQ** [Alo yasavula:] Əyə, salam, niyə *vayıldayırsan* (S.Rəhimov); **ZARILDAMAQ** Mülahət *zarıldayırdı* (S.S.Axundov), **ZIQQILDAMAQ** Məmmədhüseynin arxası yerə dəyəndə, *ziqqıldadı* və qışqırdı (Mir Cəlal), **İNİLDƏMƏK** (*bax*).

zarıqırıq *bax* **1.** nacins. **2.** fırıldaqçı

zaval *bax* ziyan

zavallı *bax* yazıq 1

zavlya *bax* **1.** künc; **2.** tokyo 1

zeh *bax* haşiyə

zehin *bax* **1.** düşüncə 2; **2.** yaddaş

zehinli *bax* yaddaşlı

ZENİTÇİ (*hərbi*) [Könül:] Nə olacaq, gələn kimi *zenitçilərimiz* onu qovacaq (X.Hasilova); **TOPÇU** Cahangir acıqlandı. Üzünü *topçulara* tutaraq amirano bir səslə: "Atoş!" – deyə bağırdı (A.Şaiq).

zəban *bax* dil 1

zəbərdəst *bax* istedad

zəbt *bax* işğal

zəbun *bax* zəif 1

zəbunluq *bax* zəiflik

zəf *bax* zəiflik

zəfər *bax* qələbə

ZƏHƏR Qaraca qız Poricahan xanımdan bunu eşitcək, Ağca xanımın qulundan *zəhəri* sorub yerə tökməyə başladı (S.S.Axundov); **AĞI/AĞU** Şeir bağçasından çiçək dərdilər; O, şərbət istədi, *ağu* verdilər (M.Rahim); **ZƏHR** (*kl.əd.*) Məcnun Leyla deyib bu dağı bilər; İçən *zəhrin* dadın hudağı bilər (Aşıq Ələsgər).

ZƏHƏRLƏMƏK [Tağı əmi:] İlan çaldıqda pərdələr yırtılıb zəhər yaralının qanına qarışır, onu *zəhərləyib* öldürür (S.S.Axundov); **MƏSMUM ETMƏK** (*köhn.*) [M.Ə.Sabir] yaxın dostlarından birinə yazmış olduğu məktubunda "Dünyadan, həyatımdan bizar am, bəradər, yoqin et ki, şərən məsul olmasaydım, özümü *məsmum edər* və dünyanın əzabından xilas olardım .." (A.Şaiq); **AĞILAMAQ, AĞULAMAQ, ZƏHƏR VERMƏK.**

1. ZƏHƏRLƏNMƏK [Tağı əmi:] ...ilan özü tənbəkinin qırından *zəhərlənib* tələf olur (S.S.Axundov); **AĞULANMAQ** Ver şəfa lobəndən, yazığam mənə; Zəhri-fərağınla *ağulanmışam* (Q.Zakir); **AĞILANMAQ.**

2. zəhərlənmək *bax* yemək 1

zəhərləyici *bax* zəhərli

ZƏHƏRLİ (*zəhəri olan*) Gördüm bağ salanları; Xallı kəpənəkləri, *zəhərli* ilanları (M.Rahim); **ACILI** Qoca arvad kişi ilə *acılı* ilan kimi dik qalxdılar... (Divanboyoğlu); **AĞULU** Gözümün yaşın ki, saldım içdiqim sudur mana; Bağrımın qanın kı, gördüm *ağulu* aşımdır ol (Xətayi); **ZƏHƏRLƏYİCİ** [Con:] Yeni xəbər, yeni raket, yeni *zəhərləyici* maddələr (R.Rza).

zəhləaparan *bax* bezikdirici

zəhlətökən *bax* bezikdirici

zəhlətökücü *bax* bezikdirici

zəhmi *bax* qorxu

1. ZƏHMƏT [Hökim:] Nə *zəhmət*, borcumuzdur, ay ata (B.Vahabzadə); **ƏZİYYƏT** [Mirzə Cavad:] Ay balam, nahaq yenə bu *əziyyət* nə lazımdır, niyə özünü incidirsən? (Ə.Hanverdiyev); **NARAHATLIQ** ..sərnişinlər heç bir *narahatlıq* hiss etmir(dilər) (M.İbrahimov).

2. ZƏHMƏT, ƏZİYYƏT (*ağır iş, ağır zəhmət*) Məgər... minlərlə qızlar bundan da yüz qat artıq *zəhmətə*, ağırlığa, *əziyyətə* dözməyə hazır deyildir? (M.İbrahimov); **CƏFA** [Molla İbrahimxəlil:] ...siz mənim ömüyimi və *cəfamı* zayə etmək fikrindəsiniz (M.F.Axundzadə); **ZİLLƏT** Andıqca Bakıdakı keçmiş dərdi, *zilləti*... (S.Rüstəm).

3. ZƏHMƏT, İŞ [Gülbadam] *işdən, zəhmətdən* qorxmazdı. (N.Nərimanov); **RƏNC** Yox, yox olınızın *zəncidir* bunlar; Sizin bağbanlıqda təcrübəniz var (Ə.Kürçaylı).

4. zəhmət *bax* əmək

zəhmətkeş *bax* **1.** əməkçi; **2.** əməksevən

zəhmətsevən *bax* əməksevən

zəhmətsevər *bax* əməksevən, əməkçi

zəhr *bax* zəhər

zəhrimarlanmaq *bax* yemək 1

zəxm *bax* yara 1

zəxmdar *bax* yaralı

zəxmnak *bax* yaralı

1. ZƏİF [Azər:] Nağı kimi *zəif* adamları eloyir yalançı, ikiüzlü, qorxaq, yaltaq (M.İbrahimov); **ACİZ** Padşah düşməni *aciz* say-

mədiyi kimi, arslan ürəkli olub motor pıştı-vından qorxmamalıdır (M.S.Ordubadi); **NATƏVAN** (*kl.ed.*) Ol bəladır kim, mənim məhəbbəm bitirməz xəramı. Yoxsa kim, bir *natəvanın* dərdi dərmanıncadır (Qövsi). **ZƏBUN** Zira könlüm həvəslərin pəncəsində *zəbundur*. Qurtarmıram nə etməli? Bir çarəsiz cunundur (A.Səhhət); **HEYSİZ, İQTİDARSIZ.**

2. ZƏİF, ÖLGÜN (*məc.*) (*işıq haqqında*) Kənd davamının arxasında bir evin qapısında *ölgün* bir işıq görünürdü. Bu *zəif* işıq bəzən qapının ağzında vurnuxub, dar pəlçiqli küçəyə batıb qalırdı (M.Hüseyn).

3. *zəif bax* arıq

1. ZƏİFLƏMƏK, ƏLDƏN DÜŞMƏK, GÜCDƏN DUŞMƏK, HALSIZLAŞMAQ, QUVVƏDƏN DÜŞMƏK, TAQƏTDƏN DÜŞMƏK

2. *zəifləmək bax* arıqlamaq

ZƏİFLİK (*zəif adamın halı*) [Firəngiz:] Qadın üçün qadın *zəifliyindən* yaxa qurtarmaq qeyri-mümkün məsələ imiş (B.Bayramov); **ACIZLIK** [Nizami:] Ümidsiz olmaq *acizlikdir* (M.Hüseyn). **ƏCZ** (*kl.ed.*) Soruşursan: Nədir bu *əcz* və sükut? Məni hüsnündür eyləyən məhbut (A.Şaiq); **NATƏVANLIQ** (*kl.ed.*) Ömr oldüvü yetdi *natəvanlıq*. Qalmadı ümid-kamrani (Əmani); **ZƏBUNLUQ** Aslanın qüzeymiş gözlərində olan məhzunluq və *zəbunluq* əlamətdi Hacının da qəmgin edirdi (C.Cabbarlı); **ZƏF** (*kl.ed.*) Lakin insan ağlının məhdudluğunu duyaraq *zəifəm* və kədərlənirdim (Çəmənzəminli).

ZƏKA (*tez anlama, dərk etmə*) [Məhəmməd:] Nizamını dağlar qədər ozamətli göstərən də onun *zəkasıdır* (M.Hüseyn); **ZƏKAVƏT** Qamnak gözlərində gorun bir *zəkavətin* Məhzun çöhrəsində gorun qəm əlamətin (C.Cabbarlı). **AĞIL** (*bax*).

ZƏKALI (*hər şeyi tez qavrayan*) *Zəkalı* adamdı. Hər dəfə eşitdiyi söz həmişəlik hafizəsində qalırdı (S.Rəhman). **QABİL** Adam var ki, yüz nəfərdən bir məna duymağa *qabil* deyildi (Ə.Abbasov); **ZƏKİ** (*köhn.*) [Mirzə Sadıq:] Oğlan *zəki* bir cavana bənzəyirdi (C.Cabbarlı); **FƏHMLİ, ZEHİNLİ** (*bax*). **ZƏKAVƏTLİ.**

zəkavət *bax* zəka

zəkavətli *bax* zəkalı

zəki *bax* zəkalı

zəqqumlanmaq *bax* yemək 1

zəlalət *bax* əzab

1. ZƏLİ (*qənsorucu halqaları qurdlar sinfi*) Molla Kazımın arvadı Zeynəb qarı da azərbilərə *zəli* yapışdırmaqda böyük ixtisas sahibi olub... (S.S.Axundov); **SÜLÜK.**

2. ZƏLİ Bu əmrdə hakimi-vilayətlər şəbihdirlər *zəlilərə* ki, qan sorub şişdikdə sahibi onları sıxır, tamam sorduqları qanı qusurlar (M.F.Axundzadə). **SÜLÜK** (*məc.*) (*başqasını amansızcasına istismar edən*) Çar hökumətindən qalma üç töhfə... zəhmətkeşlərin səbiq *sülükləri*, yeni məişətin üfunətli mikrobları.. (S.S.Axundov)

zəlil *bax* yazıq 1

ZƏLZƏLƏ Usta Zeynal yaşadığı şəhərdə tez-tez *zəlzələ* olardı (S.S.Axundov); **YERTƏRPƏNMƏ, YERTİTRƏMƏ.**

zəmanə *bax* dövr

ZƏMANƏT (*zamin olma*) [Əbdüləli bəy:] Bəlaş, sizin təmassükün vaxtı dünən qurtarmışdır. Çünki mən *zəmanət* vermişəm (C.Cabbarlı); **TƏMİNAT** Hər kəs Əminin *təminatına* inanaraq fitnədən və fəsaddan əl götürəcəyinə inanırdı (M.S.Ordubadi); **ZAMİNLİK** [Sona xanım:] Sənin *zaminliyin* hər kəsin zaminliyindən etibarlıdır (M.F.Axundzadə). **ZAMİNKARLIQ, ZƏMANƏTÇİLİK.**

zəmanətçi *bax* zamin

zəmanətçilik *bax* zəmanət

zəmanətkar *bax* zamin

zəmbərir *bax* şaxta 1

zəmi *bax* tarla

zəmin *bax* torpaq 1

zənbərək *bax* kaman 1

zənbur *bax* arı 1

ZƏNCİ (*qara dərili adam*) *Zənci* ağ gün istəyir vətənino, elino (M.Rahim); **QARA** (*məc.*) *Qaralar* tohqır edib guya bir ağ qadını; Namuslu adamları salıb sərə, böhtana (M.Rahim).

1. ZƏNCİR Kəndlinin cavan oğlu şiddətli surətdə dəli oldu, hətta onu *zəncir* ilə bağlamağa məcbur olurlar (S.S.Axundov); **SİLSİLƏ** (*köhn.*).

2. zəncir *bax* buxov

zəncirli *bax* buxovlu

zənnə *bax* çono

zənən *bax* arvad 1; qadın 1

1. ZƏNG (*müxtəlif məqamlarda*) Arası kəsilmədən çalınan zəngdən Cövdət diksinib gözlərini açdı (H.Abbaszadə); **ÇINQIRIQ** (*köhn.*) Birdən-birə qapının *çınqırığı* vuruldu (A.Şaiq); **ZİL** (*köhn.*) [Əşrəf:] onları qürur ilə dinlədikdən sonra masa üzərindəki *zili* basdı (A.Şaiq).

2. zəng *bax* zınqırov

zəngin *bax* 1. varlı; 2. çox

zənginləşmək *bax* varlanmaq

zənn *bax* 1. yəddaş; 2. şübhə

zər *bax* qızıl 1

zərbəf(t) *bax* toxucu

ZƏRBƏ, VURUŞ

zərbi-məsəl *bax* məsəl

zərd *bax* sarı 1

zərər *bax* ziyan

zərərli *bax* ziyanlı

zərərsiz *bax* ziyansız

zərərverici(lər) *bax* ziyanverici(lər)

ZƏRF [Qız] sonra Könüllə birgə çəkdirdikləri şəkli də *zərfin* içərisinə qoyub yola saldı (X.Hüsiləva); **KONVERT** Turlan *konverti* cibindən çıxardı, tez açıb məktubu oxumağa başladı (M.Hüseyn). **PAKET** [Əşrəf:] Asəfin *paketini* göturdüm, yarım aylıq maaşdan əlavə 60 manat da qoydu ha!.. (M.Hüseyn).

zərif *bax* 1. incə 1, 2. nazik 1; 3. arıq

zəriflik *bax* incəlik

ZƏRLİ (*qızıl suyuna çəkilmiş, qızılla bəzədilmiş*) Çıxdı gəzintiyə bir sal içində; Əynində yaxası *zərli* nimtənə (M.Rahim); **QIZILLI** [Əminə] ..otəyi *qızıllı*, qoşəng al fuydan kofta geymiş, başına da heyrati kolağayı örtmüşdü (Ə.Əhüllhəsən); **MÜTƏLLA** (*köhn.*) Sərraf yüz bəzəsə səngi-siyəhi; Üzdə *mütəllədir*, lal ola bilməz (Aşıq Ələsgər), **ZƏRRİN** [Aşıq Vəli:] Qızıl çınəkləri fəxr edib taxma; Mübahat eyləmə *zərrin* əbayə (N.Vəzirov).

zərli-zibalı *bax* bəzəkli 1

zərrəbin *bax* mikroskop, lupa

zərrin *bax* zərli

zərurət *bax* ehtiyac 1

zəruri *bax* lazımlı

ZƏVVAR *Zəvvar* ziyarətdən qayıdan baş sübh namazına Araz qırağına düşmüşdü (S.Rəhimov); **ZİYARƏTÇİ** [Yanardağ:] Ey Hindistandan, İrandan, Çindən dünyanın bütün keçilməz, varılmaz bucaqlarından gəlmiş müqəddəs odlara tapınan, pak, təmiz və təmiz ocaqlı *ziyarətçilər* (C.Cabbarlı).

zəvzək *bax* naqqal

zəvzəmək *bax* naqqallamaq, çərənləmək

zığ *bax* palçıq

zığ-zımırıq *bax* palçıq

zıqqı *bax* xəsis

zıqqıldamaq *bax* inildəmək, zarımaq

zılx *bax* çuğundur

ZINQIROV Karvan gedir yol boyu uzanıb qatar-qatar; Yeridikcə dəvələr, səslənən *zınqırovlar*.. (B.Vahabzadə); **CƏRƏS** (*kl.ed.*) Cismimdəki bimar könül halısi, guya, Bir qəmzədə məhrəməldən asılmış *cərəsim* (Nəbəvan); **QUMROV** Keçi yırğalandıqca boynundakı iri yumru *qumrov* da səslənirdi (Ə.Vəliyev); **ZƏNG** Düzlərdə yük heyvanlarının boynundan asılmış *zənglərin*.. səsindən başqa bir şey eşidilmirdi (M.S.Ordubadi)

ZINQIROVLU Keçdi müzəffər döyüşlər, qanlar; *Zınqırovlu* dəvələr, karvanlar (S.Vurğun); **QUMROVLU** Şışbuynuz, boynu *qum-*

zuvu ala erkək həmişə sürünün qabağınca gedir, qoyunlara baladəçilik edirdi (Ə.Vəliyev)

zir *bax* **1.** böyük **1. 2.** qanmaz

zirpi *bax* böyük **1**

zirpılaşmaq *bax* yoğunlaşmaq

zirpılıq *bax* böyüklük **1**

zirrama *bax* səfeh, qanmaz

ziba *bax* **1.** bəzəkli **1. 2.** gözəl **1**

zibalanmaq *bax* **1.** gözəlləşmək, **2.** bəzənmək

zibalı *bax* bəzəkli **1**

zibalıq *bax* gözəllik

ZİDD (*başqasına oxşamayan, düz gəlməyən*) [Miko:] Sevdiməli əmi və başqaları bu tədbirlərə yenə də *zidd* çıxsa, onda ciddi danışmaq lazımdır (İ.Əfəndiyev); **QARŞI** [Nazlı:] Demalı, dilbir olmusunuz, mənə *qarşı* blok yaratmısınız (Anar); **ANTAQONİST, ƏKS, ƏLEYH, MÜXALİF** (*bax*)

ZİDDİNƏ [Qaçay:] Mən belə davaların *ziddinəyəm* (S.Rəhimov); **BƏRƏKS(İNƏ)** [Göyərçin:] O kimdir elə hökumətin *bərəksinə* gedən? (S.Rəhimov); **ƏKSİNƏ** Tamam da sənin *əksinə* gedir (S.S.Axundov); **ƏLEYHİNƏ** [Əlibala:] Mən orada bu İmamqulunun ağzından Kamalın təklifi *əleyhinə* bir kəlmə də söz eşitmədim (M.İbrahimov); **QARŞI** Surxay öz dostuna *qarşı* ittihamkar mühakimələr yürüdürdü (İ.Əfəndiyev).

I. ZİDDİYYƏT C.Məmmədquluzadə varlığa realist münasibət bəsləyən, həyatı dərindən görən, onun *ziddiyyətləri*, çırpıntıları və rəzalətləri ilə dərk edən bir sənətkar idi (M.İbrahimov); **BƏRƏKSLİK** Dönə-dönə imtahan etdim fələk dövranını; Onda mən *bərəksiliklər*, özgə adət görmədim (M.P.Vaqif); **IXTİLAF** (*fikir ayrılığı nəticəsində doğan ziddiyyət*) Bəs nədəndir ki, başqa kişilərlə başqa arvadlar arasında *ixtilaf* yoxdur? (M.S.Ordubadi); **MÜNAFAT** (*kl.ed.*) Fəqr ilə ğina əhlinə kim verdi müsavat? Məndə də, sənədə də var bunda *münafat* (M.Ə.Sabir); **TƏZAD** Burmayın boynunuzu müharibə günündə. Sizi düşündürən bu *təzadlar* önündə (S.Rüstəm); **UÇURUM** [Rəşad Nəşad] or ilə arvad arasındakı *uçurumu* dərinləşdirirdi (M.Hüseyn); **ANTAQONİZM, ZİDLİK.**

2. ziddiyyət *bax* odavət

ZİDDİYYƏTLİ, İXTİLAFLI, TƏZADLI

ziddlik *bax* **1.** ziddiyyət; **2.** odavət

zihayət *bax* din

ziqiymət *bax* bahalı

1. ZİL (*zildən, ucadan çıxan səs*) Olmasa da uşağın; Yaxşı səsi, *zil* səsi; Amma çox maraqlıdır (Ə.Kərim); **QAYIM** (*köhn.*) Xudayar bəy *qayım* səslə cavab verdi (C.Məmmədquluzadə); **UCA** Müəzzin *uca* səslə azan verirdi (Çomənzominli); **YÜKSƏK.**

2. zil *bax* zəng **1**

zildan *bax* ucadan

I ZİLLƏMƏK (*gözlərini bir nöqtəyə, harasa diqqətlə baxmaq*) İlyas gözünü yerə zillamışdı (M.Hüseyn); **DİKMƏK** Bir an düşündü, sonra gözlərini qarının üzünə *dikdi*... (M.Hüseyn); **DİRƏMƏK** Pavluşa sözlərini bitirib gözlərini Sergey Vasilinin gözünə *dirədi* (M.Hüseyn).

II ZİLLƏMƏK, ZİLƏ ÇƏKMƏK (*səsi zilə qaldırmaq*)

zillənmək *bax* dikilmək

zillət *bax* **1.** əzab; **2.** zəhmət **2**

zimistan *bax* qış

zina *bax* fahişəlik

zinakar *bax* fahişə

zindan *bax* həbsxana

zindanxana *bax* həbsxana

zindanlamaq *bax* həbs etmək

zinda *bax* din

zinət *bax* bəzək

zinətləndirmək *bax* bəzəmək

zinətli *bax* bəzəkli

zinqabbo *bax* fahişə

zira *bax* çünki

zirəh *bax* əyaqyolu

ziraət *bax* **1.** əkin; **2.** əkinçilik **2**

zircəmə *bax* tuman-köynək

ZİRƏH Bütün qan və ölüm yayan *zirehlərdən*, güllələrdən daha möhkəm bir şey var, o da... insanın iradəsi, qayəsi, əməli... ölməz həqiqətidir (R.Rza); **DƏMİR GEYİM** Qılınc və nizələrin əsrə etdiyi *dəmir geyimlər* və polad dəbilqələr ağır əmud zərbələrindən özülərək bədənlərə yeriyirdi (M.S.Ordubadi).

ZİRƏK ...sədri də davadan çıxıb ad qazanmış *zirək* və bacarıqlı bir oğlandır (M.Rzaquluzadə); **CƏLD** [Qohrəman yüzbaşı:] Ədə, *cəld* torponişin!... (C.Məmmədquluzadə); **ÇEVİK** Nurəddin özünə görə bilikli, *çevik* bir uşaqdır (S.S.Axundov); **DİRİBAŞ** Oğlu *diribaşdır*, yaxşı ov tulasıdır (A.Şaiq); **QOÇAQ** *Qoçaq* Ayton, ovçu Eliş; Doğma bacı-qardaşdılar (M.Rzaquluzadə); **ODALOV** (*məc.*) [Minnətov:] Hələ Şeydanı demirsən, *od-alovdur*, zalım oğlunun qızı (R.Rza); **BACARIQLI** (*bax*).

ZİRƏKLİK, DİRİBAŞLIQ *Diribaşlığı*, xoş xasiyyəti ucundan çox çəkmədi ki, [Alxan] pillə-pillə qalxdı (Ə.Vəliyev); **CƏLDLİK** [Əkbər] .. özündə belə *cəldlik*, cəsarət və möhkəmlik hiss etmənişdi (Mir Cəlal); **ÇEVİKLİK** [Buğac] öz gücünü, *çevikliyini*, bədəninin dözümünü sınayırdı (M.Rzaquluzadə); **QOÇAQLIQ** Cahanın *qoçaqlığını* ondan bil ki, bu yaşında üç-dörd ayın içində savadlandı (Ə.Haqverdiyev); **HÜNƏR** (*bax*), **QIVRAQLIQ.**

zirvə *bax* topa **1**

ZİRZƏMİ (*yer altında olan ev, anbar və s.*) Bu halda *zirzəminin* qapısı açıldı (M.Hüseyn); **PODVAL** (*dan.*) [Rus yoldaş:] Bizi xüsusi evin *podvalında* yerləşdirmişdilər (M.Hüseyn); **EVALTI** (*köhn.*).

zişən *bax* şənlı **1**

zivər *bax* buzuk

ziya *bax* işıq

ziyad *bax* **1.** kütüm; **2.** çox

ziyada *bax* çox

ZİYAFƏT (*ənt.*) (*böyük qonaqlıq*) Bu *ziyafəti* Fransadan gəlmiş bir dostu jurnalistin şərəfinə düzəltmişdilər (M.İbrahimov); **BANKET** [Balaxanım:] No olub? *Banketdi?* (Anar); **QONAQLIQ** Nazlı xanım o gün böyük bir *qonaqlıq* düzəltmişdi (Y.Şirvan); **YIĞINCAQ** [Şərəfniso xanım:] Müsyö Jordan beynimə salıbdır ki, Parisdə qızlar, gəlinlər məclislərdə, *yığıncaqlarda* üzü açıq oturub-dururlar (M.F.Axundzadə).

1. ziyalandırmaq *bax* işıqlandırmaq

2. ziyalandırmaq *bax* maariflədirmək

1. ziyalanmaq *bax* işıqlanmaq **1**

2. ziyalanmaq *bax* maarifənmək

I. ZİYALI (*elm, texnika, mədəniyyət sahəsində təhsilə, xüsusi biliyə malik olan adam*) Gördü fikir verən yox əsla onun sözünə; Dedi: "Bunlar xalq deyil, beş-altı *ziyalıdır*.." (M.Rahim); **ƏHLİ-ÜRFAN** (*kl.ed.*) Uş Xətayi, sözlərindən *əhli-ürfan* utanır; Cahilü nadan rəşbü nəmüsəlman mənfəil (Xətayi); **MÜNƏVVƏR** (*köhn.*) Bu dil *münəvvər* bir adamın düşüncələrini ifadə etməkdən acizdir (Çomənzominli); **ELMLİ** (*bax*), **SAVADLI** (*bax*).

2. ziyalı *bax* işıqlı

ZİYAN [Porviz:] ...atam kənd rayonlarında onun təsərrüfətə vurduğu *ziyandan*, .. danışdı, dedi ki, adətən siçovul görünən yerlərə zəhərli buğda tökürlər (M.İbrahimov); **XƏSARƏT** [Zakirov:] Qoribodir, axşam mən bağı gəzəndə həsarda heçə bir *xəsarət* görmədim (Ə.Məmmədxanlı); **XƏTƏR** *Xətər* görməyənən heç zaman, qardaş! (S.Rüstəm); **MAZARAT** (*dan.*) Dövlətlidən xeyir [olmaz]; kordan *məzarat* (Ata. sözü); **RƏXNƏ** [Mostoli şah:] Amma olar ki, işdən o qorxsun, ağlına *rəxnə* yetişsin, ya azarlasın, ya çolaq olsun... (M.F.Axundzadə); **ZAVAL** Bu körpəcə meyvəni qoru hər bir *zavaldan* (S.Rüstəm), **ZƏRƏR** [Domətoğlu:] Bir dərmanla bu xəstəliyini müalicə edirsən, o birinə *zərər* olur (H.Abbaszadə).

ziyanəvər *bax* ziyanverici

ziyançı *bax* ziyanverici

ziyankar *bax* ziyanverici, ziyanlı

ZİYANLI (*mürəkkəb mənalarda*) Mən onun qəsdən *ziyanlı* bir addım atdığına inanmıram (M.Hüseyn); **MÜZÜR** Hələ bəzilərı [Nəsəd əfəndinin] alçaq, *muzur* bir şəxsiyyət olduğunu söyləyirdilər (S.Hüseyn); **ZƏRƏRLİ** [Alp Arslan:] Mən paytaxtı *zərərli* ünsürlərdən təmizlədiyim zaman Qətibəni də oğlunun yanına, Rey şəhərinə göndərmişdim (M.S.Ordubadi); **ZİYANKAR** [Kərim baba:] qara buludu görürsünüzmü? Çox *ziyankar* buluddur (A.Şaiq); **XƏTƏRLİ, ZİYANVERƏN.**

ZİYANSIZ, ZƏRƏRSİZ (*zərəri, ziyanı olmayan*)

ziyanvərən *bax* ziyanverici, ziyanlı

ZİYANVERİCİ(LƏR) Onu deyim ki, tarlalarımızdan əl-ayaq çəkilən kimi torpağı dəyanəsiz kotanla 38-40 santimetr dərinlikdə şumlamağı, beləliklə torpaqda qalan pambıq *ziyanvericilərini* məhv etməyi nəzərdə tutmuşuq (Qəzetlərdən); **ZƏRƏRVERİCİ-(LƏR)** *Zərərvericilərə* qarşı mübarizə işini isə daim nəzarət altında saxlamışıq (Qəzetlərdən); **ZİYANÇI** (*dan.*) [Porviz:] Yaman *ziyançıdır*, bunu harada gördünüz, məhv edin! (M.İbrahimov). **ZİYANƏVƏR** *Ziyanəvər* tülkü xain oğrudur. Öldür, dua elər ərsiz qarılar (M.Rahim). **ZİYANKAR** [Bəhlul:] Yox, xəlifə, mən ədalət və həqiqət aşiqiyəm, kim olursa olsun, uyrlən, *ziyankarları* islah etməyə çalışıram (A.Şaiq). **ZİYANVERƏN** Abşeronda çoxdan kökü kəsilmiş canavar, tülkü, çaqqal kimi *ziyanvərən* heyvanlar haradansa peyda olub (M.Rzaquluzadə).

ziyarət *bax* ibadət 1

ziyarətçi *bax* zəvvar

ZİYARƏTGAH (*ziyarət yeri*) Hörmət elamədim bir şəhərsəhə: Muzarın dəndüsə *ziyarətgahə* (M.Rahim). **ZİYARƏTXANA** Ortada böyük günbəzə oxşayan bir *ziyarətxana* tikmişdilər (M.Hüseyn)

ziyarətxana *bax* ziyarətgah

ZİYİLOTU, DƏMROVOTU (*bot.*) *Ziyilotu* və ya *dəmrovotu* köhnə daş divarlarda meşə kənarlarında, əkinlərdə və zibilli yerlərdə bitən və narıncı süd şirəsi olan çoxillik otdur (M.Qasımov).

zoğ *bax* fidan

zoqquldamaq *bax* 1. ağrımaq; 2. inildəmək

zoqqultu *bax* sancı

zolaqlı *bax* zolaq-zolaq

ZOLAQ-ZOLAQ (*zolaqlar şəklində*) [Zeynal] *zolaq-zolaq* xostoxana pijamasının yaxası altında yavaş-yavaş barmaqlarını torpədi (B.Bayramov); **MİLƏMİL** Özbək qardaş "Rəxmət, rəxmət" deyə-deyə *milamil* xoloti onun çiyninə saldı (Ə.Babayeva); **MİL-MİL** ...Şəhpolonq bahalı şal parçadan *mil-mil* qara şalvarı onun üstünə atdı (M.İbrahimov); **ZOLAQLI** Əziz çimmək paltarında uzanıb başını qırmızı *zolaqlı* çətirin kölgəsində gizlədərək bədənini günə verirdi (H.Abbaszadə); **ZOL-ZOL** [Aytəmiz:] Dərsdən gələn kimi dəlixana paltarına oxşayan *zol-zol* şalvarı geyirsən oynına, əlinə bir kitab alıb yayılırsan divanın üstünə (Ə.Qasımov).

zollamaq *bax* vurmaq 1

zol-zol *bax* zolaq-zolaq

zontik *bax* çətir

ZOOPARK (*heyvanlara məxsus zooloji bağ*) Atası Musanı *zooparka* aparmışdı (S.Vəliyev); **HEYVANXANA** [Qənbər:] Mən heyvanları çox sevirəm, hər gün *heyvanxanaya*, sirkə gedəsəm, yenə doymaram (A.Şaiq). **HEYVANAT PARKI, ZOOLOJİ PARK.**

zor *bax* 1. güc; 2. məcburiyyət

zorakı *bax* zorla

ZORAKILIQ, TƏCAVÜZ, TƏZYİQ

zorba *bax* böyük 1

zorbalaşmaq *bax* yekəlmək

zorbalıq *bax* böyüklük 1

zor-bəla *bax* zorla

zor-güc *bax* zorla

ZORLA Adilə dilinin ucuna gəlmiş "heç siz də görünmürsünüz" sözlərin *zorla* saxladı (Ə.Qasımov); **ZORAKI** [Qubernator:] Budur, kişinin mülkünü *zorakı* saldırıb öz adına ki, nə var, iş bilmişəm... (C.Cahanarlı); **ZOR-BƏLA İLƏ** Universitetə qızıl medalla gəlmiş Camalla Mahirə *zor-bəla ilə* kafi, Kamil isə ola qiymətlər aldı (Y.Şirvan); **ZOR-GÜC** Kamil müəllim sinfi *zor-güc* sakit etdi... (A.Şaiq).

1. ZORLAMAQ, MƏCBUR ETMƏK, VADAR ETMƏK

2. ZORLAMAQ, BAŞINA PİSLİK GƏTİRMƏK, NAMUSUNA TƏCAVÜZ ETMƏK, NAMUSUNA TOXUNMAQ

3. ZORLAMAQ, GÜC ELƏMƏK, GÜC GƏLMƏK

zöhr *bax* günorta

zöhrə *bax* Venera

zökam *bax* qrip

zöv *bax* ot 1

zövcə *bax* arvad 1

zövq *bax* 1. kef 1; 2. gözəllik; 3. ləzzət 1

zövq-səfa *bax* kef 1

zövrəq *bax* qayıq

zülf *bax* saç 1

zülm *bax* əzab

zülmət *bax* qaranlıq 1

zülmətli *bax* qaranlıq

zülmkar *bax* zalım

zülmkarlıq *bax* zalımlıq

zümrə *bax* silk

zümrüd *bax* simurq

zürriyyət *bax* 1. nəsil 1; 2. övlad 1

MÜNDƏRİCAT

Ön söz 5
Lüğətin quruluşu 7
Sərti ixtisarlar 9

Aa 11
Bb 37
Cc 64
Çç 73
Dd 85
Ee 111
Əə 115
Ff 131
Gg 139
Hh 153
Xx 172
Iı 185
Jj 201
Kk 202
Qq 216
Ll 240
Mm 246
Nn 275
Oo 288
Öö 293
Pp 298
Rr 309
Ss 315
Şş 343
Tt 354
Uu 376
Üü 382
Vv 387
Yy 396
Zz 413

AZƏRBAYCAN DİLİNİN
SİNONİMLƏR LÜĞƏTİ

"ŞƏRQ-QƏRB"
BAKI
2007

Buraxılışa məsul: *Əziz Gülaliyev*

Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*

Kompyuter səhifələyicisi: *Ələkbər Kərimov*

Korrektor: *Pərinaz Səmədova*

Yığılmağa verilmişdir 13.12.2006. Çapa imzalanmışdır 15.05.2007.
Formatı 60x90 $^{1}/_{16}$. Fiziki çap vərəqi 26,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 10000. Sifariş 65.

DÜST 5773-90, DÜST 4.482-87

Kitab "CBS-PP" MMC mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Şərifzadə küçəsi, 3.